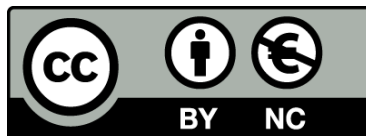

UNIVERSITAT_{DE}
BARCELONA

Urbanisme i arquitectura a la Girona d'època moderna: XVI-XVIII

Anna Carbonés Amagat

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial 3.0. Espanya de Creative Commons**.

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial 3.0. España de Creative Commons**.

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial 3.0. Spain License**.

**URBANISME I ARQUITECTURA A LA GIRONA
D'ÈPOCA MODERNA
(XVI-XVIII)**

Tesi doctoral presentada per Anna Carbonés Amagat

Director i tutor: Joan-Ramon Triadó Tur

Tesi per optar al títol de Doctora en Història de l'Art

Programa de Doctorat HISTÒRIA I TEORIA DE LES ARTS

Itineraris en Història de l'Art (2000-2002)

Departament d'Història de l'Art

Facultat de Geografia i Història

Universitat de Barcelona

2015

ÍNDEX

1. PRESENTACIÓ I AGRAÏMENTS / 3
2. INTRODUCCIÓ / 5
  - 2.1. PROPÒSIT I OBJECTIUS / 7
  - 2.2. ESTRUCTURA I QÜESTIONS METODOLÒGIQUES / 8
  - 2.3. CONTINGUTS / 11
3. BURG DE SANT PERE DE GALLIGANTS I DE SANTA EULÀLIA / 15
  - 3.1. TOPONÍMIA / 18
  - 3.2. DADES HISTÒRIQUES / 19
  - 3.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ / 23
  - 3.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT / 27
  - 3.5. CARRERS I PLACES / 28
  - 3.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ / 35
  - 3.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS / 57
  - 3.8. INFRAESTRUCTURES / 67
  - 3.9. RESUM / 75
4. BURG DE SANT FELIU / 79
  - 4.1. TOPONÍMIA / 83
  - 4.2. DADES HISTÒRIQUES / 85
  - 4.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ / 86
  - 4.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT / 93
  - 4.5. CARRERS I PLACES / 94
  - 4.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ / 131
  - 4.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS / 185
  - 4.8. INFRAESTRUCTURES / 192
  - 4.9. RESUM / 196
5. LA FORÇA VELLA / 199
  - 5.1. TOPONÍMIA / 202
  - 5.2. DADES HISTÒRIQUES / 202
  - 5.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ / 205
  - 5.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT / 208
  - 5.5. CARRERS I PLACES / 208
  - 5.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ / 231

- 5.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS / **305**
- 5.8. INFRAESTRUCTURES / **313**
- 5.9. RESUM / **320**
- 6. BURG DE L'ARENY I LA VILANOVA / **323**
  - 6.1. TOPONÍMIA / **326**
  - 6.2. DADES HISTÒRIQUES / **327**
  - 6.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ / **329**
  - 6.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT / **337**
  - 6.5. CARRERS I PLACES / **338**
  - 6.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ / **380**
  - 6.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS / **453**
  - 6.8. PROPIETATS MUNICIPALS, SEVEIS I INFRAESTRUCTURES / **459**
  - 6.9. RESUM / **471**
- 7. BURG DEL MERCADAL / **475**
  - 7.1. TOPONÍMIA / **478**
  - 7.2. DADES HISTÒRIQUES / **479**
  - 7.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ / **481**
  - 7.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT / **483**
  - 7.5. CARRERS I PLACES / **485**
  - 7.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ / **503**
  - 7.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS / **560**
  - 7.8. INFRAESTRUCTURES I SERVEIS MUNICIPALS / **569**
  - 7.9. RESUM / **591**
- 8. CONCLUSIONS / **597**
- 9. TAULA DE CARRERS / **601**
- 10. ANNEXES / **609**
- 11. BIBLIOGRAFIA / **617**

1. PRESENTACIÓ I AGRAÏMENTS

Aquesta tesi pretén portar a terme un estudi de la planimetria i estructura urbana històrica de la ciutat de Girona i la seva evolució tan urbanística com arquitectònica. Tant dels edificis singulars de la ciutat, aquells que la diferencien i la fan única, com d'aquells edificis humils, els habitatges, que amb el pas del temps han anat evolucionant, però que alguns casos encara conserven la seva essència procedent de l'època moderna.

No es pretén donar una visió molt concreta de cada edifici que configura aquest teixit urbà en època moderna, ja que som conscients de la seva complexitat, però sí que es vol intentar donar una visió global del que va suposar tant per l'urbanisme de la ciutat, com per l'arquitectura, el pas de la ciutat per aquest període.

La intencionalitat del treball és la de poder explicar de forma clara l'evolució de cada burg per separat, estudiant-ne les particularitats de cada un i aportant una visió del que va suposar o va esdevenir cada una d'aquestes unitats urbanístiques en relació amb la ciutat, i veure'ls posteriorment com una unitat, amb les seves diferències però també amb els seus punts en comú i la forma en què es complementen entre ells. Veure la seva configuració a partir dels diferents nuclis d'atracció de la població i la tipologia d'habitant de cada zona, fets que condicionaran i marcaran l'evolució del burg. Està clar, que no seguirà el mateix camí en la configuració urbana i sobretot arquitectònica, un burg com l'Areny, on s'hi instal·larà la classe social dirigent i adinerada, que hi construirà els seus casals i palaus, o un burg com el Mercadal, zona de residència de l'artesanat i treballador de classe social baixa. Tampoc seran les mateixes les infraestructures que acollirà una zona i l'altre. El mateix passarà amb els serveis, tant amb la quantitat o amb la tipologia, que s'establiran a un o altre burg.

Intentarem doncs, acomplir amb els objectius d'informar i donar una visió d'allò més completa possible, intentant aprofundir en els apartats dintre de la mesura possible, degut a la gran diversitat de temes i de material per a estudiar, donant no únicament una visió de l'aspecte monumental de la ciutat, sinó que aquesta visió de la ciutat més coneguda, serà complementada pel vessant arquitectònic més popular de la ciutat.

Vull agrair el suport que m'ha donat la meva família: el meu pare, pels incomptables viatges en cotxe fins a la Universitat de Barcelona, la meva mare, pel suport incondicional que només una mare et pot donar, la iaia Núria, que tot i no entendre ben bé què feia, sempre m'ha recolzat, i en Salva i el meu petit Jan perquè han tingut molta paciència.

Aquesta tesi però, no hagués estat la mateixa sense el seu director i tutor Joan-Ramon Triadó Tur, que m'ha recolzat i animat en cada pas donat, en cada capítol escrit. Per tant li vull agrair molt

sincerament la seva dedicació i totes les hores que hem passat discutint-la. Tu m'has guiat fins aquí. També vull agrair el suport a Josep Lluís Falcó, sempre present al llarg de tots els estadis passats a l'hora de donar forma a la tesi i a totes aquelles persones que al llarg de tots aquests anys, que han estat molts, han estat sempre al meu costat. Moltes gràcies a tots.

2. INTRODUCCIÓ

En l'esdevenir històric de l'urbanisme i l'arquitectura de la ciutat de Girona farem una aturada en l'època moderna, un moment en el què s'uneixen uns conceptes i unes tendències aplicats i llargament utilitzats en èpoques anteriors, i uns nous paràmetres o concepcions de l'arquitectura, la construcció i concepció de la ciutat, que permetran, a partir d'aquesta base tradicional, la introducció de nous elements arquitectònics i noves tendències urbanístiques, procedents sobretot d'Itàlia.

Partim d'un entremat urbà configurat per elements arquitectònics medievals, que aporten uns paràmetres assolits i arrelats a la ciutat. Veurem com aquests són encara utilitzats en l'època moderna, sobretot pel que fa a l'arquitectura civil de caire privat i de condició humil. Seran les classes benestants les que introduiran canvis en la concepció de l'urbanisme i l'arquitectura, sobretot l'estament eclesiàstic, els dirigents de la ciutat i posteriorment els enginyers militars.

El que interessa a nivell d'estudi, no és només els grans edificis de l'època i les grans intervencions urbanístiques, sinó que s'intentarà donar una visió també popular del que va suposar el pas per l'època moderna. Per tant, en un mateix estudi intentarem explicar les grans obres arquitectòniques i urbanístiques de la ciutat, i alhora les reformes o reconstruccions més modestes de l'edificació civil i popular.

L'evolució històrica dels burgs des del moment de la seva creació marcarà el caràcter de cada zona. A la Força Vella, la introducció de la catedral a l'interior del seu recinte emmurallat, propiciarà que es converteixi en un barri eminentment eclesiàstic, ja que, la majoria d'edificis seran propietat d'aquest estament i les grans obres tant arquitectòniques com urbanístiques de la zona seran finançades amb capital eclesiàstic.

El burg de Sant Pere de Galligants i el de Santa Eulàlia, format entorn del cenobi benedictí i de l'antiga església de Santa Llúcia, serà el burg de dimensions més reduïdes de la ciutat, amb una població marcadament humil, dedicats sobretot al sector del cuir. Val a dir, que aquesta serà la zona que registra menys intervencions tan a nivell de xarxa urbana com a nivell arquitectònic.

Entre els dos burgs anteriors, a tocar de les portes d'entrada a la Força Vella, s'articula el burg de Sant Feliu, amb un caràcter híbrid, entre artesanal i secular, on té una presència molt marcada i de gran importància, el temple de Sant Feliu, però també tots aquells artesans dedicats a activitats laborals derivades del tractament del metall. Es combinarà aquesta arquitectura de caràcter popular amb la gran obra de remodelació del temple de Sant Feliu.

A l'exterior de la porta més meridional del recinte de la Força Vella, i entorn del gran mercat de l'Areny s'hi establirà la zona comercial per excel·lència, que esdevindrà el centre de la ciutat. El

mercat no només serà un focus d'atracció de l'artesanat comercial sinó que també, i arrel d'aquesta dinamització econòmica de la zona, s'hi establiran les classes dirigents i benestants de la ciutat, aquest fet comportarà també, la instal·lació dels sectors dedicats a l'administració. Juntament amb aquest burg de l'Areny veurem el creixement, més moderat, del burg de la Vilanova, que en l'època moderna encara té un caràcter suburbà, amb moltes zones sense edificar, degut a les característiques orogràfiques d'aquest sector. Aquest fet afavorirà la instal·lació i construcció de grans edificis conventuals, com ara els dominics o els mercedaris, entre altres i de l'Estudi General.

Grans espais per construir i aspecte suburbà, és el que també trobem en el burg del Mercadal, on encara es disposa de grans espais destinats a l'horta, degut sobretot a la presència i necessitats de les muralles i els seus elements de defensa. La xarxa urbana consolidada del Mercadal, s'articula al llarg de la riba esquerra de l'Onyar i s'expandeix cap a la zona del pla de Girona. No arribarà, en aquest moment, a ocupar tot el recinte emmurallat, sinó que conviurà amb aquests espais d'horta dels quals hem parlat anteriorment. Hi veurem l'establiment de grans conjunts conventuals, aprofitant la presència d'aquests espais, tot i que en algunes ocasions l'establiment d'aquests ordes es basarà en l'ocupació d'edificis ja construïts adaptant-los a les seves necessitats, fet que comportarà freqüentment, no només la intervenció arquitectònica en edificis sinó també, la modificació de l'entremat urbà del seu entorn immediat. Aquestes modificacions d'edificis i de la xarxa urbana també es produirà amb la construcció o adaptació d'edificis per tal de convertir-los en casernes o magatzems d'ús militar, convertint el burg del Mercadal, una zona amb població de caràcter humil, en un sector amb gran presència militar.

Tots aquests factors: les característiques de la població, el seu nivell adquisitiu o condició social, la presència de l'estament eclesiàstic, la repercussió de l'establiment de estament militar... marcaran el caràcter dels burgs i la seva configuració i evolució durant aquest període. Els habitants més humils intentaran mantenir i millorar el seu habitatge i zona de treball segons les necessitats del moment, les classes benestants construiran i modificaran els seus palaus i casals donant-los un aspecte acord amb els gustos de l'època, l'estament religiós i l'administració modificaran els seus edificis emblemàtics i intervindran de forma directa en l'estructura urbana de la ciutat, amb una mentalitat clarament moderna. L'Ajuntament portarà a terme una política de control de les construccions o modificacions en edificis amb la concessió de llicències i amb les prohibicions, multes o ordres d'enderroc quan no es compleixen els requisits establerts prèviament.

S'ha de dir però, que no es farà referència a aquells burgs i construccions militars que en època moderna queden fora del perímetre emmurallat, ja que, el que persegueix l'estudi, és intentar donar una visió de l'entremat urbà i de l'arquitectura de la ciutat de Girona que creix i evoluciona intramurs.

2.1. PROPÒSIT I OBJECTIUS

Partint de l'estudi de cada burg o barri per separat, l'objectiu és donar una visió global de la ciutat en època moderna, no només estudiant les grans obres arquitectòniques i les grans intervencions urbanístiques del període, sinó incloent-hi també, les petites intervencions que es portaran a terme a nivell privat per la població establerta a la ciutat. És a dir, a partir de allò comú i particular dels habitatges, dels carrers, de les places i dels grans edificis i infraestructures que configuren un burg, tenir una visió de l'evolució conjunta del burg en particular, i de la ciutat en general.

En aquesta interacció dels elements urbans i arquitectònics mostraran una pervivència de les concepcions més tradicionals que conviurà amb una implantació dels nous corrents de pensament que procedeixen sobretot d'Itàlia.

La introducció històrica de cada sector o burg per tal de veure com, els grans esdeveniments històrics, centrats bàsicament en episodis bèl·lics, de grans epidèmies o grans inundacions n'han marcat la seva configuració.

L'estudi del perfil humà dels habitants de cada burg per tal de determinar com afecta la situació econòmica, social i laboral a l'hora d'intervenir en la millora o modificació dels habitatges i en la consolidació i evolució del burg.

La ubicació del burg dintre de la ciutat per veure les relacions que s'estableixen entre les diferents zones i entre el burg en concret amb el centre de la ciutat.

Estudiar el traçat dels carrers i la seva nomenclatura per veure com la xarxa urbana heretada del període medieval i èpoques anteriors es conserva o es modifica depenent de les necessitats de l'època i de les modificacions en les edificacions que en formen part.

Veure com canvien i evolucionen els habitatges, palaus i tallers que configuren aquest entremat urbà i com aquests canvis i variacions afecten a la xarxa urbana.

Apuntar les principals reformes portades a terme en els edificis religiosos, i noves construccions i com aquestes marquen, canvien o fins i tot ocupen part de l'entremat urbà.

Estudiar com el trasllat d'edificis, com l'Hospital Nou de Santa Caterina o el convent de Santa Clara, que inicialment eren construïts extramurs de la ciutat, s'articularen i s'adaptaran dintre d'un entremat urbà ja fixat.

Veure com es reforça i es transforma la muralla seguint les idees sobre les millores defensives de les ciutats aportades per Vauban i aplicades arreu d'Europa, i com la presència continuada de l'exèrcit marcarà l'esdevenir d'alguns burgs i edificis de la ciutat.

L'estudi de la millora, ampliació o manteniment de la xarxa de clavegueram i altres infraestructures com els ponts, les passarel·les o el rec Monar.

Aquest són, entre altres els objectius detallats de recerca que s'han seguit a l'hora de configurar l'estudi sobre la ciutat de Girona en l'època moderna.

2.2. ESTRUCTURA I QÜESTIONS METODOLÒGIQUES

L'estructura utilitzada en l'estudi dels diferents burgs o barris que configuren la ciutat varia en funció del burg i de les seves característiques.

Es parteix d'una introducció que apuntarà el que es veurà en el capítol, les particularitats del burg a estudiar i els materials que serviran de base per a la seva configuració i desenvolupament. A continuació, les dades històriques ens explicaran els antecedents del burg, la seva configuració urbanística i els fets més rellevants que han condicionat i marcat la seva evolució. La demografia i el perfil humà dels seus habitants serà estudiat a continuació per tal de poder explicar i entendre els canvis que succeeixen en el burg tenint en compte la condició social de l'habitant de la zona estudiada.

A partir d'aquí, ja passarem al que es pot anomenar estudi de l'evolució arquitectònica i urbanística del burg, inicialment amb la ubicació del burg dintre de la ciutat i les característiques de l'àrea en la qual s'estableix i continuant amb un estudi detallat dels carrers i places que configuren el seu entremat urbà, juntament amb un estudi de la seva nomenclatura. De l'estudi de la configuració urbana passarem a l'estudi més detallat dels habitatges, on veurem tant els edificis populars com els palaus i grans casals, depenent dels burgs, ja que, no en tots els burgs hi trobarem la presència de palaus i grans casals. Altres elements que apareixeran reflectits en l'estudi del paisatge urbà seran els tallers i comerços, en funció del burg, s'estudiaran més uns que altres depenent de la importància de la seva presència en la configuració del burg.

A partir d'aquest punt, deixarem l'arquitectura civil per analitzar les edificacions religioses, els convents i monestirs, les capelles, les esglésies, la catedral, Sant Feliu, etc. Les seves ampliacions, noves construccions, reformes, desaparicions... donaran pas, si s'escau, a l'arquitectura assistencial, o a altres edificis singulars com l'edifici dels anomenats Banys Àrabs o el Col·legi de Sobreportes.

A continuació veurem l'arquitectura militar, les casernes, els elements de defensa i les fortificacions i finalment, estudiarem les infraestructures, sobretot la configuració i evolució de la xarxa de clavegueram, la construcció de ponts per connectar una part amb l'altra de la ciutat i els serveis municipals en cas que siguin presents al burg. Per acabar cada capítol, trobarem un resum dels continguts. Al acabar els capítols sobre cada burg en concret, hi haurà les conclusions generals extretes del material estudiat i les dades aportades. Seguidament, una taula amb una relació dels noms dels carrers, en època moderna i a l'actualitat, ordenats per burgs i amb l'anotació de la pàgina

corresponent per facilitar-ne la localització dintre la tesi i abans de la bibliografia, un annexe amb plànols de l'evolució dels burgs, un creat a partir de l'Estima de 1535 i l'altre a partir del Reial Cadastre de 1716.

Per tant, l'estructura general s'adaptarà a cada capítol en funció de les seves característiques i la seva configuració. Alguns dels apartats, s'introduiran a partir d'una petita descripció històrica que en facilitarà la comprensió del que succeeix en l'època moderna.

Pel que fa referència als fons documentals s'ha consultat bàsicament l'Arxiu Històric Municipal de Girona i l'Arxiu Capitular de la Catedral de Girona. Del primer, s'ha procedit a portar a terme un buidatge de tota aquella documentació que fes referència a actuacions portades a terme tant a nivell arquitectònic com a nivell urbanístic, com ara, les concessions de llicències, ordres d'enderroc, capitulacions d'obres portades a terme pel comú, etc. i registrades totes en els Manuals d'acords de l'Ajuntament. També s'ha fet un buidatge de la publicació del diari *Los Sitios de Gerona*, de tota aquella informació i notícies que fessin referència a l'urbanisme i l'arquitectura de la ciutat: les de caràcter històric, com un seguit d'articles de Jaume Marquès i Casanovas dedicats als barris, carrers i edificis de la ciutat, les notícies de reformes urbanes portades a terme a la ciutat, les restauracions d'edificis,... De l'Arxiu Capitular de la Catedral de Girona, s'ha fet un buidatge de dues de les obres de Sulpici Pontich, l'obra anomenada *Episcopologi*¹ i del *Repertori Alfabètic*.² Altres dades aportades i referenciades en el text que provenen d'arxius, són notes que s'han extret d'obres ja publicades, tal i com s'apuntarà a la nota de peu de pàgina corresponent.

S'ha treballat amb publicacions de caràcter general, tan pel que fa referència a la història, com a l'arquitectura i urbanisme, també en el cas de la demografia, i de l'arquitectura militar, entre moltes altres, i en articles més específics que estudien els diferents burgs, elements arquitectònics o elements urbanístics concrets. Tot per poder donar una visió més completa i generalitzada de aquesta evolució arquitectònica i urbanística de la ciutat a l'època moderna. Per l'estudi de l'urbanisme i l'arquitectura de caire general, ens hem basat en la *Història de l'Art Català*, coordinada per Francesc Miralles, de la qual ens hem centrat en els volums IV i V corresponents a l'època del Renaixement, escrit per Joaquim Garriga³ i l'època del Barroc, escrit per Joan-Ramon Triadó⁴. També en els volums tres i cinc de l'*Ars Cataloniae*, escrits per Perelló Ferrer⁵ i per Triadó Tur⁶ respectivament. Pel que fa referència a història general de la ciutat de Girona, l'obra *Història*

---

1 PONTICH, S.: *Episcopologi*, 1730

2 PONTICH, S.: *Repertori per alfabètic*. 1730. 3 vols.

3 GARRIGA, J.: *L'Època del Renaixement s. XVI*. Història de l'Art Català. Edicions 62. Barcelona, 1983. vol. IV.

4 TRIADÓ TUR, J.R.: *L'Època del Barroc s. XVII-XVIII*. Història de l'Art Català. Edicions 62. Barcelona, 1984. vol.V

5 PERELLÓ FERRER, A.: Renaixement i Barroc. Arquitectura civil i urbanisme. *Urbanisme, arquitectura civil i industrial*. Ars Cataloniae. Edicions L'isard. Barcelona, 1998. vol. 3

6 TRIADÓ TUR, J.R.: Arquitectura religiosa moderna a *Arquitectura religiosa moderna i contemporània*. Ars

de Girona,⁷ dirigida per Lluís Costa, ha aportat moltes dades de base. Altres obres a destacar referents a l'urbanisme i història de la ciutat, serien les publicacions de Pla i Cargol,⁸ la compilació d'articles escrits per Jaume Marquès i Casanovas⁹ referents a la ciutat i als seus carrers i la col·lecció anomenada *Història Urbana de Girona*, escrita principalment per Eduard Canal, Josep Canal, Josep Maria Nolla i Jordi Sagrera.¹⁰

Altres obres de referència seran manuscrits i publicacions que aporten informació des de la mateixa època, com les obres de Sulpici Pontich, anotades anteriorment, i l'obra de l'autor Roig i Jalpí.¹¹

Pel que fa referència als continguts de caràcter més concret, les dades vindran aportades per diferents articles o estudis. D'aquesta manera, al parlar de demografia, ens basarem en el cens de 1462,¹² estudiat per Santiago Sobrequés, el fogatge de 1558 estudiat Albert Simon i Ramon Alberch,¹³ la talla 1651 publicada per Josep Clara¹⁴ i el Reial Cadastre de 1716 estudiat per Josep Boadas.¹⁵

Un altre exemple pot ser, l'ús de l'obra de Barraquer¹⁶ per tal d'estudiar els convents i monestirs de la ciutat, l'article de Carme Narváez¹⁷ sobre la revisió historiogràfica i les noves atribucions de Fra Josep de la Concepció, per tal d'estudiar la façana de la catedral o l'article de Chamorro, sobre el campanar de Sant Feliu de Girona.¹⁸

Tot aquest mosaic de publicacions, juntament amb el treball de buidatge dels Manuals d'acords i del

---

Cataloniae. Edicions L'isard. Barcelona, 1999. vol. 5

7 COSTA, Ll.: *Història de Girona*. CCG Edicions. Girona, 2006.

8 PLA CARGOL, J.: *Proceso del desarrollo urbano de Gerona a través de los tiempos*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.2. Girona, 1947 pàg.209-216.

PLA CARGOL, J.: *Gerona històrica*. Dalmau Carles, Pla S.A Editores. Girona, 1947.

PLA CARGOL, J.: *Gerona popular*. Dalmau Carles, Pla S.A. Editores. Girona, 1948.

PLA CARGOL, J.: *Gerona arqueològica y monumental*. Dalmau Carles, Pla. S.A. Editores. Gerona-Madrid, 1952.

9 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Indrets de Girona (III)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1981.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984.

10 CANAL, J.; CANAL, E.; NOLLA, J M^a; SAGRERA, J.: *Història Urbana de Girona*. Ajuntament de Girona. Girona, 1995-2015. 11. vols.

11 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas, y antiguedades de la ciudad de Gerona*". Jacinto Andreu. Barcelona, 1678.

12 SOBREQÜÉS, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 6. Girona, 1951 pàg. 193-246.

13 SIMON, A.; ALBERCH, R.: *L'economia i la població gironina segons el fogatge de l'any 1558*. Estudi General, n°2. 1982 pàg. 33-57.

14 CLARA, J.: *La ciutat de Girona a mitjans segle XVII (a través de la talla del 1651)*. Estudi General, n°2. Girona, 1982 pàg. 59-84.

15 BOADAS i RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Institut d'Estudis Gironins. Ajuntament de Girona. Girona, 1986.

16 BARRAQUER, C.: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Impr. F.J. Altés y Alabart. Barcelona. 1906. vol. I i II.

17 NARVÁEZ, C.: *El tracista fra Josep de la Concepció: revisió historiogràfica i noves atribucions*. Locus Amoenus, vol. 6. 2002-2003 pàg. 257-270.

18 CHAMORRO, M. À.: *El campanario de San Félix, una obra del siglo XVI*, dins Actas del Segundo Congreso Nacional de Historia de la Construcción. A Coruña, 22-24/10/1998 pàg. 99-105.

diari *Los Sitios de Gerona*, ens aportaran les dades necessàries per tal d'estudiar, l'arquitectura i urbanisme a la ciutat de Girona a l'època moderna.

2.3. CONTINGUTS

La tesi s'organitza a partir de cinc grans parts, destinats a cada un dels barris o burgs i una part final, destinada a les conclusions generals, a les taules de carrers, a l'annex que conté els plànols i la bibliografia.

La primera part o capítol, correspon als burgs de Sant Pere de Galligants i Santa Eulàlia, estudiats conjuntament perquè formen part del mateix recinte emmurallat i de la mateixa àrea. Veurem la seva articulació i desenvolupament a partir de dos edificis religiosos, el monestir de Sant Pere de Galligants i la església de Santa Eulàlia. Veurem com l'església de Sant Nicolau i l'Hospital Vell o dels Capellans són reconvertits en edificis amb funcions militars, el primer en magatzem i el segon en caserna. Veurem l'ocupació de cases per tal de poder allotjar la tropa i les modificacions i arranjaments portats a terme en el portal de Santa Maria, el portal de Sant Pere i la torre de Santa Llúcia. Pel que fa a les infraestructures es parlarà de la xarxa de clavegueram i de la palanca o passarel·la de fusta anomenada de Santa Maria que creua el riu Onyar en aquella zona.

El segon capítol es correspon amb l'estudi del burg de Sant Feliu, seguint l'estructura marcada pel capítol del Burg de Sant Pere de Galligants i de Santa Eulàlia, s'introdueix la història del burg, es parla del seu perfil humà i s'estudien els seus elements urbans (carrers i places) i arquitectònics (cases, tallers i comerços). Aportarem dades sobre l'església de Sant Feliu i sobre les obres que es porten a terme en aquest període. També veurem la construcció de la capella de Sant Lluç i tractarem un edifici singular del burg, els anomenats Banyes Àrabs. Pel que fa referència a l'arquitectura militar, veurem que es basa en l'ocupació i adaptació de diferents habitatges o comerços per tal de transformar-los en casernes. El mateix passarà amb els elements de defensa i les fortificacions, gairebé totes datades d'època medieval menys alguna incorporació d'època moderna per tal de reforçar-les. La xarxa de clavegueram i les infraestructures ocuparan l'últim apartat del capítol.

El tercer apartat es correspon amb la zona fundacional de la ciutat, és a dir, la Força Vella. Es fa referència al gran domini de l'estament eclesiàstic en el burg, en les vivendes i habitatges, majoritàriament propietat d'aquest estament. Parlarem dels grans palaus o casals del barri, del palau Episcopal, la Pabordia, els palaus dels diferents ardiaconats, el casal de l'abat de Sant Feliu... a més del palau de Cartellà, que serà transformat a la segona meitat del segle XVIII en el convent dels caputxins. Els comerços també estan en mans de l'estament eclesiàstic, es tracta de les anomenades

carnisseria i fleca del clergat, i la casa de vendre glaç, tot sota el domini del capítol de la catedral. Veurem les obres del conjunt de la catedral, l'acabament de la nau, la construcció de la façana, de l'escalinata i del campanar. La desaparició de les capelles de Santa Maria de les Puelles i de Sant Genís i la integració de la capella de Sant Cristòfol en el perímetre emmurallat. Com a edifici assistencial veurem la Pia Almoina del Pa de la Seu i la conversió del Col·legi de Sobreportes en el Seminari Tridentí, que durant el segle XVIII serà traslladat a Sant Martí Sacosta i l'edifici del Col·legi serà adquirit i modificat per a convertir-se en la residència de la família Pastors. La part alta de la ciutat, a la zona de la torre Gironella, es veurà millorada amb la construcció de la caserna dels Alemanys. Els panys murats es veuran reforçats i arranats i el portal de Sant Cristòfol fortificat amb la incorporació de la capella de Sant Cristòfol com a cos de guàrdia integrat a la muralla. Pel que fa referència a les infraestructures s'estudiarà la xarxa de clavegueram, i també, de forma específica d'aquest capítol, la Font dels Lledoners i la Font de la Pera.

El burg de l'Areny i la Vilanova ens mostrarà una àrea de contrastos i contraposicions. Si la zona de l'Areny es caracteritza per ser una zona plana a la riba dreta del riu Onyar, la zona de la Vilanova es caracteritzarà per la seva orografia accidentada. Si l'Areny està pràctica i totalment ocupat urbanísticament parlant, la zona de la Vilanova presentarà un paisatge marcadament suburbà... Veurem la importància dels palaus i casals de les famílies benestants de la ciutat com el Palau Agullana, la Fontana d'Or, el Palau Solterra o el casal de la família Xammar. Els comerços seran molt importants en aquesta zona, moltes de les llicències concedides seran per a modificar i millorar aquests establiments. També molt rellevant serà la presència d'edificis religiosos, Sant Domènec, Sant Martí Sacosta, la Mercè, el convent de Sant Josep, el del Carme i el de les beates, juntament amb la capella dels Dolors i la de Sant Miquel seran els elements arquitectònics de caràcter religiós que veurem. Pel que fa referència a les casernes i edificis militars, trobarem l'adaptació de l'edifici de l'Estudi General com a caserna i el magatzem de gra, també anomenat Pallol, utilitzat com a magatzem d'artilleria, a més de l'ocupació per part dels alts comandament de l'exèrcit dels grans palaus i casals d'aquesta zona de la ciutat. Es fortificaran les muralles amb la construcció del baluard de la Mercè i el de l'Areny, a més de diferents obres de manteniment i d'arranjament. Els serveis municipals i les infraestructures d'aquesta zona de la ciutat no es limiten només a la xarxa de clavegueram, sinó que trobem edificis com la Casa de la Ciutat, l'Estudi General, posteriorment transformat en caserna, i el Pallol, edifici que després de haver servit com a magatzem d'artilleria serà recuperat per la ciutat i reconvertit en Teatre de Comèdies. Altres serveis que trobarem en aquest burg seran la casa del pes de la palla i del carbó i les mesures municipals.

El darrer capítol és l'estudi del burg del Mercadal, un barri humil, on hi resideixen les classes més baixes de la ciutat. Veurem la tipologia d'habitatges i de tallers, molt importants en aquest burg, com

també ho són els molins, característics del burg degut a la presència del rec Monar. Pel que fa referència a edificis religiosos estudiarem l'església de Santa Susanna, el convent de Sant Francesc, el de Santa Clara, el de les bernardes, els mínims de Sant Francesc i els agustins. Veurem el trasllat dintre del perímetre emmurallat de l'Hospital de Santa Caterina com a conseqüència de l'enderroc de l'edifici, que estava fora els murs de la ciutat, degut al projecte de reforçament de les muralles portat a terme durant el segle XVII, basat en la construcció dels baluards. Com a conseqüència de la construcció del baluard de Santa Clara, s'enderrocarà part de dos carrers propers al baluard i s'urbanitzarà la plaça de l'Hospital, que acollirà, a la seva banda meridional l'Hospital de Santa Caterina i a la seva banda septentrional, a la segona meitat del segle XVIII, s'hi construirà la Casa de la Misericòrdia, més endavant ampliada i convertida en l'anomenat Hospici. Aquest barri acollirà un gran nombre de militars, i per això serà el burg amb més nombre de casernes, una part del convent de Sant Agustí serà reconvertida en allotjament per la tropa, trobarem també i entre d'altres, la caserna de Manresa o la de Vilanova, a més de les cases particulars que s'utilitzaran com a allotjament d'oficials. Pel que fa referència a les infraestructures, veurem a més de la xarxa de clavegueram, la construcció del pont de pedra de Sant Agustí i el manteniment i construcció de passeres o ponts de fusta que comuniquen aquest burg amb la resta de la ciutat i les diferents intervencions que es portaran a terme pel manteniment del rec Monar. Com a serveis municipals trobarem i parlarem del magatzem de llenya, del corral de bestiar mitjà i gran, i de l'escorxador. A la part final, trobarem les conclusions finals i una taula amb el nom dels carrers i de les places que configuren la xarxa urbana de cada burg amb la seva correspondència actual i com a annex, dos plànols de cada un dels burgs, un de principis del segle XVI i un altre de principis del segle XVIII. Finalment l'apartat de la bibliografia tancarà aquesta tesi.

3. BURGS DE SANT PERE I SANTA EULÀLIA

3.1. TOPONÍMIA / **19**

3.2. DADES HISTÒRIQUES / **20**

3.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ / **24**

3.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT / **28**

3.5. CARRERS I PLACES / **29**

3.5.1. Carrer del Portal de la Verge Maria / **31**

3.5.2. Carrer de l'Àngel / **32**

3.5.3. Carrer d'en Cavarroques / **32**

3.5.4. Carrer de la Rosa / **32**

3.5.5. Plataforma sobre el Galligants / **33**

3.5.6. Plaça de Sant Pere / **33**

3.5.7. Muntada de Santa Llúcia / **35**

3.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ / **36**

3.6.1. Habitatges / **36**

3.6.2. Comerços i tallers / **42**

3.6.3. Edificis religiosos / **48**

3.6.4. Edificis assistencials / **53**

3.6.5. Casernes / **55**

3.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS / **58**

3.8. INFRAESTRUCTURES / **68**

3.9 RESUM / **76**

3. BURGS DE SANT PERE I SANTA EULÀLIA

A partir del segle X, es comencen a documentar, a Girona, les primeres notícies de les formacions dels primers burg o barris extramurs de la ciutat a la part septentrional. Aquest és el cas dels burgs de Sant Pere i de Santa Eulàlia.

Marcant l'entrada de la Vall Umbrosa, avui anomenada Sant Daniel, estaven delimitats a l'est per la Vall de Sant Daniel, la riera de Galligants pel migdia, a ponent per les aigües del Ter i de l'Onyar i el nord pel burg de Pedret ubicat fora del perímetre emmurallat.

Situats sobre importants vies de comunicació, l'antiga Via Augusta, camí de França, que entrava pel nord a Girona a través d'aquest burg i creuava el riu Galligants, per un pont documentat el segle XIIIè, però que autors com Josep i Eduard Canal, Josep Mª Nolla o Jordi Sagrera,¹⁹ creuen que podria ser més antic. Sortia d'aquest burg, un camí, bifurcació de l'anterior, que passava pel costat del monestir i pujava en direcció a la Vall de Sant Daniel, aquesta era la via que anava cap al Baix Empordà. Un altre camí, sortia des d'aquest últim i anava cap a la muntanya de Montjuïc i les planes de Campdorà.

Serà un burg on hi habitarà com veurem, gent de classe humil, menestrals dedicats sobretot al ram del cuir i del tèxtil, degut a la proximitat de les aigües de l'Onyar i del Galligants. Per tal d'estudiar-ne la demografia i el perfil humà, ens basarem, com en la resta de capítols, amb l'estudi de Santiago Sobrequés sobre el cens de 1462,²⁰ amb el fogatge de 1558, estudiat per Antoni Simon i Ramon Alberch,²¹ amb la talla de 1691 analitzada per Josep Clara²² i finalment amb el Reial Cadastre de 1716 inclòs i analitzat en l'obra de Joan Boadas *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*.²³

Per tenir una visió de l'esdevenir del burg de Sant Pere de Galligants, ens centrarem sobretot en la obra *Història de Girona*, escrita per varis autors, coordinada per Julià Maroto i dirigida per Lluís Costa,²⁴ també ens basarem en tres volums de la col·lecció *Història Urbana de Girona*, escrits per Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera.²⁵

19 Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera, són els autors, entre altres textos, de la col·lecció *Història Urbana de Girona*. Editada per l'Ajuntament a partir de 1995 i fins a l'actualitat. En aquest moment consta d'onze volums.

20 SOBREQÜÉS, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 6. Girona, 1951 pàg. 13-66

21 SIMON, A.; ALBERCH, R.: *L'economia i la població gironina segons el fogatge de l'any 1558*. Estudi General, n^o2. Girona, 1982 pàg. 33-57

22 CLARA, J.: *La ciutat de Girona a mitjan segle XVII (a través de la talla del 1651)*. Revista de Girona, n^o94. Girona, 1r trimestre 1981 pàg. 1-18

23 BOADAS i RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Gironins, Diputació de Girona. Girona, 1986 pàg. 132-229

24 COSTA, Ll.: *Història de Girona*. CCG Edicions. Girona, 2006.

25 CANAL, J.; CANAL, E.; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del segle XIV: la*

Veurem doncs una pinzellada de l'evolució del burg de Sant Pere, des dels inicis fins a l'època moderna i estudiarem aquest període de forma més concreta i detallada a partir d'obres que estudiïn aquest període, com per exemple *La Girona del set-cents. Els límits d'una transformació (1700-1792)*.²⁶ Però per tal de determinar l'evolució, sobretot urbana i arquitectònica del burg, ens centrarem en la documentació de l'època que trobem en els Manuals d'acords de l'Ajuntament de Girona, com la concessió de llicències d'obres o prohibicions per part del comú, per tal d'establir un ordre en el creixement de la ciutat en general i del burg en particular.

L'obra de Roig i Jalpí²⁷ i Sulpici Pontich²⁸ també ens aportaran dades sobre de la història del burg dintre de la mateixa època.

Veurem la importància en el desenvolupament del burg de la presència del monestir de Sant Pere de Galligants en aquesta zona, amb articles com el de Zaragoza²⁹ o com l'estudi que en fa Calzada en l'obra *Sant Pere de Galligants. La història i el monument*.³⁰ Pel que fa referència a arquitectura religiosa també estudiarem a grans trets, la capella de Sant Nicolau, que en aquest moment no té la funció de capella, sinó que fa la funció de magatzem per l'exèrcit, i també amb la capella de Santa Llúcia. Un altre edifici que ha perdut la seva funcionalitat en aquest moment i que fa la funció de caserna militar és l'anomenat Hospital dels Capellans o Hospital de Sant Pere. De l'immoble del Hospital de Sant Pere o dels capellans també en farem un repàs de la seva història com a edifici assistencial i en veurem la seva reconversió en edifici militar. Ens basarem en vàries obres com l'article de Calzada *Art i arquitectura en l'història hospitalari de Girona*,³¹ l'obra de Borrell Sabater *Hospicis i hospitals de pobres*,³² entre altres.

En l'apartat sobre l'arquitectura militar, ens centrarem en el portal de Santa Maria i el de Sant Pere, com també en la torre de Santa Llúcia i les casernes militars, o més aviat la reconversió de diversos immobles civils en allotjaments per a militars. Per tal de facilitar dades d'aquests elements arquitectònics i urbanístics, ens recolzarem amb la documentació que faciliten els Manuals d'acords

---

plenitud medieval. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona. 1998 vol. 3

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285) Cartografia i descripció de la ciutat medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9

26 ALBERCH, R.; QUER, J.: *La Girona del set-cents. Els límits d'una transformació (1700-1792)*. Quaderns d'història de Girona. Diputació de Girona, Ajuntament de Girona. Girona, 2001

27 ROIG I JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas, y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678.

28 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730. 3 vols.

29 ZARAGOZA, E.: *Notícies històriques dels monestirs de Galligants, Fluvià i Cruïlles*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 39. Girona, 1998 pàg. 199-215

30 CALZADA i OLIVERAS, J.: *Sant Pere de Galligants. La Història i el Monument*. Tallers Gràfics Alzamora. Girona, 1983

31 CALZADA, J.: *Art i arquitectura en l'història hospitalari de Girona*. Revista de Girona, n°89. Girona, 4rt trimestre 1979 pàg. 249-259.

32 BORRELL i SABATER, M.: *Hospicis i Hospitals de pobres*. Quaderns de la Revista de Girona. Diputació de Girona, Caixa de Girona. Girona, 2007

de l'Ajuntament.

Val a dir però, que la documentació que en podem extreure dels Manuals d'acords, en comparació amb els altres burgs de la ciutat, es molt escassa, possiblement degut a la poca capacitat adquisitiva i la baixa condició social dels habitants del burg i també de la poca extensió de terreny que ocupa. Els burg de Sant Pere de Galligants i de Santa Eulàlia són els que tenen les dimensions més reduïdes en comparació amb els altres burgs de la ciutat. Per tant, les dades que en podem aportar no seran massa abundants, sobretot pel que fa referència als carrers i el seu traçat i a la construcció d'infraestructures com per exemple la xarxa de clavegueram. Sí que tindrem notícia dels habitatges ubicats a la plaça de Sant Pere i de tots els elements de caràcter militar, com la conversió d'edificis civils, religiosos o assistencials en allotjaments i magatzems militars, o els arranjaments i reconstruccions del portal de Santa Maria i de la palanca del mateix nom.

3.1. TOPONÍMIA

El nom del burg de Sant Pere, no comporta massa problemàtica sobre la seva procedència, ja que li ve donat a partir de l'establiment del monestir benedictí de Sant Pere de Galligants, del qual en depèn de manera directa, l'establiment, el creixement i evolució del burg.

Dintre del burg, però, hi ha un topònim que ha estat durant molt temps motiu de controvèrsia, es tracta del mot *Galligans* o *Galligants*.

Hi ha hagut autors que han usat les dues formes indistintament. En els documents antics, apareix la forma *Gallicantus*, de la qual en derivarà el mot *Galligants*. Gemma Domènech i Rosa Mª Gil³³ apunten que les interpretacions han estat variades, des de la vessant religiosa la qual es relaciona el nom amb el cant del gall (*galli cantus*) mencionat en l'episodi evangèlic de la negació, en el curs de la passió, de l'apòstol Sant Pere i que permetria relacionar el mot amb l'advocació del monestir.

Una altra versió, procediria també del *galli cantus*, però a partir de la seva traducció com a palets de riu que rodolen. Aquesta versió, ve recolzada per altres zones de la geografia catalana en les quals apareix el mateix topònim.

El mot *Galligans*, faria referència als passatges o passos públics d'amplada molt reduïda existents entre cases o parets contigües, anomenats també andrones, element urbanístic força present en el barri.

En tot cas, la Comissió de Toponímia de Catalunya, ha fixat, de manera definitiva l'ús del mot

---

33 DOMÈNECH, G.; GIL, R.M^a.: *Sant Pere de Galligants*. Quaderns de la Revista de Girona. Diputació de Girona, Obra Social "La Caixa". Girona, 2012 pàg. 5

Galligants.

Un altre nom que ha variat amb el pas del temps és la advocació de l'església de Santa Eulàlia de Mèrida o Sa Costa primer i Santa Llúcia més tardanament. A partir d'aquesta variació se n'ha derivat el canvi del nom del burg.

En l'època de la seva fundació, l'esglésiola s'anomenava Santa Eulàlia de Mèrida o Santa Eulàlia Sa Costa. Durant el segle XVII, es porten a terme obres d'ampliació de l'edifici i l'esglésiola va passar a ser una església amb tres altars: l'altar major sota l'advocació de Santa Eulàlia, el de la dreta sota l'advocació de la Mare de Déu del Roser i per acabar, el de l'esquerra sota l'advocació de Santa Llúcia. La devoció popular envers aquesta última advocació va fer que s'anul·lés la titularitat de Santa Eulàlia i passés a Santa Llúcia. A partir d'aquest moment, el barri també canviarà i passarà de ser conegut com el burg de Santa Eulàlia a ser denominat com a burg de Santa Llúcia.

3.2. DADES HISTÒRIQUES

La formació del burg comença a manifestar-se tímidament a partir del segle X i a redós del monestir de Sant Pere, el qual, juntament amb el riu Galligants propicien l'aparició de poblament urbà a la zona, ja que ambdós representen una font important d'activitat econòmica. El cenobi oferia feina, ja fos de forma directa o indirecta a la població del seu entorn, mentre que el riu afavoria el conreu de les terres i la proliferació de l'agricultura, i l'aparició i establiment a les seves ribes de tota mena d'artesans i menestrals que feien ús de l'aigua a l'hora de crear els seus productes, com podrien ser els treballadors o artesans dedicats al sector del cuir o del tèxtil.

L'any 992 aporta la primera notícia del burg de Sant Pere; es tracta d'un document que reflecteix la venda del burg per part del comte Ramon Berenguer a l'abat de Sant Pere, d'aquesta manera, els habitants passen a ser feudataris del cenobi benedictí.

A finals del segle XI es produeix un creixement demogràfic important, i com a conseqüència la ciutat de Girona creix fora dels murs de la Força Vella. A la zona nord extramurs, els petits enclavaments que ja s'havien format entorn les esglésies de Sant Feliu i de Sant Pere de Galligants, veuen augmentar la seva superfície, és a partir d'aquest moment quan comença un creixement que acabarà consolidant la zona.

El 1171, Alfons II d'Aragó, concedeix la jurisdicció judicial del burg a l'abat de Sant Pere, que sumada a la jurisdicció feudal obtinguda a finals del segle X, fa que el cenobi gaudeixi del ple domini del burg.

Aquest creixement urbà iniciat a finals del segle XI, comença a aparèixer plasmat documentalment, a finals del segle XII, amb la denominació de *burgo inferiore* i *burgo superiore*. Aquesta

diferenciació, parla d'una consolidació urbana de la zona i del creixement del burg cap a la zona de l'areny, del camí de Pedret i del camí de Sant Daniel. La divisió entre superior i inferior vindrà marcada per dos edificacions importants a la zona: l'Hospital Vell o dels Capellans i l'Església de Sant Nicolau. Aquests dos edificis es poden datar del segle XII, malgrat les reformes, incorporacions i restauracions patides amb el pas del temps.

L'Hospital Vell sembla que prové d'una institució anterior situada a la ciutat de Girona, a tocar de la catedral, un cop traslladada dintre dels murs, i emplaçada al burg en una data incerta. Fins el segle XIII no es palesa documentalment la situació de l'Hospital Vell o dels Capellans al burg de Sant Pere. L'església de Sant Nicolau, segons les prospeccions arqueològiques portades a terme en el seu subsòl durant els anys 70 del segle XX, determinen que es tracta d'una construcció època medieval sobre un edifici d'època anterior, que probablement tenia la funció de capella funerària.

Una construcció del XIII és l'església romànica de Sant Pere de Galligants, que tot i el pas dels anys ha romàs fins l'actualitat, aquesta prendrà forma a partir de varis llegats testamentaris entre ells els dels comtes Ramon Berenguer III³⁴ (1131) i Ramon Berenguer IV (1137). Del temple fundacional, una construcció preromànica anterior, no n'hi ha cap vestigi.

La convivència entre l'Hospital Vell, que respon a la jurisdicció episcopal, tal i com també ho és l'església de Santa Eulàlia, i el monestir de Sant Pere de Galligants, que respon a la jurisdicció abacial, va passar per moments de forta confrontació, sobretot pel que fa referència al dret de fer *establiments* a la zona. En la sentència d'un d'aquests litigis, una disputa sobre jurisdiccions, entre l'alou de Santa Eulàlia i l'alou de Sant Pere, sobre diversos espais del burg de Sant Pere, que va tenir lloc a mitjan segle XIII, arriba informació de primera mà sobre l'ordenació urbanística de l'espai del pla i del cementiri de Sant Pere:

“Tots els tinents de les cases que hi ha a la paret nord (del cementiri) cap a les cases i església dels leprosos (l'Hospital de Pedret), en el pla del burg de Sant Pere, que és lloc públic i cementiri lliure, podran, sense cap impediment de l'hospitaler, aixecar davant les seves cases pilars i arcs de pedra (voltes), de la mateixa manera com ho va fer Pere de Prat davant les seves cases cap al Ter, en la mesura i amplitud de tres peus de base dels arcs.

De la paret meridional (del cementiri) cap al Galligants, l'abat pot fer el que vulgui.

De la part d'orient, cap a les esglésies de Sant Nicolau, Santa Eulàlia i el monestir, es poden fer davant les cases arcs i pilars de tres peus d'amplada, tal com son els arcs dits de Pere de Prat cap al Ter.

---

34 “...ad opera ipsius ecclesiae terciam partem gerundensem monete ite tu praedicto mei elemosnarii faciant earn mittere in opera ipsius ecclesiae usque abeant ihi minsos ducentos morabatinos...” segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 p. 71

*Cap a occident, cap al Ter i l'Onyar, es poden fer arcs i pilars de amplada dels que Bernat Llucià va fer en el pla davant les seves cases”.*³⁵

A partir de diferents establiments, la trama urbana del burg de Sant Pere es va consolidant, l'augment demogràfic juntament amb l'augment de les edificacions o habitatges, canvia totalment el caràcter i l'aspecte d'aquell primitiu burg a redós del monestir de Sant Pere de Galligants, sense deixar del tot el seu caràcter suburbà.

El 1334 els veïns del burg, juntament amb els jurats de la ciutat demanen al rei un canvi d'estatus jurídic pel que respecta al burg i a la seva condició de feudatari del dit monestir. Serà el 1339 quan l'Abat Guillem Socarrats cedirà la jurisdicció al rei Pere III el Cerimoniós, així, aquesta zona passarà a ser un barri més de la ciutat.

Tot i aquesta nova condició de la zona, el burg de Sant Pere, continua essent un punt dèbil en cas d'atac bèl·lic degut a la seva ubicació, encara fora dels murs de la Força Vella. Davant de la perspectiva d'atacs a la ciutat, el rei Pere III, mana construir un nou recinte emmurallat que defensi i protegeixi tots aquells nous barris que s'han anat formant extramurs de la ciutat. La construcció del perímetre murat d'aquesta zona, començarà el 1378, després d'una important aportació econòmica per part del monestir de Sant Pere de Galligants³⁶ i acabarà el 1386. En aquest nou recinte emmurallat, l'església del monestir es convertirà en una part important de les defenses.

Cal destacar que durant el segle XIV, una mica anterior a la construcció de la muralla, s'urbanitza l'anomenada Pobla d'en Viviers, un solar situat en l'areny fluvial, al nord del Galligants entre els burgs de Sant Pere i de Sant Feliu, en el sector oest del Pla de Sant Pere, que esdevindrà una plaça de característiques dimensionals força diferents a les de la resta de places de la ciutat. Aquesta zona es poblarà ràpidament.

En aquest moment també es fa referència a la construcció d'un pont nou, que substituïa un altre aixecat anteriorment pels volts del 1200, i que unia el carrer de la Barca amb el pla de Sant Pere.

Per altre banda, del burg de Santa Eulàlia, se'n tenen notícies a partir del segle XI, un document del 1078, una deixa testamentària fa referència a la parròquia de Santa Eulàlia: *mansum [...] quod est in parrochia sancte Eulalie de ipsa costa.*³⁷ Els autors Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i

---

35 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 101

36 “...Recordes que per special letra nostra, vos havem manat que'l burch de sent Pere, de la dita ciutat, sia prestament murat, e fortificat, per iustes e evidents raons contengudes en la dita nostra letra, dada en Barchinona, sots nostre segell secret a .xv. dies de janer del any deius scrit. E com l'abat e monastir del dit burch de Sent Pere, volents a nostre voler complaure, hagen fet bon començament e bestret de ço del lur, en lo mur del dit burch...”
ACA. Reg. 1262, fol.102 v. segons MADURELL y MARIMÓN, J. M. : *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1985) Notas documentales para su historia*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 17. Girona, 1964. pàg. 356-357

37 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona. De l'inici al segle XIV*. Història urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 72

Jordi Sagrera, creuen que l'advocació a la santa i màrtir Eulàlia, pot indicar un origen més remot de l'església.³⁸ Jaume Marquès i Casanovas cita a l'autor del segle XVII, Roig i Jalpí, que en la seva obra anomenada *Resumen historial de las grandezas y antiguedades de la ciudad de Gerona*³⁹ apunta que aquest autor va llegir a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que aquesta església havia estat anteriorment, un temple dedicat a Venus i que en temps de Constantí, els cristians el van convertir al culte cristià.⁴⁰

Tot fa pensar que durant el segle XI, el burg de Santa Eulàlia està format per un conjunt reduït de cases disseminades pels terrenys propers a l'església. Serà durant el segle posterior, quant s'anirà urbanitzant la costa, estructurant el que en serà el seu únic carrer.

Aquest burg, passarà a formar part del recinte emmurallat durant el període de 1378-1386, amb la construcció del que s'anomenen les muralles de Sant Pere. La muralla en aquesta zona puja des del portal de Sant Pere o de Sant Daniel en direcció nord i, quan ha passat l'església de Santa Eulàlia, havent assolit el punt més elevat de la costa, baixarà a partir de la torre de Santa Llúcia.

Un document de finals del segle XIII,⁴¹ fa referència a una sèrie de propietaris de casals i horts establerts a la costa de Santa Eulàlia sota jurisdicció episcopal, situats a banda i banda del camí. Tot fa pensar que en aquest moment ja hi havia un cert nombre d'edificacions.

Marquès i Casanovas apunta que durant el segle XIV en aquesta zona hi havia localitzat un prostíbul, establert a la zona des de ja feia temps: “...durant algunes centúries allà va haver-hi un prostibul i que a l'any 1336 el rei Pere el Cerimoniós va prohibir que les dones públiques exercissin en cap altre indret fora de “la costa de santa Eulàlia” per ser aquell el lloc més a propòsit i per esser-hi ja destinat des de temps antics...”.⁴²

Durant el segle XVI encara es van produint alguns establiments a la zona: “...á 20 de setembre 1510 [...] lo capitol doná consentiment per establir un hort subjecte á la mitra situat prop Sta. Llúcia...”.⁴³

Aquesta zona, com que està molt propera a la muralla, esdevindrà un punt molt vulnerable en els diferents episodis bèl·lics que sacsegen la ciutat durant tota la seva història, però si bé les guerres esdevenen un punt molt negatiu en la història del burg de Santa Eulàlia, l'altre mal endèmic que

---

38 Idem

39 En el text original de Roig i Jalpí apareix de la forma següent: *fue un Templezillo consagrado à la Diosa Venus, el qual despues de la conversion de Constantino el Grande, quando gozava de paz la Iglesia, le convirtió Quinto Licino en Capilla, ò Iglesia dedicada à Santa Eulalia de Merida [...]* ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antiguedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 345

40 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 17

41 Es tracta d'un document del 15 d'octubre de 1295, en el qual el bisbe de Girona aplega un capbreu de cinc documents citat a CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.Mª.; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 105

42 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona, Girona. 1979 pàg. 18

43 PONTICH, S.: *Episcopologi*. 1730 pàg. 44

pateix repetidament la ciutat, les inundacions i crescudes dels rius, no l'afectarà de forma tant dràstica, degut a la seva posició elevada, a diferència del que sí que passarà al burg de Sant Pere de Galligants.

3.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ

La ciutat de Girona comença el segle XV molt afeblida, tant a nivell econòmic com a nivell demogràfic. Aquesta tendència serà constant durant tot el segle fins el 1472, data que marca el final de la Guerra Civil Catalana (1462-1472). Aquest any, la ciutat registra un dels punts més baixos, demogràficament parlant, de la seva història amb menys de 600 focs.

La Talla de 1462⁴⁴ mostra el burg de Sant Pere i de Santa Eulàlia, com un barri de gent modesta, dedicada sobretot al sector del cuir.

El recompte de focs d'aquesta talla mostra uns 61 focs totals en el que descriuen com *Lo carrer del Portal de Scta. Maria e Plaça e Burch de Senct Pere*, el contingent humà que forma el burg de Santa Eulàlia probablement està inclòs dintre d'aquesta denominació, ja que no apareix referenciat de cap altre forma. Dels 61 focs en destaquen els 31 que són blanquers, és a dir, artesans dedicats a adobar les pells dels animals després d'haver-ne eliminat el pel o la llana, per després poder elaborar altres productes. El segon grup d'artesans més nombrós instal·lat al burg, són els paraires i els bracers o *brassers*, amb sis focs. Els primers es dediquen a qualsevol de les operacions a les quals és sotmesa la llana, mentre que els bracers, l'autor Santiago Sobrequés els inclou en el sector dedicat a la construcció,⁴⁵ posteriorment, Josep Clara, creu que aquests treballadors no es poden dedicar a un sol ram, sinó que es repartirien entre diferents activitats.⁴⁶ De la resta de professions establertes en el burg, hi trobem, amb dos individus, els *padrers* o pedrers, inclosos en el grup de la construcció, juntament amb els teulers, fabricants o venedors de teules. També hi ha dos artesans assaonadors, dedicats al cuir, més concretament a l'acabament de les pells o de cuirs adobats, i finalment dos individus dels quals no en consta cap ofici concret.

També trobem, amb un representant només, els següents oficis: un oller, manobre, teixidor de draps de lli, un flequer, corder, escrivà, sabater, barber, fuster, un individu anomenat forner de Sant Pere i finalment a Berenguer Cervià, catalogat com *arquitecto de la seo*.

En el fogatge de 1558,⁴⁷ la realitat humana del burg és semblant a la de l'any 1462. Aquest

44 Segons SOBREQÜÉS VIDAL, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 6. Girona, 1951 pàg. 13-66

45 Idem

46 CLARA, J.: *La ciutat de Girona a mitjan segle XVII (a través de la talla del 1651)*. Revista de Girona, nº94. Girona, 1r trimestre 1981 pàg. 1-18.

47 Segons SIMON, A.; ALBERCH, R.: *L'economia i la població gironina segons el fogatge de l'any 1558*. Estudi General, nº2. Girona, 1982 pàg. 33-57

recompte, a diferència del referit anteriorment, separa el burg de Sant Pere, en diferent zones: *Lo carrer de la Verge Maria, lo carrer de la Rosa, la plassa de Sanc Pera i sobre lo pont Galligas*, a més hi apareix la *mundada de Sta. Llucia*. S'hi comptabilitzen uns 100 focs o caps de família. D'aquests, la gran majoria són artesans, gent humil que s'estableix al burg per les condicions laborals que se'n deriven de la seva especialització. En destaca el grup d'artesans dedicats al sector del cuir, amb un total de 20 individus o caps de família, però són els blanquers, els que destaquen en nombre: dels 22 que n'hi ha en tota la ciutat i que queden reflectits en el fogatge, setze estan establerts al burg de Sant Pere, set al carrer de la Verge Maria, tres al carrer de la Rosa i sis a la plaça de Sant Pere. Els carders, part del sector tèxtil, són un grup de catorze individus i en menys nombre, vuit concretament, el conformen els bracers. Cal destacar, que dels anomenats *lleyaters*, els quals són un total de quatre en tota la ciutat, tres estan establerts al burg, tots al carrer de la Rosa i dels tres pastors comptabilitzats en la totalitat dels barris, un, es troba també en aquesta zona.

La resta d'artesans, són representants dels sectors de l'alimentació com un forner, del transport i comerç, com per exemple dos corredors, un revenedor i set traginers i del ram del tèxtil apareixen un flassader, set paraires (dels cinquanta-set que es comptabilitzen en el fogatge), un sastre, dos teixidors i un teixidor de lli.

Del sector del metall: un ferrer, que es troba establert a la plaça de Sant Pere. A part dels blanquers, el sector del cuir ve representat també a la zona per dos assaonadors, un baster i un sabater.

El grup que inclou individus dedicats a la construcció hi trobem com a representats dos esparters i dos fusters.

Un misser, és l'encarregat de representar al grup conformat pels homes de ciència i dintre dels oficis diversos, a part dels bracers, cal parlar dels dos metges.

També vénen representades les vídues, en nombre de deu, sobre les noranta que habiten a la ciutat.

El repartiment del barri o burg a partir dels oficis, queda establert de la següent manera: en *lo carrer de la Verge Maria*, els cardadors i els blanquers conformen el nombre més alt d'individus. Dels trenta-set registrats, set es dediquen a cardar la llana i set més a adobar les pells després d'haver-ne tret el pèl o la llana, cinc individus són paraires, quatre apareixen sense especificar, tres són vídues i dos són bracers.

La resta dels habitants del carrer, són representants de diferents oficis com per exemple: un teixidor, un esparter, un metge, un assaonador...

El carrer de la Rosa consta de setze focs, dels quals en destaquen quatre cardadors, seguit pels blanquers, bracers i *lleyaters*, que en són tres de cada. Aquí hi habita l'únic pastor del barri i dos traginers.

Dels trenta-tres focs registrats a la *Plassa de Sanc Pera*, en destaquen els sis blanquers, un d'ells té

nom de dona, i en mateix nombre, les vídues.

En menor nombre, dos caps de família, trobem els paraires i els fusters, i com en el *carrer de la Verge Maria*, trobem representades diferents activitats artesanes per un sol foc. A tall d'exemple ressaltarem el sabater, el sastre, el misser, ...

Sobre lo pont Galligas, s'hi comptabilitzen sis caps de família o focs, dels quals, dos són bracers, s'hi localitza una vídua i és en aquesta zona del burg on hi ha establert l'anomenat forn de Sant Pere. De la resta d'individus, dos concretament, no se n'especifica la seva activitat.

Per acabar, la *Muntada de Sta. Llúcia* s'hi comptabilitzen vuit focs en total. D'aquests tres són traginers, tres cardadors, un es dedica a teixir i un és bracer.

Del segle XVII, és la talla de 1651,⁴⁸ en la qual apareixen uns seixanta-set focs, repartits entre el que anomenen *Burch de St. Pere*, on apareixen registrats vuit focs, *Plassa de St. Pere*, on n'hi ha setze, *Carrer de la Verge Maria*, compost per divuit caps de família, amb vuit el *carrer den Angelet*, catorze al *carrer de la Roza* i només tres al que anomenen *Veynat de Sta. Llúcia*. D'entrada el repartiment del burg per carrers o zones, difereix una mica de la talla de 1462 o el fogatge de 1558. Mentre que la primera engloba tota la zona sota la referència de *Lo carrer del portal de Sacta Maria e plaça e burch de Senct Pere*, sense diferenciar les zones, el fogatge de 1558, separa la zona en *Lo carrer de la Verge Maria*, *Lo carrer de la Rosa*, *la plassa de Sanc Pera*, *sobre lo pont Galligas* i *la Muntada de Sta. Llúcia*.

Aquests seixanta-set focs estan més a prop del seixanta-tres que reflecteix la talla del 1462, que no pas dels 100 que apareixen en el fogatge del 1558. La tipologia de l'habitant d'aquest burg continua essent gent de professions humils, dedicades sobretot, al sector del cuir, però també al sector del comerç i transport. Els blanquers, continuen essent els artesans amb més presència al barri, amb set caps de família dedicats a l'ofici, també amb set focs, apareixen els treballadors, dedicats a diferents tasques dintre de diferents sectors. Cal destacar, que dels quatre assaonadors establerts a la ciutat, dos habiten al burg de Sant Pere. Del sector del comerç i transport, habiten al barri quatre traginers, i del sector del metall tres ferrers.

Els dos sastres registrats al burg de Sant Pere, els trobem localitzats a la zona que ve denominada, de manera general, *burch de St. Pere*, juntament amb l'únic notari establert al barri. En el *carrer de la Verge Maria*, hi ha els deu blanquers i l'únic pagès, que treballen i viuen al burg. Els taverners es reparteixen entre aquest últim carrer, amb dos focs i el *carrer de la Roza*, amb un local destinat a taverna. Cinc dels set treballadors establerts al burg, es localitzen també al *carrer de la Roza*, mentre que els altres dos, els trobem repartits entre el *carrer den Angelet* i *la plassa de St. Pere*.

---

48 Segons CLARA, J.: *La ciutat de Girona a mitjan segle XVII (a través de la Talla del 1651)*. Estudi General, nº2. Girona, 1982 pàg. 59-84

D'aquests cinc treballadors, quatre, tenen la referència de *òbit*, al costat. Possiblement fent referència que la família continua establerta al burg, però que el cap de família havia mort. En el denominat *Veynat de Sta. Llúcia*, dels tres focs registrats, un és catalogat com a treballador, l'altre un sastre i l'altre no especifica la ocupació.

Després de la Guerra de Successió, es porta a terme el Reial Cadastre de 1716,⁴⁹ on queden registrats els habitatges de la ciutat i l'impacte de la guerra sobre la seva estructura urbana. A partir dels habitatges, en podem extreure el número de focs que hi ha a la ciutat, ja que s'especifica el propietari de la casa i del llogater (si n'hi ha), i la seva professió, l'estimació econòmica de l'immoble, el preu del lloguer i el nombre d'estances i sostres.

El sector del burg de Sant Pere, està compost per quaranta-vuit focs repartits de la manera següent: dintre la denominació de *Burch de St. Pere de Galligans*, hi apareixen registrats vuit focs. Al *carrer den Cavarrocas*, n'hi ha tres, al *carrer den Angelet*, passa a tenir cinc focs, mentre que el *carrer de la Rosa* en té onze. Tres n'hi ha al *Portal de la Verge Maria* i les *Voltas de la plasa de St. Pere de Galligans* i la *Plasa de St Pere de Galligans*, registren cinc focs cada un.

Del sector del cuir, que fins ara havia estat un dels motors del barri, hi ha instal·lats, tres blanquers (*carrer den Angelet, carrer de la Rosa i plasa de St. Pere de Galligans*) i tres assaonadors (*carrer den Angelet, carrer de la Rosa i voltas de la plasa de St. Pere de Galligans*). El grup d'artesans que registra el major nombre d'habitants al burg són, en aquest moment, els mestres de cases, amb sis caps de família, tres a la zona anomenada *Burch de St. Pere de Galligans*, dos al *carrer de la Rosa*, i un al *Portal de la Verge Maria*. Amb sis focs també, hi apareixen registrades les dones catalogades com a vídues. Amb quatre representants hi trobem els militars o soldats i els taverners. En aquest cadastre també hi apareixen sis preveres repartits entre la zona anomenada *Burch de St. Pere de Galligans* (dos), un al *carrer den cavarrocas*, un al *carrer de la Rosa* en el qual també hi trobem un monjo, un al *Portal de la Verge Maria* i un altre a la *plasa de St. Pere de Galligans*.

El burg de Santa Llúcia o Santa Eulàlia no apareix referenciat de forma individualitzada, i per tant, s'ha de suposar que estarà inclòs dintre d'un dels diferents apartats anteriors.

La demografia del burg, de forma general, varia segons les èpoques i els condicionants externs que interfereixen en la vida diària de la població gironina, com ara les guerres, les epidèmies o les crescudes dels rius, aquestes últimes de forma més irrisòria.

La presència del riu i del monestir en el burg, condiciona directament la tipologia d'habitants que s'hi establiren. La gran majoria, són artesans que viuen i treballen en el mateix habitatge destinant-ne una part per taller. Degut a la presència de l'aigua del Galligans, es registra un alt percentatge de

---

49 Segons BOADAS i RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Gironins, Diputació de Girona. Girona, 1986 pàg. 132-229

treballadors del sector del cuir sobretot blanquers i assaonadors, també trobem treballadors del sector tèxtil o del transport, juntament amb un nombre, també elevat, d'individus que treballen en diferents sectors artesanals, sense cap especialització concreta, que anomenen *treballadors o bracers*. Són gent de condició humil, que s'instal·la al burg aprofitant aquestes dues fonts d'activitat econòmica, en un inici dedicades a l'agricultura aprofitant els camps i les zones despoblades del burg, però lentament s'hi establiran també les adoberies, que es convertiran en un dels motors econòmics del barri.

3.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT

El burg de Sant Pere i el de Santa Eulàlia s'estenen vers el sector septentrional de la ciutat de Girona, com a prolongació del recinte romà de la Força Vella, extramurs de la ciutat, en primera instància i com a un barri més, ja protegit per les muralles, a partir del darrer terç del segle XIV.

El burg de Santa Eulàlia s'expandeix i s'estableix a partir de la via que parteix de la bifurcació del camí, que des del burg de Sant Pere, va cap a les planes de Campdorà i està delimitat per la banda de migdia pel Monestir de Sant Pere de Galligants i pel camí que va en direcció a la vall de Sant Daniel.

El burg de Sant Pere es troba delimitat pel riu Galligants, que el separa del burg de Sant Feliu, s'expandeix seguint dues vies de comunicació: el camí que ve de França i que entra a la ciutat pel nord, creuant el burg, antigament anomenat Via Augusta, i també a redós del camí que es bifurca d'aquest i es dirigeix cap a la Vall de Sant Daniel i el Baix Empordà.

Els dos burgs són tancats per les muralles construïdes en temps de Pere III El Cerimoniós, que parteixen de la Força Vella, just per sota de la Torre Júlia i baixen el turó on està assentat el recinte romà per creuar el riu Galligants, en direcció nord, a l'alçada del absis del monestir de Sant Pere de Galligants pujant cap al burg de Santa Eulàlia, fins la torre de Santa Llúcia, des d'on baixa, en direcció oest, per anar tancant el burg fins el Portal de la Verge Maria o de França on continua girant, altre cop, baixant cap al riu Onyar, tornat a creuar, abans, el riu Galligants i dirigint-se cap al burg de Sant Feliu.

Els burgs de Sant Pere i Santa Eulàlia es connecten a la ciutat a través de dos ponts, el pont vell del Galligants, documentat el segle XIII, però que possiblement podria ser d'època anterior, que unia els burgs amb el portal de Sobreportes, a través del carrer del Llop. I un pont anomenat pont nou, que substituïria un pont aixecat vers el 1200 i reconstruït a mitjans del segle XIV. Aquest pont unia el carrer de la Barca amb la plaça de Sant Pere.⁵⁰

---

50 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al*

3.5. CARRERS I PLACES

La configuració urbana del burg de Sant Pere i de Santa Eulàlia, comença a mostrar-se a partir de la creació del petit grup d'habitatges a l'entorn del monestir documentat a partir del segle X i de l'esglesiola de Santa Llúcia. A finals del segle XI, es produeix la consolidació d'una trama urbana, amb la creació d'una xarxa de carrers o camins, els quals, amb els pas dels segles i amb la construcció d'habitatges, van omplint els buits, que des de l'establiment d'aquesta trama urbana, encara resten en el burg. El dibuix de la seva estructura, però, no variarà massa amb el transcurs dels anys, tot i que les referències als carrers o a la seva nomenclatura són poc concretes.

L'estructura urbana principal i el dibuix del traçat dels carrers, començada a perfilar durant el segle XI, queda conformada definitivament, durant aquests segles, tot i que, hi ha referències documentals relacionades amb carrerons que per les seves característiques no són tinguts en consideració com a carrer, segurament degut a que la seva funció es limita a separar dos propietats, aquests carrerons són les anomenades andrones. Un exemple el trobem en la llicència que concedeix l'Ajuntament de Girona, el dia u d'abril de 1729, a Joseph Cortils, flequer, per fer una paret en el carreró que és al costat de casa seva,⁵¹ amb la condició que no sigui perjudicial per cap veí en concret ni pel públic en general.

L'aspecte del burg, variarà en funció dels successos, sobretot bèl·lics, als quals està sotmesa la ciutat durant aquest període. Un dels fets més rellevants i que condiciona considerablement la xarxa urbana de la ciutat en general, és la Guerra de Successió. El burg de Sant Pere ofereix un aspecte desolador, de les vuitanta-quatre cases documentades que configuren el barri, quaranta-sis apareixen com a derruïdes: la zona denominada *Burch de Sant Pere de Galligans*, registra dotze cases, d'aquestes sis estan enderrocades, el *carrer den Angelet, de la Rosa i les voltas de la plasa de St. Pere de Galligans*, són les zones menys afectades del burg, de les vint-i-sis cases comptabilitzades en total, quatre estan enderrocades. Les zones que apareixen més castigades les trobem al *Portal de la Verge Maria*, en el qual, de les vuit cases, cinc estan derruïdes, el *carrer den Cavarrocas*, en el qual hi ha dempeus tres cases, de les nou registrades i per últim la *plasa de Sant Pere de Galligans*,

---

segle XIV. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 135

51 "...Por quanto Joseph Cortils Panadero y vezino desta ciudad desea hazer y fabricar en la parte del medio dia de su casa que tiene y pocehe seita en la Plaza de Sn Pedro desta ciudad y en el Callejon que es en la dicha parte de medio dia, una pared nueva en la esquina ó cantonada de la dicha pared de su casa que sale mas que lo restante de ella y en concideracion que la fabrica de la dicha nueva pared hazedora no es ni sera en perjuhizio de tercera persona ni de la cosa publica, por tanto de nuestra libre, y espontanea voluntad de nuestro grado y cierta sciencia otorgamos y concedemos licencia faucltad, y permissio bastantes al dicho Joseph Cortils presente, y bajo acceptante para que pueda hazer fabricar, y tener la dicha nueva pared en el dicho callejon haziendo aquella al escayre y a linea recta del modo que mejor le paresca como ni impida ni impedir que pueda el passo con carro que Juan Llach cortidor tiene por el dicho callejon para la entrada dobarias..." (AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 409, 01/04/1729)

on, de les vint-i-nou cases documentades, vint-i-quatre estan enderrocades.

La documentació que fa referència al burg, la més antiga, parla més aviat de zones de referència, no de carrers concrets. Més endavant, es fa referència a carrers però no a partir d'un topònim concret, sinó a partir d'una descripció del carrer o del seu recorregut.

Durant el segle XIII, la documentació parla de la zona sense diferenciació de carrers, sinó per espais urbans. En aquest moment apareix, documentalment, la denominació de *Burgo superiore*, fent referència a la sèrie d'habitatges que s'havien construït a l'entorn del camí que anava cap a Sant Daniel, a partir de l'Hospital dels Capellans i Sant Nicolau. Una part d'aquest burg, quan es construeixi la muralla, quedarà emplaçat extramurs, ja que, la muralla inclourà l'absis i el campanar de l'església en en seu recorregut i com a part dels seus elements de defensa, però no els habitatges construïts entorn del camí que anava cap a Sant Daniel.

El *Burgo inferiore*, identifica una sèrie de construccions establertes a partir de l'Hospital Vell i de l'església de Sant Nicolau en direcció cap a l'arenys de l'Onyar.

Es diferencia també el *Pla de Sant Pere*, fent al·lusió a zona desurbanitzada que s'estenia just sota el burg inferior i era creuat pel camí que venia de França i que entrava a la ciutat pel nord, a través del Portal de Sobreportes. Aquest pla o planiol, es va convertir en el cementiri de l'Hospital Vell, i alhora va ser l'embrió del que posteriorment serà la plaça de Sant Pere. A mitjans segle XIII, es comença a urbanitzar aquesta zona. Aquest fet serà motiu de diverses disputes entre l'Hospital i el Monestir, ja que amb els establiments fets a l'entorn del cementiri, la dimensió d'aquest s'anava reduint.

Les denominacions generals que puntualment apareixen en alguns documents, fent referència a zones o a descripcions de carrers desapareixen a partir del segle XV, quan apareixen ja la major part de la nomenclatura dels carrers, encara que aquesta no estigui fixada totalment. La denominació de *lo burg de Sant Pere*, *lo burg damont de Sant Pere*, *lo burg superior*, *lo burg inferior*,...va desapareixent per donar pas a noms més concrets, tot i que encara apareix puntualment alguna d'aquestes denominacions, com per exemple, en la talla de 1651, on apareix *burgh de Sant Pere* per referir-se a la part més propera al monestir de Sant Pere de Galligants, l'església de Sant Nicolau i l'Hospital Vell, ja que les referències a les altres zones, són a partir de la nomenclatura dels carrers com *Plassa de St. Pere*, *carrer de la Verge Maria*, *carrer den Angelet* i *carrer de la Roza*.

Val a dir, que les notícies o dades documentals que ens aporten els Manuals d'acords, són molt escasses pel que fa referència als carrers del burg, de la zona que en trobarem més dades serà la zona de la plaça de Sant Pere.

3.5.1. Carrer del portal de la Verge Maria

En el fogatge de 1360,⁵² apareix en primer lloc *lo carrer qui comença al portal de na Torrentana ab les traverses que entorn d'ell*. La referència al nom del carrer o, més aviat, la descripció del seu recorregut o punt inicial, ve acompanyat per la certificació que hi havia carrers o carrerons que eren perpendiculars a ell i que en aquell moment encara no tenien una denominació específica, possiblement degut al fet que la zona encara estava en un estat inicial en el procés d'articulació del creixement urbanístic i presentava encara un aspecte suburbà.

El *portal de na Torrentana*, era un portal que separava el burg de Sant Pere del sector més al nord, un grup de cases que conformaven el burg o barri de Pedret. El nom del portal feia referència, molt probablement, al nom d'un dels habitants de la zona.⁵³

Aquest carrer entrava al burg en direcció a la Plaça de Sant Pere. Apareix també al cens de 1462, estudiat abastament per Santiago Sobrequés, en aquest document se l'anomena *Lo carrer del portal de Scta. Maria* i a l'Estima⁵⁴ de 1535 se l'anomena *Carrer de Nostra Dona*. També apareix en el Reial Cadastre de 1716, aquí se'l denomina *Carrer del Portal de la Verge Maria*. Noms tots, que fan referència a l'existència del portal de la muralla construïda durant l'últim terç del segle XIV, l'entrada nord de la ciutat, anomenat depenent de les ocasions, portal de Santa Maria, també portal de la Verge Maria, portal de França, de Pedret o portal de Nostra Dona. Aquest portal converteix el camí de França o antiga Via Augusta, quan entra a la ciutat, en el carrer que des del portal, desemboca a la plaça de Sant Pere, a través d'un passadís amb volta sota una casa.

A partir del 1724, els Manuals d'Acords de l'Ajuntament de Girona, comencen a registrar entrades de cartes del Governador, fent referència al empedrat dels carrers⁵⁵ des de la porta de Santa Maria fins a la de l'Areny i des de la porta d'en Vila fins al Passeig nou. Els Regidors de l'Ajuntament, durant tot el període que dura la correspondència, es mostren reticents a portar a terme l'obra, sobretot de la part que va de la porta de Santa Maria fins a la de l'Areny: “...*Satisfaciendo á la carta de V.E. de 3 del corrente devemos dezirle que ya estamos con el animo de hazer componer y empedrar el camino des de la Puerta den Vila hasta la entrada del Paseo; pero lo demas que V.E. se sirve insinuarnos con dicha carta no nos esta possible executala por la grande falta de medios*

---

52 La talla del 1360 va ser estudiada per Christian Guilleré a partir de la qual va publicar:

GUILLERÉ, C.: *Girona al segle XIV*. Abadia de Montserrat. Barcelona, 1993-1994 2 vols.

53 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història urbana de Girona, Ajuntament de Girona, Girona, 2000 vol. 4 pàg. 137

54 El document s'encapçala *Estima de cases, terres i altres propietats de la ciutat de Girona, feta l'any 1535, en temps de Miquel Garbí, notari públic i secretari del Consell General de la ciutat, per raó de la contribució de los gastos del riu Ter*. Estudiad per CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona l'any 1535*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1995 vol. 2

55 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 5, 03/01/1724

*con que nos hallamos que al tenerlos nos seria indispensable aplicarlos para la conservacion de casas por el Alojamiento de oficiales de la Guarnicion de esta plaza que havemos empezado para alivio de estos vecinos á los quales tampoco nos permiten sus pobreza y miseria repartir el coste de esta obra... ”.*⁵⁶

3.5.2. Carrer de l'Àngel

Una de les possibles *traverses* de les quals fa referència la talla de 1360 quan parla del carrer que comença en el portal de na Torrentana, és el *carrer de l'angelot, de l'angelet o de l'Àngel*. A la primera meitat del segle XIV apareix documentat com la *Traversa d'en Bellmirall*. És un carrer que comença a ser mencionat durant el segle XV i, a partir d'aquest moment, apareix referenciat a diferents documents, com per exemple l'Estima de 1535 o el Reial Cadastre de 1716. Es tracta d'un carrer que parteix del carrer anterior, és a dir, del carrer del portal de la Verge Maria i que puja fins el carrer denominat com carrer d'en Cavarroques. Era un carrer de petites dimensions però estava del tot urbanitzat. En la talla de 1651 hi apareixen registrats vuit focs, mentre que en el Reial Cadastre de 1716, se n'hi registren cinc.

3.5.3. Carrer d'en Cavarroques

El carrer de l'Àngel, desemboca en un carrer irregular, estret que puja cap a l'església de Santa Eulàlia denominat, segons el Reial Cadastre de 1716, *carrer d'en Cavarroques*.

En l'Estima de 1535 apareix urbanitzat parcialment en el costat de ponent i a tocar de la muralla, mentre que en el seu costat de llevant, hi ha encara molta zona d'horta, que en el Reial Cadastre de 1716 ja apareix urbanitzada. El segle XVI apareix el carrer configurat però sense un nom concret.

El 1713, en el memorial sobre les casernes que hi ha a la ciutat, el seu estat i el que s'haurà de arranjar o reformar, hi apareixen registrades “...*las dos casas del carrer den Cavarrocha las dos petitas son dirruhidas sens sostres ni teuladas...*”.⁵⁷

3.5.4. Carrer de la Rosa

A continuació del carrer de l'Àngel apareix el *carrer de la Rosa*, una altra de les *traverses*, que van a desembocar al carrer de Nostra Dona. Aquest, és el que té el recorregut més proper a la plaça de

---

56 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 8, 05/01/1724

57 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 303, 19/08/1713

Sant Pere i ha mantingut el nom al llarg de la història sense variacions arribant a l'actualitat.

Apareix registrat ja al fogatge de 1558 amb un total de setze focs, a la talla de 1651 amb catorze caps de família registrats hi trobem *lo carrer de la Roza* i en el Reial Cadastre, amb onze focs hi apareix el *carrer de la Rosa*.

El 1725 apareix documentada la petició de llicència demanada per Francesc Campmany per tal de poder construir dos balcons “...en la casa que pocehe sita en la parte superior de la Calle llamada de la roza de la misma ciudad...”⁵⁸ i el 1758 trobem la demanda per tal que es revisi la negació de la petició que havia fet Francesc Amich, un any abans, per tal de poder construir en un terreny al costat del seu habitatge. Aquest terreny donava al carrer de la Rosa.⁵⁹

3.5.5. Plataforma sobre el Galligants

Sobre el riu Galligants, unint els dos ponts, el que comunica el burg amb el carrer del Llop i el que el comunica amb el carrer de la Barca, hi apareix una plataforma, documentada en l'Estima de 1535 anomenada *plataforma sobre el Galligants*. Aquesta era ocupada per dues fileres de cases i un carrer central. Els dos extrems servien de punts de comunicació entre els dos burgs de Sant Pere i de Sant Feliu. En un memorial portat a terme el 1713 sobre les casernes de la ciutat i el seu estat, hi trobem “...La casa del Carrer de Bellayre sobre lo Pont de Galligants...”⁶⁰

En el Reial Cadastre de 1716 també hi apareix, en l'apartat que fa referència sobre la *Plassa de St. Pere Galligans*, “...inclosa una casa sobre del riu Galligans per posar rodo”.⁶¹

3.5.6. Plaça de Sant Pere

La única plaça que hi ha al barri és la *plaça de Sant Pere* i és l'indret del que en tenim més notícies documentals. Aquesta comença a aparèixer documentalment durant el segle XV. Abans formava part de la denominació general de *burg inferior, planiol de Sant Pere o pla de Sant Pere* i també de manera més específica, referint-se als establiments de la part de ponent de la plaça, en direcció al riu, era anomenada *Pobla d'en Vivers*.

Inicialment es tractava d'un pla poc urbanitzat per on discorria el camí d'entrada a la ciutat. A partir de la instal·lació al burg de l'Hospital Vell o dels Capellans, part d'aquest planiol va esdevenir cementiri dels malalts i pobres de l'Hospital. Quant el barri comença a créixer i, per tant, necessita

58 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 44-44v, 05/02/1725

59 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 324-327, 13/10/1758

60 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 303, 19/08/1713

61 Segons BODAS I RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Gironins, Diputació de Girona. Girona, 1986 pàg. 198

espai per edificar nous habitatges, es pren part de l'espai del planiol i es construeix al seu entorn mantenint la zona central. Un exemple d'aquesta activitat constructiva i d'articulació urbana d'aquest espai, el trobem en la construcció de l'anomenada *Pobla d'en Vivers* durant el segle XIV. Aquesta zona es va edificar ràpidament, i igualment, i a partir del 1340, s'urbanitza el sector occidental del *pla o planiol de Sant Pere*.

A la part de llevant de la plaça trobem una zona porxada, la qual apareix reflectida al Reial Cadastre de 1716, en aquest document es diferencia la *plassa de St. Pere de Galligans* de les *voltes de la plassa de St. Pere*. També apareixen documentades en els Manuals d'acords de l'Ajuntament de Girona, un exemple el trobem el 1753 quan es demana una llicència per construir un balcó en una casa situada “...en la Plaza de Sn Pedro de esta dicha ciudad la qual es la mas allá de las arcadas de la dicha plaza...” i se li concedeix la llicència perquè els Regidors Obrers consideren que “...no podria resultar prejuizio alguno al publico, ni tercera persona antes bien en mayor lucimiento de aquella Plaza porque haria este balcon armonia con los otros que ya hay en otras dos casas de dichas arcadas...”.⁶²

Durant el segle XVIII, sobretot en la segona meitat, hi ha un augment considerable de les peticions de llicències per tal de poder construir balcons a les façanes de les cases. En el cas del burg de Sant Pere, les peticions es troben concentrades sobretot a la Plaça de Sant Pere.

La documentació també aporta dades sobre l'ocupació de l'espai públic per part d'un particular, com seria el cas de Benet Farró, habitant del burg, que demana permís per agafar una part de terreny de la Plaça de Sant Pere per tal d'allargar la casa construint voltes a la part de la plaça: “... Benito Farro cordonero de esta ciudad morador en la calle de la otra parte del Puente maior parroquia del lugar de Sarria, y pocessor que actualmente es de una casa sita en la Plaza de Sn Pedro de dicha esta ciudad á immediacion de las arcadas de ella que fue de Jaime Trias solicitando que de respecto de haversele mandado por dicho Ayuntamiento por virtud de su resolucion del dia dos del corriente á causa de amenazar ruhina desazer la pared frontispicia de dicha casa se le permita al tiempo de rehedificarla de nuevo tomar de la dicha Plaza el terreno correspondiente al frontispicio de dicha su casa para alargar esta des del primer piso arriba y formar en el suelo y terreno que dezea tomar de dicha plaza las correspondientes pilastras, y arco al nivel de las demas casas de dicha plaza que tambien tienen arcos en ellas...” En el memorial presentat per Benet Farró exposa que “...todas las casas vecinas de la parte del mediodia se hallan tener arcos, que al mismo passo, que sirven de utilidad á sus respectivos dueños, son tambien adorno de la misma plaza...”.⁶³

---

62 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 120, 18/04/1753

63 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 161-162, 11/08/1775 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 302

Algunes d'aquestes invasions de l'espai públic acaben conduint a disputes entre veïns del mateix carrer. És el cas de Esteve Ferrer i Jaume Trias, habitants del burg a la cantonada de la plaça de Sant Pere amb el carrer de la Rosa. Esteve Ferrer construeix una escala que ocupa part del carreró que va de la plaça de Sant Pere al carrer de la Rosa, per aquest motiu, Jaume Trias denuncia el fet: “...*Con motivo de haverse antezedentemente presentado al Ayuntamiento por Jayme Trias Escriviente vezino de esta ciudad exponiendo la obra de una escalera que en perjuizio suyo, ó, de su casa, y sin permiso del Ayuntamiento habria hecho Estevan Ferrer albañil vezino de esta ciudad [...] en la pared de su casa sita en la Plaza de Sn Pedro de dicha presente ciudad, la ultima de los arcos mirando a la Puerta de Sta Maria que linda al lado de cierzso con la casa del suplicante, mediante calle ha abierto un ahujero en que ha fabricado una escalera la que en grave parte ocupa, y embaraza dicha calle por el motivo de estar dicha escalera la maior parte en dicha calle, impidiendo el poder passar por dicha calle un carro cargado [...] á mas que dicha escalera es en grave daño de la casa del suplicante por estar dicha casa muy vieja y las paredes maltratadas por respecto de las Guerras, y necessitan de muchos reparos, como en efecto dicho suplicante executa en reparar dicha casa en quanto puede...*” Esteve Ferrer, defensa l'obra al·legant que: “...*para la comoda habitacion de la casa que pocehe en la Plaza de Sn Pedro de esta ciudad, le fue preciso el haver de construir una escalera para subir a los quartos de la misma casa cuya escalera en parte se halla construida sobre un callejon que passa des de la misma calle nombrada de la Rosa, y estriba en la pared que se halla mediera de la casa del suplicante y la que pocehe Jayme Trias, la qual no da, ni puede dar perjuicio alguno al publico, ni tampoco priva el transito, y passo por el dicho callejon que passa por debajo de la dicha escalera, y como para la construccion de esta escalera necessitava del permiso, y licencia de vs que ignoraba el suplicante: Por lo que suplica á vs que se digne concederle esta licencia, y aporbarle esta obra...*” Després de considerar la denúncia i les al·legacions, l'Ajuntament determina que: “...*se attendiesse la sugesion del dicho Estevan Ferrer y su preincerta suplica, y en consecuencia se le concediesse, como le concedieron licencia para la citada obra y consistieron que subsistiesse aquella aprobandosele en la conformidad que se halla formada, y se respondiesse al dicho Jayme Trias que no considerandosse perjudicial al publico, ni á el mismo...*”.⁶⁴

3.5.7. Muntada de Santa Llúcia

Aquest seria l'únic carrer que trobem documentat al burg de Santa Eulàlia, un burg amb gran presència de zona de horta o de conreu.

---

64 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol, 57, 10/03/1752

A la primera meitat del segle XIV apareix referenciada com a *Costa de Santa Eulàlia*, i era part de l'antic camí que anava fins a Campdorà, que quan s'urbanitza es converteix en aquest carrer que passa o va a parar a davant de l'església de Santa Eulàlia. En el fogatge de 1558 apareix denominada *Muntada de Santa Llúcia*, mentre que a la talla de 1651, apareix englobada a una zona més ampla denominada com a *veynat de Santa Llúcia*.

3.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ

Analitzar els diferents elements urbans que configuren el paisatge del burg de Sant Pere durant el període que va del segle XVI al XVIII, porta per un recorregut caracteritzat sobretot per la presència d'edificacions de caràcter humil, que al anar establint-se a la zona, van configurant un barri amb un entremat de carrers entre els quals, com edificis o construccions més destacables s'hi localitzen l'Hospital Vell o dels Capellans, en aquell moment convertit en magatzem i més tard en caserna, la Capella de Sant Nicolau, el monestir benedictí de Sant Pere de Galligants i l'església de Santa Llúcia.

Aquesta arquitectura popular i urbana, de línies simples i de caràcter funcional, forma part dels habitatges que es construeixen, inicialment, a l'entorn del cenobi i que posteriorment s'aniran expandint per tota la zona que denominem burg de Sant Pere.

El tipus d'habitant que viu al barri o burg, determina directament la tipologia de les edificacions que conformen la xarxa urbana, conseqüentment parlem d'una zona on els habitants tenen una renda baixa, i en la qual, els elements del paisatge urbà tindran com a característica principal, una marcada tendència a la simplicitat i a la funcionalitat, sense masses pretensions, a diferència del que succeeix en altres barris o burgs de la ciutat.

3.6.1. Habitatges

L'entremat urbà, durant aquest període, ja està bastament configurat: els espais ja estan ocupats des de fa dècades i l'estructura del barri es troba assentada i fixada de manera permanent, per això, les característiques bàsiques dels edificis residencials urbans o de la arquitectura popular no varia massa durant aquesta època.

La casa unifamiliar artesana és la tipologia d'habitatge principal tan en el burg com en la resta de la ciutat, en aquesta època, una casa de simplicitat constructiva i tecnològica, en la qual la relació forma-funcionalitat és molt important.

Són habitatges entre parets mitgeres, assentades en parcel·les estretes i profundes que permeten el

creixement vertical, és la tipologia constructiva que abundarà a tota la ciutat. Normalment consten d'una planta baixa que té funcions comercials o laborals, amb obradors i taules, o bé usos interns, amb cellers, quadres, tanques pel bestiar... El primer pis és utilitzat com habitatge i el segon pis, normalment poden haver-hi habitacions o un terrat cobert. La zona del taller, és una zona flexible que permet al habitant adaptar-la a les necessitats de les activitats econòmiques en cada moment. Aquests edificis estan ventilats per davant, pel carrer o per darrera a través del pati, hort o verger. No solen ser cases de grans dimensions, la majoria de cases de la ciutat, durant el segle XIV ocupaven parcel·les inferiors als 50m² de superfície, no és d'esperar que al llarg d'aquest període hagi variat aquest aspecte.⁶⁵

El Reial Cadastre de 1716, documenta les característiques de les cases durant aquesta època. Cal considerar, que la ciutat de Girona, durant aquest període, no pateix una saturació del teixit urbà que la porti a la construcció en vertical, sobretot en burgs humils com el de Sant Pere i Santa Eulàlia. En els moments en els quals, en altres ciutat, es produeix un creixement demogràfic important, i degut al qual, la xarxa urbana es veu afectada per una manca de terrenys en els quals edificar nous habitatges, fent que es produeixi un creixement en vertical de les edificacions, en la ciutat de Girona, es produeix un reaprofitament d'edificis, reconstruint edificacions ja existents o omplint, a partir de la construcció de nous habitatges, zones que encara estaven despoblades. Aquest fet fa, que l'estructura de les cases de la ciutat, en aquest moment no pateixi masses variacions de la que era la seva estructura medieval i postmedieval. És a dir, són cases artesanals unifamiliars, caracteritzades per la presència d'un taller o zona de treball en la planta baixa, i la vivenda en la part superior. Per tant, no parlem d'habitatges crescuts verticalment, plurifamiliars, sinó de cases unifamiliars que, com a molt, tindran dos sostres. De les 84 cases que apareixen documentades en el cadastre de 1716, n'hi ha tretze de planta baixa i un sostre, catorze de planta i dos sostres i vuit que només tenen la planta baixa. De les restants, dues només tenen la teulada, una només apareix citada i quaranta-sis estan enderrocades.

No són cases de gran tamany, el burg de Sant Pere i de Santa Eulàlia és habitat per treballadors i gent humil, per tant, no trobem grans immobles, palaus ni casals. De les cases analitzades, la més gran, amb set habitacions la trobem ubicada a les voltes de la plaça de Sant Pere de Galligants, amb sis habitacions, n'hi ha tres de registrades: una al *carrer de la Rosa*, una al *portal de la Verge Maria* i una a la *plaça de Sant Pere de Galligants*. Els habitatges que abunden més són els que tenen tres cambres, de les quals en trobem deu de documentades.

Tot i que formalment, la seva estructura no varia massa, serà durant aquest període de temps,

---

65 AMICH, N. M^a; SAGRERA, J.: *Algunes dades sobre la higiene i la salubritat a la ciutat de Girona en els segles XIII i XIV*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 39. Girona, 1998 pàg. 87-109

sobretot a partir del segle XVII, quan comencen a aparèixer als Manuals d'acords de l'Ajuntament de Girona, llicències concedides pel comú a diferents propietaris, a partir de la prèvia demanda, per poder construir balcons a les façanes de les cases: “...*Por quanto el licenciado Francisco Campmany Presbitero Beneficiado de la Iglesia de Sn Pedro de Galligans de dicha esta ciudad dezea hazer y fabricar dos balcones de piedra picada á saber es uno en cada qual de las dos casas que tiene contiguas una á la otra seitas en la plaza grande de Sn Pedro de la misma ciudad y á la parte de la misma Plaza de largo de doze palmos y de ancho de dos palmos y medio cada qual de ellos...*”,⁶⁶ aquest mateix propietari, uns anys abans, el 1725, rep la llicència per fer balcons en una altra casa que posseeix, també en el burg de Sant Pere, aquesta situada al carrer de la Rosa.⁶⁷

Aquesta demanda de llicències per poder construir balcons, augmenta a partir de la segona meitat del segle XVIII i sobretot a la Plaça de Sant Pere. Així, el 1752 apareix la demanda portada a terme per Antonio Constans “... *el qual solicita se le conceda licencia para fabricar, y tener en la pared frontispicia y primer piso de la casa que possehe en la Plaza de Sn Pedro de esta ciudad que antes fue de Benito Soler tambien zurrador su suegro un balcon de piedra labrada de treze palmos de largo y tres de bolada en corta diferencia...*”.⁶⁸ El 1753 es concedeix una altra llicència per construir un balcó a la mateixa plaça: “...*Estevan Ferrer Albañil vecino de esta ciudad que se sirviere conzederle licencia, y permiso para fabricar, y poner en la pared frontispicia, y casi a la esquina de la casa que modestamente ha comprado en la Plaza de Sn Pedro de esta dicha ciudad la qual es la mas allá de las arcadas de dicha plaza un balcon grande de piedra labrada de quinze palmos de largo, y tres, y algo mas de bolada; y que los Sres Regidores Dn Juan de Palleja, y Dn Pio de Andreu que al presente exerzen por su turno el empleo de Obreros de esta Ciudad, han referido al Ayuntamiento que havian ya reconocido esta pretendida obra, y que de ella no podia resultar perjuicio alguno al publico ni tercera persona antes bien en mayor lucimiento de aquella Plaza...*”.⁶⁹

Més tard, el 1775 es demana una altra llicència, també a la plaça de Sant Pere fent cantonada amb el carrer de Santa Maria: “...*Benito Farro cordonero de esta ciudad, y morador en la vezindad de la otra parte del Puente maior Parroquia del lugar de Sarria la facultad, y permiso de la fabrica en la pared frontispicia, que mira á la Plaza de Sn Pedro, de la casa que recientemente ha comprado por execusion de la Curia Real de esta dicha ciudad sita en la calle llamada de Sta Maria, y delante de dicha Plaza de Sn Pedro, que ultimamente fué de Jaime Trias, quatro balcones pero dudando si la tal pared podria sostenerlos suplicava la mandasse reconocer por el Albañil, que le*

---

66 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 49v-50v, 28/02/1727

67 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 44-44v, 05/02/1725

68 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 143v-144v, 19/06/1752

69 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 119v-121, 18/04/1753

pareziesse haciendo de ella relacion...” El reconeixement de la resistència de la paret, el portaran a terme el regidor Dn Antoni de Alberti, un dels obrers de la ciutat en aquell moment, juntament amb Benet Freixas, mestre de cases. Aquests a l'hora dictaminen que “...*si bien no es dificultad, ni puede ser en prejuicio de tercera persona, ni del publico antes bien en maior lucimiento de la ciudad y de dicha Plaza de Sn Pedro que se pongan, y coloquen dichos balcones en la pared frontispicia de dicha casa, empero que la actual pared es tan rota e inferior, que no solo para poner en ella balcones, pero ni ahun para quedarse, como al presente se halla puede sostenerse por ser mucha la ruina que amenaza con peligro de caherse, y en consecuencia que es preciso se derribe y mande fabricar de nuevo aunque no quieran en ella colocar balcones...*” A partir d'aquesta informació aportada per Dn Antoni de Alberti i Benet Feixas, l'Ajuntament determina “...*que disponga quanto antes dezaser y hechar á tierra la dicha pared frontispicia de dicha casa, y rehedificarla de nuevo executandolo con la solidez, y circunstancias que se requiere le concedieron la correspondiente facultad, y licencia para colocar poner, y tener en la dicha nueva pared los quatro balcones, que dezea á saber dos de grandes en el primer piso, y dos de ordinarios en el segundo, y unos, y otros de largo, y bolada que le parezca y mas le convenga respecto de que ello no puede resultar perjuicio á tercera persona ni al publico...*”.⁷⁰ Aquest mateix propietari, durant aquest mateix any, demana una llicència per agafar terreny de la plaça, per tal de construir unes voltes a la façana: “...*Benito Farro [...] á vs expone: Que respecto de hallarse el suplicante en la precession de demolir, y de nuevo reedificar la pared, que haze frente á la Plaza de Sn Pedro de la casa, que alli pocehe el suplicante en virtud del mandato formal de vs, y en atencion, que todas las casas vezinas de la parte del mediodia se hallan tener arcos, que al mismo passo, que sirven de utilidad á sus respectivos dueños, son tambien adorno de la misma plaza y pueden en su caso servir á la publica utilidad, como se há yá varias veces experimentado se ha movido al suplicante á solicitar como solicita de vs el permissio de construir el arco correspondiente al frente de dicha su casa á la semejanza, e igualdad de los demas en lo que se persuade el suplicante que no perjudicandose con esto ningun derecho de tercero, antes si aumentandose la publica utilidad arriba mencionada....*” a través d'aquesta demanda, l'Ajuntament envia els Regidors obrers a fer un reconeixement de la obra, aquests decreten que: “...*Haviendo passado a reconozar en la Plaza de Sn Pedro la casa que redifica Benito Farro, y examinado el terreno donde quiere construir los arcos, que en su memorial informan á vs que mediando un callejon que hay entre la casa de Ferrer y la del suplicante para transitar á la casa de Lliura hasta la calle de la Rosa, parece que no perjudica á aquellos vecinos, ni puede hazer deformidad a la Plaza de Sn Pedro, antes bien hazerla algo mas vistosa, aunque á la casa de Ferrer se le priva la vista de la Puerta de Sta Maria como*

---

70 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 157v-159v, 02/08/1775

media el callejon, no se cree que esto sea inconveniente para que vs. dexede de conceder al exponente la licencia...” Arrel d'aquestes declaracions, l'Ajuntament decideix concedir-li la llicència.⁷¹

Durant el 1792 l'Ajuntament concedeix una llicència per construir un balcó en una casa prop la porta de Sant Pere: “...*En vista del memorial presentado al Illustre Ayuntamiento por Pedro, y Francisco Figueras vezinos de esta ciudad pidiendo el correspondiente permiso para poner un balcon de dos palmos de bolada en su casa, que pocehe cerca la puerta de San Pedro...*”.⁷²

El 1796, una nova llicència es concedeix a un veí de la plaça de Sant Pere.⁷³ Durant aquest mateix any, apareix una denúncia per part del Regidor Obrero, en motiu de l'enderroc i reconstrucció d'una paret d'una casa, que estava en estat ruïnós, sense llicència de l'Ajuntament: “...*Haviendo tenido noticia el Señor Regidor Obrero Buenaventura Quintana que havia hechado á tierra por amenazar ruhina, parte de un tabique, ó tampanell de la casa propia de Josef Bonet sita en la calle que media, des de la Plazuela de San Pedro, al Monasterio de Galligans, y que se bolvia á rehedificarse sin la menor noticia, ni consentimiento del Ayuntamiento, ni de alguno de los Sres Obreros, mandó al dicho Bonet, que suspendiera la obra, hasta que el dicho Illtre Ayuntamiento resolviese lo que tuviese por mas conveniente; Y haviendose presentado dicho Bonet en el Acuerdo del dia primero del corriente, á solicitar el permiso correspondiente para continuar dicha obra, exponiendo la falta que le hacia en su dicha casa el referido tabique...*” L'Ajuntament resol que “...*se multase al maestro albañil Mariano Betlem por haver empezado la obra sin permiso del Ayuntamiento...*” I per tal de decretar si es poden continuar les obres a l'esmentada casa, envia els Regidors obrers per tal de que en facin el reconeixement. La seva opinió és la següent: “...*que el tabique, ó tempanell que dezea rehedificarse sobre la calle, no contiene toda la pared de la casa, pues que unicamente llega al primer piso, que dicho tabique sirve á dicho Bonet para parte de una cosina, y un repuesto muy pequeño: que la casa queda con bastante capacidad, que es la primera que tiene tabique, ó tampanell sobre la calle, que esta es bastante estrecha, y que es un paso preciso para las procesiones, y viaticos de la parroquia de San Pedro.*” A partir d'aquestes observacions l'Ajuntament decreta que “...*atendiendo que afea mas el aspecto publico dicho tampanell, llegando solo al primer piso, que si llegase hasta el texado, que siendo la primera casa que se halla tener tabique sobre la calle no afeara el aspecto publico aún que se quite antes, proporcionará que se deshagan quanto antes los de las demas casas, faltandoles el apoyo de esto, y que puede esperarse, que quitando estos tabiques, se proporcionará con el tiempo, de quitar aquel*

71 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 161v-163v, 11/08/1775 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 302

72 AHMG: Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 47-48, 30/04/1792

73 AHMG: Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 24v-25, 04/03/1796

arco, que atraviesa la calle, y sirve de muchissimo embarazo para las processiones, y viaticos, que aquella calle por tener poco ancho, no permite embarazos, y sobretodo, que el Ayuntamiento tiene por punto general acordado, de no conceder dichos permisos, como en efecto no ha ninguno de muchissimos años á esta parte, haviendose de consiguiente executado sin su noticia, si alguno de dichos tabiques se ha reparado.

Acordaron negar el permiso a dicho Bonet, á quien mandaron por medio del Mosqueta que derribase inmediatamente dicho tabique, con prohibicion de bolverlo a rehedificar, y que sin embargo de quedarse resuelto por punto general de no concederse estas licencias...”.⁷⁴ Mesos després, en el mateix any, el mateix Bonet, demana, després d'haver enderrocat el tempanell, permís per tal de poder construir en el mateix lloc, un terrat: “...En vista del memorial presentado al Illtre Ayuntamiento por Juan Bonet Carpintero vezino de esta ciudad manifestando haver cumplido la providencia de derribar el tabique de su casa, que cargava sobre la calle, que media entre la Plaza de San Pedro, y el monasterio de Galligans, y solicitando permiso para formar en el mismo paraje un terrado, dispuso el dicho muy Illtre Ayuntamiento, que passe a reconozerlo el señor Regidor Obrero Buenaventura Quintana, por si podia haver en ello inconveniente, y haviendolo executado acompañado del arquitecto Francisco Soriano ha hecho relacion en el acuerdo de este dia, que sobre difamar el aspecto publico de la obra, que dezeava hacer dicho Bonet, la estrechez de aquella calle en que pasavan las Processiones, y Viaticos de la Parroquia no permitia embarazos, y lo seria mucho el Terrado que se solicitava por su poca elevacion que tendria...” Després de la relació que en fa el Regidor obrer i l'arquitecte Francesc Soriano, l'Ajuntament denega l'obra.⁷⁵

També trobem que després de períodes bèl·lics, sobretot els barris i zones més properes a les muralles, més castigats per aquests atacs, van reconstruint amb el temps, les edificacions. Un exemple d'aquest fet és la llicència atorgada al regidor Narcís Camps, el 1721: “...otorgamos y concedemos plena facultad, y licencia á dicho Dn Narciso de Camps, y Amat nuestro Regidor asente que pueda hazer fortificar el arco de la casa que oy es dirruida en la Plaza de St. Pedro de dicha ciudad, y es por servicio de una de las Capellanias de la Iglesia de Sn Pedro de Galligans, fortificandole dentro del terreno de la casa oy dirruida de Francisco de Mora, cavallero con condicion empero que siempre que el dicho Francisco de Mora quiera redificarla dicha su casa, haya dicho Señor Regidor Dn Narciso de Camps, y Amat de quitar el puntal ó repeu que haya hecho al lado del dicho Arco, de suerte que la arcada quede como antes...”.⁷⁶ Com també podem trobar elements arquitectònics o urbans en mal estat com a conseqüència de les obres de fortificació. Un exemple el trobem l'any 1979, quan els Regidors Obrers informen “...que en la subida de la

74 AMHG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 14v-15v, 03/02/1796

75 AMHG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 73v, 17/06/1796

76 AMHG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 369, 10/10/1721

muralla de la Plaza de San Pedro hai unas bobedas subterranas que quedaron abiertas, quando cessaron las obras de fortificacion de esta Plaza, y siendo mui perjudicial la existencia de dichas bobedas abiertas...” L'Ajuntament determina que “...se pasase un oficio al cavallero Governador, maifestandole lo referido, á fin que se sirva disponer que se cierre dicha obertura...”⁷⁷

Parlem, doncs, en general, d'edificacions senzilles que mantenen l'estructura medieval de la casa artesanal, amb la planta baixa destinada a taller o lloc de treball. En el burg de Sant Pere, no podem parlar de grans casals o palaus, l'estimació econòmica del valor dels bens immobles en aquesta zona és molt baixa. Tampoc podem parlar d'una gran activitat a l'hora de la concessió de llicències per part de l'Ajuntament per tal de construir balcons o altres elements arquitectònics. La majoria de concessions de permisos per portar a terme modificacions dels immobles, es troben concentrades en la zona de la plaça de Sant Pere, segurament pel fet que els habitants d'aquesta àrea gaudeixen d'una capacitat econòmica una mica més alta que la resta dels habitants del burg.

3.6.2. Comerços i tallers

Viure al burg de Sant Pere, representava viure en una zona menestral, per tant, la majoria de les cases incorporaven el taller en la planta baixa, habitació que moltes vegades feia diferents funcions (taller, cuina, magatzem...)

El forn de pa apareix documentat entre 1240 i 1249, i era de monopoli senyorial, és a dir, de l'abat de Sant Pere. Es localitzava al costat oest de l'Hospital Vell.

En la talla de 1462, també hi apareix registrat un *flaquer*, però no el localitza en una zona concreta, sinó que només apunta la seva existència. Un altre document important és l'anomenada *Estima* de 1535, aquí apareix documentat el forn de pa i es localitza al costat de l'Hospital Vell, al mateix lloc on apareix documentat durant el segle XIII. La talla de 1651, el localitza a la Plaça de Sant Pere, fet que no és d'estranyar, ja que, el local del forn es troba a tocar de la Plaça, en un carrer que durant molt temps no té una nomenclatura concreta. En el Reial Cadastre de 1716, apareix situat a la zona denominada *Burch de Sant Pere de Galligans*, zona que probablement es correspongui amb l'espai del qual hem estat referint-nos anteriorment, ja que la resta del burg, en aquest document, ve determinada per una nomenclatura clara. L'única zona on no hi ha cap designació que faci referència al nom d'un carrer, és en aquesta zona més pròxima al monestir de Sant Pere de Galligans, la capella de Sant Nicolau i l'edifici de l'Hospital Vell, és a dir, el nucli fundacional del burg.

Un altre comerç que apareix documentat en aquesta època és el taverner. Si bé no se'n documenta

---

77 AMHG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 54-54v, 16/05/1797

cap a la talla de 1462, ni al fogatge de 1558, a la talla de 1650 n'hi ha tres de documentats, dos al carrer de la Verge Maria i un al carrer de la Rosa. El Reial Cadastre de 1716 també en registra tres, un al carrer de la Rosa i dos a la plaça de Sant Pere, un d'ells sota les voltes.

En aquest últim document també hi apareix un pastisser.

Val a dir, que tant els forns de pa com les tavernes, són negocis de concessió municipal i que el seu nombre varia en funció dels habitants i de les èpoques.

Dels oficis que requereixen de taller, trobem els teixidors, que necessitaven l'espai per poder col·locar els telers per tal de treballar la matèria primera, per tant, estaríem parlant d'un dels menestrals que utilitzarien la part baixa com a lloc de treball. També els blanquers o assaonadors necessitarien espai per treballar la pell dels animals, guardar les eines i instruments necessaris per a poder portar a terme l'ofici, però molt probablement, gran part del procés el farien fora de l'habitatge, a l'aire lliure, ja sigui per la necessitat d'aigua o per la necessitat d'espai per estendre i assecar les pells, en aquest grup, també hi inclouríem els mestres de cases.

El fet d'establir tallers dintre del burg, sobretot tallers que per la seva activitat generen residus i males olors, provoca disputes amb veïns habitants del burg. L'Abat del monestir de Sant Pere de Galligants es troba en mig de moltes d'aquestes trifurques, sobretot quan es tracta de l'establiment o de la concessió de llicències per crear adoberies en la zona més propera al monestir. El 1759, l'Ajuntament concedeix una llicència per posar una adoberia a la plaça de Sant Pere tot i les queixes de l'Abat en contra: *“...Antonio Constans zurrador, y curtidor vezino de esta ciudad [...] expone de como tiene una casa suya propia en las voltas de la Plaza de Sn Pedro, y queriendo dicho suplicante hazer edificar en dicha casa una adovaria para la fabrica de queros, y como ay tantos maestros, y para dichos falta de Adovarias, y para esto necessita el permissio de vs por ende humilmente suplica sea del agrado de vs concederle el permissio, y licencia por hazer fabricar en dicha casa la dicha adovaria, para adobar pellejos, y cueros...”* A partir d'aquesta petició, l'Abat del monestir de Sant Pere presenta la seva reclamació *“...A noticia del Abad y Cabildo del venerable Monasterio de Monges Benitos Claustrales de Sn Pedro de Galligans de la presente ciudad ha pervenido: Que Antonio Constans zurrador vulgo assahonador vezino de la misma ciudad havia presentado peticion á vs á fin de obtener permissio y licencia por la construccion de unas oficinas para los cueros que vulgarmente llaman adovarias, quales se jacta hazerlas confinantes, y muy cerca del jardin, y pozo de la Abadia de dicho venerable Monasterio, cuya fabrica de adovarias no solo es perniciosa a la salud, y bien publico por el fator, y mal ador, que apesta toda la vezindad si, y tambien lo es con mas perjuhicio , y evidente a dicho venerable Monasterio respecto, que dandose mano á dicha fabrica por el fondo de ella, al tiempo de sacar por su conducto las inmundicias de dichas adobarias (dexando a parte el fator y su putrefaccion)*

ha forzosamente de penetrar el terreno de dicho jardin y el de dicho pozo, en que se halla fabricado, y con esto no solo quedaria privada la diversion de dicho Abad, y sus monges sino que, tambien quedaria infectada la agua del referido pozo que es unico por el uso del dicho Abad, y sus monges. Y como muy Illustre Señor semejantes officinas atendiendo al bien y salud publica, y los prejuicios y daños arriba expressados [...]

Por tanto dicho Abad, y Cabildo recurriendo á vs como a padre zeloso, y reparador de tales daños attentamente pide, y suplica se digne vs denegar semejante licencia y permiso á dicho Antoni Constans por los motivos, que van arriba expuestos que amas de ser muy conformes en razon, y justicia lo recibirá dicho Abad, y cabildo...” L'Ajuntament, després d'haver reconegut l'obra determina que “...se diesse, como dieron facultad licencia, y permiso bastantes al dicho Antonio Constans zurrador vezino de esta ciudad para que en su propia casa, que tiene, y possehe bajo las arcadas de la Plaza de Sn Pedro de esta dicha ciudad y en la parte del oriente de ella al mismo aposiento en que tiene un pozo hazer, fabricar, y tener la adobaria de que para su oficio, y fabrica de cueros, necessita con la condicion empero, que el conducto, ó valledar que deve de hazer para desguazar esta oficina haya de fabricarse dentro su misma casa en el largo, que dista desdel mismo aposiento donde desea fabricar dicha oficina, hasta la puerta de la entrada de dicha su casa, y bajo las arcadas de la plaza, y desde estas hasta encontrar el valledar ó conducto principal, que existe á inmediacion de la parte superior de las dichas arcadas respecto, que de esta manera no podrá el citado valledar, ó conducto dar edor, ni mala olor á los vezinos, ni la referida obra malbaretar el pozo referido del dicho señor Abad ni causar otro daño alguno á tercera persona, ó al publico...”⁷⁸ Vuit anys més tard, trobem una queixa de l'abat de Sant Pere a causa del mal olor que causen les adoberies, les comunes de les caputxines i la carnisseria, que tiren els residus que generen al riu Galligants: “...a instancia del Abad y Cabildo Benedictino claustral del Real Monasterio de Sn Pedro de Galligans de esta ciudad, y que con oficio de tres del corriente ha passado el Cavallero Corregidor al Ayuntamiento pidiendo su informe sobre la dicha instancia que se reduce á que se informe, y ponga un conducto interior para desguazar unas thenerias ó adoberias que possehe Dn Pio de Andreu, las oficinas del mathadero de la carniceria del Cabildo, y Canonigos de la Cathedral, y el lugar comun del monasterio de religiosas Capuchinas, para librar al dicho monasterio de Sn Pedro de Galligans del edor, y prejuicio que resulta al dicho Abad y monges del citado monasterio...” arrel d'aquesta petició els regidors de l'Ajuntament “...Acordaron dar, y dieron comission a los dichos Sres Regidores Dn Igansio Aloy y Prats, y Antonio Boer y Pellisser actuales obreros de esta dicha ciudad para que con el maestro de obras de ella passen a reconocer el dicho Torrente de Galligans, las thenerias, oficinas, y comunas, que en el

---

78 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 201v-204, 18/07/1759

desguazan el prejuicio que causan, y el modo como puede remediarse, y de ello hagan relacion al Ayuntamiento...”.⁷⁹ I després del reconeixement dictaminen que “...si bien es positiva la incomodidad que expresa dicho Illustre Sr Abad respecto á la salud propia, y de sus monges es no obstante muy antigua tolerada , y casi inevitable, atento á las situaciones del terreno, y al curso preciso del Torrente de Galligans, que entrando a la ciudad en su extremidad por el nord-este corresponde el centro de los collados, que dividen aquellos Barrios, y quedando por esta disposicion en la indispensable de recibir tanto las aguas pluviales, y demas procedentes de la parte del norte, en cuya falda esta situado el monasterio Benedictino, como, y las que bajan, y derivan del medio dia en que existen y, desguasan el conducto subterraneo del Convento de Capuchinas como, y las aguas estercorosas del matadero del Cabildo de esta Sta Iglesia, y de las tenerias de Dn Pio de Andreu [...] no se concideran privados de la continuacion en el uso, que tienen adquirido de hechar las aguas podridas al Torrente tanto por la antiquissima pocession que les favoreze sin contradiccion legitima como por ser este un canal en que naturalmente paran y fluyen las aguas de los dos barrios que divide...” però per tal de resoldre, parcialment, o minimitzar el problema aconsellen que, per evitar que els residus que genera l'adoberia de Pio de Andreu, arribin al Galligants “...se deveria mandar poner en los conductos de estas unas rejas expresas que lo detuviessen, en la forma que existen en otras tenerias...”.⁸⁰ Aquest document ens aporta, ahora, informació extra sobre aquesta adoberia quan exposa que “...no obstante de ser atendible la utilidad, que resulta á seis ó ocho familias que se ocupan en las tenerias de Dn Pio de Andreu, que con su trabajo concurren a sostener el comercio mas util, e interesado que se haze en esta ciudad en el giro y venta de cuero...”.⁸¹ Per tant, en aquest cas, no es tracta d'un negoci de poca envergadura o de caire familiar, sinó d'un taller que genera ocupació a diverses famílies de la ciutat. Una altra disputa apareix el 1771, aquesta entre Joan Llach i Antoni Vilaret, els dos adobers, per la concessió d'un permís per posar unes adoberies en una casa situada a la plaça de Sant Pere al costat de la casa de Joan Llach: “...Por quanto el dia cinco del corriente en que estava convocado el Ayuntamiento [...] se presentó al dicho Ayuntamiento por Juan Llach y Gabriach curtidor vezino de esta ciudad el memorial cuyo tenor es á la letra siguiente= Muy Illustre Señor Juan Llach y Gabriach curtidor de Gerona con el debido respeto espondra á vs como Antonio Vilaret tambien curtidor de Gerona esta fabricando o bien haze fabricar en su casa que tiene seita en la Plaza de Sn Pedro de Galligans de la misma ciudad y al lado de la que tiene y habita dicho suplicante unas adobarias y calsineles, y otras oficinas de su oficio de curtidor todo en grave daño, y perjuicio de la casa de dicho suplicante, y de otras, que tiene contiguas a la de dicho Vilaret por motivo de

79 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 99v-100, 06/03/1767

80 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 135-137v, 27/03/1767

81 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 137, 27/03/1767

comunicarse las aguas o introducirse dentro de la casa del mismo suplicante como assi sucede de un pozo, que ya tiempo atras fabricado el citado Vilaret dentro dicha su casa, que las aguas de aquel, passan, y se introducen, miscricendose con las del pozo, que por antiguo tiene el referido suplicante en dicha su casa, y temiendo el mismo suplicante no solo el daño, y prejuicio, que aqui se subsigue a dichas sus casas sino, y tambien los males efectos, que pueden ocasionar los malos olores, que expediran aquellas aguas por su corrupcion, y putrafaccion por no tener, ni poderse fabricar conducto o desguazadero en parte alguna recurre á vs y al mismo tiempo pide, y suplica se sirva vs mandar al citado Vilaret cesse dicha obra, o bien providencie vs lo que mas bien le parezca conveniente para evitar los exsessos, que contra la salut publica podrian ocasionar la corrupcion de dichas aguas...”. En el mateix document, Antoni Vilaret es defensa al·legant que “...en punto de la obra reconocio dicho Llach, y es assi, que no se oponia a ninguna de las reglas, y disposiciones legales con que devian hazerse semejantes obras, y solo fundó su opinion en el mal olor, que resulta de las maniobras de iguales oficinas de que en todo caso solo podria dar motivo de oponerse á la iglesia, o otro lugar privilegiado, que se hallasse vecino, y no á un particular del mismo oficio como es dicho Juan Llach y que tiene, y sugre iguales oficinas en el mismo sitio. Y porque no se sabe disposicion alguna de derecho comun ni municipal prohibitiva de iguales obras, antes bien si por expressa disposicion de las constituciones municipales puede qualquiera hechar las aguas á la calle, ó carrera, como no sean de taverna publica, hazer balsa de estiercol en su casa de la pared de su vecino mediante alambor de cal, y piedra de un palmo y medio, y ahun construir horno, guardando la distancia de tres palmos de la pared de su vecino, sin repararse en el mal olor, y prejuicios, que se puedan causar al vecino, no se atina el motivo con que dicho Llach pueda justamente oponerse á la fabrica, y construccion de unas oficinas mucho mas utiles, que las que se han expressado utilidad, y causa publica en un barrio de la ciudad, que con razon se puede decirse el centro de todas ellas, y quando en la misma Capital, y en otras ciudades, y villas grandes se encuentran iguales oficinas casi en todas las partes, y Barrios de ellas.

Y porque ahun con menos razon puede oponerse á la existencia del pozo ya construido que seguro expressa constitucion puede qualquiera hazer en su casa, y cerca la pared de su vezino apartandose de sus fundamentos dos palmos de destra: cuya distancia sino guardo el suplicante fue consiencia y adquiencia de dicho Juan Llach su vezino, que lo ha visto, y contentido como se halla de unos veinte años a esta parte.

Suplica rendidamente, que desestimando vs la instancia de dicho Juan Llach como destituida de todo legal fundamento se sirva permitir al suplicante no solo continuar en la fabrica, y construccion de dichas oficinas de su oficio de curtidor, sino el que pueda construir un conducto cubierto, y segun se hallavan otros antiguos de que ahun permanecen vestigios en el mismo paraje

para conducir fuera de la ciudad las aguas de dichas sus oficinas por una de las distintas aberturas, que al mismo fin se hallan yà en el muro de ella, como de esto, y de todo lo demas le informaron yà el Sr Regidor obrero, y maestro de obras elegido de oficio sin hallar en ello el menor perjuicio, ni reconocer menoscabo alguno de la salud, y causa publica por la que deve Zelar vs, y no mediando igual perjuicio, fomentar, y proteger la utilidad y beneficio de sus vezinos como assi lo espera el suplicante...” Finalment, l'Ajuntament dictamina que “...en aquel recinto hay otras oficinas iguales, y particularmente la del mismo Juan Llach tiene una y otra Benito Pi tambien curtidor que estan mas cercanas, y immediatas a la ciudad, que la de la question, y á mas sera aquel parage el mas remoto, y en el ultimo extremo de la ciudad.

Pareze, que se podria dar a dicho Vilaret el permiso para continuar la obra de dicha oficina (que se mandó suspender hasta que el Ayuntamiento tuviesse acordado lo conveniente) con tal que formasse un conducto por donde puedan discurrir las aguas immundas de dicha oficina á del que se hizo de orden real, y supremo Consejo de Castilla en el Torrente de Galligans al mismo fin, dandole el desguas, ò otro conducto que passa en medio del muro de dicha Plaza de Sn Pedro y desguassa al fosso del Baluarte de dicha Plaza y mas alla de la media luna, obligando a dicho Vilaret, que mantenga limpio dicho conducto para que puedan libremente correr dichas aguas immundas, en la inteligencia que para valerse del muro, y Baluarte deverá dicho Vilaret obtener el correspondiente permissio de quien corresponda.

Acordaron, que se diesse, como dieron facultad, y permissio bastantes al dicho Antonio Vilaret vezino de esta ciudad para que no obstante lo contrario expuesto, y representado por dicho Juan Llach pueda continuar, y terminar la obra que tiene empezada de fabricar en su propia casa las doverias, y calsinales de que necessita para su oficio de curtidor, y zurrador con la condicion, empero, que para poder estas desguassar, deva formar el correspondiente conducto, que deverá unirse con el conducto que passa por dentro la muralla de la Plaza de Sn Pedro, y desguassa al fosso del Baluarte de dicha Plaza nombrado de Sta Maria mas alla de la media luna, y tambien de quedar obligado dicho Antonio Vilaret á mantener limpio el dicho conducto para que las aguas immundas puedan libremente correr, como assi mismo de obtener de quien corresponde el correspondiente permissio para valerse del citado muro, y fosso del dicho Baluarte...”⁸²

Un altre grup, el composarien aquells treballadors que pel seu ofici no tenen necessitat de taller, en aquest cas la planta baixa dels habitatges, es destinaria a cort, magatzem, cuina... Estem parlant de menestrals com els calcinaires, que per portar a terme la seva tasca s'havien de desplaçar fins als boscos on hi havien els forns de calç, o com els bracers, treballador que podia fer diferents oficis.

---

82 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 54-58v, 08/04/1771

Aquesta és la visió que sorgeix de l'anàlisi dels diferents tipus de comerços i tallers instal·lats al burg i que determinen l'estructura i la tipologia d'habitatge que conformarà l'entremat urbà durant aquest període. Habitatges de caràcter marcadament menestral, molts amb els tallers o comerços a la planta baixa, que no difereixen massa dels habitatges de l'edat mitjana i que per les dimensions de les cases, fa pensar que gran part del procés de creació, es portava a terme, sempre que es podia al carrer, davant de habitatge.

3.6.3. Edificis religiosos

El que probablement són els tres elements arquitectònics més rellevants del burg, són edificacions religioses, estem parlant del monestir de Sant Pere de Galligants, la capella de Sant Nicolau i l'església de Santa Llúcia.

Les primeres dades documentals de l'existència del cenobi benedictí de **Sant Pere de Galligants** daten de finals del segle X, quan l'abat de Sant Pere rep el senyoriu del burg, tot i que es creu que possiblement la seva fundació datés de principi de segle: “...l'any 992 Sant Pere de Galligans devia ésser ja un cenobi ben construït des de temps enrere i, com ha observat Jaume Marquès,⁸³ devia fruir ja d'un prestigi i tenir un poder econòmic relativament considerable per a poder comprar el domini del veïnat o Burg de Sant Pere...”.⁸⁴

El gran moment del monestir esdevindrà en el segle XII⁸⁵ quan es construirà de nou l'església, adoptant l'aspecte que ofereix a l'actualitat. L'església és una de les parts més importants del conjunt monacal dels cenobis benedictins, entorn d'ella s'hi construeixen totes les edificacions que conformaran el monestir, entre elles el claustre. Tot aquest conjunt monacal es troba situat a l'extrem de llevant del burg, al costat i al llarg del riu Galligants. Sembla ser que les primeres dependències del monestir eren de dimensions més reduïdes, i al construir, durant el segle XII, l'església i el claustre, van ocupar tot l'espai que inicialment ocupava tot el conjunt fundacional. Al ampliar les dimensions de l'església i del claustre, les restants estances del monestir es van anar

---

83 Jaume Marquès i Casanovas treballa a partir de finals dels anys 70 del segle XX en una sèrie d'articles publicats al *Diario Los Sitios*, en els quals i sota el nom de *Indrets de Girona*, estudiava, primerament, la història dels diferents barris que conformen la ciutat, més tard estudiaria també les edificacions més destacables. A partir d'aquests articles apareixen els següents llibres:

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Indrets de Girona (III)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1982

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona, Girona, 1984.

84 CALZADA i OLIVERAS, J.: *Sant Pere de Galligants. La Història i el Monument*. Tallers Gràfics Alzamora. Girona, 1983 pàg. 40

85 Hi ha notícies documentals de donacions testamentàries “per a l'obra de l'església”, entre elles una de l'any 1131, del comte Ramon Berenguer III segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona. De l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 71

establint a la riba nord del Galligants, conformant així un conjunt allargat a partir de la paret occidental del claustre.

L'abadia mostra un caràcter auster tot i les reformes posteriors, a diferència del claustre i església, que tot i mostrar un exterior auster pel que fa referència a l'ornamentació escultòrica, mostra dignitat i sobrietat, que encaixa perfectament amb el caràcter auster i humil dels habitants del burg.

L'església de Sant Pere de Galligants, de planta basilical de tres naus amb transsepte, té la porta principal situada mirant a occident, mentre que la capçalera, formada per quatre absis, mira cap a orient. La façana principal consta de dos cossos rectangulars sobreposats, el de la part inferior conté l'entrada a l'església i dues finestres de mig punt, una a cada banda de la porta, la de la dreta doble i l'altre simple. El cos superior, és més estret que l'inferior i tapa l'acabament de la nau central i la teulada, conté una rosassa. L'ornamentació de la façana, es basa en un joc de relleus i cornises. Relleus que decoren les arcuacions que ornamenten la porta i l'entorn de la rosassa, una cornisa dentada marca la transició del cos superior al cos inferior, aquest tipus de cornisa es troba repetida en tot l'exterior de l'església, excepte les dues absidioles del costat de l'epístola, la banda dreta de l'església mirant l'altar. Aquesta cornisa, a la part esquerra, conté el cap d'un animal, és possible que també hi fos al costat dret, però durant un temps, aquesta part de la façana va tenir adossat un altre edifici i probablement malmetés el relleu. La part superior acaba amb una cornisa molt fina i llisa, coronada, al centre, per una creu de pedra.

El costat meridional de l'església està tallat per la presència del claustre, però no en la seva superfície total. En part d'aquest pany de paret també hi localitzem la cornisa dentada que apareix a la façana, al igual que en el cos superior d'aquest lateral de l'església, que correspon al parament superior de la nau central, aquí la cornisa dentada es troba sobre uns arcs llombards dobles. En aquesta zona hi havia quatre finestres de mig punt que il·luminaven la nau central.

Els murs del costat nord mostren un parament llis, només ornamentat per la cornisa dentada, la qual apareix tant en la part inferior com en la superior. Aquesta última també sobre els arcs llombards dobles, tal i com apareix en el parament del costat sud. Trobem també quatre finestres de mig punt.

La capçalera que mira cap a l'est, està formada per un absis central i quatre absidioles laterals. L'absis central té tres finestres de mig punt, la central amb un triple arc. La capçalera té dos absidioles per costat col·locades de forma asimètrica. Les dues més al sud, tenen una finestra amb arc de mig punt llisa, i sobre les teulades de les absidioles, després d'una cornisa llisa, al parament de la nau lateral s'hi localitza un *oculus* central.

Les que ocupen el costat de l'església més proper a la muntanya de Montjuïc, no estan disposades de forma contiguous, com al costat del Galligants, sinó que una està disposada just al costat de l'absis central, mentre que l'altre està situada al creuer i orientada cap al nord, a diferència de les altres tres

que miren cap a l'est. La que està contigua a l'absis central està decorada amb una cornisa dentada, té una finestra de mig punt llisa. En el parament de la nau lateral, sobre la taulada de l'absidiola, s'hi troba una cornisa llisa o guardapols que forma dos angles. Sobre la cornisa hi ha un òcul.

L'absidiola que es localitza al creuer, és més alta que les anteriors degut al desnivell del terreny. També té una finestra de mig punt sense esqueixada, amb una cornisa dentada.

El campanar de Sant Pere de Galligants es troba localitzat entre les dos absidioles del costat nord. Es tracta d'una torre octagonal construïda sobre una base quadrada, que té a mitja alçada, abans dels dos nivells de finestres, dos absidioles adossades als murs. Sobre aquestes apareixen dos pisos oberts per finestres geminades sostingudes per columnes amb capitells, sobre les finestres hi ha una filada d'arcs llombards i a sobre una cornisa dentada.

L'aspecte de l'església ha variat molt al llarg dels anys, durant la construcció del pany emmurallat que protegia el burg al segle XIV, l'església de Sant Pere passa a formar part activa de les defenses de la ciutat. El clos absidal queda incorporat a la muralla, i es sobremunta per construir el pas de ronda. Un arc escarser carregava directament sobre l'absis. Els absis van passar a tenir la funció de torres de defensa incorporant espitlleres i tapiant els finestrals.

Pel que fa referència al campanar, fins el 1965, data d'una de les restauracions que es porten a terme, les finestres estaven tapiades i el pis superior es trobava coronat per merlets. En aquesta restauració també es va eliminar l'edifici que estava adossat a la façana principal del temple.

Les riuades i les guerres causen grans estralls en l'arquitectura del monestir, sobretot a l'església i al claustre. Les riuades que afecten més al conjunt monacal en aquesta època, són l'anomenat aiguat de Sant Lluç del 18 d'octubre de 1552,⁸⁶ l'aiguat de Santa Teresa⁸⁷ de l'any 1763 i la riuada del 1777.⁸⁸

Pel que fa referència als episodis bèl·lics, cal destacar el setge de les tropes de Felip l'Ardit durant el 1285, en què resulta greument afectada la torre del campanar i la part posterior de l'edifici, que van ser reconstruïts aquell mateix any. Un altre moment nefast per la història del monestir, és abans i durant la Guerra Napoleònica, degut a l'allotjament de la cavalleria francesa a les dependències monacals, i durant la guerra, perquè s'enderroca parcialment la torre del campanar, l'abadia queda en un estat terriblement ruïnós, les cobertes de l'església mostren un alt grau de deteriorament i l'interior de l'església quedarà totalment cremat.

Les principals obres de restauració del monument es portaran a terme durant el segle XX, entre altres intervencions destaquen els treballs de restauració de la capçalera de l'església, el 1949, obertura dels finestrals tapiats, restitució dels paraments malmesos i eliminació d'elements afegits durant la fortificació del monument, com els merlets que coronaven la torre del campanar i

---

86 DE CHIA, J.: *Inundaciones de Gerona*. Imprenta y librería Paciano Torres. Girona, 1861

87 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, relació dels danys entre els fols. 416-417, 16/10/1763

88 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 292-294v, 15/12/1777

l'enderroc durant el mes d'abril de 1974 de la Porta de Sant Pere.⁸⁹

El 1969, apareix al diari *Los Sitios*, una notícia que parla de l'enderrocament del pis superior del claustre de Sant Pere de Galligants: “...Una fase inmediata de las obras en el mismo deberá consistir en la supresión del piso alto del claustro, obra moderna edificada hace exactamente un siglo, la que independientemente del estado de ruina en que se halla, desnaturaliza considerablemente el conjunto del monumento. Con el derribo de ella, aparte conseguirse una importante mejora, el claustro y en general toda la estructura del edificio recuperará sus pristinas líneas originales...”.⁹⁰

El 1981, es restaura la rosassa de la façana principal: “El rosetón de Sant Pere de Galligans vuelve a estar en su sitio desde ayer”.⁹¹

La **capella de Sant Nicolau** és l'altre edifici a destacar dintre del burg de Sant Pere. Es tracta d'una petita capella situada al nord de les dependències monacals de Sant Pere de Galligants. Un edifici de nau única amb una capçalera formada per un absis trilobulat i una cúpula central. Les excavacions que es van portar a terme en el subsol durant els anys 1975-1977, evoquen un passat en el qual l'edifici originàriament s'articulava a través d'una planta central amb quatre absis semicirculars i coberta amb una cúpula central sobre trompes. Alguns autors apunten que la transformació de nau central a nau coberta amb volta de canó es va portar a terme durant el segle XIII.⁹²

La capella o església que coneixem durant els segles XVI, XVII i XVIII, fa la funció de església parroquial del burg de Sant Pere i depèn del monestir, que posseeix la parroquialitat del burg. A Sant Nicolau s'hi feien totes aquelles celebracions que a causa de a la vida monàstica no es podien portar a terme dintre l'església del monestir. En aquest moment, es troba ocupant una part del cementiri del monestir, on s'enterrava els habitants del burg.

Durant el segle XVIII, apareix en els Manuals d'acords de l'Ajuntament de Girona una sèrie de referències a l'església parroquial de Sant Nicolau com a propietari d'una casa a la plaça de Sant Pere: “...al Reverent Dr Miquel Joan Pons Prevere y Econome de la Rectoria de la Iglesia Parroquial de Sant Nicolas de esta ciutat desavuyt lliures per la anyada finida [...] del preu del arrendament que el acte rebut en poder del notari y secretari de esta ciutat als set Juliol mil sis cents noranta vuyt te fet á esta ciutat de aquella casa que dita Rectoria te en la Plaça de Sant Pere

---

89 SUERDA PRAT, J: «Ayer comenzó la demolición de la histórica “Puerta de San Pedro”». *Los Sitios de Gerona*, 06/04/1974 pàg. 24.

90 ANÒNIM: «Será derribado el piso superior del claustro de San Pedro de Galligans». *Los Sitios de Gerona*, 05/09/1969 pàg. 3

91 ANÒNIM: «El rosetón de Sant Pere de Galligans vuelve a estar en su sitio desde ayer». *Los Sitios de Gerona*, 31/10/1981 pàg. 5

92 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.Mª; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 26

*contigua a la que te esta ciutat que serveix per quartel de Infanteria de la Guarnicio de esta Plaça y esta dita casa unida á dit quartel... ”.*⁹³

Una característica interessant d'aquesta esglésiola, la trobem en el fet que, actualment, no posseeix una façana principal, la seva porta d'entrada està situada al mur lateral de la banda que dona al monestir de Sant Pere de Galligants, ja que els peus de l'edifici es troba adossat a un edifici. En l'estudi que en fan Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera, el representen al costat de l'Hospital Vell, envoltat pel cementiri, tal i com apareix en la reconstrucció cartogràfica portada a terme a partir de l'*Estima* de 1535, en la qual, representen la capella aïllada de tota construcció, voltada pel terreny que es correspondria al cementiri.

Durant les obres de restauració del temple, els murs de l'edifici estaven en tant mal estat que, al desmuntar la coberta es va enderrocar el cimbori i part dels absis, els quals es van reconstruir seguint els cànons de l'arquitectura romànica i aprofitant els elements ja existents.⁹⁴

Al cap de munt de l'anomenada *Muntada de Santa Eulàlia*, trobem l'esglésiola que dona nom al carrer i al burg: **l'església de Santa Eulàlia**.

Autors com Jaume Marquès i Casanovas parlen d'una església construïda sobre un temple romà dedicat a Venus,⁹⁵ citant a Joan Gaspar Roig i Jalpí: “...*fue un Templezillo consagrado à la Diosa Venus, el qual despues de la conversion de Constantino el Grande, quando gozava de paz la Iglesia, le convirtiò Quinto Licino en Capilla, ò Iglesia dedicada à Santa Eulalia de Merida...*”.⁹⁶

Altres autors, com Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera, parlen dels orígens obscurs de l'església, però creuen que la seva advocació, podria ser un indicador d'un origen remot, en aquest cas anterior al segle XI, moment en què es comencen a tenir notícies documentals de la creació d'un petit enclavament habitat al redós de l'església de Santa Eulàlia de Mèrida o Sa Costa.⁹⁷

Jaume Marquès i Casanovas descriu l'esglésiola com una edificació que només feia uns vuit metres de llarg per cinc d'amplada. Apunta que cap el segle XVI va ser ampliada, convertint la petita església en un edifici de planta única amb tres naus separades per columnes cilíndriques de poc gruix i poca alçada i amb tres altars, dedicats a Santa Eulàlia, el major, a la Mare de Déu del Roser el de la dreta i a Santa Llúcia el de l'esquerra.⁹⁸

Troblem poques dades referencials a l'església, el 1737 en el Manual d'acords de l'Ajuntament de

---

93 AHMG: Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 286-286v, 10/07/1700

94 DE BOLOS, C.: «El barrio de San Pedro». Nuestros reportajes locales. *Los Sitios de Gerona*, 24/01/1943 pàg. 2 i 4

95 MARQUÈS i CASANOVAS, Jaume: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona, Girona, 1979 pàg. 17

96 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antiguedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 345

97 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 72.

98 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 15-17

Girona trobem una carta de pagament dels censos de 1734 i 1735 a la rectoria de Santa Eulàlia.⁹⁹

3.6.4 Edificis assistencials

L'Hospital Vell, dels Capellans o de Sant Pere, és un dels altres elements arquitectònics a destacar, no tant per la seva estructura arquitectònica com per la seva funció i la seva repercussió en la vida del burg i de la ciutat en general.

Aquest edifici estava situat davant del pont que conduïa al portal de Sobreportes a través de l'actual Pujada del Rei Martí, antigament Via Augusta i més tard carrer del Llop. Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera el consideren l'hereu del vell *xenodochium* que localitzen, a finals del segle X, a tocar d'on s'alçava el Palau Episcopal, dintre els murs del recinte de la Força Vella.¹⁰⁰

Es creu que la seva fundació en el burg de Sant Pere data del segle XII, tot i que, fins el segle XIII no hi ha cap referència documental que l'hi situï clarament. El 1228 apareix documentat en el testament de Bernat de Subirànegas, el qual fa una donació a l'Hospital de Sant Pere de Galligants.¹⁰¹

L'edifici ha sofert moltes modificacions. Els autors Narcís Castells, Narcís Puigdevall i Francesc Reixach¹⁰² localitzen les restes primitives a la part nord-oest de l'edifici actual. Apunten també que l'any 1924 es va incendiar l'edifici i com a conseqüència es va enderrocar gran part de les voltes, els arcs i murs originals. L'accés a l'Hospital es feia a través d'un pòrtic de pedra picada que emmarcava un timpà on hi havia un alt relleu d'un calvari de pedra policromada. Josep Calzada¹⁰³ creu que la part de davant encara conté carreus de l'edifici fundacional.

Carles Rahola apunta que durant el segle XIII es reconstrueix l'Hospital Vell i arrel d'aquest fet desapareix la façana de ponent de l'església de Sant Nicolau i part del seu espai interior.¹⁰⁴

Durant el segle XVIII es va incorporar a l'Hospital de Sant Caterina, el 1728 en els Manuals d'acords de l'Ajuntament de Girona ja es parla de l'edifici de l'Hospital com a magatzem, que en aquell moment passa a ser, també caserna de la guarnició: “...en el Rio Galligans y delante de los

99 AHMG: Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 36, 24/01/1737

100 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057). El trànsit d'una ciutat antiga a l'època medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2003-2004 vol. 5 pàg. 200-206

101 ACG, *Llibre Verd*, fol. CLXIX. Testament de 7 de maig de 122 segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 99

102 CASTELLS, N.; PUIGDEVALL, N.; REIXACH, F.: *L'Hospital de Santa Caterina*. Diputació de Girona. Girona, 1989 pàg. 15

103 CALZADA, J.: *Art i arquitectura en l'història hospitalari de Girona*. Revista de Girona, n^o89. Girona, 4rt. Trimestre 1979 pàg. 249-259.

104 RAHOLA, C.: *La ciutat de Girona I*. Base. Barcelona, 2000 pàg. 126-128

Almazenes y nuevo quartel hechos en frente de la porteria de la casa y Abadia del monasterio del dicho Galligans...”¹⁰⁵ una altra dada documental la trobem el 1730: “...magatzem que antes era Hospital dels Capellans, y vuy serveix de Quartel seituat prop lo Cementiri de la Iglesia de St Pere de Galligans...”. En aquest mateix document s'anoten les obres i arranjaments que s'han de portar a terme en l'edifici, el qual és anomenat *quartel del Espitalet*:

“...passada la nau de dit quartel se ha de obrir una porta á la paret que treiguia deu palms dample, y de la alsada que se los asseñalara posant unas solas de roura, á forma de rabalt dalt al sim de la portalada, y las brancaladas de la paret se formaran ab guix [...] Se fara en dit Portal per pujar al sostre una escala de pedra picada ample conforme y se fara ab deu grahons conforme los sera assenyalat [...] Feta la dita escala en aquell tros de terreno que se los asseñalara que es la volta grassa las parets de tots costats, se alseran dotse palms á demes de las ques troban vuy en dia altas dexantsia pendants per la taulada conforme son vuy [...] La paret ques troba al mitg fins lo nivell del terreno de la volta, á fi de ferne tota una nau, y en lo indret ques troba la dita paret si posara una biga conforme las dalt en la tabba expressadas á fi de tenir lo carregament dels cayrats [...] Despues de ser alsadas las parets, y biga posada se fara la taulada posanthi vuyt cayrats nous, á demes vells, y las llatas, teulas, y claus ab lo carregament que vuy en dia tenia, tot lo que diu lo vasant de la taulada mes alta que la ques deu alsar dins la paret se han de posar unas teulas mentras, á fi que la aygua tingua son curs, y tambe se posaran teulas mestras en tot lo pendent de la taulada que deu alsar, á fi de poder engolir las ayguas sens dar dany á la taulada ahont dita teulada del costat mes convenient per que la aygua tingua son bon curs [...] Dins la distancia de dit aposento alla ahont los sera señalat se fara una ximinea conforme las del quartel de St Pere tant de llar com de ventre, cano y lo carcell alta, y ampla conforme los sera señalat fenti lo carcell de deu palms dalt, y la dita ximanea lo fara de paret ab un pilaret de mahons de dos palms en quarto a fi que lo pou de la ximaneya pugui millor tenir per la causa de tenir tanta distancia [...] en las parets si faran dos finestras de rajola ab sas finestras comunas grans, y amples conforme los sera asseñalat y las parets per dins se han de rebatrer, embrocalar, y lliscar de paleta, y per defora se posaran conforme, o permetra lo quartel, ó be a satisfacio del que cuydara de la obra y se ha de estar ab los mateixos pactes de traurer la terra conforme esta dalt expressat [...] Se ha de fer un portal de pedra picada, y porta conforme los portals, y portas dels balcones de Casa Puig ben entes assentat, y encara que sie mes alt y ample tambe deu estar en la obligacio de ferho y deu canas de sobra de rahola doble y guix y tambe deu canas de paret...”¹⁰⁶

Narcís Castells, Narcís Puigdevall i Francesc Reixach apunten que el 1723 el bisbe de Girona va

105 AHMG: Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 269-271, 16/07/1728

106 AHMG: Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 35v-41v, 09/06/1730

accedir a la petició del Governador Militar per tal d'instal·lar la tropa a les dues naus de l'Hospital. Apunten també que el 1727 l'exercit havia deixat lliure l'edifici i s'utilitzava com a magatzem d'intendència.¹⁰⁷

Una entrada al Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, datat el 24 de gener de 1737, parla del *Desfalch del Hospital de los Clerigos* fent referència al cobrament per part de l'administrador de l'Hospital dels Capellans, del venciment de dos pensions, corresponents als anys 1725 i 1726 i que els devia l'Ajuntament.¹⁰⁸

A finals del segle XVIII els administradors de l'Hospital de Santa Caterina, recolzats pel bisbat i per l'Ajuntament en reclamen la propietat, després d'un plet que arriba a Madrid, els tribunals fallen a favor de les autoritats gironines, que malgrat tot no prenen possessió de l'edifici fins al 1798. És en aquest any quan trobem una nova entrada fent referència a l'edifici i a la seva propietat: *“...haviendo [...] hecho presente al muy Illtre Ayuntamiento la copia de la sentencia proferida por el Governador, de acuerdo de su Aessor en treinta de Julio ultimo en el expediente promovido por dicho Ayuntamiento, y el Hospital de Pobres de esta ciudad, por la qual, lo declaran propios de la ciudad, la casa en que habita el Guarda, Amacen de Artilleria, y los Almacenes, que le son contiguos, y que mientras esten ocupados por el Real Servicio debe ser pagando el justo alquiler, segun parece de dicha sentencia...”*¹⁰⁹

L'immoble va continuar llogat a diferents ocupants fins el segle XIX.

3.6.5. Casernes

Durant aquesta època comencen a aparèixer les primeres casernes per tal d'instal·lar la guarnició dintre de la ciutat, ja que a partir d'aquest moment, es creen exèrcits professionalitzats amb més efectius instal·lats de forma permanent a la ciutat. Aquest fet farà que comencin a aparèixer les primeres casernes, tot i que, encara durant el segle XVI i bona part del XVII era freqüent que els soldats s'allotgessin en cases particulars. En aquests casos les famílies havien de mantenir els diferents individus que tenien allotjats sense cobrar cap tipus d'incentiu. Durant el segle XVIII veiem que en el Reial Cadastre de 1716 hi apareixen diferents soldats que viuen a diferents cases del burg i en paguen un lloguer. Seria el cas d'un soldat que té llogada la casa que Joan Bullo posseeix al carrer de la Rosa, un altre exemple el trobem a les voltes de la plaça de Sant Pere, a la casa dels hereus de Domingo Puig.

---

107 CASTELLS, N.; PUIGDEVALL, N.; REIXACH, F.: *L'Hospital de Santa Caterina*. Diputació de Girona. Girona, 1989 pàg. 20-21

108 AHMG: Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 35v-36, 24/01/1737

109 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 113-113v, 10/09/1798

Els oficials de la Guarnició que també estan establerts a la ciutat, no viuen amb la tropa, sinó que l'Ajuntament els ha de proporcionar habitatge, és per aquest motiu, que la documentació que ofereixen els Manuals d'acords hi trobem entrades fent referència al pagament d'aquests lloguers. En el cas del burg de Sant Pere, pocs oficials hi estan establerts, ja que els militars de més alta graduació prefereixen altres zones de la ciutat: “...á Francisco Fages quartel mestre de esta ciutat nou lliuras per tantas ne ha pagadas á la muller de mestre Esperansa per la mitja anyada anticipada comensada en lo mes de octubre proxim passat del lloguer de la casa li te arrendada seituada en lo carrer de la Rosa per habitacio dels oficials de la guarnicio de esta Plaça...”.¹¹⁰ A la plaça de Sant Pere també s'hi documenten un parell de casos com l'anterior¹¹¹ i posteriorment se'n documentaran també al carrer d'en Cavarroques.¹¹² Una d'aquestes cases de la plaça de Sant Pere, durant el 1708 s'hi ha de fer una serie d'arranjaments: “...á Esteve Brossa fuster de Gerona nou lliuras per lo preu fet de duas finestras, y dos portas ha fetas en la casa que esta ciutat te arrendada del Señor Francisco de Mora seituada en lo Burch de Sant Pere la qual esta ocupada per oficials de la Guarnicio de esta Plaça, las quals Portas y Finestras las espatllaren los oficials havian estat en dita casa, com axi se havia averiguat...”.¹¹³

Esta documentada l'existència d'una caserna d'infanteria a la plaça de Sant Pere, que es troba adossada a la casa de la rectoria de Sant Nicolau. La ciutat té llogada també la rectoria per establir-hi part de la tropa.¹¹⁴

El gener de 1708 l'Ajuntament de Girona es planteja ampliar la caserna de la plaça de Sant Pere, incorporant-hi la casa de la rectoria de Sant Nicolau: “...Per ampliacion del quartel de Infanteria te esta ciutat en la Plasa de Sant Pere de Galligans en lo any mil sis cents noranta vuyt fou precis per compte de Vs. arrendarse aquella casa que es propria de la Rectoria de la Iglesia parrochial de Sant Nicolau contigua al dit quartel en preu de divuyt lliuras lo any, y ademes del dit preu lo haver de fer esta ciutat los remindos necessaris per la conservacio de aquella en la qual se feren tabladis en correspondencia del dit quartel, y com buy en die sie precis, haventse de reedificar de nou la paret forana de dita casa de la part de tremontana, y lo Economo de dita Rectoria se veja impossibilitat de reedificarla y sie necessaria dita casa per la ampliacion del dit quartel, quant y mes que quant se li arrenda de paraula, se li donaren fianzas de que esta ciutat ab son lloch temps lay compraria, ho consultarem ab los Adjuncts de la Junta de guerra, per que fou aconsellat se miras de ajustar dita casa ab reportá Vs. en execucio del que se ha acordat la vendria en preu de

---

110 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 203v, 03/04/1706

111 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 79v, 27/01/1707

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 433-433v, 17/12/1707

112 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 303, 19/08/1713

113 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 325, 09/10/1708

114 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 286-286v, 10/07/1700

*Doscentas sinquanta lliuras de Barcelona pagants lin quiscun any á raho de dotse lliuras deu sous de censal, y ademes del dit preu ha de pagar esta ciutat lo foriscapi devedor per raho de la dita venda ajustat ja ab lo secrestador de la Abadia del Monestir de S. Pere de Galligans de quies á directa Señoria dita casa á raho de dos sous per lliura del dit preu y ademes del dit censal en cada any dega esta ciutat prestar en son degut termini duas lliuras un sou y sis diners fa y presta dita casa: ço es duas lliuras ala dita Abadia per lo cens armortitsat per esser dita Rectoria ma morta com ho vindra esser tambe esta ciutat, y lo restant un sou y sis diners a la Pobordia del dit Monestir, y que dit Economo se cuidaria de pagar los gastos per raho de Informacio y Decret havia de menester del ordinari Ecclesiastics per la efectuacio de dita venda tot lo que inseguint lo parar de dita Junta representam a Vs. peraque ab son acostumat acert se servesca deliberar, y ordenar aserca la dita compra, lo que millor aparega á Vs. dega executar-se... ”.*¹¹⁵ Aquest mateix any, en el memorial de les obres que s'han portat a terme per tal de reconstruir la paret nord de la casa de la rectoria de Sant Nicolau, s'apunta que ja és propietat del comú i forma part de la caserna.¹¹⁶ Amb el pas del temps va apareixent documentació fent referència a petites obres o intervencions en l'edifici sense cap especificació concreta.¹¹⁷ El tres d'octubre de 1710, el Governador de la ciutat demana que es faci nova una paret des de la caserna de Sant Nicolau fins a la paret de la casa de Francisco Mora que l'Ajuntament té llogada com habitatge d'oficials: “...Per quant ha dias que lo Señor Governador de esta Plaça esta instant peraque se fes nova una paret des del quartel de Sant Nicolau a la paret de la casa del Señor Don Francisco de Mora se ha de tapar un portell a la paret mitgera del quartel ab la mitgera de dit Señor Don Francisco de Mora altre Portell que ya ha al costat de la paret predita del Señor Mora a la mateixa muralla tot de la part de la Plaça de Sant Pere de esta ciutat... ”.¹¹⁸ El 1713 després d'un reconeixement portat a terme a totes les casernes de la ciutat, es determina que la caserna de la Plaça de Sant Pere, situada al costat de la casa principal de la casa Llosa s'ha de fer tot de nova planta. Aquest memorial també aporta dades sobre altres edificacions usades per la tropa o per oficials: “...Las dos casas del carrer den Cavarrocha las dos petitas son dirruhidas sens sostres ni teuladas... ”.¹¹⁹ El 1722 Antoni Font i Miquel Frexes signen la capitulació d'un seguit d'obres que s'han de portar a terme a dues cases i a la caserna de Sant Pere.¹²⁰ El 1728 trobem documentat un altre acte de capitulació d'obres en la caserna de Sant Pere per tal de reconstruir-lo.¹²¹

Aquest mateix any es parla, indirectament, de la nova caserna situant-la davant de la portalada de la

115 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 51v-52, 30/01/1708

116 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 303-304, 04/09/1708

117 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 195-195v, 16/03/1709

118 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 422v-423v, 03/10/1710

119 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 303, 19/08/1713

120 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 289v-291v, 14/09/1722

121 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 413-418v, 10/11/1728

casa i abadia del monestir de Sant Pere de Galligants, localització de l'edifici del Hospital: “...*Por quanto es summamente necessario no solamente acomodarse las comunas nuevamente hechas en el Rio de Galligans y delante los Almazenes y nuevo quartel hechos en frente de la Porteria de la casa y Abadia del monasterio del dicho Galligans...*”.¹²² Aquest edifici es correspondria amb l'Hospital Vell, en aquests moments ocupat per la tropa però que, anteriorment, després de deixar de funcionar com a centre assistencial, feia la funció magatzem: “...*Almacen que oy sirve de quartel, seito cerca del cementerio de la Iglesia de Sn. Pedro respectivamente desta ciudad deven hacerse ciertas obras...*”,¹²³ un altre document el vincularà a l'Hospital Vell: “...*magatzem que antes era Hospital dels Capellans, y vuy serveix de Quartel seituat prop lo Cementiri de la Iglesia de St Pere de Galligans...*”.¹²⁴ Les obres a les quals es fa referència es documenten en la mateixa entrada anterior tal i com hem vist quan hem parlat de l'edifici de l'Hospital dels Capellans. El novembre d'aquest mateix any l'Ajuntament fa una visura de diferents obres que es porten a terme a la ciutat, entre elles la de la caserna situada a l'edifici de l'Hospital Vell.¹²⁵

Val a dir que en la relació d'edificis militars que són del comú, que apareix documentat el 1738, no situa cap d'aquests edificis al burg de Sant Pere, sí que es parla de la caserna de Sant Pere, però la ubica al carrer de la Barca, al Burg de Sant Feliu.¹²⁶

3.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS

La zona que configura el burg de Sant Pere, fins el segle XIV no forma part del conjunt emmurallat de la ciutat. Pere III el cerimoniós el 1378 mana que es construeixi el nou perímetre defensiu per tal de protegir la part nord de la ciutat:

“...En Pere etc. Als feels nostres en Pere des Prats, en Lois Estruç, ciutadans e obrers dels murs e fortalicis de la ciutat de Gerona Salut e gràcia.

*Recordeus que per special letra nostra, vos havem manat que'l burch de sent Pere, de la dita ciutat, sia prestament murat, e fortificat, per iustes e evidents raons contengudes en la dita nostra letra, dada en Barchinona, sots nostre segell secret a .XV. dies de janer del any deius scrit...”*¹²⁷

Aquesta obra de gran envergadura arriba a la seva culminació el 1386. El resultat va ser, un pany de muralla que sortia de la Força Vella, concretament de la torre Júlia, guanyava el desnivell fins al riu

---

122 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 269, 16/07/1728

123 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 34v-35v, 09/06/1730

124 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 35v-42, 09/06/1730

125 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 285v-286v, 26/11/1730

126 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 110v-112, 12/06/1738

127 ACA, reg. 1262, fol. 102 v. segons MADURELL y MARIMÓN: J. M^a.: *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685) Notas documentales para su historia*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 17. Girona, 1964 pàg. 356-357

Galligants el qual creuava a l'alçada de la capçalera de l'església de Sant Pere de Galligants, que quedava incorporada al seu traçat convertint les absidioles i el campanar en torres de defensa. L'absis del costat nord del temple formava part de l'anomenada porta de Sant Daniel o de Sant Pere. Més enllà d'aquesta porta, la muralla s'enfilava pel burg de Santa Eulàlia pujant, fins després de l'església de Santa Llúcia, on a partir de la torre del mateix nom davallava en línia més o menys recta fins a trobar-se amb el portal nord de la ciutat, l'anomenat portal de Santa Maria, de Nostra Dona, de Nostra Senyora, de Pedret o de França. Quan deixava el portal, discorria pel costat del riu Onyar fins creuar el riu Galligants i endinsar-se al burg de Sant Feliu. Aquest era el recorregut de la muralla medieval, que durant l'època moderna es manté el traçat però s'hi afegí una sèrie de baluards per tal de reforçar-la i fer front a l'evolució de l'armament i de les estratègies militars en general. En el cas del burg de Sant Pere, seguint les idees sobre fortificacions de Vauban, s'hi incorporà, a la primera meitat del segle XVII, el baluard de Santa Maria o de Sant Pere, per tal de defensar l'entrada més septentrional de la ciutat i també s'aniran arrançant els diferents desperfectes que es van ocasionant a les portes o als paraments de la muralla.

Els dos portals que donen accés al burg són el portal de Sant Pere, també anomenat de Sant Daniel o de Santa Llúcia, i el de Santa Maria, Nostra Dona, de Pedret o de França.

El portal de Sant Pere està ubicat just al nord de la capçalera de l'església de Sant Pere de Galligants, i es valia del seu campanar i absis per tal de complementar els elements defensius de la porta. El portal disposava d'un tambor defensiu.

Per tal d'utilitzar aquests dos elements com a reforç de les defenses del burg en general i del portal en particular, es va donar més alçada a l'absis i es van tapiar algunes de les finestres del campanar coronant-lo alhora amb merlets. Del portal de Sant Pere no apareixen masses notícies en aquest període de temps. El 1705, a partir de la necessitat d'arranjar diferents portals de la ciutat se'n documenta el seu estat: “...*En lo Portal de Sant Pere se ha de remendar tot lo restillo se ha de remendar la mitja porta de ma dreita del Portal tot lo que sie necessari y passarhi la mitja mossa ben elevada ab cua de axeneta...*”.¹²⁸ Un document del 1706 denuncia el fet d'haver estat obert el portal a la nit.¹²⁹ Una altra menció es registra quan el governador mana tapiar alguns portals en moments de risc d'atac bèl·lic per part de les tropes enemigues: “...*á Francisco Peres Esparter del carrer de pedret vint lliuras quatre sous á ell degudas: ço es dinou lliuras dotse sous per cent noranta sis quarteras de cals á raho de dos sous quartera entre compra y ports, que ha entregades per compte de esta ciutat: ço es trenta tres quarteras per haverse tinguts de paredar los Portals del Carme, y de Sant Pere conforme ho ordena lo Señor Governador de esta Plaça á ocasio de la*

---

128 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 211, 09/06/1705

129 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 336v-337, 11/07/1706; 358v-359v, 19/07/1706

entrada del Exercit enemich en lo Ampurda...”.¹³⁰

El 1710 es paga al fuster Esteve Brossa, onze lliures i quatre sous “...a bon compte de las baranas se fan en la muralla de las falsas fins lo Campanar de Sant Pere...”.¹³¹ L'any 1711 es torna a aparedar de nou el portal¹³² i un any després es tornen a fer les baranes de la muralla a partir d'una petició del Governador.¹³³

La propera notícia que apareix data del 1714, quan es porten a terme obres de fortificació (no s'especifica quines) en aquesta part de la muralla.¹³⁴

Una carta de l'any 1737 escrita per l'Enginyer de la ciutat i dirigida a l'Ajuntament fa referència a noves obres portades a terme “...en la porcion de camino cubierto avanzado debaxo de la grita que se ha executada en la muralla de San Pedro se halla un monton de tierra que embaraza su defensa el qual es preciso allanarlo en la misma porcion de camino cubierto se entiende si lo necesitara...”.¹³⁵ No apareixen més entrades que facin referència a aquest portal en concret, segurament es van portant a terme obres de manteniment i reparacions de tota mena, però quedaran englobades en les entrades que parlen de la recomposició o arranjaments de les muralles de forma generalitzada.

El 1910 s'eixampla el portal de Sant Pere i el 1974 el portal és enderrocat, la notícia que ho recull apunta que “...En la mañana de ayer dieron comienzo los trabajos de demolición de unos diez metros de la muralla en la que está comprendida la denominada “Puerta de Sant Pere”. De esta manera, ante el hecho consumado, se pone fin a una pequeña polemica sobre si era conveniente o no respetar aquella vieja entrada a Gerona...”¹³⁶ el periodista, Sureda Prat, al·lega, com les autoritats gironines, que l'enderroc serà en benefici de la ciutat, aportant major fluïdesa en la circulació rodada de cotxes que entren o surten de la ciutat “...Indudablemente que Gerona va a perder uno de sus ángulos más representativos, un lugar que ha sido admirado y recogido por los artistas, pero no es menos cierto que la “Puerta” estaba asfixiando el crecimiento y desarrollo del Valle de San Daniel, al que sólo se podía llegar con vehículos de pequeño tonelaje...” . Aquest enderroc serà motiu de dura crítica per part de l'Associació d'Amics de la Girona Antiga, de la mà de Josep Tarrés, el qual publica una carta a *Los Sitios*, un mes abans de la seva desaparició.¹³⁷

De la **porta de Santa Maria** en tenim més notícies. En aquest període es troben sobretot notícies de

---

130 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 199v-200, 14/06/1708

131 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 514, 05/12/1710

132 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 219, 28/09/1711

133 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 145v-146, 18/06/1712

134 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 128, 06/03/1714

135 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 32v-33v, 16/01/1737

136 SUREDA PRAT, J: «Ayer comenzó la demolición de la histórica Puerta de San Pedro». *Los Sitios de Gerona*, 06/04/1974 pàg. 24

137 TARRÉS, J.: «El Portal de Sant Pere». *Los Sitios de Gerona*, 26/03/1974 pàg. 18

reconstruccions i arranjaments d'algunes de les seves parts, com per exemple la construcció el 1693 del pont llevadís.¹³⁸ Amb aquestes referències podem determinar quines eren les característiques del portal: “...primeramente, es pactado entre las dichas partes, que dicho Francisco Bouera por si y en nombre de Francisco Puig, y el dicho Jacinot Carol, tambien por si, de acabar y perficionar de todo punto las dichas obras del baluarte de la Merced y torre referida sobre la puerta de Santa Maria, desde el estado en que las dexare el dicho Juan Navarro, continuando en ellas sobre lo trabajado por satisfación y reconocimiento de personas prácticas, pagándosele por cuenta de su magestad sessenta reales de arditos por cada cana cúbica de pared de cal y canto y diez reales por la escabación y terraplenes, con condición que la tierra de los fossos y cimentos hayan de hechar en dichas obras, midiéndolas o por escavación o terraplenes cada cana cúbica; y los mesmos sessenta reales por cada cana superficial de pidera labrada...”.¹³⁹

Les obres per tal de reparar les diferents parts del portal van apareixent documentades al llarg dels anys, per aquest motiu, es documenten varies entrades que constaten quines són els diferents elements que conformen la porta: “...á Esteva Brosa fuster de Gerona quatra lliuras sinch sous y sis diners a ell degudes çoes una lliura sinch sous y sis per una post de roura desanou claus de manilla y mig jornal de mestra per adobar lo Pont llevadís del Portal de la Verge Maria per averse fet un forat, y averse fet adobar luego de ordre del Señor Governador de esta Plaça...”.¹⁴⁰ Prop de la porta, s'hi construïa cada any, un porxo de fusta davant la barraca usada per recol·lectar els drets del portal, a partir d'aquesta època es plantegen de fer la porxada d'obra per evitar aquesta reconstrucció anual, la primera notícia apareix documentada el 1705: “...per quant tots los anys se han de gastar cosa de onse lliuras per fer una barraca de ramatges y pals devant lo Portal de la Caseta ahont se collectan los drets en Portal de la Verge Maria y que per evitarse el gasto seria de conveniencia ferse un porxo mes enlloch de dita barraca com anys ha se feu en la Collecta dels drets feu lo Portal den Vila per çefarsse est gasto annual y haverse particularment de mudar alguns cayrats en la teulada de dita caseta.

Deliberan que se face dit porxo y se gaste lo que convinga...”.¹⁴¹ El mestre de cases Jaume Mir serà qui farà l'obra.¹⁴²

Durant aquest mateix any, apareix una entrada en el Manuals d'acords que exposa les obres que s'han de fer en diferents portals del pany de muralla, entre ells la porta de Santa Maria:

“...Primerament sapia la persona ó personas se empendran dit preu fet que en lo Portal de la Verge

138 PLA CARGOL, J.: *Gerona arqueologica y monumental*. Tallers Dalmau Carles, Pla S.A. Girona, 1952 pàg. 243

139 AHPB, José Virgili, leg.3, man. concord. Sent. arbitr. Anys 1667-1687, fol. 446 segons MADURELL y MARIMÓN, J. M^a. : *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685) notas documentales para su historia*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 17. Girona, 1964 pàg. 368-372.

140 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 302-302v, 10/07/1700

141 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 179v-180, 29/05/1705

142 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 199-199v, 03/05/1705

Maria se hauran de posar en lo primer restillo de la part de defora dos travessos en cada Porta y á la porta de ma dreta posar un golfo nou sobre lo altre golfo escursar lo restillo, lo que haze menester, repicar tots los claus y ferramenta que clava dit restillo axecant dit restillo pera que lo forrallat vinga estar á bon nivell y lo aliar ditas portas haze de esser antes de posar los dits dos travessos. En lo segon restillo es prop del Portal se ha de fer tota la estacada y portas menos las quatre bigas principals de la mateixa gruxa y alsada que es tot vuy en die allargar las famellas de ferro son en ditas portas axi que vingan á tenir ditas femellas dos palms mes de llargaria y dos dits mes de amplaria del que tenen vuy en die ditas famellas de las Portas que vingan á tenir un palm mes de llargaria, y dos dits de amplaria, y los forats per elevar que sien encontrats, y que axi com ara ni ha de haver dos y en lo mateix restillo se ja de posar en las estacas un traves á mitja mossa y de Biga á Biga, y en la alsada que sels dirá [...] En lo Pont llevadis se havie de posar una biga en cada forrallat: çoes una clavada dins al mateix Pont y la altra endefora, y al capdemunt de la Escala de dit Portal se han de posar tres travessos, y dos peus drets ben clavats y reclavar la barana es en la mateixa escala...”.¹⁴³

Tres anys més tard, el mes de març de 1708, es documenta una altra reparació del portal, aquest cop, es paguen a diferents artesans per les obres d'arranjament del pont llevadís: “...á Salvi Oliveres clavetayre de Gerona [...] sinch sous per sinquanta claus dinals y vint y sinch de mallals ha entregats per lo paviment nou se ha tingut de fer mudar per lo Pont de fusta que es llevadis en lo Portal de la Verge Maria de esta ciutat com apar del compte los ha entregat.

Item á Joseph Ribot ferrer de Gerona vint y vuyt lliuras tres sous á cumpliment de sinquanta tres lliuras tres sous que importa tota la ferramenta ha feta per dit Pont llevadis axi refeta de la vella com y tambe la nova ha entrat per dit Pont llevadis especificada llargament en lo compte los ha entregat. Item á Llatzera Muller de Pere Mauris Serrador de Gerona trenta tres lliuras per la fusta ha entregada per tornar fer lo dit paviment per dit Pont llevadis aiustada á dita quantitat.

Item á Esteve Brossa fuster de Gerona diset lliuras dos sous per las mans de fer dit paviment de dit Pont y demes de aquell se ha tingut de fer nou aiustat á dita quantitat...”.¹⁴⁴ El 1709, Josep Ribot arranja una altra part del pont: “...á Joseph Ribot ferrer de Gerona dos lliuras set sous: çoes onse sous per haver afegit en las dos bagas del forrallat una lliura un sou per vint y una moletas de collarlos, claus, nou xavetas, y una clavilla nova, sis sous per duas grans pesas, y sis claus per tenir la alsada de la cadena, y los restants nou sous per una lligada per la barra de la balaustrada, y sinch claus que tot ha servit per adobar lo Pont llevadis en lo Portal de la Verge Maria com apar del compte los ha entregat...”.¹⁴⁵

143 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 210v-211, 09/06/1705

144 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 131v-132v, 31/03/1708

145 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 366-366v, 23/07/1709

Un cop construït el porxo de la casa de la col·lecta, es creu necessari de construir-hi un pou. El 1710, Jaume Mir, rep un pagament per la seva construcció. Aquesta referència documental, aporta una localització més concreta de la casa, situant-la al costat d'una caserna: “...á Jaume Mir mestre de casas de Gerona, quaranta tres lliuras un sous sis diners á ell degudas: çoes onse lliuras dotse sous á cumpliment de trenta tres lliuras dotse sous per lo preu fet de un Pou que ha fet en la Collecta dels drets del Portal de Nostra Señora, y las restants nou lliuras nou sous sis diners per haver fet una finestra en lo quartel es contra los aposentos de dita Collecta dels drets, recorregudas las teuladas de aquells, teulas, cals y guix sis tortugas y vuyt canons per dit Pou com apar del dit compte ha entregat com los restants vint y dos lliuras li sian estadas ja pagadas per dita taula en virtud de altre polissa feta als quatorse del corrent [...] á Pere Mauri Serrador de Gerona quatre lliuras dos sous á ell degudas per quatre palms de fulla deu palms de fusta de vern, y dos cabirons per la finestra y caixa feta en dit Pou...”.¹⁴⁶

Un any més tard es documenta el seu arranament degut al mal estat en què es troba conseqüència d'un dels setges que pateix la ciutat¹⁴⁷ i tres mesos més tard, se'n repara la comuna.¹⁴⁸

Pel que fa referència al portal, es van succeint les aportacions documentals sobre diferents arranaments portats a terme tant en el pont llevadís, com en l'estructura de la porta en sí i en el pany de muralla, fent baranes o reforçant la porta.

En un memorial del 1713 sobre el reconeixement de l'estat de les casernes de la ciutat consta el deteriorament del portal on ressalta que la “...Casa de la Guarda del Portal de la Verge Maria falten tots los sotres teuladas portas y finestras y se tenen de espatllar part de las parets...” i a més “...las dos casas del quartel de la Guarda de dit Portal son las dos en terra...”.¹⁴⁹

El 1722 en una carta del Governador es mana al comú que construeixi un cos de guàrdia nou al portal: “Señores Mios. Haviendo resuelto S. Magt. que se fabrique un cuerpo de guardia nuevo á la Puerta de Sta. Maria desta Plaça en frente de el que está, el qual cogerá des de la casa ultima habitada, hasta la misma puerta, y assi V.S. se habran de servir mandar avisar los Dueños de dichas casas que dentro del termino de quatro dias fecha de esta ayan de sacar, los efectos que pueden tener en ellas...”.¹⁵⁰ El 1725, el mestre de cases Josep Puig obté l'obra de construcció d'un nou cos de guàrdia de la porta de Santa Maria, projectat per Alejandro de Rez. El mestre de cases es compromet a “...observar lo modo y forma ques conte en la planta que ha donada lo dit Ingenier, estant á son ordre segons dita trassa y axi be esser la dita obra á satisfaccio del dit Señor

---

146 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 164, 01/04/1710

147 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 181v-182, 10/03/1711

148 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 280, 09/06/1711

149 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 303, 19/08/1713

150 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 319v-320, 28/09/1722

Ingenier..."¹⁵¹ Per tal d'executar aquestes modificacions al portal, s'ha d'enderrocar la casa de la duana, que es troba entre els dos rastells, i les reixes mòbils, que podien pujar i baixar, que protegien la porta i permetien l'accés al recinte interior. Un nou acte de capitulació de obres per tal de construir un nou pont llevadís apareix documentat el 1736: "*...el Puente levadizo de la Puerta de Sta Maria esta muy roto, y peligroso su transito...*" Acorden que "*...de la madera que tiene la ciudad de reserva, que se le bolvio de los almagenes reales, y de la herramienta que resultara del Puente viejo se forme otro de nuevo...*".¹⁵² Uns mesos més tard, apareix el consegüent acte de visura o reconeixement de les obres, un cop portades a terme "*...passado á reconocer, y visurar el Puente levadisso de madera de la Puerta de Ntra. Señora, que nuevamente ha construhido Joseph Papell tambien carpintero vezino de la misma ciudad en consecuencia de la obligacion por el hechas con la contrata otorgada entre dicho Muy Illtre Ayuntamiento y el mismo Joseph Papell [...] el dicho puente de madera esta conforme y mucho mas de lo que antiguamente estaba alli construhido...*".¹⁵³ L'any 1793, l'Ajuntament lloga la casa de la col·lecta com a casa pròpia del comú, talment com si aquesta ja hagués perdut la seva funció inicial: "*...Arrendaron a Josef Blanch Soquero vezino de esta ciudad como á mas beneficoso postor al publico subasto y á los suyos y á quien querra la casa propia de este comun seita á immediacion de la Puerta de Sta Maria que antes servia de collecta de los derechos de puerta junto con el huertecillo que le esta inmediato...*".¹⁵⁴ Tres anys més tard, la casa torna a entrar en una subhasta per tal de llogar-la.¹⁵⁵

El 1736, en motiu del desbordament dels quatre rius de la ciutat, a principis del mes de gener, es fa menció del camí cobert del baluard de Santa Maria o de Sant Pere, i de la construcció d'un dic sobre el riu Onyar.¹⁵⁶ Aquest és l'inici d'un seguit de documentació que apareix al llarg d'aquest any fent referència a aquest element defensiu, el més gran de la ciutat, construït el 1638.¹⁵⁷ Amb data de tretze de juliol, es demana permís "*...para fabricar un interino dique con faxinas, piquetes i piedras para apartar las aguas del camino cubierto del Baluarte de Santa Maria à fin de constinuarse la fabrica del conducto, que se haze para desguazar las aguas del fozo de dicho baluarte, y poderse dar principio a la fabrica del Paradon, y nuevo Dique, que deve hazerse para apartar el rio Oña del dicho baluarte y dar salida al torrente Galligans...*".¹⁵⁸ El dia 9 de novembre es fa el reconeixement de les obres de la clavaguera.¹⁵⁹ L'any 1737, en una carta de l'Enginyer en cap de la

151 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 96-97, 28/02/1725

152 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 100v-101v, 16/04/1736

153 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 139-139v, 05/06/1736

154 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 82-83v, 15/11/1793

155 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 88-89, 15/07/1796

156 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 36-37, 12/01/1736

157 IGLESIAS i FRANCH, D.: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Gironins. Girona, 2003 pàg. 82

158 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 159v-160, 13/07/1736

159 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 241v-242v, 09/11/1736

plaça, amb data de tretze de gener, s'exposa el problema de l'aturada de les obres en la construcció del mur i dic que ha de voltar al baluard per tal de protegir-lo de possibles crescudes dels rius: "*Illtre. Sr. habiendo reconocido que se ha parado la obra del paredon y dique que se construye al rededor del Baluarte de Sta. Maria y que no se da la disposicion conveniente para su entera perfeccion para lo qual falta el cajon que propuse en mi papel que pase a us. en 19 de Agosto del año passado en virtud del reconocimiento que hize por orden del Exo Sr. Conde de Glimes en fecha de 14 de dicho mes y año y hallandome oy con el Ingeniero Director de este Principado Dn Miguel Marin para la execucion del referido cajon cuya obra es de la importancia que en mi dicho papel expreso pues este es el que deve assegurar la muralla del paredon respecto del poco simiento que se le dio a su formacion por lo que conviene sin dilacion alguna que us. de la mas pronta disposicion para los materiales que se necessitan por el mencionado cajon á fin que este se pueda ejecutar con la mayor brevedad para evitar lo que pudiesse resultar en caso de las avenidas de los rios...*".¹⁶⁰ Al cap de quatre dies, trobem l'entrada d'una altra carta escrita per l'Ajuntament de Girona i adreçada al comte de Glimes que fa referència a la mateixa obra, mostrant la seva postura contrària a l'opinió de la carta anterior: "*Illtre. Sr. Habiendo recibido el Ayuntamiento un papel del Ingeniero en Gefe de esta plaza cuya copia passa adjunta á manos de V. Exa. por el qual insta la construccion de un cajon delante del paredon construhido a la salida del torrente de Galligans y á la imediacion del camino cubierto del Baluarte de Santa Maria se le ha respondido [...] que se considera no solamente inutil dicho cajon pero perjudizial a la obra echa con tanta solidez quanto se puede dezear y que en caso de padezer algun daño queda de cuenta del Ayuntamiento el emendarlo: suplica á V. Exa. El Ayuntamiento se sirva mandar reconocer la realidad de lo que le representa para que cesse en su instancia el dicho Ingeniero...*".¹⁶¹ Les disputes entre l'Ajuntament i l'Enginyer de la ciutat continuen durant aquest mateix any, quan l'Enginyer envia una carta adreçada a l'Ajuntament manant la construcció d'un glacis, un terreny en pendent que baixi des del camí cobert de Santa Maria per "*...la defensa de la referida entrada encubierta y tambien por la mayor solidez y resistencia del mencionado paredon y dique es indispensable que luego se ponga mano a ejecutar este glacis para cuyo efecto se podran tomar las tierras que saldrán de la excavacion que se deve hazer en el torrente de Galligans...*" Alhora també disposa que "*...El canal que se ha executado para el desagüe de las aguas del foso del Baluarte de Santa Maria se halla que estas no pueden salir por las muchas tierras que han caydo de el á su execucion lo que le haze inutil por lo que es necesario limpiarlo, como tambien dar el correspondiente declivio des de la desembocadura de este hasta el encuentro de oñá cerca la pila de Pedret para el curso natural de*

---

160 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 27, 13/01/1737

161 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 28v-29, 17/01/1737

*dichas aguas y tambien limpiar la cuneta de dicho baluarte...".*¹⁶² Finalment l'Ajuntament farà que el "*...Regidor Comissionado de la dicha obra Juan Bautista Prats que confiriendosse y poniendosse de acuerdo con us. haga executar lo que us. dispusiere...".*¹⁶³ Datat del tretze de març d'aquest mateix 1737, trobem una carta de pagament per les obres del dic del davant del baluard de Santa Maria, per tant, tot i les disputes, l'obra s'acabarà executant¹⁶⁴ i del 32 de març, trobem la certificació per part de Carlos Beranger Tinent Coronel i Enginyer en cap de Girona que apunta que "*...el cajon que el Illmo. Ayuntamiento de esta plaza ha executado delante del paredon del Baluarte de Sta. Maria esta hecho segun lo proyectado, el qual era necessario para el resguardo correspondiente a la seguridad del referido paredon, cuya obra del citado paredon esta efectuada des de la retreta del cimientto hasta su altura superior, segun el citado proyecto, siendo su construccion de buena mamposteria, y el frente de piedra de silleria, assi mismo el dique que està unido al mencionado paredon y termina à la pila de Pedret, y està echo de carretales y piedra de rio, todo conforme al plano...".*¹⁶⁵ A partir d'aquest moment no es tornen a tenir notícies del baluard fins el 1760 quant hi ha una disputa sobre a qui li pertoca desaiugar el vall del baluard: "*...El Exmo Sr Marques de la Mina [...] me previene que se desague la agua embalsada dentro el fosso del Baluarte de Sta Maria pero que esto sea a poca costa satisfaciendole la ciudad...".*¹⁶⁶

El 1778, apareix un memorial fet per metges per tal d'exposar la problemàtica que pot causar en la salut dels habitants del burg la presència d'aigua que es troba estancada en el fossat del baluard: "*...los Dres Antonio Ros y Joseph Conch ambos medicos de esta ciudad le han expuesto [...] las enfermedades que de un mes á esta parte han experimentado en el Barrio de Sn Pedro de de esta ciudad [...] esto ha de ser ocasionado de algun ayre infecto en aquel Barrio y habiendo reparado, que en el fosso del Baluarte de Sta Maria hai porcion de aguas detenidas, juzgamos que si no se procura dar curso á aquellas aguas se aumentaran, y agravaran dichas enfermedades...".*¹⁶⁷ L'any 1791 es procedeix a fer un reconeixement del fossat del baluard, les conclusions d'aquest són les següents: "*...de cañamo no habia encontrado alli porcion alguna pero si una balsa que no podria salir por el conducto que alla existe por haber el que tiene arrendado dicho fosso rebanado el terreno unos dos palmos á fin de poder regar con la agua embalsada las plantas de dicho fosso...".*¹⁶⁸

L'any 1898, es porta a terme les obres d'enderroc del baluard de Sant Pere, el 1909 el Portal de la Verge Maria i els murs annexos.

162 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 32v-33v, 16/01/1737

163 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 33v-34v, 20/01/1737

164 AHMG: Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 81-82, 13/03/1737

165 AHMG: Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 93-93v, 31/03/1737

166 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 34-35 08/02/1760

167 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 164v-165, 22/07/1778

168 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 130-131, 22/08/1791

La **Torre de Santa Llúcia o de Santa Eulàlia**, va ser construïda durant les obres de fortificació del període que va del 1378 al 1386, manades per Pere III el Cerimoniós. De forma cilíndrica, construïda amb pedra calcària nummulítica i amb carreus rectangulars, tallats finament, amb un parament ordenat i uniforme, com tota la muralla medieval, és l'única torre que es va construir en el sector nord, en el seu punt més elevat.

Joaquim Pla i Cargol apunta que al final del segle XVII es construeixen els ampits de la torre: “...*Construyéronse también en los años siguientes [següents al 1690] los Cuerpos de guardia de S. Cristóbal, de Sarracinas, y del Portal d'Anvila o d'en Vila; se levantaron antepechos en la muralla de Sta. Lucía...*”.¹⁶⁹

Es troba poca informació sobre aquest tram de muralla. En els Manuals d'acords hi trobem referències durant el 1711, primerament en una carta a Sa Majestat on se li explica que “...*de com lo Enemich [...] de ahir á las quatre horas de la tarda á cos descubert fins que de los ataques ab fexina dret a la bretxa te feta en la muralla de Santa Lluçia ahont hi hague molt foch de una y altre part...*”.¹⁷⁰ Uns dies més tard, en una nova carta dirigida al rei, es torna a parlar de la muralla: “*lo die present al proper la matinada ha lo Enemich continuat los avansos y fets formillos en un tros de cortina de la muralla contigua á la bretxa de Santa Llúcia...*”.¹⁷¹

En els Manuals d'acords de 1755, apareix registrat un fet que aporta informació sobre la història de la torre i sobre el seu estat en aquell moment: “...*en la noche del dia diez y nueve al veinte de Septiembre de este año de mil setecientos sinquenta y sinco se puso a llover con alguna abundanzia mediante una multitud de truenos, y relampagos que se ohieron y vieron por muchas personas que lo orrorozo de ellos no les permitia dormir ni quedarse en cama. Y entre otros se oyeron dos excessivamente orrorosos el uno de los quales que se oyó á hora que seria poco despues de las dos de la mañana del dicho dia veinte disparó su rayo que cayó á la torre llamada de Santa Lucia que hazia angulo á la parte de cierso de la muralla de esta Plaza la qual era muy antigua y fuerte con sus bovedas á prueba de bomba que por eso en muchas ocasiones havia servido de almanen de Polvora, y no haze mucho tiempo que ahun havia en ella una porcion de la misma, pero con todo respecto que sus paredes, y su piso interiores se havian con el tiempo infectado de la apegadisso que de si tiene la polvora no obstante que nada de esta genero havia, Se concidera que las reliquias que de ella ahun existian dieron mas violencia al rayo quando este cayó en dicha torre porque para luego la derribó des de los cimientos arriba dividiendola en sinco distintos brazosdexando cada uno de ellos tan dimenusados que no hay inteligencia que pueda imaginar como pudo ser aquello ni que antes fuesse torre quanto menos como estava y quizo Dios por intercession de nuestros Stos*

---

169 PLA CARGOL, J.: *Gerona històrica*. Dalmau Carles, Pla S.A. Girona, 1947 pàg. 144

170 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 47-48, 18/01/1711

171 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 62v-63, 23/01/1711

titulares, y de la Glorias Virgen, y mártir Santa Lucia que no obstante de ser su Iglesia contigua a la misma torre é inmediata á ella la Iglesia y todo el barrio nombrado de San Pedro y San Feliu de esta ciudad no padeció en tan orrendo estrago ni persona ni edificio alguno de esta dicha ciudad, porque las muchas piedras y pedazos de pared que volaron bastantemente lexos del paraje donde estava la dicha torre dispuso la Divina Providencia que diessen por la parte de fuera de la dicha muralla azia la torre llamada de San Juan y que lo poco que de ella voló por la parte de dentro de la dicha ciudad y su muro se quedase allá mismo sin dañar ni la iglesia de Santa Lucia ni a las casas de aquel Barrio, ni el de San Pedro y San Feliu á excepción de algunas texas de diferentes texados que rompieron distinctas piedras que sueltas se esparcieron...".¹⁷²

Per tant, com a elements de defensa, en aquest moment i en la zona del burg de Sant Pere i Santa Eulàlia trobem les dos portes d'entrada que registraran, amb el pas dels anys, diverses obres de manteniment i de millora. Serà el moment en el qual es reforçarà una part de la muralla amb la construcció del baluard de Santa Maria, el més gran de tots els que es construïran a la ciutat i que protegia el burg i sobretot, l'entrada nord de la ciutat.

La torre de Santa Llúcia, construïda en temps de Pere III, farà la funció, durant un temps, de magatzem de pólvora i a mitjans del segle XVIII serà destruïda per un llamp.

3.8. INFRAESTRUCTURES

El control dels rius és un aspecte molt important a tenir en compte en una ciutat fluvial, com és el cas de la ciutat de Girona i és per aquest motiu que es dediquen grans quantitats de partides de diner públic per solucionar o intentar evitar els possibles problemes que puguin causar les seves crescudes. El riu Galligants és un dels quatre rius que passen per la ciutat. Per tal de controlar-lo, amb el pas del temps es van portant a terme una sèrie de intervencions per part del comú. N'és un exemple, el pagament "*...á Esteve Brossa altre dels Molt Illustres Señors Jurats sis lliuras setse sous per tantas ne ha pagadas per terraplanar diferents fossos havia fets lo Riu de Galligants...*".¹⁷³ També es busquen sol·lucions en cas d'innundació, com la que es registra a principis del 1714, quan s'apunta que l'Ajuntament "*...havia manat que promptament fes fer esta ciutat uns torns de fusta empalisada en las Serracinas per estar aquellas del tot obertas afi que estigues aquell puesto ben fortificar y que la empalisada fos que ab dits torns se puga muntar y baixar en las ocasiones vinga gros lo Riu de Galligants...*".¹⁷⁴

172 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 235-236, 22/09/1755

173 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 458, 11/11/1710

174 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 72-72v, 27/01/1714

No només es porten a terme obres per tal d'evitar les inundacions, sinó que també la neteja del torrent esdevé un factor important a l'hora de reduir l'impacte de les crescudes del riu. És per aquest motiu que es fan reconeixements regulars del seu recorregut i es prenen mesures pal·liatives en cas de ser necessari: *"...Respecto de haverse mandado reconocer el Torrente de Galligans, y hallado que este se halla lleno de arena y piedra principalmente en su desembozadero por manera, que a la primera lluvia por poco abundante que sea, no podrá desguazarse, y sobresaldrá la agua por el Puente de Galligans, y casas [...] inundando estas, y aquel Barrio. Y siendo preciso dar providencia á ello [...] El Exmo Governador y Corregidor de esta Plaza acordaron que este mismo dia se empezase á trabajar en el desahogo del dicho Torrente de Galligans y su salida limpiandose lo possible..."*¹⁷⁵

Durant el 1722, apareix una capitulació d'obres concedida a Pau Bes, ferrer, per tal d'arranjar les reixes del Galligants per tal que el riu pugui entrar a través de la muralla a la ciutat. Entre les intervencions que haurà de portar a terme, destaca que *"...ha de adobar las dos retxas de Galligans y ditas retxas se han de adrassar las barras tant las llargas com las travasseras y todas las barras que seran trancadas se han de ajuntar posanthe lo ferro que hi faltará y ditas barras han de quedar gruxudas conforme son vuy en die y tambe se rejuntaran per tot ahont se coneixara que es perillos de trancarse [...] á la Retxa prop del Riu se han de adobar todas aquellas parets que los fonaments faltan y dits fonaments se faran a nivell com los que hi son y sinos troban se faran sis palms mes de fondo que lo anllozat, posanthe las pedras grossas y lo morter sengras fenti tres palms de banqueta en fora de la paret [...] á la Retxa sota las serrassinias se desfará la paret de un costat y se tornara fer posanthe la pedra picada que hi faltara y de laltre costat se acomodara la paret de tot allo quey faltará*

*[...] luego que será empres lo preu fet haguen de posar astacadas a las dos Retxas donantos estacas y simals sol que se hauran menester per dita estacada y los claus que hi posaran per ferla los hi posarán de ferro ó fusta á gastos de la empresa, y los simals y estacas las han de anar acercar y tornar allá ahont los será asseñalat ben entes dins Gerona y las ditas estacadas se faran abans de espatllar las retxas y se espatllaran adobadas y posadas ditas Retxas á son puesto..."*¹⁷⁶

L'any 1750 apareix una nova referència a la recomposició de la reixa del Galligants *"...En atencion de haver representado al Ayuntamiento Pablo Bez serrajero vecino de esta ciudad, y encargado de las Rejas de Galligans, que haviendo llovido, y venido de impetu el torrente de dicho Galligans, con tal que solamente tuvo tiempo para levantar una de las dos Rexas [...] y la otra que con la violencia de la agua se torzo, y por consiguiente se precisa su recomposicion..."*¹⁷⁷

175 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 244v-245v, 22/09/1751

176 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 351v-353, 13/11/1722

177 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 194-194v, 27/07/1750

Un altre aspecte que ve relacionat amb l'anterior és el manteniment dels ponts, al barri de Sant Pere en aquesta època apareixen documentats dos ponts. El més antic, tot i tenir-ne notícies documentals a partir del segle XIII, alguns autors el daten a època romana.¹⁷⁸ Aquest pont comunicava el burg de Sant Pere amb el de Sant Feliu, seguint el traçat de l'antiga Via Augusta, que pujava pel carrer del Llop fins al portal de Sobreportes.

Durant el segle XII es construeix un nou pont, que parteix de la plaça de Sant Pere i comunica el burg amb el de Sant Feliu seguint el carrer de la Barca i unint les noves zones urbanitzades dels burgs. A l'*Estima* de 1535, es parla ja de la plataforma sobre el Galligants, una zona coberta que va des del pont antic, que comunica amb el carrer del Llop fins al pont construït posteriorment que s'unia amb el carrer de la Barca. Sobre aquest espai s'hi van aixecar una sèrie de cases amb un carrer central, sobre un conjunt d'arcs. Els dos extrems, a l'est i oest, servien de ponts de comunicació entre el burg de Sant Pere i el de Sant Feliu.¹⁷⁹ El Reial Cadastre de 1716 també es fa ressò de a seva existència, però només d'una forma superficial. Documents del 1714, no parlen de la plataforma sinó que ho fan d'un pont concret, sense aportar cap mena de especificació.¹⁸⁰

Un pont que sí apareix documentat en els Manuals d'acords d'aquesta època, és l'anomenada palanca de la porta de Santa Maria, un pas de fusta, que comunicava el barri de Sant Pere, a l'alçada del portal de Nostra Dona, amb l'altre riba de l'Onyar. El 1756, apareix un acord per l'obra de la palanca immediata a la porta de Santa Maria: "*...Por quanto segun la Real resolucion de S. Magestad comunicada en seis de septiembre del año passado de mil sete cientos y cinquenta y cinco por el Sor. Don Sebastian de Eslava al Exmo. Sor Capitan General marques de la Mina, de cuya orden la participo el Exmo Sor y Governador y Corregidor de esta ciudad con fecha de quinze del mismo al Ayuntamiento deve este constuhir una palanca ó puente de madera sobre el río oña fuera y á Immediacion de la Puerta de nuestra Sra ...*".¹⁸¹ Aquest mateix any, hi ha la capitulació de les obres que portarà a terme Ramon Cussanas, el qual i segons el document "*... hará y fabricara á sus costas sobre el rio oña fuera y y á Immediacion de la Puerta de Nuestra Sra. de esta dicha ciudad una Palanca ó Puente de madera con sus barandas del largo, ancho, y circunstancias que expresa la tabba...*".¹⁸² Les característiques que ha de tenir el pont o palanca, expressades en la capitulació de l'obra, són les següents: "*...deurá plantar quaranta y sis estacas de Roure esto es divuyt de vint y vuit palms de llarch, catorze de setze palms que es lo cumpliment de ditas quaranta y sis estacas, y*

---

178 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4

179 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J: *La ciutat de Girona l'any 1535*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona. 1995 vol. 2 pàg. 27

180 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 130-130v, 10/03/1714
AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 288v-289, 11/07/1714

181 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 37-39, 12/03/1756

182 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 45-,49v 16/03/1756

deuran tenir quiscuna un palm y quart de corona, posant una punta de ferro en quiscuna estaca per poder millor entrar dintre lo terreno, y estas puntas seran quiscuna de pes de la terza lliures clavant dita punta ab la estaca posanthi tots los claus que sian necessaria per ella [...] deura plantar ditas estacas totas a nivell comptant dos palms mes alt que lo terreno de la part de la Devesa de ahont se li sera asseñalat posantlas de dos en dos que tingan quatre palms y mitg de ample compres tot lo gruix de ellas, y de la distancia de dos en dos estacas (que son las que formaran las pilas) del llarch que tindran ditas palancas, y las ditas estacas se plantaran de vint y un palm y mitg á vint y un palm y mitg de llargaria á distancia de una a la altra comptant des del mitg de las Estacas, y estas ditas quaranta y sis estacas seran repartidas per vint y tres pilas que que juntas faran quartecents y setanta y tres palms de llargaria de Palanca ó passatge [...] sobre las ditas estacas que formaran las vint y tres pilas seran coronadas las ditas pilas quiscuna de per si ab un barret de fusta de roure de sis palms de llarch y un palm y mitg de ample y dos quarts y mitg de gruix clavant en dit barret dos claus de dos palms de llarg que sera un per quiscuna estaca de las que formaran las ditas pilas y quiscun dels dits claus sera de pes ó pesara dos lliura [...] sobre las ditas pilas y coronament dellas sera construhit lo passatge de ditas palancas de taulons de roure esto es vint y dos palancas que tindran quiscuna vint y un palm y mitg de llarg, y quatre palms i mitg de ample formantla de dos á tres taulons quiscuna palanca posant en dita palanca tres faixas que tindran de llargaria quatre palms y mitg quiscuna y un palm y un quart de ample, y del gruix dels taulons del passatge de dita palanca, los quals deuran tenir un quart y mitg net de gruix, y quiscuna palanca sera clavada ab Divuyt claus, los quals faran quiscun un palm de llarg que junts pesaran divuyt lliuras, posant en quiscuna palanca una cadena de llargaria de dotze palms ab son passant y ab sas argolles necessarias per ella, de manera que la dita cadena y argollas facen lo pes de quaranta lliuras [...] deura fer ó formar dos baranes una en quiscun costat de dita palanca de arbre poll y que passarian de cap á cap de dita palanca, y ditas baranas seran construhides ab sos peus drets y dos passans en cada barana, que estas passaran ó tindran la mateixa llargaria de ditas palancas, y que dits passans tindran de ample dos quarts y mitg y de gruix un quart y mitg y los peus drets pujaran sinch palms mes alt del empostissat de dita palanca, y estos deuran tenir mig palm de corona clavantlos ab ditas estacas que passian per dintre de un forat que se fara en lo barret per tenirlo estribat y los dits peus drets seran emujats y clavats ab los dits passants del modo que se li sera señalat [...] tant las ditas estacas com lo empostissat de las palancas com y tambe las baranas seran tiradas y assentadas en linea recta sens discrepar la una de la altre.[...] tambe tindra la obligació de adobar y acomodar lo terreno de la entrada y exida de ditas palancas esto es lo de la part de la Devesa deu acomodar lo cami des de la exida de las palancas a la muntada del forti posantlo en linea recta de vint palms de ample y acomodant totas

*las pedras i riarenchs en la part de oñar com se li sera señalat tant lo camí com posar las pedras....".*¹⁸³

Una nova notícia la trobem l'any 1764, quan el marquès de la Mina mana tornar a recomposar els molins, ponts i palanques que els rius es van emportar, molts d'ells ja reconstruïts però s'apunta que manca "...remontar y bolver acentar la Palanca del rio de oña contiguo á la Puerta de Santa Maria de la qual solo faltan los tablones de tres palancas, ó trastes de ellas, y las barandas como algunas estacas y estribos..." en aquest moment s'acorda que s'arranjarà la palanca.¹⁸⁴ L'acte de capitulació de les obres apareix datat del dia onze d'abril i incorpora l'especificació dels arranjaments que s'han de portar a terme, com posar les estagues de roure noves allà on siguin necessàries, substituint les que es troben en mal estat, posar bé totes aquelles estagues que no es troben ben col·locades, posar estreps, taulons... on sigui necessari, arranjar les baranes...¹⁸⁵ El catorze de maig d'aquest mateix any, la palanca segurament està reconstruïda, ja que en trobem documentat el pagament de l'obra.¹⁸⁶

A l'abril de l'any 1768, la palanca torna a estar en males condicions, ja que en aquest moment apareix l'assentament de "*la recomposicion de la palanca que dá passo, y transito des de la Deheza á la Puerta de Ntra Señora*", en el document s'exposa que "*...lo assentista que haura de posar catorze palancas, y las duas ultimas que vingan a declivio per fer una rampa descansada, y la ultima á dos palms de terra [...] haura de clavar una estaca igual á las demes ab sa punta de ferro [...] que haura de clavar sobre las estacas, que vuy son fixadas, y la que se fixara catorze barrets ab dos claus de dos palms de llarch en cada estaca, y en cada cap de barret haurá de fer un forat á tot quadro per posar los montants de les baranes los quals montants haurá de clavar á la estaca ab dos claus de doble manilla perque facia fort, advertint que los montants hagin de esser ben treballats y quadrejats [...] que haura de posar sinch estribus los que deurá clavar ab dos claus de sinch quarts cada un dalt i baix y cada cap de estribu ha de ferse á mitja mossa empaltat á la estaca...*" pel que fa referència a les baranes "*...haura de fer les baranas de ditas palancas ab los corresponents cabirons ó peus drets de gruix mitg palm quadrat, y sinch de alsada desde la palanca al capdemunt los quals cabirons, ó peus drets hagen de ser de pi, y clavats ab claus de doble manilla, y fent tres meigers per clavar ditas baranas [...] haura de emplear setanta llatas de quart de gruix, y mitg palm de ample, y de fusta de poll, ó de pi per ditas baranas haventne de posar á cada palanca sis; ço es tres per part, y que ditas llatas hagen de ser clavadas ab claus dinals, y ab forat dins los cabirons fixant las llatas dins del forat dels montants, y haurá de fer lo passama de ditas llatas rodó.*

---

183 Idem

184 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 129-130, 04/04/1764

185 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 132-135, 11/04/1764

186 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 165-165v, 14/05/1764

[...] lo molt Illtre Ajuntament entregará á dit assentista catorze palancas ab sa ferramenta, una estaca, catorze barrets, sinch estribus y catorze cabirons, pero com faltan quatre argollas, y se han de afegir duas cadenas per ferlas de la mateixa mida de las demes correrá esto á carrech del assentista, y aixi mateix haurá de adobar, y posar en estat habil las demes pessas de ferro, que seran concentidas, ó malbaratadas prevenint que las ditas palancas se han de repartir ab duas parts una al cap de mont, y altre al cap devall, havientlas de clavar en cada cap ab una baga de ferro reblada en la estaca...".¹⁸⁷

En els Manuals d'acords de l'any 1773 s'hi troba referenciada una nova recomposició de la palanca de Santa Maria, en aquesta ocasió s'han de plantar estaques on faci falta, tornant a utilitzar les que ja hi havia o fent-ne de noves, s'han de fer les corones sobre les estaques que no en tinguin, fer travessers sobre aquestes. S'especifica que les palanques noves han de tenir dos taulons cada una i que s'han de recomposar les rampes d'entrada i les baranes corresponents...¹⁸⁸

Tres anys després de l'arranjament, una nova crescuda del riu torna a malmetre la palanca i l'Ajuntament exposa que "...la palanca nombrada de la Puerta de Ntra Señora que quedó mui arruinada con la avenida de los Rios..." i n'acorden els arranjaments,¹⁸⁹ els quals es portaran a terme l'any següent, durant el mes de gener es farà la subhasta i capitulació de les obres de reconstrucció de la palanca.¹⁹⁰ Segons el Manual d'acords de 1779, el mateix any 1777, durant el mes de novembre, hi ha un nou aiguat, que provoca la destrucció, novament de la palanca de Santa Maria¹⁹¹ la qual estava previst arranjar-la durant el 1779, però finalment l'Ajuntament decideix que "...no pudiendose hechar mano á la obra de hacer la Puente de la Puerta de Sta Maria del Rio Oña que passa á la Alameda, como lo previene dicha relacion, por haverse cahido el Rio Ter en aquel parage, y quedar expuesta á que este Rio á la primera fuerte avenida se la llevase; ha pensado el pleno Ayuntamiento commutar la obra de esta palanca, ó puente de Sta Maria del Rio Oña, que passa á la Alameda con la de rehedificar, y hacer de nuevo, y en mejor formalidad de lo que estaba la otra palanca, que tambien passa sobre el Rio Oña, que destruyo, y se llevó enteramente la ultima avenida del mismo Rio Oña , llamada la Palanca de la Puerta del Carmen, y es su subsistencia de maior conveniencia para el publico el que se renueve esta palanca, que la dicha de Santa Maria...".¹⁹²

Durant l'última dècada del segle XVIII, es torna a palesar la destrucció de la palanca a causa de les crescudes dels rius: "...con las repetidas avenidas de los Rios han quedado arruñados los dos

---

187 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 157-160v, 25/04/1768

188 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 61-66, 11/05/1773

189 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 245v, 30/12/1776

190 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 5-10v, 17/01/1777

191 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 220-222, 24/11/1779

192 Idem

Puentes de la puerta de Ntra Sra y del paso de la Princesa ..." l'Ajuntament mana que es valorin les despeses a l'hora d'arranjar les destrosses, per tal de presentar-les i demanar el corresponent permís per procedir a fer les obres.¹⁹³ A principis de l'any següent, 1796, l'Ajuntament acorda que "...se hiziesen las Tabbas para la recomposicion de dicha Presa de Sn Lazaro, y para el puente de Ntra Sra, Sta Clara y Areni...",¹⁹⁴ durant el mes de mars, l'Ajuntament decideix la ubicació de la palanca: "...Haviendose ya destinado el puesto en que podrá colocarse el puente de fuera de la Puerta de Ntra Sra y debiendose formar la Tabba para ponerla al publico subhasto..."¹⁹⁵ però una nova crescuda dels rius dificulta, de nou, el procés de construcció: "...En atencion que con las ultimas avenidas de los Rios ha quedado destruhida la presa de Guell, los dos puentes del Areni y del Carmen, y el terreno que divide los dos rios Ter, y Onyá, de modo que con mucha dificultad se puede proporcionar passo para el puente que deve hacerse fuera la Puerta de Sta Maria ...".¹⁹⁶ El mes de maig la palanca no està construïda perquè "...ho se ha hallado quien lo hiziese por las quinientas libras que estan destinadas...".¹⁹⁷ Finalment les obres les farà Miquel Tarrús,¹⁹⁸ abans però han de "...cerrarse los Boquerones que existen en el terreno que media entre los dos Rios...".¹⁹⁹ El 1798 apareix una altra entrada fent referència a un nou arranjament de la palanca.²⁰⁰

Pel que fa referència al sistema de clavegueram, varies dades documentals recolzen l'existència d'una claveguera a la plaça de Sant Pere. El mestre de cases Joan Mir, cobra una partida el març del 1713 per "...adobar los quartels de Balia situat en lo Carrer del Portal de la Barca y la Claveguera de la Plassa de Sant Pera...".²⁰¹ El 1759 apareix documentada una disputa entre Antoni Constans, per una part, i l'Abat i el capítol de Sant Pere de Galligants per l'altre, degut a la concessió a Antoni Constans que li dóna permís per poder instal·lar una adoberia. En el memorial presentat per Constans "...expone de como tiene una casa suya propia en las voltas de la Plaza de Sn Pedro, y queriendo dicho suplicante hazer edificar en dicha casa una adovaria para la fabrica de queros, y como ay tantos maestros, y para dichos falta de Adovarias, y para esto necessita el permisso de vs [...] humildemente suplica sea al agrado de Vs concederle el permisso y licencia por hazer fabricar

193 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115, 04/12/1795 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 224

194 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 10-10v, 22/01/1796

195 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 28, 11/03/1796

196 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 32, 22/03/1796

197 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 52v, 06/05/1796 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 271

198 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 55-55v, 13/05/1796 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 271

199 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 74, 17/06/1796

200 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 38-38v, 27/05/1798

201 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 85v-86, 17/03/1713

en dicha casa la dicha adovaria para adobar pellejos y cueros...". Després de la petició, l'Ajuntament determina que "...Joseph Cisterna passase á reconozar la obra, que entendia hazer y apear si aquella podia ser en perjuicio de tercera persona, ó del puvlico à fin de hazer despues de ello relacion al Ayuntamiento...". Aquest reconeixement o visura per tal de poder determinar si aquesta instal·lació del taller de Constans és perjudicial o no pels veïns del burg, és en part conseqüència de la queixa que presenta l'Abat de Sant Pere de Galligants, en contra de la instal·lació de l'adoberia "...Muy Illustre Señor. A noticia del Abad y cabildo del monasterio de monges benedictos claustrales de Sn Pedro de Galligants de la presente ciudad ha prevenido: Que Antonio constans Zurrador vulgo assahonador vezino de la mesma ciudad habria presentado peticion á vs á fin de obtener permissio, y licencia por la construccion de unas oficinas para los cueros que vulgarmente llaman Adovarias, quales se facta hazerlas confinantes y muy cerca del jardin, y pozo de la Abadia de dicho Monasterio, cuya fabrica de Adovarias no solo es pernicioso á la salud, y bien publico por el fator y mal ador, que apesta toda la vezindad si, y tambien lo es con mas perjuicio y evidente daño á dicho Monasterio respecto, que dandose mano á dicha fabrica por el fondo de ella, al tiempo de sacar por su conducto las inmundicias de dichas Adobarias (dexando aparte el fator y su putrefaccion) ha forsosamente de penetrar el terreno de dicho jardin y el de dicho pozo en que se halla fabricado, y con esto no solo quedaria privada la divesion de dicho Abad, y sus monges sino, que tambien quedaria imfectada la agua del referido pozo...". Es determinarà que es pot construir l'adoberia si "...esta no puede ser perjudicial de pozo del huerto del dicho Abad de Galligans por serle del aparte de la parte de oriente y á competente distancia, y tambien por la razon de que desguazara el conducto ó clavaguera de esta oficina por la parte del occidente y propria casa del dicho Constans hasta el bajo de las arcadas de la Plaza de Sn Pedro y de alla han a encontrar el valledar ó conducto mayor de la dicha Plaza..." Per tant, se li concedirà el permís a Constans "...para que en su propia casa, que tiene y possehe bajo las arcadas de la Plaza de Sn Pedro de esta dicha ciudad y en la parte del oriente de ella al mismo aposiento en que tiene un pozo que pueda hazer, fabricar, y tener la Adobaria de que para su oficio, y fabrica de cueros necessita con la condicion empero, que el conducto ó valledar que deve de hazer para desaguar esta oficina haya de fabricarle dentro de su misma casa en el cargo, que dista des del mismo aposiento donde desea fabricar la dicha oficina hasta la Puerta de la entrada de dicha su casa, y bajo las arcadas de la Plaza, y desde estas hasta encontrar el valledar ó conducto principal que existe á immediación de la parte superior de las dichas arcadas respecto que de esta manera no podrá el citado valledar, ó conducto dar edor ni mala olor á los vezinos, ni la referida obra malvaretar el pozo referido del dicho señor Abad ni causar otro daño alguno á tercera persona ni

al publico...”.²⁰²

Tot i que l'Ajuntament neteja i arranja les parts que podem considerar conductes principals del sistema de clavegueram, el qui li pertoca crear una nova claveguera secundària, arranjar-la o netejar-la és el propietari de l'edifici interessat en construir la claveguera en qüestió.

3.9. RESUM

Els burgs de Sant Pere i de Santa Eulàlia, són els burgs de dimensions més reduïdes de la ciutat, sobretot si els comparem amb els altres burgs que la configuren, com per exemple, l'Areny o el Mercadal. Aquest aspecte condiona d'una manera molt important la quantitat d'informació o les notícies escrites que apareixen al llarg del temps sobre aquests indrets. Les reduïdes dimensions del burg de Santa Eulàlia, també farà que en molts documents s'inclogui la informació d'aquest burg amb la del burg de Sant Pere, tractant-los talment com si formessin part d'un únic burg.

Els burgs es formen a redós de dos edificis religiosos, el monestir de Sant Pere de Galligants i l'església de Santa Eulàlia, i a partir d'aquestes fundacions es van establir petites edificacions i creant una xarxa urbana, la qual es veurà resguardada dels atacs bèl·lics a partir de la creació de la muralla del segle XIV.

Inicialment es creen petits establiments de grups de cases, això farà que no es parli de carrers en concret, sinó que trobem denominacions a partir de zones o àrees i per tant, la nomenclatura tindrà un caire general com per exemple l'anomenat burg inferior, el planiol de Sant Pere o el burg de Santa Eulàlia. Quan amb el pas del temps la xarxa urbana queda configurada d'una forma més definida i l'entremat urbà té un aspecte més densificat. En aquest moment apareixen els noms dels carrers de forma més o menys definitiva, així la denominació de burg de Santa Eulàlia passarà a ser muntada de Santa Eulàlia i planiol de Sant Pere serà substituït per l'anomenada plaça de Sant Pere.

Aquests burgs, durant l'època moderna, es caracteritzen, com en els períodes anteriors, pel caràcter humil dels seus habitants i també de les seves edificacions. Molts dels pobladors dels burgs, no són propietaris dels habitatges, sinó que en són arrendataris, generalment artesans, menestrals o treballadors. Tal i com veurem en la resta dels burgs de la ciutat, una part de la casa artesanal, la planta baixa, farà la funció de taller, aquest fet permetrà adaptar-la a les necessitats de cada moment i de les activitats econòmiques desenvolupades pels estadants de l'immoble.

El fet de no ser propietaris també és un condicionant a l'hora d'arranjar o millorar l'immoble. En aquesta època apareixen moltes llicències concedides per part de l'Ajuntament per tal de construir balcons en les façanes de les cases. En el burg de Sant Pere, les llicències concedides durant aquests

---

202 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 201v-204, 18/07/1759

anys són per millorar habitatges ubicats a la plaça de Sant Pere gairebé de forma exclusiva. Podríem considerar que els propietaris o residents d'aquests edificis són gent que tenen més poder adquisitiu que la resta d'habitants del burg, ja que, el fet de construir un balcó constitueix una despesa de capital, que potser, no tots els habitants del burg es poden permetre. La baixa capacitat adquisitiva i el fet de no ser els propietaris de les vivendes, podria explicar el poc o baix moviment constructiu d'ambdós burgs.

El fet de tractar-se de barris artesanals fa que sorgeixi la problemàtica de disputes entre veïns o entre diferents tallers, al·legant perjudicis contra la salut pública, a vegades usada com a excusa per tal de minvar o reduir la competència en el sector.

En el burg de Sant Pere també hi podem destacar la presència de militars, amb la adequació de edificis com a casernes, com és el cas de l'antic Hospital dels Capellans. Aquesta militarització, la trobem en altres barris com Sant Feliu i sobretot, el Mercadal. L'entrada i sortida de diferents regiments de soldats és una constant en aquest període, com també ho seran les obres d'arranjament de la muralla i les de manteniment del riu Galligants.

Les defenses d'aquesta part de la ciutat estan en constant manteniment, sobretot després de les guerres, reconstruint i recomponent els diferents trams derruïts, per tal de mantenir el perímetre emmurallat en condicions. El Governador, dictamina quines obres són prioritàries, fet que provoca que generalment s'acabi en disputes entre aquest i l'Ajuntament, ja que, normalment, és aquest últim el que les finança. És el moment del reforçament del perímetre emmurallat per tal de fer front a l'evolució de l'armament, la muralla medieval serà reconvertida en un mur que ha de ser capaç d'aturar els atacs de l'artilleria. En el cas del burg de Sant Pere, seguint les idees que s'imposaran arreu d'Europa desenvolupades per Vauban, es construirà, durant el segle XVII, a tocar al portal de Santa Maria, un baluard de grans dimensions.

Les partides de diners que destina l'Ajuntament per finançar les obres i neteja dels rius són molt importants, ja que és una gran necessitat intentar minimitzar els danys causats per les avingudes o crescudes dels rius. És per aquest motiu que les actuacions al llarg del recorregut del riu Galligants, ja siguin de neteja o d'arranjament de les diferents parts, es van succeint de forma constant amb el pas dels anys.

El manteniment i construcció de la xarxa de clavegueram dels burgs de Sant Pere i Santa Eulàlia es podria dividir, com en tota la ciutat, en dos parts, la part construïda i mantinguda per l'Ajuntament, que podríem denominar la part o conductes principals de la xarxa i els conductes secundaris, que són construïts i mantinguts per particulars. D'aquesta manera, la claveguera que es construeix en aquesta època al baluard de Santa Maria, és finançada per l'Ajuntament, per tant, serà el comú qui l'haurà de arranjar o netejar quan pertoqui. En canvi, un conducte de claveguera que, d'una vivenda

o taller, vagi a un conducte principal, haurà de ser construït, mantingut i netejat pel propietari particular o propietaris que se'n beneficiïn. Aquest fet, s'exposa clarament en les llicències que concedeix l'Ajuntament en les quals, s'hi anota “...*con la condicion empero, que para poder estas desguassar, deva formar el correspondiente conducto, que deberá unirse con el conducto que passa por dentro de la muralla de la Plaza de San Pedro y desguassa al fosso del baluarte de dicha plaza nobrado de Sta Maria mas allá de la media luna, y tambien de quedar obligado dicho Antonio Vilaret á mantener limpio dicho conducto para que las aguas immundas puedan libremente correr...*”.²⁰³

Podem dir doncs, que aquest burg de Sant Pere i de Santa Eulàlia, conformat per població de classe humil, serà el de dimensions més reduïdes de tots els burgs o barris de la ciutat. Com a conseqüència, la informació que n'obtidrem també serà menor, sobretot pel que fa referència a concessions de llicències registrades als Manuals d'acords de l'Ajuntament. El burg en aquest període està plenament configurat, amb una marcada presència del monestir de Sant Pere de Galligants i amb la població de poder adquisitiu més elevat ubicada a la plaça de Sant Pere. La presència militar en el burg es farà notar sobretot en la ocupació de dos dels seus edificis emblemàtics, l'Hospital dels Capellans, que serà utilitzat com a caserna, i la capella de Sant Nicolau, utilitzada com a magatzem d'artilleria. En aquest moment també es construirà el baluard que defensarà l'entrada nord de la ciutat, un element defensiu de grans dimensions del qual se'n documentarà un gran nombre d'actuacions de manteniment, arranjamet o millora. La xarxa de clavegueram que evacua els residus del burg serà encara força primitiva, i tindrà un conducte principal ubicat a la plaça de Sant Pere, lloc on s'hi instal·laran un nombre rellevant d'adoberies. També s'ha de destacar tots els treballs que comporta la construcció, reconstruccions i manteniments de la palanca de Santa Maria, una obra de fusta, que patirà el gran nombre d'avingudes dels rius, tant del Ter, per una banda, com de l'Onyar i del Galligants per l'altra.

---

203 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 58v, 08/04/1771

4. BURG DE SANT FELIU

4.1. TOPONÍMIA / 83

4.2. DADES HISTÒRIQUES / 85

4.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ / 86

4.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT / 93

4.5. CARRERS I PLACES / 94

4.5.1. Carrer del Llop / 95

4.5.2. Carrer del Pou Rodó / 98

4.5.3. Carrer de les Mosques / 99

4.5.4. Carrer de la Barca / 99

4.5.5. Carrer dels Perolers / 105

4.5.6. Carrer de Ballesteries / 108

4.5.7. Pujada de Sant Feliu / 117

4.5.8. Carrer de Bellaire / 120

4.5.9. Carrer de Sacsimort / 121

4.5.10. Carrer dels Banys / 122

4.5.11. Carrer de Sant Narcís / 122

4.5.12. Placeta de Campmany / 124

4.5.13. Placeta de Balaguer / 124

4.5.14. Placeta dels Perolers / 124

4.5.15. Placeta de la devallada de Sant Feliu / 127

4.5.16. Plaça de Sant Feliu / 129

4.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ / 131

4.6.1. Habitatges / 132

4.6.2. Comerços i tallers / 151

4.6.3. Edificis religiosos / 161

4.6.4. Edificis singulars: Els Banys Àrabs / 173

4.6.5. Casernes / 175

4.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS / 185

4.8. INFRAESTRUCTURES / 192

4.9. RESUM / 196

4. BURG DE SANT FELIU

En el sector septentrional de Girona, just a tocar de les portes de l'entrada nord de la ciutat, ja des de l'època romana es coneix l'existència de dos cementiris. Aquestes dues zones cementirials es correspondrien amb les primeres notícies sobre l'ocupació d'aquesta zona extramurs de la ciutat, la qual, amb el pas del temps, acabarà esdevenint el denominat Burg de Sant Feliu.

Amb una planta de forma triangular i situat a la banda sud del riu Galligants, els seus límits es troben en l'esmentat riu pel nord i l'est, la muralla de la Força Vella per la banda meridional i el riu Onyar per la part de ponent.

El creixement del burg s'articularà i expandirà a partir de dos elements claus pel desenvolupament del burg: l'antiga Via Augusta i el temple de Sant Feliu. La primera, des del burg de Sant Pere de Galligants entra al burg de Sant Feliu, creuant el riu Galligants, i el creua seguint en direcció sud fins el portal de Sobreportes del recinte emmurallat de la Força Vella. Pel que fa referència a Sant Feliu, a partir de la seva fundació, s'anirà creant un petit nucli al seu entorn. Inicialment l'expansió urbana es desenvoluparà cap a la zona de llevant de la Via Augusta i del temple de Sant Feliu. Posteriorment, i degut a la construcció d'un mur que havia de contenir les aigües de l'Onyar en cas de crescuda i facilitar d'aquesta forma la urbanització d'aquesta zona més propera al riu, l'expansió urbana anirà baixant cap a la zona de ponent, urbanitzant d'aquesta forma un altre eix d'entrada a la ciutat, el que estarà format pel carrer de la Barca o del Portal de la Barca, el carrer dels Perolers o Calderers i el carrer de Ballesteries.

El burg quedarà inclòs dintre la ciutat amb la construcció dels murs del segle XIV, que com hem vist anteriorment, van ser ordenats per Pere III el cerimoniós.

Per estudiar l'esdevenir històric del burg i donar-ne una visió global i per explicar l'evolució de l'urbanisme i l'articulació de la xarxa urbana, ens centrarem en diferents obres però sobretot en alguns dels volums de la col·lecció *Història Urbana de Girona*,²⁰⁴ com per exemple el volum titulat *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*,²⁰⁵ *La ciutat de Girona l'any 1535*²⁰⁶ o *Girona després de la Guerra de Successió*²⁰⁷ i la compilació de la història de la ciutat dirigida per Lluís Costa i titulada *Història de Girona*.²⁰⁸

---

204 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Història Urbana de Girona*. Ajuntament de Girona. Girona, 1995-2015.

205 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4

206 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona l'any 1535*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1995 vol. 2

207 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona després de la Guerra de Successió*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2015 vol. 11

208 COSTA, Ll. (director): *Història de Girona*. CCG Edicions. Girona, 2006.

També ens ajudarem de les obres titulades *Girona Vella*²⁰⁹ i *Girona Vella 2*,²¹⁰ de Jaume Marquès i Casanovas, el qual ens aportarà una visió sobre la història dels diferents carrers i elements urbans més importants del burg.

Per aportar una visió del burg i des de la mateixa època moderna, ens basarem en l'obra de Roig i Jalpí²¹¹ i el manuscrit de Sulpici Pontich,²¹² que ens aportaran dades des del mateix segle XVIII, juntament amb el buidatge dels Manuals d'acords de la ciutat.

Per tal de parlar de la demografia i el perfil humà del burg, utilitzarem com en els altres capítols de la tesi, els articles sobre diferents talles, fogatges, censos... estudiats per Santiago Sobrequés,²¹³ Antoni Simon i Ramon Alberch,²¹⁴ Josep Clara²¹⁵ i Joan Boadas.²¹⁶

En l'estudi del burg de Sant Feliu, veurem l'evolució toponímica del burg degut a la inicial situació de catedralitat i posteriorment de cocatedralitat, per esdevenir finalment la Col·legiata de Sant Feliu. Serà un període en el qual podrem parlar d'un barri molt lligat al temple de Sant Feliu i també a la presència del riu, ja que en determinarà la tipologia d'artesanat que s'establirà en el burg, en el qual en destacarà la presència de treballadors del sector del metall.

Pel que fa referència als edificis religiosos veurem la renovació del temple de Sant Feliu, a partir d'articles de diferents autors, entre els quals destaquem les obres i articles de Josep Clara²¹⁷ i Miguel Ángel Chamorro,²¹⁸ la construcció de la capella de Sant Lluç i l'establiment en el burg de les monges caputxines, les quals reutilitzaran un dels edificis més singulars de la ciutat ubicat en aquesta zona, com a part del convent. Ens referim als anomenats Banys Àrabs dels quals en veurem la seva evolució a partir de l'*Estudio Histórico-Artístico de los llamados Baños Árabes de Gerona*

---

209 MARQUÈS I CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979

210 MARQUÈS I CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979

211 ROIG I JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas, y antiguedades de la ciudad de Gerona*. Jacinto Andreu Impresores. Barcelona, 1678.

212 PONTICH, S.: *Repertori per alfabètic*. 1730. 3 vols.

213 SOBREQÜÉS, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.6. Girona, 1951 pàg.193-246.

214 SIMON, A.; ALBERCH, R.: *L'economia i la població gironina segons el fogatge de l'any 1558*. Estudi General, nº.2. 1982 pàg.33-57.

215 CLARA, J.: *La ciutat de Girona a mitjans segle XVII (a través de la talla del 1651)*. Estudi General, nº2. Girona, 1982 pàg. 59-84.

216 BOADAS RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Institut d'Estudis Gironins. Ajuntament de Girona. Girona, 1986.

217 CLARA, J.: «Qui va construir la façana de Sant Feliu?» dins Suplement Dominical, *Punt Diari*, 04/04/1982 pàg. 8.
CLARA, J.: *La construcció del campanar de Sant Feliu durant el segle XVI*. Revista de Girona, nº104. Girona, 1983 pàg. 189-197.

218 CHAMORRO, M. À.: *El campanario de San Félix, una obra del siglo XVI*, dins Actas del Segundo Congreso Nacional de Historia de la Construcción. A Coruña, 22-24/10/1998 pàg. 99-105.

CHAMORRO, M. À.: *La fortificación de la Iglesia de San Félix de Gerona en el siglo XIV* dins Actas del Tercer Congreso Nacional de la Construcción. Sevilla, 26/28 octubre 2000 pàg. 213-220.

CHAMORRO, M. À.: *La construcció de l'església de Sant Feliu de Girona al segle XIV. Els llibres d'obra*. Universitat de Girona. Girona, 2004.

CHAMORRO, M. À.: *La construcció de l'església de Sant Feliu de Girona*. Revista de Girona, nº240. Girona, Gener-Febrer 2007 pàg. 73-78.

de Enrique-Cláudio Girbal,²¹⁹ entre altres.

Parlant de reutilització d'edificis, veurem com diferents immobles de la ciutat són reconvertits en aquest moment en casernes militars, com seria el cas de l'Hostal del Senyor Ramon i el Pastim del burg.

Pel que fa referència a la fortificació de la zona i del reforçament de les defenses, ens basarem en treballs com el de David Iglesias titulat *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*,²²⁰ el de Carlos Díaz i Fernando Torres, *Historia de las fortificaciones y alojamientos militares de Girona*²²¹ o l'article *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685) Notas documentales para su historia* de Madurell i Marimón.²²²

Les dades sobre la salubritat i la xarxa de clavegueram ens les aportaran les diverses entrades que fan referència a concessions de llicències, multes o prohibicions decretades per l'Ajuntament i registrades en els Manuals d'acords. Aquí també trobarem els diferents permisos per portar a terme ampliacions d'habitatges, renovacions, construccions de balcons o taulells...

Per tant, a l'inici del segle XVI el burg de Sant Feliu urbanísticament està completament fixat, la seva xarxa urbana ens arriba d'època medieval i no pateix masses modificacions. Tindrà dos eixos fonamentals, el que configura el carrer del Llop i que creua el burg dirigint-se cap el portal de Sobreportes, l'antiga Via Augusta, i un eix que parteix de la plaça de Sant Pere, creuant el riu Galligants i paral·lel al riu Onyar, es dirigirà cap al burg de l'Areny passant pels carrers de la Barca o Portal de la Barca, per la plaça de Sant Feliu, pel carrer dels Calderers o dels Perolers i el carrer de Ballesteries. Els elements arquitectònics més importants del burg seran el temple i Col·legiata de Sant Feliu i els anomenats Banys Àrabs. Aquests últims, en aquest moment han perdut la seva funció inicial i s'han vist modificats a causa de la seva adaptació a la seva nova condició de part del convent de monges caputxines.

4.1. TOPONÍMIA

Per tal d'explicar l'establiment i consolidació de la denominació de burg de Sant Feliu, ens basarem en l'estudi que han portat a terme, a partir de diferent documentació sobre el burg Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera recopilada en el volum titulat *El sector nord de la*

---

219 GIRBAL, E. C.: *Estudio Histórico-Artístico acerca de los llamados Baños Árabes de Gerona*. Imprenta y Librería de Paciano Torres. Girona, 1888.

220 IGLÉSIAS I FRANCH, D.: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Catalans. Girona, 2003.

221 DÍAZ CAPMANY, C.; TORRES GONZÁLEZ, F.: *Historia de las fortificaciones y alojamientos militares de Girona*. Institución "Fernando el Católico". Diputació de Saragossa. Saragossa, 1998.

222 MADURELL Y MARIMÓN, J. M^a.: *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685) Notas documentales para su historia*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 17. Girona, 1964 pàg. 331-372.

ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV que forma part de la col·lecció Història Urbana de Girona.²²³

Segons aquests autors, abans del segle XI, la referència al burg es faria a partir de dos denominacions: la de *suburbium*, posant l'èmfasi a una característica de la zona, o a partir de la seva localització: *territori ante Gerundam*.

Durant molt temps, es va parlar de l'alou de Santa Maria per referir-se a la zona que comprèn la banda de llevant de la Via Augusta i la que s'estenia paral·lela al riu Galligants, és a dir, les primeres zones en les que apareix una certa activitat urbanitzadora. Aquesta denominació apareix arrel de la pertinença d'aquestes terres a la Seu gironina i, val a dir, que no es diferenciaren de manera clara els dos alous (Santa Maria i Sant Feliu) fins a la segona meitat del segle XII. Aquests autors creuen que el fet de produir-se aquesta cocatedralitat, entre Sant Feliu i la Seu, durant els segles IX i X, farà que es mantinguin les jurisdiccions compartides. Aquest fet també explicaria l'aparició tardana de les referències a l'alou de Sant Feliu desvinculat del de Santa Maria.

Així, les referències documentals que apareixen des de mitjan segle XI es troben les fórmules següents:

“aput burgum predictae Sancte Marie” fent referència a la pertinença de les terres a la Seu gironina, *“in parrochia Sancti Felicis vel in burgo episcopale”* parlant de la parroquialitat, la qual possiblement també podria ser compartida entre les dues institucions eclesiàstiques o *“in burgo Sancti Felicis Gerunde, super ripam rivuli Gallicantus”* fent referència a la presència del riu Galligants.

Durant el segle XII, aquests autors remarquen l'aparició de les denominacions següents: *“in alodium Sancte Marie vel in parrochia Santi Felicis”* aquesta fórmula anirà apareixent al llarg dels anys del segle XII, *“in Burgo Sancti Felicis martiris Gerunde super alodium Sancte Marie sedis”*, *“in suburbio Sancti Felicis Gerunde, super alodium Sancte Marie”*, també apareix *“in parrochia Sanctis Felicis Gerunde, in burgo scilicet Sancte Marie sedis, secus flumen Gallicantus”*...

Diverses denominacions però que en general no en dificulten la localització.

La fórmula més coneguda i que s'acabarà imposant serà la de *“in burgo Sancti Felicis”* i a partir del 1212 serà la única denominació usada, segurament per la pèrdua de la catedralitat per part del temple de Sant Feliu, traslladat totalment dintre dels murs de la ciutat.

---

223 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 68-70

4.2. DADES HISTÒRIQUES

La presència de dos cementiris a la zona marca l'inici de la configuració del burg. Aquestes dues necròpolis es localitzaven a banda i banda de la Via Augusta, una a la seva galta oest, el que serà el cementiri principal i on s'hi alçarà el *martyrium* que posteriorment esdevindrà el temple de Sant Feliu. L'altre s'emplaçaria a la banda est de la Via Augusta, prop de les muralles, a la vora del camí que resseguint la muralla anava cap a Sant Daniel. La resta de la zona, de les muralles velles de la Força fins al voral sud del Galligants, era una zona de caire eminentment rural, amb gran presència de pastures, horts...

A partir de l'establiment del *martyrium* de Sant Feliu i posteriorment el Temple i les seves dependències la zona comença un procés d'expansió, degut també, a la presència del camí de França, antiga via Augusta, pas d'entrada obligat a la ciutat pel costat nord, que afavorirà, a la llarga, la presència de negocis dedicats a l'hostalatge.

L'activitat urbanitzadora comença, a partir del segle XI i es centra en un primer moment, en la part de llevant del camí que entra a la ciutat pel portal de Sobreportes. En aquesta zona s'hi localitza activitat en tres zones concretes: una illa de cases que tindrà com edifici diferencial el forn de pa, una altra illa, que a finals del segle XII acollirà la construcció dels anomenats Banys Àrabs, i una tercera illa més al nord de les dues anteriors i a tocar del Galligants.

Durant la segona meitat del segle XII, el creixement urbà es desplaçarà a la zona més propera al temple de Sant Feliu i les seves dependències, és a dir, a la galta de ponent de la Via Augusta. Prop del Galligants, apareix en un estat embrionari el que més tard es convertirà en el carrer del Portal de la Barca. En el segle XIII es comença a ocupar l'areny de l'Onyar, degut a la construcció d'un mur de contenció a la seva riba, es tracta d'establiments al sud de les escales de Sant Feliu, començant la formació del que més tard serà la plaça de Sant Feliu, la pujada de Sant Feliu, el carrer de Calderers i el de Ballesteries i començant a perfilar una nova via d'entrada a la ciutat, que evitarà passar pel nucli més antic, conformada pels carrers de la Barca, carrer dels Calderers i de Ballesteries i que anirà a parar a l'Areny sense haver de passar per la Força Vella.

En aquesta època, es pot considerar que la fisonomia principal del burg, ja està força consolidada, i a partir d'aquest moment, l'activitat constructiva es limitarà a ocupar les zones desocupades que acabarà de perfilar el que des del segle XI s'ha anat esbossant a partir dels diferents establiments urbans.

Durant tot aquest procés expansiu, aquest burg es localitza extramurs de la ciutat, aquest fet el converteix en una zona de risc en cas d'atac bèl·lic. Serà arrel del creixement i expansió cap al nord, i la formació dels burgs de Sant Feliu, Sant Pere de Galligants i de Santa Eulàlia que el rei Pere III

manarà fortificar aquesta zona. La construcció de la muralla nova (1378-1386) que tancava aquesta part nord de la ciutat, no farà res més que remarcar el perímetre del barri per tal de crear un sistema defensiu que eviti la seva vulnerabilitat en cas de guerra. Per tal de portar a terme aquest obra defensiva s'enderrocaran les cases a tocar de la muralla i un claustre que s'havia construït a migdia del temple de Sant Feliu, a més de la fortificació de l'església conferint-li un aspecte a mig camí entre un temple i una fortalesa.

Amb la construcció de la muralla, la zona del burg de Sant Feliu queda totalment definida i el procés urbanístic consolidat, de manera que, l'entremat de carrers fixat en aquest moment, serà el que arribarà fins a l'època moderna.

4.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ

L'any 1462 esclata la Guerra Civil catalana que durarà deu anys i que afectarà a la ciutat a nivell demogràfic i a nivell urbanístic o constructiu, la talla d'aquest any²²⁴ mostra un burg en el que s'hi registren 142 focs. En aquest moment, la ciutat en general s'hi comptabilitzen menys de 600 focs.

En aquesta talla, es divideix el burg en tres sectors o zones que denomina “*en lo carrer del Lop*”, “*la plaça de Sanct Feliu*” i “*les Ballesteries*”.

El que crida l'atenció en un primer moment, és la gran diversitat d'oficis artesanals dedicats a la elaboració de productes a partir de la matèria prima que és treballada, generalment, en altres burgs de la ciutat, com el burg de Sant Pere de Galligants o el Mercadal ens referim als *sellers, sabaters, sastres, calçaters, candellers, spasers, barreters...*

També s'ha de tenir en compte la presència dels anomenats *scrivans*, els quals dels cinquanta-vuit computats en tota la ciutat, vint es localitzen al burg de Sant Feliu.

El fet de tractar-se d'una zona a tocar de les muralles i de la porta principal, afavoreix l'aparició d'establiments dedicats a l'hostalatge, en aquest moment, dels setze establiments documentats a la ciutat que funcionen com a hostel, sis els trobem en el burg de Sant Feliu, d'aquests cinc estan ubicats en el que anomenen *lo carrer del Lop*, zona en la qual s'hi concentren les vies d'entrada a la ciutat.

Els dos sectors econòmics que tenen més presència en la ciutat, en tenen poca en el burg de Sant Feliu. Estem parlant dels diferents oficis que configuren el denominat sector tèxtil com els anomenats *tixedors* (teixidors) dels quals, dels trenta-sis que comptem en general en tota la ciutat, només un es localitza al burg, concretament al *carrer del Lop*, en canvi, en aquest mateix carrer es

---

224 Segons SOBREQÜÈS VIDAL, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 6. Girona, 1951 pàg. 193-24

localitza un dels dos teixidors de lli que hi ha a Girona. La presència dels paraires també és poc representativa, només vuit artesans en tot el burg, dels quals dos s'ubiquen al *carrer del Lop*, un a la *plaça de Sanct Feliu* i cinc al les Ballesteries. Tot i la poca presència dels diferents oficis del sector tèxtil en el burg, cal destacar, que l'únic *vanover* de la ciutat el trobem al carrer de Ballesteries, el mateix passa amb l'únic *bordador*, localitzat al mateix carrer o els dos dels tres carders de la ciutat que també estan establerts a les Ballesteries. El mateix passa amb els tres dels cinc capellers de la ciutat, localitzats a la mateixa zona.

Pel que fa referència a l'altre gran sector econòmic de la ciutat, el del cuir, tampoc trobem una presència marcada d'obradors relacionats amb les tasques de blanquers, *assahonadors*, basters... Els artesans que sí que tenen presència al burg d'aquest sector, són els set sabaters, tot i que a la ciutat se'n computen uns quaranta-un, un *bossar* a les Ballesteries, juntament amb l'únic tapiner²²⁵ de la ciutat, registrat com *lo tapiner*.

Si s'analitzen les tres zones amb les quals es diferencia el burg, la talla ens mostra que dels 51 focs comptabilitzats en la zona denominada com *lo carrer del Lop*, els artesans que hi tenen més presència són els vuit *scrivans*, seguits pels cinc hostalers, quatre blanquers, els obradors dels quals segurament estarien establerts a la zona més propera al Galligants per tal d'utilitzar-ne l'aigua i quatre *brasers*, treballadors que es podrien englobar en diferents sectors.

Amb tres representants s'hi localitzen els barbers, tres ferrers i tres *padrers* (pedrers o picapedrers). Amb dos focs dedicats al mateix ofici hi ha establerts els artesans següents: *assahonadors* i *parayres* (suposem que com els blanquers situats a tocar el Galligants) fusters i sabaters. Per acabar trobem un representant dels oficis següents: manobre, *tixidor*, forner, *garbeller*,²²⁶ mestre, *missatger de la cort demont*, mercader, seller, *pestener*,²²⁷ *sartra* (sastre) i un *tixedor de drap de lli*.

En el cas de la zona de la *plaça de Sanct Feliu*, en el grup més nombrós d'artesans dedicats a un mateix ofici, hi trobem quatre fusters, amb tres hi destaquen els *scrivans*, *balesters* (ballesters) i sabaters. Amb dos caps de família hi localitzem els *padrers* (pedrers o picapedrers) i amb un hi trobem representats els oficis següents: barber, *specier*,²²⁸ *assahonador*, mercader, aventurer, un ferrer, un *parayra*, sastre, baster, hostaler, boter, *calçater*,²²⁹ *peroler* i *moner* (moliner).

Pel que fa referència a la última zona del burg, l'anomenada *Les Balesteries*, podem ressaltar els nou individus que treballen d'escrivans i els cinc paraires, com a grups més nombrosos.

La resta d'oficis amb una representació de tres focs, hi localitzem els tres mercaders, tres *spaciers*,

225 Artesà que es dedicava a fer i/o vendre unes sandàlies de tela fina amb una sola de suro gruixuda posada entre unes altres dues de cuir, usades especialment per les dones.

226 Individu que passa el blat pel garbell per tal d'extreure'n el gra

227 Espècie de confiter o pastisser segons SOBREQUÉS VIDAL, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.6. Girona, 1951 pàg. 208

228 Comerciant d'espècies a la menuda

229 Artesans que feien mitges, les adobaven o les venien

els capellers i els tres botiguers (en general, no concreta el que ven).

Amb dos representants trobem: els fusters, *penyaters o panyaters* (manyà o serraller), els sabaters, els carders, els notaris i els dos corredors,²³⁰ un d'ells també feia la funció de pregoner.

Amb un representant els s'hi localitzen els oficis següents: *cambiador*, bosser, barber, *padrer*, metge, *bayner* (beiner),²³¹ *culteller* (daguer),²³² *anaper*,²³³ candeler, tapiner, *spaser*, broquer,²³⁴ *citerer* (cerer), sastre, *bordedor* (brodador), barreter, siveller, vanover, forner i pintor.

La realitat que reflecteix el fogatge de l'any 1558,²³⁵ mostra un burg format per uns cent cinquanta-vuit focs, repartits en les zones següents: *lo Pou Rodon*, on es comptabilitzen dotze focs, *lo carrer del Lop i lo Saccimort*, on se'n comptabilitzen vuit a cada carrer o zona, *lo carrer de la campana*, que en registra trenta-sis focs, *la plassa de Sanct Feliu*, formada per quaranta-vuit focs i *lo carrer de las Ballesterias*, on se'n recompten quaranta sis.

El burg mostra encara un gran ventall de representants dels diferents oficis, sense que n'hi hagi un que predomini de forma rellevant sobre la resta. En aquest cas, el col·lectiu que sobresurt són les tretze vídues que habiten en el burg. Dels vint escrivans que registrava la talla de 1462, ara només n'hi ha cinc, dels disset que treballen a la ciutat. El nombre d'hostalers també disminueix, passarà dels sis que computa la talla de 1462, als dos que es comptabilitzen en el fogatge del 1558.

Si observem els sectors considerats motors econòmics de la ciutat, el sector del cuir i el del tèxtil, ens adonem que en aquest període tampoc tenen massa importància. En el cas del sector del cuir, dels vint-i-dos caps de família designats com a blanquers en tota la ciutat, tres estan establerts al burg de Sant Feliu, en canvi els *assahonadors* sí que tenen una gran representació en el burg, dels setze registrats en tota la ciutat onze tenen el taller en el burg de Sant Feliu, i estan repartits de la forma següent: tres en *lo carrer de la campana*, quatre a *la plassa de Sanct Feliu* i quatre en *lo carrer de las Ballesterias*.

Cal remarcar, també, que dels quatre basters de la ciutat, un està establert en el *carrer de las Ballesterias*. Tres dels quatre sellers també treballen en el barri, juntament amb l'únic tapiner, l'únic *guarnicioner* i l'únic brodador de la ciutat.

El cas del sector del tèxtil és semblant al cas anterior. No trobem molts obradors que proporcionin la matèria prima, però trobem instal·lat al burg l'únic cotoner de la ciutat, concretament al carrer de Ballesteries, juntament amb l'únic teixidor de barrets i l'únic giponer. Un brodador, viu o està establert en *lo Pou Rodon* i un altre habita a *la plassa de Sanct Feliu*.

230 Persona que feia d'intermediària en operacions mercantils, en subhastes...

231 Fabricant de beines per espases i dagues

232 Artesà que fabrica o ven ganivets

233 Persona que fabrica o ven copes

234 Artesà que fabrica o ven escuts

235 Segons SIMON, A; ALBERCH, R.: *L'economia i la població gironina segons el fogatge de l'any 1558*. Estudi General, n.º.2. 1982 pàg. 33-57.

Analizant el fogatge per carrers, s'observa que en el denominat *lo Pou Rodon*, dos dels seus caps de família no els consta cap professió concreta, la resta són un mosaic d'oficis d'un representant. D'aquesta manera trobem un mercader, un vinater, un traginer, un *gornicioner* (guarnicioner), un ballester, un *parayre*, una punyalera i un brodador.

Dels vuit focs que configuren l'anomenat *lo carrer del Lop*, hi trobem dos traginers, dos vídues, dos caps de família que no consta la seva professió, un bracer i un hostaler.

En *lo Saccimort*, hi trobem anotat la presència de quatre bracers, un cardador, un garbellador i un teixidor.

El *carrer de la campana*, dels trenta-sis focs registrats, hi destaquen els quatre carders, a continuació amb tres individus o caps de família, hi observem tres blanquers i tres assaonadors.

Amb dos representants hi ha establerts els oficis d'hostaler, pintor, paraire, sastre i mercader. I per acabar, i amb un representant trobem: un traginer, doctor, corder, hortala, *calçater*, *scrivá*, l'únic *calaner* de la ciutat, un sabater, un celler, un *apothecari*,²³⁶ un *sparter* i un fuster.

A la zona denominada *la plassa de Sanct Feliu*, està configurada per quaranta-vuit focs, on hi destaquen els set caps de família dels quals no en consta cap ofici determinat, les sis vídues i els cinc carders. Amb quatre caps de família dedicats a un mateix ofici hi trobem els escrivans i els assaonadors. Amb tres focs dedicats a un mateix ofici, només s'apunten els paraires i amb dos, els fusters i els ballesters. Amb un individu, hi trobem una gran representació de diferents oficis, tal i com succeeix en el segle XV: *sparter*s, revenedors, causídics, barbers, corders, sastres, *lennyers* (lleyataires), brodadors, parolers, pintors, *remendós*, bracers, missatgers, porters i ferrers.

Per acabar, la zona de les Ballesteries hi destaca en major nombre els assaonadors, amb quatre caps de família dedicats a l'ofici, amb el mateix nombre també s'hi anoten els sabaters. Amb dos representants hi consten els carders, un d'ells una dona, els serrallers, dos teixidors, dels quals un és una dona, sastres, sellers, argenters i calceters. Amb un representant, i de la mateixa manera que s'ha anat reflectint al llarg del burg, un ampli ventall de representants de diferents oficis: ferrers, basters, giponers,²³⁷ vidriers, cistellers, revenedors, aluders,²³⁸ botiguers, *tiraters*, pastissers, cotoners, teixidors de barrets, penyaters, tapiners, *farrallers* o *ferrovellers* i un notari.

Un altre document que ens aporta informació sobre la realitat humana del burg en un moment del segle XVII, és la talla de 1651,²³⁹ la qual comptabilitza cent quaranta-dos focs a la zona de Sant

---

236 Artesà que es dedica a preparar medicaments

237 Artesà que crea túniques interiors que protegeien el cos del cavaller del frec de les malles o de l'arnès blanc, també podien ser peces de vestir que cobria el tronc des dels muscles fins a la cintura, cenyida i ajustada al cos, amb mànigues.

238 Persona que treballa la pell del xai o de cabrit adobada amb alum, un adob que consistia en una mescla d'aigua i excrements d'animals, usada per fer guants, bosses, cobertes de llibres...

239 Segons CLARA, J.: *La ciutat de Girona a mitjan segle XVII (a través de la talla del 1651)*. Estudi General, nº2. Girona, 1982 pàg. 59-84

Feliu, dividint-lo en quatre zones o barris: l'anomenat *carrer del Llop*, en el que hi consten cinc focs, el *carrer de la Barcha*, zona en la qual se'n comptabilitzen trenta, la *plassa de St. Feliu*, amb trenta-dos, i una zona que anomena *plassetta de St. Feliu i carrer de las Ballesteries*, en la que apareixen computats setanta-cinc focs.

Cap dels oficis que es troben en el burg en aquesta època té una gran presència a la zona. Aquest fet també s'ha esmentat anteriorment, analitzant el fogatge de 1558. Es podria parlar dels nou sabaters, un localitzat al *carrer de la Barcha*, tres a la *plassa de St. Feliu* i cinc a la zona de la *plassetta de St. Feliu i carrer de las Ballesteries*, juntament amb els cinc corders localitzats tots a aquesta mateixa zona o dels quatre taverners situats al *carrer de la Barcha*, juntament amb els dos hostalers.

Si tenim en compte els dos sectors, que durant l'edat mitjana s'han considerat els més importants a la ciutat, veurem que en el sector del cuir es localitzen cinc *albadivers*, dels deu que hi ha a la ciutat i tres dels quatre sellers. La resta d'oficis que configuren el sector tenen poca presència.

En el sector tèxtil ens trobem en la mateixa situació, només caldria destacar el brodador que hi ha al burg dels dos que hi ha en tota la ciutat, els quatre dels vuit carders i els dos dels cinc velers.

Cal destacar el sector del metall, no tant per una presència molt important al burg, sinó pel fet que de forma generalitzada hi ha pocs representants dels diferents oficis que configuren aquest sector a la ciutat. Aquests pocs representants, la gran majoria es troben establerts al burg de Sant Feliu. Trobem per exemple, l'únic aguller de la ciutat, dos dels quatre calderers, els tres courers, quatre dels cinc daguers, l'únic espaser, els dos estanyers, els tres manyans, quatre dels cinc serrallers i l'únic picador de llimes de la ciutat, la gran majoria situats a la zona denominada com *plassetta de St. Feliu i carrer de las Ballesteries*.

Analitzant els carrers o zones i començant pel *carrer del Llop*, dels cinc focs que conformen el carrer trobem: un bastaix, un notari reial, un donzell,²⁴⁰ una vídua i un foc en el qual no consta la seva activitat laboral.

En el *carrer de la Barcha*, dels trenta focs registrats se'n extreuen els següents oficis: en major nombre trobem quatre taverners, seguit per tres sellers, dos blanquers, dos hostalers, dos sastres i dos mercaders. Amb un representant, trobem: ferrers, boters, esparters, negociants, carnisers, un organista, *padrinyalers*, *sombrerers*, polvorers, pastissers, ollers, fusters, botiguers, sabaters i un cap de família en el que no en consta la ocupació.

Dels trenta-dos focs que configuren la *plassa de St. Feliu*, en major nombre hi apareixen els sabaters, amb tres caps de família que es dediquen a aquesta activitat. Amb dos representants trobem els fusters, carders i pintors. I amb un representant, com en totes les zones i en tots els documents analitzats, ens ofereix un gran nombre d'oficis diversos: un daguer, un botiguer, un

---

240 Membre inferior de l'estament militar

flassader que també treballa com a blanquer, un treballador, un passamaner, un *causídich*, un *padrinyaler*, un torner, un *parayre*, un veguer, un *albadiver*, un veler, un courer, un sobrerer, un *cirurgià*, un *encepador*, mercader, calderer, *garrafoner*, notari reial i un foc en el qual no consta la seva activitat.

Per acabar, si s'analitza la zona denominada *plasseta de St. Feliu i carrer de las Ballesteries*, dels setanta-cinc focs que es registren, cal destacar amb cinc caps de família dedicant-se a un mateix ofici: els fusters i els corders. Amb quatre tallers dedicant-se a la mateixa activitat s'hi registren: els serrallers i els *albadivers*. Amb tres representants d'un mateix ofici: els sastres, els argenters, els passamaners, els manyans i els daguers, i amb dos: els carders, els courers, els *apothecaris*, els forners, els estanyers, els pintors, els argenters i els botiguers. Amb un representant trobem un mosaic d'activitats artesanals molt variat: ferrers, músics, negociants, mestres d'esgrima, blanquers, *cirurgians*, flassaders, *sombrerers*, teixidors de lli, llibreters, calderers, agullers, adroguers, espasers, brodadors, *picadors de llimas*, velers, torners, paraires i corredors de coll. I sense que es pugui considerar un ofici o dedicació, trobem que formen part del burg dues viudes, un d'elles es sabatera, i un ciutadà honrat.

El Reial Cadastre de 1716,²⁴¹ és una altra font que ens proporciona dades dels focs i de l'activitat artesanal del burg. Aquest document ens mostra un burg en el qual hi ha cent cinquanta-cinc focs repartits en les zones següents: *Les Ballestarias*, que la conformarien cinquanta-vuit caps de família, *la plaseta de la devallada de Sant Feliu* que està configurada per vuit focs, el carrer de *calderers* el qual està format per setze focs, mentre que a la *devallada de St. Feliu* n'hi ha un total de vuit i la *plasa de St. Feliu* la configuren cinc focs. A l'anomenat *carrer costat Caputxinas* hi trobem un foc, mentre que la zona anomenada *Del Excorxador*,²⁴² la configurarien tres focs. El *carrer del Llop*, en aquest moment registrarà tretze focs i quatre el *carrer Pou Rodó*.

El *carrer de Sant Narcís*, apareix format per onze focs, un cap de família queda registrat a l'anomenat *carrer de las Moscas* i vint-i-set, al *carrer del Portal de la Barca*. Al *carrer Bellayre* n'hi trobem vuit.

El que més crida l'atenció d'aquest document, és la gran quantitat de focs vinculats a l'església, el 1716, al burg de Sant Feliu, hi trobem 31 focs que corresponen a preveres, un mossèn,²⁴³ un abat, set canonges, un cabiscol de Sant Feliu i un reverent curat, a més de dos campaners.

---

241 Segons BOADAS I RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Gironins, Diputació de Girona. Girona, 1986 pàg. 132-229

242 Aquesta zona es correspondria amb un espai proper als Banys Àrabs i s'anomena d'aquesta forma per la presència de l'escorxador de bestiar de la carnisseria de la seu.

243 No sabem sí aquest mossèn fa referència a un membre de l'estament eclesiàstic o si per altra banda, forma part del grup dels cavallers, ciutadans o burgesos honorats i altres membres de la mà major que també rebien aquest tractament de mossèn.

Per tant, a més del gran ventall d'activitats artesanals que durant tots aquests segles s'han anat registrant al burg, hi podem sumar la presència dels estaments eclesiàstics.

Observant la composició de l'activitat artesanal per sectors, sobretot el tèxtil i el del cuir, que tal i com hem anat veient al llarg de l'estudi dels diferents recomptes de població del burg es pot considerar que la seva presència al burg no és massa rellevant. L'únic brodador de la ciutat continua establert al carrer de les Ballesteries i els dos únics cardadors es localitzen en el carrer de Calderers. També hi tenen establiments un dels quatre cinterers de la ciutat, un dels dos flassaders, dos dels tres velers i un dels tres talladors. Però només hi estan establerts quatre dels vint-i-nou sastres.

Pel que fa al sector del cuir trobem els establiments següents: quatre dels catorze *albadiners*, els quatre assaonadors de la ciutat els trobem instal·lats en el carrer del Portal de la Barca, i només cinc dels trenta-sis sabaters resideixen en el burg.

El cas del sector del metall, ens trobem com en els segles anteriors, una gran diversitat d'oficis i activitats artesanals, representats per pocs individus o caps de família, establerts al burg. Així trobem dos dels cinc agullers de la ciutat. Al carrer de les Ballesteries hi trobem establerts els tres courers, tres daguers, un espaser, dos estanyers i sis manyans, els únics de la ciutat. A més de un dels dos *padrinyalers* i un dels dos perolers.

Si donem una ullada als carrers o zones concretes, podem dir que el carrer de les Ballesteries és el que mostra un mosaic més ampli d'activitats artesanals diverses, d'aquesta manera hi trobem en major nombre els sis manyans i els cinc sabaters. Amb quatre representants hi ha establerts els fusters, i amb tres s'hi localitzen els daguers, corders, courers i sastres.

Amb dos representants: forners, estanyers, *albadiners*, clavetaires, llibreters, agullers i els velers. I només amb un component: argenters, cinterers, espasers, *cociners*, taverners, brodadors, preveres, cirurgians, torners, perolers, ferrers, *padrinyalers* i adroguers.

La plaseta de la devallada de Sant Feliu s'hi localitzen un corder, un apotecari, una vídua que treballa de botera, un escrivent, un adroguer, un fuster i un cap de família que no en consta l'activitat laboral.

El carrer calderers els fusters i els carders hi són presents amb dos representants, seguit per un grup d'oficis amb només un representant: tallador, sabater, cirurgià, procurador, mestre de cases, flassader, cisteller. A més d'un abat (d'Amer i de Roses), una vídua, un canonge i finalment un foc sense especificar.

A la *Devallada de St. Feliu*, amb quatre representants hi trobem els preveres i amb dos, els campaners, a més d'un sastre i un mestre d'escola.

Dos preveres resideixen a la *Plasa de St. Feliu*, juntament amb una vídua, un canonge i un clergue. Al *Costat de caputxinas* s'hi localitza un prevere i al *carrer del escorxadador* trobem un pastor, un

blanquer i un prevere.

Deu preveres consten en el *carrer del Llop*, a més de dos canonges i un cabiscol de St. Feliu.

Al *carrer de Bellayre* hi apareixen quatre preveres, un militar, un ferrer, un taverner i un mestre de cases.

En l'anomenat *carrer Pou Rodó* hi habiten dos preveres, un canonge i un reverent curat, al *carrer de Sant Narcís* hi trobem cinc preveres, un treballador, dos militars, un mestre de cases i dos canonges.

Al *carrer de las moscas* l'únic foc que hi consta és el d'un negociant i per finalitzar, el *carrer del Portal de la Barca* acull a cinc mestres de casa, quatre assaonadors i tres vídues. Amb dos representants hi ha establerts els *albadiners*, revenedors i treballadors. I amb un: els hostalers, ferrers, flassaders, mercaders, taverners, sastres, teixidors de lli, a més de un prevere i un ciutadà honrat.

Com a únics representants d'un ofici a la ciutat, trobem instal·lats al burg el brodador, l'espaser i el torner al carrer de les Ballesteries, el teixidor de lli al carrer del Portal de la Barca i el pastor al *carrer del escorxadó*.

Aquest és un esbós de la composició de l'activitat artesanal i de la demografia al llarg de tots aquests segles. Cal destacar la presència no tant d'una especialització concreta al burg, sinó d'un ampli ventall d'oficis que marquen el caràcter artesanal del burg i en condicionen els habitatges, els tallers o els obradors. Són activitats que majoritàriament no creen la matèria prima (activitats més vinculades als burgs de Sant Pere i del Mercadal), sinó que a partir d'aquesta elaboren els productes pel consum particular.

La població del burg no varia massa amb el pas del temps, es mou entre uns cent quaranta i uns cent seixanta focs. Aquesta poca variació, podria ser deguda a la construcció de la muralla i al fet de ser una zona mitgera entre els murs de la Força Vella i el burg de Sant Pere de Galligants, d'aquesta manera, el burg de Sant Feliu quedava més a recés i menys exposat als atacs que altres burgs com el burg de Sant Pere o el del Mercadal.

4.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT

El burg de Sant Feliu s'estén de forma immediata, a partir de la porta nord o portal de Sobreportes del recinte de la Força Vella i vers una de les grans vies de comunicació de Girona: el camí de França o l'anomenada Via Augusta. Al final del segle XIV, amb la construcció de les muralles de protecció del sector nord extramurs de la ciutat, el burg de Sant Feliu, juntament amb el de Sant Pere de Galligants i el de Santa Eulàlia, entrarà a formar part de la ciutat i de la seva àrea closa dintre el perímetre emmurallat.

El burg de Sant Feliu mostra un creixement inicial sobre l'absis del temple de Sant Feliu, en el seu sector oriental i al llarg del camí de França que en direcció nord, creua el riu Galligants i el burg de Sant Pere i surt, un cop construïdes les muralles, per la porta de Santa Maria en direcció a Pedret i al Pont Major.

Durant els segles XII i XIII el burg s'expandeix cap a la zona occidental, primer a l'entorn del temple de Sant Feliu i més tard al llarg del riu de Galligants, en la seva riba més meridional i en direcció a l'Onyar, ocupant el que fins aquell moment es considerava l'areny d'aquest últim riu.

L'ocupació d'aquest areny es farà de forma progressiva al llarg dels segles XIII i XIV.

Les confrontacions o límits del burg els trobem amb el riu Galligants pel nord i per l'est, la muralla de l'Onyar i el riu Onyar per occident, i al sud les muralles de la Força Vella i els Quatre Cantons,²⁴⁴ marcant el final del carrer de les Ballesteries.

4.5. CARRERS I PLACES

Dos cementiris marquen l'inici de l'activitat extramurs en la zona de tocar els murs de la Força Vella. Situats a redós de dos camins: el que ve de França, anomenat antigament Via Augusta i que entra a la ciutat a través dels murs de la Força Vella a partir del portal de Sobreportes, i un segon camí, en direcció est, que seguint el perímetre emmurallat condueix cap a la Vall de Sant Daniel. Aquest cementiri, situat més a l'est, es correspon, sinó totalment de forma parcial, amb la zona en la qual s'hi va construir l'edifici dels Banys Àrabs. L'altre cementiri, el de la galta occidental de la Via Augusta, tindrà un paper rellevant en la configuració del burg, ja que, serà en aquest cementiri on probablement s'hi construirà el *martyrium* en honor a Sant Feliu, que més tard esdevindrà un temple i a partir del seu entorn s'articularà, juntament amb el camí de França, el nou burg que naixerà i es desenvoluparà sobretot a partir del segle XI.

Serà en aquest segle quan es comença a articular la zona ubicada a la galta oriental del camí de França. A mitjans de segle ja es parla de l'existència d'un forn de pa, per tant, podríem pensar en una zona de dimensions reduïdes però consolidada. Durant aquest mateix segle també sabem de l'existència de certa activitat urbanística a l'espai on a finals del segle XII s'aixecaran els Banys Àrabs, sota el mur de la Força Vella i la torre Cornèlia i a finals de segle també comença a articular-se les zones properes al Galligants per la seva riba meridional.

A la segona meitat del segle XII, es van densificant les zones que ja mostraven una certa urbanització, però, a més l'activitat constructiva es desplaça a l'entorn més immediat del temple de

---

244 Denominació popular que es dona al punt d'unió entre els carrers de la Cort Reial, de les Ballesteries, l'accés a la plaça de la presó, a gegades inclosa en el carrer de la Sabateria Vella i el de l'Argenteria.

Sant Feliu, en la seva part més septentrional, en aquest moment, es començarà a configurar el que més endavant serà una de les vies més importants del burg, el carrer anomenat de la Barca o del Portal de la Barca.

El creixement o articulació urbanística de la zona més occidental del burg, serà un procés llarg i lent, possiblement degut a la proximitat del riu Onyar i a la construcció sobre el seu areny. Aquest fet explicaria que la primera zona que queda més dibuixada, urbanísticament parlant, sigui la zona del carrer del Portal de la Barca i del Pou Rodó, la zona més cap al nord, la més apartada del riu, mentre que els establiments del carrer del Calderers i de Ballesteries seran posteriors.

A principis del segle XIII, apareix documentat com a confrontació o límit d'algunes propietats o establiments el *muro novo*. Aquest mur es va construir durant aquest període i ressegueix tota la riba de l'Onyar fins arribar al carrer de l'Albereda. Al fer referència a aquest mur, no parlem d'una muralla o d'un element defensiu, sinó que la seva funció era la de contenir les aigües del riu en cas de crescuda. El fet de l'aparició del mur, fa que durant el primer quart del segle XIII ja es parli d'establiments de cases a la galta més propera a l'Onyar, de la zona que serà el carrer de la Barca o carrer del Portal de la Barca, i que aquest creixement o desenvolupament urbanístic vagi desplaçant-se més cap a la zona sud, i creant establiments a la zona de la plaça de Sant Feliu en la seva part més propera a l'Onyar i es vagi perfilant el dibuix del que serà el carrer de Calderers i les Ballesteries, en la seva totalitat.

Un cop dibuixada de manera esquemàtica el que serà el perfil urbanístic del burg i començant a perfilar els carrers que acabaran formant el seu entremat urbà, cal observar, la perspectiva des dels carrers i places, i la seva evolució individualitzada.

4.5.1. Carrer del Llop

El camí de França o la Via Augusta es un dels agents articuladors del burg en el seu estat més embrionari, juntament amb el temple de Sant Feliu i serà el carrer principal del burg fins al segle XIII. La seva creació l'hem de cercar en època romana, en l'anomenat *camí d'Hèrcules*, aquesta important via romana d'època republicana, es va veure millorada a finals del segle I aC i va passar a ser la Via Augusta²⁴⁵. També el trobem referenciat com a camí de França o a finals del segle XII, també apareix denominat com a *Pujada a Sobreportes*²⁴⁶.

Aquest carrer, s'iniciava un cop creuat el riu Galligants i s'endinsava al burg, creuant-lo i entrava en

---

245 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV* Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 13

246 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 57

el recinte de la Força Vella a través del portal de Sobreportes.

A partir del segle XIV esdevindrà el *carrer del llop* (llop). La nomenclatura *carrer del llop*, li ve donada pel fet que, en una llinda d'una casa del carrer, hi havia esculpida una imatge que representava un llop o una fera en actitud de devorar a un infant.

Carlos de Bolós, en un article al diari *Los Sitios de Gerona*, determina que la casa en qüestió és la que té el número nou²⁴⁷.

Segons Jaume Marquès, la notícia més antiga de l'edifici, data del 1604, durant la venda de la casa. Les afrontacions i descripció de la casa són les següents: “...*tota aquella casa situada al carrer del Llop de la present ciutat de Girona, i afronta a sol ixent amb dit carrer del Llop [...] sobre la porta de la qual casa, o sigui, en la llinda hi ha esculpit un llop...*”²⁴⁸

Aquest mateix autor afegeix que aquesta llinda estava ubicada més avall, però que es va alçar el paviment del carrer, creu que durant el segle XVIII, per tal d'evitar inundacions amb les crescudes del Galligants, i que el que ara correspon amb l'entrada, abans es trobava al primer pis. Aquesta afirmació no ve acompanyada de cap prova documental i en el buidatge dels Manuals d'acords de l'Ajuntament, no he trobat cap referència documental a aquest fet, sí que es parla, però, de l'empedrat del carrer arrel de la disputa sobre qui ha de fer front als costos de l'empedrat davant del convent de les caputxines: “...*Haviendose empedrado la calle del Llop conforme lo deseavan Vos y que convenia á la dencencia de las Processiones y hallandose una porcion de empedrado como lo veran Vss por el papel adjunto que toca al combento de las Capuchinas. Vss se serviran dezirme quien deverà pagar este gasto empedreado pues parezese de ser justicia que el maestro sea pagado de su trabajo...*”²⁴⁹

A més de la casa que conté la llinda que dóna nom al carrer i la presència del convent de les caputxines, fundat el 1618, cal destacar també l'església de Sant Lluc, en el seu extrem més meridional, a tocar del portal de Sobreportes.

El carrer forma part del recorregut que segueix any rere any la processó de Corpus, és per aquest motiu que es porten a terme reconeixements anuals de l'estat del carrer i de les cases. El 1743 apareix la referència del carrer degut al mal estat de la barbacana d'una casa propietat de la Col·legiata de Sant Feliu en la qual hi viu Faust Feliu, canonge de la Col·legiata.²⁵⁰ Un any més tard hi apareix una entrada fent referència a l'estat del convent de monges caputxines: “...*En el frontispicio del combento de monjas Capuchinas se deve tambien componer una texa que menaza*

---

247 DE BOLÓS, C.: «El barrio de San Félix». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 07/02/1943 pàg. 4-5

248 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El carrer del Rei Martí». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 17/06/1779 pàg.7, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona, Girona, 1979 pàg. 31

249 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 209-209v, 02/06/1728

250 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118-118v, 08/05/1743

ruina...” i una altra fent referència a una casa que pertany a la Col·legiata de Sant Feliu.²⁵¹ En el reconeixement que es porta a terme durant el 1751, s'apunta que “...*En la casa que habita el Reverendo Miguel Renart, Presbitero, se deven rejuntar las varandas del taviqne del tejado...*”.²⁵² Durant l'any 1756 es determina que s'han de tornar a portar a terme obres en el teulat de la casa de Faust Feliu²⁵³ i el 1759 s'ha de tornar a arranjar la barbacana del teulat de la mateixa casa.²⁵⁴ A l'any 1767 torna a aparèixer el carrer fent referència a la instal·lació d'una pedra guarda-rodes en la façana del convent de les caputxines.²⁵⁵ Uns anys més tard, s'han de portar a terme obres d'adequació de la casa dita del Llop, degut al mal estat de les parets.²⁵⁶

El 1778 apareix una dada documental que parla sobre la claveguera que hi ha al carrer: “...*Los vezinos de la calle llamada del Llop de la presente ciudad con la atencion debida exponen, que desde luego cumplieron y dexan ya cumplida la orden que se sirvio comunicarles vs. a los ultimos del mes de Maio de este año de limpiar lo que á cada uno correspondia del conducto, que de dicha calle del Lobo sale al Rio Galligans...*”.²⁵⁷

Apareixen, altra vegada, referències en el reconeixement de carrers i places que es porta a terme l'any 1779 per tal de poder fer la processó de Corpus. Es disposa que en el carrer del Llop “*En la casa que vive el canonigo Gelabert de Sn Feliu debe mudarse el coll, o tirant del texado que mira á dicha casa*”²⁵⁸ i en el 1798 “...*En la casa llamada del lobo se ha de recomponer el texado. En la casa del Reverendo Agustin Renart se ha de derribar el tabique, ó tempanell, que carga sobre la calle. En la casa de los Aniversarios de la Cathedral se ha de reparar la pared frontispicia...*”.²⁵⁹

El carrer, al llarg dels tres segles que són objecte d'estudi, a part de la millora de l'empedrat, com hem vis anteriorment, també es produeixen canvis en la forma física de les façanes dels edificis que configuren el carrer, tot i que no en la mateixa mesura que es produeix al Carrer de les Ballesteries, a tall d'exemple trobem les llicències concedides per part del Comú per tal de construir balcons: “...*los Sres. Canonigos comisarios del mui Benerado Cabildo, y del Procurador de los Aniversarios Comunes de la Insigne secular, y colegiata Iglesia de Sn Feliu de esta ciudad con el qual solicitan el correspondiente permiso para hazer y poner en la pared frontispicia, que deben de derribar, y hazer nueva de cada una de las tres casas contiguas, que existen á la izquierda de la entrada de la calle nombrada del Llop bajando de la dicha Iglesia de Sn Feliu, y son propias á saber las dos*

---

251 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115-116v, 23/05/1744

252 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 155v-156, 05/06/1751

253 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 105v-106, 17/06/1756

254 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 160-161, 06/06/1759

255 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 222-223, 11/06/1767

256 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 102v-103, 06/06/1776

257 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 161-162v, 15/07/1778

258 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 84-85, 12/05/1779

259 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 66v-67, 26/26/1798

*primeras del dicho Cabildo, y la tercera de los dichos Aniversarios... ”.*²⁶⁰

4.5.2. Carrer del Pou Rodó

En la talla de 1360 apareix referenciat *lo carrer que parteix del pont damont de Sant Pere e va a la plaça de Sant Feliu,*²⁶¹ en altres documents, del mateix segle s'hi refereixen com *lo carrer del pont d'amont.*²⁶² Es tracta d'un carrer, documentat ja des del segle XII, però la seva actual denominació, *carrer del Pou Rodó*, data del segle XVI. Així apareix denominat en el fogatge de 1558, en l'*Estima* de 1535 i en el Reial Cadastre de 1716.

El punt inicial del carrer es troba a tocar del riu Galligants, i el seu punt final segons l'*Estima* de 1535, acaba just a la intersecció amb el carrer denominat de Sant Narcís que baixa del carrer del Llop fins al carrer de la Barca o del Portal de la Barca, en canvi avui en dia, el carrer del Pou Rodó acaba al arribar a les escales de Sant Feliu. Marquès el descriu així: “...comença ran de l'escalinata del temple de Sant Feliu, fa un colze doblat com la xifra quatre i travessant el carrer de la Porta de la Barca (durant l'edat moderna conegut com a carrer de Sant Narcís) acaba al carrer de Ball-aire de la plataforma del Galligants. L'ultim tram és rectilini i paral·lel als carrers de la Barca i del Rei Martí. És un dels indrets més recòndits de Girona. És un carrer que no serveix per anar enlloc; el que hi entra és perquè hi té quelcom a fer... ”.²⁶³

En els Manuals d'acords del 1723 s'hi troba una entrada al mes de maig que fa referència a una casa llogada al carrer del Pou Rodó per tal d'allotjar-hi oficials de l'exèrcit: “...En concideracion de ser muy grande la falta de casas que ay en dicha esta ciudad para el Alohamineto de los oficiales de la Guarnicion de la Plaza de aquella. Y habiendo Honorato Frexas Albañil de dicha esta ciudad ofrecido venderne una que poche seita en la calle llamada del Pou Rodo por precio de ochenta libras pagandole á demas sinquenta libras por las obras necessarias que nuevamente ha hecho en dicha casa, cuya casa habiendola hecho reconozar es muy á proposito por el efecto sobredicho.

*Deliberan que se compre la dicha casa del sobredicho Honorato Frexes por el mencionado precio pagandosele á demas las dichas sinquenta libras por las dichas obras y assimismo el foriscapio al Señor directo y annualmente los censos que le presta la dicha casa... ”.*²⁶⁴ L'any 1730, en una relació

---

260 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 167-167v, 16/05/1764

261 GUILLERÉ, C.: *Girona al segle XIV*. Abadia de Montserrat, Barcelona. 1993-1994. 2 vols. segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona.: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 138

262 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del segle XIV: la plenitud medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1998 vol. 3 pàg. 39

263 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El carrer del Pou Rodó». Indrets de Girona, *Los Sitios de Girona*, 08/07/1979 pàg. 4 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona, Girona, 1979 pàg. 34

264 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 204-205, 12/05/1723

de cases que l'Ajuntament ha comprat per tal d'allotjar-hi oficials de la guarnició, es fa referència a la casa referida anteriorment i situada al carrer del Pou Rodó.²⁶⁵

En l'Estima de 1535, com apuntàvem abans, l'últim tram del carrer, el que anava des de les escales de Sant Feliu fins que es creuava el carrer de Sant Narcís, se l'anomena *carrer del Pou Rodó a Sant Feliu*, aquesta dada ens podria fer pensar que el nom del carrer li ve donat per un pou que existia en aquell encreuament i que donava el nom a dos carrers, un com a nom particular i l'altre a mena de descripció del seu recorregut. En el Reial Cadastre de 1716, en aquest tram de carrer, se l'anomena *carrer de les Mosques*.

4.5.3. Carrer de les Mosques

El recorregut del *carrer de les Mosques* és paral·lel al carrer del Portal de la Barca o de la Barca i que es troba entre aquest carrer i la plaça de Sant Feliu i neix al carrer de la Barca. Així és com apareix en el Cadastre de 1716. En l'Estima de 1535, se'l anomena *carrer del Pou Rodó a Sant Feliu*. Per tant, el seu traçat seria una continuació del carrer del Pont Rodó i aniria d'aquest fins a la plaça de Sant Feliu. Seria una part del vial o carrer que en la talla de 1360 apareix referenciat com *lo carrer que parteix del pont damont de Sant Pere e va a la plaça de Sant Feliu*,²⁶⁶ i en altres documents, del mateix segle s'hi refereixen com *lo carrer del pont d'amont*.²⁶⁷ És un carrer que com ja hem vist al parlar del carrer del Pou Rodó es documenta ja el segle XII.

No es coneixen masses notícies sobre el seu desenvolupament al llarg d'aquest període, suposem que el carrer i els seus habitants apareixen generalment incorporats en la denominació d'altres carrers considerats més principals.

4.5.4. Carrer de la Barca-Carrer del Porta de la Barca

A principis del segle XIII, comença a articular-se urbanísticament un carrer que serà de cabdal importància en el burg en concret i en la ciutat en general. Creixent de nord a sud, gràcies sobretot, a la presència durant aquest mateix període de temps del *muro novo*, el mur de contenció de les aigües de l'Onyar en cas de crescuda, que anava des del burg de Sant Feliu, fins al carrer de l'Albereda, es va anar guanyant terreny al riu a partir del seu areny, i es va anar construint i

---

265 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 341v-342, 15/12/1730

266 GUILLERÉ, C.: *Girona al segle XIV*. Abadía de Montserrat, Barcelona. 1993-1994. 2 vols. segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 138

267 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del segle XIV: la plenitud medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1998 vol. 3 pàg. 39

configurant tot el llarg d'aquest carrer. Durant el segle XII, apareix esmentat documentalment sense donar-li una denominació concreta. En el segle XIV la seva existència apareix reflectida documentalment sota el nom de *carrer del pont d'avall*²⁶⁸ o tal i com s'anomena en la talla de 1360 *lo carrer que parteix del pont devall de Galligant tro a la plaça de Sant Feliu ab les traverses*.²⁶⁹ En l'Estima de 1535, apareix denominat com *carrer que va de la plaça de Sant Feliu al Galligants*.²⁷⁰ En la talla de 1651, ja apareix reflectit amb el nom de *carrer de la Barcha*, segurament però referint-se a una zona general o un grup de carrers en general, el mateix passa amb el Reial Cadastre de 1716, però on hi apareix el carrer del *Portal de la Barca*, denominació que s'usa indistintament durant tot el període de l'època moderna.

El carrer es forma durant el segle XIII i la seva denominació apareix fixada a partir de l'època moderna. Aquest carrer serà un enclavament molt important per la circulació de la ciutat, ja que formarà part de l'eix (juntament amb el carrer de Calderers i carrer de les Ballesteries) que substituirà el que fins el segle XIII havia estat el pas principal d'entrada i sortida de la ciutat format pel carrer del Llop-plaça de la Catedral-carrer de la Força.

Apareixen moltes notícies fent referència al carrer, sobretot pel fet d'albergar algunes casernes al llarg del seu recorregut. Del 1700, apareix una referència que ens situa una casa, la d'en Bosch i una caserna, la del Balia o Belia al carrer: “...*las casas dels quartels de Belia y la casa que fou den Bosch de Servia situada en lo carrer del Portal de la barca...*”.²⁷¹ El 1702, apareixen més referències observant o remarcant la presència de casernes,²⁷² aquestes es van succeint, fent referència a diferents reparacions que es van portant a terme, però de forma molt generalitzada.

De totes les cases que té llogades a la ciutat, algunes es troben ubicades en aquest carrer: “...*á Francisco Fages quartel mestre de esta Ciutat desaset lliuras deu sous per tantas ne ha pagades per dos mitjas anyadas anticipadas exidas en lo mes de Desembre proxim passat, de aquellas duas casas te arrendadas per acomodament de officials de la Guarnicio de esta Plaça: ço es la una del Prior de Ullá en la Plaça de Sant Pere y altre de Baldiri Julià albadiver en lo Carrer del Portal de la Barca...*”,²⁷³ el 1707, una altra referència a una altra casa del carrer llogada al comú: “...*á Mª Baltasar Lluch prevere beneficiat de la Isglesia de Sant Feliu de Gerona com á Procurador de Don Emanuel de Nadal en Barcelona populat quinse lliuras per la mitja anyada anticipada comensada*

---

268 Idem

269 GUILLERÉ, C.: *Girona al segle XIV*. Abadia de Montserrat, Barcelona. 1993-1994. 2 vols. Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona.: de l'inici al segle XIV*. Història urbana de Girona, Ajuntament de Girona, Girona, 2000 vol.4 pàg. 138

270 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona l'any 1535*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1995 vol.2 pàg. 28

271 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.319v, 10/08/1700

272 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.526-526v, 21/11/1702

273 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.79v-80, 27/01/1707

als vint Juliol proxim passat per lo lloguer de la casa de dit son Principal, la qual li te esta ciutat arrendada seituada en lo Carrer del Portal de la Barca, que serveix per la habitacio de un del officials majors de la guarnicio de esta Plaça...”,²⁷⁴ l'any següent, una altra entrada fa referència al pagament del lloguer de aquesta casa, que continua tenint la mateixa funció.²⁷⁵ El 1709, queda registrada una entrada que expressa la queixa veïnal per les males olors que desprenen les comunes del “...*Quartel den Balia seituat en lo Carrer del Portal de la Barca...*”.²⁷⁶ Durant aquest mateix any apareix la referència a una caserna d'infanteria, ubicada en aquest carrer, suposem que és un edifici que fa la funció de caserna i que no es correspon amb l'anomenat *Quartel den Balia*, ja que sempre que apareixen referències d'aquesta caserna, usen el seu nom.²⁷⁷ L'any 1712, una entrada en els Manuals d'acords fan referència a la presència d'una caserna d'infanteria i una de cavalleria: “...*adobar lo quartels de Infanteria y Cavalleria te esta ciutat en lo Carrer del Portal de la Barca per la Guarnicio desta Plaça...*”.²⁷⁸ L'any 1713, en un memorial sobre les visures que s'han portat a terme en les casernes de la ciutat i sobre les obres que hi són necessàries, quan fa referència al carrer del Portal de la Barca, es registra *una casa davant del quartel d'en Balia, el quartel de cavalleria d'en Balia, prop del Portal de la Barca i el quartel de infanteria del Carrer del Portal de la Barca*.²⁷⁹

En aquesta època, com a la resta de carrers que conformen l'entremat urbà de la ciutat, es concedeixen llicències als propietaris dels edificis per tal de construir balcons o taulells. Un exemple és l'entrada que troben el 1720, quan “...*Pedro Clarà Confitero de dicha ciudad quiere poner en la puerta de su casa sita en la Calle de la puerta de la barca una table de piedra de dos palmos, y medio de ancho, y sinco de largo...*”.²⁸⁰

En el Manual d'acords de 1723, apareix una entrada fent referència al carrer de la Barca en relació d'una casa que s'ha de reconstruir, l'entrada registrada és del tenor següent: “*Capitulacion de recomponer una casa en la calle de la Barca y fabricar otra detras de aquella*”.²⁸¹ Uns mesos més tard, durant aquest mateix any, torna a referenciar-se el carrer a partir de la visura o reconeixement de les obres que s'han portat a terme en la casa esmentada anteriorment.²⁸² El 1729 una nova entrada en els Manuals d'acords, es refereix la visura de les obres portades a terme en una caserna anomenada de Sant Pere i el situa al carrer de la Barca: “*Relacion de visura de las obras, y reparos*

---

274 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 354v-355, 20/09/1707

275 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 339-339v, 10/11/1708

276 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 380v-381, 05/08/1709

277 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 506v-507, 05/10/1709

278 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 27v-28, 18/01/1712

279 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 302v-303, 19/08/1713

280 El cognom Clarà relacionat amb l'ofici de confiter l'hem trobat també al carrer de la Barca.

281 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 103-107v, 22/02/1723

282 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 369v-370v, 19/10/1723

nuevamente hechos en el quartel nombrado de San Pedro seito en la calle de la Barca".²⁸³ De la presència d'aquesta caserna se'n parlarà posteriorment de manera més extensa, ara només cal apuntar que la denominació de caserna de Sant Pere pot conduir a confusions, ja que la caserna que està ubicada en el burg de Sant Pere també és denominat pel mateix nom.

Aquest carrer apareix esmentat molt sovint degut al fet de formar part del recorregut que feia cada any la processó de Corpus per la ciutat. La revisió de carrers que es porta a terme durant l'any 1744, mostra un carrer en el qual hi ha moltes cases en les que s'hi han de portar a terme obres per tal d'adequar-les pel pas de la processó: "*...En la casa de Antonio Pi zurrador deven remendarse los tabiquez de su frontispicio. En la casa en que vive Pedro Lliura Albañil deve de remendarse la barbacana del texado. En la casa de Narciso Grau Albañil se deve de componer una texa que peligra caher. En la casa nombrada el Hostal de Sn Ramon deve remendarse la barbacana del texado, y tambien los tabiques de una y otra casa de sus dos costados que ambas son parte de la primera. En la casa que fue de Esperanza Vidal de la qual cuyda Juan Llach debe remendarse el tabique. En la casa de Salvio Izern Albañil deven de sacarse de las ventanas unos testos de flores. En la casa de Juan Serralta Ciudadano deven remendarse los tabiquez.*"²⁸⁴

El 1751, novament, en el reconeixement dels carrers i les cases per tal de poder passar la processó hi torna a aparèixer el carrer de la Barca. En aquest cas s'ha d'arranjar "*...En la casa de Joseph Pi se han de enderessar y rejuntar los Tabiques. En la casa de Dna Isabel Nadal, se han de rejuntar los tabiques. En la casa en la que habita Joseph Estander se han de enderessar los Tabiques. En la casa del Dr. Serralta de Torruella se han de recomponer todos los Tabiques.*"²⁸⁵ En l'entrada de l'any 1756, es fa referència a la casa de Tomas Casamor²⁸⁶ i un any més tard, s'apunta que: "*...En la casa del Sr Jaime Serralta deve renovarse todo el tabique del primer piso, que mira á la calle*".²⁸⁷

Durant aquest mateix any l'Ajuntament concedeix llicències per tal de construir balcons i taulells en dues cases del carrer. La primera és de l'escultor Joseph Barnoya, el qual acaba d'adquirir l'habitatge: "*...Joseph Barnoya escultor vecino de la presente ciudad con la mas atenta veneracion, que deve a vs. Dize que en la casa, que possehe, en la calle de la Barca, y que ultimamente compro de Thomas de Sarria dezea poner en el primer piso del frontispicio de ella un balcon de madera de unos diez palmos de largo, y dos y medio de bolada, como tambien en la puerta principal de la misma un poyo, ó taulell de piedra labrada de cosa de seis palmos de largo y tres de ancho...*"²⁸⁸ La construcció de taulells, és una demanda que en aquest burg s'hi serà molt

---

283 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 111v-114, 25/02/1729

284 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115-116v, 23/05/1744

285 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 155v-156, 05/06/1751

286 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 105v-106, 10/06/1756

287 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 112v-113v, 03/06/1757

288 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 125v-126, 26/06/1757

present, sobretot en el carrer de les Ballesteries i el de Calderers, com veurem més endavant.

Un any després torna a citar-se el carrer de la Barca en relació, de nou, al reconeixement de carrers i cases pel recorregut que ha de fer la processó, on es torna a fer referència a la reparació de l'habitatge que pertany a la família Serralta²⁸⁹ i el 1761, l'únic carrer de tot el recorregut en on s'han de portar a terme millores és aquest carrer, en la mateixa casa Serralta, ja que “...se mandaron á remendar ya el año pasado, y no habiendose executado estan ahora peores...”. També ens aporta una dada extra pel que fa referència a la ubicació de l'immoble, ja que el situa “...frente la carniceria llamada de St. Feliu...”.²⁹⁰

Durant el 1763 l'Ajuntament concedeix dos llicències per tal de construir balcons, una de les cases dóna com a referència de la seva ubicació en el carrer: “...casi frente de la carniceria llamada de St. Feliu de esta dicha ciudad la qual es propia de su hija bisnieta y heredera del difunto Baldirio Juliá Albadivero de esta ciudad...”,²⁹¹ la segona llicència concedida fa referència també a la carnisseria: “...Reverendo Geronimo Sitjar y Boix presbitero Beneficiado de la Sta Iglesia Catedral de esta ciudad con el qual solicita el correspondiente permiso para poner en el frontispicio de la casa que ha comprado de los herederos del difunto Pedro Clarà confitero seita en la calle de la Barca y poco mas allá de la carniceria del Barrio de St Feliu, y de la parte del Rio Oñá...”.²⁹²

Un any després trobem més notícies que fan referència al carrer, un altre cop com a conseqüència del pas de la processó. Es fa referència a la casa “...en que vive Miguel Corretger propia de su hijastra...” i es torna a anomenar “...la casa de Serralta contigua a la antecedente en la qual vive Juan Dardena Albañil...”.²⁹³

El 1766 Antoni Pi demana “...la correspondiente licencia para fabricar una escalera en el terreno exterior del callejon contiguo à su casa que pocehe en el extremo inferior de la calle de la Barca de esta dicha ciudad el qual no tiene transito alguno, y solo por el detras de la casa del dicho Antonio Pi da entrada por una puerta escusada, á la casa y oficina de la fabrica del pan de esta ciudad...”.²⁹⁴

A l'any següent, un nou reconeixement del carrer per tal de poder fer la processó de Corpus, durant aquesta revisió es torna a fer referència al pastrim o l'anomenada anteriorment fàbrica del pa: “...La pared frontispicia de la casa, y fabrica del pan se plomba sobremanera amenazando ruina y es precisa su recomposicion...” a més també es fa referència a “...la pared que mira a la misma calle de la casa de los Herederos de Ferran, que posehen Joseph Petit y su consorte se plomba tambien

---

289 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 159-159v, 18/05/1758

290 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 143-143v, 16/05/1761

291 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 87v-88, 02/03/1763

292 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 196-197, 08/06/1763

293 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 199v-200, 14/06/1764

294 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 304v-305v, 21/08/1765

excessivamente y amenaza grande ruina...” També hi situa la casa dels hereus de Casamor.²⁹⁵ El 1771 es torna a anomenar el carrer i en ell, l'edifici del pastrim.²⁹⁶ Més referències al carrer com a conseqüència del pas de la processó les trobem al 1772,²⁹⁷ al 1777,²⁹⁸ 1778,²⁹⁹ 1779³⁰⁰...

A l'any 1791 en un reconeixement d'una casa per tal de construir un balcó, el regidor obrer es troba que el balcó ja està en procés de construcció sense el permís corresponent,³⁰¹ en aquest mateix any, un altre veí del carrer demana que se li concedeixi i se li concedeix llicència per tal de construir un balcó a la façana de casa seva,³⁰² i també apareix referenciada una disputa entre veïns del carrer degut als perjudicis causats en la reconstrucció d'un habitatge.³⁰³

A l'any 1792 apareix la denúncia pel mal estat d'un balcó situat al carrer de la Barca, l'Ajuntament mana a la llogatera de l'immoble que porti a terme els arranjaments oportuns per tal d'evitar algun dany.³⁰⁴ En aquest mateix any, el comú concedeix llicència a Mariana Llach per tal de construir diferents balcons a la façana de casa seva, situada en aquest carrer.³⁰⁵ El 1795 es porten a terme unes obres en l'edifici del pastrim³⁰⁶ i dos anys més tard es produeix una visura o reconeixement d'una casa del carrer, que es trobava en molt mal estat,³⁰⁷ durant el mateix 1797 l'Ajuntament ordena l'enderroc i la reconstrucció de la casa de “...*los Protectores de los Aniversarios Comunes de la Colegiata de San Feliu de esta ciudad, como poseedores de dos casas seitas en la calle llamada de la Barca, inmediatas á la que era propia de la Junta de Utensilios, que possehe en el dia Francisco Coll...*”,³⁰⁸ a principis del 1798 encara no estan enderrocades, ja que hi ha una altra entrada fent referència al mal estat de les cases.³⁰⁹

Al llarg del segle XVIII, apareixen varies notícies fent referència al carrer del Portal de la Barca, sobretot en relació amb les casernes o també degut al mal estat en el que es troben alguns immobles.

A finals del segle, concretament el 1797, es denuncia el mal estat d'un tempanell del carrer,

---

295 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 222-223, 11/06/1767

296 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 85v-86, 23/05/1771

297 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118v-119, 12/06/1772

298 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101v-102, 29/05/1777

299 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 133-133v, 10/06/1778

300 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 84-85, 15/03/1779

301 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 80-81, 09/05/1791 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 264

302 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 139, 07/09/1791

303 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 154-155, 11/11/1791 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 285

304 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 58-58v, 21/05/1792

305 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 114, 08/10/1792

306 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 84v-85, 07/09/1795

307 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 64, 26/06/1797 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 281

308 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 131v-133, 20/11/1797

309 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 3-4, 03/01/1798

l'Ajuntament hi enviarà a l'arquitecte Francesc Soriano per tal que la revisi i en faci un informe sobre com s'ha d'actuar.³¹⁰ Una altra entrada del mateix any fa referència a una altra casa en estat ruïnós, aquesta pertany als aniversaris de Sant Feliu,³¹¹ aquí començarà un procés que acabarà amb l'enderroc i reconstrucció de la paret frontal de la casa.³¹²

4.5.5. Carrer dels Perolers o dels Calderers

Un altre carrer important dintre l'estructura del burg i de la ciutat és el *carrer de Perolers o de Caldereres*. La seva banda de llevant la trobem configurada durant el segle XIII, però en aquest moment no apareix referenciat amb cap nom concret. Durant el segle XIV es construeix la banda de ponent del carrer, la més propera al riu, d'aquesta manera queda totalment configurat el seu traçat. En la Talla de 1360 apareix descrit com *la plaça de Sant Feliu ab lo carrer que se'n va tro la vall de na Clara*.³¹³ Majoritàriament però, en molts documents de l'època, apareix com a part integrant de la pujada de Sant Feliu, o a voltes, com una prolongació de la plaça de Sant Feliu, aquest és el cas de la talla de 1651. En l'*Estima* de 1535, apareix amb el nom de *carrer dels Perolers*, mentre que en el Reial Cadastre del 1716, apareix sota la denominació de *carrer dels Calderers*. Durant el segle XVIII s'usarà indistintament, l'un o l'altre.

Aquest vial comença a la plaça de Sant Feliu i acaba, segons les èpoques, a tocar del carrer de les Ballesteries, o en una zona més àmplia del carrer, en una mena de replà, el qual diferents documents l'anomenen *placeta de Sant Feliu* (Talla de 1651) o *plassetta de la devallada de Sant Feliu* (Reial Cadastre de 1716). Al mig del seu recorregut trobem l'anomenada *placeta dels Perolers* (Estima de 1535).

El carrer de Calderers formarà part d'un eix de circulació que prendrà el relleu al carrer del Llop i que juntament amb el carrer de la Barca i el de les Ballesteries, evitaran que els carruatges hagin de passar pels carrers de l'interior del recinte de la Força Vella, molt més estrets i amb molt més pendent.

El 1700, el carrer dels perolers hi havia situada una casa que pertanyia a Estafia (potser Estefania) Nadal que estava llogada al comú per tal de usar-la com a residència de militars.³¹⁴ A l'any 1736 una

---

310 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 54, 17/05/1797

311 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 81-81v, 24/07/1797

312 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 55-56v, 30/07/1797

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 3-4, 7v-8, 1798

313 La denominació de *Vall de na Clara* fa referència a un fossat defensiu a tocar dels murs de la Força Vella, i anava des de la torre que hi ha al capdamunt de la pujada de Sant Feliu, i que forma part de les torres del portal de Sobreportes, fins a l'Onyar. Aquest fossat va desaparèixer amb la construcció del nou perímetre emmurallat, segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.Mª; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la primera meitat del segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1998 vol. 4 pàg. 40

314 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 536-536v, 09/12/1700

entrada fa referència al pagament d'un terreny pres del Sr. Quer per tal d'ampliar el carrer: “...sobre la ampliacion de la calle de los Caldereros de esta ciudad, y satisfacion del terreno para este efecto necesario, fue valuado el terreno, que para la dicha ampliacion de la expressada calle, se ha tomado y he cedido yo, de la casa que la dicha mi cuñada y yo posehemos en la referida calle segun parece de la relacion que de la estima y valuacion de dicho terreno hizieron los citados expertos...”.³¹⁵ En el mateix any, apareixen unes obres portades a terme a la casa que posseeix Domingo Sarriera.³¹⁶ Una altra entrada de l'any 1738, fa referència a les obres de la casa Sarriera però la situa “...la pared que nuevamente va acabandose de fabricar la qual es a la parte de cierzto de dicha casa, y frente a la plazuela nombrada dels calderers...”,³¹⁷ podria ser que aquesta casa fes cantonada entre el carrer dels Calderers i la mencionada placeta, ja que en la mateixa entrada es posa èmfasi en què s'ha d'aparedar “...la puerta que mira a la dicha plazuela dels Calderers...”.³¹⁸ El fet de que es puntualitzi la ubicació de la porta podria ser un inici de l'existència d'una altra entrada pel carrer dels Calderes.

Durant aquesta època, apareixen també llicències concedides per part de l'Ajuntament per tal de poder construir balcons. A tall d'exemple trobem el cas de Paulí Sala que se li concedeix llicència durant el 1743.³¹⁹

La presència d'aquest carrer es fa palesa també en el recorregut que segueix la processó de Corpus, és per aquest motiu, que durant el 1744, apareix una referència apuntant les obres que s'han de portar a terme a les cases de Baldiri Aloy, Joseph de Font y Llorens i l'anomenada casa de Casamor.³²⁰ El 1751³²¹ es torna a fer referència al carrer. Les cases en les quals s'hi ha de portar a terme reformes són la casa “...que fue de Geronimo Viñolas...”, les dues cases de Joseph Font y Llorens i la de Narcís Casamor, referides ja a l'any 1744. Al 1764, la casa de Narcís Casamor apareix com a “...casa de los herederos de Casamor en la que vive Miguel Sanrroma zapatero...”.³²²

L'any 1765 apareix una disputa entre dos veïns del carrer: “...los dos regidores actuales obreros pasaron con el maestro de obras de la ciudad á reconocer la calle de los Caldaderos en el distrito (carreró) que media entre las dos casas del Reverendo Paulino Sala Sacristan segundo de Sant Feliu y Franco. Befaras [...] y discurrir el medio, que podria procurarse para precaver los daños que a ambas casas resulta el transito de los carruages por el estrechez de dicha calle, y si en ella y

---

315 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 52-53, 04/02/1736

316 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 182-183, 18/08/1736

317 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 271v-272v, 16/09/1738

318 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 272v-273v, 16/09/1738

319 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 190-191, 26/08/1743

320 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115-116v, 23/05/1744

321 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 155v-156, 05/06/1751

322 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 199v-200, 14/06/1764

*en una y otra parte de la misma podria colocarse unas piedras de guardarodas como la havia ya hecho el Rdo. Sacristan Paulino Sala... ”.*³²³ Durant l'any següent es produeixen una sèrie d'entrades que fan referència a la disputa anterior: “...*En inteligencia de la instancia, y nuevo recurso hecho al muy Ilte. Sr. Gobernador y Corregidor por Frnco. Befaras [...] en pretencion de poner en la esquina de su casa, que possehe en la calle de los Caldereros de esta ciudad, y por resguardo de la dicha su casa una piedra nombrada guarda ruedas en oposicion á la plantada por el Rdo. Sacristan Paulin Sala por defensa de la que posehe á la otra parte de dicha calle...*”,³²⁴ durant el mateix mes de juny, els Regidors obrers de la ciutat pacten una data per tal de fer un reconeixement “...*para que sin estrechar la calle real, queden resguardadas las casas de los instantes...*”,³²⁵ però el dia pactat queda aplaçat: “...*a la causa por el movida (Franco. Befaras) contra el Sacristan Paulin Sala de la Colegiata Iglesia de San Feliu sobre la disputa movida entre los dos referidos, y que con este motivo havia mandado prevenir á los dos Cavalleros regidores obreros, que no acudiesen a las ocho de esta mañana al lugar de la question porque tampoco acudirian los expertos nombrados por ambas partes...*”.³²⁶

Uns anys més tard, el 1772, torna a aparèixer una petició de llicència per part de Frco. Befaras, en aquesta ocasió s'ubica la casa a la placeta dels Perolers: “...*expone que respecto de la grande elevacion tiene la casa, que el exponente possehe en la plazuela de la calle llamada dels Parolers de esta dicha ciudad es preciso, y necessario que por la firme, y perpetua seguridad, y permanencia de aquella se haga, y construya en la parte exterior, y al pie de la pared de ella, que mira al cierzo una contrapared de dos á tres palmos de ancho en su fundamento, y de cinco á seis de alto formadera a taluz...*” l'Ajuntament exposa que “...*Acordaron conceder y concedieron al dicho Frco. Befaras la facultad licencia, y permissio bastantes para que del terreno de la dicha plazuela contiguo por la parte de cierzo a la pared principal de la dicha su casa, y de todo el largo de ella puede tomar dos palmos, y no mas a efecto de hazer la contrapared, que dezea para afianzar, y dexar mas segura la dicha su casa...*”.³²⁷

Una nova referència al carrer dels Calderers la trobem el 1777, en relació amb la visura dels carrers que conformen el recorregut que segueix la processó de Corpus.³²⁸ Aquí apareix esmentada la casa de Montserrat, una casa que en la façana hi havia una capelleta, on a partir d'un relleu, es representava una imatge de la Mare de Déu de Montserrat. Segons Jaume Marquès, el carrer també s'anomenava *carrer de Montserrat* degut a la presència d'aquesta capelleta, en la casa que havia

---

323 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 391v-392v, 18/11/1765

324 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 235-237, 18/06/1766

325 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 248v-249v, 25/06/1766

326 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 265v-266v, 04/07/1766

327 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 155v-156v, 27/07/1772

328 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101v-102, 29/05/1777

estat propietat del Monestir de la Mare de Déu de Montserrat.³²⁹

El 1778 tornen a aparèixer referències al carrer, altre cop en relació amb la processó de Corpus, aquest cop, es parla de la casa de la Sagristia Major de Sant Feliu i la de Pedro Truchet, com a edificis a arranjar.³³⁰ També apareix en el reconeixement de carrers fet pel mateix motiu anterior, durant d'any 1780.³³¹ A finals del segle XVIII, el 1798, torna a aparèixer el nom del carrer en referència al pas de la processó de Corpus, en aquest cas s'han d'arranjar entre altres cases, la de la Sagristia Major de Sant Feliu.³³²

El 1799, el comú es ven una casa del carrer dels Calderes: “...*En atención de ser este dia el señalado para el remate de las nueve casas propias del comun de esta ciudad sitas la una en la calle de la Paja, otra en la calle nombrada la volta del Perill, seis en la calle de la Galera, y la ultima en la calle de Caldereros...*”.³³³

El 1800, Francisco Gaubert, sol·licita una llicència per: “...*collocar ó mudar en la casa propria de su consorte Josepha Gaubert y Glaudir sita en la calle dels Calderers vulgo Montserrat...*”.³³⁴

4.5.6. Carrer de Ballesteries

Una altra via molt important pel burg, és el carrer de Ballesteries. Aquest carrer apareix al llarg del darrer terç del segle XII, era un camí que resseguia paral·lel a la vora de l'Onyar i se l'anomenava inicialment, *carrer de les Fàbregues*. Quan encara no hi havia cap edificació la zona era coneguda com el *lloc de les Fàbregues*. Era un carrer d'una única filera de cases construïda a la banda est, les quals documentalment apareixen amb la referència de la porta *apud fabricis*, en el carrer que anava a les fàbregues o ferreries que es trobaven situades en el extrem nord del carrer i al voral de l'Onyar. Aquest nom es consolida a mitjans segle XIII quan ja s'hi refereixen com *in carraria apud fabricarum* (carrer que va a les fàbregues).³³⁵ A partir del 1318, pren el nom de carrer de les Ballesteries. En aquesta època, el tancaven dos portals, el portal que el tancava pel sud s'anomenava Portal de les Ballesteries i el del nord, Portal de na Clara o de la Font.³³⁶ En el *Repertori Alfabètic* de Sulpici Pontich, s'anota que durant el febrer de 1320 “...*Astrus Carabida hereu comprá á Guillem Castelló dos morabatins, y dos capons rebia sobre dos casas en lo carrer dit Fabritarum*”.

329 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona, Girona, 1979, pàg.53

330 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.133-133v, 10/06/1778

331 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.94-94v, 10/05/1780

332 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.66v-67, 1798

333 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.105-106v, 06/12/1799

334 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.36-36v, 28/04/1800

335 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)* Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 59

336 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la primera meitat del segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1998 vol. 4 pàg. 41

vuy Ballesterias...".³³⁷

El 1362 el rei Pere III, quan mana la construcció dels nous panys de muralla, dicta que: “...vol lo senyor rey que en aquella volta, en la qual es lo Portal de la Font de les Ballesteries, que respon a l'ayga d'Onyar, sie fet un portal bell e convinent, ab una porta falsa que sie bona e ben feta e ben soptil, maciça e forta. E les agulles de ferre que seran en lo cap de la porta falsa caladiça, sien ben groses e longues, en manera que l'aygua que ve de la part damunt de la font, puxa exaguar sens tot empach. E que sobre lo dit portal sie una d'aquelles bestorres que's deuen fer en lo mur, segons que damunt és dit...”³³⁸ fent referència al portal de la Font, del carrer de les Ballesteries.

A la talla de 1360, hi apareix lo carrer ab la traversa que comença al portal de na Clara tro al portal de les Ballesteries ab la traversa que puja tro al reixes de Sant Feliu, aquí també es fa referència al fet que el carrer estava tancat per dos portals, un a cada extrem que marcaven el seu recorregut.

En la talla del 1462, es menciona el carrer de les Ballesteries i en el fogatge de 1558 lo carrer de las Ballesteries. En l'Estima de 1535 apareix el carrer de Ballesteries, però no és inclòs dintre el burg tot i ser el punt de connexió entre aquest i el burg de l'Areny.

Julián de Chia apunta que durant el 18 d'octubre de 1552, en la riuada coneguda com de Sant Lluç “...cayeron dos casas, propias de la pubilla Fullana, en la calle de las Ballesterias...”³³⁹

L'any 1612 trobem un document de venda d'una casa del carrer amb les afrontacions següents: ...A orient, afronta amb la casa del comprador (Llàtzer Scura) situada al carrer de Sant Llorenç, dins la Força Vella; a migdia, amb l'honor de l'hereu de Caterina Cors; a occident, amb el carrer de les Ballesteries, i a cerç, amb la casa de Francesc Mallor, esparter de Girona...”³⁴⁰ per tant, les cases que es recolzen a la muralla de la Força Vella, les de la banda oriental del carrer, confrontaran amb la part posterior de les cases que treuen la façana principal al carrer de la Força. Com a conseqüència de l'aiguat de 1678, en el carrer de Ballesteries s'enderroca la meitat de la casa d'en Saltiró, argenter “...y ademas echó á bajo muchos tabiques y se llevó gran porcion de salidas, vulgo terradets...”³⁴¹

Durant el segle XVII el carrer de les Ballesteries apareix anomenat repetidament en el *Repertori Alfabètic* de Sulpici Pontich degut a la gran quantitat de cases que formen part de les *rendas del vestuari en Cathalunya* i de les *rendas de catha unidas á la Mensa Capitular*. Formant part del

---

337 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol.I fol. 316

338 ACA., reg.1074, fol. 159 v. 4 i 5/07/1362 segons MADURELL y MARIMÓN, J.M^a.: *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685) Notas documentales para su historia*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.17. Girona, 1964 pàg. 340-341

339 DE CHIA, J.: *Inundaciones de Gerona*. Imprenta y librería Paciano Torres. Girona, 1861 pàg. 4

340 SANS i TRAVÉ, J M^a.: *Catàleg de Pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862)* vol. III, Col·lecció Diplomataris, Fundació Noguera. Barcelona, 2005 pàg. 1526

341 DE CHIA, J.: *Inundaciones de Gerona*. Imprenta y librería Paciano Torres. Girona, 1861. pàg. 12

primer grup hi trobem la casa venuda al Dr. Bosch el 13 de març de 1619, la casa de Na Jordana el juliol de 1635, la de N. Pareda que la comparà el juny de 1636. El 1641 hi ha la casa de N. Pujadas, les que van ser del canonge Alzina del 1646 al 1648.

El 1650 N. Costa compra una casa *...al cap del carrer de las Ballesterias devés St. Feliu...*

El 1652 N. Crexell compra una casa que va ser de N. Ferrer i que el rei li'n demanà *“...14 palms de muralla...”* i el 1675 N. Pérez té una casa al carrer a la *“...part del Rey per la muralla...”* així repetidament i a tall d'exemple, apareixen exposades al capítol referent a les rendes del vestuari. La última entrada està datada del 4 de maig de 1728.³⁴²

Pel que fa referència a les rendes unides a la *Mensa Capitular*; el 1320 comencen a aparèixer les referències al carrer de les Ballesteries. La dada més tardana que apareix és també, com en el cas anterior del 1728.³⁴³

El 1703 una entrada que es correspon amb una súplica s'apunten els danys causats per un aiguat a les cases del carrer, com a conseqüència de la mala construcció d'un pilar d'un pont prop de Sant Agustí: *“...Com per causa del ultim Ayguat del Riu de onyar se haze fet, y seguit grnadissim dany en diferents Casas del Carrer de las Ballesterias de la present ciutat, y particularment des de la casa de Antoni Rodo Manya fins á la casa de Joseph Cavanyes Corder de la present ciutat, que segons se te per cert es estat ocasionat per raho de estar molt enfora fabricada la Pila que novament se es feta per lo Pont a la part del Convent de Sant Agustí: de tal manera que en moltas ditas casas ha envat a fins lo ultim dels fonaments fent unas golas molt fondas axi que estan ab grandissim perill, y si succhie altre ayguat feria molt contingent de derruirse, y caurer del tot las ditas casas y cahent y distruintse aquellas se espatllaria de altres de hont se seguiria tants per los Amos de ditas y altres casas com per ser aquellas fabricadas sobre muralla grandissim preiudici y deny irreparable del que Vsa. Podra informar y ho podra fer mirar en las casas de Benet Busquets y Antoni Campllonch en les quals se veu mes parentment lo dit dany ocasionat de dit Ayguat. Per lo tant Vicens Cosmari, Joan Salvatella, y Benet Busquets tant en llur nom com en nom dels altres Señors pocessors de ditas casas Representant a Vsa. tot lo sobredit suplican humilment á Vsa. sie servit dignarse de informarse del dit dany y preiudici seguint en les Sobre ditas casas per raho de dit ayguat, y manar, y ordenar que se repare y corregesca aquell del la millor manera que puga y aparega be á Vsa. peraque reparatse aquell les ditas casas resten asseguradas, y juntament pera evitar que en cas es divenga que torne haverhi altre ayguat les ditas casas no patescan semblants ni altres danys ordenar que la dita Pila del dit Pont novament fabricada se fasse y fabrique de altre manera ó en altre part, que altrament seria impossible lo poderse impcair los dits danys en ditas*

---

342 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol.III fol. 280-294

343 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol.III fol. 316

casas com Vsa. podria informarse ab personas expertas..."³⁴⁴

Aquest és un carrer dedicat al comerç i a l'artesanat i és per aquest motiu que trobem un elevat nombre de llicències concedides per part del comú per portar a terme la construcció de taulells a l'exterior de la casa o taller. Un exemple el trobem a l'any 1709: "...la llicència que Pere Ullastres adroguer de esta ciutat demana de poder fer un taulell de pedra picada en las portas de la botiga de sa casa al cap devall del carrer de las ballestarias y en la part del Riu de onyar de la present ciutat que solament vindra á exir en forna del lllindar de la porta, y que lo ferse dit taulell nose á impedri cosa del carrer, y per conseguint no ve esser preiudici algu axi de ningun vehi com ni de la cosa publica..."³⁴⁵

Un altre tipus de llicències concedides en aquest carrer, són per la construcció de terrats, com la que se li concedeix a Joan Cussanes, després de sol·licitar el permís corresponent: "...Por quanto Juan Cussanas carpintero de esta ciudad desea fabricar en su casa, que tiene situada en la calle de las Ballesterias de la misma ciudad en la forma que estan construhidos los demas de las otras casas de la misma calle, y de la parte del mismo Rio..."³⁴⁶ Tal i com veurem també en el burg del Mercadal i de l'Areny, els terrats són elements arquitectònics que es construeixen en els immobles per la banda del riu, mentre que per la part del carrer o de la ciutat, s'hi construeixen balcons.

El 1722, una entrada en els Manuals d'acords, fa referència a la llicència concedida, en aquest mateix carrer per la construcció d'un pedrís: "...concedemos y otorgados plena y libra facultad bastante licesncia y permiso á Elegio Xifreu estanyero de la misma ciudad presente y bajo acceptante para que todo el tiempo que habite en la baho escrita casa pueda tener fuera y junto al lindar de la Puerta de aquella casa en que vive oy seita en la calle llamada de las ballesterias de dicha ciudad, y pochehe Juan Andreu notario publico un padris bajo, y ancho de dos palmos en concideracion que no es en perjuizio de tercera persona ni de la cosa publica..."³⁴⁷ Una nova notícia sobre el carrer, ve anotada el 1723, quan el comú concedeix una llicència a Anna Pages per construir una claveguera: "...Por quanto Anna Pages viuda de Juan Pages q^o daguero de dicha esta ciudad desea hazer construhir un sumidero ó clavaguera des de el pozo del lugar comun de la casa que fue del dicho su marido seita en la Calle de las Ballestarias de la misma ciudad hasta a la sumidero maestra que passa por la dicha calle y va á la quatro esquinas de aquella..."³⁴⁸

El 1727 se li concedeix a Jaume Bro, permís per fer un balcó en la casa que posseeix en aquest carrer.³⁴⁹ Un cop concedida aquesta llicència, en demana una altra per tal de construir un pedrís:

---

344 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 3-4, gener 1703

345 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 174v-175, 09/03/1709

346 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 17v-18v, 23/01/1720

347 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 64, 25/02/1722

348 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 188v-189, 19/04/1723

349 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 21v-22, gener de 1727

*"...Por quanto Jayme Bro librero y vezino de dicha esta ciudad dezea hazer y favricar un assentadero ó padris de piedra picada en su casa que tiene seita en la calle llamada de las Ballestarias de dicha ciudad y de la parte del Rio onyar que ultimamente fue de Juan Revanell padrinalero de la referida ciudad de cinco palmos de largo y un de ancho ó bolada..."*³⁵⁰

El 1728 l'Ajuntament dóna un permís per ocupar el carrer concedint llicència per construir esglaons davant i sota les portes de dues cases del carrer: *"...Por quanto Lucian Barthomeu cintero, y Sebastian Serra daguero de la presente ciudad de Gerona dezean hazer y fabricar cada uno de ellos un escalon de piedra picada de un palmo de ancho y de la altura y largaria combenientes delante y contiguo á la Puerta principal de las casas en que habitan á saber es la una propia del dicho Lucian Barthomeu, y la otra propia de Magdalena Roca viuda, seitas ambas en la calle llamada de las Ballestarias de la dicha ciudad y de la parte del oriente de la dicha calle, para poder con mayor facilidad entrar en las dichas casas á ocasion de haverse undido mucho la dicha calle con el nuevo empedrado que en ella se ha hecho. Y sin embargo que los dichos escalones no estaran muy secentes en la dicha calle por necessitar esta de todo el ancho que tiene: conciderando empero la incomodidad con que los dichos Lucian Barthomeu y Sabastian Serra y sus familias han de entrar en las dichas casas, y que las criaturas menores de seis años no pueden por si mismo entrar en las casas por lo mucho que han quedado altas..."*³⁵¹ de retruc apareix la informació sobre l'empedrat del carrer, poc abans de la data en què es demana la llicència. Aquest empedrat, va comportar un canvi en el nivell del carrer, que en el moment de sol·licitar la llicència més baix que el nivell que tenia abans de ser empedrat. En aquest mateix dia, Joseph Rigau i Aloy Xifreu, demanen i se'ls concedeix permís per tal de construir un esglaó, aquests al·leguen la mateixa raó que anteriorment han exposat Lluçia Barthomeu i Sebastià Serra.³⁵²

En aquest mateix any apareix una disputa sobre la construcció d'una xemeneia entre dos dels veïns del carrer³⁵³ i el 1730 una nova llicència per la construcció d'una taula de fusta: *"...á Antonio Oliva librero, y bezino de dicha esta ciudad presente pidiente y baxo acceptante para que pueda hazer, fabricar, y tener en los lados de la puerta principal de la casa que para su habitacion ha alquilado propia de Magdalena Roca viuda seita en la calle de las Ballesterias, y de la parte de la de la fuerça dos assentaderos vulgarmente nombrados taulells de madera..."*³⁵⁴

El 17 de setembre de 1732 té lloc a Girona una gran inundació que causa molts danys a diferents zones de la ciutat. Una de les zones afectades seran els carrers contigus al riu Onyar per aquest motiu es fa un memorial sobre els danys causats. En la zona de les Ballesteries s'anoten els següents

350 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 62-62v, 14/03/1727

351 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 261v-262, 07/07/1728

352 Idem

353 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 356-357v, 27/09/1728

354 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 219v-220v, 23/10/1730

danys: "...Otro si que las ocho casas que inmediatamente se siguen á la dicha puente demolida de Sn Agustín y de la parte de la Calle de las Ballestarias se hallan á saber es las cinco derribadas las paredes exteriores que miran al dicho río oñar hasta los simientos y las otras tres aunque no devense de hazerse de nuevo las mismas paredes por la ruina tan grande que patentamente se ve en ellas como assi lo tenemos ya expressado y declarado con la primera y citada relacion del día primero de octubre.

Otro si que las demas casas que se siguen á las ocho expressadas en el proximo y antecedente capitulo hasta la casa de Antonio Alenya cirujano que habita Dn Gillermo Bollen Inclusive en las quales conciste la calle de las Ballestarias y parte de la Plaza de la bajada de Sn Felio se hallan parte sin simientos parte que sus paredes tienen muy poca solidez por manifestarlo assi la superficie de estas y algunas de ellas fuera de su perpendicular o plomo...".³⁵⁵

Una entrada del 1736 parla de la reedificació de les cases del carrer de les Ballesteries després de la petició que anteriorment havien fet diferents veïns del carrer: "...las casas de la calle de las Ballesterias cuya pared o muralla que confina con el río oña se derribo con la inundación que padeció esta ciudad en diez y siete de septiembre del año mil sete cientos treinta y dos...".³⁵⁶

En aquest mateix 1736, apareix una entrada explicant els dominis dels murs o muralles que configuren aquest carrer, per determinar qui ha de pagar les obres de reconstrucció: "...los interesados de no haver de pagar la rehedificacion necessaria de la pared ó antiguo muro á que estan unidas sus casas se redica en el dispuesto de que los dueños y pochedores de las mismas casas no tendrian el dominio del muro si solo el derecho de cargar sobre el, y que el dominio del muro seria integramente de la ciudad ó del Regio Fisco en tanto que los dueños de las casas dominantes correspondieron á la ciudad por la servidumbre que presta el dicho muro [...]

Ha examinado el Ayuntamiento la substancia deste supuesto y averiguado ser equivocado la expressada narracion. Porque algunas de las casas que estan unidas con el muro de la question se tienen en alodio y directo dominio de la Administracion de la Pia Limosna del Pan de la Santa Iglesia Cathedral de la presente ciudad con la circunstancia que habiendo el Lugar Theniente de la Baylia General pretendido cobrar el laudemio cedido de una casa que por titulo lucrativo havia adquirido un morador de Gerona en el orden ó línea de las que estan sitas á la otra parte de la calle de las Ballesterias y confinan con ella á poniente se opuso á esta pretencion el Administrador de la citada Pia Limosna y mediante la inspeccion de los titulos en fuerza de los quales entendia la dicha Administracion tocarle el alodio y directo dominio del antiguo muro que traviesa las casas sitas entre las casas de las Ballesterias y la forza fue formalmente declarado á los 18 Julio 1655 en

---

355 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 385-386, 20/10/1732

356 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 9-9v, 02/01/1736

autos de Miguel Lliura notario y escrivano en el oficio de la thenencia de la Baylia General, que todas las casas fabricadas en el territorio suelo, que á linea recta se designó empezando des de la segunda torre de la carcel hasta la tercera torre que esta á la parte de cierzo assí las que confrontan á poniente con la calle de las Ballesterias, como las que por la mesma afrontacion confinan con el rio Oñar, se tenian en alodio y directo dominio de la dicha pia Administracion comprehendiendo todos los edificios que miran assi al rio Oñar inclusive des del cimientto hasta al texado y por consiguiente la antigua pared ó muro que está coleteral al alveo del mismo rio [...] Y si bien es verdad que ante el alveo del rio Oñar confinan otras muchas casas que de sus muros cobra el Regio Fisco censos y laudemios en los casos que traspasan á ageno dominio precisamente por la estimacion de todo lo que carga sobre el muro pero este derecho no lo percibe el fisco regio porque sean actualmente muros publicos, si porque habiendo sido tales en la primitiva fundacion de la ciudad, es preciso se presuma que se hicieron despues privados y que como tales fueron concedidos ó establecidos á los moradores es quando con el transcurso del tiempo se extendió la ciudad de suerte que en diferentes parages de ella se hallan lienzos de muros antiguos que al presente no sirven á la fortificacion ni á la defensa de la plaza por los quales cobran el real partimonio y otros particulares como es la Pia Limosna sus respectivos laudemios, siempre que se entregan las casas y de esta especie de muros privados son los que han redificado los vezinos expressado en el memorial adjunto [...]

Y aunque los vecinos suplicantes allegan por exemplar contrario á la ciudad y favorable á su pretencion la publica rehedificacion que se hizo en dicho año 1678 sobre los muros que destruyó la inundacion y avenida de los rios. Pero es de advertir que los muros demolidos que fueron en aquel año reparados por el comun eran muros publicos y no estaban unidos con edificios particulares y por esta razon se rehedificaron á publicas expensas. Como al contrario en el mismo año fueron obligados los vecinos dueños de las casas sitas en la mesma linea y orden en que se hallan las que pocehen los moradores suplicantes en haver de fabricar el antiguo muro y simiento que en sus casas abrió la impetuosa corriente del rio Oñar. Sin que el publico ni la ciudad haya costeadado esta reparacion...".³⁵⁷ Per tant, les cases que donen a la banda oriental del carrer de les Ballesteries i que carreguen sobre els murs de la Força Vella, no són responsabilitat del comú, sinó que són de caire privat, mentre que les cases que carreguen sobre el mur que dóna al riu Onyar, com que encara té funcions defensives, correspon al comú fer front als arranjaments que s'hi ha de portar a terme.

El 1738 apareix una altra notícia sobre el carrer a partir de la concessió d'una llicència per tal de construir un balcó, al·legant que: "...esta fabrica que solicita hazer no es en perjuicio de tercera

---

357 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 15-18, 20/02/1736

persona ni de la cosa publica, antes bien de notable embellecimiento por la dicha calle...".³⁵⁸

El carrer de les Ballesteries, apareix citat regularment pel fet de formar part del recorregut que fa la processó de Corpus, tal i com passa a altres carrers del burg com el carrer de la Barca o el dels Calderers. En aquest cas, l'any 1753, s'ha d'arranjar un teulat d'un edifici del carrer.³⁵⁹ L'any següent es torna a fer referència al carrer, per unes obres que s'han de portar a terme a la casa de Rafael Blanxart.³⁶⁰ Una nova referència al carrer en relació al pas de la processó la trobem el 1755, quan s'apunta que: "*...En la casa que vive Ramon Salvatella, calderero, deve derribarse y hazer de nuevo el tabique frontispicio. En la casa de Geronimo Delort, sastre, deve de mudarse un tirant de la barbacana del texado...*".³⁶¹ Dos anys després, es torna a fer referència al carrer, en el qual s'han d'arranjar les dos cases de Pere Bes, que té llogades una a *Joseph Bro*, llibreter, i l'altre a *Jaume Boix*, daguer.³⁶²

El 1759 es concedeixen dos llicències per construir balcons al carrer de les Ballesteries, la primera concedida a Narcís Grau, paleta, una casa recent adquirida i situada a la banda del carrer que toca al carrer de la Força.³⁶³ L'altre, la concedeixen a *Esteve Mitjants*, en una casa que també acaba d'adquirir, situada a la banda de l'Onyar.³⁶⁴

En un nou reconeixement de carrers pel pas de la processó, durant el 1762, en el carrer de les Ballesteries s'ha d'arranjar la barbacana de la casa del forn de *Joseph Andreu*, notari.³⁶⁵ Un any després s'han de reparar les cases de Sebastià Govern on hi viu Antoni Carbonell i la d'Ignasi Albrador.³⁶⁶ En aquest mateix any durant l'aiguat ocorregut el disset de setembre, cinc cases del carrer, immediates al al pont de Sant Agustí, queden totalment enderrocades, mentre que les tres cases annexes queden força ressentides.³⁶⁷ El 1764 el comú mana arranjar la casa de Joan Bosch perquè: "*...se cahen dos piedras de la pared frontispicia que deven aparedarse...*"³⁶⁸ i el 1766, s'han d'arranjar les barbacanes dels teulats de les cases d'els hereus d'en Roca i la del forn de pa.³⁶⁹ Un any després l'Ajuntament mana que "*...en la calle de las Ballesterias se han de recomponer algunos pedazos de empedrado...*" a més d'arranjar "*...un cuadrado del texado de la casa del Dr. Riera, que amenaza ruhina...*" i "*...en la casa de Antonio Torras que vive Antonio Poch platero, se han de*

---

358 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101v-102, 09/04/1738

359 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 163-164, 09/06/1753

360 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 131-131v, 01/06/1754

361 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 140v-141, 17/05/1755

362 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 112v-113v, 03/06/1757

363 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 153-154, 18/05/1759

364 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 303-304, 07/11/1759

365 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 207-207v, 03/06/1762

366 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 185, 27/05/1763

367 DE CHIA, J.: *Inundaciones de Gerona*. Imprenta y librería Paciano Torres, Girona, 1861. pàg. 18-23

368 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 199v-200, 14/06/1764

369 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 222-223, 11/06/1767

*recomponer los dos tabiques del frontispicio del primero, y tercero piso...".*³⁷⁰ Durant el 1769, s'apunta que "*...se han de remendar los empedrados de todo el largo de dicha calle...*".³⁷¹ fent referència a la placeta de Sant Feliu, l'entrada i el carrer de les Ballesteries. L'any següent ja s'haurien portat a terme les obres, ja que durant el reconeixement de places, carrers i cases que es porta a terme l'any 1770,³⁷² no hi ha cap referència al carrer ni a cap casa que el configuri. El 1771 tampoc es fa referència a l'empedrat, però sí que es parla dels arranjaments que s'han de portar a terme en un parell de cases.³⁷³

A finals dels anys 70 del segle XVIII, concretament el 1777, al carrer de les Ballesteries s'hi concedeixen dos llicències per tal de construir balcons, la primera que es concedeix, durant el mes d'abril a Joseph Papell, manyà, el qual demana: "*...fabricar colocar y tener en la pared frontispicia de la casa que possehe en la calle de las Ballesterias de esta ciudad y contigua por la parte de cierzo á la antigua torre, que existe en dicha calle, un balcon chico de piedra labrada de siete palmos y un quarto de largo y un palmo y medio en corta diferencia de ancho ó bolada...*".³⁷⁴ La segona llicència concedida durant aquest any, és per fer dos balcons a la casa de Joseph Tremols, cirurgià, tot i que ell sol·licita poder fer un o més balcons: "*...haviendo de hazer algunas obras necessarias en la casa que possehe en la calle de las Ballesterias de esta dicha ciudad desea hazer algun balcon en una ó mas de las aberturas dejará ó hará en la pared que dà á dicha calle...*".³⁷⁵ El carrer va apareixent mencionat en les successives revisions de carrers pel pas de la processó en diferents anys, com el 1777,³⁷⁶ el 1778³⁷⁷ o el 1779.³⁷⁸

L'any 1781 trobem una entrada en la qual el Corregidor i Governador de la ciutat demana: "*...que se recompongan los empedrados de las calles, que mas lo necessitan, como son la de las Ballesterias, la calle de la Barca, y otras de esta misma ciudad...*",³⁷⁹ durant aquest mateix any, en el mes de novembre l'Ajuntament i el Governador acorden "*...que se publique un pregon por los parages publicos, y acostumbrados de la presente ciudad, mandando, que todos los vezinos de qualquier estado grado, y condicion que sean recompongan en debida forma los empedrados de dichas calles cada qual en los lindares de sus casas...*".³⁸⁰

Van apareixent noves concessions de llicències per construir balcons o per construir taulells, a tall

---

370 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 157v-158, 21/05/1768

371 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 116-117, 25/05/1769

372 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 94v-95, 14/06/1770

373 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 85v-86, 30/05/1771

374 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 80, 16/04/1777

375 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 129v-130v, 09/06/1777

376 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101v-102, 29/05/1777

377 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 133-133v, 10/06/1778

378 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 84-85, 12/05/1779

379 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 103v-104v, 21/03/1781

380 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 232, 19/11/1781

d'exemple trobem durant l'any 1791, un permís concedit a Narcís i Margarida Bosch els quals demanen que “...como propietarios y usufructuarios de quatro casas en la calle de las Ballesterias de la presente ciudad [...]exponen haver de hazer diferentes obras, y reparos, y de la construccion de balcones a imitacion de los que tiene Raimundo Curanas carpintero, a saber el de los primeros pisos de las tres casas de diez palmos de largo, y dos, y medio de bolada, los del segundo, y tercer piso de seis palmos tres quartos, y palmo, y medio de bolada, y la que vive Salvio Fullá en el primer piso de ocho palmos, y medio, y dos de bolada, y el del segundo, y si es menester tercero de de seis palmos, y medio, y palmo de bolada...”³⁸¹

Aquest mateix any i a partir de la petició d'un permís per arranjar una paret de la casa del difunt Dr. Riera, que ocupava part del carrer de les Ballesteries, el comú decreta que “...en atencion de ser dicha calle de las Ballesterias una de las de principal trafico de la ciudad, y destinada para carretera Real, y que en la instruccion de Corregidor se previene que en la construccion de nuevas casas, ó, reparo de antiguas se procure que las calles queden mas anchas, y despejadas...” i s'acorda que “...para el reparo de dicha pared no se permita tomar parte alguna de dicha calle...”³⁸²

Un any més tard es concedeix una llicència a Pere Grau per construir tres balcons, la petició de la qual s'al·lega que “...la obra de dichos balcones no puede ser perjudicial al publico ni á tercero antes en maior lucimiento de aquella calle...”³⁸³ Al mateix any de 1792, Pere Albrador demana permís per posar balcons en els tres pisos de la seva casa situada al mateix carrer de les Ballesteries, aquest també al·lega que “...servirá de maior lucimiento para aquella calle...”³⁸⁴

Durant el 1798 apareix una entrada en la qual es procedeix a fer una queixa contra l'Ajuntament per haver suspès l'obra d'un balcó en una paret que dóna al riu Onyar. No s'anomena el nom del carrer, però el propietari es diu Ramon Motger, el qual, podria ser parent del Narcís Motger que trobem anteriorment vivint al carrer de les Ballesteries.³⁸⁵

4.5.7. Pujada de Sant Feliu

Una altra de les vies de comunicació importants en el burg és la *Pujada de Sant Feliu*, un antic camí que anava des de l'areny del riu Onyar fins a l'església de Sant Feliu. Les construccions al seu entorn, no són anteriors, o no massa, del segle XIII.

381 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 91v-92, 23/05/1791

382 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 132v-133, 26/08/1791

383 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 32-32v, 26/03/1792

384 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 131v-132, 14/11/1792

385 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 93, 23/07/1798 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 260

L'any 1210, en un document de compra-venda d'unes cases a la zona, les situa al costat del mur de la ciutat, entre aquest i la “...carrariam que vadit ad ecclesiam sancti Felicis versus occidentem...”.³⁸⁶ Un altre document, en parlar de les mateixes cases l'any 1316, les situa “...fora de la muralla vella, al carrer que puja a Sant Feliu, sota la casa del Call jueu...”.³⁸⁷ Es tracten de cases que ressegueixen la muralla i s'hi troben recolzades en el seu angle nord-oest. Aquest nucli de cases, juntament amb les eixides de les cases del call, del mercadell o de la plaça de la Catedral i del castell de Sobreportes, seria l'embrió que configurarà el carrer.

Durant la primera meitat del segle XIV, la reixa del cementiri, situada on actualment hi ha la placeta que dóna a la porta lateral de l'església en marcava la seva culminació.

A principis del segle XIV comença a aparèixer la denominació de *mntada de Sant Feliu* o bé *pujada de Sant Feliu*, amb aquesta última forma apareix en l'Estima de 1535 i en el Reial Cadastre de 1716, apareix anomenada *davallada de Sant Feliu*.

La major part del carrer és ocupada per la banda meridional de l'església i el cementiri de Sant Feliu i per l'angle situat més a ponent de la muralla del recinte de la Força Vella. Aquest carrer està configurat, durant aquesta època per poques construccions i per tant, les notícies sobre canvis en la seva fisonomia són molt escassos. Sabem que a part de l'entrada sud de l'església hi havia el cementiri meridional de Sant Feliu. També s'ha de tenir en compte que, les cases que estaven adossades a la muralla, i que formaven part de la banda de llevant del carrer, durant la construcció i reforçament dels murs portat a terme en època de Pere III, desapareixen i és per aquest motiu que en l'Estima de 1535, no són referenciades. Segons la descripció que en fa Jaume Marquès, el carrer es tancava amb un portal que tenia una font, i les cases de la banda de ponent del carrer, just al final de la pujada, al unir-se amb el carrer de les Ballesteries, formaven una mena de baluard defensiu o un castell de reserva, que contribuïa a la defensa de la Força Vella en cas d'ocupació dels burgs de Sant Pere i de Sant Feliu.³⁸⁸

El 1663 Jeroni del Real apunta que “*Espatlla lo riu tretse casas de la plaça de Sant Feliu*”.³⁸⁹ En l'època de Sulpici Pontich, la seva obra *Repertori Alfabetic*, fa referència, en l'apartat *Casas en particular de la Santa Iglesia de Gerona*, a unes cases ubicades a la pujada de Sant Feliu, les cases venen numerades i corresponen al número quaranta-nou i cinquanta. De la casa número quaranta-nou concreta que la: “...*Casa en la Devallada de St. Feliu, que fou de Rovira, y antes Valls. Havent*

---

386 ADG, PA. núm.367 segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 59

387 ADG, PA. núm.290-291 segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 59

388 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La pujada de Sant Feliu». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 19/08/1979 pàg 4, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 56-59

389 BUSQUETS DALMAU, J.: *La Catalunya del barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni del Real (1626-1683)* Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Ajuntament de Girona. Barcelona, 1994 pàg. 395

estat lo Capítol com á pocsor de la casa de la canonja about vuy es lo Pastrim, citat per indemnitzar á las monjas Caputxinas, á las quals demanaven las del Mercadal un censal á que estaven obligats los bens que foren de Sebastiá Valls Beneficiat de la Seu á 18 Octubre(?) 1634 [...] y 13 Janer 1635 [...] se resolgué comprar altre casa á la devallada de St. Feliu, que fou de dit Valls, y perçó obligada a dit censal á 9 Mars 1635 [...]. Las Caputxinas perderen, y se tractá amigablement ab elles nostre interés a 22 Setembre(?) 1637. Se pladejá contra altres tercercs pocsors á 4 Maig 1638[...]

Fou compellit Geroni Rovira Sastre en deixar vacua la poscessió de la casa de la devallada de St. Feliu per Sentencia proferida per Mn. Jutglar á 22 Juny 1641, y lo capítol obligat en esmenarlo de tot quant havia pagat per ella en la compra...".³⁹⁰

El 1738 els Manuals d'acords d'aquell any registren la concessió d'una llicència per la construcció d'una claveguera: "...Molt Ilte Sr. desitjant lo Canonge Francisco Fabrega donar conducto a la aygua que cau de dos aygueres y de part de las tauladas de la casa que te propia en la Pujada de Sant Feliu per medi de una clavaguera que altrament derramassen per lo carrer dona mala olor no sols infacciona als veïns sino tambe als que passen dona el principi per fer obrir un vall per dita clavaguera y com se li havia objectat esser per asso necessaria la llicència de vs. ha manat cessar dita obra la qual estara cessada fins a tant que vs donia lo permis a continuarla...".³⁹¹

Es troben poques referències sobre aquest carrer, segurament degut a la poca quantitat d'habitatges que el conformen.

El 1774 l'Ajuntament concedeix una llicència per tal de prendre un terreny entre dues cases situades al final de la pujada de Sant Feliu, la sol·licitud és la següent: "...El Reverendo Miguel Renart Pbro. Beneficiado de la Colegiata de Sant Feliu á primeros de noviembre del año proximo pasado de mil setecientos setenta y tres presento al Ayuntamiento un memorial en solicitud á que se le diesse licencia para unir á su casa que possehe en la subida ó bajada de dicha Iglesia de San Feliu y contigua á la plazuela de ella un rincon que existe en la parte del occidente de dicha su casa, y á la entrada de la calle nombrada de los Perolers por medio de una pared, que decea edificar a fals escaire desde la esquina de la casa de Franco. Llorens, hasta la esquina de su casa á efecto de evitar las maldades...".³⁹² Per tant, l'anomenada pujada de Sant Feliu, comença a tocar de l'església o temple de Sant Feliu i acaba en la placeta que porta el mateix nom i que veurem posteriorment.

---

390 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 272

391 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 74v-75, 14/03/1738

392 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 5-6, 03/01/1774

4.5.8. Carrer de Bellaire

El carrer de *Bellaire*, apareix esmentat durant el segle XV, però posteriorment no se'n fa referència o no apareix citat amb el mateix nom en les talles i fogatges consultats. Segons descripcions de l'època seria el carrer que parteix del carrer de la Barca i discorre paral·lel al riu Galligants i a la plataforma sobre el riu Galligants, i va fins al carrer del Llop.

En aquesta zona prop de l'esmentat riu, en l'Estima de 1535 hi apareix la denominació *plataforma sobre el riu Galligants*, que fa referència a una estructura alçada sobre el riu on hi ha dos fileres de cases amb un carrer central, el carrer que per part del burg de Sant Feliu discorre paral·lel a aquesta plataforma és el carrer de Bellaire, que en l'Estima de 1535 se l'anomena *carrer del pont del Galligants*. Els dos extrems de la plataforma, van servir de ponts de comunicació entre el burg de Sant Pere i el de Sant Feliu. El fogatge de 1558, s'hi refereix amb el nom de *sobre lo Pont Galligas*. En el Reial Cadastre de 1716 hi apareix el carrer anomenat *Bellayre* i es relaciona amb el burg de Sant Pere.

En les talles i fogatges consultats, el carrer de *Bellaire* no apareix mencionat massa sovint, però, en els Manuals d'acords de l'Ajuntament de Girona hi ha referències força constants, degut al pas de la processó de corpus pel carrer, tal i com hem vist anteriorment en altres carrers. L'any 1743 es mana que en aquest carrer, “...la casa de que cuyda el Rdo. Salvio Coll presbitero seita al lado de una de la ciudad deve remendarse el tejado y las maderas que salen en fuera deven quitarse como tambien en la casa de el otro costado que es de Sancula...” i “...En la casa de Jayme Abras deve remendarse la esquina del tabique...”.³⁹³ Uns anys més tard, concretament el 1755, apareix una altra referència al carrer en relació, un altre cop, amb la processó de corpus: “...en la casa de Miguel Bosch se deve de componer el tabique del frontispicio y el texado...”.³⁹⁴ Una altra referència, més tardana al carrer de Bellaire la trobem en el reconeixement de carrers, cases i places que es porta a terme degut al pas de la processó de l'any 1769. En aquest cas, es creu necessari que “...en la casa de Francisco Dabe zapatero se ha de retirar alguna texa y componer la galtera del texado...”.³⁹⁵ Un any després es considera que s'han de portar a terme les següents accions: “...En la casa de Francisco Dabe zapatero se han de quitar y acomodar algunas texas. En la casa de Rafael Ferrer sobre el Puente de Galligans, que cuydan los protectores de los aniversarios de Sant Feliu se ha de mudar un quadro de la barbacana del tejado...”.³⁹⁶ Aquesta última cita confirma la situació del carrer, prop del riu Galligants. Durant el reconeixement que se'n fa el 1771, s'ha de tornar a fer

---

393 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118-118v, 08/05/1743

394 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 140v-141, 17/05/1755

395 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 116-117, 25/05/1769

396 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 94v-95, 07/06/1770

arranjaments a la barbacana de la casa de Francisco Dabe.³⁹⁷ Així van apareixent diferents referències al carrer, fins que durant el reconeixement portat a terme l'any 1777, en lloc de parlar del carrer de Bellaire o Bellayre, parla del carrer de Bonaire.³⁹⁸ Aquest fet pot portar a errades o confusions, ja que existeix, en aquesta època, un carrer de Bonaire o Bonayre, ubicat en el burg del Mercadal. El fet és que es tracta del carrer de Bellayre o Bellaire, ja que, el recorregut que segueix la processó, en aquesta època, no passa pel Mercadal, i el carrer pel qual continua el pas de la processó, segueix pel carrer de la Barca. El reconeixement de carrers que es fa el 1779, apareix el carrer de Bonayre, ubicat en el traçat de la processó, entre el carrer del Llop i el carrer de la Barca,³⁹⁹ per tant, la referència al carrer de Bonayre, fa palès que es tracta del carrer que primerament s'anomena de Bellaire i que es correspon al carrer paral·lel al riu Galligants.

Una nova referència al *carrer Bellaire*, en aquest cas, sense estar relacionada amb la processó la trobem l'any 1792, moment en el qual, el pare Esteve Vila demana “...*el correspondiente permiso para rectificar su casa que pocehe en la calle de Bellayre subiendo una pared linea recta, des de la casa que fué de Narciso Mestres, hasta la de Salvio Abras...*”.⁴⁰⁰

4.5.9. Carrer de Sacsimort

Dintre dels carrers que conformen l'entramat urbà però que podríem considerar de caràcter secundari, hi trobem el carrer anomenat de *Saccimort*. Aquest carrer ha anat variant els seus límits amb el transcurs dels temps, sembla que durant aquest període tenia poca llargada, i es correspondria només amb un tram del seu recorregut actual.

En el fogatge de 1558 apareix anomenat *Lo Saccimort*, tal i com apareix també en l'Estima de 1535. Sulpici Pontich, el segle XVIII, fa referència a una casa situada en el carrer: “...*En lo Saccimor se trobava una casa que fou de vens propis de Geroni Tor canonge. Situada al capdevall del Saccimor girada per totas part de camí publich ab horts, que es a ponent de la torre Cornelia, y Aula nova Capitular...*” Aquesta casa va ser adquirida per la Catedral al 1646, i en la dècada dels cinquanta “*tenint dit canonge Joseph Pagés esta casa fou demolida ab lo accident de pegarse foch en una porció de polvora que en ella se guardava, de que participá una paret de las caputxinas, y tot maná lo captiol repararse á expensas del canonge Pagés per la culpa de tenir dita ocasió á 2 octubre 1658 [...]*”

Al Juny 1680 [...] dona lo Ferial dita casa ad vitam al Canonge Joseph Mercader...” juntament

---

397 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 85v-86, 30/05/1771

398 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101v-102, 29/05/1777

399 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 84-85, 12/05/1779

400 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 142, 05/12/1792

amb 300 lliures per tal de que la reconstruís.

*"...En lo Siti de 1710 tenint encara lo dit Canonge Mercader esta casa fou altre vegada arruinada, quant al temps del siti se feu aqui la cortadura ó contramuralla, y encara vuy que comptam any 1727 continua sens conèxer casi vestigi de ella, y sols se conserva lo hort que te vuy lo Sor Canonge Jaume de Ciurana."*⁴⁰¹

4.5.10. Carrer dels Banys

El carrer dels Banys el trobem configurat, però sense nom ja en el segle XII. Durant la primera meitat del segle XIV se l'anomena carrer dels Banys o carrer de la Blanqueria, indistintament. En la talla de 1360, apareix amb el nom de carrer dels Banys, tal i com apareix en l'Estima de 1535. En el Reial Cadastre de 1716, apareix dividit en *el costat i detras de las Caputxinias* i en *carrer del Escorxador*, fent referència a l'escorxador que en aquella zona hi tenia el capítol de la catedral.

És un carrer de poca llargària i que està molt marcat per la presència dels Banys Àrabs, edifici que li concedeix el nom.

4.5.11. Carrer de Sant Narcís

Aquest carrer apareix en l'Estima de 1535 l'ubica com un carrer que comunica dos de les vies més importants del burg, el carrer del Llop, que entra a la Força Vella a través de Sobreportes i el carrer de la Barca o carrer del Portal de la Barca, que comunica el burg de Sant Pere amb el carrer de les Ballesteries i a partir d'aquí, amb la zona comercial de Girona, el burg de l'Areny.

En l'estudi del Reial Cadastre de 1716, Joan Boadas i Raset,⁴⁰² el situa en el tram final del carrer del Pou Rodó, el que va de la cantonada del carrer del Pou Rodó amb el carrer del Portal de la Barca fins a la plaça de Sant Feliu, seguint segurament a Jaume Marquès, que l'any 1979, ja ho considerava també d'aquesta forma: *"...Abans de l'any 1964, el tram del carrer que va des de la Plaça de Sant Feliu fins al carrer de la Porta de la Barca tenia el nom evocador del Carrer de Sant Narcís i una travessia que l'uneix amb el carrer de la Barca té el nom de "Carrer de les Mosques"*".⁴⁰³ El 1713, apareix una referència al carrer de Sant Narcís, en el qual hi ubiquen una casa llogada per allotjar oficials: *"...á Joseph Corominas Corder de Gerona nou lliuras Barceloneses y per ellas desavuyt franchs moneda francesa per la mitja anyada anticipada*

401 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 247

402 BOADAS i RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió*. Institut d'Estudis Gironins, Ajuntament de Girona, Diputació de Girona. Girona, 1986 pàg. 129

403 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El carrer del Pou Rodó». *Indrets de Girona, Los Sitios de Gerona*, 08/07/1979 pàg.4 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 34

*comensada als tretse novembre proxim passat de aquella casa te arrendada á esta ciutat situada en lo carrer de St. Narcis y serveix per officials desta guarnició... ”.*⁴⁰⁴ Aquest mateix Josep Corominas, en el Reial Cadastre de 1716, tres anys més tard, apareix com a propietari de dos cases però en el carrer de les Mosques, no al de Sant Narcís.⁴⁰⁵ El 1723, l'Ajuntament porta a terme obres en una casa situada en aquest carrer, però no concreta la seva localització.⁴⁰⁶ En una altra entrada posterior, dels Manuals d'acords, en una carta enviada pel Governador a l'Ajuntament es fa referència a la plaça de Sant Narcís: “...*Muy Señores mios, Recibo la de Vss en que me dizen que los empedardores han empezado á empedrar la Calle de la Cort es verdad y bien era menester ejecutarlo por lo mal que era dicha calle y despues de esta empedrarán la de las Arberestrias* [segurament fa referència a la plaça de les Albergueries], *la Plaza de San Narciso, quartel de San Pedro hasta la Puerta de Santa Maria...* ”.⁴⁰⁷ Un any més tard i fent referència a l'empedrat dels carrers, en una altra carta, aquesta de l'Ajuntament adreçada al Governador parla un altre cop de la plaça de Sant Narcís, debatent a qui pertoca pagar les obres portades a terme: “...*Exmo Señor. En respuesta á la que rezive el Ayuntamiento [...] tocante a las calles empedradas de nuevo y pide vexa al parecer del Ayuntamiento quien deve pagar las plazas publicas como la de San Felio, de San Narcis y la que se deve empedrar en forma de calle en la Puerta de Sancta Maria no haviendo vezinos en estos parages...* ”.⁴⁰⁸ El Governador, alhora, contesta dient: “...*de la Plaza de San Feliu, la de San Narcis y la que se deve empedrar digo en forma de una calle para que dos carros vayan y vengan asta la Puerta de Sancta Maria, vs se serviran darme su parecer acosta de quien este empedrado publico se deve pagar, el mio es no haviendo casas, que fronterizan como en las demas calles siendo un bien publico que se pague esta gasto por repartizion sobre todos los vecinos de la ciudad, nobles y otros menos los eclesiasticos...* ”.⁴⁰⁹

L'any 1779, apareix una nova referència al carrer de Sant Narcís en relació a una disputa pel pagament dels treballs de neteja fets a la Clavaguera d'aquest carrer: “...*En vista del memorial presentado en el dia al Ayuntamiento por Franco. Llach Albañil, exponiendo haver limpiado el albañal de la calle de San Narciso, que discurre hasta el rio Oñá, y que siendo de coste de doze libras, y diez sueldos el gasto, que se ha hecho con esta obra, ha correspondido á cada uno de los ocho dueños de las casas confinantes al dicho albañal, la cantidad de una libra, onze sueldos, y tres dineros, que han ya satisfecho siete de los ocho referidos, pero que el otro llamado Don Miguel Climent, se resiste diciendo que no quiere pagar, ni pagará; y que lo pague quien lo ha mandado*

404 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 88v-89, 18/03/1713

405 BOADAS i RASET, J.: *Girona después de la Guerra de Successió*. Institut d'Estudis Gironins, Ajuntament de Girona, Diputació de Girona. 1986 pàg. 190

406 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.374v-375, 22/10/1723

407 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.35-35v, 26/01/1725

408 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.333v, 10/12/1725

409 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.334, 10/12/1725

hacer...”.⁴¹⁰

4.5.12. Placeta de Campmany

Pel que fa referència a les places que configuren part de l'entremat urbà del burg, hi trobem, entre altres, la placeta de Campmany que neix al carrer del Llop i acaba al trobar-se amb el carrer de Saccimort. Aquesta placeta apareix apuntada a l'Estima de 1535 i s'apunta que la seva denominació podria venir donada per l'existència del llinatge dels Campmany, que tenien propietats en la zona, una d'elles, l'edifici dels Banys Àrabs.⁴¹¹

4.5.13. Placeta de Balaguer

La placeta de Balaguer, és un altre dels indrets que urbanísticament configuren el burg de Sant Feliu des de la fundació del burg, formant part del nucli més antic i situada al nord-est de l'església de Sant Feliu. A finals del segle XII apareix un tal *Barayenus* que ven unes cases situades a l'alou de Sant Feliu i davant de l'Onyar.⁴¹² Durant el segle XIII el topònim és molt present en el burg, així apareix: *els cellers de l'abat dit cellers de Balaguer, el Portal de Balaguer, el lloc de Balaguer...* nom dels primers propietaris i promotors d'establiments en el pla sota l'església de Sant Feliu. Quan es basteix l'escalinata del temple, al nord i sud de les escales es designa amb el mateix topònim. A l'Estima de 1535, apareix amb el nom de *placeta de Balaguer* i per la banda nord de la placeta s'hi accedia a través de l'arc de Trasfiguera.

Segons Jaume Fabre, un informe municipal de 1786 exposa que “...*la plaza de Balaguer: este es el verdadero nombre de la plazuela que hoy se llama vulgarmente de Trasfiguera...*”.⁴¹³

4.5.14. Placeta dels Perolers o dels Calderers

La placeta dels Perolers apareix anomenada a l'Estima de 1535 i no és res més que una zona intermèdia del carrer dels Perolers o Calderers que gaudeix de més amplada que la resta del carrer. Probablement aquest indret ja existia anteriorment, és a dir, segurament la seva configuració data dels segles XIII i XIV, quan es comencen a configurar els carrers dels Perolers i de les Ballesteries.

---

410 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 135v-136, 19/07/1779

411 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona l'any 1535*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1995 vol. 2 pàg. 28

412 ADG, CPJ, s.n. segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)* Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 p. 57

413 Segons FABRE, J.: *Girona entre 4 rius*. Ajuntament de Girona. Girona, 1986 pàg. 64

Durant el segle XIII, inicialment començarà a aparèixer la banda més propera a la muralla i amb el pas del temps s'anirà articulant la part més propera al riu Onyar.

Jaume Marquès, citant a Julián de Chía, apunta que a l'any 1663, es parla de la casa habitada per Josep Font i Llorens situada a la *placeta dels Calderers*.⁴¹⁴ Aquesta dada l'aporta quan parla d'un aiguat que esdevé durant el tretze de desembre de 1663, quan el riu va enderrocar quinze cases que donaven a la part del riu entra la casa del anomenat Josep Font Llorens, de la placeta de Calderers fins a la de Rafel Vidal.⁴¹⁵

L'any 1729, apareix registrat en els Manuals d'acords la capitulació de la construcció de dos cases situades en la *plazuela de la calle de los Caldereros*.⁴¹⁶ Durant aquest mateix any, l'escultor Marià Barnoya demana una llicència per tal d'allargar la casa situada a la placeta del carrer dels Calderers: “... en nombre de nuestra libre y espontanea voluntad de nuestro grado y cierta sciencia á pedimiento de Mariano Barnoya escultor de la dicha presente ciudad otorgamos y concedemos facultad licencia y permiso bastantes al dicho Mariano Barnoya presente y bajo acceptante paraque pueda alargar por la parte de mediodia su casa que tiene y poche seita en la Plazuela de la calle llamada dels caldarers de la referida ciudad, y al lado de una de las dos que el Comun de dicha esta ciudad actualmente haze fabricar de nuevo en las dichas Plazuela, y calle á saber es todo lo que pueda tomando el terreno que le parezca de la dicha Plazuela como en este quedan y ambito es á saber donde la pared media, ó mitgera de la dicha su casa hasta el medio de la casa propia de la muger de Domingo Çarriera Escrivente de la misma esta ciudad que es de la otra parte de la dicha Plazuela treinta y siete palmas y medio y donde la dicha pared media tomando a fals escayre ó al biaix hasta a la bora del callejon de la dicha Plazuela que sube en el sementerio de la Iglesia de Sn Felio ha de ir disminuyendo con tres distintas midas á saber es que en la primera queden veinte y ocho palmas de plaza, y entrada de callejon en la sigunda veinte y quatro palmas y en la tercera y ultima que llega á tomar la boca del dicho callejon diez y ocho palmas poco mas ó menos cuya licencia le concedimos y otorgamos con los pactos y condicionse siguientes...”, per tant, el document descriu la plaça i algunes de les cases que la configuren. Dintre les obres que s'han de portar a terme, especificades en la capitulació de les obres, hi destaca que s'hauran de “...alsar todas las paredes y hazer aquellas á sus costas, que el dicho Mariano Barnoya sea obligado en pagar y restituhir á nosotros en dicho nombre, y al comun de dicha esta ciudad la mitad de lo que por maestros expertos será juzgado valer á correspondencia del dicho precio hecho, la pared que toma el largo de todas las dichas dos casas nuevas; la qual pared mediana con

---

414 DE CHIA, J.: *Inundaciones de Gerona*. Imprenta y librería Paciano Torres. Girona, 1861 pàg.11 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 53

415 DE CHIA, J.: *Inundaciones de Gerona*. Imprenta y librería Paciano Torres. Girona, 1861 pàg. 11

416 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 59v-67, 04/02/1729

*la dicha casa de Barnoya y quedara media, y mitgera entre el y el comun de la dicha ciudad, cuya mitad del importe y coste de la dicha pared deva pagar el dicho Barnoya luego que las dichas dos casas nuevas seran finalizadas. [...] que el dicho Mariano Barnoya sea obligado de poner luego mano a la obra de su casa, y prosseguir aquella a fin que sea fenecida al cabo de tres meses despues de fenecidos los de la ciudad, almenos lo que contine las paredes foranas, y texados y no executandolo assi sea la presente licencia nulla y de ninguna fuerça ni valor y podamos nosotros en dicho nombre hazerle demolir lo que habra hecho de nuevo...".*⁴¹⁷

L'any 1736 apareix una *carta de pago* per unes obres portades a terme a la casa de Domingo Çarriera, aquest document situa la casa al carrer dels Calderers,⁴¹⁸ però una relació de visura d'un es obres que es porten a terme en la mateixa casa la ubiquen a la placeta dels Calderers, tal i com l'hi situa també el document vist anteriorment: “...Hallaron, que la pared, que nuevamente va acabandose de fabricar la qual es a la parte de cierzto de dicha casa, y frente la plazuela nombrada dels Calderers ha hecho movimiento, y dado golpe á la pared de la parte del occidente de la misma casa, que si bien es cosa poca lo que al presente sobrepomba la dicha pared de la parte del occidente con todo no dexaria de hazer de notable perjuicio á la misma pared, y con peligro de hazerla caher si no se daba para ello la correspondiente providencia la que consiste en haver precissamente de paredar la puerta, que mira á la dicha plazuela dels Calderers executandolo no con pared ordinaria porque no seria de provecho para este caso si que deve aparedarse con carreu ó piedra de hilo y con hiezo y argamasa [...] como tambien deve sacarse el arquito ó revolt de la misma puerta para que no de fuerza á la esquina de la pared de la dicha parte de occidente. Y finalmente que la pared veja, y mediera que da de cabeza á la dicha pared foranea de la parte del occidente deve des de luego desacerse para que no de fuerza a la referida pared foranea...”⁴¹⁹

El 1772, es demana i es concedeix una llicència per construir un repeu o contraparet en una casa de la placeta: “...Haviendo el Sr. Regidor Antonio Boer y Pellisser hecho verbal relacion al Ayuntamiento que como uno de los actuales obreros de la ciudad, y en virtud de la comission, que como tal, y verbalmente le hizo el mismo Ayuntamiento con el anterior acuerdo en que se presentó el memorial que bajo se incertará havia passado á reconozar la casa que Franco. Befaras [...] possehe en la plazuela de la calle llamada de los Caldereros de la misma ciudad...” el citat memorial exposa la següent petició: “...respecto a la grande elevacion que tiene la casa, que el exponente possehe en la Plazuela de la Calle llamada dels Parolers de esta dicha ciudad es precisso, y necessario, que por la firme, y perpetua seguridad, y permanencia de aquella se haga, y construya en la parte exterior, y al pie de la pared de ella, que mira al cierzto una contrapared de

---

417 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 141v-143, 28/03/1729

418 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 182-183, 18/08/1736

419 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 272v-273v, 16/09/1738

dos á tres palmos en su fundamento, y de cinco á seis de alto formadera á taluz, y como la dicha contrapared no puede dar el menor perjuicio ni servidumbre al publico ni á particular alguno como notoriamente se manifiesta...” El comú li concedeix llicència: “...no hallava inconveniente en concedersele lo que pide, y consecutivamente la facultad de poder tomar el terreno de que necessita para hazer la contrapared que dezea en la parte de cierzo de dicha su casa no excediendo empero de dos palmos...”⁴²⁰

4.5.15. Placeta de la devallada de Sant Feliu

Una entrada en els Manuals d'acords de l'any 1730 l'Ajuntament concedeix llicència per fer divuit balcons en vuit cases que es volen fabricar de bell nou a la placeta de Sant Feliu, situada just sota la casa del Marquès de Cartellà, situada al carrer de la Força i que dóna, per la part del darrera al començament del carrer de les Ballesteries, és a dir, a la part de baix de la pujada de Sant Feliu: “...*Por quanto Magin Guell Maestro Albañil y vezino desta ciudad ha obtenido del Apoderado del Muy Illustre Señor Marquez de Cartellá en la ciudad de Barcelona domiciliado como á Señor y Pocessor de una casa grande seita en la calle llamada de la forsa desta dicha ciudad y delante de la casa de la limosna del Pan de la Sta Iglesia Cathedral de ella, auto de establimiento de todo aquel huerto, ó terreno que es contiguo y de la parte de poniente de la dicha casa del dicho Señor Marques de Cartellá cuyo huerto, ó terreno es de la parte del oriente de la Plasuela llamada de San Felio desta Ciudad, y media des de la Calle de las Ballesterias hasta á la subida que va a la Iglesia de Sn Felio, en el qual huerto ó terreno dezea el dicho Magin Guell hazer y fabricar de nuevo ocho casas nuevas, y en ellas diez y ocho balcones de piedra picada a saber es tres en cada una de dos de dichas ocho casas, y dos en cada qual de las restantes seys. Y en consideracion que la fabrica de los dichos diez y ocho balcones no será, ni podrá ser en perjuhizio de tercera persona ni de la cosa publica, si que será de grandissimo por la referida ciudad y especialmente de la dicha Plaza.*

Por tanto en dicho nombre de nuestra libre y espontanea voluntad de nuestro grado y cierta scincia Por thenor de la presente otorgamos y concedemos licencias, facultad, y permissio bastantes al dicho Magin Guell presente y baho acceptante para que pueda hazer, fabricar y tener en las dichas ocho casas como arriba se ha dicho dezea y ha ya empezada fabricar en el referido terreno los dichos diez y ocho balcones es á saber los ocho de treze palmos de largo, y dos y medio de ancho, ó bolada cada uno de ellos; y los restantes diez, de diez ó doze palmos de largo, y un y medio de

---

420 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 155v-156v, 27/07/1772

ancho, ó bolada cada qual de ellos..."⁴²¹

L'any 1744, en una concessió de llicència per construir balcons relaciona la placeta de Sant Feliu amb la part baixa de la pujada de Sant Feliu: "*...Magdalena oy en segundas nupcias consorte de Miguel Parts uno de los Pregoneros publicos de esta ciudad y en primeras del difunto Bauldilio Cussanas carpintero vezina de ella dezea tambien fabricar dos balcones de madera en la casa que pocehe en la Subida que va des de la Plazuela nombrada de Sant Feliu á la Iglesia del mismo Santo...*"⁴²² Durant el reconeixement de carrers portat a terme durant aquest mateix any, per tal de poder fer la processó de Corpus, apareix una entrada referent a la *Plazuela de Sn Feliu*.⁴²³

El 1762, el comú concedeix una nova llicència per construir balcons a Narcís Albar, el qual sol·licita: "*...el correspondiente permiso para hazer y tener en la pared frontispicia y sobre la puerta principal de su casa que pocehe en la plazuela llamada de la bajada de Sant Feliu de esta dicha ciudad y de la parte del rio Oña un balcon...*"⁴²⁴

En el reconeixement de carrers portat a terme durant l'any 1765, per tal de poder fer la processó de Corpus, apareix de nou la placeta de Sant Feliu,⁴²⁵ i en la revisió que se'n fa durant el 1769, s'apunta que "*...se han de remendar los empedrados de todo el largo de dicha calle...*"⁴²⁶ fent referència a la placeta de Sant Feliu, l'entrada i el carrer de les Ballesteries.

Una nova entrada de l'any 1771, en la sol·licitud d'una llicència per construir balcons, remarca la presència de la placeta de Sant Feliu a tocar del carrer de les Ballesteries: "*...Joseph Andreu Droguero vezino de esta ciudad y uno de los actuales Diputados del comun de ella, con la correspondiente atencion expone a vs., que en la casa que pocehe en la plazuela de Sant Feliu immediatos a la calle de Ballesterias que ultimamente fue de los herederos de Benito Pages Boticario, y en la parte frontispicia de la misma casa, dezea poner y colocar quatro balcones á saber dos grandes en el primer piso de catorze á quinze palmos de largo cada uno y tres y medio de bolada, y los otros dos del segundo pizo de diez, á onze palmos de largo, y dos en corta diferencia de bolada, cada qual de ellos...*"⁴²⁷

A l'any 1774, Miquel Renart, propietari d'una casa ubicada al final de la pujada de Sant Feliu, a tocar de la placeta, vol construir una paret i tancar un carreró, o una androna, que hi ha al costat de casa seva. Per tal de poder-lo construir signa una promesa de no fabricar a la dita placeta de Sant Feliu.⁴²⁸

---

421 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 311v-312v, 15/12/1730

422 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 102, 27/04/1744

423 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115-116v, 23/05/1744

424 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 237-238, 14/07/1762

425 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 195-195v, 25/05/1765

426 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 116-117, 25/05/1769

427 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 83v-84, 20/05/1771

428 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 8, 11/01/1774 també a RIPOLL i MASFERRER, R.:

El 1777 l'Ajuntament concedeix una llicència per fer-hi una claveguera.⁴²⁹

4.5.16. Plaça de Sant Feliu

La plaça més rellevant pel burg, és la plaça de Sant Feliu. Un indicador de la seva importància en el barri és que la trobem referenciada a molts dels documents consultats. La urbanització de la plaça es portarà a terme a partir del segle XIV, quan queda tancada pel seu costat occidental. Durant el segle anterior s'urbanitza la zona més al nord, l'actual carrer de la Barca i posteriorment s'urbanitzarà la zona de la plaça de Sant Feliu.

Serà en aquest segle XIV quan es començarà a usar la denominació de plaça, tot i que les seves dimensions no són massa destacables, si la comparem per exemple amb la plaça de Sant Pere, del burg veí. En la Talla de 1380 la plaça de Sant Feliu apareix mencionada repetidament com a punt de partida o d'arribada d'una via. D'aquesta manera trobem *lo carrer que parteix del pont damont de Sant Pere e va a la plaça de Sant Feliu, lo carrer que parteix del pont devall de Galligant tro a la plaça de St. Feliu ab les traverses, la plaça de Sant Feliu ab lo carrer que sen va tro al vall de na Clara...*

El topònim plaça de Sant Feliu apareixerà de forma repetida i invariable a la talla de 1462, el fogatge de 1558, l'Estima de 1535, la talla de 1651 i el Reial Cadastre de 1716.

La plaça de Sant Feliu està ubicada enmig del carrer de la Barca i el dels Perolers, davant de les escales de l'església de Sant Feliu, que salva el desnivell entre el pla de la plaça i l'entrada de la façana principal del temple elevada uns set o vuit metres. La plaça, es troba ubicada en el nou eix que s'obre a partir del segle XIII, quan es desvien els vehicles de tracció animal, és a dir, els carros o carruatges per la via que, paral·lela al riu Onyar, transcorre pel carrer de la Barca, la plaça de Sant Feliu, el carrer dels Perolers i el de les Ballesteries per arribar al centre de la ciutat.

De la plaça en destaquen la façana, l'escalinata i la torre del temple de Sant Feliu, que configuren una de les grans perspectives urbanes de la ciutat, tal i com, en la Força Vella ho farà també, el conjunt format per la plaça de la catedral, l'escalinata, la façana i el campanar de la seu.

L'any 1700 l'Ajuntament de Girona té llogada una casa per instal·lar-hi oficials la qual es troba "*...situada en la Plassa de Sant Feliu...*".⁴³⁰

El 1705 el comú concedeix una llicència a Francisco Lagrifa per tal de construir balcones "*...attesa la relacio que los magnifichs Joseph de Font y Llobregat donzell y Joseph Salvenya corder lo*

L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 302

429 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 77v-78v, 14/04/1777

430 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 508, 13/10/1700

corrent bienni obrers de esta ciutat han feta de no esser en preiudici de la cosa publica ni de tercera persona la fabrica dels Balcons que Francisco Lagrifa Escriba de la Cort Ecclesiastica de Gerona vol fer fabricar en lo frontespici de sa casa que posseheix situada en la Plaça de Sant Feliu de la dita present ciutat perço ab lo present concedexen llicencia al dit Francisco Lagrifa present que puga fer fabricar dos Balcons en lo frontespici de la dita sa casa de pedra picada de bolea de tres palms poch mes ó menos y de la llargaria li aparega no exedint de sa casa...".⁴³¹ Uns anys més tard, el 1718, en una altra llicència per construir balcons es parla del carrer i plaça de Sant Feliu: "... En atencion de no ceder la llicencia baxo escrita en perjuhicio de tercera persona ni de la cosa publica dan llicencia y facultad al llicenciado Geronimo Moret Presbytero Beneficiado de la Iglesia Collegiada y Secular de Sant Felio de esta ciudad presente y baxo acceptante que pueda hazer fabricar en la casa que tiene situada en la Calle y Plaça de San Felio de dicha ciudad junto al baluarte es en dicha plaça un balcon que mira al dicho baluarte de la amplaria y llargaria le apareciere en atencion de no esser en dicho perjuhicio...".⁴³²

El 1725 tenim notícia, a partir de la correspondència entre el comú i el governador, d'obres que es porten a terme per tal d'empedrar la plaça: "...Exmo Señor. En respuesta á la que rezive el Ayuntamiento de esta mañana tocante a las calles empedradas de nuevo y pide el parecer del Ayuntamiento quien deve pagar las plazas publicas como la de San Felio, de San Narcis y la que se deve empedrar en forma de calle en la Puerta de Sancta Maria no haviendo vezinos en estos Parages; deve el Ajuntamiento dezir á VExa que la ciudad no ha tenido orden para esto, ni ha sabido nada..."⁴³³ la resposta del governador és la següent: "... empedradas [...] el poco de la Plaza de San Feliu, la de San Narcis y la que se deve empedrar digo en forma de una calle para que dos carros vayan y vengan asta la Puerta de Sancta Maria, VS se serviran darme su parecer acosta de quien este empedrado publico se deve pagar, el mio es no haviendo casas, que fronteriran como en las demas calles siendo un bien publico que se pague esta gasto por repartizion sobretodos los vezinos de la ciudad, nobles y otros menos los ecclesiasticos..."⁴³⁴

El 1798 trobem l'entrada següent: "...En vista del memorial presentado al Exmo. Sr. Governador por el Rndo. Segismundo Socarrats Pbro. y dueño del terreno que media entre la escalera de San Feliu, y el cuerpo de guardia, manifestando hallarse instado por parte del cabildo de San Feliu Señor Directo de dicho terreno, para que ó rehedifique la casa, que antiguamente havia, ó que ceda aquel terreno, á favor de dicho Cabildo; y suplicando en consecuencia el permiso para edificar dicha casa..."⁴³⁵ L'Ajuntament no creu que hi hagi d'haver problema per poder construir la

431 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.174, 18/05/1705

432 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.84-84v, 07/07/1718

433 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.333v, 10/12/1725

434 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.334, 10/12/1725

435 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.30-30v, 07/03/1798

casa, però primer demana permís al Governador per tal d'assegurar-se que no es produeixin després problemes en la fortificació de la zona. La casa no es deu arribar a construir, ja que dos anys després, el 1800, trobem la notícia següent: "*...Haviendo Carlos Sunyer vecino de esta ciudad presentado al Ilre. Ayuntamiento la escritura de establecimiento que ha obtenido del cabildo de San Feliu, del terreno que media entre el cuerpo de guardia, y la escalera de dicha Iglesia, á fin de fabricar en el una casa, y solicitando el correspondiente permiso del Ayuntamiento...*".⁴³⁶ Durant el mateix mes es sol·licita la llicència per construir-hi balcons: "*...En vista del memorial presentado al Ilre. Ayuntamiento por Carlos Sunyer carpintero de esta ciudad, solicitando permiso para poner dos balcones de tres palmos de bolada en el primer piso, y otros dos en el segundo de dos palmos y medio tambien de bolada, en la casa que actualmente edifica al lado de la escalera de la Iglesia Colegiata de San Feliu...*" l'Ajuntament li concedeix el permís.⁴³⁷

4.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ

Entre les edificacions més rellevants i destacables que trobem en la configuració de l'entremat urbà del burg de Sant Feliu, hi destaca, per sobre de tots, el conjunt de la Col·legiata de Sant Feliu, tant per les seves dimensions com per les seves característiques constructives i ornamentals. Seguint dintre el grup conformat per edificis de caràcter religiós hi localitzem, amb un aspecte molt més modest, el convent de les monges caputxines i l'església de Sant Lluç.

Si parlem d'edificacions significatives de caràcter laic, per sobre de la resta hi destaca l'edifici dels anomenats Banys Àrabs, en aquest moment integrat dintre el convent de caputxines.

La majoria de les construccions, els habitatges dels pobladors del burg, es caracteritzen per la seva condició humil, cases artesanals, que s'adapten a les condicions econòmiques, a la vida laboral i a les necessitats de la família que l'habita, seguint en la mateixa línia que ja hem trobat en el capítol anterior del burg de Sant Pere de Galligants i de Santa Eulàlia, tendència que també es seguirà quan parlem dels immobles on hi viu la classe artesanal en la resta de burgs i barris de la ciutat.

En el burg de Sant Feliu, trobarem també cases llogades pel comú que serveixen d'habitatge als oficials de l'exèrcit, i alhora, edificis, que convertits en caserna, allotgen els militars de baix rang que viuen de forma ocasional o temporal a la ciutat.

---

436 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 27-27v, 17/03/1800

437 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 30-30v, 31/03/1800

4.6.1. Habitatges

Com ja hem exposat, en el burg de Sant Feliu, tal i com trobem també al burg veí de Sant Pere de Galligants, la configuració de l'entremat urbà es caracteritza per cases de condició humil, que allotgen, normalment una família, dedicada a alguna tasca artesanal. A diferència del burg de Sant Pere, però, els artesans amb més presència al barri, són aquells que es dediquen a la elaboració dels seus productes a partir d'una matèria prima que ja els ve donada o que ha estat treballada anteriorment en altres burgs de la ciutat, com podria ser el burg de Sant Pere de Galligants o el del Mercadal. També trobem molts artesans dedicats al sector del metall.

Recordem que la casa és de construcció senzilla, representa l'anomenada casa artesanal. Es caracteritza per ser una casa entre mitgeres, és a dir, adossada. La seva distribució és senzilla, a la planta baixa es distribueix a partir de l'entrada, que condueix, generalment a un taller. Si la planta baixa és extensa o si el taller no necessita massa espai, a la part de darrera, hi pot haver una estança que pot fer la funció de cuina, magatzem, de rebost, de quadra o d'eixida. La primera planta, a la qual s'hi accedeix a partir d'una escala lateral dintre el mateix taller o immoble, s'hi troba la vivenda, normalment són sales, el seu número varia segons les dimensions de l'habitatge, la capacitat econòmica de l'estadant o les necessitats de les famílies que l'habiten. La funció d'aquestes sales és polivalent, és a dir, no tenen una funció concreta, sinó que, varia en funció de les necessitats.

La planta de les cases és estreta però allargada, majoritàriament, i segons el Reial Cadastre de 1716, no tenen hort hi verger o aquest, no és de dimensions massa grans perquè aparegui reflectit en el document.

Segons el Reial Cadastre de 1716, i tenint en compte el fet que el document registra l'estat de la ciutat després de la Guerra de Successió, al burg de Sant Feliu hi ha registrades un total de cent vuitanta-una cases. D'aquestes disset consten com a enderrocades, nou com a deshabitades i la resta, unes cent cinquanta-tres, estan habitades. Entre totes les cases, tant les deshabitades com les habitades, n'hi trobem setze que estan conformades només per la planta baixa, deu que tenen planta i pis i set que tenen planta i tres pisos, però la gran majoria, cent vint-i-sis estan configurades a partir de la planta i dos pisos, seguint aquí també, la mateixa línia que trobem anteriorment en el burg de Sant Pere de Galligants.

Observant el nombre d'estances, trobem que l'habitatge amb més nombre d'habitacions, divuit i amb planta i dos pisos, pertany i hi viu Francesch Roca y Sitjar, ciutadà honorat, i està ubicada al carrer del Portal de la Barca. Amb dotze cambres i situada al carrer de Sant Narcís trobem una casa llogada a un militar. Aquestes dotze estances estan dividides entre la planta baixa i tres pisos.

D'onze habitacions hi trobem la que té llogada un hostaler al carrer del Portal de la Barca i una altra la té llogada un canonge al carrer de Sant Narcís. Aquestes dues cases estan organitzades a partir d'una planta baixa i dos pisos. Una altra d'onze cambres però distribuïdes en planta baixa i tres pisos, la trobem també al carrer de Sant Narcís i pertany a un prevere. La casa que té llogada l'Abat d'Amer i Roses situada al carrer de Calderers, està organitzada a partir de la planta baixa i tres pisos, i té deu estances. Aquests serien els immobles més destacables, els més grans del burg, però no els més abundants.

Si fem referència ara als habitatges de dimensions reduïdes, trobarem que n'hi ha vuit amb dos estances i només la planta baixa repartides entre el carrer de Sant Narcís, on n'hi ha una, una altra la trobem al carrer de l'Escorxador, una a la davallada de Sant Feliu, quatre al carrer de les Ballesteries i una al carrer dels Calderers.

De planta baixa amb tres estances, trobem dos cases al carrer de les Ballesteries, una a la davallada de Sant Feliu i dos al carrer del Portal de la Barca.

Els habitatges amb cinc cambres són els més comuns arreu del burg i de la ciutat, n'hi ha un total de trenta-u repartits pels diferents carrers, i amb quatre habitacions en trobem un total de vint-i-nou.

En aquest moment i sobretot durant el segle XVIII, es produeix un increment de la demanda de llicències per a la construcció de balcons i taules o taulells a les façanes principals dels habitatges, les taules o taulells, sobretot les trobem concedides per tal de millorar els habitatges, tallers o comerços que formen part de l'eix comercial del burg, és a dir, el carrer de la Barca, el dels Perolers o Calderers, la placeta dels Perolers o Calderers, la placeta de la davallada de Sant Feliu i el carrer de les Ballesteries.

Altres llicències que també es concedeixen són les de construcció de terrats (aquests localitzats majoritàriament a les façanes de les cases que donen al riu), d'esglaons, de construccions o reconstruccions de cases.

A tall d'exemple en l'any 1705 trobem que es concedeix una llicència a Francisco Lagrifa, veí de la plaça de Sant Feliu “...*la fabrica dels Balcons que Francisco Lagrifa Escriva de la Cort Ecclesiastica de Gerona vol fer fabricar en lo frontespici de sa casa que posseheix situada en la Plaça de Sant Feliu de la dita present ciutat [...] de pedra picada de bolea de tres palms poch mes ó menos y de la llargaria li aparega no exedint de sa casa...*”.⁴³⁸ El 1727 s'en concedeixen dos al carrer de les Ballesteries un a Jaume Bro i l'altre a Francesc Molins.⁴³⁹

La concessió d'una llicència durant el 1730, ens aporta dades molt interessats sobre els establiments que es produeixen en aquesta època en el burg en concret i a la ciutat en general. Es tracta del

---

438 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 174, 18/05/1705

439 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 21v-22, gener 1727

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 82-82v, 01/04/1727

permís concedit per construir divuit balcons en cases que s'edificaran a tocar de la muralla de la Força Vella, sota la casa de Cartellà, en la zona entra de la placeta de la davallada de Sant Feliu i l'entrada al carrer de les Ballesteries pel nord: “... *Por quanto Magin Guell Maestro Albañil y vezino desta ciudad ha obtenido del Apoderado del Muy Illustre Señor Marquez de Cartellá en la ciudad de Barcelona domiciliado como á Señor y Pocessor de una casa grande seita en la calle llamada de la forsa desta dicha ciudad y delante de la casa de la limosna del Pan de la Sta Iglesia Cathedral de ella, auto de establimento de todo aquel huerto, ó terreno que es contiguo y de la parte de poniente de la dicha casa del dicho Señor Marques de Cartellá cuyo huerto, ó terreno es de la parte del oriente de la Plasuela llamada de San Felio desta Ciudad, y media des de la Calle de las Ballesterias hasta á la subida que va a la Iglesia de Sn Felio, en el qual huerto ó terreno dezea el dicho Magin Guell hazer y fabricar de nuevo ocho casas nuevas, y en ellas diez y ocho balcones de piedra picada a saber es tres en cada una de dos de dichas ocho casas, y dos en cada qual de las restantes seys. Y en consideracion que la fabrica de los dichos diez y ocho balcones no será, ni podrá ser en perjuizio de tercera persona ni de la cosa publica, si que será de grandissimo beneficio por la referida ciudad y especialmente de la dicha Plaza.*

*Por tanto en dicho nombre de nuestra libre y espontanea voluntad de nuestro grado y cierta scincia Por thenor de la presente otorgamos y concedemos licencias, facultad, y permissio bastantes al dicho Magin Guell presente y bajo acceptante para que pueda hazer, fabricar y tener en las dichas ocho casas como arriba se ha dicho dezea y ha ya empezado fabricar en el referido terreno los dichos diez y ocho balcones es á saber los ocho de treze palmos de largo, y dos y medio de ancho, ó bolada cada uno de ellos; y los restantes diez, de diez ó doze palmos de largo, y un y medio de ancho, ó bolada cada qual de ellos...”*⁴⁴⁰

En aquest segle trobem concessions de llicències per construir balcons a la plaça de Sant Feliu, al carrer de les Ballesteries, a l'anomenat carrer del Llop, al carrer dels Calderers, a la placeta de la davallada de Sant Feliu, al carrer de la Barca i al del Portal de la Barca.

El carrer de les Ballesteries, és el carrer que genera més documentació i ens ofereix informació sobretot a partir de la renovació de la fisonomia dels habitatges que en configuren el seu recorregut. A part de la concessió de llicències per a la construcció de balcons, també en trobem per a la construcció de terrats. Aquestes llicències només es donen a aquelles cases que s'ubiquen a algun dels carrers paral·lels al riu i per la construcció d'aquest element arquitectònic es farà a la façana que donarà a l'Onyar. Trobarem llicències per tal de poder construir terradets o terrats a la plaça de les Cols, al carrer de l'Argenteria, als carrers que donen a l'Onyar del burg del Mercadal... A tall d'exemple, l'any 1720, *Juan Cussanas* demana permís per afegir aquest element en el seu habitatge:

---

440 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 311v-312v, 15/12/1730

*“...Por quanto Juan Cussanas carpintero de esta ciudad desea fabricar en su casa, que tiene situada en la calle de las Ballesterias de la misma ciudad en la forma que estan construhidos los demas de las otras casas de la misma calle, y de la parte del mismo Rio...”*⁴⁴¹ Tenint en consideració la informació aportada per aquest document, veiem que altres de les cases que configuraven el carrer, ja tenien aquest tipus d'element constructiu.

També trobem concessions de llicència per tal de fer esglaons, la construcció d'aquest element arquitectònic comporta l'ocupació de part de l'espai que configura la via pública. La petició de la llicència és la següent: *“...Por quanto Lucian Barthomeu cintero, y Sebastian Serra daguero de la presente ciudad de Gerona dezean hazer y fabricar cada uno de ellos un escalon de piedra picada de un palmo de ancho y de la altura y largaria combenientes delante y contiguo á la Puerta principal de las casas en que habitan [...] seitas ambas en la calle llamada de las Ballestarias de la dicha ciudad y de la parte del oriente de la dicha calle, para poder con mayor facilidad entrar en las dichas casas á ocasion de haverse undido mucho la dicha calle con el nevo empedrado que en ella se ha hecho. Y sin embargo que los dichos escalones no estaran muy secentes en la dicha calle por necessitar esta de todo el ancho que tiene...”*⁴⁴² El fet del canvi de nivell del terra degut a l'empedrat del carrer comporta que altres veïns, en aquest cas Aloy Xifreu i a Joseph Rigau, sol·licitin també la concessió d'un permís semblant a l'anterior.⁴⁴³

El canvi o adhesió d'algun element constructiu en una vivenda, ha de comportar el consegüent permís de l'Ajuntament, sense el corresponent permís pot comportar la imposició d'una multa i l'enderroc de l'element construït sense permís o com en el cas que trobem a continuació, en el qual, després del reconeixement que porta a terme el Regidor obrer d'una casa del carrer de la Barca que pertany a Miguel Esteva se li posa la corresponent multa a ell i al mestre de cases però se li permet mantenir el balcó: *“...Haviendo el Cavallero Regidor Obrero Dn Franco de Martí hecho presente al Iltre. Ayuntamiento que en seguida de la comision que se le hizo en el anterior acuerdo habia parado á reconozar si podria resultar inconveniente de concederse á Miguel Esteva el permiso que solicitaba para poner un balcon en su casa de la calle de la Barca, y que habiendo advertido que quedaba ia collocado de dicho balcon sin tener para ello el debido permiso si bien habia suspendido el mandarlo derribár segun correspondria en iguales casos, y se hallaba prevenido en los edictos relativos á este particular hasta que el Ayuntamiento acordase lo conveniente pero habia multado por la pena de treinta reales asi al dueño de la casa como al albañil que habia collocado dicho balcon , y habiendo de resultar de lo referido acudido con un memorial al Iltre. Ayuntamiento dicho Miguel Esteva pidiendo por los motivos que expone que pudiese subsistir la*

---

441 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 17v-18v, 23/01/1720

442 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 261v-262, 07/07/1728

443 Idem

obra del dicho balcon.

*Acordaron que pagando dicho Miguel Esteva, y el albañil Juan Frexas, la multa impuesta por dicho Cavallero Regidor obreros se le permita la subsistencia de dicho balcon sin perjuicio de tercero... ”.*⁴⁴⁴

Un nou element constructiu que s'incorpora en les façanes o portes principals de les cases són els anomenats pedrissos, bancs de pedra o de maons que, lentament van incorporant-se a les fisonomies dels habitatges. El 1722, després de la petició feta per Elegio Xifres o Xifreu, el comú li permet la construcció d'un pedrís: *“...para que todo el tiempo que habite en la baho escrita casa pueda tener fuera y junto al lindar de la Puerta de aquella casa en que vive oy seita en la calle llamada de las ballesterias de dicha ciudad, y pocehe Juan Andreu notario publico un padris bajo, y ancho de dos palmos en concideracion que no es en perjuizio de tercera persona ni de la cosa publica...”*.⁴⁴⁵ El 1730 se li concedirà permís a Antoni Oliva, llibreter, per la construcció d'una taula de fusta, també al carrer de les Ballesteries, aquest cop, a cada costat de la porta principal: *“...para que pueda hazer, fabricar, y tener en los lados de la puerta principal de la casa que para su habitacion ha alquilado propria de Magdalena Roca viuda seita en la calle de las Ballesterias, y de la parte de la de la fuerça dos assentaderos vulgarmente nombrados taulells de madera cada qual de un palmo y medio de ancho, y bolada y de largo...”*.⁴⁴⁶ L'any 1740 trobem una altra concessió al carrer de les Ballesteries, a la casa de Salvador Martí, situada a la part del riu Onyar.⁴⁴⁷ El 1752 la llicència per la construcció d'un pedrís es dóna a Antoni Sellas, aguller, veí del carrer de les Ballesteries després de presentar la petició corresponent en la qual especifica *“...un assentadero, vulgo taulell de madera en la puerta principal de dicha su casa de siete palmos de largo, y uno á corta diferencia de bolada encastado al suelo...”*.⁴⁴⁸

L'Ajuntament també ha de tenir cura d'aquelles cases que té llogades o que ha adquirit, per aquest motiu trobem documentació que ens aporta dades sobre les reconstruccions de les cases o sobre noves construccions. Aquestes vénen acompanyades d'altres documents, les capitulacions de les obres, on trobem les característiques de les obres i les intervencions que s'han de portar a terme. Al cap d'uns mesos, es troba l'entrada de la relació de visura portada a terme pel Regidor obrer, encarregat de comprovar sí allò pactat anteriorment en les capitulacions s'ha complert. Aquestes obres són atorgades a partir d'una subhasta pública que guanyarà el mestre d'obres que faci més bon preu. Les capitulacions normalment aporten informació sobre l'estructura i característiques

444 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 80-81, 09/05/1791, també a RIPOLL MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 264

445 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 64, 25/02/1722

446 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 219v-220v, 23/10/1730

447 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 169v-170, 26/08/1740

448 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 34v-35, 24/01/1752

constructives tant interiors com exteriors. Evidentment, en aquest cas, només extraurem aquella informació que ens porti dades de l'exterior de l'edifici.

Un exemple d'aquest cas el trobem l'any 1723 quan l'Ajuntament es proposa reconstruir una casa i construir-ne una de nova al darrera: "*...Primeramente el dicho Jayme Pons de su libre y espontanea voluntad de su grado y cierta sciencia conviene y en buena fe promete á los dichos Muy Illustres Señores Regidores presentes que en el termino de seis meses del dia presente en adelante contadores y por la cantidad de quinientas noventa y ocho libras de moneda barcelonesa que ha ofrezido en publica Almoneda hará fabricará cumplirá y obrará las cosas contenidas en la tabba ó papel que ha formado y por el bajo escrito corredor se le ha entregado que es de este thenor: Qualsevol mestre de casas y fuster que se vullia emprender en adobar tota aquella casa que esta seituada al carrer de la Barca devant lo quartel de St Pere y tambe fabricar altre casa detras de dita casa observaran las condiciones següents conforme se conte en la present tabba...*". Les especificacions apuntades són moltes i majoritàriament fan referència a l'interior de l'immoble. Entre moltes altres trobem que fent referència a les obertures s'especifica que "*...passat lo corredor lo primer aposento que se troba se paredará la porta del cargol ab rajola doble y guix y la finestra que hies se espatllara u se fara de dotse palms de alt y sis y mitg de ampla y tambe si farà la finestra ab bestiment y finestrons á dita finestra ab frontissas y baldons de ferro per tancarla aparedada á son puesto.[...] se han de acomodat totas las ventanas y tapar tots los forats de las parets que se los será asseñalat y se ha de rebatrer embrocalar y lliscar de paleta tota la casa comensant tota la entrada fins al pou y continuant tots los aposientos fins al taulat, acceptat lo que pot passar en blanquinanto, y si se troba macula alguna fent dita obra en lo morte y altres cosas se los farà pagar tot lo dany que causará en dita obra [...] se han de fer set ventanas ab bestiments y han de esser fetas ab dos mitjas y un finsatronet al mitg per donar claror y frontissas y baldons per tancarlas.*" També es fa referència a l'estat de la teulada i les intervencions que s'hi han de portar a terme "*...tota la taulada acceptat lo cel obert se ha de desfer y tornar fer posant los simals y mitg de un á altre y dita taulada se empostissará y si hi mancan simals y teulas si posarán y se dará de carragament á la taulada mitg palm y á los pots se calabran com la de los sostres...*".⁴⁴⁹

Després de la capitulació de les obres, els Regidors obrers procedeixen a fer la relació de la visura o reconeixement de les obres per tal de decretar si s'ha seguit allò pactat: "*...que haviendo de su orden atentamente visto y reconozido aquellas quatro casas que Jayme Pons maestro carpintero de dicha ciudad ha hecho fabricar nuevamente en el contiguo quartel de Cavalleria llamado de Manrreza seito en el Mercadal Inferior de la dicha ciudad otra casa que ha hecho componer en la calle de la Barca delante del quartel de Sn Pedro y otra casa que assi mismo ha hecho construir de nuevo al*

---

449 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 103-107v, 22/02/1723

detrás de la ultimamente referida [...] hemos hallado segun la experiencia y practica que tenemos de dichos nuestros respectivos oficios que todas las dichas casas estan bien fabricadas tanto por la parte que toca á maestro Albañil como por la de maestro Carpintero y sigun thenor de las tabbas incertadas en los mismos actos exeptado que lo rafech de dichas quatro casas no sale tanto como havia de salir y estava notado en las mismas tabbas lo que dezimos saber por haverlo assi visto y reconocido exactamente y para la expriencia que tenemos de nuestros respectivos oficios que professamos...".⁴⁵⁰

Una altra reconstrucció de dues cases la trobem l'any 1729 a la placeta del carrer dels Calderers: "... el dicho Magin Guell de su libre y espontanea voluntad de su grado y cierta sciencia conviene y en buena fe promete a los dichos Muy Illustres Señores Regidores presentes que dentro del termino de seys meses del dia presente en adelante contadores y por la cantidad de ochocientas libras que ha ofrezido en publica almoneda hara y fabricara en la plazuela de la calle de los caldareros de dicha esta ciudad dos casas nuevas en la conformidad y forma que se halla notado en la tabba ó papel que á este fin se ha formado...",⁴⁵¹ la capitulació ens situa les cases de forma més concreta: "... Lo dalt dit terreno per fer una casa de las dos se pendra lo terreno restant per fer la altre casa, y presta sa pendra terreno de divuyt fins á vint palms de la plaseta escayre tenintse a la paret mitgera de la casa de Barnoya; com y tambe al canto de la casa de falcona de la part del carrer á fals escayra fins a la dita plaseta conforme los sera señalat fentse tot á satisfacio del que cuydara de la dita obra..." El que realment ens interessa, tal i com s'ha apuntat anteriorment, són les característiques exteriors de les dues noves construccions, pel que fa referència a les característiques que han de tenir les parets exteriors, segons la capitulació han de ser les següents: "...En los terrenos que diu se han de fer las dos casas se faran parets foranes novas com y tambe la paret mitgera tocant ab la dita casa de Barnoya y tambe la paret forna que falta per clourer des de la paret mitgera de dita casa de Barnoya fins a clourer a la casa de falcona sense [illegible] valer de las parets vellas ques doban en dit terreno ni tampoch poderse valer dels fonaments menos ques sien molt bons fents [...] Las ditas parets novas se faran de dotse palms de fonament fins lo nivell del terreno y que hagen de tenir quatre palms y mitg de ample ditas parets, y des del nivell de dit terreno fins al primer sostre las ditas parets hagen de tenir de amplaria ó gruix tres palms y mitg y de dit primer sostre fins a la taulada las ditas parets hagen de tenir tres palms de amplaria..." Fent referència a la divisió de les cases i la seva distribució en vertical exposa: "...Per fer la divisio de ditas casas se fara una paret mitgera, com y tambe se fara altre paret mitgera per la casa que se allargara fins a divuyt ó vint palms dins la Plasseta y ditas parets se faran ab los mateixos

---

450 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 369v-370v, 19/10/1723

451 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 59v-67, 04/02/1729

fonaments de las parets dalt expressadas; donant de ample á ditas parets; ço es los fonaments de tres palms de amplaria fins lo nivell del terreno y del nivell de dit terreno fins al primer sostre de dos palms y mitg, y de dit primer sostre fins a la taulada de dos palms de ample..." Les mesures de les cases, en vertical, seran les exposades a continuació, com també s'apunta que les teulades han de tenir bona pendent per tal de garantir la bona circulació de l'aigua: *"...Las ditas dos casas se faran altas fins á sinquanta y sis palms compartits los dits sinquant y sis palms ab los sostres, y tauladas en esta forma ço es des del primer paviment que es los al del terreno de ditas casas fins al segon paviment hi ha de haver vint palms y del segon paviment fins al tercer paviment altres vint palms y al tercer paviment fins a la taulada los restants setse palms que en tot fan lo cumpliments dels dits sinquanta, y sis palms y se enter prenent de las barbacanas de las tauladas que es lo que deuen pujar las parets foranas y las parets mitgeras, havent de tenir dits sinquanta y sis palms sens anarhi compresas las tauladas; y que las oberturas del tarrats de casa na falcona se hagen de tapar ab paret fins a la alsada de las casas novas y reservantse las alsadas de las parets ques deberi donar per los pendents de ditas tauladas a fi de que la aygua tinga bonkurs..."*. També es fa menció a les característiques de les cantonades, fetes en pedra picada, tant de les parets que han de lligar bé les cases amb les seves cases veïnes, com les de les dovelles de les portes i finestres: *"...Las dalt ditas Parets se faran de bona esquerdia y se faran lligar be unas ab altres, tant las novas, com las vellas, y la contanada de pedra picada ques deu fer la paret mitgera de casa Barnoya se fará posanhi cantons des de dos palms dins la terra fins dalt al taulat y dits cantons se faran de dos palms de ample de dos caps, y quatre de cua ben compartits uns ab altres picats y buxardats y sas bonas arestas vivas y en cas que en la pedra picada de las portas y finestras hi age algun escantell a la pedra picada ne se admetra..."*. La quantitat i característiques dels portals també és un punt a tenir en compte: *"...En las ditas parets se faran dos portals principals de pedra picada Buxardada y tallantada, y las portas de dits portals conforme las ques trobaran fetas en la casa nova de devant de sant Francesch; benentes que estas han de tenir de deu á onse palms de ample y de alsaria, catorse ó quinse palms, posanhi los marxapeus de un palm y mitg de gruix ó alsada tot de una pesa, y las llindas de dos palms y mitg lo menos de alsaria ó gruix, y que carreguan a lo menos un palm per costat y que sian totas de una pesa; y en cas que las ditas llindas las vulgan fer recleras las faran ab set pesas, y que tingan las ditas pesas tres palms de alt, y las bramadas de dits portals se formaran de set pesas per costat, y tres dellsa han de esser de clau; donant als peus drets un palm y mitg de ample y dos lligadors ó claus tres palms de cua y de servell un palm, y que ditas pedras si posian ben compartidas, y que no tingan mes alsada unas que altres, y dits Portals han de esser picats, buxardats y tallantats, fent las portas corresponents á dits Portals..."*. Un cop determinat com han de ser les portes, trobem les característiques de les finestres:

"...En las ditas parets de ditas casas si assentaran deu finestras de pedra picada y portas de ditas finestras conforme de la segona nau de la casa de la Plasa del vi com y tambe tres retxas ó finestras ratxadas ab sas portas conforme las de las establerias de dita casa de la Plasa del vi acceptat que los furats de las retxas han de esser mes grans...". En la capitulació també s'hi inclou la presència d'una claveguera la qual ha de complir els requisits següents: "...En ditas casas laygua que donaran las aygueras se fara passar a las comunas fent unas bonas canonadas a las aygueras fins lo nivell del terreno y despues unas clavagueras de palm en quadro anrejoladas y obertas de llosas ab sas parets de un palm de ample y rebatudas á pedra vista ço es a cada comuna per si y de ditas comunas fins á trobar las clavagueras mestras del carrer ço es en cada una per si si faran las clavagueras necessarias de los palms en quadro conforme las dalt expressadas...". A l'hora de fer la teulada s'hauran de seguir els paràmetres anotats a continuació: "...en ditas casas en las tauladas de ellas si posaran los cayrats de un palm y mitg del un del altre de un palm de alt y tres quarts de gruix adresats y despues se enllistonara posanhi los llistons de quart y mitg de ample y despues se empostissaran ditas tauladas posanhi las pots adresadas y ben clavadas ab claus dinals, y claus dobles alla ahont sie necessari, y ditas tauladas se faran á teula ple fent carregar las teulas mitg palm, la una sobre la altre, donant los pendants de ditas tauladas conforme los sera assenyalat.

[...] En ditas casas en tots los entorns de las tauladas si fara rafech conforme los rafechs que troban fets alas casas de St. Agusti y totas las ditas parets de ditas casas per la part de defora se han de ribatrer enbrocalar, y perfilar, faja tot lo entorn de dit rafech y las ditas parets per la part de dins se han de rebatrer enbrocalar, y lliscar de paleta y tots los envans que faran en ditas casas tant de la un costat com del altre se han de rebatre enbrocalar, y llisar de paleta, y despues en blanquinar tant los envans, com las parets y totas las arestas de escazador dels portals se han de fer ab esquerda grossa, y ben lligada, y formadas ab guix..." Aquestes cases es construeixen al lloc on anteriorment hi havia la casa anomenada de Montserrat, ja que pertanyia a l'abadia de Montserrat. A la façana d'aquesta casa hi havia una fornícula amb la imatge de la Mare de Déu de Montserrat. A l'hora de reedificar aquestes cases de nou, aquest fet s'ha de tenir en consideració, és per això que la construcció de la capelleta per la Mare de Déu també apareix inclosa a la capitulació el següent punt: *"...En ditas casas se troba vuy en dia la mare de Deu de Montserrat en castada a la paret la dita Mare de Deu se ha de estabar en las parets novas al puesto de alla ahont los sie assenyalat conforme es troba vuy en dia, y se adornara de una taulada ab dos vesants enpostisada ab sos permodos, y sota permodos que son tres los que si deuhen posar, ço es dos per part, y dos al mitg posanhi las teulas, com y tambe en cada costat de barbacana de taulada si fara de pots unas cartelas sota los permodos, y la barbacana de la taulada, á devant de ella si posaran unas curmyas(?) de fusta, y dos canas en quadro al entorn de dita Mare de Deu se rebatera y enlluhira*

de guix ben blanch y dit anlluir carelas y sota la taulada se pintara a color de cel y estalat al viu fenne tot a satisfacio del que cuydara de la obra...".⁴⁵²

Tal i com s'ha exposat anteriorment, aquestes cases del comú eren veïnes de la casa de Marià Barnoya i aquest, durant el mateix any 1792 demana permís per avançar la façana de la seva casa i prendre així terreny de la placeta del carrer de Calderers. La petició del permís és interessant perquè mostra una casa construïda de manera que la seva planta no és quadrada, sinó que té una estructura irregular, és a dir, un dels costats és més ample que l'altre: "*...otorgamos y concedemos facultad licencia y permiso bastantes al dicho Mariano Barnoya presente y bajo acceptante paraque pueda alargar por la parte de mediodia su casa que tiene y pocehe seita en la Plazuela de la calle llamada dels caldarers de la referida ciudad, y al lado de una de las dos que el Comun de dicha esta ciudad actualmente haze fabricar de nuevo en las dichas Plazuela, y calle á saber es todo lo que pueda tomando el terreno que le parezca de la dicha Plazuela como en este quedan y ambito es á saber donde la pared media, ó mitgera de la dicha su casa hasta el medio de la casa propria de la muger de Domingo Çarrera Escriviente de la misma esta ciudad que es de la otra parte de la dicha Plazuela treinta y siete palmes y medio y donde la dicha pared media tomando a fals escayre ó al biaix hasta a la bora del callejon de la dicha Plazuela que sube en el sementerio de la Iglesia de Sn Felio ha de ir disminuyendo con tres distintas midas á saber es que en la primera queden veinte y ocho palmos de plaza, y entrada de callejon en la sigunda veinte y quatro palmos y en la tercera y ultima que llega á tomar la boca del dicho callejon diez y ocho palmos poco mas ó menos...".⁴⁵³ Veïna de la casa de Marià Barnoya hi trobem la casa de l'esposa de Domingo Çarrera. El 1735 es procedeix a la subhasta de les obres per tal de reedificar la vivenda, la capitulació de les obres, la qual aporta moltes dades ja comentades en capitulacions anteriors, especifica que "*...se deve hazer toda la pared delantera des de la esquina de la casa de Puig, hasta la esquina del balcon ó salida de dicha casa empezando en toda la dicha distancia de dicho terreno [...] la pared las piedras mas grandes que se encontraran en el circuito de su casa, no valiendose de las piedras que sirven o pueden servir compuestas para los portales, ventanas y esquinas de dicha casa...".* Com a element arquitectònic que no hem trobat en altres documents similars és el terrat del qual s'explica com ha de ser "*...el ultimo suelo que se entiende de la baranda y corresponde a la sotea ó terrado de dos palmos y medio de ancho. La qual baranda deven encima de ella enladrillarla de ladrillos comunes [...] despues de ser finezida la dicha pared se deven hazer los tres pilares con sus piez i cabezas que en vulgar catalan se llaman vazas y capiteles de piedra labrada de dos palmos cuadrados, que cargan a la dicha pared y sirven para el sustento del tejado en donde corresponden**

---

452 Idem

453 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 141v-143, 28/03/1729

las dos esquinas y al medio que se hai ha la madera grande del dicho tejado [...] que la dicha pared, que corresponde al balcon o terrado descubierto deve subir diez ó doze palmos mas alto que el suelo de dicho balcon ó terrado descubierto haziendo en dicha pared una ventanilla de piedra labrada..." Pel que fa referència a la façana es demana que "...se deve hazer toda la esquina de piedra labrada de la parte de cierz y de poniente mediante la calle des del nivel del terreno hasta finezer a los diez o doze palmos mas alto del balcon ó terrado descubierto y despues de la dicha esquina de piedra labrada deve empezar hazerse las dos esquinas de las dos paredes de la paret de cierz y poniente mediante la calle empezando ensima a donde se dexa la dicha pared del balcon ó terrado descubierto hasta el texado [...] la susodicha pared des del primer suelo al segundo se deven hazer dos balcones tanto de piedra labrada como de puestas y balcon de hierro como el que está hecho en la casa del lado que es de Puig y si en caso conviniera para la buena forma de ellos hazerlos mas altos se harán [...] en la susodicha pared se deven hazer dos ventanas de piedra labrada con sus lozanas y lindas altas y anchas dichas ventanas de la forma que fuere mas conveniente para su perfeccion y las mismas piedras que se encuentran en el circulo de dicha casa pueden servir poniendo las que mancaran nuevas...". A part de les referències a l'obra i característiques que ha de tenir l'edifici, s'apunta que a part s'ha de portar a terme "...todo el empedrado que mancará en la calle hasta la dicha casa se deve hazer de nuevo y la tierra que se sacará de los fundamentos y la de lo restante de la casa y demas ruhinas las devan sacar fuera como tambien sacar todos los puntales que sostienen y dejarles sin maltrato alguno a fin que puedan tomarlos sus dueños...". I pel que fa referència al material utilitzat "...para hazer dicha obra se pudan aprovechar de toda la piedra que se encontrará en dicha casa y al circulo de ella tanto de la pidera labrada para puertas y ventanas y esquinas como poniendolas de lo que mancará como de la piedra comun...⁴⁵⁴ Un any més tard, durant el 1736, es porta a terme l'últim pagament d'aquesta obra.⁴⁵⁵ El 1738 Paulí Sala, presenta una queixa a l'Ajuntament la qual fa referència a unes obres portades a terme a la casa de Çarrera: "...Muy Iltre. Sr. el Sacristan Paulin Sala de la Colegiata de San Feliu de la presente ciudad representa á vs. que haviendo hecho movimiento la pared de la casa, que nuevamente ha hecho fabricar Domingo Çarrera delante de la casa del suplicante, puede esta ocasionar algun daño no solamente en la casa del suplicante, si y tambien al publico. Por cuyos motivos suplica á vs. sea de su agrado mandar reconozzer aquella, y en caso de hallarse aquella peligrosa (como se crehe) mandar reparar aquella á fin de evitar qualquier daño, que se pueda ocasionar..", l'Ajuntament mana que s'aturin les obres i que es procedeixi a fer un reconeixement de la paret.⁴⁵⁶ En la relació que en fan els experts consta que "...la pared que,

454 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 382v-387, 18/09/1735

455 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 182-183, 18/09/1736

456 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 272v-273v, 16/09/1738

*nuevamente va acabandose de fabricar la qual es á la parte de cierzo de dicha casa, y frente la plazuela nombrada dels Calderers ha hecho movimiento, y dado golpe á la pared de la parte del occidente de la misma casa, que si bien es con poca lo que al presente sobrepomba la dicha pared de la parte del occidente con todo no dexaria de hazer de notable prejuicio á la misma pared, y con peligro de hazerla caher si no se daba para ello la correspondiente providencia la que conciste en haver precissamente de paredar la puerta, que mira á la dicha plazuela dels Calderers executandolo no con pared ordinaria porque no seria de provecho para este caso si que deve paredarse con carreu, ó piedra de hilo y con hiezo y amalgamaza suma subsistencia como tambien deve sacarse el arquito, ó rebolt de la misma puerta para que no de fuerza á la esquina de la pared de la dicha parte de occidente; Y finalmente que la pared vieja, y mediera, que da de cabeza á la dicha pared foranea de la parte del occidente deve des de luego desacerse para que no de fuerza á la referida pared foranea..."*⁴⁵⁷

El 1785 trobem un permís concedit per l'Ajuntament a Pio Corominas per tal d'avançar la casa que ha comprat al carrer de la Barca: "...solicita el correspondiente permiso para adelantarla hasta ponerla en linea recta con la del vecino de la parte de cierzo ofreciendo retirar el tabique, ó volada que en el dia existe hasta igualarla con la del dicho Rdo. Geronimo Boix..." Després de la visura feta pel Regidor obrer de la ciutat l'Ajuntament determina que "...pues adelantando su casa un palmo y un quarto quedará de ancho en dicha calle veinte y tres palmos y un quarto y medio siendo assi que en otras partes de la misma calle, solo de diez y ocho palmos de ancho..."⁴⁵⁸

El fet d'avançar o retrocedir la façana d'un habitatge, pot comportar problemes als habitatges veïns. Un cas el trobem quan Francisco Coll lloga una casa que el comú posseeix al carrer de la Barca les afrontacions de la qual són "...á oriente con otra casa de la misma ciudad mediante un Galligá, á poniente con la dicha calle de la Puerta de la Barca, á medio dia parte con la de los Herederos de Narciso Martí, y Pata, y parte con otra casa de la ciudad, y á cierzo parte en honor de Juan Constans, y parte con un huerto de Juan Petit...". El fet de llogar la casa comportarà "...que deba mejorar, y en ningun modo deteriorar la dicha casa [...] que dentro de tres mese de haver entrado en posesion de dicha casa deva derribar la pared frontispicia de ella y reedificarla al igual de la pared firme de la casa de Juan Constans, que á corta diferencia son quatro palmos y medio..."⁴⁵⁹

Per tant, el fet de llogar l'immoble comporta el manteniment o millora de l'edifici, però en aquest cas, també s'ha de reedificar la façana. El 26 de juny d'aquest mateix any 1797, Francisco Coll informa que les obres que havia de portar a terme, ja estan enllestides: "...Haviendo el infraescrito Secretario hecho presente al muy Iltre Ayuntamiento, que Franco. Coll Reverendo le havia dado

---

457 Idem

458 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 49v-51, 30/03/1785

459 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 37-38, 30/04/1797

parte, que tenia ya concludida la pared frontispicia de la casa de la calle de la Puerta de la Barca que le establecio dicho Ayuntamiento y Junta de Utensilios, y solicitando retirar los puntales que se le mandaron poner para la seguridad del publico, y de los vecinos...". L'Ajuntament acorda: "...que se pase una orden al Arquitecto Franco. Soriano para que pase á reconozar dicha casa y haga relacion, no solo de si dicho Coll ha cumplido en derribar, y bolver a reedificar dicha pared, retirandola al igual de la del vecino Juan Constans, sino y tambien de si pueden retirarse dichos puntales...".⁴⁶⁰ Fet el reconeixement de les obres per part de Francesc Soriano, aquest determina que "...Franco Coll cumplio en derribar y bolver á reedificar la pared de la casa de la Puerta de la Barca, que le estableció el muy Illtre. Ayuntamiento y la Junta de Utensilios..." però alhora remarca "...que no pueden por ningun termino quitarse los puntales de la casa de Marti y Pata porque sin remedio se derribaria el frontis de ella por amenazar una pronta ruhina, y que esta no proviene de la obra hecha por Coll sino por su indebilidad, desplomo, y materiales consumidos...". Per tant, Francisco Coll ha portat a terme la reforma encomanada pel comú però en el reconeixement de les obres portades a terme, es determina que en aquest moment la façana de la casa que limita el costat sud de la casa de Coll, es troba en aquest moment en molt mal estat. S'acorda que "...se pase la orden á la viuda del difunto Narciso Marti, y Pata, para que dentro el termino de quize dias derribe dicha pared frontispicia arreglandose en su reedificacion...".⁴⁶¹ L'habitatge veí que pertany a Margarita Marti Serra, vídua de Narcís Martí, es troba en mal estat, aquesta al·lega que la causa és el fet d'haver fet enderrocar, endarrerir i reedificar la paret de la casa en la que hi viu Francisco Coll, però no és la única que es troba amb aquest problema, l'administració dels Aniversaris de Sant Feliu, els quals posseeixen dos cases veïnes a les anteriors, també relacionen el mal estat de les vivendes amb les obres portades a terme per Coll: "...el haverse de derribar el frontispicio de la casa propia de Margarita Martí y Serra seita en la calle llamada de la Barca, á causa de amenazar aquel ruhina, proviene de haver v.s. mandado y hecho retroceder la casa proprio de este muy Illtre Ayuntamiento, cituada al lado de ella, y no por abilidad, que ella antes en si, y que lo mismo amenaza á las dos casas propias de esta Administracion de los Aniversarios de la Collegiata de San Feliu, siempre que vs., u, otro haga derribar el frontispicio de la dicha Margarita Marti, si manda retirar el frontispicio de dicha casa, por cuia maniobra, quedara sin duda desemparrada la parte de la primera casa, que confronta con la de la dicha Margarita Martí. Sabemos tambien, que el que haze obras de cuyo hecho resulta perjuicio al vecino, debe

---

460 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 64, 26/06/1797 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 281

461 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 64v, 28/06/1797 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 281

pagarlo...⁴⁶² Aquest fet comportarà una sèrie de disputes per tal de decretar qui és el responsable de pagar les obres que s'han de portar a terme, ja que els propietaris de les cases afectades mantenen que el fet d'enderrocar la paret frontal de la casa, que pertany a l'Ajuntament, és el motiu del mal estat dels seus habitatges i l'enderroc és una ordre que ve donada per contracte, i per tant no és responsabilitat seva portar a terme el pagament de les obres.

Una nova entrada ens informa que la façana de la casa dels Aniversaris de Sant Feliu, ja ha estat enderrocada i el Governador, juntament amb el comú ordenen la reedificació de la paret, la disputa continua: "*...quanto ha obrado vs, ó, echo obrar en las casas propias de los Anviensarios de San Felio, citas en la calle llamada de la Barca, es contra la Real Cedula de quinze de Mayo mil setecientos ochenta y ocho [...] y es bien claro en aquellas palabras, que por lo mismo, si algun edificio, ó casa amenasase ruyna obliguen á sus dueños á que la reparen dentro del temino, que se les señalen correspondiente; y no lo haciendo, lo manden á executar á su contra; vs. no nos han mandado reparar dichas casas, ni menos avisado, que amenasassen ruyna, hasta haverla vs. echo amenasar con el derribo de la pared frontispicia de la de Margarita Marti, y Serra, á una de ellas confinante, y ahun, con todo esto no la amenasava en el dia antes de empezar vs. el derribo de su pared frontispicia...*".⁴⁶³ L'Ajuntament acorda que se subhastin les obres per tal de construir aquesta façana i el 31 de juliol de 1797 trobem l'assentament de les obres de reedificació de la paret de la casa dels protectors de Sant Feliu. Les característiques que haurà de tenir la nova paret apareixen exposades en aquest document: "*...que deurá fer lo fornament de dita paret en lo paratge, que se li aseñalará, de vuit palms de fondo, y quatre palms de grux [...] que deurá fer una brancalada de pedra picada nova, y ben buxardada per la porta principal, y per lo demes se servirá per las pedras que allí s'encontraran fentles avenir, ó retocar, com se li manará, y fer una llinda de catorze palms de llarg, y la duella [dovella] com las vellas, y axi mateix altre llinda de vuit palms per una finestra [...] que tota la paret des del fonament fins á la teulada deurá tenir tres palms de gruix, y deurá ser rebatuda, y lliscada per las dos caras aparedant los golfos de las portas, y los bastiments de ventanas, ó balcones ab bon gruix posanthi las patas de feixo corresponents [...] que deurá escapsar los sostres, y fer los xindris de las oberturas, y compondrer la teulada, estrañent la porta principal [...] que deurá fer una finestra de obra cuita en lo segon pis: Que deurá compondrer tots los enrajolats tornar á cubrir la teulada, y empedrar la porció de carrer que quedará desempedrat [...] que podrá valerse de todas las pedras, y demás resultat de la demolicio de la paret vella però per lo cas de faltarli alguna porció de pedras deurán ser de son carrech com tots los demás*

---

462 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 70-70v, 05/07/1797 i pàg.71v-73, 07/07/1797, també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 285

463 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 81-81v, 21/07/1797

materials, quedant á favor del Asentista totas las despullas tant de fusta com de pedras, y demes resultat de dita demolició...".⁴⁶⁴ Un cop acabada l'obra de construcció de la façana Francesc Soriano procedeix al seu reconeixement i dictamina que "*...en atencion, que de algunos dias, á esta parte quedava concluida, y habilitada por el Arquitecto Franco. Soriano, la pared frontispicia, que amenazava ruyna, de la casa propria de los Aniversarios de San Feliu, sita en la calle de la Puerta de la Barca, cuyo coste asciende á duecientas, y seis libras diez, y ocho sueldos, y tres dineros.*" L'Ajuntament, alhora, ordena que "*...se pasasse orden en escrito á los Protectores de dichos Aniversarios para que dentro el termino de ocho dias depositen en mano del Thesorero de propiedad la referida partida, en la inteligencia, que no executandolo, usará el Ayuntamiento el derecho que le corresponde.*".⁴⁶⁵ El dret que li correspon, és el de cobrar l'import de l'obra a partir dels lloguers que generen aquests dos immobles. A partir d'aquest moment la disputa serà per el pagament de l'import, els Protectorats dels Aniversaris de Sant Feliu es neguen a pagar l'import, i en una altra entrada als Manuals d'acords d'aquest any 1797, trobem que la disputa entre aquestes dues entitats continua. Aquest mateix document, Francesc Soriano apunta que no es poden treure els puntals de la casa adjacent a l'anterior degut al mal estat d'una pilastra, aquesta casa també pertany als Aniversaris de Sant Feliu "*...en quanto en el quitar los puntales hago relacion, que segun mi conocimiento, y practica de mi arte soy de sentir, que por ningun termino se pueden quitar los puntales, por que de resultas de quitarlos, quedaria muy expuesto el publico, ó causarle gravisimos daños, é igualmente á tercero, y tal vez, y á los mismos que los quitarian, porque detienen una pilastra [...] á la pared que media entre la casa nuevamente redificada, y la casa que habita el señor Canonigo Cormarí, de manera, que de la altura de veinte palmos de la calle, ó pla terreno deplomba un palmo, y de dicha altura á lo mas alto de la dicha casa, tiene de retiro tambien un palmo poco mas, ó menos, de manera que queda tan obliqua, que esta circunstancia sola fuera bastante que con el tanbor del carruage, el derribarse, pero a mas de todo lo referido se rapare una grieta, ó raga que va baxando cons sus cicsaques hasta á la expresada altura de veite palmos, y atendiendo las faltas ya explicadas me parece indispensablemente necesario su derribo, por no causar daños de grande consideracion al publico, y á tercero; y a mas de todo lo referido tengo observado, que mucha parte de la pared frontispicia que está arrimada la expressada Pilastra se halla á la altura tambien de unos veinte palmos, ó, tiene de desplomo en parte un palmo, y en parte medio, y se subió su frontis cargandole ensima de la pared antigua, y tal vez no mui buena, y con desplomo, que atendiendo lo referido, me reservo el decir que se pueda derribar dicha pilastra, que amenaza pronta ruina sin tal vez eser necesario poner nuevos puntales para sostener parte del*

---

464 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 55-56v, 30/07/1797

465 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 99, 30/08/1797

*frontis de la casa dicha que habita el Canonigo Corpmarí, propia de San Feliu...". L'Ajuntament dictamina que "...en vista de todo lo ocurrido deberia el Ayuntamiento proceder al embargo de los Alquileres de dicha casa, hasta quedar reintegrado de su credito, y asi mismo disponer que se derribase desde luego la pilastra de dicha casa, que está amenazando una proxima ruina; pero como de uno y otro se habia de seguir un nuevo empeño con dichos protectores, y considera el Ayuntamiento mas conveniente tener antes la resolucion del Exmo. Capitan General, para que en vista de ella pueda obrar con mas acierto, asi en este caso, como en los demas que ocurran de igual naturaleza."*⁴⁶⁶ El vint de novembre hi ha l'entrada de la resposta del Capità General, sobre l'assumpte anterior, en la qual "*... se aprueban las providencias tomadas por dicho Corregidor, y Ayuntamiento sobre el derribo, y retiro de la casa de los Protectores de San Feliu, se declara, que el Alcalde Maior no debió tener conocimiento de este asunto, se mandan reintegrar por dichos Protectores al Ayuntamiento las duecientas, y seis libras diez y ochos sueldos, y tres dineros impendidas en dichas obras, y en caso de no hacerlo, se ponga el Ayuntamiento en posesion de los alquileres de dichas casas, y que lo mismo se practique, por lo que mira á la otra casa inmediata, sinó conviniesen en hacer los derribos, y obras, que el corregidor de acuerdo con el Ayuntamiento, y parecer de los Peritos resuelva en beneficio del aspecto publico, y por ultimo que no tiene lugar la indemnizacion de perjuicios que reclamavan dichos Protectores, señalando el termino de dos meses para que tenga lugar dicha providencia...*" A tall de resum, reproduïm les parts més rellevants de la resolució del Capità General: "*...que se lleven, á efecto las providencias politicas dadas por vs., y ese Ayuntamiento en quanto al derribo, y retiro de las casas de los citados Protectores, y qualesquiera otras, cuyo estado amenaze proxima ruina, haciendo se arreglen los Dueños de ellas en su reedificacion, á lo que está prevenido por S.M [...] que los Protectores reintegren al Ayuntamiento las doscientas y seis libras diez y ocho sueldos, y tres dineros, que ha expendido en el derribo, y rehedificacion de una de sus casas, y no lo haciendo, que se ponga este en posesion de los alquileres que venzan hasta cubrir enteramente dicha suma, practicandose lo propio por lo que mira á la otra casa de los mismos Protectores, sinó convienen en hacer derribos, y obras, que vs, de acuerdo de este Ayuntamiento, con el parecer de los Peritos resolviese en beneficio del aspecto publico: Y por ultimo declaro no tener lugar la solicitud de los protectores relativa á la indemnizacion de perjuicios, que reclaman, señalando el termino de dos meses, para que en el disponga vs. tenga efecto esta resolucion, fundada en las mejoras maximas de policia, que estan autorizadas por la superioridad, y cuyo derecho privativo de los Corregidores deve vs. hacer obedecer, como que de el depende la comodidad del Publico, ensanche, y ventilacion de las calles, y edificios, y otras ventajas, que se conocen en las poblaciones donde se observan con*

---

466 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 103v-105, 11/09/1797

constancia aquellas...". A partir d'aquesta resolució, l'Ajuntament determina "...que lo que deve practicar el Ayuntamiento ante todas cosas, con arreglo á lo prevenido en dicha orden, es nombrar Peritos, que reconozcan la casa inmediata, á la que se derribó, á, fin de que, en vista de la relacion que hagan de su estado, pueda resolver con el cavallero Corregidor, lo que estime conveniente en beneficio de el aspecto publico.

*Acordaron nombrar y nombraron al Arquitecto Franco. Soriano, y á los Albañiles Salvio Llach, y Gregorio Mont, los quales despues de obtenida la aprobacion del cavallero Corregidor, pasen á la casa de dichos Protectores, la reconozcan formalmente, y hagan relacion formal de su estado para determinar lo mas conveniente."*⁴⁶⁷

L'avaluació que en fan Francesc Soriano, Salvi Llach i Gregori Mont és la següent: "...relativa á la visura de la casa propia de los Aniversarios de la Iglesia de San Feliu sita en la calle de la Puerta de la Barca, alli los tres conferidos hemos mirado y atentamente reconocida la pared frontispicia de la referida casa y en su vista somos de dictamen que precisamente deve la pilastra derribarse por amenazar pronta ruhina; y que igualmente de preciso se ha de derribar la restante pared, por quedar tambien expuesto el publico á una desgracia, fuera que sean los puntales, por motivo, que la indicada pared deplomba la maior parte un palmo, y en parte, mas, y en otras partes menos, y ámas de esto, que la citada pared la fundaron en años pasados ensima de obra vieja, y deplombada, y por ultimo quedaria mui expuesta, por quedar fuera que sea la pilastra, mui desemparada, que no hay otra pared que le ayuda á sostenerse; por todas las razones dadas decimos que la expresada pared amenaza pronta ruhina..."

*L'Ajuntament acorda que "...se pasase un oficio á dichos Protectores, para que derriben dicha pared, y pilastra retirandola al tiempo de su rehedificacion al igual de la otra casa de la parte de cierz, á, conocimiento de los Sres. Obreros, cuias obras deveran tener concluidas dentro los dos meses prefixados por el Exmo. Sr. Capitan General en su resolucion de trece de noviembre ultimo; y que para el caso de no conformarse, á esta determinacion, dispondrá el Corregidor, y Ayuntamiento su execusion, conforme lo previno v. Exa.; Y que al mismo tiempo reintegren al Ayuntamiento las duecientas seis libras diez y ocho sueldos, y tres dineros, que adelantó para el derribo, y rehedificacion de la otra casa, y en caso de no cumplirlo se pondrá dicho Ayuntamiento desde luego en posesion de sus Alquileres, con arreglo á lo mandado por dicho Exmo. Señor Capitan General."*⁴⁶⁸ El tres de gener de l'any 1798 l'Ajuntament volia portar a terme l'adjudicació de les obres d'enderroc i reconstrucció de la façana d'aquesta casa, però una nova ordre del Capità General, fa que es prorrogui aquesta adjudicació deixant més temps als Protectors dels Aniversaris de Sant Feliu per portar a terme ells mateixos aquestes obres.⁴⁶⁹ Sembla que el vuit de gener es porta

467 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 131v-133, 20/11/1797

468 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 138v-139, 04/12/1797

469 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 3-4, 03/01/1798

a terme la subhasta de les obres de la façana de la paret de la casa dels Aniversaris de Sant Feliu, però no n'apareix cap postor per la quantitat que dóna l'Ajuntament, però "...Juan Cabarro se le ofreció una de duescienas quarenta y nueve libras, y no habiendo salido quien la mejorase, pasó á su remate...".⁴⁷⁰ El dia catorze de gener de 1798 es porta a terme el que anomenen "Asiento de la reedificacion de la pared frontispicia de la casa de los Protectores de San Feliu sita en la calle de la Puerta de la Barca" en aquest document s'hi estableixen les característiques que ha de tenir la paret i els mestres de cases que les portaran a terme: *Theodoro Barthomeu* y *Juan Cabarrocas*. Les especificacions de les obres que s'han de portar a terme són les següents: "...Primerament sapia lo Assentista que deurá dirruhir y tornar á reedificar la paret frontispicia de dita casa, devent antes apuntalar tots los sostres, y tauladas, é igualmente las casas dels vehinsb[...] deurá los fonaments de dita paret en lo puesto que li asseñalará lo Director, quals fonaments deuran tenir de fondo lo que menos vuyt palms y en cas lo terreno fos flux, deuran enfondirse mes, fins que se conega suficiente pera edificar, y deuran tenir de gruix fins al igual del carrer quatre palms [...] des del pla terreno, fins á la teulada, deurá tenir la paret tres palms de gruix, y deurá deixar las mateixas oberturas, tant de porta, com de finestras, y balcones, que actualmente si troban [...] deurá escapsar a barbacana de la taulada a la mida de la del costat de tremontana [...] lliscar la paret de la part interior, y de la part exterior sols deurá ser rebatuda [...] compondrer los sostres, y teulada de tot lo que se desbaratia, de resultas se dita obra anyadinthi las teulas, rejols, y demes materials que sian necessaris, deixanto tot acabat, y net [...] deixant lo carrer ben limpio, y desembarasat, y empedrant la part que sia necessari...".⁴⁷¹ Quan es comencen a portar a terme les obres d'enderroc de la façana, un dels veïns d'una casa contigua, demana que se li faci un reconeixement de la casa per tal d'evitar qualsevol perjudici al seu habitatge: "...Francisca Petit, y Ferran viuda dejada de Joseph Petit [...] expone: Que respeto haver visto en el dia de oy empezar, á, derribase de orden de vs. el frente de la casa que habita el Reverendo Canonigo Cosmarí de la Colegiata de San Feliu á, cuio lado tiene la exponente la suya temiendo, que el derribo de aquella se la siga algun perjuizio á esta suplica á vs. tenga á bien mandar passar un visorio en ella, á fin de que se puedan tomar las precauciones, que se juzguen precisas para asegurarse de no quedar expuestos, asi al publico..." L'Ajuntament determina que Francesc Soriano, Francesc Llach i Gregori Mont, facin un reconeixement de la casa i una relació del seu estat.⁴⁷²

Un cop vist aquest episodi de disputes, reconeixements de cases i d'enderrocs portats a terme al carrer del portal de la Barca, veurem una casa rellevant del burg, no per les seves característiques constructives, ni pel fet de pertànyer a l'oligarquia gironina, sinó pel fet de incorporar en la seva

---

470 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 4v-5, 08/01/1798

471 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 7v-8, 15/01/1798

472 Idem

façana principal, un element arquitectònic que donarà nom a un carrer. Estem parlant de la casa que anomenen *casa del Llop*, situada al carrer que en aquella època s'anomenava carrer del Llop degut a la presència d'aquesta casa. Carlos de Bolós parla de la *casa del Llop* com la casa número nou del carrer.⁴⁷³ Aquesta tenia un relleu en una llinda que representava un llop devorant una nena. Les llegendes de la ciutat diuen que era degut al fet que un succés d'aquestes característiques havia tingut lloc en aquest indret. Jaume Marquès creu que fins i tot és possible que pertanyés a un edifici d'època anterior. Aquest mateix historiador aporta una notícia a través d'un document de compra-venda de l'edifici, datat de 1604, en aquest s'hi descriu la casa de la forma següent: "*Tota aquella casa situada al carrer del Llop de la present ciutat de Girona, i afronta a sol ixent amb dit carrer del Llop [...] sobre la porta de la qual casa, o sigui, en la llinda hi ha esculpit un llop...*",⁴⁷⁴ Marquès, però, no aporta dades sobre d'on procedeix el document. També parla de la creu sostinguda per una mà que hi ha prop del terra del carrer. Aquest autor creu, que la llinda estava situada més avall de la porta actual, ja que el nivell del carrer era més baix. El seu paviment es va alçar cap el 1752, per tal d'evitar inundacions i per tant, l'actual porta principal seria anteriorment, una finestra.⁴⁷⁵ No he trobat cap document que corrobori aquest alçament del sòl, però sí que en el reconeixement de carrers, cases i places per tal d'adequar els espais pel pas de la processó de Corpus, hi ha al menys dues referències a la casa del llop. La primera correspon a l'any 1776 "...*En la propia casa del Lobo, que lo es de los Aniversarios de la Cathedral, y nadie vive en ella se han de derribar los tabiques que salen enfuera por la grande ruhina que amenazan.*"⁴⁷⁶ i la segona és de l'any 1798 i apunta que "...*En la casa llamada del Lobo se ha de recomponer el texado.*"⁴⁷⁷

A tall de resum veiem que en aquest període hi ha una gran demanda de llicències per tal de construir balcons, avançar o retrocedir façanes, o realitzar tot tipus d'obres. Però alhora trobem que l'Ajuntament obliga a alguns propietaris a enderrocar façanes o altres elements arquitectònics que puguin comportar un perjudici a la ciutat o a la població.

Sigui quin sigui el motiu o l'element desencadenant de les obres, arranjaments o reconstruccions dels habitatges, comporten un canvi o renovació de l'aspecte formal de la vivenda en concret i de la fisonomia del carrer, del burg i de la ciutat, en general.

---

473 DE BOLÓS, C.: *El barrio de San Félix*. Nuestros Reportajes Locales. Los Sitios de Gerona, 07/02/1943, pàg 4-5.

També a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El carrer del Rei Martí*. Los Sitios de Gerona. Girona, pàg. 7, 17/06/1979

474 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El carrer del Rei Martí». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 17/06/1979 pàg.7 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 31

475 Idem

476 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 102v-103, 06/06/1776

477 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 66v-67, 06/06/1798

4.6.2. Comerços i tallers

El caràcter artesanal del burg, es localitza sobretot a la part de les Ballesteries, però en tot el burg anem trobant diferents establiments dedicats a la venda i/o creació de productes. Aquests artesans, a diferència dels que trobem, majoritàriament, en el burg de Sant Pere no són els creadors de les matèries primeres, sinó que a partir de la manipulació i treball d'aquestes, creen i venen els seus productes.

Els tallers dels artesans, tal i com hem vist en el cas del burg de Sant Pere, s'ubiquen a la part baixa de la casa, que fa alhora la doble funció de taller i de botiga.

Des de 1078 tenim notícia de l'establiment d'un forn de pa al burg⁴⁷⁸ tot i que Sulpici Pontich data l'establiment del forn uns anys més tard: "...1102 Lo Sor. Bisbe establí un Forn el lo arrabal de St. Feliu...".⁴⁷⁹ Aquest estava sota la senyoria del bisbe i s'ubicava a la part est del carrer que en aquella època s'anomenava *carrer que puja cap a Sobreportes* i que en època moderna s'anomenà *carrer del Llop*. El segle XI era propietat de la família Adals i a finals del segle XII apareix com a propietat de la família Sunyer, és en aquesta època quan el forn es converteix en veí d'un altre establiment que té una presència important en el burg, els anomenats Banys Àrabs.

En el cens portat a terme l'any 1462, apareix ressenyat Gil, forner localitzat al *carrer del Lop*, i Pau, forner, al *carrer de les Ballesteries*. A la talla de 1651 n'hi apareixen dos, Pere Mitjavila i Pere Julià, viuen tots dos a la zona que el document denomina com a *placeta de Sant Feliu i carrer de les Ballesteries*. També dos forners apareixen al Reial Cadastre de 1716 tots dos ubicats al carrer de les Ballesteries. Aquest últim document ens aporta també informació sobre l'edifici, d'aquesta manera sabem que Carlos Santiago, un dels forners, té una casa d'una planta i tres habitacions, el forn és anotat a part, mentre que Mario Valaguer té una casa de planta baixa i dos pisos amb cinc habitacions. En aquest últim cas, el forn no apareix mencionat. També relacionat amb el forn, és l'anomenat pastim o fleca municipal, ubicada al carrer de la Barca i que durant l'època moderna farà la funció de caserna militar. El 1750 Antonio Pi demana que se li concedeixi una llicència per ampliar la seva casa, en aquest document s'apunta que una casa del comú anomenada de Sant Pere "...seita en la calle de la Barca y que nuevamente ha destinado vs. para la fabrica de la provision y abasto del pan de esta ciudad...".⁴⁸⁰ El 1766, el mateix Antoni Pi demana permís per construir una escala ocupant un carreró ubicat en un extrem de carrer de la Barca, on hi ha instal·lat el pastim: "...la correspondiente licencia para fabricar una escalera en el terreno exterior del callejon

478 AHG, Hospici, Llibre d'arxivacions n^o9 segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del segle XIV: la plenitud medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1998 vol. 3 pàg. 39

479 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic* 1730 vol. I fol. 99

480 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 52v-53v, 26/01/1750

contiguo à su casa que pocehe en el extremo inferior de la calle de la Barca de esta dicha ciudad el qual no tiene transito alguno, y solo por el detras de la casa del dicho Antonio Pi da entrada por una puerta escusada, á la casa y oficina de la fabrica del pan de esta ciudad..."⁴⁸¹ Per tant, a partir d'aquest document sabem que la fàbrica del pa es localitzava a l'extrem inferior del carrer de la Barca. Un any després, en el reconeixement de carrers que es porta a terme pel pas de la processó de Corpus per la ciutat, la paret del pastrim situat al carrer de la Barca es troba en males condicions: "*...La pared frontispicia de la casa, y fabrica del pan se plomba sobremanera amenazando ruhina y es precissa su recomposicion...*"⁴⁸²

Una nova notícia de l'estat de l'edifici, la trobem durant el 1771, moment en el qual apareix la següent relació: "*...en la revista, que por los Señores Regidores obreros de esta ciudad se hizo en el dia veinte, y tres de Maio antecedente de las casas, plazas, y calles por donde devia passar la solemne procession General del Corpus Christi se advirtió, y noto, el mal estado en que se halla, y peligro que amenaza la pared frontispicia, y otra interior de la casa de la fabrica del pan de esta ciudad que aunque propria del comun de ella es consignada de muchos años atras á la Junta de Pavellones la qual disfruta sus alquileres, y debiendo por esta razon costear reparos que necessita...*"⁴⁸³ En aquest moment, veiem que la fàbrica del pa, ja forma part dels edificis que el comú té llogats a l'exèrcit, i per tant, la seva funció ha canviat, esdevenint caserna militar.

Un altre establiment del qual tenim notícia al barri és la carnisseria. El 1700 es porten a terme reformes a l'establiment, però no el situa en l'entremat de carrers que conforma el burg de Sant Feliu, altrament, en parla com si fos una carnisseria que pertanyés als burgs de Sant Feliu i Sant Pere alhora: "*... á Esteva Brosa fuster de Gerona duas lliuras sis sous a ell degudes per aver adobats lo pilo de la Carniseria de la obella y lo de la dels burchs de Sant Pere y Sant Feliu y aver adobada la porta forana del corral gran ...*"⁴⁸⁴

Altres documents ens aporten més dades sobre l'establiment, el 1761, en el reconeixement dels carrers que es porta a terme per tal d'adequar la ciutat pel pas de la processó de Corpus, s'apunta que cal arranjar la casa de Serralta situada al carrer de la Barca "*...frente la carniceria llamada de St. Feliu...*"⁴⁸⁵ Durant l'any 1763 l'Ajuntament concedeix dos llicències per tal de construir balcons, una de les cases dóna com a referència de la seva ubicació en el carrer "*...casi frente de la carniceria llamada de St. Feliu de esta dicha ciudad...*"⁴⁸⁶ la segona llicència concedida fa referència també a la carnisseria: "*...Reverendo Geronimo Sitjar y Boix presbitero Beneficiado de la*

---

481 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 304v-305v, 21/08/1765

482 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 222-223, 11/06/1767

483 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 92v-93, 03/06/1771

484 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 302v-303, 10/07/1700

485 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 143-143v, 15/05/1761

486 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 87v-88, 02/03/1763

*Sta Iglesia Catedral de esta ciudad con el qual solicita el correspondiente permiso para poner en el frontispicio de la casa que ha comprado de los herederos del difunto Pedro Clarà confitero seita en la calle de la Barca y poco mas allá de la carniceria del Barrio de St Feliu, y de la parte del Rio Oñá... ”.*⁴⁸⁷

Pel que fa referència a la resta de tallers i botigues que configuren el burg, durant tot el segle XVIII trobem peticions de llicències per part dels artesans i comerciants per tal de poder construir taulells davant la porta o la façana principal dels establiments o tallers. D'aquestes concessions de llicències per part de l'Ajuntament en trobem nombrosos exemples, majoritàriament, situats a la placeta de la davallada de Sant Feliu i el carrer de les Ballesteries, epicentre comercial i artesanal del burg.

El 1709 trobem la petició i la concessió de la llicència a Pere Ullastres, un adroguer del carrer de les Ballesteries que *"...demana de poder fer un taulell de pedra picada en las portas de la botiga de sa casa al cap devall del carrer de las ballestarias y en la part del Riu de onyar de la present ciutat que solament vindra á exir en forna del lllindar de la porta, y que lo ferse dit taulell nose á impedri cosa del carrer, y per consegunt no ve esser preiudici algu axi de ningun vehi com ni de la cosa publica..."*.⁴⁸⁸ També trobem concessions per la construcció de taulells a l'anomenada *placeta baix la devallada de l'Iglesia de Sant Feliu*. Per exemple, durant l'any 1711 l'Ajuntament en concedeix tres, una a Benet Pages: *"...Pharmacopulae Gerundae de poder fer y fabricar dos taulells de pedra picada en la Porta de la Botiga de sa casa situada en la part del Riu de onyar en la Plaçeta baix la devallada de la Isglesia de Sant Feliu de la pnt. Ciutat de amplaria de tres palms en fora..."*, una altra a Antoni Alenya: *"...Chirurgie Gerunde de poder fer y fabricar un padris de dos palms de amplaria immediat al enfront de la Casa que te y poceheix y habita en la Plaçeta de la Baxada la de Isglesia de Sant Feliu de la pnt. Ciutat..."* i la última a Baldiri Albar: *"...Aromataris Gerunde de poder fer y fabricar dos taulells de pedra cada un de amplaria de tres palms y nomes fora de la porta de la Botiga de la casa en que habita situada en la Plaçeta de la devallada de St. Feliu de la pnt. Ciutat..."*.⁴⁸⁹ El 1720 en troben una altra concedida a Pere Clara confiter del carrer del Portal de la Barca.⁴⁹⁰ Aquests taulells poden ser usats també com a pedrissos o bancs, ja que, en la petició de llicència feta al 1752 per Antoni Sellas, veí del carrer de les Ballesteries, parla del *assentadero* com a sinònim del taulell, és a dir, que podria ser un element constructiu que podia desenvolupar varies funcions: *"...un assentadero, vulgo taulell de madera en la puerta principal de dicha su casa de siete palmos de largo, y uno á corta diferencia de bolada encastado al suelo..."*.⁴⁹¹

L'any 1727, el llibreter Jaume Bro, després d'haver-li concedit, en aquest mateix any, una llicència

487 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 196-197, 08/06/1763

488 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 174v-175, 09/03/1709

489 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 409-409v, 16/12/1711

490 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 287v, 07/08/1720

491 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 34v-35, 24/01/1752

per tal de construir un balcó en la seva casa del carrer de les Ballesteries, demana i se li concedeix permís per tal de construir “...un assentadero ó padris de piedra picada en su casa que tiene seita en la calle llamada de las Ballestarias de dicha ciudad y de la parte del Rio onyar [...] de cinco palmos de largo y un de ancho ó bolada...”.⁴⁹²

El 1753 Pere Bes demana permís per tal de poder construir dos pedrissos, en cada una de les tres cases que té en el carrer de les Ballesteries: “...Pere Bes Mariá [...] suplica la llicencia per posar dos taulells de pedra que iscan en fora tres quarts en la mateixa casa habita; Y així mateix suplica á vs. la llicencia de posarne en las altres dos casas que la una per lo present la habita Mantunia Illa Torne, y la altre que la habita Jaume Lluch Manya...”.⁴⁹³

A finals del segle XVIII, es concedeixen tres llicències més, dos durant l'any 1791, el primer concedida a Joseph Xifreu i l'altre a Cristòfol Bordils, flequer⁴⁹⁴ i una el 1796 a Lluís Dalmau, totes elles a habitants del carrer de les Ballesteries.⁴⁹⁵

El burg de Sant Feliu, degut a la seva ubicació, és un indret on s'hi registren, al llarg dels temps, un bon nombre d'hostals. En la talla de 1651 al carrer de la Barcha hi apareix registrat Joan Lloris com a *hostaler del lleó* i Francesch Thió com a *hostaler*. En el Reial Cadastre de 1716 apareix registrat Joseph Guardias en el carrer del Portal de la Barca, en una casa de planta i dos pisos, amb onze habitacions, que és propietat dels Aniversaris de l'església de Sant Feliu. Però l'establiment d'aquestes característiques més important o més destacat en el temps, és l'Hostal de la Barca o de Sant Ramon, del qual, segons Jaume Marquès, se'n té notícia des del segle XVII i el situa en una casa a tocar del portal de la Barca.⁴⁹⁶ L'autor però ofereix la possibilitat de que l'establiment datés d'èpoques més reculades amb denominació diferent. Apunta també que el 17 de gener de 1635 un document (no especifica quin) de l'Arxiu Municipal de Girona, es troba esmentat l'Hostal de Sant Ramon, el qual estava situat tangent al Portal de la Barca fent cantonada al carrer del mateix nom. Aquesta dada li va proporcionar el Dr. Lluís Batlle i Prats, i apareix publicat al mateix article sobre l'Hostal de la Barca, del diari *Los Sitios de Gerona*.

Dades documentals sobre l'establiment també les trobem durant l'any 1732, però no fent referència a l'edifici com a hostal, sinó com a caserna. En una relació, portada a terme durant aquest any, sobre els arranjaments que s'han de portar a terme en diferents edificis de la ciutat destinats a allotjar la tropa, s'hi anota que a l'Hostal de Sant Ramon “...Se han de cerrar todos los abujeros dejandole luz

---

492 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 62-62v, 14/03/1727

493 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 294v-295v, 03/12/1753

494 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 110-110v, 11/07/1791

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115v-116, 20/07/1791

495 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 34-34v, 13/04/1796

496 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'Hostal del carrer de la Barca». Girona de cap a cap. *Los Sitios de Gerona* 15/07/1979 pàg. 7, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 41

suficiente y recorrer los tejados y suelos...”.⁴⁹⁷ Durant aquest mateix any una nova notícia ens aporta dades sobre el propietari de l'edifici i sobre una ordre de desallotjament obtinguda: “...Con orden y decreto de 27 de junio antecedente se sirve V. Exa. mandar al corregidor y Ayuntamiento desta ciudad que informe á V. Exa. sobre el contenido en el adjunto memorial que ha sido presentado á V. Exa por Dn Manuel Nadal en assumpto á que se le deja vacuar y libre de la tropa y oficiales y se le pague el alquiler y daños que se ocasionaron á la casa llamada Hostal de Sr. Ramon que este cavallero pocehe en la calle y junto al Portal de la Barca desta ciudad por haverse la el corregidor y Ayuntamiento mandado desocupar...”.⁴⁹⁸ El tres d'octubre del mateix any, trobem l'entrada següent fent referència a l'hostal i a la entrada anteriorment exposada, i ens aporta dades sobre l'estat en què es troba l'edifici: “...Exmo. Sr. Dn. Manuel Nadal con el mayor respecto dize que en la ciudad de Gerona en la calle y junto al Portal de la Barcha pocehe una casa llamada el Hostal de San Ramon la qual teniendola alquilada por orden del Corregidor y Ayuntamiento fue mandada desalojar para la tropa de aquella guarnicion que tiempo ha la tiene embargada perjudicandole no solo el Alquiler sino tambien los daños que se le ocasionan. Por lo que suplico a V. Exa. sea servido mandar al Corregidor y al Ayuntamiento de dicha ciudad deje vacua y libre la dicha casa de la tropa y oficiales por haver otras distintas á esse fin; y que se pague al suplicante el alquiler y daños que se ocasionaren hasta que la buelva á alquilar como es razon...”.⁴⁹⁹

Uns anys més tard, el 1752, una nova entrada fa referència a danys a l'hostal i als arranjaments que s'han de portar a terme, en aquest moment l'edifici és propietat d'Isabel Nadal i de Guitart: “...En inteligencia del contenido en el Memorial que por el Reverendo Francisco Felip Presbitero Rector de San Daniel [...] y como apoderado de D^a Isabel Nadal, y de Guitart viuda de la ciudad de Barcelona [...] dize que haviosse de derribar, y de nuevo reedificar por la ruhina que amenazava la esquina de la casa nombrada el Hostal de Sn Ramon propria de su Principal, se ha mandado de parte de la ciudad por medio de su Quartel Maestre retirar aquel edificio, assi para ensanchar la Calle de la Barca, como para poner la esquina de dicha casa al nivel de la nombrada de Roca de la Barca, y mediante que por el dicho retiro queda perjudicada la dicha casa en el mas terreno que antes ocupava el qual segun la relacion que ha hecho el Quartel Maestre de la ciudad, es de valor lo menos de quarenta libras....”. Demana que se li aboni la quantitat corresponent a la part del terreny que s'ha pres de l'edifici per tal d'ampliar el carrer “...se satisfaga al suplicante en dicho nombre, ó, á su principal el valor del dicho terreno que en beneficio del publico, y luzimiento de la ciudad se le ha mandado ceder, como assi ha sido siempre constumbre en casos semejantes [...] y indepmizarle por el muy Illtre. Ayuntamiento el valor del terreno, y el perjuicio que puediere

---

497 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 72-73, febrer/1732

498 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 277, 10/07/1732

499 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 369-371, 03/10/1732

seguirse al valor de la casa... ”.⁵⁰⁰ Més tard, apareix la relació estimada del terreny: “...Dixeron que haviendo sido nombrados para como Expertos hazer la infra estima esto es el dicho Joseph Cisterna por parte del dicho muy Ilre Ayuntamiento en virtud de su acuerdo del dia veinte del corriente y el dicho Pedro Collell por el Reverendo Franco. Felip Presbitero Rector del lugar de San Daniel en nombre, y por parte de Dª Isabel Nadal, y de Guitart viuda de la ciudad de Barcelona, passaron juntos á reconocer la casa nombrada el Hostal de Sn Ramon que la dicha Dª Isabel Nadal, y de Guitart possehe en la calle de la Barca de esta dicha ciudad, y con especialidad el terreno que para ensanche de la dicha calle se ha cedido de la dicha casa [...] insiguiendo lo que se le havia presentado por el Ingeniero de esta plaza hecho retirar esta al tiempo de rehedificar la parte frontispicia de ella, y su esquina para poner esta al recto de la otra esquina de la casa nombrada de la Rocha de la Barca, y haviendo reconocido el citado terreno cedido, ó, tomado de la dicha casa y el perjuizio que se sigue, á esta y á cada uno de sus pizos des de el suelo hasta el tejado, acordaron unanimes, ser todo aquello de valor de quarenta libras de moneda Barcelonesa... ”.⁵⁰¹

Un nou establiment es porta a terme el novembre de 1628 recollit al Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona, es tracte d'un pou de glaç: “...Establiment emfitèutic atorgat per Benet de Cartellà, canonge de la seu de Girona i ardiaca de Besalú, amb consentiment i voluntat de Francesc d'Eimeric, precentor major, canonge i vicari general del bisbe García Gil Manrique, després de l'informe presentat per Pere Terrats i Joan Guillem Maurici, beneficiats de la seu, a favor de Jeroni del Real i Godai, pastisser, i Joan Faiet, taverner de Girona, d'una part de l'hort prop de mitja vessana de terra, situat al costat de la casa de l'esmentat ardiaconat. A orient, afronta amb la part d'hort que resta a l'ardiaconat; a migdia, una part amb la muralla i una altra amb la torre de Sobreportes que pertany a la casa abacial de Sant Feliu de Girona; a occident, una part amb la torre esmentada i una altra amb el carrer de la baixada de Sobreportes al carrer del Llop, i a cerç, amb les cases del benefici de les Puelles que té Onofre de Siurana i de Bellafilla, canonge de la seu, mitjançant el carrer que va de l'església de Sant Feliu al carrer de Montcada, anomenat de Sacsimort. Els l'estableix per tal que hi construeixin un pou per a conservar-hi la neu i el glaç (no s'hi podia conrear res a causa de l'altura dels murs i les torres i la poca llum que hi havia) [...] També havien de construir a càrrec seu una paret mitjanera de deu a dotze pams que dividís la part establerta de la que restava a l'ardiac de Besalú i havien de fer obrir i condicionar una porta closa que anés a la part que restava a l'establidor, porta per al servei de l'ardiaconat. També havia de fer pujar la paret de la part que restava a l'ardiac que donava a l'hort de la casa

---

500 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 232v-233v, 20/09/1752

501 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 241-241v, 25/09/1752

*d'Esteve Malaviada, prevere beneficiat de Sant Feliu de Girona, de manera que ningú pogués entrar a aquest hort...".*⁵⁰² Segons la documentació consultada, sobre el riu Galligants i fora la muralla hi havia un altre pou de glaç, del qual en fa referència Sulpici Pontich en l'apartat *Pabordias renda en Gerona: "...á 29 octubre 1613 [...] terra en que está lo Pou del Gals fora la muralla á la part de tremontana..."*⁵⁰³ i el 1672 en fa una nova referència: *"...Lo Pou del Glas situat sobre lo torrent de Galligans, que comprá la ciutat á N. Bas devia lluhisme y amortització á 9 novembre 1641..."* aquest l'ubica *"Fora de Gerona debes St. Daniel, y Puig Barrufa"*.⁵⁰⁴

El 1700 es porten a terme obres d'arranjament dels teulats dels pous del glaç de la ciutat i a la porta del de Sobreportes: *"...á Joan Oliveres mestre de casas de Gerona desavuyt lliures sis sous á ell degudas çoes setse lliures un sou per haver adobat les teuladas dels tres pous de glas te esta ciutat y la porta principal del de Sobreportas..."*.⁵⁰⁵ El 1703 es torna a arranjar el pou: *"...á Joan Oliveres mestre de casas de Gerona trenta una lliuras catorse sous; çoes vint y nou liuras quinse sous acompliment de sexanta dos lliuras quinse sous per lo preu fet de haver rodat de paret y teulada lo Pou de glas te esta ciutat en lo Portal de Sobraportas, y en algunas parts tortugadas com las restants una lliura dinou sous sien per haver allergat lo carregador de dit pou..."*.⁵⁰⁶ Durant el 1710 es torna a reparar la porta del pou del glaç: *"...Item á Pere Mauri Serrador de Gerona set lliuras dos sous per una biga per ditas falsas dos ports y un cabiro per adobar dita porta del Pou del Portal de Sobreportas [...] á Joseph Ribot ferrer de Gerona set lliuras dos sous per haver entregats noranta un claus junt despes sexanta una lliura y mitja per la palficada de galligans y fet un golfo per ditas portas del pou del portal de Sobreportas..."*.⁵⁰⁷ Nous arranjaments del pou s'han de portar a terme durant el 1711 *"...es necessari tornarse fer la teulada del Pou del Glas que esta ciutat te en lo Portal de Sobreportas que fou dirruhida ab lo siti del corrent any y tambe á ocasio del mateix siti haverse espatllat en part dit pou. Deliberan que torne redificar dita teulada y se face las demes obras necessarias..."*.⁵⁰⁸

Aquest mateix any, l'Ajuntament creu necessari prendre un tros de terreny de l'hort contigu al pou per tal de facilitar el pas de les carretes, a més es proposa reconstruir el pou, que en aquest moment es troba molt malmès: *"...attes que per poderse ab major facilitat empuarse dit Pou [de Sobreportes] y per poder las Carretas fer la volta passant detras del Monestir de Monjas Caputxinas es necessar valerse de un tros de terreno del hort de una casa que es del Molt Illustre*

---

502 SANS i TRAVÉ, J M^a.: *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona. (1144-1862)*. Col·lecció Diplomataris. Fundació Noguera. Barcelona, 2005 vol. 3 pàg. 1637

503 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. II fol. 322

504 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*, 1730 vol. II fol. 323

505 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115v, 20/02/1700

506 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 456, 20/10/1703

507 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 154, 29/03/1710

508 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 317v-318, 05/08/1711

Capitol de la Cathedral contiguo al dit Pou en la qual habita lo Mestre de Capella de dita Isglesia y se te alguna noticia que lo dit Molt Illustre vindria a be en cedirlo per dit effecte.

Deliberan que axi per fer Embaxada al dit Molt Illustre Capitol per damanarse dit terreno se necessita com y tambe per lo demes se oferesca axi per lo Empuar y adobar lo por de glas te esta ciutat en lo Portal de Sobreportas dirruit á ocasio del Siti del corrent any se Elegescan quatre comissaris...".⁵⁰⁹ Durant aquest mateix mes de novembre, ja s'està arrançant la teulada, ja que en consta un pagament "... á Joan Molins Rajoler del veynat de Palau Çacosta setanta tres lliuras tres sous en moneda Barcelonesa Espanyola per lo valor de tres mil tres centas sinquanta teulas á raho de vint y una lliura lo miller y quarte cents rajols á raho setse sous lo cent que serveixen per tornar la teulada del Pou del Glas en lo Portal de Sobreportas dirruit ab lo siti del corrent any...".⁵¹⁰

Durant el mes de desembre encara es porta a terme un altre pagament, aquest a Antoni Barcelo per la calç, i a Joan Planes per tragar cinc carretades de teules i rajols usada per aquesta obra,⁵¹¹ a mes, a finals d'any encara es fan efectius pagaments a Joseph Ros: "... á Joseph Ros Adroguer de Gerona sinquanta set lliuras sis sous Barc. Y per ellas cent catorse franchs dotse sous moneda francesa per tantas ne ha pagadas per lo preu fet de mestre de casas, teulas mestras, turtugas, mans de fuster, de las portas y ferramenta, per adobar la teulada y pou del glas te esta ciutat en lo Portal de Sobreportas espatllat á ocasio del citi del corrent any com apar del compte ha entregat...".⁵¹² El mes de gener de 1714, les pluges enderroquen part de la paret del pou, durant el mes de març es procedeix al pagament de les obres de reparació: "... á Antoni Cisterna Mestre de Casas de gerona vint lliuras en Moneda Barcelonesa Española a bon compte del preu fer de tornar redificar un tros de la paret forana en lo terreno ahont es lo pou per empuar glas en lo Portal de Sobreportas dirruida á ocasio de Plujas en lo mes de Janer proxim passat...".⁵¹³ Un altre pagament es porta a terme el dia 23 del mateix mes.⁵¹⁴

A principis de 1729, es procedeix a fer una visura en una paret que s'ha esfondrat la qual formava part del pou del glaç: "... en el pozo de hielo sito cerca de la puerta llamada de Sobreportas de la referida ciudad para reconozet si la pared que alli existia y pocos dias haya ha cahido la qual era en frente de la capilla de Sn Lucas que nuevamente ha hecho fabricar la dicha Reverenda Comunidad y tenia el dicho pozo de hielo ha cahido por si mismo sin haversele ocasionado el nuevo empedrado que iba hecho en la Plazuela que media entre las referidas Capilla y pared. Hemos hallado que la dicha pared se hallava ya muy rota y que no se habia podido mantener

509 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 369-369v, 09/11/1711

510 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 380v, 24/11/1711

511 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 404, 14/12/1711

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 419-419v, 19/12/1711

512 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 436, 29/12/1711

513 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 127v, 06/03/1714

514 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 138v-139, 23/03/1714

muchos años por lo muy falto con que se hallava fabricada aunque es verdad que el referido nuevo empedrado hecho en la dicha plazuela ha sido motivo para caher la dicha pared mas promptamente en cuya vista somos del parecer que el empedrador ó quien le ha hecho hazer el dicho nuevo empedrado en la forma que se halla hecho sea la dicha Reverenda comunidad, notra qualquier persona deven contribuir y satisfazer a la ciudad ó a los dichos muy Illustres Señores Regidores en nombre della doze libras diez sueldos [...] en ayuda a los gastos tendra en rehedificar la dicha pared...".⁵¹⁵

Un nou reconeixement es porta a terme a principis del mes de febrer "... para reconocer y visurar la pared que es enfrente de la puerta principal de la nueva capilla de Sn Lucas que ellos han hecho construhir cuya pared cinye el Pozo de hielo que el comun de la dicha ciudad tiene alli y cerca de la Puerta llamada de Sobreportas, Declararon con la Relacion jurada que despues del reconozimiento y visura de la dicha pared, hizieron con auto publico que passo ante el nottario y Escrivano bajo escrito a los veinte y nueve de enero proximo passado; Y en conformidad de lo referido los dichos comissarios han pagado en dinero contante a los dichos Muy Illustres Señores Regidores las doze libras diez sueldos que los dichos expertos con el arriba calendado auto de Relacion Declararon y condenaron haverse de pagar y restituhir al comun de la dicha esta ciudad por el daño ques de havia seguido y en ayuda del costo de haver rectificar la dicha pared quese havia demolido...".⁵¹⁶

El dia quatre de febrer d'aquest mateix 1729 es porta a terme la capitulació de reedificar aquesta paret que unia el pou del glaç amb la porta de Sobreportes. Allà es concreten les característiques que han de seguir les obres de reconstrucció de "...aquella pared que une el terreno y pozo de empozar hielo que el comun de arriba esta ciudad tiene y pocehe cerca la puerta llamada de Sobreportas de la misma ciudad la qual hizo derribar la lluvia...". Inicialment "...en dit Pou de glas tota aquella paret que circueix dit pou, tant la ques troba vuy entera, com las ques troba feta, se deu fer nova, ab quatre, ó sinch palms de fonament, y que sobre pugia dos palms mes alta que lo terreno [...] La dita paret fins al nivell del terreno haura de tenir quatre palms de ample y del nivell del terreno fins al mes alt de la paret, haura de tenir tres palms de ample disminuint lo palm á talus; es a dir que del nivell del terreno, fins alsim de la paret ha de fer talus y dita paret se fara ben lligar ab las vellas del costat [...] si tornara asentar lo Portal ab las mateixas pedras y llinda posanhi un marxapeu y en dita paret a la cantonada si posaran los cantons nous de dos palms de cap y tres de cua y dos de sarvell picats y buixardats y detras de la porta si fara un tros de paret á satisfacio per clourer la porta [...] la dita paret per la part de fora se ha de rebatrer enbrocalar y liscar de

---

515 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 45v-47, 29/01/1729

516 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 52v-53, 03/02/1729

paleta...".⁵¹⁷

L'any 1770 trobem una entrada, en la qual, l'Abat de Sant Feliu demana que se li vengui un pati i el pou de Sobreportes "...*Mui Iltre. Señor Dn. Domingo de Berenguer Abad de la Colegiata Iglesia de Sn Feliu de la ciudad de Gerona, con el mayor respecto expone de vs. que la dicha ciudad tiene un pequeño patio de tierra vacante contiguo con la casa del suplicante, y dominado de ella por la parte del medio dia assombrado de la Iglesia Cathedral por el oriente, y de la dicha casa, y Colegiata Iglesia por el poniente, siendo por consiguiente mui sombrio, y frio en donde por tanto havia, y ahun ay un pozo de nieve, pero de ningun servicio, el producto que la ciudad saca del tal patio es poquissimo, [...] Podria empero sacar mayor provecho vendiendolo al suplicante que lo compraria para poder ampliar por aquella parte su casa Abacial, que la tiene [...] Por ende rendidamente suplica á vs. se digne á conceder al mui Iltre Ayuntamiento ó Junta de Proprios de dicha ciudad de Gerona (atendida la evidente utilidad que ha de tenerla) su licencia, y facultad para vender al suplicante el expressado patio de tierra por aquel justo precio enque se conveniessen [...]*

Acordaron conceder á la enajenacion y venta del dicho patio, y pozo de hielo concediendose empero al Ayuntamiento la facultad, que para ello necessita por los motivos que quedan expressados en la representacion que por respuesta, e informe del dicho memorial se ha formado...".⁵¹⁸ S'ha de dir, que la casa de l'Abat de Sant Feliu, no es troba en el burg, sinó que es troba en el recinte de la Força Vella, entre les escales de la catedral i la muralla, molt a prop del portal de Sobreportes.

El document en el qual s'estableix la venda del pati i el pou del glaç és datat del quinze de novembre d'aquell mateix 1770.⁵¹⁹

De tota la documentació de la compra-venda del terreny en podem extreure que el pou del glaç situat a Sobreportes, durant el segle XVIII, quan es procedeix a la venda del terreny, està ja en estat ruïnós i sense funcionament.

Un altre establiment important, però del que tenim poques dades documentals, és l'existència de l'escorxador del capítol catedralici, al burg. D'aquesta instal·lació se'n fa ressò el Reial Cadastre de 1716 quan en el burg de Sant Feliu, hi situa el *carrer del Escorxador*, prop del que anomena *carrer detras Caputxinas*.⁵²⁰ Durant el 1797, en una queixa de l'abat i el capítol de Sant Pere de Galligants, en la qual proposa que es faci un conducte de desguàs per tal de donar sortida a les aigües brutes i

---

517 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 67-70, 04/02/1729

518 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 69v-71, 05/04/1770

519 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 111-116, 15/11/1770

520 BOADAS i RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Ajuntament de Girona, Diputació de Girona, Institut d'Estudis Gironins. Girona, 1986 pàg. 186

deixalles generades per una adoberia i per l'escorxador de l'església: “...á que se forme y ponga un conducto interior para desguassar unas thenerías ó adoberias, que posehe Dn Pio Andreu, las oficinas del mathadero de la carniceria del Cabildo, y Canonigos de la Cathedral, y el lugar comun del monasterio de Religiosas Capuchinas, y para librar al dicho monasterio de San Pedro de Galligans del edor, y perjuhicio que resulta...”.⁵²¹ Per tant, l'escorxador de la Catedral es trobava molt a prop del convent de monges caputxines i d'un taller d'adoberies regentat per Pio Andreu. Un altre testimoni documental, el trobem en el reconeixement de carrers pel pas de la processó de Corpus que es porta a terme durant aquest mateix any, en el qual hi apareix: “...En el nuevo convento de madres Capuchinas de enfrente de la carniceria del cabildo, y casi en medio de ella puede ponerse por resguardo de dicha pared una piedra, que sirva de guarda roda...”.⁵²²

En el burg de Sant Feliu, i sobretot en el tram format per la placeta de la davallada de Sant Feliu i el carrer de les Ballesteries, un gran nombre de tallers, botigues i comerços que generen gran part del moviment urbanístic i de canvi de fisonomia del barri, però també cal destacar, la presència del Pastim, l'Hostal de Sant Ramon i el pou del Glaç, com a elements comercials importants integrats en l'entremat urbà.

4.6.3. Edificis Religiosos

La presència de la Església Col·legiata de Sant Feliu, marca profundament la vida, la creació i evolució del burg de Sant Feliu. Però no només trobem aquesta gran obra arquitectònica de caràcter religiós en la zona, sinó que amb un poder i influència menor, trobem el convent de les Caputxines, establertes al burg a principis del segle XVII i l'església de Sant Lluç, construïda al costat dels Banys Àrabs també durant aquesta època moderna.

La presència de la **Col·legiata de Sant Feliu** en el burg, ve d'antic, concretament del segle IV, i es podria dir que és un dels elements que influeixen en el creixement i l'articulació del burg de Sant Feliu. No entrarem en debats sobre les dates i les característiques, ni el perquè de la seva construcció, sinó que exposarem els fets i les contradiccions que s'ha anat apareixent al llarg dels anys. Veurem els seus inicis d'una forma resumida, mentre que aprofundirem en els fets que s'esdevenen al llarg del període de temps que ens ocupa, com a la construcció del campanar, la façana principal i les obres i reformes que s'hagin anat portant a terme, de les quals en tinguem notícia.

El temple de Sant Feliu s'alçà sobre un dels cementiris extramurs, concretament el que estava situat

---

521 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona. fol. 99v-100, 06/03/1767

522 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona. fol. 222-223, 11/06/1767

al costat de ponent de la via que venia de França i entrava a la ciutat pel portal de Sobreportes, l'antiga Via Augusta. Es creu que la església de Sant Feliu, s'alça sobre el lloc de la mort o de sepultura, o ambdós, del sant. Es creu, també que l'embrió del temple actual correspon al *martyrium* aixecat sobre la tomba i/o lloc de la mort del Sant que més tard s'hauria monumentalitzat arrel de l'augment de la importància d'aquest indret pel cristianisme gironí i més tard, pel cristianisme en general, ja que esdevindrà un centre de pelegrinatge important a nivell peninsular. Miquel Àngel Chamorro creu que en un primer moment sembla que podria tractar-se d'un edifici modest, de petites dimensions, ja que la seva funció inicial no pretenia donar cabuda a un gran nombre de fidels, a més, s'ha de tenir en compte que la ciutat de Girona en aquell moment no tenia masses habitants.⁵²³ Segons els autors de l'obra *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*,⁵²⁴ apunten que seria durat els segles VI i VII, moment de gran importància de la figura del Sant, quant el *martyrium* passaria de ser una basílica martirial per tal d'adaptar-se a les noves condicions que suposa esdevenir un punt important de pelegrinatge, tot sembla indicar però que les seves dimensions continuen essent reduïdes.

Dades documentals de principis de segle IX, després de la invasió musulmana, aporten informació sobre el temple de Sant Feliu i de la seva funció episcopal i funerària. Apareix com a “...*Sancti Felicis beatissimi martiris Christi sedis Gerundensis...*”⁵²⁵ a finals d'aquest segle però, les fonts el presenten compartint la funció de seu episcopal amb l'església de Santa Maria, per tant, es podria parlar que en aquest moment hi ha una cocatedralitat que desapareixerà a principis del segle X quan ja només es parla únicament i exclusivament de Santa Maria com a seu gironina.⁵²⁶

El temple romànic, edifici anterior a l'actual, és aixecat entre els segles XI i XIII, Josep i Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera aporten dades documentals del segle XII en les quals es fa referència a l'obra de Sant Feliu. Una d'elles, un testament del 1102 que deixa una partida de diners “...*ad opera Sancti Felicis Gerunde...*” i una altra, també una deixa testamentària “...*ad opera ipsius domui claustris...*”.⁵²⁷ Poca informació hi ha de l'existència d'un claustre, documentat del segle XII, un refectori, dormitori, cases per canonges i cementiri, que podrien datar del segle XI.

Al començament del segle XIII apareixen notícies documentals que parlen del *muro novo* de l'església de Sant Feliu i deixes testamentàries per l'obra de Sant Feliu, també apareix documentada

---

523 CHAMARRO, M À: *La construcció de l'església de Sant Feliu de Girona*. Revista de Girona, n°240. Girona, Gener-Febrer 2007 pàg. 73

524 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 34

525 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Cartoral dit de Carlemany...*, document núm.1, pàg. 55-57 segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 35

526 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol. 4 pàg. 37

527 Idem pàg. 107

ja l'escalinata. S'ha de tenir en compte que aquesta edificació d'elements arquitectònics significatius en el temple, es produeix a la mateixa època que es el burg creix en una expansió urbana cap a l'arenys de l'Onyar, afavorit per la construcció del mur de contenció del riu. A finals del mateix segle, i degut als atacs bèl·lics l'edifici queda força ressentit, serà durant el segle XIV quan es procedeix a reconstruir l'edifici: durant el 1313 es porten a terme treballs a l'absis, el 1318 les obres se centren en la cobertura del presbiteri, a l'any 1326 es construeix el tercer tram de volta de la nau central, el 1348 Pere Capmagre construeix l'escala d'accés al temple, durant el 1351, el mateix mestre de cases construeix la capella lateral del Sant Enterrament o Sant Sepulcre, entre el 1350 i el 1357 les obres resten aturades i entre el 1357 i el 1361 es construeix un claustre, de planta trapezoïdal d'uns 97m², a la part nord del temple, un dels costats era paral·lel al carrer del Llop i estava localitzat on avui trobem la capella dedicada a Sant Narcís, la direcció de les obres va anar a càrrec d'Arau Sanç i la traça va ser obra de Pere de Capmage. A finals del segle XV es construeixen les dos últimes voltes i es tanca l'església unint-les amb la porta principal. El 1368 s'acorda enderrocar els "hospicis" de Francesc de Cors i Berenguer Hospital on es bastirà el campanar gòtic. Aquest retard en la finalització de les obres és degut a les obres de fortificació que es porten a terme en el temple entre els anys 1360-1390, les quals i durant l'any 1374 obliguen a l'enderroc del claustre nord, construït pocs anys abans.

El 1368 comencen les obres del campanar, portades a terme per Pere Sacoma. Sembla que el 1369 s'hauria acabat la part atalussada del campanar. Entre 1369 i 1370, amb l'inici de l'escomesa bèl·lica i la fortificació del temple, que veurem més endavant, les obres queden paralizades però a l'últim quart del segle XIV es tornaran a reprendre. A partir del 1383 s'inicia la construcció dels murs i es construeix la volta i el paviment que havia de formar el segon cos, en el qual s'hi treballa durant el 1385 i que es conclourà el 1389 amb la construcció d'unes baranes a la part exterior.⁵²⁸ Sembla que durant aquest període el que es construeix és la base del campanar, una estructura simple que segueix els paràmetres de molts campanars gòtics catalans.

A finals del segle XV es porten a terme obres d'ampliació de l'església amb la construcció d'un nou tram de volta que comportarà l'enderroc parcial de l'escala d'accés al temple. El 1489 es signa el contracte amb el mestre Julià Julià que es compromet a construir merlets, element poc característic de les obres arquitectòniques religioses, tot i que molt comú a la ciutat de Girona, aquests es distribuïran a les façanes nord i sud i a construir la rosassa i la volta i la teulada seguint els paràmetres del segle XIV connectant-la amb la capella del campanar.⁵²⁹

El 1507 Miquel Coma fa una deixa testamentària a l'obra de l'església de Sant Feliu: "*Testament de*

---

528 CHAMARRO, M À.: *La construcció de l'església de Sant Feliu de Girona*. Revista de Girona, nº240. Girona, Gener-Febrer 2007 pàg. 75-76

529 Idem pàg.76-77

Miquel Coma, ferrer de Girona, en el qual nomena com a marmessors Jaume Ferrer, canonge i capellà major de l'església de Sant Feliu; Julià Baschos, carnisser; Bartomeu Casellers, mestre de cases, i Joan Vilar, sabater de Girona. Disposa ser sepultat a l'església de Sant Feliu de Girona a la qual deixa diners per fer el retaule de l'altar major i per a l'obra de l'església...".⁵³⁰

Un contracte del 1532 signat amb el mestre Joan de Belljoch ens aporta dades de la construcció del campanar: “...Entre lo magnífich y venerable mossèn Luys des Vern, donzell en Gerona domiciliat, Narcís Amat, mercader, Pere Llopis, paraire, e Gaspar Terres, àlias Pi, del veynat de Sent Daniel, tots parroquians de la isglésia de Sent Feliu de Gerona, obrers lo any present de la obra layca de dita isglésia, de una part, y mestre Joan de Belljoch, mestre maior de la Seu de Gerona, de part altre, és feta, luhada y concordada la avinença en lo modo següent.

Primerament, attès que per dits obrers és del-liberat fer obrar lo campanar de la dita isglésia de Sent Feliu de Gerona, per ço és apuntat y concordat entre dites parts que lo dit mestre Joan de Bellhoch ha de governar, regir y administrar la dita obre y regonèxer e mirar los que obraran aquella fins y compresa la primera volta que s'ha fet en dit campanar, la qual instància que ha obrar ha tenir set canes, poch més o menys, de altària, y dita administració y govern tindrà y tenir hage del modo y segons que té y governa la obra de la Seu de Gerona.

E per dita administració, salaris e remuneració de sos treballs, los dits obrers hagen donar y pagar al dit mestre Joan sinquanta lliures barceloneses en la forma següent, ço és, que de present per la administració que ja ha tenguda y ha tenir li sien dades sinc lliures, y derrocada la pedre y aparellade prop la isglésia XV lliures, y quant comensaran de paredar altres XV lliures, y acabada la obra les restants XV lliures.

Item, és apunctat y concordat entre dites parts, que les pedres que se hauran picar axí per les portalades, finestres, caragol y claravoyes y altres coses semblants que no.s poden còmodament donar a preu fet, se hagen fer picar per dit mestre Joan o per los que ell volrà, y que sien pagats als dits picadors a rahó de tres sous e mig per quascun die que picaran...”.⁵³¹ Joan de Belljoch abandona les obres, l'autor Pere de Palol, i seguint-lo Josep Clara, apunten que podria ser degut a una equivocació en les obres de la Catedral.⁵³² Dos informes tècnics portats a terme durant el segle XVI, un del 1536 i l'altre del 1539, aporten dades sobre la construcció. El primer és a càrrec de Pau Mateu i Antoni Carbonell: “...Nosaltres Pau Matheu, mestre de cases, e Anthoni Carbonell, fuster, ciutadans de Barcelona, fean rel·latió i migensant jurament en poder del notari públic deiús scrit

---

530 SANS i TRAVÉ, J M^a.: *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona. (1144-1862)*. Col·lecció Diplomataris. Fundació Noguera. Barcelona, 2005 vol. II pàg. 871

531 AHPG, M. Garbí, notaria 10^a de Girona, n^o185 segons CLARA, J.: *La construcció del campanar de Sant Feliu durant el segle XVI*. Revista de Girona, n^o104. Girona, 1983 pàg. 192-193

532 DE PALOL, P.: *Gerona Monumental*. Plus Ultra. Madrid, 1955 pàg. 147, també a CLARA, J.: *La construcció del campanar de Sant Feliu durant el segle XVI*. Revista de Girona, n^o104. Girona, 1983 pàg. 191

*per nosaltres prestat, com a instància e pregèries dels ecclesiàstichs e laychs, obrers e parroquians de la iglésia de Sent Feliu de Gerona, havem vist e mirat la obre del campanar de la dita iglésia de Sant Feliu novament edificada, y aquella bé considerada e regoneguda com de perquè la demont dita obre novament principade sobre la obra antiga del dit campanar se pot continuar, prosseguir y acabar iuxta forma de una mostre havem vista del dit campanar, la qual stà ab uns pilar esmortits y ab uns archs botants y ab una formaria, enteulament y gàrgoles ab ses finestres, segons stà designat en la dita mostre, entès emperò que en algunes parts de dite obre nova vers solixent dins dit campanar faran remoure algunes filades de la paret que tovegen y tornar paredarles affi que sien molt bé ligades y bé paredades de molt bon morter y que sia millor que l'altre ab què stat fet y que de allí amont façen les filades de dit campanar axí de les parets com de les finestres e pilars que tot consecutivament vage al nivell, y que liguen les filades dels pilars e finestres e parets molt bé ligades e quascuna filade, y en les cares de les parets posen algunes pessas de largària de quatre e sinch e sis plams dins la paret assí que dita paret stiga molt bé ligade y millor de la que stada feta, la qual no apar ben ligade, y dites pessas largas sien posades de dos en tres fliades perquè hagen ligar dita obre, y que dita obre sia molt bé paredada y de bon morter, y que sia dit morter molt millor de l'altre, y faent.se ab aquexa perfectió se pot molt bé acabar dite sobre de dit campanar ab la ajuda de Nostre Senyor sens perill algun...”.*⁵³³

El segon informe aportat també per Josep Clara, és elaborat per Joan Lopes de Bellpuig a l'any 1539: “...Que ell, a pregaries dels obrés de Sanct Feliu, ha mirat y diligentment regonegut la obra novament principada del campanar de dita ysglésia y ben considerada aquella, és de parar segon[s] sa intelligèntia y consiència que dite obre principiade és bona, fort y segura y que sie prosseguida y preservada segons stà designada y preservada segons està designada y principada per mestre Joan Guillem de Belljoch. E quant al prosseguir de la obre, per lo que ha vist algunes pedres desligades e xichas, és de parar que sien posades algunes pedres largues y ligadores per a que la obre reste ligade y fort per los angles que sien de pedres una filada per tal (?) de una pese sens ligasó, y que les pedres de les finestres sien grans pedres segons podrà portar la obre, y que la obre se posi y fasse molt allivell, sens grahó algú, y que en les enjustes o pilars de quatre en quatre filades hage una pedra qui fasse dos cantons...”.⁵³⁴

El mestre Enric Gelabert o Gilabert reprendrà les obres durant l'any 1540 fins el 1551. En la visita pastoral portada a terme pel bisbe Joan de Margarit durant el 1542, es parla d'un campanar indecent i descobert: “...visitavit campanille ecclesie quod reperit inceptum iam diu est et indecenter et

---

533 AHPG, M. Garbí, notaria 10ª de Girona, nº195 bis segons CLARA, J.: *La construcció del campanar de Sant Feliu durant el segle XVI*. Revista de Girona, nº104. Girona, 1983 pàg. 194

534 AHPG, M. Garbí, notaria 10ª de Girona, nº201 CLARA, J.: *La construcció del campanar de Sant Feliu durant el segle XVI*. Revista de Girona, nº104. Girona, 1983 pàg. 194-195

discohoptum existents et inde provenit quam plura dicte ecclesie...".⁵³⁵ Durant aquesta mateixa visita el bisbe mana que sigui cobert en un termini de dos mesos.

El 1548 encara es porten a terme obres en el campanar, aquest fet queda registrat per una visita pastoral que es porta a terme durant aquest any.

El 1571 continuava l'activitat constructiva en aquesta zona del temple, i aquestes obres eren dirigides per Pere Boris. A finals del segle XVI, segons Miquel Àngel Chamorro l'última data que es té constància de que es portin a terme treballs en el campanar és del 1571, el campanar és acabat, poc abans que el llamp enderroqués la punxa central, el 1581. Sulpici Pontich anota la notícia següent: "...Á 9 Janer 1581 [...] en la nit mentre la ciutat estave ab gran susto per la inundació dels Rius, ferí un llamp en la piramide del campanar de Sant Feliu, qual arruhina, y una teulada, y moltas casas, ab mort de dos donas."⁵³⁶ En l'arranjament de l'agulla del campanar, no es produirà una reconstrucció de la punxa, sinó que s'acabarà amb una mena de coberta plana.

El fet de que la seva construcció es portés a terme en un període de temps llarg, explicaria el canvi que es produeix en els diferents aspectes constructius: la base octogonal de línies simples i pedra poc treballada, formada per dos nivells, i un cos superior amb pedra més polida, format per dos nivells més, construïts de forma esglaonada, amb contraforts, pinacles i acabat amb una agulla. Segons l'opinió de Miquel Àngel Chamorro, les arestes del campanar es troben desplaçades de quinze a vint centímetres. Al no produir-se cap correcció d'aquest defecte, farà que totes les plantes del campanar, encara que de forma octogonal, siguin irregulars i els paraments tinguin longituds diferents.⁵³⁷ Aquest autor en destaca altres aspectes constructius com el fet de que les tres primeres fileres de carreus usats en cada un dels nivells que configuren el campanar, són carreus de majors dimensions, que la resta, en segon lloc ressalta l'ús de *sillares en ángulo* per obtenir una millor unió de totes les arestes. Un altre aspecte que considera a tenir en compte, seria la presència dels peus per a balustrades que existeixen en tres nivells, creu que la seva inexistència pot ser deguda o bé a què finalment no fossin col·locades o bé, a què han resultat malmeses per les inclemències meteorològiques. Un altre element, seria l'existència de mènsules de recolzament que comencen en l'últim nivell del campanar, aquestes podrien apuntar l'existència d'una escala que permetria pujar fins a la part més elevada del campanar.⁵³⁸

El 1758 trobem una entrada titulada "*Acuerdo com un memorial de los obreros de la Iglesia de San Feliu, en que solicitan el patrocinio de la ciudad para el recurso, que contra ellos, han hecho á*

---

535 ADG, secció P., núm.150, f.304 segons CLARA, J.: *La construcció del campanar de Sant Feliu durant el segle XVI*. Revista de Girona, nº104. Girona, 1983 pàg. 190

536 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol.II fol. 189

537 CHAMARRO, M À: *El campanario de San Félix, una obra del siglo XVI*, dins Actas del Segundo Congreso Nacional de Historia de la Construcción. A Coruña, 22-24/10/1998, pàg. 101

538 Idem pàg. 99-105

S.M.el Abad, y Cabildo de la dicha Iglesia”⁵³⁹ el motiu d'aquest memorial és que l'Abat i el capítol de Sant Feliu demanen al rei poder suprimir l'Obra laica de l'església, però no ens interessa el perquè de l'interès de la supressió d'aquesta entitat ni les raons que aporta l'Obra laica per evitar la seva dissolució, el que ens és d'interès són les dades que aporta sobre el temple, del qual diu: “...Pues amas que no se halla concluida la fachada de la puerta principal de dicha iglesia, ni la torre de ella, ni fabricada la segunda, que debe hazerse al otro lado de dicha puerta...”.⁵⁴⁰ Per tant, segons aquest document, ni la façana principal, ni les torres o campanars estan acabats.

La façana de ponent o principal, és un altre element important del temple i segons Josep Clara⁵⁴¹ el 1600 es tenen notícies que l'Abat Benet de Cruïlles demana ajut econòmic als capitulars per portar a terme les obres, però aquests s'hi neguen. El 1601 s'encarrega la construcció d'una maqueta de fusta que representi la façana i serveixi de patró. Antoni Moret i Joan Prats, tots dos fusters, en seran els artífex però la traça serà dissenyada pel mestre Cisterna.

Segons el mateix autor, l'obra de la façana serà portada a terme en dos fases que es correspondran amb la construcció dels dos cossos. El primer cos construït a partir del 1605, és obra de Felip Regí i Joan Jausí, els dos mestres picapedrers. En el contracte s'exposa que es comprometen a “...fer y fabricar lo primer cuerpo de l'enfront de la dita església, ço és, los padrestales, columpnas, pilastres, pasteres, portalada, revolt, alquitrava, friza, corniza, frontispici, pedestal del segon cuerpo, tallantar, brunyir y il·lustrar y assentar las ditas cosas, així y conforme, y dins lo temps especificat y contengut més llargament en la tabba per assó feta y despedida...”.⁵⁴²

El segon cos, i per tant, la segona fase de construcció, es porta a terme a partir del 1610 per Felip Regí que es compromet “...a fer y fabricar [...] les columnes, pilastres, pasteres, O [rosassa], alquitrava, friza, corniza, frontispici, alzar lo campanar en la capella de Sant Anna, tallantar, brunyir y assentar les dites cosas...” Aquesta obra havia de seguir, en el primer cos l'estil corinti, mentre que el segon cos, havia de seguir l'estil compost descrits tots dos estils per Vignola.

La capella de Sant Narcís va ser construïda entre el 1783 i el 1792 o 1793.⁵⁴³ L'autoria de la traça i de l'obra és atribuïda a Ventura Rodríguez i el promotor de l'obra seria el bisbe Tomàs de Lorenzana. Està situada a la banda nord de la Col·legiata, on hi va haver el claustre construït durant el període de 1357 a 1361, el qual, va ser enderrocat degut a les obres de fortificació del temple. La

---

539 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 144, 24/04/1758

540 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 144-145 24/04/1758

541 CLARA, J.: «Qui va construir la façana de Sant Feliu?», a Suplement Dominical, *Punt Diari*, 04/04/1982 pàg. 8 també a CLARA, J.; MARQUÈS, J M^a: *Sant Feliu de Girona*. Parròquia de Sant Feliu de Girona. Girona, 1992 pàg. 24-25

542 Idem

543 Josep Clara i Josep Marquès situen la data de finalització al 1792, mentre que Ramon Ripoll la data del 1793.

CLARA, J.; MARQUÈS, J M^a: *Sant Feliu de Girona*. Parròquia de Sant Feliu de Girona. Girona, 1992, pàg. 27

RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 165

capella es construeix sobre un terreny de mides irregulars, entre els carrers del Llop i l'accés a la porta septentrional de Sant Feliu, per tal de portar a terme l'obra es demana permís per ocupar part del carrer: *"...En vista del memorial presentado al Ayuntamiento por parte de la Junta de la nueva Capilla de San Narciso exponiendo que para la construccion de ella se necessita ocupar alguna parte de la calle que media entre la nueva fabrica y, la capilla del Santissimo Sacramento, y suplicando en consecuencia, que se sirva el Ayuntamiento concederle su beneplacito segun parece del dicho memorial, que su thenor es á la letra siguiente=Itmo. Sr la Junta de la nueva Capilla de San Narciso con el respeto devido expone á vs. que para la construccion de ella necessita ocupar alguna parte de la calle que media entre la nueva fabrica, y la capilla del Santissimo Sacramento en los terminos que tiene manifestado á vs. [...]*

En esta atencion, y en la de que segun la relacion verbal, que ha hecho al Ayuntamiento el Cavallero Regidor Dn. Antonio de Alberti uno de los dos Sres. Obreros: lo que se pretende ocupar para la construccion de dicha capilla consiste en siete palmos al salir de la Yglesia, y cinco y medio delante de la casa del Prior de Foixá; y que ahun tomando todo lo referido quedaria la calle bastante ancha pues en lo mas estrecho quedarian lo que menos diez, y nueve palmos, y medio de calle no pudiendose con esto causar perjuicio á tercera persona, ni al publico; si solo en maior honra, y gloria del Ynvicto Patron San Narciso.

*Acordaron que por el infro. Escribano y Secretario se continuase en el dicho; y preinserto memorial el Decreto siguiente: Gerona á primero de maio de mil setecientos ochenta, y dos =Concedese á la Junta de la nueva Capilla de San Narciso el permiso correspondiente para ocupar la calle, que media entre la nueva Capilla, y la del Santissimo Sacramento de la Yglesia de San Feliu de esta ciudad á saber siete palmos al salir de la puerta de la Yglesia, y cinco palmos, y medio delante de la casa del Prior de Foixá, con la circunstancia emperó de dexar la calle de ancho lo que menos diez, y nueve palmos en todo su largo..."*⁵⁴⁴

La primera pedra és col·locada al catorze d'abril de 1782 i el testimoni es recull en el Manual d'acords d'aquell any.⁵⁴⁵

Tres dies després el Regidor Antonio de Alberti proposa demanar permís al Rei per tal de contribuir en l'obra de la capella de Sant Narcís.⁵⁴⁶ El 1790 l'obra de la capella és acabada.

Apareixen altres notícies soltes referents al temple o al seu entorn. Un exemple el trobem en un pagament portat a terme el 1736 on s'aporta dades del cementiri, el qual sabem que estava situat a la

⁵⁴⁴ AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 75v-76, 01/05/1782 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 172

⁵⁴⁵ AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 57-59, 14/04/1782, també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 166

⁵⁴⁶ AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 61v-62, 17/04/1782

Pujada de Sant Feliu i adossat a l'església per la seva part sud-oest: "...Acordaron que se pague a Honorato Frexes Albañil vecino de esta ciudad diez, y seis libras ocho sueldos, y seis dineros por el gasto de recomponer la trenca passa, y escalera del sementerio de la Iglesia de San Feliu que se descompuso á fin de poder passar con ruedas, y acavallo por el dicho sementerio..."⁵⁴⁷

Amb no tanta rellevància dintre el burg, possiblement a causa de la seva clausura, és el monestir o **convent de monges caputxines**. Roig i Jalpí, quan el 1678 escriu l'obra *Resumen Historial de las Grandezas, y Antigüedades de la ciudad de Gerona*, parla del convent de la forma següent: "...Hizose en mi tiempo esta fundacion, y estuvieron primero aquellas Venerables Madres en una casa muy estrecha, y mal acomodada, en la misma calle donde oy estàn, saliendo por el portal de Sobrepuertas, y yendo recto tramite al Monasterio de S. Pedro de Galligans. Pusose luego mano à la obra de la Iglesia, y Convento, en el sitio que ocupavan las casas de los antiguos Cavalleros Capmañs[...]. Este Convento no està acabado; pero està muy adelantado, y tiene suficiente comodidad para las Religiosas: y desde el año 1636. està hecha la Iglesia, que es hermosissima, plantada del Oriente al Poniente, como de otras se ha dicho; ay contiguo à ella à la parte del Medio dia està el Convento..."⁵⁴⁸

Anna Gironella, en l'obra *Girona. Convents i Monestirs, segles X-XIX*, apunta que durant el 1609, el beneficiat de la seu Sebastià Valls va adquirir una casa al carrer de Bellaire que va donar al bisbe amb la promesa de construir-hi un convent per unes monges.⁵⁴⁹ Un document del desembre de 1619 exposa la venda en subhasta pública del que es podria considerar el primer establiment de les monges caputxines: "Venda en subhasta pública atorgada per Francesc Pasqual, canonge de la seu de Girona; Francesc de Cruïlles, habitant de Girona; Joan Clapés, mercader, i Joan Maurici, escrivà de la Cort Reial de Girona, com a protectors i administradors del convent de les monges caputxines de l'esmentada ciutat, traslladades al nou convent darrere l'església de Sant Feliu de Girona, a favor de Jaume Batlle, blanquer ciutadà de Girona, com a més-dient. Venen les cases i patis on estava situat el convent, antigament propietat d'Honorat Durant, notari públic de Girona, i de la seva difunta esposa Anastàsia; de Baudili Closells, sastre de Girona, i del difunt Joan Onyar, blanquer de Girona (les de Baudili Colsells i les de Joan Onyar, situades al carrer de la Barca prop del riu Onyar, havien estat derruïdes i convertides en patis del convent). Domènec Valls, notari públic de Girona, les havia donat a les esmentades monges per tal que poguessin establir el convent salvant, però, el dret del paborde de juny de l'església de Sant Feliu i del rei. El preu de la venda és de 350 lliures, de les quals el comprador en retenia una part per redimir un censal de 220

547 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 64, 02/03/1736

548 ROIG i JALPÍ, J G: *Resumen Historial de las Grandezas, y Antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 393-394

549 BOADAS i RASET, J.; GIRONELLA I DELGÀ, A.: *Girona. Convents i Monestirs, segles X-XIX*. Ajuntament de Girona. Girona, 2005 pàg. 105

sou de pensió que es pagava per una de les cases. Amb la resta es repararien els desperfectes causats per les inundacions en el nou convent."⁵⁵⁰ Aquest Jaume Batlle o Balia, llegirà les cases a la seva filla Isabel, que posteriorment les vendrà als Jurats de la ciutat. Aquestes cases que inicialment van proporcionar el primer sostre a les monges caputxines a la ciutat, esdevindrà segurament, anys més tard, caserna de l'exercit, l'anomenada caserna d'en Balia.

Abans del 1618, vivien en una casa de dimensions reduïdes al carrer del Llop, però en aquest any les monges caputxines van comprar a Josep Planes una casa i uns horts situats en aquest mateix carrer, la mateixa Anna Gironella creu que aquest edifici corresponia als Antics Banys, moment en el qual estaven en desús. La construcció de l'església es va portar a terme entre 1636 i 1637.

Pontich apunta que "*...Las Sras Caputxinas tinguieran la Iglesia feta y ser portá lo Ssm Sgt. de la Seu á 9 Juny 1637...*"⁵⁵¹

Aquest mateix autor, en el capítol que parla de les *Casas en particular de la Santa Iglesia de Gerona*, la casa a la qual li dóna el número u, que la situa *al Capdevall del Saccimor girada per totas part de camí publich ab horts, que es á ponent de la Torre Cornelia, y Aula nova Capitlar...*" aquesta casa el 1658 "*...fou demolida ab lo accident de pegarse foch en una porció de polvora que en ella se guardava, de que participá una paret de las Caputxinas...*"⁵⁵²

Ja en el segle XVIII en trobem diferents notícies documentals. En el Reial Cadastre de 1716 s'apunten dos carrers referits amb el nom de *costat Caputxinas* i *Detras Caputxinas*, aquests carrers el 1535 es correspondrien amb una part del traçat de l'anomenat carrer dels Banys.

L'any 1725 en la concessió d'una llicència per construir una capella, possiblement per les afrontacions sigui la de Sant Lluc, ens aporta dades de la localització del convent, prop de la casa del benefici de les Puelles, que més endavant esdevindrà la Capella de Sant Lluc, prop també del cementiri de Sant Feliu, del portal de Sobreportes i del pou del glaç "*...que pueda tomar de la calle que va de la del llop a la Puerta llamada de Sobreportas de la misma ciudad mas afuera del simienterio de la casa oy dirruhida que era del Beneficio de las Puellas de dicha Iglesia tomando des de la esquina del Monasterio de Monjas Caputxinas de la referida ciudad linea recta hasta ha sinco palmos mas arriba de la sobrerreferida casa...*"⁵⁵³

El 1728, tres anys més tard, apareix un seguit de correspondència entre el Governador i l'Ajuntament per tal de decidir a qui pertoca portar a terme el pagament de l'empedrat del tros de carrer que és davant del convent de les caputxines "*...Muy Señores mios. Haviendose compedrado la calle del Llop conforme lo deseavan Vos y que convenia á la decendia de las Processiones y*

---

550 SANS i TRAVÉ, J M^a.: *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona. (1144-1862)*. Col·lecció Diplomataris. Fundació Noguera. Barcelona, 2005 vol. III pàg. 1567-1568

551 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*, 1730 vol. I fol. 324

552 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*, 1730 vol. I fol. 247

553 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 215-216, 03/07/1725

*hallandose una porcion de empedreado como lo veran Vss por el papel adjunto que toca al combento de las Capuchinas. Vss se serviran dezirme quien deverá pagar este gasto empedreado pues parezese ser de justicia que el maestro sea pagado de su trabajo...".*⁵⁵⁴ La resposta a aquesta missiva per part de l'Ajuntament s'ha perdut degut al mal estat del text a causa de l'acció de l'aigua, però dos dies més tard el comú mana que es procedeixi al pagament amb els fons de l'Ajuntament: "*...En consideracion de hallarse el Combento de Religiosas Capuchinas de esta ciudad en una summa pobresa por cuya causa no se pudo ser posible en manera alguna pagar al maestro empedrador de las calles de dicha esta ciudad. Las veinte y quatro libras diez sueldos que importan las veinte y siete tuezas un pro y quatro pulsadas de terreno que ha empedrado delante del dicho combento y plazuela de el.*

*Deliberan que en atencion á la miserabilidad en que se halla el dicho combento se paguen al dicho empedrador las dichas veinte y quatro libras diez sueldos de dinero del comun de dicha esta ciudad por medio de la tabla de aquella...".*⁵⁵⁵

En la relació de carrers i cases a arranjar per tal de poder portar a terme la processó de Corpus de l'any 1744 s'exposa que "*...En el frontispicio del Combento de Monjas Capuchinas se deve tambien componer una texa que menaza ruina...*"⁵⁵⁶ i la que es porta a terme durant el 1767 s'apunta que "*...En la nueva pared del convento de madres Capuchinas de enfrente del matadero de la carniceria del cabildo, y casi en medio de ella puede ponerse por resguardo de dicha pared una piedra, que sirva de guarda roda...*"⁵⁵⁷. La referència a una nova paret podria indicar que possiblement, en aquell moment, s'hagués portat a terme la construcció o reconstrucció d'una de les parets perimetrals del convent.

Un altre edifici de caire religiós ubicat al burg, és la **capella de Sant Lluç**. Aquesta capelleta, ubicada també al carrer del Llop, a tocar del portal de Sobreportes, va ser construïda a partir del 1724, any en què la comunitat de beneficiats de la catedral va comprar el solar que havia estat el beneficiat de la Verge de les Puelles. Un document del 1725 parla de concessió de la llicència per tal de construir una capella, aquesta, per les afrontacions que aporta la documentació, seria la capella de Sant Lluç: "*...damos y concedemos plena y libre facultad, licencia y permiso bastante á la dicha Reverenda Comunidad ausente y por ella a los dichos Reverendos Dres Narciso Nadal y Francisco Moliá Comissarios sobrerreferidos presentes y bajo acceptantes que pueda tomar de la calle que va de la del llop a la Puerta llamada de Sobreportas de la misma ciudad mas afuera del simienterio de la casa oy dirruhida que era del Beneficio de las Puellas de dicha Iglesia tomando des de la*

---

554 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 209, 02/06/1728

555 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 213-213v, 04/06/1728

556 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115-116v, 23/05/1744

557 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 222-223, 11/06/1767

esquina del Monasterio de Monjas Caputxinas de la referida ciudad linea recta hasta ha cinco palmos mas arriba de la sobrerreferida casa con expressa declaración que la dicha Reverenda Comunidad deva primeramente convenirse con los obreros de la obra de la Iglesia secular y Collegiata de San Felio de la dicha ciudad, á la qual Iglesia toca el quitar las gradas que se hallan en la calle para subir y entrar en el Ceminterio de cierso de la dicha Iglesia de San Felio hasta al igual de la pared del dicho ciminterio que es inmediata y afronta con la dicha calle en la parte de Poniente de suerte que la dicha calle en la parte que son las referidas gradas sea llana y con la mesma igualdad de lo demás de la dicha calle y quitada primeramente las dichas gradas y puesta llana la dicha calle y no en otra forma.

Y assi mismo para tomar de la calle ó plazuela que es á la parte de medio dia de la mencionada casa que fue de dicho Beneficio de las Puellas que va á las serrasinas des del puesto a que se ha sobre asseñalado tomar de la calle de la dicha Puerta de Sobreportas lo que convenga para la fabrica de la Capilla que dezea dicha comunidad construhir entendido empero, y declarado que en qualquier parte deva entre dicha capilla y a la pared del huerto donde ai el pozo de hielo de la dicha ciudad quedar quize palmos de calle y no en otra manera...".⁵⁵⁸ L'església de Sant Lluç, el 1729 ja estava construïda, en una relació de visura per tal de determinar si l'enderroc d'una paret propera al pou glaç de Sobreportes, havia estat conseqüència del nou empedrat de la zona ubicada entre la dita capella i el portal de Sobreportes que es porta a terme degut a la construcció d'aquesta nova capella de Sant Lluç. A partir d'aquest document, corroborem que la font anterior aportava les dades de la concessió de llicència per la construcció de la capella esmentada: "...en el pozo de hielo sito cerca de la puerta llamada de Sobreportas de la referida ciudad para reconozar si la pared que alli existia y pocos dias haya ha cahido la qual era en frente de la capilla de Sn Lucas que nuevamente ha hecho fabricar la dicha Reverenda Comunidad y ceñia el dicho pozo de hielo ha cahido por si mismo sin haversele ocasionado el nuevo empedrado que se ha hecho en la Plazuela que media entre las referidas Capilla y pared: Hemos hallado que la dicha pared se hallava ya muy rota, y que no se habia podido mantener muchos años por lo muy falso con que se hallava fabricada aunque es verdad que el referido nuevo empedrado hecho en la dicha plazuela ha sido motivo para caher la dicha pared mas promptamente en cuya vista somos de parecer que el empedrador, ó quien le ha hecho hazer el dicho nuevo empedrado en la forma que se halla hecho sea la dicha Reverenda comunidad, u otra qualquier persona deven contribuir y satisfazer a la ciudad ó a los dichos muy Illustres Señores Regidores en nombre della doze libras diez sueldos [...] en ayuda a los gastos tendra en rehedificar la dicha pared...".⁵⁵⁹ El dia 3 de febrer de 1729, es

558 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 215-216, 03/07/1725

559 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 45v-47, 29/01/1729

procedeix a fer una memòria de la restitució feta pels Beneficiats de Sant Lluç: *"...habia venido bien, y convenian á lo que Pedro Garau, y Agustin Soriano maestros Albañiles, y vecinos de la dicha esta ciudad como expertos elegidos por ambas partes para reconocer y visurar la pared que es enfrente de la puerta principal de la nueva capilla de Sn Lucas que ellos han hecho construir cuya pared cinye el Pozo de hielo que el comun de la dicha ciudad tiene alli y cerca de la Puerta llamada de Sobreportas..."*.⁵⁶⁰

El temple de Sant Feliu serà una part molt important d'aquest període, sobretot la construcció de la part alta del campanar, la façana principal i la capella de Sant Narcís. Per contra els altres dos edificis, el convent de caputxines i l'església de Sant Lluç, tindran un caràcter secundari en la vida del burg.

La fortificació de Sant Feliu, serà un element clau, també, en l'esdevenir de les obres de construcció dels diferents elements arquitectònics. Les característiques d'aquestes fortificacions les veurem més endavant, en la part on es parlarà de les fortificacions i els elements de defensa del burg.

4.6.4. Edificis singulars: Els Banys Àrabs

L'edifici actual dels anomenats Banys Àrabs de Girona és una reconstrucció, d'un edifici previ, portada a terme durant el segle XIII en l'anomenat alou de Santa Maria.

La primera notícia que s'aporta de la presència dels banys al burg de Sant Feliu, segons Girbal,⁵⁶¹ ens ve datada del 1194, moment en el qual del rei Alfons II d'Aragó cedeix a la Seu de Girona una part de les rendes, concretament dos-cents cinquanta sous, que el rei percebia dels *balnea* de la ciutat.

El 1294 el rei Jaume II, va cedir l'edifici a Raimundo de Toyllano (Taialà) i a tots els seus descendents amb la condició de reconstruir-los i explotar-los. Aquest edifici estava en molt estat a causa del setge de 1285, degut a la seva proximitat a la muralla i a la vulnerabilitat de la zona en el qual estava ubicat. A la mort de Raimundo de Toyllano, l'edifici passa al seu nebot i hereu Raimundo Simón de Toyllano, en el document on es redacta el traspàs de l'edifici s'apunten, entre altres informacions, les seves afrontacions. Per tant el 1322 l'edifici dels banys afrontava *"...por oriente con camino público, á mediodía parte con la casa de Carbonell clérigo y parte con las casas que fueron de Ramón Berenguer de Far en otro tiempo ciudadano de Gerona; por occidente parte con las casas de Berenguer de Roca canónigo de la Iglesia de San Félix de Gerona y parte con las casas del horno de Guillermo Suñer ciudadano de Gerona y parte con las casas del maestro*

---

560 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 52v-53, 03/02/1729

561 GIRBAL, E C: *Estudio Histórico-Artístico acerca de los llamados Baños Árabes de Gerona*. Imprenta y Librería de Paciano Torres, 1888 pàg. 10

Geraldo físico de Gerona, y por cerzo con el huerto ó jardin de la casa de dicho maestro Geraldo y con las casas de la mujer den Sent P. Ciudadano de Gerona..." en aquest document també s'informa que "...Queriendo y concediendo á vos y á los vuestros y tambien estableciendo perpétuamente que en adelante no puedan construirse, tener ó haber por Nos ó por los nuestros ó por otro qualquiera baños algunos en dicha ciudad ó suburbios de ella [...] Mas, si vos ó los vuestros quisiéreis con el tiempo hacer construir ó mudar otros baños en la predicha ciudad ó en sus suburbios, os sea lícito hacer la misma construcción ó mutación en qualquier lugar que quisiereis en la parte baja de dicha ciudad ó en sus suburbios, en fuerza de la donación, concesión y establecimiento en enfiteúsis que con el presente hacemos á vos y á los vuestros perpétuamente...".⁵⁶²

El 1342 Pere IV va transmetre o alienar els banys a favor de Arnau de Riaria (Pla Cargol, segurament seguint a Girbal, considera que probablement es tractaria d'un membre de la família Sarriera).⁵⁶³ Aquest Arnaldo era el metge de Pere IV i segurament, ja havia comprat la propietat a Simó de Taialà.

El 1416 era propietat de Francisco de Cors, el qual, en aquest mateix any, el va vendre a Pere de Campmany. Després d'algunes generacions pertanyent a la família Campmany, el 1606 Joan Rafel de Campmany vendrà l'edifici amb les cases i l'hort al sagristà segon de la Col·legiata de Sant Feliu, que en aquell moment era Francesc Planes. Uns anys després, concretament el 1617, el llega al seu germà, un mercader de la bisbal anomenat Josep. Aquest últim serà el que vendrà l'edifici a les monges caputxines per tal que hi instal·lin el seu convent. Les necessitats d'aquesta comunitat van alterar la disposició de les dependències.

Pla Cargol afirma que hi havia un carreró que comunicava el carrer de Sacsimort amb el carrer del Llop per darrera l'església de Sant Lluc. L'autor apunta que aquest carreró servia per descarregar la llenya per escalfar l'aigua del *Caldarium* o sala calenta. També apunta que els desaigües dels banys s'unien en un col·lector que els conduïa a la claveguera que portava les aigües fins al riu Galligants.⁵⁶⁴

Enric Claudi Girbal es lamentava el 1888 pel fet que l'antic edifici dels banys hagués passat a formar part del convent de Caputxines, un orde claustral i auster, que al prendre possessió de l'edifici, aquest es va veure transformat per a poder acollir a les religioses. Apunta també que del que resta dels banys, és sols una part de tot el conjunt i es mostrava convençut que l'entrada al balneari es trobava ubicada a l'est, al carrer de Sacsimort, al costat del baluard de Sarracines: "...*Lo indica aún el lienzo de pared de sillería que corre por todo el frente del edificio, y en cuyo centro*

⁵⁶² ACA, pergamins de Jaume II, núm. 3929 segons GIRBAL, E. C: *Estudio Histórico-Artístico acerca de los llamados Baños Árabes de Gerona*. Imprenta y Librería de Paciano Torres. Girona, 1888 pàg. 15

⁵⁶³ PLA CARGOL, J.: *Gerona Arqueológica y monumental*. Dalmau Carles, Pla. S.A. Editores. Gerona-Madrid, 1952 pàg. 62

⁵⁶⁴ Idem 68

*aparece tapiada una puerta adintelada, cuya mitad ó poco menos tapa ó esconde el piso terraplen de dicha calle, que apenas merece el nombre de tal, y fué desde antiguo camino ó vía pública. La parte superior del muro hubo de sufrir varios desmoches, pues las hiladas de sillería en una gran parte han debido sustituirse con obra de cal y canto...".*⁵⁶⁵

A la primera meitat del segle XX, les monges caputxines cediran l'edifici a la Diputació de Girona i es començaran a fer les obres de rehabilitació i restauració.

4.6.5. Casernes

Al burg de Sant Feliu, tal i com passa també en el burg de Sant Pere, trobem edificis, la funció dels quals inicialment era la d'habitatge o hostalatge, convertits en casernes i també cases llogades per tal d'allotjar alguns oficials de major grau.

Les fonts documentals que ens aporten els Manuals d'acords ens parlen de la caserna d'infanteria, la de cavalleria, la caserna d'en Balia, la caserna del portal de la Barca, la caserna de l'antic Hostal de Sant Ramon...

Els autors Carlos Díaz i Fernando Torres apunten la presència d'una caserna immediata a la porta de la Barca, aquesta estava formada per dos cases particulars que el 1685, van convertir-se en caserna.⁵⁶⁶

Les notícies que sorgeixen dels Manuals d'acords ens informen sobre la existència de l'anomenada caserna d'en Balia, sense situar-lo de forma concreta: "*...las Casas dels quartels de Belia y la casa que fou den Bosch de servia situada en lo carrer del Portal de la barca que Vs. te ocupat se tenen tots en alou, y directe senyoria de la Pabordia de Juny de la Iglesia de Sant Feliu de la present ciutat aprestacio de diferents censos de molts dels quals se estant devent diferents anyades...*".⁵⁶⁷

Del 1702, són les referències a arranjaments portats a terme a diferents casernes d'infanteria ubicats a diferents zones de la ciutat, una d'elles situada al carrer del Portal de la Barca.⁵⁶⁸

El 1706 una nova notícia fa referència a obres, aquest cop de fusteria, que es porten a terme a diferents casernes, no especifica el tipus de caserna, però sí la seva ubicació: "*...á Francisco Fages quartel mestre de esta ciutat sinquanta sis lliuras set sous per tantas ne ha pagadas per desanou canas fusta dos cayrats, trenta Jornals de mestre y vint y quatre de un fadri fuster, y claus per fer uns travessers en los tabladros dels quartels del carrer del Portal de la Barca, en lo del quarto y*

---

565 GIRBAL, E. C: *Estudio Histórico-Artístico acerca de los llamados Baños Árabes de Gerona*. Imprenta y Librería de Paciano Torres. Girona, 1888 pàg. 28

566 DÍAZ, C.; TORRES, F.: *Historia de las fortificaciones y alojamientos militares de Girona*. Institución "Fernando el Católico". Excmo. Diputación de Zaragoza. Saragossa, 1998 pàg. 42

567 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 319v-320, 10/08/1700

568 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 526-526v, 21/11/1702

alore devant del Monestir de Sant Agustí que ocupa la guarnicio desta Plaça..."⁵⁶⁹

El 1709 una entrada als Manuals d'acords sobre el mal olor que generen les comunes de la caserna d'en Balia, la situa al carrer del Portal de la Barca: "*...per quant es precis donarse providencia per lo mal fetor donan las comunas son en lo Quartel dit den Balia seituat en lo Carrer del Portal de la Barca...*"⁵⁷⁰ Durant aquest mateix any, una nova entrada parla dels "*...quartels de infanteria te esta ciutat en lo carrer del Portal de la Barca per acomodament de la guarnició...*"⁵⁷¹ S'ha de tenir en compte que aquí es parla de casernes d'infanteria en plural, com si talment, aquest carrer del Portal de la Barca hi hagués més d'un edifici que realitzés aquestes funcions. Dos mesos després es fa efectiu un nou pagament, al mateix mestre d'obres, Joan Oliveras, per haver portat a terme arranjaments a la caserna d'en Balia del carrer del Portal de la Barca.⁵⁷²

El 1710 tornem a trobar notícies sobre l'arranjament d'una caserna del carrer del Portal de la Barca⁵⁷³ sense cap especificació concreta. El maig de 1711 es fan unes portes noves per la caserna d'infanteria situada a aquest mateix carrer.⁵⁷⁴ Aquest mateix 1711 es porta a terme un pagament per les obres de reconstrucció de la caserna d'en Balia, aquest mateix document apunta el mal estat de l'immoble: "*...á Joan Oliveras mestre de casas de Gerona quinse lliuras Barc. Y per ellas trenta franchs moneda francesa per deu dotsenas de llatas ha compradas á raho de una lliura deu sous dotsena y han de servir per adobar lo quartel anomenat de Balia seiutat en lo Portal de la Barca per trobarse aquell molt dirruhit á ocasio del siti passat...*"⁵⁷⁵ Un mes després es porten a terme els pagaments per material de fusteria a Pere Alberti, fuster de Campllong⁵⁷⁶ i dos dies després, una entrada ens informa sobre l'estat de la caserna d'en Balia: "*... per quant lo quartel dit den Balia que te esta ciutat per la Guarnicio de esta Plaça en lo carrer del Portal de la Barca necessari adobarse la teuladas de aquell per estar total sens teulas y plourerse en tots los sostres.*

Deliberan que se dobe y repare dit quartel y que per dit effecte se gaste lo necessari cometentho als dits Molt Illustres Señors Jurats y major part de ells assoles ab ple poder..."⁵⁷⁷ A partir d'aquest moment es van produint entrades sobre pagaments realitzats pels materials usats en les obres de reconstrucció de la teulada de la caserna: fusta vella,⁵⁷⁸ cairats i bigues,⁵⁷⁹ a Francisco Mora, els

---

569 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 208, 10/04/1706

570 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 380v-381, 05/08/1709

571 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 506v-507, 05/10/1709

572 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 595v-596, 19/12/1709

573 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 432-432v, 25/10/1710

574 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 263v-264, 19/04/1711

575 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 344, 19/09/1711

576 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 346v-347, 03/10/1711

577 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 351-351v, 05/10/1711

578 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 355, 10/10/1711

579 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 362-362v, 17/10/1711

ports de rajols a Joan Planas⁵⁸⁰ o els sacs de guix a Salvi Oliveras.⁵⁸¹ Aquesta última entrada parla de la caserna sense especificar si es tracta de la de Balia. A partir d'aquest moment, apareixen una sèrie de referències a pagaments per material i obres a la caserna del carrer del Portal de la Barca, però sense concretar si es tracta de la caserna d'en Balia. Trobem pagaments a Joseph Vives, un esparter que suposem que havia avançat diners per fer front a les obres "*...á Joseph Vives Esparter de Gerona duas lliuras deu sous Barc. Y per ellas sinch franchs moneda francesa per tants ne ha pagats per fer adobar la casa de quartel te esta ciutat en lo Carrer del Portal de la Barca contigua a la de dit Vives...*", en la mateixa entrada dels Manuals d'acords hi apareix un pagament a Salvador Llinas per dos-centes quarteres de calcs "*...ha entregadas y han servit per dit Quartel del Balia...*", és a dir, que podria ser que tot i no anotar específicament en un inici que es tractava de la caserna en qüestió sí que apareix posteriorment anotat encara que de forma indirecta.⁵⁸² Aquest mateix mes de novembre es porten a terme pagaments a Jaume Serra, un treballador de la ciutat,⁵⁸³ a Pere Puig, per pagaments que ha avançat pels treballs dels mestres de cases, fadrí i manobre,⁵⁸⁴ a Joseph Figueres per la venda de cairats i altra fusta, llates...⁵⁸⁵ El mes de desembre, com a culminació de les obres es paga "*... Pere Puig Parayre de Gerona quaranta sinch lliuras onse sous Barc. Y per ellas noranta un franch dos sous moneda francesa per diferents jornals ha pagats á diferents mestras de casas, fusters y manobras per cubrir la teulada del quartel te esa ciutat per la Guarnicio de aqulla en lo Carrer del Portal de la Barca...*".⁵⁸⁶

Totes aquestes entrades, citades a tall d'exemple, tot i que algunes no fan una referència específica a la caserna d'en Balia, considerem que molt probablement sí que siguin partides de material i jornades de treball portades a terme per tal d'arranjar aquesta caserna enderrocada o en molt mal estat després de l'últim setge.

Si considerem doncs que les obres portades a terme fins aquest moment a la caserna ubicada al carrer del portal de la Barca, fan referència única i exclusivament a la caserna d'en Balia, els pagaments que es fan al traginer Jaume Serra per ports de sorra i calcs, també formarien part d'aquestes partides de pagaments, i per tant quan s'apunta que eren per "*...adobar lo quartel de Infanteria es en lo carrer del Portal de la Barca...*"⁵⁸⁷ o els que es fan als rajolers Miquel Bonadona i a Narcís Oliva, pels rajols i les teules, on s'anota "*...que han servit per radificar lo quartel de*

580 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 362v, 20/10/1711

581 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 368v, 07/11/1711

582 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 371, 14/11/1711

583 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 372, 17/11/1711

584 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 374v, 17/11/1711

585 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 375, 17/11/1711

586 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 391v, 05/12/1711

587 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 400-400v, 12/12/1711

Infanteria te esta ciutat en lo carrer del Portal de la Barca...,⁵⁸⁸ es podria considerar que aquesta caserna d'en Balia estava destinada a allotjar part de les tropes d'infanteria establertes a la ciutat en aquell moment, tot i que encara no es pot determinar si es tracta d'una sola caserna o si n'hi havia més d'una. El 1888 Enric Claudi Girbal en la seva obra *Estudio Histórico-Artístico acerca de los llamados Baños Árabes de Gerona*, apunta la següent informació en parlar de la venda de l'edifici dels Banys a les monges caputxines: "...En los primeros días de mes de junio de 1609 llegaron á Gerona desde Barcelona cinco ó seis monjas capuchinas para fundar casa de su orden, instalándose al parecer en la calle de la Barca [...] Por los años de 1636 estaba habilitado ya el nuevo convento [el que inclou els banys][...] Las casas que aquellas religiosas habitaron en sus primeros tiempos en las calles indicadas fueron vendidas por los administradores ó protectores de las mismas monjas á Jaime Baylía ó Balía en 27 diciembre de 1619 para reparar los estragos que la inundación de 1617 había causado en aquel edificio, y la heredera de dicho Balía, llamada Isabel, las vendió á su vez á los Jurados de la ciudad en 5 de enero de 1683...".⁵⁸⁹ Aquest edifici, convent inicial de les monges Caputxines, probablement va passar a ser la caserna d'en Balia, val a dir, però, que el lloc inicial on s'estableixen les monges caputxines, alguns autors, tal i com hem vist anteriorment, el situen al carrer de Bellaire.

Una entrada de l'any següent fa referència a la caserna de cavalleria del burg de Sant Feliu i també està localitzada al carrer del Portal de la Barca: "...á Salvi Oliveras altre de dits Molt Illustres Señors Jurats sinch lliuras nou sous y quatre diners en moneda Barc. Espanyola per tantas ne ha pagadas per trenta dos sachs de guix que ha comprats y serveixen per adobar los quatrels de Infanteria y Cavalleria te esta ciutat en lo Carrer del Portal de la Barca per la Guarnicio desta Plaça...",⁵⁹⁰ per tant, segons aquest document, en el carrer del portal de la Barca hi havia dues casernes, una d'infanteria i l'altre de cavalleria.

Una referència d'aquest mateix 1712 fent referència a la caserna d'en Balia la situa "...en lo carrer de la Plaça de Sant Pera..." aquest carrer podria ser el carrer de la Barca. Durant els mesos següents es continuen fent anotacions de pagaments portats a terme per arranjar la caserna d'infanteria del carrer del Portal de la Barca.

En el mes de setembre de 1713, apareix un "*Memorial de la visura se ha feta en los quartels son en la present ciutat de Gerona, quants aposentos te quiscu de aquells, de la conformitat se troban, quant se haura de menester de fusta, cals, rajols, guix y demes pertrets y lo que junt costara ab las mans de mestres de fuster, mestres de casas, y manobres fer als catorse de Agost mil set cents y*

---

588 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 430v-431, 29/12/1711

589 GIRBAL, E. C.: *Estudio Histórico-Artístico acerca de los llamados Baños Árabes de Gerona*. Imprenta y Librería de Paciano Torres. Girona, 1888 pàg. 24

590 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 27v-28, 18/01/1712

tretse", en aquest memorial s'anota que a Sant Feliu hi ha una casa a davant de la caserna d'en Balia utilitzada com a caserna, en la qual s'apunta que s'haurà de portar a terme les obres següents: *"...adobar la taulada ajudar á pasar los sostres Emvans adobar casi nou un caragol dos llars menjadoras y Comuna costara sinquanta lliuras*

*Las obras de Fuster de la Casa devant lo quatrel den Bavia se han de fer sinch sostres ab los cayrats tot nou vuyt portas set finestras Jous de ximeneya y Ayguera las baranas de las Escalas y del pasadis remandar altres sostres molt dolents fer la menyadora al tot mans, claus, fusta y cayrats costara tres centas noranta sinch lliuras...".*⁵⁹¹ Segons aquesta relació *"Lo quartel den Bavia, lo mes prop del Portal de la Barca de Cavalleria esta be",*⁵⁹² segurament, degut a les obres que ja s'hi han portat a terme durant els anys 1711 i 1712. Hem de remarcar el fet de que tingui la funció d'allotjar part de la tropa del regiment de cavalleria, a continuació s'hi anota *"Lo del costat de Infanteria"*, en el qual el *"...Fuster se ha de fer un sostre nou remandarne altre, dos portas una finestra dos menjadoras al tot costara vuytanta sinch lliuras*

*Mestre de casas tornar los Enrrejolats la llar un enllosat á un sostre de fer y desfer y menjadora al tot costara sinquanta lliuras...".*⁵⁹³

Per tant, en el burg de Sant Feliu en aquell moment hi ha una caserna de infanteria, la caserna d'en Balia que allotja la cavalleria i una casa davant de la caserna d'en Balia.

El 1715 es porta a terme el pagament per unes obres d'arranjament portades a terme a la caserna de cavalleria del portal de la Barca.⁵⁹⁴

Un altre edifici civil que es reconverteix per tal d'allotjar-hi la tropa, és l'anomenat Hostal de Sant Ramon. Durant el 1732 procedeix a fer un *"...Estado de los reparos precisos que se han de ejecutar en los parages destinados por la ciudad para el alojamiento de la tropa y son como se sigue..."*. En aquest document hi consta l'Hostal de Sant Ramon en el qual *"...Se han de cerrar todos los abujeros dejandole luz suficiente y recorrer los tejados y suelos"*.⁵⁹⁵ D'aquest mateix any, en una carta de l'Ajuntament al Marquès de Risbourog, en la qual s'hi inclou un memorial demanant que es pugui evacuar la tropa de l'Hostal i que se li pagui el lloguer i els danys ocasionats, presentat pel propietari de l'edifici. El document també ens informa sobre la ubicació de l'Hostal: *"...memorial que ha sido presentado á V Exa por Dn Manuel Nadal en assumpto á que se le deja vacuar y libre de la tropa y oficiales y se le pague el alquiler y daños que se ocasionaron á la casa llamada el Hostal de Sn. Ramon que este cavallero pocehe en la calle y junto al Portal de la Barca*

---

591 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 302v, 19/08/1713

592 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 303, 19/08/1713

593 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 303, 19/08/1713

594 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 112v-113, 22/02/1715

595 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 72-73, 04/02/1732

desta ciudad por haverse la el corregidor y Ayuntamiento mandado desocupar...".⁵⁹⁶ L'octubre d'aquest mateix any, apareix el decret expedit pel rei: "...En vista del decreto por el Exmo. Señor Marquez de Risbourog Governador y Capitan General del Real Exercito y presente principado [...] en el memorial á su Exa. presentado por el Sr. Don Manuel Nadal y Despajol en la ciudad de Barcelona domiciliado y que por medio de su infraescrito procurador se ha presentado originalmente al Ayuntamiento cuyo memorial junto con el dicho decreto de su Exa..." En aquesta entrada hi apareix de nou el memorial presentat per Manel Nadal en el qual apunta que: *"...en la calle y junto al Portal de la Barcha pocehe una casa llamada el Hostal de San Ramon la qual teniendola alquilada por orden del Corregidor y Ayuntamiento fue mandada desalojar para la tropa de aquella guarnicion que tiempo ha la tiene embargada perjudicandole no solo el Alquiler sino tambien los daños que se le ocasionan. Por lo que suplico a V. Exa. sea servido mandar al Corregidor y al Ayuntamiento de dicha ciudad deje vacua y libre la dicha casa de la tropa y oficiales por haver otras distintas á esse fin; y que se pague al suplicante el alquiler y daños que se ocasionaren hasta que la buelva á alquilar como es razon;"*. El rei alhora contesta que *"...Respecto de que solo por disposicion del Ayuntamiento de Gerona tengo entendido se tomó la casa del suplicante primeramente para aquartelar la tropa del Regimiento de Suizos de Bezler y despues para poner tropa del Regimiento de Barcelona de suerte que en estas dos ocasiones estuvo alquilada la casa seis meses con poca diferencia; el referido Ayuntamiento de Gerona satisfará á al suplicante el importe de este alquiler por el tiempo que legitimamente consta de haver una y otra tropa exhistido en la referida casa per providencia del Ayuntamiento y mediante que actualmente la ocupa (por arrendamiento que el mismo Regimiento de Suhizos ha hecho) alguna tropa de el sin que el Ayuntamiento haya intervenido acudirá el suplicante á al Governador de la plaza [...] quien dispondrá que por el mismo cuerpo se le de satisfaccion de lo que segun el contrato se le deviere y el mismo Governador me informará de lo que ocurriere en orden á la evacuacion de la casa esto es si ay otra en que poner la tropa que la habita y si esta ha motivado en la casa los daños que el suplicante expone..."*. Després del decret del rei, l'Ajuntament acorda que *"...en obediencia de la dicha orden de su Exa. se paguen al Reverendo Franco Felip Presbítero Rector del lugar de Parets de este obispado como á poder haviente del dicho Dn. Miguel Nadal i Despujol veinte y cinco libras por las mismas en las quales se ha verbalmente ajustado el alquiler de la casa propia del dicho Dn Manuel Nadal nombrada el Hostal de San Ramon sita en la calle de la Puerta de la Barca desta ciudad y contigua á la dicha puerta y daños ocasionados á la misma casa en los dos intermedios de tiempo que el comun desta misma ciudad tuvo ocupado para aquartelar en ella parte de la tropa de la Guarnicion de esta plaza que por ser muy crecida no podia caber toda en*

---

596 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 277-278, 10/07/1732

los cuarteles... ”.⁵⁹⁷

Uns anys més tard, el 1752, una nova entrada fa referència a danys a l'hostal, aquesta entrada no deixa clar si l'edifici en aquell moment feia funció de caserna. El que sí que sorprèn és que sigui el *Quartel Mestre*, el que mana que es retiri la façana de l'hostal, quan normalment aquestes ordres vénen donades pels Regidors Obrers: “...haviendosse de derribar, y de nuevo reedificar por la ruina que amenazava la esquina de la casa nombrada el Hostal de Sn Ramon propria de su Principal, se ha mandado de parte de la ciudad por medio de su Quartel Maestre retirar aquel edificio, assi para ensanchar la Calle de la Barca, como para poner la esquina de dicha casa al nivel de la nombrada de Roca de la Barca, y mediante que por el dicho retiro queda perjudicada la dicha casa en el mas terreno que antes ocupava el qual segun la relacion que ha hecho el Quartel Maestre de la ciudad, es de valor lo menos de quarenta libras... ”.⁵⁹⁸

Un altre edifici de caire civil que és reutilitzat per allotjar la tropa és el Pastim o la fàbrica del pa. Aquest immoble en algun moment del segle XVIII serà reconvertit i utilitzat com a caserna.

El 1729 trobem una relació de visura de les obres i arranjaments fets en la caserna de San Pere. Aquest document la situa al carrer de la Barca: “...que haviendonos de su orden conferido en el quartel nombrado de San Pedro seito en la calle nombrada de la Barca de la referida ciudad para reconozar y visurar las obras, y reparos nuevamente hechos en el dicho quartel: hemos hallado que todas las dichas obras y reparos assi tocantes al officio de Albañil; como pertenecientes al officio de Carpintero estan bien hechas y muy conformes, y sigun thenor de lo que se halla notado en la tabba, ó papel que para su fabrica, y recomposicion reforma y se halla incertada en el auto de capitulacion [...]

antes bien hemos hallado diferentes maderas, y otras cosas hechas, y puestas en el dicho quartel que no eran ni son comprehendidas en la misma tabba, ni estava obligado el dicho impressario hazerlo cuyos excessos juzgamos ser de valor de setenta, y sinco libras las quales haviendolo hacho y executado el dicho impressario de orden de los dichos Muy Illustres Señores Regidores... ”,⁵⁹⁹ en un inici podríem pensar que fa referència a una caserna situada al burg de Sant Pere, o que la localització al carrer de la Barca és errònia, però el 1750, apareix una petició de llicència per ocupar un carreró, en aquest document, ens informa que aquesta caserna ha esdevingut o fa la funció de fàbrica de pa municipal o Pastrim. En parlar de l'edifici, fa referència a la caserna de Sant Pere: “...Anthonio Pi Zurrador vezino de esta ciudad [...] representa á vs. que á immediacion y á la parte de cierzó de la casa propria del comun de esta ciudad que antes era quartel nombrado de Sn Pedro seita en la calle de la Barca y que nuevamente ha destinado vs. para

597 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 369-371, 03/10/1732

598 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 241-241v, 25/09/1752

599 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 111v-114, 25/02/1729

la fabrica de la provision y abasto del pan de esta ciudad...”.⁶⁰⁰ En aquells moments tornava a fer la funció de pastim, però anteriorment, havia fet la funció de caserna. Una entrada del 1771 ens aporta dades sobre l'estat de l'edifici i de nou de la seva funció militar: “...se advirtió, y noto, el mal estado en que se halla, y peligro que amenaza la pared frontispicia, y otra interior de la casa de la fabrica del pan de esta ciudad que aunque propria del comun de ella es consignada de muchos años atras á la Junta de Pavellones la qual disfruta sus alquileres, y debiendo por esta razon costear reparos que necessita...”.⁶⁰¹ El 1795 trobem una entrada als Manuals d'acords en la qual l'Ajuntament exposa que no s'han portat a terme els pagaments d'obres d'arranjament de l'edifici del Pastrim per part de l'exèrcit “...en veinte y tres de diciembre de el año proximo pasado pasó este Ayuntamiento al Cavallero Intendente del exercito la cuenta de lo que acreditavan los maestros de obras de la ciudad de resultas de las obras, que se hizieron en la casa del Pastrim de la calle de la Barca, y habiendo manifestado que hasta ahora no se les havia pagado dicha cuenta, y que les urgia su cobro...”. Es decideix pressionar a l'Intendent per tal de que faci efectiu els pagaments: “...Acordaron pasar otro oficio al dicho Cavallero Intendente recordandole aquella solicitud á fin de que se sirva mandar pagar el importe de dicha cuenta...”.⁶⁰² L'onze de setembre d'aquell mateix any de 1795, una nova entrada, entenem que informa que les obres portades a terme en l'edifici, estaven destinades a reconvertir el pastim en caserna de cavalleria: “...En vista del oficio que de fecha de diez del corriente ha pasado este Ayuntamiento al Cavallero Intendente del exercito con el qual le previene, que dará la orden para pagar la cuenta de la obra hecha en la casa del pastim, que se destinó para Quartel de Cavalleria, como este gasto no corresponda pagarlo á la ciudad...”.⁶⁰³

Un altre aspecte a tenir en compte és el lloguer de cases a particulars per tal d'allotjar-hi els oficials de la tropa. Aquests lloguers, a partir del seu pagament, apareixen referenciats també en els Manuals d'acords. Moltes vegades, l'Ajuntament també aporta cases pròpies del comú per tal d'allotjar aquests militars de més alta graduació i també veurem que es portaran a terme obres en alguns edificis per tal de acomodar-los a aquesta nova funció.

A tall d'exemple trobem el 1700 trobem un pagament efectuat per l'Ajuntament a Dn Ignasi Fuster, situada a la plaça de Sant Feliu: “... á Pere Blanch quartel mestra de esta Ciutat vint y dos lliuras deu sous per tantas ne ja pagades per la mitja anyada anticipada comensada lo primer octubre proxim passat del arrendament de aquellas dos casas te esta Ciutat arrendadas per lo acomodament dels officials de la guarnicio de esta plassa ço es dotsa lliuras deu sous per la del

---

600 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 52v-53v, 26/01/1750

601 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 92v-93, 03/06/1771

602 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 84v-86, 07/09/1795

603 Idem

Dn. Ignaci Fuster situada en la Plassa de Sant Feliu...".⁶⁰⁴ A finals d'aquest mateix any, també es fa efectiu el lloguer d'una casa que pertany a Estafia Nadal, ubicada al carrer dels Perolers: "...á Pere Blanch quartel mestra de esta ciutat quaranta una lliura deu sous per tantas ne ha pagades çoes vint y sinch lliuras á Estafia Nadal per la mitja anyada anticipada comensada als sis del corrent de aquella casa que te arrendada á esta ciutat situada en lo carrer dels Parolers...".⁶⁰⁵ L'any 1706 es porta a terme un "...Memorial de las casas que en la present ciutat son destinadas per lo acomodament de officials [...] que dita ciutat ha trobat novament per arrendar y ha llogadas per dit effecte y de altres casas y puestos de que pot dita ciutat valerse per dit effecte no havent trobat forma per a mes...". En ell hi apareixen ressenyades, en aquell moment, una "...casa al Carrer del Portal de la Barca per Capita de cavalls, la qual ocupa un Capita del trossó de Nabot" i una altra "...al Carrer de Bellayre vacua y capas per dos Capitans de Infanteria...".⁶⁰⁶

Un any després, trobem llogades dos cases al carrer del Portal de la Barca, una és propietat de Baldiri Julià,⁶⁰⁷ i l'altre d'Emanuel Nadal, llogada per l'allotjament d'oficials majors de la plaça.⁶⁰⁸

El 1723 arrel de la manca de cases per allotjar els oficials, l'Ajuntament n'adquireix una al carrer del Pou Rodó: "...En concideracion de ser muy grande la falta de casas que ay en dicha esta ciudad para el Alojamiento de los oficiales de la Guarnicion de la Plaza de aquella. Y habiendo Honorato Frexas Albañil de dicha esta ciudad ofrecido venderne una que pocehe seita en la calle llamada del Pou Rodó por precio de ochenta libras pagandole á demas sinquenta libras por las obras necessarias que nuevamente ha hecho en dicha casa, cuya casa habiendola hacho reconozar es muy á proposito por el efecto sobredicho.

Deliberan que se compre la dicha casa del sobredicho Honorato Frexas por el mencionado precio pagandosele á demas las dichas sinquenta libras por las dichas obras y assimismo el foriscapio al Señor directo y annualmente los censos que le presta la dicha casa...".⁶⁰⁹ A finals de mes l'Ajuntament vol portar a terme obres en la casa que ha comprat al carrer del Pou Rodó: "...Por quanto se necessitan recomponer aquellas dos casas seitas en la calle del Pou Rodó y otra en el Mercadal y en la calle llamada de Plantafavas para habitacion y Alojamiento de oficiales de la Guarnicion de esta Plaza...".⁶¹⁰ Les obres que s'han de portar a terme apareixen concretades a la capitulació de les obres. D'aquests paràmetres a seguir, n'extraurem algun a tall d'exemple com que: "...la paret de devant del carrer y la del costat de la casa de la ciutat, á terra y se han de fer tota de nou ab la mateixa gruixa ques troban vuy en die comensant ditas parets als fonaments, y la paret

604 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 508, 13/10/1700

605 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 536-536v, 09/12/1700

606 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 287-288v, maig/1706

607 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 80, 27/01/1707

608 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 354v-355, 30/09/1707

609 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 204-205, 12/05/1723

610 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 222v-223, 31/05/1723

del costat del capellá se adobará tot lo que hi mancará com es furats y lligadas si ni faltan. Benentes alla ahont a comensa lo primer sostre que es la ximenea se exposará una paret á terra y se farà fins al taulat de rajola de [illegible per l'acció de l'aigua] y guix y la paret de detras se alsará al Igual de las altres y la paret del costat de la casa de la ciutat se posará á terra y se fara paret nova de la altre part de la dita casa de la ciutat, y las cantonadas de ditas parets han de ser de pedra picada posant de sis en sis palms unas lligadas y ditas lligadas si deixarán descubertas afins que si veja sis traspasaran de una paret á la altre advertint que ditas parets ó casas han de ser altas com la casa ques fa nova al costat de la ciutat y los archs de ditas casas han de anar á terra [...] se han de fer á las dos casas dos portas foranas de pedra picada y buxarada fent las de dotse palms de alt y set y mitg de ampla y al costat de ditas portas se farán unas finestras á tot quadro fenthi unas retxas de ferro ab quatre bredalas en creu gruxudas con lo dit pols y en ditas finestras si faran finastrons ab bastiment tancantlas ab pany de cop.[...] se han de fer sinch finestras de pedra picada ço es tres com la quey es á la paret del carrer y dos conforme los será asseñalat y en ditas finestras si farán las finestras ab finestrons y bastiment frontissas y baldons de ferro per tancarlas aparadadas á sos puestos [...] se rebatrá embrocalara y lliscara de paleta exceptat lo que pot passar emblanquinantho y per defora se ha de rebatrer embrocalar y perfilar y si en las finestras de dita casa hi falta ninguna cosa la acomodarán, y la fusta de esta casa la podran posar de pi...".⁶¹¹

Un cop realitzades les obres de les cases, es procedeix a fer una comprovació de les obres, tenint en compte el pactat en la capitulació. En aquest cas, el resultat de la visura és el següent: "*... habiendo de su orden visto y attentamente reconocido aquellas dos casas seitas en la calle del Pou Rodo y otra en le Mercadal, y en la calle llamada de Plantafavas que ha nuevamente fabricado y compuesto respective Joseph Puig Maestro Albañil de dicha ciudad [...] hemos hallado sigun la experiencia y practica que tenemos de dichos nuestros respectivos oficios que todas las dichas casas estan bien fabricadas tanto por la parte que toca á maestro albañil como por la de Maestro Carpintero y sigun tenor de la tabba incertado en el mismo auto...*".⁶¹² Per tant el resultat de l'obra, un cop reconeguda, serà satisfactori.

El 1729, trobem un altre cas de construcció de cases per tal d'allotjar-hi els oficials, en aquest cas es tracta d'una casa en estat molt ruïnós ubicada a la placeta dels Perolers o Calderers. En aquell moment no saben qui és el propietari de la casa i com que ningú la reclama, l'Ajuntament decideix usar-la per tal de construir-hi dos cases que serveixin per allotjament d'oficials: "*...Por quanto en la Plasuela llamada de los Caldareros desta ciudad se hallava antigamente construhida una casa la*

---

611 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 223-228v, 31/05/1723

612 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 375v-376, desembre/1723

*qual oy á ocasion de las ultimas guerras es muy dirruhida y se halla sin sostres ni tejados si solo con algunos diez palmos de pared a la parte de dicha calle sin saberse quien es el dueño de ella á cuyo fin y paraque el que se demostrasse dueño la redificasse [...] y en concideracion de no haver hasta oy parezido persona demostrandose dueño de la dicha casa y poderse hazer dos nuevas en terreno que ocupaba aquella para habitacion y Alojamiento de los oficiales de la guarnicion desta plaza...”.*⁶¹³ La capitulació de les obres se signarà aquest mateix dia quatre de febrer. Els acords establerts en la construcció de les cases estaran recollits en aquest acte de capitulació que ja hem vist anteriorment al parlar de les cases particulars i que per tant, no repetirem.⁶¹⁴

A finals del segle XVIII l'Ajuntament posa a la venda les cases que té, que formen part dels béns del comú i que majoritàriament eren destinades, sobretot en èpoques de conflictes bèl·lics, a l'allotjament dels oficials de l'Exèrcit. Al dia vint de setembre de 1799, es fa una relació i tassació de les cases que té el comú per vendre. En aquesta relació hi apareixen tres cases del carrer del Pou Rodó, una del carrer de Bonaire i una altra del carrer dels Calderers.⁶¹⁵ El vint-i-dos de novembre se subhasta una casa del carrer del Pou Rodó, i el sis de desembre la del carrer dels Calderers.⁶¹⁶

4.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS

En època moderna, els elements principals de defensa de la zona del burg de Sant Feliu, ja feia un bon grapat d'anys que estaven construïts.

Tal i com hem vist anteriorment, el burg de Sant Feliu, fins ben entrat el segle XIV resta extramurs de la ciutat, essent un punt molt vulnerable als atacs de les tropes enemigues, tenint en compte la seva proximitat als murs de la Força Vella i al portal i castell de Sobreportes.

Com ja hem apuntat al parlar dels burgs de Sant Pere de Galligants i de Santa Eulàlia, Pere III el Cerimoniós, a mitjans del segle XIV, comença a demanar que es construeixin uns murs nous per tal de protegir els nous burgs que han anat sorgint i expandint-se extramurs de la ciutat. Aquestes muralles han de ser capaces de defensar els burgs del nord: Sant Pere, Santa Eulàlia i Sant Feliu; els que sorgeixen al sud del primitiu perímetre emmurallat: la Vilanova i l'Areny; i finalment el que apareix a la riba oest del riu Onyar, el gran burg del Mercadal.

El mes de juliol de 1362 apareixen els anomenats “...*Capitols e ordinacions fetes per lo senyor rey sobre les obres e murs qui's deuen fer en la ciutat de Gerona...*”. En aquest document apareix detallat les obres que s'han de fer en la muralla, i altres obres auxiliars de fortificació. “...*Mana e vol*

613 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 58-59v, 04/02/1729

614 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 59v-67, 04/02/1729

615 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 45-46v, 20/09/1799

616 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101-102v, 22/11/1799

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 105-106v, 60/12/1799

lo senyor rey que la Torre del Call, en la qual se tenen los presos, al cantó d'en Vilella, jubeter, se faça mur bo e fort e ferm e altr prou, ab vall ample de .XL. palms, e prengen de .VI. cases. E en lo dit cantó se deu fer una Torre bona e coninent, la qual respona a la desús dita altra Torre. E d'aquesta Torre entró al cantó del vall del alberch d'en Lapart, se face mur a la part de l'aygüa, bo e alt e ben defenent, a que's puxe correr dalt. E en alguns lochs, là on necessari serà, de baix e en lo dit mur, haje bestorres en alcun lochs, axí com se pertanuerà, obertes a la part de dins, e que sien tals les bestorres que aperençen lo mur, e si puxen fer verdesques bones e grans. E en lo dit mur haie lanceres longues, per ço que donen claror al carrer, e encara trencar alguns archs e fer çel, per ço que'l carrer sie ben clar.

Item, que'n lo dit cantó d'en Lapart, se faça una Torre bona e coninent semblant d'aquella que's fa en lo desús dit cantó d'en Vilella. E que les dites torres sien tals, que responen la una a l'altre e's miren e's vejen, la una l'altre, ço es saber, en lo cap là on s'an a defendre.

Item, que la dita Torre d'en Lapart entro al mur antich, se face un mur semblant d'aquell qui's fa en lo front de la Torre del Call. E puis que's seguesca lo mur vell ben capçat dalt e bé a punt entro a la esgleya de san Faliu. E mana lo senyor rey que la esgleya de Sent Feliu sia ben capçada e vallejada a totes parts, là on vall se porà fer. E que la claustra sia derrocada e que'l vall pas per la dita claustra. E là on no se porà fer vall que si facen trencades e altres coses perquè la esgleya se defena per si mateixa. Axí emperò que la dita esgleya romanga sens empits a la part de la Força Maior.

Item, vol lo senyor rey que en aquella volta, en la qual es lo Portal de la Font de les Ballesteries, que respon a l'ayga d'Onyar sie fet un portal bell e coninent, ab una porta falsa que sie bona e ben feta e ben soptil, maciça e forta. E les agulles de ferre que seran en lo cap de la porta falsa caladiça, sien ben grosses e longues, en manera que l'aygua que ve de la part damunt de la font, puxa exaguar sens tot empach. E que sobre lo dit portal sie una d'aquelles bestorres que's deuen fer en lo mur, segons que damunt és dit.

Item, que de la Torre maior de sobre porta a la dita esgleya se face un pont de fusta tal, que hom lo puxa levar yverçosament, si menester serà. Vlo emperò lo senyor rey que esta torre, que es tran prop de la esgleya de sen Feli, sie alçada tant que sien en totes guises senyora de la dita esgleya, e encara com la esgleya li volgués dar dampnatge que no fos eixella(?).

Item, vol e mana lo dit senyor rey que, en aquella part on serà necessari, sien derrocats tots los alberchs qui s'acosten al mur, e encara escapçats e baxats, e baxats alguns alberchs, axí com serà necessari, e dels quals porien dar en lo loch pla per .XL. canes, e en lo loch rast per .XX. canes.

Encara vol e mana lo dit senyor, que en los murs e torres e valls de la dita ciutat, se façen totes altres obres que'l bisbe e en Guillem de Canet, obrers de les dites obres, conexeran que a fer façen

a bon enteniment.

Item, vol lo senyor rey, que del alberch de na Palolla, per ço com ne porie venir dampnatge a les Ballesteries, sie levat, tant que no hi romanga sinó .I. sostre. E aço's face com serà mester...".⁶¹⁷

Les obres de fortificació manades per Pere el Cerimoniós es porten a terme de forma intermitent i lenta. Al final els burgs queden emparats per un cinturó de pedra que els protegeix dels atacs exteriors. Així el recorregut del mur que protegeix el burg de Sant Feliu parteix de la torre Júlia, del recinte de la Força Vella i va en direcció nord cap al riu Galligants, creuant-lo i incorporant al seu pas, al monestir de Sant Pere de Galligants. Per la part occidental, la muralla torna del burg de Sant Pere, creuant el Galligants i protegint totes aquelles construccions més properes al riu, primer discorrent paral·lela al carrer de la Barca, protegint també les cases de la plaça de Sant Feliu i continuant paral·lelament, altre cop al carrer de Calderers, placeta de Calderers, placeta de la davallada de Sant Feliu i carrer de les Ballesteries. En aquesta zona, la muralla passa a tocar del riu Onyar.

Nombrosos portals són oberts en la muralla i formen part de l'estructura urbanística de la ciutat i dels burgs. Aquests portals havien de servir per donar fàcil sortida o accés de la ciutat, ara que tota estava encerclada per muralles i garantir la comunicació amb el burg que s'havia anat estenent a la riba oest de l'Onyar, a l'altra banda de la ciutat, el burg del Mercadal. En època moderna, concretament a l'Estima de 1535 es parla del portal del camí del baluard, una porta que donava a l'Onyar, on hi havia un baluard situat fora els murs de la ciutat que donava al riu. Segons alguns autors el portal podria ser el més antic de Girona. Aquest portal, sembla ser que va ser construït entre 1367 i 1380, i el 1693 s'hi va afegir un cos de guàrdia. Més endavant serà denominat com a portal de la Barca.

El portal tapat, era un portal de petites dimensions que en l'època de l'Estima estava tancat, aquest donava accés a l'arenys de l'Onyar des de la plaça de Sant Feliu, es trobava molt a prop del baluard de Sant Narcís. El portalet, és un altre portal que donava també al riu i que a través d'una palanca donava accés al burg del Mercadal. També es parla del portal dels Perolers, aquest donava accés al pont dels Perolers. El portal de les Ballesteries era un portal construït durant el segle XIV que tancava les Ballesteries pel seu extrem nord, aquest portal disposava de tambor, una font, una porta falsa... d'aquest portal en parla el rei Pere III el Cerimoniós quan ordena fortificar els burgs de la ciutat de Girona durant el segle XIV. Aquest portal desapareix en època desconeguda.

Fins el segle XIV existia un pont llevadís que comunicava el burg de Sant Feliu amb la Força Vella, separats per un fossat defensiu, anomenat vall de na Clara que anava des de la torre de Sobreportes

---

617 ACA., reg.1074, fol. 159 v. 4 i 5/07/1362 segons MADURELL y MARIMÓN, J M.: *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685) Notas documentales para su historia.* Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 17. Girona, 1964 pàg. 340-341

fins a l'Onyar. Aquest pont apareix en el Fogatge de 1360, i desapareix amb la construcció dels nous murs durant aquest mateix segle, aquest pont llevadís era conegut com el pont de Na Clara.

Pel que fa referència a notícies de l'època sobre els portals, trobem diferents fonts que ens informen sobre reconstruccions, construccions, tapiat...

De notícies sobre les fortificacions del burg n'apareixen de forma dispersa. El portal de la Barca, possiblement el portal més important del burg, és el que genera més quantitat de documentació. Julián de Chía recull la notícia que el 1603 *"...una riada del Ter se llevó en este mes [abril] un baluarte, rompió un pedazo de muralla, y derribó el portal de la Barca..."*.⁶¹⁸

El 1700 trobem registrat un pagament per *"...haver fet nou lo Portal de la Barca de la ciutat..."*.⁶¹⁹

El febrer d'aquest mateix any s'hi estan construint els rastells: *"... á Pere Blanch quartel mestre de esta ciutat deu lliures desnou sous Y quatre diners per tantes ne ha pagadas per dos golfos, quatre gamellas y dos forrelats ab sos guarniments de ferro tot que han de servir per los Restillos se estan fent en lo Portal anomenat de la Barca de esta ciutat..."*.⁶²⁰

El 1705 el rei, mitjançant el Governador de Girona, ordena que *"...ab tota bervedat se adobassen [...] en lo portal de la Barca lo cuerpo de guardia..."*,⁶²¹ un mes després, pel juliol, es porta a terme un pagament al mestre de cases Jaume Mir *"...per haver tapat ab paret seca de part de dins, y ab una capa de cals de part de fora lo Portal de la Barca de esta ciutat compresas las pedras..."*.⁶²²

L'any 1707 es procedeix a fer la primera d'un seguit de visites al riu Ter per tal de desviar-lo i evitar així, que en cas de crescuda degut a episodis de pluges fortes, malmeti la muralla i les cases de la Plaça de Sant Feliu: *"...la primera visita en lo albeo del Riu de Ter á efecte de donarse providencia, y evitar la amenassa de girarse tot lo Riu envers esta Ciutat com la major part de aquell esta girat, perillant á no donarse prompte remey en breu acabarsen de aportar la muralla y casas de la Plaça de Sant Feliu..."*.⁶²³

Durant el 1710 es tornen a tenir notícies de l'arranjament del rastell: *"...á Pere Mauri serrador de Gerona deu lliuras sis sous per tres cayrats vinty sinch cabirons vint y quatre llatas tot de Roure que han servit per fer lo restillo de la part de fora en lo Portal de la barca desta ciutat..."*.⁶²⁴ A finals d'aquest any, es torna a aparedar el portal a causa d'un setge: *"...á Joan Oliveres mestre de casas de Gerona setanta sinch lliuras deu sous y tres diners ço es vint y vuyt lliuras sinch sous y sis per los jornals de mestre y fadi cals, ports de sorra, y pedra per paredar á ocasio del prsent siti los*

---

618 DE CHÍA, J.: *Inundaciones de Gerona*. Imprenta y librería Pacinano Torres. Girona, 1861 pàg. 7

619 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 38-38v, 09/01/1700

620 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 98v, 06/02/1700

621 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 185-186, 03/06/1705

622 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 266v, 28/07/1705

623 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115, 02/03/1707

624 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 433-433v, 30/10/1710

portals de la barca, den vila,...".⁶²⁵ El mes de març de l'any següent es fa el pagament de la calç usada per aparedar els portals de la Barca i de Sant Pere.⁶²⁶

El 1718 trobem la petició de llicència per construir un balcó en una casa situada "*... en la Calle y Plaça de San Felio de dicha ciudad junto al baluarte es en dicha plaza...*".⁶²⁷ D'aquest baluard se'n desconeix la data de construcció, però sabem que tenia l'estructura clàssica dels baluards, era el mur que fortificava la plaça de Sant Feliu. També se'l coneixia com a *batidera* de Sant Narcís. El 1777 en els Manuals d'acords d'aquell any apareix una nova referència al baluard en una concessió de llicència per tal d'obrir una clavaguera a la plaça de Sant Feliu: "*...desde la abertura que con rexa existe al pie del fortin, ó Baluarte de dicha plazuela hasta las casas que los dichos suplicantes pocehen cerca de la escalera y campanario de dicha Yglesia de San Felio...*".⁶²⁸

Un dels problemes de la ciutat de Girona en referència a les fortificacions, és el fet de que les cases construïdes en la muralla del riu, en el cas de Sant Feliu, serien les cases construïdes al llarg del carrer de les Ballesteries, placeta de la davallada de Sant Feliu, carrer Calderers, plaça de Sant Feliu i carrer de la Barca, usen la muralla com a una de les parets perimetrals de l'edifici, aquest fet comporta l'aparició, en el mur que dóna al riu, d'obertures portades a terme pels propietaris o els llogaters dels habitatges. Un exemple dels perjudicis que poden comportar aquesta sèrie d'obertures el trobem el 1787, quan es procedeix a fer una revisió dels fonaments de les cases que toquen al riu: "*...siendo expuesto el Sr. Regidor Dn Antonio Boér que si años atrás se hizo un formal reconocimiento en todas las casas de la parte del río Oña para ver si sus cimientos se hallavan con la seguridad que correspondia, y se dieron las providencias correspondientes para reparar los que se hallavan peligrosos tiene noticia, que no solo no se cumplieron en todas sus partes sino que se han ido deteriorando dichas casas asi por las muchas aberturas, que se han hecho posteriormente como por haber cortado sobremanera la muralla que sirve de pared de las mismas por la parte de poniente, y que en su consecuencia le parecia, que era mui necesario hacer un formal reconocimiento de todas las dichas casas á la parte del río tanto por lo exterior como por lo interior de ellas á fin de precaber con tiempo qualquiera ruina, que amenazen...*".⁶²⁹ La relació de les cases, l'estat dels seus fonaments i de les obertures, no l'hem trobat ressenyada als Manuals d'acords ni d'aquell any, ni dels següents.

A finals del segle XVIII, a partir d'una disputa entre veïns, comprovem que les obertures de finestres a la muralla, continua essent un tema de debat important a l'època: "*...En atencion, que de resultas de la queixa que dieron al Sr Almotazen Franco Guardia, y Narciso Sucarana de que se*

625 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol .602, 30/12/1710

626 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 219, 28/03/1711

627 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 84-84v, 07/07/1718

628 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 77v-78v, 14/04/1777

629 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 202-202v, 26/10/1787

seguia grave perjuhicio á sus casas de las obras que estava haciendo Miguel Feliu droguero, pues no solo havia escarpado la muralla quedando esta muy endeble, sino que habia hecho diferentes aberturas en las paredes medieras mandó dicho señor Almotazen reconozerlo por el maestro de obras de la ciudad, y consiguiente á la relacion que le hizo mandó á dicho Feliu, y al Albañil que baxo la multa de veinte, y cinco libras suspendiesen dichas obras hasta quedar convenidos con dichos vezinos, é instando Feliu la continuacion de dicha obra: dispuso el Iltre Ayuntamiento mandar llamar á los tres interesados para que nombrasen sus expertos, y que conviniendose estos mandase dicho Sr Almotazen executar lo que segun su relacion correspondiese, ó en caso de discordia lo que determinase un tercero que se nombrase de oficio, entendiendose esto por lo que mira al interés de los vezinos, pues lo que toca á la muralla se previno á dicho Feliu que baxo la misma multa de veinte, y cinco libras suspendiese obrar en ella hasta nueva providencia de el Ayuntamiento, y que á fin de darla arreglada se busquen los antecedentes...".⁶³⁰ Arrel d'aquesta denúncia, l'Ajuntament dictamina que "...En atencion al abuso, que se experimenta de cortar la muralla de la parte del Río, y hacer en ella ventanas, y terrados mui baxos por los quales puede introducirse la agua en una avenida, y causar los maiores perjuhicios al publico, que es justo por todos terminos evitar.

*Acordaron, que de orden del Ayuntamiento se pasase una orden al Gremio de Albañiles previniendoles que en adelante no puedan obrar en dicha muralla sin permiso en escritos por el Ayuntamiento baxo la multa de veinte, y cinco libras.".*⁶³¹

Per tant, comprovem que a l'hora de la construcció de balcons a les muralles que toquen al riu, la última paraula la tindrà el Governador de la plaça pel fet de ser part de les fortificacions de la ciutat. Durant aquest mateix any de 1798, una entrada en la qual el capítol de Sant Feliu ordena la reconstrucció o la cessió d'una casa al costat de les escales de Sant Feliu, ens informa directament, de la presència d'un cos de guàrdia ubicat en aquest indret: "...En vista del memorial presentado al Exmo. Sr Governador por el Reverendo Sagismundo Socarrats presbitero, y dueño del terreno, que media entre la escalera de San Feliu y el Cuerpo de guardia, manifestando hallarse instado por parte del Cabildo de San Feliu Señor Directo de dicho terreno, para que, ó rehedifique la casa que antiguamente havia, ó que ceda aquel terreno, á favor de dicho Cabildo...".⁶³² Dos anys més tard, la casa encara no estava constuida, ja que durant el 1800, trobem una nova referència a l'edifici i l'indret: "...Haviendo Carlos Sunyer vezino de esta ciudad presentado al Iltre Ayuntamiento la escritura de establezimiento que ha obtenido del Cabildo de San Feliu, del terreno que media entre

---

630 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 33v, 10/04/1797

631 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 53v, 13/05/1797

632 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 30-30v, 07/03/1798

el Cuerpo de Guardia, y la escalera de dicha Iglesia...".⁶³³ Per tant, tot i no estar construïda la casa, les seves confrontacions continuen essent les mateixes. Per aquest motiu podem dir que a la plaça de Sant Feliu, hi ha establert, en aquesta època, un cos de guàrdia.

Unes altres obres de fortificació, la majoria anteriors a l'època objecte d'estudi, però que ens ajuda a entendre el caràcter de l'edificació i la seva importància com a lloc avançat en la defensa de la ciutat, és la fortificació de l'església de Sant Feliu.

Seguint a l'autor Miquel Àngel Chamorro,⁶³⁴ podem apuntar de forma resumida les obres de fortificació que es porten a terme durant el segle XIV. Segons aquest autor, el 1361 es construeix una torre de defensa sobre la sagristia i la capella del Sant Sepulcre, el 1368 es fortificaria l'absis, i es col·locarien merlets i espitlleres a tota la nau central. Durant el 1374 es procediria a la fortificació de tota l'església i a la construcció d'una passarel·la entre l'església i el castell de Sobreportes. En aquest moment, també es tapiarien les portes d'accés al temple. El 1385 es fortificaria el campanar gòtic, començat pocs anys abans i es construiria de nou un pont entre Sobreportes i l'església. Aquest mateix autor apunta que el campanar gòtic de l'església feia la funció de torre defensiva ja que, en aquests moments, encara no es trobava adossat a l'església, sinó que estava una mica més avançat.

En els manuals d'acords de l'època moderna, no trobem massa informació sobre Sant Feliu i la seva fortificació, per tal d'obtenir-la s'hauria de buidar, tal i com han fet alguns autors, els llibres d'obres de Sant Feliu. S'ha de tenir en compte que moltes d'aquestes intervencions, eren de caràcter efímer, i al acabar l'escomesa bèl·lica, es procedia al seu desmuntatge.

En una notícia del 1711, l'única d'aquest caire que hem trobat aporta la següent informació: *"...Comendant en esta Plaça los ha enviat ordre que per convenir per la defensa de esta Plaça lo descubrirse las teuladas de las Torras de las casas de la Abadia de Sant Feliu y Collegi de Sobreportas y de la fusta y demes de dita teulada ferne per poder u comunicar aquella muralla que esta ciutat ha fet fer ates lo quant importa al Real Servey y defensa de esta ciutat lo que demana le fasse en ditas Torras..."*.⁶³⁵

Jaume Marquès apunta que a la Pujada de Sant Feliu, quan es van construir les muralles de Pere III *"...la muralla que voreja el carrer de les Ballesteries per la banda del riu, el carrer es cloïa amb un portal i les cases que segueixen formaven com un baluart Voloïa o un castell de reserva per al cas que l'enemic ocupés els barris de Sant Pere i de Sant Feliu..."*.⁶³⁶

---

633 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 27-27v, 21/03/1800

634 CHAMARRO, M. Á.: *La fortificación de la Iglesia de San Félix de Gerona en el siglo XIV* dins Actas del Tercer Congreso Nacional de la Construcción. Sevilla, 26/28 octubre 2000. pàg. 213-220

635 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 43-43v, 18/01/1711

636 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La pujada de Sant Feliu». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 19/08/1979 pàg. 4 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 57

Per tant a l'hora de defensar el burg de Sant Feliu i la ciutat, es feia ús de tot el que es tenia a l'abast, cases particulars per allotjar la tropa i els militars de més alta graduació, reconstrucció i reforçament de portes i muralles, construcció de cossos de guàrdia...

El fet que Girona es veiés atrapada i perjudicada, gairebé sempre per les guerres, condiciona el caràcter d'edificis tant importants com el temple de Sant Feliu, que condicionat pel gran nombre de setges que va haver de fer front la ciutat, i per la seva ubicació, a tocar d'un dels portals principals de la vila, adquireix aquest aspecte entre fortalesa i temple espiritual.

4.8. INFRAESTRUCTURES

Al parlar d'infraestructures, podríem parlar sobretot dels ponts, o més aviat palanques o passarel·les de fusta, de les quals en tenim molt poca informació, i sobretot de les clavegueres, moment en el qual trobem la concessió de varies llicències en diferents zones del burg per tal de construir aquestes conduccions per donar sortida a les aigües negres.

Si parlem de ponts, en el barri en trobem tres, dos que creuen el Galligants i un que comunica el burg amb les hortes de l'altre riba del riu Onyar.

Dels ponts que creuen el Galligants n'hem parlat anteriorment quan parlàvem del burg de Sant Pere. Aquests dos ponts són l'element de comunicació dels dos burgs. El més antic de tots és el de la part més oriental, ja que aquella zona és la primera en urbanitzar-se i a més, és el que permet el pas de l'antiga Via Augusta cap a la ciutat. Alguns autors consideren que l'existència d'aquest pont es podria remuntar fins a època romana. Les fonts apunten que l'altre pont, el més proper a l'Onyar, podria estar-se construïnt cap el 1210. Certament, a la talla de 1360, ja trobem dos ponts ben diferenciats: l'anomenat *pont damont de Sant Pere* i el *pont devall de Galligant*. Els autors Josep i Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera apunten que "...en aquesta època ja formaven part d'una plataforma aixecada sobre el Galligants mitjançant arcs i sobre la qual hi havia dues fileres de cases separades per un carrer central...".⁶³⁷

La plataforma sobre el Galligants apareixerà també en *l'Estima* de 1535. Aquest anomenat *pont damont de Sant Pere*, comunicava el burg de Sant Pere amb el de Sant Feliu, i també amb la Força Vella, ja que a partir del carrer del Llop, s'anava cap al portal de Sobreportes. A *l'Estima* de 1535 hi apareix el portal del Llop, un portal situat entre el pont i el carrer. D'aquest portal només en tenim la referència aportada per aquesta font.

El *pont devall de Galligant*, tal i com ja hem vist comunicava el burg de Sant Pere, a partir de la

---

637 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la 1^a meitat del segle XIV: la plenitud medieval*. Ajuntament de Girona. Girona, 1998 vol. 4 pàg. 39

plaça de Sant Pere, amb el burg de Sant Feliu a través del carrer de la Barca. Aquest formarà part, a partir del segle XIII, del nou eix viari que permetia creuar la ciutat sense passar per la Força Vella. El 1750, en la petició de llicència per part d'Antonio Pi per tal d'ampliar la seva casa aporta les confrontacions següents: *"...por la parte del corriente la propia calle de la Barca, ceñirle por las partes de medio dia y occidente la dicha casa de la fabrica del pan, y tener en la parte de cierzo un callejon contiguo, y que media entre la dicha su casa y el puente de Galligans..."*.⁶³⁸

De l'existència del pont dels Perolers en torna a parlar l'Estima de 1535, tot i que, en aquest moment encara no es podria considerar un pont, sinó més aviat una palanca o passera de fusta que comunicava aquest burg amb la riba de ponent del riu Onyar.

Pel que fa referència a les notícies sobre el clavegueram al burg, en tenim molta més informació. El 1723 es concedeix una llicència per construir una claveguera en una casa del carrer de les Ballesteries: *"...Por quanto Anna Pages viuda de Juan Pages qº daguero de dicha esta ciudad desea hazer construir un sumidero ó clavaguera des de el pozo del lugar comun de la casa que fue del dicho su marido seita en la Calle de las Ballestarias de la misma ciudad hasta a la sumidero maestra que passa por la dicha calle y va á la quatro esquinas de aquella..."*.⁶³⁹

La construcció d'una claveguera, tal i com hem vist en el burg de Sant Pere, anava a càrrec del propietari de la casa, tant pel que fa referència a les despeses de construcció com a les de manteniment. Aquestes clavegueres secundàries, desguassaven en una claveguera principal o mestra, les despeses de la construcció i manteniment de la qual anaven a càrrec de l'Ajuntament. A vegades però, apareixen casos en els quals la claveguera és compartida per varis veïns, en aquest cas les tasques i els costos de manteniment van a càrrec de tots els que es beneficien de la conducte. Un exemple el trobem el 1736, quan *"...el quartel maestre del Ayuntamiento presentado una cuenta del gasto, que ha venido el vaciar, y limpiar el Galligá, y valledar de una casa, que el Ayuntamiento posehe en la calle de la Barca contigua á la de Juan Vivas espartero, de qual importa la cantidad de nueve libras, y seis sueldos, y onze dineros. De las quales corresponde pagar al dicho Juan Vivas la tercia parte, y que son tres libras, cinco sueldos, y siete dineros, y ha ya pagado..."*.⁶⁴⁰

El 1738 el canonge Francisco Fabrega demana permís per construir una claveguera a la pujada de Sant Feliu: *"...Desitjant lo Canonge Francisco Fabrega donar conducto á la aygua que cau de dos Aygueras y de part de las tauladas de la casa que te propia en la pujada de Sant Feliu per medi de una clavaguera que altrament derramassen per lo carrer dona mala olor que no sols infecciona als vehins sino tambe als que passen doná al principi en fer obrir un vall per dita claveguera pero com se li havia objectat esser per assó necessaria la llicencia de vs. ha manat cessar la dita obra la*

---

638 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 52v-53v, 26/01/1750

639 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 188v-189, 19/04/1723

640 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 216-216v, 19/09/1736

qual estará cessada fins a tant que vs. donia lo permis de continuarla com axi ho suplica y ho espera del contengut del de vs. lo dit canonge Fabrega...", l'Ajuntament li concedeix el permís perquè considera que serà un bé per el carrer i no perjudicarà a ningú.⁶⁴¹

L'any 1767, tal i com hem vist ja en parlar dels burgs de Sant Pere de Galligants i de Santa Eulàlia, trobem una queixa de l'abat i capítol del monestir de Sant Pere de Galligants pels mals olors i perjudicis que causen unes adoberies, les comunes del convent de Caputxines i de les aigües brutes de l'escorxador. L'abat sol·licitarà que es construeixi un conducte per tal de donar sortida a les aigües negres, sense que s'acabin abocant al curs del Galligants. La resposta de l'Ajuntament és la següent i ens il·lustra les diferents propostes per tal de poder solucionar la problemàtica amb l'abat de Sant Pere, cap d'elles sembla que sigui l'adequada: "*...Que la construccion del conducto, que insta el Iltre Abad es unicamente practicable en el alveo de Galligans arrimado á las paredes del sur, que empezandose en dicho matadero y terminandose bajo las bovedas existentes sobre el mismo torrente correria la distancia de quinientos palmos [...]*

Que la idea de formar el conducto dandole principio en la parte interior del matadero, y atravesando las tenerias continuarle, por la calle de Bellayre , hasta el alveo del Rio oña fuera los muros á mas de ser mucho mas costoso, que el antecedente, y de considererse inutil por el maior distrito, que tendria (por cuya razon le faltarian las aguas correspondientes para impellir las materias procedentes de aquellos) se concedera tambien perjuhicial á las casas de una, y otra sera y á las paredes que cierran el torrente de Galligans como, y á la obra existente á la desembocadura de este segun assi manifiesta la cituacion del terreno, y aseguran los peritos...".⁶⁴²

El 1777 trobem una nova concessió de llicència a Pau Colomer, Franco Befaras i Pere Ribas per tal de construir una claveguera, aquesta vegada ubicada a la plaça de Sant Feliu: "*...para abrir y fabricar un valledar, ó conducto en la plazuela de San Feliu desde la abertura que con rexa existe al pie del fortin, ó Baluarte de dicha plazuela hasta las casas que los dichos suplicantes pocehen cerca de la escalera y campanario de dicha Yglesia de San Feliu, á fin de desguassar y vaciar por medio del dicho conducto las aguas, y lugares comunes de las dichas seis casas ofreziedo hazer dicha obra á sus propias costas y de mantenerla en todos los reparos de que necessite y con la correspondiente limpieza para que tenga su debido curso...*".⁶⁴³ Un any després, trobem la resposta a una ordre de neteja de la claveguera donada als veïns del carrer del Llop. El memorial que presenten els veïns és el següent: "*...Los vezinos de la calle llamada del Llop de la presente ciudad con la atencion debida, exponen que des de luego cumplieron, y dexan ya cumplida la orden, que se sirvió comunicarles vs. á los ultimos del mes de Maio de este año de limpiar lo que á cada uno*

---

641 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 74v-75, 14/03/1738

642 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 135-137v, 27/03/1767

643 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 77v-78v, 14/04/1777

correspondia del conducto, que de dicha calle del Lobo sale al Rio Galligans..." arrel de proceder amb la neteja del conducte els veïns s'adonen de que "...fueron engañados, ó damnificados con la construccion del moderno conducto principal cerrado que se formó dentro de dicho Río de oriente, á poniente, y á la parte de medio dia pues que haviendose hecho, y formado con el fin, y objeto, de que fuesse receptaculo de todos los demas conductos, que discurrían allí, y que correissen estos cerrados en dicho conducto comun, y cortadas las malas resultas, y quejas, que producía al salir descubiertos en dicho Río, y con este motivo haverse exigido de cada uno de los supuestos la cantidad de treze libras, y mas para la formacion de dicho conducto comun; han encontrado, que no daba, ni se introducía en el su conducto particular, que ahora se les ha mandado limpiar; sino que havia quedado mas baxo, y profundo, y baxo de dicho conducto comun, que se havia dexado cerrado, y tapado su boqueron, que daba al Río seguramente, para que assi quedasse cubierto, y dissimulado dicho engaño, y error; de que se sigue, que debia este emendarse por los que cometieron, y hacerse, que el conducto particular de los suplicantes entrasse, y se introduxesse á costas de los mismos segun assi se havia dispuesto en dicho conducto comun, ó alomenos, que se le restituyesse lo que se les mando construir para su uso, y por un beneficio, que no logran; pero no obstante lo referido se contentarian por ahora los suplicantes, que han cumplido ya con la limpia de su conducto, de que se les permita por vs. el alargarlo con pared des de su boqueron, que sale al Río algun tanto assi á ponente para assegurar mas su curso, y evitar que se cierre, y se embosse con la maior facilidad en cada una avenida, y assi mismo precaver las malas resultas, y quejas que produxeron, el que este, y otros saliessen allí descubiertos, y que motivaron la formacion del conducto Comun, y que juntamente se les declare libres e inmunes de contribuir, para lo sucessivo en las limpias, y reparos de dicho conducto comun, de que no usan ni pueden usar, y de que no reportan ningun util ni beneficio. Por lo que: suplican rendidamente se sirva vs. darles, y concederles dicho permiso, ó licencia, y juntamente declararles libres de la referida contribucion, para el conducto comun, que no les fue, ni es util, sino perjuhicial en lo que sobre justicia...".⁶⁴⁴ En aquesta entrada veiem que la neteja del conducte particular va a càrrec dels veïns, però pel que semblaria, els arranjaments i neteges de la claveguera comuna, fins i tot la construcció corre a càrrec de l'Ajuntament, però amb fons extrets dels veïns als que afecta o beneficia l'obra. Una nova disputa degut a la xarxa de clavegueram, aquest cop per la neteja d'un conducte secundari, consta registrada el 1779: "...En vista del memorial presentado en el dia al Ayuntamiento por Franco Llach Albañil, exponiendo haver limpiado el Albañil de la calle de Sn Narciso, que discurre hasta el Rio Oñá, y que siendo de coste de doze libras, y diez sueldos el gasto, que se ha hecho con esta obra; á correspondido á cada uno de los ocho dueños de las casas confinantes al dicho Albañil, la

---

644 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 161-162v, 15/07/1778

cantidad de una libra, y onze sueldos, y tres dineros, que han ya satisfecho siete de los ocho referidos; pero que el otro llamado Dn Miguel Climent, se resiste, diciendo, que no quiere pagar ni pagará; y que lo pague quien lo ha mandado hazer...". L'Ajuntament disposa que se li enviï una ordre a Miquel Climent, per tal de que faci efectiu el pagament pel treball que ha comportat la neteja de la citada claveguera.⁶⁴⁵

Cal tenir en compte, però, que a l'hora de construir de nou una casa, en les capitulacions de les obres, s'hi inclouen les característiques que ha de tenir el sistema de clavegueres de la nova edificació. Un exemple d'aquest fet el trobem en la reconstrucció d'unes cases en la placeta del carrer de Calderers: *"...En ditas casas laygua que donaran las aygueras se fara passar a las comunas fent unas bonas canonadas a las aygueras fins lo nivell del terreno y despues unas clavagueras de palm en quadro anrejoladas y obertas de llosas ab sas parets de un palm de ample y rebatudas á pedra vista ço es a cada comuna per si y de ditas comunas fins á trobar las clavagueras mestras del carrer ço es en cada una per si si faran las clavagueras necessarias de los palms en quadro conforme las dalt expressadas..."*.⁶⁴⁶

Les infraestructures del barri estan limitades a tres ponts i al sistema de clavegueram. Els ponts, dos a sobre del Galligants i un sobre l'Onyar. Els dos primers formen part, en aquest moment, d'una plataforma sobre el Galligants i l'últim és una passarel·la de fusta que connecta la riba est amb la riba oest de l'Onyar. El que més dades ens aporta és la construcció, millora i neteja de la xarxa de clavegueram, portada a terme majoritàriament per part dels veïns que construeixen, mantenen i netegen gran part del sistema de clavegueres, ja que els conductes secundaris, majoritaris en el burg, són responsabilitat dels habitants que se'n beneficien.

4.9. RESUM

Hem vist que el burg de Sant Feliu es crea a redós de dos elements molt importants per la ciutat de Girona: la Via Augusta o camí de França, que entra a la Força Vella, després de creuar el burg, a través del portal de Sobreportes i el temple de Sant Feliu.

En un inici trobem una expansió a partir de la zona més immediata al camí de França, que en època moderna s'anomenarà carrer del Llop, sobretot per la seva banda més oriental. Més tard s'articularà per la banda del mateix carrer però la zona més propera al Galligants.

La següent zona en la qual es produirà un creixement urbanístic serà la més propera o paral·lela al Galligants, i per acabar, ja durant el segles XII i XIII, el creixement del burg es desplaçarà a la zona

---

645 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 135v-136, 19/07/1779

646 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 58-59v, 04/02/1729

paral·lela a l'Onyar, degut a la construcció d'un mur de contenció del riu. Aquest creixement es farà de nord a sud, ja que la zona nord, encara quedava allunyada de l'arenys del riu, mentre que la zona que esdevindrà la plaça de Sant Feliu, carrer Calderers i carrer de les Ballesteries, la seva articulació serà més lenta, primer la banda més allunyada del riu i més tard, la banda que donarà a l'Onyar.

Amb la construcció de les muralles durant el segle XIV, el burg quedarà protegit de forma definitiva, però al llarg dels segles es procedeixen a reconstruir i reforçar les defenses. Les portes, sobretot la porta de la Barca, es veurà molt retocada al llarg dels temps. La creació d'un cos de guàrdia ens parla de la seva importància defensiva. Les portes menors aporten molta menys informació. En aquest moment, les cases del carrer de les Ballesteries recolzen una de les seves parets en la muralla que toca al riu. Aquest fet serà molt perjudicial de cares a la defensa de la ciutat, ja que molts propietaris de les cases, obriran finestres i balcons al pany de muralla, fet que comportarà la creació d'una reglamentació molt estricta a l'hora de foradar la muralla per tal de construir-hi balcons o finestres, que a part de ser un punt negatiu a l'hora de defensar la ciutat ho són també en cas d'inundació.

El burg de Sant Feliu, és un burg de caràcter marcadament menestral. A diferència del burg de Sant Pere la presència de artesans que treballen a partir de matèries primeres és molt important, cal recordar, que en el burg de Sant Pere hi havia un predomini més marcat de artesans creadors de matèria prima, com per exemple els adobers.

A Sant Feliu veiem que s'hi estableixen, no en molta quantitat, però sí de forma majoritària, molts dels treballadors del metall instal·lats a la ciutat com els daguers, els agullers...

Aquesta presència de botigues, tallers,... marcarà el caràcter del burg i de les seves edificacions populars. Els edificis estaran condicionats per les activitats portades a terme pels seus propietaris o llogaters i moltes de les reformes vindran marcades per aquestes activitats, com la construcció de taulells de pedra o taules de fusta a la façana principal de l'edifici. Les vivendes seran condicionades per aquestes activitats, a la planta baixa hi haurà instal·lat el taller, on es treballarà i possiblement es vendran els productes, la primera planta servirà d'habitatge i un segon pis podia completar el vivenda, fent la funció de golfes.

Els balcons són un altre dels elements que s'aniran incorporant en les façanes dels habitatges del burg. A part de ser una millora de la vivenda a nivell estètic, constructiu i d'habitabilitat, es parla, en algunes peticions de llicència de la millora estètica que representa pel carrer.

Abans de la construcció de cap d'aquests elements cal demanar la corresponent llicència al comú, el qual determina, a partir de les característiques físiques de les façanes sí és possible poder construir un element de les característiques del balcó. Moltes vegades, la concessió de la llicència ve condicionada per l'enderroc i reconstrucció de la façana.

En el burg de Sant Feliu s'hi estableixen també gran nombre de tropes militars, això farà que edificacions de caràcter civil canviïn la seva funció a militar, per tal d'acollir-los a tots, com és el cas del pastrim o fabrica del pa, o de l'Hostal de St. Ramon. Però no només acullen a militar de baixa graduació, sinó que oficials del exèrcit també són instal·lats en cases particulars del burg, pròpies de l'Ajuntament o que aquest lloga als seus propietaris, per tal de donar habitatge a tots els militars.

La proximitat del burg a les muralles de la Força Vella condicionarà a edificis tant destacats com el temple de Sant Feliu, donant-li un aspecte més de fortalesa militar que d'edifici religiós. El temple, es convertirà en temps de guerra en una defensa avançada dels murs de la Força Vella, com també ho farà un grup de cases en forma triangular ubicades a la part baixa de la pujada de Sant Feliu.

Les monges caputxines, establertes també al burg, no comportaran cap influència o condicionaran al burg de forma massa directa ja que. El que sí que comporta aquest establiment, és el fet de que l'edifici dels banys, inclòs dintre del seu convent, queda distorsionat al adaptar-lo a les necessitats de les religioses. Molt a prop del convent de les caputxines, a tocar del portal de Sobreportes, durant el segle XVIII s'hi construirà la capella de Sant Lluç.

Pel que fa referència a les infraestructures, cal ressaltar el sistema de clavegueram, ja que poques notícies tenim en aquesta època dels ponts que comuniquen el barri amb el burg de Sant Pere i amb les hortes de la riba de ponent de l'Onyar. La millora i manteniment de la xarxa de clavegueres sembla un element que preocupa a l'Ajuntament, ja que a l'hora de construir una casa de nova planta, es reglamenta la construcció de la claveguera, a més, quan un propietari vol construir un nou conducte, s'especifica que també haurà de fer-se responsable del seu manteniment i de la seva neteja. En cas de que la claveguera pertanyi a diferents veïns el manteniment i la neteja anirà repartit entre els diferents veïns que se'n beneficien.

Per tant, hem vist un burg amb un marcat caràcter artesanal i comercial, i molt condicionat per la presència del temple de Sant Feliu i de la seva proximitat, tant a les muralles, com al riu Onyar. Per tant moltes vegades es veu afectat no només per destruccions causades per episodis bèl·lics, sinó també per inundacions que provoquen, moltes vegades la destrucció parcial o total de cases, sobretot les ubicades en els carrers més propers al riu, com el carrer de les Ballesteries, la plaça de Sant Feliu o el de Calderers.

5. LA FORÇA VELLA

5.1. TOPONÍMIA / 202

5.2. DADES HISTÒRIQUES / 202

5.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ / 205

5.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT / 208

5.5. CARRERS I PLACES / 208

5.5.1. Carrer de la Força / 211

5.5.2. Carrer de Bellmirall o d'Alemanys / 213

5.5.3. Carrer de la Sinagoga / 215

5.5.4. Carrer de la placeta de Bellmirall a la presó / 215

5.5.5. Muntada de la Seu / 216

5.5.6. Carrer de l'Ardiaca / 218

5.5.7. Carreró de Sant Llorenç / 220

5.5.8. Carrer dels Jueus / 221

5.5.9. Plaça de la Catedral / 221

5.5.10. Plaça dels Lledoners / 225

5.5.11. Plaça dels Apòstols / 227

5.5.12. Placeta de Sant Llorenç / 230

5.5.13. Placeta de Bellmirall / 230

5.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ / 231

5.6.1. Habitatges i palaus / 231

5.6.2. Comerços i tallers / 259

5.6.3. Edificis religiosos / 264

5.6.4. Edificis assistencials / 295

5.6.5. Edificis singulars: el Col·legi de Sobreportes / 298

5.6.7. Casernes / 299

5.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS / 305

5.8. INFRAESTRUCTURES / 313

5.9. RESUM / 320

5. LA FORÇA VELLA

Parlar de la Força Vella de Girona, és parlar de la història de la fundació de la ciutat i de l'evolució urbanística i demogràfica del seu nucli originari, per això no parlarem del burg de la Força Vella sinó que ens hi referirem com a barri o recinte.

Els paràmetres utilitzats en el tractament i coneixement d'altres zones de la ciutat, no tenen massa servei o no són de massa utilitat a l'hora de parlar de la Força Vella, ja que ens trobem a la zona, al menys durant l'època moderna, amb més construccions i habitatges pertanyents a l'estament eclesiàstic i on els seus habitants, majoritàriament, es troben relacionats de forma directa o indirecta amb aquest estament.

Cal tenir en compte que l'estament eclesiàstic està alliberat de qualsevol càrrega impositiva i és per aquest motiu, que queda totalment exclòs de diferents censos, talles o fogatges.

Exposar la història i evolució de la Força Vella ens conduirà a esbossar la història de la fundació romana de Girona, l'evolució del seu entremat urbà des d'època antiga, el pas a la ciutat medieval, i a partir d'aquí intentar aportar dades de l'evolució urbanística i arquitectònica d'aquesta zona en època moderna, fent referència a la construcció d'un dels grans símbols de la ciutat: la catedral.

Parlarem també dels grans casals d'època moderna, tant els que formen part dels béns de l'església com la Pabordia, l'Ardiaconat Major o el Palau Episcopal com els de caràcter laic, la casa Pastors o el casal dels Cartellà. També veurem l'evolució de la Pia Almoina com a edifici assistencial.

El fet de que aquesta part de la ciutat estigui principalment en mans de l'església, comporta que la informació que apareix en els Manuals d'acords, no sigui tant important com la que pot aportar-nos d'altres zones de la ciutat. Per tal de conèixer bé la zona i la seva evolució, ens centrarem, sobretot i entre d'altres, en el *Repertori Alfabètic*⁶⁴⁷ de Sulpici Pontich, escrit durant el segle XVIII, en els estudis portats a terme per Jaume Marquès i Casanovas recollits en les obres *Girona Vella*⁶⁴⁸ i *Casals de Girona*,⁶⁴⁹ datats de les últimes dècades del segle XX i que aporten gran quantitat d'informació sobre la Força Vella. Un altre llibre que ens servirà de guia per tal d'exposar l'evolució històrica de Girona és el llibre *Història de Girona* dirigit per Lluís Costa⁶⁵⁰ i per acabar també s'utilitzarà la col·lecció *Història Urbana de Girona*.⁶⁵¹

---

647 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 3 vols.

648 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979

649 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984

650 COSTA, LL.: *Història de Girona*. CCG Edicions. Girona, 2006

651 La publicació *Història Urbana de Girona*, tal i com hem vist anteriorment, engloba una sèrie d'estudis sobre urbanisme a la ciutat. És un treball portat a terme per diferents autors que comença durant la dècada dels 90 del segle XX i que a partir de l'estudi dels documents dels diferents arxius de la ciutat, creen un recorregut sobre l'evolució històrica i urbanística de la ciutat des de la seva formació fins al final de l'època moderna. Actualment encara apareixen obres noves publicades a partir d'aquests estudis. Aquesta col·lecció, en aquest moment la integren onze volums, l'últim publicat aquest 2015.

Per tant, el recorregut per la Força Vella serà una mica diferent del recorregut que s'ha anat portant a terme en altres zones de la ciutat, marcat sobretot, per aquesta omnipresència de l'estament eclesiàstic en el barri i per la seva influència.

5.1. TOPONÍMIA

Quan parlem de la Força Vella de Girona, ho fem d'un recinte fortificat de fundació romana, que ha perdurat al llarg dels segles.

La seva forma originària divergia una mica de la que, en època medieval, va substituir a la romana. El recinte, clos dintre de les muralles primitives i adaptades amb el pas dels anys, és la plaça forta de la ciutat, l'últim enclavament que resisteix en mig d'atacs bèl·lics i setges continuats, quant la resta dels burgs de la ciutat han caigut en mans dels enemics.

5.2. DADES HISTÒRIQUES

La Força Vella es configura a partir de la seva fundació en època romana. Sembla que la data acceptada majoritàriament pels d'historiadors la situa en el primer terç del segle I aC, entre les dècades del 80 i 70⁶⁵² descartant, d'aquesta manera, les velles hipòtesis que sense cap argument sòlid, dataven la fundació en època ibèrica.⁶⁵³ Aquesta data fundacional, ve recolzada per les restes arqueològiques de la primera muralla, construïda segons els estudis portats a terme, en època republicana. Aquestes restes formarien part de la muralla fundacional de Gerunda i el seu perímetre urbà no diferiria massa del perímetre de la segona muralla, o muralla baiximperial que veurem posteriorment.

La fundació de la ciutat en el lloc on la trobem ubicada s'explica per les ànsies de control d'una de les vies de comunicació importants a la península, l'antic camí d'Heracles, que després de la recomposició d'Octavià s'anomenarà Via Augusta. *Gernuda* estarà ubicada en una de les zones on el control de la via es pot portar a terme d'una forma més còmode degut a què es tracta d'un punt estret i de topografia irregular, la qual cosa proporciona unes condicions defensives excel·lents.

Gerunda s'estableix en una zona conformada per tres zones planes, o terrasses, separades entre elles per desnivells. La primera terrassa vindria configurada pel carrer de la Força, antiga Via Augusta, i

652 COSTA, Ll.: *Història de Girona*. CCG Edicions. Girona. 2006. pàg. 77

653 La ubicació de la ciutat formava part dels arguments a favor que usaven els historiadors que defensaven la fundació pre-romana de Girona, ja que era considerada poc o gens romana. A més de la raresa d'aquesta localització de la ciutat fundacional, cal sumar-li les característiques urbanes de l'entremat de carrers considerades atípiques en alguns aspectes per ser ciutat romana, les quals vénen donades per les condicions de l'àrea on s'assentà el nucli inicial de la ciutat, i per tant, el que posteriorment coneixerem com a Força Vella, i que excavacions i estudis posteriors han demostrat que aquesta trama era més romana del que inicialment semblava.

la plaça de la Catedral, antic Mercadell. La segona zona seria la formada per la terrassa que conté la Catedral i la plaça dels Lledoners i per acabar, una última zona la configuraria el punt més elevat, on hi ubicaríem la caserna dels Alemanys i la torre Gironella. La presència d'aquestes tres terrasses, marcaran unes de les característiques de la configuració urbana més importants de la ciutat en general, però i sobretot de la Força Vella en particular: la presència d'escales, rampes i pendents.⁶⁵⁴

Tal i com s'ha apuntat anteriorment, les restes arqueològiques ens mostren una ciutat amb una muralla fundacional datada del primer terç del segle I aC, que seria coetània a la primera ocupació del lloc. El perímetre de la muralla tindria el punt principal en el vèrtex més oriental on s'hi va construir una torre quadrangular, que aprofitant el terreny, constituïa un important element de defensa. D'aquí baixava pel pati del que durant l'època moderna s'anomenava el pati de l'Estudi General (la universitat), la rambla de Sant Domènec i acabava a la plaça de la presó, on hi havia l'entrada sud de la ciutat. Des d'aquest punt, avançava paral·lela al riu fins que en forma de colze o angle recte, pujava cap al portal nord de la ciutat, l'anomenat Sobreportes. A partir d'aquest punt, pujava en direcció est cap a la Catedral, i és a partir d'aquí que els historiadors es mouen en el terreny de les hipòtesis. La més acceptada sembla ser la teoria que defensa que la muralla no passava massa allunyada del mur nord del temple de Santa Maria, a l'alçada de la torre de Carlemany i que adaptant-se als desnivells i a l'orografia girava cap al sud en angle recte per tornar cap a l'est a l'alçada de la façana septentrional de l'actual Palau Episcopal i des d'aquí tornava cap a la torre Gironella.

Aquesta àrea es mantindrà també quan es construeixi la muralla baiximperial (segle III dC) bastida sobre la muralla fundacional, però que alhora aportarà obres complementàries de fortificació adaptades a les tècniques i necessitats del moment, com per exemple, la construcció de torres noves de planta quadrangular a les portes d'accés a la ciutat o el reforç i adaptació de la torre Gironella.

L'àrea de la ciutat en època romana és d'unes cinc hectàrees. Sembla acceptat i demostrat arqueològicament l'existència d'un urbanisme interior regular adaptat a les peculiaritats i a la topografia del lloc, en la qual l'eix principal, l'anomenat *cardo maximus* correspondria a l'antic camí romà que esdevindrà la Via Augusta i que al seu pas per la ciutat serà l'eix articulador de la xarxa de carrers. Aquest quedarà fossilitzat en el carrer de la Força o de Sant Llorenç. Aquesta via esdevindria l'eix vertebrador de tot l'entremat urbà regular, configurat per una sèrie de carrers o vies perpendiculars i paral·leles, que posteriorment, es veurà modificada i deformada.⁶⁵⁵

---

654 Cal recordar que des del punt més alt ubicat en la torre Gironella fins al carrer de les Ballesteries hi ha un desnivell de seixanta metres.

655 COSTA, Ll.: *Història de Girona*. CCG Edicions. Girona. 2006. pàg. 80

CANAL, J.; CANAL, E.; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.; GARCIA, G.; LLOVERAS, M^aJ.; PALAHÍ, Ll.; SUREDA, M: *Del fòrum a la plaça de la Catedral. Evolució urbanística del sector septentrional de la ciutat de Girona*.

Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona, Universitat de Girona. Girona, 2008 vol. 8 pàg. 10

Aquesta zona, no es veurà modificada fins a les darreries del segle IX, moment en el qual es modifica el perímetre del sector nord-est i la forma de les torres que passaran de tenir planta quadrangular a ser torres cilíndriques.

Pel que fa referència a la xarxa urbana de la ciutat fundacional s'anirà veient modificada amb el pas del temps, amb construccions que aniran engolint d'aquesta forma la xarxa regular, perdent d'aquesta manera l'essència de la ciutat romana. Algunes d'aquestes vies quedaran fossilitzades en carrers que romandran i venceran el pas dels anys, com per exemple el carrer de la Força o el carrer que durant l'època medieval se l'anomenava, entre altres noms, carrer de l'Ardiaca i que actualment se l'anomena carrer de Cúndaro. Altres zones, com la del Fòrum romà,⁶⁵⁶ es veurà reduïda i canviada, la seva funció original perduda, per donar pas a una placeta que anomenaran Mercadell i que reduïdes les seves dimensions, tindrà la funció d'allotjar el mercat setmanal a la ciutat.

Les dimensions d'aquest Fòrum eren considerables, però amb el pas del temps aquest espai es veu reduït amb l'aparició d'edificacions, primerament en la part cívica, és a dir, la part més baixa, sobretot en la zona a tocar de la muralla i posteriorment amb edificacions adossades a l'escalinata. La part alta del Fòrum també es veurà modificada, sobretot a partir de la cristianització de la ciutat. A partir d'aquest procés, la catedral, que abans es trobava extra murs, en el temple de Sant Feliu, serà traslladada a l'interior de la ciutat. Sembla una opinió generalitzada que inicialment, la catedral de Girona intra murs, es va ubicar en l'antic temple pagà, cristianitzat i adaptat per tal de poder acollir les necessitats litúrgiques. A partir del trasllat a dintre les muralles de la catedral, s'hi traslladen també totes les estances i edificis relacionats amb aquesta, com el palau episcopal, el *xenodoquium* o hospital dels pobres i peregrins o la canònica.

Cal tenir en compte també, que des del segle IX fins a la seva expulsió, durant el segle XV, aquesta zona de la ciutat acull el call jueu. Primerament, es troben establerts arreu de la Força Vella i conviuen amb la comunitat cristiana, més tard, la comunitat queda reclosa dintre d'una àrea delimitada i tancada per portals, que té com a eix principal el carrer de la Força, també anomenat carrer del Call. La seva desaparició com a comunitat comportarà la venda dels habitatges a particulars i també a eclesiàstics. Aquests habitatges adquirits per eclesiàstics, passaran a ampliar les possessions de l'església en la ciutat de Girona en general, i a la Força Vella en particular.

Amb el creixement demogràfic intra murs, es van ocupant els espais que encara estaven destinats a l'horticultura, arbres fruiters i vinyes, sobretot a les zones més properes a la Gironella i al sector sud

⁶⁵⁶ Segons aquests estudis sobre la trama urbana de la ciutat i altres portats a terme a partir d'excavacions arqueològiques de la ciutat antiga, ha permès als historiadors situar la zona del Fòrum romà a tocar de l'entrada nord de la ciutat i ubicat seguint la direcció de la trama urbana regular. També cal apuntar que la zona del Fòrum es trobava dividida en dos espais, aprofitant la presència de les dues terrasses que de forma natural hi havia en aquella zona. La comunicació entre la zona alta del Fòrum, on hi havia el temple, i la part baixa, on hi hauria la part cívica de la plaça es portava a terme a partir d'una escala monumental ubicada on avui hi ha les escales de la catedral, però de dimensions més reduïdes.

més proper a la muralla.

La feudalització també comportarà canvis en l'estructura de la ciutat, amb la aparició, construcció o reconstrucció de tres castells als vèrtex de la ciutat per a la seva defensa: el ja conegut anteriorment, el Castell de Gironella, ubicat al vèrtex més a l'est de la ciutat, el castell de la porta nord anomenat Castell de Sobreportes i per acabar, el situat al vèrtex meridional anomenat, segons les èpoques, Castell de Girona, Vescomtal o de Requesens.

Aquestes i d'altres modificacions provocaran la pèrdua progressiva del dibuix de la xarxa urbana fundacional, que es va convertint, al llarg de l'Edat Mitjana, en l'entremat urbà que ens arribarà al segle XVI: una plaça del Mercadell, als peus de les escales de la catedral, de petites dimensions i destinada al mercat⁶⁵⁷ i les edificacions que hi havia al seu entorn destinades al poder civil, també es traslladaran cap a aquest nou barri que apareixerà al sud de la Força Vella i al llarg del riu Onyar.

Les escales de la catedral, que ens arriben d'època romana sense masses reformes, amb una illa de cases adossades que ocupa tot el seu costat meridional. Tot i que hi ha estudis que apunten que ambdós costats de l'escala s'hi trobaven cases, en l'*Estima* de 1535 només fa referència a les cases adossades al seu costat sud, per tant, les del costat nord ja devien haver desaparegut. La reforma d'aquesta escala serà una de les grans obres que es portaran a terme al barri durant el període que ens ocupa, juntament amb la construcció de la façana de la catedral, la plaça dels Apòstols, les escales de la Pera, la reforma de la plaça dels Lledoners...

5.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ

Tal i com s'ha apuntat anteriorment, el barri de la Força Vella té unes característiques peculiars que el difereixen de la resta de barris de la ciutat. Es podria dir que aquest barri és el barri eclesiàstic per excel·lència, ja que la major part dels seus habitants estan relacionats de forma directa o indirecta amb l'estament eclesiàstic i la gran majoria en formen part.

En les talles i fogatges que s'han consultat al llarg de l'estudi de la ciutat de Girona i dels seus burgs, no aporten massa informació sobre aquest barri. El fet de ser habitat majoritàriament per eclesiàstics comporta que aquests no apareguin reflectits en aquests documents, ja que, els membres d'aquesta classe social estan alliberats de qualsevol càrrega impositiva.

Si observem la talla de 1462 estudiada per Santiago Sobrequés⁶⁵⁸ veiem que dintre de tot el conjunt de carrers en els quals s'hi engloben els diferents contribuents i el seu ofici o professió, ens adonem

---

657 Durant l'època moderna aquest enclavament ja no acollirà el mercat, ja que aquest serà traslladat a la zona de l'arenys de l'Onyar, lloc on s'hi establirà la zona comercial per excel·lència de la ciutat de Girona.

658 SOBREQÜES VIDAL, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, n°6. Girona, 1951 pàg. 13-66

que de tota la zona considerada com la Força Vella, només hi apareix un carrer, *lo carrer de Sent Lorens*, on hi hi uns trenta focs laics, la resta són focs eclesiàstics o de la comunitat sefardita, però no hi apareixen reflectits. Per tant, de tots els habitants del barri, només trenta en són contribuents. D'aquests hi destaquen els onze individus que conformen el grup dels mercaders, els tres metges, un jutge, dos notaris i un escrivà. En aquest barri hi viu també l'anomenat *scarceller* o vigilant de la presó, ja que aquesta es troba localitzada en la part més meridional del carrer de la Força, a l'entrada sud.

El fogatge de 1558, estudiat per Antoni Simon i Ramon Alberch,⁶⁵⁹ la situació no varia massa. L'únic carrer que apareix és *lo carrer de Sanct Lorens*, on s'hi registren vint-i-dos focs cristians laics. D'aquests hi destaca la figura de l'*scarceller*, anomenada anteriorment en la talla del segle XV, els cinc escrivans i els sis focs que apareixen sense ofici, degut segurament, a la seva alta condició social.

La talla de 1651 el carrer apareix denominat com *carrer de la Forsa*, però el cas és el mateix: vint-i-quatre contribuents, amb deu focs sense ofici, entre ells Francesc Cella y de Canet, Gerònym de Vallgornera i Francesc de Cartellà y Malla, individus que pertanyen a algunes de les famílies més poderoses de la Girona d'aquesta època.

Al llarg d'aquests tres documents veiem que es produeix un canvi progressiu en els oficis establerts al barri, ja que els artesans que s'hi reflectien en la talla de 1462, com el sastre, giponer, calceters,... van desapareixent i en contraposició, hi ha una presència més marcada dels oficis relacionats amb el sector de l'administració, com els notaris, causídics,... i dels individus o focs, que pertanyen a l'estament nobiliari o famílies benestants, com serien els donzells, ciutadans honrats, o els que apareixen sense ofici concret.

El document que probablement aporta més informació sobre el barri, és el treball portat a terme per Joan Boadas sobre el Reial Cadastre de 1716,⁶⁶⁰ ja que aquest document no tracta de contribuents sinó que contempla l'estat dels diferents habitatges de la ciutat després de la Guerra de Successió.

Segons aquest document i el seu estudi portat a terme per Boadas, podem afirmar que de les trenta-cinc cases comptabilitzades en aquell moment i que conformen el carrer de la Força, vint-i-cinc estan en mans del clergat, a més de totes les que apareixen reflectides al carrer de la Sinagoga, les del carrer de Bellmirall, plaça dels Lledoners i portal de Sant Cristòfol, entre moltes d'altres. Per tant, podem comprovar que dintre el recinte de la Força Vella, l'estament eclesiàstic té un pes molt important, ja que n'és el gran propietari.

---

659 SIMON, A.; ALBERCH, R.: *L'economia i la població gironina segons el fogatge de l'any 1558*. Estudi General, nº2. Girona, 1982 pàg. 33-57

660 BOADAS i RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Gironins, Diputació de Girona. Girona, 1986 pàg. 132-229

Amb les aportacions del Reial Cadastre podem acabar d'arrodonir la informació apuntada anteriorment, on anotàvem que progressivament els oficis artesanals van desaparèixer del barri i en contraposició apareix el sector relacionat més amb l'administració. A més i a partir d'aquest document, podem parlar dels eclesiàstics que estan establerts en els carrers o les persones que es relacionen directament amb aquest estament.

El document parla de diferents carrers, en aquest cas recull les dades dels focs i habitatges ubicats al *carrer de la Forsa*, el *carrer Bonayre*, la zona que anomena *pujada de la Font de la Seu*, la zona *devant de la Font de la Seu* i el *carrer de la pujada de la Font de a Seu*. També recull els edificis i focs que configuren el *carrer de la Sinagoga*, la *plasa dels Lladoners*, el *carrer Bellmirall* i el *Portal de Sant Christofol*.

Dels trenta-cinc focs que es recullen en el carrer de la Força, hi apareixen els següents individus relacionats amb l'estament eclesiàstic: un mestre de capella, vuit preveres (entre ells l'Hospitaler de la Seu), tres canonges de la Seu, un menor canonge, el cotxer del Sr. Bisbe, tres canonges i el Cabiscol segon de la Seu. La resta dels habitants pertanyen a l'estament nobiliari, a l'exèrcit, o són vídues o estudiants.⁶⁶¹

Dintre dels artesans hi trobem un flequer, un sabater, que comparteix la casa amb un canonge de la Seu, un sastre i un carnisser.

Aquesta presència tant marcada de l'estament religiós es fa palesa també a la zona anomenada *pujada de la Font de la seu*, al *carrer de la pujada de la Font de la Seu*, on hi habiten dos preveres, en el *carrer de la Sinagoga*, on dels onze focs comptabilitzats tots pertanyen a l'estament religiós menys un, una vídua, i tots els habitants de la *plasa dels Lladoners*. Dels vuit focs del *portal de Sant Christofol*, sis són religiosos i dels quinze focs que conformen el *carrer Bellmirall*, només hi trobem un escultor i un militar que no formen part de l'estament eclesiàstic.

Aquesta forta presència de l'estament clerical comença amb el trasllat de la catedral dintre del perímetre emmurallat, en detriment de Sant Feliu. Moment en el qual, s'inicia la cristianització del recinte de la Força Vella. A partir del trasllat de la catedral comença la reubicació dels edificis relacionats amb la seu: palau del Bisbe, hospital, canònica...

Aquesta ocupació del barri es veurà beneficiada per l'expulsió dels jueus a finals del segle XV, cosa que permetrà l'augment de les possessions immobiliàries de l'estament eclesiàstic a preus més que raonables. Aquest afany d'adquirir immobles, sobretot de la zona de la Força Vella, no quedarà apagada durant l'època moderna, ja que en aquest període, aquest estament va incrementant el seu patrimoni immobiliari ja sigui a través d'adquisicions o en aquest moment, de forma més regular, a

---

661 Aquest carrer, segons el meu punt de vista, deu englobar també la plaça de la Catedral. Els estudiants que hi apareixen reflectits, podrien ser els que estaven establerts a l'anomenat Col·legi de Sobreportes, ubicat a l'entrada nord de la Força Vella, edifici que anteriorment havia estat el Castell de Sobreportes.

través de donacions o deixes testamentàries.

Podríem assegurar doncs, que el barri de la Força Vella en època moderna, és el barri levític per excel·lència, del qual, només en tenim una referència clara a partir del Reial Cadastre de 1716, ja que aquest estament, tot i la seva important presència en el barri i el pes demogràfic en la ciutat en general, està exclòs de qualsevol càrrega impositiva i per tant no apareix reflectit en cap dels documents que tenen una funció recaptadora.

5.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT

El barri de la Força Vella s'ubica al pendent oest dels contraforts de la serra de les Gavarres, i acaba sobre l'arenys de l'Onyar, just sobre el carrer de les Ballesteries.

Es troba situat sobre el recorregut del camí d'Heracles, posteriorment Via Augusta, que entra al barri per la porta septentrional, el portal de Sobreportes i surt per la porta meridional o porta sud de la ciutat.

El seu perímetre és poligonal, amb un vèrtex molt pronunciat a la part més a l'est, on s'hi va construir el castell de Gironella.

La Força Vella, es podria considerar el centre físic de la ciutat pel costat oriental de l'Onyar. Per un costat, la banda nord, trobem el burg de Sant Feliu, més proper a les seves muralles, i més enllà del Galligants, els burgs de Sant Pere de Galligants i de Santa Eulàlia. Per la banda meridional, trobem els burgs de la Vilanova i l'Arenys. Al costat oest de l'Onyar, hi trobem, una mica desplaçat cap al sud, el burg del Mercadal.

La seva fundació és l'inici de la ciutat de Girona, en un primer moment acollia les funcions de centre religiós, polític i econòmic, però amb el transcurs del temps i amb l'aparició dels burgs, sobretot els meridionals, el poder econòmic i polític es desplaçarà cap a la zona de l'Arenys. El poder polític a la plaça del Vi i el poder econòmic, en el mercat i la zona artesanal, a la plaça de les Cols i els seus carrers més immediats.

El poder religiós es consolida en el barri i aquest albergarà un gran poder sobre els habitatges que conformen el seu entremat urbà, ja que en serà el gran propietari.

5.5. CARRERS I PLACES

A partir de la fundació de la ciutat de Gerunda, una xarxa urbana de forma regular queda establerta dintre del perímetre emmurallat. La Via Augusta, es va convertir en l'eix vertebrador de tot l'entremat, el qual, a partir d'una sèrie de vies paral·leles a aquesta via, van configurar els anomenats

cardines. D'aquesta forma, la Via Augusta, en el seu pas per la ciutat, es va convertir en el *cardo maximus*. Sembla una opinió compartida pels diferents historiadors, que no existia cap *decumano maximus* pel que fa referència a l'entremat de carrers que paral·lelament discorren d'est a oest de la ciutat.

Cal tenir en compte, però, la topografia del lloc, és a dir, la xarxa urbana era regular, però adaptada als desnivells i terrasses, que configuraven la naturalesa de l'indret on s'estableix la ciutat *ex novo*.

Els estudis arqueològics han aportat informació sobre aquests carrers, els quals tenien una amplada d'uns deu peus romans (més o menys uns tres metres). Pel que fa a les *insulae*, el seu eix major estava orientat cap a l'est, i feien uns setanta-un peus romans (més o menys uns 21,3m) per uns trenta-sis (aproximadament uns 10,8m).⁶⁶²

D'aquest entremat de carrers i places, n'hi haurà que sobreviuran al pas del temps, com per exemple el carrer de la Força, el *cardo maximus* romà o l'anomenat *carrer que baixa de la carniceria*, un dels *decumani* originals.

Sembla ser també, que dintre d'aquest entremat urbà inicial i regular, ja hi havia els dos espais que esdevindran dos de les places característiques d'aquest sector: el fòrum romà, que de forma parcial esdevindrà en primer lloc el Mercadell i que en època moderna serà denominat Plaça de la Catedral, ubicat als peus de l'escalinata que condueix a la porta principal de la catedral a la primera terrassa, i la plaça dels Lledoners, emplaçada en la segona terrassa, anomenada, segons documents del segle X “...via et platea que pergit ad Gerundella...”,⁶⁶³ en època moderna la trobarem referenciada com a plaça dels Lledoners.

Aquest entremat urbà romà serà modificat amb el pas del temps fins arribar a l'època moderna. Molts dels decumani, sobretot, desapareixen o són modificats, és a dir, privatitzats, coberts, tancats... Tot i això, en aquest període, encara trobem reminiscències de carrers que formaven part de la trama fundacional i que actualment han desaparegut. Molts d'ells, no tenien un nom concret. Els trobem referenciats com a *camí públic*, *carreró sense sotrida*, *carreró que no passa*, *carreró cobert*... A tall d'exemple trobem, en el Padró Municipal del 1711, una referència a un dels decumani ubicats a la banda oest del carrer de la Força i a tocar de la plaça de la Catedral, anomenat carreró que va a la Canonja: “...casa de Cristòfol Pagès, menor, situada davant les escales que és del Capítol. Afronta a orient, part amb carrer de la Força, part amb la placeta de les Escales; a migdia amb el carreró que va a la Canonja; a ponent, part amb casa del Capítol que habita Ignasi

---

662 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.; GARCÍA, G.; LLOVERAS, M^aJ.; PALAHÍ, LI.; SUREDA, M.: *Del fòrum a la plaça de la Catedral. Evolució urbanística del sector septentrional de la ciutat de Girona*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona, Universitat de Girona. Girona, 2008 vol 8 pàg 10

663 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057) El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*. Ajuntament de Girona. Girona, 2003-2004 vol. 5 pàg.158

Bofill...”.⁶⁶⁴ Un altre cas, seria un carreró que apareix documentat en les afrontacions d'una casa, datat del 1600: “...A l'est amb un carrer públic que anava de la plaça de l'Escala a la capella de les *Puelles...*”.⁶⁶⁵ Aquest cas, seria el d'un altre decumani situat a tocar del portal nord del recinte de la Força Vella, al costat occidental de la plaça de la Catedral en direcció al tram de muralla que dona al carrer de les Ballesteries.

En l'època que ens ocupa, trobem que es porta a terme una de les grans obres urbanístiques de la ciutat i segurament, una de les poques que es porta a terme en l'entremat de carrers de la Força Vella: la construcció d'un carrer de vell nou, que s'anomenarà pujada de la Catedral, però que també el trobarem referenciat com a *carrer nou que puja des del carrer de Sant Llorenç fins a la Seu, pujada de la Font de la seu o escales de la Pera* entre molts altres. En el mateix projecte s'inclou la reforma de la zona cementirial ubicada a l'entrada sud de la catedral de Santa Maria, per tal de convertir-la en una plaça que es passarà a denominar plaça dels Apòstols, juntament amb una font que s'ubicarà al vèrtex sud-oest de la mateixa plaça.

S'ha de tenir en compte també, que molts dels carrers de la Força Vella els podríem considerar com a carrerons per les seves característiques: estrets, tortuosos... El que ens trobem en aquest barri és, que molts dels carrerons no tenen un nom específic ni clar amb el pas dels anys, sinó que van variant, sembla ser que només coneixem amb un nom específic els carrers i places principals, com el carrer de la Força, el carrer dels Alemanys, el carrer de l'Ardiaca, la plaça de la Catedral o la dels Lledoners, entre altres, dels quals intentarem fer-ne un estudi.

Cal apuntar que pel que fa referència a la nomenclatura, a part d'haver-hi carrers que no tenen un nom o noms concrets, també trobem denominacions que no fan referència només a un carrer sinó que designen una zona o un grup de carrers, com és el cas del carrer de Bellmirall, que en aquest moment englobarà una zona ubicada al sud de la plaça dels Apòstols i al sud-oest de la plaça dels Lledoners. Una altre cas el trobaríem a la zona a tocar del castell de la Gironella, la qual la designen com a “...lo ambit del quartel de Gironella...” , “...cerca la torre Gironella...”, “...contigua al Quartel de la torre Gironella...”, etc.

També trobem el cas de carrers que tant els podem trobar anomenats per un nom específic com *Costa de les Presons Reials de Girona vers l'Església de Girona* o *Costa de les Presons a la Seu*, com designats per diferents noms com si fossin dos diferents carrers, en aquest cas el carrer referenciat anteriorment seria anomenat també com a *carrer de la Sinagoga*, en el seu tram més

---

664 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa de l'Arc, número 33 de la Força». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 07/08/1983 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984. pàg. 322

665 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La Casa número 1 de la Plaça de la Catedral». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 1982/1983 pàg. 5, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 327

proper a la catedral i *carrer de la placeta de Bellmirall a la Presó* en el seu tram que continua fins a l'entrada sud del recinte de la Força Vella.

5.5.1. Carrer de la Força

Tal i com hem exposat anteriorment, el carrer de la Força és la fossilització a l'interior de la ciutat de la *via Herculea*, posteriorment Augusta. Aquesta via, en època romana esdevé l'eix vertebrador de tot l'entremat urbà, és a dir, el *Cardo maximus*.

Estem davant d'un carrer protagonista en la història de la ciutat: eix articulador de la xarxa fundacional durant l'època romana que passarà a ser l'eix vertebrador del call jueu durant el període medieval, fins a la seva expulsió.

Aquesta via comunica les dos grans entrades de la Força Vella, pel nord, el portal de Sobreportes i pel sud, el portal de la Presó també anomenat portal de l'Onyar.

El carrer ha tingut diferents denominacions durant el transcurs dels segles. El podem trobar anomenat carrer del Call, també carrer del Mercadell de la Seu, carrer de Sant Llorenç o carrer de la Força Vella. Segons Marquès i Casanovas, la denominació com a carrer de la Força va començar a generalitzar-se durant el segle XVII coexistent amb el nom de Sant Llorenç⁶⁶⁶.

L'autor del segle XVII Roig i Jalpí, el descriu de la forma següent: “...*la que llamamos de San Lorenço de la fuerça vieja. Antiguamente se llamava el Call, y en ella vivian los Judios, y tenian su Sinagoga, que aun se conserva, y sirve para muy diferente ministerio. Llamase de San Lorenço, porque en ella en un nicho en la pared de una casa, que se llama con el mismo nombre, està colocada una Imagen muy devota, y antigua de aquel glorioso Santo, y en la casa es tradicion antiquissima, derivada de padres à hijos, hasta nuestros tiempos, que se hospedaron, y descansaron algunos dias de las fatigas del camino los Illustrissimos Santos, San Sixto, que despues fue Papa, y Martyr, y su discipulo San Lorenço Arcediano de la Santa Iglesia Romana, quando bolvia de España à Roma, llevandosele de la Ciudad de Huesca de Aragon, de donde era natural [...] En su memoria de esta verdad, y continuacion de la tradicion, està en la puerta de la dicha casa en un nicho en la pared, en el lugar designado, la Imagen de aquel Santo Archilevita. Viven en esta calle muchos Cavalleros, Ciudadanos honrados, Canonigos de la Santa Iglesia, y otros señores Ecclesiasticos, y seglares, y son sus casas muy altas, y algunas sumptuosissimas y alegres, quanto se puede desear...*”⁶⁶⁷

---

666 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984. pàg. 22

667 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen Historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Jacinto Andreu. Barcelona, 1678. pàg. 196-197, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984. pàg. 19

És un dels carrers que forma part del recorregut que es porta a terme durant la processó de Corpus, és per això que trobem notícies per portar a terme ampliacions del carrer en diferents trams per tal de facilitar el pas del tàlem. Un exemple el trobem a l'any 1701: “... en virtud de la Comissio feta en la present Junta ab lo Concell General celebrat als setse del corrent quant al qual Capítol de la Proposicio constituint sobre lo recompensar lo que sia de Justicia lo que se ha de pendre del terreno de la casa del Sr. Ignasi de Pujol del Carrer de la força Vella a efecte de ampliar dit carrer per poder passar las professons ab talem y tabernacle de junts y ates que segons la relacio han feta los mestres de casas no es bastant lo pendrerse solament del terreno de la casa de dit Señor Pujol sino y tambe de la casa que es al devant que possehexan los Coniuges Gelabert del lloch de Salrà...”⁶⁶⁸

En aquest mateix any i en una altra entrada als Manuals d'acords, trobem una nova referència a la casa d'Ignasi Pujol, aquest cop, veiem que la casa apareix ubicada al carrer de Sant Llorenç: “... la paret forana ha de redificar lo Señor Ignasi de Pujol Cavaller de la Casa de son propi domicili situada en lo carrer de Sant Llorens de la força Vella de esta ciutat á efecte de poder passar quant se fan las Professons Generals lo tabernacle y talem...”⁶⁶⁹ Aquesta presència del carrer en el recorregut de la processó farà que apareguin notícies de les cases que en conformen el seu traçat. Alguns exemples els trobem l'any 1743 quan s'ordena que en el carrer de la Força, “...en la casa del Illre Cabildo en que vive el Sr. Cabiscal mayor y canonigo Pablo Figuerola deve quitarse o componer un pedazo de teja que esta separado...”⁶⁷⁰ el 1767 l'Ajuntament dicta que “...en el largo de dicha calle deben remendarse diferentes porciones de empedrado que lo necessitan. En la casa de Mn Juan Torrent existe arrimado à la pared un gradon que debe sacarse. En el largo de la pared de Capuchinos debese bajarse un poco de la pared vieja de modo que forme igualdad con el piso de la calle...”⁶⁷¹ o el reconeixement que es porta a terme durant el 1798 en el qual s'apunta que en la casa de Dn Josep de Burgues s'ha de recomposar el teulat.⁶⁷²

Situades en un extrem del carrer de la Força, hi trobem les presons reials: “... Lorenzo Sala y Puig mercader esta ciudad dezea hazer y fabricar un caracol de hierro y ladrillos en la parte de afuera de la pared de su casa que tiene seita en la calle llamada de la fuersa contigua á las carzeles Reales de la dicha ciudad...”⁶⁷³ i en l'altre hi trobem el convent dels caputxins, que instal·lats en aquest indret en època moderna, ocupen l'antiga casa de Cartellà: “...en el monasterio de los Padres Capuchinos de esta misma ciudad para reconozar si la pared del dicho monasterio, que confina

668 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 284v-285, 26/04/1701

669 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 313v-315, 04/05/1701

670 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118-118v, 08/05/1743

671 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 222-223, 11/06/1767

672 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 66v-67, 06/06/1798

673 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 255v-256, juliol/1728. La data exacta s'ha esborrat del document degut a l'acció de l'aigua.

con la calle de la forza amenaza ruhina...." ⁶⁷⁴

En el carrer també s'hi ubica una de les cases que té el comú per vendre gel: "*...la casa que dicho muy lltre Cablido possehe en la calle de la forza de esta dicha ciudad contigua a la en que por cuenta del comun de esta misma ciudad se vende el hielo para el abasto del clero...*" ⁶⁷⁵

En el Reial Cadastre de 1716, ens mostra un carrer on els propietaris dels habitatges majoritàriament estan relacionats amb l'estament eclesiàstic: preveres, canonges, capítol de la seu, beneficiats de la seu, abadia de Sant Feliu... Dels trenta-cinc habitatges que configuren el carrer, vint-i-cinc es troben en mans d'eclesiàstics o d'institucions religioses. D'aquestes trenta-cinc cases, trenta-tres estan habitades, vint-i-sis llogades i set les ocupa el propietari, i dos estan enderrocades. Cinc de les cases del carrer tenen un jardí.

5.5.2. Carrer de Bellmirall o dels Alemanys

L'actual carrer dels Alemanys apareix documentat a l'Estima de 1535 amb el nom de carrer de Bellmirall, nom que actualment, correspon a un altre carrer del mateix barri. Aquest carrer té un recorregut en forma de colze que puja paral·lel a la muralla de migdia del recinte de la Força Vella i que, un cop a tocar de la zona més alta, la més propera a la torre Gironella, baixa fins a la plaça dels Lledoners.

Segons Marquès i Casanovas antigament el nom de Bellmirall denominava o feia referència a tot l'espai que va des de la muralla meridional de la Força Vella fins al cim del que avui és anomenat carrer dels Alemanys. ⁶⁷⁶

Durant el segle XV apareix designat amb el nom de *carrer de Bon Aire* o *Bonayre*, aquesta designació la mantenia, durant el segle XVIII, Sulpici Pontich quan parla de les *Cases en particular de la Santa Iglesia de Gerona*, on també fa referència al carrer amb el nom de *carrer dels capellans*: "*...casa a Orient de la passada vuy del Ardiaconat de Besalú. [...] dit Pijoan doná perpetuament al Ardiaconat de Besalú estas dos casas en lo carrer dels capellans, antes dit de Bonayre...*" ⁶⁷⁷ El nom de carrer dels capellans, és degut, segurament al fet que majoritàriament, les cases d'aquest carrer eren habitades per capellans, tot i que, el Reial Cadastre de 1716, no confirma aquesta teoria, ja que dels nou focs del carrer, cap té relació directa amb l'estament religiós i només els Aniversaris de la Seu apareixen com a propietaris d'una de les cases que configuren el carrer. Tot i això, tant Sulpici Pontich com Marquès i Casanovas, aporten un llistat de cases, ubicades en el

---

674 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 113-113v, 30/04/1736

675 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 172-172v, 16/06/1753

676 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 100

677 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*.. 1730 vol. I fol. 265v

carrer i que pertanyien a l'església. Un exemple seria la que en època de Marquès i Casanovas portava el número 16 i que a la façana té un gran escut del llinatge Rocabertí en relleu sobre la porta. Aquesta casa, propietat del canonge Dalmau de Rocabertí, que l'ocupa a mitjans del segle XV, era la casa més important del carrer, aquest fet fa que documentalment, el carrer aparegui també designat com a *carrer de Rocabertí*.

Els dos autors anteriorment anomenats, apunten també la presència al carrer, entre d'altres de la casa de l'Ardiaca de Besalú, a l'est de la de Rocabertí i a l'oest del Benefici de Sant Domènec.

Durant el segle XVI, en un document del 1505, també es troba anomenat com a *carrer Rufí*.⁶⁷⁸

El nom de carrer dels Alemanys, li ve donat pel fet que durant l'any 1690, es va construir en aquella zona, una caserna anomenada *dels Alemanys*.

En el Reial Cadastre de 1716 s'hi recompten vuit cases en total, totes habitades, cap enderrocada.

Moltes de les notícies que tenim d'aquest carrer anotades als Manuals d'acords de l'Ajuntament de Girona fan referència a la caserna que allí hi havia, la dels Alemanys o el castell de Gironella, tot i que quan es documenten construccions de cases, arranjaments de desperfectes... en el cas del castell de Gironella no es parla del carrer en sí, sinó en la majoria dels casos es fa referència a "...lo ambit del quartel de Gironella..." , "...cerca la torre Gironella..." , "...contigua al Quartel de la torre Gironella...."...

L'autor que més notícies sobre els habitatges que configuren el carrer aportarà de primera mà durant el segle XVIII, serà l'arxiver de la catedral Sulpici Pontich i la seva obra *Repertori alfabètic*, tal i com veurem posteriorment.⁶⁷⁹

El carrer de Bellmirall que apareix referenciat al Reial Cadastre de 1716 agruparia l'actual carrer de Bellmirall, part del carrer de la Claveria i part del carrer dels Alemanys. Estaria format per tretze cases deu habitades, tres deshabitades i una d'aquestes últimes enderrocada. Els propietaris serien majoritàriament de l'estament eclesiàstic menys un edifici que apareix com el *Quartel d'Infanteria Torre Gironella*, que correspon a l'anomenada també, caserna dels Alemanys.⁶⁸⁰

Cal tenir en compte també, que autors com Sulpici Pontich fan referència al carrer Bellmirall més com a zona o barri que no com un carrer concret. Aquest barri agruparia els actuals carrer de l'Escola Pia, carrer de la Claveria, carrer de Bellmirall i una part del carrer dels Alemanys.

---

678 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 101

679 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I

680 Segons BOADAS i RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Gironins, Diputació de Girona. Girona, 1986 pàg.217-218

5.5.3. Carrer de la Sinagoga

L'Estima de 1535 i el Reial Cadastre de 1716 hi apareix el *carrer de la Sinagoga*. Aquest carrer estret que actualment es denomina com a Travessia del Dr. Oliva i Prat, sembla ser que en tota l'època moderna no varia el seu nom.

Marquès i Casanovas opina que "*El nom antic de la Travessia era el de "Carrer de la Sinagoga", perquè conduïa a l'edifici destinat al culte hebraic...*".⁶⁸¹ El mateix autor també apunta que majoritàriament totes les cases del carrer havien estat propietat de jueus i que després de la seva expulsió van ser adquirides per persones particulars i clergues. A partir del segle XVI aquestes cases es converteixen en habitatges de canonges de la catedral, fins a la desamortització. Aquesta teoria sembla recolzada pel Reial Cadastre de 1716 on es registren onze habitatges en el carrer, d'aquests tots són propietat de l'estament eclesiàstic: vuit de les onze cases formen part del Benefici de la Seu, una al mossèn Joan Cardona, també propietari d'una són els Aniversaris de la Seu, el Capítol de la Seu i el Benefici que s'obté de Joan Batista Alzina, canonge de Barcelona. Els habitants, tots menys una vídua, són preveres, reverents, canonges i mossèn.

El carrer està configurat per dotze cases d'elles onze estan habitades i una enderrocada i per tant, deshabitada.

A l'Estima de 1535 el recorregut del carrer va des del vèrtex sud-oest de la plaça dels Apòstols i l'inici de la Muntada de la Seu fins a trobar-se amb el carrer que en el mateix document es denomina *carrer de la placeta de Bellmirall a la Presó*. Durant el segle XV, aquesta part més propera a l'inici de les escales de la Pera el trobem denominat com a *carrer dels Jueus* i, durant el segle XVIII, aquest mateix tram també el trobem anomenat *carrer de la Font* i tractat com un carrer apart.

5.5.4. Carrer de la placeta de Bellmirall a la presó

A l'Estima de 1535 apareix aquest carrer, sense un nom específic, sinó com a descripció del punt de partida i d'arribada del carrer, del seu recorregut. S'ha de tenir en compte que molts dels carrers de la Força Vella, tal i com hem apuntat anteriorment, tenen una toponímia variable i per tant es fa difícil concretar el carrer en qüestió.

Segons l'autor Marquès i Casanovas, en aquesta mateixa zona, i probablement formant part del recorregut d'aquest carrer, apunta l'existència d'un vial anomenat *muntada de la presó*, que discorria

---

681 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. 2. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 93

des del carrer de la Força fins al de Miquel Oliva i Prat.⁶⁸² Aquest carrer, el segle XIX tenia el nom de *carrer de les Dones* i el mateix autor també apunta que la documentació més antiga el denomina com a carrer públic.⁶⁸³

El carrer es comença a formar durant el segle XV, anteriorment, es tractava d'una zona propera a la muralla meridional de la Força Vella poc poblada. En aquesta zona la terra encara s'usava com a conreu de la vinya o dels arbres fruiters. El fet de que el carrer es comença a configurar durant el segle XV ho corrobora l'estudi sobre l'Estima de 1535,⁶⁸⁴ portat a terme per varis autors i que a partir d'aquest document han pogut realitzar una reconstrucció cartogràfica de la ciutat de Girona. En aquest moment, la banda oriental del carrer, la més propera a la muralla encara no està urbanitzada, a diferència de l'altra banda. Tot i que crec que en aquesta zona, al menys durant l'edat mitjana, s'hi ubicaria el castell de Girona, també anomenat de Recasens o de Cabrera, al menys a la zona més propera a la presó.

En els padrons municipals de 1711 aquest carrer apareix anomenat *carrer sobre el carreró de la presó*,⁶⁸⁵ i durant el segle XVI el trobarem integrat en l'anomenada *Costa des de les presons a la Seu o Costa des de les presons reials de Girona vers l'Església de Girona*.⁶⁸⁶

5.5.5. Muntada de la Seu

La muntada de la Seu és un carrer que en època de l'Estima, és a dir, a principis del segle XVI s'havia acabat de construir per tal d'obrir a la circulació un camí d'accés ràpid a la Seu i al palau Episcopal. Segons els autors de l'obra *La ciutat de Girona l'any 1535*, aquest carrer format per una escalinata que en direcció diagonal porta del carrer de la Força al que serà el vèrtex sud-oest de la plaça dels Apòstols, trencant l'estructura de la xarxa urbana, en aquella època ja no tant regular, de l'entremat romà. Va ser obert cinc anys abans de la realització de l'Estima.⁶⁸⁷

Segons Jaume Marquès, aquest carrer l'any 1542 era anomenat també *carrer Nou*⁶⁸⁸ i el 1544 en un acord capitular, en el qual s'apunta que es veïns del carrer havien decidit d'empedrar-lo apareix

682 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 36

683 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella. 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 197 pàg. 93

684 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona l'any 1535*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1995 vol. 2

685 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La Casa Masdexexàs». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 24/10/1982 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 46

686 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La Casa dels beneficiats». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 28/11/1982 pàg. 7, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 81

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «Casa número 9 del carrer Oliva i Prat». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 14/09/1986 pàg. 24

687 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona l'any 1535*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 199 vol. 2 pàg. 30

688 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella. 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 97

anomenat *carrer nou*, pel qual es pujava des del carrer de Sant Llorenç fins a la Seu.⁶⁸⁹ En el padró municipal de 1711 apareix denominat com a *Muntada de la seu*.⁶⁹⁰

En el Reial Cadastre de 1716 apareix dividit en tres parts anomenades: *Pujada de la Font de la Seu*, *Devant de la Font de la Seu* i *Carrer de la Font de la Seu*. En aquest document hi consten un total de quatre cases totes elles habitades.

En altres documents apareix com a *carreró que va a la Força o devallada qui baixa desde la font á la Força* i popularment, a partir de la creació de l'escultura i font de la Mare de Déu de la Pera, s'anomenarà *Escales de la Pera*. El seu nom oficial, actualment és el de *Pujada de la Catedral*.

Les escales de la pera o la pujada de la catedral forma part d'un pla urbanístic pensat i portat a terme de manera unitària pel capítol de la catedral a principis del segle XVI, per tal de monumentalitzar l'entorn de la Seu i crear noves perspectives urbanes. Un altre exemple d'aquest afany de monumentalitzar i ponderar la situació o ubicació de la seu la trobem el 1440 quan l'Almoïna compra un edifici situat al peu de les escales de la Seu per enderrocar-lo i guanyar així, espai d'accés i una nova perspectiva.⁶⁹¹

Ajuda a la creació d'aquest nou vial, la desaparició del Call jueu algun temps abans, que permetrà la reorganització del sector de la Pera, amb l'adquisició i enderroc de varis immobles. Aquesta construcció suposarà el trencament de l'urbanisme medieval que es trobava profundament arrelat a la xarxa urbana fundacional d'època romana.

L'any 1530 apareix un encàrrec del capítol i del bisbe, mitjançant l'ardiaca Margarit, a Joan de Bellojoch, mestre major, on s'acorda “...l'Embelliment manat fer [...] e levar del tot la scala [...] e comprar la casa qui li sta prop que era de mossen Narcís Carles, quondam, ab l'ort...”.⁶⁹² Aquesta casa es trobava en el recorregut que havia de seguir el nou vial i per tant, el capítol va haver de procedir a la compra i enderroc de la casa, tal i com passarà també amb la casa dels beneficiats de Sant Iu documentat per Sulpici Pontich: “...Casa que se creu es vuy la Carniceria, ó part [...] En lo Secretariat á 17 de Maig 1533 fol.141 se diu que lo Capítol havia comprat una casa, que fou de Narcís Carles Beneficiat contigua al Ortet de la Almoyna, y á senyoria directe de dita Almoyna [...] y diu la comprá á fi de donarla al Benefici de St. Ivo, en recompensa de la casa que tenia, vehina a dits paratges [...] la qual havia lo Capítol fet demolir per embellir las obras, y carrers, que aquí se

---

689 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número dos del carrer de la Claveria». *Indrets de Girona. Los Sitios de Gerona*, 23/01/1983 pàg. 6

690 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa Laporta i Galeria Cúndaro». *Indrets de Girona, Los Sitios de Gerona*. 06/02/1983 pàg. 5

691 Segons FREIXAS, P.; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *La seu promotora urbanística: les Escales de la pera*. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, n^o45. Girona, 2004 pàg. 285

692 ACG, Llibre d'obra, Reg. LVIII i LX, segons FREIXAS, P.; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *La seu promotora urbanística: les Escales de la pera*. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 45. Girona, 2004 pàg. 289

feren...”⁶⁹³ Una prova de la datació de la construcció del carrer, la trobem també en la datació que apareix en algunes llindes que conformen la fisonomia del carrer, totes posteriors als anys 30 del segle XVI.

Durant el 1547 apareixen notícies sobre la pavimentació del carrer de davant de la font.

Cal recordar que la creació d'aquest carrer va molt lligat amb la construcció d'una nova cisterna, situada al subsòl de la plaça dels Apòstols, element urbà que també formarà part d'aquesta intervenció urbanística i de la construcció en un xamfrà de la nova cisterna, d'una font amb la imatge d'una Verge amb un nen. Elements urbanístics que veurem més endavant de forma més completa.

5.5.6. Carrer de l'Ardiaca

Aquest carrer és l'actualment anomenat carrer de Cúndaro. És un carrer esglaonat amb una volta que cobreix el mig del seu recorregut. Està situat darrera de l'edifici de la Pia Almoïna i va a desembocar en el seu extrem més occidental, al carrer de la Força i en el seu extrem més oriental a la plaça dels Apòstols, a la cantonada nord-est del edifici de l'Ardiaconat Major, per aquest motiu, també se l'anomena *carrer de l'Ardiaca*.

Sulpici Pontich, en la seva obra *Repertori Alfabètic*, en l'apartat que parla de les *Casas en particular de la Sant Iglesia de Gerona*, fa referència a una casa situada “...*Detras de la Almoyna*” que afronta “...*á sol ixent ab la Almoyna part, y part ab la casa testamentaria, ó part d'ella, que se nomenava de na Basarda y per llegat del Canonge Miquel Viader, percibeix vuy lo Canonge Jaume Codolar; á mig die ab carreró que baixa de la Carniceria, á ponent ab lo carrer de la Força, y á tremontana part ab dita casa antecedent, que es del Ferial, y part ab la Almoyna...*” Al parlar de la casa que hi ha al costat d'aquesta, aporta les dades següents: “...*Any 1535 fol.214 se troba que lo capitol comprá en dit carreró que baixa del Ardiaconat Major á la Força una casa a Narcís Carlas...*”⁶⁹⁴ La referència de la carnisseria és degut al fet que l'edifici ubicat a l'extrem més oriental, on fa cantonada amb la pujada de la Catedral, hi havia l'edifici on s'hi va establir la carnisseria de la cooperativa del clergat de la catedral.⁶⁹⁵

També el trobem anomenat *carreró que va á la Força devers la casa Cartellà*, segurament per diferenciar-lo de les escales de la pera, anomenades també *carrer que va á la Força*.

Segons Jaume Marquès la seva traça és molt antiga, segurament estaríem parlant d'un carrer que possiblement formés part de la xarxa urbana fundacional romana.

---

693 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 260

694 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 252v

695 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979. pàg.86

En el recorregut d'aquest carrer trobem que a banda i banda, hi havia la casa anomenada de Na Basarda, propietària de dos immobles, situats a banda i banda del mateix carrer, la qual, les va unir amb una volta o pont sobre el carrer. El 1700 una entrada als Manuals d'acords de l'Ajuntament de Girona fa referència a la volta en qüestió: “...*Lo Illustre Miquel Viader Y Burgues Canonge de la Santa Iglesia Catedral de la present Ciutat te Y posseheix una casa situada en un carrer qui baixa de la font de la Seu Y travesa al carrer de la força de la present ciutat, de la qual casa ab un pont de pedra que se troba edificat sobra de dit carrero passa y se comunica ab un hort ques se troba edificat en lo carrer de la devallada de la font que antigament fou de Marianna Basarda entre la qual casa Y hort media dit carrero, Y attenent que des de dita casa se comunica dit hort com esta ja dit ab un carrero desitjant fabricar una escala de cargol desde dit hort al la dita casa carregant sobre dit carrero en la forma que esta ja lo pont, Y allargar lo passaja des de aquell al traves ses fer perjudici á vehi algu...*”.⁶⁹⁶ Aquell mateix mes, el canonge Miquel Viader, rep resposta dels jurats que li concedeixen la llicència: “... *Perço dits Molt Illustres Señors Jurats I Molt Magnífichs Comissaris usant de la facultat, y poder dells y ala major part de ells donada y atribuida ates que lo que ab dita suplica se demana no es en perjudici de la cosa publica ni de tercera persona ab lo present donan y concedexen al dit Illustre Señor Canonge Miquel Viader absent, y als seus successors en dita casa llicenssia permís y libera facultat de poder fer un altre arch sobre lo dit carrero lo qual arch puga servir de escala ó pasejador de la matexa ó major alçada del altre arch y es ia per los efectes dalt expressats...*”.⁶⁹⁷

Sulpici Pontich també fa referència a la volta que cobreix el carrer de la casa de na Basarda: “...*Casa testamentaria prop la carniceria, dita de na Basarda. Dita casa se compon de dos y un hort, se troban situadas la una ab porta en la devallada qui baixa desde la Font á la Força, y al llarch de dita Devallada te lo hort, y la altre tela porta en lo carreró que de dita Font va á la Força devés casa de Cartellá, y se comunican ditas dos casas ab un pont sobre dit carreró...*”.⁶⁹⁸ Aquesta referència a la casa de na Basarda que en fa Pontich, ens permet també veure com es diferencien l'actual carrer de Cúndaro, anomenat *lo carreró que de dita Font va á la Força devés casa de Cartellá* mentre que l'actual pujada de la Catedral, o altrament dita, les escales de la Pera, se l'anomena *devallada qui baixa desde la Font á la Força*. Veiem doncs que la referència a la casa de Cartellà marca la diferència entre els dos vials.

En el primer document veiem que el carrer en qüestió és denominat com a *carrer qui baixa de la font de la Seu Y travesa al carrer de la força*, un altre nom que fa referència al seu recorregut.

Per tant veiem que en l'època moderna, l'actual carrer de Cúndaro, no tenia un nom concret sinó que

---

696 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 318v-319, 10/08/1700

697 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 341-342, 27/08/1700

698 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 260

es designava més aviat per referències d'edificis: *carrer de l'Ardiaca*, o de recorregut: *carreró que va á la Força devers la casa Cartellà*, *carreró que baixa de la carniceria*, *carreró que baixa del Ardiaconat Major á la Força*, o *carrer qui baixa de la font de la Seu Y travesa al carrer de la força*. En el padró municipal de 1711 apareix anomenat *carreró que puja des del carrer de la Força a la Font i Iglésia de la Seu*.⁶⁹⁹

5.5.7. Carreró de Sant Llorenç

Aquest carreró és una de les vies que discorren d'est a oest i que va a desembocar al carrer de la Força.

Durant el segle XVIII, Sulpici Pontich ja parla d'aquest carreró fent referència a una casa que formava part dels bens de l'església: “...*En lo Secretariat á 6 de Mars 1535 [...] se diu que lo Capitol havia comprat [...] una casa en lo carreró de Sant Llorens, á fi de donarla al Benefici de Santa Catherina, en recompensa de la casa sua arruynada per fer la Font...*”.⁷⁰⁰

Per tant, el nom de carreró de Sant Llorenç ja estava en ús durant l'època moderna, del que no podem estar tant segurs és si la denominació de carreró de Sant Llorenç, es corresponia al carreró actual o si feia referència a un altre dels carrerons est-oest. Una entrada en els Manuals d'acords de l'Ajuntament de Girona de 1736, ens informa de que el recorregut del carreró estava parcialment cobert degut a la construcció, en aquest mateix any d'un arc o volta que unia dues cases de cada banda.⁷⁰¹ En el mateix any, un dels propietaris que ha construït l'arc, demana permís per construir un balcó: “...*A pedimiento del Dr. en Medicina Joseph Coquet se le concede licencia para que, sobre el arco, que ha fabricado entre las dos esquinas del Callejon nombrado De la Casa de San Lorenzo, que media entre su casa, y la de Andrés Berga Causidico en virtud de otra licencia del Ayuntamiento de veinte, y cinco de Junio antecedente, pueda fabricar un balcon de piedra labrada de ocho palmos, y medio de largo, y de un palmo, y medio de anchura, ó bolada...*”.⁷⁰² En aquest document, el carreró és denominat carreró de la casa de Sant Llorenç. podem suposar que aquest fet és degut a que a l'entrada oest del carreró, la que donava al carrer de la Força, s'hi ubicava la denominada casa de Sant Llorenç, anomenada així per la presència d'una fornícula que conté la imatge del sant. Aquesta última denominació, es correspon amb l'actual.

A finals del segle XV, el carrer era denominat com a *carrer públic del Call*.⁷⁰³

699 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa Laporta i Galeria Cúndaro». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 06/02/1983 pàg. 5

700 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 260

701 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 147-147v, 25/06/1736

702 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 169v-170, 03/08/1736

703 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La Casa de Sant Llorenç». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 14/11/1982 pàg. 5, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984

5.5.8. Carrer dels Jueus

Aquest carrer té un recorregut força irregular. Comença a l'inici de les escaldes de la Pera, o del vèrtex sud-oest o de la plaça dels Apòstols i discorre cap al sud fins arribar a l'inici del carrer de la Sinagoga, des d'allà fa un colze i es dirigeix en direcció sud-est cap a la muralla i d'allà baixa altre cop en direcció oest fins a la torre vescomtal. Durant l'època moderna el trobem denominat *carrer dels Jueus*, tot i que, alhora el podem trobar referenciat simplement com a *carrer públic* o, parcialment, com a *carrer de la Font*.

En un document de 1728, apareix descrit de la forma següent “...*carrer pel qual es va des de la Font de la Seu al Col·legi de Sant Martí Sacosta, anomenat carrer dels jueus...*”.⁷⁰⁴

5.5.9. Plaça de la Catedral

La plaça de la Catedral és una plaça concebuda i creada des de l'època fundacional de la ciutat romana que s'obre a partir del *cardo* principal. Situada a l'extrem nord-occidental de la Força Vella, a tocar del portal de Sobreportes, aquesta plaça era antigament part del Fòrum romà, concretament, la part destinada a les funcions politico-econòmiques. Situada a la terrassa més inferior de la ciutat, per on discorre també el carrer de la Força, es comunicava amb la part superior del Fòrum romà, l'àrea sacra, a través d'una escala que posteriorment, esdevindrà la gran escalinata de la Catedral.

En aquesta zona del Fòrum romà, sembla ser que a la banda més occidental, hi hauria ubicada la basílica i la cúria i tenia unes dimensions d'uns 3.500m².

Amb el creixement demogràfic de la ciutat i amb el pas a l'època carolíngia i comtal, la part baixa del fòrum romà va perdre les característiques que havia tingut inicialment. Els antics porticats esdevindran part d'habitatges, generalment en mans de l'església, i aquest espai anirà perdent amplitud en detriment de la construcció d'immobles. Un exemple en seria la construcció, documentada durant el segle XI, d'una filera de cases adossades a la banda septentrional de les escales, més endavant també n'hi hauran en l'altre costat.

La cristiantització de la ciutat o de diferents espais que anteriorment eren pagans portarà a partir del segon quart del segle IX, a l'adaptació i consagració del temple romà com a catedral, mantenint la catedralitat que fins aquest moment li corresponia a Sant Feliu, d'aquesta forma, la ciutat de Girona va gaudir d'un període en el qual hi havia una cocatedralitat entre el temple de Sant Feliu i el temple de Santa Maria que durarà fins a l'últim terç dels segle X, quan Sant Feliu ja no apareix documentat

---

pàg.78

704 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número dos del carrer de la Claveria». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 23/01/1983 pàg. 6

com a seu episcopal.⁷⁰⁵

El fet que la catedral s'ubiqui en l'edifici que antigament havia servit de temple pagà, no és cap novetat en el transcurs de la història, al igual que la creació, documentada a partir del segle X de dos capelles amb disposició simètrica a la plaça, a la banda occidental que podrien correspondre a la cristianització de temples o edificis forals d'època romana. Fins el segle XV, juntament amb la catedral seran els únics temples intramurs.

En aquest moment, la plaça de la catedral, tindrà la funció de zona destinada a mercat. Serà per aquest motiu que se la coneixerà pel nom de *Mercadell*. Més endavant, amb l'expansió de la ciutat cap al sud, a l'arenys de l'Onyar, el mercat es desplaçarà cap aquesta zona i la plaça perdrà importància com a mercat. Durant el segle XII una part d'aquesta zona també és coneguda puntualment com a *Forrell*, segons alguns autors seria la denominació erudita de la part de la plaça on s'iniciava l'escala de Santa Maria.⁷⁰⁶

En l'*Estima* de 1535 es fa referència a la *placeta de la Seu*, les seves dimensions són reduïdes i a la banda meridional de les escales encara hi ha les cases adossades. Les cases de la banda septentrional sembla ser que ja han desaparegut. Aquestes cases desapareixeran del tot, quan a finals del segle XVII, durant el pontificat del Bisbe Pontich, se substituiran les antigues escales per una gran escalinata de caràcter monumental, la construcció de les quals veurem més endavant de forma més detallada.

Progressivament les cases de la plaça seran adquirides per l'església o per institucions eclesiàstiques, a tall d'exemple, Sulpici Pontich aporta dades sobre les cases pertanyents a l'església, on apunta que la “...*casa de la Abadia de Sant Feliu Quarta Dignitat de la Catedral situada a Sol ixent del Portal de Sobreportes y sobre la muralla antiga...*”⁷⁰⁷ o la casa que anomena *den Guilló* segons Pontich aquesta casa canonical “...*es situada en la Plasseta de la Seu, tenint á tremontana lo collegi de Sobreportas, y á Ponent la Muralla Vella. Se compon de tres cases, que foren béns propis del canonge Franch Oliveres, mort lo qual á 2 Febrer 1600 gravat de deutes, foren posades en encant publich, y experssadas sas afrontacions; çoes de Orient ab carrer que va a la Plaça, y Capella de las Puellas, part ab la capella de Sant Genís, part ab la casa de N. Bofil de Roma que fou de Miquel Pages; á mig die casa que fou de Joan Pellisser Sacristá segon, y despres es de Benefici de nostra Sra Dels Claustres, que antes era las casas de dit Oliveras; á Ponent ab hort de las casas que foren de Baldiri Pages, part ab la muralla antigua; á tremontana ab patis que*

---

705 Aquest fet de crear un temple intramurs, s'explica per la intensitat i freqüència dels períodes bèl·lics i per l'afany de poder dominar l'interior dels murs de la ciutat, on encara no hi havia cap temple cristià.

706 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.; PALAHÍ, L.I.; SUREDA, M.; GARCÍA, G.; LLOVERAS, M^a. J.: *Del fòrum a la Plaça de la Catedral. Evolució urbanística del sector septentrional de la ciutat de Girona.* Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona, Universitat de Girona. Girona, 2008 vol. 8 pàg. 240

707 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 247v

eran casa del Col·legi de Sobreportas, part ab Capella de las Puellas, y part ab casa que alezores tenia Geroni Rubies, mitjensant carreró que no passa sobre lo qual dita casa te un estudiet...”.⁷⁰⁸

En aquesta cita, trobem algunes dades interessants, la primera és que a la plaça de la Catedral també hi havia el Col·legi de Sobreportes, que formava part d'una serie d'edificacions que configuraven l'entramat urbà que s'havia anat articulant i havia anat omplint la zona més a tocar de la muralla occidental, o altrament dita, la muralla de Ballesteries, on no només hi havia immobles, sinó que també hi havia carrers sense sortida degut a la muralla: “...carreró que no passa...”. Una altra dada és que el 1600, segons les afrontacions anteriorment exposades la capella de Sant Genís i la de Santa Maria de les Puelles encara existien. Aquesta dada és interessant ja que el 1632, l'anomenada *casa den Guilló* és comprada pel Ferial i en les afrontacions de la venda, Pontich apunta que “...son aquí las afrontacions com las passadas, ab diferencia, que l'Orient sols posa la Plasseta y casas de Victoria Garriga Bofill, y Codina: á mig die á mes del Benefici troba casas de dita Garriga, y Baldiri Pagés; y tremontana sols troba plasseta i Col·legi...” Per tant, en les afrontacions del 1632, les capelles de Sant Genís i de Santa Maria de les Puelles ja no apareixen citades.⁷⁰⁹

Un altre edifici important que donarà majestuositat a la plaça, juntament amb l'església catedral, l'escalinata i tantes altres edificacions que al llarg del temps van renovant la fisonomia de la plaça, serà l'edifici de la Pia Almoïna del pa de la Seu, que anirà creixent i arribant a ocupar gairebé tot el límit meridional de la plaça, per sobre de l'entrada del carrer de la Força.

També apareix designada com *Placeta de l'Escala*. Marquès aporta aquestes dades quan descriu les afrontacions de la casa que enumera amb l'u de la plaça, datades del 1600: “...A l'est amb un carrer públic que anava de la plaça de l'Escala a la capella de les Puelles...”⁷¹⁰ aquesta mateixa casa apareix documentada també en el padró municipal de 1710, on la descriu de la forma següent: “...Casa del canonge Bofill, davant l'escala de la Seu. Afronta a Orient amb la plaça de l'escala i part amb la casa de Cristòfol Pagès...”⁷¹¹ La casa veïna de l'anterior és l'anomenada casa Pastors, que a principis de segle XVIII era encara el Col·legi de Sobreportes, en afrontacions documentades d'aquest moment, s'apunta que “...Afronta a orient amb el portal de Sobreportes, part ab l'abadia de Sant Feliu mitjançant carrer, part amb la placeta de l'Escala. Per migdia part amb la placeta de l'Escala, part amb hort de la casa del capítol...”⁷¹²

Durant el segle XVIII, quan apareixen les peticions de llicències per tal de poder construir balcons o

---

708 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 248-248v

709 Idem

710 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La Casa número 1 de la Plaça de la Catedral». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 1982/1983 pàg. 5, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona, Girona, 1984 pàg. 327

711 Idem

712 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El Palau de Justícia». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 28/08/1983 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 332

canviar parts de la façana dels immobles, els que estan situats a la plaça de la Catedral, especifiquen la seva localització usant la referència “...al costat de l'escala de la catedral...” o “...davant les escales de la catedral...”. A tall d'exemple, el 1781 es fa una petició de llicència per fer obres a l'abadia de Sant Feliu, en aquesta s'exposa l'afrontació de l'immoble per la part sud “...de parte de medio dia por donde afronta colateralmente (calle en medio) con la famosa escalera de la Santa Iglesia Cathedral...”.⁷¹³ Les obres que pretenen portar a terme en l'edifici són sobretot, per anivellar la façana que dona a la plaça amb les cases veïnes ja que, segons exposa el document es tracta d'una façana de llenç irregular i “...Así se mejorará mucho el aspecto publico de la ciudad...”.⁷¹⁴

El 1791, un cop el Col·legi de Sobreportes ha estat adquirit per la família Pastors, es fa una petició de llicència per tal de construir un balcó. En aquesta petició s'ubica la casa “...delante de la Escalera de la Sta. Iglesia...”.⁷¹⁵ A finals de segle XVIII, concretament el 1799, l'Ajuntament concedeix llicència al canonge Domènec Soler per construir un balcó a la casa que té “...frente la Escalera de la Cathedral...”.⁷¹⁶

Sulpici Pontich apunta que el 1626 “...La plassa de la Seu se empedrà fins al Portal de Sobreportas...” i també que uns anys més tard, el 1631: “...lo mateix per la part de la almoyna...”.⁷¹⁷

Per tant, i com a tall de resum, la plaça de la Catedral sorgeix a partir de la part baixa del Fòrum romà d'època fundacional. Aquest espai inferior del Fòrum, amb el pas del temps, va quedant més reduït pel fet de la urbanització de la zona que toca més a la muralla occidental de la Força Vella. En aquest moment, a partir del segle XI, aquesta zona és destinada a mercat i durant un període de temps és anomenat *Mercadell*. Durant el segle XII una part d'aquesta zona també és coneguda puntualment com a *Forrell*.

Amb la presència de la Catedral a la part superior de la gran escalinata, la plaça també és coneguda amb el nom de *plaça o plasseta de la Escala o de la Seu*. La plaça també canviarà de fisonomia quant a l'època moderna, es construeixi la nova escalinata de la catedral.

Trobarem també referències documentals, sobretot en les peticions de llicències a l'Ajuntament, en les quals no es fa referència a la plaça, sinó a les escales de la Catedral directament, usant-les com a referència d'afrontació i obviant la referència a la plaça.

---

713 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 85v-86v, 21/02/1781

714 Ídem

715 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 40, 28/02/1791

716 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 94v, 06/11/1799

717 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. II fol. 359

5.5.10. Plaça dels Lledoners

Sembla ser, que la plaça dels Lledoners, és una plaça que, com hem vist anteriorment en la plaça de la Catedral, ja existia des d'època fundacional i per tant, la seva funció d'espai públic no ha variat amb el pas del temps. Tenia les mides de dos *insulae* amb els carrers intermedis inclosos. Es creu que aquesta plaça ubicada en la segona terrassa de la Força Vella, la que també acull la catedral i les diferents dependències catedralícies, servia per descongestionar aquesta zona.

Les primeres referències documentals de la plaça apareixen datades del segle X, quan es fa referència a la plaça mencionant-la “...*in via et platea que pergit ad Gerundella...*” o “...*in via et in platea predictae civitatis, que amit ea...*”⁷¹⁸ fent referència també a una illa de cases on hi hauria el *xenodoquium*, el primer hospital per pobres i peregrins que estaria molt a prop de l'àrea de la plaça. Sembla ser, que a finals d'aquest segle X, la plaça ja estaria ben definida i hauria arribat a la actualitat sense masses modificacions.

És també en aquest moment en el qual, s'hi documenta l'embrió de l'edifici que serà el Palau Episcopal. El 988, el Comte Borrell ven al bisbe Gotmar un gran casal a Girona, aquest estaria ubicat a tocar de la plaça. Posteriorment, gràcies a la donació que fa l'ardiaca Guitart a la seu, s'incorpora tota l'illa de cases prop del palau. Una d'aquestes cases que configurava aquesta illa era la que feia la funció de *xenodoquium*.

El nom de la plaça li ve donat per la tipologia d'arbrat plantat en ella i Pontich deixa clar que tant la plaça com l'arbrat pertanyen al capítol: “...*Á 19 Abril 1577 [...] la Plaça dels Lladoners, y los lladoners son del capítol sens teniri res, ni la Batllia , ni altre...*”.⁷¹⁹ Aquests arbres, en diferents ocasions són tallats: “...*Á 2 Agost 1644 [...] Lladoner venut per la obra, havent ab força del vent, estat arrancat de rael, y llançat sobre las tauladas del Ardiaconat del Ampurdá...*”.⁷²⁰

El 1450 es construeix des de la Font d'Espira, ubicada a la Vall de Sant Daniel, un aqüeducte a partir de canals de fusta per tal de portar aigua a la cisterna i a la font construïts a la plaça dels Lledoners. Degut a les freqüents avaries que pateix la canalització, el 1460 i gràcies a un privilegi reial, es canvien els canals de fusta per uns altres de terra cuita.

Aquesta nova canalització funcionarà fins el 1515, època en la qual el capítol, desisteix de la seva conservació i la font estarà seca fins el 1520. És en aquesta data quan es troba una altra deu d'aigua en l'anomenat Mont Calvari o Puig Aygualer, prop de la font on extreuen aigua, des del segle XIII, els frares dominics. Aquest fet farà que entrin en disputes el capítol de la catedral i els frares de Sant

718 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a ; SAGRERA, J.: *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057) El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2003-2004 vol. 5 pàg. 208

719 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. II fol. 187v

720 Ídem

Domènec, ja que l'ús d'aquesta nova deu comportarà el repartiment de l'aigua entre tres destinataris: els dominics, la font de la plaça dels Lledoners i la font de la Pera.

Sulpici Pontich aporta diferents informacions sobre la font. Apunta que el Bisbe *Berengarios de Pavo* al maig de 1498 “...entervingué en la resolució de reparar la Font de la plaça dels Lladoners, dita de la Seu...”.⁷²¹ Segons aquest autor, la plaça queda reduïda quan al 1538 “...lo capitol li consedí edificar sobre la Plaça de la font, ó Lladoners, y en lo Sementiri dels negres...”.⁷²² al bisbe Joan de Margarit suposem per l'ampliació del Palau Episcopal.

La plaça dels Lledoners, tal i com aporta Pontich, és anomenada també *plaça de la Font*. Aquesta dada bé corroborada quan parla de l'edifici de la Sagristia segona, les afrontacions de la qual són les següents: “...te a Sol ixent la casa, y officians de la Sacristia Major, a mig die casas, á Ponent, y tremontana carrers, ó Plaça de la Font, ó dels Lladoners...”.⁷²³

En el mateix manuscrit, apunta que a la plaça dels Lledoners s'hi ubica també la casa de l'Ardiaconat de l'Empordà, que després d'un episodi de vent, durant l'any 1644, va resultar afectada per la caiguda d'un dels lledoners sobre el seu taulat.⁷²⁴

El 1767 els Manuals d'acords de l'Ajuntament de Girona recullen una disputa sobre la propietat de l'arbrat de la plaça: “...respecto de haver tenido noticia el Ayuntamiento que la semana passada se havian cortado enteramente las ramas de los arboles assi de la Plaza, ó rambla de los antiguos Estudios Generales de esta ciudad como de la Plaza nombrada dels Lladoners, dexandolos casi destrossados, y que lo havia executado un Peon de esta ciudad llamado Baldirio Vilar mandaron llamar por uno de los Porteros del Ayuntamiento al referido [...] se le pregunto [...] Primeramente si era verdad que el huviesse cortado las ramas de dichos arboles, a que respondio, que era cierto. 2do. Se le pregunto si lo havia executado por orden del Ayuntamiento, ó bien por la de algun Regidor particular, á que respondio, que no, si que lo havia hecho á saber en quanto á los de la rambla de orden del Sr. Canonigo Miguel Baco, y en quanto á los de la Plaza dels Lladoners de orden del Sr. Canonigo Joseph Nicolau [...] pareziendo al Ayuntamiento que dichos arboles son propios de la ciudad, y comun de ella por hallarse plantados en plazas publicas, y que no podian ni devian cortarse sus ramas sin preceder licencia suya: En esta consideracion y para que en el futuro no sea culpado el Ayuntamiento de ser complize de dicha corta.

Acordaron que se passasse noticia al Caballero Governador, y Corregidor de todo lo referido...”.⁷²⁵

Per tant, i després de què Pontich, en aquest mateix segle assegurés que tant la plaça com els arbres són propietat del capítol catedralici, sembla que a efectes pràctics, la propietat de l'arbrat no queda

721 PONTICH, S.: *Espicopologi*. 1730 fol .41v-42

722 PONTICH, S.: *Espicopologi*. 1730 fol. 47v

723 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. III fol. 69v-84

724 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. II fol. 187v

725 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 21-21v, 14/01/1767

tant clar.

Per acabar, segons el Reial Cadastre de 1716, en la plaça hi ha sis immobles: l'edifici de l'Ardiaconat Major, el de l'Ardiaconat de l'Empordà, un habitatge propietat del prevere Joan Suardell, la Sagristia de la Seu que hi té un hort, un immoble propietat del Capítol de la Seu i el Palau Episcopal.

Per tant, la plaça dels Lledoners és una plaça concebuda dintre de la xarxa urbana fundacional, en la segona terrassa que configura la ciutat. Les seves dimensions no varien massa amb el pas del temps. Aquesta plaça acull la presència d'una font i d'una cisterna que, per tal d'abastir-la d'aigua, comportarà plets i disputes amb els frares dominics i que veurem de forma més detallada posteriorment.

Amb el transcurs del temps aquesta plaça acull també edificis eclesiàstics o de càrrecs eclesiàstics importants com el Palau Episcopal, l'Ardiaconat de l'Empordà, etc.

La seva denominació es deriva del tipus de vegetació que hi ha a la plaça.

5.5.11. Plaça dels Apòstols

La plaça dels Apòstols forma part de la construcció a principis del segle XVI d'un conjunt urbanístic que havia de monumentalitzar i donar una nova perspectiva urbana a la façana i entrada sud de la catedral i als seus entorns. Aquest conjunt estava format per les anomenades popularment, escales de la Pera, la font de la Mare de Déu de la Pera i la plaça dels Apòstols. Aquesta plaça inicialment era una explanada que hi havia davant de l'entrada sud de la catedral, aquesta entrada és l'anomenada portal dels Apòstols. L'explanada era utilitzada en part com a cementiri i en part com a cisterna. Les seves dimensions eren més reduïdes ja que, des d'època fundacional, un entremat de carrerons i cases evitaven que la plaça tingués massa envergadura. Per tant, i a diferència de la plaça dels Lledoners i de la Catedral, aquesta plaça no provenia d'època fundacional, sinó que és una creació d'època moderna.

L'afany de monumentalització de l'entorn catedralici, després del trasllat intramurs de la seu, podríem dir que comença a finals del segle X amb la compra per part del bisbe Gotmar del palau comtal al Comte Borrell, el seguiria la construcció de la nova catedral, la romànica, i la canònica i finalment, l'establiment de les diferents institucions religioses i dignitats eclesiàstiques en el sector urbà de domini de la seu.

Durant el segle XII fins al segle XIV, sobre les escales de la seu i al costat del campanar, hi havia documentats diversos immobles, entre ells la casa del Canonge Francesc de Sant Celoni, la casa del benefici de Santa Caterina o la del benefici de Sant Iu enderrocats per tal de portar a terme aquestes

obres de monumentalització: *“finalmente para adornar y embellecer la iglesia, alrededor de los años 1527 y 1528 derribaron hasta los cimientos una casa canonical y otra casa a ella unida propia del beneficio de Santa Catalina, delante de las puertas de la iglesia que dan a mediodia y nivelaron el cementerio y quitano de allí una gran cantidad de tierra sobrepuesta y colocadas allí unas graderías y otras cosas construyeron y dedicaron al uso común y al servicio de la iglesia una cisterna para recoger el agua que allí mana, y una plaza bastante espaciosa...”*.⁷²⁶

A part de la presència d'immobles, la part més propera a l'entrada sud de la catedral, era destinada a cementiri, anomenat cementiri inferior o *lo marrech*. De la seva presència en fa referència Sulpici Pontich el qual afirma que *“...A 26 setembre 1722 [...] fou igualat, y aplanat lo Sementiri devant lo portal dels apostols...”* i el 1729 apunta que *“...no se permet enterro en lo Sementiri igual á la porta dels Apostols sens llicencia...”*.⁷²⁷ Aquestes notícies documentals ens mostren que tot i haver construït la plaça dels Apòstols, una part d'ella, durant el segle XVIII, encara estava destinada a la seva funció inicial. Aquest cementiri va estar en ús al menys des del segon terç del segle XIII i fins a mitjans del segle XVIII, ja que en les Resolucions Capitulars s'apunta que el 1755, per tal de conservar la pavimentació del cementiri es mana que *“...qualsevol que elegesca sepultura en lo pla de la portalada dels Apòstols o en lo enllosat, dega fer una llosa per posarla sobre la sepultura o clot, y fer dos trossos de paret, porque no se enfonsia y se conservia igual lo pavimento, observant lo mateix en los que se enterraran en los clots ja fets, y si tenen llosa, en quant a los trossos de paret solament...”*.⁷²⁸

Tal i com apunta Marquès i Casanovas, l'enderroc de les cases per poder construir la plaça dels Apòstols, havia de ser compensat amb la cessió, per part de l'església, d'una casa equivalent, als propietaris de les cases expropiades: *“...reflexionando los canónigos que se habían derribado algunas casas de beneficiados con el consentimiento de éstos, pero con la promesa de compensarlas con la adquisición de otras casas equivalentes...”*.⁷²⁹ Aquest fet queda també patent en el manuscrit de Pontich on apunta que *“... En lo Secreteriat á 6 de Mars 1535 [...] se diu que lo Capitol havia comprat [...] una casa en lo carreró de St. Llorens, á fi de donarla al Benefici de Sta. Catherina, en recompensa de la casa sua arruynada per fer la Font segons se diu á 15 octubre 1539...”*.⁷³⁰ El mateix autor fa referència també a la compensació del beneficiat de Sant Iu: *“...Casa*

---

726 ACG, *Resoluciones Capitulares*, 7, fol.III, segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apostoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona, 1948 pàg. 228

727 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol.III fol.150

728 ACG, *Resoluciones Capitulares*, 60, fol.131, v . Nota preliminar: *Libro de la Obra de la Seo de Gerona, 1785-1787*. Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apostoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona, 1948 pàg. 229-230

729 ACG, *Resoluciones Capitulares*, 8, fol.26. Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apostoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona,1948 pàg. 231

730 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 3 vol. I fol. 260

que se creu es vuy la Carniceria, ó part. En lo Secretariat á 17 de Maig 1533 fol.141 se diu que lo Capítol havia comprat una casa, que fou de Narcís Carles Beneficiat contigua al Ortet de la Almoyna, y á senyoria directe de dita Almoyna [...] y diu la comprá á fi de donarla la Benefici de St. Ivo, en recompensa de la casa que tenia, vehina a se l' dits paratges (segons se diu á 15 octubre 1539 fol.26) la qual havia lo Capítol fet demolir per embellir las obras, y carrers, que aquí se feren...”.⁷³¹ El 23 de febrer de 1535 diu que aquesta casa no es va donar finalment per compensar la perduda del Beneficiat de Sant Iu.⁷³²

Pel que fa referència a la casa del Canonge Sant Celoni apareix un intent de compensar la casa perduda per una altra situada “...detras de la casa de la Limosna del Pan en lugar de la otra casa enteramente demolida por el Cabildo para el adorno de la iglesia, cuya casa se levantaba cerca de la misma iglesia en la parte del mediodía frente al portal de los Apóstoles, donde ahora se hace y construye un amplio y espacioso acceso y entrada a la iglesia con una grande y notable cisterna, que contiene el agua de la fuente, y con un noble material para el ancho y espacioso paseo empedrado, en donde habrá un templete hermosísimo, teniendo debajo de sí una columna lavantada que arrojará el agua hacia lo alto, la cual, al caer esparcida, se recogerá en conchas de piedra y una pila que ofrecerá un aspecto deleitable a los concurrentes...”.⁷³³ Sembla ser, i segons apunta Pontich, que el 1528 el Ferial va adquirir un habitatge “...detras de la Almoyna...” que podria ser la referida anteriorment en les Resolucions Capitulars, de la qual dóna la informació següent: “...Esta casa es á mig die de la antcedent [es refereix a la casa del Ferial ubicada davant de la casa de Cartellà en el carrer de la Força] y afronta á sol ixent ab la Almoyna part, y part ab la casa testamentaria, ó part d'ella, que se nomenava de na Basarda [...] á mig die ab carreró que baixa de la Carniceria, á ponent ab lo carrer de la Força, y á tremontana part ab dita casa antcedent, que es del Ferial, y part ab la Almoyna [...] fou concedida al canonge St. Celoni lo jove en recompensa de la casa Canonical que havia perdut, situada devant del Portal dels Apostols, devant del Palacio, y ardiaconat M^a. La qual fou demolida pel lo embelliment de la Plaça que vuy si veu...”.⁷³⁴

Per tant observem que la plaça dels Apòstols forma part d'un conjunt pensat per tal de monumentalitzar els entorns de la catedral i crear noves perspectives urbanes de la ciutat. Cal recordar que el canonge Pere Llobet apunta que el conjunt està pensat i fet “...para adornar y embellecer la iglesia...” i que Pontich exposa que la casa del canonge Sant Celoni “...fou demolida

---

731 Ídem

732 Ídem

733 ACG, *Resoluciones Capitulares*, Apèndix II segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apostoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona, 1948 pàg. 231

734 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol.I fol.252v també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg.86-87

pel lo embelliment de la Plaça que vuy si veu...". Pere Llobet corrobora que aquesta obra és portada a terme a principis del segle XVI i que existia un pla d'actuació que si bé no es va portar a terme de forma totalment exacta, els elements principals establerts, el carrer, la font amb la cisterna i la plaça, sí que són executats. El resultat és una de les perspectives urbanes més impressionants de Girona de marcat gust renaixentista.

Aquesta plaça es pot considerar ubicada en una zona noble de la ciutat, entre el Palau Episcopal, que en marca el límit oriental, al nord hi limita la catedral, el campanar i el portal dels Apòstols, el límit meridional el marcarà el palau de l'Ardiaca Major, i a l'oest hi trobem l'edifici de la carnisseria del capítol i l'edifici de la Pia Almoïna del pa de la Seu.

Aquesta plaça està construïda sobre una zona on hi havia carrers i immobles des d'època fundacional, per tant, per tal de articular aquest conjunt urbanístic va ser necessari enderrocar algunes edificacions amb la condició de compensar als propietaris amb altres immobles.

5.5.12. Placeta de Sant Llorenç

Aquesta placeta apareix anomenada en comptades ocasions. Era un eixamplament del carrer de la Força abans de la construcció de les escales de la Pera, les quals, van incorporar la plaça i va acabar formant part del conjunt urbanístic format per les escales, la font de la Pera i la plaça dels Apòstols.

Les seves afrontacions pel nord serien la casa de la Canonja Vella, per la banda oriental hi havia la Pabordia i per la banda occidental hi havia el carrer de la Força.

És per aquest motiu que aquesta plaça no apareix documentada en l'*Estima* de 1535, ja que en aquell moment ja formava part del nou carrer.

5.5.13. Placeta de Bellmirall

L'*Estima* de 1535 recull la presència d'una placeta anomenada placeta de Bellmirall. No en fa referència com a un element urbanístic independent, sinó que se l'anomena per tal de designar un carrer que va de la placeta a la presó.

Aquesta plaça és, com l'anterior, una part més amplia del carrer, no una placeta pensada i creada des de data fundacional, com hem vist amb la plaça de la Catedral o la dels Lledoners, o creada a *posteriori*, com és el cas de la plaça dels Apòstols.

El fet d'anomenar-se de Bellmirall, segurament fa referència a la zona, un entremat de carrers o un barri que durant aquesta època era coneguda com a carrer de Bellmirall, de forma general i que pot portar a confusions.

5.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ

Aquest apartat diferirà de forma significativa del patró que hem anat seguint al llarg dels diferents capítols. Aquest barri, tal i com hem apuntat anteriorment, es diferencia de la resta de la ciutat pel fet de ser un barri eminentment eclesiàstic, és a dir, que la gran majoria dels edificis pertanyen a l'estament religiós i per tant, formen part dels bens de l'església.

Aquest fet farà que dividim els elements del paisatge urbà amb els diferents subgrups: quan fem referència a les vivendes i palaus parlarem els habitatges que ocupaven els clergues, preveres, canonges... o laics, que aportin notícies interessants sobre el barri. Els palaus aportaran informació tant dels edificis pertanyents a l'església, com el Palau Episcopal, els diferents Ardiaconats, beneficiats, la Pabordia... com dels palaus que pertanyen a famílies nobles de la ciutat establertes a la Força Vella, com la casa Pastors, l'antic Col·legi de Sobreportes, o la casa de Cartellà...

A l'hora de fer referència als comerços i tallers, la informació serà escassa i ens centrarem en la presència de la carnisseria del clergat, la casa de la neu, el pastrim o el forn de la Pia Almoïna.

D'aquesta manera, en el subapartat referent als edificis religiosos s'aportarà informació sobre l'evolució de la construcció de la catedral, la presència i desaparició de les dues capelletes existents a cada extrem de la plaça de la Catedral anomenades Santa Maria de les Puelles i Sant Genís i parlarem també de l'establiment dels frares Caputxins a la Força Vella, justament en el Casal dels Cartellà.

La Pia Almoïna del Pa de la Seu formarà part del subgrup en el qual es farà referència als edificis assistencials i per finalitzar en el subapartat corresponent a les casernes parlarem de la caserna de Gironella o dels Alemanys i la de Serracines, a més de les cases properes a la Gironella que són usades com residència de militars.

5.6.1. Habitatges i palaus

La informació sobre els habitatges en aquest barri és molt completa, sobretot si tenim en compte tot el treball portat a terme per Jaume Marquès i Casanovas en els diferents articles publicats al diari *Los Sitios de Gerona* i compilats més endavant, en diferents llibres, però sobretot en el titulat *Casals de Girona*.⁷³⁵

Val a dir, que la major part de la informació aportada per aquest autor, fa referència sobretot als llinatges, a les famílies i als habitants o propietaris de les cases de carrers com el carrer de la Força, la Plaça de la Catedral, l'actual carrer de Cúndaro, la pujada de la Catedral, l'actual carrer de Miquel

---

735 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984.

Oliva i Prat i carrer de Lluís Batlle i Prats,⁷³⁶ l'actual carrer de Bellmirall o el carrer dels Alemanys.⁷³⁷

A partir de totes les dades aportades en aquests articles, hem extret les que fan referència a l'època que ens interessa i que estan relacionades amb temes arquitectònics.

Els immobles de la Força Vella d'època moderna són cases, inicialment de petites dimensions. Les que es trobaven a tocar de la muralla, tenien hort o verger, ja que s'havia de deixar, per llei, el pas de ronda sense edificar. Val a dir que inicialment i encara en el període que estudiem, moltes de les cases que són ubicades al recinte de la Força Vella, tenen un petit hort o jardí, que progressivament aniran perdent.

El carrer de la Força i les seves rodalies, que durant l'època medieval formava part del call de la ciutat, i que per tant, els habitatges estaven en mans de propietaris jueus, arrel de la seva expulsió al 1492, la gran majoria d'immobles són adquirits per l'església o per religiosos. D'aquesta forma el procés de cristianització del recinte rep una forta embranzida que serà reforçada amb l'adquisició de nous edificis per part de l'estament religiós o a través de les deixes testamentàries, que no faran res més que incrementar el patrimoni de l'església en el recinte de la Força Vella, reforçant així el seu poder en aquella zona.

En aquest moment, en moltes de les cases del recinte, s'hi porten a terme obres d'ampliació, reforma o embelliment, però trobem també cases de nova construcció, sobretot a la zona alta de la ciutat, a tocar de la torre Gironella.

En les obres d'ampliació d'immobles hi registrem diferents casos com les ampliacions a partir de la incorporació de part d'un carrer, la construcció d'un arc o pont per comunicar dos cases sense privatitzar el carrer, la incorporació d'una altra casa o la construcció sobre un hort o verger, entre altres que veurem a continuació.

En el carrer de la Força, Jaume Marquès aporta les dades de la casa que anomena Ribas i Creuet. Segons l'autor, el 1492 aquesta era un honor, un immoble o finca, però no un habitacle. El 1531 ja era un habitatge propietat de Pere Boïl, el qual tenia una casa a cada costat i davant per davant, d'un dels carrers perpendiculars al carrer de la Força. El 1532, l'Ajuntament li va concedir llicència per tapar el carrer que passava entre elles i quedar-se, per tant, amb aquest espai.⁷³⁸

---

736 Aquests dos carrers serien els que formarien part del recorregut de l'anomenada *costa des de les presons reials de Girona ver l'església de Girona* o *costa des de les presons a la Seu*.

737 Aquestes vies formarien part de la denominada zona de Bellmirall i que de forma general queda documentada com a carrer de Bellmirall. No es correspondria amb cap carrer en concret sinó que comprendria la zona formada pels actuals carrer dels Alemanys (una part), carrer de Bellmirall, Claveria, i part del carrer de Miquel Oliva i Prat. El carrer dels Alemanys en època moderna també serà denominat com a *carrer de Bellmirall, de Bonayre, pujada al quartel dels Alemanys, carrer dels Capellans, carrer de Rocabertí o carrer Rufí*.

738 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa Ribas i Creuet». Indrets de Girona. *Los Sitios de Girona*, 31/10/1982 pàg. 5, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 55

La construcció d'arcs o ponts per tal d'unir dues cases del mateix propietari situades a bandes oposades d'un mateix carrer, també és un fet característic que trobem en època moderna, alhora d'ampliar immobles, però aquest fet ja estava en ús a l'època medieval.

Sulpici Pontich apunta la presència d'una casa que en època moderna ja tenia un arc construït per tal de comunicar dos cases: “...*Casa testamentaria prop la carniceria, dita de na Basarda. Dita casa se compon de dos y un hort, se troban situadas la una ab porta en la devallada qui baixa desde la Font á la Força, y la llarch de dita Devallada te lo hort, y la altre tela porta en lo carreró que de dita Font va çá la Força devés casa de Cartellá, y se comunican ditas dos casas ab un pont sobre dit carreró...*” En aquesta època, l'Ajuntament intenta enderrocar-lo: “...*Á 6 octubre 1700 [...] se intimaren lletras de la Batllia per fer demolir lo Pont que es sobre lo carreró...*”.⁷³⁹

Aquest fet queda recollit també als Manuals d'Acords de l'Ajuntament de Girona on primerament, Miquel Viader, en aquell moment propietari de la finca, demana permís a l'Ajuntament per tal de poder construir un cargol i ampliar l'arc o el pont de l'edifici: “...*Lo Illustre Miquel Viader Y Burgues Canonge de la Santa Iglesia Catedral de la present Ciutat te Y posseheix una casa situada en un carrer qui baixa de la font de la Seu Y travesa al carrer de la força de la present ciutat, de la qual casa ab un pont de pedra que se troba edificat sobra de dit carrero passa y se comunica ab un hort ques se troba edificat en lo carrer de la devallada de la font que antigament fou de Marianna Basarda entre la qual casa Y hort media dit carrero, Y attenent que des de dita casa se comunica dit hort com esta ja dit ab un carrero desitjant fabricar una escala de cargol desde dit hort al la dita casa carregant sobre dit carrero en la forma que esta ja lo pont, Y allargar lo passaja des de aquell al traves ses fer perjudici á vehi algu suplica sia Vs. Servit concedit llicencia per fer dita obra que los suplicant ne rebra merce de Vs...*”.⁷⁴⁰

L'Ajuntament de Girona li concedirà la llicència demanada per tal d'ampliar l'arc o pont sobre el carrer: “...*Perço dits Molt Illustres Señors Jurats I Molt Magnífichs Comissaris [...] donan y concedexen al dit Illustre Señor Canonge Miquel Viader absent, y als seus successors en dita casa llicenssia permís y libera facultat de poder fer un altre arch sobre lo dit carrero lo qual arch pugá servir de escala ó pasejador de la matexa ó major alçada del altre arch y es ia per los efectes dalt expressats...*”.⁷⁴¹

A l'octubre d'aquest mateix any, i després de les queixes portades a terme per Pere de Cartellà i Desbach l'Ajuntament decreta que s'enderroqui el pont o arc: “... *A la qual Junta an proposat dita Molt Illustres Señors Jurats que avent tinguda noticia que per part de Don Pedro de Cartella y Desbach se han intimades unas lletras del Concell Reial de la Batllia General de esta Ciutat al*

---

739 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*.. 1730 vol. I fol. 260

740 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 318v-319, 10/08/1700

741 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 341-342, 27/08/1700

Señor Canonge Miquel Viader y Burgues de la Cathedral pera que espatlle lo pasadis que ja fet en lo carrero que es entre la Casa y hort del dit señor Canonge present en perjudici de la casa te dit señor Don Pedro en lo Carrer de la força vella y que segons los Prvilegis y sentencias Reals te esta Ciutat es pecte la conexensa de esta causa als obres de esta ciutat...".⁷⁴²

L'arc sobre l'antic carrer de l'Ardiaca, actual carrer de Cúndaro, encara existeix, per tant, finalment, l'ordre d'enderroc del pont no es devia portar a terme.

Pontich aporta dades de la que anomena "*...Casa de l'Obra de la Seu, que vuy habita per arrendament lo Mestre de Capella, arrimada a la primera pessa de l'Aula nova Capitular á tremontana del Portal Major, y escala de la Seu...*" aquest immoble i segons Pontich el 1648 "*...se maná construhir un pont, que vuy permaneceix per comoditat del mestre, y minyons...*".⁷⁴³ Aquest pont devia comunicar la casa amb l'edifici contigu, segons l'autor, una casa canonical ubicada al costat de les aules capitulars, segurament la construcció del pont o arc tenia la funció de donar més fàcil accés a les dependències de l'edifici catedralici.

L'estudi de l'anomenada casa dels Beneficiats, situada al carrer que en l'*Estima* del 1535 apareix denominat com a carrer de la placeta de Bellmirall a la presó, que n'ha fet Jaume Marquès apunta que aquest immoble a finals del segle XVI era propietat del canonge de la seu Simon Arruga, aquest serà qui vendrà l'edifici a la comunitat dels beneficiats. La descripció de la finca en un contracte de compra-venda del 1591 és la següent: "*...casa en el carrer de Bellmirall amb un hort al costat nord. Limita a orient amb casa de Joan Julià mediant carrer públic. Migdia, amb carrer públic. Occident, part amb casa del notari Pere Galí, part amb casa del magnífic Bernat Alzina mediant carrer públic en tot. A cerç part amb un pati del magnífic Joan Cella de Tafurer, donzell, domiciliat a Girona, part amb casa del dit Joan Julià mediant carrer públic...*".⁷⁴⁴ El mateix autor apunta que posteriorment "*...A l'any 1725, els beneficiats hi introduïren una reforma, consistent en fer una volta al passadís que la separava de la casa de Ponent, carregant dita volta sobre la paret d'aqueixa casa...*".⁷⁴⁵

El 1736 trobem la concessió d'una llicència per a la construcció d'un arc a Josep Coquet i a Andreu Berga després d'haver presentat un memorial en el qual exposaven: "*...que entre las dos casas, que possehen ambos suplicantes, media un callejon, sobre el qual, y sin perjuicio del transito, han ideado los suplicantes fabricar, en conveniencia, y resguardo de sus casas. Por lo que à imitacion de lo que Vs. se ha servido conceder à otros vecinos sobre semejantes callejones. Suplican sea vs.*

---

742 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 379v-380v, 08/10/1700

743 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 247v

744 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa dels beneficiats». *Indrets de Girona. Los Sitios de Gerona*, 28/11/1982 pàg. 7, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984. pàg. 87

745 Idem

*servido darles el permiso, y facultad para que puedan los suplicantes fabricar, y extender sus casas sobre el mesmo callejon...".*⁷⁴⁶ L'Ajuntament proposa que els obrers del comú "...*fuessen à reconocer el callejon...*" i a partir d'aquest reconeixement l'Ajuntament concedeix "...*licencia, facultad, y permiso paraque à la alzada a lo menos de catorze palmos en la parte mas baxa puedan los dichos Dr. Joseph Coquet, y Andres Berga fabricar sobre el dicho callejon à saber des de los dos angulos, que confinan con la calle de la forsa, hasta todo lo que confina con el dicho callejon la casa del dicho Berga dexando empero en medio una competente abertura ó zaguan para la luz de que necessita el dicho callejon, sin que puedan en tiempo alguno cerrar el dicho callejon, ni impedir el transito comun de el por ninguna causa ni motivo...*".⁷⁴⁷

Un cop portada a terme la construcció de l'arc sobre el carreró, en aquest mateix any de 1736, Josep Coquet demana que se li concedeixi i se li concedeix llicència per tal de poder construir en aquest arc sobre el carrer un balcó: "...*A pedimiento del Dr. en medicina Joseph Coquet se le concede licencia, paraque sobre el arco, que ha fabricado entre las dos esquinas del callejon nombrado de la Casa de Sn Lorenzo que media entre su casa, y la de Andres Berga causidico en virtud de otra licencia del Ayuntamiento de veinte, y cinco de junio antecedente, pueda fabricar un balcon de piedra labrada de ocho palmos, y medio de largo, y de un palmo, y medio de anchura, ò bolada, ò bien de la que pueda tener des del dicho nuevo arco hasta la Esquina de la dicha su casa solamente de manera que no pueda avanzar mas, ni salir el dicho balcon de la referida esquina, sino solamente quedar al igual, y recta linea de ella...*".⁷⁴⁸

Una altre solució a l'hora de portar a terme una ampliació d'una casa o immoble és la de construir sobre l'hort o verger, ja sigui propi de la casa ampliada o de la casa veïna després de la seva adquisició.

Del que més exemples documentats apareixen són les ampliacions a partir de l'adquisició i unió amb una casa veïna. Pontich aporta les dades d'una casa ubicada "...*al entrar del carrer de la Força, á mig die de la prop dita* [es refereix a la casa exposada anteriorment al seu treball i que es correspon amb la Casa anomenada Guilló o Casa Pastors], y á ponent de la almoyna mitgensant lo carrer..." l'autor exposa que aquesta casa, abans de ser propietat del Ferial, eren dos cases: "...*Dels llibres de la almoyna del pa de la Seu se sap, esta casa se compon de dos...*". Aquestes van ser adquirides per l'almoyna a principis del segle XV i a mitjans del segle XVII, concretament el 1659, són comprades pel Ferial que les cedeix el 1680, *ad vitam*, al canonge Christofol Pagès, moment en el qual ja es parla d'una única casa.⁷⁴⁹

---

746 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 147-147v, 25/06/1736

747 Idem

748 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 169-170v, 03/08/1736

749 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 249v

De l'estudi de Marquès podem parlar de la que anomena *casa de Vallgornera*, la qual i segons l'autor, l'any 1537 el canonge de la catedral Baldiri Batlle, va adquirir aquest immoble i la va unir a la casa veïna d'aquesta, situada a la banda sud que també era seva.⁷⁵⁰ Més endavant tornarem a veure les ampliacions a partir de unió de diverses cases, ja que la majoria dels palaus de l'època localitzats a la Força Vella, són constituïts a partir de diferents annexions d'immobles o jardins per tal de crear els palaus o casals més importants de l'època.

Cal dir, que de la mateixa manera que hi ha ampliacions a partir de l'annexió de diverses cases, també podem trobar el cas d'un habitatge que perd una part per tal d'ampliar una altre casa. Aquest cas el trobem exposat per Marquès al parlar d'un immoble ubicat a l'illa de cases formada per la Pia Almoïna. Aquesta casa fa cantonada al carrer de la Força per la seva banda est i per la sud limita amb el carrer de l'Ardiaca (actual carrer Cúndaro). Segons l'autor, aquesta casa va ser adquirida pel capítol de la Catedral a principis del segle XVI. Amb el setge del 1710 la casa va resultar molt deteriorada. Les obres de reparació acaben el 1719 i el 1722, a partir d'un acord capitular, es va desmembrar una part d'aquesta casa per tal d'annexionar-la a una casa de la pujada de la Catedral, que Marquès li dóna el número set.⁷⁵¹

Moltes cases del recinte de la Força Vella van ser enderrocades o parcialment enderrocades durant el setge de 1710. A tall d'exemple podríem parlar de l'anomenada *casa de Sant Llorenç*, segons Marquès i Casanovas "...A l'any 1710 la casa fou arruïnada pels bombardeigs que sofrí la ciutat amb el setge de la guerra de successió...".⁷⁵² En dates properes, la casa va ser arranjada, ja que el 1720 hi trobem que la habita Pere Maurí. Una altra casa que van haver-hi de fer reparacions després del setge de 1710, va ser la casa que Marquès li dóna el número 17 i Pontich li dóna el número 14. Segons el primer autor, la casa va ser cedida el 1712 al canonge Bonaventura Milans amb l'obligació de reparar-la i millorar-la.⁷⁵³ Pontich apunta que "...y com fos molt arruïnada del Siti de 1710 la renunciá [el canonge Dr. Anton Quintana] á 29 octubre 1711 [...] La demaná lo Canonge Dr. Bonaventura Milans á 12 Febrer 1712 [...] y li fou concedida ad vitam ab cautela de la compra á 27, y 30 Maig 1713 [...] ab obligació de pagar tots els anys y fer obras...".⁷⁵⁴

---

750 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa de Vallgornera». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 29/05/1983 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 267

751 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 22 del carrer de la Força». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 13/03/1983 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 183-186

752 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa de Sant Llorenç». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 14/11/1982 pàg. 5, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 79

753 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 17 del carrer de la Força». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 15/05/1983 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 253

754 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 255

Un altre cas d'edifici afectat pels atacs bèl·lics de principis del segle XVIII el trobem en l'immoble anomenat *casa Sarsaneda*, després dels arranjaments portats a terme després del setge, trobem que el 1742 ja torna a estar en ús.⁷⁵⁵

Una casa que també va patir els efectes del setge de 1710 es troba, des de 1898, integrada al Palau Episcopal, ara Museu d'Art de Girona. Aquest edifici era una casa canonical testamentaria,⁷⁵⁶ en mans de la família Ric durant moltes generacions. Sembla ser que durant el setge de 1710 estava en mans de Cristòfol Ric menor, i segurament va ser ell qui va portar a terme les reparacions de la casa.⁷⁵⁷ En una finestra de la façana hi apareix la inscripció *Hanc domum canonicus Ric edificavit; Valparis conservavit tempore belli anno 1809*⁷⁵⁸ que fa pensar que l'habitatge fou construït de nou per algun canonge de la família Ric. S'ha de tenir en compte que entre 1635 i 1790 hi hagué deu canonges amb aquest cognom. Tampoc sabem si es refereix a construcció de bell nou o a una reconstrucció. Val a dir també que Marquès apunta que aquest edifici o un d'antecedent existia ja al segle XI.⁷⁵⁹

En aquesta època trobem encara la construcció d'alguns edificis nous destinats a l'habitatge. La casa que Marquès i Casanovas li dóna el número quatre del carrer de la Claveria⁷⁶⁰ apunta que en aquell indret, abans del 1530 hi havia un solar, un conjunt d'horts i jardins que s'estenia pel nord fins al carrer de l'Ardiaca, actualment carrer Cúndaro. Apunta també, que el 1552 és documentat l'establiment de la que serà la casa en qüestió, a Antoni Pagès. En el mateix document es fa referència a què el mateix comprador abans tenia un hort en aquest paratge.⁷⁶¹

Al tram inicial del carrer de la Força, mirat des de l'entrada de la porta de l'Onyar, és a dir, la sud, a la banda dreta del carrer mirant cap a la plaça de la Catedral, Marquès proporciona la història de l'immoble al qual li dóna el número sis. Aquest edifici, apunta que a finals del segle XV era un honor, una finca sense cap tipus de construcció. En algun moment entre el 1492 i el 1531, aquell espai es va convertir en vivenda, ja que en aquesta última data, ja hi apareix documentada una casa,

---

755 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El casal número 3 del carrer de Bellmirall». Informe. *Diari de Girona- Los Sitios de Gerona*, 06/06/1986 pàg. 16

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «Precisions sobre la casa de Sarsaneda». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 13/07/1986 pàg. 16

756 Les cases canòniques testamentàries hi vivien, en aquest cas, canonges de la catedral. El resident, podia deixar-la en herència a qui ell cregués convenient. És per això, que moltes de les cases testamentàries, passen per les mans de diferents membres d'una mateixa família. El cas de la casa exposada en aquest punt, va ser habitada per els canonges que formaven part de la família Ric.

757 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg 132-133, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «Can Falló». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 30/10/1983 pàg. 6

758 Aquesta casa l'edificà el canonge Ric i la conserà el canonge Balparis en temps de guerra l'any 1809

759 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «Can Falló». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 30/10/1983 pàg. 6

760 Durant l'època moderna aquest carrer el trobarem denominat, tal i com hem vist anteriorment, com a carrer dels Jueus o carrer pel qual es va des de la Font de la seu al Col·legi de Sant Martí Sacosta.

761 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número dos del carrer de la Claveria». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 23/01/1983 pàg. 6

que segons l'autor era habitada per un familiar del bisbe Boïl Biulaiga.⁷⁶²

Hi ha altres exemples de construcció d'habitatges a la Força Vella en època moderna, sobretot en la zona de la Torre Gironella que es van destinar a residència de soldats i que veurem més endavant.

La concessió de llicències per tal de construir balcons i per fer arranjaments per tal de modificar o embellir els edificis, també els trobem documentats a la Força Vella. Els Manuals d'Acords de 1703 recullen la petició i concessió de llicència per tal de construir balcons a la casa de Jaume Casanovas Moreto, ubicada al carrer de la Força: *"... la llicencia que dit Señor Jurat Jaume Casanovas y Moreto los ha demanada per poder fer dos Balcons en lo frontespici de la Casa que posseheix en lo Carrer de la força, y devant de la pujada de la Iglesia cathedral de esta ciutat no es enprejudici de la cosa publica ni de tercera persona; perço usant de dita facultat donada ab dit Concell General ab lo present donant llicencia al dit Señor Jurat Jaume Casanovas y Moreto llur conjunt present que pugua fer construir y edificar en lo frontespici de dita sa casa dits dos Balcons..."*⁷⁶³

De l'any 1728 és una entrada en la qual es concedeix llicència per tal de construir un balcó i alhora una paret per tancar una raconada que quedava entre la casa en qüestió i la Sagristia Major, ubicada a la zona de la plaça dels Lledoners: *"... Por quanto el Illustre y Muy Reverendo Señor Sixto veray Canonigo de la Sta Iglesia Cathedral desta ciudad dezea hazer y fabricar un balcon de piedra picada en la casa testamentaria que habita propria del Muy Illtre Cabido de la Sta Iglesia y assi mismo poner igual la pared que haze rincon des de la Esquina ó cantonada de la casa de la Sagrestia mayor de la referida Iglesia hasta á media pared del frontispicio de la dicha su casa. Y en consideracion que la fabrica del dicho balcon ni el igualar la dicha pared no es en perjuizio de tercera persona ni de la cosa publica antes bien que estara en una muy mayor decencia y sera quitar del lado la inmundicia que el continua havia en el dicho rincon.*

*Por tanto de nuestra libres y espontanea voluntad de nuestro grado y cierta sciencia con thenor á la presente otorgamos y concedemos facultad licencia y permissio bastantes al dicho Illstre Sr Canonigo Sixto Veray ausente para que pueda hazer fabricar y tener en la dicha casa el referido balcon de la anchura y largo que le parezcan y assi messmo igualar la dicha pared en la forma arriba expressada..."*⁷⁶⁴

Anteriorment hem fet referència a la casa canonical que van ocupar nombrosos membres de canonges de la família Ric. Martí Ric a l'any 1763 demana *"... que en la pared de la parte de occidente de la casa canonical, que possehe junto al Palacio del Ilmo. Sor. Obispo, y que da en el terreno comunmente nombrado el cementerio de los negros dezea hazer, y poner al primer pizo de dicha casa un balcon de piedra labrada de treze palmos de largo, y tres de bolada..."* l'Ajuntament

---

762 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 55

763 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 522-522v, 20/12/1703

764 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 323v-324, 17/07/1728

li concedeix la llicència per poder portar a terme aquesta reforma de l'immoble.⁷⁶⁵

Un any després trobem la petició i consegüent concessió de llicència per tal de construir un balcó, aquest a una casa del carrer de la Força, aquesta pròpia d'Isabel Nadal i de Guitart que demana: *"...el correspondiente permiso para poner, y tener en el frontispicio, y primer pizo de la casa que [...] posee en la calle de la forsa, y casi frente las reales carzeles de esta ciudad un balcon de piedra labrada de unos quinze palmos de largo, y tres, y medio de ancho..."*.⁷⁶⁶

El 1780 trobem dos concessions de llicència per fer balcons al carrer de la Força, una a Josefa Sala la qual demana poder fer dos balcons *"...el uno de un palmo, y medio de ancho, el otro con la piedra de la misma ventana,[...] en la misma linea de los dos, que hai existentes..."*.⁷⁶⁷ La segona se li concedeix a Gertrudis Miro i Gibert, que alhora ens informa sobre la distribució dels balcons i de l'estat de la façana: *"...se halla en la precision de rehedificar la pared del frente de su casa situada á la calle de la Forsa con motivo de amenazar ruhina, y conviniendo para la mejor distribucion de la fachada colocar algunos balcones. Suplica á Vs. le conceda permiso para abrir seis de los expresados balcones los quatro de dos palmos de bolada, y dos de tres palmos..."*.⁷⁶⁸

A finals de segle se'n concediran dos més, una al mateix carrer a Ignasi Ribot, l'any 1792⁷⁶⁹ i una el 1799 a Domenec Soler, la casa d'aquest estava ubicada *"...frente la escalera de la Cathedral..."*.⁷⁷⁰

Al mateix temps i durant els reconeixements dels carrers que es porten a terme per tal de poder fer la processó de Corpus, que passa pel carrer de la Força, es van donant ordres del que s'ha d'arranjar, normalment algun element del teulat o de la façana. Un exemple el trobem el 1772 quan l'Ajuntament exposa que *"...La esquina de la casa en que vive el sr. Canonigo Rojas se ha de reparar..."* també apunta que *"...La casa de su lado en que vive el Rndo Heras amenaza ruhina en la pared frontispicia..."*.⁷⁷¹ L'any següent, queda anotat el mal estat de la façana d'un altre habitatge, aquest situat al costat de la casa que ven gel del clergat.⁷⁷² Durant el reconeixement que es porta a terme l'any 1798, es posa de relleu el mal estat d'un teulat d'una de les cases del carrer: *"...En la casa de Dn Josep de Brugues se ha de recomponer el texado..."*.⁷⁷³

Deixant en un apart les reparacions, els arranjaments i les reformes portades a terme en habitatges ubicats a la Força Vella, i recuperant les ampliacions de cases que es porten a terme durant aquest període, cal parlar també, dels grans casals o palaus que apareixeran a partir d'aquestes ampliacions

---

765 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 255-256, 27/07/1763

766 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 347v-348v, 22/10/1764

767 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 104-104v, 24/05/1780

768 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 191-191v, 26/09/1780

769 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 57-57v, 16/05/1792

770 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 94v, 06/11/1799

771 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118v-119, 18/06/1772

772 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 151v-152, 10/06/1773

773 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 66-67v, 06/06/1798

d'habitatges que es realitzen al llarg dels anys i que donaran lloc als grans immobles, residència d'importants famílies de la ciutat o de grans personalitats eclesiàstiques.

Un d'aquests grans casals el trobem ubicat a la plaça de la Catedral, damunt de les antigues muralles de Girona. Es tracta de l'anomenada **casa Pastors**.

Ja hem comentat anteriorment, que en època romana la zona baixa del fòrum, a tocar del portal nord, era una zona porxada que va anar perdent les seves característiques inicials amb el pas del temps fins a esdevenir diferents edificis destinats a habitatge. Amb la cristianització de la ciutat portada a terme a partir del trasllat de la seu dintre els murs de la Força Vella, la zona a la qual fem referència perd la seva funció i passa a mans de l'església que en té domini directe. Reaprofitant o ocupant la zona porxada per crear habitatges i edificacions. Amb la feudalització de la ciutat, en aquesta zona, la banda més propera al portal de Sobreportes i ocupant les torres tetragonals estenent-se cap a l'oest resseguint la muralla, s'hi construirà l'anomenat castell de Sobreportes. Una construcció que devia tenir importants dimensions ja que a part de l'edificació, disposava de patis i jardins. En els habitatges anteriorment referenciats, hi residiran els canonges de la catedral que després del 882 deixaran les cases vacants, ja que, en aquest moment passen a viure en comunitat. Serà també en aquest període que el Comte Delàs les concedirà a la comunitat jueva que després dels acords municipals de 1442⁷⁷⁴ i 1448,⁷⁷⁵ seran traslladats al nou recinte del call situat al llarg del carrer de la Força. Els habitatges, llavors, seran ocupats de nou per religiosos.

El solar que ocupa la casa Pastors, el 1600 està dividit en tres sectors o espais, el primer ocupat per una casa propietat del canonge Montserrat Guilló, que el 1632 la ven al capítol de la catedral. El segon espai és ocupat pel pati del col·legi de Sobreportes i el tercer sector és l'edifici del col·legi de Sobreportes, fundat el 1395 per Ramon Querol. El 1599 aquest col·legi és unit al Seminari creat pel bisbe Francesc Arévalo de Zuazo. En aquest mateix any l'edifici del col·legi, en aquell moment Seminari, incorporarà la capella de Sant Maria de les Puelles, situada a la seva banda més occidental.

A partir del 1606 el bisbe Zuazo i el capítol de la catedral porten a terme mesures per tal d'embellir la zona en benefici del Seminari, de la Catedral i de tota la ciutat, d'aquestes actuacions en resultarà

---

774 És en aquest moment quant s'ordena que els jueus no poguessin habitar en el carrer de Sant Llorenç per no se call judaic, i que tapiessin les portes i finestres que donguessin a dit carrer. AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, pàg. 77, 19/04/1442 segons GIRBAL, E. C.: *Los Judíos de Gerona*. Establecimiento tipográfico de Gerardo Cumané y Fabrellas. Girona, 1870 pàg. 44 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El Museu d'Història de la Ciutat (I)». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 26/06/1983 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 289-290

775 Disposició per la qual va ser ampliat el territori del Call, ja que els jueus no podien cabre-hi. A partir d'aquesta ampliació els Jurats ordenen que "tots els jueus que habiten fora del Call dintre sis dies hagin de passar a la clausura vella e nova." segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El Museu d'Història de la Ciutat (I)». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 26/06/1983 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 289-290

una casa. La casa anomenada de Guilló queda reduïda a menors dimensions, ja que una part d'ella passarà al Seminari que en la documentació de moment encara se'l troba referenciat com a col·legi de Sobreportes.

Després del setge de 1710 la descripció del cens municipal, segons Marquès descriu l'edifici de la següent forma: "*...Col·legi de Sobreportes. És del bisbe de Girona. Afronta a orient amb el Portal de Sobreportes, part amb l'Abadia de Sant Feliu, mitjançant carrer, part amb la placeta de l'Escala. Per Migdia, part amb la placeta de l'Escala, part amb hort de la casa del capítol habitada per Ignasi Bofill, canonge. Per ponent, part amb el cementiri de Sant Feliu, part amb el carrer de la Davallada de Sant Feliu, i a cerç amb el cementiri de Sant Feliu. Té dos sostres...*".⁷⁷⁶

L'any 1769 el Seminari és traslladat a l'edifici de Sant Martí ubicat a la pujada de Sant Domènec i la casa de la plaça de la catedral, és adquirida per la família Pastors. Suposem que a partir d'aquest moment, la família començarà a remodelar la casa. En les dades documentals extretes del Manual d'acords, sobre aquest fet trobem tres concessions de llicència per tal de construir balcons a la façana del edifici. La primera petició i concessió la trobem datada de l'any 1791 "*...Muy Ilte. Sor. Josef de Pastor en esta ciudad domiciliado con la mas atenta veneracion á vs. expone que en la casa que posehe al frente de la Escalera de la Sta. Iglesia de esta dicha ciudad y en la pared de la parte de cierzto que mira al cementerio de la Collegiata Iglesia de San Feliu de la misma dezea poner un Balcón de catorze palmos de largo, y tres de bolada...*".⁷⁷⁷ Aquesta llicència se li concedeix el mateix dia. El 1798 l'apoderat de Josep de Pastor sol·licita permís per "*...poner dos Balcones detras, á quatro palmos de bolada en su casa que possehe frente la Escalera de la cathedral, y en la pared de la parte de cierzto, que mira al cementerio de San Feliu...*".⁷⁷⁸ Aquest cop també se li concedeix la llicència demanada.

Per tant, les reformes que porta a terme la família Pastors recollides en les peticions de llicència dels Manuals d'acords, de l'immoble de la plaça de la Catedral, es concentren, al final del segle XVIII a la part de la façana que dona al cementiri i pujada de Sant Feliu.

Un altre dels grans casals de la Força Vella era la **casa de Cartellà** que posteriorment, passarà a ser convent dels caputxins a Girona, etapa del palau que veurem més endavant.

L'adquisició d'una casa per part dels marquesos de Cartellà al carrer de la Força, al segle XV (1471) serà l'inici del gran casal. La família de Cartellà sembla ser que s'estableix a Girona pels atzars de la guerra civil catalana i la revolta dels remences, comprant una casa al cap de munt del carrer de la Força. Aquesta casa havia estat propietat de Joan de Castellí i més tard de Bernat Caselles, que el

---

776 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El Palau de Justícia». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 28/08/1983 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 329-333

777 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 39v-40, 28/02/1791

778 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 119v, 15/10/1798

1471 la va vendre a Arnau-Benet de Cartellà i de Camós. Es tractava d'un edifici de dimensions petites que no tenia sortida al carrer, ja que pel costat oriental hi havia una casa petita que no li permetia el pas directe, i pel costat sud i oest hi havia un altre habitatge, aquest de Maria Àngela Güell i Cerdà i un carreró sense sortida o galligà, que en forma de colze sortia del carrer de la Força en direcció oest i es decantava cap al nord i les separava pel sud i per l'oest. Lluís d'Escatllar i Cartellà, va comprar els dos habitatges per tal d'incorporar-los al seu edifici, tenir sortida directa al carrer de la Força i crear també un gran casal. La primera casa la va incorporar a la seva el 1662⁷⁷⁹ i era anomenada la casa petita dels Cartellà, i la casa i el carreró, van formar part de l'immoble el 1688: "...La casita que colindaba con la Almoyna compra D. Luis Descatlla y Cartellá, el 24 de diciembre de 1662, ante D. Pedro Roselló, notario. La casa de Mariángela de Güell Cerdá estaba situada en la parte oriente de la casa Cartellá y sobre la calle que da al mediodía. Por la parte de poniente y tramontana estaba separada del mencionado palacio mediante un callejón sin salida y separada de la Canónica por una plazuela..."⁷⁸⁰ posteriorment trobem que "...Las casas de Honorio y Narciso Güell compradas D. Luis de Cartellá el 6 de agosto de 1688 ante el notario Ramón Vila..."⁷⁸¹

Marquès escriu dos articles sobre el palau dels Cartellà, un datat el 1979⁷⁸² i l'altre el 1983.⁷⁸³ En el primer article apunta que "...Don Pere de Cartellà va fer obres d'embelliment en el palau i el va convertir en una de les cases principals de la ciutat..." mentre que en el de 1983 diu que "...L'autor de la remodelació de l'edifici, després de l'annexió dels edificis contigus, havia estat Lluís de Cartellà i Des Bac..."

Es van fer construir grans portals de pedra picada a la façana que dona al carrer de la Força, Basili de Rubí descriu el seu aspecte de la forma següent: "...por la parte de delante, tenía sus fachadas sobre la mencionada calle de la Forsa, con grandes portales, todos de piedra labrada, que daban entrada a la casa y a las caballerizas [...] Por la parte de detrás daban sus muros sobre la plazuela y calle de las Ballesterías que sube hasta la colegiata de San Félix. Sobre los muros habían huertas, patios y jardines..."⁷⁸⁴

779 "...nº8: Casa, ó pati. Contigua a la casa de Cartellá en lo carrer de la Força:

Se tractá de comprarlo á 7 Octubre 1658 Secretariat fol.173: Se comprá á 18 Agost 1662 fol.67 [...] fou venut al Sor. de Cartellá á 24 Octubre 1662 ..." PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 250v

780 Resolucions Capitulars, Leg. 49, fol. 13 segons DE RUBI, B.: *Los capuchinos en Gerona. El convento de San Antonio (1732-1835)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.18. Girona, 1966 pàg. 7

781 Resolucions Capitulars, Leg. 49, fol. 19 segons DE RUBI, B.: *Los capuchinos en Gerona. El convento de San Antonio (1732-1835)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.18. Girona, 1996 pàg. 8

782 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'Institut vell». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 04/11/1979 pàg. 9

783 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El Museu d'Història de la Ciutat (II)». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 03/07/1983 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 294

784 DE RUBI, B.: *Los capuchinos en Gerona. El convento de San Antonio (1732-1835)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 18. Girona, 1966 pàg. 5

El gran casal apareix descrit en el Padró municipal de després del setge 1710 com un immoble que "*consistia en dos quartos, lo un de sis aposentos i l'altre de tres amb un petit jardí a ponent...*".⁷⁸⁵

Marquès també apunta que en els Padrans municipals dels anys 1711 al 1719 el palau apareix com a possessió del senyor de Cartellà, però habitada per Francesc de Gayolà, i apunten que "*...estava quasi del tot dirruïda per lo siti i necessitava moltes reparacions...*".⁷⁸⁶

Els senyors de Cartellà, es troben que a principis del segle XVIII, tenen un casal a la ciutat de Girona que no és la seva residència fixa, ja que estaven domiciliats a la ciutat de Barcelona. Aquest palau a més es troba en un estat força deteriorat i s'hi ha de portar a terme nombroses i costoses reparacions. Serà en aquest moment, quan la família vendrà l'immoble, que va ser adquirit el 1733 pels pares Caputxins per tal d'establir-hi el seu convent.

Un altre immoble que es convertirà a partir de diferents adquisicions i ampliacions en un gran casal de la Força Vella, serà la **casa de Coderc**. Aquesta vivenda Sulpici Pontich la defineix de la següent manera: "*...Casa de la Sinagoga prop lo carrer de Bellmirall que junt ab altre de petita se nomenan del Canonge Coderch...*".⁷⁸⁷

El casal Coderc estarà compost per diferents cases i finques que aquest canonge anirà adquirint a partir de l'any 1625. Dos dels immobles que formen part del casal, són el que antigament havia estat el complex d'edificis i patis que formaven part de l'antiga Sinagoga jueva. Després de la seva expulsió el 1492 el complex de la Sinagoga passà a diferents mans,⁷⁸⁸ però el 1615 l'edifici passà a Pere Masgrau. Aquest el dividí en dos parts, una que la va adquirir Pere Mitjà i l'altre que continuà en poder de Masgrau. El 1625 Pere Coderc i Colom va adquirir la casa de Mitjà i la de Masgrau.

Una altra finca que formava part del casal Coderc era la casa de Perramon. Aquesta inicialment era

---

785 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El Museu d'Història de la Ciutat (II)». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 03/07/1983 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 294.

786 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El Museu d'Història de la Ciutat (II)». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 03/07/1983 pàg. 6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 293-294.

787 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 258

788 Segons Pontich "*...possehiha esta casa lo Rnt. Jordi Refart Beneficiat de la Seu, qui en sos codials fets á 28 Juny 1422 notari Pere Escuder, llegá dita casa á Catherina de Nació Grega que estigué molt temps ab ell, per sa vida; y després al Rnt. Baldiri Pages Beneficiat de la Seu, també per vida, y després als aniversaris presbiterials. Dita Catheria, y dit Pages ab consentiment dels Protectors de dits aniversaris [...] veneren dita casa á Guillem Saguér Parayre á 19 desembre de 1428 notari Carlos Cerdá. Dit Saguér la vené al Rnt. Bathomeu Triter Canonge Vell á 27 Abril 1499 notari dit Cerdá. Dit Triter la doná á Margarida Roquer á 1 Febrer 1502 notari Antoni Arnaldí. Dita Margarida morí intestada, y sens fills, y li succehí Joan Roquer alias Casadevall.*

Dit Joan Roquer alias Casadevall del Torn, vené al Rnt. Jaume Verdera Beneficiat de St Feliu á Franch Alou ..." aquest autor passa la possessió de la casa de Jaume Verdera a Pere Coderch directament., però Marquès apunta que "*...De Jaume Verdera l'edifici passà a Pere Guinart, de Celrà beneficiat de la Seu (notari Pere Rosselló). Aquest el cedí als esposos Vilella, de Celrà, Jeroni i Narcisa. Ells el resignaren a Pere Masgarau el 3 de setembre de 1615, davant del notari Riurans. Una part de l'edifici fo venut per Masgarau a Pere Mitjà reservant-se el dret de recuperar-la per a ell i els successors. Pere Masgarau morí l'any 1620 i els seus marmessors van vendre tots els drets al canonge de la Seu, Pere Coderc i Colom el 15 de juliol de 1625 (notari Onofre Caixàs)*

PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I fol. 258

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 113-114

un verger o terreny sense edificar que el 1492 era descrit com "*...un verger en la ciutat de Girona, dins el Call judaic de Girona, al costat de la casa de Baldomar, comprada al jueu de Girona Jucef de Piera, el qual verger afronta a Orient amb el carrer de la Ruca; a migdia per sobre en un sostre de dita casa comprada per Baldomar i, per sota, en un carrer públic; per Occident en un carrer public i, per cerç en la casa de Lleó Aviany, jueu de Girona...*".⁷⁸⁹ Sembla ser que el 1596 en aquell terreny, Pere Perramon va construir-hi una casa, que el canonge Coderc va incorporar també el 1625.

Segons Marquès, les afrontacions del gran casal eren "*...a l'est, el carrer de la Sinagoga; al sud, part carrer de Bellmirall, part hort de Jeroni Estrany i part amb pati que havia estat carnisseria; oest, casa de Maties Cella i Caner i nord, carreró que anava a la Força...*".⁷⁹⁰

Als anys seixanta del segle XVII, mor Pere Coderc i deixa en testament el casal al Capítol Catedralici, aquest però no va acceptar l'herència, ja que el casal estava gravat amb excessives càrregues. El casal va sortir a subhasta pública el desembre de 1622, va ser llavors quan el va adquirir el Capítol de la Catedral, sense cap mena de càrrega: "*...Dita casa, y una de xica que li es á mig die pocehiha lo Canonge Pere Coderch, y Colom, lo qual en son testament fet á 3 setembre 1653 notari Rosselló, decretat á 19 setembre 1657 llegá al Capítol la fatiga de ditas casas, y vol que lo preu ne resultes se destini per fundació de Corns de altar, y que de ditas dos casas sen fasse una de Canonical [...]*

Se dubtá acceptarlas á 23 novembre 1658 [...] se resolgué no acceptar lo llegat [...] trobo la compra á 10 desembre 1662 en la notaria de Rosselló..."⁷⁹¹

L'immoble es va dedicar a vivendes capitulars i s'hi van anar fent un seguit de reformes:

"...En lo any 1688 se troba en lo despes del Ferial, que gastá la administració per fer la paret de la part de la casa petita 197 lliuras [...] però segons uns dels pactes ab que dit Canonge Pol prengué ditas casas apar devia pagaro de bens propis.

En lo any 1694 se feu una paret de la part de casa Sala, y Cella que compren part de la casa gran, y part de la casa petita [...]

Se obligá á fer una paret, que visurada fou habilitada á 26 Mars 1718 [...]

Y se encarregá en pagar dit censal á Guinart.

*Y fer la partet de la part del carreró de St Llorens..."*⁷⁹²

Pontich apunta també que la casa "*...En lo Siti de 1710 ha patit, com moltes altres, gran ruhina, y*

---

789 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El casal Colls-Labayen». Indrets de Girona. *Los Sitios de Girona*, 12/12/1982 pàg.6, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg.94

790 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg.114

791 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol.I fol. 258

792 Ídem

*ha fet dit Sr. Canonge Çanou los reparos convenients...".*⁷⁹³

A partir d'aquest moment, la casa va anar passant en mans de diferents canonges fins a la desamortització. Moment en el qual moltes de les cases que hi havia a la Força Vella són adquirides per propietaris laics i reformades, convertint-les en grans palaus o casals.

Un dels palaus més importants del recinte de la Força Vella, és el **Palau Episcopal**. Aquest edifici va variant de mida i de fisonomia amb el pas dels segles, adaptant-se d'aquesta manera als diferents gustos de les èpoques i dels seus estadants.

Sembla acceptat que l'inici del Palau Episcopal dintre els murs de la Força Vella ve marcat per la compra del palau comtal per part del bisbe Gotmar (985-993) al comte Borrell el juliol del 988, situat al sud de la catedral.⁷⁹⁴ Sembla ser que el comte podia usar de per vida el palau comtal i així ho feu fins a la seva mort al 993. Serà en aquest moment que el passarà a ocupar el bisbe Arnulf II i que convertí el palau comtal en residència episcopal.⁷⁹⁵ Aquí trobaríem el nucli inicial del palau

---

793 Idem

794 Roig i Jalpí, després citat per Pontich i posteriorment pels autors Marquès i Casanovas i Marquès i Planagumà seguint a Pontich, aporten el document de la compra-venda del palau. Sembla ser que aquest document va ser copiat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó per Roig i Jalpí. Josep Masbeu apunta que: "...el document el copià Pontich de Roig i Jalpí, qui l'havia copiat l'any 1664 a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, sense indicació de signatura ni sèrie. El Dr. Martínez Ferrando en realitzà la recerca a l'Arxiu i no el va trobar...". Narcís Soler, apunta que actualment, es posa en dubte la seva autenticitat.

ROIG I JALPÍ, J G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678. pàg. 48

PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. I. fol. 269

MARQUÈS CASANOVAS, J.; MARQUÈS PLANAGUMÀ, J.: *Apuntes històrics sobre el Palacio Episcopal de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 14. Girona, 1960 pàg. 293

MASBEU, J.: *L'edifici del Museu d'Art. Fases de construcció del Palau Episcopal de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 33. Girona, 1994 pàg. 435

SOLER, N.: *El Palau Episcopal de Girona al segle XV*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg. 594

"...Notum facimus omnibus quod nos Borrellus, comes Barchinone nostra necessitate coacti causa Sarracenorum comitatum nostrum grassatorum, vendimus vobis Gothmaro, Gerundensis sedis Episcopo, et successoribus vestris illam amplam domum nostram quam habemus pro nostro hospitio in civitate Gerunde extra murum veterem jam valde dirutum ipsus civitatis, non longue distans ab ipso muro, in pretio quinquaginta unciarum auri cocti de Valentia, qua quidem domus affrontat ab oriente cum ipso muro veteri, ab occidente cum synagoga judeorum, a circio cum ipas sedi Gerundesi, et a meridio cum domo Gaufredi Poleni. Quam venditionem facimus cum bono et sincero animo et sine enganno vobis praedicto Gothmaro episcopo et successoribus vestris cum tali rentione ac onere quod nos feurimas Gerundam decatis praestare nostra vita durante praedictam domum. Acta est ista venditionis charta in Civitate Barcinone VI kal. Augusti anno secundo Ugonis regis..."

Segons MARQUÈS CASANOVAS, J.; MARQUÈS PLANAGUMÀ, J.: *Apuntes històrics sobre el Palacio Episcopal de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. vol.14. Girona, 1960 pàg. 293

795 Jaume Marquès i Josep Marquès, aporten el document que va ser transcrit al *Cartulari de Carlemany* de l'Arxiu Diocesà de Girona on s'explica que al morí el comte Borrell al 993, el bisbe Arnulf II, va convertir el palau comtal en la seva residència:

"...Titulo marginal: *De domibus que sunt ante palatium et circa cellarium episcopi.*

In nomine Domini ego Cuitardo archilevita donator sum domum sancta maria sedis Gerunda. Manifestum est enim quia placuit amicis meis et promptissime placent tu pro remedium anime mee et remedium avunculi mei Lovathoni concodam cartam donationis fecisse ad tibi iam dicta Domini nostri Ihesu Christi fenitrice sancte marie de domibus meis in quo nuno habito et dego sicuti et facio. Dono namque tibi per huius donationis indaginem ipsas meas domos noviter constructos que ego habeo infra muros de gerunda civitate iusta cellarium atque cenaculum episcopale qui mihi advenit per mercedem largitionis quod michi fecit predicto avunculo meo bone memorie condam Lobatono cuius memoria in benedictione sit semper, seu per quemcumque voce. Que affrontat ipsum mansum vel domum cuncta sui officina de parte orienteis in via et platea que pergit arl Gerundella. De meridie

episcopal. La part més antiga del palau, que es correspondria amb l'angle nord-oest de l'edifici, és a dir, el cos format per la torre davantera entre altres parts i que donaria a la plaça dels Apòstols es correspondrien amb les primeres cases del bisbe, molt modificades.

Narcís Soler apunta que “...les hipòtesis del desenvolupament de les primeres etapes del palau són poc unànimes i confuses...”.⁷⁹⁶

Tots els autors que han parlat sobre el palau episcopal i la seva evolució arquitectònica parlen de la necrològica de l'Obituari datat del segle XIII de la catedral ens informe que el 1167 va morir el bisbe Guillem de Peratallada “...el qual construí el palau...”.⁷⁹⁷ Aquesta referència no ens aporta més informació. No se sap què va construir o reconstruir concretament, ja que aquesta referència tant ens pot fer pensar en una construcció d'un edifici de bell nou com en una reconstrucció. Alguns autors apunten que el que va construir aquest bisbe correspondria a la part del palau més propera a la catedral, a la zona on hi ha la galeria romànica en la façana nord. Soler, d'altra banda, creu que la part del palau construïda per Guillem de Peratallada correspondria a la part est del palau actual. Aquest tindria accés pel camí que pujava, per la plaça dels Lledoners, cap a la Gironella i estaria format per una torre, la torre de la presó, i una gran estança que amb el pas del temps passaria a ser el saló del tron. Una altra hipòtesis l'aporta Morera,⁷⁹⁸ quan apunta que el palau episcopal de Girona durant aquesta època es trobava en bones condicions i que el bisbe Peratallada, el que construeix de nou és el palau de la Bisbal, també propietat del bisbe. El palau de Girona el conformaria la part de

---

similiter in via et platea predictae civitatis qui ambit ea. De occiduo in casas de Goltredo levita et Guifredo sacerdote. De circio in coquina et curte et solarie episcopali. Quantum istas affrontationes totidem includunt cum solos et superpositos cum guttis et stilliciniis, cum curtibus et diversis officinis atque hedificiis sic dono ea omnia ad tibi supra libata virgine sancta dei genitrice Maria ab omni integritate simul cum existis et regressis earum, exceptis ipsa xenodochia que ad pauperum et peregrinorum hospitia supra libato avamculo meo Lobato iussit construere et est manifestum. Que vero predicta domo universaque eius pertinentia que supra resonat que tibi gloriosa dono atque concedo de meo iure in tuo trado ita tu in diebus vite mee rencam cam et possideam quiete et secure et sine aliqua inquietudine quamdiu vixero. Et ppost obitum meum remaneat ad tibi prelibata virgine sancta maria cum omni integritate et uidquid exinde servituti voluerint fenere et facere plenissimam in omnibus licentiam habeant et perfruant quemadmoduro et de aliis munificentis sedes fue pertenentibus. Quod si ego donator aut ulfus aliquis homo qui contra hoc venerit ad inrumpendum non hoc valeat vindicare sed componat aut componam tibi supra taxata omnia in quadruplum prout patres sancti saxerunt et in anfea ista donatio firma permaneat omnique tempore. Acta donatione XIII kalendas februarii anno VIII regnante Hugone rege qui dux fuerat pridem.

Guifredo qui ista donacione feci et firmare rogavi. Arnulfus ac si indignus, gratia Dei episcopus et abbaas...”

Arxiu Diocesà, G. núm.1, *Cartoral de Carlemany*, fol. 319

Segons MARQUÈS CASANOVAS, J.; MARQUÈS PLANAGUMÀ, J.: *Apuntes històrics sobre el Palacio Episcopal de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 14. Girona, 1960 pàg. 293-294

796 SOLER, N.: *El Palau Episcopal de Girona al segle XV*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 45. Girona, 2004 pàg. 594

797 “XX Martii, anno Dominicæ Incarnationis C LX VII post millesimum, obiit Guillelmus, huius Sedis Episcopus, de Petraincisa, qui palatium construxit” Arxiu de la Catedral, secret. arm. I, est. C. foli 10 segons SOLER, N.: *El Palau Episcopal de Girona al segle XV*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg.594 també a MARQUÈS CASANOVAS, J.; MARQUÈS PLANAGUMÀ, J.: *Apuntes històrics sobre el Palacio Episcopal de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 14. Girona, 1960 pàg. 271 i a MASBEU, J.: *L'edifici del Museu d'Art. Fases de construcció del Palau Episcopal de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 33. Girona, 1994 pàg. 436

798 MORERA SABATER, J.: *El palacio episcopal o castillo de la Bisbal*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. vol. 18. Girona, 1966-1967 pàg. 351

construccions ubicades al nord-est i el deambulatori o galeria romànica ubicada a la façana nord.⁷⁹⁹

L'edifici episcopal es va canviant i ampliant amb el pas del temps, articulant de forma gradual els diferents cossos constructius. Així trobem que l'edifici va incorporant noves estructures i en va refent o renovant d'altres.

Després de les actuacions portades a terme per Guillem de Peratallada, esmentades anteriorment, durant el segle XIII trobem la construcció de la capella de Santa Maria, ubicada sobre la capella dels Sants Evangelistes de la catedral, realçant l'angle nord-oest de la casa sobre el camí que anava al cementiri dels negres,⁸⁰⁰ i unint el nou cos amb la catedral. La galeria romànica de la façana occidental, igual que la galeria romànica o deambulatori de la façana nord, es consideren també obra del segle XIII, tot i que, es creu que poden ser reutilitzades.

Més actuacions d'aquest segle podrien ser les plantes inferior i noble de la torre de la façana occidental, l'edificació del costat sud-est del palau i els cossos adossats a la torre de la presó situats a la banda est del palau, aquests cossos seran doblats durant el segle XIV.

La capella de Sant Salvador data del segle XIV, de l'època de l'episcopat del bisbe Arnau de Montrodon (1336-1348), moment en el qual també s'edifiquen les estances de la part més alta del palau vell, ubicat al sector est. Les parts més altres de les torres, tant la de la presó com la torre de la façana de la plaça dels Apòstols són també d'aquest segle. Aquestes actuacions, entre moltes d'altres, articulen l'edifici de manera que a mitjans del segle XV, hi ha configurat un palau que està disposat a l'entorn d'un pati central. A l'oest d'aquest pati i de nord a sud trobem la part que en la documentació del segle XV s'anomena palau nou, i que es correspon en part amb la façana que dona a la plaça dels Apòstols, conformada per la torre occidental o davantera, i els dos cossos que té més al nord i que passant sobre el camí que va al cementiri dels negres, uneixen l'edifici amb la catedral. No entrarem a parlar ni a debatre l'estructura interna del palau, ens limitarem a exposar les parts exteriors del palau en aquest moment i a parlar de l'evolució d'aquestes durant els segles XVI, XVII i XVIII.

Una construcció allargada que va d'oest a est, configura la banda nord del pati. D'aquesta construcció hi destacarà la galeria romànica que hi havia a la planta noble, aquesta serà la façana septentrional del palau. Aquest cos unia les cases del nord-oest amb el saló del tron. Durant el segle XV se l'anomenava deambulatori i conduïa al saló del tinell.

A l'est del pati hi ubicaríem la gran sala, anomenada sala major del tinell o sala del tinell, que en la

---

799 També a SOLER, N.: *El Palau Episcopal de Girona al segle XV*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg. 595

800 Aquest camí, és l'actual carrer del bisbe Cartaïa. En aquesta època està considerat un pas o un camí que comunica el cementiri que hi ha davant de la portalada dels Apòstols de la catedral, anomenat *carner del marrech*, *cementiri inferior o cementiri major*, amb el cementiri que hi ha a l'entorn de l'absis de la catedral anomenat *cementiri dels negres*.

seva part oriental hi tindria unida la torre de la presó, amb els diferents cossos que s'hi van anar adossant sobretot durant el segle XIII i XIV.

Durant el segle XVI s'unifiquen les parts altes dels edificis adossats a la torre de la presó, construint unes finestres de llinda monolítica de mig punt. L'obertura de finestres i balcons serà un fet característic d'aquests segles, com també ho serà fet de col·locar l'escut del bisbe en les parets del palau. Així, el bisbe Guillem de Boïl (1505-1532) va obrir tres grans finestral, dos que donen a la façana de la plaça dels Apòstols i una, en el mateix cos del palau nou però per la part del pati.

Serà el 1511 quan en una visita pastoral del bisbe Boïl s'apunta la necessitat de arranjar o enderrocar la capella de Sant Salvador: “...*Et attento quod iam in eodem Episcopali Palatio est alia iam dicta capella, cosiderata ruina istius capelle Sti. Salvatoris, retinuit sibi deliberationem an debeat in eodem loco reparari seu forsan penitus demolliri...*”.⁸⁰¹

El febrer del 1533 en les Resolucions Capitulars, es crea una comissió per tal de portar a terme el reconeixement de l'estat del palau: “*Die sabbati, VII februarii, 1533 fruit facta commissio Dno. Antonio Baldomar thesaurario et ipsi Lobet super recognitionem Palatii Episcopalis dignitatis, et omnium castrorum domorum et aliorum edificiorum dictae dignitatis, tam intra civitatem quam estra. Et adhibitis personis expertis extimentur reparationes, eorumedem mediante instrumento publico conficiendo a Notario Vicaritus Ecclesiastici.*”.⁸⁰²

El bisbe que portarà a terme més intervencions en el palau durant aquest període serà el bisbe Joan de Margarit (1534-1554), ampliant l'edifici amb la construcció d'un nou cos, que s'unirà a la torre occidental o davantera amb una volta i que s'allargarà cap a la plaça dels Lledoners. En les Resolucions Capitulars del 1538 trobem la concessió de la petició d'ampliació del palau pel sud, en direcció a la plaça dels Lledoners: “*Ad petitionem Rdmi Dni. Episcopi capitulum concessit quod Sua Dominiatio possit novum opus seu edificium facere a Palatio Episcopali versus fontem platee se extendendo in testudine seu volta et fruit facta commissio.*

Qui omnia videant et assistant, et consulti infirmi qui omnes adhererunt quod opus tamen fiat sine alicujus prejudicio”⁸⁰³ en aquest mateix any, un document datat dos dies després de l'anterior es presenta el projecte d'ampliació del palau cap a llevant, ocupant l'espai entre la seu, el palau i la casa de Moner: “*Die lune XVIII dictorum mensis et anni, ad petitionem Dni. Episcopi fruit*

---

801 ADG. p. núm. 149, *Visita de Boïl*, 1511, fol. 44v segons MARQUÈS CASANOVAS, J.; MARQUÈS PLANAGUMÀ, J.: *Apuntes històrics sobre el Palacio Episcopal de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 14. Girona, 1960 pàg. 301

802 ACG, *Resoluciones Capitulares*, t.7. fol. 232v segons MARQUÈS CASANOVAS, J.; MARQUÈS PLANAGUMÀ, J.: *Apuntes històrics sobre el Palacio Episcopal de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 14. Girona, 1960 pàg. 304

803 ACG, *Resoluciones Capitulares*, t.7, fol. 312 segons MARQUÈS CASANOVAS, J.; MARQUÈS PLANAGUMÀ, J.: *Apuntes històrics sobre el Palacio Episcopal de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 14. Girona, 1960 pàg. 305

concessum sue Rdme. Dominationi quod possit certum edificium facere in illo patio platee sue territorio quod est ad orienteni versus, inter ipsam sedem et palacium et domum domini Moner".⁸⁰⁴

Un dia després hi apareix el projecte de forma més detallada d'aquesta última ampliació, on s'explica que s'ocuparà una zona que és part del cementiri dels negres, entre el palau i la seu, darrera de la capella de Santa Anastàsia, a canvi, el bisbe deixa que es construeixi una barraca per l'obra de la catedral a la paret de la façana de la plaça dels Lledoners, amb la condició que no tapi cap finestra del palau: "*Die matris, XVIII februarii 1538 fuit factum instrumentum cum consensu infirmorum in posse Joannis de Guilana de eo quod heri fuit tractatum, videlicet quod capitulum concessit eidem Rdmo. Don. Episcopo et suis succesoribus quod possit edificare juxta palatium Episcopale, in illa parte Cimiterii Sedis vocati lo cimiteri dels negres, existentis inter ipsam sedem et dictum Palacium, ad tergum capelle Ste. Anastasie, videlicet in illa part cimiterii quae adhaeret parietibus dicti palacii per novem cannas in longum et in latum de dictis parietibus, usque ad viam publicam que ibi est unum palmum exclusive, incipiendo a pariete latrinae dicti palacii quae ibi est, et insequendo dictam viam, etiam inflectendo vel ampliando; dum tamen ipse Dnus. Episcopus obtineat a Sede Apostólica dispensationem ut ipsum cimiterium possit applicare usibus prophanis. Et propter hoc in compensationem ipse Rdmus. Dnus. Episcopus consensit quod cum et quando Capitulum voluerit facere unum tectum aut tugurium aut domunculam, quod etiam adherere possit parietibus ipsius palacii in capite dicti cimiterii, iuxta domum cononicaliem dicti Moner pro lapicidis et magistratis fabrice dicte sedis ad cudendos lapides et alias ad servitum dicte sedis ad cudendos lapides et alias ad sevitium dicte sedis libere facere possit, salvo quod non possit claudere fenestram aliquam dicti palacii.*".⁸⁰⁵

Aquest nou cos que s'allarga cap a la plaça dels Lledoners, per la banda occidental, consta de dues estructures diferents en la façana. La planta baixa i el primer pis són de pedra picada i la part superior, arrebossada, amaga l'aparell de maçoneria. Segons Marquès i Casanovas, aquesta és la prova que el bisbe va aprofitar una obra preexistent.⁸⁰⁶ Segons aquest autor, aquest edifici abans del 1228 el bisbe i el Capítol el van vendre a Arnau d'Escala on hi instal·là la Pia Almoïna del Pa, espai que va ocupar fins el 1416 quan a partir d'una permuta l'Almoïna va canviar-la per una casa ubicada a l'angle nord-est de l'edifici actual del Col·legi d'Arquitectes. Marquès apunta que aquesta "*...és la raó per la qual el bisbe Margarit l'any 1538 hagué de menester "la llicència del Capítol per a construir un nou edifici ampliant el palau, unit mitjançant una volta vers la font de la Plaça"*"⁸⁰⁷ En tot aquest nou cos hi trobem l'escut del bisbe Joan de Margarit.

804 Idem

805 Idem pàg. 305-306

806 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Noves dades sobre el palau episcopal de Girona*. Revista de Girona, nº106. Girona, 1984 pàg. 23

807 Idem

El bisbe Jaume Caçador (1584-1597) també va introduir reformes al palau, donant un sentit unitari a diversos sectors. Va ser l'autor de l'obertura de grans finestres i de la conversió de les finestres en balcons. Va col·locar un enorme escut al centre de la façana que dona a la plaça dels Apòstols i segons Josep Masbeu va acabar la part superior del cos començat pel bisbe Margarit.⁸⁰⁸ Roig i Jalpí apunta que “...hizo muchas cosas memorables, porque adornò con edificios al Palacio Episcopal...”.⁸⁰⁹ La tasca de transformar les portes i finestres la continua el bisbe Francisco Arévalo de Zuazo (1598-1611), el qual també intervé en les estances tocant al jardí de la part oriental.

Durant el període de 1651 al 1653 les portes que comuniquen el palau i la catedral resten tancades degut al fet que el palau està ocupat pels militars.

Després d'aquest període d'ocupació militar el bisbe Josep Ninot (1664-1668) actuarà completant les sales que donen a la plaça dels Lledoners. El seu successor Francesc Dou (1668-1673), segons Roig i Jalpí “...mejoró mucho el Palacio Episcopal con algunos buenos aposentos, cocheria, y otras obras de adorno, y necesarias...”.⁸¹⁰ El fet és que sembla acceptat que aquest bisbe introduirà millores en les estructures inferiors de l'ala sud.

Cal destacar que en els Manuals d'acords de l'Ajuntament apareix un altre episodi d'ocupació del palau per part de l'estament militar durant els primers anys del segle XVIII. Una entrada del 1702 parla de obres a les cavallerisses del palau: “... á Pere Balnch quartel mestre de esta ciutat vuytanta tres lliuras quatre sous per tantas ne ha pagadas als Mestres de Casas, fusters, claus, y altres pertrets per diferents pesebres que se han tingut de fer axi en las cavallerissas del Palacio Episcopal com en altres moltas diferents parts per acomodar los mil y sinch cents cavalls son vingurs en esta ciutat...”.⁸¹¹ Aquests cavalls segurament pertanyen als militars vinguts de fora i s'han de repartir en diferents quadres de la ciutat. Mes endavant, el 1705, es paga al mestre de cases Joan Oliveres per l'obra d'una xemeneia “...en un aposento del Palacio del Señor Bisbe en lo qual estan acomodats alguns officials de la Guarinico de esta Plaça ...”.⁸¹² El 1706 trobem una altra entrada que ens confirma que el palau encara està ocupat per comandaments de l'exèrcit: “...á Francisco Fages quartel mestre de esta ciutat quatre lliuras per tantas ne ha pagadas per unas ventalias se han tingudas de fer en la finestra de la Sala del Palacio Episcopal en que habita lo Señor Brigador Santamans Vuy Comendant en esta Plaça per ausencia del Señor Governador de aquella...”.⁸¹³ L'última notícia que hem trobat sobre aquesta ocupació és del 1708, moment en el qual encara es

---

808 MASBEU, J.: *L'edifici del Museu d'Art. Fases de construcció del Palau Episcopal de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.33. Girona, 1994 pàg. 441

809 ROIG i JALPÍ, J G.: *Resumen historial de las grandezas y antiguedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 299-300

810 Idem pàg. 308

811 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 137v, 16/02/1702

812 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 493, 04/12/1705

813 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 75-75v, 29/01/1706

porten a terme diferents obres d'acondicionament o arranjament dels diferents edificis ocupats per la tropa o pels seus oficials "...vint y una lliuras set sous y sis diners se son gastades per adobar lo Palacio del Señor Bisbe los quals servexen per acomodament de officials de la guarnicio de esta Plaça..."⁸¹⁴

Marquès també apunta que algun dels bisbes Taberner (1700-1726) va intervenir als pisos superiors d'aquesta nova ala construïda per iniciativa del bisbe Joan de Margarit, ja que en aquest cos s'hi troba també esculpit l'escut del mencionat bisbe.

Serà durant aquest segle que també es reformarà la galeria romànica de la façana nord, tapiant les arcades i construint a la part inferior una doble escala d'accés al palau.⁸¹⁵

A tocar del Palau Episcopal trobem un altre palau que pertany a una altra de les grans dignitats eclesiàstiques, es tracta de l'**Ardiaconat Major**. El bisbat de Girona tenia quatre ardiaques i el principal era el de Girona o major, hi havia també l'ardiaca de l'Empordà, el de la Selva i el de Besalú. Es tracta d'un càrrec de gran dignitat, ja que aquesta figura, es feia responsable del bisbat quan la seu esdevenia vacant. Aquesta gran dignitat va quedar reflectida, amb el pas del temps també en el seu casal.

La figura de l'ardiaca prové d'antic. Segons Marquès i Casanovas en l'elecció del bisbe Servusdei (891) ja s'esmenten els ardiaques, però quan es funda la canònica el 882, encara no apareixen esmentats.⁸¹⁶ Sembla ser que el primer ardiaconat es trobava molt a prop del casal comtal que va ser adquirit per tal de convertir-lo en palau episcopal. D'aquí ja serà traslladat a l'edifici que esdevindrà el gran casal que limitarà al nord amb la plaça dels Apòstols, per la banda oriental amb la plaça dels Lledoners, la façana occidental amb el carrer dels jueus i el sud amb la casa de l'Ardiaconat de l'Empordà. En l'època en la què apareix el primer casal de l'ardiaconat major, la zona on hi haurà el gran casal encara és habitada majoritàriament per famílies jueves.

En un primer article Marquès apunta que el possible primer constructor del gran casal, podria haver estat l'ardiaca Arnau d'Olives que va viure a Girona entre els anys 1154 i 1202. Aquest personatge, en morir va llegar uns bens per tal que se celebrés cada any un aniversari solemne. El bisbe Pere de Castellnou, el 1254 va disminuir la solemnitat de la celebració per usar els diners per tal de reparar la casa de l'Ardiaconat Major, que s'estava arruïnant.⁸¹⁷ En canvi uns anys més tard apunta que entre el 1173 i el 1188 un ardiaca de molt prestigi anomenat Ramon, podria ser l'iniciador de la casa de l'Ardiaconat Major.⁸¹⁸

814 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 349, 22/11/1708

815 MASBEU, J.: *L'edifici del Museu d'Art. Fases de construcció del Palau Episcopal de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.33. Girona, 1994 pàg. 442

816 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat major de Girona». Informe. *Los Sitios de Gerona*, 09/11/1986 pàg. 26

817 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat major». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 20/09/1981 pàg. 15

818 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat major de Girona». Informe. *Los Sitios de Gerona*, 09/11/1986 pàg.

El fet és que en l'edifici d'època moderna, hi trobem restes de finestres romàniques a la part més occidental de la façana que dona a la plaça dels Apòstols i també hi trobem restes gòtiques tant aquí com a la façana que dona al carrer dels jueus, a l'oest.

Pontich apunta que "A 29 novembre 1561 fol.339, y 2 desembre fol.339 reg.medis per reparo d'esta casa."⁸¹⁹ A finals del segle XVI i principis del segle XVII, l'ardiaca Jaume d'Agullana (1572-1617) porta a terme una reforma de l'edifici, sobretot de la façana de la plaça dels Lledoners on, en tres de les finestres hi localitzem el seu escut. L'ardiaca que porta a terme més intervencions en l'edifici serà Bernat de Cardona (1617-1656), del qual trobem el seu escut nobiliari sobre la porta principal i en una llinda d'una de les finestres, a la dreta del portal d'entrada, s'hi inscrivia *Don Bernardus de Cardona 1650*.⁸²⁰

La façana que limita pel nord amb la plaça dels Apòstols és la més sumptuosa, en destaca la gran portalada amb arc de mig punt i dovelles simètriques de pedra blanca de Girona amb l'escut nobiliari dels Cardona. A cada banda del portal hi havia dos finestres simètriques, en la llinda de la finestra de la dreta hi havia les inscripcions que ens hem referit anteriorment. A la resta de la façana s'hi localitzaven les restes del pas dels segles en l'edifici: finestres gòtiques i romàniques.

En la façana de la plaça dels Lledoners localitzem les tres finestres que en la llinda llueixen l'escut de la casa dels Agullana i en la façana occidental també trobem restes d'antigues finestres d'època romànica i gòtica.

Als Manuals d'acords de l'any 1704 trobem la concessió de llicència a l'ardiaca major d'aquell moment, Isidre Bertran, per tal de poder construir cinc balcons en el casal: "*... la relacio feta per los magnifichs Francesch Çanou Ciutada honrat y Ignaci Roig Notari publich lo corrent bienne obrers de esta ciutat de que la llicencia demana lo Illustre Señor Dr. Isidoro Bertan Ardiaca major y Canonge de la Isglesia cathedral de esta ciutat ha demanada de poder fer construhir sinch Balcons en lo frontespici de la Casa de Son Ardiaconat la qual es devant de la Sta. Isglesia Cathedral ço es tres de la part, y devant de dita Isglesia, y los altres dos á la part de ponent no es perjudici de la cosa publica ni de tercera persona ab lo present concedexen dita llicencia al dit Illustre Señor Ardiaca mahor encada que absent y baixa acceptant que pugua fer fabricar dita Balcons en lo frontespici de la dita casa de bolea y llargaria a dit Señor ben vista ates no tapa ab vehins y es lo espay bastant...*".⁸²¹

26

819 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol.I. fol. 269v. també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat major». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 20/09/1981 pàg.15 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat major de Girona». Informe. *Los Sitios de Gerona*, 09/11/1986 pàg. 26

820 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat major». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 20/09/1981 pàg.15 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat major de Girona». Informe. *Los Sitios de Gerona*, 02/11/1986 pàg. 22

821 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 332-332v, 29/07/1704

Tal i com hem apuntat anteriorment, hi havia tres ardiaques més en el bisbat de Girona, aquests eren els ardiaques de l'Empordà, de la Selva i de Besalú. Tots tres tenien casals a la Força Vella. El límit sud de l'ardiaconat major, hi trobem **l'Ardiaconat de l'Empordà**. Aquest immoble té la façana principal al seu costat de llevant i mira cap a la plaça dels Lledoners.

Calen destacar tres ardiaques que portaran a terme intervencions importants en l'edifici, a la segona meitat del segle XVI trobem l'ardiac de l'Empordà Bernat Cerdà (1552-1577) aquest personatge el 1556 incorpora la casa veïna de petites dimensions ubicada al seu costat sud. A la façana d'aquest sector hi gravarà el seu escut nobiliari.

Durant el segle XVII hi destaca la figura de l'ardiac de l'Empordà Jacint Massades que el 1658 adherirà una altra de les cases veïnes de l'immoble que configuren l'illa on s'ubiquen els dos ardiaconats.

Per tant, si abans del segle XVI aquesta illa estava formada per cinc cases, l'Ardiaconat Major, el de l'Empordà, la casa del Claver i dues cases petites, a la segona meitat del segle XVII l'illa passa a ser articulada a partir de tres immobles, ja que les cases de petites dimensions han estat incorporades a l'Ardiaconat de l'Empordà.

El segle XVIII Carles Regós i de Cella n'ostenta el títol i cap el 1748 porta a terme importants obres. El seu escut es troba en una finestra, juntament amb una inscripció, que donava al carrer dels Jueus.⁸²²

Una entrada de l'any 1798 dels Manuals d'acords ens informa que *"...haviendo el infro secretario hecho presente al Ilte. Ayuntamiento la relacion que le entregò el Arquitecto Francisco Soriano, por la qual consta estan amenazando una proxima ruina la Bolada de la casa propia del Arzedianato de Ampurdan [...] Acordaron que por el infra escrito. se pasase un oficio à dicho sor. canonigo, manifestandole lo referido, á fin de que con la mas possible brevedad se sirva mandar derribar dicha bolada sin permitir su reedificacion..."*⁸²³

El casal o casa que durant el segle XIV farà la funció d'**Ardiaconat de la Selva** estava ubicada al carrer que des de la plaça dels Lledoners pujava cap a la Gironella, a la banda oriental del Palau Episcopal. Aquest edifici pertanyia en propietat a l'ardiac Benet des Güell que el 1318 la va donar a la dignitat de l'ardiaconat: *"...La casa del Ardiaconat era propria de dit Arda. Bernat de Godello, y ne feu donació al ardiaconat ab obligació de un aniversari conventual á 4 Nonas Abril 1315..."*⁸²⁴

A finals del segle XIV o principis del XV, aquest casal serà dividit i una de les parts serà establerta com a casa particular. Aquesta part al segle XV la va comprar el capítol de la catedral al canonge

---

822 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat de l'Empordà». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 13/09/1981 pàg. 3

823 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 5, 08/01/1798

824 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730 vol. I. fol. 267v també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa de l'ardiaconat de la Selva». Informe. *Los Sitios de Gerona*, 06/04/1986 pàg. 28

Bernat Collell per tal d'establir-hi el canonicat de la Santa Creu, els quals, havien perdut la seva casa degut a la construcció de l'últim tram de la volta de la seu. Pontich en fa referència aportant la informació següent: *"...A 13 Abril 1430 notty Miquel Pere per continuar les obres de la Cathedral de la part de Ponent se feu visura de unas casas, que eran del Benefici de Sta Creu, unit ab lloch Presbiterial, vuy canonicat, y se devian demolir [...] A 10 Juliol 1433 notty dit Pere, lo Capitol per donar recompensa al dit Presbiterial de Sta Creu per la casa arruynada, comprá á Bernat Collell obtentor de dit canonicat una casa sua propia prop de l'ardiaconat de la Selva [...] Dita casa se te per lo Ardiaconat de la Selva, qual firmá la adquisició..."*.⁸²⁵

Pontich apunta que *"...A 2 Maig 1579 fol 299 se resolgué requestar al Arda. Sebastiá Gomar per residencia, y perque la casa se dirruhia..."*.⁸²⁶

Marquès afirma que l'Ardiaconat de la Selva, en la seva façana principal, la de migdia, té dos portes amb la data de 1614 i el nom de Francesc de Meià, que ostentà el càrrec de 1614 a 1656.

La casa de l'**Ardiaconat de Besalú** va estar ubicada en diferents indrets al llarg del temps. Inicialment trobem que Pontich situa l'edifici extramurs de la Força Vella, a tocar de la Abadia de Sant Feliu, que sí que estava dintre del recinte emmurallat: *"...era vehina á la de la abadia de St. Feliu mitgensant hort, y axi de la part de fora de las murallas..."*.⁸²⁷ A la segona meitat del segle XV passa a ocupar un edifici dintre del recinte de la Força Vella, a tocar la muralla i prop de la catedral: *"...Era dita casa puntualment en lo puesto ahont es vuy la primera Aula nova Capitular, y part de la segona, y tenia porta de comunicació en lo refector, que vuy es la Capella del Claustro, la qual era canonical, y de las millors de la Iglesia, y la doná perpetuament lo capitol al Arda. Cange. Dn. Andreu Alfonsello á 14 octubre 1473 notty. Begodá, la qual ja tenia ell com á cange. per llegat lin havia fet lo Cange. Roger de Cartellá [...] Feu dit Alfonsello moltas obras en dita casa, y comprá un hort dels marmessors del Cange. Llobet, y ne recobrá altre, que temps havia no servia al ardiaconat, essent seu, y era entre la casa antiga de l'ardiaconat, y la de la Abadia de Sant Feliu..."*.⁸²⁸

L'últim canvi d'ubicació serà degut a l'ampliació de les dependències de la catedral, la qual necessita l'edifici on fins aquell moment ha estat ubicada, per tal de construir l'aula nova capitular. Marquès apunta que *"La casa de l'Ardiaca amb la seva torre fou enderrocada totalment entre els anys 1705 i 1717 per a construir en el seu lloc les sales capitulars..."*.⁸²⁹ Es commutarà la casa anterior per una altra, formada per dos edificis que inicialment eren independents i que va unir Dalmau de Rocabertí. Pontich ho explica de la forma següent: *"...á 3 Abril 1609 notty Rafel Albert, Narcís*

825 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. I. fol. 268

826 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. I. fol. 267v

827 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. I. fol. 266v

828 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. I. fol. 266 i 266v

829 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 26

Pasqual notty causidich vené dita casa á Dn Dalmau de Rocaberti, y firmá per senyoria lo Arda. de la Selva Paulí Papi que de est cavaller ve á dita casa tenir en la Porta principal las armas de Rocaberti.

*Esta casa, y altre al seu costat [...] eren pocehidas per lo Sor. Sacristá Major canonge Jaume Pijoan, en ocasió que tenia lo Ardiaconat de Besalú sa casa, casi del tot arruynada, y que per sa situació era de utilitat á la Iglesia, y perçó se discorria de canviarla ab altre á 4 de Maig 1657 fol.80, y dit Sor. Pijoan feu la galanteria de compliro á sas expensas, lo que se feu á 6 de novembre 1659 notty Rosselló; ço es dit Pijoan doná perpetuament al Ardiaconat de Besalú estas dos casas en lo carrer de Capellans, antes dit de Bonayre, ab pacte que lo Ardiaca de Besalú cedis á la obra de la Iglesia lo pati antes casa, de dit Ardiaconat, ab hort per ampliar dita obra..."*⁸³⁰

Per tant, a mitjans del segle XVII la casa de l'Ardiaconat de Besalú estava molt deteriorada i com que l'espai que ocupava la casa en ruïnes i l'hort era necessari per l'ampliació de les dependències de la catedral, es va canviar aquesta casa per una altra, que estava ubicada al carrer dels Capellans o dels Alemanys, formada per dos edificis inicialment independents que el 1609 havia unit Dalmau de Rocabertí, construint segurament la gran portalada d'entrada amb muntants de pedra picada i amb un escut a la part superior, que trencava un primitiu arc de descàrrega. Aquesta brisura⁸³¹ del llinatge de Rocabertí serà la responsable de què a partir d'aquest moment, el carrer també se l'anomeni carrer de Rocabertí. Marquès el 1986 descriu l'edifici de la forma següent "*...una portalada amb muntants de pedra picada de més de tres metres d'alçada i més d'un metre i mig d'amplada, que té tots els indicis d'haver estat encastada en la paret en època posterior a la seva construcció.*

Damunt la llinda hom descobreix un rústic arc de descàrrega primitiu, que ha estat trencat al mig per encastar-hi l'escut grandíols que campeja en la façana.

*Al primer pis hi ha tres finestres quadragulars amb muntants de pedra picada. També hi apareix un finestral gòtic tapiat amb llinda trilobada, que revela major antiguitat que la resta de les obertures. Al segon pis hom descobreix un pilar de pedra que suggereix l'existència primitiva d'un terrat o d'unes golfes convertides en habitatge elevant la paret de la façana..."*⁸³²

Un altre gran casal del recinte de la Força Vella, ja des d'època medieval, és el **casal de la Pabordia**. Jaume Marquès, explica que la seu tenia 8 pabordies que eren les encarregades d'administrar els dotze mesos de l'any. Aquests pabordes s'escollien anualment, aquest fet fa que aquest autor dubti sobre si l'edifici de la Pabordia estava relacionat amb la seu. El mateix passava amb la col·legiata de Sant Feliu. Finalment però, aquest autor es decanta per la teoria que apunta

---

830 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. I. pàg. 266

831 La brisura és la modificació de les armes o d'un escut nobiliari per distingir les diferents branques d'una família.

832 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa de l'ardiaconat de Besalú». Informe. *Los Sitios de Gerona*, 25/05/1986 pàg. 26

que aquesta institució tenia relació amb la Pia Almoïna, el director de la qual era anomenat paborde.⁸³³

L'edifici limita per l'oest amb el carrer de la Força, al nord amb les escales de la Pera, el límit est està conformat pel carrer dels jueus i de la Sinagoga i finalment, per l'oest limita amb el carreró de Sant Llorenç.

Tot i ser un casal que ja existeix a l'edat mitjana, l'edifici és totalment remodelat en època moderna, sobretot pel que fa a l'aspecte exterior. Jordi Sagrera i Marc Sureda, creuen que aquestes reformes es van portar a terme a partir del 1530, amb l'obertura de les anomenades Escales de la Pera.⁸³⁴

Anteriorment aquesta zona estava formada per un conjunt de cases i patis enllaçats entre sí.

Ja des del període medieval, el pati del casal va esdevenir l'element articulador de l'edifici. Segons l'estudi de Sagrera i de Sureda, en un primer moment el pati només tenia dos costats ocupats, el de llevant i el de tramuntana. En el tercer quart del segle XIII la casa està integrada per l'anomenada casa major, al sud hi localitzem la torre, un pati o corral a l'est, i al nord la cuina i altres dependències. Serà en aquest moment quan es construirà el cos que ocuparà tot el costat meridional del pati i que s'unirà amb la residència principal.

En època moderna, segons aquests autors, a partir del 1530, amb la construcció de la muntada de la Seu, l'immoble guanya espai i és per aquest motiu que és ampliat el cos nord allargant la volta de canó que configura l'espai. La façana principal resseguia el traçat de les Escales. Es renoven totes les obertures i els accessos. Aquestes reformes deixaran pocs testimonis de l'aspecte de l'edifici en èpoques anteriors.

Segons Sureda i Sagrera, és en aquest moment, arrel dels canvis urbanístics portats a terme d'ençà de l'expulsió dels jueus, quan s'amplia l'edifici cap al sud incorporant tota una finca situada entre el carrer de Sant Llorenç i el mur de clausura del call.⁸³⁵

El cos occidental serà el que més modificacions patirà en aquest moment, ja que s'haurà d'adaptar al nou espai que apareix a la zona baixa de les escales de la Pera, tocant el carrer de la Força, des d'on es crearà un vestíbul que donarà pas al pati.

En l'edifici trobem reformes posteriors, però aquestes afectaran més aviat la part interior de l'edifici, el pati, la porxada...

Marquès també data la façana occidental, la portalada i el frontó del segle XVI, i apunta que possiblement fos obra de l'època en la què Francesc Vivet era el propietari de l'immoble.⁸³⁶

833 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La Pabordia». Informe. *Los Sitios de Gerona*, 18/11/1979 pàg. 3 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 151-152

834 SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *Un casal medieval amb torre: "la Pabordia" de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. vol.42. Girona, 2001 pàg. 258

835 Idem pàg. 259

836 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El casal de la Pabordia». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 16/01/1983 pàg.5 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)* . Ajuntament de Girona. Girona, 1984

El sagristà major de la seu també tenia casa pròpia, una de les seves façanes donava a la plaça dels Lledoners. Aquest edifici ha estat molt transformat. El segle XIII, segons Marquès, essent sagristà major Guillem de Montgrí, s'hi van fer intervencions importants, però no es pot concretar si va ser qui va construir l'immoble, el va reformar o engrandir. El que sí que assegura Marquès és que serà qui construirà la capella dedicada a la Mare de Déu dels Àngels que hi ha en l'edifici.⁸³⁷

Una inscripció del 1627, informe del fet que l'edifici és renovat des dels fonaments. Cal destacar, que com a molts dels palaus que hem vist en aquest apartat, apareixen escuts nobiliaris que fan referència als habitants de l'immoble i el lloc on ha realitzat intervencions, tot i que val a dir també que de forma molt poc concreta i a vegades poc aclaridora. La paret de llevant de l'edifici conté l'escut de Miquel Desgüell (segle XVI) i la que dóna a la plaça dels Lledoners, en una finestra hi llueix l'escut de la família Bastero. Aquest escut és el més repetit en l'immoble senyal de les nombroses intervencions que van portar a terme els diferents membres de la família que van ostentar el càrrec. El sagristà segon també tenia una casa, al costat de la Sagristia Major, però de molta menys rellevància.⁸³⁸ El que en destaca Marquès és que en la façana nord “*hi hagué una pedra esculpida que sobresortia de la paret. Representava el cap d'una dama amb el cap cobert amb una mena de coforra trenada i la pedra era plana damunt del cap, de forma apropiada per suportar a manera de mènsula un cairat o algun objecte decoratiu. Devia ser una decoració d'una cambra interior; però en alguna reforma de l'edifici fou posada a l'exterior...*” Aquest element constructiu i decoratiu, està datat del segle XIII.

Una altra dignitat eclesiàstica que també té la casa dintre el recinte de la Força Vella, des del segle XIV, és l'Abat de Sant Feliu. Pontich apunta que la “*...Casa de l'Abadia de Sant Feliu Quarta Dignitat de la cathedral cituada á Sol ixent del Portal de Sobreportas, y sobre la muralla antiga. Esta casa era propia del Sor. Berenguer de Pavo canonge y cabiscol major de Gerona, y Paborde de Valencia, y habitave en ella quant feu son testament pridie nonis 9bris 1333 notty Ramon Viader, ab lo qual disposa, que si lo Abat de St Feliu pagave 7000 sous dins cert temps se li done per dit preu dita casa situada prop la Plaça del Mercadell...*”⁸³⁹

Aquest edifici formava part dels immobles que carregaven sobre la muralla antiga i que tenien la façana a la banda nord de les escales de la catedral. Marquès apunta que el 1780 el municipi de Girona va concedir la llicència a l'abat de Sant Feliu per què pogués edificar en el terreny exterior de la muralla que havia comprat.

---

pàg.136

837 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La sagristia major de la seu de Girona». Informe. *Los Sitios de Gerona*, 23/03/1986 pàg. 24

838 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa de la sagristia segona». Informe. *Los Sitios de Gerona*, 02/03/1986 pàg. 22

839 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol.I. fol. 247v també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 78

Una entrada al Manual d'acords de 1781 l'Abat de Sant Feliu demana “...*Que habiendo concluido las obras de su casa Abacial en la parte de Tramontana con el terreno, que favorecidamente le concedió VS. desea continuarlas de parte de medio dia por donde afronta colateralmente (calle en medio) con la famosa Escalera de la Santa Iglesia Cathedral; Pero le detiene la irregular situacion de la casa: Porque desde la Esquina de Poniente, hasta el primer Baluarte de la mencionada Escalera avanza de modo que alli solo queda el Bocacalle que hai ancho de unas tres varas de donde buelbe, y se retira unas seis varas acia el cierzo: y haciendo alli un angulo, ó rincon mal parecido, tira otra vez al oriente hasta la casa vezina, y contigua de aquella parte. No està mejor por la de Poniente, pues que desde la susodicha Esquina, que se queda un poco atrás acia el cierzo se entra sobre la calle, y retrocede á manera de semicirculo rematando al lado de la Portalada llamada de Sobre Portas. Estos vicios de la casa no se quedan dentro, si que tambien salen fuera, y afean no poco el conveniente aspecto Publico en aquel Paraje en otra manera hermoso.*

Y el Suplicante ofrece componerlos con sus insinuadas obras hacedera á saber retirando el frente meridional de la dicha su casa en la parte que sobre sale, y avanzandolo en la que està atrasado, con lo que aquella Calle en donde menos, tendrá cinco varas de ancho a lo menos, y dicho su frente correrá seguido de un lienzo de pared: En el frente empero occidental avanzando un poco la susodicha Esquina atrasada, y retirando el mencionado semicirculo avanzado de modo que aquel frente corra tambien seguido á semejanza, y correspondencia de el de la casa vezina de la otra parte de la Calle propia ahora de Dn. Joseph Pastos, y antes Colegio de Sobraportas. Asi se mejorará mucho el aspecto publico de la Ciudad...” Se li concedeix la llicència per començar a procedir amb les obres esmentades.⁸⁴⁰

Aquest mateix any, l'Abat de Sant Feliu Domènec de Berenguer sol·licita “...*el correspondiente permiso para poner, colocar, y tener en su casa Abbacial, que acutalmente està obrando nueve Balcones á saber quatro en el primer piso, y cinco en el segundo, y unos, y otros del largo, y ancho, y bolada, que refiere el dicho memorial...”* en aquest memorial exposa “...*que su casa Abbacial empezada ya á rehedificarse conforme la aprobacion, y liciencia de VS. para su mayor comodidad, y correspondiente decencia necessita de quatro Balcones en el primer piso, u principal piso largos de catroze palmos, y anchos, ó de Bolada tres; y de cinco en el segundo largos de nueve palmos, y anchos de uno, y medio...”*”.⁸⁴¹ Aquest mateix dia, se li concedeix la llicència.

Ens trobem doncs, en un barri on gran part de les vivendes i habitatges són propietat de l'estament eclesiàstic, com també ho són la majoria dels grans palaus. En aquest moment ens trobem amb

---

840 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, pàg. 85v-86v, 21/02/1781

841 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, pàg. 102-102v, 21/03/1781

ampliacions de cases, a partir de la incorporació d'altres immobles veïns, carrerons o vergers. Aquest fet provoca la desaparició de carrers o carrerons que havien format part de la trama fundacional de la ciutat des d'època romana. L'ocupació dels carrers es pot portar a terme o bé privatitzant l'espai, ocupant el carrer de forma total, o bé creant un arc o volta, d'aquesta manera el camí continuarà mantenint la funció de pas públic. Trobem també moltes cases arranjades degut als desperfectes sobretot a partir del setge de 1710, moment en el qual, el recinte de la Força Vella queda molt malmès.

Amb la unió de diferents cases comencen a aparèixer els grans casals o palaus en el barri, però serà després de la desamortització que la Força Vella adquirirà l'aspecte que llueix a l'actualitat amb els grans casals del carrer de la Força i carrers veïns.

Els palaus que es configuren al llarg de l'època moderna, es van ampliant amb la incorporació de diversos establiments veïns i amb l'ocupació de zones no construïdes, com els jardins. Els grans palaus civils seran el casal de la família Cartellà, que a finals d'època moderna esdevindrà el convent dels caputxins, i la casa Pastors, que passa de ser l'anomenat Col·legi de Sobreportes, a acollir el seminari i posteriorment a ser venut a la família Pastors.

El palau episcopal serà també una de les perles de la Força Vella. Situat just al costat de la catedral, va assolint prestesa amb el pas dels temps i dels seus habitants que voldran deixar la seva empremta en l'edifici. Altres palaus o casals de caire eclesiàstic que tindran rellevància en el barri seran els ardiaconats, la pabordia, la sagristia major i d'abadia de Sant Feliu, els quals durant aquest període modificaran de forma més o menys clara les seves estructures i façanes per tal d'adaptar-les als nous gustos de l'època.

5.6.2. Comerços i tallers

Com ja hem apuntat amb anterioritat, el barri de la Força Vella, és un barri eminentment eclesiàstic i per tant, els comerços i tallers tenen poca presència en el recinte. Val a dir que en les talles, fogatges, censos i cadastres, com que són un estament que no tributa, no hi apareixen reflectits. Si observem la documentació consultada, veurem que del segle XV al segle XVIII s'hi produeix al barri un canvi social. En el cens estudiat per Santiago Sobrequés,⁸⁴² datat de 1462, hi trobem el que anomenen *Lo carrer de Sent Lorens*, del qual no sabem si parla únicament del carrer de la Força o si engloba diferents carrers. El fet és que en aquest document hi apareix un forner, dos sastres, dos giponers, tres calceters, un *pelaire*, dos *boticaris*, un draper i el forner de l'Almoina, per tant aquest

---

842 SOBREQÜÉS VIDAL, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. vol.6. Girona, 1951 pàg. 13-66

habitants del barri havien de tenir taller o bé treballar en un altre obrador, cosa que en aquell moment era poc probable. Comencem a trobar però individus que es dediquen més a tasques de l'administració (notaris, jutges...), oficis variats (escrivans) i homes de ciència (metges), però encara no n'hi trobem cap que formi part de la classe benestant de la ciutat (ciudadans, noblesa militar...). El fogatge de 1558 l'estudia Antoni Simó i Ramon Alberch.⁸⁴³ En l'estudi d'aquest document, on també hi apareix *Lo carrer de Sanct Lorens*, hi consta un mestre de cases i un pastisser. La resta dels individus els englobem en el grup dels oficis variats, anomenat homes de ciència i també hi ha reflectits caps de família dels que no s'especifica l'ofici. Per tant veiem que es va produint de forma progressiva un canvi en la tipologia d'habitant del barri, els individus que podem considerar artesans, van desapareixent del recinte de la Força per donar pas a individus dedicats a oficis més de caire administratiu o científic, però també a les grans famílies nobles de la ciutat, que s'aniran establint en el barri.

Del segle XVII tenim com a referència la talla del 1651, estudiada per Josep Clara.⁸⁴⁴ En aquest document, l'únic individu que podríem considerar un artesà és el flequer, la resta, tal i com hem vist anteriorment són personatges dedicats a tasques administratives o científiques. Hi trobem dos ciudadans i un donzell i ja hi trobem establertes famílies com la de Cartellà, de Vallgornera o la de Cella i Canet, individus que formen part de les grans famílies nobles de Girona, ja siguin de la branca directa o secundària. Per tant pocs treballadors o artesans que necessitin establir un taller per tal de poder treballar.

L'últim document, és el Reial Cadastre de 1716 a partir de l'estudi de Joan Boadas i Raset.⁸⁴⁵ Aquest document reflecteix l'activitat de tots els individus que resideixen a la Força Vella en concret i a la ciutat en general. En el barri que ens ocupa i aquest cop, el document no només agafa una part del barri, sinó que n'estudia tots els carrers que el conformen, de caps de família que formen part del grup que podríem denominar de forma general, artesanat, hi trobem un flequer, un sastre, un carnisser i un escultor. La resta, la gran majoria, pertany a l'estament eclesiàstic de forma directa (preveres, canonges,...) o de forma indirecte (cotxer del Senyor Bisbe). Trobem també senyors, cavallers, i individus que formen part de l'estament militar.

Per tant, els comerços i els tallers en el barri de la Força Vella no hi tenen massa rellevància, degut al fet que la zona és eminentment de domini eclesiàstic, o els treballadors que hi resideixen formen part del grup que es dediquen a tasques administratives o científiques. L'artesanat gairebé no hi té

---

843 SIMON, A.; ALBERCH, R.: *L'economia i la població gironina segons el fogatge de l'any 1558*. Estudi General, nº2. Girona, 1982 pàg. 33-57

844 CLARA, J.: *La ciutat de Girona a mitjan segle XVII (a través de la talla del 1651)*. Revista de Girona, nº94. Girona, 1r trimestre 1981 pàg. 1-18.

845 BOADAS I RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Gironins, Diputació de Girona. Girona, 1986

cap rellevància.

El que sí que hi destacarem com a establiments seran: l'anomenada carnisseria del Clergat, el forn de pa de la Pia Almoïna, i la casa de la neu.

La carnisseria del Clergat, era una mena de cooperativa on es venia carn i peix als membres del clergat o el personal de la catedral.

Sembla ser que ja hi havia una carnisseria del clergat amb anterioritat, però la que ens interessa a nosaltres és la que a partir del 1580 s'instal·la a tocar de les escales de la Pera, davant de la imatge de la Mare de Déu. En aquest indret hi havia unes cases que el 1251 eren de Jaume Arnau d'Olives, contigües al forn de la Ruca. Jaume Arnau, va deixar-les en heretat a l'Almoïna del pa de la Seu i van estar en possessió d'aquesta institució des de 1277 fins cap el 1580, quan s'hi va instal·lar la carnisseria. Anteriorment “...en una primera etapa la Carnisseria va funcionar a la casa situada a la cantonada nord-est de l'edifici entre els anys 1562 i 1576...”.⁸⁴⁶

Sulpici Pontich apunta que “A 29 Mars, y 29 Juliol 1575 [...] ordenas que las taulas de vendrer carn, y peix se posen prop una de la altra, en lo pati del Capítol davant la Font, ó en altra part...”.⁸⁴⁷ Sembla ser, segons Marquès⁸⁴⁸ que aquest pati correspon a la casa que Jaume Arnau d'Olives havia deixat en testament a la Pia Almoïna, i després d'haver instal·lat les taules al pati passen dintre l'edifici. Les seves afrontacions eren les següents: per llevant hi tenia la cisterna de la plaça dels Apòstols i la Font de la Mare de Déu de la Pera, per migdia s'hi trobaven tres carrers, el carrer dels jueus, la muntada de la Catedral i el carrer de l'Ardiaca. Per la banda occidental hi havia el pati de la Pia Almoïna, lloc on s'hi havien instal·lat les taules, i al nord una placeta o dilatació del carrer per on hi havia la porta d'accés.

L'edifici constava de planta i pis, ja que amb les obres d'embelliment del conjunt format per la plaça dels Apòstols i les escales de la Pera, entre el 1527 i el 1529, el capítol, a més de l'enderroc de tres cases, va fer rebaixar l'alçada de la carnisseria per tal d'afavorir la vista de la nova obra urbanística.

En una llinda d'una finestra situada a la façana nord, hi trobem inscrit l'any de 1684, moment en el qual s'hi devien portar a terme reformes. Marquès creu que per la tipologia de materials i l'estructura de la finestra, les reformes es van portar a terme en les finestres de la planta baixa i del primer pis. El 1686 també es porten a terme noves obres ja que Pontich destaca que “A 26 Janer 1686 [...] se feren obras en la casa de la carniceria pagant lo Ferial...”.⁸⁴⁹

---

846 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La Carnisseria del Clergat». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 30/01/1983 pàg. 6 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 175

847 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. I. fol. 327

848 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La Carnisseria del Clergat». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 30/01/1983 pàg. 6 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 171-175

849 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. I. fol. 326-330

El padró municipal de 1711 descriu l'edifici apuntant “...carnisseria, habitada pel masover i carnisser Pou. Afronta a sol ixent amb la Font de baix de la Seu mitjançant carrer; a mig dia amb carreró qui puja del carrer de la Força a dita Font; a ponent, part amb les cases del Capítol de la Seu que habita lo canonge Josep Padrós i Mossèn Joan Torrent i part amb la casa de l'Almoïna; a tramontana amb la casa de l'Almoïna. Al primer sostre hi ha tres cambres i una cuina i a sobre és telada que no té segon sostre... ”.⁸⁵⁰

Al nord de la carnisseria del Clergat, l'edifici contigu, és el que es correspon amb el forn de la Pia Almoïna, anteriorment denominat forn de Santa Maria, forn de la Seu o forn de la Ruca. L'ús d'un immoble en aquest indret com a forn de pa ja ve d'antic. Documentat, en el segle XI, era el forn de coure pa dels habitants que depenien de la senyoria episcopal, dintre dels murs de la Força Vella.⁸⁵¹

Al segle XII pertany a Arnau de Forn. L'edifici va ser adquirit per a Bru Calvet, personatge que tenia la casa contigua al forn, és a dir, la que feia cantonada a tocar l'escalinata de la Catedral. Al segle XII afrontava per llevant amb carrer públic, pel sud amb el carrer que passa per davant del Forn, és a dir un carrer que creuava la Pia Almoïna i que era paral·lel al carrer de l'Ardiaca. Aquest vial el 1535 ja havia desaparegut. Per la banda occidental amb les cases de la jueva Gaza, durant l'època moderna, ja hauran desaparegut i hi haurà, al seu lloc el pati de l'Almoïna, i pel nord amb la casa de Bru Calvet. Com que el senyoriu directe era compartir amb la catedral, el bisbe n'anul·larà la venda un any després.

Durant l'edat mitjana, apareix anomenat també, *forn de la Ruca*, segurament degut al fet que el carrer que tenia a tocar era anomenat així.⁸⁵²

Serà durant el segle XIV (1322) que l'Almoïna adquireix el forn mitjançant una permuta. En aquell moment les afrontacions seran les mateixes que les del segle XII, amb la diferència que l'anomenat carrer públic de llevant porta el nom de carrer de la Ruca, el carrer que passa per davant del Forn

---

850 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 175

851 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 32

852 Marquès i Casanovas apunta que “...tot el carrer de la Pujada de la Catedral, el de la Claveria, la Travessia d'Oliva i el Carrer d'Oliva formaven un sol carrer amb un sol nom de Ruca...” (MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El Forn de la Pia Almoïna». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 13/02/1983 pàg. 5 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 216) però en el treball portat a terme per Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera es descriu el carrer de la Ruca de la forma següent: “...Citat a bastament des del segle XI, era un dels molts carrers que “puja cap a Gironella” de la documentació alt medieval. A finals del segle XII era descrit com “el carrer que passa davant el forn i puja davant de Santa Maria”(ADG, PA, Girona, núm.24), en referència a tota la costa que des del sud del Mercadell pujava, fent angles rectes, fins al replà de la Seu episcopal. Al llarg del segle XIII s'esmenta diverses vegades com a “carrer públic” o “via pública” en relació a algunes cases de la seva galta de llevant, com el forn de la Seu, o alguns casals jueus. El 1271, és definit per primer cop com a “carrer públic de la Rucha” (ACSG, PDS, 76), en relació a les cases de l'Almoïna jueva que hi quedaven a ponent...” (CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 pàg. 61). Per tant el que Marquès identifica com un conjunt de carrers que segueix una ruta en horitzontal, de nord a sud, els autors de *Girona en el segle XIII (1190-1285)*, determinen que el recorregut del carrer és d'est a oest.

que limitava el sud, ha desaparegut en detriment de les cases del call jueu, i que la casa de Bru Calvet ha passat a ser una casa canonical.

El segle XVI sembla ser que es construeixen unes estances sobre el forn que el capítol les va annexionar amb la carnisseria.

De factura renaixentista, trobem a la part alta de l'edifici una galeria de finestres de punt rodó, destaca també una portalada d'entrada a la banda nord, amb arc rebaixat coronada per una fornícula amb una Mare de Déu, a sobre una finestra rectangular que aporta reminiscències del seu passat amb els arcs que encara conserva.

La casa de la neu del Capítol, és una cooperativa que s'encarrega de distribuir la neu i el gel, aquest comerç no es troba sempre en un lloc concret, sinó que amb el pas dels anys va variant d'ubicació. Durant el segle XVII el trobem en dos localitzacions diferents i en una possible. El 1660 una casa del carrer de la Força a tocar de la plaça de la Catedral es va destinar a la venda del glaç, aquesta casa va exercir aquesta funció fins al 1680 quan la casa es va destinar a residència canonical.⁸⁵³

Pontich en fa referència quan apunta que “...*En la cantonada de la Força, ahont entra la Plaça de la Seu son las casas en que antigament venia la neu del Capítol, y se discorregué comprarlas á 7 desembre 1658...*”.⁸⁵⁴ En la recerca d'un nou edifici per tal de establir-hi la venda de la neu, els comissaris del Capítol de la Catedral van proposar l'any 1685, llogar “*los baixos i la cuina del segon sostre de la casa de Sant Llorenç, situada en lo carrer de la Força o bé altra casa apta i suficient... en un dels quals llocs pugan fer vendre dit glaç...*”.⁸⁵⁵

El 1697 s'estableix la casa de la neu en una casa del carrer de la Força a tocar de l'Almoina. Segons Marquès, en el padró municipal de 1711 se la descriu de la forma següent: “...*casa don es ven la neu del Capítol de la Seu, habitada per Mariana Boxa. Consta d'una entrada on es ven la neu i de dos apostenos. A sol ixent té la casa de l'Almoina, habitada pel canonge Josep Padrós; a ponent té el carrer de la Força i a tramontana la casa de l'Almoina...*”.⁸⁵⁶

Una entrada al Manual d'acords del 1753 aporta dades sobre el mal estat de la casa ubicada just al costat de la casa del gel: “...*se ha llamado ha la nominacion de Expertos para el reconocimiento de la casa que dicho muy Illre. Cabildo possehe en la Calle de la Forsa contigua en la que por cuenta de la ciudad se vende hielo para el abasto del Clero y averiguan si aquella amenaza ruina principalmente su Pared frontispicia respecto de lo mucho que se halla desplomada...*”.⁸⁵⁷

L'Ajuntament determina aquest mateix dia 15 de juny de 1753 que es procedeixi a fer el reconeixement de la façana per part dels experts decretats pel mateix comú. A l'endemà, el dia 16 de

853 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 322

854 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. I. fol. 336v

855 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 78

856 Idem pàg. 190

857 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 171-171v, 15/06/1753

juny, l'Ajuntament declara que els experts “...no consideran que se afianze la dicha pared, ni que en ella ni en la dicha casa haga la menor obra de prevencion para evitar ruina alguna, Y que solo en su dictamen se pongan quatro ataduras vulgo lligadas en la Pared que media entre esta casa, y la referida en que se vende el hielo, propia tambien del muy Illtre. Cabildo, á saber dos en el primer piso, y las otras dos en el segundo piso...”.⁸⁵⁸ En el reconeixement dels carrers que es porta a terme el 1773 per tal de poder realitzar la processó de Corpus sense cap incidència es recomana que “...En la casa en que vive Mn Juan Heras propia del Cabildo de la Cathedral contigua á la en que se vende el hielo al Clero se ha de reparar el frontispicio de dicha casa, y la esquina unida á la de la nieve...”.⁸⁵⁹ Sembla ser que la ubicació és la mateixa que el 1697, ja que a l'any 1807 en aquest immoble encara s'hi distribueix la neu.⁸⁶⁰

Veiem doncs que ens trobem en un barri de poca activitat artesanal, en el qual els individus que hi resideixen formen part de l'estament eclesiàstic o nobiliari, o són professionals dedicats a tasques administratives o científiques, i per tant no hi ha gran concentració de tallers ni de comerços. Els tres locals que hi podem destacar seria la carnisseria del Clergat, el forn de pa de la Pia Almoïna i la casa de la neu del Capítol, una mena de cooperatives que es dediquen a abastir de diferents productes a l'estament eclesiàstic o aquelles persones que treballen directament per ells.

5.6.3. Edificis religiosos

Dintre d'aquest apartat coneixerem els edificis religiosos que formen part de l'entremat urbà del recinte de la Força Vella. Aquí hi trobarem dos capelles simètriques ubicades a la plaça de la Seu, que durant l'època moderna i degut a la urbanització d'aquesta zona, desapareixen. Es tracta de les capelles de Santa Maria de les Puelles i de Sant Genís. Veurem també una capella ubicada a l'exterior del recinte emmurallat però a tocar d'una de les portes d'entrada, que posteriorment serà utilitzada com un element més de caire defensiu, la capella de Sant Cristòfol.

En aquest període serà també quan els frares caputxins s'instal·len al barri, convertint un gran palau, com és el casal dels Cartellà, en un edifici conventual. I finalment l'obra més important portada a terme al llarg de molts segles i que en aquest moment encara s'hi treballa, la Catedral. Veurem l'evolució de les obres en època moderna i parlarem sobretot de la construcció de la façana, del campanar i de l'escalinata, ja que considerarem la gran escala d'entrada a la Seu com una part més del conjunt i no com un element urbanístic individual. Aquesta és una peça clau en la monumentalització de l'edifici religiós, que li aporta prestància i solidesa.

---

858 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 172-172v, 15/06/1753

859 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 152, 05/06/1773

860 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 190

Les **capelles de Sant Genís i Santa Maria** les tractarem de forma conjunta com ho han anat fent al llarg dels anys els diferents historiadors que han estudiat els edificis, explicant a l'hora les seves peculiaritats. Roig i Jalpí, el 1678, en parlava de la següent manera: *“...En la plaza, que oy llamamos de las Escalas de la Seu, entrando, y viniendo à ella por la calle de San Lorenzo de la fuerça vieja, en la esquina de mano izquierda, en el mismo suelo donde oy se vende la nieve para los Canonigos, y Eclesiasitcos desta Ciudad, estava edificada la Capilla del glorios martyr San Ginés, [...] Su dedicacion, ò fundacion era muy antigua, y la devocion que avia muy grande, y no menor el descuydo del Beneficiado, que en ella avia el año 1560. pues avia tres años que no se celebrava Missa en ella, ni de su ornato, y culto, conservacion, ni reparo tenia cuydado: con que por negligencia suya, se hizo sobre la boveda, ò techo, que era de piedra, y argamassa, una higuera, cuyas rayzes la abrieron toda; cosa que muy falcimente se pudiera aver reparado: y llegó à ser tal el descuydo, que aviendose rompido, y destruydo las puertas de aquel sagrado lugar, avia passado à ser corral de puercos, jumentos, y otros animales. [...] hasta que haziendo su visita el Señor Obispo Arias Gallego, aviendose informado de todo esto, aplicò el remedio conveniente; pero ultimamente padeciò el edificio total riuna, [...] Cerca de esta Capilla, entre ella, y el Colegio de Sobrpuertas (que fundò el Dotor en Medicina Raymundo Querol, el quel Colegio impropriamente se llama del Obispo) en la casa que oy es Canonical, y en ella vive el Canonigo de la S. Iglesia Isidro Çanou, en el mismo sitio que oy es bodega de la casa, dentro de ella, que antes era callejon, enfrente de la misma escalera de la santa Iglesia, avia otra Capilla fundada baxo la invocacion de Nuestra Señora, y se cognominava de las Puellas; llamavase assi, porque fue fundacion de dos hermanas donzellas...”*⁸⁶¹

Aquestes dues esglesioles van estar ubicades a la zona més occidental de l'antiga plaça foral. Estaven col·locades simètricament al nord i al sud d'aquest sector de ponent. Val a dir, que es considera que aquestes dues capelles provenen d'època carolíngia, possiblement anteriors al segle X, però es creu que no es construeixen nous edificis per tal d'albergar aquests espais de culte sinó que, o bé van ser bastides damunt del porticat foral, o bé van utilitzar temples pagans existents per tal de cristianitzar l'interior del recinte emmurallat. Durant tota la seva existència sempre van ser esglesioles subsidiàries, mai van ser parroquials ni van tenir cementiri.

La més antiga de les dues capelles és la de Sant Genís, la qual apareix documentada el 950 com a afrontació en una donació d'un solar que el comte marquès Borrell va fer a Oderic Arimany. En la descripció de les afrontacions s'apunta que *“...limitava a orient amb la casa del prevere Atuvi, al sud amb un carrer que anava fins la muralla, a occident amb la casa on vivia Dagobert, i al nord*

---

861 ROIG i JALPÍ, J G.: *Resumen historial de las grandezas y antiguedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 351-353

*amb l'esmentada casa de Dagobert i església de Sant Genís... ”.*⁸⁶² Per altra banda, la referència més antiga a Santa Maria de les Puelles, és d'uns anys més tard, en el mateix segle X, concretament en un testament del comte Borrell II datat del 993.⁸⁶³ Aquest edifici cal cercar-lo al costat occidental del portal de Sobreportes.

Es tractava de dos esglésies de petites dimensions, amb l'absis encarat a l'est, tal i com manava la tradició antiga.

Durant el segle XVII encara en tenim constància, ja que apareixen en un document del 1600, quan en la venda d'una casa consta en les afrontacions: “...*de Órient ab carrer que va a la Plaça, y Capella de las Puellas, part ab la capella de St. Genis, part ab la casa de N Bofill de Roma que fou de Miquel Pages,...*”.⁸⁶⁴ Tot i que en aquest moment i des de l'any 1599 la capella de Santa Maria de les Puelles estava incorporada a l'edifici del Seminari, altrament anomenat Col·legi de Sobreportes. En unes noves afrontacions de la mateixa casa, que aporta Sulpici Pontich, aquestes datades del 1632, en un nou document de compra-venda, ja no hi apareixen referenciades les esglésies: “...*Son aquí las afrontacions com las passadas, ab diferencia, que l'Orient sols posa la Plasseta y casas de Victoria Garriga, Bofill, y Codina; á mig die á mes del Benefici troba casas de dita Garriga, y Baldiri Pagés; y tremontana sols troba plassetta i Collegi...*”.⁸⁶⁵

El cas és que el 1604 la capella de Sant Genís és enderrocada, mentre que la capella de Santa Maria de les Puelles després de ser incorporada al Col·legi de Sobreportes durant el 1599, pateix la mateixa sort que Sant Genís el 1724 quan serà enderrocada definitivament.

La **capella de Sant Cristòfol** no està ubicada dintre del recinte de la Força Vella, però està a tocar dels seus murs nord-orientals, i amb el transcurs dels anys passarà a formar part d'aquest sistema defensiu, per tant, hem cregut convenient incorporar-la en el treball, ja que posteriorment formarà part d'un dels portals d'accés al recinte. Roig i Jalpí descriu la capella de Sant Cristòfol de la forma següent: “...*La Capilla del glorioso Martyr San Christoval, que està fuera de los muros de la Ciudad antigua, de quien recibe el nombre la puerta que està en aquella parte, por donde se sale para baxar al Monasterio de San Daniel, è hir à otras partes; es muy hermosa, y muy antigua. A ella se baxa por muchas gradas hechas de piedra barroqueña quadreada, como lo es toda la Capilla...*”.⁸⁶⁶

---

862 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a ; SAGRERA, J.: *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057) El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2003-2004 vol.5 pàg.167

863 Idem

864 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol.I. fol. 248 i 248v també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 1 de la Plaça de la Catedral». *Indrets de Girona. Los Sitios de Gerona*, 21/08/1983 pàg.5, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg.327

865 Idem

866 ROIG i JALPÍ, J G.: *Resumen historial de las grandezas y antiguedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 396-397

Aquesta capella va ser fundada per Bernat Estanyol el 1318 i va ser consagrada el 1348. En la visita pastoral portada a terme pel Bisbe Margarit el 1470 s'explica que la porta de la capella està tapiada per culpa de la guerra.⁸⁶⁷

El 1718 la capella és desafectada completament després d'haver patit molt durant el setge de 1710, el 1725 és incorporada a la construcció d'un nou portal.⁸⁶⁸ Segons Anna Sánchez, la capella es va omplir de terra per augmentar la resistència als possibles atacs i a la part superior dels seus murs s'hi va afegir una paret amb espitlleres i merlets. D'aquesta forma va desaparèixer la capella per reforçar un portal en el perímetre emmurallat que inicialment era un portal o porticó secundari, que va passar a ser una entrada no de les principals però sí de força envergadura, ja que connectava a la ciutat amb la vall de Sant Daniel i també amb totes les instal·lacions defensives que s'havien anat construïnt en les muntanyes properes a la ciutat.

Un altre dels edificis religiosos importants en el recinte de la Força, després de la seva instal·lació al carrer de la Força, durant els anys 30 del segle XVIII, és el **convent dels caputxins**. A tall de resum sobre l'establiment dels frares caputxins a la ciutat de Girona, direm que el 1581 s'estableixen al santuari de Nostra Senyora de les Ermites, a la muntanya denominada de Puig Alger, a tocar de la ciutat, on s'hi estaran durant uns quaranta anys. Segons Sulpici Pontich “...*Se feu comptes per gastar en la fabrica del convent á 28 Abril 1581 [...] Ampliaren la Iglesia ab llicencia del Capítol á 3 Mars 1584 [...] Y lo Refectori á 2 Janer 1587...*”.⁸⁶⁹ Com que aquest convent estava molt lluny de la ciutat van demanar que se'ls concedís l'autorització per tal de poder traslladar el convent a la ciutat. “...*Volian edificar convent dins ciutat en la Gironella en casas de Dª Ana Cruilles, y lo Capítol noy consentí á 19 Juliol 1613...*”.⁸⁷⁰ El 1624, construiran un convent a tocar del primer Hospital de Santa Caterina, al Mercadal, però per raons defensives, pocs anys després és enderrocat juntament amb l'Hospital i el convent de Sant Francesc, i en el seu emplaçament s'hi construirà el baluard que prendrà el nom d'aquest últim convent. Els caputxins es veuen obligats a retornar a les Ermites, on reconstrueixen el convent, però degut a la guerra de Successió del 1707 el convent es transforma en fortí i els frares son traslladats al recinte de la Força Vella, a una casa a tocar de la plaça dels Lledoners que era de l'Ardiaconat de la Selva. Pocs anys més tard, el 1711 se'ls concedeixen uns terrenys prop de la torre Gironella, extramurs, però no se'ls dona permís per tal d'edificar cap convent per raons defensives, considerant contraproductiu que la nova construcció fos massa propera a la muralla. Se'ls ofereix a canvi l'edifici de la Universitat, el qual desestimen. El 1731 adquireixen una casa prop del carrer d'en Vern i carrer de l'Albereda, però reben l'oposició dels

---

867 SÁNCHEZ, A.: *Sant Cristòfol a Girona. Una capella, un portal i un carrer*. Museu d'Art de Girona. Girona, 2007 pàg. 29

868 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 33

869 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. I. fol. 324

870 Idem

mercedaris i dels carmelites descalços.

“...Compraren la de Cartellá á la Força ab suplica del Capítol á 26 Abril 1732 [...] executat á 11 Juliol 1733...”.⁸⁷¹ L'autorització reial per tal d'establir-se a la casa Cartellà és del 29 de desembre de 1732. Dos anys després, el 1734, s'hi planta la creu i es comencen les obres. Però en aquest nou inici per part dels frares caputxins, es troben que, la indemnització sol·licitada de 15.000 lliures catalanes per haver enderrocat el convent del pla del Mercadal i haver convertit en fortí el convent de les Ermites, no és recompensada, tampoc tenen el suport del Capítol amb el qual acorden que “...Los padres capuchinos se comprometerian contentarse, en la construccion de su convento, con el suelo y ámbito que aquellos días tenía la casa Cartellá sin pretender en manera alguna extender a ninguna de las casas vecinas...”⁸⁷² i a més, les obres per tal de passar la casa a convent estan plenes de dificultats. El desnivell entre el carrer de la Força i el de les Ballesteries és un punt negatiu a l'hora de portar a terme aquesta reforma. S'haurà d'aixecar un terraplè a les Ballesteries i un mur de separació entre el nou convent i la casa que el ferial que té a tocar per la part occidental per tal d'evitar humitats, a part de tots els arranjaments que cal fer a l'interior del edifici per adequar l'immoble a la funció de convent, com per exemple, la construcció de l'església. Aquesta estarà ubicada a la banda oriental de l'edifici, al llarg del carrer de la Força, amb entrada per la placeta o ampliació del carrer que hi ha pel seu extrem nord-oriental, a partir d'un porxo. El 1736 en una entrada als Manuals d'acords d'aquell any, trobem la relació de les obres que s'han de portar a terme en la pared del convent del carrer de la Força: “...Joseph Petit, y Onorato Frexas ambos Maestros Albañiles de esta dicha ciudad los quales [...] Dixeron e Hizieron relacion, que haviendose de orden de los señores Dn Francisco de Prats, y Balle, y Dn Francisco de Oliveras ambos regidores de esta ciudad como á exerciendo al presente, y por su turno el empleo de obreros de esta misma ciudad, y sus limites conferido (junto con los dichos Sres Regidores obreros) en el monasterio de los Padres Capuchinos de esta misma Ciudad para reconozzer si la pared del dicho monasterio, que, confina con la calle de la Forza amenaza la ruina de que se dudava por razon de dos averturas que se ven en la misma pared por la parte forana de ellas: Han hallado, que aunque la citada pared amenaza alguna ruina empero como todas las bigas, quadrados de los pizos estan apegados a la misma pared, esto mismo la haze sostener, y sin embargo es su parecer, y dictamen, que para que la calle tenga su mas seguro transito se halla presiso el que repongan tres ataduras vulgo lligadas en la avertura, que se halla al lado de la ventana del aposiento donde tiene el convento su Botica, y reparar los ojeros, que se hallan en la parte mas baja de la dicha pared, respecto, que la liga de la reja, que da luz á la cavallerisa es rompida deve mudarse poniendo otra

---

871 Idem

872 DE RUBI, B.: *Los capuchinos en Gerona. El convento de San Antonio (1732-1835)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 18. Girona, 1966 pàg. 9

*de nueva, y rejuntar la abertura, que se encuentra sobre la misma como tambien recomponer una piedra de la linda reglera del portal, que se halla tavicado en la misma pared, que confina con la misma calle...”.*⁸⁷³

Durant el reconeixement dels carrers que es porta a terme per tal de poder celebrar la processó de 1757, s'anota que en el carrer de la Força, “...sobre la porteria de los Capuchinos se han de retirar dos tejas...”.⁸⁷⁴ I en la que es porta a terme durant el 1767 s'apunta que “...En el largo de la pared de Capuchinos debe subbajarse un poco de la pared vieja de modo que forme igualdad con el pizo de la calle...”⁸⁷⁵

En el Manual d'acords del 1771, l'Intendent General del Principat, demana al comú de Girona “...le digessen con la mas possible brevedad si el Convento de Capuchinos de esta ciudad està yà rehedificado de que caudales se han suplido sus obras, y si falta de algunas para rematarlo á quanto ascenderá su importe poco mas ó menos, y de que fondos se valen para yà sea de limosnas, ó de otras gratuitas Donaciones...”.⁸⁷⁶ Tot i les dificultats, entre 1770 i 1774 s'acabaran es obres del convent de forma definitiva. A finals del segle XVIII, després de la ocupació de l'exèrcit francès dels castells de Figueres i de Roses, les tropes es refugien a la ciutat de Girona, els caputxins hauran de deixar el convent per tal de allotjar la tropa, més tard i durant la guerra de la Independència, ja en el segle XIX, serà molt malmès.

El gran edifici de caire religiós més important de la Força Vella i segurament de tota la ciutat, és la **catedral de Santa Maria**. No parlarem de tota la història constructiva de l'edifici, sinó que ens limitarem als fets constructius de l'època moderna, però si que posarem les bases per tal d'entendre l'edifici i la seva construcció.

El lloc on està ubicada la catedral marca la importància en la jerarquia social del temple. Es troba construïda en la que fou la plataforma superior de l'antic fòrum romà, la zona sacre. Es creu que en aquesta zona, ja hi va haver un temple romà i que va ser aquest edifici, adaptat a la tradició i culte cristià, el que va fer la funció inicial de seu de Girona.

A principis del segle IX, trobem documentada que la funció episcopal recau sobre el temple de Sant Feliu. En un document del 817 aportat pels autors Josep Canal, Eduard Canal, Josep M. Nolla i Jordi Sagrera, en el treball titulat *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*, i a través del *Cartoral dit de Carlemany...* publicat per Jaume Marquès, s'apunta el fet de que la funció de seu episcopal la portava a terme el temple de Sant Feliu: “...etsic reuestiuit Uualarico episcopo

---

873 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 113 i 113v, 30/04/1736

874 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 113, 30/06/1757

875 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 222v, 18/06/1767

876 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 137v-138, 07/08/1771, també a RIPOLL MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 278

de ipas uilla suprascripta cum terminos ne omnes fines sisos a parte Sancti Felicis beatissimi martiris Christi sedis Gerundensis...".⁸⁷⁷

Els mateixos autors apunten que per primer cop, el 842, apareix la funció episcopal compartida entre el temple de Sant Feliu i el de Santa Maria. Comença, d'aquesta manera, un període de temps en el qual es produirà una cocatedralitat entre aquests dos temples: "...taro de mare quam de terris terciam partera ab omni integritate ad Sancte Marie seu ad Sanctum Felicem sedis Gerundensis epischopatus Gondimari...".⁸⁷⁸ Un document del 881 en la seva referència a la seu episcopal compartida, ubica els dos temples "...illas debent esse supradicto episcopo pro prartibus ipsa causa de sancta Maria et Sancto Felice quod satis in Geruna uel iusta ipsa ciuitate per preceptum dompni regis quod illi fecerun ad iam dicta Sancta Maria et Sancto Felice ad propio...".⁸⁷⁹ una altra formula que trobarem usada a l'hora d'ubicar els dos temples serà *Sancta Maria infra muros* i pel que fa a Sant Feliu *ante portas* o *iuxta ram dictam civitatem*. A finals del segle IX però sobretot a principis del X, aquesta cocatedralitat desapareix progressivament i la seu de Santa Maria serà l'única que apareixerà reflectida en els documents.

Hem dit que la ubicació de la seu de Santa Maria inicialment podria ser un antic temple pagà transformat i adaptat a les necessitats de la litúrgia cristiana. Aquest procés d'adequació del temple romà a temple cristià podria haver estat portat a terme entre el 813, moment en el qual només es menciona Sant Feliu com a seu episcopal, i el 842 moment en què es menciona la cocatedralitat entre els temples de Sant Feliu i Santa Maria.⁸⁸⁰ La seva situació dins la ciutat, en la plataforma superior del fòrum romà, marcaria la seva jerarquia. Aquest edifici seria substituït el 1015 per una nova catedral, d'estil romànic, consagrada l'any 1038 i impulsada per bisbe Pere Roger. Aquesta catedral es trobaria ubicada en la mateixa plataforma superior i estaria formada per un gran pòrtic amb galilea i dues torres de dimensions iguals a les de la Torre de Carlemany. Una nau llarga i estreta, única, amb creuer adossat a la Torre de Carlemany amb absidioles i un absis. Aquest estaria per sobre del nivell de la nau, i aquesta per sobre el nivell de la galilea. El conjunt catedralici quedaria completat per un claustre com a centre i distribuïdor de les diverses dependències necessàries per portar a terme una vida en comunitat.

---

877 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Cartoral dit de Carlemany*. Document núm 1, pàg. 55-57 segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000. vol 4 pàg. 35

878 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Cartoral dit de Carlemany*. Document núm 5, pàg. 62-64 segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol.4 pàg. 35

879 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Cartoral dit de Carlemany*. Document núm 9, pàg. 71-73 segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 vol.4 pàg. 37

880 FREIXAS, P.; NOLLA, J.M^a; PALAHÍ, L.; SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *La catedral de Girona. Redescobrir la seu romànica*. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 pàg. 21

El claustre i la Torre de Carlemany són els únics supervivents del conjunt catedralici d'època romànica els quals, es veuran integrats en la nova església iniciada a principis del segle XIV amb la construcció de la nova capçalera. El 1312, degut a la manca d'espai es va decidir l'inici d'aquesta obra: “...*Capitulum Gerundense more solito congregatum statuit, voluit et ordinavit, quod caput ipsius ecclesiae de novo construeretur et hedificaretur, et circum circa ipsum caput, novem capellae fierunt et in dormitorio veteri, fierit sacristia.*”.⁸⁸¹ El 1347 es va consagrar el nou presbiteri però sembla que les obres van durar fins el 1355. Es creu que inicialment la intenció del Capítol era la de construir únicament una nova capçalera, però quan aquesta és acabada, han canviat d'opinió, avalant la construcció d'un nou temple que pugui acollir als fidels, ja que en aquest moment la població de la ciutat i del bisbat ha augmentat considerablement respecte la primera meitat del segle XI. A partir d'aquest moment s'enceta un debat sobre les característiques que ha de tenir la nau de la nova església, on hi haurà dos fronts diferenciats, els que defensaran la construcció d'una nau única i els que defensaran un projecte de cos amb tres naus. Aquestes divergències portarà a la realització de dos consultes amb experts. La primera, datada del 1386, és convocada pel Bisbe Berenguer d'Anglesola, i s'opta pel projecte de tres naus. En aquesta primera consulta hi ha tres fervents defensors del projecte de nau única, el canonge Dalmau de Vilalleons, el canonge Pere de Montcorb i el tresorer Berenguer de Font, que amb la seva tenacitat, aconseguen que a principis del 1416 es convoqui una nova reunió per tal de tornar a debatre la continuació del cos de la catedral. Després d'un any i d'haver demanat l'opinió a diferents figures com Guillem Sagrera, de la catedral de Perpinyà, Joan de Guincamps, pedrer de Narbona, Bartomeu Gual, de la seu de Barcelona, Antoni Canet, escultor i arquitecte també de Barcelona, entre molts altres, i d'haver tingut una entrevista amb Guillem Bofill, mestre major de la catedral de Girona, el bisbe Dalmau de Mur i el capítol acorden construir una església d'una sola nau. El projecte és encarregat a Antoni Canet, en aquell moment la catedral de Girona passarà a tenir dos mestres majors: Guillem Bofill i el mateix Antoni Canet.

Del 1420 al 1440 és el moment de més activitat constructiva. El 1421 el primer tram es troba gairebé acabat, el 1424 es col·loca la primera clau de volta. Simultàniament s'estava construint el segon tram de volta i el 1430 la segona tramada ja estava coberta. En aquest moment les obres de la gran nau s'alenteixen. Del 1430 al 1450 es construeixen els murs dels dos darrers trams amb intermitències i de forma molt discontinua fins a l'alçada dels finestrals, també es construeixen les capelles laterals, el trifori i els finestrals i es comença la nova porta de Sant Miquel, la del costat nord, la que dona pas al claustre. El 1470 encarà s'està treballant en la part interior d'aquesta porta.

---

881 Segons FREIXAS, P.; NOLLA, J.Mª.; PALAHÍ, LL.; SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *La catedral de Girona. Redescobrir la seu romànica*. Ajuntament de Girona. Girona, 2000 pàg. 31

La Guerra civil catalana (1462-1472) comporta una aturada en les obres de construcció del gran temple. Les obres es reprendran de forma molt lenta i del 1470 al 1500 es construirà la capella de Sant Honorat i la de Tots Sants, es cobreix novament la capella de Sant Josep, i es treballa en la clau de volta del segon tram.

Per tant comencem l'època moderna, amb un panorama no massa optimista pel que fa referència a aquesta gran construcció de caràcter religiós, del recinte de la Força Vella i de la ciutat en general. Imaginem-nos entrar al portal de Sobreportes a principis del segle XVI. Les obres de la catedral estan aturades. La nostra perspectiva és la d'una escalinata que no s'adiu amb la construcció que s'està portant a terme en la plataforma superior de l'antic fòrum romà, on encara perviu la construcció romànica de la catedral, molt deteriorada, dintre d'un edifici enorme en procés de construcció. La catedral romànica fa la funció d'element de suport per la construcció de la nova nau, usant-la per la sustentació de les bastides, però encara conserva la seva façana principal, que donava accés a la galilea, amb les dos torres bastides al costat septentrional i meridional, i la torre poligonal sobre la façana, del segle XIV obra del mestre major d'aquell moment Pere Sacoma. Aquesta torre poligonal és coronada per un àngel obra de l'escultor i arquitecte Pere Morei, i és anomenada Campanar del Sant Sepulcre. A més, veiem les parts de la nau romànica que encara no han estat enderrocades, a conseqüència de la construcció dels dos trams de nau gòtica que falten per construir. En mig d'un clima de pessimisme, veient impossible la construcció dels quatre trams que havien d'embolcallar l'edifici romànic, un informe del capítol de 1513 exposa “...stant la dita sglésia ab tanta desproporció e defformitat és la més dolenta sglésia cathedral que sia en tot lo principat de Cathalunya...”.⁸⁸² En aquest document es percep l'estat de desolació i impotència amb el qual els coetanis es miren les obres degut al temps que falta per acabar-les, ja que encara queden per cobrir els dos últims trams de volta, la gran quantitat de diners per invertir-hi i també la incomoditat i els perills que aquesta obra inacabada genera. Per aquest motiu s'acorda no acabar l'obra i construir una façana per tancar l'espai entre la gran nau gòtica i la nau de l'església romànica. En l'informe queda exposat de la forma següent: “...és una obra molt antiga feta ab uns archs e molt pus baxa que la obra nova, de manere que per cloure la disparitat qui ere en la altitud de la una obra a l'altre han hagut fer una paret sobra la obre vella qui monte fins a la obra nova, es clou amb aquella, la qual paret té més de vuit canes de alt e és quasi en lo mig de la sglésia...”.⁸⁸³

Pere Freixas, inicialment apunta que aquest mur de tancament de la nau, es porta a terme durant el

---

882 FREIXAS, P.: *La nau gòtica més ampla del món*. Dins el catàleg de l'Exposició *La catedral de Girona. L'obra de la Seu*. Fundació “La Caixa”. Girona, 2003 pàg. 140

883 Idem pàg. 141-142 també a FREIXAS, P.; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *La façana gòtica de la catedral de Girona*. Locus Amoenus, vol.8. 2008-2009 pàg. 129-130

mestratge de Julià Pujades (1512-1518), més tard, però, en un altre article coescrit amb altres autors apunta la possibilitat que la façana provisional, o no, pugui haver estat construïda també per l'antecessor de Julià Pujades, el mestre major Francesc Gomis (1490-1511). En aquest segon article també s'apunta que el 1543 com data molt tardana, la façana incorporarà la rosassa o rosetó i els dos finestrals com a decoració del mur. Aquests fet fa qüestionar als autors de l'article *La façana gòtica de la catedral de Girona*⁸⁸⁴ si aquesta paret va ser pensada inicialment com a arquitectura provisional o si per contra va ser concebuda com a una obra definitiva a causa de la manca de capital per invertir i les perspectives poc favorables tant a nivell econòmic com a nivell anímic. Aquest mur tancava la nau talment com una segona façana, darrera la galilea romànica. Per tal de tenir una idea sobre aquest element constructiu, podem observar *El retaule de la Pietat* de Pere Mates, on hi queda reflectit. En aquest moment, les obres de continuació de la nau van quedar aturades, però es continuen construint les capelles laterals, ja que aquestes, a partir de les donacions podien garantir el funcionament de l'edifici.

La porta de Sant Miquel, a la qual ja ens hi havíem referit amb anterioritat, començada pels voltants de 1430-1440, encara s'hi treballa el 1519, construint la cara externa del portal i després de gairebé cent anys del seu inici, el 1530 encara es farà referència als treballs d'aquesta porta. Aquest és un dels paràmetres que ens demostra la lentitud de les obres durant aquest període.

Durant l'episcopat de bisbe Benet de Tocco, entre el 1576 i el 1579 es destrueix la façana que unia la nau gòtica amb la romànica, amb problemes estructurals, i es reprenen els treballs de la nau, a càrrec del mestre major Joan Balcells (1577-1582). *L'Episcopologi* de Pontich ho reflecteix de la forma següent: "...á 18 novembre 1579 fol.329 offeri ajudar á la fabrica de la continuació de la tercera clau de la Iglesia, y campanar ab 500 lliures per any, y los particulars offeriren altre tant, á 5 Maig 1580 noty. Vicary fol.348 firmá debitori...".⁸⁸⁵ En aquest període es tancarà el tercer tram de la nau, es repara i s'allarga la teulada de la nau i el 1579 es col·locarà la clau de volta corresponent aquest tram tallada en fusta per Joan Ballester.

Paral·lelament, Joan Balcells dirigeix els treballs del quart tram.

Amb el bisbe Arévalo de Zuazo (1598-1611) es porta a terme la construcció del quart i darrer, tram de volta, sota el mestratge de Josep Ferrer (1599-1607). El 1604 es col·loca la darrera pedra. De nou, Pontich en *l'Episcopologi* aporta la següent informació: "...Luego lo Sor. Bisbe mostrá son animo de procurar lo major lluhiment de la Iglesia, y axi á 5 setembre 1598 fol.105 rety proposá la fabrica del campanar, y una clau, ó volta de la Iglesia, y per animar á tots offerí durant quatre anys 150 lliures per any, lo que despres augmentá de 100 lliures fol.117 rety, y á son exemple se

---

884 FREIXAS, P.; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *La façana gòtica de la catedral de Girona*. Locus Amoenus, vol.8. 2008-2009 pàg. 129-130

885 PONTICH, S.: *Episcopologi*. 1730 fol. 57

*escoltaren los canonges, y se trobaren 523 lliures per any, y efectivament se feu la obra... ”.*⁸⁸⁶

Fins aquí arribem a la construcció de l'anomenada gran nau gòtica, però si és cert que comença en època gòtica, la seva gran envergadura, la gran despesa econòmica i els contratemps produïts per la guerra i la consegüent crisi econòmica, fa que no es culmini la seva construcció fins al principi del segle XVI, moment en el qual, ja s'havia deixat, des de feia molt temps, l'estètica gòtica característica d'aquesta nau.

A partir de la construcció de la gran nau i a mesura que es va enderrocant l'església romànica s'ha d'anar pensant en altres elements constructius que formen part del conjunt eclesiàstic, com serien la façana, el campanar i l'escalinata. Elements que semblen pensats com un tot, integrats en un conjunt que ofereix una de les perspectives urbanes més impressionants de la Força Vella de Girona. Tot i aquesta sensació d'unitat, tal i com s'exposa al treball de Joaquim Nadal, *La catedral de Girona*, no hi ha una unitat cronològica de realització: “...aquesta obra no té, en sentit estricte i malgrat la unitat aparent, una unitat cronològica de realització...”⁸⁸⁷

El campanar està adossat a la cantonada sud-oest de l'església i el primer projecte és de Joan Balcells, el mestre que durant l'episcopat de Benet de Tocco fa la funció de mestre major de la catedral i és l'encarregat de la construcció del tercer tram de volta. Entre el desembre de 1581 i el juny de 1582 és l'autor d'un *modello* del campanar. El 16 de maig de 1580 es crea una comissió formada pels canonges Traver i Felices per començar a excavar els fonaments per tal de poder començar a construir el campanar.

Pontich apunta que el Bisbe Benet de Tocco “...á 1 Agost 1580 fol.357 rety posá la primera pedra al campanar...”⁸⁸⁸ En l'Acta de les Resolucions Capitulars de 23 de novembre de 1581 hi apareix l'acord sobre el campanar “...*Idem. Ilmus. D. Episcopus et commissarii in negotio fabrice facerunt relationem de hiis que heri tractarun super fabrica campanarii et super modello fiendo ac etiam de intentione Magistri Joannis Balsells, et fuit resolutum quod pro modello dentur dicto Balcells ducentum libre per solutiones concordatas per dictos dominos Commissarios, videlicet centum libre de presenti que sunt medietas pretii; et alie centum libre solvantur post quam perfecerit dictum modellum quod est ex ligno faciendum eodem modo tam intus quam extra quo debet fieri campanarium iuxta formam concordie desuper firmande. Et quia dictus magister Balsells promisit Rndmo. D. Episcopo et Dnis. Comiis. quod ipse accipiet dictum campanarium a preu fet postquam fuerint perfecta fundamenta et quod domus quam ipse inhabitabat que est sita in platea St. Petri est sibi valde commoda et propterea supplicavit quod eadem domus procuretur que est Dni. Iohannis Moner mercatoris, quod negotium fuit commissum Dno. Avinyó sacriste maiori qui tractet cum*

886 PONTICH, S.: *Episcopologi*. 1730 fol.65

887 NADAL, J.: *La Catedral de Girona*. Ajuntament de Girona. Girona, 2002 pàg. 21

888 PONTICH, S.: *Episcopologi*. 1730 fol. 57

dicto Dno. Moner logerium dicte domus.”⁸⁸⁹

Aquest mateix any encara s'extreia terra dels fonaments, però les obres es veuen alentides perquè es troba roca en el subsòl.

Durant l'episcopat de Jaume Cassador, successor del bisbe Tocco, no se li atribueixen masses obres relacionades amb la Seu. Durant el període en què Francesc Arévalo de Zuazo ostentarà el càrrec (1598-1611) es donarà una empenta als treballs per la construcció de l'últim tram de volta de la nau i als de la construcció del campanar. El 1599 es destinarà tota la pedra de la pedrera de Pedret per l'obra del campanar. A principis del segle XVII, el 1601, s'acorda la construcció de l'*aposeno* pels guàrdies de l'església ubicat al primer pis del campanar, aquest fet fa pensar que almenys el primer pis estava cobert. Sis anys després, el 1607, s'hi traslladen les campanes, però la torre no està acabada, ni molt menys, aquestes s'ubiquen en unes bastides de fusta fetes amb bigues. La construcció d'aquest arribava fins a la cornisa del cos inferior. En aquest moment la construcció del campanar queda aturada en detriment de la construcció de la façana. Un segle i mig després, quan es volen reprendre els treballs de construcció de la torre, el projecte portat a terme per Balcells, ja no casava amb els gustos de l'època. Marquès creu probable que Clarà, un arquitecte de Perpinyà, entre el 1741 i el 1742, portés a terme un projecte de torre de campanar en la qual es reduïa la planta antiga i es feia més regular. Però sembla ser que en aquells moments tenia prioritat el trasllat de cor de la catedral i per tant, el projecte va restar aplaçat.

El desembre de 1751 es va acordar reprendre la construcció del cos, al menys fins als finestrals que acollien les campanes, degut al mal estat que tenia la bastida de bigues de fusta que les suportava. El projecte del 2 de juny de 1752 és d'Agustí Soriano, el qual presenta una reducció de les proporcions del sòcol i regula el cos superior donant-li forma octogonal. Segons el llibre de l'Obra sembla ser que primerament es va consolidar la bastida, ja que el 1752, hi apareix una partida de 35 lliures pagades a Joseph Sangles, fuster, per “...*la compra de bigues per reparar la ruhina de la campana...*”.⁸⁹⁰

El 1755 es crea una comissió encarregada de la col·locació del rellotge i de les campanes de les hores i dels quarts d'hora. El juny del 1757 es començaran les obres del campanar segons el projecte de Soriano sota la direcció de Salvi Lliura, el qual també dirigirà dos anys després la col·locació de les campanes en els nous finestrals. L'obra del campanar queda acabada el 1764. Durant aquest any es fa el pagament per l'àngel que corona el teulat de la torre del campanar i del 1770 fins al 1784 trobem diversos pagaments pel concepte del rellotge. El 1771 es porta a terme una nova volta de

---

889 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La fachada de la catderal de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.10. Girona, 1955 pàg. 309

890 ACG, *Llibre d'Obra*. 1752. pàg.38 segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La fachada de la catderal de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.10. Girona, 1955 p. 304

rajol que es farà al campanar per tal de que la campana major tingui més ressonància, aquestes obres també són dirigides per Salvi Lliura.

El precedent de la figura de l'àngel que corona el campanar nou, s'ha de buscar en el coronament del campanar anomenat del Sant Sepulcre, construït el 1383 per pal·liar la desaparició del que havia estat campanar fins aquell moment, la torre de Carlemany, la funció de la qual, va ser reconvertida de campanar a contrafort de la nova obra. Aquest campanar, estava ubicat sobre la capella del Sant Sepulcre, situada al cos superior de la galilea, al centre de la façana principal, i es va construir sota la direcció de l'escultor i arquitecte mallorquí Guillem Morei. Va estar en funcionament fins al 1606, moment en què s'enderroca per construir l'últim tram de la volta de l'anomenada nau gòtica. Jaume Marquès en un article publicat al diari *Los Sitios* exposa que “...*La primera noticia que tenemos de la existencia de un ángel giratorio sobre la torre de la Catedral data del año 1383, Guillermo Morey, a la sazón arquitecto o maestro mayor de la Seo de Gerona, habia construido una torre sobre la capilla del Sant Sepulcro en los años 1379 y 1380 para la colocación de las campanas [...] En 1383 Guillermo Morey fundió un ángel, lo cubrió de estaño, lo pintó y lo colocó sobre un perno de hierro para que girara allí con sus alas extendidas y su cruz en la mano...*”.⁸⁹¹

La figura originària, era una escultura giratòria de bronze, pensada pel mateix Morei. Per assegurar-ne la conservació, les ales van ser reforçades amb coure i la figura i el pedestal van ser policromats. “...*La estatua del primer ángel fue construida en los meses de junio, julio y agosto del mencionado año de 1383, era de bronce y giraba sobre un perno vertical de hierro para servir de veleta e indicar la dirección del viento...*”.⁸⁹² La figura, però, mostra un procés de deteriorament amb el pas dels anys i el 1621 el calderer Magí Reynés li va haver de soldar un braç i es va recobrir la bola del peu, ja que la fusta original estava corcada.

El 1744 es tenen notícies de nous treballs de pintura a càrrec, aquest cop, del pintor Miquel Comas i el serraller Antoni Salvatella en restaura la figura a la qual hi afegeix coure i estany.

El nou campanar es va acabar el 1764 i tot i que inicialment s'hi volia traslladar l'àngel que procedia del campanar del Sant Sepulcre, l'escultura estava tant deteriorada, que es va decidir construir un àngel nou. Aquest va ser obra del calderer Ramon Salvatella i va ser col·locat pel serraller Antoni Busquets, la va daurar el daurador Ambrós Colobrán, per tal d'obtenir un major temps de conservació. A principis d'octubre de 1764 el nou àngel ja estava col·locat.

A mitjans segle XX es porta a terme una nova restauració, ja que la figura de l'àngel estava decapitada. Quan el baixen el troben molt malmès i el 1960 decideixen construir-ne un de nou, que

891 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El ángel de la Catedral». *Los Sitios de Gerona*, 22/11/1959 pàg. 5

892 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El ángel de la Catedral». *Los Sitios de Gerona*, 22/11/1959 pàg. 5 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El ángel de la Catedral*. Revista de Girona, nº44. Girona, 1968 pàg. 38 i a DOMÈNECH, G.; GIL, R. Mª: *La catedral de Girona. Entre l'acabament i la restauració. (1010-2003)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg. 244-245

es col·loca el juny de 1968. Jaume Marquès destaca la generositat de “...*Francisco J. Alberch, entonces edil de nuestro consistorio, el cual donó el molde de hierro con que fue modelado el nuevo ángel; pero hemos de citar igualmente al escultor que lo ideó, don Ramón Mª Carrera, y el artesano que pacientemente lo realizó, don Pedro Mollera...*”.⁸⁹³

El campanar de la catedral, tan l'antic, és a dir, el del Sant Sepulcre, com el nou acollien també, a part de la figura de l'àngel, un rellotge mecànic. En el campanar antic hi va romandre fins que el 20 de maig de 1604 s'acorda traslladar el rellotge del campanar del Sant Sepulcre al nou campanar, en el segon compartiment que estava emplaçat sota la cornisa i sobre l'habitatge que el 1601 s'havia construït per tal d'allotjar als guardes de la Seu.

El primer rellotge del campanar del Sant Sepulcre, era manual i datava del segle XIV. Més endavant, ja durant el segle XV, concretament el 1478 el bisbe, el Capítol i els jurats, van pactar amb Joan Agustí perquè fes “...*un rellotge hàbil e sufficient e de la faisó o forma e manera igual e no voluntària que és lo rellotge major de la Seu de Barchinona...*”.⁸⁹⁴ El mestre Joan Agustí no acaba l'obra degut a la seva avançada edat i va ser substituït pel seu gendre el mestre Julià Julià, que a partir del 1479 esdevindrà Mestra Major de l'Obra de la Seu. Segons Marquès i les autores Gemma Domènech i Rosa Mª Gil,⁸⁹⁵ aquest rellotge mai va funcionar prou bé. El 1503 es crea una comissió per tal de reparar el rellotge, aquest cop, els treballs els portarà a terme el mestre rellotger Pere Anés, el qual també es farà responsable del seu manteniment. Però el funcionament no va millorar i fins i tot, el 1533, s'acorda no fer cap més pagament al mestre Anés al·legant el mal servei del mestre. A principis i finals dels anys 60 trobem proposicions per tal de construir un nou rellotge i finalment el 1568 s'acorda amb Pere Anés fill, fer un rellotge nou. La capitulació dels treballs exposa que “...*lo rellotge dels quarts i hores qui vui en dia stà assentat en la dita iglésia de la Seu és molt vell, sutil i molt usat, així i en tal manera que no té adob ni reparo algú, per on aquell de algun temps ençà va molt desbaratat e quasi sens orde e convinga per al bé comú de tota la ciutat [...]* que dit rellotge de nou se fassa, lo qual dit mestre Pere Anés ha emprès fer i fabricar amb tota perfecció...”.⁸⁹⁶ Sembla ser però, que el funcionament d'aquest rellotge tampoc s'ajusta del tot bé.

Amb la construcció del quart i últim tram de la nau, s'ha d'enderrocar l'agulla del campanar del Sant Sepulcre, i per aquest motiu el rellotge és traslladat. Tant Marquès com Gemma Domènech i Rosa Mª Gil apunten que segurament aquest estaria ubicat al mateix campanar però en un nivell inferior.

---

893 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El àngel de la Catedral*. Revista de Girona, n°44. Girona, 1968 pàg. 38

894 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 34, 03/05/1478 segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El rellotge de la catedral*. Revista de Girona, n°99. Girona, 1982 pàg. 167

895 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El rellotge de la catedral*. Revista de Girona, n°99. Girona, 1982 pàg. 167
DOMÈNECH, G.; GIL, R. M^a: *La catedral de Girona. Entre l'acabament i la restauració. (1010-2003)* Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg. 248

896 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, 10/03/1568 segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El rellotge de la catedral*. Revista de Girona, n°99. Girona, 1982 pàg. 169

El 1586 el rellotge ja funciona en el nou emplaçament i aquest mateix any es porta a terme una reparació important.

La construcció del nou campanar s'inicia el 1599 i el 1604 s'acorda el trasllat del rellotge al segon pis del nou campanar just al compartiment que hi ha sobre l'habitatge dels guardes, ubicat al primer pis, i sota la cornisa. El 1607 es col·loquen les campanes, però com hem vist anteriorment, no es col·loquen a l'estructura acabada, sinó que es posen en una estructura provisional de fusta feta amb bigues en posició horitzontal i vertical. Durant el 1616 es refà el rellotge de nou a càrrec de Pere Anés fill. No hi haurà cap queixa sobre el mal funcionament de tota la resta de segle.

Al Manual d'acords de l'Ajuntament del 1730 hi apareix la capitulació per portar a terme la construcció d'un nou rellotge *"...Acerca de la Fabrica de un Relox que por hallarse el que actualmente existe en el Campanario de la Sta Iglesia Cathedral de la presente ciudad de Gerona muy viejo, dirruhido, y sin orden alguna, precisamente se ha de hazer nuevo en el dicho campanario[...]*

Otro si ha sido convenido y el dicho Joseph Bali assi mismo conviene y promete que a mas del dicho nuevo Relox hará y fabricara a sus costas una barra de hierro de la largaria y grueso que será necesario para salir de la parte de afuera de la pared del dicho Campanario en la qual y de la dicha parte de afuera pondrá y fixará una flecha tambien de hierro de la largaria combeniente, y al rededor de ella pondrá las sifras correspondientes a fin que por la dicha parte de afuera del dicho campanario pueda saberse que hora será.

*Otro si ha sido convenido, y caitulado que despues de fabricado el dicho Reloz assi de hierro, como de estrella puedan los dichos Muy Illustres Señores Comissarios, ó bien los dichos Muy Illustres Comunes de la ciudad y cabildo hazerlo reconozar por las personas expretas que les parezerá..."*⁸⁹⁷

Marquès creu que més que la construcció de nou del rellotge, el que va fer el mestre Balí va ser una reforma, però l'entrada exposada anteriorment del Manual d'acords exposa clarament la construcció d'un nou rellotge, no parla de cap reforma, tot i que anteriorment, en l'acord sobre l'arranjament del rellotge, portat a terme uns dies abans, parla més de reparació que no de construcció de nou: *"...en consideracion que el Relox de horas que es en el Campanario de la Santa Iglesia Cathedral desta Ciudad necessariamente se ha de reparar ó renovar por lo mucho que está dirruhido, y va sin su devido, y acostrubrado curso; y de hallarse en esta ciudad Joseph Bali Maestro Reloxero de la Ciudad de Matero el qual puede renovar como ha ofrecido al dicho este Ayuntamiento, y al Muy Iltre. Cabildo de dicha Iglésia Cathedral..."*⁸⁹⁸ Suposem però, que al ser posterior la capitulació de les obres, i que en elles s'hi refereix com a creació d'un de nou, possiblement haurien canviat

---

897 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 266, 07/11/1730 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El rellotge de la catedral*. Revista de Girona, n°99. Girona, 1982 pàg. 171

898 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 226, 30/10/1730

d'opinió i l'haurien fet de nou. Carlos de Bolós, en la secció del diari *Los Sitios*, anomenada *Angulo de la ciudad*, el dia 22 de gener de 1957 parla del rellotge de la catedral i apunta que "*...del primer tercio del siglo XVIII cuando el reloj que a través de las vicisitudes que iremos reseñando y que aún perdura, fue inaugurado. Dicho reloj fue construido por el mecánico de Mataró José Balí, en 1730 es de hierro forjado y montado sin ningún tornillo, acaso porque en aquella época aún no se conocían. Esa máquina funcionó bien hasta el año 1783 en que por sus irregularidades se pensó en arrinconarlo; pero el mecánico que lo cuidaba, llamado José Patoy, se ofreció a repararlo y lo hizo tan bien que la máquina sin graves alteraciones continuó funcionando durante todo el siglo XIX y el primer tercio del siglo XX...*".⁸⁹⁹

El 1783 tornem a trobar queixes pel mal funcionament del rellotge. En aquest cas el mestre Antoni Safoy portarà a terme la reparació.

Un altre element que podem considerar com una part més de la perspectiva de la façana de la catedral i que ajuda a donar aquest aire de monumentalitat al conjunt és, la gran escalinata que des de la plaça de la Catedral et condueix a la façana.

Cal buscar l'embrió de l'escalinata que es construirà durant el segle XVII en la que es va construir en època romana. Aquesta feia la funció d'element comunicador i articulador del pas entre la zona baixa de l'espai foral, amb la zona alta, la qual albergava el temple. Era una escala més curta que l'actual i més dreta.⁹⁰⁰ Aquestes dades venen corroborades pels treballs arqueològics, portats a terme a través del Projecte Progrés durant el 1999, que corroboren la pervivència de l'escala romana i medieval sota la graonada barroca.

L'escala apareix documentada per primera vegada el 1035, en un acord de compra-venda el qual fa referència a la presència de cases adossades a banda i banda dels seus murs laterals, o sigui al nord i al sud. El document de compra-venda parla d'una casa ubicada en "*...els graons pels quals hom puja a la porta de la seu de Santa Maria...*".⁹⁰¹

La documentació medieval aporta dades sobre l'aspecte de l'escala, amb cases adossades a cada costat, era una escala de tres replans més curta i dreta que la seva substituïda. També s'apunta que "*...es lliurava a través d'una volta al gran mur de contenció d'aspecte acurat...*".⁹⁰² Aquesta solució de la volta, a més d'abaratir el cost de l'obra, feia possible que hi hagués un pas que facilitava la circulació a banda i banda de l'escala i s'anomenava *Volta*. El 1238, el bisbe i el capítol autoritzen al

---

899 DE BOLÓS, C.: «Un reloj resucitado». *Angulo de la ciudad. Los Sitios de Gerona*, 22/01/1957 pàg. 3

900 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.; PALAHÍ, L.I.; SUREDA, M.; GARCÍA, G.; LLOVERAS, Mª J.: *Del fòrum a la plaça de la catedral. Evolució urbanística del sector septentrional de la ciutat de Girona*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona, Universitat de Girona, 2008 vol. 8 pàg. 109

901 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057). El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona, 2003-2004 vol. 5 pàg. 165-166

902 Idem pàg. 165

canonge Cervià a "...*tancar el lloc dit vulgarment Volta i el carrer que hi passa que és un lloc fosc sota l'escala de l'església de Santa Maria...*".⁹⁰³

Es creu que l'escala que és anterior a la barroca, és la d'origen romà, ja que, en la documentació medieval, no hi apareixen deixes testamentàries ni documents en relació a la renovació o recomposició de l'escala romana, a més, tal i com hem dit anteriorment, els treballs arqueològics semblen corroborar aquesta teoria.

La relació dels fets de la construcció de la nova escala el segle XVII segons El *Repertori alfabetic* de Pontich és la següent: "...A 22 novembre 1608 fol.193 Lo Sr. Bisbe Çuaço proposá al Capítol la fabrica de la escala major, explicant que tenia per assó 1100 lliures resultadas de nubcias; y ciris, y llantias, y 240 lliures de la almoyna per axamplar el carrer, y se feren comptes. Se compraren unes casas quei havia en preu de 600 lliures á Narcis Constans á 4 de Juny 1609 fol.210, y se feu acte á 17 Juny 1609 notty. Savarrés fol.212 [...] Lo Sr. Bisbe se offerí á la mitat del import dels escalons, y baluarts fins al primer replá [...]

Axi quedá dita obra fins á primer replá haventse ab lo temps romput los graons, quant lo Sr. Bisbe Pontich proposá al Capítol que volia fer á sas expensas á 14 febrer 1690 fol.14, y posada la primera pedra á .. Janer 1691 estant de partida per Concili, se continuá, y acabá la obra en lo estat que vuy se veu...".⁹⁰⁴

El propulsor de l'inici de la construcció d'una nova escala, per tal de substituir l'antiga, i crear-ne una més d'acord amb la nova catedral que s'estava construint, va ser el bisbe Francesc Arévalo de Zuazo (1598-1611), que juntament amb el Capítol impulsen un canvi d'ordenació de l'espai de la qual en resultarà una de les perspectives urbanístiques més importants de la ciutat de Girona. El 1608 es proposarà la construcció de la nova escalinata i es procedirà a la compra i enderroc de les cases adossades a banda i banda dels murs nord i sud de l'escala. Pontich i Marquès apunten que la primera casa adquirida va ser la de Miquel Constans el juny del 1609.⁹⁰⁵ Aquest mateix any també s'enderroca la casa més a l'est d'aquesta casa de Constans, que estava deshabitada i era una casa que ja pertanyia al Capítol. Aquestes cases no han estat totes identificades, però Marquès aporta una relació de les notícies que han anat apareixent en la documentació, relacionades amb aquests habitatges que estan ubicats als murs de contenció de la escala antiga.⁹⁰⁶ Aquest fet de la presència d'aquestes cases a banda i banda de l'escala, i que apareixen documentades a partir del 1035, tot i que es creu que la seva construcció és molt anterior, també apareix reflectit en l'*Estima* del 1535,

---

903 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a; SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 60

904 PONTICH, S.: *Repertori alfabetic*. 1730, vol. II. fol. 58

905 Idem i també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona IV*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 339

906 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona IV*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 335-342

però aquest document sembla apuntar que les cases que estarien recolzades al mur septentrional de l'escala ja haurien desaparegut.⁹⁰⁷

En tot cas, el que és clar és que a partir del 1609 es procedeix a la compra i enderroc dels immobles adossats a l'escala antiga per tal d'obtenir més espai per construir aquesta nova escalinata pensada pel bisbe Zuazo i el Capítol. Malauradament, el 1611 s'aturen les obres de l'escalinata degut a la mort del bisbe. El tram construït es correspon amb el primer replà.

El bisbe Miquel Pontich es fa càrrec del bisbat de Girona a finals del segle XVII. El 1690 expressa la voluntat de sufragar l'obra de l'escalinata i d'acabar-la. Del 15 de juliol de 1690 data el contracte per a la construcció de l'escala de la seu, inclòs en l'article de Francesc Miralpeix *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*.⁹⁰⁸ En la capitulació d'aquesta construcció s'apunta que l'autor de les escales és el Mestre Pere Cases: "*...E Primerament es pactat y concordat que dit Mestre Pere Cases ha de obligarse, com ab tenor del present de son grat y certa sciencia se obliga fer de nou tota la escala de la seu de la present ciutat de Gerona...*".⁹⁰⁹

Aquest document aporta dades sobre les característiques que ha de tenir la nova escalinata: "*...ab tres repartiments y quiscun dells ab dos baluarts ço es en lo primer repla, ò repartiment, altres dos en lo segon y los restants dos en lo repla devant la iglesia circuyhint tota dita fabrica de vasas balustrada y cornisas ab las molluras, amplaria y forma de escalons conforme la escala y Balustrada en lo mateix puesto principada de bona pedra y bona obra rebedora, segons las traças que dit Pere Cases te entregadas...*".⁹¹⁰ Aquest paràgraf sembla apuntar que el referent a l'hora de portar a terme la continuació o nova construcció de l'escalinata és l'obra del primer replà que es va construir a principis del segle XVII durant l'episcopat del bisbe Francesc Arévalo de Zuazo.

El termini que s'estipula per finalitzar l'obra són dos anys, a més el document inclou descripcions de com ha de ser aquesta obra: "*...Primo, per proporsio de dita escala y obra dit Pere Cases sie tingut i obligat en desfer la andana de la escala, que de present se troba fete y alçar y allargar la nova que ha de fer dins lo carrer lo que sie convenient à proporció de dita obra, y axi mateix haja de desfer las cornisas, balustres, vasas y lo demás que convenga y assentaro después à proporcio de la nova escala fahedora...*" Per tant, el model és el de l'escala projectada en època del bisbe Zuazo, però aquest primer replà sembla ser que va ser refet amb unes altres proporcions.

...Item és pactat que dit Pere Cases no tinga obligació de fer nous los dos baluarts bells que es

907 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona l'any 1535*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1995 vol.2 pàg.29

908 MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol.9. 2007-2008 pàg.224-225

909 ADG, Notaria, ref. G-141-02997, folis 1 i 2v segons MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol.9. 2007-2008 pàg.224

910 Ídem

troban fets en lo replà de la escala vella, pero per quant se ha de alçar la escala tinga obligació de alçar dits baluarts y repla de las pedras necessaries per igualarse ab lo primer repla o repartiment. Item és pactat que en cas que dit Pere Cases per fer la primera andana de dita escala, vulla valerse de pedras de que esta feta dita primera part de escala, dels balustres, cornisas y vasas tant de dita escala, com de dits dos primers, baluarts, ho puga fer liberament pero estiga obligat de repicar totas las pedras de dita escala y balustrada vellas de que voldra valerse. Item que aja de fer arrencar los dos pedestals dels primers poms y assentarlos més avall à deguda proporció de manera que no sobren per principi de la escala més de tres o quatre graons..." Fins aquest punt, es tracta de la reconstrucció del primer replà, tenint-lo com a model, reaprofitant els materials, però introduint-hi noves proporcions.

Pel que fa a la construcció de la resta de l'escalinata s'acorda que Pere Cases "...haja de fer totas las gradas, vasas, cornisas dels balustres y los pedestals boxardats y axi y conforme esta la obra que vuy se troba feta y los balustres y los poms que se hauran de assentar sobre los pedestals, tallentats. Lo demás dels replans de dita escala, com també los carreus que faltaran en las parets dels costats fins la vasa dels balustras aja de ser Bruquejat, conforme se troba en la paret de present feta, excepto los Baluarts, que ha de fer de Obra Rustica en la testera y costats, axí conforme se troban y estan obrats los dos Baluarts de la escala començada.

Item es pactat que dit Pere Cases haja de fer vasas, balustrada y cornisa als costats y a tots els baluarts de tota dita escala ab las molluras ab la mateixa distancia, proporcio y mida del tros de escala y balustrada que vuy se troba feta entorn los pedestals de dita escala haja de assentar y posar una bola a proporcio conforme esta pintada en la traça la qual dega encaxar ab una agulla de ferro per major firmesa y dega també lligar las cornisas, una ab altre de una boga de ferro.

Item es pactat que en orde al últim repla de la escala que ha de fer devant lo portal major de dita Iglesia, que dit Mestra Pere Cases no tinga obligació de enllosar sino tot lo enfront de la dita escala conforme se demostra ab una linea de punts en la planta, des dels granos fins als lindars y pedestals de la Portalada de dita Iglà..."⁹¹¹

La capitulació continua parlant del transport del material i del cost de l'obra. Sembla ser però, que en aquest contracte hi ha un error en el preu pactat, ja que del mateix dia 15 de juliol de 1690 data una modificació del contracte en el qual, no vénen especificades les característiques físiques dels diferents elements arquitectònics que configuraran la fàbrica de l'escala, ja que, apunta que estan reflectits en el contracte anterior. El que sí que reflecteix és un canvi en el cost de l'obra i s'especifica el preu per cada un d'aquests elements que s'hauran de construir i que conformaran

---

911 Ídem

l'escalinata de la seu.⁹¹²

El resultat serà l'escalinata barroca, amb vuitanta-sis graons, sustentats per forts murs de contenció, estructurats en tres cossos amb tribunes ornamentades amb balustres, seguint el model que ja s'havien trobat iniciat pel bisbe Zuazo i que juntament amb la construcció de la façana i el campanar li conferirà aquest aire de magnificència que projecte aquest conjunt arquitectònic.

Pontich n'aportarà notícies de principis del segle XVIII, quant durant l'episcopat del bisbe Joan de Taverner i Rubí, aquest "...Destinà 402 lliures de ingressos per reparo de la escala de la Seu á 31 Agost 1715..."⁹¹³ malmesa segurament durant els atacs en què està sotmesa la ciutat en temps de la Guerra de Successió.

La construcció de la escalinata, com ja s'ha exposat anteriorment, és conseqüència en part, pel mal estat de l'anterior, i en part per l'evolució de forma lenta però ininterrompuda dels treballs en els dos trams de nau que quedaven pendents des de l'aturada i construcció de la façana provisional a principis del segle XVI. Amb la represa d'aquests treballs, i veien la desproporció i mal estat de l'antiga escala, se'n projecte i construeix una de nova per tal que es correspongués amb la nova i imponent seu i amb la seva façana principal, en aquells moments, pendent de construcció.

L'autor que va aportar les primeres dades documentals sobre la construcció de la façana de la catedral va ser Jaume Marquès i Casanovas.⁹¹⁴ S'ha demostrat però, que en les transcripcions que va portar a terme i en la seva interpretació hi ha alguns errors que, autors posteriors, amb més informació documental han anat restablint, com les fases de construcció i les autories d'aquestes construccions, tan a nivell físic, és a dir, en la construcció de la façana en sí, com a nivell intel·lectual, és a dir, en la realització de les traces a partir de les quals es guien els mestres constructors.

Carme Narváez⁹¹⁵ aportarà, a principis del segle XXI, dades molt interessants sobre una de les traces del frontispici de la catedral i més endavant, Francesc Miralpeix,⁹¹⁶ amb les capitulacions de les diferents andanes en les quals es divideix la façana, acabarà d'aclarir alguns punts que encara quedaven pendents de concreció.

El 19 de novembre de 1606 es porta a terme la col·locació de la primera pedra de la nova façana

---

912 ADG, Notaria, ref. G-141-02997, fol. 37v i 38v. Segons MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9. 2007-2008 pàg. 225-226

913 PONTICH, S.: *Episcopologi*. 1730. fol. 116

914 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La fachada de la catedral de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 10. Girona, 1955 p. 285-316

915 NARVÁEZ, C.: *El tracista fra Joseph de la Concepció i l'arquitectura carmelitana a Catalunya*. Tesi Doctoral. Bellaterra, 2000 pàg. 244-248

NARVÁEZ, C.: *El tracista fra Josep de la Concepció: revisió historiogràfica i noves atribucions*. Locus Amoenus, vol. 6. 2002-2003 pàg. 267-268

916 MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9. 2007-2008 pàg. 189-227

que ha de tancar l'última nau construïda de la catedral,⁹¹⁷ però la seva construcció no començarà fins molt més tard, durant els anys vuitanta del segle XVII. Les causes d'aquesta aturada de les obres, podria ser a conseqüència de varis factors, com la mort del bisbe Francesc Arévalo de Zuazo, impulsor de l'inici de l'obra, la manca de recursos econòmics, el poc interès dels bisbes successors i l'esclat de la Guerra dels Segadors. En un primer treball, Marquès afirma que un any després de la col·locació d'aquesta primera s'encarregaven les portes (setembre), i a l'octubre s'encarregava la construcció de la pila de l'aigua beneïda per la porta,⁹¹⁸ en un estudi posterior, el mateix autor afirma que "...només foren començats els fonaments..."⁹¹⁹

Miralpeix apunta que, ja que es posa la primera pedra per tal de crear aquest nou frontispici a principis de segle, en aquest moment ja hi havia d'haver una traça que regís la construcció que aleshores es pretenia portar a terme. El 1667 comencen a aparèixer dades documentals sobre la intenció del capítol catedralici de reprendre els treballs de la construcció de la façana. Segons aquest autor, la primera notícia apareix en les actes capitulars d'aquest any 1667 en les quals es parla de les "...gestions fetes a Roma "...pro frontispitio ecclesiae..." i la resolució de demanar a Francesc Frigola la "...planta frontispicii ecclesiae..." per dipositar-la a l'arxiu".⁹²⁰ Aquest autor es pregunta si aquesta no serà la planta que regeix l'inici de la construcció el 1606, però ell mateix negarà la hipòtesis al·legant que documentalment no hi ha cap més referència a aquesta traça ni a aquest autor. Més notícies a l'entorn de la intenció de construir la façana van apareixent documentades en forma de cartes per tal d'aconseguir el finançament necessari per portar a terme l'obra.

L'impulsor a l'hora de començar la construcció de la façana és el bisbe Sever Tomàs Auter, que juntament amb el capítol decideixen el 1680 tornar a començar les obres de la façana, convocant un concurs de l'obra fins a la primera andana. L'obra s'adjudicarà el 26 de juny a Francesc Puig després de haver compartit pels costos amb un altre arquitecte de Vic que actuava en nom d'una societat.

El capítol de la catedral però, no tenia prou fons per tal de fer front al primer pagament establert, i és per aquest motiu que encara s'endarreriran més les obres. A aquest fet s'hi ha de sumar l'aparició d'un corrent d'opinió en contra de la traça de Miquel Llavina, el qual apuntava que aquesta era més escaient per un retaule que no per a l'obra d'una façana. Es va acordar fer un nou projecte que Francesc Miralpeix també l'atribueix a Miquel Llavina i ho recolza amb la informació que aporta l'acta capitular de 19 agost de 1680, en la qual es parla de la "...labore secunda ignographia per

---

917 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. II. fol. 283 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La fachada de la catedral de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 10. Girona, 1955 p. 290

918 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La fachada de la catedral de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 10. Girona, 1955 p. 295

919 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 69

920 Segons MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9. 2007-2008 pàg. 194

*dictum Lavina liniata...".*⁹²¹

Per tant, davant el corrent l'opinió contrari al primer projecte portat a terme per Miquel Llavina, sembla ser, que aquest autor en crearà un de nou, però el que s'acabarà portant a seguint serà el primer degut a l'opinió favorable que en tenia el bisbe Auter. Molt s'ha escrit i opinat sobre quants projectes de la façana s'han portat a terme i a qui corresponen les autories. Nosaltres n'apuntarem les divergències d'opinió però ens limitarem als fets i processos constructius que es portaran a terme des del segle XVI fins el segle XVIII.

En la Capitulació de la primera andana, entre el capítol i el mestre de cases Francesc Puig, s'apunten les característiques constructives i formals que ha de seguir aquesta obra. Inicialment, es limita el volum de l'obra i el que inclou constructivament: "*...fer i fabricar la primera andana del frontispici de la Seu de Gerona fins a la primera cornisa es assaber fins lo ovol trapat de remat de dita cornisa inclusive que es lo nivell de dita cornisa, no comprenenti enlat lo frontispici o bancals ahont ha de carregar la segona andana...*" també s'aporta les dades dels elements arquitectònics que comporta la construcció d'aquesta primera andana: "*...ve a compendrer la porta major ab dos andanes de columnes per banda y una capella o pastera per porta ab sos socols o plintos dels pedestals ab ses vases y capitells y resalts de dita fabrica junt ab les dos peanyes de les dos pasteres menos les figuras de ditas dos pasteras conforme se demostra ab lo perfil o traça nova tant de la portalada exterior o de fora com de la planta també nova ahont ha de carregar tota la obra ques conte en un pergami y en un paper firmat dels senyors comissaris y de dit Puig. Y promet també fer y prosseguir los pilastres dels costats ab les vases y plintos segons se demostra en dits perfils o trassas y també promet fer y prosseguir fins al nivell de la dita cornisa segons alt se conte que se ha de muntar sinch canes y quatre pams.*

Item promet fer en dita porta per igualarse ab lo nivell de la iglesia les quals grades nos demostran en dits perfils.

*Item promet que així los montans de les brancades del Portal y també les columnes y les llandes del dit Portal fara totas integras y senseras de una pessa...".*⁹²²

Per tant, a partir de la Capitulació queda ben especificat, el que s'ha de portar a terme en la construcció d'aquesta primera andana, de la qual, se'n col·locarà la primera pedra el 5 de novembre de 1680, però les obres, mig any després no havien avançat massa ja que, és en aquest moment quan es procedeix a fer un canvi important en el projecte, aprovant-ne un de nou, aquest atribuït per

---

921 ACG, *Resolucions capitulars*, llibre 33 (1679-1680) fol. 231v. segons MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9. 2007-2008 pàg. 196-197

922 AHG, Pere Rosselló, Llibre del capítol de la catedral, 1678-1683, ref. Gi-08-564, s.f/ 19 d'agost de 1680 segons MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9. 2007-2008 pàg. 216

Carme Narváez a fra Joseph de la Concepció a partir d'una inscripció que hi ha en una de les cantonades de la traça: "...de planta (...) de la primera andana de la trassa nova feta per lo pare Joseph de la Concepcio..."⁹²³ i que, uns anys més tard la mateixa autora la publica de forma més completa: "...de planta [...] de la primera andana de la trassa nova feta per lo pare Joseph de la Concepció [...] que vuy a 29 de maig 16[...]1 esta concertat que se altera lo preu hage de fer dit Francisco Puig en la [...] capitulat ab acta en poder de Pere Rossello notari public de Gerona a 19 de agost de 1680...".⁹²⁴

Uns anys més tard Francesc Miralpeix completarà la transcripció: "...Esta es la trassa de planta y per fer la pra. Andana y la trassa nova feta per lo pare Joseph de la Concepció carmelita descalç que vuÿ a 29 maig 1681 esta concertat que sens alterar lo preu haja de fer mestre Fco. Puig en la portalada de la Seu de Gerona segons lo capitulació ab acte rebut en poder de Pere Rosselló nott. Public de Gerona a [19?] agost 1680...".⁹²⁵ Sembla ser que no hi ha cap mena de dubte sobre l'autoria de la traça que va substituir el projecte de Miquel Llavina.

Carme Narváez apunta que aquest projecte serà la base i guia de la construcció del frontispici de la catedral de Girona i que "...els únics elements previstos en el disseny de fra Josep de la Concepció i no aplicats finalment són l'acabament del frontó triangular i les pilastres gegantines que havien d'emmarcar el conjunt...".⁹²⁶

Francesc Miralpeix opina però, que fra Josep de la Concepció, no va crear el projecte de vell nou, sinó que el que va fer va ser una revisió o reinterpretació de la traça anterior de Llavina. Per defensar aquesta afirmació es recolza en una entrada del Llibre de comptes de l'obra de la seu en el qual s'hi registra una entrada del 29 de maig de 1681 en la qual informa d'haver "...pagat de ordre dels Srs. Comissaris de la fabrica de la fatxada a un pare de St. Joseph per haver corregit la trasa de la fatxada de mestre Puig...".⁹²⁷

Les obres continuen el seu curs fins el 1682 quan el capítol de la catedral ha de contribuir econòmicament a la fortificació de la frontera. En aquest moment es torna a buscar finançament per tal de poder continuar l'obra amb aportacions de caire privat.

El 1686 al llibre de comptes de l'obra de la seu s'hi reflecteix el pagament portat a terme "...als 20

---

923 Segons NARVÁEZ, C.: *El tracista fra Joseph de la Concepció i l'arquitectura carmelitana a Catalunya*. Tesi Doctoral. Bellaterra, 2000 pàg. 244-245

924 Segons NARVÁEZ, C.: *El tracista fra Josep de la Concepció: revisió historiogràfica i noves atribucions*. Locus Amoenus, vol. 6. 2002-2003 pàg. 267

925 Segons MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9. 2007-2008 pàg. 198

926 NARVÁEZ, C.: *El tracista fra Josep de la Concepció: revisió historiogràfica i noves atribucions*. Locus Amoenus, vol. 6. 2002-2003 pàg. 268

927 ACG, *Llibre de comptes de l'obra de la seu, 1679-1700, fol.23v. 29/05/1681* segons MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9. 2007-2008 pàg. 200

janer 1686 per ordre y polissa dels señors comissaris de la portalada ha pagat a mestre Sperança deu dobles per los treballs dels caps ha treballats per la Portalada que estan a la sima de las columnas ultra del preufet per adorno se han fet fer y posar consta de la polissa signada ab la lletra B. Dich. Joan Alesma y Esperança 55 ll. ...".⁹²⁸

El 13 de març d'aquell mateix any, es procedeix a fer la visura i comprovació de les obres i el 10 de maig van quedar aprovades.

La capitulació de la segona andana es va firmar el 5 de maig de 1691 entre el capítol i els mestres de cases Bartomeu Soriano, Pere Bets, Jaume Boxó, Joan Alesma i Pere Garau. Aquests mestres en el contracte d'obra es comprometen a "*...fer y fabricar la segona endana dell frontispici de la portalada major de la seu de Gerona comensant aquella sobre la cornisa de la primera endana ques troba feta fent jugar lo frontispici ab la Architectura de la cornisa fent un encaix al Bussell de la cornisa avuy feta montant aquella fins a la cornisa de dita segona endana inclusive, es a saber fins al ovoltrapat del remate de dita cornissa inclusive dexant en ella lo naixament del frontispici de la tercera endana que dona raho a la segona que es lo nivell de dita cornisa no comprenense en alt lo frontispici o bancals ahont ha de carregar la Tercera endana. La qual obra que prometen fer dits mestres ve comprendrer dos endanes de columnes per banda y una capella o pastera per part ab sos socols y plintos dels pedestals abs ses vases y capitells, corculles o patixnes ab ses costelles y resalts de dita fabrica junt ab les peanyes menos les figures de dites dos pasteres conforme se demostra ab lo perfil o trassa nova tant de la portalada exterior o de defora com de la planta també nova ahont ha de carregar tota dita segona endana ques conte en un pergami firmada dels senyors comissaris y dels dits mestres Barthomeu Soriano, Pere Garau y Joan Alesma.*

Item ve tambe comprender dita segona endana en lo mig y sobre y en lo dret del Portal, y sobre la cornissa de la Primera endana ja feta un serafí ab sa tovallola ab fruites lo qual ha de bolar en fora a manera de receben o peanya y sobre del dit serafí han de fer una peanya per assiento de la Imatge de Nostra Senyora ab sa pastera, vasa, pilastres, capitells, corculla o patxina ab set costelles y resalts y de cada costat de dita pastera han de fer un pilastre en cada part ab sos resalts y ab tot lo demás que esta delineat y explicat en dit perfil o planta.

Item han de fer y prosseguir los pilastres dels costats ab carreuada de la manera que estan comensats dits pilastres afins al nivell de la segona cornissa segons alt se conte que se ha de muntra quatre canes.

Item prometen que les vuyt columnes, ço es quatre per cada part de dita segona endana, faran totes integras y senceras de una pessa ab ses vases y capitells, alquitravas, frisas y cornisses y la frisa

---

⁹²⁸ ACG, *Llibre de comptes de l'obra de la seu*, 1679-1700, fol. 95 20/01/1686 segons MIRALPEIX, F: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9, 2007-2008 pàg. 203

*sobre y aplom de dites columnes se ha de fer un cap en cada una conforme se veu en las columnes de dita primera andana...".*⁹²⁹ Després de l'especificació dels treballs exteriors que han de portar a terme per tal de construir i completar la part exterior de l'obra, s'apunta com s'ha de construir la part interior de la paret, el cost total de l'obra i els pagaments que es portaran a terme.

Tot sembla indicar que l'obra d'aquesta segona andana es porta a terme sense masses problemes ni retards, d'aquesta manera el 1696 ja estaria pràcticament acabada. El dos d'abril de 1698 es procedia a visurar l'obra i a finals d'aquest mes va quedar liquidada.

La tercera andana o cos de la façana la contracta Bartomeu Soriano i els seus fills Joan i Josep el dia 7 de maig de 1698. En aquesta capitulació s'especifica que s'haurà de portar a terme "*...la tercera andana del frontispici de la portalada major de la dita seu de Gerona comensant aquella sobre la cornisa de la segona andana que es troba feta fent jugar lo frontispici ab la arquitectura de la cornissa fent un encaix ab bussell de la cornissa avuy feta muntant aquella fins sota la cornisa y tros de la O de dita tersera andana deixant en ella lo naixament del frontispici del remate no comprenentse en alt lo frontispici o bancals ahont ha de carregar lo remate la qual obra que se obligan fer ve a compendrer dos endanas de columnas per banda y una capella o pastera per part ab sos socols y plintos dels pedestals, ab sas vasas y capitells, cocullas o patxinas ab sas costellas y ressalts y també los socols o pedestals de dita tercera andana y los frontispicis ab sos timpanos que han de carregar sobre la cornisa de dita segona andana, junt ab las dos peanyas, menos las figuras de ditas dos pasteras, ço es una per part conforme se demostra ab lo perfil o trassa nova tant de la portlada exterior o de fora com de la planta també nova ahont ha de carregar tota dita tercera andana ques conte en un pergami firmada de dits senyors commissaris y de ell dit Barthomer Suriano.*

Item ve compendrer dita tersera andana que sobre lo cornisa de la pastera de nostra senyora de la segona andana han de fer los socols o pedestals ab sos banchs y los frontispicis ab son timpano y peanya conforme assenyala la planta.

Item ve tambe compendrer que han de fer y prosseguir los taulons se troban en la trassa sota la cornisa de dita tersera andana.

Item han de fer y prosseguir fent una figura de un angel aportant una creu y un calser ab la figura de una hostia tallant la pedra del angel de la grossura que requirira per afer lo relleu y per a que encaixe dintra la paret a effecte que la figura tinga tota la firmes que requereix per la duracio y perseverancia de restar immobil segons demana la Arquitectura y antes de assentar y posar dita pedra tingan obligacio de haver avisat a dits senyors commissaris per a que se pugan regonexer si estara

---

929 AHG, Pere Rosselló, Llibre del capítol de la catedral, 1690-1693, ref. Gi-08-567, s.f./ 5 de maig de 1691 segons MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9. 2007-2008 pàg. 216-218

ab la qualitat y perfecció que es deu.

Item han de fer y prosseguir los pilastres dels costats ab carreuada de la maera que estan comensats dits pilastres ab la primera y segona cornisa que se ha de montar tres canas y dos palms antes que menos com requerira dita obra.

Item que las vuyt columnas ço es quarta per cada part de dita tersera endana faran totas integras y censerass de una pessa de bona pedra ab sas vases y capitells, alquitravas, frisas y cornisas y a la frisa sobre y a plom de ditas columnas se ha de fer un cap en cada una allà ahont ressalt de dita columna conforme se veu en las columnas de ditas primera y segona endana...".⁹³⁰ Després d'exposar les característiques que han de tenir els diferents elements arquitectònics i ornamentals que configuraran aquest tercer cos, es parla de la pedra que s'ha d'utilitzar: "...bona y censera de Padret brunyida conforme estan la primera y segona endana..." i també el sistema constructiu que han d'utilitzar "...Item ve comprendre que las pedras que estan sobre las columnas que an alquitrava y friso tenen de estar ab tres pedras com se veu ab la planta y en las lineas dels punts de la lletra A. Y han de fer las juntas a manera de pedras de archs y se fara en tres pedras comprenent las dos dels costats, las dos columnas cada pedra fent per manera que fas en totas tres als volades que se demostran en las plantas y demes ames que entren y carreguen dins del ferm de la paret tres palms o mes ab particular abvertencia que estas pedras que estan sobre columnas tene de estar ben enmetxadas ab unad pessas de bronze o de la mateixa pedra axi com tambe ha de estar los capitells ab las columnas que entren mitg palm en cada part y ditas pessa o metxas las faran fortas ab betum o llaca feta de cals y oli...".⁹³¹ En aquest cas, a més, s'obliga als mestres a desmuntar la teulada que es va construir el 31 de maig de 1696 per tal de cobrir i protegir la segona andana.

Aquesta capitulació no es portarà a terme al peu de la lletra, ja que el 1700 s'enceta un nou debat que provocara l'alteració, altra vegada, del projecte sobre el qual s'està treballant. El mestre Bartomeu Soriano serà l'encarregat d'introduir aquestes modificacions, interrompent les pilastres amb la construcció de balcons, un sobre cada pilastra. Aquestes, segons el projecte de fra Josep de la Concepció, havien de continuar fins a la cornisa que sustentava el frontó triangular. Aquest element decoratiu també apareixia en la primera traça, atribuïda a Miquel Llavina.

El març del 1703 el tercer cos estava acabat i visurat.

D'un any després és la capitulació de la paret interior de la façana pactada amb els mestres Jaume Bages, Josep Cisterna, Antoni Cisterna, Jaume Boria, Bernardí Alsina, Pau Huguet i Bartomeu Soriano. I del 1705 la contractació de la construcció de la meitat inferior de la rosassa de la façana

---

930 AHG, Pere Rosselló, Llibre del capítol de la catedral, 1697-1699, ref. Gi-08-569, s.f./ 7 de maig de 1698 segons MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9. 2007-2008 pàg. 218-219

931 Idem

principal. Els mestres que signen aquesta capitulació són Joan Alesma i Esperança, Antoni Cisterna, Francesc Ferrer, Francesc Cuquet i Francesc Padrijas i es comprometen a "*...fer y fabricar la mitat de la O que se ha de fer en lo frontispici del portal major de la part de dintre de dita iglesia entenant per dita mitat una cana de gruix de tot lo rodedor de dita O, de aquelles dos canas de guix que te la paret que es feta en dit frontispici la qual mitat ha de compondrer quant en dita part de dintre tot lo rodedor de dita O, fent las cartelas y molluras com se conte en la trassa sels ha entregada y brunyint tota la pedra de dita part de la O conforme es lo demes del Portal que esta de la part de defora...*".⁹³²

Les obres van procedir a bon ritme i el 1708 ja es cobreix amb teula la paret nova per tal de protegir-la i es procedeix a col·locar l'enllosat a l'exterior i davant de la façana principal.

La capitulació de les obres de l'últim tram de façana no es conserva, ja que havia d'estar dintre del manual desaparegut del notari Ignasi Roig.

En aquest moment es va tornar a canviar la traça de la part superior de la façana optant per un projecte, de curta vigència, d'Agustí Soriano, en aquell moment mestre d'obres municipal i fill de Bartomeu Soriano. Francesc Miralpeix apunta que "*...el seu disseny per a la quarta andana no passarà a la història dels grans projectes. Més aviat sembla una traça limitada a donar continuïtat a les idees ja conegudes: ressuscita, per exemple, la rosassa amb l'intradós dentellat projectat per Miquel Llavina, en contra de la motllura llisa aplicada per fra Josep de la Concepció...*".⁹³³

A principis de 1730 el capítol va acceptar un projecte nou, aquest portat a terme per l'escultor Pere Costa i Cases. Aquest autor substitueix el frontó triangular projectat per fra Josep de la Concepció per una mena de guardapols sobre la rosassa a manera de petit frontó decorat tant per la part superior i inferior per garlandes, sobre aquest conjunt ornamental trobem set finestres i sobre d'elles i com a coronament de la façana, una balustrada amb boles de remat i també es continuarien les pilastres adossades a la paret, que Bartomeu Soriano va interrompre amb la construcció dels balcons, i que apareixien en les traces anteriors de Miquel Llavina, fra Josep de la Concepció i Agustí Soriano. Els mestres d'obres que portaran a terme aquest quart cos seran Antoni Cisterna, Josep Cisterna i Josep Ferrer, que es comprometen a fer la feina en tres anys. Es tracta de construir la carreuada i la decoració entorn la rosassa, Pere Costa era l'encarregat d'esculpir les imatges de les virtuts: la Caritat i l'Esperança. Sembla ser que l'escultor es va endarrerir amb l'entrega de les escultures i va provocar la queixa dels mestres d'obres, els quals al·legaven que si no els entregava les escultures no podrien acabar la fàbrica dintre del termini establert, a més, el retràs dificultava la

---

932 AHG, Pere Rosselló, Llibre del capítol de la catedral, 1703-1705, ref. Gi-08-571, s.f./ 28 de juny de 1705 segons MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9. 2007-2008 pàg. 219-220

933 MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol. 9. 2007-2008 pàg. 211

col·locació de les figures, ja que, no es podrien carregar per l'interior degut a l'inici de la construcció de la rosassa, que ja se li estava construint l'ànima metàl·lica. Sembla ser que el que no va complir els terminis va ser Pere Costa i que les escultures es van haver de pujar per l'exterior, ja que el 23 de juliol de 1732 es procedia al tancament de la rosassa, i era durant el mes de maig d'aquest mateix any, que els mestres constructors presentaven la seva queixa.

Francesc Miralpeix aporta documentació referent a la construcció de les escultures. En una carta datada del 29 de setembre de 1732, on Pere Costa al·legava estar malalt i anunciava que havia encarregat la construcció de la imatge de l'Esperança a Lluís Bonifàs i Sastre,⁹³⁴ fins el 1733 no van col·locar les escultures a la façana i durant el juny d'aquest mateix any, es van aturar les obres.

Francesc Saladriga, mestre vitraller, va ser que va fer-se càrrec de la construcció del vitrall que havia de completar la rosassa. El disseny que va fer, no va convèncer al capítol degut al seu elevat cost. Es va substituir el *disenyo* de Saladriga per un altre, molt més simple i menys costós, l'execució del qual recauria en la figura d'Aloi Xifreu. L'intent d'abaratir l'obra, va fer que se substituís el mètode tradicional de cocció, per vidres pintats en fred i a l'oli, solució que a la llarga va comportar problemes degut a la descoloració dels vidres.

Les obres de la façana es van aturar en aquest punt. A mitja construcció de la quarta andana, havent construït la rosassa i les finestres cimeres i tancat l'església, però sense haver acabat de construir el coronament de la façana, és a dir, la part de la balustrada. Aquest fet va ser degut a unes deformitats de la cornisa la correcció de les quals elevaria molt el cost de l'obra.

La construcció de la rosassa de la façana principal de la catedral de Girona, ens porta a parlar del treball dels mestres vitrallers i de la construcció dels vitralls de la seu des del segle XVI fins al segle XVIII.

Val a dir, que els vitralls són dels últims elements que s'incorporen l'estructura arquitectònica. Durant el segle XIV es va portant a terme la construcció de les vidrieres del presbiteri, onze vitralls dedicats a la Mare de Déu atribuïts a l'anomenat Mestre del Presbiteri.

També són d'aquest segle, però posteriors als vitralls del presbiteri, els vitralls de la girola i de les primeres capelles dels costat meridional de la nau. Aquests atribuïts al mestre Guillem de Letumgrad.

El 1375 Ramon Gilabert rep l'encàrrec per l'obra dels vitralls de les capelles de Sant Iu i de Santa Magdalena: "*...A nou jorns del mes de febrer de 1375, fo feta convenença entre los honrats G(uillem) Sent Vicenç, canonge, en R(amon) Albert, prevere de Capítol, obrers, de voluntat de Monsenyor lo bisbe e lo capítol de una part e en R(amon) Gilabert, de Majorcha, mestre de vidrieres, de l'altra, amb carta feta en poder de Fontcoberta, notari de Gerona, a 9 jorns del mes*

---

934 Idem pàg.213 i 226

*de novembre de l'any 1375 que dit Ramon fes dues vidrieres, la primera de Sent Ivo e l'altra de Santa Magdalena e això promès e assegurà fer, segons que es conté en dita carta, (per) 1500 sous... "*⁹³⁵

El 1418 Bonanat Vidal construeix el vitrall que mira cap al palau episcopal i aquest mateix segle es construeix el vitrall dels Apòstols (1437).

Gemma Domènech i Rosa Mª Gil apunten el fet de que el treball dels vitralls comporta una dinàmica de construcció i reparació més remarcable degut a la fragilitat dels materials, més vulnerables que qualsevol altre element arquitectònic o ornamental, sobretot a causa dels diferents episodis bèl·lics i setges que colpeixen la ciutat⁹³⁶ i també degut a de les inclemències meteorològiques. És per aquest motiu que ja durant els anys 80 del segle XIV es documenten reparacions en les vidrieres. El 1478 les obres de reparació dels vitralls les porten a terme el mestre vitraller Gili Johan, juntament amb el mestre de cases Agustí.

Marquès apunta que el 24 d'abril de 1520 es contracta a Jaume Fontanet perquè "*...lo dit mestre Jaume Fontanet haja e sia tengut fer e posar una vidriera en la ubertura e lloc qui és per aquella en la dita slgèsia de la Seu, sobre la capella de Sant Pere a la part de migjorn al costat de la vidriera dels apòstols, la qual vidriera haia e sia tengut fet de bons vidres grossos e clars e ben remits e tan grossos o més que són los de la vidriera del costat qui és dels apòstols; e ben pintats de bones colors els personatges així o millor com és la dita vidriera dels apòstols, amb tres estàncies e que en cascuna estància haja haver quatre personatges, ço és en la sobirana les quatre Sibil·les, e en la après los quatre evangelistes, e en la més baix, los quatre doctors... "*⁹³⁷ Aquest mateix mestre, el 1523 pacta també el manteniment dels vitralls de la catedral.

A mitjans del segle XVI es tornen a documentar obres de reparació i neteja dels vitralls, qua aniran apareixent gradualment fins a principis del segle XVII: el 1583 s'anoten despeses per la reparació de vidrieres, el 1603 es produeix un pagament al mestre de cases Gregori Vila per netejar i reparar les vidrieres,⁹³⁸ el 1605 i 1607 s'arrangen les vidrieres dels Apòstols i de les Sibil·les, entre d'altres.

Durant els atacs francesos de 1694 es causen importants danys a les vidrieres, per aquest motiu es procedeixen a fer, durant els anys següents, les reparacions i renovacions oportunes. El Bisbe Miquel Pontich el 1698 va costejar "*...la vidriera que és sobre lo altar major, nomenada O, la qual*

---

⁹³⁵ ACG, *Llibre de l'obra*, vol. IV. fol. 70 segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Els vitralls de la Seu de Girona*. Revista de Girona, n°97. Girona, 1981 pàg. 269 també a DOMÈNECH, G.; GIL, R. M^a: *La catedral de Girona. Entre l'acabament i la restauració. (1010-2003)* Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 p. 259

⁹³⁶ Durant un episodi bèl·lic contra l'exèrcit francès, al 1694 la vidriera que representava el judici final va quedar totalment destruïda, també es van haver de arranjar les vidrieres del voltant de l'altar major. MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Els vitralls de la Seu de Girona*. Revista de Girona, n°97. Girona, 1981 pàg. 272

⁹³⁷ Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Els vitralls de la Seu de Girona*. Revista de Girona, n°97. Girona, 1981 pàg. 272

⁹³⁸ ACG, *Llibre de l'obra*. vol. 83. fol. 338 segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Els vitralls de la Seu de Girona*. Revista de Girona, n°97. Girona, 1981 pàg. 272

amb les bombes de 1694 havia caigut...".⁹³⁹ Es porta a terme el 1706 i es dedica a Sant Miquel, en honor del bisbe.

El setge de 1710 també causa desperfectes en alguns vitralls que són arranats durant el 1711 pel mestre Francesc Saladriga.

Durant aquest inici de segle XVIII també s'arranja el vitrall de Sant Miquel i la vidriera de sobre la porta dels Apòstols.

El 1730 es procedeix a la construcció de la rosassa de la façana principal, inicialment encarregada al mestre Saladriga però, a causa de l'alt cost de l'obra projectada, es canvia en un primer moment de disseny, per un de menys costós, i posteriorment de mestre, el substituirà Aloi Xifreu.

A finals del 1796 la vidriera de la capella de Sant Iu és renovada.

Per acabar amb l'evolució de l'aspecte arquitectònic de la catedral durant aquests segles XVI, XVII i XVIII, cal parlar de la construcció de la portalada dels Apòstols, l'accés meridional al gran temple catedralici, començat el 1370 per Pere Sa Coma, substituït poc després pel mestre Guillem Bofill. Les obres estructurals es van portant a terme amb el pas del segle XIV i el 1382 s'acaben les fornícules i els pedestals de les escultures. En aquest moment s'aturaran les obres. Per tal de protegir aquest nou element arquitectònic, es construeix una teulada sustentada per bigues, que serà al llarg dels anys, objecte de moltes reparacions.

El llegat testamentari del mercader Pere de Perpinyà, proporcionarà la base econòmica necessària per tal de portar a terme les dotze figures de terracota que havien d'ubicar-se en les fornícules. Aquestes seran contractades per l'escultor de Barcelona Antoni Claperós a finals del 1450.

En la capitulació de les obres, Claperós accepta haver "*...de fer i obrar dotze apóstols per al portal de la dita Seu de Girona vers mig jorn o vers el palau del senyor bisbe. Que cadacú dels dits apóstols ha d'haver de grandària i proporcionat magistralment; declarat però que en el llarg o altura dels dit nou pams dels dit apóstols s'enclou un entrepeu en què haurà una nansella poblada de fulles o de bestions a coneguda de dit Claperós, ben fet i ben obrat...*".⁹⁴⁰ Aquestes figures seran col·locades al seu lloc corresponent el 1460. Uns anys més tard, degut a la necessitat de protegit l'obra, es construeixen quatre pilars de pedra per subjectar el teulat i a més es porten a terme treballs a la teulada.

La façana resta inacabada fins a la segona meitat del segle XX, però d'ençà de la seva construcció, es van documentant les tasques d'arranjament que es porten a terme en diferents elements que configuren la porta. Cal tenir present també que a la primera meitat del segle XVI (1525-1539), es

---

939 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J: *Els vitralls de la Seu de Girona*. Revista de Girona, n°97. Girona, 1981 pàg. 273

940 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El Portal de los Apóstoles de la Seo de Gerona (II)*. Revista de Girona, n°71. Girona, 1975 pàg. 7

porten a terme obres d'arranjament de l'entorn de la porta: s'enderroquen les cases que estaven ubicades al seu davant, per tal de construir la plaça dels Apòstols, es pavimenta el solar i es construeix la cisterna.

A principis del segle XVII es canvia una biga, es construeix un canal de coure per la conducció de l'aigua de la pluja i es canvien teules...

El 1718 la teulada amenaça ruïna i es decideix canviar les bigues per arcs de rajol, treballs que es tornaran a documentar el 1721, però fent referència a la biga exterior. Deu anys després es procedeix a l'arranjament de la porta.

A finals del segle XVIII les escultures dels apòstols es troben en molt mal estat, per tant, s'hi vol portar a terme una restauració, tot i que també hi haurà qui demanarà que es facin noves i d'un material més noble, sembla ser però, que el 1790 les escultures són arranjades.

Observem doncs que durant aquest període, pel que fa referència a l'arquitectura religiosa del recinte de la Força Vella, desapareixen dos esglesioles ubicades a prop de l'antiga escala de la catedral, anomenades Santa Maria de les Puelles i Sant Genís. Trobem documentada una capella, extramurs de la Força Vella, però tan a tocar de la porta de Sant Cristòfol que serà incorporada al perímetre murat com a element defensiu.

En aquest moment, s'estableixen al casal dels Cartellà, els frares caputxins, que remodelaran i adequaran l'edifici segons les seves necessitat. Però la gran obra de caire religiós d'aquesta època és la construcció de la catedral. En aquest moment es porten a terme les obres de construcció de la façana provisional que unirà la nau de la catedral romànica amb la gòtica i es portarà a terme el seu enderroc per tal de continuar amb els treballs de la construcció dels dos últims trams de la nau. També es construeix el campanar amb l'àngel i el rellotge, veiem l'inici de la construcció de la gran escalinata per quedar aturada durant uns anys a l'espera de ser acabada i l'evolució de la construcció de la façana principal.

Per tant iniciem aquest període amb la imatge d'una catedral romànica a mig enderroc embolcallada per l'obra de la colossal nau de la seu gòtica i l'acabem amb la visió de l'obra gairebé finalitzada de la catedral. Un procés, que tal i com hem exposat, va ser costós i en el que no li van mancar obstacles per superar, com el finançament econòmic, els canvis de projecte, sobretot pel que fa referència a la façana i al campanar, i les obres de reparació que es van haver d'anar portant a terme degut als diversos atacs bèl·lics a què va ser sotmesa la ciutat.

5.6.4. Edificis Assistencials

Si parlem d'edificis assistencials, ho hem de fer, de la fundació que gestionarà l'almoïna del pa als pobres i que al llarg del segle XV, a partir de diferents adquisicions, edificarà la seva seu en un dels palaus més importants de la història de la ciutat de Girona i de la Força Vella.

El 1228 es funda la Pia Almoïna gràcies a la voluntat d'Arnau d'Escala. Aquest, havia nascut a Girona, en una de les cases adossades a la banda sud de les escales romanes de la catedral, segons Marquès, la segona casa de l'illa dreta de l'escalinata era de Pere d'Escala, germà d'Arnau.⁹⁴¹ Sembla ser que Arnau d'Escala era administrador de la comunitat canònica de la catedral i, d'aquesta forma va anar augmentant les seves rendes, entre les quals hi haurà la seva casa, ubicada a l'illa de davant de les cases adossades al mur sud de l'escala de la seu, on havia nascut.

Marquès en el primer estudi que va portar a terme sobre el tema,⁹⁴² apunta que les cases fundacionals de la Pia Almoïna eren les de la cantonada amb el carrer de la Força, però en un treball posterior afirma que *"...sempre havia cregut que el sector Nordoest de l'edifici del Col·legi d'Arquitectes era el que Arnau d'Escala havia destinat a la distribució del pa de l'Almoïna per ell fundada l'any 1228.*

*Si bé no posseïem cap document que ho declarés expressament, amb tot, com que els altres sectors de l'edifici ja tenien destí conegut i d'aquest no teníem notícies de cap dedicació diferent, hom l'identificava amb l'edifici fundacional de l'Almoïna..."*⁹⁴³

Sembla ser que finalment, l'edifici inicial on es va desenvolupar l'activitat de l'Almoïna en un primer moment, va ser un immoble ubicat a la plaça dels Lledoners, al sud del palau episcopal, que en aquell moment era de dimensions més reduïdes. No vol dir això, que l'habitatge d'Arnau d'Escala i la seva família estigués ubicat en aquesta zona, sinó que, segons l'opinió de diversos autors, en un primer moment la família del fundador de l'Almoïna encara habitava a la casa que posteriorment, acolliria l'Almoïna.⁹⁴⁴

Per tant, en un primer moment, les oficines de l'Almoïna estarien ubicades a tocar del palau episcopal, a la plaça dels Lledoners, on els pobres havien d'anar a buscar l'albarà per poder obtenir el pa, que se'ls servia, suposem, al forn de pa anomenat de la Ruca, a la cantonada nord-est del que posteriorment serà l'edifici de la Pia Almoïna, i que inicialment, col·laborava amb les tasques de l'Almoïna. Aquest edifici serà adquirit el 1322 mitjançant permuta, entre Jaspert Folcarà, sagristà

---

941 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 336

942 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La Pia Almoïna del pa de la Seu de Girona I*. Revista de Girona, nº81. Girona, 1977 pàg. 329

943 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 199

944 DOMÈNECH, G.; GIL, R. M^{re}: *La Pia Almoïna*. Quaderns de la Revista de Girona. Diputació de Girona, Obra Social "La Caixa". Girona, 2011 pàg. 22

segon de la seu i Pere de Miars, preposít de l'Almoina a canvi del domini directe de certes cases de Girona.⁹⁴⁵ Serà en aquest moment que l'Almoina començarà la seva expansió física intentant establir-se a l'entorn del forn de pa, ja adquirit. Començarà doncs a adquirir diferents immobles, patis i horts que configuren aquesta zona, i es veurà beneficiada per la crisi econòmica i el creixent antisemitisme, que finalment portarà a l'expulsió dels jueus al 1492.

S'ha de tenir en comte que la zona on es vol expandir l'Almoina formava part del Call jueu de la ciutat i per tant, amb la reducció del Call, cada vegada de forma més contundent, l'Almoina pot adquirir diversos immobles inicialment tractant amb particulars jueus i més tard, tractant directament amb l'Aljama.

Serà a principis del segle XV, quan les adquisicions d'habitatges a l'entorn del forn de pa es portaran a terme d'una forma més continuada, segurament degut a l'atac i destrucció del Call el 1391, inici del declivi del barri i també al fet que el 1416, l'Almoina rep l'autorització de la reina Maria, futura esposa d'Alfons IV el Magnànim, per construir el nou edifici.

El decret d'expulsió dels jueus de 1492 va acabar d'afavorir l'expansió del immoble que acabarà ocupant una zona els límits de la qual seran: pel costat septentrional, l'escala de la catedral amb les cases adossades, pel costat meridional, el carrer de l'Ardiaca, pel costat de llevant trobaríem el carrer documentat com a carrer de la Ruca durant els segles XIII i XIV, paral·lel a la plaça dels Apòstols, i pel seu costat de ponent limitaria amb el carrer de la Força.

Aquest és l'envergadura de l'immoble que arriba al segle XVI. Un edifici amb la façana principal a la plaça de la Catedral, en la qual hi diferenciem un cos a ponent de la torre, amb una porta principal de mig punt, adovellada, sobre la qual hi trobem l'escultura d'una Mare de Déu dempeus. La façana de pedra picada i ben rejuntada. En un primer pis s'hi distingeixen dos finestrals, cada un amb de tres arcs trilobulats, dos mainells i amb un guardapols que els protegeix. Al segon pis hi trobem tres finestres coronelles amb mainell i cornisa. Les del mig i les de més cap a l'est, amb arc apuntat, la tercera, més propera al carrer de la Força, de punt rodó. A la part superior, quatre obertures, intercalades amb les finestres del segon pis, acabades amb arc apuntat.

El cos intermedi, és la torre, la major part de les obertures es podrien considerar intervencions posteriors com la resta d'obertures que es troben al cos més oriental, per tant no sabem com estaven distribuïdes en l'època moderna.

A la façana occidental hi havia l'entrada a la capella de Sant Mateu construïda dintre l'edifici de l'Almoina entre el 1398 i el 1417, costejada pel cavaller Bernat d'Estruç. Aquesta capella inicialment no tenia entrada i s'hi accedia per la porta principal de l'Almoina, però el 1421 la reina

---

945 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^e i SAGRERA, J.: *La forma urbana del Call de Girona*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2006 vol.7 pàg. 42

Maria permet la construcció d'una obertura al carrer de la Força, aquesta era una portalada amb arc apuntat. Tenia també una campanar i una campana.

Al Manual d'acords de 1770, en el reconeixement de carrers que porta a terme el comú per tal de poder realitzar la processó sense cap contratemps, s'apunta que "*...En la casa de la Limosna del Pan se ha de mudar una biga diagonal de la Esquina...*".⁹⁴⁶ El 1780, es demana llicència per tal de construir un balcó en aquesta façana que dóna al carrer de la Força: "*...En vista del memorial presentado al Ayuntamiento por el Pror. del Administrador de los efectos, y rendas del Real Hospicio de esta ciudad en que solicita facultad, y licencia para poner en la pared de la parte de Poniente de la casa nombrada de la Limosna propia en el dia del dicho Real Hospicio, que mira al convento de los PP Capuchinos [...] un Balcon de dos palmos poco mas ô menos de Boldada...*".⁹⁴⁷ En aquest moment, l'Almoina ja estava incorporada a l'Hospici, com veurem més endavant.

La façana del costat de llevant, era configurada essencialment per la que havia estat la casa de Bru Calvet, a la cantonada nord-est, va ser incorporada a l'Almoina el segle XV i la casa del forn de pa, el 1322. Trobem en el que anomenaven plaça del forn, una ampliació del carrer davant l'entrada del forn de pa, una porta dovellada amb arc rebaixat, sobre del qual hi trobem un nínxol o fornícula amb arc de punt d'ametlla amb una imatge de la Mare de Déu. A sobre una finestra amb mainell i dos arcs gòtics. Al pis superior, una galeria de finestres de punt rodó. Aquestes finestres amb arc gòtic també les trobem a la façana que és pròpiament dita, la façana de llevant, on també hi continua la galeria de finestres de punt rodó, però aquesta galeria no continua a la façana principal de l'edifici.

El 1629 el bisbe Garcia Gil de Manrique suspèn la distribució del pa als pobres portada a terme per l'Almoina i les seves rendes les destina a obres d'assistència caritativa de caire permanent. Aquesta aturada de l'activitat de l'Almoina no serà permanent ja que, posteriorment, es restablirà el servei de forma temporal.

Marquès aporta la descripció que se'n fa del casal de la Pia Almoina als llibres d'empadronament de l'Arxiu Municipal de Girona, els anys 1711 i 1719: "*...Almoina. Habita lo reverend Bernat Terme, com a procurador del paborde de l'Almoina. Afronta a sol ixent, part amb la carnisseria del Capítol, part amb lo carrer que tira des de la placeta de les escales fins a la font de baix de la Seu; a migdia amb lo carreró que puja del carrer de la Força a dita font de la Seu; a ponent amb lo carrer de la Força, i a tramontana amb dit carrer que puja de les escales de la Seu a la dita font de baix de la Seu. El primer sostre o quarto dels estudis consisteix en quatre aposentos tots derruïts*

---

946 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 95, 07/06/1770

947 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 90, 05/05/1780

per les bombes, una cuina i un petit jardí i una sala. En principi de l'escala, a mà dreta, hi ha cinc aposentos habitables, en lo segon sostre es troben construïts vuit aposentos i en la part del carrer de la Força hi ha un aposento habilitat de la Presó i quatre aposentos derruïts...".⁹⁴⁸

Degut al setge de 1710, els hi apareixen descrits els *aposentos derruïts*. Val a dir que la referència a la presó i segons Marquès, sembla indicar que va ser traslladada aquí la que hi havia a l'entrada sud del carrer de la Força.

El 1776 és el moment en el qual, el bisbe Lorenzana, va aturar-ne definitivament la seva tasca. Les seves rendes i edifici van passar a l'obra de la casa de la Misericòrdia, fundada poc temps abans (1763) a la plaça de l'Hospital, del Mercadal.

L'edifici de l'Almoina començat a perfilar-se el 1322 amb la incorporació del forn de pa, esdevindrà un dels palaus o casals més important del recinte de la Força Vella i de la ciutat en general. Aquest aportarà magnificència a un espai urbà format per l'escala i la façana de la catedral per una banda i la casa Pastors i el portal de Sobreportes per l'altra.

5.6.5. Edificis singulars: El col·legi de Sobreportes

Hem de fer referència també, al Col·legi de Sobreportes, apuntat anteriorment, quan hem parlat del casal de la família Pastors, el qual, abans de passar a ser de la seva propietat, va ser col·legi i més tard seminari.

Sembla ser que en aquest indret inicialment, s'hi ubicava la zona cívica del fòrum. Els edificis i el porticat que el configuraven van passar a mans privades i es va anar urbanitzant l'indret. Amb la feudalització, es van construir castells que protegien les entrades principals de la ciutat. En aquest cas es tracta del Castell de Sobreportes. Sembla ser que en una part d'aquest castell l'any 1395, el metge Ramon de Querol o Carol, va fundar-hi un col·legi. Aquest va ser convertit en Seminari pel bisbe Francesc Arévalo de Zuazo i el 1599 es va incorporar a l'edifici, l'esglésiola de Santa Maria de les Puelles.

Al convertir-se en Seminari, l'edifici va acollir els dos col·legis que en aquell moment hi havia funcionant a la ciutat, el col·legi de Querol, que ja estava ubicat en l'immoble i el col·legi d'en Beuda, una institució creada i instal·lada al costat del primer hospital de Santa Caterina, ubicat fora dels murs del Mercadal que, quan per qüestions de defensa militar va ser enderrocat, va passar a formar part del Seminari.

El 1600 l'edifici del Col·legi de Sobreportes s'estenia des de l'arc de Sobreportes cap a ponent,

---

⁹⁴⁸ Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 202 també a DOMÈNECH, G.; GIL, R. M^a: *La Pia Almoina*. Quaderns de la Revista de Girona. Diputació de Girona, Obra Social "La Caixa". Girona, 2011 pàg. 25

recolzat en el mur de la Força Vella. Marquès descriu el sector on hi havia el col·legi, a la banda de ponent de la plaça de la Catedral de la forma següent: "...estava dividit en tres sectors: el primer era una casa del canonge Francesc Oliveres, unida a l'actual número 1 de la plaça; el segon era pati del col·legi de Sobreportes i el tercer era el mateix col·legi que s'estenia fins al damunt de l'arc de Sobreportes. El primer fou comprat pel canonge Montserrat Guilló...".⁹⁴⁹ Segons notícies aportades per Marquès, el canonge Guilló va vendre la vivenda al Capítol de la Catedral. El pati i el col·legi van ser units al Seminari al segle XVI i a principis del segle XVII es va ampliar el recinte amb l'annexió de dues cases, una part de la que havia estat del canonge Guilló i una altra que havia estat propietat de Joan Viader.

La descripció que s'en fa del col·legi en el cens municipal després del setge de 1710 és la següent: "Col·legi de Sobreportes. És del bisbe de Girona. Afronta a orient amb el portal de Sobreportes, part amb l'abadia de Sant Feliu mitjançant carrer, part amb la placeta de l'Escala. Per migdia, part amb la placeta de l'Escala, part amb hort de la casa del Capítol habitada per Ignasi Bofill, canonge. Per ponent, part amb el cementiri de Sant Feliu, part amb el carrer de la Davallada de Sant Feliu, i a cerç amb el cementiri de Sant Feliu. Té dos sostres...".⁹⁵⁰

El 1769 el Seminari es va traslladar a Sant Martí i el que havia estat col·legi de Sobreportes i Seminari va passar a ser part del patrimoni de la família Pastors.

5.6.7. Casernes

La gran caserna ubicada al recinte de la Força Vella, és la caserna anomenada dels Alemanys o de Gironella.

El 1690 es va construir just a l'oest de la torre Gironella, en l'indret on a l'*Estima* de 1535 apareix designat com a horta del castell de la Gironella, una gran caserna per tal de proporcionar allotjament a les tropes, presents a la ciutat, degut a les contínues guerres contra França i a la creació, en aquell moment d'exercits nacionals estables.

El nom d'Alemanys, prové del fet que la caserna va acollir durant alguns anys un cos de mercenaris centro-europeus.

Aquest any de 1690 es va construir gran part de la caserna i se li va proporcionar aigua⁹⁵¹ a partir de la construcció en el seu interior, en l'extrem sud-oest, d'una gran cisterna.⁹⁵²

949 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J: «El Palau de Justícia». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*. 28/08/1983 pàg. 6 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 331

950 Idem pàg. 332

951 NOLLA, J. M^a: *Excavacions arqueològiques a Girona: La caserna dels Alemanys*. CYPSELA, n^o3. 1980 pàg. 193

952 NOLLA, J. M^a; SAGRERA, J.: *Noves exploracions arqueològiques a la Caserna d'Alemanys (Girona)*. *Campaña d'excavacions de 1988*. CYPSELA, n^o9. 1991 pàg. 177

El 1692 és consagrada la capella i s'enllesteixen les obres de les clavegueres que desembocaven al riu Galligants.

Al Manual d'acords del 1700 fa referència a la construcció de la caserna i parla de la adquisició d'un hort: "... en lo any 1690 per acomodament de part de la guarnicio de esta Plaça ha edificat en lo Castell de Gironella un quartel, Y per la fabrica de aquell haver gastat mols milanars de quantitats lo qual Castell de Gironella ja moltissims anys havie tenie ocupat lo Rey nostre Señor [...] per ampliacio del qual quartel per acomodament de officials Compra esta ciutat ab acte rebut en poder del notari i secretari baix escrit [...] octubre de dit any mil sis centos noranta del obrenir lo benefici çots invocacio i en lo altar de Nostra Señora dels Claustros en la Iglesia Catedral de esta ciutat fundat per Margarida Gordiola aquellas Casas, I horts que dit benefici renie Y possehie contiguos situats en lo ambit ó farregenal devant la entrada de dis Castell...".⁹⁵³ Aquest mateix any el comú procedeix a fer els pagaments a tots aquells que tenien certs drets sobre el *farragenal* o hort que havien adquirit. Per tant, la caserna dels Alemanys serà part d'una ampliació de la torre Gironella.

El 1702 una nova entrada ens informa d'un pagament a Pere Blanch, *quartel mestre* de la ciutat, pel manteniment del conducte que portava aigua a la cisterna de la torre Gironella.⁹⁵⁴ El 1703 apareix registrat un pagament a un oficial del regiment d'infanteria d'Alemanys "...per tenir lo degut cuidado en que no se gaste malament la aigua de la Cisterna es en lo quartel de Gironella ahont esta dit Regiment, y en tapar y destapar los forats per los quals entra la aigua en dita Cisterna...".⁹⁵⁵

El 1705 hi ha un pagament al mestre de cases Joan Oliveres per la construcció de "...un tros de paret sobre la Capella dels Sants quatre Martirs en lo quartel de Geronella...".⁹⁵⁶

Durant els primers anys del segle XVII⁹⁵⁷ s'hi porten a terme alguns arranjaments menors reflectits en diferents pagaments, com per exemple reparar la barana de l'escala, la comuna o la xemeneia, fer finestres,...

El 1713 es porta a terme un memorial sobre l'estat de les casernes i sobre els arranjaments que s'hi han de portar a terme. Pel que fa a la caserna de la Gironella s'han de reparar els interiors i a algunes

---

953 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 369v-370, 14/09/1700

954 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 226, 29/04/1702

955 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 225v, 17/04/1703

956 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 425v, 17/10/1704

957 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 333v, 06/07/1706

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 123, 15/03/1707

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 219, 28/05/1707

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 288, 18/08/1708

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 195, 16/03/1709

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 66v, 22/02/1713; pàg. 81, 10/03/1713

de les finestres.⁹⁵⁸

Aquestes obres menors tornen a aparèixer i es van repetint fins que el 1724 trobem la capitulació de les obres per la reconstrucció d'un tram de muralla enderrocat a la caserna: *"...Primerament sapia que haurá de fer en la dita torra Geronella una paret nova sobre al perapeto de la Muralla de sinch palms de alçada, la qual començarà al canto del quartel fins á las casas hermas de dit quartel fent dita paret des del dit canto del quartel fins al canto de las comunas ab la mateixa amplaria que de la que hi es, y desobra de la dita torra se farà abla mateixa amplaria tapant un forat que si troba al mitg de la dita torra y del altre cantó de la comunas fins al canto de ditas casas hermas fent aquella á tenor de la que hi es ara, y axi mateix en dit cantó de ditas casas se haurá de fer una paret comensant aquella al Ribell del terreno fins ha eser alta com la vella, y la que se farà al costat fent lligar las ditas parets ab las dos cantonadas çoes ab la del dit quartel, y ab la de las ditas casas hermas [...] las quals parets hauran de eser rebatudas y embrocaladas per las dos caras.*

*Item sapia que haurá de fer dins del dit quartel y a las quarte finestras mes baixas que son a la part de la casa den Mascort quatre retxas de roure, las quals se hauran de fer de forma que en quiscun canto de ditas finestras las fustas hisquian un palm de cada canto per poder atacar aquells dins de las ditas parets, los quals se hauran de atacar de guix; fent axi mateix en ditas retxas los ulls que no tinguian sinó tres quarts en quadro; y la gusta de ditas retxas se haurá de deixar un quart de gruix benentes que per las parets foranas, y per lo de dins de dits retxats se haura de deixar dos quarts de gruix fenthi unas mosas perque puguian ben cruzar posanti en cada mossa á distancia de furat dos claus dinals çoes un per cada costat y per lo mateix y consemblant ditas mosas haurá de esser encoladas, desfent axi mateix las portas de ditas finestras y tornanthe á posar aquellas allerant los golfos lo que sie necessari y si hi haurá algun de dits golfos que ni sie bo vist y regonegut li haurá de posar nou, las quals retxas haurán de eser atacadas ab guix com sobre está dit..."*⁹⁵⁹

Durant el 1732 es porten a terme obres de reparació de l'enrajolat i de la fusta, els pagaments de les quals comencen a aparèixer ja al gener d'aquest mateix any.⁹⁶⁰

L'any 1757 trobem una relació de treballs que es porten a terme a la caserna d'Alemanys en l'arranjament de la conducció d'aigua, la cisterna i el pou. El mes de maig d'aquest any el Capità General es queixa al comú de la manca d'aigua en la cisterna de la Gironella: *"...Haviendo llovido bastante es extraño, que la cisterna este sin agua, y se me ha dicho, que consiste en tenerla*

958 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 294-295

959 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 392-392v, 15/12/1724

960 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 27-28, 05/01/1732

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 28-29, 05/01/1732

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 56v-57, 27/01/1732

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 68v, 30/01/1732

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 95-96, 22/02/1732

*descompuesta la ciudad á quien toca su cuydado...".*⁹⁶¹ A partir d'aquest moment, es genera un seguit de correspondència per tal de concretar si les obres que s'hi han de portar a terme han d'anar a càrrec de la ciutat o del rei. L'ajuntament per contra exposa, en resposta a l'anterior que "*...des del año mil seiscientos treinta, y siete no cuyda, ni ha cuydado la ciudad de los Cuarteles, y demas edificios militares de esta plaza porque el todo ha corrido siempre por disposicion de los Ingenieros, y á cuenta de la Real Hacienda, ó de la Junta de Reales Obras en quanto han bastado los caudales sobrantes de la ciudad, despues de satisfacer sus obligaciones, y gastos precisos segun la dotacion que le tiene arreglada Su Magestad, y que por consiguiente nunca ha podido ser descuido de la ciudad el que este, ó no perdida la cisterna del Quartel de Gironella, sobre que por relacion del maestro Narciso Grau, que como assentista de las obras del Rey reparó dos años hace aquel Quartel, esta muy buena y mantiene el agua la dicha cisterna. Pero si la tropa que reside en aquel Quartel, no cuyda de que se introduzca á ella quando llueve, jamas la habrá, y siempre estará la tropa faltada de agua...".*⁹⁶² Les missives continuen⁹⁶³ i el setembre d'aquest any, s'obre un pou que estava tancat per tal d'abastir d'aigua la tropa resident a la caserna.⁹⁶⁴ Aquesta disputa però s'allargarà encara uns mesos més durant aquest any de 1575.

L'any 1787 es porten a terme obres a l'interior de la caserna, la relació de la visura de les obres es porta a terme a principis del mes de juliol.⁹⁶⁵

A finals del segle XVIII, s'arranjarà l'enrajolat de l'interior de la caserna,⁹⁶⁶ es procedirà a fer una neteja⁹⁶⁷ i arranjament⁹⁶⁸ del conducte d'aigua de la cisterna de la caserna d'Alemanys, en la capitulació de les obres d'aquest últim s'especifica que "*...El que quisiere tomar á su cargo la reparacion del conducto, que atraviesa las tres salas del primer piso del Quartel de Alemanes se ha de obligar no solo á la rehedificacion del pedazo que se ha unido, sino que deber á descubrir todo su alineamiento desde el receptaculo del agua hasta la desembocadura del Algive=El pavimento, y costados del conducto han de quedar con la solidez debida, y cubierto con lozas cuios lados han de ajustar de modo que no se introduzca tierra al tiempo se presentará el enladrillado...".*⁹⁶⁹

Així arribem a final del segle XVIII, amb una caserna en la qual s'hi van portant a terme

---

961 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101-101v, 21/05/1757

962 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 105-106, 01/06/1757

963 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115-116v, 06/06/1757

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118v-119v, 09/06/1757

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 128v-129v, 01/07/1757

964 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 177-177v, 02/09/1757

965 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 83-84v, 11/07/1787

966 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 12, 07/02/1792

967 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 148-148v, 14/10/1791

968 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 14, 08/02/1792

969 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 6-6v, 14/02/1792

reparacions, algunes secundàries, altres importants, depenent de l'estat de l'immoble. La caserna d'Alemanys o de la Gironella, és l'única que hi ha al barri de la Força Vella, però també hi trobem cases, que són pròpies del comú, destinades no a l'allotjament del soldat ras, sinó a l'allotjament dels oficials. El nombre d'aquestes cases variarà en funció dels anys. En un memorial de cases destinades a l'allotjament d'oficials datat de l'any 1706 s'apunta que "*...en lo Barri del Castell de Geronella set casas la una es vacua, y capas per un major de un Regiment, y altres officials, y poden a lomenos habitarhi quatre Capitans, tres casas son vacuas, y quisquna capas, per un Capita de Infanteria, y en las restants tres habitan officials menors als quals no acostuma esta ciutat donar casas y son capaces per Capita de Infanteria...*". I en aquest mateix memorial apunta l'opció d'utilitzar també el palau episcopal: "*...lo Palacio del Señor Bisbe escapas per habitar officials majors y Capitans, y molts altres officials de menor qualitat, axique entre lo dit Palacio y casas de Geronella y ha puesto capas per tots los officials majors y menors dels olandesos, y es lo paratge millor, y es mes sa de tot Gerona...*".⁹⁷⁰

En un altre memorial portat a terme el 1713 descriu les cases aptes per acollir-hi els oficials, aquesta vegada n'hi ha cinc, la seva ubicació, l'estat de les mateixes i els arranjaments que s'hi hauran de portar a terme:

"...En las sinch casas son contiguas dins dit quartel [de la Gironella o d'Alemanys]

Primo en la casa es al costat de la Muralla per las obras tocants a Mestre de Casas ço es teulas, rajols per fer la ximeneya nova, llar assentar los sostre, finestras y portas y tornar fer uns trossos de paret en dita casa al tot entre mans guix y demes pertrets costara seixanta lliuras.

En la qual hi ha sis aposentos ço es entre cuyna abaix segon sostra sala y aposiento y al tercer dos cambras y axi de las demes sinch las obras tocants á fuster se han de fer quatre sostres ahont han de entrar a quiscunt catorse cayrats de vint y set palms, sis canas de fusta entres mans y claus y posar dit sostre quiscu quaranta sinch lliuras sinch sous que junts dits quatre sostres valen cent vuytanta una lliura

En la mateixa casa se han de fer sinch portas y sinch finestras y unas ab altres entre ferraments golfos clau y mans nou lliuras quiscuna que totes juntas valen noranta lliuras.

En dita casa se han de fer tres escalas de fusta que valen entre cayrats mans fusta y claus sis lliuras quiscuna que Juntas son desavuyt lliuras

Se ha de fer lo sostre de la teulada y val quaranta sinch lliuras sinch sous.

Segona casa al costat del aprop dita

Las obras tocants á mestre de casas çoes teulas, ximeneya, llar, escala, assentar los sostres, y portas, y finestras entre mans, y pertrets costaran sinquanta lliuras.

---

970 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 287-288v, 1706

Las obras tocants á fuster se han de fer tres sostres a la raho dalt dita valan cent trenta sinch lliuras quinse sous.

En la casa se han de fer sinch portas y finestras a la mateixa raho valen noranta lliuras.

En la mateixa casa tres escalas de fusta a la dita raho valen desavuyt lliuras se ha de remandar la teulada ahont entraran tres cayrats y mitja cana de fusta entre mans y claus val sis lliuras quinse sous.

La tercera casa al costat de la prop dita que es la del mitg

Las obras tocants á Mestre de Casas ço es adobar la teulada adobar la ximeneya las llars y assentar portas y finestras entre mans y los pertrets val trenta lliuras

Las de fuster se han de fer tres sostras sinch finestras y sinch portas y tres Escalas que a las ditas rahons valen dos centas quaranta tres lliuras quise sous

La quarta casa

Las obras tocants á Mestre de casas per remendar costaran dotse lliuras

Las de Fuster se han de fer dos sostres, quatre portas y quatre finestras y una Escala a la dita raho val cent seixanta vuyt lliuras deu sous.

La quinta casa entrant al dit quartel

Per las obras de Mestre de Casas se han de fer tambe alguns remiendos que costaran al tot una dotse lliuras

Las de fuster se ha de fer un sostre sinch portas y dos finestras que á dita raho valen deu lliuras sinch sous.

La casa es en entrant a la ma dreta

En la qual hi ha quatre aposentos ab la cuyna en tota la casa. Per las obras tocants á mestre de casas se han de menester teulas guix, rejols y mans de mestre y manobra al tot val trenta lliuras.

Las de fuster se han de fer sinch portas y sinch finestras á raho de vuyt lliuras quiscuna dos sostres nous á raho de quaranta lliuras quiscu, remandar a teulada se han de menester dos cayrats y tres dotsenas de llatas que valen quatre lliuras dos sous mans y claus tot junt val cent sexanta sinch lliuras quinse sous...".⁹⁷¹

El 1723 s'hi portaran a terme obres d'arranjament de desperfectes, sobretot a l'interior, en dues de les cases.⁹⁷²

El 1738 trobem documentada una nova relació de les cases que formen part dels béns del comú i que són utilitzats pels militars. N'hi destaquen dos l'ús de les quals no és allotjar els oficials: "...dos casas de las seis hiermas que para alojamiento de oficiales tiene la ciudad en la Plazuela del dicho

---

971 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 294-296v, 14/08/1713

972 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 27v,-28, 18/01/1723

*Quartel de la Gironella respecto que la una sirve para carcel de la tropa y la otra por Cuerpo de guardia del piquete...".*⁹⁷³

Pel que fa referència a l'ús del Palau Episcopal com a allotjament dels alts comandaments de l'exèrcit, tal i com hem exposat anteriorment al parlar de l'edifici en sí, trobem que a principis del segle XVIII, aquest és usat per aquest fi, i trobem documentats pagaments per a arranjaments a les cavallerisses el 1702,⁹⁷⁴ a una xemeneia el 1705,⁹⁷⁵ i a una finestra el 1706.⁹⁷⁶ Anteriorment i ja al segle XVII també havia estat usat amb aquesta finalitat.

5.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS

Tal i com hem vist anteriorment, el recinte de la Força Vella, és l'embrió de la ciutat de Girona, la primera Gerunda i com a tal, les fortificacions són presents des de la seva fundació en època romana. No veurem detalladament les fortificacions i ampliacions que es portaran a terme al llarg dels segles, però el que sí que veurem serà la progressió del perímetre emmurallat des dels inicis i posarem més rellevància a les obres de millora i d'adaptació dels antics murs a les noves tècniques defensives i als nous temps que representaran els segles XI, XVII i XVIII.

Sembla ser que la muralla fundacional fou construïda entre el 80 i 70 aC, moment en el qual es funda també la ciutat *ex novo*. El perímetre murat, d'obra poligonal, tenia forma trapezoïdal, amb la base paral·lela al riu Onyar i el vèrtex principal o més alçat, a la part més oriental defensat per una torre. Aquest primer mur aprofitava la topografia com a complement defensiu, la muralla per la banda occidental aprofitava la presència de l'Onyar, la part més septentrional, la vall del riu Galligants que configurava un perfil de cingles i fondalades, el punt més oriental, el més feble, va ser reforçat amb una torre i la part més meridional, contava també amb cingles i fondalades sobretot en la seva part més oriental. Tenia dos portes d'entrada, a cada banda del carrer de la Força, una de septentrional, que amb el temps serà designada com a portal de Sobreportes, i una altra de meridional, anomenada, més endavant, Porta *Onnaris*. Sembla ser que a part d'aquestes dues portes que es podrien considerar les principals, hi havia dos portes secundàries que connectarien el segon nivell o terrassa al nord i al sud. Una seria una porta que donaria accés directament a la plataforma on hi havia el temple romà, és a dir, a la part alta del fòrum, i una altra que seria la coneguda com a porta Rufina o portal rufí.

La reforma que es portarà a terme vers el 300 dC, no canvia el perímetre ni amplia l'àrea

---

973 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 110v-111. Abril/1738

974 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 137v, 16/02/1702

975 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 493, 04/12/1705

976 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 75 i 75v, 29/01/1706

emmurallada, sinó que reforça i modernitza el mur existent, amb un mur de gres procedent de Taialà i Domeny, d'*opus quadratum*, amb blocs ben escairats i de mides considerables i diverses, creant filades uniformes. La gran millora d'aquesta reforma és la construcció de cinc torres de defensa, quadrangulars, concentrades generalment a les portes principals: dos torres geminades a la porta nord, una a la porta sud, una a mig traçat del parament de la banda sud per reforçar una zona que podríem considerar més feble, i una altra a la torre Gironella. Val a dir però que també hi ha la possibilitat que n'existissin d'altres, com per exemple, una disposada a la muralla que corre paral·lela a l'Onyar.

El traçat d'aquestes dues muralles romanes és una mica diferent del que serà el traçat del mur carolingi, ja que, serà en aquest moment quant es produeix el primer eixamplament de l'àrea urbana de la ciutat, encara que d'una manera poc significativa (només uns aproximats 5000 m²). El traçat en època romana anava des del portal de Sobreportes, portal nord de la ciutat, cap a l'est, cap on avui hi trobem l'absis de la seu gòtica i girava en angle recte cap al sud per després, un altre cop girar 90° per recuperar l'orientació cap a llevant, fins a la torre Gironella. D'aquí dirigint-se cap a ponent fins a trobar el portal sud de la ciutat des d'on enfilava cap al nord, paral·lel al riu Onyar, per anar a trobar novament el portal de Sobreportes.

En època carolíngia, uns nou-cents anys després de la construcció del recinte baiximperial, es produeix aquesta expansió cap a llevant i cap al nord. Aquesta nova muralla, era composta, és a dir, formada per un doble mur, un d'interior i l'altre exterior, amb una separació. Cada mur tenia un gruix d'uns dos metres d'amplada i allà a on era possible s'utilitzava com a un dels murs, el parament romà. Aquests dos murs, configuraven una muralla d'uns quatre metres d'amplada, i actuaven com dos elements autònoms, ja que la caiguda d'un no comportava la de l'altre. Aquest doble parament, no es troba en tot el recorregut, ja que, la muralla s'adaptava molt bé a les condicions orogràfiques i tenia moltes més torres defensives que les muralles romanes i per tant, en els punts on aquestes condicions orogràfiques eren favorables a la defensa de la ciutat i on hi havia torres presents, no es construeix aquest doble perímetre murat. De fet, la muralla carolíngia el que fa és, per una banda reforça o millora les defenses romanes, i per l'altra, en construeix de noves allà on es produeix l'eixamplament. Se sap també que generalment el parament exterior estava configurat a partir de filades rectes de petits blocs de pedra més llargs que amples de calcària nummulítica, de mides petites. Aquest parament anava dels tretze als quinze metres d'alçada i tenia un pas de ronda sobre el mur exterior, defensat per un parapet. A cada metre aproximadament, el coronava un merlet prismàtic.

Les torres van ser un dels elements importants d'aquesta nova obra, s'aprofiten i es mantenen les torres romanes i se'n construeixen de noves. Es creu que la muralla carolíngia podria tenir unes vint-

i-cinc o vint-i-sis torres. Aquestes tant podien ser rodones com quadrades, segons les necessitats que presentava la zona a defensar. Tenien estatges intermedis que es perceben exteriorment gràcies a la presència de finestres de mig punt amb dovelles alternades negres (pedra volcànica) i daurades (gres). Algunes d'aquestes torres eren cobertes amb terrassa superior i altres, tenien coberta cònica. Aquest mur carolingi manté les portes principals de l'època romana, és a dir, el portal nord, protegit per dos torres geminades quadrangulars, el portal sud amb una torre al costat de ponent i que per la banda de llevant serà protegit per una defensa avançada, que tal i com veurem a continuació serà on es construirà l'anomenat castell de Girona i finalment, el portal Rufí, una defensa en forma de baioneta, al mur meridional. També trobem tres portes secundàries, una que dona accés únicament al castell de Gironella, construïda de nou en aquest període i que reutilitzava material romà. Una porta a l'est, aquesta es creu que en aquest moment és modificada, per tant, existia des d'època romana, possiblement des de la fundació de la ciutat i s'ubicaria a la zona del portal de Sant Cristòfol, bastit, com veurem, després de la guerra de Successió. I finalment, una altra portella, prop de la torre que s'ha anomenat Cornèlia, a tocar del claustre romànic de la Catedral, que en substituïa una d'anterior romana, i que donava pas a la segona terrassa que configura la ciutat, a la part alta del recinte foral, la zona on hi situaríem el temple.

És en aquest moment, durant un procés de feudalització de l'espai urbà i de la ciutat, quan sobre les portes principals s'hi basteixen els anomenats castells urbans, els que defensaran el recinte de la Força Vella. En seran tres castells: el castell de Sobreportes, ubicat a la porta nord, el castell de Girona, per protegir la porta meridional i el castell de Gironella, que no defensava cap porta però sí, un punt considerat de màxim valor estratègic i la defensa més dèbil de la ciutat.

El castell de Gironella era el que gaudia de primacia sobre la resta. Aquest castell, va ser construït en època carolíngia i apareix documentat com a *castrum Gerundella* a finals del segle X.⁹⁷⁷ Fins aquell moment era considerat o es feia referència a ell com a torre.

El recinte tenia forma vagament triangular i en la seva punta més oriental hi havia una gran torre. Aquesta és substituïda a principis del segle XV degut al seu esfondrament. En època carolíngia, també s'hi obrirà una porta d'accés des de la muralla exterior, aquesta només donarà entrada al castell, no al recinte de la Força Vella. Es tractava d'una porta d'arc de mig punt, amb dovelles de gres amb una disposició absolutament simètrica.

Sembla ser que el castell de Gironella s'estructuraria a partir d'un pati interior, on s'obria la porta esmentada, que separaria, la gran torre rodona de defensa, ubicada al vèrtex més oriental del recinte de la Força Vella i del recinte del castell, de la zona de les estances, ubicada a la part més propera a

---

977 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057) El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2003-2004 vol.5 pàg. 123

la ciutat.

El castell de Sobreportes apareix documentat a mitjans segle XI.⁹⁷⁸ El castell estava configurat per les dues torres del portal nord i el baluard sobre la porta i es va ampliar cap al nord-oest extramurs, amb un pati d'armes que comunicava amb les torres a través d'un pas o pati.

El castell de Girona, és conseqüència d'una nova expansió urbana, de caràcter molt reduït, en una data entre mitjans del segle X i mitjans del XI. Aquesta nova àrea no superarà els 600 m2 i es tracta d'un espai vagament triangular ubicat a la part més oriental del portal de migdia. En el vèrtex del triangle que es projecte cap enfora, s'hi construirà una torre quadrangular.

Serà en aquest indret on s'hi construirà el castell de Girona o vescomtal, que més endavant es passà a anomenar de Cabrera i encara més tard, encara, el trobem mencionat com a castell de Requesens.

Sembla ser que inicialment, no era un castell, sinó un tram de muralla que a partir de 1106 el trobem citat com a *castro de Gerunda*,⁹⁷⁹ però que la seva distribució, un cop construït el castell seria la mateixa o semblant a la de Sobreportes, és a dir, les estances estarien ubicades sobre la porta que defensaven.

Val a dir, que els autors que han estudiat les fortificacions de la ciutat, poques notícies aporten sobre el parament de la muralla que corre paral·lel al riu Onyar, segurament degut a la presència de vivendes adossades al mur i la dificultat d'excavar i poder extreure'n les dades corresponents.

El segle XIV, tal i com hem vist anteriorment en els capítols de Sant Pere de Galligants i Santa Eulàlia i el referent al burg de Sant Feliu, el rei Pere III el Cerimoniós, va ordenar la construcció d'un nou circuit murat, que defenses els ravals o barris extramurs que s'havien anat configurant amb el pas dels segles fora de la muralla antiga i a l'altre costat de l'Onyar, però també va ordenar reforçar les defenses del nucli antic de la ciutat, és a dir, el recinte murat de la Força Vella, tot i que les reformes o reforçament d'aquest mur no és tant significatiu com el nou circuit murat. El Juliol de 1362 s'ordena que "*...la Torre del Call, en la qual se tenen los presos, al cantó d'en Vilella, jubeter, se faça mur bo e fort e ferm e alt prou, ab vall ample de XL pams, e prengen de VI cases. E en lo dit cantó se deu fer una Torre bona e covenent, la qual respona a la desús dita altra Torre. E d'aquesta Torre entró al cantó del vall del alberch d'en Lapart, se face mur a la part de l'aygua, bo e alt e ben defenent, a que's puxe correr dalt [...]*

*Item, que'n lo dit cantó d'en Lapart, se faça una Torre bona e covenent semblant d'aquella que's fa en lo desús dit cantó d'en Vilella...."*⁹⁸⁰

978 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057) El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2003-2004 vol.6 pàg. 102

979 Idem pàg. 104

980 ACA, reg.1074, fol. 159. 4 i 5 de juliol de 1362 segons MADURELL Y MARIMÓN, J. M^a: *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685) Notas documentales para su historia*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.17. Girona, 1964 pàg. 340

En aquest document, podem observar, com a la porta de l'Onyar, del recinte de la Força Vella, ja hi havia ubicada la presó. Les reformes portades a terme per Pere el Cerimoniós, no afectaran l'estructura ni el traçat del mur carolingi. Les portes continuen essent les mateixes, tot i que les torres de defensa que protegeixen el portal de Sobreportes i el de l'Onyar, passaran en aquest moment a ser torres circulars, el nucli intern de les quals serà la torre quadrada d'època romana. Les torres seran més grans i sòlides, fetes de petits carreus de pedra calcària local. Amb les majors dimensions de la torre, la porta sud s'haurà de modificar, avançant-la uns metres.⁹⁸¹

Amb el nou circuit murat del segle XIV que protegeix els nous barris, el recinte de la Força Vella perd la primacia defensiva de la ciutat, ajudat a partir d'aquest moment, per les noves fortificacions que embolcallaran els nous barris de Sant Pere, Santa Eulàlia i Sant Feliu pel nord, l'Areny i Vilanova pel sud, i el Mercadal per ponent.

Per tant el recinte murat que ens arriba a l'edat moderna, és una construcció bàsicament carolíngia, reforçada durant la baixa edat mitjana però sense grans canvis.

Amb l'entrada del segle XVI, el sistema de guerra canvia, apareix l'artilleria i es produeix una nova concepció de la defensa, l'anomenat Sistema Vauban: fortificació amb baluards i llunetes, construcció de panys de muralla d'alçada més reduïda...

Seguint aquestes noves tècniques de defensa, en el mur septentrional, s'hi va construir el 1638 l'anomenat baluard de Sarraines o Serracines. Poc temps després, el 1691, s'hi construirà un cos de guàrdia.

El 1705 es documenta la necessitat de fer diferents actuacions en el baluard, primerament s'apunta la necessitat de "*...ferse baranas en la muralla des de la torra de Santa Eularia fins á las Serrazinas, y adobar lo Cuerpo de guardia que alli es...*".⁹⁸² A finals d'aquest mateix mes de juny apareix el preu fet per tal de portar a terme diferents obres a les portes de la ciutat, entre les quals es fa referència a "*...la porta que es en lo corral de la Taula de la Carniceria destinada per lo clero se ha de fer, y assentar una porta de fusta ab son pany, clau, y demes ferramenta necessaria, y ben forta á efecte de poderse baxar per alsar y abaxar los restillos son en las Serracinas....*".⁹⁸³

El 1707 es porta a terme un pagament al fuster Esteve Brossa per "*...haver fetas duas estacadas foredadas, duas bigas baixas, fets uns encaixos y posats travessers tot en las serracinas de esta ciutat...*".⁹⁸⁴

Documentat el 1710, es fa referència al cos de guàrdia quan es fa un pagament pels treballs de

---

981 NOLLA, J. M^a; CASAS, J.: *La porta meridional de la Força Vella*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.50. Girona, 2009 pàg. 37-38

982 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 184, 03/06/1705

983 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 229, 23/06/1705

984 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 224v-225, 04/06/1707

"...fer altre tablado finestra y porta es en lo quartel per la guarda de las Serracinas..."⁹⁸⁵ i a finals d'aquest mateix any apareix anotat un altre pagament per "...cals, ports de sorra, y pedra per paredar á ocasio del present siti los portals de la barca, den vila, paredadas las baranas de las murallas del Portal del carne y Serrassinias...".⁹⁸⁶

Durant el mes de març de 1714, trobem diferents pagaments per haver portat a terme arranjaments o haver preparat el baluard, pels atacs bèl·lics, entre ells per "...haver fet dos rastillos una empalissada quatre cuxas, duas solas per muntar y baixar dita empalissada, un torn nou, un passadis per anar al torn unas porta en lo corral de la carniceria del clero per anar al passadis y fer dos permodols tot en las Serrasinias...".⁹⁸⁷ A finals de mes, un altre document ens informa que s'ha pagat "... á Joseph Ribot farrer de Gerona trenta vuyt franchs set sous y sis moneda francesa per cent vint claus frossos de pes de setanta vuyt lliuras per clavar los taulons, rastillo, estacas y bigas per dos sericols per posar al Cap de la Estacada de pes de sinch lliuras y cent y vint claus de pes setanta dos lliuras y mitja petits que tota dita ferramenta ha servit y se es assentada en la muralla de las Serracinias y prop la Iglesia de San Pere de Galligans...".⁹⁸⁸

El 24 del mes d'abril del mateix 1714 un nou pagament per noves reformes, aquesta vegada a l'anomenada muralla de Sarracines o Sarraines: "...per lo haver fet serrar set bigas mitja canada fulla y quatre avets que tot servi per lo rastillo y torns fou manat á esta ciutat fes fer com ha fet fer en la muralla de las serrasinias...".⁹⁸⁹ Durant el mes de novembre del mateix any es tornen a portar a terme nous arranjaments "... per duas cordas de espart molt grossas que en lo corrent any ha entregadas y han servit per lo torn dels rastillos son en la Muralla de las serracinias...".⁹⁹⁰

Un altre dels elements que configuren el perímetre murat i que durant l'època moderna patirà grans reformes és l'anomenat portal de Sant Cristòfol. Es creu que des d'època romana, ja hi havia una obertura o portella en aquest indret, però s'ha de recordar que era precisament en aquesta zona, on el recorregut de la muralla romana quedava uns metres per darrera, ja que el traçat en el qual s'obre la porta de Sant Cristòfol serà en el traçat carolingi. El 1360 se l'anomenava portella de Gironella i era una simple obertura al mur.⁹⁹¹

Pontich apunta que "...la absoluta que en die dels morts se feya en lo Portal de St. Christofol, se feya ja en lo any 1399,..."⁹⁹²

---

985 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 384, 30/08/1710

986 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 601v, 30/12/1710

987 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 140-140v, 23/03/1714

988 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 159-159v, 23/03/1714

989 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 321v-322, 24/04/1714

990 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 467v-468, 27/11/1714

991 SÁNCHEZ, A.: *Sant Cristòfol a Girona. Una capella, un portal i un carrer*. Museu d'Art de Girona. Girona, 2007. pàg. 39

992 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. II. fol. 378

Aquest portal era un pas molt utilitzat pels clergues de la catedral, fins i tot, tal com apunta aquest mateix autor "...la Reyna Dna. Maria consedit al Capítol á 24 febrer 1436 de que no se pugués tancar lo Portal de St. Christofol sino en certs casos, y ab certas circunstancias...".⁹⁹³ Com que el capítol en tenia les claus, era responsabilitat seva costejar els arranjament que s'hi havien de portar a terme. Per aquest fet, Pontich apunta que el 21 de novembre de 1528 es crea una comissió per "...reparar las Portas de St. Christofol...".⁹⁹⁴ El maig de 1536 consta que "...fou reparat lo Portal á gastos de la obra..." però el 1540 Pontich apunta que "...los adobs maná fer lo Capítol foren á instancia de la Ciutat...". El 10 de desembre de 1569 es torna a arranjat la porta.⁹⁹⁵

Per finalitzar amb les dades aportades per Pontich sobre el portal de Sant Cristòfol, l'autor explica que "...A 30 octubre 1725 [...] fou fortificat á la moderna, y impedia la absoluta ultima del die dels morts que se feya en la plaça de dit Portal, antigament sementiri de la Seu.

A 8 Janer 1719 [...] la Capella fou demolida,..."⁹⁹⁶

En aquest any 1725 la capella és integrada a les defenses de la ciutat i juntament amb la porta es converteixen en un dels baluards de la ciutat.

A principis d'aquest segle XVIII, el governador envia una carta als jurats de la ciutat, en la qual apunta l'ordre del rei que mana de manera immediata "... se adobassen [...] lo Cuerpo de guardia restillos del Portal de Sant Christofol...".⁹⁹⁷ En aquest mateix any s'hi porten a terme varis arranjaments, recollits en el preu fet de l'obra: "...En lo Portal de Sant Cristhofol se ha de reclavar tot lo que es necessari de la mitja Porta de ma esquerra aleixir del restillo es mes endefora, y se ha de fer la altre mitja porta al mateix restillo posanthi los claus necessaris podentse servir de la ferramenta vella que si troba excepte dits claus. En lo mateix Restillo se han de mudar de nou totas las estacas de la empalissada del mateix restillo: es a saber totas aquellas que actualment se veu no poder servir havent de esser cada estaca de la alssada y la matexa gruxa de las que si troban vuy en die lo restillo que es de della del dit mateix Portal es á saber lo que te comunicacio als Pous de glas se ha de fer tot de nou y tambe posarhi los claus y nous podentse servir de la demes altra ferramenta si troba allergantse dit restillo tot lo que diu la paret ferma essen= de fora a demes que es vuy en die peraque no se puga montar tant facilment com vuy en die y en lo aposento del Cuerpo de guardia del mateix dit Portal se han de remendar las finestras de aquell, y posar son pany y clau en la Porta principal..."⁹⁹⁸

El 1708 es porta a terme un pagament a Joan Oliveres, mestre de cases per obres fetes en el cos de

---

993 Idem també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 32

994 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. II. fol. 378

995 Idem

996 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. II. fol. 378v

997 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 184, 03/06/1705

998 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 228-229v 24/06/1705

guàrdia del portal, però no s'especifica quines ni què es repara.⁹⁹⁹ Un altre pagament durant l'any 1713 parla d'arranjaments en la xemeneia del cos de guàrdia.¹⁰⁰⁰

A tall d'exemple, durant el 1724 trobem una disputa pel tancament del portal de Sant Cristòfol, fet tancar pel governador de la plaça, després de demanar-ho els jurats de la ciutat.¹⁰⁰¹ Sembla ser però, que aquest fet no és acceptat pel capítol, i defensa l'obertura de la porta: "*...el muy Iltre. Cabildo de esta Santa Iglesia Cathedral, está en la pretencion de que en abriendose qualquier puerta sin necesidad, si solo por la cantidad de los vecinos, deve estar habierta, la primera la de St. Christoval...*". Els jurats defensen que "*...no es possible tener tantas puertas abiertas por los inconvenientes que representamos á VE. Y por consiguiente nos parece no passar al Gasto de dicho Cuerpo de Guardia que seria superfluo...*".¹⁰⁰² El capítol de la catedral, les monges de Sant Daniel, entre altres dignitats eclesiàstiques, envien cartes al governador per tal de reclamar que s'obri de nou el portal. Després d'haver rebut les cartes, el governador demana que s'obri el portal de Sant Cristòfol i que s'hi posi la guàrdia corresponent, a canvi, tancarà el portal nou, ubicat a la muralla del burg de la Vilanova.¹⁰⁰³

Per tant, durant l'època moderna trobem un recinte de la Força Vella, tancat per una muralla construïda en època carolíngia, i que durant la construcció del gran recinte emmurallat de Girona, manat per Pere III, el Cerimoniós, el segle XIV, només s'hi porten a terme, algunes reformes menors. Les intervencions durant la edat moderna, no seran massa rellevants, es construirà el portal de Sant Cristòfol, fortificant-lo "*a la moderna*", i com a conseqüència, l'esglesiola que hi havia a tocar de la porta passarà a formar part del recinte emmurallat, configurant un dels baluards de la Força Vella. S'hi portaran a terme diferents obres d'arranjament i millora i serà motiu de disputa entre el clergat de la catedral i els jurats de la ciutat a l'hora de tancar-lo, ja que el capítol en té el domini i les claus.

Un altre element defensiu que configurarà i defensarà aquest recinte serà el baluard de Serracines o Sarraines, construït una mica més a l'est del portal de Sobreportes. Un altre baluard que reforçarà el pany septentrional de la muralla i que durant aquesta època s'hi faran obres de manteniment, però també s'hi intervindrà quan hi hagi perill d'atac bèl·lic preparant-lo i acomodant-lo per la defensa de la ciutat i del recinte de la Força Vella en particular.

---

999 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 348v, 22/11/1708

1000 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.165v, 12/04/1713

1001 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.154, 15/04/1724

1002 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.154v-155, 20/04/1724

1003 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.155v-157v, 22/04/1724

5.8. INFRAESTRUCTURES

Si parlem de les infraestructures de la Força Vella, haurem de parlar de les conduccions d'aigua per tal d'abastir, no només la cisterna de la caserna dels Alemanys, tal i com hem vist anteriorment, sinó també per abastir les fonts del recinte, com la font dels Lledoners. També haurem de parlar del sistema de clavegueram, de la seva construcció i manteniment, haurem de fer referència a l'edifici de les presons reials, ubicat a l'entrada sud, o porta de l'Onyar, del recinte, i finalment, haurem de parlar dels cementiris.

La conducció de l'aigua des de la muntanya fins a la ciutat, serà motiu de disputes, tant entre el comú i l'exèrcit, per tal de portar a terme el manteniment de les conduccions, com entre el capítol de la catedral i els dominics, per la manca d'aigua alhora d'abastir les fonts.

Sulpici Pontich, en el manuscrit que porta per nom *Episcopologi*, apunta que bisbe Berenguer de Pavo (1486-1506) "...á 5 Maig [1498] *entrevingué en la resolució de reparar la Font de la Plaça dels Lladorners, dita de la Seu, y á 18 novembre 1501...*"¹⁰⁰⁴ i el bisbe Jaume Cassador "...á 16 Agost 1593 [...] *offeri contribuir als gastos de la Font, però se encarregá lo gastar al Canonge Fontaner...*"¹⁰⁰⁵ Durant l'episcopat del bisbe Francesc Sanjust (1622-1627) "...á 15 Juliol 1623, *encaraque durave la causa de peritori de la Font se offerí, y ab ell lo Sr. Çarriera á contribuir per lo gasto del aqueducto, però no se acceptá...*"¹⁰⁰⁶

Sembla ser, i segons apunta Pontich, que "...lo Sacristá Segon á 2 Nonas Juny 1294 ab consentiment de Bisbe, y Capítol doná llicencia als Pares de St. Domingo de pendrer aygua del Puig Aygualér, honor de la Sacristia, y en ell de las fonts presents, y venideras, y fer aqueducto per terras á ell subjectes fins al convent..."¹⁰⁰⁷ Aquest fet, a la llarga, serà motiu de controvèrsia i de disputes entre el capítol de la catedral i els monjos dominics.

Pontich també aporta les dades de localització de la deu, la qual abastia l'església i la font dels Lledoners, el material del qual estava construït el rec o canal per portar l'aigua i el seu estat: "...Se deu advertir que las Fonts que antigament venian á la Iglésia, y Plaça dels Lladonérs, es devant la Sacristia Major, venía de la montanya mes enllá de St. Daniel, y ab conductos de fusta, que amenut se devian reparar, arribave á la Seu, y assó durá fins al cas que lo Capítol ideá provehirse del puesto que vuy la trau, de ahont se provehien los Pares de St. Domingo en força de las concessions prop ditas..."¹⁰⁰⁸ A partir d'aquesta decisió de prendre l'aigua del Puig Aigualer, presa pel capítol, es començaran a produir els enfrontaments amb els dominics.

1004 PONTICH, S.: *Episcopologi*. 1730. fol. 42v

1005 PONTICH, S.: *Episcopologi*. 1730. fol. 62v

1006 PONTICH, S.: *Episcopologi*. 1730. fol. 72

1007 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. II. fol. 93v

1008 Idem

Marquès apunta que el 1450 s'havia renovat la cisterna i la font i el 1460 el bisbe Jaume de Cardona i el capítol, demanen permís al rei Joan II per tal d'obtenir el permís per portar a terme la millora de la canalització de l'aigua, amb la construcció de canals de terracota, amb respiradors i amb la capacitat de recollir les aigües que fluïssin en el seu recorregut, sense permís dels propietaris però indemnitzant-los per l'import de la servitud.¹⁰⁰⁹

Sembla ser que el 1480 el capítol es proposa reparar l'antiga canalització o construir-ne una de nova, no queda clar què es portà a terme, el cas és que Pontich apunta que "...A 3 Juliol 1492 [...] se feu comptes per fer venir la Font de nou trobada sobre lo monastir de St. Daniel, que sens dubte es la que tenim vuy, però á 4 Maig 1498 [...] se resolgué tornar á la antiga...".¹⁰¹⁰ Cal pensar doncs, que sí que es va fer la canalització per tal de portar aigua de la nova deu fins al recinte de la Força Vella i la font dels Lledoners, però al cap d'uns anys, es va tornar a usar la deu amb la qual s'abastien antigament.

Marquès diu que entre 1515 i 1520 la font no estava en funcionament. En la darrera data, és quan es localitza la nova deu, apuntada anteriorment, al Puig Aigualler, una deu independent de la dels dominics i més propera a la catedral. A partir d'aquest moment es procedirà a la construcció del nou conducte d'un quilòmetre de recorregut, aquest rec serà creat en forma de mina, és a dir, de forma que hi pugui circular una persona per arranjar i netejar el rec o canalització. Serà obra de Gabriel Forsa, un arquitecte borgonyó, citat com a "mestre de fonts termes" i Sebastià Gual, fuster gironí, els quals apareixen registrats al *Llibre d'Obra* amb la tasca de "...fer venir aigua per les fonts de la Seu[...] per a la cisterna de la plaça de la Seu, la qual ja antigament és stada per dita raho feta...".¹⁰¹¹ Per tant, en aquell moment ja hi havia una cisterna a la plaça dels Apòstols.

Els dominics es queixen que la canalització els perjudica, ja que els eixuga la seva deu d'aigua, aquest fet conduirà a diferents plets, i finalment, el 1526, es va pactar una concòrdia en la qual, en una caseta que hi havia més enllà de la Gironella, per on passava l'aigua, aquesta es repartia en dos, un brocal anava destinat als religiosos de Sant Domènec i l'altre al capítol de la catedral.¹⁰¹²

Pontich apunta que "...A 15 Maig 1528 [...] se enfondí lo conducto en lo Sementiri per la cisterna nova...".¹⁰¹³ La cisterna nova a què es refereix, és la de la plaça dels Apòstols, construïda durant aquesta època. Cal apuntar, que les fonts i les cisternes van vinculades de forma inevitable, és a dir,

---

1009 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apóstoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona, 1948 pàg. 236 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La Fuente "dels Lledoners" restaurada*. Revista de Girona, nº1. Girona, 1955 pàg. 62

1010 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. II. fol. 93v

1011 ACG, *Llibre d'Obra*. Reg. LVIII segons FREIXAS, P.; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *La seu, promotora urbanística: les escales de la Pera*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg. 288

1012 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apóstoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona, 1948 pàg. 233-234

1013 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. II. fol. 94

la font dels Lledoners, va vinculada a la cisterna ubicada a la plaça que és la que l'abasteix d'aigua, de la mateixa manera que la cisterna de la plaça dels Apòstols, que està ubicada davant de la casa de l'Ardiaca major, va vinculada i abasteix la font de la Pera. La construcció de la font de la Pera, va molt lligada també a l'ús i construcció de aquesta nova canalització que transporta aigua des de la nova deu de Puig Aigualler fins a la cisterna de la font dels Lledoners i que també havia d'abastir la cisterna que es construeix al subsòl de la plaça dels Apòstols i que alhora havia d'abastir la font de la Pera, construïda durant la primera meitat del segle XVI. Aquesta font estava conformada per dos caps de lleó, dels quals manava l'aigua, que estaven aparedats a la paret i en l'angle superior que formaven els murs de contenció de les terres de la plaça dels Apòstols, s'hi ubicava una imatge de la Mare de Déu. Segons Marquès, les obres de la font comencen el 1525 i el 1528 encara s'hi estan portant a terme alguns treballs. Sembla ser que la nova conducció d'aigua que havia d'abastir les fonts dels Lledoners i de la Pera, comencen a alimentar les fonts el 1527, però després de la resolució del plet amb els Dominics, l'aigua sempre escassejarà en aquestes dues fonts, de manera que fins i tot s'arriba a tancar el pas de l'aigua pel sortidors a la nit, per tal de no malgastarla. Tot i això les disputes amb els dominics continuaran durant molt de temps per la manca d'aigua o pel mal estat de la conducció que porta l'aigua a la ciutat, font de reparacions continuades, que conduiran a més plets i reclamacions.

En aquestes primeres dècades del segle XVI, Joan Belljoc, encarregarà i tallara en alabastre una làpida commemorativa de l'execució de l'obra del portal de la mina, i en aquest mateix moment, ja havia fet o estava pendent de fer una escultura d'un Nen coronat per una Verge que s'havia de posar al capdamunt de les escales de la Pera, en el xamfrà de la cisterna.¹⁰¹⁴ La imatge de la Mare de Déu que corona la font de la Pera es construeix de nou el 1785 degut al mal estat de l'escultura. Del 1783 al 1785 es porten a terme pagaments a "*...Joan Figarola, mestre de cases de Gerona, lo construir la Mare de Deu de la Pera ab los demás gastos per dita imatge...*".¹⁰¹⁵ La corona de la Verge i del Nen, van ser fetes pel calderer Narcís Coll, segons Marquès, registrat en les despeses del mateix any 1785. Sembla ser que per evitar possibles desperfectes a la imatge, l'administrador de l'Obra de la Catedral, va disposar que l'escultura estigués subjectada a la paret que tenia al darrera i que es procedís a la construcció de una coberta per tal de protegir la pintura que la decorava: "*...Item he pagat a Joan Cartellá, mañá, un compte de les planxes de la cuberta de Ntra. Sra. de la Pera, varios permodos i altres ferros per fortificar la dita imatge...*" també es paga a Francesc Puig,

---

1014 ACG, *Llibre d'Obra*. Reg. LVIII segons FREIXAS, P; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.; SUREDA. M.: *La seu, promotora urbanística: les escales de la Pera*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg. 288

1015 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apóstoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona, 1948 pàg. 242

daurador, "...per pintar Ntra. Sra. de la Pera, Niño y taulada, mans, materials, etc..."¹⁰¹⁶

A finals del segle XVII, no només comparteixen l'aigua de la deu els dominics i el capítol, sinó que també, s'ha d'abastir la caserna dels Alemanys. Pontich apunta que "...A 16 setembre 1699 [...] fou demanada la aygua per lo Quartel de la Gironella, y encaraque los Dominicos consentian, La ciutat offeria costejar, y lo virrey ho escrigué, se negá á 29 desembre 1699 [...] A 26 Maig 1707 [...] se demaná per dit Quartel per dos, ó tres dies=á 28 [...] lo Comandant feu lo aqueducto, y se doná avís als Dominicos= á 10 desembre 1708 [...] se demaná altre vegada per alguns dies, y de aquí se seguí que no la tornaren mes, y no cuidaren de mantenirla; contingencia que se havia premeditat á 14 Abril 1690 [...] en que per veure posar soldats á la Gironella se tractá de mudar lo aqueducto..."¹⁰¹⁷ Com ja hem vist anteriorment al parlar de la caserna d'Alemanys, l'adob de la conducció d'aigua per abastir aquesta cisterna serà motiu de disputes durant un llarg període sobretot entre el comú i el governador, cada un d'ells atorgant la responsabilitat de l'arranjament de la conducció i de la cisterna a l'altre.

La manca d'aigua sempre va ser un problema i per aquest motiu, no es poden portar a terme altres projectes d'embelliment de la catedral i del seu entorn, com per exemple la font que estava projectada inicialment en la reforma urbana portada a terme a la primera meitat del segle XVI i que estava ubicada, en un temple, a la plaça dels Apòstols.

El sistema de clavegueram és una altra de les infraestructures a les quals hem de fer referència. Sembla ser, que seria possible que una part del sistema de clavegueram urbà de la Força Vella provingués d'època romana. Era un sistema net i efectiu però que demanava manteniment. Tenia una doble funció, la de recollir les aigües i la de eliminar les aigües negres. Aquesta xarxa de clavegueram sembla és la causant de litigis entre veïns i les autoritats públiques, ja que les conduccions passaven sota els carrers i creuaven finques privades. També es podien provocar disputes a l'hora de vendre immobles separats quan inicialment, es tractava d'un sol habitatge.¹⁰¹⁸ Trobarem, en aquest moment, permisos per la neteja del sistema del clavegueram i també llicències per a la construcció de clavegueres en el recinte de la Força Vella. A tall d'exemple trobem el 1738 una concessió de llicència a Llorenç Sala, mercader que demana "...que hallandose faltado de conducto para el desguassadero de la Agua sucia y demas, que necessita para la Limpieza de su casa necessita hacer un conducto para conducir dichas Inmundicias al conducto principal que passa por delante de la puerta de la casa que la tiene sita delante de la carcel de la presente ciudad como y tambien formar un canal por la parte de fuera de la pared de dicha casa que confronta al

---

1016 Idem

1017 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. II. fol. 96

1018 AMICH, N. M^a.; SAGRERA, J.: *Algunes dades sobre la higiene i la salubritat a la ciutat de Girona en els segles XIII i XIV*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.39. Girona, 1998 pàg. 97-99

callejon que sube a la Cathedral y unir aquel con otro que existe..."¹⁰¹⁹ Podem veure, doncs que al barri de la Força Vella se segueixen les mateixes pautes en el sistema de clavegueram que en la resta dels burgs de la ciutat. Aquesta xarxa de clavegueram està configurada per unes conduccions considerades principals o mestres, mantingudes i netejades pel comú, i unes de secundàries construïdes, mantingudes i netejades, pels propietaris particulars de les cases, després de sol·licitar la llicència a l'Ajuntament. Aquesta claveguera secundària anirà de l'immoble privat a la claveguera principal.

El 1741 es concedeix una llicència per construir una nova claveguera, que desemboqués a la que anomenen "*...conducto o valledar mayor de la carzel que discurre á las quatro esquinas...*"¹⁰²⁰ Per tal d'acabar amb els exemples, a l'any 1743 l'Ajuntament alerta que "*...en el callejon que va des del convento de capuchinos á la fuente de la Iglesia Cathedral se ha advertido de poco tiempo á esta parte haver un conducto del qual salen aguas Immundas y corrompidas y que bajan de la casa del cabildo que es del canonigo Joseph Codolar el qual se ha negado á sacar de allà el tal conducto. Acordaron que se pasasse papel de officio al Illre Cabildo de la Sta. Iglesia Cathedral de esta ciudad para que dispusiesse por expertos o en otra forma el medio que le parezca mas proporcionado para escusar aquello y no dar lugar á las quexas de los moradores en aquellas casas que estan vezinas y demás de la calle de la Forsa donde discurren las dichas aguas corrompidas...*"¹⁰²¹

Per tant, a nivell de la xarxa de clavegueram, hi ha una infraestructura principal o mestra distribuïda per zones, que és en la qual es connecten totes les clavegueres que es construeixen, de forma privada, procedent dels immobles particulars.

Pel que fa referència a les presons reials, sabem que inicialment i des d'antic, la presó estava ubicada a la banda de ponent del portal de l'Onyar i que ocupava varies cases. Segons Marquès "*...formava un quadrilàter irregular separat de les construccions veïnes per un espai d'ús públic. Al nord tenia una placeta, el carrer de la Força i el carreró de la Presó; a l'est hi havia una placeta on s'acabava el carrer que avui té el nom d'Oliva i Prat; pel sud tocava a la muralla vella, que, quan tenia funcions defensives, estava separada de les construccions properes; per l'oest limitava amb la muralla antiga ran del carrer de les Ballesteries...*"¹⁰²² De l'any 1712 tenim la notícia de l'ampliació de la presó amb l'annexió d'una casa contigua: "*... Per quant lo Señor Don Gregori Matas Ministre de Justicia de la Magt. del Rey Nostre Señor (Deulogde) ha dit al Señor Jurat en Cap de esta ciutat que per lo Real Servey de Sa Magt. y per unir ab las Presons Reals se hauria*

1019 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 75-76, 14/03/1738

1020 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 121v-122, 26/06/1741

1021 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 132-132v, 03/07/1743

1022 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984 pàg. 35-36

presa una casa á aquellas contigua per engrandirlas la qual era de M^o Pere Riera Prebere Beneficiat de la Seu y que per remplarsar aquella hauria esta ciutat de Donarne una de las que te o be lo Equivalent de aquella lo que sera Judicat per Son Valor..." El fet de reclamar una casa al Comú per tal de compensar la que han utilitzat per l'ampliació, el comú contesta "... que aquesta ciutat no ha may contribuhit en cosas de Presons..."¹⁰²³

El mal estat de les presons reials, farà que l'any 1752, es procedeixi a fer la capitulació de les obres que s'hauran de portar a terme, concedides a Josep Petit: "...deuen primer lloch desfer tot lo sostre del passadis que passa des de la casa [del carceller] a la dita presó.

Que lo Impressari deurá fer en dit passadis una Volta de Mahons de cap ben juntats y posats ab bon morté, formant un Arch en lo carrer de la Força y altre en lo carraro per sustenir la dita volta formantla per aresta, y deixant los dits Archs mitg palm mes baxos que la dita Volta.

Que quant lo Impressari tingui passada la dita volta, y Archs, deurá resar la dita volta de pedra menuda y bon morté ben macis, peraque la aygua no puga trabessarla, ni penetrarla, y quant se vaja fent, ó, resant deurá tambe tirari sempre aygua per ferne mes macis. [...] deurá tambe enllambordar tot lo dit Passadis de llamborda puntajada en menut sens haveri clot ni escantell algun y todas las juntas ben juntas en escayra, y desgruxadas a mitg palm, y quant se enllosará que las dega fer ben juntar y asentar ab Morté, y ditas llambordas que abriguian tots los Archs donantlos lo declivio que se li dirá, y posant una pedra ben treballada feta com una canal que llanse la aygua per ferne mes macis.

[...] deurá tapar las dos caras de dit Passadis, esto es la una que mira al carrer de la Forzay la altre que mira al carraró donant á estas parets quinze palms de alsada comptant des del nivell del Enllambordat en amont; las quals parets deurá formar de mahons de Pla en lo recta per fora dels Archs posanti dos Espitlleras de pedra picada de mitg palm de ampla y tres de alsada cada una y todas de una pessa en la cara que mira a la Força.

[...] deurá fer una Claveguera per rebren la immundicia de las canonadas de las nescessarias que baixan aixi dels quartos de las Donas, y dels Gentiles, com del quarto del costat de la Capella, la qual Clavaguera deurá fer; y comensar en lo cap devall de ditas canonadas fentla desguazar en una Clavaguera que se troba en la Escala del Carrero, y deurá fabricarla de dos palms y mitg de ampla, y quatre de alsada donantli tot lo declivio que de per si demanará, y enrayolanla de Mahons, ó, Llambordas posantlas del cap de mont rectas ab las de la Clavaguera de la Escala tant las Parets com los Enrajolats de dita Clavaguera que farà anant á cercar lo enrrajolat de la dita Clavaguera de la Escala, y deixant lloch en lo capdemunt de dita Clavaguera per formar y buydar ditas nescessarias; y finalment deurá cubrir dita Clavaguera de Llambordas ben ajuntadas.

1023 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 104-104v, 06/04/1712

Que deurá lo dit Impressari desfer, y tornar fer de nou totas las canonadas de ditas tres nescessarias advertint que cada una de per si deurá tenir una canonada donantli un palm de boca y que antes de posar cano algun deurá rebatrer be de guix, y Morté la paret ahont deuran collocarse los canons peraque estos no traspuen ni donene cap perjudici a la casa del Dr. Anton Ferrer.

Que totas las ditas tres canonadas deurán ser posadas á plom de dita Clavaguera, y del asiento de ditas nescessarias posant per aciento de cada una de ellas un Ambut gran, lo canó del qual no deurá tenir mes de mitg palm de forat; y ditas canonadas deurán ser ben aparedadas ab guix, y Morté ben massis peraque no pugan vassar ni transpuar...".¹⁰²⁴

També s'han de portar a terme reformes a l'interior de l'edifici, com per exemple en el sostre de la capella o tapar amb una paret l'escala, etc.

El 1756 es tornen a portar a terme arranjaments degut a un esvoranc obert a un dels murs de la presó¹⁰²⁵ i el 1758 tornem a tenir notícies d'arranjaments de poca importància en l'immoble.¹⁰²⁶

Novament les presons reials es tornen a mencionar l'any 1761, a partir d'un memorial presentat pel vigilant de la presó en el qual apunta la presència de goteres i la consegüent inundació de les cambres, la presència d'un esvoranc, provocat, altra vegada, pels presos, els quals es van donar a la fuga. El vigilant de la presó, aprofita també per queixar-se del poc gruix que tenen els murs.¹⁰²⁷

Finalment, el 1799 el vigilant, altre cop, demana que degut al mal estat de les presons i del gran nombre de presos... que s'ampli l'edifici amb un immoble veí i que es portin a terme els arranjaments necessaris. En resposta a tal demanda, l'Ajuntament va crear una comissió per tal de procedir a valorar l'estat de l'immoble i les demandes del vigilant de la presó.

Per tant, trobem un edifici que funciona com a presó i que a principis del segle XVIII incorpora un nou immoble, ja que s'ha quedat petit. El 1752 es porta a terme una gran reforma en el recinte i durant els anys següents s'hi succeeixen diferents arranjaments, fins a finals del divuit, quan l'edifici, en aquell moment s'ha tornat a quedar petit.

Hem de parlar també dels cementiris que hi ha en el recinte de la Força Vella. N'hem de mencionar dos, un ubicat a l'entorn de l'absis de la seu i un altre a la plaça dels Apòstols. El cementiri situat a l'entorn de l'absis Pontich el descriu de la forma següent: "*...Sementiri dels negres es lo terreno que corra desde la trencapassa de dessota del Palacio á part de tremontana entre les parets del Palacio, y lo carrer, ahont á 19 febrer 1538 [...] lo Capítol concedí al 13 Bisbe poder edificar fins á nou canas en llarch, cuidant lo Sr. Bisbe del decret apostolich; Y en recompensa lo Sr. Bisbe*

1024 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 268v-271, 24/11/1752

1025 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 75-76, 26/04/1756

1026 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 158-158v, 17/05/1758

1027 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 346v-347, 11/12/1761

*concedí poder construir Cubert, ó caseta per picar pedra en lo sementiri arrimant á la paret de Palacio sense tapar finestra alguna...".*¹⁰²⁸ Pontich documenta dos cementiris, el dels negres, a l'entorn de l'absis i a tocar del palau episcopal i el dels Apòstols, a tocar de la paret occidental del palau episcopal, davant l'entrada meridional de la seu, aquest cementiri, segons Pontich *"...antigament se nomenave Lo Marrech..."*¹⁰²⁹ o també se'l troba citat com a cementiri inferior.

Marquès apunta que el cementiri inferior, tenia, a davant mateix del portal dels Apòstols, una sepultura comuna del capítol, de la qual ja se'n tenia notícia el segle XIII.¹⁰³⁰ A les Resolucions Capitulars de 1722 s'autoritza que es traslladin al cementiri inferior unes lloses sepulcral del cementiri superior, que ja no tenien cap ús, per tal de substituir-ne unes que estaven molt deteriorades.¹⁰³¹ Durant aquest mateix any i segons documenta Pontich, *"...A 26 setembre 1722 [...] fou igualat, y aplanat lo Sementiri davant lo portal dels Apostols..."*,¹⁰³² també apunta que a partir de 1729 no es permet enterrar en el cementiri sense llicència.

El 1755 es decreta que *"...qualsevol que elegesca sepultura en lo pla de la portalada dels Apostols o en lo enllosat, dega fer una llosa per posarla sobre la sepultura o clot, u fer dos trossos de paret, porque no se enfonsia y se conservia igual lo paviment, observant lo mateix en los que se enterraran en los clots ja fets, y si tenen llosa, en quant a los trossos de paret solament..."*.¹⁰³³

Per tant, en aquell moment tenim ben documentats dos cementiris, el superior o alt, a tocar de l'absis, i el de la plaça dels Apòstols que es veurà transformat amb la reforma urbanística de començaments del segle XVI.

5.9. RESUM

El barri de la Força Vella es veu molt marcat urbanísticament per l'orografia de l'indret, configurat per tres terrasses amb un fort desnivell. Aquestes tres terrasses configuraran una ciutat inicialment i un barri amb el pas dels temps, que des d'època romana s'adaptarà a ella, primerament amb la construcció de una trama ortogonal, típicament romana, que s'anirà desdibuixant amb el pas dels

---

1028 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. III. Fol. 150

1029 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. III. fol. 227, també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apóstoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona, 1948 pàg. 228

1030 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apóstoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona, 1948 pàg. 229

1031 ACG, *Resolucions Capitulars*, 51, fol.42 segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apóstoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona, 1948 pàg. 229

1032 PONTICH, S: *Repertori alfabètic*. 1730, vol. III. fol. 150

1033 Marquès que apunta també que és tracta d'uan nota preliminar del *Llibre de la Obra de la Seu de Girona* dels anys 1785-1787, de l'Arxiu Capitular, i també de les *Resolucions Capitulars*, 60, fol.161v segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apóstoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona, 1948 pàg. 230

segles però que en època moderna encara es pot intuir. Aquest entremat de carrers s'anirà modificant a partir de la construcció de voltes sobre les vies o de la seva privatització, a mesura que vagi creixent la població establerta en el barri. Val a dir que amb la cristiantització de l'àrea del recinte de la Força Vella, amb el trasllat de la catedral dintre les muralles, el barri s'anirà convertint cada vegada més en un enclavament propietat de l'església. La presència del Call jueu també va marcar la fisonomia de l'indret, sobretot els carrers de l'entorn del carrer de la Força, els quals, en època moderna encara guarden records de la presència de la comunitat jueva, si més no, en el nom d'algun dels carrers, com el carrer de la Sinagoga o el carrer dels Jueus.

En època moderna moltes de les cases són habitades per eclesiàstics, això fa que, per exemple, un dels noms amb el qual es coneix el carrer dels Alemanys en aquest moment sigui també el del carrer dels Capellans, fet que també dificulta l'estudi del barri, ja que, al no tributar, no apareixen a segons quins documents que són objecte d'estudi, com les talles o els censos.

La ciutat va creixent i el barri de la Força es va secularitzant cada vegada més. La gran presència de l'estament eclesiàstic marcarà el caràcter del barri. El capítol de la catedral serà el promotor de les grans obres que es porten a terme a la zona, tan a nivell urbanístic, com a nivell arquitectònic. En aquest moment hem vist la evolució del palau episcopal, gràcies a les ànsies dels seus estadants a deixar-hi una petjada o empremta, també hem resseguit l'evolució de l'obra de la catedral, amb una evolució de forma força intermitent i poc progressiva.

En aquest període veurem dos grans intervencions a nivell urbanístic i arquitectònic, la gran obra d'aquest moment, sens cap mena de dubte, serà la construcció de la façana, l'escala i el campanar de la catedral, creant a la Força Vella, una nova perspectiva inèdita fins aquell moment, amb l'escalinata, la funció de la qual, sembla la de ponderar la bellesa i la presència de la seu amb la seva façana-retaule i el campanar.

A més el capítol de la catedral serà també el promotor d'una altra gran obra urbanística: la plaça dels Apòstols, la font, amb la seva cisterna, i les escales de la Mare de Déu de la Pera. Una important intervenció urbana pensada per tal de ressaltar i donar més presència a la catedral, creant una nova perspectiva urbana, pujant des del carrer de la Força, on una nova escala ens condueix a la catedral, constituint un nou camí d'accés i una nova panoràmica dintre de l'entremat urbà de la Força Vella.

Les muralles tindran una presència molt important al recinte, però en aquests moments, no es portaran a terme grans intervencions. Podem parlar del reforçament de la porta de Sant Cristòfol i la construcció de la caserna dels Alemanys, a nivell militar, però no és un dels barris amb més presència de l'exèrcit ni amb més intervencions de caire defensiu.

El capítol serà també el que finançarà la nova conducció d'aigua per tal d'abastir les seves fonts, la dels Lledoners i la de la Pera, però les disputes amb els dominics, farà que els projectes

d'embelliment de l'entorn de la seu, quedin aturats.

El sistema de clavegueram, tal i com hem vist anteriorment, funciona com la resta de la ciutat. Es tracta d'una xarxa formada per conductes principals en els quals hi desemboquen els conductes secundaris, el manteniment, conservació i arranament dels quals, és de caire privat. Aquest sistema de clavegueram portarà, algunes vegades a disputes entre veïns i també amb el Comú, qui a través de denúncies, mana les reparacions i arranaments.

Un tret característic del barri és la presència de la presó, un immoble que arriba a l'edat moderna molt deteriorat i mancat d'espai.

Així doncs, hem vist un barri eminentment secular, on el gran propietari serà l'estament religiós i que a partir de la presència de la catedral anirà augmentant el seva influència a través de deixes testamentàries o de la compra directa. Un exemple de creixement immobiliari dintre de l'entremat urbà de la Força Vella i que en canviarà la configuració urbana de forma important, és l'edifici de la Pia Almoina, que a partir d'un habitatge, va creixent fins a tenir la propietat de un gran nombre de cases i convertir-se en un dels grans palaus del barri, com també ho serà el col·legi de Sobreportes, quan passarà a mans de la família Pastors o la Casa de Cartellà, que a partir de l'adquisició de diverses vivendes veïnes, esdevindran els grans casals del barri. La casa dels Cartellà però, perdrà la seva funció de gran palau, per convertir-se en el convent dels caputxins a Girona.

Un barri doncs, embrió de la ciutat, que s'anirà transformant i adaptant a les diferents èpoques, esdevenint el gran centre religiós de la ciutat, i on aquest poder serà més notable, promovent construccions arquitectòniques, reformes urbanístiques i noves infraestructures.

6. BURGS DE L'ARENY I LA VILANOVA

6.1. TOPONÍMIA / **326**

6.2. DADES HISTÒRIQUES / **327**

6.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ / **329**

6.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT / **337**

6.5. CARRERS I PLACES / **338**

6.5.1. Carrer de l'Argenteria / **339**

6.5.2. Carrer de la Cort Reial i voltes de la Cort Reial / **340**

6.5.3. Carrer del Forn de la Cort Reial / **341**

6.5.4. Carrer de les Pescateries / **342**

6.5.5. Carrer dels Mercaders / **343**

6.5.6. Carrer de la Ferreria Vella / **344**

6.5.7. Carrer de la Sabateria Vella / **346**

6.5.8. Carrer de Ciutadans / **347**

6.5.9. Carrer dels Abeuradors / **349**

6.5.10. Voltes dels Esparters / **352**

6.5.11. Carrer que va de la plaça del vi al pont de Sant Francesc / **354**

6.5.12. Carrer del pes de la palla / **354**

6.5.13. Carrer del Carme / **355**

6.5.14. Carrer de l'Albareda / **356**

6.5.15. Carrer d'en Vern / **358**

6.5.16. Carrer d'en Banyoles / **359**

6.5.17. Carrer de N'Àuriga / **359**

6.5.18. Carrer Nou / **360**

6.5.19. Carrer del Pallol / **361**

6.5.20. Carrer de Sant Josep / **362**

6.5.21. Carrer que va del convent de Sant Domènec al de nostra
Senyora de la Mercè / **363**

6.5.22. Pujada de Sant Domènec / **364**

6.5.23. Rambla de Sant Domènec / **366**

6.5.24. Pujada de Sant Martí / **366**

6.5.25. Muntada del Partit / **368**

6.5.26. Carreró al costat del Convent del Carme / **368**

- 6.5.27. Carrerons / **369**
- 6.5.28. Plaça de la carnisseria de l'ovella / **370**
- 6.5.29. Plaça de les Cols / **371**
- 6.5.30. Plaça de l'Oli / **373**
- 6.5.31. Plaça del Vi / **375**
- 6.5.32. Plaça d'en Bell-Lloc / **376**
- 6.5.33. Plaça del Carrer Nou / **377**
- 6.5.34. Placetes / **377**
- 6.5.35. Escales / **378**
- 6.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ / **380**
  - 6.6.1. Habitatges i palaus / **380**
  - 6.6.2. Comerços i tallers / **419**
  - 6.6.3. Edificis religiosos / **427**
  - 6.6.4. Casernes i edificis militars / **445**
- 6.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS / **453**
- 6.8. PROPIETATS MUNICIPALS, SEVEIS I INFRAESTRUCTURES / **459**
- 6.9. RESUM / **471**

6. BURGS DE L'ARENY I LA VILANOVA

Els burgs de l'Areny i la Vilanova són dos àrees que configuren la zona de la ciutat immediata a la banda sud dels murs vells i de la Força Vella i que s'estendrà, baixant cap a l'oest, al llarg de tot l'areny del riu Onyar i pujant, cap a les muntanyes de les Pedreres.

Veiem doncs, que es tracta de dos burgs diferents, la seva configuració i el procés de creixement també serà diferent i les característiques de cada zona els conferiran uns caràcters en alguns casos totalment oposats. Si el burg de l'Areny el podem descriure amb paraules com moviment, activitat, massificació... el burg de la Vilanova el descriurem amb mots com tranquil·litat, quietud,...

Tot i les divergències entre un i altre, els tractarem de forma conjunta, explicant les diferències entre ells i alhora tractant-los com a una unitat, ja que des del moment en el qual formen part del mateix recinte emmurallat, formen part d'una unitat física i en molta documentació de l'època són tractats com a tal. Un exemple d'aquest tractament de forma unitària el trobem en el document anomenat "L'Estima" de 1535, del qual ja n'hem parlat amb anterioritat, i que és estudiat per Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera, configurant un dels volums de la col·lecció *Història Urbana de Girona*.¹⁰³⁴

Ens basarem en altres obres d'aquests mateixos autors, per tal d'introduir la part més històrica i que fa referència als precedents o inicis dels burgs,¹⁰³⁵ com també ens remetrem a l'obra de caràcter general titulada *Història de Girona*, coordinada per Julià Maroto i dirigida per Lluís Costa.¹⁰³⁶ De caràcter més concret és l'article publicat als Annals de l'Institut d'Estudis Gironins titulat *Història urbana: la primera expansió meridional*.¹⁰³⁷

Pel que fa referència als diferents apartats, ja més concrets, ens referirem a les obres de Jaume Marquès i Casanovas, vistes anteriorment als altres capítols, tant els articles publicats al diari *Los Sitios de Gerona*, com el recull i ampliació que d'aquest en fa als diferents llibres editats.¹⁰³⁸

Per la informació i dades sobre els diferents edificis religiosos establerts en aquesta zona, ens basarem en diferents articles de caràcter particular, però també, i com a base, en l'anomenat

1034 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona l'any 1535*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1995 vol. 2

1035 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona en el Segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona. De Carlemany al feudalisme (785-1075) El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2003-2004 vols. 5 i 6

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del segle XIV: la plenitud medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1998 vol. 3

1036 COSTA, Ll.: *Història de Girona*. CCG Edicions. Girona, 2006

1037 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Història urbana: la primera expansió meridional (segles XI i XII)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.34. Girona, 1994 pàg. 13-29.

1038 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979

Repertori Alfabetic de l'arxivador de la Seu Sulpici Pontich,¹⁰³⁹ i també amb el treball de Roig i Jalpí, *Resumen historial de las grandezas y antiguedades de la ciudad de Gerona*¹⁰⁴⁰.

Com a documentació de l'època, ens basarem amb censos, fogatges i cadastres, però també i sobretot amb les dades que ens aporta el Manual d'Acords de l'Ajuntament de Girona.

Per tant, a partir de totes les dades documentals veurem l'evolució d'una zona configurada per dos burgs de característiques força diferents, ubicats al costat sud de les muralles de la Força Vella, que creixeran i es desenvoluparan cap a l'oest fins a tocar a l'Onyar i cap a l'est, pujant en direcció a les muntanyes de les Pedreres.

6.1. TOPONÍMIA

La denominació de Vilanova, apareix a finals del segle XII com a topònim, per designar una àrea extramurs de la ciutat que es va expandint en direcció a les Pedreres. La denominació d'Areny, referit al sector meridional de les muralles de la Força Vella, entre l'anomenada Via Augusta i l'Onyar, apareixerà també durant aquest segle, abans es denominava *alveus* de l'Onyar.

Si observem els noms dels carrers, podem veure que n'hi ha un grup que fan referència a oficis, com el carrer dels Mercaders o el carrer de l'Argenteria, un altre grup rep la seva denominació partir o en funció del mercat que s'hi portava a terme, com la plaça de les Cols o la plaça de l'Oli. Trobem topònims que fan referència a famílies benestants o importants establertes al carrer, com el carrer d'en Banyoles o el d'en Rossinyol, o que es refereixen a la condició social dels habitants del carrer, com el carrer de Ciutadans.

Un altre agrupació de topònims són els que fan referència a edificis religiosos que al llarg dels anys s'instal·laran als burgs, com la pujada de Sant Martí o la plaça de la Mercè i per finalitzar també trobem topònims que es refereixen a edificis civils, com el carrer de la Cort Reial.

Per tant trobem una gran varietat de denominacions o topònims per referir-se a tot un mosaic de carrers que configurarà la zona de l'Areny i la Vilanova, i que faran referència, de forma indirecta, a les diverses característiques dels burgs: una zona amb alta presència artesanal i comercial, on resideixen les famílies benestants de la ciutat, que hi construiran els seus palaus, i on aprofitant els grans espais que no estan urbanitzats, s'hi instal·laran un gran nombre d'ordes religioses, que construiran els seus convents o recintes monacals en aquesta zona.

1039 PONTICH, S.: *Repertori alfabètic*. 1730. 3 vols.

1040 ROIG I JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas, y antiguedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678

6.2. DADES HISTÒRIQUES

El creixement urbanístic d'aquests dos burgs, es produeix a partir del segle XII, però anteriorment, des de la meitat del segle XI apareixen documentades les disputes entre el comte rei Ramon Berenguer IV i posteriorment Alfons I amb el bisbe de Girona, pels drets sobre els terrenys que configuren l'Areny. El 1172 s'arranjà el contenciós fent el repartiment de les terres, de manera que el comte rei li correspondran les terres situades al nord de la plaça del Vi (encara no urbanitzada en aquell moment) i el bisbe les ubicades al sud de la plaça.

La forma urbana d'aquesta zona de la costa de les pedreres i de l'areny de l'Onyar, documentalment era, amb anterioritat al creixement que començarà al segle XII, una zona rural, amb la presència de pocs masos, horts i el recorregut de la via romana, l'anomenada Via Augusta, que sortia per la porta sud de la ciutat, també anomenada porta de l'Onyar.

En mig del contenciós entre el bisbe i el comte rei, Ramon Berenguer IV, l'any 1160, donà a Pere de Balma “...en el seu mercat que és fora murs de Girona, a l'areny, en la seva part occidental junt al riu Onyar, potestat i lloc per edificar obradors, bancs i taules...”,¹⁰⁴¹ no es tracta de la creació del primer mercat urbà, ja que inicialment, el mercat estava ubicat a la plaça de la Catedral, anomenada en aquell moment plaça del Mercadell, ni és tampoc el primer mercat extramurs, ja que el que fa Ramon Berenguer IV és regularitzar el mercat, ja existent, i atorgar-li protecció comtal.

Amb la regularització del mercat, es produeix una revaloració dels terrenys i seguit per un creixement important en la zona de l'areny, però sempre a la part més allunyada de l'Onyar per tal d'evitar les crescudes del riu. D'aquesta manera s'inicia una ordenació de la zona de l'Areny. Tota aquesta activació urbana d'aquesta zona propera al riu, es deu també i en gran part, a la creació d'un mur de contenció, que havia de minimitzar els danys de les avingudes del riu Onyar. El primer mur està documentat a partir de la segona dècada del segle XIII.

La densificació i creixement urbanístic de l'areny de l'Onyar va fer que la zona destinada inicialment a mercat es desplaçés més cap a ponent, cap a la riba de l'Onyar, traspassant el mur de contenció construït al llarg de tot el costat de llevant del riu, des del burg de Sant Feliu fins a l'Areny, per tal d'evitar i protegir les noves edificacions i el nou entremat urbà de les avingudes de l'Onyar. En aquest mur inicial serà on s'hi recolzaran els pilars de les voltes que configuraran la fisonomia de la que coneixerem com la plaça de les Cols, i farà que sigui necessària la construcció d'un nou mur durant la segona meitat d'aquest segle XIII.

A finals dels anys 20 del segle XIII el mercat estava establert i organitzat a la zona entre el mur de

---

1041 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.Mª i SAGRERA, J.: *Història Urbana: la primera expansió meridional (segles XI i XII)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 34. Girona, 1994 pàg. 18

contenció de l'Onyar i el riu. Serà en aquest moment, en el 1229 que es documenten les voltes de la plaça de les Cols, aquesta construcció de cases sobre arcs serà molt típic d'aquesta zona, i per guanyar espai, moltes vegades, aquestes voltes s'ubicaran sobre els carrers. No és un fet aïllat del burg de l'Areny, ja que anteriorment, en el recinte de la Força Vella, hem vist la construcció de ponts per tal d'unir dues cases separades per un carrer i permetre, alhora el pas per aquest. Com també hem vist com la plaça de Sant Pere, es produïa una concessió constant de llicències que permetien la construcció de voltes davant de les cases que en configuraven el seu perímetre.

El burg de la Vilanova, és un cas ben diferent. Es localitzarà a la part de llevant del carrer dels Ciutadans i de la plaça del Vi, era una zona rural, en la qual s'hi localitzaven camins, ja des d'antic, potser d'origen romà, que pujaven cap al portal Ruffí. Aquests camins seran els eixos de creixement d'aquest burg, juntament amb l'església suburbana de Sant Martí Sacosta i el seu cementiri, dels quals se'n tenen dades documentals de finals del segle IX, tot i que, la seva existència, podria ser anterior a aquest moment. La seva fisonomia serà diferent a la de l'Areny, amb una densa urbanització, la Vilanova, en canvi, degut a les característiques topogràfiques de la zona, la densitat serà molt menor i tindrà un aspecte més suburbà, amb molts patis i horts.

A partir del segle XII trobem algunes referències a l'alou de Sant Martí, més constants a partir del segle XIII. En aquest moment, l'àrea que estem estudiant, estava dividida, documentalment, en cinc alous: l'Areny, el Cap de l'Areny, la Costa de Sant Martí, la Vilanova i el Puig de la Vilanova. Aquestes denominacions aniran desapareixent amb el pas del temps, però encara en trobarem alguna referència esporàdica.

Per tant, ens trobem amb dos burgs de característiques ben diferenciades, que sorgeixen de forma paral·lela en el mateix període de temps. Un, serà el motor econòmic de la ciutat, creixent a redós i a partir del mercat, en els carrers adjacents s'hi establiran diferents obradors d'artesans i botigues, agrupant-se normalment per carrers. També s'hi ubicarà la casa de la ciutat, i al seu entorn, les cases de les famílies principals de la ciutat.

La zona de la Vilanova, creixerà entorn de les antigues vies de comunicació amb la porta Rufina i a partir de l'església i cementiri de Sant Martí Sacosta. Sempre tindrà aquest caràcter més suburbà degut a la orografia del terreny, aquesta fisonomia suburbana serà la que li permetrà acollir a les diferents ordes religioses que s'aniran establint a Girona a partir del segle XIII.

Aquests dos burgs, quedaran plenament integrats físicament dintre de la ciutat, a partir de la construcció de la muralla ordenada per Pere III el 1362.

6.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ

En els burgs de l'Areny i la Vilanova, hi resideixen un gran mosaic de professions i de classes socials, que s'aniran articulant a partir de diferents carrers o zones. Per tal de portar a terme l'estudi d'aquest perfil humà i aportar-ne quatre pinzellades, ens basarem, com ja ho hem fet en els altres capítols, amb l'estudi que Santiago Sobrequès porta a terme del cens de 1462,¹⁰⁴² també amb l'estudi del fogatge de 1558 fet per Antoni Simon i Ramon Alberch.¹⁰⁴³ Per donar un cop d'ull a la configuració de la ciutat durant el segle XVII, usarem la talla de 1651 estudiada per Josep Clara¹⁰⁴⁴ i per finalitzar, el Reial Cadastre de 1716 ens servirà per poder esbossar el perfil humà del XVIII.¹⁰⁴⁵

En el primer cas, el del cens de 1462, ens divideix l'Areny i la Vilanova, no en carrers sinó més aviat en zones o veïnats, tal i com ja ha fet en altres burgs. Aquest és el motiu pel qual es registren 190 famílies al que anomena Plaça de les Cols. Aquí segurament inclou l'entremat de carrers i carrerons perpendiculars a la plaça, una part de l'Argenteria fins arribar a la porta sud, la del pes de la palla. El mateix ens trobarem en el que denomina com *Les Albergaries*.

La zona denominada *Lo veynat de la Cort e la Argenteria* consta de seixanta-dos focs, entre els quals podem trobar un gran ventall d'oficis (fins a vint-i-quatre de diferents), des dels que s'engloben en el sector administratiu com els escrivans, amb el major nombre de representants (nou individus), els juristes amb tres, o un procurador, també trobem en major nombre, cinc mercaders, cinc sastres, quatre carnisers, tres argenters o tres calceters, entre molts altres.

La *plaça del oli e carrer dels Ciutedans* seria una altra zona d'estudi. Vint-i-cins oficis diferents hi tenen representació. Entre ells cal destacar en major nombre els nou sastres i els sis escrivans. També amb nou individus hi habiten els denominats *ciutedans*. Ja amb menys representants, trobem els sabaters (quatre), els fusters i els *spaciers* (tres)...

L'àrea que apareix denominada com *Les Albergaries*, engloba uns cent cinc focs, entre els quals hi destaquen amb major nombre, els deu sabaters, els nou paraires, amb set representants hi ha els *albadiners* i els ciutadans i amb cinc els escrivans. Val a dir, però, que el repartiment dels oficis i de les classes socials estaria en funció de la proximitat a la plaça de les Albergueries, plaça que durant l'edat moderna ja es coneixerà amb el nom de plaça del Vi. Per tant a la plaça i al seu entorn immediat, com el carrer de l'Albereda, hi localitzaríem l'habitatge dels set ciutadans, mentre que a la

---

1042 SOBREQUÈS, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 6. Girona, 1951 pàg. 193-246

1043 SIMON, A.; ALBERCH, R.: *L'economia i la població fironina segons el fogatge de l'any 1558*. Estudi General, nº2. Girona, 1982 pàg. 33-57

1044 CLARA, J.: *La ciutat de Girona a mitjans segle XVII (a través de la talla del 1651)*. Estudi General, nº2. Girona, 1982 pàg. 59-84

1045 BOADAS, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Institut d'Estudis Gironins, Ajuntament de Girona. Girona, 1986

part més allunyada de la plaça de les Albergueries, anant cap a la zona més meridional de la ciutat o enfilant-se cap a la muntanya de les Pedreres, hi viurien els traginers, bracers, teixidors...

El centre del que seria el burg de l'Areny, estaria configurat per un entremat de carrers que el cens de 1462 anomena *La plaça de les Colls*. Ja hem dir que aquesta àrea s'estendria segurament des del carrer de l'Argenteria fins al pes de la palla, i inclouria tots els carrers perpendiculars a ells. En aquest sector s'hi registren cent noranta-sis focs dedicats com a la resta del burg, a una gran varietat d'oficis diferents. En aquesta zona s'hi localitzaran trenta-set paraires, disset teixidors, deu escrivans, deu barbers, sis mercaders... Val a dir també, que a la zona més cèntrica, suposant que el centre d'aquesta àrea seria la plaça de les Colls, s'hi trobarien les botigues i obradors dels sabaters, drapers guanters, barreters, entre molts altres, mentre que la zona més allunyada de la plaça hi habitarien els teixidors, els paraires, els basters,...

Val a dir doncs, que a mitjans del segle XV, la classe alta de la ciutat de Girona, els ciutadans honrats, els mercaders i la gent amb recursos, s'establí a la zona configurada per la plaça de l'Oli, el carrer dels Ciutadans, la plaça de les Albergaries i el carrer de l'Albereda i els seus entorns més immediats, és a dir, en una part del recorregut de l'antiga via Augusta i carretera de Sant Feliu. Aquesta tònica ja no canviarà en l'època Moderna, i les grans famílies benestants de la ciutat s'establiran en aquesta àrea, mentre que les famílies de condició més modesta, habitaran a les zones que podríem denominar més perifèriques dels burgs. A la part que considerariem centre, hi podem trobar un entremat de carrers habitats per l'artesanat i els comerciants, la presència dels quals, donarà nom a molts d'aquests carrers.

Cal dir que en aquest moment, a mitjans segle XV, la zona de la Vilanova està molt poc edificat, i les àrees que estan més habitades son a l'entorn de Sant Martí Sacosta i la part més sud-est de la ciutat.

El fogatge del 1558 reflecteix el mateix panorama que presenta el cens de 1462, però especifica molt més els noms dels carrers i places, concretant més la informació. Aquest document divideix el burg de l'Areny i el de la Vilanova en els següents carrers i número de focs: *La plassa de las Colls*, hi haurien cinquanta-sis focs, dels quals en destaquen els dotze sabaters i els catorze individus sense especificació d'ofici concret. Hi trobem també entre altres tres *barreters*, quatre argenters, tres barbers i tres calceters. D'aquests focs però hi hem d'afegir els que estan inclosos dintre l'apartat de *La volta de la plassa de las Colls*, els quals sumen trenta-un. D'aquests podríem parlar dels onze calceters, els sis botiguers i els cinc individus dels quals no se'n especifica l'ofici.

En *Lo carrer del Abaurador*, hi localitzem catorze focs, dels quals tres són calceters, dos sabaters i dos *micers*, amb major nombre de representants.

Trenta focs es registren en *Lo carrer dels Mercaders*, d'ells destaquem sis *baixadors*, tres torners,

dos ataconadors i dos *tiraters*.

Dels vint-i-nou focs que configuren *Lo carrer de la Cort*, hi trobem tres notaris, tres *micers* i un metge. Sis dels focs es troben sense especificació de l'ofici, entre ells hi destaca Michel Hierònim Campmany, membre d'unes de les famílies benestants de Girona.

A *La plassa del Oli* s'hi registren trenta-dos focs, dels quals cinc són sastres, tres són sabaters, un d'ells també és pintor, dos teixidors i dos *micers*. També hi destaquen els set focs dels quals no hi ha ofici conegut. Aquesta plaça la tenim referida també en l'apartat següent en el qual s'hi engloba *La plassa del Oli y carrer dels Ciutadans*, on es comptabilitzen cinquanta focs, dels que destaquem nou individus denominats mossèns,¹⁰⁴⁶ dels quals hi ha Mossèn Francesc Sansaloni i Mossèn Francesc Agullana, membres de la classe alta de la ciutat. Sis *micers*, sis individus sense cap ofici conegut, cinc sastres, cinc fusters...

Vint-i-set focs es comptabilitzen a *La Ferraria Vella*, amb una gran varietat d'oficis: revedadors, sabaters, escrivans, matalassers, guanters, porter del General, notari, vinater, vidrier...

A la *plassa del Vi* s'hi compten disset focs, d'aquests tres són denominats com a mossèns, trobem també un mestre, un veler, un *micer*... i en *Lo carrer de Lalbareda*, dels trenta-tres focs, hi destaquen sis focs sense especificar, tres mestres de cases, un corredor d'orella, un juglar, un mercader, un mestre i un notari reial, que conviuen amb un *cardedor*, un bracer, dos paraires...

Si pugem en direcció a la zona que correspondria al burg de la Vilanova trobem onze focs que configuren la zona o carrer de *La Olivera de Sant Martí* d'aquests, quatre no s'especifica l'ofici però trobem un missatger, un porter, un hortolà i un bracer...

Lo carrer Nou que puja des de la plaça del Vi cap a la zona més muntanyosa, comptabilitza cinquanta-sis focs. D'aquests destaquem els nou *cardedors*, els cinc paraires, quatre teixidors de llana, tres ataconadors, dos teixidors de lli i dos teixidors. També hi trobem dos traginers, un nuntio (nunci) del Bisbe, un carboner,...

Segueix el recompte de focs per *Lo carrer de m^o Beuda*, on se'n registren disset, dels quals tres són *cardedors*, dos són bracers, dos són traginers...

Lo carrer qui va al Portal del Carme està configurat per quaranta-un focs, entre ells hi trobem cinc traginers, dos ferrers, dos abaixadors, dos esparters, un traginer, un apotecari, un hostaler...

Per tant veiem que en la zona del burg de l'Areny i més propera a la zona que podríem denominar com a centre, entorn del mercat que s'estableix a la plaça de les Cols, s'hi ubiquen els artesans i venedors de tot tipus de productes com guanters, apotecaris, botiguers, barreterers, calceters, sabaters, argenters... mentre que a l'entorn del carrer dels Ciutadans, plaça de l'Oli i plaça del Vi s'hi

---

1046 Ja hem explicat anteriorment, que la denominació de mossèn era un tractament que es donava als cavallers, als ciutadans honorats o a altres membres de la mà major.

estableixen més nombre de sastres, els pintors,... ja que aquesta zona serà l'escollida per la classe alta de la ciutat per establir-hi la seva residència i per aquest motiu també hi trobem aquest tipus de comerç, ja que els consumidors principals d'aquest productes seran els habitants dels grans palaus de la ciutat, establerts en aquesta zona.

Aquests carrers anteriorment citats i juntament amb el carrer de la Cort corresponen a la zona on es concentren més individus dedicats a oficis del sector de l'administració: notaris, notaris reials, escrivans, missers, causídics... també i per la mateixa raó que hem vist anteriorment, els seus grans clients seran tota la classe alta gironina.

Cap a la zona que podríem considerar més perifèrica, la zona de la Vilanova, més pròxims al perímetre emmurallat, els habitants formen part de les classes més humils o els que es dediquen a tasques que per les característiques de l'obrador o del treball portat a terme no poden estar en zones properes al nucli de la ciutat. En aquesta zona hi trobem establerts un gran nombre de teixidors, traginers, bracers, cardadors, esparters, hortolans... Val a dir també, que en aquesta zona hi apareixen referenciats alguns focs amb la descripció de *pobre* o de *captayre* fent referència a la seva condició econòmica.

Si passem a la talla de 1651 veurem que ja es corresponen molts carrers i número de focs amb els del fogatge de 1558.

La plassa del Vi comptabilitza vint-i-un focs, entre ells un donzell, el senyor Bernat March i Jalpí, un ciutadà, Miquel Cerdà, i d'entre els cinc focs sense especificar l'ofici hi trobem ja, Don Ramon Xammar i *Lo Sr. Rafel de Belloch*. Entre aquests personatges que formen part de les famílies benestants de la Girona del moment, hi habiten quatre sastres, dos taverners, un semoler, un sabater, un notari i un escrivà...

El *carrer de la Albareda* registra vint-i-vuit focs, i d'aquests podríem destacar els quatre donzells: Rafael Cerdà, Gerònym de Real, Francisco Çacoromina i Francisco Duran, a més d'un ciutadà, el Sr. Francesc Burgès que conviuen amb quatre taverners, dos sabaters, un notari reial, dos calderers, un teixidor de lli...

En la talla s'hi apunta també els quinze focs de les anomenades *Voltas dels Esparters*, entre els quals hi trobem sis sabaters, tres corders, dos *albadivers*, i amb un únic representant hi trobem els *sombrerers*, esparters, basters i botiguers.

En el *carrer dels Ciutedans* s'hi localitzen quaranta-set focs, dels quals catorze són sastres, quatre ciutadans honrats, i també hi ha deu focs sense especificar l'ofici entre ells Dona Leonor de Agullana i el donzell Pere de Rocha. Hi trobem també un mercader, un escultor, un escrivà i dos notaris públics entre d'altres.

Dels trenta-cinc focs de l'*Argentaria* dotze són sabaters i deu són argenters, també hi trobem quatre

sombrarers, entre altres oficis com un *daguer*, un *llibreter*, un *escrivà*...

A la *plassa de les Cols* s'hi localitzen vint oficis diferents formant part dels quaranta-sis focs que la configuren. Amb major nombre hi trobem cinc mercaders, cinc passamaners i cinc calceters. També hi localitzem, amb tres individus, els sabaters, els argenters i els *droguers*. En aquesta zona també hi habita el sotsveguer, el batlle i un notari públic.

Dels vint-i-tres focs comptabilitzats al *carrer de la Cort*, hi trobem amb un major nombre els oficis relacionats amb l'administració: tres notaris públics, tres escrivans i un notari. També hi ha registrats, entre altres, dos sabaters, dos botiguers, un *llibreter* i un *taverner* que alhora també treballa com a *sastre*.

A la zona anomenada *Pescaterias y carrer dels Mercaders*, s'hi troben cinquanta-un focs, dels quals en destaquen, nou *taverners*, quatre *sastres*, quatre mercaders i quatre sabaters. La resta d'oficis amb un menor nombre de representants, hi localitzem entre altres, un cap de *guaita*, una *hortolana*, dos notaris reials, tres *revedors*, dos *traginers*...

Si entrem a estudiar la zona del burg de la Vilanova veurem que la configuració demogràfica és relativament diferent, tal i com ja reflecteix el fogatge de 1558.

El *carrer Nou* el conformen quaranta-un focs. Els artesans que hi habiten amb un major nombre de representants són els mestres de cases, amb set focs, seguits per sis *bracers* i sis *treballadors*. També hi habiten, entre altres, un *matalasser*, un *cotxer*, tres *corredors de coll*, dos *flequers* i dos *forners*.

Dels dotze focs que es registren en el *carrer den Vern fins al Portal del Carme* podríem remarcar la presència de dos *corders*, dels altres artesans i *treballadors* hi trobem un cap de *guaita*, un *bracer*, un *treballador*, un *traginer*, un *taverner*...

La zona anomenada *carrer del Carme y Hospital*, s'hi documenten vint-i-dos focs, d'aquests quatre són *rajolers* i quatre són *bracers*, després i ja en menor nombre hi trobem tres *ferrers*, dos *padrinyalers*, dos *treballadors* i dos *teixidors de lli*. En aquesta zona també hi habita un *pagès*.

Per tant, veiem que es segueix la tendència que ja es marcava anteriorment en el fogatge de 1558, a la zona centre del burg de l'Areny, conformat per la plaça de les Cols i els seus entorns hi trobem la zona artesanal i comercial per excel·lència, amb un ampli ventall de tipus de treballs i artesanats. En canvi, a la zona més muntanyosa, a partir de l'eix configurat pel carrer de Ciutadans, plaça del Vi i carrer de l'Albereda, en direcció est, hi localitzem la població de condició més humil o aquells *treballadors*, que pel tipus de tasca que porten a terme necessiten habitar en una zona no tant habitada i més ruralitzada.

La zona de la plaça de l'Oli, carrer de Ciutadans, la plaça del Vi i el carrer de l'Albereda, continuen essent les zones escollides per la classe alta de la ciutat i per tots aquells comerciants que es beneficien d'aquesta presència, com seria el cas dels *sastres*. Aquest mateix eix i juntament amb el

carrer de la Cort Reial és on s'hi estableixen els treballadors dedicats al ram administratiu, com notaris, escrivans... i és on també hi trobem els mercaders.

El Reial Cadastre de 1716, aportarà dades de la demografia i de les característiques de la realitat humana de cada zona o carrer, però també ens informarà d'un fet que a principis del segle XVIII és important, que és la ocupació militar de la ciutat. Com veurem posteriorment durant tot el segle XVIII es van convertint diferents establiments civils o eclesiàstics en casernes militars per allotjar a la tropa, però els alts comandaments de l'exèrcit, no s'establiran amb la tropa, sinó que escolliran diferents habitatges per tal de residir a la ciutat. Aquest habitatges estaran ubicats sobretot a la zona del carrer dels Ciutadans, plaça del Vi i plaça de l'Oli.

A la *plassa del Vi* s'hi compten onze focs, entre ells la casa del Comú, la casa que habita el Sargent Major, un taverner que viu a una part de la casa de Dn Ramon de Belloch, un botiguer que comparteix la casa amb un oficial del General i un treballador que viu en una part de la casa de la vídua de Sebastià Portulas. Per tant, veiem que de les cases que pertanyen a un Don, membre de la classe alta de Girona, moltes estan llogades parcialment a un altre individu. També hi habiten un negociant i un fuster.

Onze focs també es comptabilitzen al *carrer Abeuradors*, dels quals i entre altres, hi trobem dos corders, un notari, un sabater, un doctor...

En el *carrer de la Ferreria Vella* hi resideixen dues vídues, un mestre de cases, un flequer, un pastisser, un notari públic i un taverner. Un total de set focs.

Quatre notaris públics, quatre sastres i quatre sabaters, configuren una part dels trenta-un focs del *carrer de la Cort Real*, juntament amb tres botiguers, un ciutadà honrat, un escrivà de la Cort Reial, entre altres oficis.

El *carrer de les Pescaterias* el conformen dotze focs, dels quals podem apuntar la presència de tres revenedors, un taverner, un jornalero, un cinter, un passamaner...

Cinc taverners es troben localitzats al *carrer dels Mercaders*, on també hi trobem dos escrivans de la Cort Reial, dos passamaners, un causídic, un mercader... fins a configurar els divuit focs.

Dels vint-i-tres focs que es troben al *carrer dels Ciutadans*, cal destacar la presència de cinc sastres, una botiguera, un individu sota la denominació de mossèn, un escrivà de la Cort Reials, un comissari ordenador, un hostaler, un notari públic i altres oficis que cohabituen amb el Governador i General Comandant de Girona, amb dos militars (un coronel de la guarnició i un tinent del rei), un noble (el Comte de Solterra), un ciutadà honrat de Barcelona (Joseph Boher) i un ciutadà honrat (Geronim Fontdevila). En aquest cas, el Governador i General Comandant de Girona ocupa dos immobles, un dels hereus de Crosas i la major part de l'habitatge de Joan Silvestre.

Si observem els dotze focs que configuren la *plasa del Oli*, veurem que hi ha una gran varietat

d'oficis, però no tant d'artesans. Hi localitzem un doctor en medicina, un militar (un coronel), un notari públic, el sagristà major de Sant Feliu, un taverner, un ciutadà honrat (Bernat Parer), un cavaller (Joan de Ciurana), un mestre d'escola, un sastre, un boter...

A tocar de l'antiga muralla de Girona, la que defensa la Força Vella, al sud de la porta de l'Onyar, hi localitzem el *carrer de la Sabateria Vella* que registra deu focs, entre ells dos sastres, un sabater, un hostaler, un notari públic, un cirurgià, un escrivà de la Cort Reial...

Quaranta-set focs es comptabilitzen a la *Plassa de las Cols*, on hi podem trobar set passamaners, cinc mercaders, quatre calceters, quatre *albadivers* i quatre adroguers. En aquest carrer hi trobem també però en menor nombre argenters, botiguers, esparters, *sombrerers*, un perruquer, un llibreter, un taverner i un candeler de la seu, entre altres.

Al *carrer de l'Argenteria* hi ha establerts deu argenters, vuit sabaters, tres sastres, dos agullers, dos cirurgians... fins a configurar els trenta-un focs.

A l'altre costat de la plaça de les Cols, més cap al sud, hi localitzem les *Voltas dels Esparters*, on hi trobem divuit focs, dels quals quatre són sabaters, tres *albadivers*, dos corders, dos botiguers, un mercader, un *sombrerer*...

Més al sud encara, hi ha els set focs que configuren el *carrer del Pes de la Palla*, on s'hi registra un adroguer, un pintor que alhora és pesador del pes del carbó, un pastisser, un taverner, un baster i un ferrer i més al sud, el *carrer del Portal de l'Angel*, amb set focs dels quals hi destaquen dos *albadivers*, un tallador i el pesador de la palla.

Al *carrer de la Albereda* hi comptabilitzem cinc focs que formen part de la classe alta gironina: Don Francisco Anglasell, el donzell Joseph de Font y Llobregat, un altre donzell, Joseph de Cerdà, Don Joseph Oliveras i Don Geronim Campmany, que cohabiten amb un doctor en medicina, un cirurgià, un taverner, un revenedor, un pastisser, un oller, un tallador...

Sobre el carrer de l'Albereda, trobem el *carrer den Vern*, configurat per quinze focs, dels quals tres són treballadors, tres són porters, un mestre de minyons, dos mestres de cases, entre altres i el *carrer d'en Banyoles* en el qual hi resideixen treballadors, soldats i dues vídues, és a dir, quatre focs. Si ens dirigim cap a l'est, cap al burg de la Vilanova, trobem el *carrer den Origa*, amb catorze focs, dels quals vuit són treballadors, hi ha també un jornalier, un flequer, un revenedor, un hortolà, un porter...

L'anomenat *carrer de la Mercè*, només registra un foc, un treballador, però el *carrer Nou*, en comptabilitza vint-i-dos, dels quals trobem militars, és a dir, tres cases ocupades per la guarnició, normalment aquestes cases o bé eren propietat del Comú o bé aquest, les llogava als seus propietaris per tal de poder donar allotjament a tota la tropa. Aquest fet el veurem amb més detall més endavant. També hi trobem tres mestres de cases, un revenedor, un forner, un sastre, un paraire, un

traginer, un taverner, un treballador...

Al carrer *del Pallol* hi trobem dos serradors, un procurador fiscal de la cort eclesiàstica i un botiguer i igualment curt és el carrer *dels mirallers*, en el qual només s'hi registren dos treballadors. Ja a la zona de sobre del carrer dels Ciutadans, s'hi localitza el carrer *de St. Joseph*, configurat per nou focs: dos bugaderes, dos treballadors, un sabater, un mestre de cases i tres vídues. També en aquesta zona de la Vilanova hi trobem el carrer *de la Olivera*, ja més a prop de Sant Martí Sacosta, on hi comptabilitzem sis focs entre els quals hi ha tres individus designats com a mossens, un beneficiat de la seu, un canonge de la seu i una vídua. Aquest és l'únic carrer que les cases són exclusivament propietat de l'estament eclesiàstic, a diferència de les altres zones i carrers de la ciutat, en els quals els propietaris no estan relacionats amb aquest estament, i a diferència del que hem vist a la Força Vella, on la gran majoria dels immobles estaven en mans de l'estament eclesiàstic.

Prop d'aquest carrer hi localitzem també la *Devallada de St. Domingo* on hi trobem set focs, dividits en un escrivà, un mestre de cases, un manxador de la seu, un mestre d'accent, el donzell Francisco de Prats y Cudina i el cavaller Gabriel de Masdeu.

El carrer de més recorregut és l'anomenat *camí que va des del Monastir de la Merce a Sto. Domingo*, però el fet de que tingui el recorregut més llarg no vol dir que, necessàriament, sigui el que comptabilitza més focs, ans al contrari. Aquest carrer o camí, només s'hi registren cinc focs dels quals un correspon a un beneficiat de la Seu, un altre a un hortet d'un pastisser, dos a treballadors i el tercer un hort que pertany al donzell Joseph de Font y Llobregat,

Per tant, podem dir que durant tota l'època moderna, la zona del burg de l'Areny, la paral·lela al riu i que té com a centre la plaça de les Cols i els seus entorns, serà el motor econòmic i comercial de la ciutat, i per tant allí s'hi localitzaran, gran part de les activitats econòmiques basades en tallers d'artesans que vendran els seus productes i també hi localitzarem les botigues o taules de venda de productes com ara el peix i les carns, entre altres queviures. A la zona de la Cort Reial hi trobarem molts dels oficis que estan relacionats amb tasques administratives com ara els notaris, notaris reials, escrivents... mentre que les classes dirigents i benestants de la ciutat s'establiran al llarg de la plaça de l'Oli, carrer dels Ciutadans, plaça del Vi i carrer de l'Albereda, fent que s'hi instal·lin també a la rodalia artesans que produeixen els productes que consumeixen aquesta classe més adinerada de la ciutat, com seria el cas dels sastres. Ja per acabar, a la part que podríem denominar del burg de la Vilanova, amb característiques més suburbanes, és una zona més rural, suposem degut a la topografia de l'indret, amb més desnivells i no tan plana com la zona de l'Areny que farà més incommode l'edificació. Com hem vist, el *camí que va des del Monastir de la Merce a Sto. Domingo*, està poc habitat i encara és una zona amb horta.

En aquesta zona, s'hi establiran les classes menys privilegiades i més humils de la societat gironina i també aquells treballadors i artesans que per les característiques de les seves activitats econòmiques necessiten zones amb més espai o allunyades del centres urbans però a tocar del centre o motor econòmic de la ciutat.

El fet de que aquesta zona, la de la Vilanova, sigui tan poc urbanitzada, l'aprofitaran les ordes religioses que hi establiran els seus convents i monestirs, com serà el convent de Sant Domènec, el de Sant Josep, el Col·legi de Sant Martí Sacosta de la Companyia de Jesús, el convent de Nostra Senyora del Carme Calçat, les Beates i el convent de la Mercè, tots ubicats en aquesta zona de la ciutat.

6.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT

El burg de l'Areny s'estén a partir de l'anomenada porta sud o porta de l'Onyar del recinte de la Força Vella cap al sud, seguint de forma paral·lela el riu i l'antic camí d'Heracles, posteriorment anomenat via Augusta. Topogràficament, aquesta part de la ciutat és plana ja que s'ubica a la riba del riu, sobre el seu llit. La urbanització d'aquesta àrea, es pot portar a terme gràcies a la construcció d'un mur de contenció per tal d'evitar les avingudes. Inicialment el mur es localitza en una zona més propera al carrer dels Ciutadans, però amb el creixement urbanístic de la zona, a partir de la instal·lació i regularització del mercat preexistent, el mur ha de ser desplaçat més cap a ponent.

L'Onyar marcarà el límit occidental del burg que s'estendrà en direcció sud configurant un entremat de carrers que s'anirà articulant entre aquest riu i la via Augusta. Aquesta via, en el seu recorregut per aquesta zona, i tal com succeeix a la Força Vella, prendrà, en diferents trams, diferents noms, com el de carrer de Ciutadans, la plaça del Vi o carrer de la Sabateria Vella.

La zona més muntanyosa, on s'hi desenvoluparà del burg de la Vilanova, s'articularà a partir de la banda oriental d'aquesta via Augusta i creixerà cap a llevant i migdia. El seu creixement serà més lent i menys espectacular que el que es produeix a la zona de l'Areny, segurament degut a les seves característiques orogràfiques, que en dificulten l'accés i la construcció d'immobles. Aquest burg es va configurant a partir de l'església de Sant Martí Sacosta, a tocar dels murs de migdia de la Força Vella i a partir de camins que, ja des d'antic, es dirigeixen des de la via Augusta cap al portal Ruffí.

Durant l'època moderna, veurem que aquestes dues zones mostren característiques oposades. L'Areny serà el motor econòmic, també serà l'àrea on les famílies benestants de la ciutat escolliran per instal·lar-hi els seus palaus i on s'hi establirà el poder civil de la ciutat, amb la localització de la Casa de la Ciutat i l'edifici de la Generalitat a la plaça del Vi. La Vilanova, en canvi, en aquesta època encara no perdrà el caràcter suburbà, amb molta zona d'horta i poc edificat, s'hi instal·laran

les classes socials més humils o aquells treballadors que degut a la seva activitat econòmica necessiten espai o estar allunyats del centre de la ciutat. Val a dir però que aquest caràcter suburbà i aquests grans espais sense edificar faran que els convents i monestirs de religiosos que es vagin instal·lant a la ciutat, escullin aquesta zona alhora de construir el seu convent.

6.5. CARRERS I PLACES

Aquesta àrea urbana que s'estableix i organitza al sud del recinte de la Força Vella, resseguint antics camins, com ara la Via Augusta, o articulant-se a partir i a redós del mercat o de l'església de Sant Martí Sacosta, mostra dos tipus d'entramat urbà, o dos formes d'articulació urbana diferents, una de més regular, que és la que podem veure des del carrer de Ciutadans, plaça de l'Oli, plaça del Vi... i que s'estendrà cap a ponent, direcció al riu Onyar, i que seria la zona que forma part del burg de l'Areny, i una altra més dispersa, menys pautaada, que correspondria al conjunt de carrers i places que s'articulen a la zona del burg de la Vilanova.

La urbanització de la zona del burg de l'Areny, mostra unes característiques més regulars, que es poden portar a terme, degut a la parcel·lació i creació d'establiments en terrenys del rei, creant quatre carrers paral·lels (carrer dels Ciutadans, Ferreries Velles, Mercaders i Plaça de les Cols) que articulen la resta de la zona. En poc temps, una zona sense gaires o cap construcció, esdevé un dels burgs més actius de la ciutat, i a la llarga, es convertirà en el centre econòmic i polític. Una sèrie de carrerons perpendiculars comunicaran els quatre carrers paral·lels entre sí.

Aquesta zona de l'Areny, es veu afavorida per la presència del mercat, motor que motivarà la urbanització de la zona, però també per les seves característiques topogràfiques, ja que, al ser un terreny pla, facilita la construcció en la zona, a diferència del que succeeix en el burg de la Vilanova, el qual, estarà molt marcat per la orografia del seu territori, marcada per pujades i desnivells, que farà que la seva urbanització sigui més lenta i dispersa que no pas l'àrea de l'Areny. Aquesta zona s'articularà urbanísticament, a partir dels antics camins que comunicaven amb la zona alta de la Força Vella, a través de la porta Rufina, i també a partir de l'església de Sant Martí Sacosta.

Pel que fa a la nomenclatura de les dues zones, la de l'Areny, mostra alhora el seu caràcter comercial, la seva composició social i els serveis que ofereix. Per aquest motiu trobem noms com la *plaça de les Cols*, *la de l'Oli*, *la del Vi...* i carrers com *les Peixateries Velles*, *el carrer de l'Argenteria*, *el de la Sabateria Vella*, *les voltes dels Esparters...* Pel que fa a la composició social, trobem el *carrer dels Ciutadans* o *el de la Cort Reial* i fent referència als serveis trobem el *carrer del pes de la palla...* Més cap a la zona sud, prop del portal del Carme, trobem denominacions que

fan referència a personatges importants o preeminents del carrer com el *carrer d'en Banyoles* o la *plaça dels Bell-lloc*.

Pel que fa referència a la zona de la Vilanova, els noms fan més referència a la direccionalitat dels carrers i camins, o a les diferents entitats religioses que hi ha ubicades. D'aquesta manera trobem el *carrer de la Polleria de Sant Martí*, que també trobem anomenat *camí que va des del monestir de la Mercè a Santo Domingo*, el *carrer de l'Olivera* o *les escales de Sant Martí*.

Hem de fer referència també, a una sèrie de carrerons, que en aquesta època encara no tenen un nom concret i que en aquest moment, es van cobrint de voltes, es construeix sobre el seu traçat, creant una mena de túnel o arc, o simplement són objecte d'una privatització. A vegades costa localitzar-los de forma acurada dintre el plànol de la ciutat, ja que la seva denominació podria fer referència a més d'un vial. A tall d'exemple trobem el *carreró qui va a les Pescaterias*, el *carrer que va de les voltes de la plaça de les Cols al carrer dels Mercaders* o el *carreró que va a l'Albereda*, entre molts d'altres que ja exposarem més acuradament.

Val a dir també, que al llarg dels tres segles que estudiem, molts d'aquests carrers canvien de nom o s'utilitzen diferents denominacions a l'hora de fer-ne referència, aquest fet pot conduir a confusions.

6.5.1. Carrer de l'Argenteria

Aquest carrer des de la primera meitat del segle XIII i fins el segle XIV era conegut i apareix documentat com la *plaça de la Palla*. Ha tingut altres noms com el de *carrer del pou de la cadena* fent referència a un pou, més tard convertit en font, que es troba a la meitat del seu recorregut, o segons Jaume Marquès, també apareix documentat com a *carrer Major*, *carrer de la Galera*, fent referència a la presència d'una presó, o en els censos dels Aniversaris de la Seu de 1469 apareix denominat com a *carrer de la Merceria*.¹⁰⁴⁷ Aquest últim nom ens fa pensar que probablement, aquests censos dividien l'àrea més per zones que no per carrers, tal i com hem vist anteriorment en l'estudi documental dels fogatges, talles i censos d'aquesta època. Ens fa pensar això el fet que la denominació de *carrer de la Merceria* correspon al tram de sota les voltes de la *plaça de les Cols* i que es troba abundantment documentat. En l'Estima de 1535, apareix documentada com a *plaça dels Raiïms*. En el cens de 1462 apareix documentat un carrer com a Argenteria: *Lo veynat de la Cort e la Argenteria*. Val a dir, que aquesta Argenteria de 1462 faria referència a una part del carrer de la Cort Reial que es designava d'aquesta forma. És per aquest motiu que també trobarem les denominacions d'*Argenteria Nova* per tal de diferenciar-lo de l'*Argenteria Vella*, la part esmentada

---

1047 MARQUÉS i CASANOVAS, J.: «L'Argenteria». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 25/02/1979 pàg. 11 també a MARQUÉS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 158-160

abans del *carrer de la Cort Reial*. Inicialment els mestres argenters s'ubicaren en aquest segon carrer i més tard, i per extensió es desplaçaren cap al carrer de l'Argenteria donant-li el nom. Tot i que aquest fet no apareix reflectit encara en el cens de 1462, si observem la talles de 1651, dels trenta-cinc focs registrats en aquest carrer, deu són argenters i en el Reial Cadastre de 1716 dels trenta-un focs, també deu, desenvolupen aquesta tasca.

La presència del pou, encara és registrada durant el segle XVIII, quan el 1743 s'arranja un pou públic al carrer de l'Argenteria, tot i que no en determina el nom concretament: “...*El pozo de esta calle que es comun á todos los vecinos de ella deve componerse porque su brocal va disminuyendosse y uno de los pilares de el es ya cahido...*”.¹⁰⁴⁸ Per tant, en aquest moment, el pou encara existeix i té la barana de la boca del pou i un pilar en mal estat.

El 1725 es porta a terme l'empedrat del carrer, notícia que apareix recollida en una carta que el Comú envia al Governador General anunciant que “...*empiezan á empedrar la calle de la Cort, que damos por cierto que no es orden de VE; por habernos VE insinuado con carta de diez y ocho de Noviembre proximo passado, que concluido el de la Calle de la Plateria se haria alto en los demás...*”.¹⁰⁴⁹ Una altra notícia la trobem el 1773 quan durant el reconeixement de carrers, places i cases per a la processó de Corpus, es fa notar que s'ha d'arranjar l'empedrat del carrer: “...*El piso de todo el largo de la carrera y su empedrado deve remendarse en diferentes partes de cuenta de la ciudad á cargo de la qual estan dichos empedrados...*”.¹⁰⁵⁰ i el mateix passarà tres anys després pel fet d'haver-se enfonsat l'empedrat: “...*En el largo de la carrera se encuentran diferentes porciones de los empedrados que se han venido, y necessitan de remendarse paraque las aguas de la lluvia puedan correr, y no queden embalsadas como lo estan en diferentes partes...*”.¹⁰⁵¹

Serà també en aquesta època que el carrer canvia l'aspecte a partir sobretot de la construcció de balcons en les façanes dels immobles que hi ha al llarg del carrer, tal i com succeirà a molts dels carrers que configuren aquests burgs.

6.5.2. Carrer de la Cort Reial i Voltes de la Cort Reial

Al costat del carrer de l'Argenteria, per la banda de llevant hi trobem aquest carrer, el qual apareix urbanitzat des del segle XII. També se'l denominava *carrer de l'Argenteria*, o posteriorment, *carrer de l'Argenteria Vella*, quan els argenters es desplacen cap a ponent, al carrer que hem vist anteriorment.

1048 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118v, 08/05/1743

1049 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 35, 26/01/1725

1050 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 152, 10/06/1773

1051 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118v, 08/06/1776

Apareix documentat com a *carrer de la Cúria* o *carrer de la Cort Reial*, a partir de 1321, quan s'hi instal·la en un immoble les dependències dels funcionaris reials anomenades Cort Reial.

Durant l'època moderna, el trobem denominat com a *carrer de la Cort Reial o Real* o com a *carrer de la Cort*. També hi trobem la *placeta de la Cort Reial* i el *carrer del Forn de la Cort Reial*. Val a dir, que en aquest època, també s'hi diferencia la part de les *Voltes de la Cort Reial*, una part del carrer que a mitjans del segle XVI apareix a l'Estima, com a *carrer de l'Argenteria Vella*, diferenciant-la d'aquesta manera del que anomena *carrer i plaça de la Cort Reial*.

El que en l'Estima de 1535 apareix com *carrer de l'Argenteria Vella*, correspondria, a final d'època moderna, sobretot durant el segle XVIII al que apareix documentat com les *Voltes del carrer de la Cort Reial*, o *Voltes de la Cort Reial*.

Pel que fa referència al *carrer del Forn de la Cort Reial*, segons el meu punt de vista, es podria correspondre amb un carrer, que el 1535 li n'era paral·lel i en mig del recorregut feia un colze anant a desembocar al *Carrer de la Cort Reial* i que era denominat com a *carrer del Forn*. Aquest carrer el veurem més a fons posteriorment.

Als Manuals d'acords de 1725, apareix la notícia de l'empedrat del carrer: "...los empedradores han empezado á empedrar la Calle de la Cort es verdad y bien era menester ejecutarlo por lo mal que era dicha calle...".¹⁰⁵² Una altra entrada posterior, aquesta del 1769, en el reconeixement que es porta a terme dels carrers, places i cases per tal de fer la processó, s'apunta que "...En la calle del Horno y Curia Real se han de recomponer los empedrados...".¹⁰⁵³

6.5.3. Carrer del Forn de la Cort Reial

A la primera meitat del segle XIV apareix documentat el *carrer del Portal del Call a la Ferreria*. Aquest naixia a l'entrada sud de la Força Vella i anava, paral·lel al carrer de la Cort Reial, fins al carrer de les Ferreries Velles. A l'Estima de 1535, el recorregut d'aquest carrer és modificat, ja que en lloc d'acabar al portal de l'Onyar, o del Call, a la meitat del seu recorregut fa un colze i va a desembocar al carrer de la Cort Reial. La part restant del carrer ha estat urbanitzada i per tant ha desaparegut. El segle XVI se'l troba denominat, *carrer del Forn*, segurament fent referència a un forn de coure pa que es troba documentat des del 1160 amb el nom de forn d'en Gerald Tort i que el segle XIV se l'anomena forn de pa d'en Serra. Aquest establiment estava ubicat a la cantonada sud-oest, on el *carrer del Forn* es trobava amb el *carrer de les Ferreries Velles*.

Aquest carrer, no modifica el seu traçat durant l'època moderna, però si que el trobem documentat

---

1052 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 35-35v, 26/01/1725

1053 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 116v, 25/05/1769

amb nomenclatura diferent. Apareix designat com a *carrer del Forn de la Cúria Reial o carrer del Forn de la Cort Reial*. En una entrada al Manual d'acords de 1779, en una concessió de llicència per tal de construir un balcó, se l'anomena també *carreró darrera del carrer de la Cort Reial*.

6.5.4. Carrer de les Peixateries

Entre les anomenades voltes de la plaça de les Cols i el carrer dels Mercaders, hi havia un carreró on s'hi localitzaven les primeres taules de vendre carn i les de vendre peix, instal·lades en el mercat establert pel comte Ramon Berenguer IV el 1160. Les primeres mencions a les peixateries les trobem documentades el segle XIII, a partir de la venda o confirmacions de taules o parades, o a partir de l'establiment de cases a la zona. A mitjans del segle XIII apareixerà documentada la zona com a *carrer de la Peixateria*.

Amb el creixement del burg, el mercat és desplaçat a l'arenys de l'Onyar al llarg del segle XIII i allà també s'hi van establir algunes taules de peixateries, a més de les que ja hi havia ubicades en aquesta zona, que no desapareixeran. Per aquest motiu, trobem que aquesta zona també apareix designada amb el nom de *carrer de la Peixateria Vella*.

En la talla del 1651 i el Reial Cadastre de 1716 el carrer es designa com a *carrer de las Pescaterias*, i en els Manuals d'acords del segle XVIII apareix denominada com a *plaça de las antigas Pescaderias, carrer de las Pescateries o les Peixateries Velles*.

El 1739 les peixateries ja no existeixen. En una entrada en el Manual d'acords d'aquest any, en una sol·licitud de llicència per poder edificar un balcó, obrir una porta i construir un taulell ens informa que al lloc on el propietari vol obrir la porta és "*...cerca la Esquina de la parte del occidente de la Pared del largo de dicha Plazuela en donde antes estaba el cubierto de dicha antigua Pescaduria...*".¹⁰⁵⁴

El 1779 trobem una disputa degut a la petició feta per un veí per tal d'ocupar i refer l'espai on hi havia les antigues peixateries. Aquesta petició, ens informa sobre el temps que fa que no hi ha l'establiment de les peixateries i de l'estat en què es troba el lloc: "*...delante las dichas dos casas se hallava entonces la parte de cierzo un cubierto con sus Arcos, que servia de Pescaduria, que ahun se hallava existente de esta parte de quarenta años, y oy se halla suelo, ó ambito en forma de Plazuela, qual tiene veinte, y quatro palmos de ancho, y quarenta, y seis de largo en donde actualmente se hallan los cimientos, y señales del mismo edificio...*".¹⁰⁵⁵ Mostra interès per reconstruir les antigues peixateries i ocupar de nou el carrer, per aquest motiu demana permís per:

1054 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 126v-128, 27/04/1739

1055 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 62v-68, 05/02/1781

"...á sus costas rehedificar el mismo cubierto con sus Arcos, y buelta de ladrillos, y cargar, y edificar, sobre los mismos Arcos dos cuartos en el primer piso con sus correspondientes aberturas hasta llegar en el segundo piso, y hacer allí una galeria por mas adorno, y embellecimiento del mismo edificio, y porque de este modo sea todo mas iluminado, y no menos las casas de los vecinos...".¹⁰⁵⁶ Però els veïns no s'hi mostren d'acord ja que si: "... intenta adelantar su casa por la parte de cierz, sita en la arriba mencionada Plazuela fabricando por medio de Pilares, y Arcos, sobre ella, y ocupandola veinte, y quatro palmos, quando de si no tiene mas de treinta, y nueve de extension... ".¹⁰⁵⁷ Per tant, encara que mínima tenim una descripció del que anomenaven placeta de la Peixateria durant el segle XVIII.

6.5.5. Carrer dels Mercaders

Aquest carrer apareix ja esmentat en l'*Estima* de 1535, val a dir, però que en els estudis portats a terme per Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera, i que han donat com a resultat, entre molts altres treballs, la col·lecció *Història Urbana de Girona*, durant el segle XIII, el carrer encara no apareix com a tal, sinó que el que apareix urbanitzat és la seva part més oriental, l'altra banda de carrer encara no apareix configurada, sinó inclosa dintre del sector on trobem la Peixateria, l'anomenada *plaça de Girona* i la carnisseria de la Boqueria, espai que, segons aquests autors sobrevivia de l'antic mercat, ubicat en aquesta zona entre els indrets que en època moderna coneixerem com les voltes de la plaça de les Cols i el carrer de les Ferreries Velles.¹⁰⁵⁸

A mesura que es produeix el desplaçament del mercat cap a l'arenys de l'Onyar, es produeix de forma progressiva, l'ocupació urbanística d'aquest indret, configurant, d'aquesta manera dos carrers nous, que seran paral·lels al traçat dels carrers de Ciutadans, de les Ferreries Velles i al de la plaça de les Cols.

El nom de *carrer de Mercaders*, segons Marquès i Casanovas, apareix per primer cop en la documentació de l'Arxiu Catedralici de l'any 1495, però aquest carrer, no només el trobem designat d'aquesta forma, sinó que també apareixerà anomenat *carrer de la neu*, ja que en un immoble del carrer el Municipi hi tenia la casa on s'hi venia el gel.

El 1702 la casa de vendre gel encara es troba ubicada en aquest carrer, ja que en el Manual d'acords d'aquell any hi apareix un pagament portat a terme pel fet de haver realitzat unes obres en aquesta casa: "... á Salvador Borrás sabater de Gerona vuyt lliuras setse sous y sis diners per tantas ne ha

---

1056 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 63, 05/02/1781

1057 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 65, 05/02/1781

1058 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 69

*pagadas per obras necessarias se han fetas en la casa te esta ciutat en lo Carrer dels Mercaders, y prop de las pescaterias ahont fa esta ciutat vendre tot lo any la provisió del glas, y en aquella habita dit Borrás...".*¹⁰⁵⁹

Sabem també, que en algun tram del carrer de Mercaders hi havia cases que tenien façana, alhora, al carrer de les peixateries. Una capitulació d'una obra de l'any 1727, que es porta a terme en una casa ubicada en aquest indret n'és la prova: "*... la casa que fue de Franco Vidal panadero y que oy por especial obligacion tiene y pocehe la universidad de dicha esta ciudad seita parte en las Pescadurias, y parte en la calle llamada de los Mercaderes de la misma ciudad...*".¹⁰⁶⁰ Per una altra banda, el carrer de Mercaders, també dóna a la placeta de la Carnisseria: "*...solicita abrir una puerta, que se halla aparedada en su casa, que possehe parte en la calle de Mercaders, y parte en la plazuela de la Carniseria de la oveja...*"¹⁰⁶¹ i en una alta part encara, les cases tenen façana també al carrer de la Ferreria Vella, tal i com mostra una concessió de llicència sol·licitada l'any 1777, la qual permet construir tres balcons en un immoble, dos a la façana que dóna al carrer de la Ferreria Vella i un al carrer de Mercaders. El propietari Ignasi Bayer sol·licita "*...licencia, y permiso para poner en su casa propia, que possehe en la calle nombrada dels mercaders, y que por la parte del oriente confina con la otra calle nombrada de la herreria vieja tres balcones de piedra labrada...*"¹⁰⁶²

El carrer de Mercaders és doncs, un dels carrers que són paral·lels a la plaça de les Cols i al carrer de Ciutadans, dos dels eixos més importants del burg de l'Areny.

6.5.6. Carrer de la Ferreria Vella

Un altre dels carrers o eixos urbans que cal buscar el seu inici en el mercat establert per Ramon Berenguer IV, és el carrer de la Ferreria Vella. Una altra de les vies paral·leles al carrer de Ciutadans. El 1217 encara se l'anomena *carrer públic*, i tenia edificada la part més propera a la Força Vella, on s'hi establiran una sèrie d'obradors i cases que seran l'embrió d'un dels edificis més rellevants del burg de l'Areny, el casal dels Sitjar, posteriorment anomenat la Fontana d'Or.

A mitjans del segle XIII apareix documentat com a *carrer de la Ferreria*, topònim que canviarà a *carrer de la Ferreria Vella*, quan a finals d'aquest mateix segle aparegui documentat el carrer de la Ferreria Nova, fent referència al tram més meridional del carrer de Ciutadans.

Durant l'època moderna el trobarem sempre denominat com a *Ferreria Vella*.

1059 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 582v-583, 12/12/1702

1060 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 283-285, 13/10/1727

1061 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 248-249v, 21/08/1761

1062 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 176-176v, 14/07/1777

Inicialment, el carrer estava configurat per una sèrie d'obradors, botigues i habitatges humils, sense cap comunicació amb el carrer dels Ciutadans, però amb l'adquisició d'aquests immobles per la classe alta que els transformarà en grans palaus o casals, aquests passaran a tenir doble façana, una que donarà al carrer dels Ciutadans i una altra que donarà al *carrer de la Ferreria Vella*.

El 1700 trobem la petició de llicència per tal de poder allargar una casa ubicada al carrer dels Ciutadans per la part de la Ferreria Vella, per tal d'alinejar-la amb la casa veïna: "*...Los Aniversaris Presbiterials de la Seu de la present ciutat de Gerona son señors y possessors de tota aquella casa situada en lo carrer dels Ciutadants en que de present esta mestre Artigas sastre verger de Vs. afrontant a la part de ponent ab lo carrer de la ferraria vella la qual casa desitjarian los Protectors qui vuy son de dits Aniverssaris ab lo permis de Vs. de ampliarla de allargarla per part del dit carrer de la ferraria vella es a saber per tota aquella distancia ques troba dins del mateix carrer allergada la exida de la casa que vuy se diu ser de Franco. Benages botiguer de telas...*".¹⁰⁶³ Per l'altra banda del carrer, la part més occidental, els immobles treuen una façana al carrer de la Ferreria Vella i una altra al carrer de Mercaders, a tall d'exemple trobem el 1759 la concessió de llicència per tal de construir dos balcons a Sebastià Pagès que posseeix una casa "*...sita parte en la calle de los Mercaderes, y parte en la calle de la Herraria Vieja...*".¹⁰⁶⁴ Una altra part del carrer, els habitatges ubicats a la banda oest, també donen a l'anomenada placeta de les Antigues Peixateries, com és la casa propietat de Bonaventura Bou, que el 1778 demana llicència per tal de poder construir balcons, per aquest motiu exposa que: "*...haviendo nuevamente adquirido una casa seita en la Calle nombrada de la Ferreria Vella de esta ciudad, y desee construir en ella los balcones siguientes, á saber es uno á la parte de oriente, otro á la parte de medio dia, y encima de los Arcos, otro á la parte de oriente en el segundo Piso, otro á la parte de poniente en frente la Plazuela de las Pescaderias Viejas...*".¹⁰⁶⁵

Al llarg de tot el carrer, en determinades zones, trobem la presència de voltes. El 1724 es concedeix una llicència a Joan Lavet per tal de tancar-ne una: "*... Por quanto Juan Lavet panadero y vezino de dicha esta ciudad dezea cerrar la segunda arcada de las de la herreria vieha y en la casa que en aquella pocehe que antes fue de Eulalia Marc...*".¹⁰⁶⁶

Finalment, una entrada al Manual d'acords del 1797 ens informa que per tal de donar més amplada al carrer, en un dels seus caps, el que fa cantonada amb el carrer Abeuradors, es porta a terme l'enderrocament d'un immoble per tal de donar-li més amplada: "*...se esta en el dia derrivando la pared de la parte de oriente de la casa sita en la Calle de Abrevadores que antes era de los*

1063 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 552, 09/12/1700

1064 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 147-148, 07/05/1759

1065 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 214v-215v, 28/09/1778

1066 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 181v-182, 03/05/1724

Aniversarios de San Lucas, y en el dia posehe Lucia Brugada, y que por ser tan estrecha la entrada de la Calle de la Herreria Vieja necesita, que se le de algun ensanche...". Segons aquest document, l'Ajuntament va procedir a fer un reconeixement del carrer "...y mandaron levantar por el Albañil Jaime Gali un Plano del estado actual de ella, y lo presentasen al Ayuntamiento para con todo conocimiento determinar la parte, que deberia retirarse dicha casa con menos perjuicio de su Dueño...". Finalment acorden que "...se igualase la Pared de dicha casa con la de Dn Lazaro de Camps por aquellos terminos que resulte menos perjuicio al Dueño, y no quede deformado el aspecto publico...".¹⁰⁶⁷

6.5.7. Carrer de la Sabateria Vella

Aquest carrer era una part de la via romana coneguda com a Via Augusta, que sortia per la porta sud de la Força Vella, i per la plaça de l'Oli, continuava cap al carrer dels Ciutadans, plaça del Vi i carrer de l'Albereda.

Durant el segle XII apareix un carrer en aquesta zona que se'l descriu com un *carrer entre dues fileres de cases que entra a la ciutat*, per tant, en aquest moment el carrer ja apareix més o menys configurat.

A mitjans del segle XIII apareix documentat en una deixa testamentària el *carrer de la Sabateria*. Quan arribem al segle XV el trobem designat com a *carrer de la Presó*, d'aquesta forma apareix referenciat a l'*Estima* de 1535, però més entrada l'època moderna se'l torna a denominar *carrer de la Sabateria Vella*.

En el Manual d'acords de 1769 trobem la petició de llicència demanada per Francesc Cabirol per tal de "*...ocupar la Plazuela de la casa, que compro en la calle de la Zapateria Vieja contigua á la nombrada de la Cruz de oro, que tambien á comprado a Dn Ramon Vivet, y cerrar su frente,...*" al·lega per tal de poder ocupar part d'aquesta placeta que "*...sea tambien en beneficio publico el quitar dicho rincon pues solo ha servido y sirve para capa, y abrigo de maldades y no de ninguna conveniencia por hallarse inmediatamente antes el desaogo para el trafago de la Plazuela llamada de la Carcel...*".¹⁰⁶⁸

A mitjans del segle XVIII el carrer presenta un aspecte molt deteriorat degut al mal estat de tres cases del carrer. El Comú exigeix el seu arranjamet per tal d'evitar el perill d'enderrocs, per aquest motiu es produeixen una sèrie de plets i de disputes entre els veïns afectats i l'Ajuntament.

1067 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 53-53v, 13/05/1797, també a RIPOLL I MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 191 i 253

1068 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 28-29, 01/03/1769

Finalment, les cases seran enderrocades i reconstruïdes. Aquestes disputes començaran el 1753 i no s'acabaran fins el 1758.

La placeta de la Presó la ubicaríem al final del carrer, just a tocar de la porta d'entrada a la Força Vella pel sud. Se la designa d'aquesta forma, per l'existència de la presó ubicada a la torre i sector de ponent de la porta. Per aquesta raó també trobarem el carrer designat com a *carrer de la Presó*.

6.5.8. Carrer de Ciutadans

Aquest carrer es troba ubicat a l'Areny, com tots els altres carrers que ja hem vist, però aquest carrer, com el carrer anterior, segueix l'antic traçat de la via que s'anomenà Via Augusta, que sortia de la ciutat a través de la porta meridional i es dirigia cap al sud pel carrer de la Sabateria Vella, la plaça de l'Oli, per continuar pel carrer de Ciutadans i seguir per la plaça del Vi... per aquest motiu, inicialment es documenta com a *carrer que entra a la ciutat, via que pergit ad civitatem* o *via que entra i surt de la ciutat*.

A mitjans del segle XII ja es troba urbanitzada la banda est del carrer, i a principis del segle XIII ja existeixen unes cases amb obradors, a la banda oest, adquirides per la família Sitjar per tal d'edificar-hi el seu palau, que posteriorment s'anomenarà la *Fontana d'Or*. Més tard, durant aquest mateix segle, adquiriran obradors i solars la família Santceloni i la família Gornall. Els caps d'aquestes famílies que s'estableixen al carrer en aquest moment: Bernat Sitjar, Pere Estruc, Pere de Santceloni o Bernat Gornall, es dedicaven al negoci de la draperia i segurament, els obradors establerts als baixos d'aquestes cases es dedicaven a aquesta tasca. D'aquí la procedència del nom del carrer durant aquest moment: *carrer de la Draperia*.

D'altra banda l'establiment d'aquestes famílies al carrer, és el preludi del que serà o es convertirà el carrer posteriorment, en un indret que acollirà la classe benestant i nobiliària de la ciutat, les quals convertiran cases de petites dimensions, horts i obradors, en els grans casals o palaus gironins, que quan els sigui possible, tindran façana a dos carrers, els de la banda est, la tindran la plaça de Sant Josep i els de la banda oest al carrer de les Ferreria Vella.

Una mica posterior, a finals del segle XIII, es documenta el tram sud del carrer com a *carrer de la Ferreria Nova*. Aquest tram es pot entendre com una extensió cap al sud, en direcció a la plaça del Vi, del tram anomenat *carrer de la Draperia*.

Aquest carrer, en la seva cantonada cap a la plaça de les Albergueries, posteriorment plaça del Vi, a mitjans segle XIV estava porticat. A principis del segle XV, en la visita a Girona d'un cardenal vingut de Roma com a legat del pontífex Martí V, passa "...tot lo dret per lo carrer apellat de la draperia o dels ciutadans...", per tant, en aquell moment s'utilitzaven les dos denominacions

indistintament.¹⁰⁶⁹

En època moderna ja el coneixem i se'l designa, únicament, amb el nom de *carrer de Ciutadans*.

Durant el segle XV el comú va portar a terme unes actuacions per tal de millorar el sector de la plaça de les Albergueries (en època moderna denominada plaça del Vi) i el carrer dels Ciutadans, coincidint amb l'ampliació i reforma de la Casa de la Ciutat. Per aquest motiu, es va portar a terme l'enderroc de cases i envans que estaven en mal estat i que tapaven l'accés al carrer dels Ciutadans i a finals del segle XV es va intervenir en tot el traçat del carrer enderrocant porxos que s'havien anat construïnt de forma anàrquica a les botigues i que el feien gairebé intransitable. A principis del segle XVI s'encarrega l'empedrat del carrer.¹⁰⁷⁰

Durant l'època moderna es porta a terme la construcció de balcons, tal i com passa a la resta de carrers de la ciutat, en general i del burg en particular, a tall d'exemple trobem la concessió de llicència a Francesch Benages, botiguer de teles, per tal de poder fer o construir sis balcons, distribuïts entre diferents façanes, una d'elles la que dóna al *Carrer dels Ciutedans* i una altra que dóna a un carreró perpendicular a aquest i que és anomenat *carrer ó carrero qui va a las Pescaterias*.¹⁰⁷¹ Trobem també la concessió de llicència a Joseph Francesch de Caramany, datada a l'any 1792, per fer sis balcons "*...en el segundo piso de su casa, que posehe en la calle de Ciudadanos...*".¹⁰⁷²

A principis del segle XVIII, trobem documentat el mal estat de tres cases del carrer, exposat després d'una visura portada a terme pels regidors de l'Ajuntament: "*...e orden de los Muy Illustres Señores Regidores havemos atentamente visto, mirado y reconocido las casas que Jacinto Vilar, escrivano de la Curia Real, Dr. Francisco Aleña Cirujano y Francesco Vendrell Negociante, ó Tavarnero los tres vexinos contiguos y citas en la Calle de los Ciudadanos de dicha ciudad, y havemos hallado que las dos paredes medias de las casas de los referidos Jacinto Vilar y Dr. Francisco Aleña y la media del referido Dr. Francisco Alenya y del dicho Franco. Vendrell y la forana del mismo Vendrell que mira y da á la Calle de la que por alli passa. Como tambien los fronticipios de las dichas casas de Aleña y Vendrell de la parte de dicha calle de los Ciudadanos, y los tabiques, y pilares de todas las dichas casas sobreploban, y estan para caher de suerte que necessitan de pronto remedio por ser Imminente el peligro tanto por los Moradores de dichas casas, y vezinos de ellas, y como para los que passan por dichas casas, y callejuela...*".¹⁰⁷³ Degut a aquesta informació, l'Ajuntament determina que es notifiqui als propietaris: "*...que derriben sus casas y en caso que no lo hagan que los dichos Muy Illustres Señores Regidores hagan derribo de la cosa de los referidos*

1069 Segons ALBERCH i FUGUERAS, R.: *La Fontana d'Or*. Caixa de Girona. Girona, 1992 pàg. 28

1070 COSTA, Ll: *Història de Girona*. CCG Edicions. Girona, 2006. pàg. 290-291

1071 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 128v-129, 26/02/1700

1072 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 111v-112, 01/10/1792

1073 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 279v-280, 06/08/1720

Dueños de ellos, y quitar el peligro, que amenassara...".¹⁰⁷⁴ Tot i això, a finals d'aquest any 1720 encara no s'han enderrocat ni arranjat les cases, ja que al desembre d'aquest mateix any es torna a notificar el mal estat de les cases referides.¹⁰⁷⁵

El 1775, en el reconeixement de cases, places i carrers per tal de poder portar a terme la processó, es notifica que "*...se encuentran diferentes porciones de los empedrados, que se han undido, y necessitan de remendarse paraque las aguas de la lluvia puedan correr, y no queden embalsadas como lo estan en diferentes partes...*".¹⁰⁷⁶

6.5.9. Carrer dels Abeuradors

Aquest carrer comunicava la plaça del Vi amb les voltes dels Esparters i les voltes de la Plaça de les Cols. Començava a l'angle nord-oest de la plaça del Vi, just on comença també el carrer de la Ferreria Vella. Anava fins a la muralla de l'Areny i es comunicava a través d'un portal anomenat de Bonaventura, amb un pont o passarel·la de fusta, anomenat pont del Mercadal.

La seva denominació no ha variat amb el pas del temps, però sí la seva fisonomia, ja que, a la part més occidental del carrer, la que donava a les voltes dels Esparters i les de la plaça de les Cols, també estava coberta per voltes, unint d'aquesta forma cases de banda i banda del carrer.

El 1741 trobem la notificació que el Comú fa a les hereves de Joseph Masjoan, instant a la reedificació de la façana de la casa que dóna al carrer dels Abeuradors "*...que es de las mas publicas, y principales de la presente ciudad...*" i és al Comú a qui li correspon "*...providenciarse estos necesarios reparos en beneficio del ornato de la ciudad, bien comun, y causa publica...*".¹⁰⁷⁷

En la relació de les obres que s'han de portar a terme, datades del vint-i-u d'agost de 1741, ubica l'immoble "*...parte en la calle de los Abeuradors, y parte en la de las Arcadas de los Esparteros...*".¹⁰⁷⁸

Les obres i intervencions que s'hi portaran a terme les veurem detalladament més endavant, al parlar dels habitatges.

El 1752 es determina "*...la obra del Corte de los edificios que son sobre los Arcos que median entre la casa de Joseph Delas Ciudadano honrado de Barcelona en esta de Gerona domiciliado, y la de Gertudis, y Jayme Puig Madre, é, Hijo, y que por la parte de la Plaza de las Coles dan entrada a la*

1074 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 281v-282, 06/08/1720

1075 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 395v, 06/12/1720

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 395v-396, 06/12/1720

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 396, 06/12/1720

1076 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118v, 08/06/1775

1077 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 128-130v, 07/08/1741

1078 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 156-161v, 21/08/1741

*calle dels Abeuradors...*¹⁰⁷⁹ en una altra entrada d'aquest mateix any s'informa que el projecte d'aquesta obra és degut a "*...la pronta ruina que amenaza el Arco, y pilastra del angulo de la plaza de las Coles, y Calle dels Abeuradors sobre que estriba la casa de Joseph Delas; Y attendiendo á la necesidad de dicha obra, y a la hermosura, y utilidad publica que de ella ha de resultar...*".¹⁰⁸⁰

Com a conseqüència d'aquestes intervencions també s'ha d'intervenir en casa que pertany a Maria Cormarí, de la qual s'han d'enderrocar: "*...los Taviques que desde el primer piso hasta el Tejado de la dicha casa sobresalen a la dicha calle dels Abeuradors [...] en virtud de superior orden [...] para poner esta casa al nivel, ó, linea recta de las demas de dicha calle...*".¹⁰⁸¹

En la capitulació d'aquestes obres, se'ns explica les intervencions que es portaran a terme i les millores que aportaran al carrer: "*...Primo que sera cargo del Assentista, ú, operario aportar la piedra labrada, y demas materiales que fueren menester, y teniendo la correspondiente prevencion de uno, y otro, deberá poner mano á afianzar los suelos, ó, pisos, texados, y demas que convenga de una y otra de dichas tres casas para las seguridades que en estos casos se requieren [...] y practicadas dichas diligencias, empezara á desacer, ó rebajar la pared frontispicia de la dicha casa de Delas que mira a la Plaza de las Coles lo que menos hasta el segundo piso de dicha casa á fin de minorar, ó, descargar el peso que esta pared dá a la pilastra principal, y seguidamente demolira a la pared del medio dia lo que fuese conveniente de los dichos edificios que de las dichas casas debe cortarse y demolerse [...] despues de practicado lo expressado en el prezedente capitulo, y para lograr el ensanche de la Calle dels Abeuradors segun el alineamento de las casas existentes, y asegurarse de la solidez de la pilastra angular, deberá cortar el Arco principal que haze frente á la Plaza de las Coles a la onzena hilada inclusive de su intrados por la parte de dicha pilastra angular, construyendo en terreno firme al plomo de dicho corte una pilastra de piedra buxardada que ira a rezivir el referido Arco restante, la que deberá tener el mismo grueso de el Arco, y formar un mismo cuerpo con la pilastra angular; La qual deberá cortarse sobre el alineamento del Arco que hace frente a la calle dels Abeuradors remontando dicho Angulo igualmente con piedra picada observandosse que las hiladas tanto de la pilastra que debe rezivir el Arco principal cortado como las que formaran el Angulo por la parte de la entrada de la calle sobre dicha, deveran ser assentados en union alternativa, y exactamente de nivel dandole al paramento dos palmos de alto lo menos, dos, y medio de entrada, y lo largo arreglado a lo ancho de toda la pilastra, observandosse que quatro de las piedras que corresponden a las hiladas alternativamente puestas en union, formen las quatro caras de toda la pilastra, como la que se prosseguirá en levantar con piedra picada hasta que la ultima hilada corresponda al extrados de la Llave de el Arco que se*

1079 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 116-117, 17/05/1752

1080 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 119v-121, 24/05/1752

1081 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 137v-139, 10/06/1752

debe cortar, y desde esta ultima hilada, se proseguira la pilastra angular con piedras picadas, Cuya longitud en sus parametros deverá ir disminuyendo con proporcion para la buena harmonia hasta al igual del primer piso de la dicha casa de Delas, y de aqui arriba hasta al tejado de la misma casa, deverá prosseguir el angulo, ó, Esquina de piedra labrada buxardada, dando á cada una piedra de los angulos tres palmos de largo y dos de grueso y por fin deverá poner al pie de la dicha pilastra angular por resguardo de ella una grande piedra nombrada Guarda roda en la conformidad que se le prevendrá.

Otro si que el Arco que se halla á la Esquina de dicha pilastra, y toma de esta el arranque estrivando por la otra parte con el intermedio de las dos Puertas de la Botiga de dicho Delas, se ha tambien de deshazer y bolver formar de modo que tome su rectitud desde el angulo de dicha pilastra, hasta el angulo de las dichas Puertas de la Botiga, recomponiendo el mismo Arco y añadiendo á el todo lo que fuese menester segun buen Arte.

[...] que sobre el Arco expressado en el antezedente Capitulo, deverá el Assentista, ó, operario continuar la pared de piedra labrada hasta el nivel de el primer piso, y de aqui arriba hasta seis palmos mas alto que el piso del terrado, ó, sotea, y en todo el ancho que en esta parte tiene de abertura, lo cerrará con pared de Ladrillo doble, ó, mahons puestos de Llano, dexando las aberturas correspondientes este es en el primer piso para un Balconcillo, y una ventana y en el piso segundo para dos ventanas en la conformidad, y de la altitud, y anchura que se le mandará coronando la baranda del Terrado, ó, sotea, con un quadro de madera de roble bien afianzado para la conservacion de dicha pared de Ladrillo doble.

[...] que el Balconcillo y Ventanas exteriores que deven hazerse en esta nueva obra, deveran formarse de esta manera, Esto es las brancaladas assi del Balcon, como de las Ventanas, de Mahon, y las Lozanas, y Lindas de piedra labrada tallantada, dando de buelo á cada una de dichas Lozanas tres quartas partes de palmo.

[...] las casas de estas nuevas obras devan, esto es las exteriores de rebusarse, y perfilarse á modo de canteria [...] quedará libre el dicho Assentista de el valor del hierro del dicho Balcon, porque este deverá costearlo de su cuenta el dicho Delas.

[...] derribar todos los Taviques de la casa de la dicha viuda Maria Cormarí (contigua por la parte del oriente a la dicha casa de Delas) salen en fuera de la dicha calle dels Abeuradors des del primer piso, hasta el Tejado, y tambien el Arco que esta en medio del primer y segundo pisos, reduziendo la Barbacana del dicho Tejado a lo conveniente, y seguidamente renovando la brancalada mediera de entre las dos Puertas de Delas, y Cormarí con piedras picadas buxardadas puestas de una piessa en una hilada por otra, y las intermedias de dos piessas de tres palmos de cola en dentro la pared deverá poner una Linda reglera sobre la Puerta de la dicha casa de la

*viuda Cormarí, y luego cerrará la abertura de todo el frente de dicha casa con una pared de Ladrillo doble, ó, mahones puestos de llano que rebusará, perfilará, y lisará como la pared de la casa de Delas [...] dejando al primer piso la abertura correspondiente á un Balconsillo que se deberá hazer en la misma forma que el del primer piso de la casa de Delas, y en el segundo piso otra abertura para otro Balconsillo algo mas pequeño sin bolada alguna, ó, muy poca...".*¹⁰⁸² També apunten que totes aquelles parts que es puguin reutilitzar dels edificis preexistents, com llindes, portes, baranes de balcó de ferro... es poden utilitzar en aquesta nova obra.

El mes de setembre d'aquest mateix any, es procedeix a fer la visura de les obres i a continuació la seva aprovació.¹⁰⁸³

El 1779 es porta a terme el reconeixement d'un altre arc del carrer, aquest ubicat entre la casa de Francesc Puig i la del Reverent Ginès Carreras¹⁰⁸⁴ i a finals del segle XVIII apareix encara documentat el mal estat d'una casa que fa cantonada amb el carrer de la Ferreria Vella i que pertany a Lluçia Brugada.¹⁰⁸⁵

Per tant, el carrer dels Abeuradors, tot i no canviar la seva denominació al llarg del temps, sí que canvia la seva fisonomia, sobretot a partir de l'ampliació i alineació del seu traçat i de les millores de les condicions dels immobles i elements arquitectònics que hi estan ubicats.

6.5.10. Voltes dels Esparters

El carrer, o les voltes dels Esparters es troben ubicades "*...en frente del muro que confina con el Rio Oña...*"¹⁰⁸⁶ a continuació del carrer dels Abeuradors, però en direcció sud.

Anteriorment les trobem documentades com a *plaça o carrer de les Tabernaries*, o com a *Voltes dels Jueus*. El nom de *carrer de les Taberneries* el trobem documentat ja el 1321 i en l'Estima del 1535, el carrer encara apareix registrat amb aquesta denominació, en canvi, a la talla del 1651 apareix documentat com a *Voltas dels Esparters*, on hi registren quinze focs i el Reial Cadastre de 1716 se n'hi registren divuit. Una petició de llicència, del 1713, per tal de poder construir taulells davant d'una botiga ubicada en aquest indret, encara ens recorda aquest topònim: "*... Francesch Milans Adroguer de Gerona ha demanada de poder fabricar quatre taulells de pedra en las dos portas de la Botiga de sa casa propia en que habita situada al capdamunt y devant las voltas dels*

1082 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 124v-130v, 26/05/1752

1083 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 139v-141, 22/09/1752

1084 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 163v, 23/08/1779

1085 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 53-53v, 13/05/1797, també a RIPOLL I MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 191 i 253

1086 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 120-120v, 22/04/1739

Esparters antigament de las Tavernas... " .¹⁰⁸⁷

Sembla ser que les voltes podrien haver estat començades a construir a partir de la concessió atorgada pel rei Pere el Catòlic, a principis del segle XIII, el qual concedeix llicència reial per fer arcs a *Home dit Trompeter* al qual li permet a "*...totes aquellas casas que ell havie construhit y edificat en lo Areny de Gerona, ab sos pilars, portals y edificis que son en ditas casa, podent sobre dits pilars, portals y edificis fer lo que vulle... " .¹⁰⁸⁸*

El 1757 apareix documentat l'acord municipal en el qual es determina la recomposició del terra de les arcades de la plaça de les Cols i dels Esparters degut a que "*...los pisos, ó, suelos, de los baixos de las Arcadas de la Plaza de las Coles estan intransitables por desempedrados, ó desenladrillados en distintas partes de modo, sin peligro singularmente de noche no se puede passar por ellas, y que en algunos parages debajo de las Arcadas de los Esparteros es lo propio y es muy necessario que se recompongan enladrillandose, ó empedrandose de nuevo los pedazos descompuestos... " .¹⁰⁸⁹*

En època moderna també les podem trobar denominades com a *arcs dels Esparters*, tal i com apareix documentat en la concessió d'una llicència per tal de construir un pedrís en la casa de Ramon Figaró, la porta de la qual es troba ubicada "*...á las arcadas nombradas de los Esparteros de la casa, que possehe, y que recientemente ha comprado de Joseph Collell sastre, la qual haze esquina, assi á la calle nombrada dels Abeuradors, como á de las dichas arcadas de los esparteros... " .¹⁰⁹⁰* o també, de forma més general, com a *carrer dels Esparters*, quan es refereix a una casa ubicada a la zona però no sota les arcades o voltes, sinó a davant. A tall d'exemple, hi ha documentada una concessió de llicència per posar una porta de fusta: "*Jayme Puig Droguero vecino de esta ciudad solicitando el correspondiente permiso para poner una Puerta en la pared de su casa que mira a los Arcos dels Esparters... " i més endavant el veí exposa que "*...es preciso el haver de hazer una puerta de madera á un Portal de su Botica, que sale á la calle de los Esparteros... " .¹⁰⁹¹**

Les voltes dels Esparters van tenir també carrerons perpendiculars que anaven fins a la plaça del Vi. En època moderna només en resta un dels carrerons, en forma de carrer sense sortida que durant la primera meitat del segle XIV trobem documentat com a *carrer d'en Serra o d'en Serrat* i que durant el segle XVIII trobem documentat com a *carreró de les Voltes dels Esparters*. Una notícia sobre aquest carreró apareix documentada el 1725 quan "*...Francisco Nasples Mercader y Vezino de la dicha presente ciudad dezea serrar una Callejuela que es entre su casa que tiene seita en las*

1087 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.92v-93, 22/03/1713

1088 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol.9 pàg.136

1089 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.246v, 18/11/1757

1090 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.179v-180, 13/09/1769, també a RIPOLL I MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg.257

1091 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.86v-87, 06/08/1792

arcadas llamadas dels Esparters y antiguamente las tavernarias de las referida ciudad ..."¹⁰⁹² i se li concedeix tal llicència.

6.5.11. Carrer que va de la plaça del Vi al pont de Sant Francesc

Aquest carrer, paral·lel al carrer dels Abeuradors i perpendicular a la plaça del Vi i carrer de l'Albereda, surt de l'angle sud-occidental d'aquesta plaça i va a desembocar al pont de Sant Francesc.

A finals del segle XIII el trobem documentat com a *carrer cap a les Albergueries* o *carrer envers les Albergaries*. I l'Estima de 1535 s'hi refereix com a *carrer del pont de pedra a la plaça del Vi*. Aquest carrer no tindrà un nom concret sinó que se'n farà referència, sempre, marcant la direccionalitat cap a dos indrets importants o rellevants de la ciutat en general i del burg en concret: la plaça del Vi o el pont de Sant Francesc.

6.5.12. Carrer del pes de la palla

El *carrer del Pes de la Palla* anava des del cap del pont de Sant Francesc fins al portal de l'Àngel, paral·lel, pel seu costat occidental, al riu Onyar i la muralla, i per la banda més oriental, paral·lel al carrer de l'Albereda.

A la primera meitat del segle XIV el trobem documentat com a *carrer del pont de Framenors al portal d'en Banyoles*, que era una altra forma de designar el portal de l'Àngel.

Segons Jaume Marquès el nom de *carrer del pes de la Palla* li ve donat per l'establiment del pes de la palla, del carbó, del blat i de la farina que entraven a la ciutat, a tocar del portal de l'Àngel. Aquest autor també apunta que en el Manual d'acords de 1574 apareix aquest establiment per part de l'Ajuntament: "...Ates s'és deduït als jurats i administrador que en l'obra feta al portal de Sant Antoni [altra forma de denominar el portal de l'Àngel] que es construirà lo pes del blat i farina de dita ciutat i lo pes del carbó i palla, i serà determinat no haver porta ni portella, ni gran ni xica que insqués fora de la volta de l'Onyar seria bo que en lo pas o en lo spai que es farà per a pesar la palla o el carbó de dita ciutat, hagués porta que insqués a Onyar, cometen de mirar i reconèixer el lloc a Jaume Sacoromina i a Benet Roig i de deure's er, se fassa dita porta a tota llur coneixença..."¹⁰⁹³

1092 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 173-173v, 14/05/1725

1093 Segons MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 121-124 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La Rambla Verdager». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 14/09/1980 pàg. 3

També el podem trobar designat com a zona en general, sense mencionar si és carrer o plaça, tal i com ho el trobem documentat el 1704 quan es produeix un incendi "... en la nit del dit die en una casa, que es dels anniversaris de la Isglesia de Sant Feliu seituada en lo pes de la palla..."¹⁰⁹⁴ o bé també apareix anomenat *carrer de la palla*, formula usada en la concessió d'una llicència per tal de poder construir una claveguera l'any 1743.¹⁰⁹⁵

Algunes de les cases d'aquest carrer treien façana també en el carrer de l'Albereda, com per exemple la casa de Narcís Mota que el 1782 exposa que "...tiene su propria casa, sita parte en la Calle del peso de la Paja, y parte en la Calle de la Albareda..."¹⁰⁹⁶ com també trobem propietaris, la casa dels quals, dóna a algun dels carrerons perpendiculars que el connecten amb el carrer de l'Albereda, com la casa de Benet Castellar que el 1781 se li concedeix una llicència "...para, que en las paredes de la dicha su casa, asi frontispicia, de la dicha Calle del peso de la Paja, como del Callejon, que pasa des de la dicha calle á la de la Albareda, pueda poner, colocar, y tener los diferentes Balcones, que refiere su dicho, y preincerto memorial..."¹⁰⁹⁷.

Un dels edificis que hi ha ubicats en el carrer és l'anomenat *Estudi* una institució "... para enseñar de leer y escribir á los niños de dicha esta ciudad..." i el trobem "... en la calle del Pezo de la Paja, y cerca de la Puente de Sn Francisco de Assis..."¹⁰⁹⁸ El 1709 també trobem ubicada "...la casa te esta ciutat y habita lo Pesador del pes de la farina y carbo seituada en lo cap del Pont de Sant Francesch..."¹⁰⁹⁹.

6.5.13. Carrer del Carme

El tram del carrer que anava des del portal de l'Àngel al portal del Carme, el trobem denominat com a *carrer del Carme*. També el trobarem denominat a principis del segle XVI com a *carrer del portal de l'Àngel al portal del Carme*, i durant el segle XVIII com a *carrer del Portal de l'Àngel*.

Durant la primera meitat del segle XIV el trobem documentat com a *carrer Porcher*.

El 1739 apareix documentada la capitulació de l'empedrat del carrer "...la obra del nuevo Empedrado que precisamente debe hazerse en la Calle nombrada del Carmen, A saber es desde la Puerta del Angel, y de las dos esquinas de las casas de la viuda Totsa, y de Benito Soler Revenendedor que ambas estan frente de la dicha Puerta del Angel, y siguiendo toda la dicha calle, hasta llegar a la Entrada de la Puerta del Carmen, y cerca del Cuerpo de Guardia de ella..."

1094 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 464, 20/11/1704

1095 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 151-152, 22/07/1743

1096 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 93-94, 31/05/1782

1097 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 143v-144, 09/06/1781

1098 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 55v-56v, 07/03/1727

1099 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 539, 09/11/1709

Les característiques o la forma en la qual s'ha de portar a terme l'empedrat apareixen especificades en aquesta capitulació: "...sera de la obligacion del Assentista hazer el dicho Empedrado en la debida y correspondiente forma con sus niveles, y pendientes de Agua sacando tierra de los parajes de donde la habrá sobrada, y añadiendo esta, ó parte de ella, ó bien la mas que acaso fuere menester en los parajes donde faltara executandolo todo á satisfaccion del Quartel Maestre de la Ciudad [...]

el dicho Empedrado debera hazerse de piedra de Rio vulgarmente llamada Rierenchs los quales deveran sacarse des de la Puerta de Figuerola arriba siguiendo el Rio de Guell, hasta el dique del mismo Guell, [...] Cuyos dichos Rierenchs deveran componerse bien, de forma que cada piedra de por si quede quadrada, Y para mayor explicacion de lo ultimamente referido, se advierte al Assentista que en esta obra no podra poner piedra alguna que haga Banca, y que cada una de dichas piedras deverá tener ocho pulgadas de alto, y el grueso que de por si llevasse.

[...] todo el dicho Empedrado [...] deverá hazerse con tierra delgada atando, y haziendo ligar bien unas piedras con otras, y después deverá batir, ó picar bien con la Dama el mismo Empedrado y echar encima de el hasta dos pulgadas de tierra.

[...] en el Extremo mas allá de dicha calle, que es la entrada de la citada Puerta del Carmen se hallan ocho Tuezas en contra diferencia de terreno que no debe empedrarse de la misma forma que lo restante de la dicha calle, ni es facil tampoco empedrar la dicha Porcion de terreno sin primeramente excavar y quitar el Pan de la Pared de piedra, y cal que existe en la distancia del citado Terreno: será la obligacion del dicho Assentista excavarlo, y profundizar la excavacion del dicho Pan de Pared en todo el distrito de las dichas ocho Tuezas de Terreno hasta ocho pulgadas, á fin de poder hazer como se deve el dicho Empedrado, el qual ahunque deberá executar como el otro, y de la misma piedra de Rio, empero no podrá hazerlo con tierra, si que en lugar de ella, y para su mayor solidez, deverá poner mortero de cal todo el que se necessitasse..."¹¹⁰⁰

6.5.14. Carrer de l'Albereda

Hem vist que, la via Augusta, en el seu pas per la ciutat, va adquirint diferents denominacions: el carrer de les Sabateria Vella, el carrer dels Ciutadans, i després de passar per la plaça del Vi, rep el nom de *carrer de la Albereda*.

Per tant, l'origen del carrer ve de molt antic, tot i que es va començar a urbanitzar a finals del segle XII.

El nom de *carrer de Albereda* no el trobem documentat fins a principis del segle XIII i encara a la

---

1100 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 271-275v, 16/12/1739

primera meitat del segle XIV el podem trobar documentat com a *carrer de les Albergaries al portal d'en Banyoles*.

A mitjans del segle XVI es comptabilitzen trenta-tres focs al carrer, a mitjans del XVII se n'hi compten vint-i-vuit i a principis de segle XVIII, setze. En aquest moment, també trobem documentades varies cases en mal estat. El 1700 la casa del Donzell Geronim de Campmany ha de "*...tornar redificar la casa que poceheix en lo Carrer de la albereda de la present ciutat la qual fou dirruida ab lo siti del any Mil Sis cents noranta quatra...*".¹¹⁰¹ El 1707 se'n registren dos cases que pertanyen a Josep Custons i Cormarí les quals "*... Per trobarse ab evident perill, com ocularment se veu, la paret forana de la part de tremontana de aquellas duas casas que Joseph Custons y Cormari de Sant Pere pescador te situades en lo Carrer de la albareda, y contiguas á la Plaça del vi de esta Ciutat per part de Vs. y per medi de son sindich se ana á requestar al dit Custons y Cormari perque reedificas novament dita paret, que altrament per dita reedificacio se procehiria per los medis de justicia haventse ja antecedentment á instancia del dit Sindich, y de part dels Señors obrers de esta ciutat emparats los lloguers de ditas casas, y com dit Custons y Comari solament haja fet apuntalar dita paret, y no se sie cuidat mes de reedificarla, y estiga aquella ablo mateix evident perill de caurer, y resultarne á la cosa publica, y vehins de ditas casas los danys se experimentan de semblants enderrochs, fou tot lo predit representat als Adjuncts associats per las cosas tocants als Privilegis de esta Ciutat ahons se deliberá que per raho de dita nova reedificacio de paret se procedis per part dels Vs. per los medis de justicia. Y com per diferentes personas nos sie estat advertit que seria de gran embelliment de dita Plaça del Vi, y com á cosa tant publica que Vs. compras ditas duas casas per haverlas dit Custons posades á venal de las quals se podria pendrer lo necessari per posar dita Plaça fins, y al igual del Canto de la que posseheix Francesch Bosch cedint lo demes no seria necessari per dit embelliment aqui se trobe pagant lo que sie de raho representantho tot á Vs. peraque ab son acostumat acert se servesca Vs. Sercar tot lo dalt referit deliberar y ordenar lo que aparega á Vs. millor redundar en Benefici de esta Ciutat..*".¹¹⁰² Finalment, la casa serà enderrocada i reconstruïda a expenses del Comú. El 1774 Joseph de Oliveres denuncia el mal estat de la casa que pertany a Domènec Buixons, ubicada davant la seva. La casa haurà de ser enderrocada i reedificada, tot i que els propietaris intentaran només arranjar la façana.¹¹⁰³

Al llarg del segle XVIII es van concedint llicències per tal de poder construir balcons a les façanes que donen al carrer, el 1797 trobem documentada la petició i concessió de llicència a Antoni de

---

1101 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol .343v, 31/08/1700

1102 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol .94-94v, 07/02/1707

1103 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol .199v-201, 21/11/1774

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol .210v-211v, 20/12/1774

Rich el qual sol·licita "...permiso para poner seis balcones en la pared frontispicia de su casa sita en la calle de la Albareda, esto es tres, en el primer piso, de catorze palmos de largo, y tres de bolada; y otros tres, en el segundo piso, de diez palmos de largo, y dos de bolada [...] en maior lucimiento de aquella calle...".¹¹⁰⁴

6.5.15. Carrer d'en Vern

Aquest carrer és perpendicular al carrer de l'Albereda i puja en direcció al convent de la Mercè. El segle XIV el trobem designat amb el nom de *placeta i carrer d'en Banyoles*. El llinatge dels Banyoles, el trobem establert en aquesta zona des d'abans del primer quart del segle XIII, i serà la família que donarà nom no a un carrer sinó a dos, ja que la casa donava a dos carrers paral·lels, i durant aquesta època, els dos carrers apareixen denominats de la mateixa manera. Amb el llarg del temps però, l'altre carrer romandrà amb en nom de *carrer d'en Banyoles*, mentre que aquest apareixerà documentat a principis del segle XVI com a *carrer del portal de l'Àngel a la Mercè o camí que puja al convent de la Mercè* i ja durant els segles XVII i XVIII apareixerà sota la denominació de *carrer d'en Vern*.

El 1709 trobem una queixa que presenten al Comú "...lo Reverent Pare Comendador del Monestir de Nostra Señora de la Merce, y diferents vehins, y confrontadissos en lo Carrer anomenat den Vern..." degut a l'intent d'un dels veïns "...que per oficina de adobaria intentave voler fer en la casa que poceheix en dit carrer, per esser en gran putrefaccio de dits vehins, y que ara actualment la volia fer fabricar que dit magnifich Mostesaph en virtud de la dita deliberacio, que de present se fa ab penas mane al dit Francesch Costa assi present no passe avant dita fabrica per adobaria; antes be estpatlle, lo que tal vegada puga esser treballat [...] Et dietus Franciscus Costa presens verbo respondendo dixit, que ell actualment fa treballar un pou en dita casa per traurer aygua per servey de aquella y no hi fa oficina alguna per adobaria...".¹¹⁰⁵

El 1713 trobem documentat en un memorial de visura de les casernes a la ciutat, cinc cases del carrer usades com a caserna o per a allotjament de militars de més alta gradació.¹¹⁰⁶ En aquest mateix any s'hi portaran a terme obres de arranjamet de diferents desperfectes. Aquestes cases apareixen també registrades en el Reial Cadastre de 1716. En aquest cas però, en lloc de ser-ne cinc en són sis.

1104 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 152v-153, 29/12/1797

1105 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 109v-110, 21/01/1709

1106 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 296v-297v, 19/08/1713

6.5.16. Carrer d'en Banyoles

Ja hem vist, que el carrer d'en Vern compartia nomenclatura amb aquest carrer durant un temps, degut que la casa de la família dels Banyoles, donava a aquests dos carrers.

Aquest carrer és paral·lel al carrer d'en Vern i aquesta zona o àrea ja hi trobem establerta la família de Banyoles a mitjan segle XII. A principis de segle XIII ja es documenta en aquesta zona la *placeta dita d'en Bernat de Banyoles*. Segurament aquesta família va ser la que havia creat els primers establiments per tal d'urbanitzar aquesta zona.

En el Fogatge de 1360 ja apareix denominat d'aquesta forma.

6.5.17. Carrer de n'Àuriga

Aquest carrer és perpendicular al carrer de l'Albereda i es localitza a prop del carrer que va de la plaça del Vi al pont de Sant Francesc, per tant, molt a prop de la plaça del Vi.

El nom li ve donat per una família benestant que tenia en propietat un casal ubicat a la zona més alta del carrer, anomenat casal de n'Aurich.

Els habitants del carrer, recollits en el Reial Cadastre de 1716 tenien com a professió, majoritàriament la de treballadors. Per tant, el carrer estava conformat per famílies de condició humil i segons aquest document, les cases eren de petites dimensions.

Durant el segle XVIII, hem trobat documentades dues concessions de llicència per a construir balcons i que difereixen una mica a l'hora de transcriure a paper el nom del carrer, una del 1722 a "*... Miguel Frexas Albañil de dicha esta ciudad desea hazer y fabricar un balcon en su casa que lo tiene setia en el Angulo de su calle llamada den auriga...*"¹¹⁰⁷ i una altra del 1751 concedida a Joan Ferrer "*...en la Casa que possehe en la Calle nombrada den Origa...*",¹¹⁰⁸ aquesta segona forma de designació la trobem també en el Reial Cadastre de 1716.

El 1773 trobem una concessió de llicència a "*...el Reverendo Padre Comendador de Nuestra Señora de la Merced, Dn Ignacio de Anglesell Narciso Mercader y otros vezinos de esta ciudad en solicitud á que se les conceda facultad, y licencia para fabricar en la calle nombrada den origa de esta dicha Ciudad un valladar maior por el qual mediante los respectivos conductos, que des de sus casas procuraran unir con dicho nuevo valledar maior puedan vaciar las aguas, e inmundicias de dichas sus casas, y hacerlas discurrir por el mismo valledar, que debe de hazerse, hasta encontrar el mas principal, que desagua a la plaza del Vino...*".¹¹⁰⁹

1107 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, pàg. 270-270v, 21/08/1722

1108 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, pàg. 158v-159, 11/06/1751

1109 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, pàg. 232v-233v, 18/10/1773

6.5.18. Carrer Nou

Aquest carrer va ser urbanitzat durant les primeres dècades del segle XIV, pels volts del 1330 i comunicava les cases benestants construïdes a la plaça del Vi, amb el burg de la Vilanova.

El 1337 apareix documentat amb aquest nom per primera vegada i ja no mostrarà cap variació en la denominació fins el segle XIX.

El 1701 una petició de llicència per tal de poder construir dos balcons ubica la casa "*...en lo capdemunt del carrer nou de la present ciutat...*", un dels balcons ha de donar "*...davant del Pallol de dita ciutat...*".¹¹¹⁰

El 1710 es documenten dos cases en molt mal estat en el carrer i es fa notar la necessitat d'enderrocar-les i de reedificar-les per tal d'evitar que causi danys a les cases veïnes. La capitulació apunta que "*...las obras necessarias que se han de fer per conservacio de aquella casa que los hereters y successors de Joan Ballo qº ferrer de Gerona posseheixan en lo Carrer Nou de la present ciutat y al costat del Pou anomenar de la Roca que alli existeix, y per no mostrarse vuy en die duenyo algun de dita casa per lo que perilla per instants caure dita casa, com evidentment se veu precisada la present ciutat de Gerona per interes del benefici publich fer reparar dita casa, y tambe las obras necessarias de la casa de quartel alli contigua...*". Pel que fa referència a les obres exteriors, en la façana "*...haura de espatllar lo enfront de dita casa den Ballo es á saber des de la cantonada de dit Pou de la Rocha fins á la brancalada de la porta de la Casa de quartel te la ciutat contigua, y á la part de sol hixent de dita casa de Balló espatllantla fins á la paret mitgera de la dita de quartel ahont vuy en die se veuhen unas xapas...*" i posteriorment l'haurà de refer "*... de la mateixa amplaria y alsada, que vuy en die se troba carregant aquella sobre los fonament se troban esser bons regonexentse primer dit fonament...*".

Pel que fa referència a les obertures, "*...haura de tornar assentar las pedras picadas, en las finestras se troban vuy en die en dita casa y las pedras o llindas son trencadas las hage de posar novas fent ditas finestras de las mateixas alsada y amplaria se troban vuy en die y las que son de rajola las hage tambe de tornar a fer de rajola assentant en ditas finestras los mateixos fustaments se troban vuy en die...*" i a les parets "*...las haura de rebatrer tant de la part de defora com de la de dins a pedra vista...*" a més d'arranjar el teulat i portar a terme altres obres necessàries a l'interior. Pel que fa referència a les obres que s'hauran de fer a la casa usada com a caserna, veïna de l'anterior "*...haura tambe de posar las lligadas necessarias peraque vingan á lligar ab la paret de la casa del hereu de Francensch Vicens mestre de casas...*" entre altres obres interiors.¹¹¹¹

1110 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 272v-273, 21/04/1701

1111 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 318-321v, 22/07/1710

El 1769 trobem documentat el pas de l'edifici del pallol de magatzem de gra a "*teatro publico de comedias*"¹¹¹² que veurem més extensament en altres apartats.

A finals de segle XVIII, després del reconeixement de les obres de la part de la casa que havia enderrocat Antoni de Ciurana en el carrer Nou, es fa notar que "*...haviendo medido la entrada de dicha calle, y tirado una paralela en todo el largo de ella resultava, que devia retirarse unos tres palmos dicha pared, pero que no derribando lo restante de la pared del Huerto, quedaria un rincon de tres palmos...*" , es determina que per alinear aquest carrer "*...al tiempo de la reedificacion de dicha pared, se retiren los tres palmos, que ha manifestado el dicho Arquitecto ser necesarios para rectificar aquella calle, [...] formando al extremo un xafran al igual, que se practico en la calle de Santa Clara, y que siempre que se desaga la restante pared, siga por el recto, de la que se hará ahora...*".¹¹¹³

6.5.19. Carrer del Pallol

Aquest carrer sortia del carrer Nou en direcció nord, per la banda de llevant de l'edifici del pallol o magatzem de gra municipal, un cop passada la façana est de l'edifici, girava en direcció nord-est fins a comunicar amb el *carrer de Sant Joseph*. Apareix documentat al tractar d'un habitatge propietat de Francisca Salom i, el 1741, l'ubica "*... entre la calle de el Pallol, y la de San Joseph...*" el mateix document també la relaciona amb les escales d'en Mora "*...la casa de dicha Francisca Salom que esta delante de la escalera llamada d'en Mora...*".¹¹¹⁴

Per tant durant el segle XVIII apareix referenciat documentalment, però no molt reiteradament, aquest carrer, el que sí que apareix com una referència clara és l'edifici, per aquest motiu trobem documentades llicències, com ara la de 1739, per tal de construir tres finestres a la casa de Parra ubicada "*...davant lo pallol...*",¹¹¹⁵ o com la concessió de llicència per tal de construir una xemeneia al carrer nou "*...prop lo pallol...*".¹¹¹⁶ Tot i això trobem una llicència per construir dos balcons a la casa de Ponts Cervera ubicada al *carrer del Pallol*.¹¹¹⁷ En el mateix carrer trobem la casa d'Andreu Mitjavila que va construir, el 1779, un balcó sense demanar llicència.¹¹¹⁸

1112 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 192v-194, 02/10/1769

1113 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 89v-90, 13/07/1798

1114 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 89-91, 14/04/1741

1115 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101-102, 21/03/1739

1116 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 182v-184, 04/07/1753

1117 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 102v-103, 07/04/1744

1118 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 112-112v, 09/06/1779

6.5.20. Carrer de Sant Josep

L'existència d'aquest carrer o via ve d'antic, segurament d'origen romà. A finals del segle XII es troba documentat com a *carrer que puja cap a l'altre carrer que entra a la ciutat per la Vilanova*.¹¹¹⁹

Aquesta zona encara no estava urbanitzada i no és fins a principis del segle XIII que no es troba documentat el camí com *el lloc dit call del Rossinyol*, amb algunes cases a la seva banda occidental, o també, es podia trobar anomenat *la via publica que va a la Vilanova*.

El moment en què es produeix la urbanització d'aquesta zona, correspondrà amb el darrer quart del segle XIII, on també apareix documentat el *carrer Rossinyol*, o bé, *carrer i plaça de Rossinyol*. El nom de *Rossinyol* és degut a les propietats que aquesta família tenia en l'indret. En aquesta zona, conservant la plaça i el carrer serà on posteriorment, a finals del segle XVI, s'hi ubicarà el convent de Sant Josep i per aquest motiu, el topònim canviarà a *carrer de Sant Joseph*, forma que inicialment conviurà amb la formula més antiga i que posteriorment romandrà com a única denominació del carrer.

El convent serà un punt de referència a la zona, donant nom a la plaça i al carrer. En aquest carrer hi desembocaven alguns carrerons, passos o andrones, sense nom concret, que amb el pas del temps, s'aniran privatitzant com el que estava ubicat al sud del convent i que el 1707, es demana llicència per poder-lo privatitzar. En aquesta llicència encara es fa referència al carrer com a *carrer del Rossinyol*: "...Don Ramon de Belloch en la present ciutat domiciliat te y posseheix en lo Carrer dit del Rossinyol una casa situada á la part de mitgdie del Convent de Sant Joseph entre la qual casa y convent media y passa un carrer per lo qual commodament nos pot passar, antes be le regoneix inutil y de ningun profit tant per lo be publich com per la utilitat privada de dit convent, y dit de Bitlloch. E com desitje dit Don Ramon per las sobreditas rahons fet tapat aquell; Per tant y altrament humilment suplica á Vs. se digne en concedirli llicencia per poder tapar lo dit carrero que dit suplicant ho rebra á singular gratitut de Vs...".¹¹²⁰ El dia 24 de gener de 1707 se li concedeix llicència per portar a terme la petició que ha presentat. En aquesta es situa la casa en el *carrer de Sant Joseph* : "... donant facultat al dit Illts. Don Ramon de Belloch present que puga tapar lo carrero que es entre la casa que te dit Señor Don Ramon en lo carrer de Sant Joseph y lo hort del Monestir de Sant Joseph dels descalsos de la dita ciutat y pendrer lo terreno de dit carrero restant aquell en favor del dit noble Don Ramon de Belloch y á saber desde la Porta falsa que es paredada de dita casa fina á la cantonada del dit hort del dit Monestir de Sant Joseph que puja, y va ala Capella de Nostra Señora dels dolors de la present ciutat podent fer obrir la porta en la dita linea

1119 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol.9 pàg. 66-67

1120 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 3v-4, Gener/1707

en la part ahont aparega á dit Señor podent fer fabricar sobre lo terreno de dit carrero ab condicio empero que en cas en algun temps vulla carregar sobre la paret mitgera del dit hort de Sant Joseph y no altrament no puga traurer finestra ni obertura alguna de la part de dit hort sino es veninthe be lo dit Monestir...".¹¹²¹

El 1756 trobem la petició i concessió de llicència al Prior i convent de Sant Josep per tal de poder portar a terme la construcció a la església de les capelles que donaven a la banda del carrer.¹¹²²

El carrer comunica també amb el carrer del Pallol i unes escales anomenades d'en Mora. En una petició de llicència per tal de construir una claveguera s'apunta la ubicació de les cases "*...Francisca Salom [...] como pocessor de una casa [...] seita entre la calle de el Pallol, y la de San Joseph, y Mariana Canonja viuda [...] y como tal pocessora de otra casa seita en la dicha calle de San Joseph al detras de la dicha Francisca Salom ...*" i la direcció que aquesta claveguera prendria "*...ha de empezar des de la casa de dicha Francisca Salom que esta delante de la escalera llamada d'en Mora y bajando assi á delante á la casa de dicho Cervera, hasta llegar á la esquina de la casa de la Señora Maria Mas viuda en donde se halla la clavaguera mestra, ó valledar que passa por la calle nueva hasta la Palssa del Vino...".¹¹²³*

Relacionat amb aquest carrer i ubicat en aquesta zona, apareix a l'Estima de 1535 el *carrer del pou d'en Rossinyol*, que també apareix referenciat al Reial Cadastre de 1716 però sense cap denominació concreta.

6.5.21. Carrer que va del convent de Sant Domènec al de Nostra Senyora de la Mercè

Aquest carrer té una gran llargada i no sempre s'ha considerat com un sol carrer, sinó que se l'ha dividit per parts que han tingut, al llarg del temps, denominacions diferents. Durant el segle XIII part d'aquest carrer configurava una altra part del *carrer d'en Rossinyol*. El podem trobar documentat durant el segle XII com a *carraria que ascendit apud Villam Novam*, més tard també apareix com a *costa de la Vilanova, carrera que va a Sant Martí* fent referència a l'església o també com a *carrera que va cap a la Polleria de Sant Martí*.

Amb el pas del temps el carrer passa a ser denominat amb topònims diferents depenent del tram al qual es fa referència. A la primera meitat del segle XIV trobem documentada la seva part més propera al convent de Sant Domènec com a *carrer de Sant Domenec a la Tallada*, el segon tram o tram intermedi, apareix denominat com a *carrer de la Polleria de Sant Martí*, mentre que el darrer tram apareix amb el nom de *carrer dels Fusers o carrer de Vallnegra*.

1121 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 72-73, 24/01/1707

1122 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 192v-193v, 13/01/1756

1123 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 89-91, 14/04/1741

L'Estima de 1535 el registra només amb dos denominacions diferents: *carrer de la Polleria de Sant Martí* i l'altra *carrer que va a la Merce*, aquesta última es correspondrà amb el darrer tram.

Durant l'època moderna el podem trobar denominat com a *carrer que va de les Beates al convent de la Merce* o també com a *carrer que va del convent de Sant Domenec al de Nostra Sra. de la Merce*.

Es tracta d'una zona o carrer que estaria a tocar dels murs de la Vilanova i baixaria des del convent de Sant Domènec a la porta del Carme, però el recorregut del carrer o vial acabaria abans d'arribar-hi, just a l'alçada del convent de la Mercè, per tant es tindran en compte aquests dos edificis religiosos com a referència del carrer. El convent de les Beates, es va establir durant un temps en una placeta que es configurava a partir de l'eixamplament del carrer i per tant, no és d'estranyar el fet d'usar-lo com a un dels punts de referència del carrer a l'hora de denominar-lo.

És una zona sense massa activitat constructiva, ja que, encara durant el segle XVIII es tracta d'un espai dintre dels murs de la ciutat, amb un paisatge encara molt rural. Una mostra d'això, és que en el Reial Cadastre de 1716, no en parla com un carrer, sinó com un camí, el *camí que va des del Monastir de la Merce a Sto Domingo*. Pel que fa referència a les propietats que hi ha al carrer i que apareixen reflectides en aquest mateix document, trobem majoritàriament horts i les poques cases són d'una sola planta.

A finals del XVIII es documenta una casa la qual es troba ubicada "*...immediata por la parte de medio dia á la casa, ó convento de las Beatas de la presente ciudad, y linda á poniente en la calle que va del Convento de Santo Domingo al de Nuestra Señora de la Merced...*".¹¹²⁴ Per tant, a finals del segle XVIII encara porta la denominació que marca el recorregut del carrer, i no un nom concret, probablement, per la important presència d'aquests dos enclavaments religiosos i probablement també per la poca presència d'habitatges a la zona, que li conferia encara a finals del segle XVIII una fisonomia suburbana.

6.5.22. Pujada de Sant Domènec

A mitjans del segle XIV trobem esmentat aquest carrer amb el nom de *Pujada dels Predicadors*. En l'Estima de 1535 apareix documentat com a *carrer de Predicadors a la plaça de l'Oli* i en el Reial Cadastre de 1716 com a *devallada de Santo Domingo*. Al segle XVIII també trobarem designat aquest vial com l'*escala que puja a la Rambla de Sant Domenec*.

El 1701 trobem el preu fet de les obres que es volen portar a terme "*...en La Rambla al capdemont de la Pujada de Sant Domingo...*". Segons aquest document, cal "*... una paret ab lo fonament que se judicara esser necessari desde la Casa que habita Christofol Riera Escrivá de la Cort Ecclesiastica*

1124 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 13-13v, 07/02/1792

fins al terreno que correspon a la cantonada del col·legi de Sant Martí Çacosta, y dita paret ha de tenir de amplada quatre palms al peu, y se li ha de donar escarpa que vinga á tenir a flor del terreno tres palms, y ha de ser rebatuda de part de fora [...] Sobre de dita paret se ja de fer una barana de tres palms de alt, y de amplada, y enllosada per sobre, de las llosas que se trauran de sobra about son los escalons acomodantlas que ajunten be y dita barana ha de se rebatuda de una part y altre.

[...] se ha de puiar la paret del hort de la casa de dit Cristhofol Riera al igual de aquella que cobra lo hort dels Señors Canonges Burguesos y se ja de rebatrer dita paret duna part y altre.

[...] se han de fer los Escalons que se an de menester desde la cantonada del dit Col·legi de Sant Martí Çacosta fins á trobar la pujada servintse de les pedras dels escalons que ja si troban un poch mes amont acomodantlas y fentlas venir; que ajuntin be.

[...] se ha de desanllosar lo tros de dita puiada que cobriran los dits escalons y la terra que se posara per umplir lo vacuo, y de las pedras y cordons de dit enllosat se tornara enllosar de sobre desde dits Escalons fina á encontrar la paret about es la Creu ab la correspondencia del enfront que aporta dita puiada..."¹¹²⁵

El 1729 trobem una concessió de llicència al col·legi dels Jesuïtes per poder construir tres clavegueres "... una en cada qual de las tres casas que el dicho Collegio tiene y pocehe seitas en la calle nombrada de la Subida de Sto Domingo [...] a fin de hazer discurrer las aguas y inmundicias de las dichas tres casas, al valledar ó clavaguera maestra que el Muy Illustre Ayuntamiento de dicha esta ciudad á su costa en el año proximo passado hizo fabricar en medio de la dicha subida..." Aquesta claveguera mestra construïda per l'Ajuntament anava fins a la que estava ubicada "...a la Plaza de Aseyte ..."¹¹²⁶

A finals del segle XVIII, es notifica la presència d'una canal que, construïda en la paret del col·legi tridentí, causa problemes al carrer alhora de deixar anar l'aigua: "...en el colegio tridentino, y en la pared, junto la Escalerilla, que sube á la Rambla de Santo Domingo, se ha puesto poco hace una canal de piedra mui grande, por la qual se echan las aguas á la calle, con perjuicio de los que transitan por ella, lo que es contra las Leyes de Policia, que se hallan establecidas..." Acorden comunicar-ho al rector del col·legi per tal de que faci les obres corresponents per tal de treure la canal i fer passar l'aigua cap a la claveguera principal per dintre de la paret.¹¹²⁷

Per tant aquest carrer o vial, estava marcat per la important presència, al llarg del seu recorregut, de dos centres religiosos importants, els dominics per una banda i a la meitat del seu recorregut, pels edificis que configuraven Sant Martí Sacosta.

1125 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 474v-476, Juliol/1701

1126 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 131v-132v, 23/03/1729

1127 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 25-25v, 06/03/1799

6.5.23. Rambla de Sant Domènec

Durant el segle XIII, en aquesta zona on hi ha l'anomenada la trilla¹¹²⁸ de Sant Domènec, el carrer del Portal Rufí (la seva part més propera a la muralla), i el farraginal¹¹²⁹ de Sant Martí, s'hi articularà, amb el pas del temps i a partir de la seva urbanització, un carrer o via, que acollirà al seu entorn dos de les edificacions rellevants de la ciutat, una de caire religiós, com és el convent de Sant Domènec, i l'altre de caire civil, com és la Universitat o l'Estudi General. Aquest carrer el trobem documentat com a *Rambla de Sant Domenec* o *Rambla de la Universitat*.

Per tant durant el segle XIII aquesta zona encara no està edificada i segurament està incorporada a la part superior del camí de la Vilanova o del carrer del Portal Rufí.

El 1701 trobem el preu fet de l'obra per terraplanar una part del carrer: "*...se ha de terraplanar lo vacuo que restara del terreno que vuy se troba fins á la paret nova que se ha de fer depent dexant alguns forats perque la aygua se puga escorrer y tambe lo vacus que se trobara fent los sobre dits escalons desde lo pla que vuy se te la Rambla fins al cam que va á la portaria de Sant Domingo valentse de la terra que se troba en lo cap de dita rambla a dos montons y si de ditas terras ne resta se descampar per dita Rambla a proporcio perque dita rambla reste plana en quant se puga...*"¹¹³⁰

més tard apareix documentat un pagament a Pere Bet, mestre de cases, per "*...terraplanar un tros de la Rambla de la Universitat dels Estudis Generals de la present Ciutat...*"¹¹³¹

Durant l'any 1714 es documenta el mal estat del edifici de la Universitat o de l'Estudi General, que com el convent de Sant Domènec, aquest de forma parcial, ha esdevingut allotjament per la tropa, per aquesta raó trobem diferents pagaments per "*...obras fetas fins lo dia present en la universitat dels Estudis Generals de esta ciutat la qual fou dirruida molt part de aquella per haver estat en lo discurs de mes de tres anys y vuyt mesos ocupada per un Regiment de Infanteria de la Guarnicio Francesa...*"¹¹³²

6.5.24. Pujada de Sant Martí

El segle XIII trobem la *costa de Sant Marti* documentada com un carrer o via que des del carrer dels Ciutadans, en aquell moment anomenat carrer de la Draperia, puja cap a l'església de Sant Martí. Ja el trobem citat en els segles XI i XII com a camí, no massa urbanitzat.

1128 Una trilla seria una espècie de verger, hort o jardí, amb varietat de flors i arbres.

1129 Un farraginal seria un camp de plantes farratgeres, és a dir, destinades al consum dels animals.

1130 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 474, 14/07/1701

1131 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 474v-476, 14/07/1701

1132 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 369v-370, 10/09/1714

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 389, 22/09/1714

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 404-404v, 05/10/1714

Durant el segle XIV la trobem documentada com a *Pujada de Sant Martí* i el segle XVI apareix documentada com a *carrer de la muntada de Sant Martí*.

Aquest carrer, en forma de colze puja des del carrer dels Ciutadans fins a davant de l'església de Sant Martí, que durant l'època moderna serà ocupada pels jesuïtes.

Els problemes apareixen durant el segle XVIII, quan trobem documentada la *pujada de Sant Martí*, en la qual en hi ubiquen la casa del Marquès de Benavent, és a dir, el casal o palau conegut com a casal Agullana, el qual no està ubicat a la que fins aquell moment s'anomenava *pujada de Sant Martí*, sinó a l'indret que coneixem com *escales de Sant Martí*.¹¹³³

L'edifici que sí que el trobem ubicat a la *pujada de Sant Martí* a partir de finals del segle XVII és el convent del Carme, els monjos carmelitans després de l'enderroc del seu convent, ubicat fora dels murs de la ciutat, se'ls va cedir el palau de Josep de Margarit, del qual se li havien confiscat els béns. Aquest palau es trobava ubicat a la *pujada de Sant Martí* i va ser habilitat com a convent per tal de poder cobrir les necessitats de la comunitat. El 1691 ja hi habitaven i el 1726 es va inaugurar l'església.

Una entrada al Manual d'acords de 1741, parla de la "*...Subida del Monasterio del Carmen...*" i la ubica "*...en la subida que media des de la Iglesia del Convento de Carmelitas Calzados de esta ciudad hasta la plaza que existe ante la porteria del Collegio de San Martin Sacosta de la Compañia de Jesus....*" per tant es correspondria amb el traçat del carrer que antigament apareix documentat com a *pujada de Sant Martí*.

Aquest document, anteriorment citat, es correspon a una relació d'una visura portada a terme en aquell carrer per "*...reconocer si la dicha subida que modernamente se hizo componer por el Reverendo Padre Rector del dicho Collegio está conforme, y en estado de poderse facilmente transitar. Como tambien si la obra de recomposicion de la citada subida se ha dado, ó puede seguir algun perjuicio al publico, ó a los particulares confinantes á la expressada subida...*" Després del reconeixement de la obra es determina que està en bon estat però que "*... respecto de que el pizo de la citada subida está formado con pendiente, ó con declivio que inclina todas las aguas a la parte de la Pared del Dormitorio de dicho Monasterio del Carmen es combeniente que para excusar el Daño que podria seguirse á la dicha Pared del Dormitorio del Carmen se haga un empedrado con mezcla de cal y arena en todo el largo della de sinco palmos de ancho arrimado á la misma Pared; Y si bien que seria mejor que se empedrara el todo de la dicha Subida no en la forma referida con cal, y arena sino solamente con tierra, y piedra de rio en la forma que años atrás está ya principiado des de el Cordon de la Esquina mas baja del citado Dormitorio del Carmen hasta encontrar el ultimo Cordon de piedra que existe en la parte superior de dicha Subida, y llega ya*

1133 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 8v, 16/01/1797

dentro de la dicha Plaza que es delante de la Porteria del dicho Collegio de San Martin, puede muy bien excusarse el gasto desta obra por no ser necessaria si por la dicha Subida no han de bajar otras aguas que las pluviales en la misma subida; pero si por ella han de bajar tambien las de la citada Plaza de San Martin, y de otras partes alla vezinas, será preciso, é indispensable que se execute el empedrado del todo de la dicha Subida...".¹¹³⁴

6.5.25. Muntada del Partit

En l'Estima de 1535 trobem documentat un carrer que puja del carrer dels Ciutadans cap al burg de la Vilanova i que es denomina *Muntada del Partit*. Aquest carreró, ubicat entre la plaça de Sant Josep i la pujada de Sant Martí, apareix anteriorment amb el nom de *Carrer de la Tallada*.

Un tram del carrer, el que queda a l'est de la plaça de Sant Josep, en aquest moment, ja hi ha escales, per això també trobem documentat, ja a mitjans segle XIII, *l'Escala d'en Tallada*.

El nom de Tallada és degut a la presència de la família amb aquest nom, que van parcel·lar i construir cases en aquesta zona.

Els autors de l'últim volum de la Col·lecció Història Urbana de Girona, segons l'estudi del Reial Cadastre de 1716 designen aquest carrer amb el nom de *Carrer de la Olivera*. En l'Estima de 1535 s'ubica al sud del temple *l'Olivera de Sant Martí* i hi apareix documentat el carrer anomenat *Muntada de l'Olivera*, que es correspondria amb el carrer que des de la pujada de Sant Martí va fins al carrer que va de Sant Domènec a la Mercè.

En tot cas, en el Reial Cadastre de 1716 apareix documentat el *carrer de l'olivera, prop de Sant Martí*. De les sis cases documentades al carrer dos són propietat de la Comunitat de Beneficiats de la Seu, tres són de la Companyia de Jesús i una és d'un canonge. Els habitants d'aquestes cases, totes menys una, pertanyen a l'estament religiós.

6.5.26. Carreró al costat del Convent del Carme

Aquest és un carrer o vial, que surt de la banda oriental de la plaça de l'Oli i acaba a la cantonada més sud-occidental del cenobi de Sant Martí Sacosta, desembocant al carrer que trobem denominat com a pujada de Sant Martí o també com a pujada del Monestir del Carme.

A l'Estima de 1535 apareix documentat amb el nom de *carreró a la plaça de l'Oli*, mentre que durant el segle XVIII se'l denomina com *carreró al costat del convent del Carme*.

El 1721 apareix la concessió de llicència al "*...Reverendo Padre Prior y Convento del Monasterio*

1134 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 97v-99, 21/04/1741

*de Nuestra Señora del Carmen de la Antigua, y regular observancia de dicha ciudad desea hazer un vallador grande ó clavaguera en la callejuela que es cerca de la Plaza del Azeyte...".*¹¹³⁵

A finals del segle XVIII, trobem en una petició i concessió de llicència per tal de construir balcons en una casa ubicada en aquest carreró, aquesta ens aporta la informació addicional a l'estat del carrer: "...Don Antonio Garrigolas Ciudadano Honrado de Barcelona, solicitando permiso para poner un balcon en la casa que posee en un callejon, junto al Convento del Carmen, que no tiene salida...".¹¹³⁶ Per tant trobem que a finals del XVIII, el carreró ha quedat sense sortida i no comunica, ja, amb el monestir de Sant Martí Sacosta.

6.5.27. Carrerons

Hi ha documentat una sèrie de carrerons, vials estrets que comuniquen uns carrers amb altres, normalment ubicats en direcció est-oest.

L'Estima de 1535 documenta el *carrer que va a les voltes*, una travessa que uneix les voltes del carrer de la Cort Reial, en aquell moment anomenades Argenteria Vella amb la plaça de les Cols. Ubicat més al nord i paral·lel a aquest últim, trobem documentat el *carrer de les notaries*, que comunicava el carrer de l'Argenteria, en aquell moment anomenada plaça dels Raïms, amb el carrer de la Cort Reial.

A la zona de l'Areny, però en la part més propera al carrer de l'Albereda, enfilant-se cap a la zona més muntanyosa de la Vilanova, s'hi registren diferents carrerons com el *carrer que va de l'Albereda a la Mercè*, el *carreró de n'Auriga a la Mercè* o el *carrer del portal del Carme a la Mercè*.

Alguns noms dels carrerons apareixen documentats més de una vegada com per exemple el *carreró qui va a les Pescaterias*¹¹³⁷ o el *carrer que va de les voltes de la plaça de les Cols al carrer dels Mercaders*,¹¹³⁸ d'altres apareixen documentats un sol cop com el *carreró que va del carrer de la Cort Reial a la Sabateria Vella*¹¹³⁹ o el *carreró que va del carrer del pes de la palla al carrer de l'Albereda*.¹¹⁴⁰

Majoritàriament, aquests petits vials, apareixen documentats en les concessions o peticions de llicència per tal de portar a terme alguna reforma o modificació en l'estructura de les façanes, com

---

1135 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 385, 17/10/1721

1136 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 31v, 09/04/1799

1137 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 128v-129, 26/02/1700

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 141v-142v, 09/03/1700

1138 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 30v-31, 06/06/1730

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 429v-431, 12/12/1760

1139 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 55v-56v, 05/02/1738

1140 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 126, 12/08/1791

per exemple la construcció de balcons.

Un altre motiu pel qual els tenim documentats, és quan hi ha una petició de permís per part d'un particular per tal d'ocupar-ne el seu espai, això normalment en provoca la seva desaparició. Un exemple d'aquest fet el trobem el 1707 quan Ramon de Belloch demana poder tapar "*...lo carrero que es entre la casa que te dit Señor Don Ramon en lo carrer de Sant Joseph y lo hort del Monestir de Sant Joseph dels descalsos de la dita ciutat y pendrer lo terreno de dit carrero restant aquell en favor del dit noble Don Ramon de Belloch...*".¹¹⁴¹

El 1778 se li concedeix llicència al comte de Solterra per ocupar un altre carreró, en aquest cas, *el carreró de la polleria*, el qual, en el document, s'ubica "*...contiguo al Huerto de la casa de su propia habitacion se hallaba un callejon vulgarmente llamado: La Pujada de la Polleria [...] que anaba á la horta de Çarriera, que linda á medio dia con el referido huerto...*". S'apunta també que l'entrada d'aquest carreró "*...linda por la parte de poniente con el Convento de PP. Carmelitas Calzados mediante la Calle, ó Subida del Collegio de San Martin...*".¹¹⁴²

Altres intervencions arquitectòniques que podem trobar en aquests carrers són les construccions d'arcs que els convertiran en una mena de túnels degut a les seves reduïdes dimensions. El 1730 trobem la petició "*...paraque puedan hazer fabricar una arcada de calicanto encima del Callejon que media entre las dos casas de los dichos Gibert y Gernoës y que transita donde las Arcadas de la Plaza nombrada de las Coles á la calle nombrada dels Mercaders respectivamente de la misma ciudad es á saber donde las dichas arcadas de la dicha Plaza hasta al tabique de la dicha casa de Gerones...*", aquest mateix document ens informa que "*...hallarse oy en dia el dicho callejon casi enteramente cubierto de tabiques muy viejos que amenazan ruina, y deven derribarse...*". Una nova dada que també extraïem d'aquesta petició és que altres carrerons propers a ell també presents les mateixes característiques: "*...porque los otros dos Callejones que se hallan mas abajo de este y que transitan desde las dichas Plaza y arcadas a las Pescaderias son assi mismo cubiertos de semejantes arcadas...*".¹¹⁴³

Per tant, en aquesta època encara hi ha un seguit de carrerons o andrones, de petites dimensions, que sabem que existien però que no sabem col·locarlos de forma concreta en l'entremat de la xarxa urbana del burg.

6.5.28. Plaça de la carnisseria de l'ovella

El nom del carrer és degut a les taules de vendre carn que existien ja en l'establiment de l'antic

---

1141 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 72-73, 24/01/1707

1142 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 65-70v, 13/05/1778

1143 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 30v-31, 06/06/1730

mercat fet pel comte Ramon Berenguer IV a mitjans segle XII. El 1206 el batlle reial va establí a Timbor el *carrer que anava des de la Carnisseria de la Boqueria fins a l'alveo de l'Onyar*.

El 1535 el carrer apareix documentat com a *carrer de Fontclara*, i en el seu recorregut hi trobem establerta la *carnisseria de l'ovella*, però durant el segle XVIII es torna a recuperar la denominació de la carnisseria, però fent referència a una plaça, *la plaça de la carnisseria de l'ovella o la plaça de la carnisseria*, o també denominat com a *carrer de l'Ovella*, on hi trobem la carnisseria de l'ovella, entre aquest carrer i el carrer Mercaders. En el seu recorregut cap al nord, trobem el carrer de les Peixateries.

6.5.29. Plaça de les Cols

Durant el segle XIII trobem documentat, a la riba del riu Onyar, una zona denominada com a Mercat de l'Areny, el qual, la seva banda oriental ja es trobava edificada. Aquest serà l'embrió d'un indret conegut com la *plaça de les Cols*.

Aquest carrer es forma amb la urbanització d'aquesta zona a partir de l'establiment del mercat pel comte Ramon Berenguer IV, cosa que va provocar que aquest mercat inicial, s'hagués de desplaçar més cap a la riba de l'Onyar.

Aquesta banda oriental del carrer que estava urbanitzada la trobem documentada com a *carrer de la Merceria*, i es trobava protegit per un mur que el separava del riu i el protegia de les crescudes. Els pilars i les voltes del *carrer de la Merceria*, més tard la *plaça de les Cols*, s'aixequen, recolzats, sobre aquest mur de protecció. “...Al 1252 el batlle reial va donar llicència per aixecar arcs sobre el carrer i pilars en el mur i també altres voltes transversals sobre el mur que donessin llum al carrer...”.¹¹⁴⁴

Durant l'època moderna el trobem denominat *plaça de les Cols*, fent referència al gran mercat que s'hi portava a terme, i documentalment, es distingeix entre el que seria la plaça i *les voltes de la plaça de les Cols*.

El 1574 Ferrando Maymó, procurador reial a Catalunya, concedeix una llicència a l'Ajuntament per tal d'enderrocar una part de la muralla per poder ampliar la plaça de les Cols: “...*que desijant vosaltres embellir la dita ciutat, haviau determinat de creixer y allargar la plassa vulgarment dita de les Cols, y per ço convé enderrocar un tros de la muralla que està cerca de aquella... y atés que circa de les muralles ha algunes carniceries, aquelles se pugan mudar en altra part...*

E a vosaltres e a la dita ciutat sia lícit y permés enderrocar un tros de muralla construïda al cap de

---

1144 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 68

la plasa de les Cols de dita citat, devés lo riu de Onyar, que és de llargària de vint y vuyt canes cana de Barcelona, y de altària de sinch canes, set palms y un quart, sens los merlets y de gruix de vuyt palms y mig per tot.

E no res menys pugan fer e o fer fery de nou construhir un altre tros de muralla nova devés lo riu de Onyar y junt a dit riu, la qual per ésser tant prop del dit riu se haia de fer de vuyt palms y mig de grossària fins a flor de terra, y d'equi amunt de gruix de tres palms y mig.

*E la dita muralla nova distant de la dita muralla vella, vuyt canes; e arribant dita muralla nova junta a Onyar fins a uns fonaments de pedra vells que aqui se son trobats... ”.*¹¹⁴⁵

El 1725 l'Ajuntament determina que s'ha de “... *empedrar nuevamente el terreno que es delante de la carniceria de la Plaza de las Cols, Puerta del Areny, y entre las Puertas de dicha Puerta, como enfuerza del dicho convenido lo ha hacho hazer S. Exa el qual empedrado entre ancho y largo monta noventa tres toezas y quatro pies...*”.¹¹⁴⁶

El divuit de novembre de 1757 l'Ajuntament dictamina que s'han d'arranjar els baixos de les arcades de la plaça de les Cols: “...*Por quanto, los pisos ó suelos de los baixos De las Arcadas de la Plaza de las Coles estan intransitables por desempedrados, ò desenladrillados en distintas partes de modo, sin peligro singularmente de noche no se puede passar por ellas [...] y es muy necesario, que se recompongan el enladrillandose, ó empedrandose de nuevo los pedazos descompuestos...*”.¹¹⁴⁷

El 1768 es decreta la prohibició del pas de carros sota les voltes de les plaça de les Cols: “...*En consideracion que de haverse abusado del bando, que el difunto Teniente General Dn Melchor de Abarca, siendo Gobernador, y Corregidor de esta plaza, y corregimiento mando publicar en esta dicha ciudad, prohibiendo el que persona alguna transitase con carros, ni cavallerias por bajo de las Arcadas de la plaza de las Coles de esta dicha ciudad, ha resultado, que el pavimento, y transito del bajo de dichas arcadas estaba tan arruynado, que por el no podian andar las gentes sin riezgo, y ha sido precisso recomponerle con bastante gasto de los Dueños de las casas vecinas. Acordaron hacerse un pregon en nombre y de orden del cavallero teniente de Rey y Corregidor de esta ciudad [...] con el qual se ordene, y mande que en adelante no se atreva persona alguna passar con carro por bajo de dichas arcadas ni tampoco con cavalleria cargada, ni sin carga bajo la pena de tres libras por cada qual, y cada vez, que sera hallado,ó probado haver hecho al contrario...*”.¹¹⁴⁸

1145 ACA; Real Partimoni, Classe 7ª AB, nº44, fol.40 segons MADURELL Y MARIMÓN, J. Mª.: *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685) Notas documentales para su historia*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 17. Girona, 1964 pàg. 337-338

1146 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 6v-7, 03/01/1725

1147 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 246v, 18/11/1757

1148 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 312-313, 09/09/1768

El 1781 tornem a trobar una petició perquè es recomponguin els empedrats dels carrers que ho necessiten, entre ells, la plaça de les Cols,¹¹⁴⁹ i el 1796, de nou es creu i “...se considera mui util, y casi necesario empedrar la plaza de las Coles por el mucho lodo que continuamente hai en ella des de que se ha hecho transito de carruage...”.¹¹⁵⁰ El dia tres de juny era el dia escollit per tal de portar a terme el remat de les obres, però les ofertes que s'hi fan es consideren inadmissibles i l'aplacen per un altre dia.¹¹⁵¹ Un cop portat a terme el remat es comencen les obres, però apareixen divergències degut al tipus d'empedrat que s'ha d'utilitzar per tal d'aconseguir un enllosat més resistent: “...Haviendose sucitado algunas dificultades sobre el modo de hacer el empedrado de la Plaza de las Coles pues si bien se considera más fuerte, y permanente poniendo las piedras de fila se oponen á ello los Asentistas suponiendo no ser esta su obligacion, ni havrian podido hazerlo por el precio que se halla ajustado y ahunque examinada la Tabba se deva en esta la direccion de la figura, y declivio de dicho empedrado á disposicion del Director, y que por lo mismo parece podria obligarseles á poner dichas piedras de fila como estan los mas de los empedrados antiguos de las Calles, y Plazas de esta Ciudad pero haviendo manifestado el dicho Director, que en el modo que lo trabajan quedava igualmente fuerte, y que en realidad seria seria mucho mas costosa poniendo las piedras de fila [...] Acordaron dar, y dieron comision al sindico Personero Dn Manuel Aleña para que junto con el dicho Director determinen el modo de continuar dicho empedrado atendiendo mas á su firmesa, que á la Hermosura, y previnieron á dichos Asentistas que se conformasen á lo que por dicho Sr Comisionado, y Director se les previniese, y que por ningun termino pudiesen hechar arena á dicho empedrado, hasta quedar reconozido, y aprobado por el Director...”.¹¹⁵²

Per tant, és indubtable el gran volum de trànsit tant humà com de carruatges, que acollia aquesta plaça, reflectit en el seguit de notícies sobre necessitat d'empedrar de nou o de arranjar el seu paviment. També trobem moltes concessions de llicències per a construir balcons i de terradets, o en el cas dels comerços, trobem permisos per construir taulells, tant de fusta com de pedra, els quals, veurem més endavant quan parlem de les característiques de les vivendes, tallers i comerços d'aquests burgs.

6.5.30. Plaça de l'Oli

Aquesta plaça la trobem localitzada a l'Areny, a prop de les muralles de la Força Vella, però no a

---

1149 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 103v-104, 21/03/1781

1150 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 32-32v, 22/03/1796

1151 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 68, 03/06/1796

1152 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 71v-72, 08/06/1796, també a RIPOLL I MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 300

tocar. A ella i desemboquen el carrer dels Ciutadans, el de la Sabateria Vella i les escales de Sant Martí.

Es comença a formar a partir del segle XIII, però encara no tenia la consideració de plaça, sinó de carrer. A la segona meitat del segle la trobem documentada com a *platea militum*, és a dir, *plaça dels Cavallers*, nom que mantindrà fins al segle XV quan el substituirà el de *plaça de l'Oli*.

En aquesta plaça hi trobem una de les clavegueres mestres de la ciutat, el manteniment de la qual correspon al comú. És per això que, el 1704 trobem el pagament per haver “... *adobada la clavaguera de la Plaça del oli...*”¹¹⁵³ i el 1711 se'n documenta un altre “...*de la Plaça del oli per raho de la nova clavaguera mestra se ha tingut de engrandir en dita Plaça...*”.¹¹⁵⁴ En aquesta claveguera hi desembocaran gran part de les clavegueres secundàries que davallaran de la Vilanova, com per exemple la que es construeix durant el 1728 i que baixa des dels Estudis Generals.¹¹⁵⁵

El 1712 trobem la concessió de llicència per tal de poder avançar la paret d'una casa ocupant espai públic de la plaça i oferint alhora, la possibilitat de portar-ho a terme als altres veïns: “...*la peticio ha feta Bernat Sobrevia sastre de Gerona de poder avansar y fer una paret mestre del Anfront de la casa que novament ha comprada á Joan Thio Sastre de Gerona situada en la Plaça del oli y en lo canto qui va de dita Plaça al Collegi de Sant Marti Çacosta de la Companyia de Jesus se son conferits en dit terreno y Attentament mirant y fer mirar per Joan Oliveras mestre de casas de la present ciutat lo que dit Bernat Sobrevia demana no es per perjudici de tercera persona ni de la cosa publica antes de enbelliment y de venirhi á be los vehins com axi entre ells se son acordats en presencia dels dits Magnifichs obrers han concedida llicencia al dit Bernat Sobrevia present y baix acceptant peraque puga fer fer y fabricar de paret mestra lo enfront de la dita casa ha comprada á linea recta des dels caxals de la paret de la cotxeria de la casa dels hereus del qº Don Bernat Vives fins a la valla que se ha feta en la Paret de la casa de la Señora Dona Isabel Meca y de Cardona en la qual vuy habita lo Señor Joan de Ciurana Donsell acotant la cantonada de dita paret mestra á distancia de catorse palms de llum franchs de tot lo carrer qui munta al dit Collegi y de tota la dita Casa de Meca ab condicio empero que dit Bernat Sobrevia hage de observar lo pactat de paraula entre ell y lo Señor Grabiell de Masdeu cavaller mes prop vehi de la casa de dit Sobrevia y axi mateix concedexen tambe facultat y llicencia al dit Señor Gabriel de Masdeu per raho de las casas contiguas te y a la part de tremontana de la dita del dit Bernat Sobrevia y á Jaume Davi Boter de Gerona per raho de la casa que en lo mateix carrer te y contigua a las del dit Señor Masdeu y als llurs successors en ditas casas que quant ben vist los aparega pogan tambe allergar lo enfront de lliurs casas fins a la dita lines y que quant vullan tambe emballir aquellas y que los tempanells*

1153 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 367v-368, 25/08/1704

1154 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 400-400v, 12/12/1711

1155 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 343v-344v, 27/09/1728

*ques troban exir de dita linea no pugan exir mes de dita lines espatllant los que exiran mes y que no ni pugan fabricar de nous...".*¹¹⁵⁶

Gairebé totes les notícies documentals que tenim del segle XVIII que fan referència a la plaça de l'Oli, són d'arranjament o pagament de lloguer per una casa que té llogada l'Ajuntament per tal d'allotjar els militars establerts a la ciutat, aprofundirem aquest tema més endavant, quan parlem de les casernes ubicades en aquests burgs.

6.5.31. Plaça del Vi

Aquesta plaça, de grans dimensions, està ubicada, també, en el recorregut que fa la via Augusta dintre el burg de l'Areny. Antigament però, no portava el nom de *plaça del Vi*, sinó que, durant el segle XIII la trobem documentada com a *plaça de les Albergueries*. En l'obra *Girona en el segle XIII*, apunten que la creació de la plaça, s'hauria de cercar entre el 1177 i el 1229, en la primera data un document parla d'una *via que entra a la ciutat*, en la zona on s'hi ubicarà més tard la plaça i el 1229, s la data en la qual es documenten els establiments d'unes cases *a les Albergueries de l'Areny de Girona*.¹¹⁵⁷

Sembla ser que la banda oriental de la plaça va ser la primera en urbanitzar-se i en construir les voltes que apareixen documentades a mitjans segle XIII.

En època moderna la coneixerem amb el nom de *plaça del Vi*. Dels seus extrems més septentrionals en surten dos carrers, el dels Ciutadans, del seu vèrtex nord-est, que va en direcció nord cap a la plaça de l'Oli i la Força Vella. I en el seu vèrtex nord-oest, el dels Abeuradors, que condueix cap a la plaça de les Cols i cap a les voltes dels Esparters. En el seu costat sud en surten dos carrers, el de l'Albereda i el carrer que de la plaça del Vi al pont de Sant Francesc.

Aquesta plaça, com el carrer dels Ciutadans, acull grans casals o palaus de famílies nobles de la ciutat, a més de la Casa de la Ciutat i la Casa de la Generalitat.

A finals del segle XV, es porta a terme una millora de la trama urbana que afectarà a la *plaça de les Albergueries*, aquesta succeeix en el mateix moment en que es porten a terme unes obres de reforma i ampliació de la Casa de la Ciutat. En aquesta moment es van enderrocar diversos envans i cases de la plaça que es trobaven en males condicions i dos cases que interrompien el pas al carrer dels Ciutadans.¹¹⁵⁸

A principis del segle XVIII trobem la reconstrucció exhaustiva de la casa que fa cantonada amb el

---

1156 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 157v-158, 09/07/1712

1157 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 71

1158 COSTA, Ll.: *Història de Girona*. CCG Edicions. Girona, 2006 pàg. 290-291

carrer dels Abeuradors. La capitulació de les obres és datada de 1701 i els diversos pagaments s'aniran succeint fins que acabaran durant el 1708.

Trobem documentat, el 1732, el pagament per l'empedrat d'una part de la plaça del Vi, sota les voltes i davant de la casa que reconstrueixen, referenciada anteriorment: “...*Por quanto el Ayuntamiento dio orden á Francisco Lanus quartel mestre desta ciudad [...] hiciesse empedrar en las arcadas de la Plaza del vino desta dicha ciudad todo el pavimento ó terreno que ocupa el frontispicio de la casa grande que esta ciudad tiene y pocehe en la parte superior de dichas arcadas y que sirve oy de pavellon para alojamiento de diferentes oficiales de todos estados de la guarnicion de esta Plaza por ser esta obra muy necessaria...*”.¹¹⁵⁹ Com hem vist ja en parlar del carrer de l'Albereda, el 1707, apareixen dos cases, de Josep Custons i Cosmarí, que fan cantonada amb la plaça que es troben en mal estat, es documenta que aprofitant la reconstrucció de les des cases “...*se podria pendrer lo necessari per posar dita Plaça fins, y al igual del Canto de la que posseheix Francesch Bosch cedint lo demes no seria necessari per dit embelliment...*”.¹¹⁶⁰

Trobem també obres menors d'ampliació de la xarxa de clavegueram i en les façanes de les cases de la plaça, amb la construcció de balcons. Elements que veurem més endavant quan parlem les les infraestructures i de les cases en particular.

6.5.32. Plaça d'en Bell-Lloc

Les cases que donen a la galta meridional del carrer Nou, configuraven, per la seva façana sud, un carreró petit i tancat per la seva part alta, que apareix documentat ja en el segle XIII sense cap nom concret, i que té l'accés per la plaça del Vi, aleshores plaça de les Albergueries.

Segons l'estudi anomenat *La ciutat de Girona en la primera meitat del segle XIV*,¹¹⁶¹ en aquest moment era anomenada *Plaça del Pou*.

Marquès i Casanovas explica que en un document de finals del segle XVII era anomenada *plaça de Mossèn Alemany*, ja que la vivenda d'aquesta família estava ubicada en aquest indret. El 1570 s'hi documenta un Benet Alemany residint en un dels immobles que donen a la plaça.¹¹⁶² Més endavant, el prestigi de la família Bell-lloc, també documentada com a *Betlloc* o *Bitlloc*, agafa més solera que el de la família Alemany i la plaça passarà a ser documentada com a *plaça de Bell-Lloc*.

Marquès també apunta que el carreró que surt del seu vèrtex sud-est i que s'enfila cap a la muntanya

---

1159 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 241-242v, 12/09/1732

1160 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 94-94v, 07/02/1707

1161 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del segle XIV: la plenitud medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1998 vol. 3 pàg. 57

1162 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El carrer Nou del Teatre». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 09/05/1978. pàg.3 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 62-64

però que no té sortida, s'anomenava *carrer del Forn de Dn. Geroni Betlloch*.¹¹⁶³

El 1742, trobem documentada la llicència concedida a la confraria dels paraires per poder fer una claveguera. Aquí ens ubica la plaça dintre el traçat del carrer Nou: “...*en lo carrer nou y cerca de una casa que la dita confraria poceheix en la plassaeta que es á l'entrada de dit carrer nou anomenada la plasseta de Bitlloch...*”.¹¹⁶⁴ Durant el segle XVIII també la trobarem documentada com a plaça dels Paraires, ja que, com hem vist, en aquest indret hi havia ubicada la casa de la seva confraria.

6.5.33. Plaça del Carrer Nou

Jaume Marquès i Casanovas apunta que aquesta plaça i l'anterior eren denominacions diferents de la mateixa plaça,¹¹⁶⁵ però si seguim el traçat del carrer Nou, allunyant-nos de la plaça del Vi, trobarem una altra plaça formada per la intersecció d'aquest carrer i el carrer que apareix documentat en l'Estima de 1535 com el *carreró de n'Auriga a la Mercè*. Aquest eixamplament del carrer a partir d'aquesta intersecció, creuen els autors del treball sobre l'Estima de 1535, que es correspondria a la *plaça del carrer nou*.¹¹⁶⁶

En els manuals d'acords del segle XVIII apareixen pocs documents i poc aclaridors de la seva ubicació concreta. Un seria una concessió de llicència per tal de construir un balcó “...*en la pared frontispicia [...] que mira á la parte de cierzó de la Plazuela nombrada del carrer Nou...*”,¹¹⁶⁷ l'altre, una nova petició de llicència per construir un balcó en una casa propietat de Mariana de Carles i de Puig, esposa de Martí de Carles. En aquesta casa, ubicada al carrer Nou on viu Josep Viader, hi vol “...*poner un Balcon en la casa que possehe en la calle Nueva [...] que dará en la Plazuela, que alli existe...*”.¹¹⁶⁸

Per tant poques dades i poc clares per tal de poder determinar si es tracta d'una mateixa plaça o si són dos places diferents.

6.5.34. Placetes

Troblem documentades una sèrie de places de dimensions molt reduïdes, a vegades no s'haurien de

---

1163 Ídem

1164 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 134-134v, 27/06/1742

1165 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El carrer Nou del Teatre». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 09/05/1978 pàg. 3 també a MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 62-64

1166 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona l'any 1535*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1995 vol. 2 pàg. 31

1167 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 330-331v, 11/09/1765

1168 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 25v-26, 14/03/1800

considerar ni places, ubicades en zones properes als convents i monestirs. Val a dir, però, que aquestes placetes, moltes vegades apareixen integrades amb el nom del carrer.

La de més envergadura i que sí que podríem considerar una plaça, seria la *plaça de Sant Joseph*, documentada poques vegades perquè es fa referència a ella com a part del *carrer de Sant Joseph*.

Una altra seria la *placeta del Monestir de Nostra Senyora del Carme*, de la qual en tenim referències documentals datades del 1700 quan es porta a terme la reconstrucció d'una casa enderrocada: "... tornar fer y fabricar la Casa se era espatllada, es á saber la que es en la Placeta del Monastir de Nosta Señora del Carme...".¹¹⁶⁹

Una altra placeta de la qual s'en fa referència, és la *placeta de la pujada de la Mercè*, que durant el 1798 la trobem referenciada degut a la construcció d'una paret que ocupa part de la plaça: "...se mandó á Josep Comasdemunt, que derribase la pared, que havia empezado a construir en la Plazuela de la Subida del convento de la Merced...".¹¹⁷⁰

La *placeta de Sant Martí*, apareix documentada en l'Estima de 1535, aquesta no es troba emplaçada davant del cenobi, sinó que la localitzem desplaçada cap a tramuntana, a mig camí de la pujada de Sant Domènec. A mitjans del segle XVIII però, es localitza una plaça davant de Sant Martí Sacosta, tot i que no se'n determina el nom: "...la plaza que existe ante la porteria del Collegio de San Martin Sacosta de la Compañia de Jesus...".¹¹⁷¹

6.5.35. Escales

En el burg de la Vilanova hi trobem documentats diferents trams d'escales per tal de poder salvar els desnivells del terreny que es produeixen en aquesta àrea. Trobem escales a la pujada de Sant Domènec, trobem les escales de Sant Martí Sacosta, les de la Tallada i les d'en Mora.

Les escales de Sant Domènec les hem trobat documentades anteriorment, quan fèiem referència a una capitulació d'obres que s'han de portar a terme a pujada de Sant Domènec: "...se han de fer los Escalons que se an de menester desde la cantonada del dit Collegi de Sant Marti Çacosta fins á trobar la pujada servintse de les pedras dels escalons que ja si troban un poch mes amont acomodantlas y fentlas venir, que ajuntin be.

[...] se ha de desanllosar lo tros de dita pujada que cobriran los dits escalons y la terra que se posara per umplir lo vacuo, y de las pedras y cordons de dit enllosat se tornara enllosar de sobre desde dits Escalons fina á encontrar la paret abont es la Creu ab la correspondencia del enfront que

---

1169 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.106v-107, 09/02/1700

1170 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.37v-38, 26/03/1798

1171 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.97v-99, 21/04/1741

*aporta dita puiada...".*¹¹⁷²

Les escales de Sant Martí Sacosta existien a mitjans del segle XIII, les quals en aquest moment, ja apareixen documentades.

A la primera meitat del segle XIV, es documenta una deixa testamentària per a la seva construcció, per tant, si les escales ja existien anteriorment, en aquest moment s'està portant a terme una reconstrucció o remodelació.¹¹⁷³

El 1721 trobem la concessió d'una llicència per construir un balcó a una casa ubicada “... *cerca de la Escalera del Collegio de Sn Martin Çacosta de la compañía de Jesus...*”.¹¹⁷⁴

Unes altres escales a les quals s'hi fa referència són les anomenades *escales d'en Mora*. Aquestes les trobem ubicades prop del pallol i del carrer de Sant Josep, en un document de concessió de llicència per fer una claveguera ubica l'habitatge de “...*Francisca Salom [...] como pocessor de una casa [...] seita entre la calle de el Pallol, y la de San Joseph [...] la casa de dicha Francisca Salom que esta delante de la escalera llamada d'en Mora...*”.¹¹⁷⁵

Per tant, els carrers i places d'aquesta part de la ciutat, estan en aquest moment, força fixats, no mostren masses variacions. Podem trobar la desaparició d'algun carreró degut a la seva privatització, també podem veure diferents obres d'empedrat, sobretot en aquells carrers i places que són més transitades, o alguna recomposició o reconstrucció de cases o de la xarxa de clavegueram.

Pel que fa referència a la nomenclatura dels carrers i places, veiem que hi ha una evolució del segle XII-XIII fins a l'època moderna, però en aquest moment, es quedaran ja fixats els noms i molt pocs canviaran.

Podem diferenciar la topologia dels nom entre els carrers o places que configuren els burgs. Trobem noms que fan referència a la direccionalitat, com el *carrer que va de la plaça del Vi al pont de Sant Francesc* o el *carrer que va del convent de Sant Domènec al de Nostra Senyora de la Mercè*. Altres, i com aquest exemple anterior, fan referència a centres religiosos, com ara el *carrer de Sant Josep* o la *Pujada de Sant Martí*. En trobem d'altres que fan referència a activitats econòmiques, com la *plaça de les Cols o del Vi*, fent referència a diferents mercats, o el *carrer dels Mercaders* o el *carrer de l'Argenteria*. També en trobem referits a dependències reials o instal·lacions públiques com ara el *carrer de la Cort Reial* o bé el *carrer del pes de la palla* o el *carrer del pallol*. Altres fan referència a famílies benestants que tenien la seva casa en el carrer o plaça com és ara la *plaça de Bell-lloc*, el *carrer d'en Vern*, el *carrer d'en Banyoles* o el *carrer de n'Auriga*.

1172 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 474v-476, Juliol/1701

1173 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del segle XIV: la plenitud medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1998 vol. 3 pàg. 54

1174 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 414, 21/11/1721

1175 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 89-91, 14/04/1741

Tots però tindran un denominador comú, i és que en aquest moment, es concedeixen moltes llicències per tal de construir balcons a la façana i en el cas dels comerços i tallers, per construir taulells o taules a l'entrada de l'establiment.

6.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ

Ens trobem en una zona on podrem veure gran diversitat d'elements urbans que configuraran aquest paisatge, trobarem les cases dels artesans, els comerços i els grans palaus. A més a la zona de la Vilanova trobarem, els centres religiosos i els tallers. Val a dir, que no trobarem edificis construïts única i exclusivament per fer la funció de caserna, però sí que trobarem adaptacions d'immobles per portar a terme aquesta funció, a més de l'ocupació de diferents palaus de les classes nobles, per tal de poder acollir els militars de més alta gradació.

Trobarem en aquest moment i en aquesta zona, l'embrió del que serà, a la llarga, el teatre de Girona.

6.6.1. Habitatges i palaus

En aquest moment, l'entremat urbà d'aquests burgs ja està pràcticament configurat i variarà ben poc en el transcurs de tres segles. Val a dir, que els habitatges que configuren aquesta xarxa urbana, la majoria estan formats per una planta baixa i un pis. Els habitatges d'una sola planta els localitzem en carrers on s'hi estableix la classe humil, un estament amb poca participació en el nucli comercial. Entre aquests carrers hi destaquem el carrer de n'Auric, el carrer del Pallol, el de Sant Josep, el carrer d'en Vern o el d'en Banyoles, carrers allunyats del nucli comercial i la majoria d'ells localitzats al burg de la Vilanova, zona muntanyosa i encara amb caràcter suburbà.

Els edificis configurats per una planta baixa i dos pisos els trobem al carrer dels Abeuradors, la Cort Reial, el carrer de les Peixateries, el dels Mercaders, i on n'hi ha en més nombre: al carrer de l'Argenteria i a la plaça de les Cols.

Els edificis més imponents de la ciutat, amb planta baixa i tres pisos (al segle XVIII només n'hi ha dos), els trobarem localitzats a la Cort Reial i a la plaça de les Cols.

Pel que fa a l'interior de les cases, per tal de poder determinar la seva grandària, trobem que la mitjana d'estances dels immobles que configuren l'entremat urbà d'aquests burgs, i tal com passa arreu de la ciutat, consten de quatre a cinc habitacions de mitjana. Cal destacar però, que els grans palaus, són un cas a part i que el nombre d'estances d'aquest varia entre els trenta-nou que configuren el palau del comte de Solterra o les dinou d'una altra vivenda, en aquest cas casal, ubicat també en el carrer dels Ciutadans.

Estudiarem en primer lloc, les vivendes o habitatges que configuraran aquesta part de la ciutat. En aquest moment trobem que es reconstrueixen cases en mal estat, normalment es tracten de reconstruccions parcials, ja sigui per efectes de la guerra, per la deixadesa dels propietaris o per altres causes com podrien ser els incendis o les riuades, la qual cosa comportarà o la reconstrucció total de l'immoble, molt poques vegades, o bé, la remodelació parcial. Aquestes poden ser degudes a la voluntat del propietari de l'immoble, però també a causa d'una denúncia que provocarà que l'Ajuntament hi intervingui i obligui als propietaris a actuar sobre l'habitatge.

Trobarem també ampliacions de cases. Aquestes ampliacions comportaran o bé l'adquisició d'una casa veïna per tal de modificar les dimensions de l'immoble, la petició i concessió de llicència per part de l'Ajuntament per tal d'ocupar un espai públic com un carreró, una part d'un carrer o una plaça, també trobem l'ampliació a partir de la construcció en terreny de la mateixa propietat, que pot funcionar com a hort o verger, o bé, i per finalitzar també podem trobar el creixement no a partir de la planta baixa sinó a partir del primer pis amb la construcció d'arcs i voltes que permetran l'ampliació.

Les llicències concedides per l'Ajuntament afavoriran la construcció de balcons, finestres, taulells, xemeneies, esglaons, obertures de portes, escales, tal i com hem vist anteriorment, però trobem un element arquitectònic o part de l'habitatge que hem trobat de forma esporàdica en el burg de Sant Feliu, i que és la construcció de terrats, concentrats a les cases ubicades a la plaça de les Cols i al carrer de l'Argenteria però només als immobles que donen al riu Onyar.

Però el Comú no només concedirà llicències que en aquest moment ja es consideren per "l'embelliment i millora" de la ciutat i dels seus carrers, sinó que també actua multant i decretant enderroc d'elements arquitectònics construïts sense llicència o bé que consideren que perjudiquen al bé comú o al públic.

En les llicències concedides per a la construcció de balcons, trobarem una disputa entre l'Ajuntament i el Governador general, en la qual tots dos argumenten tenir la potestat per tal de concedir aquest tipus de llicències, el problema, és que la llicència concedida pel Comú, és per la construcció d'un balcó en la muralla de l'Onyar, on carregaven les cases de la banda occidental del carrer de l'Argenteria.

Pel que fa referència a la reconstrucció de cases podem parlar, d'una casa que ja hem vist al parlar del carrer Nou. Aquesta casa, el 1710, estava situada al costat d'una casa caserna propietat del Comú, degut al seu mal estat, l'Ajuntament decideix intervenir-hi.¹¹⁷⁶ Durant el mes de febrer l'Ajuntament aprova portar a terme l'enderroc i reconstrucció de l'habitatge i al juliol apareix

---

1176 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 113-113v, 21/02/1710

registrada la capitulació de les obres que s'han de portar a terme.¹¹⁷⁷

La reconstrucció més completa d'un immoble la trobarem quan parlem dels palaus o casals i fem referència a la construcció de bell nou, de la casa que es troba ubicada a la cantonada de la plaça del Vi i el carrer dels Abeuradors i que es porta a terme des del 1701, any en el qual hi trobem documentada la capitulació de les obres, fins el 1708, quan trobem documentats els últims pagaments per les obres.

Pel que fa referència als habitatges, la majoria de reconstruccions que s'hi porten a terme són parcials i generalment, pel mal estat de les façanes o altres elements arquitectònics. Hem escollit un dels molts exemples que apareixen en els Manuals d'Acords de l'Ajuntament, el qual, a partir d'un reconeixement de l'estat de les façanes de tres cases ubicades al carrer de la Sabateria Vella, que pertanyen a Cristòfol Pla, Pere Estany i Jaume Geli, acabarà en una serie de plets sobre qui ha de reconstruir les façanes i qui ha de portar a terme els pagaments de les obres. Unes disputes que s'iniciaran el 1753 i no es donaran per finalitzades fins el 1758.

Amb data de set de novembre de 1753 trobem que a partir d'una denúncia de dos mestres d'obres l'Ajuntament determina que *“...En consideracion que la pared frontispicia de las tres casas sitas en la Calle de la Zapateria vieja de esta Ciudad que va desde la Plaza del Oli á las reales Carzeles de esta dicha ciudad, las quales son proprias de Christoval Pla, Pedro Estany ambos Zastres, y Jaime Geli Zapatero, y en ellas habitan los mismos de que son Dueños, ha mucho tiempo que amenazan ruina segun verbalmente lo refirieron al Ayuntamiento los Maestros Narciso Grau, y Estevan Ferrer ambos Albañiles vecinos de esta Ciudad por los quales los hizo el Ayuntamiento formalmente reconozzer; y no obstante que después mandó llamar el dicho Ayuntamiento a los Interesados exponiendoles la precisa necesidad que havia en executar aquellos precisos reparos sin quedar arbitrio al Ayuntamiento para tolerarselos, porque era de su obligacion cuydar del bien comun, y causa publica, y evitar los peligros, y daños que podian resultar a los vezinos y transitantes por dicha calle, con todo, y sobre haver ofrezido poner mano en ello, no lo han executado, habiendo solamente afianzado la dicha pared con dos puntales, que no son de utilidad para la seguridad de aquel edificio, amas de que un de ellos ha ya cahido.*

Acordaron mandar llamar, y llamaron a los dichos Maestros Albañiles Narciso Grau, y Juan Ferrer paraque como Expertos del dicho Iltre. Ayuntamiento que fueron nombrados, y de nuebo en virtud de este nombran para el reconozimiento de dichas casas hagan de ellas, y del peligro de dicha pared, su formal y Jurada relacion [...] y que en su consecuencia passe despues el Sindico, ó Prior General del Comun de esta Ciudad al Abogado de ella el Dn. Francisco Puig; Paraque en vista de la dicha relacion, y arreglandosse á ella forme el correspondiente requerimiento que deberá

1177 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 319-321v, 22/07/1710

notificarse á los dichos Christoval Pla, Pedro Estany, y Jayme Geli, paraque den puntual providencia al cumplimiento de lo que por la dicha relacion constará ser obligados hazer y executar pues que de lo contrario lo mandará practicar el Ayuntamiento á costas de los mismos Interesados de los quales repetira todo lo que por su omission deberia gastar, y pagar el Comun de esta dicha Ciudad...”.¹¹⁷⁸

El mateix dia apareix datada la relació de l'estat de les tres cases que ha manat portar a terme l'Ajuntament, en la qual exposen que “... a mas de sobreploabar en gran parte se halla en imminente peligro de caher, y amenaza no poca ruhina, Por manera que no es bastante el que se afianze ni como esta ni en otra mejor forma si que es sumamente preciso el que se dé providencia á derribar, ó deshacer la dicha pared frontispicia, y bolverla rehedificar afianzando en el interior los suelos de los pisos, y tambien deberá deshacerse y bolverse rehedificar la pilastra que sostiene los dos Arcos que median entre las dichas tres casas por hallarse fuera de su centro. En la inteligencia de que por ser muy poca cosa lo que de esta obra puede corresponder al dicho Jayme Geli respecto de que si la pared y Arcos de las otras dos casas de Estany, y Pla no estubiessen en tal mal estado no tendria cosa que hazer el dicho Jayme Geli; consideran que á este, solo le tocaran á pagar Catorze Libras de la cantidad total del importe de esta obra...”.¹¹⁷⁹

Per tant, dues de les cases es trobaven en mal estat i això repercutia en la tercera, la de Jaume Geli. Tres dies després s'envien els requeriments per tal de que els veïns afectats, portin a terme les obres a les cases corresponents. En el requeriment es torna a fer una relació de l'estat de les cases i es remarca que els propietaris havien estat avisats amb anterioritat: “...se los havia ya hecho entender varias veces que hiziessen demoler, y rehedificar la dicha pared lo que hasta oy no han procurado antes bien queda aquella en el mismo imminente peligro no obstante la diligencia que dias haze hizieron de afianzar la dicha pared en algun modo que no es, ni puede ser de ninguna subsistencia...” Continua dient el requeriment, que si no es porta a terme allò exposat “...proveherá el dicho Illtre Ayuntamiento que se execute uno, y otro á costas de ustedes, y repetirá aquellas y las demás ocasionadas, y que puedan ocasionarse por su morosidad en el modo que le es licito, y permitido ejecutarla, y practicarla contra los remitentes...” Per tant, si no les portaven a terme els propietaris de les cases, hi intervindria el Comú.

Sembla ser que aquesta notificació els afectats la reben el dia nou de novembre i explica a la mateixa entrada del Manual d'acords del 1753 que el dia cinc de desembre, Cristòfol Pla i Pere Estany presenten un altre memorial: “...Molt Illtre Sr. Christofol Pla, y Pere Estany los dos sastres de esta Ciutat á Vs. ab la deguda attencio representan que en virtud del requeriment instant lo

1178 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 274-275, 07/11/1753

1179 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 275-276, 07/11/1753

sindich de V.S. se los fou notificat lo die nou de novembre prop passat, sempre han estat promptes per executar en llurs casas las que V.S. los mana ab dit requeriment, y que lo haver tardat tant al cumpliment dels ordres de V.S. es estat unicament perque Jaume Geli sabater sobre ser requerit per part del Sindich de V.S. igualment que los suplicants, no ha volgut may convenir per sa part á donarse a preu fet les dites obres allegant de que per part de ell noy havia cosa que fer, si que los suplicants tenien obligacio de assegurarli la casa, y que si cosa se li desfeya lay tenian de pagar...” Expliquen que “...han format una Taba del millor modo han sabut...” i que portaran a terme les obres “...segons lo que corresponga á cada hu dels Interessats pagant quiscu de ells lo que li toqui a al respecte de las obras que se faran á cada una de llurs Casas...” esperen però que es “...donará la corresponent ordre al dit Geli, y lo obligará a que pague son contingent sens haverho de satisfacer ni adelantar los suplicants...” A partir del memorial presentat per Cristòfol Pla i Pere Estany, l'Ajuntament determina treure a subhasta el preu fet de les obres i pel que respecte a Jaume Geli “...se le mandará á este, ú, obligará judicialmente á instancias del síndico de la Ciudad á que satisfaga lo que le corresponda segun y como será estimado por Expertos...”¹¹⁸⁰

Sembla ser que les obres no progressen, doncs el 1754, trobem una notificació al Marquès de la Mina, Capità General en aquell moment, en la qual se l'informe que “...Per quanto segun ha informado al Ayuntamiento el Dor. Francisco Puig su Abogado se va enredando y alargando por mucho tiempo el Pleyto vertente sobre las obras de las Casas de Jayme Geli, Pedro Estany, y Christoval Pla [...] por manera que no crehe sea decidido el dicho Pleyto antes de la festividad de Corpus Christi, quanto menos executadas las dichas obras para poder passar por aquella calle como es preciso la Procession General...” Acorden que se li remetrà tot el que ha succeït entorn de les cases de Geli, Estany i Pla, al Marquès de la Mina i que sigui ell “...que se sirva disponer, y mandar lo que fuere mas de su agrado para que se executen las dichas obras, y quede transitable la dicha calle sin peligro de los transitantes por ella...”¹¹⁸¹

La resposta del Capità General Marquès de la Mina, és que es nombrin un altre cop experts per tal de portar a terme un nou reconeixement de les tres cases i que se l'informi sobre el resultat.¹¹⁸² D'aquest mateix dia vuit d'abril data la relació del reconeixement que proposa el Marquès de la Mina, portat a terme per Salvi Galí i Josep Petit els quals determinen que “...ahunque sea cierto que dicha Pared frontispicia esta indezente, y haze mala figura, y que no queda solida ni la porcion nueba que de ella se ha hecho, ni la que ahun queda en ser; de forma que con el tiempo toda ella, assi nueba, como vieja deberá derribarse, y bolverse rehedificar en otra mejor forma: Con todo eran, y son de dictamen que se saquen todas las maderas, y puntales que sostienen afianzada la

---

1180 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 276-279, 10/11/1753

1181 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 85-85v, 27/03/1754

1182 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 114-114v, 08/04/1754

*dicha pared á fin de no dar lugar aque transitando por allá algun coche, carro, ó, calez no encontrasse con algun puntal, y con la fuerza del golpe no causasse alguna ruhina aque por esta razon queda mas expuesta la dicha Calle, y la pared de las dichas tres casas subsistiendo afianzada de la forma que lo está al presente. Y son de dictamen que quitados los dichos puntales de la expressada pared, y atapiandose como se deben todos los ojeros, y aberturas que en ella existen , quedará mejor, y mas segura que con los mismos puntales sin el menor peligro en el transito de la dicha Calle [...] alomenos por algunos años no obstante la mala figura, é, indecencia con que a la vista se halla la dicha pared...”*¹¹⁸³

El deu d'abril s'acorda que se li enviarà una copia de la relació anterior al Capità General, tal i com va demanar.¹¹⁸⁴ A finals del 1754 també s'informa de l'estat de les disputes i del plet a Dn. Melchor de la Abarca, Tinent General dels Exèrcits del Rei, Governador i Corregidor de la ciutat.¹¹⁸⁵

El maig de 1755 les façanes de les cases encara estan apuntalades, ja que, s'hi porta a terme un nou reconeixement degut a que “...la noche passada acontezió que passando por la calle de la Zapateria vieja de esta ciudad la Exma. Señora mi Señora consorte del Exmo. Señor Governador y Corregidor de esta ciudad con su coche [...] encontró la rueda del coche con una madera de las con que se hallan afianzadas algunas casas de aquella calle y la derribó sustando á su Exa. y a toda la vecindad por el miedo tenian de que no se cayesse todo aquel edificio...”¹¹⁸⁶ Aquest reconeixement el portaran a terme Pere Homs, Pere Collell, Josep Ferrer i Joan Felip que determinen que a més d'estar afectades les façanes, en aquest moment “...tambien las paredes medieras que dividen las mismas tres casas estan y se hallan ocularmente peligrosas...” i que aquestes “...para luego ó muy en breve caherian si no estuviessen afianzadas...”. Tot i així, consideren que “...el modo con que lo están [subjectes] es conforme empero que no es bastante porque con el tiempo de mas de un año que haze que se afianzaron se han consumido y salido de su lugar y centro varios puntales y piezas, que ahora hazen falta á la manutencion de aquel edificio, y al seguro transito de aquella calle...” i determinen que s'haurien d'apuntalar de nou les parets “...poniendose dos puntales desde la casa nombrada de Font que oy es de los herederos de Rafael Parra hasta la casa del dicho Christoval Pla, y otros dos entre la casa del meson nombrado la Cruz de oro, y la esquina de la dicha de Christoval Pla sacandose despues los dos que en la dicha esquina existen á saber uno de cada lado respeto de ser consumidos, y que el arco que media entre las dos casas de Pedro Estany, y Jayme Geli como tambien los pisos de ambas dichas casas se afiansen con los correspondientes cavallos, y puntales, que sean precissos para sustener assi los

---

1183 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 114v-115v, 08/04/1754

1184 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115v-116v, 10/04/1754

1185 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 241-241v, 16/12/1754

1186 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 128-129, 09/05/1755

dichos Pisos, como el dicho Arco, y el peso que este lleva sobre si...".¹¹⁸⁷ El Comú acorda remetre aquesta informació al Capità General.¹¹⁸⁸

Al Capítol de la Catedral de Girona també li interessa la reparació o arranjamet dels immobles i fer transitable el carrer, ja que per allà hi passa la processó de Corpus.¹¹⁸⁹

El Capità General, Marquès de la Mina, en resposta a la carta que se li envia amb la relació de l'estat de les cases determina que "*...enterado de todo y respecto de que para semejantes casos tienen los Ayuntamientos facultades, por razon de la policia que les está encargada, puede el de essa ciudad usar de las que le competen en el Assumpto de que trata su pretencion...*" a partir d'aquest moment els jurats determinen "*...es de dictamen que puede y deve el Ayuntamiento segun las facultades que des de el antiguo tiene concedidas, y para evitar el daño y perjuicio que se puede seguir al publico disponer y mandar la rehedificacion del frontispicio de las referidas tres casas, y que en aquellas se execute lo demás de que necessitaran para mayor seguridad de la dicha calle, y que a este fin se disponga la formacion de la tabba que deverá ponerse al publico, y rematarse a favor del mas beneficoso postor con las circunstancias y condiciones, que parezcan mas convenientes y ha acostumbrado la ciudad, y su Ayuntamiento en semejantes casos para recobrar despues de los propios Dueños de dichas casas, y de cada qual de ellos de por si el respectivo importe del coste y costas de la rehedificacion de las mismas casas retiniendosse el Ayuntamiento aquellas, y apropiandosse de sus Alquileres hasta de ellos quedar enteramente reintegrado de la cantidad haura adelantado por cada qual dellas si sus respectivos Dueños ó algunos dellos no satisfaran puntualmente lo que les correspondera a proporcion de su total Importe...*".¹¹⁹⁰

Per tal de procedir a configurar en que constarà el preu fet de l'obra, s'acorda que es porti a terme un nou reconeixement de les obres, pels mateixos mestres de cases que ja havien portat a terme l'últim reconeixement.¹¹⁹¹ Se'ls demana que comprovin que el mal estat de les cases no hagi afectat a les cases veïnes que inicialment no es trobaven afectades i es faci una relació de les obres que s'hauran de portar a terme. Com a conseqüència d'aquestes relacions, la capitulació de les obres és la següent: "*...Primo sapia lo dit Assentista que la Pilastra, y cantonada que serveix de estrivo als dos Archs de la casa de Christoval Pla respecte de sobreplombar per la part de tremontana per lo carrero que allí existeix un palm, y un quart fins a la alsada dels enbans, y per la part del carrer de la Sabateria vella sobreplomba dos quarts i mig de palm, deurá desferse i tornarse rehedificar de nou las ditas pilastra y cantonada com tambe lo pilar de la mateixa cantonada que puja fins al*

1187 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 129-130v, 09/05/1755

1188 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 130v-131, 10/05/1755

1189 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 146v-147v, 27/05/1755

1190 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 150v-152, 09/06/1755

1191 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 159-160, 25/06/1755

teulat y que la dita pilastra per sostenir los estribos dels dits Archs deurá fabricarse en bona forma y segons Art Donantli sinch palms de ampla en lo frontispici de la part de la Sabateria Vella, y tres y mig de gruix per la part de tremontana que mira al carrero y totas las procions de paret sien novas ó vellas axi de la paret del carrer com de la part del carrero que despues de rehedificada la Pilastra, y cantonada en la forma referida no podran quedar iguals, y en son recto y perpendicular ab las mateixas pilastra, y cantonada deuran desferse, y tornarse rehedificar, com tambe que la cantonada y Brancalada de la Porta Principal del dit Christofol Pla per la part de tremontana, y carrero referit dehuen fortificarse en esta forma, á saber es que se han de posar tres pedras doblas que formen brancalada, canto y clau respecte de sobreplombar al carrero la dita brancalada y trobarse esta mal baratada; Y lo Arch de la part de tremontana que mira al carrero tambe deu desferse y tornarse rehedificar en bona forma; Y axi mateix se ha de fortificar la Brancalada mitgera de las dos Portas Principals de las casas de dit Christofol Pla y, Pere Estany sastres en esta forma á saber es que dehuen tambe posarse tres pedras Doblas que formian brancalada y, clau a las mateixas portas respecta de sobreplombar un palm, y quart la dita Brancalada per trobarse esclafada y amanessant ruina, y tambe deuran posarse a plom les llandes de ditas dos portas ó mudarlas si no son de servey; Y per ultim lo Arch que existeix sobre la mateixa brancalada y pilastra nova del dit carrer respecte de ser malament construít deu desferse y tornarse rehedificar en bona forma.

[...] la Pilastra que soste los dos Archs á saber lo un propri de Pere Estany y de Jaume Geli, y lo altre de Mariangela Bernarda [...] deu desferse y tornarse rehedificar de nou des del piso del carrer fins á la alsada de catorze palms de la mateixa mida que la nova que se troba fabricada respecte que la dita pilastra paret y Archs se troban sobreplombar mitg palm bastant, y esser la dita Pilastra cascada, y de poca resistencia, la qual dita Pilastra y tambe totas las porcions de paret axi novas com vellas, que carregan sobre los dits Archs deuran posarse per son recto, y perpendicular á linea recta de la Pilastra [...] axi mateix deuran fortificarse perfectament las brancaladas de las Portas Principals entre Pere Estany y Jaume Geli, posantse tres pedras dobles que formen brancalada, y clau á las ditas portas respecte de trobarse sobreplombar mitg palm en poca diferencia, y la llinda de la Porta del dit Jaume Geli deurá posarse tambe a plom y mudarse si no es util.

[...] que lo contrapilar ó pilastra que existeix en la part de dins dels Archs y contiguo á la Pilastra del nº antecedent encara que es cert que puja desunit de la mateixa pilastra empero que pot, y deu fortificarse en esta forma a saber es posant una pedra per altre que lliguia axi en lo exterior e Interior de la dita pilastra del nº antecedent com en lo pilar ó pilastra Interior y contiguo a la del mateix nº antecedent engruxintla ab un quart de palm mes de ample y mitg palm de bolada, y lo

Arch que carrega sobre del dit contrapilar ó pilastra en quant á la mitad de ell deu desferse y tornarse rehedificar en bona forma piles que ab est medi tindrà bastant estribo per sostenir la paret mitgera de Jaume Geli y Mariangela Bernarda.

[...] la mitad del arch exterior de las casas de Pere Estany y Jaume Geli sobre lo qual carrega lo frontispici de la casa del dit Jaume Geli deu desferse y tornarse a rehedificar de nou posantse per son perpendicular, y al recto de la pared novament rehedificada per lo dit Pere Estany fins   encontrar la pilastra que baix en lo capitol n  sis se explicara desfent tambe y tornant rehedificar totas las porcions de paret axi novas com vellas que se troban sobre del dit Arch mitger que no pugan quedar en son recto, y perpendicular porque es precis que quedian tals; Y lo pilar que se troba apuntalat entre las casas dels dits Pere Estany y Jaume Geli deura tambe desferse y tornarse fer al recto de lo demes y tot en bona forma.

[...] desferse y tornarse fabricar de nou la Pilastra que soste los Archs exteriors de las ditas casas de Jaume Geli y Mariangela Bernarda [...] y que en consecuencia se haura tambe de desfer part dels dits Archs: Deuran estos tornarse rehedificar en bona forma tornantlos al mateix punt en que vuy se troban a fi que quedian a la rectitud y en son perpendicular.

[...] la pilastra que soste los archs de las dos casas la una del Dn Benet Conchs que ultimament fou del Dor. Joseph Ribot y Vila y antes del Dor. Parer y la altra de Mariangela Bernarda [...] sobreplomba tres quartas parts Bastants de palm deura posar lo soculo de la dita pilastra al Igual del piso de dit carrer de la Sabateria Vella ab dos pedras grossas que fassen, y formen no solament esta circunvelacio de la dita pilastra y tambe de la salida dels dits tres quarts que sobreplomba; Pero, y que axi mateix forme lo dit soculo, lo Gira coches, y carros en la mateixa forma que vuy esta la dita Pilastra, y des del dit soculo en amunt deura la dita Pilastra y la Paret fortificarse fins   la alsada de dotse palms pujantla perpendicular, y desde esta pilastra   la de Chistofol Pla sobrenotada en el n  primer deurá tirarse la rectitud com y la perpendicular desde baix   dalt, y respecte de trobarse lo peu de dita pilastra del Dr. Benet Conchs molt gastat, y cascat deura lo dit Assentista fortificar los fonaments desta mateixa Pilastra ab tot lo que sie necessari.

[...] la paret mitgera entre las casas de Pere Estany y Christofol Pla des de la nova paret de llur frontispici fins alt se ha de reduhir y posar en son perpendicular ab lo frontispici de dit carrer de la Sabateria vella, y que tots los enbans   boladas de totas las sobreditas cosas que en los segons y tercercs pisos de ellas sobreixen enfora del dit carrer de la Sabateria Vella deuen mantenirse y quedar en son ser y que perço sera necessari que lo dit Assentista al temps de principar y executar las ditas obras vage ab gran cuydado, reflexcio, y precaucio apuntalant tots los edificis de las ditas casas del millor modo que convinga y sie necessari per sostenirse los dits enbans com per no donar

*majors danys a las mateixas casas... ”.*¹¹⁹²

Continuarà parlant dels materials que s'hauran d'utilitzar o reutilitzar, del tipus de morter, de les bastides, de la recollida del material sobrant...

A finals d'aquest mateix mes de juliol, en el qual se signen la capitulació de les obres, dos dels propietaris de les cases que s'han d'arranjar, Pere Estany i Mª Àngela Bernarda, presenten un memorial en el qual demanen que alhora de refer la façana “...*seria dicho frontispicio mas fortificado y desente haziendose en lugar de dichos Arcos pared desde el pavimento de tierra hasta dichos Arcos ó donde fuere precisamente necesario formando á la parte de dicho frontispicio de la Calle de la Zapateria Vieja una Puerta Principal y decente por cada qual de aquellas casas...*” demanen doncs que “...*quando se executen dichas obras se forme en lugar de dichos Arcos la pared frontispicia hasta el primer piso continuandolo desde aqui arriba con ladrillos de llano hasta el texado deshaziendo los tabiques que sobresalen [...] de este modo quedará el citado frontispicio mas fortificado, y la dicha calle mas decente...*” El mestre de cases Narcís Grau serà el que portarà a terme les obres de reconstrucció de les cases tal i com determina la capitulació de les obres, és per aquest motiu que és cridat pel Comú per tal d'obtenir la seva valoració de la proposta presentada per aquests dos veïns. Narcís Grau opinarà que “...*aunque resultaria en perjuhizio suyo devia decir y Declarar como lo hizo que para la mayor solidez de las dichas obras permanencia, y mejoría de las dichas casas lucimiento de aquella calle y claridad della era de dictamen que cerrandose los bajos de aquellas pequeñas arcadas (que aunque transitables de nada sirven al Publico y solo por ser tan oscuras pueden de noche ser motivo de cometerse offensas contra la Divina Magestad)...*” L'Ajuntament aprovarà aquestes obres i donarà permís al mestre de cases per tal de portar-les a terme.¹¹⁹³ Les obres expressades en la capitulació no es deuen portar a terme, si més no, no en la seva totalitat, ja que al mes de desembre del 1755, les cases encara es troben en mal estat. Aquest fet apareix documentat en una nova entrada al Manual d'acords, on s'apunta que l'Ajuntament havia enviat a Josep Cisterna, per tal de reconèixer “...*si los edificios de las casas de la de la Calle de la Zapateria vieja de esta ciudad amenazavan ruina respecto de haver dado parte la muger de Pedro Estany sastre Dueño de una de aquellas casas que esta noche precedente havia cahido de su casa un gran pedaso de tabique de ladrillo...*” Josep Cisterna exposarà que “...*el nuevo edificio de aquellas dichas casas havia hecho movimiento a causa del mucho transito que por alla ay de coches, carros, y calezas, y que si se impedia el dicho transito dexandolo solo por la gente de apie no habria peligro estando como estan afianzados...*”¹¹⁹⁴ Per tant algun arranjamment s'hi ha portat a terme perquè parla de “...*el nuevo edificio de aquellas dichas casas...*”

1192 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 180v-188, 02/07/1755

1193 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 191v-194v, 30/07/1755

1194 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 291v-292, 09/12/1755

Al juny del 1756 el carrer encara no és transitable, ja que Jaume Geli presenta una queixa al síndic de la ciutat pel fet que el carrer de la Sabateria Vella es troba intransitable. El síndic, manarà a l'Ajuntament “...poner transitable la Calle de la Zapateria Vieja que queda embarrada...” El Comú contestarà la carta explicant el perquè de la prohibició del trànsit per aquest carrer.¹¹⁹⁵

Acabarem l'any 1756 sense saber del cert si s'han portat o s'estan portant a terme les obres de reedificació dels diferents immobles. El que sí que sabem és que a l'abril de 1757 apareix documentada una nova representació dels perills de les cases al Capità General, on se li exposaran també les alternatives que tenen els propietaris de les finques en mal estat, la primera opció és la d'apuntalar els immobles, cosa que ja s'ha fet i no ha servit per a res. La segona opció, és la de enderrocar les cases i tornar-les a construir, tot això costejat per l'Ajuntament, ja que els propietaris, segons apunten, no s'ho poden permetre. En el text s'entrediu que ja s'han portat a terme algunes obres, per part del Comú, en alguns dels habitatges afectats.¹¹⁹⁶ La resposta del Capità General, el Marquès de la Mina és que “...el Ayuntamiento use de las facultades, que le competen por Policia, y economia con el derribo de edificios, que amenazen ruina inminente para precaver todo daño al publico sin mezclarse en su rehedificacion por ser esto propio de los Dueños de las casas...”¹¹⁹⁷

Durant aquest mateix mes ja es devien començar a portar a terme els treballs d'enderroc dels immobles en mal estat perquè el 23 de maig trobem documentat un memorial presentat pels mestres de cases que han de portar a terme aquests enderrocs, sobre uns dubtes que se'ls presenten: “...Narciso Grau Paborde de la Cofraria de Albañiles de la presente Ciudad, y los demas maestros Individuos de la misma comissionados para executar la demolicion de las casas de la Zapateria vieja, exponen que para el apeo de ellas segun lo previene el dectreto del Exmo Señor Governador de la presente Ciudad de catorze de los corrientes es preciso derribar todo en que estriba el arco, que sostiene la pared de la parte de oriente de porcion de la casa del Dr. en Medicina Benito Conchs, que es de las contiguas sin que se considere practicabilidad en assegurar con ninguna solida precaucion el que no quede dicha pared en eminente Peligro, de modo que ya de presente ha dado señas de su ruina no haviendo aun quitado los estribos por lo que no se atreveran á demoler todas las casas en lo que cominan ruina, no pudiendo demoler la dicha pared por el notorio peligro de sus vidas: si bien que la mencionada pared no comminaria ruina á no demolerse las demas casas á ella contiguas, y el Pilar en el que estriba el preciado arco...”¹¹⁹⁸

Una nota de Benet Conch i de Mariangela Bernarda, exposa que han presentat un memorial per tal de poder fer-se ells les obres corresponents a la seva propietat i demanaven permís per tal de poder

---

1195 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 110v-111, 21/06/1756

1196 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 79v-81, 05/04/1757

1197 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 98v-99, 13/05/1757

1198 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 103-104, 23/05/1757

“...cerrar las arcadas...”. L'Ajuntament els permet portar a terme el que han sol·licitat sempre i quan “...asseguren la obra, y no tomen porcion alguna de la Calle...”.¹¹⁹⁹

En una nova entrada del mes de setembre del 1757, s'apunta que s'ha fet saber als propietaris que s'han de portar a terme obres en els seus immobles i sobre el que s'ha d'actuar per tal de reedificar-los o arranjar-los. D'entre els propietaris s'apunta que “...Para cuyo cumplimiento habiendo visto, y examinado las referidas declaraciones, y con ellas visto, que el dicho Jayme Geli segun thenor de su Declaracion espontaneamente no quiere executar los reparos de su propia casa [...] y que de otra parte los referidos Dr. Conchs, Pla, Estany y Bernarda con sus respectivas declaraciones convienen en la referida rehedificacion de sus propias casas y que esta se mande executar por el dicho Ayuntamiento y a su disposicion, ú bien de la manera, que con prudente reflexion contemple, que las dichas casas no queden expuestas al riesgo, que amenazan, y ofreciendo la satisfacion Del importe, que por cada uno de ellos perteneciére en la forma, que lo experssan sus respectivas declaraciones...” Apunta el Comú, que les obres ja van ser capitulades durant el 1755 “...con el acuerdo, que se tomo por dicho Iltre. Ayuntamiento en veinte, y uno de mil setecientos cinquenta y cinco fué ya acordada la rehedificacion de dichas casas, y frontispicios dellas, y rematada el todo esta obra al publico subhasto, como y otorgada la correspondiente Escritura de Assiento en favor de Narciso Grau Albañil [...] Y atendiendo tambien que, despues de otorgada, y firmada la dicha contrata, acudieron en treinta del mes de Julio, y año mil setecientos cinquenta y cinco los referidos Mariangela Bernarda y Pedro Estany [...] suplicando [...] que al tiempo de executarse las dichas obras de rehedificacion se sirviessse disponer que, en lugar de los arcos antiguos, que devian de desacerse se formase el frontispicio con pared con el motivo de que con esta variacion quedaria el citado frontispicio mas fortificado, y la dicha calle mas decente, y clara...” S'acorda tirar endavant amb les obres de reconstrucció o reedificació tal i com ha dictaminat el Marquès de la Mina. Es crida a Narcís Grau, que tenia contractada l'obra, però no està massa interessat a portar-la a terme “...respecto de haver desde entonces discurrido dos años enteros y de haver los materiales de unas, y otra especie tomado un exessivo aumento en su valor como, y tambien porque con motivo de lo que del todo de aquellas casas se ha derribado, y de que los nuevos movimientos, que posteriormente han hecho sus edificios amenazando mayores ruihinas no obstante de haverse afianzado, sera de mucho mayor coste el gasto de afianzar lo que ha de quedar en pie, y sin demoler para hazer la nueva obra...” En la declaració de Narcís Grau ens informa que el Comú al 1755 havia “...mandado suspender aquella la obra (a la qual queria dar principio el dia nueve de septiembre del año mil setecientos cinquenta y cinco)...” a més apunta que

---

1199 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 104-104v, 27/05/1757

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 104v, 29/05/1757

“...tenia labrada, y prompta toda la piedra conrrespondiente a las esquinas, puertas, y frontispiciode todas las dichas casas des de los simientos e igual del terreno hasta al primer piso...” per això demana que seria bo que se li pagués el valor de cada pedra. Després de la renúncia de Narcís Grau a portar a terme les obres de reconstrucció de les cases, l'Ajuntament decideix passar, de nou, el tema en mans del seu advocat per tal de que els aconselli com procedir.¹²⁰⁰ Aquest els aconsella que sigui Narcís Grau qui porti a terme les obres tenint com a base el contracte anterior però que “...se le aumente á proporcion al precio de aquellos á proporcion del plus valor, que se considerare tener aquellos, y en la forma, que se acordará con el mismo Grau, á fin no solamente de evitar mayores costas, como, de poderse desde luego poner mano á la dicha obra, y evitar el daño que de lo contrario podria seguirse de su retardacion...”, i en el cas que no hi hagués entesa en l'augment dels preus o que Narcís Grau no volgués portar a terme la reconstrucció, “...deverá el dicho Iltre Ayuntamiento exponer esta obra al publico, y rematarla a favor de aquel, que ofrecera mayor postura y Beneficio...” Narcís Grau va ser cridat per l'Ajuntament i els va presentar una nova sèrie de condicions, de les quals el Comú li demana que “...reduxesse los precios de su citado papel, ó el aumento del veinte por ciento que pedia sobre todos ellos porque el citado aumento del veinte por ciento era exessivo...” El mestre d'obres, es nega a baixar els preus com li demana l'Ajuntament, i exposa que si no hi estan d'acord que tornin a posar l'obra a subhasta, d'aquesta manera veuran que no es poden baixar més els preus, al final baixarà un u per cent i se li concedirà el portar a terme les obres de reedificació.¹²⁰¹

L'any 1758 és l'últim any en el qual tenim notícies de les disputes sorgides a partir de la reconstrucció o reedificació de les cases del carrer de la Sabateria Vella. Jaume Geli, com hem vist anteriorment, era un dels propietaris d'un dels immobles en mal estat, però es negava a que se li arrangés l'habitatge. Serà en aquest any quan presentarà un memorial en el qual sol·licita que “...ademas de las paredes principales, y frontispicias de su casa de la calle de la Zapateria vieja, que se estan executando, se executen tambien en la dicha su casa, las demas obras interiores de ella, que son necessarias para poner habitable ofreciendo satisfacerlo al Comun de la Ciudad, con los correspondientes alquileres...” Ho demana degut al fet que l'Ajuntament només pretén, en aquest cas, la construcció de la façana fins al teulat. L'Ajuntament aprovarà la demanda de Jaume Geli i a canvi del pagament de les obres es quedarà el lloguer de la casa fins que s'hagin liquidat tots els deutes.¹²⁰²

Pel març de 1758 Narcís Grau anuncia a l'Ajuntament que “...tenia concluida la pared frontispicia de las dichas cinco casas...”, per tant, en aquest moment passarà a portar a terme les obres interiors.

1200 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 183v-186v, 14/09/1757

1201 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 189-195, 22/09/1757

1202 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 50v-52, 27/02/1758

Encara però, es porten a terme reconeixements aquest cop de la casa de Cristòfol Pla, ja que Narcís Grau creu que “...los exteriores de ella de la parte de cierzto que confinan con el callejon, que passa des de la dicha calle de la Zapateria vieja à la curia real pues que el consideravan que no eran abtos, ni suficientes para unirseles los de la nueva obra...”.¹²⁰³ Es porta a terme el reconeixement i es dictamina que a part de diferents obres que s'han de portar a terme a l'interior de l'immoble, pel que a referència a l'exterior i de la façana que dóna al carreró “...deven desacerse todos los tabiques, y paredes hasta al igual del empedrado del mismo callejon, y despues reconozet los simientos para cargar sobre ellos si son buenos la nueva pared, que se deve de construir y no siendolo se deveran desazer y rehedificar á fin de assegurar la dicha casa, y sus obras, teniendo mira el maestro que ha de rehedificar la dicha Pared de rematarla, é unirla con la de la casa del horno, que le esta contigua por la parte del occidente á fin que pueda quedar fuerte y segun arte, respecto de que la citada pared antigua exterior con el pilar, y los tabiquez que sobre ella cargan tambien ruhina por sobreploambar un palmo y tres quartas partes de otro...”.¹²⁰⁴

L'Ajuntament considera, doncs, que s'han de portar a terme aquestes obres exposades anteriorment i se li fa saber al mestre Narcís Grau.¹²⁰⁵ El vint-i-cinc d'agost d'aquest 1758 se li farà efectiu el pagament de les obres portades a terme,¹²⁰⁶ un mes després trobem les cartes de pagament per l'import de les obres que es van fer a la casa de Pere Estany,¹²⁰⁷ Jaume Geli,¹²⁰⁸ de Cristòfol Pla,¹²⁰⁹ de Mª Àngela Bernarda¹²¹⁰ i de Benet Conchs.¹²¹¹ Per tant, en aquest moment, les obres i les disputes es donen per finalitzades.

Pel que a referència a les ampliacions de diferents immobles, tal i com s'ha apuntat anteriorment, observem que es poden produir ampliacions a partir de l'adquisició d'immobles veïns, a tall d'exemple podríem fer referència al memorial presentat a l'Ajuntament per Josep Vila en el qual demana “...permisso para poder añadir, y colocar en el primer piso de la pared frontispicia de parte de la casa que ha comprado de Narciso Rigau, que dezea unir con la suya, que tiene en las arcadas de la Plazuela nombrada de la Cort...”.¹²¹²

El 1781 trobem documentada la petició d'Ignasi i Marià de Sabater per tal de convèncer a l'Ajuntament que els porti a terme “...la venta de una pequeña casa, que tiene y posehe en la Plaza llamada del vino, de dicha Ciudad, que en el dia ocupa por titulo de alquiler, ó, arriendo Salvador

---

1203 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 70-71, 10/03/1758

1204 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 71-72v, 11/03/1758

1205 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 72v-73v, 15/03/1758

1206 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 229-233v, 25/08/1758

1207 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 286-290, 25/09/1758

1208 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 291v-294v, 25/09/1758

1209 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 296v-301v, 25/09/1758

1210 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 302-306, 25/09/1758

1211 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 307-311, 25/09/1758

1212 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 131-131v, 13/08/1770

Quintana Zapatero de la misma, y que linda, y es contigua por la parte de cierzo con la casa de Vilanova, oy propia de mis prales...".¹²¹³ El 1782 es portarà a terme la venda de la casa a Ignasi i Marià de Sabater.¹²¹⁴

Un altre sistema utilitzat per ampliar cases o propietats, és l'ocupació de forma parcial o total d'un espai públic, com podria ser una part d'una plaça, un carrer o carreró, o la construcció de voltes o arcs sobre els carrers, molt comú i freqüent en la Girona d'aquesta època.

El 1769 Francisco Cabirol, demana i se li concedeix llicència "*...para ocupar la plazuela de la Casa, que compró en la calle de la Zapateria Vieja contigua á la nombrada de la Cruz de Oro, que tambien ha comprado de Dn Ramon Vivet, y cerrar su frente...*".¹²¹⁵

El 1770 trobem concedida una llicència a Llorenç Barril al qual "*...le pertenece aquella pieza de tierra, que media entre la huerta de la casa, que tiene el suplicante en la calle llamada de la Albareda, y la pared, que cierra la Hera del Convento de PP. Religiosos de Nuestra Señora de la Merced [...] si bien que reconoze el suplicante haver de quedar intacto el Camino por donde suben los coches á dicho convento.*

Por lo que intentando el suplicante cerrar con pared dicha pieza..." L'Ajuntament li permet "*...apropiarse dicho terreno para unirlo con el huerto de su casa, y extender este hasta llegar al cordon del empedrado, que alla existe pues quedara la correspondiente distancia de que necessita el camino que sube al dicho Convento de la Merced, ampliando empero la escalera de la parte superior del callejon ó calle nombrada de los mirallers, que sube de la dicha calle de la Albareda al mismo Convento...*".¹²¹⁶

Un altre exemple seria el de Joan Lavet, que el 1724 demana llicència i se li concedeix per "*...cerrar con una estacada la segunda arcada de las de la Herraria vieja...*".¹²¹⁷

També trobem llicències per tal d'ampliar immobles, construint arcs sobre els carrers, com a exemples trobem la concessió per tal de "*...cargar y dar por cargado igualmente entre ellos como se avindran sobre el terreno el carreron que passa entre las casas de dicho Narciso Vidal y Pablo Parer que va des de las Vueltas de la Plasa de las Coles a la Calle de los Mercadeles de esta Ciudad es a saber en quanto a la amplaria del dicho Carreron, siendo dicho Carregamento de la altura de veinte un palmo desdel pebimento del sostre es a saber del Arco ó Arcos hasta el sim de la Cadena del texado ya hecho nuevamente...*".¹²¹⁸

El 1730 trobem una altra petició de llicència per tal de construir un arcada "*...de calicanto encima*

1213 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 152-156, 25/06/1781

1214 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 53-54, 03/04/1782

1215 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 28-29, 01/03/1769

1216 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 34-36, 26/02/1770

1217 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 181v-182, 03/05/1724

1218 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 81v-82v, 25/06/1718

*del Callejon que media entre la dos casas de los dichos Gibert, y Gerones, y que transita desde las Arcadas de la Plasa nombrada de las Coles, á la Calle nombrada dels Mercaders respectivamente, de la misma Ciudad, es á saber desde las dichas Arcadas de la dicha Plaza hasta el tabique de la dicha Casa de Gerones, ya por hallarse oy en dia el dicho Callejon casi enteramente cubierto de tabiques muy viejos, que amenazan ruina, y deven derribarse; como por no considerar que la presente licencia sea sea en perjuhicio de tercera persona ni del Publico porque los otros dos Callejones que se hallan mas abajo de este, y que transitan desde las dichas Plaza, y arcadas á las Pescadurias son assi mismo cubiertos de semejantes arcadas... ”.*¹²¹⁹

Per tal de canviar la fisonomia dels immobles, trobem que també es concedeixen diferents tipus de llicències. El 1719 trobem la concessió del permís per tal de construir una xemeneia en una casa del carrer Nou, aquesta havia d'estar ubicada: “...en la parte que sale á la misma calle...” i hauria de tenir les característiques següents: “...de quatro palmos, y medio, hasta cinco de largo, y dos palmos de bolada sobre la misma calle...”.¹²²⁰ Trobem també altres concessions, com la de taulells, generalment concedits a comerciants, tal i com veurem posteriorment, per tal de poder desenvolupar la seva tasca artesanal.

La concessió de permisos per tal de construir esglaons o escales, són altres elements que veiem incorporats en les cases o habitatges. Trobem, a tall d'exemple, la llicència concedida a Josep Abras per tal de “...hazer, y fabricar un escalon de piedra picada de un palmo y medio de ancho, y de la altura y largaria combenientes delante de la Puerta Principal de la casa que habita propria de Gisleno Martorell mercader y vecino de la misma ciudad seita en la calle llamada de los Mercaderes para poder con mayor facilidad entrar en ella á ocasion de haverse de Undir la dicha calle...”.¹²²¹

Troblem també, llicències per tal de obrir portes, com la que se li concedeix a Jaume Bru el 1739. Aquest té una casa ubicada “...en la parte superior de las Arcadas de los Esparteros de esta ciudad, y que haze esquina azia las dichas Arcadas, y a la Calle por la qual se va des de el Puente de San Francisco a la Plaza del Vino...” i se li permet posar “...una Puerta que mire a la dicha Calle [la que va del pont de Sant Francesc a la plaça del Vi] de ocho palmos de ancho, y quinze de alto...”.¹²²²

O podem trobar sol·licituds per tal de portar a terme obres vàries, com la concedida a Salvador Borrás, cordoner i revenedor, veí de “...la Plazuela que antes eran Pescadurias...”. Demana poder “...formar un Balcon de madera de siete palmos de largo, y un palmo y medio de bolada en la

---

1219 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 30v-31, 06/06/1730

1220 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 237v-238, 04/09/1719

1221 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 227-227v, 29/08/1727

1222 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 125v-126v, 27/04/1739

*ventana que tenia sobre la Puerta que daba al dicho Porcho [on hi havien les Peixateries] del qual tenia servitud como pcessor de dicha casa, cerrar esta dicha Puerta, y en lugar de ella abrir otra cerca la Esquina de la parte del occidente de la Pared del largo de dicha Plazuela [...] poniendo en esta nueva Puerta que dessea abrir, un Poyo, ó, Padríz de ocho palmos de largo, y quatro de volada, y encima de dicha Puerta nueva, una Bandinella de madera para preservar del Viento, y Lluvia lo que tendrá expuesto [...] en la dicha Puerta, y finalmente abrir un ojeno y conducto con el qual poder hechar las aguas, é, inmundicias de dicha su casa hasta encontrar el Conducto, ó, Valledar mayor... ”.*¹²²³

Un altre permís concedit per portar a terme diferents obres, el trobem el 1741, quan Miquel Blanc, botoner, veí de la plaça de les Cols, se li concedeix llicència per poder “...adelantar el Marchapeu, y mantener de la Puerta Principal de su casa que modernamente ha comprado, y poseehe en la Plaza de las Coles de esta Ciudad á saber por la parte de mediodia tan solamente hasta llegar al igual de la Puerta de la casa de Joseph Parareda tambien Botonero y cargar la dicha parte de la Puerta en la Pilastra que se halla fabricada algo mas adelante, y sobre la qual carga tambien la Puerta del dicho Parareda entre el qual, y dicho Miguel Blanch ha de quedar y queda mediera la citada Pilastra, sino y tambien para que en la otra parte de la dicha su Puerta que mira á la de cierzó (sin empero adelantar por esta parte el marchapeu de la misma Puerta mas de lo que es oy) pueda hazer poner; y tener un Poyo, ó, Assentadero vulgo Padris de piedra labrada de siete palmos de largo, y uno en corta diferencia de bolada como tambien que en el Taviqúe que esta ensima de la dicha su Puerta Principal y en drechura de el medio de la dicha Puerta sin inclinarse en uno, ni otro costado, pueda hazer tener y poner un Balcon de Ladrillos con sus Caballos de hierro para sostenerle, de doze palmos de largo y dos, y medio en corta de bolada... ”.¹²²⁴

En aquests dos casos anteriors hem vist com també es concedien llicències per la creació o construcció de balcons. Serà a partir de la concessió d'una llicència per tal de construir un balcó a la casa de Jaume Codolar, quan s'originarà una disputa entre el Comú i el Governador. S'ha de tenir en compte que aquest balcó es construïa “...en la ventana que oy se halla en la pared del segundo sostre de la casa que tiene y pocehe en la parte inferior, ó frontispicio de la calle de la Plateria y al lado de la parte de cierzó de la Puente de San Agustin y que sale dicha ventana al rio Oñar un Balcon y terradet de madera... ”.¹²²⁵ El fet de construir-lo sobre la muralla antiga de la ciutat serà el que detonarà el conflicte.¹²²⁶ El Governador apunta en una carta que “...con motivo de haver dispuesto yo deshazer el Balcon que Jayme Codolar Sirujano de la presente Ciudad havia sin mi

---

1223 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 126v-128, 27/04/1739

1224 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 184v-185, 06/10/1741

1225 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 45-46, 14/01/1732

1226 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 136v-197, 04/04/1732

noticia construhido á la parte del Rio Oñá, y que se volviessse a cerrar lo que para la obra se havia rasgado de mas de la avertura ó ventana que antes avia...” l'Ajuntament li havia dit que mai cap dels seus antecessors en el càrrec s'havia oposat a una concessió de llicència de balcó, al que ell respon dient que “...siendo puramente murallas Reales y no paredes de casas las que dividen la poblacion de esta plaza passando de por medio los rios Oñá y Ter, y los que unicamente pueden servir y sirven de defensa, pues no tiene otra en aquella parte que dá a la Campaña ó al Rio; pareceme que es solo peculiar conocimiento permitir ó negar las aberturas que alli pueden hazerse ya sea en lo alto ó en lo baxo pues soy quien sobre mi onor devo responder de la seguridad y defensa de la plaza que esta puesta á mi cargo...”.¹²²⁷

L'Ajuntament al·legarà “...haver practicado esta ciudad assi en el Gobierno antiguo como en el presente en virtud de distintos Reales Privilegios y con exemplares de mas de Duecientos años dar licencia con Auto Capitular á los Dueños de las casas que son contiguas y cargan sobre la muralla de una y otra parte del Rio Oñar que passa por medio de la ciudad para fabricar balcones en la misma muralla sin ninguna oposicion ni intervencion de los Gobernadores ni de otros oficiales Reales...”.¹²²⁸

El Governador acabarà la disputa ordenant que “...para qualquier obra que se ejecutase en el referido parage, y en otro de que pueda resultar el menor perjuicio a la plaza como tambien para las ventanas, respiraderos, ó sumideros que salgan á la campaña ha de preceder mi permissio y intervencion de este Governador y Ingeniero y no del Ayuntamiento sin embargo de las Reales Antiguas Concessiones que me ha hecho presentes y que para en el caso que medie el menor inconveniente á la seguridad de la plaza no deben ser adaptables...”.¹²²⁹

Les concessions de llicències per construir terrats, és un fet característic d'aquesta zona, que tal i com hem apuntat anteriorment, els trobem ubicats en cases que donen al riu Onyar. Per tant, trobarem aquestes concessions de llicència al burg de Sant Feliu, com ja hem vist, i també al del Mercadal. Aquests elements arquitectònics, en aquest burg, es concentren en les cases que configuren la plaça de les Cols i el carrer de l'Argenteria i que estan ubicades a la banda de ponent, és a dir, a tocar del riu Onyar. El 1700 tenim documentada la petició de Pere Blanch “...Pere Blanch Valer y quartel mestre Vs. per embelliment de la casa que te y posseheix en la Plaça de les Cols y a la part del Riu de onyar desitja fer y construhir un terradet a la muralla de dit Riu [...] en la conformitat son los demes...”¹²³⁰ i la de Lluçia Paraleda¹²³¹ totes dues seguint la mateixa línia a l'hora de fer la petició i apuntant que les cases veïnes ja en tenen.

1227 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 137v-138, 08/04/1732

1228 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 183-185, 15/04/1732

1229 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 263v, 29/06/1732

1230 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 29, 26/02/1700

1231 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 129v, 26/02/1700

Al carrer de l'Argenteria n'hi trobem una del 1705 "*...donan llicencia al dit Joseph Blanxart present y baix acceptant perque pugua fer fabricar en lo frontespici de una casa que Marianna Balnxart y Pata sa muller posseheixen lo carrer de la argenteria de la present ciutat, y a la part del Riu de onyar, un terradet pujant los repeus fins al primer sostre de la matexa amplaria que es lo de la cara del costat de la part de mitg die...*".¹²³²

No tot seran concessions de llicències, hi ha ocasions en les quals l'Ajuntament impedeix la construcció d'un element arquitectònic, o bé perquè no hi ha la llicència concedida o bé perquè considera que no es pot portar a terme. Un exemple el trobem el 1797 quan s'apunta al Manual d'acords que "*...Haviendo tenido noticia el Ilustre Ayuntamiento que el Sr. Joseph Comasdemont estava edificando, sin permiso ni consentimiento del Ayuntamiento una pared exterior de la casa que possehe, á inmediacion del Convento de Nuestra Señora de la Merced, con la estraña circunstancia de haver ocupado, y querer incluir dentro del recinto de dicha pared una notable extension de terreno, que largos años estaba al uso del publico, y servia como de Plazuela, ó calle frente dicho Convento...*" L'Ajuntament manarà la suspensió de l'obra que s'està portant a terme¹²³³ i l'enderroc de la paret.¹²³⁴

Per tant, veiem que en aquest moment, en els habitatges de la població que configura el burg de l'Areny i de la Vilanova, trobem moltes reedificacions, sobretot de façanes, generalment degut al seu mal estat. També trobem ampliacions d'immobles, adquirint cases veïnes, ocupant els espais públics o bé construint arcs i voltes sobre els carrers.

Pel que fa referència a la millora dels habitatges, a partir de la construcció de diferents elements arquitectònics, trobem llicències construïdes per a la construcció de taulells, xemeneies, esglaons o escales, obertures de portes, i sobretot balcons, taulells i terrats, aquests últims molt típics de la zona de l'Areny més propera a l'Onyar. En algun dels casos, tal com hem vist anteriorment, les construccions d'aquests elements poden portar a disputes entre veïns, entre l'Ajuntament i els veïns, i fins i tot entre el Governador i l'Ajuntament.

Troblem també una gran diferència entre el nombre de llicències concedides als habitants de la zona de l'Areny i les concedides a habitants de la zona de la Vilanova. La zona de l'Areny és econòmicament més activa, tal i com hem vist anteriorment, i com veurem més endavant quan fem referència als tallers i als comerços, i per tant, aquesta gran activitat econòmica es reflecteix en la millora dels immobles, mentre que a la zona de la Vilanova, és una zona més rural i menys activa econòmicament, amb molts camps i zones d'horta, amb tallers i on els seus habitants i immobles són de condició més humil. Aquest fet farà que hi hagi molt poca activitat constructiva i de millora dels

---

1232 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 253v-254, 18/07/1705

1233 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 96, 23/08/1797

1234 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 37v-38, 26/03/1798

habitatges.

La zona de l'Areny serà la que acollirà els habitatges i, per tant, grans casals o palaus, de les famílies acomodades de la ciutat de Girona. Ja en el segle XIII s'hi comencen a establir les famílies principals del moment, com els Sitjar, que seran els fundadors del gran casal anomenat la Fontana d'Or, immoble que encara al segle XVIII existeix. No passa el mateix amb altres famílies importants d'aquell moment. Els Estruc, els Arenys, els Vic, els Santceloni, els Banyoles, els Santmartí, els Tallada... són famílies benestants del moment, que construeixen grans casals en aquesta zona de l'Areny, configurada bàsicament per la plaça de l'Oli, el carrer dels Ciutadans, la plaça del Vi i el carrer de l'Albereda, però amb el pas dels anys, aniran perdent la seva influència a la ciutat i passaran el relleu a altres famílies o llinatges com ara els Sarriera, els Agullana, els Campmany o els Xammar, entre altres que veurem a continuació. No veurem tots els casals d'aquesta zona, ja que durant el segle XVII, però sobretot al XVIII es configuren una sèrie de grans casals al carrer de l'Albereda, carrer de la Cort Reial... En trobem un gran nombre i és totalment impossible portar-ne a terme un estudi detallat de tots ells, a no ser que es tracti d'un treball que faci referència única i exclusivament a aquests grans immobles de la ciutat. Nosaltres n'hem fet una selecció, per tal de poder mostrar una cata d'aquests tipus d'habitatges i dels seus estadants.

No parlarem de tots els casals que configuren aquesta zona de la qual abans hem fet referència i que va des de la plaça de l'Oli fins el carrer de l'Albereda, seguint l'antic recorregut de la Via Augusta. Farem referència o parlarem dels casals amb més rellevància i citarem els altres, sense aprofundir massa en aquests darrers.

Abans de començar a estudiar aquests casals, veurem la reconstrucció gairebé de bell nou, d'un d'aquests grans immobles ubicats a la plaça del Vi. Aquest edifici apareix documentat ja a la primera meitat del segle XIV propietat llavors de la família Sunyer, una de les famílies principals de la ciutat (és la que va ocupar més vegades el càrrec de jurat al llarg d'aquest segle). A l'Estima de 1535 apareix com a possessió de Francesc de Requesens. Nosaltres, en el buidatge del segle XVIII la trobarem documentada de formes diferents i que veurem tot seguit.

El 1701 s'apunta que s'ha començat a reedificar "*...la casa que la univesitat de la dita present ciutat de Gerona te [...] situada en lo cap de munt de las voltas de la Plaça del Vi la qual sia de servir per la habitacio del Señors Governadors de esta Plaça [...] la qual compa del Señor Joseph de Jalpi...*"¹²³⁵ però no es tracta de reedificar només aquesta casa únicament, sinó que en la capitulació de les obres s'hi especifica que "*... haura de espatllar la paret que vuy en dia es devant de dita casa en la Plaça del Vi y tambe la casa que esta ciutat te comprada per unir y incorporar a dita casa comentada en la qual buy en die habita Esteve Brossa fuster apuntalant aquella y tambe si*

1235 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 273-278v, 21/04/1701

comensan las de las casas dels vehins demanera que no se puga donar ningun dany als vehins...", per tant es tracta de una reconstrucció i ampliació de l'immoble alhora. En aquesta capitulació s'hi especifica clarament com ha de ser l'obra de l'edifici, nosaltres aportarem només les que donen informació sobre l'exterior de l'habitatge, com per exemple, es demana que *"...tota la despulla de dita casa y paret de la Plaça del vi que se han de espatllar com es teulada, fusta, rejols, ferro, llosas y tot lo demes pertrers exceptat la pedra y cals obra hauran de tenir cuydado que no se espatlle y dega replegarho y aprotarho dins la casa de la ciutat en lo puesto a hont lo sera assenyalat en dita casa..."* també s'apunta que *"...se li donaran á canas çoes la pedra picada com son Portas, finestras, archs, arcadas, escalas, motllura i llosanas de finestras y portas y tota la demes pedra picada entrara en dita casa..."*. S'especifica també com s'haurà de treballar la pedra *"...la pedra y haura de ser tallentada; çoes de totas las portas, finestras, cantonadas, archs y Pilars y tambe lo devant dels graons de la escala principal y la demes pedra haura de esser boxardada axi que tant lo tallantat com boxardat dega star tot be segons estil y us de bon meste..."* i del lloc on l'han de treure *"...tota la pedra haura de servir per paredar haura de esser de pedra esquerdada y no de altre pedra podentse servir de tota la despulla de pedra exida de la dita casa habita dit Brosas y que tota la pedra picada haia de esser treta de pedret y si vol de la pedrera de Sant Llatzer de la qual pedrera de Sant Llatzer non pagara cosa pero si la traura de altra part vage á compte de la persona se empendra dit preu fet..."*. No només es parla de la pedra, sinó que també s'aportaran indicacions sobre les obertures que s'han de construir *"...totas las portas y finestras que seran de pedra picada, que haze depositar dos lligados per cada costat de brancal de porta, ó finestra, que lliguen tota la paret, y en las demes carreuadas posara algunas pedras que lliguen tota la paret de la una part á la altre que sien dos cada filada alli ahon mes convinga y que en totas las portas y finestras hajan de fer una reudito del mateix carreu çoes á la fechada de pedra picada y a lo demes que sera dintra de casa de tota pedra pera defensar que las llindas no se trenquen..."*. Pel que fa referència a l'aspecte exterior de les parets *"...haura tambe de rebatrer totas las parets foranes y las que donen al seguan y reseguir totas las juntas dita pedra picada..."*. Es donen altres directrius i es demanen altres paràmetres constructius, però aquests fan referència al treball interior i a les característiques de les jornades laborals, temporalitat de l'obra, pagaments,...¹²³⁶

A partir de la capitulació, es comença la reconstrucció i ampliació del casal, ja que trobem pagaments a partir de finals d'abril. El primer pagament es fa *"... á Antoni Cisterna, Jaume Buria, Joseph Cisterna, Bernardi Alzina, Jaume Pages, Francesch Cuquet, y á Antoni Anbas mestres de cases de Gerona Cent lliuras á bon compte del que impotaran las canas de paret se han de fer per continuar lo redificar la casa que te la ciutat en lo Capdemunt de las voltas de la Plaça del Vi, la*

1236 Idem

qual ha de servir per la habitacio del Señor Governador de esta Plaça segons esta axi parlat ab lo altre del preu fet de fer ditas parets...",¹²³⁷ trobarem també pagaments per la compra i pels ports de la calç "... á Pere Blanch quartel mestre de esta ciutat sinquanta duas lliuras dotse sous per tantas ne ha pagadas çoes sinquanta duas lliuras per la compra y portar de sinch centas quarteras de calç per la reedificacio de la casa que esta ciutat fa reedificar en lo capdemunt de la plaça del Vi, la qual ha de servir per la habitacio del Señor Governador de esta plaça...".¹²³⁸ El 1702 trobem més partides de diners destinades a continuar amb els pagaments als mestres de cases "...á Antoni Cisterna, Jaume Buria, Joseph Cisterna, Bernardí Alzina, Jaume Pages, Francesch Cuquet, y Antoni Amblas mestres de casas de Gerona cent lliuras á bon compte del que importaran las canas de paret se estan fent per continuar lo reedificar la casa que te esta Ciutat en lo cap de mont de las voltas de la Plaça del vi per habitarla lo Señor Governador de esta Plaça [...]

Item als dits mestres de casas vint y dos lliuras per los Jornals de haver tretas y tornadas acentar las finestras novas de la part de mitg die de la dita casa per esser massa baxas per venir á nivell del sostre de dita casa y haverne feta altre de nova...".¹²³⁹

El mes de març de 1703 es porta a terme un pagament per la construcció de balcons on hi havia d'anar-hi finestres "...á Antoni Cisterna, Jaume Buria, Joseph Cisterna, Bernardi Alzina, Jaume Pages, Francesch Cuquet, y Antoni Amblas mestres de casas de Gerona cent quinse lliuras deu sous per la meytat, y á bon compte de dos centras trenta una lliuras á las quals han ajustadas las llosanas, y part de muntants dels sis balcons han fet de pedra picada los quals trauhen en la Plaça del Vi, y en la Casa que esta ciutat fa de nou fabricar en las voltas de dita Plaça haguada raho de las sis finestras, que tenia ya de fer segons lo acte del preu fet tenen empres de las parets de dita casa...".¹²⁴⁰ Durant el mes d'agost d'aquest 1703 es porten a terme pagaments pels treballs de fusta i per la fusta que es necessita en l'obra¹²⁴¹ i el 1705 trobem pagaments a "... Joan Roure Rajoler del lloch de Sarria trenta lliuras á bon compte de las teulas ha entregadas, y de las que faltan á entregar per cubrir ab teulada la casa fa esta ciutat reedificar en lo cap demunt de las Voltas de la Plaça del Vi per la habitacio del Señor Governador de esta Plaça...".¹²⁴² Per tant, en aquest moment, ja s'està cobrint l'immoble, però el 1708 trobem una entrada en la qual s'apunta que "...la teulada se feu per la casa nova ha esta ciutat reedificat en lo Capdemunt de las voltas de la Plaça del Vi per habitacio del Señor Governador de esta Plaça si plou en molta part de aquella atribuhintse al no estar dita teulada ben feta, es precis adobarse aquella per poderse posar la fusta

---

1237 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 292-292v, 30/04/1701

1238 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 526-526v, 27/08/1701

1239 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 425v, 09/09/1702

1240 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 262v-263, 13/03/1703

1241 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 390v-391, 18/08/1703

1242 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 274v-275, 13/08/1705

se te per part dels sostres de dita casa.

Deliberan que se repare dita teulada peraque se impedesca no danye la aigua dita teulada y sostres...¹²⁴³ més endavant i durant el mateix mes de gener es determina que "...per evitarho se concidera esser lo menos gasto lo mudarse las teulas fan la canal, que no lo desferse tota la teulada, y per estar enllatada la teulada massa ample, y esser la teula massa estreta.

Deliberan que se muden todas las teulas fan dita canal...¹²⁴⁴ El preu fet de l'obra és del dia vint-i-cinc de febrer¹²⁴⁵ i el primer pagament data de vint de març.¹²⁴⁶ Sembla ser que durant aquest any 1708 s'acaben totes les obres i pagaments.

El gener del 1727 apareix documentat que *"...es muy combeniente acabarse de recomponer y poner en buen estado á aquella casa grande que esta ciudad años haze tiene empezado á fabricar en las arcadas de la parte superior de la Plaza del vino cuyo pavimento y terreno fue antes de Joseph Jalpi Cavallero en la Villa de Arenys de Mar ovispado de Gerona Domiciliado a fin de que en ella puedan havitar algunos de los oficiales mayores de la Guarnicion de esta Plaza y assi aliviar un poco á los moradores de esta ciudad del exessivo alojamiento tienen en sus casas. Cuya recomposicion y obras hazedoras en dicha casa en la forma expressada en la tabba ó papel que á este fin se ha formado y que se incertará en el auto de capitulacion despues firmador, en muy combeniente corre por mano de Salvador Felip maestro Albañil y vezino de esta ciudad...¹²⁴⁷ Les obres que s'hi han de portar a terme són generalment, a la teulada i a l'interior de l'immoble, a la cuina, als *aposientos*, al pati interior...¹²⁴⁸ En aquest mateix mes es porta a terme la capitulació dels treballs de les portes i de les finestres.¹²⁴⁹ A partir d'aquest moment, el casal esdevindrà, com molts dels grans casals de la ciutat, caserna o, més aviat habitatge, per tal d'allotjar alts comandaments de l'exèrcit instal·lat a la ciutat.*

El gran casal per antonomàsia de la ciutat de Girona, és sens dubte, la **Casa Agullana**, situada a tramuntana de les escales de Sant Martí. En aquest indret, hi apareix ubicat durant el segle XIII el Casal dels Santmartí o Sant Martí, una família que va intervenir directament en el creixement immobiliari de la ciutat durant la tretzena centúria. Aquest casal apareix documentat a mitjans segle XIII quan Bernat de Santmartí deixa *"...la casa on habiten situada en l'escala de Sant Martí..."* a la seva esposa.¹²⁵⁰ Aquesta fou una de les famílies que perdrà la seva posició social i influència en la

1243 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 46-46v, 27/01/1708

1244 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 56-56v, 30/01/1708

1245 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 91v-93v, 25/02/1708

1246 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 120, 20/03/1708

1247 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 27-27v, 30/01/1727

1248 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 27v-33v, 01/02/1727

1249 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 38-39, 14/02/1727

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 39-42v, 14/02/1727

1250 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-12885)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 40

ciutat en detriment d'altres llinatges, com els Agullana.

D'Aquest gran casal en tenim gran quantitat d'informació, sobretot gràcies a Martí de Riquer i la seva obra *Quinze generacions d'una família catalana*,¹²⁵¹ a partir de la qual fa pública documentació recollida en l'arxiu de la família, ja que ell, personalment, n'era membre.

L'Estima de 1535 documenta la casa Agullana i Martí de Riquer, en fa referència en relació amb Rafael d'Agullana, membre de la família que mor el 1565. En aquest moment i segons aquest autor, la casa ja era una de les més sumptuoses i grans de la ciutat.¹²⁵²

Aquesta casa estava configurada per dues cases, inicialment independents, l'anomenada *casa vella* és la que afronta amb Sant Martí Sacosta i per tal de poder anar de la *casa vella* a la *casa nova* o *principiada*, s'havia de creuar un carrer. A Joan d'Agullana, fill de Rafael, el 21 d'abril de 1583, se li va concedir la llicència per part del Lloctinent del Batlle General, per tal de poder construir un pont que va comunicar els dos habitatges, a la part alta de la pujada de Sant Domènec.

Aquest Joan d'Agullana atorgà testament el 1601 i l'hereu va ser el seu fill Rafael d'Agullana. A finals d'aquest any es va procedir a fer un inventari dels béns que heretava Rafael d'Agullana on s'hi documenta i descriu l'immoble que ens ocupa. Es parla de "les cases" que configuraven la residència principal i del pont que les uneix. Segons el document les cases "*...les quals afróntan a sol ixen part ab una casa de misser Sancta Pau, carrer migensant, y part ab lo empahiment de la entrada de Sant Martí, devant del portal de part de cers de dita ysglésia y part ab una caseta dels pares de la Companyia de dit col·legi, dit carrer y un tros de enrejolat dejús lo qual hi ha una istància nova de dites cases principals migensant; a mig jorn ab la scala de dit col·legi de Sanct Martí; a sol ponent part ab la casa de mossèn Francesch Vidal, scrivà de la cort eclesiàstica, y part ab un pati y casa nova de la heretat de dit senyor Joan de Agullana, carrer y pont de dites cases principals y casa nova migensant; y a cers ab lo carrer públich...*" el mateix document apunta també les afrontacions de la anomenada casa nova o principiada: "*...la casa nova o principiada, ab lo pati o plassetta devant lo portal de dites cases principals y novas y dos horts envers cers, les quals casa, pati o plaseta y horts tots ensemps affronten a sol ixent part ab carrer públich, lo qual devalla a Sant Martí, y part ab les cases de N. Vives, fuster, y part ab dites cases principals, carrer y dit pont migensants; a migdia ab la casa de dit mossèn Francesch Vidal y part ab honor de misser Jaume Vives, doctor en Dret; a sol ponent part ab un carrer que no passa y part ab un hortet o exida de la casa de N. Y part ab la murada; y a cers part ab dita murada [muralla] y torra y part ab carrer públich...*"¹²⁵³

1251 DE RIQUER, M.: *Quinze generacions d'una família catalana*. Quaderns Crema. Barcelona, 2008

1252 Ídem pàg. 295

1253 Arxiu Riquer, caixa 55 segons DE RIQUER, M.: *Quinze generacions d'una família catalana*. Quaderns Crema. Barcelona, 2008 pàg. 364

Per tant, quan Rafael d'Agullana rep l'herència del seu pare, a principis del segle XVII, les dues cases ja estan unides per un pont construït a la part alta de la pujada de Sant Domènec. Serà Martí d'Agullana i la seva esposa Lionor, qui acabaran la reforma de la "casa nova o principiada" i portaran a terme la construcció d'un nou pont que unirà els dos immobles, que afrontarà per migdia amb les escales de Sant Martí.

Entre les dues cases de la família Agullana i segons l'inventari dels béns de Rafael d'Agullana datat del 1601, hi havia la casa que era, en aquell moment de Francesc Vidal. Aquesta casa va ser adquirida per Martí d'Agullana i el 1612 la va enderrocar i una part va esdevenir la placeta davant de la porta principal i l'altra part, el *quarto nou* de la casa nova. El 1626 aquestes obres ja estaven acabades i calia la construcció del pont per tal d'unificar els dos edificis.

La construcció d'aquest pont, o més aviat l'obtenció de la llicència per tal de construir-lo, no serà un fet plàcid, sinó que comportarà una sèrie d'enfrontaments entre els Agullana i els Dominics, comunitat que estarà en contra de la seva construcció.

El 29 de maig del 1623 es fa la petició de la llicència per tal de portar a terme la construcció del nou pont que va acompanyada d'un plànol: *"...Los nobles don Martín y donya Leonor de Agullana, en Gerona populats, desijen fer un pont sobre lo carrer qui puja des de la plassa de l'Oli al monastir de Predicadors y passa devant la casa que tenen junt a la scala de la isglésia de Sant Martí Çacosta, per poder passar des de la finestra del balcó que vuy és en dita casa als quartos nous que van fabricant a la part de ponent de dit carrer, lo qual pont entenen fer ab arch de pedra picada, de amplària de vint-y-dos palms, comprès lo gruix de dits archs, la qual obra no sols no serà de impediment del trànsit del dit camí per la gran alsada que tindrà, de trenta-sis palms, poc més ho manco, com se pot vèurer, però encara servirà de embelliment y adorno en dit camí..."*¹²⁵⁴

A partir d'aquesta petició, començaran les disputes amb els dominics que no només estaran en contra de la construcció del nou pont, sinó que sol·licitaran l'enderroc del pont antic. El tres de juny fra Miquel Font, prior del monestir de Sant Domènec aportava una sèrie d'al·legacions en contra de la construcció del pont com per exemple que: *"...Si dit pont se fes (lo que no-s creu), ja lo carrer que vuy és de la ciutat y lo principal y casi únich camí per a pujar a dita isglésia no seria carrer de la ciutat, sinó pati y celhubert de la casa de dit don Martí, puix seria tancat ab tots quatre vents y per lo temps esdevenidor podria dit don Martí, o sos successors, fer portes a una part y altra y tancat del tot dit camí com ha cosa de casa sua..."* a més considera la construcció del pont com un problema futur en el pas de la processó com ja ho és el pont anomenat vell *"...lo primer diumenge del mes de maig del corrent any mil sis-cents vint-y-tres, fent lo dit convent la professó de Nostra*

1254 Arxiu Riquer, caixa 56 segons DE RIQUER, M.: *Quinze generacions d'una família catalana*. Quaderns Crema. Barcelona, 2008 pàg. 449-450

Señora del Roser per ciutat, com se acostuma quiscun any, quant arribàrem al dit pontet se pensà seguir un inconvenient y scàndol al baxar lo tabernacle de Nostra Señora, que pensà càurar en terra... En les festes últimes que-s feren de la Immaculada Concepció..., com tampoch no-s pugués passar per baix del pontet, haguérem de voltar y baixar per la scala de Sant Martí, ab molt gran indecència de la Stimma de Nostra Señora y descomoditat nostra. A més de assò los señors jurats y ciutat aconstumaven de honrrar aquest convent lo diumenge de la octava de Corpus en fer pujar per la professó que fen lo Drach, Àguila, Gegant y Gegantessa, lo qual s'és hagut de deixar després que-s féu dit pontet per no poder passar los dits Gegant y Gegantessa; y haurà sinch ho sis anys que per coses tocants al servey del Rey, nostre señor, la ciutat pujà a nostra isglésia ab totes les confrarias y banderas y ab tota la solemnitat que van a la professó de Corpus, y pujant los Drach y Àguila, no pugueren pujar lo Gegant y Gegantessa..." I com que el pont és tant inconvenient, els dominics no només demanen que no es construeixi el pont nou sinó "...que dit pontet se enderroque y que dit camí se obre hi-s torne conforme estava abans que-s tancàs, y no permetre ni donar llicència que lo dit señor don Martí de Agullana fassa altre pont nou o passadís de la sua casa vella a la nova..."¹²⁵⁵

Martí i Lionor d'Agullana van fer posar unes cintres imitant la forma i característiques (alçada i latitud) que havia de tenir l'arc o pont per tal que es pogués dictaminar, a través de l'estudi portat a terme per experts, si era possible la seva construcció. Després de la visura portada a terme pels experts, aquests determinen que "...no és ni serà perjudicial ni danyós al prior y convent del monestir de predicadors de Gerona ni a las personas que passaran y hauran de passar per lo carrer, baix del dit pont [...] no s'impossibilitarà en poch ni en molt de passar professons, perquè per lo dit pont poden passar lliberament creus, banderas, tabernacles y tàlams, tot alt y dret, sens algun impediment per la alçada..." alhora van apuntar que "...Per la construcció de dit pont és també veritat se embellirà y millorarà molt la casa de dits nobles cònjuges Agullanas y lo carrer..."¹²⁵⁶

Les disputes però, no s'acabaren aquí, sinó que van continuar amb una protesta que va presentar Maria de Cardona, que vivia aleshores a la plaça de l'Oli. La persona que va designar com a procurador seu, va ser fra Francesc Font, religiós del monestir de Sant Domingo.

Les discrepàncies es van veure agreujades amb disputes entre els jesuïtes, que donaven suport als Agullana i els dominics que hi estaven en contra. L'opinió ciutadana també es va posicionar en un dels dos bàndols.

A l'abril de 1629 Lluís de Montsuar, batlle general de Catalunya va atorgar la llicència, però calia

---

1255 Idem pàg. 453

1256 Segons DE RIQUER, M.: *Quinze generacions d'una família catalana*. Quaderns Crema. Barcelona, 2008 pàg. 454-455

també la dels jurats de la ciutat, els quals la van concedir a l'abril de 1631 quan el Consell General, reunit i després de la suplicació presentada pel matrimoni d'Agullana va concedir-los el permís per a la construcció del pont.

Les despeses per la construcció del pont comencen el juny del 1631, trobem anotacions com "*...A 11 de dicho, 50 libras a maestre Felipe Regi, picapedrero y maestre de casas; 50 libras se las pago a buena cuenta de la pidera picada me haze hazer para el puente grande de mi casa...*" d'aquesta manera sabem que hi treballa Felip Regi com a mestre de cases, Antoni Vives, és l'oller que li proporciona la "*...texa verde y naranjada...*", Joan Serra serà l'escultor que li farà les gàrgoles, l'escut d'armes i poms del teulat, trobem també a Joan Font que li aporta la fusta. Més endavant, trobem una altra partida de diners destinats a un altre escultor, Guillem Serra "*...por las manos de esculpir en piedra dos escudos de armas que se an de asentar en el puente grande de casa y de cualquier otra cosa le aya debido hasta día presente...*". El novembre, es procedia a pagar la fusta de la coberta a Joan Font i les teules a Antoni Vivas. El 1632 encara hi ha dos entrades més sobre pagaments, un el gener al ferrer Jaume Garriga i l'últim el març al fuster Joan Martí.¹²⁵⁷

Un cop construït el pont, el casal ja ofería una imatge d'unitat entre les seves parts, creant així una nova perspectiva urbana que esdevindrà emblema arquitectònic de la ciutat.

En els Manuals d'acords del segle XVIII, hem trobat entrades, corresponents a l'any 1797, en les quals es parla del casal de la família Agullana com la casa del Marquès de Benavent. Aquestes entrades ens porten informació sobre l'estat de l'immoble. La primera la trobem datada del gener del 1797: "*...En atencion que la casa del Marques de Benavent sita en la Subida de Sn Martin está al parecer amenazando ruina segun se manifiesta por su exterior...*" en aquest moment l'Ajuntament decideix "*...que se mandase reconozar formalmente por el Arquitecto Francisco Soriano, e hiziese relacion de su estado peligroso...*".¹²⁵⁸ Un cop portat a terme el reconeixement de l'immoble, Francesc Soriano informe "*...que está amenazando una proxima ruina asi de la esquina como de los dos Lienzos de pared que miran á oriente, y medio dia...*" A partir d'aquestes dades el Comú passarà "*...una orden al Apoderado de dicho Marques para que lo mande derrivar desde luego asegurandolo por el pronto con puntales para evitar el perjuicio del Publico...*".¹²⁵⁹

L'ordre de l'Ajuntament d'enderrocar la part en mal estat de l'habitatge no es portarà a terme i l'apoderat serà avisat en diferents moments per tal de determinar i informar-lo de com ha de procedir, sense obtenir-ne cap resposta. El juny d'aquest mateix any s'informe que el mal estat de

---

1257 Llibre gros *Banco de Barcelona*, fols. 150 a 153 segons DE RIQUER, M.: *Quinze generacions d'una família catalana*. Quaderns Crema. Barcelona, 2008 pàg. 466-469

1258 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 8v, 16/01/1797

1259 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 10v, 25/01/1797, també a RIPOLL I MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 286

l'edifici ha empitjorat: "...En atencion, que sin embargo de las repetidas ordenes que se han dirigido al Apoderado del Señor Marques de Benavent, para que derribase la pared de su casa, que esta amenazando ruina, no lo ha executado hasta ahora, y habiendo acudido con Memorial al Ayuntamiento el Inquilino de dicha casa, manifestando su malisimo estado, en terminos de verse en la precision de deshabitarla para no exponerse á una desgracia..." el Comú tornarà a enviar a Francesc Soriano a reconèixer novament l'estat de l'immoble i es determinarà que "...no pueda por ningun termino diferirse mas la obra, que es preciso, que se desocupe la casa y que se impida el paso por aquella calle..." després d'avisar a Joan Bono, l'apoderat del Marquès de Benavent, aquest va decidir que "...mediante la necesidad, dispondria inmediatamente que se cerrase la calle y se executase lo demas, que considerase necesario el dicho Arquitecto..."¹²⁶⁰ però el juliol encara no estava enderrocada la paret.¹²⁶¹ A partir d'aquest moment no tindrem més informació sobre l'estat de l'edifici ni si es van portar a terme els arranjaments que s'hi havien de fer.

El carrer dels Ciutadans acull dos casals propietat, en aquell moment, de la família Sarriera, immobles que trobem documentats en aquest moment i que poden portar a confusions pel fet de pertànyer a la mateixa família: el **casal dels Cruïlles** i el **palau Solterra**. Per tal d'explicar la vida i vicissituds del primer dels dos immobles i els seus habitants, seguirem els estudis que va portar a terme Pelai Negre i Pastell,¹²⁶² i més endavant, ja hi inclourem la documentació que hem recollit procedent dels Manuals d'acords del segle XVIII.

Si el 1261 trobem documentat el casal de la família dels Santmartí "...a la casa on habiten situada en l'escala de Sant Martí..."¹²⁶³ sembla ser que o es traslladen o una branca de la família s'estableix al carrer dels Ciutadans.

El 1330 apareix documentat en la *Relació dels Caps de Família*, Francesch de Sent Martí que residia "en lo carrer que parteix de la Draperia e va per la Ferraria Nova tro la plassa de les Albergueries", en aquest mateix document apareix descrit el traçat del carrer de les Taverneries, que era "la travessa que puja e va de l'alberch den Sent Martí e va per lo carrer Russinyol a munt tro lo carrer dels Fusers".¹²⁶⁴

Segons un estudi de Pelai Negre i Pastell, la família Santmartí devia adquirir, probablement a principis del segle XIV, unes cases que hi havia en aquell indret de carrer de Ciutadans, les quals

---

1260 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 65, 28/06/1797

1261 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 73v, 10/07/1797, també a RIPOLL I MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 286

1262 NEGRE i PASTELL, P.: *Antigues cases senyorials gironines*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 24. Girona, 1978 pàg. 131-176

1263 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 40

1264 Segons NEGRE i PASTELL, P.: *Antigues cases senyorials gironines*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 24. Girona, 1978 pàg. 140

van ser modificades i convertides en el casal de la família. Aquesta casa va ser de la família Santmartí fins que es va extingir la línia directa, llavors, els hereus universals de la família van ser una branca segona de la gran família Cruïlles,¹²⁶⁵ el cap de la qual era Joan Guerau de Cruïlles i Sant Martí, que a finals del segle XV va rebre l'herència, i per tant la propietat de la casa, va passar ara a mans del llinatge de Cruïlles. A finals del segle XVIII l'herència universal passarà a Josep Francesc de Sarriera i de Copons, IV comte de Solterra, fill i hereu de Narcís de Sarriera i de Cruïlles, III comte de Solterra. La casa de Cruïlles, que havia estat també la casa dels Santmartí, va passar llavors a ser denominada casa o palau Solterra. A l'any 1800, canviarà de propietaris i serà Joan Mª de Sarriera-Gurb, Despujol i de Cruïlles, comte de Solterra qui la vendrà a Ramon de Manresa, de Asprer, Moncorb, Ramis i d'Alberti.

En aquell moment, la casa afrontava per l'est amb el carrer del Rossinyol, on hi tenia sortida a través d'un hort, al sud amb el carrer de Sant Josep, a ponent amb el carrer de Ciutadans i a tramuntana amb la casa, hort o eixida de Francesc Delàs.

Amb aquestes afrontacions és impossible que es tractés del casal principal del comte de Solterra, ja que aquest, per la banda de tramuntana, feia cantonada amb la pujada de Sant Martí, també anomenat carrer del Carme i amb el convent del Carme, aquest fet apareix documentat quan el 1741 es procedeix a fer un reconeixement de l'estat del carrer per tal de considerar si s'ha d'empedrar o no. En aquesta entrada en el Manual d'acords s'apunta que en aquell indret s'hi ubica "*...la muralla del huerto de la casa del Sr. Conde de Solterra...*".¹²⁶⁶

Documentalment, quan es fa referència a aquesta casa se l'anomenarà la casa de Cruïlles o la casa de Cruïlles i Sarriera. L'any 1711 ja es fa referència a les dues cases que posseeix la família Sarriera, totes dues ocupades per militars durant el període d'ocupació francesa de la ciutat: "*...en la casa de Cruilles junt ab los de la matexa casa [Casa Principal] y per haverla molt dirruida ab la habitacio dels Señors Generals Francesos...*".¹²⁶⁷

El 1760 trobarem una petició de llicència per tal de fer balcons en la façana de la casa "*...el Noble señor, Dn. Juan de Cruylles, y Çarriera antes en esta dicha ciudad, y al presente en la de Barcelona Domiciliado con el qual solicita el correspondiente permiso para hacer, y poner en medio del frontispicio, y primer pizo de la casa que possehe en la calle de Ciudadanos de esta dicha ciudad, y de la parte del oriente de ella en la qual actualmente vive el Sr. Dn. Ignacio Pastor theniente de Rey de esta Plaza un balcon grande de piedra labrada de catorze, á quinze palmos de largo, y de tres, ó algo mas de ancho, ó bolada...*".¹²⁶⁸

1265 Ídem, pàg. 141

1266 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 97v-99, 21/04/1741

1267 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 530-531v, 28/12/1714

1268 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 332v-333v, 27/08/1760

La informació sobre l'immoble que era la **casa principal del comte de Solterra**, en tenim informació més detallada. Està documentat que ja des del segle XV, quan Joan de Sarriera tenia el càrrec de Batlle General de Catalunya, residia en una casa ubicada al carrer de Ciutadans. El 1572 l'hereu universal de la família Sarriera era el fill d'Antic, anomenat també Joan de Sarriera i de Gurb, el qual rebé com a propietat el casal del carrer de Ciutadans, que era l'habitatge principal de la família. En aquest moment es va portar a terme l'inventari de l'edifici on es descriu la seva estructura i la distribució. En la planta baixa s'hi localitzaven les quadres, les cotxeres i un magatzem per guardar les eines del camp. En la planta noble, al centre, hi havia una sala que servia de repartidor, donant accés a les diferents estances. A la façana sud s'hi obriren balcons en les anomenades cambres-dormitori, a l'est hi havia més cambres i una sala que donaven a l'hort que ni havia darrera de l'edifici, direcció al convent de Sant Josep. Al nord, hi havia una capella, els menjadors dels homes i el de les dones, la cuina, el rebost, l'estudi, la cuina de la bugada, el pastador i el celler.

A la planta alta hi havia els dormitoris del servei, cambres, guarda-robes i la cambra dels trastets. Encara hi havia un terrat, el qual es dividia entre el terrat pròpiament dit i la cambra del terrat, on s'hi guardaven els objectes de valor.¹²⁶⁹ Trobem un inventari posterior, publicat per Ramon Ripoll en el treball *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. En aquest inventari s'hi distribueix a la planta noble: *la Galeria, el Quarto de Sant Josep, l'Estrado, el Quarto immediat a l'estrado, el segon Quarto o recambra, el Quarto del passadís, la Primera Sala anant a la part del carrer, la Primera Sala del carrer, la segona Sala, el Quarto principal, l'Alcova, el Tocador, les Recambres, el Pastador, el Rebost, el Quarto del Carme, la Cuina, el Menjador dels criats, un passadís que va al jardí, el Quarto de forasters, el Menjador dels senyors, el Rebostet, el Gabinet, el Saló Gran, la primera Sala, el Rebedor*; en el segon pis: *el Quarto de sobre del quarto de St Josep, la Golfà sobre l'estrado, el Quarto de les cuineres, el passadís de dalt, el primer Quarto, el segon Quarto, el tercer Quarto, la Recambra, el quart Quarto amb alcova, l'última Recambra, el quarto que dona al segon*. En el terrat: *Quartos del terrat més alt, i Quartos del terrat més baix*. A la planta baixa hi trobem: *el primer quarto, el segon Quarto, el Quarto dels mossos, el Rebost, el Celler, la Cotxeria, la Cavalleria, i l'Estudi*.¹²⁷⁰

El 1714 trobem un pagament per obres que s'han portat a terme en el casal "...al Egregi Señor Don Joan Çarriera y de Gurb Comte de Solterra per tantas ne ha pagadas á Joan Oliveras Mestre de casas de Gerona per sinquanta Jornals de dit mestre de casas y altres tants de manobra per adobar

---

1269 Segons MIRAMBELL, E.: *El casal dels Sarriera al segle XVI*. Revista de Girona, nº159. Girona, juliol-agost 1993 pàg. 36-39

1270 AHG, Fons notarial Girona 3, llibre 804, fol. 230 segons RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de la Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 181-183.

la casa del propi domicili del dit Señor Comte situada en lo Carrer dels Ciutadans de esta Ciutat la qual des del mes de Janer de mil set cens y onse fins lo dia sinch del corrent fou habitada per los Señors Generals Francesos residien en esta ciutat la qual dita casa dits Señors Generals avian elegida per habitacio del General Comandant las tropas Francesas havent tingut dit Señor Comte ab sa familia en tot dit temps de fer sa habitacio en altre casa en esta ciutat...".¹²⁷¹

Per tant, en aquest moment, la casa no es trobava en bones condicions i s'hi va procedir a portar-hi a terme obres de adequació o arranament.

El 1727 Joan Sarriera i de Gurb comte de Solterra, demana i se li concedeix llicència per tal de *"...hazer y fabricar dos balcones grandes de piedra picada en su casa que tiene seita en la calle llamada de los Ciudadanos de la misma ciudad y de la parte de la dicha calle de largo de diez y seis palmos y tres y medio de ancho ó bolada, cada qual de ellos y en concideracion que la fabrica de los dichos dos balcones no es en perjuizio de tercera persona ni de la cosa publica antes bien que haran realzir mas las dichas casa y calle, en una y otra parte de la qual ay ya muchos...".¹²⁷²*

Per tant, el llinatge dels Sarriera posseïa dos immobles ubicats al carrer de Ciutadans, el mateix carrer que acollia un altre dels grans casals de l'època, la que inicialment s'anomenava casa dels Sitjar i que posteriorment va ser denominada com a **Fontana d'Or**. La família Sitjar era una de les famílies més importants de la Girona medieval i que apareixeran encara, documentats durant el segle XVI. Formaven part de les famílies que tenien el control administratiu de la ciutat. La família era originària de Salt, però al segle XII van passar a viure a Girona, a la zona del burg de Sant Feliu, al lloc anomenat de Sitjar. Era una de les famílies que d'entre moltes altres activitats, tenia el domini d'alguns dels molins que hi havia al llarg del recorregut que feia el rec Monar.

A principis del segle XIII comença l'adquisició de terrenys, cases i obradors, fora la muralla però a tocar de l'entrada sud de la ciutat en el *"...carrer que entra i surt de la ciutat..."*. Sembla ser que l'edifici es construiria en alguna data a partir del 1243. El que és clar, és que a la Talla de 1360 la família ja estava establerta en aquest indret i que a l'Estima de 1535, encara hi apareixen documentats. L'immoble, d'estil romànic, tenia una planta i dos pisos, un pati interior i una torre de defensa. A la planta baixa hi havia construïts uns porxos que donaven al carrer dels Ciutadans. D'aquestes voltes en tenim una referència del 1523 quan Miquel de Sitjar i Guillem Fabre demanen permís per tal de poder tancar uns arcs que segueixen el darrer tram del carrer dels Ciutadans i la plaça de l'Oli fins a la Cort Reial. La torre de defensa es localitzava a la part nord-est, retirada de la línia de la façana que donava al carrer de Ciutadans.¹²⁷³

En el primer terç del segle XVIII propietat es troba dividida en dos parts, una propietat de la família

---

1271 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 530v-530, 28/12/1714

1272 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 365v-366, 01/12/1727

1273 ALBERCH i FUGUERAS, R.: *La Fontana d'Or*. Caixa de Girona. Girona, 1992 pàg. 30-31

Moret i l'altra del canonge Padrós. El 1733 els moret venen la seva part a Josep Pascual, el qual l'anirà llogant, mentre que l'altre part, més espaiosa, es dedicava a taverna. A partir d'aquest moment, les dos funcions s'aniran consolidant, una part com a residència i l'altra com a hostel. En la documentació del segle XVIII apareix referenciat com a fonda o hostel que des de l'any 1763 fins al 1774 era regentat per Narcís Rigau i posteriorment per la seva vídua i el seu fill Joan fins el 1795.

En l'Estima de 1535 trobem referenciada la casa dels Sant Celoni o Santceloni, lloc on posteriorment i ja al segle XVIII hi trobarem l'anomenada **casa Benaiges o Benages**.

La família dels Santceloni forma part de la nova classe social que apareix al llarg dels segles XII i XIII, igual que la família dels Sitjar, dels Bordils o dels Adalbert, però aquests, a diferència d'algunes de les famílies esmentades anteriorment, no perduraran en el temps, sinó que desapareixeran. La família dels Santceloni, igual que el cas de la família dels Sitjar, els trobem documentats fins al segle XVI.

A mitjans del segle XIII el casal dels Santceloni ja existia i estava ubicat al carrer de la Draperia, és a dir, al carrer que posteriorment, i tal i com ja hem vist, se'l anomenarà carrer de Ciutadans. El 1247 apareix documentat en una concessió de permís per tal de cobrir un carreró "*...des de dites cases fins a la casa de Pere de Santceloni i el carrer de la Draperia...*".¹²⁷⁴

D'aquest casal, no en tenim cap vestigi, però segons un Inventari de béns del 1472 sabem que el casal s'estructurava a partir de la planta baixa on hi havia l'entrada dels carruatges i el pati interior, i sobre hi havia dos pisos. En el primer, el principal, hi havia àmplies estances on, segurament hi vivia la família. Entre les estances hi ha un pas que dóna accés a una torre de defensa. A l'Estima del 1535 encara hi apareix documentada la família Santceloni en el mateix casal.

Una entrada als Manuals d'acords de l'any 1700 Francesc de Benages, demana llicència per construir sis balcons en una casa que ha adquirit "*...Francesch Benages Botiguer de telas de Gerona Se presena á Vs. que baix sa permicio desitja fer fer y construir, sis balcons en aquella casa ha comprada, á Don Joan Vivet de Ferrer, y Vedruna situada en lo Carrer dels Ciutedans de la present ciutat, Çoes dos a la part del dit carrer dels Ciutedans, dos a la part del carrer ó carrero qui va a las Pescaterias, y altres dos a la part de la casa que serveix vuy per la fleca...*".¹²⁷⁵ Els jurats li concedeixen la llicència per construir "*...dits sis balcons, çoes dos en la part del carrer dels Ciutedans de la mateixa llargaria y amplaria tots los dos De la casa de Desbach que vuy posseheix Anton Crosas Ciutada honrat de Barcelona que son al devant de la dita de dit Francesch Benages y los altres quatre, çoes dos en la part de dit carrero y los altres dos ala part de la casa de la fleca de*

1274 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 39-40

1275 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 128v-129, 26/02/1700

*la llargaria [...] cosa de un palma cada un poch mes o menos...".*¹²⁷⁶

Per tant, el 1700 fa poc que Francesc de Benages ha comprat la casa a Joan Vivet de Ferrer, y Vedruna, ubicada al carrer de Ciutadans fent cantonada amb un carreró que va a les Peixateries i davant de la casa que era propietat de la família Desbach i que en aquells moments pertany a Anton Crosas. Aquesta ubicació era en la què anteriorment s'hi havia localitzat el casal dels Santceloni. El 1722 trobem documentada una nova petició de llicència, aquest cop per part de Fèlix Benages, Ciutadà Honrat de Barcelona: *"...Por quanto el Señor Felix Benages Ciudadano Honrrado de Barcelona en esta de Gerona Domiciliado dezea hazer construir y fabricar un balcon en su casa que tiene seita en la calle de los Ciudadanos de dicha esta ciudad y a la parte que mira á la calle llamada de la herraria vieja de ancho de dos palmos y medio y de largo de onze..."*.¹²⁷⁷ L'any 1737 es torna a concedir una llicència per tal de modificar la casa Benages, aquest cop es dóna permís per fer recta una paret i posar-hi un balcó, però en una casa veïna, la qual ha adquirit la família per tal d'ampliar l'immoble. Aquesta casa de Isabel Taulaguer, limitava amb el casal Benages pel nord i per l'oest: *"...En consideracion del contenido en la suplica que por parte de la casa de Benages se ha presentado á Vs. con la qual pide su licencia para poner recta linea de la pared de su casa un pedazo de pared de la contigua á ella, que há comprado de Miguel Padros y Isabel Taulaguer y fabricar en la citada pared un Balcon del mismo largo y bolada, que el otro que existe en la dicha pared de su casa..."* arrel d'aquesta petició, els jurats procedeixen a fer un reconeixement per determinar si es poden portar a terme les obres, un cop portada a terme aquesta gestió, l'Ajuntament concedeix el permís, ja que, es considera que *"...la obra, que pretende hazer la dicha casa de Benages no es en perjuicio del publico ni de tercera Persona, antes bien de embellecimiento de la calle de Ciudadanos..."*.¹²⁷⁸

No hem trobat cap més referència al casal, cap remodelació, obra o reconstrucció a partir del moment en què la família adquireix la casa de Isabel Taulaguer per tal d'ampliar el seu habitatge, creant un edifici que ocuparà la major part de l'illa, a excepció de la veïna, ubicada al sud de les cases de Benages i Taulaguer, que pertanyia als Aniversaris de la Seu i que a principis del segle XVIII hi residia el sastre Bernat Sobrevia.

Tal i com hem vist anteriorment, el 1700, davant de la casa de Benages, hi havia la **casa Desbach** de Cartellà *"...la casa de Desbach que vuy posseheix Anton Crosas Ciutada honrat de Barcelona que son al devant de la dita de dit Francesch Benages..."*.¹²⁷⁹ Però el casal principal de la família de Cartellà, no sempre ha estat ubicada en aquest carrer de Ciutadans, sinó que es van traslladar allí

1276 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 141v-142v, 09/03/1700

1277 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 194v-195, 15/06/1722

1278 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 74v-75, 01/03/1737

1279 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 141v-142v, 09/03/1700

després de vendre el casal que inicialment tenien al carrer de la Força als frares caputxins. La família de Cartellà va adquirir la casa l'any 1471, posteriorment, la van ampliar i reformar, i durant el segle XVIII, van vendre el gran casal de la Força Vella a la comunitat de monjos caputxins, els quals hi van establir-hi el seu convent. Concretament el 1732 els religiosos caputxins van rebre l'autorització per poder-se establir al casal dels Cartellà. La família Cartellà feia algun temps que vivia al carrer de Ciutadans. Aquest immoble el trobem documentat el novembre del 1700 com a propietat d'Anton Crosas. Val a dir, que Anton Crosas era propietari de dos edificis més en el carrer de Ciutadans, en els quals hi tenia allotjats militars, entre els quals s'hi trobava el Sr. Mestre de Camp General Dn. Oracio Copula, Governador de la ciutat que en aquest moment va demanar "*...lo Señor Mestra de Camp General Don Oracio Copula govenador de esta Plaça lo dia de ahir digue al Señor Jurat en Cap, y Coronel que ab la familia que ell tenia, y auria de tenir per sa graduacio era poch capas la casa que esta ciutat li ha assenyada per sa habitacio que es lo que te esta ciutat acordada per est efecte ab Anton Crosas Ciutada honrat de Barcelona ab acte rebut en poder del Secretari de esta Ciutat à Janner Mil sis Cents noranta situada en lo carrer dels Ciutedans, y prop de la Plaça del vi y que axi estimaria que esta citat tingues abe en donarli altra casa més capas...*" arrel d'aquesta petició els jurats determinen que "*...ates que no y ha altre casa buy en die sino la altre qui te dit Anton Crosas que es la que compra de Don Lluís Desbach situada en lo mateix carrer.*

Deliberan ques mire si ates que dit Anton Crosas no habita sino molt poch temps en esta ciutat si voldria arrendar dita casa per dit efecte y tornarli la dita que vuy te arrendada y habita dit Señor Mestra de Camp General..."¹²⁸⁰

El 1705 Gerònim Fontevila, veí del carrer de Ciutadans demana permís per tal de construir un balcó com els que té Anton Crosas a la casa on hi viu el Governador.¹²⁸¹

El 1710 trobem documentat el mal estat de l'immoble i es procedeix a demanar a Anton Crosas l'arranjament i rehabilitació de l'habitatge: "*...Ignorar no pot Vm. Señor Anton Crosas Ciutada honrat de Barcelona en lo Castell de Calabuig, y en la present ciutat de Gerona respe. populat vuy trobantse en dita present ciutat de com ab acte rebut en poder del Dr. Ramon Vila notari y secretari de la casa y concell de dita present ciutat als dos Janer mil set cent y hu deixa Vm. als Molt Illustres Señors Jurats de la present Ciutat en Nom de dita ciutat lo Vs. habitacio y comodat de la casa gran que Vm. te en lo carrer dels Ciutedans la qual vuy en dia es habitada per lo Molt Illustre Señor General Don Ignasi de Pical ques Governador de la Plaça en y ab lo qual acte promese la ciutat pagar a Vm. quinze lliures Barcelonesas en cada any per las quals se obliga Vm. en fer en*

1280 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 409v-410, 03/11/1700

1281 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 44, 03/01/1705

dita casa las obras necessarias se oferirien, y las que demanaria la Persona habitaria essent empero aquellas necessarias sens que la ciutat hagues satisfer altre cosa, mes preditas obras sino solament ditas quinse lliuras e com axi per dit Molt Illte. Sr. General y Governador; com y tambe per part de dita ciutat se haze instat aixi á Vm; com y tambe á la Persona te Vm. en esta ciutat per cuidar de sos negocis per diferents vegades pera que se fassen en dita casa las obras de que necessariament se necessita per sa habitacio, y haze axi Vm. com y tambe dita persona cuyda de sos negocis fins assi anant passant en dilacions sens haverse conseguit en poch ni en molt ferse las obras se necessitan y haze dit Señor Governador recorregut als Molt Illustres Señors Jurats de dita Ciutat per que ates no se havia pogut conseguir fins assi per ditas obras fessen fer promptament aquellas com á tant necessarias, que altrament per los perills imminets y ha en no fentse promptament ditas obras lo poderse habitar dita casa se veja precisat haversen de anar de aquella y haventse per part de dita ciutat per regoneixar per Mestres de Casas y fusters la dita casa, y trobant que necessariament, y promptament se ha de fer una finestra a la porta del segon quarto adobar lo sostre del Galliner, la cuyna, mudar alguns cayrats en la Sala, y en altres aposentos, y diferents rajols, que se han de posar adobar avans, y recorrer, y adobar las teuladas, y altres que de la mateixa cosa se preveu; Perço lo sindich de dita ciutat, qui de son poder fa á Vm. Ocular ostencio [...] ab tenor dels presents escrits lo interpella y requereix per primera segona y tercera vegadas, y per tantas quantas de dret menester sie que Vm. fasse fer encontinent totas las ditas y altres obras son vuy en die, y seran tambe de aqui al devant necessarias per la habitacio de dita casa Altrament li pros esta que en no ferse promptament ditas obras las fara fer la ciutat á gastos, y despesas de Vm. y lo que costaran aquellas ho satisfara de las anyadas cessadas de ditas quinse lliuras annuals...".¹²⁸²

Anton Crosas demanarà que les porti a terme l'Ajuntament a usant el lloguer per tal de finançar les obres.¹²⁸³ Les obres es començaran a portar a terme a partir del preu fet o capitulació i posteriorment anirem trobant pagaments per "*...haver fetas novas quatre portas de Cambra, dos finestras, ab la fas ab sa ferramenta necessaria remendarne tres de altres, fer dos parells de finestrons en las finestres del quarto de dalt, posar dos cayrats en una biga [...] en lo aposento del guarda roba, reclavar algunas llatas en la teulada, lo sostre de la sala fer dos farsitols per las finestres del aposento ahont dorm lo Señor Governador per llansar la aigua endefora, y posar sis planxas de ferro quiscuna de tres palms llargaria en dos cayrats del Sostre del aposento ahont son los dos balcones compresa fusta, mans, claus, y demes pertrets necessaris per ditas obras [...] per lo preu fet de haver enrajolat un tros de la cuyna rebatrer la ximeneya, adobar un tros de emba del rebostet de*

1282 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 248-250, 17/05/1710

1283 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 267v-268v, 07/06/1710

la cuyna tornar enrajolar part del sostre es en dita sala gran, adobat los embans del aposentos del segon sostre, rejuntar altre emba en lo aposento mira al carrer, adobar las portas de aquells, posat golfos, y llepassas ab guix, fer una finestra de rajola al guix, acabar de enrajolar un tros de passadis qui va á dits aposentos haver tapadas quatre finestras ab rajola de pla de las que son en lo segon sostre de la part del Carrer haventhi deixat un poch de Badiu, tapat altre finestra en lo rebost, altres dos son en lo passadis, enrajolat part del galliner tapadas quatre finestras de rajola dels aposentos del segon sostre miren en lo celubert dexanthi ubertura en aquellas, adobar la clavaguera del Pou, y clot de la aiguera rejuntada la ximeneya de la cuyna, fer dos forats per posar dos subbarbas en la biga del gurada roba fer netejar la comuna, y clavaguera, tapar las cornissas y xapas dels aposentos de baix y recorregudas totas las teuladas de la casa, que habita lo Señor Governador de esta Plaça que es del magnifich Anton Crosas Ciutada honrat de Barcelona seituada en lo Carrer dels Ciutadans de esta ciutat la qual dit Crosas te deixada per dit efecte á esta ciutat compresos tots los pertrets: çoes teulas rajols guix cals ports de arena tortugas, canons per la comuna, y demes pertrets necessaris per ditas obras...".¹²⁸⁴

Al novembre de 1711 tornem a trobar un pagament al mestre de cases Joan Oliveras per obres portades a terme a la canal mestre de la teulada de la cuina.¹²⁸⁵

Deixem ara el carrer de Ciutadans i ens ubiquem a la plaça de l'Oli entrant al carrer de la Sabateria Vella allí s'hi localitza el casal dels Caramany, adquirit i reformat per la família de Caramany el segle XVI. El casal va estar en mans del llinatge de Caramany fins al segle XVIII, moment en el qual, formarà part dels béns de la família Andreu. Val a dir, que en el Reial Cadastre de 1716 no hi apareix referenciat cap membre de la família de Caramany ni de la família Andreu com a propietaris de l'immoble. A més, segons la reconstrucció cartogràfica de la ciutat portada a terme a partir d'aquest Reial Cadastre¹²⁸⁶ pels autors de la col·lecció *Història Urbana de Girona*¹²⁸⁷ en aquest emplaçament s'hi localitzava un edifici de grans dimensions propietat del Cavaller Gabriel de Masdeu, i quatre immobles de dimensions més reduïdes. L'edifici que es localitzava al sud del casal de Masdeu, pertanyia a Bernat Sobrevia. A l'angle nord-est del casal, se n'hi ubicaven tres més propietat, dos d'ells del cavaller Gabriel de Masdeu i un, propietat del boter Jaume Devi. Aquests immobles són els que seran unificats per la configuració del que posteriorment serà el gran palau anomenat Casa de Caramany.

El 1760 sabem que ja pertanyia a la família Andreu, ja que el seu propietari, Pio Andreu, sol·licita

---

1284 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 304v-305v, 21/06/1710

1285 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 377-377v, 21/11/1711

1286 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona després de la Guerra de Successió*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2015 vol. 11 pàg. 28-29

1287 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Història Urbana de Girona*. Ajuntament de Girona. Girona. 1995-2015 11 vols.

llicència per tal de construir dos balcons en la seva casa que la ubica "*...en la casa, que pocehe á immediacion de la plaza del Oli en la entrada de la calle de la Zapateria vieja, y que haze esquina á esta, y al callejon, que sube á la escalera del colegio de St. Martin, á saber el uno á la pared del dicho callejon, que va al dicho colegio, y el otro en la pared de la calle de dicha Zapateria vieja, y plaza del Oli...*"¹²⁸⁸ d'aquest document n'extraiem també que en aquestes dates, la casa que feia cantonada amb la plaça de l'Oli i les escales de Sant Martí, que era de Bernat Sobrevia, ja estava incorporada al casal. Poques notícies més tenim d'aquest immoble que posteriorment serà totalment rehabilitat per l'arquitecte Rafael Masó.

A la plaça del Vi trobem un altre dels palaus característics d'aquesta època, l'anomenada Casa Xammar i que posteriorment, a mitjans segle XVIII passarà a mans de la família inicialment Puig i posteriorment Carles, canviant així la denominació a **casa Carles**.

Jaume Marquès apunta que la família Xammar va adquirir, al segle XIV, tres cases a la plaça del Vi, contigües a la casa de la ciutat, i les va unir creant aquest gran casal.¹²⁸⁹

Sembla ser que la família Xammar es va instal·lar en els immobles de la plaça del Vi durant el segle XIV i que a mitjans segle XVI van vendre la casa a la família Puig. Salvador Puig, la germana del qual emparentarà amb la família Carles, en serà el propietari i el que portarà a terme gran nombre d'obres i ampliacions.

Sabem que el 1709 l'Ajuntament es planteja llogar la casa Xammar: "*...an proposat dits Molt Illustres Señors Jurats que en virtud de altre deliveracio feta per la present Junta als divuit del corrent havian mirat per trobarse casa per un del Señors Generals que en breu se esperan venir en esta Plaça y que havian mirat si lo Señor Comte Xammar voldra arrendar la casa, que te en la Plaça del Vi, y contigua a la de esta ciutat, y que ne voldria á raho de vuytanta lliuras per any, y que estas se aplicarian per obras a la mateixa casa.*

Deliberan que si dit Señor Comte Xammar vol arrendar dita casa á raho de setanta lliuras per any aplicantse aquellas per obras a la mateixa casa se arrende per lo temps aparega als Molt Illustres Señors Jurats..."¹²⁹⁰

El comte de Xammar segurament accepta llogar l'immoble, ja que el 1710 trobem documentat un pagament al serrador Pere Mauri, per haver fet, entre altres reformes en altres casernes i cases destinades a acollir militars, "*... dos portas en la casa del Señor Comte Xammar...*"¹²⁹¹ El 1711 trobem un altre pagament, aquesta vegada al mestre de cases Jaume Mir per "*...adobar las menjadoras de la Cavallerissa de Casa Xammar ahont se ha posats los Cavalls de dits Señor Duch*

1288 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.271-272, 11/07/1760

1289 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg.133-136

1290 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.293-293v, 20/05/1709

1291 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.576v-577v, 23/12/1710

[de Noailles]... ".¹²⁹²

El 1723 trobem una petició i concessió de llicència a Francisca de Xammar, vídua de Raimon de Xammar per poder posar una claraboia: "*...Dna Francisca de Xammar viuda de Dn Raymundo de Xammar y en dicha ciudad domiciliada desea hazer fabricar una claraboya de tres palmos y medio de ancho y otros tantos de largo en la pared de su casa que tiene seita en la Plaza del vino de la misma ciudad de la parte de la capilla de San Miguel de esta casa del dicho Ayuntamiento y en derechura á la ventana del Archivo de la Tabla de dicha ciudad que mira á la dicha capilla, la abertura de la qual claraboya empezará al igual de la boveda del aposento de dicha casa de Xammar que allí es...*".¹²⁹³ Vint anys més tard tornem a trobar una altra petició de llicència, per part de Ramon de Xammar, per poder construir un balcó: "*...de Piedra Labrada de quinze palmos y medio de largo y tres de bolada en la Pared frontispicia que mira á la Plaza del Vino en la casa que el dicho Dn. Ramon de Xammar pocehe en la dicha Plaza y contigua por la parte del medio dia á esta casa del Ayuntamiento...*".¹²⁹⁴

El 1766 l'immoble ja pertanyia a Salvador Puig ja que trobem una concessió de llicència (a partir de la corresponent petició) per tal de construir deu balcons en l'edifici: "*...Dn. Salvador Puig en esta Ciudad Domiciliado con la correspondiente atencion á Vs dice, que en la pared frontispicia de la casa que pocehe, que ultimamente fue de los herederos del difunto Dn Ramon de Xammar sita en la Plaza del Vino de esta Ciudad dezea hazer y fabricar diez distintos Balcones á saber en el primer piso quatro de grandes, e iguales á los que ya existen en el mismo pizo, de los quales deven estar los dos unidos, y formar esquina con dos caras, y seis de algo mas chicos en el segundo piso; y considerando, que de esta obra no ha de resultar perjuizio alguno á tercera Persona, ni al publico, sino mucho mayor luzimiento a la dicha Plaza...*".¹²⁹⁵ Per tant, en aquest moment l'immoble ja es troba en mans de la família Puig, i Salvador, el seu propietari, ja comença a remodelar el casal. El 1770 trobem una demanda de mateix Salvador Puig "*...Dn Salvador Puig en la Ciudad de Gerona Domiciliado [...] expone: Que inmediato al Jardin de sus casas, que possehe en la expressada Ciudad, y Plaza nombrada del Vino, se halla un pedazo de Fabrica de unas diez varas, al frente á poca diferencia llamado Almacen de Sn. Miguel de la referida Ciudad de poca, ó ninguna utilidad a SMagd. antes bien de mucha incomodidad á la restante Fabrica por quitarle, ó escazarle la luz. Pero puede servir de alguna comodidad al suplicante para poder con el ensanchar el mencionado Jardin...*" a canvi Salvador Puig proposa "*...ofrece cediendole el dicho pedazo de fabrica mejorar y engrandezer otro inmediato Almacen que respecto su actual corta*

1292 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.114v-115v, 13/02/1711

1293 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.192-192v, 27/04/1723

1294 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.232v-233v, 20/10/1743

1295 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.179-180, 25/04/1766

capacidad al presente tampoco sire de especial utilidad á SMagd ni á dicha Ciudad o bien establecidosele pagar el Censo, y entrada competentes, y regular lo que sin duda será mas util á su Magd...".¹²⁹⁶ Però no serà fins el 1772 que no trobarem documentada la venda sol·licitada el 1770.¹²⁹⁷

El 1771 trobem una petició de llicència per tal de poder obrir una finestra "*...en la pared mediera de ambas casas [casa Xammar o Carles i Casa de la Ciutat] á saber entre el archivo nombrado de la Tabla y la Capilla de San Miguel de dicha casa dels Ayuntamiento [...] de unos siete palmos de alto, y quatro, y medio de ancho, qual dezea abrir en lo alto de dicha pared al solo fin de tener luz, y no de poderse assomar á ella, ofrezendo tambien no solo rexarla sino, y tambien á bolverla atapiar, y cerrar en qualquier ocasion, y tiempo que la ciudad, y Comun de ella quiera alargar dicho archivo de la Tabla ó hazer alguna otra obra en el citado hueco, que media des del citado archivo hasta la dicha Capilla...*".¹²⁹⁸ En aquest cas, segurament estem parlant d'una finestra que dóna en un petit pati interior.

En aquest moment, deixem de tenir notícies documentals d'ampliacions, de peticions de llicència per construir balcons o per fer cap altra remodelació en aquest immoble. El que sí que trobem és una petició de llicència per part de Salvador Puig per tal d'ampliar una casa que posseeix al carrer Nou, a tocar de l'edifici del Pallol. En aquest cas no es diu ni es dóna a entendre que sigui una part de la casa principal, és a dir, l'antiga casa Xammar.¹²⁹⁹

Val a dir també, que la família Xammar no desapareix definitivament de la ciutat, ja que, el 1780 apareix documentada una petició de llicència demanada per Francesc Foxà Xatmar "*...En vista del memorial presentado al Ayuntamiento por el Apoderado de Dn Juan Frco. Foxá, Xatmar, y de Boxadors con el qual deseando rehedificar de nuevo la Casa que possehe en la parte superior de la Calle nueva de esta Ciudad, que fué de Dn Bernardo Foixa, suplica se le conceda el correspondiente permiso paraque al tiempo de executar dicha obra pueda poder, y colocar en la dicha casa doze Balcones de piedra labrada...*".¹³⁰⁰

Per tant, la casa que inicialment va ser denominada com a casa Xammar, té les seves arrels en l'adquisició per part de la família Xammar de tres immobles a la plaça del Vi, contigus a la Casa de la Ciutat, durant el segle XIV i reconvertir-los en un sol casal. Aquest casal estarà en mans d'aquesta família fins a mitjans del segle XVIII que passarà a la família Puig, la qual hi portarà a terme grans reformes, i d'aquesta a la família Carles, d'on prendrà el nom de Casa Carles.

1296 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 18-20, 10/01/1770

1297 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 13-18, 10/01/1770

1298 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 138v-139, 07/08/1771, també a RIPOLL I MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 278

1299 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 64-64v, 26/03/1787

1300 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 13v-14v, 17/01/1780

Podríem seguir parlant de molts altres dels casals que configuren aquesta zona conformada pel carrer de la Sabateria Vella, la plaça de l'Oli, el carrer dels Ciutadans i la plaça del Vi, com també a la zona del carrer de l'Albereda i el carrer de la Cort Reial, però ens aturem en aquest punt pel que fa referència a les cases senyoriales.

6.6.2. Comerços i tallers

Els burgs que estem estudiant són una gran font d'informació de temes molt variats. Hem pogut veure la tipologia de les cases, les seves característiques i remodelacions que s'hi porten a terme, els canvis en la xarxa urbana, els grans casals de la ciutat,... Aquesta zona és també una font important d'informació sobre les característiques dels comerços i tallers. Ens trobem en una zona, la de l'Areny, caracteritzada per la seva vocació comercial, la qual, podríem dir que és l'aspecte més important d'aquesta zona, no tant com els tallers, que els trobarem en menor nombre, ubicats a la zona de la Vilanova.

Troblem, en aquesta zona un gran nombre d'artesanat i de comerç que apareixerà reflectit en la nomenclatura de l'entremat urbà: el carrer de la Peixateria o les Peixateries Velles, la plaça de les Cols, el carrer de l'Argenteria, el carrer de la Ferreria Vella...

Troblem que alguns dels comerços són de concessió municipal, com seria el cas dels forns de pa, de les taules de carn i de peix, de la casa de la neu o del gel, de les tavernes... Hi ha uns serveis oferts als habitants de la ciutat, també de concessió municipal, relacionats directament amb el comerç, com són el pesador de la farina i del carbó o també edificis municipals destinats a donar un servei a la comunitat i alhora controlar-ne la distribució, com seria el pallol de la ciutat, magatzem destinat a emmagatzemar el gra o les mesures de la ciutat.

Els tallers o comerços es troben ubicats, generalment, a la planta baixa de l'edifici i en alguns casos, les mercaderies es venen i els treballs es porten a terme a l'exterior, per aquest motiu es demanaran i concediran un gran nombre de llicències per tal de construir taulells a l'exterior dels establiments. Va a dir, i tal i com ja s'ha apuntat anteriorment, que la casa artesanal, la que configura gran part de l'entremat urbà de la ciutat, és un habitatge que es caracteritza per la flexibilitat dels espais i per la seva capacitat d'adaptació a les necessitats concretes dels seus estadants o de les activitats econòmiques que s'hi portin a terme.

Pel que fa referència als establiments de concessió municipals podem parlar en primer lloc dels forns de coure pa. Cal diferenciar aquests establiments del que venen pa, en els forns només es cou el pa, però no es ven, es ven a les anomenades *panaderias*, les quals no necessàriament han de tenir forn propi. A més, en els forns i segons un document de finals del segle XIII, permeten coure en el seu

forn, a més del pa, i sense cost afegit les *cassoles* (guisats), les *panades* (empanades), les *formatjades* (pastissos farcits), els *flaons* (pastissos de formatge)...¹³⁰¹

Al segle XIII trobem documentat un forn de pa a la plaça dels Cavallers, és a dir, a la posterior plaça de l'Oli, però no es localitzarà a la plaça en sí, sinó en un dels carrers que hi va a desembocar. Apareixen notícies d'aquest forn des de mitjans segle XII, i era anomenat *forn d'en Gerald Tort*.¹³⁰² A la primera meitat del segle XIV s'hi fa referència con a *forn de pa d'en Serra*.¹³⁰³ El segle XVI, en l'Estima portada a terme el 1535 trobem documentat el carrer del Forn, el nom del qual feia referència a un forn que hi havia localitzat en aquest indret. Aquest carrer feia un angle (∟) i anava a desembocar als dos trams del carrer de la Cort Reial, el qual també feia un angle, aquest però en forma de L invertida (⊥). Per tant, estem parlant del mateix forn que apareix documentat el segle XII i el segle XIV amb els noms de *forn d'en Gerald Tort* i *forn de pa d'en Serra* respectivament. Posteriorment i encara en època moderna trobem documentat al carrer de la Cort Reial el forn de pa propietat en aquest moment de Pere Campario. Trobarem també la referència al carrer del forn de la Cort Reial. Segurament es tractaria, sinó del mateix forn, d'un altre localitzat en una ubicació molt propera als anteriors.

El 1700 apareix documentat un pagament "*...á Pere Campario forner de Gerona sis lliuras sis sous, per tantas ne ha pagadas per obras necessarias que de ordre de dits molt Ilustres Señors Jurats ha fetas fer en la casa hont es lo forn de coure pa situada en lo carrer de la Cort Real propia de esta ciutat, La qual te ell arrendada...*".¹³⁰⁴ El desembre d'aquest mateix any trobem un altre pagament al mateix Pere Campario per "*...haverse adovades las duas casas, I forn te arrendadas de esta ciutat prop de la Cort Real...*".¹³⁰⁵ Un nou pagament el trobem el 1701 per noves reparacions,¹³⁰⁶ el 1702 posa una biga nova i també es documenta la corresponent partida de diners, però aquest cop, i tal i com hem apuntat anteriorment, es localitza el forn i les cases "*...seituades en lo carrer del forn de la Cort Real...*".¹³⁰⁷

Documentat el 1703 trobem presentada una proposició en la qual es fa referència a aquestes cases i al seu estat "*...Las dos casas y forn [...] situadas en lo Carrer qui va de la Plaça del oli al Carrer de la Cort Real [...] per necessitar ditas Casas de molteissimas obras per ser ditas casas molt*

1301 GUILLERÉ, C.: *Llibre verd de la ciutat de Girona (1144-1533)*. Fundació Noguera, Ajuntament de Girona. Barcelona-Girona, 2000 doc. núm.50 també a CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.Mª i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 38

1302 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.Mª i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 38

1303 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.Mª i SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del segle XIV: la plenitud medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 3 pàg. 48

1304 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 209-209v, 04/05/1700

1305 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 573-573v, 30/12/1700

1306 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 301-301v, 04/05/1701

1307 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 320v, 11/07/1702

vellas, y gastarhi tots los anys diferents quantitats..."¹³⁰⁸ aquesta entrada als Manuals d'acords, demana que es posin a la venda les cases degut al seu mal estat i les continues reparacions que s'han de portar a terme. A l'abril d'aquest mateix any trobem que ja s'ha portat a terme la venda de les cases a Pere Campario "*...á Pere Campalio pastisser de Gerona set lliuras vuyt sous per la porrata li ha esta ciutat de restituhir per un mes y vint y un die de la mitja anyada corrent finira lo die primer maig proxim vinent del preu de las duas casas y forn tenia esta ciutat en lo carrer prop de la Cort Real las quals vene esta ciutat a dit Campalio als nou de Mars proxim passat...*".¹³⁰⁹

En el Reial Cadastre de 1716 trobem documentat encara a Pere Campario, com a flequer del carrer de la Cort Reial, però de flequers en trobem d'altres localitzats al carrer de la Ferreria Vella, al carrer de n'Auric i dos al carrer Nou.

Una part diferent del forn, és la *panaderia*. El *panader* amassa el pa i el ven en una botiga però el forn és un establiment a part, i no necessàriament propietat del *panader*. Un exemple el trobem en la llicència concedida el 1740 a "*...Jayme Pomer Panadero vezino de esta ciudad [...] para que [...] pueda abrir y tener en la presente Ciudad tienda de Panaderia, y en ella amazar y vender Pan publicamente como cambina, y mientras que habitará, y amazará el Pan en la Casa contigua al Horno de la Calle de la Curia real, y no mas pueda tener una Tabla para vender el dicho Pan en la Plazuela de las Antiguas Pescadurias arrimada alguna de las Casas de dicha Plazuela, deviendo empero el dicho Jayme Pomer de cumplir todo lo demas a que estan obligados los demas Panaderos...*".¹³¹⁰

Finalment, el 1778 trobem concedida una llicència al *panader* Joan Bosch per poder "*...fabricar en la Casa, que recientemente ha comprado seita en la Plazuela de las antiguas Pescadurias, y cerca de la Tabla de la Carniceria de la oveja, que fue de Jacinto Reig Droguero un horno para cozer Pan...*" la condició per poder-lo construir és "*...que sea á la parte confinante con el Callejon, que le esta contiguo, y arrimado al mismo Callejon...*".¹³¹¹

Pel que fa referència a les carnisseries o taules de vendre carn, durant el segle XIII les trobem ubicades darrere de les voltes de la Rambla. Allí hi trobem la que en aquell moment s'anomenava la *Carnisseria de la Boqueria*. A principis del segle XIV trobem l'anomenada *Carnisseria interior*, per tal de diferenciar-la de la *exterior*, que s'havia establert a mitjans del segle XIV a la zona del mercat, que posteriorment es coneixerà com a plaça de les Cols. En la carnisseries interior hi trobem localitzada la *carnisseria de la Boqueria*.

A l'època moderna, les taules de les carnisseries es localitzen a l'inici de la plaça de les Cols, molt a

---

1308 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 2-3, Gener/1703

1309 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 231v, 24/04/1703

1310 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 64-64v, 04/03/1740

1311 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 82v-83, 08/04/1778

prop del carrer dels Abeuradors, però es parla també de la *carnisseria de la Ovella*, ubicada prop de la placeta de les antigues peixateries, tal i com hem vist anteriorment en la llicència concedida al *panader* Joan Bosch per poder fer un forn en la casa que tenia "...en la Plazuela de las antiguas Pescadurias, y cerca de la Tabla de la Carniceria de la oveja...".¹³¹²

El 1701 trobem un pagament al mestre de cases Joan Siurans i un altre al fuster Josep Aiguella per "... per haver adobadas las carniserias son en la plaça de las cols...".¹³¹³ El 1702 trobem pagaments al mestre de cases Joan Oliveras per arranjaments portats a terme a "...la Taulada de las Carnicerias de la Plaça de las Cols, y havent tambe treballat en la Taula de la Carniceria de a ovella...".¹³¹⁴

Anem trobant diferents arranjaments portats a terme en aquestes taules, el 1703¹³¹⁵ i el 1761¹³¹⁶ a la carnisseria de l'ovella, el 1709,¹³¹⁷ 1710¹³¹⁸ i 1711¹³¹⁹ a les taules de la plaça de les Cols. A mitjans segle XVIII trobem una disputa entre els veïns de les voltes dels Esparters perquè un d'ells vol ampliar la casa carregant-la sobre les carnisseries.¹³²⁰

Un altre activitat econòmica de concessió municipal, és la venda de gel o neu, en l'anomenada casa de la neu. En època moderna apareix documentada "...la casa te esta ciutat en lo Carrer dels Mercaders, y prop de las pescaterias ahont fa esta ciutat vendre tot lo any la provisio del glas...".¹³²¹

En un document de 1705 s'apunta el temps que fa que aquesta casa fa la funció de casa de la neu: "...Vint y nou anys ha que Vs. posseheix una casa seituada en lo carrer dels Mercaders de la present ciutat en la aqual fa vendre la neu ó glas...".¹³²² El 1706 trobem un pagament per obres portades a terme a la casa de la neu.¹³²³

Un altre establiment de les mateixes característiques que els anteriors, serien les taules de les peixateries. A mitjans segle XIII, es comença a parlar de les taules de la peixateria ubicades a l'alou reial. A principis del segle XIV es documenta la peixateria nova, consistent en una filera de parades, ubicades a la vora de l'Onyar i que es dedicaven a vendre peix. En època moderna apareixen

---

1312 Ídem

1313 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 203v-204, 17/03/1701

1314 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 289v, 20/06/1702

1315 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 296-296v, 16/06/1703

1316 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 248-249v, 21/08/1761

1317 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 281-281v, 07/05/1709

1318 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 225-225v, 10/05/1710

1319 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 434v, 29/12/1711

1320 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 246-246v, 26/10/1751

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 266-266v, 05/11/1751

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 267-268v, 05/11/1751

1321 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 582v-583, 12/12/1702

1322 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 186-186v, Maig/1705

1323 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 427, 14/10/1706

referències a reparacions portades a terme en les *pescateries*¹³²⁴ i també trobem datat de 1739 la capitulació de l'empedrat de la zona *las nuevas Pescadurias*.¹³²⁵ Aquest document parla de la *"...Puerta del Angel, y siguiendo toda la dicha Calle, hasta llegar a la entrada de la Puerta del Carmen, y cerca del Cuerpo de Guardia de ella (en cuyo distrito se halla, y ha de venir tambien comprehendido el suelo de las Pescadurias)..."*.¹³²⁶

El 1708 trobem informació sobre les característiques de les peixateries en aquest moment, quan un veí d'aquell indret, vol ampliar la seva casa i carregar-la sobre les peixateries: *"...las Pescaterias de la present Ciutat ab son Porxo lo edificio de las quals no te quarto alt si sols se compon de la part mitgera de la casa del suplicant, y de tres als tres parets las quals sol muntan á proporcio per formar un edificio de un cos unica part per about pot el suplicant explayar sa casa y suplica dita del agrado de Vs. demanarli permis de poder edificar sobre ditas pescaterias, y porxo ab los pactes seguentes.*

Primo promet Miquel Vidal en lo Porxo de ditas pescaterias y en lo lloch about se troba edificat un Pilar, que mante la teulada de ell fer una cantonada de pedra picada apte per mantenit dos archs tambe de pedra picada, lo un dels quals passara des de la dita cantonada a la paret de la Casa del Suplicant, y lo altre des de dit canto á la paret de las Pescaterias y en lo ambit que formaran dits archs, y parets de sa casa, y pescaterias, que es lo cel de dita Porxo fara un sostre de pi ó de la fusta que Vs. sera servit buxellat, y enllistonat segons bon art de fuster.

[...] sobre lo ambit que forman las tres parts de las pescaterias, y la de sa casa que ve á ser lo cel de ditas Pescaterias, que vuy es teulada seca fer un sostre de la mateixa fusta treballat com lo del Porxo.

[...] en cas las parets de ditas pescaterias no sien aptes per poderse alzar ó per ser prima sie per defecte fonaments fer á sas costas reforzar las del modo ho determinaran mes convenient dos Mestres de Casas, un dels quals dega elegir Vs. y lo altre dit suplicant.

*Item promet dit Miquel Vidal comprar a Vs. todas las teulas, y fustam, que componen buy en die las teuladas de ditas Pescaterias, y porxo, per lo que sera avaluar per los referits Mestres de Casas...".*¹³²⁷ I del 1781, en una petició de permís per l'ocupació d'un espai públic, ens informa sobre l'estat de les peixateries en aquell moment: *"...dos casas seitas en la dicha Ciudad de Gerona, y en las Calles llamadas dels Mercaders, Pescadurias viejas, y Herreria Vieja [...], y delante de dichas dos casas se hallava entonces de la parte de cierzo un cubierto con sus Arcos, que servia de Pescaduria, que ahun se hallava existente de esta parte de quarenta años, y oy se halla suelo, ó*

1324 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 427, 14/10/1706

1325 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 271-275v, 16/12/1739

1326 Ídem pàg. 272

1327 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 2v-3v, Gener/1708

ambito en forma de Plazuela, la qual tiene veinte, y quatro palmos de ancho, y quarenta, y seis de largo en donde actualmente se hallan los simientos, y señales del mismo edificio...".¹³²⁸ Per tant, en aquest moment, les peixateries velles, ja no es troben en funcionament.

Pel que fa referència a establiments privats, o les botigues i comerços pròpiament dits, trobem un gran nombre de concessions de llicències als seus propietaris per tal de poder treballar davant de l'establiment o vendre-hi els seus productes. A tall d'exemple trobem una concessió de llicència datada de 1743 a Josep Coll per "*...poner y tener en los dos lados de la Puerta [...] los mismos dos Assentaderos vulgo taulells de madera que antes tenia en la dicha casa de Francisco Torras en que vivia, como tambien de poner encima de la dicha Puerta el maderament que las demas casas contiguas, tienen assi mismo en las dichas Puertas para impedir que en tiempo de lluvias no entre el agua dentro de las Tiendas ó Botigas...*".¹³²⁹ Per tant, veiem que depenent de la zona del burg de l'Areny, a part de concessions de llicència per tal de construir taulells també trobem un nou element arquitectònic, de fusta, que serveix per evitar l'entrada de l'aigua en cas de pluja. Les concessions a aquests nous elements les trobem en comerços ubicats sobretot a la plaça de les Cols i als carrers més immediats.

Al llarg d'aquesta època trobem altres tipus de concessions de llicències, com per exemple la atorgada a Pau Verdalet per tal de "*...hazer dos Parapetos chicos para encaxonar las Tablas, que sirven para cerrar las Puertas de su tienda á la parte de dentro de los Proches, ó Arcadas de la Plaza de las coles...*"¹³³⁰ o una concedida a Josep Cabañas, cordoner, per tenir "*...una messa con su armario para vender en el sus mercaderias...*".¹³³¹ Però no només trobem concessions de llicència sinó que també trobem ordres d'enderroc i de desocupació de zones ocupades sense permís, com per exemple l'any 1700 s'ordena "*...á Joseph Verdalet paller de la present ciutat que encontinent que lo present se li sera notificat traga la taula que te parada y demes cosas que tinga en lo ambit y terreno del Portalet de la plassa de las Cols de la present Ciutat per ahont se li passaria par anar ab palancas en la plassa del Mercadal de esta ciutat, á effecte que dit pas reste libero per entrar y eixir...*".¹³³² El 1781, i a tall d'exemple, trobem l'ordre d'enderroc d'un pedrís propietat de Josep Passapera el qual "*...havia colocado dicho Poio sin permiso alguno superior, era con la inteligencia de no necessitarlo, segun los varios informes, que havia tomado, atendido á su poca bolada...*".¹³³³

Pel que fa referència als tallers, els pocs que trobem localitzats en aquesta àrea estudiada, els trobem ubicats a la zona del burg de la Vilanova, segurament pel fet que degut a les característiques dels

---

1328 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 62v-68, 05/02/1781

1329 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 132v-133, 03/07/1743

1330 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 29v-30, 11/02/1761

1331 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 37-37v, 08/03/1784

1332 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 404v, 29/10/1700

1333 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 193-193v, 03/09/1781

treballs necessiten d'espai per tal de portar a terme l'activitat econòmica o per evitar problemes amb els veïns degut a la tipologia de tasques a realitzar. Com a exemple trobem una disputa entre un adober, els seus veïns i el convent de la Mercè, datada del 1709 *"... Attes que lo Reverent Pare Comendador del Monestir de Nostra Señora de la Merce, y diferents vehins, y confrontadissos en lo Carrer anomenat den Vern en esta ciutat los han representat, com ja en lo any proxim passat son tambe representat á llurs Antecessors los Molt Illustres Señors Jurats com en efecte de paraula fou manat á Francesch Costa albadiver, que no passas avant la fabrica, que per oficina de adobaria intentave voler fer en la casa que poceheix en dit carrer, per esser en gran putrefaccio de dits vehins, y que ara actualment la volia fer fabricar..."*. L'Ajuntament *"...mane al dit Francesch Costa assi present no passe avant dita fabrica per adobaria; antes be estpatlle, lo que tal vegada puga esser treballat [...] que no passe avant la fabrica predita per adobaria en dita casa; antes se demolesca; y demolir fassa en continent tot lo que puga haver treballat per raho de dita fabrica..."* El denunciat Francesc Costa al·legarà que *"...Et dietus Franciscus Costa presens verbo respondendo dixit, que ell actualment fa treballar un pou en dita casa per trauer aygua per servey de aquella y no hi fa oficina alguna per adobaria..."*¹³³⁴

De caràcter comercial trobem també els hostals i les tavernes. Dels primers en trobem documentats un al carrer dels Ciutadans i que es correspon amb l'edifici de la Fontana d'or, que durant el segle XVIII, si més no a partir de la segona meitat, la trobem fent la funció d'hostal i un altre al carrer de la Sabateria Vella. Del primer edifici sabem que en el primer trimestre del segle XVIII tenia la funció de taverna, però que més endavant, es va consolidant la funció d'hostal. El primer taverner serà Miquel Padrós, el 1724 hi trobem Joan Rigau, el qual serà succeït per Josep Feliu... El 1763 Narcís Rigau, un hostaler, apareix com a propietari de la totalitat de l'edifici, fins el 1774 que estarà regentat per la seva vídua i el seu fill Joan, fins el 1795, quan Joan llogarà l'immoble i el negoci. També en tenim referència per les successives queixes que apareixen documentades fetes al servei rebut per part dels clients, a finals del segle XVIII: *"...Y en atencion, que son repetidas las quejas, que ha tenido el Ayuntamiento del mal trato que dan á los viajeros en la dicha Fontana..."*¹³³⁵ l'Ajuntament declara que *"...ahunque tiene positiva noticia del mal trato, que da en la Fontana el actual Mezonero Bartholome Pascual, y que está en animo de mudarlo, pero que no puede verificarlo hasta fin de Agosto proximo, en que concluye el Arriendo..."*¹³³⁶ Poc després passarà a mans de Narcís Pou.

L'altre hostal en el Reial Cadastre de 1716 apareix com a propietat de Don Joan Vivas, que el té llogat a En Ribera, un hostaler. En tenim notícies per obres i millores que s'hi volen portar a terme

---

1334 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 109v-110, 21/01/1709

1335 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 87v-88, 14/10/1799

1336 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 89-89v, 01/03/1799

el 1769 quan és propietat de Francisco Cabirol, el qual l'ha adquirit de Ramon Vivet. Francisco Cabirol demana llicència per poder construir balcons i ocupar part de l'espai públic que correspon a la plaça del davant del immoble: *"...En Inteligencia del contenido en un memorial presentado al Ayuntamiento por Franco Cabirol vezino de esta ciudad con el qual solicita la correspondiente facultad, y licencia para ocupar la Plazuela de la casa, que compró en la Calle de la Zapateria vieja contigua á la nombrada de la Cruz de Oro, que tambien ha comprado de Dn Ramon de Vivet, y cerrar su frente, y tambien para colocar diez balcones..."*.¹³³⁷ L'immoble anomenat de la Creu d'Or és el que fa la funció d'hostal. El 1735, en una visita de l'arquitecte del Rei Joseph Martí, s'apunta que aquest, en la seva estada a la ciutat s'allotja *"...en el meson de la Cruz de Oro..."*.¹³³⁸

Pel que fa referència a les tavernes, aquestes també són de concessió municipal i van variant segons l'època. A tall d'exemple, en el Fogatge de 1558, només en trobem una a la plaça del Oli-carrer de Ciutadans. En la Talla de 1651 en trobem dos a la plaça del Vi, tres al carrer de l'Albereda, una a la zona del carrer d'en Vern, una al carrer de la Cort Reial i nou a la zona denominada com a *Pescaterias-carrer dels Mercaders*. Per últim, en el Reial Cadastre de 1716 trobem localitzats catorze taverners distribuïts per l'Areny i la Vilanova de la forma següent: un a la plaça del Vi, un al carrer de la Ferreria Vella, un altre al carrer de la Cort Reial i un altre al carrer de les Peixateries. En trobem cinc al carrer dels Mercaders. Un a la plaça de l'Oli, al carrer Nou, a la plaça de les Cols, a les voltes dels Esparters i al carrer de l'Albereda.

Per tant, estem estudiant una àrea de gran activitat econòmica, sobretot pel que fa referència al burg de l'Areny. L'àrea de la Vilanova, es caracteritzarà més per un aspecte més suburbà o ruralitzat, on hi localitzarem també alguns tallers d'artesans l'activitat econòmica del qual serà o podrà causar problemes als veïns o necessitarà molt d'espai per poder portar a terme aquest ofici.

A l'Areny hi trobarem tot tipus de comerç, des dels mercats setmanals fins als artesans o les botigues de comerç específic com podrien ser guanters, cinters, botoners... Aquest tipus d'artesanat serà el que sol·licitarà permisos i concessions de llicència per tal de poder posar taulells, armaris, fustam per poder evitar que l'aigua entri als establiments en episodis de pluja... a les entrades de les botigues.

Troblem també ordres d'enderroc de elements arquitectònics, ja sigui perquè generin un problema ocupant un espai urbà públic, estiguin en risc degut al mal estat o bé perquè s'hagin construït sense el corresponent permís de l'Ajuntament.

Entre els comerços trobarem els que són de concessió municipal com són les peixateries o taules de vendre peix, les carnisseries o taules de vendre carn, la casa de la neu, els forns de coure pa o les

---

1337 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 28-29, 01/03/1769

1338 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 354-354v, 31/08/1735

tavernes. Finalment, també trobem els hostals, que varien en nombre en funció dels anys, tal com passa en tots aquests establiments de concessió municipal.

6.6.3. Edificis religiosos

Si l'activitat comercial o el motor econòmic de la ciutat i, en concret d'aquests burgs de l'Areny i la Vilanova, es concentrava en l'àrea que ocupa el primer burg, el de l'Areny, quan parlem d'edificis religiosos, la tendència s'inverteix. La zona de la Vilanova, segurament degut a la seva orografia de grans desnivells, fa que hi hagi una escassa urbanització de la zona i que conservi encara el caràcter suburbà, caracteritzat sobretot per la gran presència de zones de cultiu. Aquestes grans àrees deshabitades que configuren aquest burg, acolliran algunes de les ordes religioses que s'aniran establint a la ciutat. Inicialment, hi trobarem la petita esglesiola, embrió del que serà la Col·legiata de Sant Martí Sacosta, que acollirà primerament una comunitat de monjos agustins, que ampliaran i transformaran l'esglesiola en un convent. Posteriorment aquest edifici serà cedit, després de la supressió dels agustinians, als religiosos Jesuïtes, introduïts a la ciutat per la família Agullana. Hi trobem, també, els dominics a la part més alta i a tocar la muralla, els mercedaris, instal·lats prop del portal del Carme, els carmelites descalços i els calçats, ubicats molt a prop els uns dels altres, uns en el convent de Sant Josep i els altres en el Convent del Carme respectivament, i a la part oriental del carrer de Ciutadans. El Carme prop de la plaça de l'Oli, just davant del palau dels comtes de Solterra i el convent de Sant Josep, a migdia de la plaça de Sant Josep ubicada darrera del palau Solterra. Un altre orde que també trobarem i que anirà variant d'immoble, seran les beates. Trobem també capelles o esglesioles, com la capella de Sant Miquel, ubicada a la Casa de la Ciutat i la capella dels Dolors.

Per tal de tenir una visió de com eren i s'estructuraven aquests edificis religiosos durant l'època moderna comptarem amb tres obres cabdals en aquest terreny, la de Roig i Jalpí,¹³³⁹ la de Villanueva¹³⁴⁰ i la de Barraquer.¹³⁴¹ Parlarem dels cossos desapareguts en èpoques posteriors a l'època moderna, talment com si encara hi fossin, ja que en el moment estudiat hi eren presents i configuraven i formaven part de l'urbanisme de cada burg i de cada edifici religiós.

Parlarem dels convents i monestirs, no a partir de l'any d'establiment a la ciutat, sinó a partir de l'any en que s'estableixen al burg de la Vilanova. A tall d'exemple, pel que fa referència al convent

---

1339 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678

1340 VILLANUEVA, J.: *Viaje literario a las iglesias de España*. Academia de la Historia. Madrid, 1850 vols. XIII i XIV

1341 BARRAQUER, C.: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Impr. F.J. Altés y Alabart. Barcelona, 1906 2 vols.

del Carme, esbossarem de la seva història a partir de la seva fundació inicial, extramurs de la ciutat a partir del 1292, però aprofundirem en la seva presència en el burg i en la modificació de la configuració urbana d'aquesta àrea de la ciutat a partir del seu establiment a mitjans segle XVII.

Iniciarem aquest recorregut pels edificis religiosos d'aquests burgs estudiant el que a partir de finals del segle XV és anomenat **Col·legi de la Companyia de Jesús**, abans **Convent de Sant Martí Sacosta** i posteriorment, **Seminari Conciliar**.

Sembla ser que l'existència d'una església o esglésiola dedicada a Sant Martí podria ser datada a mitjans del segle VII. Un cancell de pedra de Beuda, visigòtic i que posteriorment, envers el 900, seria aprofitat com a làpida funerària, en seria la prova arqueològica. Aquesta església, inicialment modesta, tindria la voluntat d'organitzar un nou cementiri creat a partir de la presència d'una necròpolis antiga a l'entorn dels camins que entraven a la ciutat pel portals de la muralla de migdia, la qual, també protegiria els accessos i camins d'accés a la ciutat.

El segle IX tenim la primera referència documental del temple, una deixa testamentària de terres a tocar de l'església i el cementiri, que demostra que en aquells moments encara no disposava de terres en alou, les quals seran donacions posteriors (segles IX-XII).

A mitjans segle X trobem una donació per tal de finançar les obres que es feien a Sant Martí. Sembla ser que els autors dels últims estudis es decanten per la hipòtesis que en aquest moment s'estava construint un nou temple, que seria successor del temple carolingi (VIII-IX), ja que es parla d'edificació d'obra nova. Aquest temple nou seria pre-romànic i substituiria el temple paleocristià o carolingi. Aquest nou edifici tindrà una vida curta ja que durant el segle XI serà substituït pel temple romànic. Marquès i Casanovas apunta que l'església pre-romànica seria "*...segurament construïda de llosetes inclinades en forma d'espiga de blat (opus spicatum) amb un absis rectangular adossat a una nau més ampla, també rectangular, i amb coberta d'encavallades de fusta...*",¹³⁴² tot i això, cal tenir en compte que aquesta consideració no deixa de ser una hipòtesis sense cap base que la recolzi. Segons l'autor Roig i Jalpí, el canonge de la Seu Ponç, que també era el cap de les escoles de la Catedral, quan va ser paborde de Sant Martí, va començar la construcció d'un nou temple, cap el 1032: "*...Poncio Levita, y Capiscol, ò Chantre de la Santa Iglesia Gerundense, que el año 1032 la edificò de nuevo, haziendola mas capaz de lo que antes era, y de tres navadas, y la dotó de muchas tierras...*".¹³⁴³ A la segona meitat del segle XI trobem els testaments dels cabiscols Ponç i Joan. Tal i com apunta Roig i Jalpí, abans del 1064 Ponç, hauria reedificat la nova església, ja que en el seu testament, es fa referència a la nova església que s'havia estat aixecant i encomana al seu successor Joan, la tasca d'ampliar i edificar el lloc. Joan continuarà la tasca d'engrandir l'edifici,

---

1342 MARQUES i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 83

1343 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 328

trobem que en el seu testament (1078) es fa la primera referència al claustre de l'església i fa una deixa per tal de finançar la coberta del campanar.¹³⁴⁴ Jaume Marquès apunta que l'església fou acabada per Ponç, però que Joan va portar a terme les obres del claustre, el campanar i la residència comunitària.¹³⁴⁵ Aquest autor també apunta que *"...per les restes visibles que en queden, hom dedueix que l'estructura de l'església era de carreus petits, escairats, i que al llarg dels murs laterals, per fora hi havia, sota una cornisa, una filera d'arcs llombards, que es repetia en el cos inferior del campanar, el qual era de planta quadrada i estava adossat a la banda dreta del temple vora l'absis..."*, també aporta una descripció del claustre que era *"...de planta quadrada, es trobava entre el campanar i la façana del temple..."*.¹³⁴⁶

El 1152 Guillem, prevere de Sant Martí i ardiaca de Besalú, la va cedir a l'abat de Sant Joan les Abadesses perquè hi instal·lés una comunitat, que no s'hi establirà fins el 1164, quan l'antic canonge del priorat canonical de Santa Maria de Lledó, Arnau de Montbós, s'hi va instal·lar amb el consentiment del bisbe i del capítol. Del 1166 data la butlla de confirmació papal (Alexandre III). El 1229 s'estableix la forma definitiva de la canònica, és a dir, hi residiran cinc canonges, un prevere i un diaca, que es regiren segons la regla de Sant Agustí, i obeïen les ordres del bisbe de Girona. L'església va tenir la categoria de parròquia.

De mitjans del segle XIII fins a mitjans del segle XIV trobem una sèrie de disputes entre la canònica i els predicadors, instal·lats a Sant Domènec, una rivalitat que continuarà quan s'hi instal·laran els jesuïtes. Serà també a mitjans del segle XIV quan comença una llarga etapa de decadència de la canònica, que culminarà amb la seva extinció.¹³⁴⁷

La família Agullana, sobretot Miquel i Jaume d'Agullana, seran els promotors de l'establiment dels jesuïtes al que serà el Col·legi de Sant Martí i del traspas de l'església i les seves rendes a aquesta comunitat. Miquel d'Agullana, per tal de poder aconseguir que els jesuïtes s'establissin a la ciutat, concretament a Sant Martí Sacosta, va comptar amb el recolzament del bisbe de Girona, en aquell moment Benet de Tocco (1572-1583). En un document publicat per Eduard Sierra s'explica la forma d'actuar de Miquel d'Agullana *"...El ilustre señor doctor Miguel de Agullana, arcidiano de Ampurda y canonigo de la Seo de Gerona y perpetuo comendatario de la pabordia del monasterio de San Martin ça Costa de la misma ciudad, procuro que el muy ilustre y reverendisimo señor don Benito de Tocco, obispo de Gerona y antes monge benito observante, y los señores Jurados de esta ciudad escriviesen, como escrivieron, y supplicassen juntamente con su merce a Su Santidad que*

1344 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057). El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2003-2004 vol. 5 pàg. 87-99

1345 MARQUES i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 85

1346 Ídem

1347 SIERRA VALENTÍ, E.: *Els jesuïtes a Girona (1581)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 46. Girona, 2005 pàg. 159-166

suprimiesse y extinguiesse dicho monasterio, erigiesse y fundasse este Collegio de la Compañia de Ihesus, y para este effecto renuncio y puso en manos de Su Santidad la dicha pabordia en el año 1581..."¹³⁴⁸

En aquest mateix document s'apunta que el Papa Gregori XIII "*...Supprimio y extinguió la dicha pabordia, monasterio, claustros, edificios, hueros, appendices y espacios adiacentes [...] Y con la misma bulla erifico y fundo este Collegio de la Compañia de Ihesus en dicho monasterio...*"¹³⁴⁹

Els jesuïtes en van prendre possessió el dia 9 de desembre de 1581, tot i que no sense resistència, ja que un grup de canonges, van creure que després de la mort del Papa Gregori XIII podien guanyar un recurs, però el Papa entrant, Sixte V, va desestimar-lo, va confirmar la creació del Col·legi i va prohibir que es molestés als jesuïtes.

Jaume Marquès apunta que els jesuïtes van renovar totalment l'edifici i el temple. Reconvertint l'església, fins aleshores de tres naus, en una d'una sola nau amb capelles a cada costat que aprofitava les parets mestres. També van fer construir la façana, a mode de retaule gòtic, que sobre el frontó llueix un Sant Martí a cavall que parteix la seva capa per donar-la a un pobre. L'escut de la família Agullana també apareixia en aquesta façana del temple. En el claustre van reforçar les obertures dels intercolumnis per tal de poder alçar-hi dos pisos.

A banda i banda del temple hi edificaren dependències i a la dreta hi van construir l'entrada de la residència amb portalada esculpura i paret de pedra picada encoixinada.

Un nou cos va elevar més el campanar que el van rematar amb un cupulí.¹³⁵⁰

Aquesta renovació segons els autors Francesc Miralpeix i Xavier Solà, es va portar a terme a partir del 1618, i les obres van ser a càrrec d'un grup de mestres de cases format per: Llätzer Cisterna, Felip Regí, Joan Jausí i Onofre Fuster.¹³⁵¹

El 1624 els pares jesuïtes, comencen a construir "*...un quarto de aposentos para el dicho colegio...*"¹³⁵² finançat per la família Agullana. Martí d'Agullana anota pagaments durant el març i juliol per diverses partides de material. Així trobem que al vint de març porta a terme un pagament per la calç "*...he comprado en el corriente mes; éstas sirven para la pared que levanto en la Compañía, delante del convento de Predicadores...*",¹³⁵³ el dia 29 apareix un nou pagament "*...por el gasto de la pared se haze por mi cuenta en el Colegio de Sant Martín, de la Compañía de Jhesús*

1348 Ídem pàg.162-163

1349 Ídem

1350 MARQUES i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 86-87

1351 DOMÈNECH i CASADEVALL, G.: *Els oficis de la construcció a Girona. 1419-1833*. Institut d'Estudis Gironins. Ajuntament de Girona. Patronat Francesc Eiximenis. Girona, 2001 pàg. 252-253, també a MIRALPEIX, F.; SOLÀ, X.: *L'art Barroc a Girona..* Diputació de Girona, Fundació Caixa de Girona. Girona, 2011 pàg. 6

1352 Segons RIQUER, Martí de: *Quinze generacions d'una família catalana*. Quaderns Crema. Barcelona. 1998. pàg. 456

1353 Ídem

*de Gerona, para hazer un quarto de aposentos para el dicho colegio...".*¹³⁵⁴

Al bastir la paret comencen les disputes entre els jesuïtes i els dominics, disputes que seran una constant en tot el temps en el què conviuen els dominics i la companyia de Jesús a Girona. Val a dir, que anteriorment, els monjos de Sant Domènec també van tenir un seguit de disputes amb els agustinians, anteriors ocupants de Sant Martí Sacosta.

En aquest moment però, els dominics denunciïn la construcció de la paret al·legant que privava de vista al seu convent. Els enfrontaments que es portaran a terme a partir d'aquell moment són denunciats per la Companyia de Jesús a Felip IV en forma de memorial en el qual s'explica que *"...El Colegio de la Compañía de Jesús de Gerona comenzó a labrar una pared maestra para un quarto de su habitación, obligada por dos forzosos motivos. El primero porque el Convento de Predicadores nos manda y registra todo nuestro Colegio, con la incomodidad que de tales vistas y registros suelen proceder. El segundo y más paretado motivo es la estrechura y falta de habitación, que reduce a todos sus estudiantes que habiten de dos en dos. Entre esta pared y el Convento de Santo Domingo se interpone un huerto y una calle pública, tan espaciosa y ancha que de hecho se mandan por ella carrozas..."*, a partir de la construcció o inici de la construcció d'aquesta paret, els frares dominics van intentar parar les obres *"...Y por quanto la parte contraria se hallava pobre de armas fundadas en justicia y equidad, las libró todas en violencias y acciones indecentísimas, amagando a los oficiales por medio de frayles y espantándoles con amenazas y bravatas si llevaban adelante la obra; ni paró este juego en palabras solas, pues se adelantó a obras muy pesadas, y tomándose la justicia por sus manos arrojaron una tempestad de piedras, de tal tamaño que qualquiera dellas matara a un hombre, y de hecho maltrató algunos oficiales..."*¹³⁵⁵

Aquests enfrontaments van dividir la ciutat entre seguidors o favorables a la causa dels jesuïtes i entre els que recolzaven als frares dominics.

Una nova obra portada a terme per la comunitat de frares jesuïtes la trobem datada del desembre de 1704 quan demanen que se li doni a la Companyia els censals que se li deuen ja que *"...ab animo de acabar de clourer la paret y fer lo quarto es entre lo quarto nou y la porteria li es estat forsos suspendero per falta dels medis necessaris..."* ja que havien portat a terme *"...la obra de perfeccionar la Pujada qui va del Carrer dels Ciutedans á dit Colegi, y altres parts que serveix de tanta comoditat publica, y lustre de esta ciutat..."*¹³⁵⁶ Després d'haver presentat aquesta súplica, el govern de la ciutat decideix sufragar el deute amb els frares de la Companyia de Jesús.¹³⁵⁷ El 1728 la ciutat demana als frares jesuïtes que solucionin el problema que crea *"...las aguas que bajan por*

1354 Ídem

1355 Segons DE RIQUER, M.: *Quinze generacions d'una família catalana*. Quaderns Crema. Barcelona, 1998 pàg. 458-463

1356 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 508-508v, 27/12/1704

1357 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 522v-523, 30/12/1704

*medio de la Escalera..." el col·legi de Sant Martí vol "...dar otro curso á las Aguas del Collegio siempre y quando el Combento del Carmen Calzado las quiera recibir, y dar salida por el Callexon ó Galligá que media entre dicho Combento y la casa del Dr Miquel Riera costeando con pero la cantidad los gastos que importare el divertir las aguas á dicho Callejon; por quanto este collegio satisfaci á la demanda de la ciudad con dar curso á las aguas que vienen de la esquina de su nuevo quarto que mira al medio dia por sobre el Pavimiento de la Plazuela echadolas á este nivel al sobredicho callejon..."*¹³⁵⁸

Els jesuïtes residiran a Sant Martí Sacosta fins el 1767, quan es decreta la seva ordre d'expulsió. A partir d'aquest moment, el col·legi de Sant Martí serà utilitzat com a Seminari Conciliar, que va ser fundat el 1599 pel Bisbe Zuazo, reconvertint el Col·legi de Querol, ubicat a la casa Pastors, antic Col·legi de Sobreportes, en el Seminari. Aquest s'emplaçarà a partir d'aquest moment en el col·legi de Sant Martí.

El 1799 s'apunta que *"...en el colegio tridentino, y en la pared, junto á la Escalerilla, que sube á la Rambla de Santo Domingo, se ha puesto poco hace una canal de piedra muy grande, por la qual se hechan las aguas á la calle, con perjuizio de los que transitan por ella [...] Acordaron, que se pasasse un oficio al Señor Rector de dicho Colegio, á fin que quite la dicha canal, y conduzca las aguas al Albañal principal por dentro de la pared..."*¹³⁵⁹

El **Convent de Sant Domènec** serà un altre dels edificis religiosos de gran pes social en la ciutat i amb gran presència al burg de la Vilanova. El segle XVII Roig i Jalpí el descriu dient que *"...el de Sant Domingo, famoso en lo material, por la belleza, y magnificencia de sus dos Claustros; el primero muy antiguo; y el otro moderno. En este ay una Cisterna capaz de mucha agua fresca en Verano como la nieve, y siempre muy saludable. Sin este ay otra no menos regalada, aunque no tan grande. Sus oficinas igualmente de la capacidad que es necessaria; y su Llibreria, assi en lo material, como en lo formal, es una de las muy buenas de Cataluña. El huerto es muy grande, y lleno de varios, y muy buenos frutales. Su vista es muy deliciosa, porque como està plantado en lo mas emnente de la Ciudad nueva, la señorea toda, y à la campaña quanto puede descubrir la vista. Las celdas son hermosas, y muy Religiosas. A la parte del Septentrion està apegada à èl la Iglesia, Temple insigne, muy largo, y ancho, de una navada, hermoso, y claro como el dia, y es maravilloso edificio la Capilla del Rosario..."*¹³⁶⁰

Sabem que en el segle XIII, concretament el 1252, es funda el convent dels frares dominics a Girona, auspiciat pel bisbe de Girona Berenguer de Castellbisbal. Un any després es va procedir a la

---

1358 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.215v-216, 04/06/1728

1359 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.25-25v, 06/03/1799

1360 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg.353-354

compra d'uns terrenys, molt a prop de la muralla de la Força Vella, dintre l'alou de Sant Martí Sacosta i començaren a construir el convent en aquests terrenys, a llevant del temple de Sant Martí. Joaquim Pla i Cargol, segurament seguint a Villanueva¹³⁶¹ i a Barraquer,¹³⁶² apunta que inicialment el temple era de proporcions modestes, a diferència de l'església i que les obres de construcció de l'edifici van seguir un bon ritme degut, entre altres causes, a la indulgència que el papa Innocenci III concedia a qui contribuís a les obres.¹³⁶³ Del 1255 al 1257 es fa referència a la construcció de les parets del temple i del refector dels frares. A partir de les donacions i les deixes testamentàries sabem també que el 1276 el claustre ja estava construït, l'església i l'escala d'accés a ella ja estaven enllestides abans del 1285 (tot i que Pla i Cargol, apunta que la consagració de l'altar major data del 1339)¹³⁶⁴ i abans del 1292 ja existia la sala capitular.

José Mª Coll aporta dades sobre les lauda sepulcral de diferents personalitats enterrades en el convent dels dominics entre les quals trobem que la de Pere Ordils, apunta que juntament amb la seva família contribueixen a la construcció de l'església i de l'escala. En la de Fra Giralt d'Hostalric, apunta que *"...tanto en vida como en muerte mucho favoreció a los Frailes Predicadores, y particularmente construyó gran parte del Claustro..."*, D^a. Beatriu de Torroella contribuirà *"...esta capilla [on està enterrada, anteriorment sala capitular] y el lavatorio del claustro..."*. Fra Arnau Ponç i la seva família contribuiran a la construcció d'una conducció d'aigua (de la qual en parlarem posteriorment) i per haver pagat les obres de reparació del temple, possiblement després d'un setge a la ciutat.¹³⁶⁵

Barraquer, en la descripció del convent de Girona, aporta dades de les diferents parts del conjunt monacal: *"...Anchísima escalinata de 39 gradas precede al rellano, ó atrio, en cuyo lado oriental, se abre la puerta del templo [...] Aquélla, plenamente románica, está dotada en el derrame, ó lados, de superficies que forman dos ángulos salientes y dos de entrantes con sendas columnitas en los últimos, éstos son capiteles cubiertos de hojas. Los mismos ángulos y las mismas columnitas, convertidas en toros, se prolongan más allá de la cornisita y describen los arcos de dicha puerta en forma redonda graciosamente peraltada ó de herradura..."*, apunta també que els complements que decoraven la porta de ferro, en aquest moment ja han desaparegut *"...Pero lo más notable y precioso de esta abertura, los hierros que decoraban el maderamen de la puerta, ha, por lamentable desgracia, desaparecido. Toda su cara exterior hallábase cubierta de una como red de graciosas*

1361 VILLANUEVA, J.: *Viaje literario a las iglesias de España*. Academia de la Historia. Madrid, 1850 vol. 3 pàg. 533

1362 BARRAQUER, C.: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Impr. F.J. Altés y Alabart. Barcelona, 1906 vol. 2 pàg. 66-74

1363 PLA CARGOL, J.: *El antiguo convento y templo de Santo Domingo y reconciliación de éste en 1957*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 11. Girona, 1957 pàg. 360

1364 Ídem

1365 COLL, J. M^a: *Historia sucinta del convento de Santo Domingo*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 12. Girona, 1958 pàg. 9-11

mallas en losanje, cada una de las cuales contenía un caprichoso objeto robado á la naturaleza, cuál una flor, cuál un murcielago, ésta una hoja, aquélla una lagartija, otra un gorrión, etc., elegantísimo é interesante tipo de ornamentación gótica..."¹³⁶⁶

L'església, de nau única sense creuer mesura quaranta-dos amb seixanta-tres metres de llargada per dotze amb dotze metres d'amplada (sense comptar amb les capelles laterals) i amb absis poligonal de cinc cares, amb grans vitralls. La nau també lluí aquests finestrals, al costat dret, un a sobre de cada capella lateral, és a dir, quatre vitralls (de forma quadrada i de forma d'arc apuntat), en el costat esquerra, només n'hi havia tres, dos sobre les primeres capelles i un sobre la darrera. Barraquer les descriu de la forma següent: "*...Los ventanales largos venían adornados de la invariable columnita central y los calados radiados de su ogiva, y los cuadrados tenían un círculo inscrito en él, y dentro de éste las graciosas cuatro hojas tan usadas en los calados góticos...*"¹³⁶⁷ El campanar estava situat "*...No lejos del templo, en el ángulo S. del patio que le precede...*" i el descriu dient que és "*...De cortas dimensiones y sencillo, tiene una planta, ó sección original, la que describe la mitad de un octógono. Termina en lo alto por una como garita. Su estilo es gótico...*"¹³⁶⁸

Pel costat sud del temple "*...ábrese el anchuroso y hermosísimo claustro...*", de planta quadrada, els costats de la qual, amiden trenta-un metres i mig, construïts amb aparell regular de carreus ben treballats. Les galeries del pis inferior, de construcció anterior que les del superior, envolten els quatre costats, mentre que les del pis superior, només els costats nord, sud i est. Les galeries inferiors són d'estil gòtic i cada un dels costats està format per quinze arcs, mentre que les superiors són del segle XVII, i en cada un dels costats s'hi compten deu arcs. No entrarem a comentar les diferents característiques del claustre ja que es tracta d'ornamentació interior. Al costat oriental d'aquest, donava a la sagristia, que tenia de llarg, gairebé les mateixes mides que l'ala del claustre, i enganxat a aquest, un nou cos, el del noviciat, en forma de ala invertida. Aquest cos, en l'estima de 1535 està encara parcialment construït, és a dir, falta la part que de forma perpendicular va de la muralla al cos on hi ha la sagristia i part del noviciat.

A la cantonada sud-est del claustre s'hi ubicava la sala capitular, d'estil gòtic, finançada, com ja hem dit anteriorment per D^a. Beatriu de Torroella (segle XIII), d'uns disset metres i mig de llargada. A la galeria occidental, s'hi ubicava el refetor, adossat al costat de ponent del claustre i d'uns trenta-dos metres de longitud. A tocar d'aquest refetor, se n'hi obria un altre de dimensions més reduïdes.

Al sud d'aquest claustre principal, i de les dependències esmentades anteriorment, s'hi localitzava un altre claustre, de planta gairebé quadrada on hi havia una cisterna. A l'ala sud d'aquest segon

---

1366 BARRAQUER, C.: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Impr. F.J. Altés y Alabart. Barcelona, 1906 vol. 2 pàg. 67

1367 Idem pàg. 68

1368 Ídem pàg. 67

claustre, hi trobem un cos rectangular de grans dimensions (24x10m aproximadament).

Durant el segle XVI el convent de Sant Domènec apareix com un dels promotors o dels pares de l'establiment de la universitat a Girona. Aquests cediran part de la seva horta, que voltava gran part del convent, per tal de que es pugui portar a terme la construcció de l'edifici que ha d'allotjar-la i també oferiran un gran nombre de professors.

Durant el segle XVIII, cap el 1751, es portarà a terme l'addició de dos capelles barroques a la nau del temple, a la seva banda septentrional: una dedicada a la Mare de Déu del Roser i l'altra a Sant Dalmau Moner. La primera, contigua a la façana. La segona, la dedicada a Sant Dalmau Moner, era més grans dimensions, ja que s'allargava uns dinou metres, era com una nova església adossada a la nau del temple. Aquesta capella tenia transsepte, cúpula i sagristia. Barraquer aporta dades de la creació de la capella, segons aquest autor "*...en 9 de agosto de 1721, y el día 13 lo aprobó Su Santidad... Los religiosos han hecho después una suntuosa capilla concluida en marzo de 1751...*".¹³⁶⁹ La capella del Roser també ressaltava més que la resta de capelles. De mides més reduïdes que la de Sant Dalmau Moner, també disposava de creuer. Aquesta sobresortia del mur de la nau uns disset metres i tenia una amplada d'uns sis metres. També lluïa, com l'anterior una cúpula.

El convent tenia també, una conducció d'aigua, que des de finals del segle XIII i a partir de la cessió, per part del bisbe de Girona i el capítol de la catedral, de les aigües del Puig Aigualler, també anomenat Puig de les Ermites, abastia d'aigua el convent i omplia les seves cisternes. Va ser finançada, tal i com hem vist anteriorment per Fra. Arnau Ponç i la seva família. Aquesta conducció però, amb el pas del temps, serà motiu de disputa entre el capítol de la catedral, els jurats de la ciutat i els frares dominics, sobretot a partir de la reforma urbanística de la plaça dels Apòstols, les escales de la Pera, la restauració de la Font dels Lledoners i l'establiment de la caserna dels Alemanys a la Força Vella. Tots ells volien abastir-se de les deus que hi havia en aquest puig, d'on procedia l'aigua que empraven els predicadors. En èpoques d'abundància d'aigua, no hi havia problema, però quan entraven en una època de sequera, no es podia abastir a tothom i començaven les disputes. No tornarem a relatar les disputes documentades a partir dels Manuals d'acords que ja hem exposat al parlar de la Força Vella sinó que en farem una exposició breu. Les disputes començaran a partir del segle XVI, quan es va descobrir una deu d'aigua al mont Aigualler, independent de la deu que usaven els dominics i com que era més propera a la catedral, van construir un rec cobert, talment com una mina, per tal de conduir aquesta aigua fins a la cisterna de la font dels Lledoners. Un cop acabada l'obra, els frares de Sant Domènec es van queixar, degut a que el rec estava obert a força profunditat i s'abastia també de les aigües que assortien a la deu que usaven els predicadors, i per tant, la seva font va quedar seca o minvada. A partir d'aquest moment

---

1369 Ídem pàg. 68

comencen els plets contra la el capítol.

Sembla ser que l'aigua va escassejar per totes les parts i per tant, la catedral i el capítol també van haver de deixar pendents obres d'embelliment que tenia projectades en la reforma urbanística de la zona de la plaça dels Apòstols. Més tard, la manca d'aigua encara va escassejar més degut a l'ús que en feia la ciutat per tal d'abastir la caserna de la Gironella o dels Alemanys. El 1707, trobem que el comú porta a terme un arranament de la conducció d'aigües des del partidor de les aigües que hi havia a la muralla "*...á Joan Oliveres mestre de casas de Gerona vint y dos lliuras tretse sous á ell degudes: ço es tres lliuras per sinch juntas de carretas per fer aportar pedra un sou per estopa, quinse sous per nou meytadellas de oli, sinch lliuras dos sous per desaset jornals de manobre dos lliuras vuyt sous per altres tants de aprenents, tres lliuras per sis Jornals de fadi, quatre lliures quatre sous per set Jornals de mestre y las restants quatre lliuras tres sosu per los ports de trenta nou quarteras de cals setanta carregas de sorra que tot ha servit per la nova canonada se ha tinguda de fer esta ciutat des del partidor ahont se parteix la aigua discorra de la mare de las fonts a la Cisterna del quatrel anomenat de Gironella lo qual partidor es per poder discorrer la aigua á las fonts de la Iglesia Cathedral, y al monestir de Sant Domingo de esta ciutat, dita canonada se ha novament construïda des del dit partidor á la muralla.*

Item á Miquel Barlle terricer de Gerona vuyt lliuras setse sous per cent quaranta un canons ha entregats per fer dita canonada.

Item á Esteve Brossa fuster de Gerona dos lliuras dos sous per la fusta y mans de la nova porta se ha feta en dit partidor de aigua...".¹³⁷⁰

El 1701 trobem documentat un pagament a "*...Pere Bet Mestre de Casas de Gerona trenta sinch lliuras per la mitat, y a bon compte de aquellas setanta lliuras per las quals es obligat fer de preu ter lo fer unas parets terraplanar un tros de la Rambla de la Universitat dels Estudis Generals de la present Ciutat y mudar los sinch escalons de la Escala del Monestir de Sant Domingo en lo qual esta treballant...".¹³⁷¹* Per tant, en aquest moment, s'estaven arrançant els esglaons que conduïen al temple i convent dels predicadors. Una escala de tres tirades separades per dos replans que donen a una terrassa que condueix a l'entrada del temple. Aquesta escala, juntament amb la rambla de Sant Domènec o de la Universitat, i el conjunt conventual, conformaran una altra de les perspectives urbanes de la ciutat, juntament amb la que configuren les escales de la Pera amb la imatge de la Mare de Déu i la plaça dels Apòstols, obrint un nou punt de vista de l'edifici de la Catedral, o com la produïda a través de la plaça de la Catedral, l'escalinata i la façana de la Seu. Aquesta perspectiva però no serà pensada des d'un inici, sinó que vindrà marcada per les circumstàncies. El temple i

---

1370 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 239, 18/06/1707

1371 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 474, 14/07/1701

convent està construït en un terreny erm i rocós, en pendent i fora de la ciutat, quan encara no estava construït el mur defensiu que protegirà l'Areny i la Vilanova. Per tant s'havia de guardar la zona polèmica, no es podia construir a tocar del mur de la Força Vella, a més també calia respectar el pas del camí que des de l'Areny pujava a la costa, fins a la porta Rufina, a través de la Vilanova. El conjunt conventual es construirà al replà més elevat del camí i les característiques del terreny marcaran la distribució del convent i dels diferents cossos arquitectònics.

El segle XIII apareix un nou orde a la ciutat de Girona. Es tracta dels **mercedaris**, una comunitat fundada a Barcelona a principis del segle XIII per Pere Nolasc. Originàriament es dedicaven a la redempció de captius segrestats per corsaris o moriscs.

Sembla ser que la seva presència a la ciutat és força paral·lela en el temps a l'establiment de la comunitat franciscana al burg del Mercadal. Els mercedaris, inicialment, també s'estableixen en unes cases d'aquest burg, molt a prop del convent dels franciscans. Aquest fet serà motiu de tensions entre les dues comunitats, que s'acabaran quan a principis del segle XIV, els mercedaris començaran a construir el seu convent a la riba est de l'Onyar. A l'Estima de 1535 ja apareixen com a una comunitat establerta a la zona de la Vilanova i el seu convent ja està plenament configurat. Roig i Jalpí apunta que el seu emplaçament, després de traslladar-se del Mercadal era *"...muy buen puesto, porque alli passava el camino real, que va de Barcelona à Perpiñan, y por no aver alli muchas casas estava aquello muy desahogado. Después acà se han levantado en aquel barrio no pocas, dexando la callejuela que confronta con el Convento muy angosta; de suerte que no es calle, sino callejon donde para que sea peor de lo que era, se ha permitido hazer un grande pedaço de boveda de la una á la otra parte..."*. Pel que fa a la descripció de l'església i convent apunta que *"...la Iglesia es grande, plantada de Levante à Poniente, teniendo en esta parte la puerta, y frontispicio; y en la otra el Altar mayor [...] El Convento es hatro bueno, con su claustro, y dormitorios, à que se apegò por aquella parte, que es la del Medio dia, el muro nuevo, con que quedò mucho mas estrecha la habitacion. Las oficinas de refitorio, y cozina, estàn arriba con suficiente comodidad. Las celdas no son muy grandes..."*¹³⁷²

L'església de nau única, quarte capelles laterals per costat i sense creuer, amida uns vint-i-set metres de llarg per uns deu i mig d'ample. El claustre és de forma trapezoïdal, pel pas de la muralla. Barraquer apunta que *"...Mide en sus direcciones medias totales, 24 metros de E. á O. Y 20,90 de N. á S., de los que 3,34 pertenecen á la anchura de las galerias..."*¹³⁷³

A mitjans segle XVII es van traslladar de forma temporal a una casa d'un particular, mentre el

---

1372 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 366

1373 BARRAQUER, C.: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Impr. F.J. Altés y Alabart. Barcelona, 1906 vol. 2 pàg. 139-140

convent era usat com a hospital mentre durava la construcció del nou hospital de Santa Caterina, inaugurat el 1666.

Del segle XVII també en daten les estructures del convent com el claustre i les escales interiors, moment en el qual es reforma l'edifici per poder construir el baluard de la Mercè per tal de protegir aquell sector de la muralla. El segle XVIII es va edificar l'església dels Dolors, un temple independent al convent però construït com si en fos una prolongació.

El 1715 apareix documentat un arranjament portat a terme a les xemeneies "*...en lo Convent de la Merce ahont esta un Regiment de Infanteria de la Guarnicio de esta plaça...*", per tant, en aquest moment fa la funció de caserna i més endavant el trobarem documentat com a hospital militar.

A partir del 1723 s'inicien unes disputes entre els mercedaris i els caputxins, que volen traslladar-se dintre dels murs de la ciutat "*...el Muy P. Provincial y Difinitorio de la Sagrada Religion de los PP. Capuchinos desta Provincia de Cathaluña han pedido á este Ayuntamiento la facultad y permisso de poder trasladar su convento y edificarle de nuevo dentro de los muros y en la parte de la Puerta llamada del Carmen de dicha ciudad...*" a la qual s'hi oposa rotundament la comunitat mercedària la qual al·lega "*...haber de ser el nuevo convento casa contigua y en muy pocos passos de distancia del dicho convento de la merced: lo que se halla expressamente prohibido por diferentes Bullas y constituciones Apostolicas por la razon de no haver de causar el uno grave perjuizio al otro...*".¹³⁷⁴

Al llarg de l'any 1732 s'aniran repetint les tensions entre aquestes dues comunitats, però a més s'hi afegirà la comunitat de carmelites descalços, ja que l'emplaçament que busquen els caputxins per construir el convent anirà variant, veient-se afectada també aquesta comunitat. Finalment la comunitat caputxina s'instal·larà al carrer de la Força, al casal dels Cartellà.¹³⁷⁵

El 1773 trobem una petició de llicència juntament amb altres veïns per tal de poder construir "*...en la Calle nombrada den Origa de esta dicha Ciudad un valledar maior por el qual, mediante los respectivos conductos, que des de sus casas procuraran unir con dicho nuevo valledar maior puedan vaciar las aguas, e inmundicias de dichas sus casas, y hacerlas discurrir por el mismo valledar, que debe de hacerse, hasta encontrar el mas principal, que desagua a la Plaza del vino...*".¹³⁷⁶ En aquest moment, encara hi ha frares al convent, al cap d'un temps però, a la segona meitat del segle XIX serà transformat en hospital militar.

Els **carmelites** es van establir, en un indret força apartat de la ciutat, cap allà el 1229. Segons l'autor Roig i Jalpí l'ubica a una distància "*...como doscientos passos, poco mas, ó menos, de los muros de*

1374 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 16v-20, 13/01/1723

1375 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 34v-42, 11/01/1732

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 48v-55v, 14/01/1732; 21/01/1732; 24/01/1732

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 36v, 07/02/1732

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 207-208, 08/05/1723

1376 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 232v-233v, 18/10/1773

la Ciudad nueva, qual aun entonces no estavan del todo hechos por esta parte; y sobre la orilla del rio Oñar.." Descriu el convent inicial com un edifici "...muy suntuoso, con su claustro grande, y hermoso, segun se usava en aquellos tiempos, celdas muy buenas, oficinas, como Capitulo, Refitorio, y las demàs necessarias muy capaces. Su bella Iglesia [...] con su portico a la entrada della; de arcos y columnas de piedra labrada [...] Apegada al mismo portico, que era muy largo, pues tirava casi de parte à parte del frontispicio de la Iglesia, y casa estava la Capilla de la cofradia de la Sangre de Iesu-Christo, que era como otro Templo del Convento [...] Esta estava plantada de medio dia al Septentrion, teniendo à esta parte el Altar, y á la otra la puerta. Seguiase luego el Convento, y la Iglesia, que estava assentada de Oriente à Poniente, teniendo à esta parte la puerta, y fronsispicio, y en la otra el Altar mayor...".

Sabem que a l'agost de 1650 "...los frares del Carme de son convent, aportant ab professó lo Sanctissim Sagrament y lo tabernacle de Nostra Senyora, ab assistència de moltes personas ab achas, al puesto se'ls assenyala, que.s la casa de dit don Diego Çarriera..." Per tant, durant l'episodi d'epidèmia que hi va haver durant aquest any, els monjos es van traslladar a la casa de Diego Sarriera i en el convent buit s'hi van instal·lar malalts: "...Los malalts febreros foren aportats en lo convent del Carme...".¹³⁷⁷ El 1651 els malats deixaran el convent i hi tornaran els frares.¹³⁷⁸

El 1653 a causa dels repetits setges a la ciutat i que l'edifici podia servir de refugi per les tropes enemigues, es va decidir enderrocar-lo, juntament amb l'hospital de Santa Caterina, ubicat al Mercadal i el convent de Santa Clara, també a la riba occidental del riu Onyar. La pedra va ser usada per reforçar la muralla: "...En est any [1655], per orde dels ministres del Rey y Pablo de Parada, General de la artilleria, foren dirruïts los Hospital, Convent del Carme y de Sancta Clara, junt ab lo carrer de Padret y del Carme, dient que era danyós perquè, si lo enemich tornava posar siti a la ciutat, s'i podria fortificar; y de la pedra o part d'ella feren las dos mèdias lunas cerca de l'Hospital y Sancta Clara...".¹³⁷⁹ Inicialment, els monjos de Sant Pere de Galligants els van cedir la capella de Sant Nicolau, però en el temps que Roig i Jalpí escrivia la seva obra (1678), els carmelites s'havien traslladat però encara no ocupaven el convent que s'ubicarà a la pujada de Sant Martí, davant del palau del Comte de Solterra, sinó que vivien "...en la casa que era del Doctor en ambos Derechos, Miguel Abric, donde viven con summa estrechez, è incomodidad...".¹³⁸⁰ Per tant, en aquell moment feia més de vint anys que els carmelites vivien en una casa particular.

Com a compensació del convent enderrocat se'ls va cedir un immoble ubicat a la pujada de Sant

---

1377 BUSQUETS DALMAU, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Ajuntament de Girona. Barcelona, 1994 vol. 2 pàg. 251-252

1378 Ídem pàg. 262-280

1379 Ídem pàg. 363

1380 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 363-366

Martí, que havia estat habitatge de Josep Margarit a qui se li van confiscar tots els béns a causa de la guerra. El 1691 els frares carmelites residien al nou convent (trenta-sis anys després de l'enderroc del seu convent fora murs de la ciutat).

Per tal d'adaptar l'immoble a les necessitats dels frares, es porten a terme un seguit d'intervencions, la signatura del contracte de la construcció de la façana data del 1700, està signat pel Prior del convent i pels autors de l'obra que seran Jaume Mir, Joan Oliveras i Josep Mir. La capitulació de l'obra detalla els següents punts: "*...Primo, desfer la teulada vella, ço es, teulas y fustas las quals si tróban [...] Més, desfer la part principal, ço es, des de lo capdemunt fins a trobar terra ferma y, si acás hi havia alguna ruïna de las altres parets, desfent la principal, que la hagen de reparar los mestres a sos gastos, donant los cals, arena y pedra [...] Més, se han de fer los fonaments, de set canas y mitja, poch més poch menos, de llargària, y lo fondo del fonament fins a trobar lo altre fonament de la part de la capella de la Sanch, tirant a nivell y fent dita paret a línia recte de dita paret de la Sanch y, és a çaber, que ha de tenri lo gruix de set pams de ampla, dintra terra, a los quals set palms ha de tenir fins a asentar lo marxapeu de la portalada y de aquí en amont se ha de dexar un palm de banqueta dintra y altra, fora. Més, se ha de fer la portalada, segons la planta, rellevant lo relleu de desobre de la capella de la cornisa, posant als costats de dita capella dos armas, las que li donarà lo convent y sobre dita capella se ha de formar una O per donar llum dintra de la dita isglésia, la qual O ha de tenir nou pams de llum, poch més o menos, y en dita O se ha de fer un cordó de moltura. Més, se ha de pujar la paret al nivell de la capella de la Sanch, havent la de posar dita paret des de flor de terra fins a nivell del cor, de cinch pams d'amplària y, des del nivell del cor en amunt de quatre palms d'ampla, havent de ser ditas parets, de part de fora de carreu repicat dels mateixos se troban a dit convent y a vuyt palms alrodedir de la portalada que.s pòsian dels millors carreus se troban en dit convent y, si n.i faltan, que los mestres ne hàjan de posar a sos gastos, podent se valer, si ni faltan, del convent vell. Més, que en dita paret se hàjan de posar, a cada filera de carreus, tres o quatre carreus de cap, los quals llúguian dos pams en ditra la paret. Més, que tota la peara de la portalada, molluras y ab tots los adornos y de la O ha de ser pedra nova, la qual han de posar dits mestres y fer aportar a sos gastos. Més, a dita portalada se han de posar dos claus de pedra a part que travessen tota la paret y fent tots los batents a escaxada, a tota pedra nova picada, boxardada y trallantada y també lo revoltó de dalt...*".¹³⁸¹

Documentat als Manuals d'acords del gener i del juliol de 1700 trobem pagaments a "*...Narcis Bofill olim Calvari major de la present ciutat de son compte fa fer bonas en la taula de esta ciutat á Joan Oliveras, Jaume Mir Y Joseph Mir mestres de casas de Gerona cent setanta lliures per la primera*

1381 Segons CLARA, J.: *Nota sobre l'escultor Josep Barnoia Rius (1719-1766) i el retaule major de l'església del Carme de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.53. Actes del IV congrés d'història de Girona. La Girona del Barroc. El barroc català. Girona, 2012 pàg. 325-327

*paga de aquells sis centes vuytanta lliures per les quals ab lo acte de Capitulacio entre lo Reverent Pare Prior Y Convent de nostra Señora del Carme de la present Ciutat, y dits mestres de casas firmada ab acte rebut en poder de Joan Andreu nottari publich de Gerona als vint del corrent dits mestres de Casas se son obligats en fer lo frontispici de la Iglesia nova de esta fabricant en dit convent la qual quantitat paga esta Ciutat en virtut de delegacio per dit Pare Prior Y Convent...".*¹³⁸²

L'any 1720 trobem la petició i concessió de llicència per tal de construir dos balcons en la capella de la Puríssima Sang de Crist: *"...Por quanto Rossel Platero y Bernardo Cassa Calcetero el corriente año Administradores del numero de la Purissima Sangre de Nuestro Señor Jesuchristo en la Iglesia del Monasterio de Nuestra Señora del Carmen de la dicha ciudad instituido desean en la Capilla de dicho numero y que á sus costas ha construhida en dicha Iglesia fabricar dos Balcones en las dos ventanas ó puertas ultimas del Salon, que es sobre dicha capilla, cuyos Balcones sean proporcionados á la forma que estan las referidas ventanas ó Puertas, y asimismo levantar la parte de la misma capilla diez palmos..."*¹³⁸³

Cinc anys després, trobem una concòrdia entre el Prior del convent i el Comú per la construcció del presbiteri i la incorporació d'una casa propietat d'Ignasi Deu. En la concòrdia el Prior del convent exposa que *"...empezaron á fabricar dichas su Iglesia sigun la planta que hizieron hazer de ella, la qual por inadvertencia del que la hizo ha salido tan errada que despues de las quatro capillas que sigun la dicha conbencion se podian fabricar por parte havenles dado demasiado hancho, como tambien á la misma iglesia no queda lugar para poderse fabricar decentemente el Presbiterio y su capilla mayor, si no es aplicandose para este efecto el dicho callejon y parte de la casa del dicho Dr. Deu y quedaria además la dicha Iglesia sin la debida proporcion..."* després de demanar-li a l'Ajuntament que procedís a l'adquisició de la casa mencionada, acorden, entre altres punts, que *"...puedan estender el dicho Presbiterio y su Capilla mayor de la dicha nueva Iglesia en el susodicho callejon que mediava y media entre las casas de Abrich y las casas del dicho Dr Pedro Ignacio Deu y otras tomando parte de las Salas y Cozina de dicha casa de Deu hasta al pie derecho y ligadors de la Puerta de la escalera de la dicha Casa de Deu y no mas haviendo de quedar y quedando lo demás por la dicha casa de Deu..."*¹³⁸⁴

El 1726 es va inaugurar la nova església. Barraquer n'aporta la descripció formal *"...Su puerta es griega con una anta jónica estriada en cada lado, cornisa y frontón triangular cortado su ángulo superior por una capillita que cobija a la Virgen. Forma el interior una gran nave de 30 metros de*

1382 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 80v-81, 30/01/1700

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 289-289v, 10/07/1700

1383 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 176-177, 17/05/1720

1384 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 20-26v, 17/01/1725

*longitud por 10,70 de anchura com más 4,5 de profundidad de las cuatro capillas de cada lado [...] El convento cae al E. del templo, y aunque respira grandeza, parece como que en su construcción no mediara plan pues solo consta del ala oriental y mitad de la S., ocupado el resto por la iglesia...".*¹³⁸⁵ També hi havia un claustre. S'ha de tenir en compte que el convent serà una adaptació o reaprofitament d'una casa palau gòtica.

El 1731 trobem una nova concessió de llicència, aquesta en un volum dels Manuals d'acords en un estat de conservació deficient en el qual només es llegeix el títol de l'entrada "*Licencia consedida al Pre Prior y Convento del Monasterio de Ntra Sra del Carmen para fabricar diez balcones en su convento*".¹³⁸⁶

Per tant, els carmelites calçats seran un dels primers ordes que s'instal·laran a la ciutat, però als afores. Al construir el nou perímetre murat es quedaran desprotegits i el convent serà enderrocat per motius defensius. Seran traslladats a dintre la ciutat, en una casa a prop del carrer de Ciutadans, entre el convent de Sant Josep i el de Sant Martí Sacosta. Aquest serà un casal noble reconvertit en convent.

A finals del segle XVI s'instal·len a Girona els carmelites descalços, construint el **convent de Sant Josep** "*...al pie de un recuesto, à las espaldas Orientales de la calle de los Ciudadanos, donde ay una plazuela harto capaz, en la qual tienen puerta falsa las mejores casas de aquella grande calle...*";¹³⁸⁷ Roig i Jalpí també descriu el conjunt conventual "*...La Iglesia era muy pequeña, y la habitacion de los Religiosos nada capaz, con que fue forçoso comprar mas sitio para fabricar otra Iglesia, mayor casa para vivir los Religiosos con mas comodidad, y decencia; con que en breve tiempo se edificà un Templo no muy grande; pero de los mas hermosos sin duda que tiene la Religion, y una Sacristia muy bella, con su Oratorio, para disponerse para celebrar, y dar gracias, y un pedaço de casa, con que se començò à gozar de màs anchura, y comodidad...*".¹³⁸⁸

En el Manual d'acords del 1591 es documenta la col·locació del Santíssim Sagrament, un cop construïda la primera capella i les primeres habitacions de religiosos, tot de dimensions reduïdes: "*...Memoria de la fundació del Monestir de Ntra. Sra. del Carme y St. Joseph dit Descalços de la Ciutat de Gerona. Dissapte festa dels benaventurats Apostols St. Pere y St. Pau que comptaven vint y nou del mes de juny M.D.L.XXXI fonch instituit y fundat lo Monestyr y Convent de Ntra. Sra. del Carme y St. Joseph dits dels Descalços, situat dins la present Ciutat de Girona, prop lo pou del Rosinyol, que antes era la casa dels parayres y de la plaça dels draps de dita Ciutat y a les sis*

1385 BARRAQUER, C.: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Impr. F.J. Altés y Alabart. Barcelona, 1906 vol. 1 pàg. 415-416

1386 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 328-329v, 1731

1387 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 377

1388 Ídem

*hores de la tarda y fonch portat el santissim sagrament del Monastyr y Convent de Ntra. Sra. del Carme situat fora los murs de la present Ciutat, amb molta veneració, ahont assistiren los Magnífics Jurats de la dita Ciutat, juntament amb totes les confraries y lluminaries de aquelles, amb musica y en après lo endemá dia de diumenge, fonch fet solemne offici y sermó amb musica en dit Monastyr y convent...".*¹³⁸⁹

Com que les mides de l'església i de les cel·les eren molt reduïdes es va comparar més terreny per tal de portar a terme una ampliació. Després de l'adquisició de nous terrenys es va procedir a la ràpida construcció d'un nou temple, que no seria massa gran. La construcció de les noves i més àmplies dependències acaba el 1631.

Segons Barraquer "*...La fachada del templo, aunque pequeña, mucho más que las de las iglesias sus hermanas, luce por todos lados pulidos sillares de piedra gris. En razón del desnivel del terreno, abría su puerta principal á la altura de los primeros pisos altos de los demás edificios de la plaza; y se subía á ella mediante una buena gradería. Nada nuevo ofrece el frontis, pues imita á los demás de la Orden, bien que los dos cuerpos laterales, que en otros corresponden á las capillas, y son muy anchos, aquí son muy estrechos. Tampoco á lo que parece tuvo este Templo pórtico...*". L'església no tenia massa envergadura (uns vint-i-sis metres per uns set metres), el claustre, de planta gairebé quadrada, estava ubicat al costat est del temple.¹³⁹⁰

El 1735 es produeixen tensions amb el Comú perquè els carmelites descalços volen portar a terme unes obres que l'Ajuntament no deixa fer. Per aquest motiu, arriba a la ciutat Josep Martí arquitecte i mestre d'obres del rei, per tal de reconèixer les obres, no s'especifica quines.¹³⁹¹

El 1756 el Prior de Sant Josep demana llicència per "*...fabricar las capellas de part del carrer porque tingan la deguda correspondencia ab las de la part del claustro de nou fabricadas...*" Se'ls concedeix la llicència per poder "*...formar en el mismo parage en que al presente se obran las capillas foraneas que miran á la parte de occidente de la misma iglesia ...*" amb la condició que si s'hi ha de construir "*...alguna subida ó escalera para subir por esta parte á la misma iglesia no pueda ejecutarlo sin concentimiento y aprobacion del Ilre. Ayuntamiento...*".¹³⁹²

I del 1773 trobem una alta petició de llicència, aquesta vegada, per poder ampliar una capella construint una volta i ocupant l'espai públic del carrer: "*...con motivo del poco fondo, que tienen las capillas de su Iglesia para tener en decente custodia el SSmo que se reserva para la Comunión, dezean establecer una en el lado del cruzero de dicha Iglesia que corresponde á la calle que media*

1389 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 39, 1591 segons DE LOS ÁNGELES, M.: *El antiguo convento de carmelitas descalzos de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 14. Girona, 1960 pàg. 316

1390 BARRAQUER, C.: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Impr. F.J. Altés y Alabart. Barcelona, 1906 vol. 2 pàg. 479-481

1391 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 254-254v, 31/08/1735

1392 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 192v-193v, 13/01/1756

entre la misma su Iglesia, y los Huertos, ó Jardines de las casas de Joseph Passapera, y del Dr. Benito Vilar por medio de una Bobeda..." L'Ajuntament després de portar a terme un reconeixement per tal de determinar si l'obra era viable o no, els concedeix la llicència per tal de poder-la construir.¹³⁹³ El 1785, els carmelites descalços declaren que "*...la incomodidad y gravosas circunstancias de la Escalera principal de la Iglesia de su convento les empeñan á procurar renovarla con la proporcion y magnificencia posibles; á este fin habiendose reconocido el terreno, y atendida la situacion y espacio de la plazuela [...] formanse una Escalera de todo comoda sin perjuicio el menor del publico, ni de tercero á dos frentes, ó casas, esto es la una en la plazuela, y la otra en la calle del lado izquierdo, y á la parte de poniente, pues si bien para ello sera preciso ocupar algunas pocas partes de la plazuela, y calle quedará la primera bastantemente espaciosa ahun para el giro de los coches, e igualmente la segunda para el paso de ellos...*". L'Ajuntament determinarà que construir l'escala "*...quedaran cinquenta y siete palmos desde el primer Escalon hasta el Cordon de la calle de la casa del Conde de Solterra, y de la calle de la parte de poniente, quedará veinte palmos de ancho, cuios espacios son mas que suficientes para el transito de coches y demas...*". A partir d'aquesta valoració se'ls concedeix permís per tal de poder construir la nova escala.¹³⁹⁴

No tenim cap notícia posterior que faci referència a la construcció d'aquest arc sobre el carrer.

L'últim orde instal·lat a la zona de la Vilanova, serà el de les **beates dominiques**. El 1699 es correspon amb la data de fundació, sota els auspicis dels frares dominics i a partir de la intervenció del prior de l'orde a Girona Francesc Miroso. Els predicadors sempre tindran la tutela de la comunitat. Del 1701 en data la constitució de la petita comunitat.

Inicialment les beates dominiques es van instal·lar en unes cases ubicades a la banda oriental del camí que anava del convent de Sant Domènec al convent de la Mercè, a tocar de la muralla i just on el carrer es bifurca, configurant una espècie de placeta. Del 1792, en una petició de llicència per tal de construir un balcó en una casa que està ubicada "*...inmediata por la parte de medio dia á la casa, ó convento de las Beatas de la presente ciudad, y linda á poniente en la calle que va del convento de Sto Domingo al de Ntra Sra de la Merced...*".¹³⁹⁵ Allí hi van residir fins el segle XIX. La placeta se la coneixerà popularment com a placeta de les Beates Velles.

Poques dades tenim de l'aspecte del conjunt conventual ni de la seva estructura, Roig i Jalpí no n'aporta dades pel fet de ser una fundació posterior a la seva obra, i Barraquer tampoc en fa referència.

En el Reial Cadastre de 1713 es situa la **capella de Nostra Senyora dels Dolors**, en la placeta que

---

1393 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 102v-104, 28/04/1773

1394 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 51-53, 30/03/1785

1395 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 13-13v, 07/02/1792

es produeix a partir de la bifurcació del camí que va del convent de Sant Domènec al convent de la Mercè, aquí, al costat de la capella hi ubica un immoble de grans dimensions propietat del convent de Sant Domènec que possiblement fos allà on s'instal·laren les beates dominiques, en aquest moment però, hi apareix documentat com a resident, Ignasi Vila, Beneficiat de la seu. En aquest document, aquesta comunitat no apareix documentada.

De la capella de Nostra Senyora dels Dolors, Roig i Jalpí n'aporta les següents dades: "*...está edificada en lo mas alto de la Ciudad, dentro de los muros nuevos, y contra ellos, entre los Conventos de la Merced, y el de S. Domingo, cuya ella es. Es pequeña; pero muy hermosa, y su Altar no es consagrado...*"¹³⁹⁶

A l'interior de la casa de la Ciutat, s'hi construirà la **capella de Sant Miquel**. D'aquesta capella en parlarem quan parlem de la Casa de la Ciutat.

Hem vist doncs, que si el comerç i la zona comercial s'ubicava més a la zona de l'Areny, les comunitats religioses i els seus convents s'ubicaran a la zona de la muntanya, a la de la Vilanova. Aquí s'hi anirà establint les diferents ordes religioses, els agustinians a Sant Martí Sacosta, els quals aniran ampliant l'església que hi havia ja de temps antics, els dominics, una mica més a l'est de Sant Martí Sacosta, els mercedaris, al peu del camí que pujava cap a la porta Rufina a través de la Vilanova, els carmelites calçats, inicialment allunyats de la ciutat i posteriorment van entrar dintre els murs de la ciutat, prop del carrer de Ciutadans. Els carmelites descalços, ubicats molt a prop dels carmelites calçats, a l'antiga plaça dels Draps, que posteriorment passarà a dir-se plaça de Sant Josep i finalment les beates dominiques, ubicades molt a prop del convent de Sant Domènec del qual n'estaran sota la seva tutela. Aquests ordes religiosos aprofitaran les grans zones despoblades o semi rurals de la Vilanova per tal de poder anar articulants, amb el pas del temps, els seus edificis o estances, podent tenir també àmplies zones o terrenys per tal de poder conrear els seus horts o vergers.

6.6.4. Casernes i edificis militars

Dintre dels burgs de l'Areny i la Vilanova, també hi trobarem una sèrie d'immobles, normalment seran cases o habitatges propietat del Comú, cedits a l'exèrcit i usades per aquest, per tal d'establir-hi la tropa que resideixen a la ciutat, en major o menor nombre segons les èpoques. Quan el risc d'atac bèl·lic és més important i el nombre de soldats que resideixen a la ciutat augmenta, llavors, el

---

1396 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 385

Comú haurà de recórrer al lloguer d'immobles a particulars per tal d'allotjar-los.

També trobem tropes instal·lades en convents, com el de Sant Domènec o el de la Mercè, o en edificis públics com l'edifici de l'Estudi General. També trobem edificis públics usats no com a caserna, però si amb finalitats militars, com el pallol de la ciutat o la capella de Sant Miquel, que es convertiran en magatzems d'artilleria.

Els alts comandaments de l'exèrcit també escolliran aquesta zona com a lloc de residència. S'instal·laran sobretot, en els palaus i cases de la classe alta de la ciutat, per tant, els trobarem residint sobretot al carrer de Ciutadans o la plaça del Vi.

Val a dir, que no serà fins el segle XVIII que no es crearan casernes per tal d'ubicar-hi la tropa, sinó que anteriorment, la tropa era mantinguda pels habitants de la ciutat, distribuïda en cases particulars. Tal i com ja hem explicat anteriorment, serà a partir d'aquest segle que se'ls instal·larà en immobles destinats únicament a acollir-los, però majoritàriament, no seran edificis de nova construcció, sinó que s'adaptaran immobles ja existents per tal d'encabir-hi la tropa. D'aquesta manera, molts convents, l'edifici de l'Estudi General i cases pròpies del Comú, passaran a fer la funció de casernes.

En el Reial Cadastre de 1716 trobem referenciats diferents immobles que formen part de les cases pròpies de particulars o del Comú que ocupa la tropa, com per exemple, al carrer de la Cort Reial, trobem que la casa d'Ignasi Riera "*...serveix de quarter...*", al carrer dels Mercaders també hi ha la casa de Narcís Torrent que segons el document és "*...utilitzada per a allotjament...*". Al carrer de les Sabateria Vella s'hi documenta una casa del Dr. Ramplillas que "*...Sen fa Cuerpo de Guardia per custodia de les presons...*" ubicades, com hem vist anteriorment, en l'entrada sud del recinte de la Força Vella, és a dir, a tocar del carrer de la Sabateria Vella. Hi ha altres immobles privats usats per a l'allotjament de soldats però trobem un fet que cal remarcar, la ciutat posseeix al llarg del carrer d'en Vern sis cases les quals, configuren gairebé tot el llarg de la banda septentrional del carrer, menys un immoble que és propietat d'Elena Gordera, en aquests sis habitatges, hi ha instal·lats en tots ells soldats de la guarnició.

Aquestes cases, a més de pagar un lloguer per elles, el Comú ha d'arranjar-les en cas de produir-s'hi desperfectes. D'aquesta forma trobem que el 1710 es produeix la capitulació de les obres¹³⁹⁷ d'arranjament de dos cases ubicades al carrer Nou, en les quals s'hi han de portar a terme reformes tant de l'interior com de l'exterior i durant aquest mateix any es porten a terme diferents pagaments "*...á Jaume Mir y á Joseph Ferrer Mestres de Casas de Gerona vuytanta sis lliursa vuyt sous á bon compte de Dos centas vint y dos lliuras vuyt sous, que importa lo preu fet, que ab acte rebut en poder del Notari y Secretari desta Ciutat als vint y sinch del corrent se son obligats en fer diferents*

1397 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 318-321v, 22/07/1710

obras necessarias en dos casas seituadas en lo Carrer nou de esta ciutat, la una de las quals es de quartel, y la altre ha de servir tambe per quartels per officials de la guarnicio de la Plaça...".¹³⁹⁸

Veurem ara, els edificis que s'adapten a la funció de casernes per allotjar la tropa. És el cas de l'edifici de l'Estudi General o Universitat. El 1709 trobem documentat un pagament per arranjaments que s'han portat a terme a l'interior de l'immoble "...á Joan Oliveres mestre de casas de Gerona sinquanta lliuras deu sous per diferents jornals de mestre, manobre, quarte simals rajols teulas guix, y altres pertrets necessaris per haver adobat las Aulas de la Universitat dels Studis Generals desta ciutat per haver estat aquellas ocupadas en part del corrent any per part de la guarnicio de esta Plaça...".¹³⁹⁹ A partir d'aquest moment, n'anirem trobant referències, com els pagaments que es porten a terme durant els mesos de setembre i octubre del 1714, en la descripció dels quals, se'ns informa sobre el temps que l'immoble ha estat ocupat per la tropa: "...á Francisco Faja quartel Mestre de esta ciutat sinquanta un franch deu sous moneda francesa per tants ne ha pagats per las obras fetas fins lo dia present en la universitat dels Estudis Generals de esta ciutat la qual fou dirruida molt part de aquella per haver estat en lo discurs de mes de tres anys y vuyt mesos ocupada per un Regiment de Infanteria de la Guarnicio Francesa de esta Plaça...".¹⁴⁰⁰

El 1724 trobem una sèrie de correu, entre el Governador i el Comú, sobre la necessitat d'ampliar la caserna dels Estudis Generals, en la qual, el Governador opina que el Comú ha de "...tomar las providencias las mas promptas para el ensancho de dicho batallon, y en caso que V.Ss no combienen en alargar dicha casa, deveran VSS mandar hazer un segundo suelo en dicho quartel yo les alargará las bigas que necesitaran de la madera de el Rey...".¹⁴⁰¹ L'Ajuntament li contestarà que el que pot fer és "... tocante al quartel de Estudios por estar en el estrecho el dicho Regimiento siendo forsozo ensancharse por el grande perjuizio que con el calor experimetará á cuyo fin dispongamos que se evacue la casa contigua á dichos estudios que la habita sugeto por cuenta de esta ciudad, devemos dezir á V.E que la dicha casa no es de summa importancia por cuya razon no nos es possible franquiarla por los motivos que en otras ocasiones havemos representado á V.E ademas que no es considerable el ensanche de aquella por no ser capaz de veinte hombres.

Y en quanto á hazer segundo suelo por lo que se sirve V.E ofrezernos la madera necessaria devemos representarle que ademas de hallarnos sin medios por los crecidos y inescusables pagos que havemos tenido sabe V.E que este deve correr á cuenta de los acenistas de camas como estan obligados...".¹⁴⁰²

No serà fins el 1731 que l'Ajuntament no informarà al Marquès de Risbourg que "...por faltar en el

1398 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 340-341, 31/07/1710

1399 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 617v-618, 24/12/1709

1400 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 369v-370, 10/09/1714

1401 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 194v, 11/05/1724

1402 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 195, 13/05/1724

cuartel de los estudios donde se ha destinado un batallon de este Regto de suyos de Besler habitacion para cien hombres y para excusarse el Ayuntamiento del dispendio del Alquiler de las caasas particulares en interinamente se han puesto los dichos cien hombres dispudiesse que des de luego se entendiesse en la execucion de la extencion que necessita el dicho cuartel para contener los dichos cien hombres haziendo que antes se sacase esta obra al publico pregon y que se rematasse en el que con mas conuiencia se obligare á hazerla...".¹⁴⁰³

El 1738 tornem a trobar a l'edifici de l'Estudi General documentat en una relació d'edificis del comú ocupats per militars.¹⁴⁰⁴

Un altre edifici que és propietat del Comú i que també passarà a formar part dels edificis ocupats per l'estament militar és el Pallol de la ciutat, altrament dit magatzem de gra, que serà utilitzat com a magatzem d'artilleria, i que durant el segle XVIII passarà a ser reconvertit per l'Ajuntament en teatre, i ocupat de nou per l'estament militat, utilitzant-lo com a hospital militar.

El 1738, apareix referenciat en el memorial dels edificis usats per l'estament militar: "*...El Almacen que antes servia para el posito de Granos de la Ciudad y las tres casitas que le estan contiguas que antes servian para la habitacion de los tres ultimos porteros todas sitas en el recinto y al detras de las casas del Ayuntamiento y su Capilla respecto de que ahora y desde el año mil setecientos y onze á esta parte Sirven los dichos Almacen y casas para la Real Artilleria...".¹⁴⁰⁵*

El 1769 es parla de la conversió del magatzem d'artilleria del Pallol, en edifici del teatre. De l'octubre d'aquest any n'és la concessió de l'edifici: "*...á lo resuelto por el dicho real Consejo segun aviso del dicho Sr. Contador General de propios y arbitrios con fecha de seis de dicho proximo pasado mes de septiembre que assimismo comunico al dicho Ayuntamiento el dicho Cavallero Governador, y Corregidor con otro oficio de la misma fecha de diez y ocho del dicho mes de septiembre con lo que se ha servido conceder á la dicha esta Ciudad, y su Junta de propios facultad para apropiarse del edificio publico, ó casa llamada Pallol, que sirve de Almacen de Guerra, desmontar la mucha elevacion de el dejandolo solo en el primer piso, sacando de el, y colocando à la otra casa, que esta inmediata los peltrechos, que en el existen, gastando en el mismo para obras de reparo hasta la cantidad de ciento, y cinquenta libras Cathalanas, de los propios, y destinando despues el dicho edficio para teatro publico de comedias a utilidad de la Ciudad...".¹⁴⁰⁶* Durant el mes de novembre d'aquest mateix any, es portarà a terme el "*Assiento de la obra de desmontar y recomponer el edificio ó casa nombrada el Pallol que servia de Almacen para la Real Artilleria".¹⁴⁰⁷*

1403 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 377-377v, 23/07/1731

1404 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 126v-128, 05/05/1738

1405 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 126v-128, 05/05/1738

1406 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 192v-194, 02/10/1769

1407 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101-106, 16/11/1769

A finals del segle XVIII, allà a l'any 1792 trobem documentada la reclamació per part del Governador i a partir d'una demanda portada a terme pel Capità General de Girona que "*...sin dilación se desocupe el Theatro de Comedias, que tiene ofrecido como lugar menos perjudicial, y mas expedito, para usar de él...*". El Comú li respondrà "*...que el Ayuntamiento no considera, que en la classe de los Edificios de que habla el Exmo. Sor. Capitan General en su oficio de 8 del corriente pueda venir comprehendido el Theatro de Comedias, por no ser Edificio Militar, sino uno de los propios que tiene el Ayuntamiento a su disposicion...*".¹⁴⁰⁸ Un any després l'edifici del teatre apareix documentat com a Hospital Militar: "*...Haviendose dado parte al Ayuntamiento que el Theatro de Comedias proprio de el comun de esta ciudad, que sirvio poco hace de Hospital para los Militares Enfermos despedia mui mal olor, que incomodava mucho asi á los vecinos, de aquel Barrio, como á los que transitan por él...*".¹⁴⁰⁹

El 1794 es torna a denunciar el perjudici que causa als veïns l'establiment de l'hospital militar en el teatre del carrer Nou: "*...En vista del Memorial presentado al Iltre. Ayuntamiento por diferentes vecinos de la Calle nueva, manifestando los perjuicios, que se les siguen del Hospital Militar, que se ha establecido en el Theatro de Comedias...*" amb el qual, els veïns demanen que "*...se quite el dicho Hospital del referido teatro...*".¹⁴¹⁰

El 1797 l'Ajuntament demanarà que es desocupi l'edifici del teatre "*...que con motivo de las urgencias de la ultima Guerra tubo el Ayuntamiento, que facilitar el Theatro de Comedias para Alojamiento de la mucha tropa que havia en esta Plaza, y desde luego que cessò este destino, se le dio el de Almacen de Artilleria, sin que hasta ahora se haian buuelto á entregar las Llaves al Ayuntamiento, ni pagadole cosa alguna de Alquiler por el tiempo que ha estado ocupado...*"¹⁴¹¹ per aquests motiu es demana la desocupació de l'immoble.

Per tant, veiem que tan l'edifici de la Universitat, com el del pallol, van estar lligats també a l'estament militar però amb funcions diferents, el primer, per acollir i acomodar la tropa i el segon inicialment com a caserna, més tard com a magatzem i en breus períodes, com a hospital militar.

Altres edificis ocupats per la tropa, seran els convents i monestirs, tot i que durant l'època moderna no apareix com una constant, almenys en els burgs de l'Areny i la Vilanova. Un cas diferent serà el Mercadal, que ja veurem posteriorment. Serà sobretot a partir del segle XIX quan es reconvertiran els monestirs i convents, de la zona del la Vilanova, en caserna. Durant l'any 1706 apareix un "*Memorial de las casas que en la present Ciutat son destinadas per lo acomodament de officials*

1408 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 148-149, 14/12/1792

1409 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 154v-155, 26/11/1793

1410 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 35, 21/02/1794, també a RIPOLL MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 179

1411 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 62v, 19/06/1797

attes que dita ciutat ha trobat novament per arrendar, y ha llogadas per dit efecte y de altres cases y puestos de que pot dita ciutat valerse per dit effecte...". En aquest memorial trobarem que "*...en lo Col·legi dels Pares Jesuitas tres quartos ó apartaments capaces per la habitació de un General, ó dos oficials majors [...] en lo convent de Sant Domingo un aposentos per poder habitar tres Capitans [...] en lo Convent de Sant Joseph en lo quarto de la Hospedaria puesto per habitar dos Capitans [...] en lo Convent de la Mercè puesto per habitar dos Capitans...*".¹⁴¹² Per tant, en aquest moment encara no hi ha cap tipus d'ocupació en aquests convents i monestirs, però ja a principis del segle XVIII es posa a disposició algunes parts o estances d'aquests edificis religiosos per tal de allotjar, no la tropa, com veurem que passa en els convents i monestirs del mercadal, sinó per donar allotjament a un reduït nombre de militars, normalment d'alta graduació.

El 1712 ja apareix documentada la presència de tropes en el convent de la Mercè, a partir d'un pagament per haver-ne portat a terme la neteja de la comuna: "*...á Joan Oliveras mestre de cases de Gerona nou lliuras Barc. Y per ellas desavuyt franchs moneda francesa á bon compte de aquelles desavuyt lliuras que son per lo preu fet de haver netejada una comuna molt gran en lo Monestir de Nostra Señora de la Merce de esta ciutat la qual era plena á ocasio de anarhi los soldats de part de la Guarnicio de esta Plaça estant allotjats en dit Monestir y haverho axi ordenat lo Señor Governador...*".¹⁴¹³

Hem vist que s'oferien parts de convents i monestirs per l'allotjament de caps militars, no del soldat ras. Aquesta també serà una tònica en l'ocupació de casals i palaus de la ciutat, els quals es convertiran en residència dels alts comandaments de l'exèrcit i dels membres de les seves famílies. D'aquesta manera trobarem que en el Reial Cadastre de 1716, a la plaça del Vi hi resideix "*lo Sargento Major de la Plassa*" que ocupa la casa de Don Josep de Raset i un oficial del General està instal·lat en una casa propietat de la corona. Al carrer de Ciutadans hi trobem un *comissari ordenador* que ocupa dos cases, la de el prevere Ignasi Serralta i una altra propietat de l'estament eclesiàstic, i part de la de Don Miquel de Pujades, que cohabita amb aquest *comissari*. En la casa del notari públic Joan Silvestre trobem que "*la major part ocupada per lo Senyor Governador y General Comandant de Gerona*", mentre que la casa del costat, la dels hereus de Crosas "*hi habita lo Sr. General Comandant de Gerona*". La casa del ciutadà honrat Francesc Canou hi viu un coronel de la guarnició i "*lo Sr. tinent del rey de esta plasa*" resideix a la casa de Don Joan Batlle. El coronel Comesfort el trobem residint a la casa del doctor Pere Ignasi Deu situada a la plaça de l'Oli.

Val a dir però, que anteriorment al Reial Cadastre, ja hi havia alts càrrecs de l'exèrcit residint a la ciutat. Trobem, durant el 1700, residint en una casa propietat del comú ubicada al carrer de

---

1412 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 287-288v, juny/1706

1413 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 139v, 07/06/1712

Ciudadans: "...la casa del Sargento major de esta Plaça situada en lo carrer dels Ciutedans lo qual es propia de esta ciutat...".¹⁴¹⁴ En aquest mateix any, el Mestre de Camp General Don Oracio Copula i Governador de la plaça, demana que se'l traslladi d'immoble: "...lo Señor Mestra de Camp General Don Oracio Copula govenador de esta Plaça lo dia de ahir digue al Señor Jurat en Cap y Coronel que ab la familia que ell tenia y auria de tenir per sa graduacio era poch capas la casa que esta ciutat li ha assenyalada per sa habitacio que es lo que te esta ciutat acordada per est efecte ab Anton Crosas Ciutada honrat de Barcelona ab acte rebut en poder del Secretari de esta Ciutat à Janner Mil sis Cents noranta situada en lo carrer dels Ciutedans y prop de la Plaça del vi y que axi estimaria que esta citat tingues abe en donarli altra casa més capas.

Y discorregut en la present Junta y ates que no y ha altre casa buy en die sino la altre qui te dit Anton Crosas que es la que compra de Don Lluís Desbach situada en lo mateix carrer.

Deliberan ques mire si ates que dit Anton Crosas no habita sino molt poch temps en esta ciutat si voldria arrendar dita casa per dit efecte y tornarli la dita que vuy te arrendada y habita dit Señor Mestra de Camp General...".¹⁴¹⁵

Un ajudant de la guarnició habitarà, durant el 1700, en una casa del carrer de la Cort Reial, ja que trobem registrat un pagament per part del Comú a "...Agusti Vicens apotacari de Gerona desaset lliuras desaset sous y sis diners per la mitja anyada anticipada comensada al del corrent de aquella casa que esta ciutat li te arrendada situada en lo carrer de la Cort Real de esta ciutat en la qual habita un dels Ajudants de la Guarnicio de esta Plassa...".¹⁴¹⁶

A principis de segle XVIII, tal i com s'ha vist anteriorment, es porta a terme la reconstrucció de la casa, propietat del Comú, que està ubicada sota les voltes de la plaça del Vi. Aquest immoble el Comú la vol cedir al Governador, tal i com ho apunten els diferents pagaments que es porten a terme per "...redificar la casa que te esta ciutat en lo capdemunt de las voltas de la Plaça del Vi per habitarla lo Señor Governador de esta Plaça...".¹⁴¹⁷

El 1706 el Coronel Dn Gabriel Colbars residia en una casa de la plaça de l'Oli "...la Casa que habita lo Señor Coronel Don Gabriel Colbars, que esta de guarnicio en esta Plaça, y en la entrada de las Reals Armas del Rey nostre Señor Deu lo gde., en esta Plaça comendava las tropas vingueren en ella, y es dita casa situada en la Plaça del oli de esta ciutat...".¹⁴¹⁸

En el Memorial de cases que poden usar-se o que ja s'utilitzen per l'acomodament d'oficials portat a terme durant el 1706, a part dels convents, que com hem vist abans també es tenien en consideració a l'hora d'allotjar-hi els oficials de l'exèrcit, hi trobem que "...en lo carrer del Albereda altre Casa

1414 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 252v-253, 08/06/1700

1415 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 409v-410, 03/11/1700

1416 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 534, 14/04/1700

1417 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 157-158, 09/03/1702

1418 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 99v-100, 13/02/1706

de la qual paga arrendament dita ciutat en la qual habitan dos Capitans Inglesos, y es capas pera mes [...] en lo Carrer den Vern sinch Casas per Capitans de Infanteria totes habitadas per Capitans [...] al Carrer dels Ciutedans, y Plaça del Oli una Casa propria de dita Ciutat capas per oficial major, y alguns Capitans en la qual habita lo Sargento Major del Regiment de Paguera, y un Sastre amb sa familia, per lo que deu dit sastre desocupar dits quartos, y altra Casa de que paga arrendament dita Ciutat, en la qual habita lo Señor Coronel Paguera y es encara capas per habitar hi alguns altres oficials...".¹⁴¹⁹

El 1707 es porten a terme arranjaments a la teulada de la casa d'Anton Crosas "*...la casa habita lo Señor Governador de esta Plaça situada en lo Carrer dels Ciutedans, que es de Anton Crosas...".¹⁴²⁰*

Trobarem també cases, com ara la casa Xammar, que seran ocupades per alts comandaments de l'exèrcit. El 1709 el Comú es planteja mirar si "*...per trobarse casa per un del Señors Generals que en breu se esperan venir en esta Plaça y que havian mirat silo Señor Comte Xammar voldra arrendar la casa, que te en la Plaça del Vi...".¹⁴²¹* la resposta del comte de Xammar devia ser afirmativa ja que durant els anys posteriors trobem pagaments per obres a la casa de Xammar, com per exemple el 1710.¹⁴²² Un altre dels grans palaus que passarà a acollir alts dirigents de l'exèrcit serà el palau del comte de Solterra: "*...la casa del Señor Comte de Solterra per poder habitar en ella com habita S. Exa. Lo Sr. Duch de Noailles...".¹⁴²³* Aquesta casa encara la trobarem ocupada durant el 1714, però el Reial Cadastre de 1716, ja no la registra com a residència d'alts caps militars. Per tant, veiem que quan l'exèrcit s'estableix a la ciutat, en temps de tranquil·litat bèl·lica, aquest s'allotja a diferents cases pròpies de l'Ajuntament, però quan els soldats establerts a la ciutat augmenten en nombre degut a alguna amenaça bèl·lica, llavors s'han de buscar solucions per tal d'acomodar-los. Al principi de l'època moderna se segueix la tònica de l'època medieval, se'ls allotja a les vivendes dels habitants de la ciutat, però posteriorment, a finals d'època moderna, es crearan, es reutilitzaran o reconvertiran edificis de la ciutat per tal d'allotjar al soldat ras. A la zona de l'Areny i la Vilanova, es reconvertiran edificis en casernes, com l'edifici de l'Estudi General. També es reconvertirà el Pallol de la ciutat, en magatzem d'artilleria.

Els alts comandaments de l'exèrcit també escolliran aquesta zona de la ciutat per establir-hi la seva residència, ocupant els grans casals o palaus del carrer de Ciutadans, de la plaça de l'Oli, etc., segons la seva graduació.

1419 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 287-288v, juny/1706

1420 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 120-120v, 12/03/1707

1421 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 293-293v, 20/05/1709

1422 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 576v-577v, 23/12/1710

1423 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 77,03/02/1711

6.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS

Els burgs de l'Areny i la Vilanova, tal i com succeeix amb els burgs de Sant Pere, Santa Eulàlia, Sant Feliu i el Mercadal, s'estenen i creixen a partir de la muralla de la Força Vella, i per tant, van quedar desprotegits dels atacs bèl·lics durant molt de temps, fins que Pere III va manar la construcció d'un nou perímetre emmurallat, que aixoplugués aquests nous nuclis de població establerts a redós de la muralla i a l'altra banda del riu.

Serà doncs, durant el segle XIV que s'iniciarà aquests nous perímetres, que hauran d'englobar una àrea molt extensa, sobretot el perímetre sud, el que havia de protegir els murs de l'Areny i la Vilanova. La construcció d'aquesta nova muralla començarà el 1366 i acabarà el 1376 aproximadament. El seu traçat començava a l'anomenada torre del Llamp (posteriorment anomenada torre del Telègraf), punt on s'unia el nou pany de muralla amb la muralla de la Força Vella i des d'allà pujava en direcció al convent de predicadors, on hi havia la torre del Sastre, també anomenada de Predicadors, de Sant Domènec o del Peix. Aquesta era la torre més important de la nova construcció i va ser projectada per Pere Sacoma, en aquell moment mestre major de la Seu el 1376 i va ser acabada, aproximadament cap el 1380. D'aquí baixava per la costa de la Vilanova, en direcció sud-oest fent una mena de ziga-zaga i respectant la presència del convent de la Mercè, que es va incorporar dintre la nova àrea urbana protegida, baixant fins el portal del Carme i a l'areny de l'Onyar on girava, en un angle protegit per una torre, en direcció nord, i paral·lela al riu anava fins a trobar-se amb la muralla de les Ballesteries, a l'extrem sud del recinte de la Força Vella.

Aquest pany murat estava format per carreus rectangulars de pedra calcària nummulítica, de mida mitjana, tallats finament i ben ajuntats, donant un aspecte uniforme i ordenat.

Aquesta gran muralla medieval, impulsada per la corona, va convertir tota a ciutat de Girona en una nova fortalesa.

En època medieval trobem una sèrie d'elements arquitectònics defensius que configuraran la muralla i que variaran amb el pas del temps. Durant l'època medieval trobarem diferents torres en el recorregut del mur com per exemple la torre del Llamp, que era el punt d'unió entre la muralla antiga i la nova a la zona de la Vilanova, la torre de predicadors construïda el 1376 i projectada per Pere Sacoma, la torre del General Peralta construïda a finals del segle XIV, a principis segle XV, la torre del Socors que amagava una entrada en tambor, la torre del Carme, que protegia la nova entrada meridional de la ciutat, la torre de Sant Francesc protegia l'entrada a través del pont de framenors i data de finals del segle XIV i la torre d'en Viella, que protegia la zona del pont de Sant Agustí.

Les portes també hi eren abundants i variaven amb els anys, ja que molts portals eren tancats

(tapiats) o oberts en funció de les èpoques i de les necessitats. En l'època medieval i en el tram de muralla que protegia la ciutat per la part de la muntanya, hi havia el portal del Socors, el d'en Banyoles i el del Carme. El pany de muralla que donava al riu, les obertures es multiplicaven, i totes tenien la seva correspondència amb una altra obertura, aquestes ubicades a l'altra riba del riu, a la zona del Mercadal. D'aquesta manera hi havia documentat el porta de l'Àngel, també anomenat dels Albadines o de Sant Antoni, construït el 1438 per Berenguer Cervià, decorat per la part interior amb el bust de Sant Antoni. La seva correspondència al burg del Mercadal era el portal d'en Vila, comunicats a través d'una palanca o passarel·la de fusta.

El portal de Bonaventura construït a mitjans segle XV, s'obria als peus del carrer dels Abeuradors i es comunicava, també a través d'una palanca de fusta, amb el portal de Malaventura. Al peu de la torre d'en Viella s'hi obria el portal d'en Renart on hi havia una passera que serà substituïda, o es voldrà substituir amb el pont de pedra de Sant Agustí. Altres portals documentats en època medieval a la zona de l'Areny són el portal d'en Cardonet o el d'en Giralt.

En època moderna les obertures a les muralles variaran respecte a les que d'època medieval, durant la primera meitat del segle XVI trobarem el portal d'en Renart, que donarà accés al pont de Sant Agustí, el portal d'en Cardonet obert a la zona central del pany de mur que dona a la plaça de les Cols, al final del carrer dels Abeuradors, a la part sud de la plaça de les Cols, el portal d'en Bonaventura i molt a prop d'aquest, a la zona del tram de muralla de davant de les voltes dels Esparters, el portal d'en Giralt. L'anomenat portal del pont, era el que estava protegit per les torres de sant Francesc i que donava accés al pont del mateix nom. En direcció sud, seguint el carrer del pes de la Palla, s'hi obria el portal de l'Àngel. L'entrada més al sud de la ciutat, oberta sobre el camí de Sant Feliu de Guíxols era anomenat portal del Carme, degut a la presència extramurs del convent dels carmelites calçats orde que posteriorment i per decisió militar veurà enderrocat el seu convent i seran traslladats a l'interior del perímetre emmurallat. A partir d'aquest punt, no en trobem cap més de documentat, però segurament, la porta del Socors estaria activa encara en aquell moment.

Pel que fa referència a les torres que reforçaven el perímetre, documentem les torres del pont de Sant Francesc, la torre del Carme, la del Socors, la del General Peralta, la de Predicadors i la del Llamp.

Les estructures arquitectòniques defensives medievals, durant el període modern, ja no són suficients degut als canvis en les estratègies militars, deguts a l'aparició i ràpids progressos en el camp de l'artilleria. Aquesta nova concepció de la defensa farà que calgui portar a terme una modernització de les defenses i per aquest motiu s'haurà de modificar el perímetre emmurallat adoptant models i sistemes defensius que ja s'havien anat implantat a altres llocs d'Europa, l'anomenat Sistema Vauban. D'aquesta manera, el sistema emmurallat medieval, es veurà reforçat

amb una sèrie d'elements defensius que complementaran aquesta muralla inicial.

El primer pas per aconseguir aquest reforçament defensiu, comportarà una sèrie d'enderrocaments, per tal de facilitar la defensa de la ciutat. Aquests edificis estaven ubicats extramurs. Aquest serà el cas, en la zona que ens ocupa, del convent del Carme, la pedra del qual es va utilitzar per construir el baluard de la Mercè, datat del 1654.

Els baluards seran l'element defensiu més important, en els canvis que es produiran en la muralla de la ciutat. A la zona de l'Areny i la Vilanova només se'n van construir dos, segurament degut a les seves característiques topogràfiques, que facilitaven la defensa per la banda oriental, i del sistema defensiu configurat per un seguit de torres i reductes ubicats estratègicament sobre les muntanyes a tocar de la ciutat, com ara el fort del Condestable, que asseguraven la defensa per la part més oriental i per tant, no era necessari reforçar tant aquest tram, a diferència del que passarà amb les defenses del burg del Mercadal. Els dos baluards van ser construïts el 1654, el de la Mercè, a tocar del convent dels mercedaris, en un angle que feia el mur i el baluard de l'Areny, a tocar del riu, a l'areny de l'Onyar a l'inici de la plaça de les Cols i on acaba el carrer dels Abeuradors, per tal de protegir aquesta entrada a la ciutat. Sobre aquest portal, hi havia un relleu de pedra de l'escut de la ciutat datat del segle XVII.

Del dos de març de 1685, tenim documentat l'*Acte de la fàbrica de diferents fortificacions de la ciutat de Gerona*, en el qual s'apunta que "*...Y ditas partes dixieron que por quanto el dicho Francisco Bouera y demás nombrados [Francisco Puch i Jacinto Carol, mestres d'obres] presentaron, en 13 de enero de este presente anyo, pliego al excelentísimo senyor marqués de Leganés, virrey y capitán general d'este Principado y Ejército, en que le representavan que por haver entendido se habian de proseguir las fortificaciones de la plaça de Gerona que corrian por quenta del impressario Juan Navarro, a saber el baluarte de la Merced y la torre que se está levantando sobre la puerta de santa María...*".¹⁴²⁴

El portal del Carme, en aquesta època, també serà reforçat amb la instal·lació d'un cos de guàrdia.

Les notícies extretes a partir de la documentació facilitada en els Manuals d'acords, veiem que en la muralla, les torres, però sobretot en els portals, al llarg dels anys, s'hi van portant a terme diferents arranjaments.

El 1700 trobem una referència a un portalet petit al pany de muralla de l'Areny "*...en lo Portalet es en la Plaça de las Cols y esta vuy en die tancat per lo qual algun temps se pasans ab palancas en la Plaça del Mercadal de esta Ciutat...*" estava obert a prop del portal de l'Areny, ja que es fa referència a una casa propera a aquest últim portal "*...casa del costat de la part del Portal del Areny*

1424 AHPB, José Virgili, leg.3, man. concord. sent. Arbitr. Anys 1667-1687, fol. 446 segons MADURELL Y MARIMON, J M^a: *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685) Notas documentales para su historia*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 17. Girona, 1964 pàg. 368-372

*peraque tragues los bigots avia fets passar desde sa casa y donaven sobra la entrada de dit Portalet...".*¹⁴²⁵

L'any 1703, en els mesos de març i abril, trobem pagaments a "... Joan Oliveres mestre de casas de Gerona quinse lliuras per lo preu fet de haver feta una paret en lo restillo del Portal del areny...".¹⁴²⁶

El 1706 trobem descrit, de forma indirecta, el baluard, cos de guàrdia i portal de l'Areny, a partir d'una queixa que en fa un veí, que posseeix una casa contigua a aquest element de defensa: "... la sua Casa que posseheix y habita contigua ab lo Portal del areny de dita present ciutat se exten una part de aquella fins al Baluart cobralo dit portal, y en tot lo que diu lo cuerpo de guardia, y que per sobre lo gruix de la paret divideix dit cuerpo de guardia de dita sapart de casa esta lo passadis, que discorra desde la Capella ó balco de dit portal fins al dit Baluart, y com á causa de dit passadis, y de estar aquell al pla de la teulada de dita sa part de casa se li ocasione á dit Forest un dany continuat de rompiment de teulas, y altres estragos á dita sa casa...".¹⁴²⁷ Per tant, sabem que el portal tenia un baluard, un cos de guàrdia i una capella o balcó.

Amb el pas dels anys trobem una sèrie d'arranjaments menors que s'hi portaran a terme, com els del 1707 dels quals no se n'especifica ni concreta res,¹⁴²⁸ més tard s'arranjarà el rastell,¹⁴²⁹ el 1708 es fa nova la portella del portal...¹⁴³⁰ així successivament.

El 1724 trobem reparacions importants al cos de guàrdia del portal "...es muy combeniente recomponerse y hazerse un terrado paredes, ximenea y otras cosas en la casilla que sirve de Cuerpo de Guardia del Portal del Areny...",¹⁴³¹ posteriorment en trobarem la capitulació de les obres, en la qual s'especifica que "...se han de empedrar trenta palms de terreno y en dit terreno se fara la paret al devant y costat ab sis palms de fonament fins lo nivell del terreno y del nivel del dit terreno las ditas parets pujararan setse ó divuyt palms de devant y de detras vint y un palm ó divuyt fentse dita paret del fonament al nivell del dit terreno de tres palms de ampla y del nivel a la alsada dalt expressada de dos palms y mitg y al canto de dita paret se posará la cantonada de pedra picada y buxardada. [...] la porta de pedra picada y las pedras de la retxa ques troban á las parets vellas se han de desfer y se passaran allá ahont los será señalat y si hi falta ninguna pedra picada si posará y en ditas pedras de la retxa si fará una retxa de ferro de un dit de gruix y sera conforme los será señalat y allí ahont sen trauran las pedras de la retxa gran se ni posara un altre retxa conforme la dalt expressada ab sas pedras picadas de tres palms de alt y quarte de ample.

1425 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 403v-404, 29/10/1700

1426 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 187, 27/03/1703

1427 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 429v-430v, 20/10/1706

1428 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 293v-294, 13/08/1707

1429 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 327v-328, 10/09/1707

1430 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 173-173v, 10/05/1708

1431 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 297v-298v, 25/09/1724

[...] la taulada se farà de teula pla posant los cayrats de dos palms de un al altre y dits cayrats han de ser de un palm de alt y tres quarts de gruix y dita taulada ha de ser ben enllatada y enrrajolada posanhi las teulas que carreguian mitg palm la una sobre la altre fenti en dita taulada tortugada ó un canal de llauna al cap de vall conforme al de la altre taulada y si lo de la altre taulada no era be se ha de acomodar, y dits cayrats han de ser de arbre poll...".¹⁴³²

En els reconeixements que es porten a terme dels carrers, places i cases per tal de poder passar la processó, el 1772 s'apunta que "...El texadito, que esta encima del Balcon de la virgen, que es sobre la Puerta del Areny amenaza mucha ruina, y se ha de renovar...".¹⁴³³ Uns anys més tard, el 1777, trobem la capitulació de l'obra per recomposar "...la estacada con su entablonado, que debe de hacerse á inmediacion del empedrado recientemente hecho á la entrada de la Puerta del Areny de dicha Ciudad para preservar el dicho empedrado...".¹⁴³⁴

A finals del segle trobem, en un nou reconeixement de carrers i places pel pas de la processó que "...Debe hacerse nuevo el Pizo del Balcon de la Puerta de Arení...".¹⁴³⁵ uns dies més tard i a partir d'aquest reconeixement portat a terme per Francisco Soriano, l'Ajuntament determina que s'avisí al Governador perquè es portin a terme les degudes obres.¹⁴³⁶

Un altre element arquitectònic que configura aquest tram de perímetre emmurallat, del qual també en tenim notícies constants és la porta de l'Àngel. Una porta oberta en el pany de muralla que va des del pont de Sant Francesc, a la torre del Carme. D'aquest portal en sabem a partir de Marquès i Casanovas que "...la llinda de la porta era un arc de pedra picada al damunt del qual hi havia una gran escultura en mig relleu, que representava l'escut de la ciutat sostingut per dos àngels...".¹⁴³⁷

David Iglésias apunta també que aquest portal va ser construït el 1438 a partir d'un projecte de l'arquitecte Berenguer Cervià. Aquest arquitecte també el va decorar per la part interior, col·locant un bust de Sant Antoni.¹⁴³⁸ És per aquesta raó que no només el trobem documentat com a portal de l'Àngel, sinó que també se'n farà referència com el portal de Sant Antoni, de l'àngel de Sant Antoni o també, en una època més reculada, se l'anomenava portal dels Albadines.

El 1706, 1707 i 1710 es porten a terme pagaments per haver aparedat el portal.¹⁴³⁹

El portal del Carme és un altre dels portals que apareix reforçat en aquest període, amb la

---

1432 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 298v-301, 25/09/1724

1433 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118v-119, 18/06/1772

1434 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 5-10v, 17/01/1777

1435 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 66v-67, 01/06/1798

1436 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 68v, 06/06/1798

1437 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979 pàg. 58

1438 IGLÉSIAS i FRANÇH, D.: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Gironins. Girona, 2003 pàg. 66-67

1439 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 509-501, 30/12/1706

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 343v-344, 14/09/1707

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 168-168v, 05/04/1710

construcció d'un cos de guàrdia. A principis de segle XVIII una casa particular feia aquesta funció "*...Joseph Calvet botiguer de telas de Gerona sinch lliuras per la mitja anyada anticipada comensada als desavuyt de Janer propagat de aquella casa se li ha arrendada situada prop del Portal del Carme, la qual serveix per cuerpo de guardia del tercio de Milanesos...*".¹⁴⁴⁰ A principis de 1710, aquesta casa encara manté les funcions "*...á Joseph Calvet Botiguer de telas de Gerona nou lliuras per una anyada y mitja discorreguda fins lo ultim octubre prop passat de la casa li te esta ciutat arrendada y serveix per cuerpo de guardia quant esta ubert lo Portal del Carme...*".¹⁴⁴¹

El 1727 es porta a terme la visura de les obres de la "*...casilla tambien nuevamente fabricada en la Puerta del Carmen...*",¹⁴⁴² i el 1781 trobem la capitulació de l'obra per tal de fer "*...en la orilla del rio, y camino de salida de la puerta nombrada del Carmen, frente las casas llamadas de Matra, la porcion de entablonado, con estacas de roble para la subsistencia, y manutencion de aquel distrito...*".¹⁴⁴³

Pel que fa referència a obres o arranjaments a les torres de la muralla, durant el 1709, es porten a terme pagaments a "*...Pere Mauri Serrador de Gerona vinty sinch lliuras sis sous per quinse taulons sis cairats y onse arets de fusta de roure ha entregat per haver ensostrat la torra dita del peix en la muralla es a la part de la montanya y las escalas baixan en lo hort de Sant Domingo y torra del Carme per estar alli de guarda en la nit una compañía del Regiment de Naturals desta ciutat...*".¹⁴⁴⁴

També es porten a terme algunes reparacions a la muralla en general. El 1710 trobem pagaments "*...á Pere Mauri serrador de Gerona cent y sis lliuras dos sous á ell degudas ço es noranta una lliura dos sous per trenta vuyt cabirons desavuyt cayrats quatorse canas y mitja de fulla vint y una dotsena de llatas y desaset cayrats que tot ha sevit per fer los passadissos de las falsas baranas, per la escala de la muralla de la merce, y algun poch de muralla de la torre del carme...*"¹⁴⁴⁵ també trobem que s'ha pagat "*...á Baldiri Cussanas fuster de Gerona...*" pel material necessari per tal de construir "*...las baranas des del portal del carme fins al portal del areny...*".¹⁴⁴⁶ El 1711 es porta a terme un altra pagament per "*...baranas se feren en la muralla de la Torre del carme...*".¹⁴⁴⁷

Montserrat Moli apunta que durant el 1718 es va produir un incendi en un magatzem de pólvora i plom, ubicat al centre de la ciutat, en una casa propietat de Joan Oliveras.¹⁴⁴⁸ Per tal de comprovar

1440 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 168v-169, 22/02/1701

1441 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 183v-184, 10/04/1710

1442 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 391-393, 19/12/1727

1443 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 29-34v, 09/02/1781

1444 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 485v-486, 19/09/1709

1445 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 576v-577v, 23/12/1710

1446 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 579-579v, 23/12/1710

1447 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 204v, 21/03/1711

1448 MOLI FRIGOLA, M.: *Arquitectura i urbanisme a Girona durant el segle XVIII. Les propostes il·lustrades de Francisco de Zamora*. Treballs de la Societat Catalana de Geografia, n°15. Juny-desembre 1988 pàg. 74

quin immoble podria ser el que servia de polvorí, hem comprovat el Reial Cadastre de 1716, fet dos anys abans. En aquest moment, Joan Oliveras és propietari de dinou immobles. D'aquests, sis estan ubicats al burg del Mercadal i per tant els podem descartar, ja que s'apunta que l'edifici usat com a magatzem de pólvora i plom estava ubicat al centre de la ciutat. En aquesta zona hi trobem que posseeix dos cases al *carrer den Origa*, una ocupada per un treballador i l'altra hi viu un Porter, una al *carrer Nou* en la qual no hi ha llogater i per tant deduïm que és la que hi viu ell. Dels immobles que configuren el *carrer den Banyoles*, en posseeix quatre, dos ocupats per vídues, un ocupat per un treballador i l'últim hi resideix un soldat de Navarra, i per finalitzar trobem sis edificis al *carrer den Vern* que en són de la seva propietat. D'aquests dos estan deshabitats, altres dos hi viuen porters, un hi viu un *fussiller de la Companyia de Virola*, i a l'última hi habita un treballador. No sabem si en dos anys es podien produir gaires canvis de residents en els immobles o si Joan Oliveras hauria adquirit algun altre habitatge, però aquests són els edificis, de la seva propietat, que podrien ser o fer la funció de magatzem de pólvora.

Les estructures de defensa de la ciutat que ens arriben des de l'època medieval, comencen a ser obsoletes a l'època moderna amb l'aparició i ràpid desenvolupament de l'artilleria. Per aquest motiu, es reconstruiran o refaran les fortificacions seguint l'anomenat Sistema Vauban. S'utilitzaran els baluards per reforçara alguns panys de muralla, es construiran cossos de guàrdia a les portes... En el cas de l'Areny i la Vilanova, veiem la incorporació de dos baluards, un a la zona del convent de la Mercè, i l'altre a la zona de l'areny, a tocar del riu, al principi de la plaça de les Cols. Val a dir, que en aquest pany de muralla les reformes per tal de reforçar el sistema defensiu no seran tant importants com les que es portaran a terme al burg del Mercadal. La zona de l'Areny i Vilanova compta amb la topografia que juga a favor de la defensa de la ciutat, tal i com ja es va utilitzar, en el seu moment, en la construcció de les defenses de la Força Vella. A més, es construeix un seguit de fortificacions, torres de defensa i reductes a les muntanyes més orientals que reforçaran aquesta defensa del murs de la Vilanova.

En aquest moment també es construiran cossos de guàrdia a les portes. En tindrà el portal de l'Areny i el del Carme i veurem com, més que grans obres, el que es porten a terme són arranjaments de major o menor envergadura segons els moments, o en el cas del portals, el tancament o tapiat, en cas de perill de conflicte bèl·lic.

6.8. PROPIETATS MUNICIPALS, SERVEIS I INFRAESTRUCTURES

L'Ajuntament de la ciutat és el propietari d'una sèrie d'immobles destinats a oferir diferents serveis. Entre els edificis que acullen aquests serveis hi trobem la Casa de la Ciutat, l'Estudi General i el

Pallol. Aquest últim, tal i com ja hem vist, posteriorment, durant la segona meitat del segle XVIII, serà reconvertit en el Teatre de Comèdies.

Pel que fa referència als serveis que s'ofereixen des del Comú, veurem el que s'anomena el pes de la palla i el carbó, la zona on hi havia les mesures municipals,...

I per acabar, al parlar de les infraestructures, ho farem de la xarxa de clavegueram i de l'empedrat dels carrers. Val a dir, que també podríem fer referència als ponts i les palanques, però d'aquests en parlarem en el capítol del burg del Mercadal.

Pel que fa referència a l'edifici de la Casa de la Ciutat, podem dir que en el segle XIII, en aquell indret hi trobàvem ubicat el que s'anomenava el Casal dels Bordils. Aquesta propietat ocupava part de l'espai on hi trobarem, posteriorment, les dependències municipals. A finals del segle XIV aquesta casa passarà a ser propietat de la família dels Santdionís i el 1396 va ser venuda als Jurats de la ciutat, que hi van construir el primer Ajuntament.¹⁴⁴⁹

S'ha de tenir en compte que serà a partir de la segona meitat del segle XIII que govern comunal necessitarà un edifici propi, ja que inicialment es reuniran en els temples de la ciutat. Pel que fa a la ciutat de Girona, es reunien força sovint al convent de framenors, i amb menys regularitat, al convent dels dominics o en algun domicili particular.

A finals del segle XIV, s'adquirirà un immoble a la plaça del Vi i aquest, amb el pas del temps, s'anirà eixamplant fins esdevenir l'edifici que ens arribarà a l'època moderna.

El 1556 es va instal·lar, al costat nord de l'edifici, la Taula de Canvi de la ciutat, concedida per la Reina Maria el 1443. A partir d'aquest moment, es portarà a terme una renovació de l'estructura de l'edifici (durant els anys 1567 i 1568), i una altra gran reforma es portarà a terme entre el 1604 i el 1605.

Les afrontacions de l'edifici l'any 1535, varien força de les del 1716, ja que en aquesta última data, aquesta zona de la ciutat ja està més urbanitzada. El 1535, per la seva banda nord, afronta, igual que la sud, amb edificis de vivendes i amb vergers o horts d'aquestes propietats. Per la seva banda de llevant, afronta amb vergers i horts i un camí sense nom concret que al segle XVIII ja haurà desaparegut. Per la banda occidental, hi limita la plaça del Vi. Pel que fa referència als límits del immoble de l'any 1716, són els següents. Per la banda de tramuntana limita amb la casa de Don Josep de Raset, una propietat més fonda que ample amb un extens pati, hort o verger, amb el qual i per la seva forma també hi limitarà per la seva banda de llevant, on hi haurà instal·lat, sortint de la cantonada sud-est, l'edifici del Pallol. Per la banda meridional, la casa i hort o verger de Don Ramon de Xammar i per acabar, en la seva banda oriental, dóna, com el 1535, a la plaça del Vi.

1449 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^e i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 42

Pel que fa referència a la seva estructura, el 1716 està configurat a partir d'un edifici més o menys rectangular, amb més profunditat que llargada, i consta d'un pati del qual, en el seu angle sud-est hi ha l'enllaç amb l'edifici del Pallol.

L'estructura de l'edifici de l'any 1535 serà un xic més diferent, amb una configuració en forma de L invertida.

El 1735 acorden "...hazer diferentes obras y reparos en esta casa del Comun y entre otras enladrillar de nuevo esta Pieza Capitular y su antesala...".¹⁴⁵⁰ Sembla ser però que aquestes obres afectaran l'interior de l'immoble.

Hem parlat de la Taula de Canvi, ubicada a la part esquerra de la Casa de la Ciutat, incorporada a l'edifici a mitjans segle XVI. Anomenada també de Comuns Dipòsits de la Ciutat, va ser concedida per privilegi reial de la reina Maria, lloctinent del rei Alfons el Magnànim a principis del 1448. No es porta a la pràctica fins el 1568, convertint-se en la clau de la gestió municipal, però va anar declinant fins que el 1738 va tancar amb un gran dèficit. A partir d'aquest moment l'edifici formarà part dels immobles que pertanyen al Comú i la trobarem, moltes vegades pendent de llogar "*Arriendo de la casa grande del Administrador de la antigua Tabla*".¹⁴⁵¹

Anteriorment però, es documenten notícies de l'immoble, com les del 1732 quan s'hi porta a terme una important reforma. A finals del mes de gener, es porta a terme un reconeixement de l'estat de l'edifici, fet pel mestre de cases Pere Grau i pel fuster Joan Cabanas. En aquest document s'apunta que les obres o arranjaments que s'hi ha de portar a terme, majoritàriament afectaran al interior del immoble.¹⁴⁵² Després d'aquesta relació d'obres que s'han de portar a terme, trobem documentada la capitulació de les obres, que afectaran més que res l'interior i no repercutiran a l'exterior a excepció de la teulada.¹⁴⁵³ A mitjans mes de febrer d'aquest mateix any, tenim notícies del mal estat d'un arc, interior, de la casa de la administració.¹⁴⁵⁴ A finals del mes de març es portarà a terme un nou reconeixement, aquesta vegada de les obres que s'hi han portat a terme a partir d'una nova capitulació.¹⁴⁵⁵ El resultat de les intervencions és satisfactori, per tant, també trobarem registrat el pagament de les obres.¹⁴⁵⁶ En el mes d'abril trobem el pagament per desfer l'arc i per portar-hi a terme altres arranjaments.¹⁴⁵⁷

A la Casa de la Ciutat, hi trobem també la capella de Sant Miquel, ubicada a l'angle sud-est. Al davant i als costats hi tenia els jardins de la casa del Consell, al davant també hi tenia el pou. En

---

1450 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 373-374v, 16/09/1735

1451 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 1-2v, 22/01/1798

1452 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 57-60v, 28/01/1732

1453 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 60v-63v, 28/01/1732

1454 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 93v-94, 15/02/1732

1455 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 129v-130, 28/03/1732

1456 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 130v-131, 29/03/1732

1457 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 139v, 07/04/1732

farem una pinzellada sense aprofundir-hi, ja que aquesta ocupa una part dintre l'immoble, i per tant no afectarà a l'edifici de la Casa del Consell, ni a l'entremat urbà. Segons Lluís Batlle, les obres es van iniciar en un principi a mitjans del segle XV, però no passarà de projecte ja que es veurà interromput per la Guerra Civil Catalana. El 1493 es destinen diferents partides de diners per "*...la obra de la capella qui es comensada e es construeix dins la casa del Consell de la dita ciutat...*".¹⁴⁵⁸ Sembla ser que després d'una nova interrupció reprenen les obres els mestres de cases Esteve Bonet i Antonio Gadre. El 1498 ja devia estar acabada perquè apareix referenciada en l'inventari de la Casa del Consell d'aquell any.¹⁴⁵⁹

Segons Lluís Batlle, a principis del segle XVI es treu un dintell de la porta d'entrada a la capella, fet en pedra de Girona, policromada, que representa a dos àngels que sostenen un escut de la ciutat. El gener del 1616 trobem documentada la capitulació de les obres del nou portal. Obra que serà guanyada per l'escultor o picapedrer Francisco Fuster. Aquest nou portal havia de ser traçat seguint el model de Sant Martí Sacosta. A finals d'aquest any es construeix la porta i durant el 1617 i 1618 es porten a terme obres interiors.¹⁴⁶⁰

El 1701 el mestre de cases Joan Oliveras percep un pagament per arranjar "*...les parets i padrissos de la entrada, pati i de la capella de Sant Miquel de esta casa i enlluir dita capella i embroquerar les demes parets...*".¹⁴⁶¹

El regidor Antoni Boher i Palliser, el 1785 denúncia el mal estat de la capella de Sant Miquel degut la poca cura que se'n té. Es determina que es portin a terme totes les reparacions necessàries. Tot fa pensar que l'actuació es portarà a terme a l'interior de l'edifici i que seran obres menors.¹⁴⁶²

El 1791 la paret de la capella que dóna a la casa de Salvador Puig, nou propietari de la casa Xammar, es troba en mal estat i a canvi de la venda d'un tros de terreny de l'Ajuntament, Salvador Puig proposa, entre altres arranjaments, refer aquest mur.¹⁴⁶³

Un altre immoble que forma part d'aquests edificis propietat del comú i que es veurà molt transformat durant aquest període serà l'edifici del Pallol o del magatzem del gra. Aquest immoble forma part del conjunt d'edificis que configuren el recinte de l'Ajuntament o de la Casa de la Ciutat. Es tracta d'un gran edifici, de planta molt irregular, que s'obra a l'angle sud-est del pati o jardí de la

---

1458 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.39 i 98, 1493 segons BATLLE i PRATS, Ll.: *La antigua capilla de San Miguel de la casa de la ciudad*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 20. Girona, 1970 pàg. 318

1459 BATLLE i PARTS, Ll.: *La casa del Concell de Gerona en 1498*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 20. Girona, 1970 pàg. 373-381

1460 Segons BATLLE i PRATS, Ll.: *La antigua capilla de San Miguel de la casa de la ciudad*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 20. Girona, 1970 pàg. 320-322

1461 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.229 i 320v, 1701 segons BATLLE i PRATS, Ll.: *La antigua capilla de San Miguel de la casa de la ciudad*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 20. Girona, 1970 pàg. 322

1462 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 69v-70, 18/04/1785

1463 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 16-16v, 28/01/1791

Casa de la Ciutat i s'estén al llarg del carrer que s'anomena del Pallol, el qual limitarà amb l'edifici pel costat est, mentre que el carrer Nou, en serà el seu límit sud. Per tant, l'immoble traurà façana per l'est al carrer del Pallol i pel sud pel carrer Nou.

En l'Estima del 1535, encara no apareix documentat aquest edifici, sinó que en el lloc on estarà ubicat hi trobem una sèrie d'habitatges. No he pogut esbrinar en quin any es construeix el Pallol o el magatzem de gra en aquest indret determinat, però sí sabem que serà durant l'època moderna.

El 1701, apareix documentat en una concessió de llicència per fer balcons en una casa ubicada "*...en lo capdemunt del carrer nou...*" i el balcó ha de donar "*...davant del Pallol de dita ciutat...*".¹⁴⁶⁴ El 1711 trobem que es fa un pagament al mestre de cases Joan Oliveras "*...per haver adobada la teulada del Pallol...*",¹⁴⁶⁵ una nova partida de diners destinada al mateix mestre de cases, ens informa que la teulada del Pallol estava en mal estat per "*...aberse espatllar tot lo pedit a ocasio del Siti proxim passat...*".¹⁴⁶⁶

El 1738 ja apareix referenciat en una relació portada a terme per tal de determinar els edificis del Comú que en fa ús l'exèrcit: "*...El Almazén que antes servia para el Posito de los Granos de la ciudad [...] respecto que de ahora y des del año mil setecientos y onze á esta parte sirven los dichos Almazenes y casas para la Real Artilleria...*".¹⁴⁶⁷

El 1769 trobem l'inici del que serà l'embrió del Teatre Municipal de la Ciutat. El primer teatre de Girona s'anomenarà *Teatro de Comedias* i s'instal·larà a l'edifici del Pallol, després d'una reconversió de l'immoble. En aquest moment trobem que el Governador i Corregidor permet al Comú "*...apropiarse del edificio publico, ó casa llamada del Pallol, que sirve de Almazén de Guerra, desmontar la mucha elevacion de el dejandolo solo en el primer piso, sacando de el, y colocando á la otra casa, que esta inmediata, los peltrechos, que en el existen gastando en el mismo para obras de reparo hasta la cantidad de ciento, y cinquenta libras Cathalanas de los propios, y destinando despues el dicho edificio para teatro publico de Comedias...*"¹⁴⁶⁸ i en aquest mateix any trobem documentat el remat de l'obra per "*desmontar y recomponer*" el Pallol, usat com a magatzem d'artilleria, que serà adjudicat a Ignasi Albrador. D'aquesta capitulació de les obres, observem les intervencions que s'han de portar a terme a l'exterior. Veiem que inicialment haurà de "*...desfer todas las teuladas de dit pallol todas las parets, que se troban sobre lo pis, que vuy se troba, que demostra la planta. Tots los pilans de pedra picada, que sustentan dita taulada, com y tambe lo simbori, ó torre que se troba en dit pallol [...] la paret ques troba al portal de la part de mitg dia de dit pallol...*" després de desmuntar la planta de l'edifici, s'haurà de reconstruir la teulada

1464 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 272v-273, 21/04/1701

1465 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 264, 19/05/1711

1466 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 272v-273, 30/05/1711

1467 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 110v-112, abril/1738

1468 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 192v-194, 02/10/1769

"...posantla ab los mateixos bassants, que vuy se troban abans mes que menos, y ferhi alrededor un arch com vuy se troba emblanquinar los rajols de la part de sota y rejuntarlos de la part de sobre, y posant un poch de morter en cada una de ditas canals á dos teulas sobre al rafach, y á una teula à la carena per part com y tambe enmorterar las cubiertas sobre ditas teulas y la carena...". Pel que fa referència a les obertures, les finestres i reixes del pis superior del pallol "...las deurá posar i fer avenir á las tres per part de las finestras, ó retxas de baix de dit Pallol, y si hi falta ó se ha de acomodar en ellas alguna cosa ho deguia añadir y acomodar [...] havent ell de tapar las restants finestras, ó retxas de baix ab un enba senzill de part de dins de dit Pallol, y rejuntarho..." Els balcons que donen a la part sud i nord, els haurà de "...aparedar de pedra, y cals [...] al mateix gruix de la paret las oberturas de dits balcons...". Al portal principal haurà de "...tornar a pujar la clau, y una pesa de troba á cada costat fins a seguir son siscol..." també haurà de "...arrencar la reixa se troba en una finestra sobre lo portal principal de dit Pallol, y aparedar de pedra y cals la abertura de dita finestra al mateix gruix de la paret...". Pel que fa referència a la porta de fusta se li encarrega que escapci la porta fins "...á un palm mes alt del forrallat..." i la porta ha de ser "...encastada ab cua de la de la araneta com, y tambe la barramenta de dita Porta la haura de remendar tota [...] y remendar la Porta del Portal de dit Pallol a la part de mitg dia tot lo que sia necessari, y posarhi clau que pugua tencar y obrir be...". Finalment, les parets fetes noves les haurà de "rebatrer y enlliscar".¹⁴⁶⁹

El 1784 tornem a trobar documentades notícies referents al Teatre de Comèdies. En aquest moment, es volen portar a terme reformes interiors, és a dir, la construcció de *palcos*.¹⁴⁷⁰

Tres anys més tard es pretén ampliar l'immoble construït un segon pis, per tal d'ubicar-hi les escoles de llatinitat, primeres lletres i dibuix, a més de l'habitatge dels mestres, consistents en un parell d'habitacions,¹⁴⁷¹ sembla ser, però, que no s'arriba a portar a terme.

L'any 1792 el Comú rep l'ordre del Governador perquè es desocupi el Teatre de Comèdies per tal de poder allotjar la tropa que ocupa altres casernes que s'han d'arranjar. L'Ajuntament rebutjarà l'ordre al·legant que l'edifici del Teatre de Comèdies no forma part dels edificis militars de la ciutat i no estan obligats a cedir-lo.¹⁴⁷² Però en aquesta mateixa dècada, el 1793, trobem documentat aquest immoble com a hospital militar.¹⁴⁷³

1469 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101-106v, 16/11/1769

1470 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 146, 10/09/1784

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 151v-152, 15/09/1784

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 135-137v, 11/10/1784

1471 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 5-6, 05/01/1787 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 178-179

1472 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 148-149, 14/12/1792

1473 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 154v-155, 26/11/1793

El 1798 el teatre torna a necessitar obres degut a la seva etapa com a hospital militar, és per aquest motiu que es porta a terme una nova capitulació de les obres. En aquest document s'apunta que entre els molts arranjaments que s'han de portar a terme, majoritàriament a l'interior, serà necessari desmuntar la teulada i posteriorment tornar-la a construir, seguint les indicacions oportunes.¹⁴⁷⁴ Aquest edifici continuarà en funcionament fins el 1857.

Un altre servei públic ubicat a la zona de l'Areny, seran les anomenades mesures de la ciutat. A la primera meitat del segle XIV apareix documentada la pedra de les mesures del gra, a l'areny del riu Onyar, en la zona que posteriorment esdevindrà carrer de l'Argenteria, a tocar de les voltes de la plaça de les Cols. En l'Estima de 1535 encara romanen en la mateixa zona, entre el límit de la plaça dels Raïms, posteriorment carrer de l'Argenteria, i la plaça de les Cols. Es parla en aquest moment de mesures i pesos oficials de la ciutat, no només de mesures del gra. En el Reial Cadastre de 1716 encara es trobem documentades en aquesta zona, ara ja en l'anomenat carrer de l'Argenteria. De l'any 1725 ens vénen documentades notícies a partir del mal estat en què es troben els pilars que sostenen els habitatges edificats sobre les mesures del gra: "*...vistos y reconozidos los Pilares de los quartos de las casas de Gileno Martorell Mercader y de Praxedis Prats mujer de Franco Prats sombrarero de la dicha ciudad que se hallan fabricados sobre las medidas de los granos a la entrada de la Calle de los Plateros saliendo de la Plaza llamada de las coles de la dicha ciudad y cubren las dichas medidas hemos hallado que ademas de ser la dicha obra muy peligrosa los dichos Pilares han hecho nuevo movimiento y se ha nuevamente aumetado el peligro de la dicha obra á causa de haverse removidas las piedras que se han removidas por el nuevo empedrado que se havia de hazer bajo las dichas medidas y somos de sentir que para evitar el dicho peligro se necessita de proveherse de prompto remedio, y que se deven prontamente apuntar todos los sostres de los dichos quartos dirruirse los dichos Pilares y hazerse aquellos nuevos con los simientos de la dicha...*".¹⁴⁷⁵ Una carta del Governador adreçada al Comú, els insta a no deixar tornar a construir cap habitatge sobre aquestes mesures.¹⁴⁷⁶ A partir d'aquest moment comencen les disputes entre el Governador i el Comú per tal de determinar si s'han de reconstruir els pilars i els habitatges edificats sobre les mesures de la ciutat o no. El juliol de 1725 es documenta que s'han enderrocat les cambres que hi havia sobre les mesures de la ciutat¹⁴⁷⁷ i a finals d'aquest mateix any, també es fa referència al mal estat dels habitatges en general, els qual, en part, carregaven sobre les mesures de la ciutat.¹⁴⁷⁸

1474 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 73-76v, 15/11/1798 també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 179

1475 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 33v-34v, 25/01/1725

1476 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 35-35v, 25/01/1725

1477 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 212-212v, 03/07/1725

1478 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 312v-314, 23/11/1725

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 314-315, 27/11/1725

Al carrer del Pes de la Palla, a tocar del pont de Sant Francesc, hi apareix documentada la casa del pes del carbó i del pes de la palla. Aquests immobles eren propietat de la ciutat i es llogaven durant un temps determinat per tal que el llogater s'ocupés d'unes funcions determinades (pesar la palla o el carbó que entrava a la ciutat). El Reial Cadastre de 1716 documenta com a pesador del pes de carbó, Hiacinto Ribas, que a més de la tasca de pesador, apareix registrat com a pintor.

Una notícia del 1707 apunta que s'han portat a terme "*...obras necessarias fetas en lo aposento te esta ciutat prop lo Portal de Sant Antoni que antes era lo pes de la palla en lo qual te dit mestre son estudi...*".¹⁴⁷⁹ Per tant, la casa del pes de la palla ja no estava en funcionament en aquest moment, sinó que s'hi allotjava un mestre que ho havia transformat en una escola. El que sí que apareix documentat és "*...la casa te esta ciutat y habita lo Pesador del pes de la farina y carbo situada en lo cap del Pont de Sant Francesch...*"¹⁴⁸⁰ que en aquell any de 1709, s'hi porten a terme una sèrie d'arranjaments que no apareixen especificats.

Aquesta casa va apareixent referenciada durant el llarg del segle XVIII, ja que, periòdicament es posada a subhasta pública per tal d'aconseguir-ne un llogater. El 1799 apareix en una relació de cases que té el Comú i que es vol vendre, juntament amb la casa del pes de la palla.¹⁴⁸¹

L'Estudi General, serà un altre dels edificis de serveis importants en aquest moment. L'any 1446 es rep la concessió reial, però degut a la Guerra Civil Catalana (1462-1472), la inestabilitat social i la crisi econòmica, no es portarà a terme fins el 1561, moment en el que es posarà la primera pedra de la nova construcció. El 1560 encara s'havien d'adquirir els terrenys, però la manca de fons farà que, durant aquell any es posin les bases per a poder reunir la suma suficient per poder començar l'obra. Segons Torroella,¹⁴⁸² el 1561 es van adquirir uns terrenys que van considerar ben ubicats, ja que es localitzaven a la zona del burg de la Vilanova, a tocar la porta Rufina. Aquests terrenys eren dos horts propietat del canonge Mossèn Miquel Alrrà i del beneficiat Francisco Vidal. Un cop adquirits els terrenys el dia 4 de desembre es va posar la primera pedra i va començar l'obra.

Torroella apunta també que durant el mateix mes de desembre "*...va vendre una casa y certs patis, y donaren permis pera aparedar uns carrerons que donavan al edifici [...] Tot pera embellir al lloch y ajudar á costejar els gastos del aixecament del edifici...*". També apunta que s'havia adquirit més terreny de l'hort o verger dels frares dominics.¹⁴⁸³ La construcció de l'edifici de l'Estudi General continuava però de forma molt lenta, rebent algun donatiu privat, com el que apareix documentat el 1569 del Doctor Ivo Ornós, que va donar 744 lliures barceloneses per finançar l'obra de l'immoble

---

1479 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 418v-149, 01/12/1707

1480 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 538v, 09/11/1709

1481 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 45-46v, 20/09/1799

1482 TORROELLA, J. B.: *El Estudi General ó Universitat Literaria de Girona*. Imperès per Impremta y Llibreria de P.Torres. Girona, 1906 pàg. 42

1483 Ídem pàg. 43-44

de l'Estudi General que estava en procés de construcció.¹⁴⁸⁴ El 1570 es porta a terme el pagament de la pedra i les motlures del portal i del treball d'escultura dels escuts de la ciutat i del rei, fets per Onofre Enrich i que van ser col·locats sobre la porta principal¹⁴⁸⁵.

El 1572 s'inicien les classes en la part de l'edifici que ja està acabada, i per tant, es va habilitar aquesta part per tal de poder iniciar les classes. Les obres però van continuar primer per acabar l'edifici i més tard per engrandir-lo (aules, horts i patis...), tot i que aquest fet no va estar mancat de interrupcions o d'alentiment de les obres, normalment per manca o escassetesa de fons.

A més de la construcció de l'edifici de l'Estudi General, a principis del 1600, concretament durant el 1607, el Comú porta a terme una serie de reformes a l'entorn de l'edifici per potenciar l'embelliment de la zona. En aquest moment es procedeix a la compra d'un hort ubicat davant l'edifici per tal d'ampliar el camí que passava per allà.

Una nova construcció que es promou també a principis del XVII serà l'edificació d'una capella, beneïda el 1609 pel bisbe Arévalo de Zuazo. El titular de la qual va ser Sant Lluc. El bisbe Zuazo va fer un donatiu en aquest mateix any per tal d'anivellar el solar i terraplanar la plaça o rambla davant de l'edifici. Després de moltes interrupcions, es porta a terme el remat de les obres per embellir la rambla de Sant Domènec.¹⁴⁸⁶

El 1702 apareixen pagaments per haver "... de tornar fer un tros de volta á la entrada de la Universitat dels Estudis Generals..."¹⁴⁸⁷ i durant l'any 1705 s'hi documenten més obres, però sense especificar-les.¹⁴⁸⁸

El 1709 l'edifici de l'Estudi General és utilitzat com a caserna "...las Aulas de la Universitat dels Studis Generals desta ciutat per haver estat aquellas ocupadas en part del corrent any per part de la guarnicio de esta Plaça...".¹⁴⁸⁹ A partir d'aquest moment apareix usada com a caserna, tot i que hi ha autors que apunten que és a partir de 1723, com a conseqüència del Decret de Nova Planta.

El 1711 tenim notícies de l'estat de la capella de Sant Lluc "...la Capella de Sant Lluch constuhida dins la Universitat literalia dels Estudis Generals desta ciutat se ha representat que, á ocasio de unas Bombas caygueran en unas casas que son molt serca de dita Capella ha cayguda part de la volta de dita capella que es precis haverse de adobarse fer molt factible lo haverse de tornar fer

---

1484 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 33, 1569 segons TORROELLA, J. B.: *El Estudi General ó Universitat Literaria de Girona*. Imperès per Impremta y Llibreria de P.Torres. Girona, 1906 pàg. 44

1485 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 88v, 1570

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 102, 1570

segons TORROELLA, J. B.: *El Estudi General ó Universitat Literaria de Girona*. Imperès per Impremta y Llibreria de P.Torres. Girona, 1906 pàg. 44

1486 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 474v-476, 14/07/1701 també a TORROELLA, J. B.: *El Estudi General ó Universitat Literaria de Girona*. Imperès per Impremta y Llibreria de P.Torres. Girona, 1906 pàg. 44

1487 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 95, 21/01/1702

1488 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 310v, 01/09/1705

1489 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 617v-618, 24/12/1709

*tota dita volta...".*¹⁴⁹⁰

Si parlem d'infraestructures, hem de parlar també de la xarxa de clavegueram. Ja hem vist en altres capítols el seu funcionament: les conduccions principals, o els conductes mestres, són instal·lats i mantinguts per l'Ajuntament, mentre que les conduccions secundàries, són construïdes i mantingudes pels habitants del carrer, els quals es beneficien del seu funcionament. En aquest capítol veurem que aquesta xarxa de clavegueram va a desguassar o a morir a l'areny de l'Onyar, des d'on aboca les aigües negres al riu "*...lo canyo de tres clavagueras es á saber des del cami Real es devant del Portal del areny fins á traurer la bruticia al arenal del Riu de onyar...*".¹⁴⁹¹

El 1710 trobem un pagament per "*...haver obert un rech del Portal del areny per escorar las inmundicias de una clavaguera...*".¹⁴⁹²

L'any 1728 trobem la capitulació construcció i reconeixement de la construcció d'una claveguera que anava des de l'edifici dels Estudis Generals, usats com a caserna, fins a la plaça de l'Oli, on hi havia una de les clavegueres mestres. Les característiques que ha de tenir aquesta obra les expressa la capitulació de la qual n'extraïem que "*...des de la Porta de la casa del dit Andreu y encara una cana mes baix fins á las comunas del dit quartel dels Estudis se han de fer cent cinquanta y sis canas de clavaguera feta de la forma seguent: la dita clavaguera se ha de fer de dos palms en quadro ço es de llum ab unas parets de cada costat de un palm y mitg de ample en raholada y coberta de llosas que lo menos tinquian tres quarts de gruix y que carreguian tres quarts per costat y per de dins de dita clavaguera se ha de rebatrer á pedra vista fentse tot á satisfacio del que cuydara de la obra.*

[...] *Per fer la dita clavaguera se ha de obrir lo dit terreno fins á quatre palms de fondo y singu de ampla per poder fer la dita clavaguera conforme esta dalt expossat ben entes que al principi que be comensará la dita clavaguera devant la casa de dit Andreu. Se pendrá la amplaria y fundaria que la bella que se troba y se anirá proseguint ço es de la fundaria y no de la amplaria fins alli ahont se tindra pendre los dos palms en quadro de dita clavaguera y tambe dalt á la escala que la clabaguera hi [illegible] conforme los será Señalat y en dos ó tres parts en lo districte de dita clavaguera ques troban pixaners se farán uns trossos de clavaguera fetas ab dos ó tres pedras picadas conforme los sera señalat fentse tot á satisfació del qui cuydará de la obra.*

[...] *dalt en las comunas del dit quartel la boca de la clabaguera se ha de fer de dotse palms de ample ab una paret al mitg per poder tenir las llosas y en una cana mes baix la boca de la clavaguera ha de tenir vuyt palms de ample y despues anant disminuint poch á poch fins als dos palms en quadro y dins del hort ó detras de la Iglesia de St Lluch la dita clavaguera se ha de fer*

1490 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 364-364v, 26/10/1711

1491 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 296, 16/06/1703

1492 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 265, 07/06/1710

fonda y ampla fins á trobar lo nibel del pas ó plasseta del dit quartel és á dir clavaguera franca y després de esser feta la dita clavaguera se ha de tornar lo terreno della y altura si las [illegible] conforme lo troban com es tornaro terraplenar, empedrar fer la escala y acomodar lo portal dels Estudis fents tot á satisfacio del qui cuydara de la obra.

[...] tota la terra que traurá de la dita clavaguera la aportaran fora de ciutat y en cas la vullen aprofitar per posar lo terreno igual afi de poder fer embocar tota la aigua que cau dins los horts dels Estudis á las bocas de la clavaguera la posan aprofitar com se vol ques faria de fer entrar dita Aygua no tantsolament al embocador de dita clavaguera si y tambe detras la muralla de la Iglesia de St Lluch y dit terreno se troba detars de dita Iglesia y en cas lo dit mestre no volgues aprofitar la dita terre en dit efecte que hage de escampar la dita terra [illegible] als entorns de alls ahont se deu fer la clavaguera [illegible] del dit mestre fer per manera que las ayguas se degan embocar a la boca de la clavaguera entre mitg ó cantonada de la Iglesia ó Capella de St Lluch y lo quartel [...] y tambe se hagen de fer dos canas de paret per poder millos sustenir las ayguas y que entrian dins dita clabaguera ben entes que en cas que en tota la excabacio de dita clavaguera se trobas pedra viua á part de ella se ha destar ab las mateixas obligacions dalt expressadas de ferla fonda y ample y tambe quant sie al cas que dita clavaguera se faciá lo pou ques troba en ditas comunas se hage de escurar com y tambe la calvaguera vella ques trobará [...] que la dalt dita clavaguera [illegible] comensar dos canas mes endedins de la boca de la clavaguera mestre de la Plassa del oli ab las mateixas perfeccions dalt expressadas fentse conforme los será asseñalat y en la dita distancia de clavaguera ço es la distancia de tot lo carrer se hagen de posar las pedras ó llosas de un palm de gruix ben bastant y tambe que dita distancia de dit carrer se hage de tornar empedrar per lo empedrador frances [...] y que se hage de estar ab las mateixas condicions dalt expressadas en la tabba...".¹⁴⁹³ El reconeixement de les obres es portarà a terme el 1729.¹⁴⁹⁴

Durant tot el segle XVIII trobem concessions de llicències per a la construcció de clavegueres, com per exemple la que recollia les immundícies de les cases dels veïns dels carrers del Pallol, de Sant Josep i de l'Escala d'en Mora,¹⁴⁹⁵ un altre exemple el trobem en la petició de llicència per la construcció d'una claveguera al carrer de les Pescaderies Velles i per unir-la amb la que transcorre per la plaça de les Cols i des d'aquí, desemboca a l'Onyar.¹⁴⁹⁶ El 1759 trobem una petició a l'Ajuntament per poder ampliar un conducte de claveguera, a la plaça de l'Oli, ja que, per la seva grandària no li és possible engolir tota l'aigua de la pluja i les aigües negres¹⁴⁹⁷ i el 1797 tornem a trobar una altra llicència concedida per ampliar un altre conducte, aquest ubicat a les voltes dels

1493 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 344v-347v, 27/09/1728

1494 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 72-72v, 07/02/1729

1495 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 89-91, 14/04/1741

1496 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 191-191v, 11/09/1744

1497 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 138v-139v, 30/04/1759

EsparTERS.¹⁴⁹⁸

Pel que fa referència a la recomposició dels carrers, trobem que en aquest moment es porten a terme diferents intervencions per tal d'embellir la ciutat. Entre elles trobem a millora del sector de la plaça del Vi el 1488, en aquell moment anomenada plaça de les Albergueries i el carrer dels Ciutadans, que coincideix amb les reformes de la casa de la ciutat. En aquest moment es van enderrocar envans i cases la de plaça que tapaven l'entrada del carrer dels Ciutadans i del mateix carrer es van enderrocar porxos que en dificultaven la circulació. El 1503 es va començar a empedrar el carrer. Aquest procés d'embelliment a partir de diferents intervencions urbanes per millorar la ciutat i el seu teixit urbà continua durant el segle XVI.

Una altra actuació portada a terme que afecta l'urbanisme d'aquesta zona de l'Areny i la Vilanova, és la llicència concedida el 1574 pel batlle reial de Girona als jurats de la ciutat, per tal de poder enderrocar un tros de muralla que hi havia a un extrem de la plaça de les Cols que tenia unes taules de carnisseria adossades i tornar a refer la muralla uns tretze metres en direcció al riu per tal de fer més llarga la plaça.

Tal i com hem vist en parlar dels carrers, el 1701 es porten a terme unes obres per terraplanar i arranjar els esglaons que donen accés al convent dels predicadors. En aquesta obra també s'inclou millorar la part del traçat de la pujada de Sant Domènec que toca a la rambla que porta el mateix nom.¹⁴⁹⁹ Aquest mateix any trobem documentat també l'arranjament del carrer que va del convent del Carme a Sant Martí Sacosta.¹⁵⁰⁰ El 1724 es porten a terme els empedrats de diferents carrers ubicats a l'Areny, com la zona de la porta de l'Areny, el carrer de l'Argenteria, la plaça de les Cols...¹⁵⁰¹ El 1725 es porta a terme l'empedrat de "*...el terreno que es delante de la carniceria de la Plaza de las Cols, Puerta del Areny...*",¹⁵⁰² també es porta a terme l'empedrat del carrer de la Cort Reial i de l'Argenteria.¹⁵⁰³

Pocs anys més tard trobem l'empedrat del que anomenen pujada del Carme, anomenada també pujada de Sant Martí,¹⁵⁰⁴ l'any 1732 trobem documentat un pagament per haver empedrat la plaça del Vi,¹⁵⁰⁵ a finals dels anys 30 trobem la capitulació de l'empedrat des de les peixateries noves al portal del Carme.¹⁵⁰⁶ El 1755 es documenta la necessitat d'empedrar de la pujada de la Mercè¹⁵⁰⁷ i la

---

1498 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 50v-51, 10/05/1797

1499 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 474v-476, 14/07/1701

1500 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 802, 08/11/1701

1501 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 380-380v, 21/11/1724

1502 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 7, 03/01/1725

1503 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 35-35v, 26/01/1725

1504 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 198v-199, 24/05/1728

1505 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 341-342v, 12/09/1732

1506 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 271-275v, 16/12/1739

1507 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 10v-11, 13/01/1755

capitulació de les obres.¹⁵⁰⁸

I tot i que durant el 1781 es porta a terme l'enllosat de la plaça de les Cols¹⁵⁰⁹ a finals del segle XVIII, s'apunta la necessitat d'empedrar la plaça de les cols¹⁵¹⁰ i es documenten les divergències sobre el tipus d'empedrat.¹⁵¹¹

Per tant, a l'època moderna trobem que l'edifici de la Casa de la Ciutat es reforma, però sobretot a nivell d'interior. S'hi annexionen la Taula de Comuns Dipòsits i el Pallol que posteriorment serà convertit en el Teatre de Comèdies. També serà l'època de la construcció i evolució de l'Estudi General, tot i que la seva vida com a bressol del saber serà curta. Tant el Pallol com l'Estudi General, seran cedits pel Comú a l'exèrcit per tal de reconvertir-los, en caserna l'Estudi General, i en magatzem d'artilleria i posteriorment hospital militar el Pallol.

Pel que fa als serveis, a la zona del burg de l'Areny trobarem ubicades les mesures de la ciutat i la casa del pes del carbó.

La xarxa de clavegueram creix molt en aquest moments, tant pel que fa referència a la zona del burg de l'Areny com a la zona de la Vilanova. Als conductes mestres s'hi adhereixen un seguit de conductes secundaris finançats i mantinguts pels veïns que es beneficien dels seus serveis. L'empedrat dels carrers també és un servei que porta a terme el Comú, moltes vegades obligats pel Governador, però que com la xarxa de clavegueram, és finançada pel poble, més concretament pels veïns del carrer en el qual s'hi porten a terme les millores.

6.9. RESUM

La zona dels burgs de l'Areny i la Vilanova són unes àrees de població que s'estenen a partir de l'entrada de l'Onyar, o sud, del recinte de la Força Vella i a través de diversos camins d'origen antic. Com hem vist són dos burgs completament diferents, al burg de l'Areny hi trobem el que serà tota la zona comercial de la ciutat, esdevenint el seu motor econòmic. Atrètes per aquest nou burg, les classes benestants s'assentaran també en aquesta zona i hi construiran els seus palaus o casals. Com a conseqüència de l'establiment de les residències de les principals famílies de la ciutat a la zona de l'Areny, totes aquelles activitats comercials i econòmiques de les quals en són els majors consumidors també les trobarem establertes en aquesta àrea (sector administratiu i comerç especialitzat).

Per contrapartida, a l'àrea de la Vilanova, trobem encara un paisatge semiurbà o ruralitzat, que

---

1508 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 11-14, 13/01/1755

1509 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 103v-104v, 21/03/1781

1510 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 32-32v, 22/03/1796

1511 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 71v-72, 08/06/1796

facilitarà la fundació de grans convents i monestirs, edificis que representaran els grans ordes religiosos en diferents moments, com per exemple, el convent de Sant Domènec o el de la Mercè.

Aquesta diferència entre un i altre burg, es veurà també reflectida en la nomenclatura dels carrers. Mentre que els carrers de la zona de l'Areny fan referència a oficis (carrer de la Sabateria Vella), a mercats que s'hi estableixen (plaça de les Cols), a edificis (carrer de la Cort Reial) o a estaments socials (Carrer dels Ciutadans), entre altres, a la zona de la Vilanova trobem majoritàriament noms que fan referència a edificis, ja sigui religiosos o civils, com la pujada de Sant Domènec o la Rambla de la Universitat.

Tan el burg de l'Areny com el de la Vilanova, veurem que la que podríem denominar com a casa artesanal, serà la base de tot l'entremat urbà, tal i com succeeix també a la resta de la ciutat. Una casa amb una planta baixa on s'hi portaran a terme les activitats econòmiques dels estadants, mentre que la primera planta s'hi desenvoluparà la vida familiar. Aquests habitatges es caracteritzen per la multifuncionalitat i flexibilitat dels espais, que els permet adaptar l'edifici i les diferents estances a les necessitats de cada moment.

A diferència dels altres burgs vistos fins aquest moment, el burg de l'Areny acull el major nombre de palaus residencials de la classe benestant gironina, tal i com el recinte de la Força Vella acull els de l'estament eclesiàstic. Aquests palaus o casals s'aniran transformant per tal d'adaptar-los als gustos de l'època.

Tant en els edificis més modestos, com en els més sumptuosos, durant aquest període es portaran a terme gran nombre de reformes, arranjaments i millores dels immobles, com ara la construcció de balcons en les façanes. Aquestes concessions de reformes o millores, les trobem de forma més generalitzada a la zona de l'Areny, ja que a la zona de la Vilanova, els seus habitants són de caràcter més humil. També trobem les millores dels comerços i tallers, amb la construcció de taules, taulells, pedrissos,...

Ja s'ha apuntat anteriorment que aquests burgs, sobretot el de la Vilanova, acolliran els grans edificis conventuals, però també grans edificis civils com l'Estudi General o el Pallol de la ciutat, tots dos reconvertits posteriorment en edificis amb funcions militars. Aquesta zona tampoc s'escaparà a la presència i ocupació militar dels immobles. Hem vist que l'Estudi General serà reconvertit en caserna, el Pallol serà utilitzat com a magatzem d'artilleria i els grans palaus o casals estaran destinats a allotjar als alts comandaments militars establerts a la ciutat com molts d'altres habitatges ja siguin propis del comú o llogats per aquest als seus propietaris, per tal de solucionar el problema de la manca d'espai a l'hora d'acollir les tropes de l'exèrcit.

En aquest moment es milloraran les defenses de la ciutat. S'aplica, com a moltes ciutats d'Europa i com als altres burgs de la ciutat, la ideologia defensiva de Vauban. Per aquest motiu, es construirà el

baluard de la Mercè i el de l'Areny i un seguit de cossos de guàrdia per defensar les portes. També s'intervindrà en obres, normalment menors, d'arranjament de diferents trams de muralla.

El fet que el burg de l'Areny acollí una gran densitat de població, on s'hi concentra gran part dels habitants de la ciutat, fa que sigui normal que en aquesta zona hi localitzem també, el major nombre de serveis municipals com les mesures de la ciutat, la casa del pes del carbó i la palla, la casa del Consell o el teatre municipal, entre altres.

Per tant en aquests burgs trobarem una mena de compendi del que és la ciutat de Girona durant l'edat moderna. Una ciutat que segueix encara les línies marcades per l'època medieval, amb un comerç molt actiu, però que encara conserva la seva part més rural. La dualitat és una característica molt important en aquesta zona ja que podem considerar que el burg de l'Areny és el motor econòmic de la ciutat, però alhora, a la zona de la Vilanova, hi trobem zones de conreu i molt poc habitades sobretot a tocar de la muralla. L'activitat seria un adjectiu que definiria a la zona de l'Areny, mentre que a la zona de la Vilanova vindria definida per la tranquil·litat.

7. BURG DEL MERCADAL

7.1. TOPONÍMIA / **478**

7.2. DADES HISTÒRIQUES / **479**

7.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ / **481**

7.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT / **483**

7.5. CARRERS I PLACES / **485**

7.5.1. Carrer del Pago / **487**

7.5.2. Carrer de Canaders / **488**

7.5.3. Carrer d'en Ginesta/ **489**

7.5.4. Carrer de Fontanilles / **489**

7.5.5. Carrer del Molí / **491**

7.5.6. Carrer de les hortes del Mercadal / **491**

7.5.7. Carrer de l'Abeurador / **492**

7.5.8. Carrer de Bonaire / **492**

7.5.9. Carrer de Figuerola / **493**

7.5.10. Carrer d'en Massades / **494**

7.5.11. Carreró dels molins d'en Vendrell / **494**

7.5.12. Carrer de Santa Clara / **495**

7.5.13. Pujada del pont de Sant Francesc / **496**

7.5.14. Carrer d'en Plantafaves / **496**

7.5.15. Carrer de Cuguçacs / **497**

7.5.16. Plaça d'en Vila / **497**

7.5.17. Pla de Framenors o plaça de Sant Francesc / **498**

7.5.18. Plaça de l'Hospital / **500**

7.5.19. Plaça del Mercadal / **500**

7.5.20. Plaça de la Font del Mercadal / **501**

7.5.21. Plaça de Sant Agustí / **501**

7.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ / **503**

7.6.1. Habitatges / **503**

7.6.2. Comerços, tallers i molins / **510**

7.6.3. Edificis religiosos / **517**

7.6.4. Edificis assistencials / **537**

7.6.5. Casernes / **545**

7.7 ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS / **560**

7.8. INFRAESTRUCTURES I SERVEIS MUNICIPALS / **569**

7.9. RESUM / **591**

7. BURG DEL MERCADAL

El burg del Mercadal sorgirà a partir dels segles XI i XII i s'anirà desenvolupant al llarg del segles següents a la riba occidental de l'Onyar. Per tal de portar a terme el seu estudi, partirem de diferents treballs de caire general, com seria la *Història de Girona*¹⁵¹² coordinada per Julià Maroto i dirigida per Lluís Costa. Altres obres més específiques per l'estudi del burg seran la *Història urbana del Mercadal de Girona*, que forma part de la col·lecció Història Urbana de Girona¹⁵¹³ o els *Indrets de Girona*¹⁵¹⁴ llibre de Jaume Marquès i Casanovas. De caràcter general i de caire arquitectònic treballarem també amb l'obra de Ramon Ripoll i Masferrer, *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*.¹⁵¹⁵

Segons els apartats, usarem diferents tipus de fonts. Per exemple, i seguint els capítols anteriors, per tal de parlar de la demografia i el perfil humà, utilitzarem les talles, els fogatges i els censos que ja hem vist anteriorment. Documents que ens poden aportar informació sobre el burg directament de l'època, com també ho serà la documentació extreta dels Manuals d'acords de l'Ajuntament de la ciutat.

Ens basarem també en articles sobre temes concrets com els convents que s'establiran a la zona o sobre edificis com l'Hospital o l'Hospici. Val a dir, que l'estructura del capítol es veurà alterada per les característiques del burg. Per tant, trobarem que dintre l'apartat en el qual es fa referència a les vivendes i palaus, aquests segons tindran un paper molt poc important en la zona i per tant la seva presència serà poc rellevant, a diferència del que succeeix en el capítol sobre l'Areny i la Vilanova. En aquesta zona, els palaus tindran un paper secundari, però per contrapartida veurem que els tallers, seran un element clau i importantíssim en el desenvolupament i articulació del burg, com també ho seran les infraestructures que apareixen només en aquest indret, com els recs, sobretot, el principal, el rec Monar. Com a conseqüència de la presència dels recs, els molins prendran gran protagonisme a la zona i s'instal·laran sobretot al final del recorregut del rec Monar, abans de desembocar al riu Onyar i a partir d'on es bifurca en dos recs secundaris més.

Si pel que fa referència a infraestructures no es podem oblidar dels recs que discorren per les terres del Mercadal, tampoc podem deixar d'anomenar i estudiar els ponts i passeres que servien de punt d'unió entre el burg del Mercadal i la ciutat pròpiament dita, ubicada a la riba oriental de l'Onyar.

Per tant, aquest capítol, com també ha passat amb els altres, adaptarà els continguts a les

---

1512 COSTA, Ll.: *Història de Girona*. CCG Edicions. Girona, 2006

1513 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Història Urbana de Girona*. Ajuntament de Girona. Girona, 1995-2015. 11 vols

1514 MARQUÈS i CASANOVAS, Jaume: *Indrets de Girona*. Ajuntament de Girona. Girona, 1981

1515 RIPOLL i MASERRER, Ramon: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005

característiques del burg, i per tant, veurem que prendran importància els tallers sobre els comerços, els habitatges humils sobre els palaus... també serà important l'apartat sobre els edificis assistencials on veurem l'Hospital de Santa Caterina (el primer i el seu trasllat intramurs) o la casa de Misericòrdia, posteriorment anomenada l'Hospici. Els edificis religiosos, entre els quals veurem el desenvolupament de l'església de Santa Susanna o el convent de framenors, i també serà remarcable el tema de les infraestructures, on veurem sobretot la xarxa de recs que creuava el Mercadal i els ponts que comunicaven la zona amb els burgs i la ciutat de l'altra riba de riu.

Tot i aquests grans blocs d'informació, mirarem de donar una visió completa i de conjunt en la qual, tinguem una idea del que serà la demografia, el perfil humà, els elements del paisatge urbà, les infraestructures... de l'època moderna, introduint-la a partir de la seva història anterior per tal de conèixer millor els processos urbanitzadors que es portaran a terme.

7.1. TOPONÍMIA

Abans del segle XIV el burg del Mercadal no tenia una denominació unitària, sinó que més aviat, es feia referència a diferents àrees o zones. La zona ubicada al voltant del rec Monar i una mica cap al nord, era l'anomenada zona del Mercadal, trobàvem també una zona intermèdia denominada Fontanilles, nom que ve donat a partir de la presència d'una font, i per acabar, la zona de més al sud, anomenada Cuguçacs, àrea per on hi transcorria un rec, secundari del rec Monar, que naixia a la Cadireta Inferior¹⁵¹⁶ i que portava el nom de rec de Cuguçacs.

El nom de Mercadal el trobem documentat per primera vegada al segle XI. Com en moltes altres ciutats o viles, el nom de Mercadal deriva de la paraula llatina *mercatum* i fa referència a una plaça o indret on hi ha o hi havia un mercat.

La presència d'un mercat en aquest indret no ha estat demostrada, però sí que sembla acceptat per la gran majoria dels autors que la denominació en deriva d'aquesta activitat econòmica. Els dos mercats documentats a la ciutat de Girona, serien el que a partir del primer terç del segle XI es porta a terme a la plaça de la Catedral, anomenada en aquell moment plaça del Mercadell o posteriorment, ja en els segle XII, el gran mercat que se celebra extramurs, a la zona de l'areny oriental de l'Onyar i que serà el causant, en gran part, de la urbanització del burg de l'Areny.

Sembla ser però, que tot i que no està documentat, es podria tractar d'un mercat portat a terme

---

¹⁵¹⁶ Era un cadirat, és a dir, un pas que dóna sortida a l'aigua del rec Monar. Feia saltar l'aigua del rec per un desnivell canalitzat i sortir-ne per sota amb prou força per travessar la llera d'un altre rec i remuntar una part del cabdal a l'altra banda. En aquest cas travessava el naixement de dos recs: el de Figueroles que es dirigia cap al nord i el de Cuguçacs que baixava cap a migdia. Ambdós rebien l'aigua del rec Comtal a través de la cadireta. CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^e i SAGRERA, J.: *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'Edat Mitjana*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2013 vol. 10 pàg. 29

durant l'antiguitat tardana o abans i que a partir d'una data indeterminada s'hauria traslladat a l'altra riba de l'Onyar. Un mercat que hauria estat una activitat molt important, ja que la seva denominació restà a la memòria col·lectiva molts segles després de la seva desaparició.

7.2. DADES HISTÒRIQUES

Tot i que a nivell arqueològic trobem testimonis de caràcter funerari que probablement tenen el seu origen en un moment indeterminat entre el segle IV i el segle VII, que ens podrien fer pensar en la presència de població al voltant d'un rec i probablement d'una església amb funcions funeràries, no trobem documentada la zona que configurarà el burg del Mercadal fins a principis del segle XI. Aquesta documentació parla d'aquesta àrea a partir de tres localitzacions o zones: la primera, anomenada *Merchadal*, s'ubica a l'entorn del rec Monar i cap al nord d'aquest. La segona, una àrea intermèdia que la trobarem identificada amb la denominació de Fontanilles, i per últim, una tercera zona, la ubicada més al sud i articulada a partir d'un rec, se la coneixerà com a Cuguçacs.

Inicialment trobem un territori condicionat per un element molt important i que marcarà l'esdevenir i el caràcter del burg: el rec Monar o sèquia reial. A partir de la seva presència, segurament ja des del segle V i de la seva ramificació en altres recs, la zona esdevindrà territori d'hortes i de molins, que li donaran al burg la fisonomia d'un espai ampli i obert, un entorn agrícola i industrial alhora.

A principis del segle XII trobem documentada la presència d'un forn de pa, propietat del comte Ramon Berenguer III que en aquell moment el va donar al sagristà Ramon Guillem. La presència d'un forn de pa ens pot fer pensar, que ja en aquest moment, podria haver-hi un nucli de població proper a la zona de l'església de Santa Susanna del Mercadal, la qual està documentada des del 1081.

Durant la primera meitat del segle XIII, es produeix una consolidació del burg. En aquest moment es construirà l'anomenat Hospital Nou i el convent de Sant Francesc. L'església de Santa Susanna es convertirà en parròquia, però el burg no perdrà el seu caràcter especialitzat de nucli industrial i productor primari, ni la fesomia d'espai suburbà. Creix el nombre de molins i de recs secundaris i es crea un nucli urbà configurat per cases i molins.

L'establiment del convent de Sant Francesc i del l'Hospital Nou, seran determinants a l'hora d'urbanitzar les zones més properes a ells, ja que actuaran com a centres d'atracció de la població, juntament amb Santa Susanna, el rec Monar i les seves ramificacions, i com també ho seran, les diferents vies d'accés a la ciutat. A partir de tots aquests elements es configurarà, amb el pas del temps, una xarxa o entremat urbà que anirà engolint una part dels terrenys que inicialment servien com a horta.

D'aquesta manera s'aniran configurant els diferents carrers, eixos articuladors d'aquesta nova zona urbana de la ciutat, com per exemple, al sud del convent de Sant Francesc, veurem el desenvolupament i configuració del carrer de Savaneres, que es comença a edificar a mitjans del segle XIII, el seu paral·lel de la banda nord, el carrer de Canaders, i el de la banda sud, el carrer del Corral. Perpendiculars a aquests, trobarem el carrer de Fontanilles, que arrencava del carrer de Canaders i anava a parar a la plaça o pla de Framenors. Per la banda nord, trobarem també alguns exemples com la plaça del Mercadal, el carrer del pont d'en Cardonet...

A partir d'aquest creixement urbà, es produirà una diversificació de les activitats econòmiques del burg. Si inicialment l'horta i els molins eren les activitats destacables, a partir d'aquest moment, en trobarem d'altres com els pelleters, els teixidors, artesans del tint, ferrers... oficis que, per les seves característiques els afavoria la instal·lació en el burg, ja fos per la necessitat de grans espais o gran quantitat d'aigua per portar-les a terme, o també degut a que eren activitats que convenia ubicar-les lluny del nucli de la ciutat, degut a la generació de males olors o residus perjudicials pels habitants. Per tant, el creixement urbà s'estendrà per tota la zona que coneixerem com a burg del Mercadal des de la zona més al nord, limitada pel rec de Figueroles, passant per la zona central, on el creixement es produirà a partir de l'església de Santa Susanna, el forn de pa, els recs i la zona de Sant Francesc, i finalment, més al sud vora el rec de Cuguçacs, de l'Hospital i dels camins barcelonès, el de Palau, també anomenat de Caldes i el camí de Vic.

Amb el creixement urbà, apareixeran les primeres ordenacions urbanes, intents de regular aquest creixement constructiu, posant ordre a l'aixecament o construcció d'arcs i voltes, i prohibint determinades activitats econòmiques en algunes zones del burg.

A mitjans del segle XIV, el rei Pere el Cerimoniós ordena la construcció de la muralla des del camí barcelonès fins al pont de Cardonet. Després de moments d'activitat constructiva, de fre d'aquesta activitat, de represa dels treballs i d'expropiacions, a principis del segle XV, la muralla està acabada i el burg del Mercadal a recés de les escomeses bèl·liques.

A les causes de les destruccions del burg, a part de les guerres, també hi podem afegir-hi les inundacions causades pels rius, que tindran també efectes devastadors.

Per tant, el Mercadal ens arriba en època moderna, definit perimetralment per una muralla construïda al llarg de la segona meitat del segle XIV i principis del segle XV. A l'interior del perímetre, trobem un entremat urbà fixat, del qual en destacaran, a nivell d'elements arquitectònics, el convent de Sant Francesc i l'església de Santa Susanna, i a nivell d'infraestructura, el rec Monar.

L'època moderna serà l'època de reforçament de les muralles amb la construcció dels baluards, i com a conseqüència, de la destrucció de dos edificis insignes: l'Hospital Nou i el convent de Santa Clara, i el seu trasllat dintre dels murs de la ciutat. També veurem, aprofitant els grans espais

suburbans, la instal·lació de noves ordes religioses i el creixement dels seus convents i amb el creixement del burg, l'aparició de passeres i ponts per connectar-lo amb l'altra banda de la ciutat.

7.3. DEMOGRAFIA I PERFIL HUMÀ

Ja hem apuntat anteriorment que el burg del Mercadal es caracteritza o ve marcat, per dos factors importants: per la presència del rec Monar, que determinarà les característiques de les activitats econòmiques del barri, tal i com hem vist que passava també al burg de Sant Pere, amb la presència del riu Galligants i per les grans extensions de terreny, que seran determinants a l'hora de parlar del perfil humà que configurarà aquesta zona. No hi trobarem l'artesanat de botiga o comercial, sinó que hi trobarem els treballadors de tallers especialitzats de diferents sectors com el del cuir, el tèxtil i el metall, a més de trobar-hi els moliners, i els productors primaris, és a dir, els hortolans. Tot un ventall d'oficis o activitats portats a terme per un grup d'individus que configuraran, generalment, la part baixa de l'escala social.

En aquesta zona no hi trobarem gran nombre de ciutadans de classe alta, aquests, com hem vist anteriorment, els localitzem majoritàriament a la zona de l'Areny, de la mateixa manera que hi trobarem l'alt artesanat, els mercaders i els comerciants.

Trobarem els estaments baixos de la societat i aquells treballadors especialitzats que depenen de l'activitat econòmica que portin a terme, o bé, necessitaran grans espais per poder-ne realitzar les tasques, o bé, gran quantitat d'aigua, o bé, degut a les característiques d'aquestes activitats, generaran residus o olors que poden ser perjudicial o molestes per la resta de població i per tant, s'ubiquen en aquesta part de la ciutat.

Per tal d'estudiar millor les característiques demogràfiques del burg, ens basarem, com ja hem fet en els altres burgs, amb el cens de 1462,¹⁵¹⁷ amb el fogatge de 1558,¹⁵¹⁸ la talla de 1651¹⁵¹⁹ i finalment, el Reial Cadastre de 1716.¹⁵²⁰ No pretenem fer un estudi exhaustiu de demografia, la pretensió és fer una pinzellada de les dades que semblin més rellevants per poder donar una visió esquemàtica o esbossada del perfil dels habitants del burg, seguint els paràmetres marcats per aquests diferents autors que han estudiat i aprofundit en la documentació.

Per iniciar aquesta anàlisi partirem del cens de 1462, en el qual es fa un recompte de 121 focs

---

1517 SOBREQUÉS, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.6. Girona, 1951 pàg.193-246

1518 SIMON, A.; ALBERCH, R.: *L'economia i la població gironina segons el fogatge de l'any 1558*. Estudi General, nº2. Girona, 1982 pàg. 33-57

1519 CLARA, J.: *La ciutat de Girona a mitjans segle XVII (a través de la talla del 1651)*. Estudi General, nº2. Girona, 1982 pàg. 59-84

1520 BOADAS, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Institut d'Estudis Gironins, Ajuntament de Girona. Girona, 1986

localitzats al burg del Mercadal. Aquests els divideix en dos zones *Lo carrer dels Canaders ab Santa Clara* (amb 41 focs) i *Del Pont de Framenors fins a Figarola* (amb 80 focs). Del total d'aquests focs, en destaquen els vint-i-dos paraires, repartits de manera que quinze es troben ubicats en la primera zona i set en la segona, en menor nombre hi trobem un total de sis traginers i set teixidors.

En el fogatge de 1558, es reparteix el burg del Mercadal en dotze zones diferents que engloben un total de 298 focs: *Lo carrer de Figarolas* (49 focs), *la plassa de M^o Borró* (14 focs), *lo cementiri del Mercadal* (3 focs), *lo carrer del molí de M^o Margarit* (23 focs), *las casas tras lo sementiri del Mercadal* (26 focs), *lo pla de Fra menors* (14 focs), *lo carrer de Fontanillas* (33 focs), *lo portal de Santa Clara* (66 focs), *la plassa den Vila* (18 focs), *lo carrer de Qugusach* (23 focs), *lo carrer del Pago* (5 focs) i *lo carrer de Ginesta* (24 focs).

En aquest recompte de població, hi destaquen els quaranta-un cardadors, trenta-cinc paraires, trenta-un teixidors i els tretze hortolans. Per tant, el sector amb més representació, a mitjans del segle XVI al Mercadal és el sector denominat del tèxtil i del vestit. Els carrers o zones que apleguen més cardadors serien: amb deu, *lo carrer de Ginesta*, nou n'hi ha a *lo carrer de Figarolas* i set a *lo carrer de Fontanillas*. Pel que fa referència als paraires, en trobem set a *la plassa de M^o Borró*, i cinc a *lo carrer del molí de M^o Margarit*, a *lo portal de Santa Clara* i a *lo carrer de Ginesta*.

El major nombre de teixidors el trobem a *lo portal de Santa Clara*, amb dotze focs que es dediquen a aquesta activitat, seguits pels vuit localitzats a *lo carrer de Figarolas* i els set de *lo carrer de Fontanillas*. Pel que fa referència als hortolans, en trobem vuit instal·lats a *lo carrer de Ginesta*. La resta de focs dedicats a aquestes activitats es reparteixen per les altres zones.

La Talla del 1651 ens presenta un burg dividit només en dues zones que contenen els 204 focs comptabilitzats: el *Mercadal demont* (124 focs) i el *Mercadal de baix* (80 focs). D'aquests en podem destacar els quinze treballadors (denominació de caràcter general), els tretze paraires i tretze aplegadors, amb dotze representants trobem els teixidors i amb onze, els hortolans. Per tant, continuem amb la mateixa línia dels recomptes de població anteriors, en els quals hi havia un predomini de població dedicada al sector del tèxtil i del vestit.

Per finalitzar, el Reial Cadastre de 1716, compta uns 157 focs aproximadament. Aquest recompte reflecteix la realitat de la ciutat després de la Guerra de Successió i en aquest moment, el sector del tèxtil, que havia tingut tanta presència en el burg, té molt poca representació. Trobarem només tres paraires, tres sastres, tres teixidors de lli, dos teixidors, dos velers i una costurera. El nombre d'hortolans es manté, ja que en trobem deu representants.

Per contraposició a la disminució dels representants del sector tèxtil trobem nou representants del grup dels treballadors, amb nou individus trobem, també, els taverners i amb cinc representants

cada u, els negociants i els fusters.

Val a dir, que el nombre de focs, en general, després de la guerra també ha baixat, i per tant, no és d'estranyar, que els individus que es dediquen a una activitat econòmica, tot i que sigui el grup amb més representants, sigui, en comparació amb altres recomptes, una xifra baixa.

En aquest apartat també hauríem de fer referència a un grup de risc, com és el cas de les vídues. En aquest burg, hi trobem documentades en els diferents recomptes, gran nombre de dones vídues. Al Fogatge de 1558 se n'hi registren vint-i-sis, en la talla de 1651 dinou i el Reial Cadastre de 1716 en compta disset.

Val a dir que pel que fa referència als sectors anomenats dels *homes de ciència* i el de *l'administració*, al fogatge de 1558 no hi apareix cap representant residint al burg, fet que canviarà a la talla de 1651, en la qual, hi apareixen documentats un doctor i un misser en representació del sector dels *homes de ciència*, i del *sector de l'administració*, hi trobem un sots-batlle. Aquesta tònica es manté en el Reial Cadastre de 1716, en el qual s'hi documenta un causídic i un porter del *sector de l'administració* i un doctor en medicina.

En el grup o sector que els diferents autors i analistes de les diferents talles, fogatges, cadastres, censos... han denominat com a *altres*, en el fogatge de 1558 hi apareixen referenciats dos “mestres” i les vint-i-sis vídues esmentades anteriorment. En la talla de 1651 s'hi registren tres ciutadans i les dinou vídues i finalment, en el Reial Cadastre de 1716 hi trobem classificat un cavaller-donzell, un ciutadà, un senyor o Don, un *ascentista de munició del rei*, dos soldats i dos sots-oficials, i les disset vídues.

Per tant, en el burg del Mercadal no hi trobarem instal·lades les famílies gironines més nobles, sinó aquelles classes més humils. Hi trobarem treballadors dels sectors que, generalment, estan dedicats a unes activitats econòmiques que podríem denominar preindustrials com els molins, el tèxtil, el cuir... però també hi trobarem un gran nombre de treballadors dedicats al sector primari, sector de l'agricultura i ramaderia, com els hortolans, algun pagès i també algun pastor.

Val a dir, que també hi residirà un nombrós grup d'eclesiàstics, tant femenins com masculins degut al gran nombre de convents que s'establiran en aquesta zona, com per exemple els franciscans, les clarisses, les monges de Santa Maria de Cadins, els frares de Sant Agustí... estament que no surt referenciat en cap dels recomptes de població, tal i com ja hem vist al estudiar la Força Vella, ja que aquest grup social no tributa.

7.4. SITUACIÓ DINS LA CIUTAT

El burg del Mercadal, ubicat a la riba occidental del riu Onyar, s'estén en direcció sud-oest i nord-

oest urbanitzant una zona agrícola configurada inicialment per camps o horta, que es beneficiava de les aigües que portava el rec Monar, per una sèrie de masies o masos dispersos, i un grup de molins. A partir del rec i de les vies de comunicació que es trobaven a la zona anomenada de la *passadora*, un indret per on es podia creuar l'Onyar per entrar a la ciutat, es va configurant aquest burg que al segle XVI s'ens presentarà tal i com el descriu Roig i Jalpí: “...*La otra parte de esta Ciudad, es la que se llama el Mercadal. Està assi mismo cercada de muro muy fuerte, con sus Torres, distribuïdas con proporcionada distancia. Comunicante estas dos partes con una puente de tres arcos de piedra quadreada, obra muy excelente, y fuerte, grande, y vistosa, à la qual llamamos la Puente de San Francisco, porque junto à ella està el Convento de los Religiosos de su Orden...*”.¹⁵²¹

Per tant, a principis del segle XVI tenim un burg tancat per muralles que s'estén a la riba esquerra de l'Onyar. En una zona en la qual hi dominen les planes i per tant, s'aprofitarà per a l'explotació agrícola. Tot i que en aquest moment el burg es troba força urbanitzat, trobem que hi ha encara molta zona d'horta i que les àrees que han participat del procés urbanitzador s'ubiquen a la zona sud-oest del burg, resseguint els camins d'entrada a la ciutat des de l'anomenat pla de Girona com és el camí barcelonès, el camí de Caldes o el de Vic, a les ribes del rec Monar i del riu Onyar i a l'entorn dels dos grans edificis religiosos del moment, el convent de Sant Francesc i l'església de Santa Susanna del Mercadal.

Aquesta àrea de la ciutat, s'articularà a partir de quatre grans vies de comunicació: el camí de Caldes o de Palau, una de les branques principals de la Via Augusta que discorria paral·lel i proper a la riba de l'Onyar. Es troba documentat ja des d'antic en altres poblacions com Palau o Fornells de la Selva. El 1165 el trobem documentat com “*la carretera que va a Palau*”.¹⁵²² Una segona via, es correspon amb una altra branca de la Via Augusta i apareix documentada per primer cop el 1211 com a *camí barcelonès*. Aquest conflueix amb l'anterior poc abans d'arribar a la *passadora*, el qual per on es creuava l'Onyar, i es dirigeix cap a la ciutat en forma de Via Augusta. La tercera via de comunicació entorn la qual s'articula el burg, és un camí que des d'antic apareix documentat com la carretera que va de Girona a Aiguaviva (*srtata que pergit de Gerunda ad Sanctum Iohannem Aquevive*) o també com a *camí de Vic*. Durant el segle XIII aquesta via comença a urbanitzar-se i a convertir-se en carrer. Aquesta part del recorregut del *camí de Vic*, la més propera al riu Onyar, passarà a denominar-se, a partir d'aquest segle, *carrer de Savaneres*, nom que canviarà a partir del segle XVI pel de *carrer del Pago*.

Un altre camí, allunyat d'aquests, entrava a la ciutat per la zona de ponent i seguia paral·lel, el

---

1521 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas, y antiguedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 194

1522 PALAHÍ, LI.; NOLLA, J. M^a : “*Entre l'hospici i l'hospital. Evolució urbanística d'un sector de Girona: el carrer de Savaneres*”. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Barcelona, 2007 pàg. 26

recorregut del rec Monar, procedent de Salt i Bescanó. Aquesta via la trobarem documentada com a *camí de Salt* (1244), però anteriorment, durant el segle XI apareix referenciada com a *ipsa strata publica qui pergit iuxta regum de comiti usque ad ipsum Mercadal*. Posteriorment, ja en el segle XIV i en el seu tram més proper a l'Onyar, és a dir, dintre de la ciutat, serà anomenat *carrer del Monar*, el 1535 se'l denomina *carrer del Rec Monar* i el segle XVIII el trobem documentat com a *carrer del Molí*.

7.5. CARRERS I PLACES

El procés urbanitzador d'aquesta zona és més lent que a la resta de la ciutat. Aquest retardament urbà apareix reflectit en la toponímia, que farà que fins el final del segle XIII no es comencen a trobar nom de carrers com el carrer de Savaneres, el carrer de Canaders o de Fontanilles entre altres. Tot i això, en els fogatges i talles del segle XIV encara trobem més descripcions de recorreguts dels carrers que no noms de carrers en concret. Per exemple, a la talla de 1360,¹⁵²³ trobarem denominats carrers com *la travessa o carrer que parteix del hereu den Francesc Gornau e va vers l'orta den Provincial, lo carrer que mon d'Onyar e va tro a l'altre carrer o traversa o carrer prima que parteix del verger den Mitjavila e va tro al verger den Provincial*. A la talla de 1379¹⁵²⁴ trobarem *lo carrer que parteix del moli de l'Hospital tro al cap del Monar o lo carrer que parteix dels albergs den Vengui entro al verger den Bonanat capeller* i a la 1388¹⁵²⁵ trobem carrers com *lo carrer que parteix dels frares menors fins al alberch del abbat, lo carrer que parteix de la font del Mercadal fins al alberch den Guillem assaonador o lo carrer que parteix del alberch den Vauguin fins al verges des Capabre*. Però en aquests documents no només hi trobarem descripcions de recorreguts, sinó que també ja fan referència a algun nom concret com el *carrer dels tixadors, carrer dels flassaders, carrer dels canaders, carrer de fontanilles, plaça dels frares menors, plaça del Mercadal, carrer de les sabaneres, carrer d'en Vendrell...* Alguns d'aquests noms romandran en el temps i d'altres canviaran, com per exemple el *carrer dels tixadors* que el trobarem denominat com a *carrer den Ginesta*.

La base de l'entremat urbà del burg del Mercadal que prové d'època medieval patirà alguns canvis que repercutiran en la creació o desaparició d'espais urbans. A tall d'exemple trobem que la construcció del convent de Sant Francesc de Paula, a tocar la muralla per la cantonada sud-est del burg, comportarà la desaparició d'un carrer que en l'Estima de 1535 apareix denominat com a

1523 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'Edat Mitjana*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2013 vol. 10 pàg. 88-89

1524 Idem pàg. 89-90

1525 Idem pàg. 91

carrer de Gats i Cugusac o l'enderroc d'unes cases a tocar de la muralla paral·lela al riu Onyar comportarà l'aparició de la *plaça del Molí de Baix*. Val a dir, també, que en el Reial Cadastre de 1716, la part baixa del rec Monar, els últims metres abans de desembocar al riu Onyar, canvia l'aspecte del que li dona l'Estima de 1535. El braç més meridional del rec, apareix a principis del segle XVIII cobert totalment, també apareix cobert l'últim tram del rec Monar i diferents parts del braç més septentrional.

L'estructura d'alguns d'aquests carrers va venir determinada pels propietaris de la terra, que cedien els terrenys a diferents establidors, normalment personatges de la classe alta de la ciutat, amb poder adquisitiu, que alhora cedien les terres a nous establidors que eren qui construïen els habitatges. A tall d'exemple, un gran espai d'hortes que pertanyia al sagristà segon de la seu, i que es trobava ubicat al sud del burg del Mercadal, estava en mans de Bernat Net i Bernat de Bissanya. El 1336 van rebre l'autorització per poder realitzar establiments en aquests horts, que consistia en parcel·lar-los, ordenant-los fent-hi camins o carrers i establir-hi altres tinents per tal de que hi edificuessin. Net i Bissanya van començar la parcel·lació ràpidament. En el cas, en la documentació que fa referència als establiments que havia de portar a terme Bernat Net, el senyor d'aquelles terres, el sagristà segon, especifica que s'havia de “...donar carrer de 14 pams en la part a ell restant de la part de tramontana, i reguera per on es puguin regar els patis, però que no s'enderroqui la paret que es en dits patis envers Cugusach...”.¹⁵²⁶ S'entén doncs, que havia de deixar una part de cada solar, al nord, que esdevindria un carrer, on la casa hi tindria la façana i la part del darrera, una paret que la separaria d'un nou carrer, que s'ubicaria al sud, també de direcció est-oest. Sembla ser que no era un procediment nou, sinó que es tractava d'una pràctica corrent, ja que tots els carrers que s'ubicaven al sud del pla de Sant Francesc seguien un patró semblant.

Per tant, en aquest moment seran els senyors de les terres els que determinaran les característiques que han de tenir els establiments. Més endavant, apareixeran el batlle reial i els jurats, quan la pressió edificatòria es farà més present i es començarà a ocupar l'espai públic, amb la construcció de voltes i arcs sobre els carrers o l'ocupació a partir de taulells, bancs o parades, i intentaran ordenar aquesta creixent urbanització. El procurador reial de Girona, a mitjans del segle XIV promulgarà un document en el qual cedirà el domini reial sobre les dues ribes de l'Onyar als jurats de la ciutat, però condicionant-ne les possibilitats de les construccions. El document no feia referència a tot el burg del Mercadal, però sí a zones concretes, i recalava que “...sota aquests arcs i pilars no s'hi poden fer taules o botigues que n'impedeixin el pas als vianants...” a més especificava que “...de la font de l'Hospital fins al cap del camí o carrer barcelonès s'hi permet fer arcs i edificis sempre que no s'avancin vers l'areny més enllà dels arcs de l'edifici que construí el difunt Ramon Albert...” o que

---

1526 Idem pàg. 73

“...del camí o carrer barcelonès o quadre o carrer de Savaneres s'hi permet fer arcs o patis com els que ja hi ha...”. També apunta que “...des de l'alberg de Guillem Guix fins a la font Major s'hi poden fer arcs tal com va ser concedit a l'esmentat Guillem...” i que “...de la Font Major al pòrtic d'en Calvet s'hi poden fer arcs i pilars vers l'Onyar segons la manera i mesura dels arcs edificats en aquest lloc...”.¹⁵²⁷

Per tant, veurem una sèrie de carrers que s'han anat configurant al llarg dels segles, però sobretot durant els segles XIII i XIV, a partir de establiments en hortes i condicionats per les característiques edificatòries imposades pel senyor dels terrenys. Més endavant i a partir de la pressió urbana o edificadora, que comportarà l'ocupació d'espais públics, apareixerà una reglamentació més marcada, portada a terme pels dirigents de la ciutat.

Durant l'època moderna, ens trobarem doncs, amb un entremat urbà configurat a l'època medieval que patirà algunes modificacions importants, sobretot a partir de la construcció de grans edificis conventuals, de l'hospital o de la casa de la misericòrdia que condicionaran aquesta estructura urbana. Veiem-ne doncs, els espais públics que configuren aquest traçat urbà.

7.5.1. Carrer del Pago

Un dels antics camins d'entrada i sortida de la ciutat a la zona del Mercadal, tal i com s'ha apuntat anteriorment, era el *camí de Vic*, documentat des de molt antic. El seu tram més proper al riu i que formarà part de l'entremat urbà del burg del Mercadal, es va començar a urbanitzar a mitjans del segle XIII, fruit d'una urbanització planificada i ordenada per un projecte unitari, esdevenint d'aquesta manera, el primer carrer urbanitzat ubicat al sud del convent de Sant Francesc.

Segons estudis arqueològics portats a terme a la zona, aquest carrer, abans de procedir a la seva urbanització, va ser terraplenat i anivellat.

El carrer discorria en direcció est-oest i el delimitava pel nord els habitatges construïts de bell nou i de forma unitària, de manera que totes les cases treien la façana principal al nord, és a dir, mirant el nou carrer, alhora que pel sud, formaven part del límit septentrional d'un altre carrer, el que posteriorment coneixerem com a carrer de Canaders.

El 1252 trobem documentat per primera vegada amb la denominació de *carrer de Savaneres*. L'origen del nom no està massa clar. Jaume Marquès i Casanovas apunta que procedeix d'una tasca realitzada per les monges clarisses, una activitat laboral basada en fer unes peces de vestir anomenades *savaneres*.¹⁵²⁸ Sembla ser, que autors i historiadors més moderns no comparteixen

---

1527 Idem pàg. 84-85

1528 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Indrets de Girona (III)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1981 pàg. 35

aquesta hipòtesi i apunten la possibilitat que la seva procedència estigui relacionada amb un llinatge procedent de Vilademuls, el nom del qual era el de Savanera.¹⁵²⁹

Aquesta denominació perdurarà fins el segle XVI, moment en el qual passarà a denominar-se carrer del Pago. Segons Jaume Marquès i Casanovas, el nom prové d'una casa ubicada en el traçat del carrer la qual tenia un escut en relleu que mostrava un paó.¹⁵³⁰

El 1535 apareix documentat com a *carrer nou del Pago*, fet que fa pensar que anteriorment havia patit una important remodelació, o bé, amb l'aparició de nous establiments, o bé, amb alineacions del carrer i les cases. Tot i que no hi ha dades documentals, sembla ser que les dades arqueològiques recolzen la hipòtesi de la remodelació del carrer.¹⁵³¹ Aquesta remodelació hauria estat portada a terme entre (aproximadament) el 1500, quan es deixa de utilitzar el nom de *Savaneres*, i el 1535, moment en què apareix denominat com a *carrer nou del Pago*.

Aquest carrer, inicialment, era més llarg i arribava, per la banda de migdia, a tocar de la muralla construïda durant el segle XIV i XV, mentre que l'altra banda del carrer, la septentrional, arribava fins a l'alçada del carrer de Fontanilles. La fortificació de la ciutat, a mitjans segle XVII, comporta la destrucció d'edificis fora murs com l'Hospital de Santa Caterina i el convent de Santa Clara, i la posterior construcció, en el seu lloc i defensant la muralla, d'una sèrie de baluards. Aquests nous elements defensius necessitaven d'un gran espai dintre dels murs de la ciutat, per tal de poder-hi maniobrar i facilitar l'avituellament del baluard. Degut a la proximitat del carrer a un dels baluards, es va procedir a l'enderroc d'una part construïda des del segle XIII, una illa de cases que donava a la banda meridional del carrer i que arribava fins a la muralla. Aquest grup de dotze cases serà substituït per una rampa que començarà al bell mig d'un gran espai obert que més endavant es convertirà en la plaça denominada *plaça de l'Hospital*.

7.5.2. Carrer de Canaders

Aquest carrer, paral·lel al *carrer de Savaneres*, va ser urbanitzat posteriorment, però, seguint els mateixos patrons edificatoris pel que fa referència a la construcció dels edificis o habitatges: cases que treien façana principal al carrer ubicades, a la galta meridional. La part de migdia de les quals, no era urbanitzada i donava a un pati o eixida. La galta septentrional del carrer, acollia els patis o eixides de les cases construïdes en el *carrer de Savaneres o del Pago*.

1529 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.Mª i SAGRERA, J.: *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'Edat Mitjana*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2013 vol. 10 pàg. 51

1530 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Indrets de Girona (III)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1981 pàg. 63

1531 PALAHÍ, LI.; NOLLA, J. Mª : *Entre l'hospici i l'hospital. Evolució urbanística d'un sector de Girona: el carrer de Savaneres*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Barcelona, 2007 pàg.

La distància entre aquests dos carrers era d'uns vint-i-un o vint-i-dos metres, que era la llargada de les cases que els separaven.

Inicialment, i tal i com reflecteix l'Estima de 1535, el carrer també arribava a tocar la muralla, però i tal i com succeeix amb el *carrer de Savaneres o del Pago*, al portar a terme millores en el reforç de la muralla (mitjans segle XVII), amb la construcció de baluards, va comportar l'enderrocament d'una part dels habitatges tant de la banda nord com sud. Els de la banda nord es corresponen amb els que s'han fet referència anteriorment, que també van afectar al carrer del Pago, i on en el seu lloc s'hi construirà la gran esplanada i rampa per tal de tenir fàcil accés al baluard de Santa Clara. Els de la part meridional seran enderrocats i en el seu lloc s'hi construirà l'Hospital de Santa Caterina. Aquesta part més occidental del carrer esdevindrà la *plaça de l'Hospital*.

El nom del carrer té molt a veure amb els primers establidors o fundadors del carrer, Ramon i Arnau Canader, els quals en van començar la ordenació i urbanització.

7.5.3. Carrer d'en Ginesta

Aquest carrer el trobarem al nord i paral·lel als dos anteriors, però de recorregut una mica més curt, ja que no acabava d'arribar a la muralla sinó que moria en la seva confluència amb el *carrer de Fontanilles*. Més proper al convent de Sant Francesc, la seva urbanització també data, com els carrers del Pago i de Canaders, del segle XIII.

En els inicis del carrer, el seu fundador, segurament Bernat de Déu, hi va establir-hi un nombre indeterminat de teixidors, fet que va propiciar que, durant el segle XIV, fos conegut amb el nom de *carrer dels Tixadors*. En la talla de 1360 el trobem documentat com *lo carrer segon de Fontanilles* i a la de 1379 ja apareix com *lo carrer dels tixadors* especificant el seu recorregut *que parteix del alberg den Ramon Oliveres tro als albergs que foren del batlle de Sant Daniel*. La denominació de *carrer d'en Ginesta* no apareixerà documentada fins el segle XVI. Segons Jaume Marquès, la denominació de *carrer d'en Ginesta* derivava d'un edifici propietat d'un personatge amb aquest cognom. Segons l'autor devia ser el propietari de més prestància del carrer, Bernat Ginesta.¹⁵³² Aquesta teoria també l'apunten els autors del treball *Història urbana del Mercadal de Girona*.¹⁵³³

7.5.4. Carrer de Fontanilles

El *carrer de Fontanilles* arrencava del *carrer de Canaders* i en esbiaix anava fins a la *plaça de*

1532 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Indrets de Girona (III)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1981 pàg. 56-58

1533 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^e i SAGRERA, J.: *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'Edat Mitjana*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2013 vol. 10 pàg. 49

framenors. A la talla de 1360 apareix documentat com *lo carrer que parteix del carrer canaders e va a la plaça de frares menors*, a la de 1379 ja apareix documentat com a *carrer de les fontaines* a més de precisar-ne el punt de partida i de finalització.

Es tractava de la fossilització d'un altre camí antic, aquest procedia del pla de Girona i anava al Mercadal, passant pel mig de l'horta de Fontanilles.

El 1142 trobem la denominació de Fontanilles, en aquest cas *Fontanillis*, per documentar una font sobre la riba esquerra de l'Onyar la *fontem de Fontanillis*.

Per tant el topònim el trobem documentat per designar una zona d'horta, una font i un carrer.

A partir de la primera meitat del segle XIV es produeix la urbanització de la zona amb els primers establiments que urbanitzaran l'horta de Fontanilles i en configuraran el carrer.

Durant l'època moderna (segle XVIII), es produeix una modificació del seu traçat degut a la construcció de la casa de Misericòrdia, de la qual el carrer n'era el seu límit més occidental. Aquesta rectificació en el traçat es fa per tal de donar forma més homogènia al solar que acollirà l'edifici assistencial.

En els Manuals d'acords de 1764, trobem la concessió de llicència per “...*tomar parte de la plaza del Hospital y cerrar una porcion de la calle de Fontanillas, abriendo otra para el mejor lucimiento de la casa y Hospital de misericordia que se ha de erigir...*” en la petició presentada s'especifica que s'ha de tancar “...*dicha calle de Fontanillas des de la misma plaza, hasta la esquina de la casa de Joseph Estibalta formando á unos quarenta palmos de la dicha calle, otra calle capaz, y ancha que salga rectamente á la dicha plaza del Hospital...*”.¹⁵³⁴

Un any després, els jurats de la ciutat acorden “...*passar [...] un papel de oficio á los Albazeas [...] para que se sirvan providenciando lo combeniente á la capacidad de la entrada de dicha nueva calle...*” ja que consideren que “...*viendo, que la dicha calle, que se trabaja aunque ancha, tiene la mala circunstancia de la esquina por donde deveran dar la buelta los coches, y carros, que á no romperse mucho la dicha esquina será impracticable el passo de ruedas...*”. En aquest mateix document s'apunta que el *carrer de Fontanilles* encara no està tancat al trànsit ja que s'anuncia la impossibilitat de “...*cerrarse, y embarazarse la calle antigua sin estar del todo hecha, y concluida la nueva...*”.¹⁵³⁵

Durant el mes de setembre d'aquest mateix 1765, trobem una nova notificació per part dels jurats per tal que els administradors de l'obra recomponguin les cases que treuen façana al nou carrer degut a la ruïna que presenten. Sembla ser que en aquest moment el carrer encara és transitable: “...*han de formar para suplir la nombrada de Fontanillas, que por haverse de incluir en una obra*

1534 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 424v-427v, 17/12/1764

1535 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 256-257, 03/07/1765

*tan pia como lo será la dicha casa de Misericordia les cedió el Ayuntamiento... ”*¹⁵³⁶

A partir d'aquest moment, suposem que les obres d'obertura del nou carrer i de tancament del *carrer de Fontanilles* continuen el seu curs, ja que no s'han trobat més notícies sobre el projecte.

7.5.5. Carrer del Molí

Un altre antic camí d'entrada a la ciutat que quedarà fossilitzat en l'entremat urbà del burg del Mercadal és l'anomenat *camí de Salt*. Una via que discorria paral·lela al rec Monar fins a la plaça del Mercadal. El tram més proper a la plaça serà el que s'urbanitzarà i el tram més proper a la muralla hi trobarem algunes finques i sobretot horta. Serà el carrer que formarà part del primer nucli urbà del burg, amb escasses edificacions datades ja del segle XII.

Del segle XI trobem un document que parla de “...*ipsa strata publica qui pergit iuxta regum de comiti usque ad ipsum Mercadal...*”¹⁵³⁷

La denominació de *carrer del Monar*, apareix documentat el segle XIII, mentre que en l'Estima de 1535 el denomina *carrer del Rec Monar* i el Reial Cadastre de 1716 l'anomena *carrer del Molí*.

Sembla ser que en l'Estima de 1535 el carrer apareix més urbanitzat que no pas en el Reial Cadastre de 1716. En el seu recorregut hi trobarem ubicat l'anomenat Molí de dalt o Molí fariner de dalt i abans d'arribar a la *plaça del Mercadal*, passarà pel costat meridional de l'església de Santa Susanna del Mercadal, tram que també varia del segle XVI al XVIII, sobretot pel que fa a amplada, degut a la nova església de Santa Susanna, la construcció de la qual també afectarà a la plaça que a l'Estima de 1535 apareix anomenada com *placeta del Monestir*.

Es tracta d'un carrer o camí que durant la segona meitat del segle XII, ja té algunes edificacions en el seu recorregut, ja que discorre pel nucli inicial del Mercadal, a la zona de l'església de Santa Susanna. A més, el fet que avanci paral·lel al rec Monar, farà que trobem en el seu recorregut, alguns dels molins que donaran caràcter i marcaran la fisonomia d'aquesta zona més propera a l'església.

7.5.6. Carrer de les hortes del Mercadal

Aquest carrer, configurat en forma de colze, començava al *carrer del Rec Monar* o *carrer del Molí*, i anava a desembocar a l'arenys de l'Onyar, creuant el carrer d'en Coromines (segons l'Estima de 1535) o al *carrer de Santa Clara* (segons el Reial Cadastre de 1716).

1536 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 337v-338v, 13/09/1765

1537 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del segle XIV: la plenitud medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1998 vol. 3 pàg. 63

Trobem també diferents denominacions per aquest vial: el 1535 apareix documentat com *carrer del cementiri del Mercadal*, i en temps més reculats encara, en la primera meitat del segle XIV se'l troba denominat com a *carrer que parteix del pont den Cardonet e va tro a la orta*. El fogatge de 1360 situa al nord del carrer unes quantes cases, per tant, en aquell moment no estava totalment urbanitzat. De fet, a l'Estima de 1535 i al Reial Cadastre de 1716, presenta una fisonomia suburbana, mostrant una tímida urbanització en alguns trams que conviurà amb zones d'horta.¹⁵³⁸

7.5.7. Carrer de l'Abeurador

Paral·lel, al menys en el tram més proper a l'Onyar, del carrer de les *Hortes del Mercadal*, trobem un carrer de petites dimensions denominat *carrer de l'Abeurador* o *carrer de l'Abeurador vell*.

La denominació d'abeurador ve determinada per la presència a la cantonada del recinte del convent de Sant Agustí, d'un abeurador pels cavalls i animals de càrrega. Suposem que serà construït en aquesta zona, degut a la presència en aquest indret de la caserna de Sant Agustí, que ocuparà part del convent juntament amb altres casernes i cases ocupades properes al convent i *carrer de l'Abeurador*, com la caserna anomenada de Manresa, ubicada just a la galta meridional del carrer i la caserna de cavalleria localitzada al *carrer de Figueroles* però propera a la zona.

No ben bé en el recorregut d'aquest carrer, sinó del *carrer de Bonaire*, hi trobem l'anomenada *placeta de l'Abeurador*, un petit eixample del carrer, degut a un queixal que fa una casa, que a principis de segle XVIII és enderrocada.

Aquest carrer i la plaça no apareixen documentats a l'Estima de 1535.

7.5.8. Carrer de Bonaire

Paral·lel al carrer anterior, trobem el *carrer de Bonaire*, també escrit *Bon ayre*. Aquest carrer parteix del carrer anomenat *d'en Massades* i va a desembocar a l'arenys de l'Onyar, just a l'indret on es construirà el pont de Sant Agustí.

A la primera meitat del segle XIV el trobem documentat com a *carrer del pont d'en Pelegrí*.

Amb l'establiment dels monjos agustins a la cantonada nord-est del recinte murat del Mercadal, aquest carrer es veurà afectat, patint un canvi de fisonomia, ja que a tocar del pont s'eixamplarà la seva amplada i esdevindrà la *plaça de Sant Agustí*, i en la seva galta septentrional, s'hi establirà el convent. Tot i això el trobem documentat durant el segle XVIII degut al pagament del lloguer d'un

---

1538 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'Edat Mitjana*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2013 vol. 10 pàg. 89

immoble per l'allotjament d'oficials, ubicada al carrer.

En el Reial Cadastre de 1716 tot i que el traçat del carrer apareix definit, no apareix sota cap denominació concreta.

En un punt intermedi del recorregut d'aquest carrer hi trobem els inicis de dos carrers, en la part de tramuntana el *carrer del Portal de Figuerola o carrer de Figuerola* i per la banda sud, el *carrer d'en Coromines* (Estima, 1535) posteriorment anomenat *carrer de Santa Clara* (Reial Cadastre, 1716).

7.5.9. Carrer de Figuerola

Durant la segona meitat del segle XII, a la zona on s'hi urbanitzarà posteriorment el carrer, hi trobem documentada l'anomenada horta de Figueroles i també el rec de Figueroles amb alguns molins al llarg del seu curs. Aquests dos topònims seran els que donaran nom al carrer i posteriorment també, a un portal de la muralla.

A la primera meitat del segle XIV trobem documentat el *carrer de la plaça del Mercadal a Figueroles*, i feia referència a un tram molt extens de camí o carrer, que des del nucli del burg, anava en direcció nord cap a l'horta i el rec.

A l'Estima de 1535 apareix denominat *carrer del Portal de Figuerola*, un carrer amb direcció nord-sud, que comença al portal de la muralla anomenat Portal de Figuerola i acaba en l'encreuament amb el *carrer de l'Abeurador*, a partir del qual continuarà el recorregut, però amb una denominació diferent. En aquest moment, i segons reflecteix l'Estima, és un carrer suburbà, amb poques edificacions, unes sis, a la galta de ponent, ubicades a les cantonades nord-oest i sud-oest. Aquests dos grups de cases, també es troben separats per una zona d'horta.

El gran canvi urbanístic del carrer es produirà a partir de principis del segle XVII, amb la construcció, a la seva banda de llevant, del convent de Sant Agustí. L'edifici conventual d'aquest orde religiós acabarà ocupant tota aquesta banda del carrer. Aquest edifici, a finals del segle XVII serà ocupat per tropes de l'exèrcit, per tant, a part d'un carrer marcat per la presència de l'estament clerical, també estarà marcat per l'estament militar. A més, a la cantonada nord-oest del carrer, en el Reial Cadastres de 1716 hi apareix documentada una Caserna de Cavalleria, construïda el 1689, documentat com a *caserna de Figuerola*.

El 1714 apareix documentat un pagament per l'empedrat del carrer “...á Francisco Faja quartel mestre de esta ciutat setanta nou franchs setse sous moneda francesa per tants ne ha pagats ço es setanta dos franchs dotse sous per los Jornals de mestre y ports de pedra per averse empedrat per lo gasto de fer empedrar lo Carrer del Portal den Figuerolas...” en aquest document, a més

s'especifica que "...es assaber des del dit Portal fins al abaurador...".¹⁵³⁹

7.5.10. Carrer d'en Massades

A la primera meitat del segle XIV, en aquest indret hi apareix configurat un carrer que des de l'edifici del forn del Mercadal, ubicat a tocar de la *plaça del Mercadal*, continuarà recte i paral·lel per occident a l'anomenat *carrer de la plaça del Mercadal a Figueroles*. Aquest carrer el trobem denominat com a *carrer del Forn del Mercadal*.

Aquest carrer es troba documentat a l'Estima de 1535, com un carrer paral·lel al *carrer de Figueroles*, que neix a tocar de la muralla i va a desembocar al *carrer de les Hortes del Mercadal* i a la meitat del seu recorregut hi neix el *carrer de Bonaire*.

El recorregut d'aquesta via, en el Reial Cadastre de 1716 apareix modificada, fent un replà just abans d'arribar al *carrer de les Hortes del Mercadal* i a més, en el seu extrem més proper a la muralla no té sortida, ja que s'hi construeix a partir del 1689 la caserna de Figueroles.

A mig recorregut, en aquest moment, a més de nàixer-hi el *carrer de Bonaire*, també hi trobem que en surt el *carrer de l'abeurador*. Val a dir, però, que en aquest document, tot i estar documentat el seu traçat, no se'l denomina de cap forma concreta.

Sí que hem trobat en la documentació extreta dels Manuals d'acords de l'Ajuntament que el Comú "...compró de Narciso Vinyas, y Marcó Surero de la misma ciudad otra casa con su salida y pozo seita en la calle nombrada de Massana del dicho Mercadal...".¹⁵⁴⁰ Consultant el Reial Cadastre de 1716, trobem documentat un Narcís Vinyas y Marco, Adroguer de la ciutat, com a propietari de dos cases ubicades a la zona denominada com les *Hortes del Mercadal*. Podria tractar-se d'aquest carrer, ja que, en aquest moment i en el llarg del seu recorregut, hi trobem molt poques edificacions. Si a la banda més septentrional del carrer s'hi ubica i talla el pas la caserna de Figueroles, a l'altre extrem, al llarg del replà i tocant al carrer de les Hortes del Mercadal, s'hi construeix el convent de Santa Clara, per tant, aquest carrer en serà el seu límit de ponent. Pel que fa referència a la galta oest del carrer, hi trobem que els pocs edificis construïts conviuen amb espais d'horta.

7.5.11. Carreró dels molins d'en Vendrell

Aquest carrer el trobem documentat com a *travessa dels Escorxadors* durant la primera meitat del segle XIV, tot i que el seu recorregut durant el segle XVI diferirà una mica, ja que en línia recta i en

---

1539 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 424v, 23/10/1714

1540 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 341v-342, Desembre/1730

direcció nord-sud, s'iniciarà al *carrer del Rec Monar* i acabarà a tocar de la muralla, mentre que a la primera meitat del XIV farà un colze i canviarà de direcció anant a desembocar al riu Onyar.

En el Reial Cadastre de 1716 del carrer només se'n conserva el primer tram que neix al *carrer del Molí o del Rec Monar* que fent un colze i canviant de direcció, anirà a parar al *carrer de les Hortes del Mercadal*, just davant del convent de les monges bernardes que es troba ubicat al costat de tramuntana de l'església de Santa Susanna. En aquest moment, apareix documentat com a *carrer de la Prempsa*, potser fent referència a la casa que ocupa el col·legi d'adroguers, ja que trobem un document de principis de segle XVIII, on s'hi apunta que aquest col·legi es troba ubicat en “...lo carrer avont es la casa tenen de prempsa en lo dit Collegi seituada prop la Casa de la Rectoria del mercadal...” en aquest mateix document apareix titulat com a: “...Licentia pro Collegio Adrogueros per fer un padris y un balco en la casa de la prempsa...”.¹⁵⁴¹ Per tant, la referència a la casa de la *prempsa* prop de la rectoria del Mercadal, podria fer pensar que és aquesta casa, la que li transmet el nom de *carrer de la prempsa*.

7.5.12. Carrer de Santa Clara

El mateix recorregut del *carrer de Figaroles*, havent passat l'encreuament amb el *carrer de Bonaire*, el carrer pren un altre nom, es tracta del *carrer de Santa Clara*.

Durant la primera meitat del segle XIV el carrer ja existia, però no tenia cap nom concret, més aviat el seu nom corresponia a la descripció del seu recorregut: *el carrer de la plaça del Mercadal a Figueroles*, per tant, englobava també el *carrer de Figueroles*.

A l'Estima de 1535 apareix documentat com a *carrer d'en Corominas*, topònim que podem relacionar també amb la *plaça d'en Corominas*.

La denominació de *carrer de Santa Clara*, apareixerà a partir 1693, quan les clarisses, uns anys abans (1653) són traslladades dintre dels murs de la ciutat i el seu convent, extramurs, a tocar del portal de Santa Clara, és enderrocat per tal de poder reforçar la muralla amb la construcció de baluards. Es van traslladar en aquest tram de carrer i tenien el recinte conventual a banda i banda, és a dir, una part del convent estava construït a tocar de la muralla que donava al riu, mentre que l'altre part ocupava una part de l'illa del davant, limitat alhora pel sud amb el *carrer de les Hortes del Mercadal*, mentre que per ponent, limitava amb aquell carrer antic que trobem denominat com a *carrer del Forn del Mercadal*.

El 1703 l'Abadessa del Convent de Santa Clara, a causa de la construcció de la nova església,

---

1541 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 434-434v, 28/09/1703

demanarà permís per “...ferse un Pont en lo carrer entre dits Monestir, y Isglesia...”.¹⁵⁴² L'Ajuntament li concedirà poder “... construhir lo dit Pont...”.¹⁵⁴³ Aquest pont sobre el carrer es va construir i va ser enderrocat després de la desamortització de l'edifici conventual.

7.5.13. Pujada del pont de Sant Francesc

Aquest carrer, anava des del rec d'en Sitjar o del Martinet, el braç més al sud de la desembocadura del rec Monar, fins al *pla de Framenors*. Discorria de forma paral·lela a l'església de Sant Francesc i conduïa al pont del mateix nom, també anomenat pont de Pedra, que es trobava al mig del seu recorregut.

Cap al final del segle XIII mostrava una configuració urbana en les dos bandes del carrer, la banda de ponent acollia els habitatges que els framenors adquiriran a partir de l'últim quart del segle XIII per tal d'ampliar el convent. Durant aquest segle apareixerà denominat com *carrer que va al pont* i a principis del segle XIV el trobem documentat com a *carrer del Pont de Framenors*. El vial serà definit físicament a partir de la construcció i millora del recinte conventual. En la talla de 1360 el trobem descrit com “*lo carrer que parteix de la plaça dels frares menors e va tro a la plaça del Mercadal...*”,¹⁵⁴⁴ mentre que a la de 1379 el documenta com “*lo carrer que parteix del plan de fra menors entro a l'alberg de l'abat d'Amer*”.¹⁵⁴⁵

Un document del 1726 situa unes cases “...en la Parte inferior, ó subida del Puente de San Francisco...”.¹⁵⁴⁶ Ja al 1800 trobarem la denominació de *plaça del Martinet*, suposem que es localitza a la part més septentrional del carrer, on s'amplia l'espai i per on hi passa el rec del Martinet.

7.5.14. Carrer d'en Plantafaves

Aquest carrer ubicat a ponent del *carrer de Fontanilles*, neix en aquest carrer i fent forma de u va a desembocar al *pla de Sant Francesc*.

És el resultat de la urbanització portada a terme a partir del 1319 pel mercader Andreu Vendrell. Només apareix urbanitzada, però, la seva galta de llevant, ja que la de ponent encara és zona d'horta i tindrà encara aquestes característiques a l'Estima de 1535 i en el Reial Cadastre de 1716, on

---

1542 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 347v-348, 07/07/1703

1543 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 349-349v, 07/07/1703

1544 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'Edat Mitjana*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2013 vol. 10 pàg. 88

1545 Idem pág. 90

1546 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 412v-413v, 18/10/1726

apareix el carrer configurat però sense cap nom concret.

Durant el segle XVIII apareix mencionat en vèries ocasions per motius militars, ja que, en aquell indret, l'Ajuntament compra i manté una casa per tal d'allotjar-hi oficials de la tropa, i també el trobem esmentat en la construcció de la casa de la Misericòrdia, quan es concedeix llicència per poder ocupar “...*la travesia que va des de la dicha calle de Fontanillas á la nombrada den Plantafavas tomando el frente de dos casas, y dexando otra calle igual para la comunicacion de dicha calle den Plantafavas con la referida de Fontanillas que salga rectamente á la calle den Ginesta...*”.¹⁵⁴⁷

7.5.15. Carrer de Cuguçacs

A l'altre extrem del burg, al sud del rec Comtal i del convent de Sant Francesc, entrant pel portal de Santa Caterina, trobem localitzat aquest carrer.

Ja de temps antics formava part del conjunt de camins que anaven a trobar la *passadora* de l'Onyar per tal de creuar el riu i poder accedir, així, a la ciutat. Era l'anomenat camí barcelonès. Quan es va començar a urbanitzar aquesta zona, la trobem anomenada com a zona *del Corral*, ja que durant el segle XIII hi apareix documentat el corral de la ciutat per animals mitjans i grans. En el procés d'urbanització d'aquesta àrea, serà quan el camí barcelonès esdevindrà carrer.

Durant la primera meitat del segle XIV el trobem documentat com a *carrer del Gual*, però no serà fins el segle XVI que no es fixarà el seu nom definitiu de *carrer de Cuguçacs*, que mantindrà fins a la desaparició del carrer quan el 1611 els mínims de Sant Francesc de Paula fundin el seu convent en aquest angle de la muralla, fent desaparèixer el carrer.

El 1332 s'hi va construir un forn de coure pa, quan el rei Alfons III en va autoritzar la construcció. Es tractava del segon forn del burg, el primer es localitzava a tocar de la *plaça del Mercadal*.

El topònim de *Cuguçacs*, no és nou a la zona, ja que, en aquella zona, hi discorria un rec anomenat *rec de Cuguçacs*, que naixia del rec Monar i anava en direcció sud-est formant un arc, el mateix que posteriorment resseguirà la muralla i aquest rec n'esdevindrà el fossar o vall.

7.5.16. Plaça d'en Vila

A la riba occidental de l'Onyar, limitada per la muralla del riu a llevant i per una sèrie de cases porticades a ponent, que li confereixen una forma triangular, hi trobem la *plaça d'en Vila*.

Durant el primer quart del segle XIV apareix documentada com a *plaça de l'Areny*, a la talla de

---

¹⁵⁴⁷ AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 424v-427v, 17/12/1764

1360 apareix documentat com a *carrer de l'areny* i n'apunta la seva direcció “*que parteix del cap del carrer dels canaders e va tro a la plaça dels frares menors*”.¹⁵⁴⁸ El 1535 ja apareix documentada com a *plaça d'en Vila*. Aquesta denominació li ve donada per la presència d'un Hostal el propietari del qual era Bernat Vila, que ja apareix documentat a finals del segle XIV, com a propietari d'unes cases que tenien al nord aquesta plaça.

Durant el segle XVIII la trobem denominada també com a *carrer de la Font Major*, degut a la presència d'una font en aquesta zona, que servirà en moltes ocasions com a punt de referència.

Un privilegi reial del 1345 va permetre que les cases que configuraven la plaça, només urbanitzada per la seva banda occidental, poguessin construir pòrtics en la façana que donava al riu: “*...des de l'alberg de Guillem Guix fins a la font Major s'hi poden fer arcs tal com va ser concedit a l'esmentat Guillem...*” o també “*...de la Font Major al pòrtic d'en Calvet s'hi poden fer arcs i pilars vers l'Onyar segons la manera i mesura dels arcs edificats en aquest lloc...*”. La primera concessió corresponia al primer tram des de la banda sud de la plaça fins al *carrer d'en Ginesta* i la segona, des d'aquest mateix carrer fins al *pla de Framenors*.¹⁵⁴⁹

A finals del segle XIV i principis del XV la fisonomia de la plaça va tornar a variar, aquesta vegada per la construcció de la muralla del Mercadal que limitava l'accés a l'areny de l'Onyar. Per tal d'accedir-hi calia utilitzar un portal construït en aquell pany de muralla, a tocar del vèrtex septentrional de la plaça. Aquest pas en la muralla portava per nom *Portal d'en Vila*.

A finals del segle XVIII trobem que la plaça se l'anomena de formes diferents: generalment la trobem denominada com a *plaça d'en Vila*, però també com a *placeta de la porta den Vila* o com a *carrer de la Font Major*. L'any 1777 es concedeix una llicència a Llorenç Viader, negociant, per tal de construir dos balcons a la casa que té “*...frente la plazuela de la Puerta llamada den Vila...*”,¹⁵⁵⁰ del 1780 és una sol·licitud de llicència per tal de refer la façana i construir-hi balcons, a la casa de Jaume Gali, ubicada sota els porxos del *carrer de la Font Major*, i concreta que es localitza gairebé davant de la *porta d'en Vila*.¹⁵⁵¹

7.5.17. Pla de Framenors o plaça de Sant Francesc

Aquesta gran plaça es trobava ubicada al sud del convent de Sant Francesc. D'ella en sortia a la banda nord-oriental el *carrer del pont de Sant Francesc*, per la banda sud-est es trobava amb el vèrtex septentrional de la *plaça d'en Vila*. Per la banda sud-oest en sortia el *carrer de Fontanilles* i

1548 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'Edat Mitjana*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2013 vol. 10 pàg. 88

1549 Idem pàg. 85

1550 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 163v-164, 30/06/1777

1551 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 215v-216, 30/06/1780

el carrer de *Plantafaves*, mentre que per l'extrem nord-oest hi havia una mena de carrer sense sortida que, quan apareix documentat se l'anomena *placeta dels framenors*.

Aquest gran espai forma part del procés urbanitzador iniciat pels religiosos de Sant Francesc per tal d'ampliar el seu recinte conventual.

Sabem que al sud del rec Monar, es funda el convent de framenors a partir de la donació d'una casa i horts que serien l'embrió del futur gran convent. Aquesta donació és datada de 1232. Els monjos de Sant Francesc van anar adquirint terrenys i ampliaren els límits del convent cap a orient i cap al sud, on va començar el procés urbanitzador.

Les grans dimensions de la plaça, va propiciar l'establiment en aquella zona, d'artesans que portaven a terme activitats considerades molestes. A partir del 1260 trobem establerts al sud de la plaça un grup de *tixadors* (teixidors) i altres artesans. Durant el segle XIV es prohibeix que es tirin escombraries, que s'estenguin pells o que s'hi assequi cànem.

L'any 1334, els frares van obtenir un privilegi de l'Infant Pere que prohibia totes les activitats de pelleteria i tèxtil i les concentrava passat el rec de Figueroles i el de Cuguçacs.¹⁵⁵²

La denominació de *pla o plaça de Framenors* apareix documentada des de principis del segle XIII, a l'Estima de 1535 apareix sota la denominació de *pla de Framenors* i el Reial Cadastre de 1716 l'anomena *plaça de Sant Francesc*.

Les construccions d'aquesta plaça, ubicades en el seu costat meridional, també estaven porticades, i eren conegudes com *la porxa den Calvet*.

Segons el Reial Cadastre de 1716, la fisonomia de la plaça havia variat una mica en aquell moment, no per la banda de tramuntana de la plaça, on hi continuava havent l'església i el convent de Sant Francesc, sinó per la galta de migdia, on hi havia ubicat l'anomenat Hospital del Rei.

A finals del segle XVIII els framenors demanen i se'ls concedeix permís per ocupar una part de la plaça, la part oposada de la qual, hi ha el Reial Hospital Militar: “...*El Padre Guardian del Convento de San Francisco de la Ciudad de Gerona [...] expone: Que ha proiectedo hacer algunas Celdas (por carecer de ellas) el Convento á la parte de medio dia [...] y si bien es verdad, que con la formacion de este se ocupa alguna pequeña porcion de terreno de la Plazuela á cuja parte opuesta se halla á distancia de veinte varas el Real Hospicio Militar...*” afirma també que “...*con la proiecteda obra se mejorará notablemente el aspecto publico...*”.¹⁵⁵³

1552 Segons CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'Edat Mitjana*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2013 vol. 10 pàg. 67

1553 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 85-86, 08/07/1796, també a RIPOLL MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 184

7.5.18. Plaça de l'Hospital

Aquesta plaça va ser concebuda com a conseqüència d'un programa de reforçament de les muralles portat a terme a mitjan segle XVII, amb el qual s'havia de construir una sèrie de baluards i fortins que facilitarien la defensa de la ciutat enfront de l'aparició de l'artilleria.

Aquesta política de reforçament incloïa l'enderroc d'edificis fora dels murs que l'enemic podia ocupar fàcilment, a més, els terrenys que ocupaven aquests immobles eren necessaris per tal de poder construir els baluards. D'aquesta manera, es van enderrocar i traslladar dintre la ciutat, el convent de Santa Clara i l'Hospital Nou, entre altres, fet que veurem detalladament més endavant.

A partir de la construcció del baluard de Santa Clara, es produeixen una sèrie de canvis urbanístics a l'interior de la muralla, concentrats en els trams finals dels carrers de Canaders i del Pago, es quals perdran part del seu traçat per tal de poder construir l'Hospital de Santa Caterina, la *plaça de l'Hospital* i la rampa de Santa Clara, ja que la construcció del baluard exigeix un gran espai obert al seu darrera que faciliti l'avituellament i s'hi pugui maniobrar.

En aquest moment, es va eliminar una illa de cases que anava des de la muralla al *carrer de Fontanilles*. Aquest espai que es va crear de bell nou, es va convertir en la *plaça de l'Hospital*, ocupada per la rampa d'accés al baluard.

A més de la construcció del baluard, en aquell moment també es porta a terme la construcció, en la mateixa àrea, de l'Hospital de Santa Caterina, convertint-se en la façana sud de la plaça, juntament amb la capella o església.

Una altra transformació de la zona i de la plaça la trobem als anys seixanta del segle XVIII, quan a partir del llegat testamentari d'Ignasi Colomer i Cruïlles, es construirà a l'altra banda de la plaça i oposat a l'Hospital de Santa Caterina, la casa de la Misericòrdia.

La construcció d'aquest edifici va suposar la pèrdua d'una part de la plaça, ocupada per aquest edifici assistencial i el desviament del *carrer de Fontanilles*.¹⁵⁵⁴

7.5.19. Plaça del Mercadal

A finals del segle XIII aquest petit espai urbà ja es troba ben definit, però encara no té una denominació concreta. Que estigués ben definit, no significa que estigues urbanitzat. Inicialment tenia una forma triangular i en el seu costat septentrional, el que correspondria a la base del triangle hi havia el forn de pa del Mercadal. A mitjans del segle XIV ja la trobarem més urbanitzada, amb edificacions a la banda de l'Onyar i en la resta del costats.

1554 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 424v-427v, 17/12/1764

La talla del 1360 ja la documenta com a *plaça del Mercadal*.

A l'Estima de 1535 aquesta plaça es troba a tocar d'una altra plaça que en el Reial Cadastre de 1716 s'ha transformat en un únic element urbà unificat. Es tracta de la *placeta del monestir*. Per tant, la plaça pateix un procés de transformació urbanística i el que a principis del segle XVI corresponia a dos espais públics independents es fusionaran per crear-ne un, tot i que les dimensions continuaran essent reduïdes.

Degut a l'ocupació militar d'aquest espai, la plaça apareix anomenada, encara que en comptades ocasions, com a *plaza de los Artilleros*.¹⁵⁵⁵

7.5.20. Plaça de la Font del Mercadal

Just al costat de la *plaça del Mercadal*, trobem un nou espai, també de petites dimensions, es tracta de la *plaça de la Font del Mercadal*, documentada d'aquesta forma a l'Estima de 1535, mentre que en el Reial Cadastre de 1716 apareix denominada com a *plaça de les Monges*. Les dimensions d'aquesta plaça també variaran del segle XVI al XVIII i, tal i com veiem amb la plaça anterior, aquesta també guanyarà espai, en aquest cas, no a partir de la integració d'una altra plaça, sinó a través de la modificació urbana a partir de l'enderroc d'alguns dels immobles que la limiten.

7.5.21. Plaça de Sant Agustí

La construcció del convent de Sant Agustí en l'angle nord-oriental del burg del Mercadal a principi del segle XVII, va comportar també la urbanització d'aquest sector, el qual, en l'Estima de 1535 encara apareix com a zona d'horta, limitada pel *carrer de Bonaire*.

La plaça s'ubicava a tocar de la muralla, al sud de l'edifici conventual, i donava accés al pont de pedra, que es va construir a principis del segle XVIII en aquell indret per tal de millorar les comunicacions entre el burg del Mercadal i la resta de la ciutat. Al ser una plaça de nova construcció les dimensions varien molt de la resta de les places ubicades al nord del rec Monar. Ja hem vist, que a la part de migdia del rec les places tenen unes dimensions majors.

L'any 1774 trobem documentada la sol·licitud de llicència per part del Prior de Sant Agustí, per “...mudar y tirar assí un poco mas á la parte de medio dia, la pared de la huerta de aquel, tomando parte del terreno de la Plazuela, que segun se juzga en tiempo atras era de la calle llamada den Cardonet...”. Després del reconeixement del terreny portat a terme per Antoni Boer, demanat per l'Ajuntament, aquest afirma que “...podrá mudar y construir la pared de la huerta, que refiere su

---

1555 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 39v-40v, 08/01/1751

recurso, tomando la linea de la esquina de dicha Huerta a diez palmos mas en fuera por la parte de medio dia de la pared contigua, y tirando linea recta hasta llegar a un piquete, que por dicho Convento se ha puesto en la subida del puente dirruido llamado de San Agustin á ocho palmos atras del dicho piquete, con tal empero, que antes de empezar dicha obra deva dicho Padre Prior, y Convento demoler las paredes del Almacen llamado de la leña á fin que pueda quedar, y quede alla plaza correspondiente como la ai en el dia...". Un cop es va tenir l'aprovació de l'Ajuntament i a última instància, es va procedir a fer la petició al Comandant de la Ciutat, que al seu temps la va transferir a l'enginyer per tal que donés la seva aprovació. Aquest va determinar que es podia portar a terme l'obra però que “...dexe libre el passo del Puente que existia, y dexe o construia de nuevo en el mismo lugar la Garita que ai en el angulo con la calle de Figuerola...”.¹⁵⁵⁶

El burg del Mercadal és una zona en continua evolució urbanística que provocarà que molts elements urbans que, per exemple, apareixen a l'Estima del segle XVI, hagin patit una modificació o hagin desaparegut al arribar al segle XVIII. Com a conseqüència d'aquests canvis urbanístics constants, la denominació de carrers i places varia i no queda fixat com passarà a altres zones de la ciutat. Per aquest motiu trobarem carrers com el *carrer de la Galera*, ubicat a la zona propera de Sant Agustí, ja que també el trobarem documentat com a *carrer de la Galera de Sant Agustí*.

Trobarem també el *carrer de les monges del Mercadal*, el *carrer de la sèquia* i el *carrer que va a l'església parroquial*, tots tres segurament ubicats a tocar del rec Monar, però la seva ubicació no queda massa clara.

Pel que fa referència a les placetes, trobarem al mig del *carrer de Canaders*, l'anomenada *placeta de Santa Clara*, de la qual se'n fa referència a l'Estima del 1535, però que ja ha desaparegut en el Reial Cadastre de 1716. El contrari passa amb la *plassa del Moli de Baix* també anomenada *plassa dels Molins*, una plaça de petites dimensions que no apareix documentada a l'Estima de 1535, en canvi sí que apareix en el Reial Cadastre de 1716. Durant el segle XVI aquest espai apareix com un espai urbanitzat.

En aquesta zona trobarem també places que no són una creació com a tal, sinó que fan referència a una part d'un carrer que és més ample que la resta del traçat. En aquest cas trobarem la *placeta d'en Corominas*, la *placeta de l'Abeurador* o la *placeta del Martinet*.

A part de tots aquests espais urbans, en trobarem alguns creats a partir d'una planificació prèvia i a causa del creixement demogràfic que provocarà una necessitat d'habitatges que se solucionarà amb la construcció de nous carrers i habitatges en zones que antigament eren hortes. A partir d'aquesta urbanització trobarem carrers com el *carrer de Canaders*, el *carrer del Pago* o el *carrer den*

1556 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 175v-177v, 07/10/1774

Ginesta i places com el *pla de Framenors* o la *plaça d'en Vila*.

En època moderna trobarem la construcció, que alhora comportarà una destrucció de part de dos carrers, de la *plaça de l'Hospital*, com a conseqüència del reforçament de les muralles amb la construcció dels baluards.

La resta de carrers van patint modificacions, però mantenen una essència que generalment ens permet identificar-los i relacionar-los amb els seus antecessors.

7.6. ELEMENTS DEL PAISATGE URBÀ

En aquest burg hi predominaran les cases de la població de classe humil, no hi trobarem grans palaus ni casals, però sí que veurem l'evolució de les cases i dels tallers de les classes més baixes de la ciutat. Parlarem dels molins com a element arquitectònic característic del burg i també veurem la gran presència dels ordes religiosos com seran els framenors, les clarisses, els agustins... Aquests últims els trobarem presents al parlar de les casernes, ja que una part del seu convent serà ocupat pels militars causant un clima de conflicte i de mal estar entre els monjos, els militars i l'ajuntament. També veurem com aquest burg serà el que acollirà a un nombre més important de militars i les conseqüències que aquest fet comportarà.

7.6.1. Habitatges

Diuen Lluís Palahí i Josep M^aNolla¹⁵⁵⁷ que el burg del Mercadal és un barri viu, que els seus elements arquitectònics, sobretot les botigues, els tallers, els magatzems i els habitatges, ocupats per gent de condicions econòmiques humils i treballadora canvien constantment amb el pas del temps, propiciant que el burg s'adapti a les necessitats de la ciutat.

Les causes d'aquesta variació o adaptació constant, apunten, es basaria sobretot, en el fet que les estructures arquitectòniques no es troben fossilitzades, sinó que es transformen contínuament, ja que és un barri que no acull els grans palaus o casals senyorials, ni cap dels edificis rellevants o emblemàtics de la ciutat, ja siguin de caire civil o religiós.

Gràcies al treball coordinat per aquests dos autors, podem aportar dades, confirmades a través de l'arqueologia, de l'estructura de les cases i la seva evolució històrica, sobretot pel que fa referència als habitatges construïts a partir del segle XIII a la zona dels carrers del Pago i de Canaders.

Dels habitatges de la resta del burg, no en tindrem una visió tan clara, però val a dir, que si els

---

1557 PALAHÍ, LL.; NOLLA, J. M^a: *Entre l'hospici i l'hospital. Evolució urbanística d'un sector de Girona: el carrer de Savaneres*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Barcelona, 2007 pàg. 12

immobles seguien uns patrons determinats, unes coordinades bàsiques, aquestes podrien extrapolarse a la resta del burg o fins i tot, a la resta de la ciutat.

Tot i que no ens ocupa concretament, veurem, de forma esbossada, la creació i característiques dels habitatges que es construeixen a partir del segle XIII i la seva evolució en el temps, per tal de comprendre les característiques de l'habitatge que arriba a l'època moderna. Paràmetres constructius i organitzatius que continuaran en aquest període modern, ja que la construcció d'habitatges en la ciutat té una marcada línia continuista, que seguirà els patrons establerts en època medieval.

Val a dir, també, que ampliarem tota aquesta informació a partir de documentació i permisos d'obres extrets dels Manuals d'acords, intentant donar una visió, el més completa possible, de les característiques de les estructures i dels alçats.

Els habitatges d'aquesta zona, són creats a partir d'establiments, és a dir, el propietari del domini directe dels terrenys, ven el dret d'edificació a una altra persona o grup de persones que formen una societat, i aquests planifiquen l'obra que un cop construïda, aquests habitatges es llogaran o vendran als tenidors, els quals hi instal·laran la vivenda i els tallers o negocis.

Estem parlant dels edificis originals o inicials, creats a partir del segle XIII als carrers del Pago i de Canaders, però que seguien la línia traçada als altres burgs de la ciutat: Immobles adossats o entremitgeres, amb un repartiment interior semblant. Les parcel·les eren allargades, de manera que la façana feia uns quatre o cinc metres d'amplada per uns quinze o vint de llargada en funció de l'espai que es disposava per construir. La part de darrera del habitatge, s'hi construïa un espai obert, que correspondria a un pati o eixida tancat amb una paret que, a vegades, i segons l'ofici del resident de l'immoble, podia estar cobert. L'altra meitat, s'hi localitzava la zona on s'hi vivia i on s'hi treballava.

Aquestes cases adossades compartien els murs laterals, o de partió i els murs de les façanes, tant principals com les de darrera. Eren construïdes amb pedra calcària parcialment polida o rierencs, lligats amb morter, creant filades més o menys horitzontals. Els blocs ben treballats, eren utilitzats per les obertures.

Per tant, les cases que originàriament es construeixen a partir del segle XIII a la zona del carrers de Canaders i del Pago, i que posteriorment seran reformades, seguien unes línies constructives i estructurals, inicialment molt clares, que es podrien considerar habituals en les construccions d'època medieval. Estem parlant de cases molt llargues, normalment adossades pels laterals a altres vivendes. La porta principals es localitzava a una de les façanes estretes, podien tenir una porta o dues depenent de si la zona d'habitatge i la de treball es trobaven separades. Interiorment, la part de davant acollia la botiga i l'obrador, la zona central tenia l'escala per accedir al pis superior, aquest espai gairebé sempre és descobert. La part de darrera, també descoberta, era un pati o eixida. En

alguns casos podia estar coberta i formava part de l'espai de treball del propietari, o també podia funcionar com a estable o magatzem.

El primer pis hi havia les estances familiars, si la part de darrera no era coberta, habitualment s'hi bastia un balcó. La cuina es trobava apartada dels espais residencials, per tant, normalment, la localitzem a la planta baixa. Inicialment es tractaven d'habitatges de planta i pis.

Però no totes seguien els mateixos paràmetres, trobem cases de major amplada, la qual cosa comportava la construcció de pilars per tal de poder suportar les cobertes de l'immoble. També trobem algunes andrones, uns passos estrets entre les cases, construïdes quan no es compartia la paret mestra.

A partir del segle XIV, aquests edificis comencen a ser modificats interiorment, depenent de les necessitats familiars o professionals dels estadants. L'exterior però, es mantindrà.

El creixement demogràfic que es produeix en aquest segle, no afectarà als immobles d'aquesta zona, cal recordar, que el burg del Mercadal, disposava, encara, de molts espais destinats a l'horta i seran aquests espais, els que en moments de creixement demogràfic seran urbanitzats. A diferència d'altres zones de la ciutat, el creixement de la ciutat no afectarà al creixement vertical dels edificis, generalment es mantindran amb una planta i pis. També podem trobar la compartimentació d'espais edificats, però no trobem encara el creixement en alçat.

El segle XV és temps de crisi. La ciutat es veu afectada per diferents setges, els quals afectaran a gran part dels habitatges del Mercadal, hi haurà un gran nombre de vivendes destruïdes o abandonades. En aquest moment els habitants que es quedaran al burg concentraran les seves energies en la reconstrucció dels habitatges i el seu manteniment, no en la millora.

Per tant, després d'un període de crisi, entrem a l'època moderna, on la tipologia de casa encara no havia variat massa de la seva construcció original, al menys pel que fa referència a l'aspecte exterior. El creixement econòmic del segle XVI apareixerà reflectit en els immobles a partir de reformes de les cases, ja sigui per adaptar-les a una nova activitat econòmica o per millorar l'edifici. Trobarem també que s'absorbiran altres cases o horts per tal d'ampliar immobles i negocis. El segle XVIII la ciutat tornarà a patir per causa de la guerra i molts edificis de la zona del Mercadal seran destruïts o abandonats.

Tot i així, l'estructura de les cases continua mantenint els paràmetres medievals, tot i que comença a modificar-se.

La majoria de les cases d'època moderna del burg del Mercadal que arriben al segle XVIII, segons l'estudi del Reial Cadastre que va portar a terme Joan Boadas,¹⁵⁵⁸ es caracteritzen per una

---

1558 BOADAS i RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Institut d'Estudis Gironins, Ajuntament de Girona i Diputació de Girona. Girona, 1986

configuració de planta baixa i pis i tenen un màxim de cinc estances.

Les peticions de llicències per construir balcons o per portar a terme alguna millora de la casa no són tant abundants com a la zona del burg de l'Areny o el de Sant Feliu, segurament, aquest fet ve condicionat per la capacitat econòmica dels habitants del burg, tot i així, de totes les sol·licituds presentades, les més abundants seran encara, les llicències per construir balcons.

Trobarem reformes o reconstruccions de cases, peticions de llicències per construir balcons o terrats, ampliacions de cases, reconstruccions de façanes, ampliacions...

Pel que fa referència a la reconstrucció de cases o a la construcció de nou, trobem que el 1713 Jaume Pons, demana una concessió de llicència per "*...fer un balco en la casa que novament fabrica en la Plaça del Mercadal...*".¹⁵⁵⁹ Un altre immoble documentat pel seu mal estat, és una casa del carrer de Plantafaves i que pertany al Comú. Aquesta capitulació ens aporta dades interessants, com per exemple "*...en la qual entrada se haurá de fer un pedris perque la aygua no puga entrar dins terraplanant ben igual y posant á nivell la mateixa entrada fent la porta forana nova de cor de tey sens albeca...*", el pedrís al qual fa referència, és un element arquitectònic que es construeix per minimitzar els danys de l'aigua en cas d'inundació o riuada.

Pel que fa referència a l'arranjament de les parets exteriors, el responsable de portar a terme les obres "*...haurá de posar las lligadas á la paret de la part de sol ixent conforme seá asseñalat y axi be deurá paredar tot allo ques conega haverse desaparedat y ademes la porta de detras.*

Item que haurá de rebatrer, embrocalar, y llizar ab paleta tota la dita casa exeptat lo que pot passar emblanquinat...".¹⁵⁶⁰

El 1724 es porta a terme la reconstrucció d'una altra casa, aquesta ubicada a la plaça del Mercadal. En la capitulació de l'obra es fa referència que en aquest moment la casa, passarà de tenir un sostre a tenir-ne dos, ja que apunta que s'haurà de "*...adobar la escala y embà de tot lo que hi faltara y despues sobre dita Escala se fará altre escala per pujar al segon sostre...*" I pel que fa referència a les obertures i les parets dels dos nivells anota que "*...las finestras que trauan al Carrer la de baix del primer sostre se ha de acomodar de lo quey mancará y la altra del segon sostre se fará nova conforme la quey es y tota las parets voltas grassas y embans y pilas de dita casa des del nivell del terreno fins dalt al sim de la taulada se ha de rebatrer embrocalar y llizar de paleta...*".¹⁵⁶¹

Aquesta capitulació aporta dades sobre l'obra de l'edifici, tot i que, no és de les mes exhaustives que es documenten, però, com en la capitulació que veurem a continuació, exposa el fet del creixement en vertical de l'immoble. Aquest altre document, parla de la recomposició d'una altra casa situada a la pujada del pont de Sant Francesc, veiem que, entre d'altres actuacions, s'han de "*...fer dos portals*

1559 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 421-421v, 01/12/1713

1560 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 335v-338, 23/10/1722

1561 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 264v-270v, 28/07/1724

de pedra picada [...] lo un devant Sant Francesch, y lo altre devant la casa de Busquets cirurgiaá, y tota la dita cantonada fins al primer sostre, tota la distancia que hi haurá de un Portal al altre ha de ser de pedra picada, y tot lo paviment de baix de la casa se posara igual al nivell del marxapeu ques devant Sant Francesch y dita casa se allargara fins la cantonada de la casa de Joan Gaspar posant una biga de roure de dos palms y mitg de alt y dos de ample que carregui a dos palms de cada costat ço es dos al costat del Pont y dos al costat de dita casa te Gaspar.."

Pel que fa referència al número de sostres, s'apunta que el "*... paviment del baix de dita casa al primer sostre se li donará divuyt palms, comprenentse sostre, y enrejolat y del primer al segon lo mateix del segon al teulat catorse palms que fan lo cumpliment de sinquanta palms y son los que han de ser en tot lo cumpliment de la casa alta, prenent de la barbacana de la teulada...*", per tant, aquest immoble també disposa d'un segon sostre.¹⁵⁶²

El 1789 trobem una concessió de llicència per "*...fabricar una casa al Frente de la Porteria de Monjas del Mercadal...*".¹⁵⁶³

Altres cases que es reconstruiran, al menys parcialment i degut al mal estat que presenten les parets, seran l'anomenada casa Xauvet i la casa de Guitart, les quals es veuran afectades per l'obertura d'un nou carrer a causa de la construcció de la casa de la Misericòrdia. A mitjans segle XVIII i arrel d'aquesta obertura, les parets de les cases que donen en aquest nou vial presenten molt mal estat.¹⁵⁶⁴

Però no tot són concessions, trobarem també una queixa "*...de resultas de haberles impedido el Cavallero Governador fabricar casas en el terreno que existe frente el Molino de la ciudad, nombrado de Baix...*".¹⁵⁶⁵

Molts d'aquests immobles que s'han reconstruït, anteriorment havien presentat mal estat en una part o un estat ruïnós en general, es documenten inicialment, a partir de denúncies i després de procedir-ne al reconeixement per part dels regidors obrers, s'envia el requeriment corresponent al propietari per tal que porti a terme les actuacions necessàries.

El 1727 es porta a terme el reconeixement de "*...las casas dirruidas vulgarmente nombradas casalots que el Reverendo P. Prior y Convento del Monasterio de Sn Agustin de la dicha ciudad tienen y pochen en la Plazuela que es delante de la Iglesia del dicho Monasterio y cerca el Puente...*" i a partir d'aquest, es considera que "*... las dichas paredes amenassan ruhina y que para evitar y quitar los peligros y danyos que pueden seguirse á los ientes y vinientes assi de soldados como de payzanos que continuamente transitan por alli especialmente mas soldados de un genero y otro que payzanos respecto de tener cerca de aquel parage sus quarteles es totalmente necesario*

1562 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 413v-423v, 18/10/1726

1563 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 181v-182, 16/12/1789

1564 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 337v-338, 13/09/1765

1565 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 44-45, 14/03/1791

*derribarse aquellas luego hasta el suelo...".*¹⁵⁶⁶

En els Manuals d'acords del 1752 trobem la "*...Relacion de la presentacion de un Requerimiento, ó cedula requisatoria á Maria Viñals viuda y a los Señores Administradores del Hospital de la Ciudad sobre demolerse un Casalot que amenaza ruina sito en la Calle den Ginesta...*" en la qual es mana als propietaris que "*...sin mora ni tardansa alguna, se derriben las paredes exteriores de aquella, ó la mayor parte de ellas, y al mismo tiempo se sustenga y se afiansen, ó bien se execute la rehedificacion de la misma casa...*".¹⁵⁶⁷

A part de llicències per portar a terme reconstruccions o construccions de nou dels immobles, trobem també llicències per ampliar cases a partir de la unió de dos immobles diferents o bé, també, ocupant espais públics, com per exemple carrerons o arcades. D'aquesta manera trobarem que el 1719 es concedeix una llicència per tancar un carreró que es troba entre dues cases propietat de "*...Estevan Thomas Andreu Mercader de la dicha ciudad como á pocessor que es de todas aquellas dos casas la una llamada del tinto seita en el Mercadal Superior y cerca del Monasterio de San Francisco de Assis, y la otra que fue de Sitjar, y ultimamente del heredero de Juan de Carreras qº Cavallero seita en el mismo Mercadal y cerca de molino Inferior respective de la dicha ciudad para que pueda tener abierto y entrada en las predichas casas por la calle ó callejuela que es entre aquellas por cuya calle antiguamente se iba á la Iglesia Parroquial de Santa Susana del mismo mercadal, haviendo de hazer, y tener puerta en la entrada de la dicha calle ó callejuela que es entre las predichas dos casas, y delante de la fuente llamada de Sitjar, haviendo de tener la dicha Puerta cerrada en todas las noches con llave y cerradura...*".¹⁵⁶⁸

El 1740 Cristòfol Camps exposa que "*...en la casa que possehe en el Mercadal de esta ciudad, y que saca Puerta á la Plaza de los Molinos, En la qual casa, y de la parte que mira frente a la casa de Jaime Pons Carpintero, hay unos taviques en forma de Arcada que se sostienen con dos Pilares de piedra labrada, cuyos baxos, ó, pavimentos pueden ser de notable perjuicio...*" per això sol·licita que pugui treure els pilars i "*...pueda hacer y fabricar una pared linea recta des de la Esquina de la Pared de dicha su casa que confina con la dicha Plaza de los Molinos, hasta la Esquina de la casa de Joseph Sudrias Hortalano que mira a la calle que va des de la misma Plaza de los Molinos a la Plaza del Mercadal [...] quedará la dicha calle algo mas ancha pues la pared deberá ser mas en dentro de los dichos dos pilares, y aunque el dicho Christoval Camps des del primer piso arriba perderá parte de casa, pero tambien ganará el terreno bajo, ó, pavimento de los dichos Pilares...*".¹⁵⁶⁹ La llicència se li concedeix aquell mateix dia.

1566 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 81-82, 31/03/1727

1567 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 70v-71, 20/03/1752

1568 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 276-277v, 25/10/1719

1569 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 170v-171v, 29/08/1740

També trobem concessions de llicències per ocupar parts d'immobles o de terrenys, i finalment, l'ampliació que suposa la incorporació d'un altre immoble, aquest és el cas de la casa que construeix a la plaça del Mercadal Francesc Casals, el qual sol·licita llicència per construir tres balcons “...en la pared frontispicia de la casa, que possehe, y que este año ha comprado, que antes eran dos contiguas sitas en la Plaza del Mercadal...”.¹⁵⁷⁰

Pel que fa referència a la concessió de llicències per tal d'incorporar elements arquitectònics que millorin les condicions dels habitatges, trobarem en primer lloc i en major nombre, les concessions de llicències per la construcció de balcons, ja siguin de pedra o de fusta, o els denominats terradets. També trobem la incorporació de pedrissos o taulells, però aquest cas els veurem posteriorment quan estudiem els comerços o tallers, ja que són una incorporació arquitectònica que majoritàriament afecten o milloren aquests llocs de treball.

Les construccions de balcons al burg del Mercadal es concentren sobretot en la segona meitat del segle XVIII. A principis de segle trobem la concessió de llicència per construir un balcó i un terrat, “...en lo frontispici de la part de la Plaça dels Molins un balco de nou a deu palms de llargaria y uns quatre de amplaria poch mes o menos y un tarradet de la part de onyar de la llargaria de dita casa y de amplaria de uns set palms poch mes o menos...”.¹⁵⁷¹ En aquest moment, moltes de les cases que donen al riu, demanaran poder construir balcons o terrats, els primers els trobem ubicats en les façanes que miren al Mercadal, i els segons a les façanes que miren a l'Onyar. Un altre exemple el trobem datat del 1777 quan es concedeix una llicència per millorar una casa del carrer “...dicha de San Francisco y que va del Puente de San Francisco de Assis á la plaza de este...”, en aquest cas se li permet construir “...tres balcones el uno grande de tres palmos de bolada en el primer piso, y dos de chicos en el segundo, y un assentadero vulgo padris en la puerta de dicha casa de un palmo de bolada, como assi mismo en la parte que mira al Rio Oña un balcon de madera vulgo terradet, como lo tienen otros muchos...”.¹⁵⁷²

Per tant, i segons la referència a “...como lo tienen otros muchos...”, veiem que l'element arquitectònic del terradet o balcó de fusta ubicat en la façana que mira a l'Onyar, és un element comú a les cases d'aquest sector.

Trobarem altres concessions de construcció de balcons, però totes segueixen els mateixos paràmetres.

Com hem vist es poden concedir llicències per la construcció de balcons en façanes i parets ja existents, o també en façanes de cases que es troben en procés de construcció, com la llicència

---

1570 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 347-348, 24/11/1762

1571 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 57v-58, 11/01/1714

1572 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 42v-43v, 19/02/1777

concedida el 1791 a una casa en procés de construcció ubicada a carrer d'en Ginesta¹⁵⁷³ o la que es concedeix el 1797 a la plaça del Molí.¹⁵⁷⁴

Per tant, i a tall de resum, hem vist que a l'època moderna hi ha, a la zona del Mercadal, una tipologia de casa que prové dels establiments portats a terme a partir del segle XIII i que a partir del seguiment d'uns patrons concrets té unes característiques molt definides. Aquestes cases s'aniran modificant amb el pas del temps i de les necessitats dels seus estadants, ja sigui a nivell familiar i privat, com a nivell professional.

Durant l'època moderna, trobarem construccions de nou i reconstruccions d'habitatges, alguns en mal estat degut a l'abandonament en temps de crisi o de guerra. Trobarem també millores d'elements concrets que es troben en mal estat, com les façanes. Ampliacions d'immobles a partir de la incorporació d'un espai públic, una part d'un immoble o un immoble veí, i pel que fa referència a la millora dels habitatges, trobarem la construcció sobretot de balcons i terradets, aquests segons, normalment de fusta i mirant cap a l'Onyar.

7.6.2. Comerços, tallers i molins

L'escència del Mercadal, estarà sempre lligat a la presència dels grans espais no urbanitzats i la presència del rec Monar.

Inicialment, aquesta zona serà una àrea de cultiu, que aprofitarà aquests grans espais i l'aigua del rec per portar a terme aquesta activitat, de la mateixa manera, també se n'aprofitaran una sèrie de molins que es trobaran instal·lats al llarg del rec Monar i dels seus braços.

La majoria de les activitats econòmiques del barri estaran condicionades per aquests dos elements, però el fet de ser un burg allunyat del centre de població, també el convertirà en un lloc idoni per a la instal·lació d'aquelles activitats molestes, és a dir, que generin males olors, gran quantitat de residus i que necessitessin molt d'espai per portar-les a terme.

Estem parlant d'un burg habitat majoritàriament per artesans que es dedicaran, sobretot a l'edat mitjana, a activitats relacionades amb el cuir, la llana i el ferro. Aquest tipus d'artesanat, juntament amb els hortolans i els moliners, configuraran inicialment, la base de la població allí establerta, però i com la resta del burg, variarà al llarg del temps, ampliant el ventall d'activitats econòmiques com ja hem vist anteriorment.

Els masos en els quals, en un principi, hi residien els hortolans que es feien càrrec dels grans espais cultivats, van anar desapareixent a partir de l'urbanització i parcel·lació de les grans àrees de cultiu.

1573 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 130v, 22/08/1791

1574 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 31v, 30/03/1797

Apareixen, a partir del segle XIII, les cases artesanals, estudiades anteriorment, amb unes característiques molt concretes: són habitatges de planta i pis, amb un primer espai on s'hi ubica el taller per portar a terme l'activitat professional, un segon espai que actua de distribuïdor on hi ha l'escala per anar al pis de dalt (on hi ha la vivenda), i un tercer espai que podria estar tancar, actuant de magatzem o cort, o obert quan feia la funció de pati o eixida.

Aquest tipus d'edificació, tal i com ja hem vist, anirà variant al llarg del temps adaptant-se a les necessitats professionals dels residents.

El 1703 trobem la demanda següent: *"...Esteve Coromines Paraire de la present ciutat qui ha comprat la casa y tint dit de Vedruna contiguo á la Iglesia del Monestir de Sant Francesch de dita present ciutat ahont habita desitja tenir en la casa pareyria, y tambe Botiga de tall de draps, y per dit efecte necessita de fer un taulell de pedra devant dita casa, y com a vistas de la amplaria del terreno es devant dita casa se veje no a fer periudici de tercer ni de cosa publica suplica perço á Vsa. vulla servirse concedirli llicencia..."*¹⁵⁷⁵

Per tant veiem que, en aquell, moment encara es concedeixen llicències per portar a terme aquest tipus d'activitat.

El col·legi dels adroguers també es troba instal·lat al burg, prop de la casa de la rectoria del Mercadal. En aquest mateix any se'ls concedeix *"...llicencia y facultat al dit Collegi, y per ell á Joseph Coll adroguer lo corrent any consol major de dit Collegi present que puga a dit Collegi fer fer en dita casa dit padris de llargaria de dos canas y de dos palms, y mitg de ample, y dit balco de quarte palms de bolea, y dotse de llargaria..."*¹⁵⁷⁶ La casa que ocupa aquest col·legi, la trobem documentada com la casa de la *prempsa*.

L'any 1707 la confraria de paraires demana permís per poder *"...tenir un terreno per assentar los estricadors"*¹⁵⁷⁷ *per estricar lo drap necessita de valerse del que es des de la horta del Monestir de Sant Franco. De Paula de la present ciutat fins al hort de la casa que de llicencia dels Antessors de Vs. compra per dit efecte dita confraria en lo carrer dels Canaders de esta ciutat haventse de tancar per dit efecte dit terreno ab paret desde la dita Horta fins a la Casa de quartel te Vs. en dit carrer. Per lo que la dita Confraria es sobreposats de aquella suplicant Vs. Sie servit concedirlos llicencia á efecte de poderse valer del dit terreno offerin entregar als vehins y demes interessats á dit terreno claus per entrar y eixir en la Porta que per dit efecte se ha de fer per y á ocasio de tancar lo dit terreno..."*¹⁵⁷⁸ Per tant, el terreny ja era una possessió de la confraria, i demanava permís per poder-lo utilitzar. Es trobava ubicat entre el convent de Sant Francesc de Paula, la

---

1575 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.348-348v, 13/07/1703

1576 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.434-434v, 28/09/1703

1577 Els estricadors eren uns bastiments de fusta amb claus on es posava la roba tibada perquè mentre s'eixugava no s'estrenyés.

1578 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol.4, 01/01/1707

muralla i baluard de Sant Francesc i la part del darrera del carrer de Canaders.

Al segon terç del segle, trobem un acord a partir del qual es concedeix una "*...porcion de agua de la acequia de los molinos...*" a Pere Trutxet per "*...una fabrica de pieles de Ante...*". Aquesta fàbrica es troba localitzada en una casa que ha comprat "*...inmediata, ó frente la Iglesia del monasterio de San Francisco de Assis y de la casa contigua á dicha Iglesia nombrada la casa del tint...*".¹⁵⁷⁹

Per tant, trobem un nou establiment d'una activitat professional dedicada al tractament de pells.

Una fàbrica de teixits de lli, cànem i cotó, la trobem documentada el 1785, quan els seus propietaris demanen que "*...para el uso de las oficinas proietada fabrica necessitan de las aguas de un conducto ó Rech que passa por la calle de esta ciudad nombrada del pago y delante la puerta de la casa en que se establecerá aquella...*". L'Ajuntament els concedeix el permís sol·licitat.¹⁵⁸⁰

Trobarem també, peticions per establir una fleca al burg. Documentat del 1106, sabem de l'existència d'un forn de pa localitzat a la zona de la plaça del Mercadal. Amb el creixement del burg, i en un moment indeterminat de la primera meitat del segle XV, apareix el forn de Cugusach, en una zona propera a la muralla, en el seu angle sud-oriental. A l'Estima de 1535 fa referència a "*...un pati en lo qual antigament era lo forn anomenat de Cugushach...*".

Del 1730 tenim documentada la presència d'una fleca al burg del Mercadal, segurament l'única, ja que només es fa referència a la fleca, sense especificar la seva localització. En aquest moment, la seva propietària, a partir de la concessió de 1729, és Florentina Domingo, que al·lega "*...no poder mantener la panaderia del Barrio del Mercadal...*".¹⁵⁸¹

Uns anys més tard, el 1742, es confirma la concessió de la fleca, de la qual tampoc se'n detalla la ubicació, a Rosa Riera.¹⁵⁸²

Si tenim en compte que la fleca municipal, en aquella època també era anomenada Pastim, a partir de concessions de llicències i de referències indirectes, podem saber-ne la ubicació. L'any 1796 apareix documentada la llicència de poder tenir una adoberia, en una casa que ha adquirit ubicada entre "*...el Molino, y la casa del Pastim...*",¹⁵⁸³ per tant, la trobem propera al rec o a un dels seus braços. El fet de fer referència al pastim, sense aclarir la seva localització concreta, ens fa pensar que hi havia només una única fleca al barri.

Un altre ofici en el qual es requereix la concessió de llicència per part del comú per obrir establiment són les tavernes. Aquestes es concedien un cop l'any. El 1797, es concedeixen dos llicències per tenir un establiment d'aquest tipus al Mercadal. Una hauria d'estar ubicada entre el Pont de Sant Francesc d'Assís i el Portal de Figueroles, és a dir, més o menys a la meitat nord del

1579 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 205v-209, 09/10/1775

1580 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 211v-212v, 07/12/1785

1581 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 48-48v, 12/06/1730

1582 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 143-144v, 04/04/1742

1583 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 130, 07/12/1796

burg,¹⁵⁸⁴ mentre que l'altra s'hauria d'ubicar a la zona sud, és a dir, entre el mateix pont i, en aquest cas, el Portal d'en Vila.¹⁵⁸⁵

Tot i que tenim les concessions de llicències per poder portar a terme aquesta activitat econòmica, no tenim cap dada de les característiques dels locals.

Sabem també que a la zona del burg del Mercadal, i segons l'Estima del 1535, els hostals es trobaven concentrats a la zona de la plaça d'en Vila. Dues cases de la plaça configuraven l'anomenat *hostal de Sant Cristòfol*, que tenia un pati posterior o un *triquet*, un espai que s'utilitzava pels jocs de pilota. El de més al sud, era l'*hostal de la Nau*, el seguia, en direcció nord l'*hostal del Capell*, el de la Creu, el de la Barca, el del Salvatge, i el dels Reis. Entre l'*hostal del Salvatge* i l'*hostal dels Reis* s'hi ubicava l'*hostal de Sant Cristòfol*. Les seves denominacions derivaven de decoracions singulars de la façana. L'*hostal del Capell*, anteriorment era anomenat *hostal d'en Vila*, documentat el 1373. Va ser l'establiment que va donar nom a la plaça.¹⁵⁸⁶

Tampoc tenim documentada cap petició de llicència que faci referència a la millora, acondicionament o reforma de cap d'aquests edificis. Al menys en el buidatge portat a terme dels Manuals d'acords del segle XVIII.

Més establiments que trobem a la ciutat i que funcionen a partir de la concessió per part de l'Ajuntament, són els molins.

La zona del Mercadal representa una àrea idònia a l'hora de portar a terme l'establiment d'aquests tipus d'edificis. La presència del rec Monar, i la densa xarxa hidrogràfica, en seran la causa principal i s'establiran sobretot i majoritàriament, en la part baixa del seu curs, a la zona més propera a la desembocadura, entre l'església de Santa Susanna, el convent de Sant Francesc i l'Onyar.

Aquesta construcció i concentració de molins entorn del rec Monar, es pot datar entre els segles X i XII, potser abans, quan es començava a formar el nucli del Mercadal, entorn del Monar reial i a prop de l'església de Santa Susanna del Mercadal. Es parla de molins, en forma plural, i es diferencia un nucli anomenat *molins del Mercadal*, del molí blader i draper.

Per tant, els molins del Mercadal eren tots hidràulics, és a dir, moguts a partir de la força de l'aigua, però tot i compartir la força motriu, les tasques que portaven a terme eren diferents. Trobarem sobretot molins drapers i fariners. Aquests edificis eren posats a subhasta pública per part de l'Ajuntament i els arrendataris s'havien de fer càrrec de l'edifici, de portar a terme aquesta activitat econòmica però també, havien de mantenir-ne l'edifici i la maquinària.

Troblem documentat del 1700 la necessitat de llogar dos dels molins de la ciutat, però també es fa

---

1584 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 73-74v, 26/12/1797

1585 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 75-77v, 26/12/1797

1586 Segons PALAHÍ, Ll.; NOLLA, J. M^a: *Entre l'hospici i l'hospital. Evolució urbanística d'un sector de Girona: el carrer de Savaneres*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Barcelona, 2007 pàg. 110

referència al seu estat: "*...Per quant se han de arrendar los molins Enfortidor, y Martinet te esta ciutat en lo Mercadal y se ha experimentat que los Arrendataris á ocasio de tenir poch cuidado [...] se van deteriorant de mala qualitat...*".¹⁵⁸⁷

Posteriorment trobarem el preu fet del lloguer (per dos anys) del molí enfortidor o draper amb la casa, aquest es troba ubicat "*...contiguo al moli farniner de dalt...*".¹⁵⁸⁸

També es portarà a terme el lloguer de la casa i molí paperer, ubicat "*...junt al Monar Real del Mercadal...*".¹⁵⁸⁹ D'aquest mateix any, es documenta un pagament per haver "*... adobat lo pou y una finestra de la casa del moli paperer...*".¹⁵⁹⁰

Del mes de maig, és la referència que trobem del lloguer del molí anomenat martinet i la seva casa. Aquest es troba ubicat "*...prop la font de Sitjar en lo Mercadal...*" i no es fa referència únicament al molí i a la casa, sinó que es parla de "*...totas las fabricas son en dit Martinet...*", per tant, aquest edifici segurament era més complex que els edificis dels altres molins.¹⁵⁹¹

Aquest mateix any, es portaran a terme diferents obres en el molí fariner de baix, en el molí draper i en el martinet.¹⁵⁹²

Per tant, el 1700 documentem com a mínim cinc molins actius en el Mercadal, el molí draper o enfortidor, el molí fariner de dalt, el molí paperer, el martinet i el molí fariner de Baix.

Durant aquests anys trobem pagaments portats a terme per obres de manteniment dels molins, les descripcions són de caràcter general i per tant, no podem concretar, només podem assegurar que es van arranjar els diferents edificis o la maquinària.

Informació més concreta sobre aquestes intervencions en els edificis dels molins, seria la que trobem el 1704 a partir d'un pagament "*...per setse canas de pedra llamborda ha entregada devant de la casa del moli fariner de baix del mercadal ajustadas á dita quantitat que ha servit per haver reparats los fonaments del dit moli...*".¹⁵⁹³

Pel que fa a manteniment de la maquinària i estructura interna, trobem durant el 1705 l'arranjament dels bramadors¹⁵⁹⁴ del molí de dalt¹⁵⁹⁵ i del de baix.¹⁵⁹⁶

Anirem trobant documentades diferents actuacions en les estructures internes dels edificis i la

---

1587 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 14, 02/01/1700

1588 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 40v-43v, 10/01/1700

1589 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 44-47v, 10/01/1700

1590 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 151v, 20/03/1700

1591 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 225-229v, 15/05/1700

1592 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 352-353, 07/09/1700

1593 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 211, 05/05/1704

1594 Forat per on surt el bram o cabal d'aigua que ha mogut les moles del molí.

1595 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 252v-253, 14/07/1705

1596 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 426-426v, 31/10/1705

maquinària, com canviar les moles,¹⁵⁹⁷ adobar el riscle,¹⁵⁹⁸ el bramador,... però i també, actuacions en els edificis, generalment no especificades.

També anem trobant, amb els anys, els lloguers dels diferents molins i les cases corresponents. El 1770, de nou es produeix el lloguer del "*...molino, ó fabrica para fabricar clavos de clavar, y alargar hierro llamado el martinet...*". Aquesta vegada, però, la casa no hi és inclosa, ja que l'Ajuntament la vol llogar a part, però si que "*...haurà de tenir encondret lo estallador del costat de la Roda del moli retorsedor.*"¹⁵⁹⁹

A continuació de portar a terme el lloguer del martinet, es porta a terme el lloguer del molí del tornall d'esmolat. La capitulació apunta que "*...el molino, ó instrumento llamado el Tornall de esmolar con sus ruedas, y demas aparatos para el dicho fin de esmolar, [...] dentro la estancia llamada molino de fer claus, ó martinet, y antiguamente lo moli draper sito en el mercadal de la misma ciudad, y en el lado de la fuente llamada de Sitjar...*".¹⁶⁰⁰ Per tant, el tornall era un aparell que servia per esmolat ganivets i altres eines de tall, aquest, es trobava ubicat en el molí del martinet. Ens indica també aquest document, que el martinet, antigament feia la funció de molí draper.

Si els lloguers anteriors es porten a terme el mes de Juny, a finals d'any, es procedeix a la subhasta pública del lloguer del molí paperer i la seva casa, els quals es troben ubicats "*...en lo mercadal de la mateixa ciutat la qual casa es construïda junt al dit moli paperer...*". S'especifica que "*...si durant dit temps se rompes qualsevol cosa del dit moli, y ahinas dega aquellas lo dit arrendatari ferlas de nou á sos gastos, y de la mateixa manera...*".¹⁶⁰¹ Aquesta fórmula sobre el manteniment de les eines, maquinària i edifici, no és nova, sinó que inicialment, apareix en tots els contractes de lloguer de tots els tipus de molins.

A principis de l'any següent, es porta a terme el lloguer dels altres dos molins, els fariners de dalt i de baix "*...junto con las molas, ruedas, y demas aparatos para moler, arcas para poner las moliendas, ó maquinas de ellos resultantes, y las casas para la habitacion de los molineros de los mismos molinos, que estan unidas al casal de cada qual de ellos...*".¹⁶⁰²

Per tant, veiem que a la segona meitat del segle XVIII, el martinet està ubicat prop de la font d'en

---

1597 Una de les parts de la maquinària dels molins fariners són les anomenades moles, rodes o pedres. Aquestes van sempre aparellades i són de forma circular. La de la part inferior s'anomena sotana o solera, és fixa i la mes gruixuda, fa de 20 a 40 cms. Coincideix en diàmetre amb la mola superior, anomenada volandera o sobirana. Aquesta és mòbil, més prima que l'anterior, d'uns 10 cms aproximadament, ja que és la que gira. El diàmetre és variable, com més antiga, més petita. L'amplària mitjana és d'uns 1,4 m i feia un per d'entre 800 i 1000 Kg. Amb l'intens desgast, es poden reduir fins a la cinquena part i per aquest motiu, s'han de renovar. Tenen una vida màxima de tres anys. Un picapedrer especialitzat seleccionava la pedra i el lloc. Aquesta era pedra calcària, arenisca o gres.

1598 El riscle era una caixa de fusta rodona que circueix la mola en els molins de farina.

1599 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 54-58v, 28/06/1770

1600 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 59-62v, 28/06/1770

1601 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 125-130v, 07/12/1770

1602 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 5-16v, 04/01/1771

Sitjar i que a l'interior del seu recinte, en una estança a part hi ha el molí del tornall, lloc on s'esmolen les peces o eines de tall. També s'apunta que el martinet es troba ubicat en l'edifici que havia funcionat com a molí draper. També trobem un molí paperer que té una casa adossada a l'edifici. El mateix passa amb els molins fariners de baix i de dalt, que a part de l'edifici en sí, tenen adossada la casa, habitatge del moliner.

El 1775 es produeix la capitulació de les obres de reedificació dels molins de dalt, en el document, s'especifica que s'ha de "*...desfer, y tornar a fer lo taulat de recibidor, ó del pujant de la escala, y lo taulat del pastador, y lo taulat de la cuina de la casa del moliner de dalt...*" a més de revisar la resta del teulat i reposar les teules que hi manquen. Haurà de fer tres finestres "*...de la moda, y forma que se troban las vellas...*".¹⁶⁰³ La resta d'intervencions es portaran a terme a l'interior de l'edifici, com rebaixar el nivell del terra o enrajolar-lo...

El 1780 trobem una nova capitulació, en força mal estat, per portar a terme obres de recomposició del molí fariner de dalt, en la qual es fa referència a la nova construcció d'estances interiors, on hi ha la mola, també es fa referència al bramador i a la construcció d'una nova porta d'entrada.¹⁶⁰⁴ Aquest mateix any, també es portaran a terme obres per l'enllosat del molí.¹⁶⁰⁵

El 1783 es documenta la capitulació de les obres de millora de la maquinària i parts interiors del molí paperer, com posar tres piques noves, rebaixar el bramador, fer de nou l'obrador i l'escala...¹⁶⁰⁶

Per tant, el gran nombre de molins que configuren el paisatge urbà del Mercadal durant l'Edat Mitjana, es veurà reduït en època moderna. Trobarem dos molins fariners, el de dalt i el de baix, i apareixerà el molí del martinet, que en el seu interior acollirà, alhora, el tornall, o molí d'esmolar, aquest edifici en el que es troba, segons es documenta, era un antic molí draper. Inicialment també es fa referència a un molí draper, però aquest acabarà desapareixent. Una altre tipus de molí que apareix, i que normalment s'instal·la en un edifici que ja havia fet la funció de molí, adaptant-lo a les seves necessitats, serà el molí paperer. Aquests edificis normalment consten de tres pisos i d'un "mirador", una terrassa coberta i oberta als quatre vents, que s'utilitza per assecar el paper.

Per tant pel que fa referència als comerços i tallers, o més aviat els edificis en els quals es porta a terme una activitat econòmica concreta, veiem que el burg del Mercadal acull generalment tallers, instal·lats en els baixos dels habitatges. En aquest moment es produeixen peticions per tal de poder crear diferents tipus d'establiments, i poder obtenir o bé terreny o bé aigua del rec Monar, per poder portar a terme aquestes activitats econòmiques. Les llicències són concedides per a la construcció

1603 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 131-134v, 03/10/1775

1604 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 80-85v, 24/07/1780

1605 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 133-135v, 27/10/1780

1606 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 55-59v, 14/06/1783

de taulells a l'exterior dels tallers, per tal de poder traslladar part del negoci a fora i poder guanyar, així, espai en el lloc de treball.

Finalment, trobem un establiment, que durant molt de temps podem considerar com a una de les peces del motor econòmic del burg, els molins. En aquest moment, el gran monar del Mercadal creat durant l'Edat Mitjana, ha quedat reduït a un parell de molins fariners, un de draper, el martinet i el tornall, i per últim, un molí paperer.

7.6.3. Edificis religiosos

Iniciarem el viatge a través dels edificis religiosos instal·lats al Mercadal, amb l'església de Santa Susanna del Mercadal, un dels focus d'atracció de població cap al burg i edifici religiós d'arrels més antigues.

Els establiments dels ordes religiosos serà una constant, ja que, i de la mateixa manera que hem vist en el burg de la Vilanova, les zones amb grans espais disponibles són idònies per les fundacions i evolució dels monestirs i convents. Seran cinc els ordes que escolliran el Mercadal per tal d'instal·lar-hi el seu recinte conventual: els franciscans, les clarisses, les bernardes, els agustins i els mínims.

Inicialment també s'hi van establir els mercedaris, però com que s'havien instal·lat en unes cases molt properes al convent dels franciscans, van decidir deixar el Mercadal i establir-se a l'altre banda del riu Onyar.

Del segle XI són les primeres notícies documentals en les quals apareix **l'església de Santa Susanna del Mercadal**, tot i que segurament, existia amb anterioritat. Aquesta tesi l'avalua una necròpolis ubicada a l'entorn de l'església, aquesta estaria organitzada a partir d'un camí, o segons el parer dels autors de la col·lecció *Història urbana de Girona*, a partir d'una esglésiola o capella que potser tindria funcions martirials o funeràries. Podria ser que aquest petit temple estigues lligat amb la memòria de la figura del màrtir Feliu, ja que era sufragània de la Col·legiata.¹⁶⁰⁷

El segle XIII la trobem documentada com a església parroquial, segurament com a conseqüència de l'establiment dels framenors a la zona del Mercadal i durant el segle XIV s'hi porten a terme les obres de construcció del nou temple gòtic.

Tenim molt poques dades sobre el temple primitiu i el gòtic, són sobretot notícies indirectes. Roig i Jalpí apunta que "*...La fabrica del Templo no es hermosa; pero es capaz de mucho pueblo. Està plantado de Levante à Poniente, teniendo à esta parte la puerta principal, y en la otra el Altar*

1607 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^e i SAGRERA, J.: *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'Edat Mitjana*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2013 vol. 10 pàg. 13-19

mayor; el qual no es consagrado [...] En el lado Meridional, junto à las gradas del Presbyterio, se ha edificado una Capilla muy devota, y grande [...]

En el lado Septentrional de este Templo, apegado à èl està el Monasterio, cuyas Religiosas reslandecen en virtud [monestir de Sant Feliu de Cadins]...".¹⁶⁰⁸

Segurament estem parlant d'una església modesta, tant pel que fa referència al temple inicial, com el temple gòtic, ja que la seva funció era la de servir a una zona de la ciutat on hi residia gent treballadora de caràcter humil.

S'apunta però, que a partir de la instal·lació de les religioses de Cadins al Mercadal, a la banda septentrional del temple, i a l'ús de l'església per cobrir les seves necessitats litúrgiques, l'església va millorar considerablement.

L'edifici de Santa Susanna del Mercadal sempre serà un edifici religiós modest en el burg del Mercadal, en contraposició dels convents, elements arquitectònics que tindran gran importància i seran molt rellevants a l'hora de la configuració urbana del burg.

Els franciscans o framenors es van establir al burg durant el segle XIII, en el mateix moment que comença l'expansió urbana del burg. Aquest complex conventual, va ser un dels pols d'atracció de la població i un dels nuclis de creixement urbà del Mercadal.

El 1232 s'instal·len al burg a partir de la donació del canonge i notari Bernat Esteva d'una mansió i unes terres al sud del rec Monar. A partir de diferents donacions i compres, els terrenys i l'edifici inicial es va anar ampliant. Al costat meridional, crearan una gran plaça que es convertirà en el seu límit sud.

El 1282 una donació testamentària documenta la creació d'una nova església que s'aixeca paral·lela al riu Onyar. En aquest moment els framenors porten a terme diferents adquisicions de terrenys i immobles per tal de portar a terme la nova obra, ocupant d'aquesta manera la galta occidental d'un carrer que s'havia format en aquesta zona, que a la llarga serà denominat carrer del Pont de Sant Francesc o de frares menors.

Del segle XIII al segle XIV es porten a terme obres de construcció del monestir a partir de donacions privades i l'ajut econòmic de les autoritats municipals. El 1368 és data la consagració de l'església.

Roig i Jalpí ens aporta una visió clara del convent en el segle XVII: *"...Es este Convento uno de los excelentes de la Religio. Su claustro està hecho à lo antiguo muy espacioso: las oficinas muy capaces. Viven en èl de ordinario 50. religiosos; yo he visto que sesenta, y aun mas, y lo pasan honrradamente; porque està fundada aquella casa en lo mejor de la Ciudad, y no hay Iglesia en*

1608 ROIG I JAPLÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 349

toda ella, que tenga tanto concurso como esta, la qual es muy grande, y su presbyterio el mas bello, hermoso, y capaz que se halle en alguna de las mas sumptuosos de España. [...] En la parte Occidental està el claustro, y todo lo demàs del Convento, cuyo huerto es muy bueno, y grande, y con la comodidad del riego de la agua de la azequia [...] En la Oriental tiene, à mas de la frontera que mira al medio dia, otra puerta por donde entra todo el mayor concurso, y enfrente della està la puerte [...] la qual fe obra de aquellos antiguos Claustrales, y se hizo mas acà del año 1285...".¹⁶⁰⁹

L'autor parla d'un gran convent, amb bones instal·lacions i molt espaioses, que se situa juntament amb el claustre a la banda occidental de l'església. L'horta també tindria mides importants. Fa referència al pont, segons ell, construït pels monjos. Veurem que aquesta última afirmació és força dubtosa, i que probablement no el van construir ni finançar els franciscans, però segurament, la seva presència en aquesta zona va ser un factor determinant a l'hora de bastir el pont.

Barraquer, d'altra banda, apunta que el temple es va reedificar durant el segle XIV *"...el cual fué consagrado por el obispo de Gerona D. Iñigo de Valterra, en 4 de junio de 1368..."* i ens aporta una descripció de l'edifici: *"...Constaba de una sola, pero hermosa nave, de estilo, según dije, del siglo XIV, de pulidos sillares de piedra, guarnecida de numerosas capillas laterales sin mútua comunicacion [...] He oído ponderar en gran manera la hermosura de este templo especialmente por la pureza de sus líneas [...] Tres distintas puertas daban entrada al templo; la principal, situada en los pies ó frontis; la del lado de la Epistola, que miraba al Norte, y la del Evangelio, que salía al claustro..."* Després de l'església passa a descriure el claustre: *"...Al Oriente del templo caía el no pequeño claustro, cuyo solo patio medía unos diez metros de lado. Su galería lucía artesonado techo, y estaba formada de numerosos arquitos ogivales apoyados en esbeltas columnitas de sección cuadrilobulada, provistas de sencillos, pero bonitos capiteles y bases..."* Apunta també que sobre aquest pis, n'hi havia un altre. Continuant amb la descripció del convent anota que *"...además del claustro descrito, la casa tenía otro, pero que el total de del grandioso edificio, por haber sido construído por partes en diferentes períodos, carecía de valor artístico. El convento girava al derredor del claustro, pero se extendía igualmente por el otro lado del templo..."*. Pel que fa referència a la peça arquitectònica que constituïa el refetor, indica que era una *"...inmensa pieza ogival colocada en sentido perpendicular al eje de la iglesia, y de proporciones gigantescas. Es un salón, ó mejor un gran templo gótico, de unos 80 pasos regulares de longitud por 40 de anchura, de sencillos muros, pero de elevadísimo techo formado por una gran bóveda apuntada, dividida en ocho compartimientos, con sendos lunetos en los cabos de éstos..."*. Segons l'autor, l'hort era molt extens.¹⁶¹⁰

1609 Idem pàg. 359-362

1610 BARRAQUER, C.: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Impr. F.J. Altés y Alabart. Barcelona, 1906 vol. I pàg. 512-515

Lluís Palahí, a les pàgines de l'article *Excavacions a dos convents de la ciutat de Girona*,¹⁶¹¹ apunta l'existència d'un contracte d'obres, datat del 1598, per tal de portar a terme la restauració i embelliment del claustre, un document on s'explicita que les obres afectaran a tres costats del claustre occidental de l'església (nord, sud i oest) imitant la forma i els estils existents a la galeria est.

El 1770 es porta a terme una reclamació perquè l'exèrcit té ocupats "*...unos Almazenes del bajo de su enfermeria...*".¹⁶¹²

Poques dades més tenim sobre aquest edifici, a diferència dels altres convents, no està ocupat per la tropa ni es porten a terme masses intervencions, i si es porten a terme, no es troben registrades en els manuals d'acords de l'Ajuntament. L'última notícia registrada és la sol·licitud que presenten el 1795 per tal de "*...hacer algunas celdas (por carecer de ellas el convento) á la parte de medio dia [...] y si bien es verdad, que con la formacion de este se ocupa alguna pequeña porcion de terreno de la Plazuela á cuia parte opuesta se halla á distancia de veinte varas el Rl. Hospicio militar lo es tambien que dicho terreno es proprio del mismo Convento que antiguamente servia de sementerio, á que se añade que lo obrado presenta un aspecto sobradamente feo, dando ocasion á que por sus rincones, entradas, y salidas se cometan mil picardias...*" demanen que "*...se digne concederle facultad de llevar á efecto la obra proiectada por util no menos al Publico, que al Convento, y tambien al Rl. Servicio por los dos Almazenes que existiran siempre prontos á la necesidad de la Guarnicion, como lo estuvieron los del Convento con sus Corredores, y Celdas en las criticas circunstancias, y apuros de la ultima Guerra para Almazenes de viveres y alojar las tropas de S.M...*". Per tant, a partir de la lectura d'aquest document, veiem que se'ls concedeix permís per tal d'avançar la paret que dona a la plaça o pla de Sant Francesc, on també hi ha ubicat l'Hospital Reial, a més, sabem que aquesta obra ja estava projectada anteriorment i demanen poder-la portar a terme, al·legant millores a la salut pública i a l'edifici del convent, del qual també se'n beneficiarà l'exèrcit en cas de conflicte bèl·lic, tal i com ja havia passat.

Per tant, el convent de Sant Francesc, pioner en l'establiment d'ordes regulars a la zona del burg del Mercadal, s'instal·larà a la part meridional del rec Monar i la seva presència serà focus d'atracció de la població i per tant, un dels motors de la urbanització d'aquella zona. El seu creixement anirà engolint zona d'horta i immobles del seu entorn fins a convertir-se en un dels més grans recintes conventuals de la ciutat, configurat per una gran església paral·lela al riu Onyar, i per dos claustres, a l'entorn dels quals s'hi construiran les diferents dependències. La seva horta també representarà un espai molt important.

1611 PALAHÍ, Ll.: *Excavacions a dos convents de la ciutat de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 39. Girona, 1998 pàg. 53-69

1612 AHMG, Manual d'Acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 49-49v, 26/03/1770

La presència d'aquest conjunt conventual serà un dels motius de la construcció del pont de pedra que s'anomenarà popularment pont de Sant Francesc.

Com el convent, els monjos, gaudiran de molt prestigi dintre de la ciutat. Les autoritats municipals, abans de tenir edifici propi, usaven el convent per reunir-se. A principis del segle XIV, els entorns de la plaça anomenada de Sant Francesc, situada al sud del convent, s'hi van instal·lar una sèrie d'artesans que portaven a terme activitats econòmiques considerades perjudicials, i que en gran part, eren executades a l'exterior. El 1333 el batlle reial prohibeix que no es puguin llençar deixalles, ni estendre pells, ni assecar cànem a la plaça. Un any després, els framenors, van obtenir un privilegi de l'infant Pere, en el qual s'ordenava l'expulsió de les activitats de pelleteria i tèxtil més enllà dels recs de Figueroles i de Cuguçacs.

Un altre orde establert al Mercadal, va ser el de **les clarisses**, que a principis del segle XIV i a partir de l'autorització del bisbe Pere de Rocabertí i la protecció de l'infant Joan, fill de Jaume II, van construir el seu primer convent en la cruïlla entre el rec de Cuguçacs i el carrer anomenat, en aquell moment, de Savaneres, posteriorment carrer del Pago.

Inicialment, Arnald Martí i Vidal Aaron, van oferir uns terrenys però "*...habiéndolo pensado mejor, se había resuelto trasladarlo y construirlo en sitio más conveniente cerca de la ciudad...*".¹⁶¹³

El 1320 la comunitat fundacional va arribar a Girona procedent de Castelló d'Empúries. El 1331 els jurats de la ciutat demanen el permís per la compra d'uns terrenys per construir un nou convent i el 1332 demanen la col·laboració ciutadana per la construcció i manutenció del convent i de les monges. El 1333 ja apareix documentat el "*...monestir de sors menors de Sta. Clara...fet novellament y en el cual les dones son ja...*".¹⁶¹⁴

Aquest convent és descrit per Roig i Jalpí dient que "*...era excelentissimo, fuera, y no lexos de los muros del Mercadal, à la parte del Occidente, y enfrente de una de sus principales puertas, llamada, (y aun por causa dèl retiene el nombre) la puerta de Santa Clara. Era capacissimo, y muy regalado, y grande, parte del recreo desta Ciudad. Su Iglesia era bella, plantada del Medio dia al Septentrion, y estava ricamente adornamentada de todo lo necessario...*".¹⁶¹⁵

El 1653, a causa d'un setge de l'exèrcit francès, les monges són traslladades a l'interior de la ciutat i l'any següent, el convent és enderrocat seguint les ordres dels dirigents militars, que el consideraven un obstacle a l'hora de defensar la ciutat. Roig i Jalpí ho exposa de la forma següent: "*...los Gobernadores de Armas desta Ciudad echaron por el suelo aquel antiguo Monasterio, no tanto por*

1613 DE CHÍA, J.: *La festividad del Corpus en Gerona*. Imprenta y librería de Paciano Torres. Girona, 1895 pàg. 196

1614 Segons DE CHÍA, J.: *La festividad del Corpus en Gerona*. Imprenta y librería de Paciano Torres. Girona, 1895 pàg. 196 també a CARRERAS, J.: *El monestir de Santa Clara de Girona*. Revista de Girona, nº161. Girona, novembre-desembre 1993 pàg. 37

1615 ROIG I JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 392-393

*necesidad que de hazerlo huviessse, como para aprovecharse de la piedra para levantar la media Luna que en aquella parte se hizo, derrivando para lo mismo otras casas...".*¹⁶¹⁶

El seu trasllat el 1653 dintre els murs de la ciutat i el posterior enderrocament del monestir, va fer que s'haguessin d'allotjar fins el 1693 a una casa de Martí d'Agullana, ubicada entre la plaça del Mercadal i el convent de Sant Agustí. "*...De presente està en una calle estrecha, y casa muy pequeña para Monasterio, pagando alquiler à su dueño, entre la plaza del Mercadal, y el Convento de S. Agustin, con la mayor incomodidad que se puede imaginar, y padeciendo las necesidades, que solo su paciencia tan Religiosa puede tolerar...*".¹⁶¹⁷

A finals del segle XVII, van començar la construcció d'un nou monestir, amb l'ajut del canonge Ignasi Bofill i la de fra Miquel Pontich. Aquest es trobava ubicat en un solar d'uns vuitanta per vint-i-cinc metres, situat a la vora de l'Onyar. L'església, estava ubicada a l'altra banda del carreró que a l'Estima de 1535 el trobem denominat com a *carrer den Corominas* i que ja en el 1716 es designa com a *carrer de Santa Clara*.

Aquest és el convent que trobem documentat en els Manuals d'acords de la ciutat durant el segle XVIII.

El 1700 trobem documentada una carta dirigida al rei en la qual s'exposa "*...La incomoditat se troban las monjas de Monestir de Santa Clara de esta Ciudad per no tenir casa y Iglesia averse tingudes de retirar en una casa mol poch capas per averse los á ocasio del siti posa lo Frances á esta Plaça en lo any 1653 y de ordre dels Generals del Real Exercit de V. Magestat espatllat lo Monestir Isglesia y demes oficinas tenian contra las murallas y se aplica la pedra per la nova constructio de un baluart se edifica en lo mateix terreno se trobave existir lo Monestir y Isglesia y foren aquells estimats ales hores, á, seta milia lliures sense averse agut raho dels molts trastes perderen per averse demolits ab molta presa per trobarse lo Exercit Frances ia tant serca del Monestir y com encara per falta de medis se troben ab la mateixa incomoditat y per conseguint en notable menosprecio del culto Divino y sens poder cumplir la decencia y obligació deuan de Religiosas..."* en aquesta mateixa epístola, demanen "*...alguna Caritat per ajudar fer en la fabrica del Monestir; y nova Iglesia an comnsada...*".¹⁶¹⁸ Per tant, en aquell moment ja es portaven a terme les obres de construcció del nou convent i la nova església, aquesta última els fonaments i els murs van ser contractats per Bernardí Alzina i Bartomeu Soriano i es van portar a terme entre 1698 i mitjans 1700. El 1702 Bartomeu Soriano, acabarà les obres iniciades a l'església i portarà a terme diferents treballs en les dependències del convent.¹⁶¹⁹ El 1703 trobem una sol·licitud "*...Per la*

1616 Idem p. 393

1617 Idem

1618 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 304v-305, 29/07/1700

1619 DORICO i ALUJAS, C.: *El mestre de cases Bartomeu Soriano: de Tortosa a Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. vol. 52. Girona, 2011 pàg. 408-409

comunicacio de la nova Isglesia del Monestir de la Immaculada Concepcio de la Mare Santa Clara del orde del Serafich Pare Sant Francesch de esta ciutat que se esta acabant y per poderse del dit Monestir passar á dita Isglesia se necessita ferse un Pont en lo carrer entre dits Monestir, y Isglesia, y també per raho de las Retxas dels confessoraris, cor de baix, y Sacristia contiguas á dita Isglesia que trauhen al Carrero es en la part de ponent de aquella al qual no si passa antes be es aquell ple de immundicia y del qual se necessita tapassen part de dit carrero per lo que la Abadessa y Convent de dit Monestir humilment suplica á Vs. vulla servirse donarlos llicencia per poder fer dit Pont...".¹⁶²⁰ La resposta per part del comú és la següent: "...Quant a la suplica presentada per part de la Reverent Mare Abadessa del Monestir de la Immaculada concepcio y de Santa Clara que ab lo present se dona la llicencia pera construhir lo dit Pont se demana ab dita Suplica ates que se veu no es en periudici de tercer ni de la cosa publica...".¹⁶²¹

En la mateixa sol·licitud es demana poder tapar el carreró i pel que fa referència a aquest punt, l'Ajuntament decideix "*...se elegendan quatre magnifichs comissaris peraque se conferesean en dit carrero, y vejan si lo taparse lo que se demana de aquell es en perjudici de tercer ni de la cosa publica...*".¹⁶²² No crec que aquest carreró sigui el que s'anomenarà de Santa Clara, sinó un altre que limita amb l'església, però no amb el convent, que es troba a l'altra banda de l'església. A més, en el document s'exposa que aquest carreró és "*...lo camí que entre la paret de la horta de Ignasi Vinyes Adroguer, y la paret nova de la Isglesia que se va construhint per dit convent: es á saber des del carrer fins a una paret del hort que q^o Joan Brunet Argenter per las rahons expressadas en dita suplica lo qual tros de camí que instan se ha de tapar tindra de llargaria de algunas trenta passas, y de amplaria sis poch mes o menos...*". El fet de referir-se a horts, fa pensar en un camí proper a l'església, per la seva part de ponent, ja que el llarg del carrer que s'anomenarà de Santa Clara, apareix urbanitzat a l'Estima de 1535. La zona no urbanitzada, és la part posterior de l'illa de cases ubicada més a ponent. Tot i la resistència de Ignasi Vinyes al tancament del camí, al final se'ls concedeix el permís. És de destacar, també, que quan es fa referència al pas que es vol tancar, sempre es parla de camí, no de carreró. A més, el carrer que s'anomenarà de Santa Clara, és un eix de comunicació que existeix des d'antic que comunica directament, paral·lel al riu Onyar, la zona central del Mercadal amb la perifèrica, és a dir, amb la zona del portal de Figuerola. No hi ha cap més carrer que hi porti directament i, quan es refereixen al camí que es vol tancar ho fan dient que ja n'hi ha d'altres que facin la mateixa funció: "*...tenint ja camins bastants per dit efecte...*".¹⁶²³ Posteriorment, ja el 1754, trobem una queixa de l'abadessa de Santa Clara degut a que un

---

1620 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 347v-348, Juliol/1703

1621 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 349, Juliol/1703

1622 Idem

1623 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 379v-382, 03/08/1703

descendent d'Ignasi Vinyes, edifica una casa i ocupa part d'un espai que pertany al monestir: *"...Narciso Viñas droguero vecino de esta ciudad con la nueva obra de una casa ó edificio que esta fabricando en la huerta que possehe á immediacion, y de la parte de occidente del dicho convento de Santa Clara ha tomado alguna porcion de terreno que en lo antiguo era calle que mediava entre el mismo Viñas y el dicho convento..."*.¹⁶²⁴ Per tant, en aquest moment sabem que l'horta, que inicialment havia estat d'Ignasi Vinyes i que en aquest moment és de Narcís Viñas, estava ubicada al costat de ponent de l'església de Santa Clara i pel mig hi passava un camí.

A finals del 1704 i el 1705 documenten intervencions en el presbiteri de l'església: *"... á Barthomeu Suriano mestre de casas de Gerona vuyt lliuras sinch sous per lo treball ha tingut en diferents vegades se es ocupat en regonexer [...] planta del frontespici del Presbiteri de la Isglesia de la Inmaculada Concepcio de Maria Santissima Señora Nostra, y de Sta. Clara per volerlo fer fer acomodar esta ciutat..."*.¹⁶²⁵ El desembre del 1704 s'apunta que *"...per ampliarse lo Presbiteri de la nova Isglesia del Monestir de Monjas de la Inmaculada Concepcio, y de Sta. Clara de la present ciutat es forços valerse de la paret de la casa que es mes prop de detras del dit Presbiteri en la qual habita lo Pare Confessor de ditas Religiosas per tenirla arrendada dit Monestir de la Sra. Cicilia Brunet [...] dita Señora te reparo en que esta ciutat fasse comte ofert á gastos de dita ciutat tota nova la paret de la part de mitg die de dita casa per servir lo frontespici de aquella per lo presbiteri..."* La necessitat d'enfondir el presbiteri ve donada per la construcció d'un nou retaule: *"...per poder fer lo Retaule major, y com á obra que ha de ser de esta ciutat..."*. El Comú determina que *"...per part de esta ciutat se fasse entendre á dita Sra. Cicilia Brunet, com es forsa haverse de fer dita paret nova, y que per la rattificacio de aquella no se pendra cosa de dita casa; antes be la millora ni redundara á aquella, y que axo no obstant si te gust de vendre aquella lo dit Monestir li comprara, y li pagara lo just valor de dita casa..."*.¹⁶²⁶

A principis del 1705 es porta a terme la capitulació de l'obra, on es detallen les intervencions que s'hauran d'executar *"...lo dit Mestre Barthomeu Suriano [...] retirarara nou palms y mitg mes enderrera lo Presbiteri de la nova Isglesia del Monestir de Monjas de la Inmaculada Concepcio de Sta. Clara del ordre del Serafich Pare Sant Francesch de observansa de esta Ciutat essent dits nou palms i mitg poch mes o menos fent lo dit Presbiteri a panyat conforme en la trassa de dita Isglesia feta se troba ja novament trassat, obrint los fonament á sis palms de ample, y fondos fins a lo igual de los que son fets en dita Isglesia y paredar be y no llansar lo morte ab bayarts sino es axi com se anira assentant la pedra abla paleta, y picant be las pedras ab un martell y es porque se paredia fort per raho que no fassa moviment la nova paret en la unio de la vella dits fonaments y gruxos de*

1624 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 209, 07/10/1754

1625 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 463v, 20/11/1704

1626 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 523-523v, 30/12/1704

parets tenen de restar aligal de la superfície de la terra.

[...] la superfície desde la terra fins a la teulada sera tota la paret de gruix de quatre palms posantla al mitg de los fonaments dexant de los fonaments un palm a la part de fora, y un altre a la part de dintra y fara todas las cantonadas de la part de fora de pedra picada, y la cornisa que roda de rajola per la part de fora que te de continuarse per las matexas parets y que se faran novas, y per la part de dintra tambe seguira tota la arquitectura conforme a lo que esta fet, formant las Pilastras de Rajola axi com aniran paredant [...]

[...] fara tota la arquitectura tant de dins com de la part de fora, que acompanye lo que es fet per dintre, pulir y fer tota lo obra de guix y rajola y á la part de fora rebatre las Parets.

[...] peraque la Porta y finestra del quantrel de Cavalleria dit de Vilanova que es á la part de la Porteria del dit Monestir no puga donar Incomoditat alguna al dit Monestir promet mudar dita porta y finestra sobre de aquella posantlas a la part de la Plaça y en la paret de dit quartel que mira á ponent paredant ab pedra y cals la Porta y finestra vellas...".¹⁶²⁷ A grans trets, aquestes són les intervencions que s'han de portar a terme per tal d'enfondir el presbiteri de l'església.

El dia set d'aquell mateix gener ja es porta a terme el primer pagament a Bartomeu Soriano per enfondir el presbiteri de l'església de Santa Clara.¹⁶²⁸ A partir d'aquests moments es registren diversos pagaments per ports de la calç,¹⁶²⁹ i pel treball de Bartomeu Soriano.¹⁶³⁰

A principis del 1709 es fa referència al mal estat de la cuina i el refetor del monestir,¹⁶³¹ i seguidament trobem un acord en el qual, es procedeix al pagament de censals per "*...aplicarse per fer una Cuyna Refeto y Deprofundis baix en lo terreno de aquell Monestir...*".¹⁶³² Una altra notícia documentada el 1711 tracta de "*...la fabrica de la cuyna del dit Monestir de que tant se necessita per esser estada espatllada ab altres diferents oficinas de dita casa, á ocasio de las Bombas y caygueren ab lo citi del corrent any...*".¹⁶³³ Per tant, la cuina es va millorar durant el 1709, però el 1711 torna a estar deteriorada, aquest cop a causa del setge que va patir la ciutat.

El 1727 es documenta la construcció d'una claveguera per conduir les aigües que passen per aquella zona procedents de l'escorxador i de l'abeurador. Aquesta ha de discórrer "*...des de la Esquina ó cantonada de la Porteria del dicho Monasterio del mercadal hasta cerca de la Iglesia del monasterio de Sta Clara y en medio de la calle que allí es se haran un valledar ó clavaguera de la*

1627 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 1-3v, 01/01/1705

1628 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 48-48v, 07/01/1705

1629 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 88-88v, 07/02/1705

1630 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 168v-169, 12/05/1705

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 289v-290, 18/08/1705

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 316v-317, 03/09/1705

1631 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 22v, Gener/1709

1632 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 40v-41, 02/01/1709

1633 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 430-430v, 29/12/1711

*altura y anchura necesaria para hazer passar por aquella la dicha agua...".*¹⁶³⁴

La capitulació de les obres per tal de "*...alsar tota aquella paret del jardí de las monjas de Sta Clara que affronta á tremontana y devant lo convent de St Agusti que vuy en dia dita paret serveix y fa costat al magatzem de la llenya...*",¹⁶³⁵ data del 1728. Les característiques de la paret s'apunten en el preu fet: "*...afrenta á tremontana y al convent de St Agusti, y fa la servitut de magatzem de la llenya que es del convent de Sta Clara se ha de alsar deu palms prenent per las parts mes altas de la dita paret ab la mateixa gruixor ques troba la vella y dita paret consisteix de llarch de vint y sinch á trenta canas, es be des de la muralla que dona al Riu de onyar, fins á una casa herma de la ciutat que la Porta Principal afronta al carrer de figuerolas y dita paret á demes dels deu palms que se ha de alsar se fara carena en tota la llargaria de ella y despues, tant de un costat com de altre la dita paret y lo negra que quedarà de paret dins lo magatzem de la llenya se ha de rebatrer á pedra vista fentse tot á satisfacion del que cuydarà de la obra...*".¹⁶³⁶ La paret ja devia estar acabada pel mes de setembre del mateix any, ja que en aquest moment serà quan es portarà a terme el reconeixement de les obres.¹⁶³⁷

El 1735 trobem una súplica de l'abadessa del convent exposant "*...el peligro Inminente que tiene de caher el aposiento llamado el estudio del dicho Monasterio y la imposibilidad y falta de medios en que se halla el convento para emprehender esta obra suplicando por esta causa al Ayuntamiento que al expressado fin les favorezca con lo que les pareziere para la rehedificacion del dicho estudio...*". L'Ajuntament decidirà finançar l'obra.¹⁶³⁸

De nou el 1751 aporta informació sobre el mal estat del convent. Aquest cop es troba afectat "*...el tejado de encima del Choro las bobedas de dos celdas y el lugar comun...*",¹⁶³⁹ de nou, el Comú farà front a part de les despeses que suposarà l'arranjament.

El 1754 es documenta la notícia de la nova construcció d'un immoble per part de Narcís Viñas a l'horta de la part d'occident de l'església i la respectiva queixa de la abadessa que opina que s'ha ocupat terreny que pertany al convent.¹⁶⁴⁰ Aquesta serà l'última notícia que tenim del convent en aquest període, a part d'una demanda de certificació de l'estima que es va fer del convent i dels edificis de Santa Clara el 1653, moment en el qual es va portar a terme el seu enderrocament, que data del 1757,¹⁶⁴¹ i que no aporta masses detalls, només una relació del que es va pagar.

1634 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 55v-56v, 07/03/1727

1635 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 269-271, 17/07/1728

1636 Idem

1637 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 337-337v, 20/09/1728

1638 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 370v-371v, 14/09/1735

1639 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 190-190v, 30/07/1751

1640 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 190, 07/10/1754

1641 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 20v-21v, 28/01/1757

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 22-24, Gener/1757

Per tant, el convent de Santa Clara era un convent de dimensions importants, ubicat inicialment, extramurs, a la zona del portal de Santa Clara. Degut a raons militars, es decideix enderrocar el recinte conventual i en el seu lloc, construir-hi el baluard anomenat de Santa Clara. Les religioses clarisses seran traslladades dintre del recinte emmurallat i viuran durant un temps en una casa de la família Agullana. Més tard, a finals del segle XVII i principis del segle XVIII es construiran el nou convent, separat en dos parts per un carreró. Les dos parts es comunicaran a través d'un pont construït sobre d'aquest carreró. En aquest moments trobem documentació que parla de la construcció d'aquest pont, de l'ampliació del presbiteri per tal d'encabir-hi un retaule, i de la millora i reparació dels desperfectes del convent. Tot i això, aquest convent mai va ser un edifici rellevant a nivell arquitectònic per la ciutat.

Les **monges bernardes**, arriben a Girona, a finals del segle XV, procedents del monestir de Sant Feliu de Cadins, per tant, no suposa una nova fundació, sinó un trasllat.

Aquestes religioses construiran el convent al costat de l'església de Santa Susanna del Mercadal, en aquell moment, una parròquia pobra que es veurà beneficiada per el veïnatge amb el convent. De fet, el benefici serà mutu, ja que les bernardes no podien afrontar la construcció d'un convent i de l'església, i per tant, aquestes usaran l'església de Santa Susanna i introduiran millores.

En l'obra titulada *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona*,¹⁶⁴² documenta que el novembre de 1527 una lloació de vendes atorgada per Salvador Avinyó, com a procurador del seu fil Baudili Avinyó, clergue sagristà major de la seu de Girona. La lloació de vendes era a favor de l'abadessa del monestir de Santa Maria de Cadins, taslladat al Mercadal. Aquestes propietats comprades pels jurats i adjunts de la Universitat de Girona havien de servir per construir el nou convent. *"...Això és, en primer lloc, un alberg amb verger i eixida, venut pel difunt Joan Cerdà, draper de Girona, que tenia per compra a Joana de Vilarig, i és on ara hi ha construïda la casa abacial. A orient, afrontava amb el carrer; a migdia, una part amb l'hort i cases de Bernat Fontanet, una altra amb un carreró i una altra part amb les cases derruïdes que van pertànyer al difunt Pere de Santmartí, ciutadà de Girona; a occident, amb un verger de la casa del difunt Joan Marcó, ciutadà de Girona, i a cerç amb el camí mitjançant un rec [...]*

En segon lloc, un verger amb alberg contigu que, a ortient i migdia, afrontava amb el carrer; a occident, una part amb un carrer ara tancat, adjunt al monestir, i una altra amb l'alberg que fou de Joan Cerdà, i a cerç, amb el verger venut per l'esmentat Joan Cerdà el 27 de novembre de 1492. En tercer lloc, dos albergs contigus venuts per Guillem Sunyer i el seu fill Gabriel que van pertànyer al difunt Pere de Santmartí, ciutadà de Girona. A orient afrontaven una part amb l'alberg de

---

1642 SANS i TRAVÉ, J M^o: *Catàleg de Pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862)* Col·lecció Diplomataris. Ajuntament de Girona, Fundació Noguera, Caixa de Girona. Lleida, 2005 3 vols

l'esposa de Jaume Pou, paraire, que fou d'en Puig, també paraire, una altra amb l'alberg que va pertànyer a en Fontanet i una altra part amb el carrer esmentat; a occident, amb l'honor del difunt Joan Marcó, ara propietat del monestir, i a cerç, amb els patis del monestir que foren de Joan Cerdà. La part de cerç era tinguda per la sagristia major de la seu (foren venuts el 29 de novembre de 1492). En quart lloc, un verger prop de l'església de Santa Susanna, que afrontava, a orient, amb un verger que va pertànyer a Joan Marcó; a migdia, amb un verger que fou de Francesc Altimir; a occident, amb el carrer anteriorment descrit, i a cerç, amb un altre carrer (venut el 13 de juliol de 1493)...".¹⁶⁴³ El 1607 apareix documentada la venda atorgada per Narcís Pau, a favor de Maria Samsó, abadessa del monestir de "...Sant Feliu de Cadins situat al Mercadal de Girona, de l'orde del Cister, i de les monges del monestir, d'una eixida que havia estat saboneria situada davant de la porteria del monestir. A orient, afronta amb l'esmentada porteria mitjançant carrer; a migdia, amb una altra casa del venedor; a occident, amb l'hort d'Anna Faixat, esposa de Joan Faixat, notari públic, i a cerç, amb l'hort de Francesc Angelot, notari reial, mitjançant carrer...".¹⁶⁴⁴ El 1610, l'altra casa que apareix com a límit meridional de la saboneria adquirida el 1607, propietat de Narcís Pau, és també adquirida per la comunitat de bernardes.¹⁶⁴⁵

Per tant, amb aquestes adquisicions s'anava millorant el recinte conventual mentre s'utilitzava l'església de Santa Susanna per tal de portar a terme les celebracions litúrgiques.

El 1724 es concedeix, al monestir de Cadins, llicència per "...hazer un valledar grande ó clavaguera en la Plazuela del Mercadal de dicha ciudad de ancho de dos palmos, y otros tantos de alto pasando el dicho valledar entre el de una casa propria de la ciudad sita en la misma Plazuela...".¹⁶⁴⁶

La convivència i harmonia entre la parròquia de Santa Susanna i el convent de bernardes, entra en declivi a mitjans de segle XVIII. La conseqüència d'aquest trencament, serà la construcció d'una nova església, aquest cop, pròpia del convent. Com que en el monestir no hi havia cap lloc idoni es va procedir a la compra de cases i terrenys que afrontaven amb l'edifici conventual. La Abadessa D. Marianna de Ciurana i Fontevila va ser qui va portar a terme les gestions.¹⁶⁴⁷

La construcció del nou edifici es va fer amb rapidesa. El vint-i-sis de gener de 1768 es col·locava la primera pedra i el 1770, tot i que l'obra encara no estava del tot acabada, es procedeix a fer la benedicció de l'església i una missa. Aquesta nova construcció tenia annexes dues cases, una a

---

1643 SANS i TRAVÉ, J. M^a: *Catàleg de Pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862)* Col·lecció Diplomàtics. Ajuntament de Girona, Fundació Noguera, Caixa de Girona. Lleida, 2005 vol. II pàg. 958 n^o1239 09/11/1527

1644 Idem vol. III pàg. 1492 n^o1945 24/08/1607

1645 Idem vol. III pàg. 1516 n^o1978 28/09/1610

1646 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 405v, 15/12/1724

1647 MIRAMBELL, E.: *Les Religioses Bernardes al Gironès*. Revista de Girona, n^o155. Girona, novembre-desembre 1992 pàg. 60-66

disposició de l'abadessa i l'altra, servia com a residència d'un eclesiàstic al servei del monestir¹⁶⁴⁸.

El 1770 l'abadessa del monestir informa al ple de l'Ajuntament que "*...teniendo ya concluida la nueva Iglesia, que à sus costas ha mandado fabricar el comun a immediacion de su monasterio havia resuelto trasladar á esta nueva iglesia des de la Cathedral el Santissimo Sacramento...*".¹⁶⁴⁹

El 1794 el monestir, a petició de l'Ajuntament, cedirà un hort "*...que esta al frente del mismo, para deposito interino de la leña del Pastim...*".¹⁶⁵⁰ Sembla ser, que un any més tard, l'església és utilitzada com a magatzem de pólvora per part de l'exèrcit.¹⁶⁵¹ Val a dir, que el document parla de la "*...iglesia de las monjas...*", sense concretar si són les clarisses o les bernardes, tot i que quan es parla de monges, de forma general, se sol fer referència a les bernardes, a tall d'exemple, apareix documentada en el Reial Cadastre de 1716, en la cantonada sud-est del recinte conventual, la *plaça de les monges*.

Jaume Marquès ens aportarà la descripció física de la façana de l'església, construïda "*...a sol ixent del convent. Aquesta església tenia la façana de pedra picada de Girona, dotada d'una artística portalada d'un barroc molt sobri. La portalada tenia per brancals unes pilastres planes adossades a la paret i acabades amb unes semiesferes. Una cornisa motllurada servia de llinda i al cim hi havia una fornícula amb la imatge de Sant Bernat. Davant la porta hi havia una graciosa escalinata de forma semicircular. La resta de la façana era llisa, però tenia tres rengles de finestres en línia vertical. El campanar era de secció rectangular i constava de cinc cossos sobreposats, separats per cornises...*".¹⁶⁵²

A tall de resum, podem dir que les religioses bernardes s'instal·len a Girona a finals del segle XV, en unes cases al costat de l'església de Santa Susanna del Mercadal. Aquestes cases s'aniran transformant en el recinte conventual i l'església de Santa Susanna els servirà per portar a terme les celebracions litúrgiques.

A mitjans del segle XVIII, les relacions entre el convent i la parròquia entren en declivi, i serà en aquest moment, que les monges, construïran una nova església, adquirint unes finques al costat oriental del recinte conventual. Aquesta església serà inaugurada el 1770.

L'any 1584 s'estableix un nou orde religiós a la ciutat, **els agustins**, que procedien del convent de Torroella de Montgrí. Inicialment, aquests religiosos es van instal·lar a Pedret, en un edifici al costat de l'església de Nostra Senyora del Pilar, però, per raons de seguretat i comoditat, a principis del segle XVII es van traslladar a l'interior de la ciutat, a la zona del burg del Mercadal.

1648 Idem pàg. 64-65

1649 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 134-134v, 13/08/1770

1650 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 112-112v, 17/09/1794

1651 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 16, 25/02/1795, també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 183

1652 MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Indrets de Girona (III)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1981 pàg. 41

L'edifici conventual es va instal·lar a l'angle nord-est del burg, allà on la muralla es bifurcava, i un costat seguia paral·lela al riu i l'altre en direcció sud-oest fent forma d'arc fins a trobar-se amb el rec Monar. Aquesta zona, fins el 1608 era d'un solar sense edificar, segurament degut a la proximitat amb la muralla. Al construir l'església i el convent, aquest es recolzarà en els docs llenços de muralla. Roig i Jalpí explica que *"...el puesto no es a proposito para ello, y assi se trasladaron dentro del Mercadal desta Ciudad, donde se ha fabricado una pequeña Iglesia estrecha, y muy baxa, que e muy frequentada quando las puertas por donde se comunican las dos partes desta Ciudad per aquella, no están cerradas. Ay un quarto comenzado; esto es, levantadas del todo las paredes, y cubierto; pero faltale mucho para estar acabado, que si lo fuera, seria obra magnifica. Esto, y lo de más que ay hecho está fundado sobre los dos lienços del muro Septentrional, y Oriental, en el extremo de aquella parte de Ciudad..."*¹⁶⁵³

Aquest angle del burg es considerava una zona militarment estratègica, i més endavant, el 1676, veurà com a tocar de la mateixa muralla en la què es recolza la seva ala septentrional, per la zona exterior s'hi construirà el baluard de Figuerola. Uns anys abans de la construcció del baluard, una part de l'edifici del monestir es trobarà ocupat per l'exèrcit, fent la funció de caserna.

Aquest fet causarà tensió i una sèrie de disputes entre els agustins, l'Ajuntament i l'exèrcit per tal d'aconseguir la desocupació de l'edifici.

La descripció que en fa Barraquer és més detallada i ja parla de la caserna: *"...La situación de sus partes era la siguiente. En el lado septentrional, junto al baluarte, y á lo largo de él, ó sea entre él y el convento, se extendía un cuartel estrecho, pero prolongado de E. á O., que llegaba hasta el río. Por ante las casas del lado O. pasaba una calle, la que en su cara oriental tenia el lado del Evangelio del templo. Por el lado S. de la actual plaza corría otra callejuela que enfilaba el puente ó palanca, á la cual calle daba la fachada principal de la iglesia y junto á ésta la del convento. De consiguiente el templo estaba en la cara O. de la plaza con la fachada hacia el S. y el ábside á N. ; y en convento caía al E. del templo con el frontis y puertas hacia el S., en la callejuela que venía frente al puente..."*. A més de la localització i distribució del recinte conventual, fa una descripció de la façana on aporta les dades següents: *"...Abríanse en ella tres vanos, ó puertas, que introducían en el pórtico que precedía al templo; las dos laterales regulares con su arco de medio punto; pero la central, formada de dos arcos que en sus cabos exteriores apoyaban sobre pilares del muro, y en los del centro se encontraban viniendo á describir una punta hacia abajo, punta que quedaba suspendida en alto, punta que venía á ser en forma y gracia lo contrario de la ogiva. A los lados de este vano se elevaban dos antas toscanas, que presentaban el absurdo de sostener en su cúspide*

1653 ROIG i JAPLÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg.372

*sólo un cachito ó punta de frontón truncado ó no continuado. La terminación superior de la fachada concordaba en fealdad con el resto, pues en el tramo, ó parte, del centro describía una línea horizontal, y en los lados dos curvas cóncavas por de fuera, colocadas en sentido de dos vertientes, ó dos aguas. No le faltaban á esta fachada algunos adornos propios de su género, tales como un par de balconcitos en los lados, y en la línea superior de remate ciertos florones compuestos de una base, una pirámide truncada y sobre su cúspide una gran bola...".*¹⁶⁵⁴

El 1704 es documenta un episodi que il·lustra les tensions que existeixen entre els religiosos i l'Ajuntament i l'exèrcit pel fet d'haver ocupat una part del convent per allotjar la tropa. Segons s'exposa, la caserna va ser construïda en terreny o dependències del convent "*...esta ciutat feu fabricar en lo any Mil Sis cents Setanta sis en lo quarto que es contiguo al Convent de Sant Agusti de esta Ciutat per haverlo dexat dit Convent á esta Ciutat per lo acomodament de la guarnicio de esta Plaça...*" al voler portar a terme un reconeixement de l'edifici, es troben que "*...giradas las claus de las tres portas foranas per hont se entra á dit quartel ha trobat no poderse aquellas obrir per esser paredadas ab pedra y cals de part de dins, que lo haverse paredat aquellas es estat de poch dies ça esta part...*".¹⁶⁵⁵

Les tensions no acaben aquí. El 1732 es documenta la pretensió del prior de Sant Agustí de cobrar per haver ocupat una part del convent. En aquest memorial es detalla clarament la successió de fets que conduiran a la cessió d'una part del convent per allotjar l'exèrcit: "*...en el año 1584 la Ciudad asseñaló á la Religion de Sn Agustin para fabricar su Convento dentro de ella á la parte de lavante de la Calle de figarolas y des de dicha calle hasta al Rio oñar y junto á los muros de la parte de cierzó y lavante comprehendido parte de las casas y huertos eran despres y á la parte del camino que oy es des de la puente á dicha calle de figarolas; para cuyo efecto compró la Religion todo el terreno que oy ay des de dicha puente y á la parte de cierzó del dicho camino asta al muro y á la parte de cierzó; y seis ó siete casillas con un tinto y huerto á la parte del medio dia de el mesmo camino y por no ser entonzes esta ciudad Plaza de armas ni immaginar que la mas lo pudiesse ser por hallarse el Principado cubierto del condado de Rossellon (que le era annexo) y de sus Plazas obtubo licencia del Rey para poder fabricar y valerse de los muros como se acostumbrava en aquellos timpos no solo com los combentos si tambien por casas particulares.*

En esta conformidad edificó la Religon Agustina por interin la Iglesia que oy se halla y alguna habitacion en el formada para los Religiosos y passo luego á hazer el plano del convento y de la Iglesia y empezando la fabrica por la parte de cierzó y junto al muro, andubo hasta al año 1640 fabricando un quarto grande para celdas de Religiosos y oficinas necessarias junto y sobre de la

---

1654 BARRAQUER, C.: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Impr. F.J. Altés y Alabart. Barcelona, 1906 vol. II pàg. 213-219

1655 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 313-317v, 09/07/1704

muralla des de la Puerta de figarolas hasta al muro que es junto al rio oñar que era uno de los que havia de tener el convento con la magnificencia que se ve sin haver tocado cosa de las sobre dichas casillas tinto y huerto que como queda dicho era á la otra parte de medio dia del dicho camino; y teniendole cubierto todo antes del dicho año no le fue possible el acabarle de perficionar ni passar adelante la fabrica de las dichas Iglesia y convento en la forma que se havia hecho el plano por los grandes trabajos de Guerra y Pesta que sobrevinieron no solo á esta ciudad pero y tambien á todo el principado.

A ocasion del sitio ó assedio que por las armas del Rey Christianissimo se amenazó á esta ciudad y se le puso en el año de 1653, se introdujo dentro desta dicha ciudad un gran numero de tropas las quales (por no haver quarteles en que alojarlas y por ser entonzes el barrio del mercadal la parte amenazada) fue forzoso alojarlas en las casas del dicho barrio del mercadal y entre ellas en las dichas casillas tinto y huerto del dicho convento y se fue despues continuando por muchos años; de que se les siguió la total ruina en que de presente se hallan sin haverse entonces ocupado el quarto sobre referido del qual ahora dá clamores la dicha Religion.

Por causa del rompimiento de la paz que hizo el dicho Rey Christianissimo á fin del año 1673 entrada y correria en el Ampurdan fue preciso tener dentro desta plaza mucho mayor numero de cavalleria de la que havia antes y no habiendo entonzes quarteles para cavallos sino muy poco para subvenir á aquella ofrezíó el dicho convento en el año de 1676 por el interim y mientras durase aquella precision dejará la ciudad á su peticion el dicho quarto como se le bolviessse en tiempo de Paz lo que se le prometió por la ciudad con la junta de guerra tenida el dia 17 de setiembre del dicho año 1676 en cuyo quarto le compusieron cavallerisas y pezebres para los caballos y los quarteles para sus soldados y tambien parte para infanteria como oy se ven reservado solamente para el convento un pedasso del mismo quarto en su extremo de la parte de oñar para su cavalleriza del todo necessaria para uso del convento y para hazer sobre de el una celda para el Prior y para otros usos summamente necesarios del convento que se fabricó luego y lo mantubo siempre el convento hasta al año de 1716 en que por el thenente. General y governador que era entonzes desta Plaza Fr. Dn Thiverio Carafa les sacó del todo mandando tabicar con cal y canto todas las puertas y lo añadió toda por quartel con motivo de hallarse en lo ultimo del dicho quarto y en la parte de cierzó de el una torre fuerte en que le parezió combeniente poner como puso un cañon y centinela.

Y ahunque se pretende que el subministar las casas y quarteles competenes para el Alojamiento de los oficiales y soldados de la guarnicion desta Plaza es a cargo del Ayuntamiento el qual para la mayor comodidad de la tropa assi de cavalleria como de Infanteria necessita del dicho quartel por ser de los mejores con todo no pudieros los antiguos Jurados por falta de haveres del comun

satisfacer cantidad alguna al dicho convento de Sn Agustin en recompensa del referido quarta para fabricar de la otra parte de medio dia del mencionado convento alguna habitacion algo mas decente que la que tienen pues á la verdad no menos ella que la Iglesia es tan miserable indecente é irregular como ocularmente se ve...". L'Ajuntament al·legarà que no ha pogut pagar "...ni puede tampoco ahora el Ayuntamiento ejecutarlo por si sin preceder la Real y Superior Orden de su Magt. ó de su Real y Supremo consejo; á cuyos piez es preciso recurra el convento suplicante para el logro de su tan bien fundada y justa pretencion...".¹⁶⁵⁶ És un document una mica extens, però era necessari per veure, com en primera persona, el prior del monestir exposa la successió de fets que porten al convent, o si més no una part d'ell, a ser ocupat per la tropa.

Continuant amb les tensions, el 1764 es notifica als religiosos agustins que han d'evacuar la part de la caserna que han ocupat degut al mal estat del convent a causa d'una inundació, sembla ser que finalment els agustins tornaran al seu convent i deixaran lliure la part de la caserna on s'allotjaven.¹⁶⁵⁷

Un altre front obert, pel que fa referència a disputes, el tenen amb l'Ajuntament, que utilitza un terreny propietat dels religiosos per tal de tenir-hi el magatzem de llenya. Aquesta disputa, en parlarem posteriorment en l'apartat de les infraestructures i serveis.

El 1765 trobem un nou memorial presentat pel prior dels agustins al capità general reclamant dos cases que té la ciutat i que són pròpies del convent: "...que las dos casas, que se hallan en la cantonada de la Plaza de su convento con el titulo de Pavellones con los numeros uno, y dos son legitimas del dicho convento...".¹⁶⁵⁸ L'Ajuntament informa que les cases no eren seves però, al trobar-se enderrocades i intentant trobar els propietaris per tal de que procedissin a reconstruir-les, aquest no va aparèixer i l'Ajuntament mateix va procedir a la reconstrucció i posterior manteniment. El 1769 tornem a trobar una reclamació del prior dels agustins per tal de "...que se les satisfaga por us. el justo valor del terreno, que comprehende el Quarto Dormitorio, que sirve de Quartel junto con los alquileres de las casas que expressan, ó bien que se les dexen libre...".¹⁶⁵⁹

Del 1774 és una petició de llicència per part dels religiosos per "...tomar parte del terreno de la Plazuela del dicho Convento á fin de alargar y tirar algo mas a la parte del medio dia la pared de su huerta ofreciendo en cambio ceder á la ciudad parte del terreno que dicho Convento tiene suyo proprio á la misma parte del medio dia en que antiguamente havia casas, que quedan demolidas segun se reconoze...". L'Ajuntament determina que s'ha de procedir a reconèixer l'espai per determinar si és factible concedir o no la petició. Després de portar-lo a terme i de consultar-ho amb

---

1656 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 42v-44v, 14/01/1732

1657 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 30-31v, 11/01/1764

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 35v-36v, 16/01/1764

1658 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 418-420, 15/11/1765

1659 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 269-270, 29/12/1769

el comandant de la ciutat, se'ls concedeix permís "*...para que pueda tomarse de dicha plazuela el terreno de que necessita con tal que no cause perjuizio á ninguno vecino y que inmediatamente de hecha la nueva pared mande rehedificar en el angulo de ella la Garita como la que alla existe, y assi mismo que luego empezada la obra de la nueva iglesia derriben el Almacen de la leña á fin que aquel terreno sirva de mas Plaza en lugar de la que se tomará por la nueva obra...*".¹⁶⁶⁰

En definitiva, l'orde dels agustins es va instal·lar a la ciutat al segle XVI, però no ho va fer directament al Mercadal, sinó que van residir un temps a Pedret, tenint cura de l'església del Pilar. A principis del segle XVII es van traslladar dintre dels murs de la ciutat, a una zona no urbanitzada, segurament per motius estrictament militars, degut a la proximitat a l'angle nord-oriental de la muralla.

Poc després de començar a construir el convent, una part d'ell i dels terrenys adquirits pels agustins són ocupats per les tropes militars. Aquesta ocupació durarà tot el llarg de l'època moderna i comportarà una sèrie de disputes entre els religiosos, els caps de l'exèrcit i l'Ajuntament, ja que els monjos veuran reduït el seu espai conventual.

L'últim orde religiós que s'instal·la a la ciutat són els **mínims de Sant Francesc de Paula**. El 1584 es van instal·lar a Sant Miquel de Celrà i el 1611 se'ls va concedir la llicència per tal de poder construir el convent dintre la ciutat. Van comprar les cases de l'antic bordell, ubicades a tocar de la plaça d'en Vila i el carrer de Cugussach, a l'extrem sud-oriental del Mercadal. Van usar i transformar la capella de Santa Magdalena, construïda en aquesta zona com a església del convent.

Es tracta del lloc de residència de Roig i Jalpí, el qual en descriu la seva fundació i les característiques del complex conventual de la forma següent: "*...por la preheminiencia de Su Dignidad Vicegerente de Obispo en Sede vacante por la inopinada muerte del Señor Obispo Çuaço, concedió plena licencia à 14. de Noviembre del sobredicho año 1611. para la fundacion, la qual se executò [...] à 16.del mismo mes, y año, en que se tomò possession de la Capilla, y casa de S. Madalena, con ciertos pactos, que constan en el instrumento de concordia, edificada en la calle llamada de Cugusac, la qual, y todas las casas que por una, y otra parte avia, estàn convertidas en sitio deste Convento, y huerto.*

Verdad es, que, como consta en instrumentos autenticos, pocos dias antes se avian comprado algunas casas en la plaza den Vila, y el lugar publico para tener sitio acomodada, que es el que oy ocupan el Convento, y Iglesia; pero passaronlo los Rligiosos algunos años con grande incomodidad, assi de habitacion, como de Iglesia; porque la Capilla era muy pequeña...". Apunta que "*...se començò la fabrica deste quarto, que oy es toda nuestra habitacion, edificado sobre el muro, que quando viene crecido besan las aguas del río Oñar. Sus ventanas, que son las de diez*

1660 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 175v-177v, 07/10/1774

celdas muy hermosas, y capazes, està al Oriente, y las puertas al Occidente[...] Gozamos de la vista del rio, de la campaña, y de la Ciudad, y podemos dezir sin duda, que tenemos el mejor puesto del Mercadal; porque baxo de nuestras celdas passa el camino real, y cerca de nuestra Iglesia està la puerta principal desta parte de la Ciudad.

Baxo està las oficinas, como son, Refitorio, Deprofundis, Cozina, y Bodega, todas grandes, y de muy buena proporcion. Del claustro solo hay una parte hecha, y otra que no està acabad; las otras dos aun no està començadas, y no hay mas que las zanjas. Serà espacioso, y bello quando està acabado; porque ay seys arcos en cada parte, que estriban sobre columnas muy altas, y gruessas de una pieça, de piedra barroqueña muy bien labradas [...] su Templo es bellissimo, porque ay en cada lado quatro Capillas...".¹⁶⁶¹

Uns segles més tard, Barraquer, també descriu el convent aportant altres dades que complementen les que aporta Roig i Jalpí: "*...La iglesia con un almacén de la misma casa, adherido al lado del Evangelio del templo, están adelantados al resto del edificio; y así detrás de ellos, ó sea más hacia el S., cae el claustro y un patio; y al Occidente de ellos la espaciosa huerta.*

Forman la severa fachada del templo pulidos sillares de negruzca piedra. La puerta viene adornada de una anta toscana á cada lado, de un dintel en forma de cornisa; sobre de éste un frontón triangular, rebajado y partido sin volutas; pero en cuyo centro, ó cúspide, hay un nincho barroco. Tres ventanas perforan el resto del muro; el cual en lo alto termina en el centro por un ángulo que indica las dos vertientes del tejado de la nave, y en los lados otras dos vertientes más bajas, que indican las del triforium [...] Forma una sola nave del estilo de su tiempo, ó sea de pleno Renacimiento [...] La nave mide 19,25 metros de longitud, por 8,50 de anchura, siendo de 3,45 la profundidad de las capillas de cada lado.[...] Junto al ábside se levanta el campanario, delgado, con muy bien rasgados ventanales; pero con la extraña circunstancia de que su planta es triangular..." passarà posteriorment a descriure el claustre del qual diu que "*...describe un cuadrado perfecto de 25,52 metros de lado total, ó sea incluídas las galerías, las que miden 3,35 metros de anchura en cada ala. Tiene galería sólo en el piso de abajo [...] el lado N. del claustro está formado por la sacristía, demás dependencias del templo y la puerta principal del convento; el O. por la escalera mayor y la huerta; el S. por una gran pieza que juzgo refectorio; y el E. por otras piezas que serían cocina y sus accesorios. Tras el edificio, ó sea á su Mediodía, se extiende un patio del mismo convento, y al Occidente del convento y del patio la dilatada huerta la que mide nada menos que unas 8 vesanas...".¹⁶⁶² Per tant, el claustre que en època de Roig i Jalpí encara*

1661 ROIG i JAPLÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 379-383

1662 BARRAQUER, C.: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Impr. F.J. Altés y Alabart. Barcelona, 1906 vol. II pàg. 308-312

estava per acabar, posteriorment es va finalitzar i va completar un recinte conventual de grans dimensions.

A principis del 1700 documentem la petició i la concessió següent: "*...Lo Pare Corrector, y Convent de Sant Francisco de Paula de la present ciutat representa á vs. que per continuar la fabrica del quarto que tenen comensat necessiten de sinch centas quarteras de cal...*".¹⁶⁶³ Per tant, en aquest moment, el convent encara es trobava en fase de construcció.

El 1709 sabem que "*...te ocupat [...] lo puesto de la Portaria Nova de dit Convent, que antigament se deya lo Hostal de la Nau per magatzem de la palla...*".¹⁶⁶⁴ Un any després, els mínims informen a l'Ajuntament que "*...estiga actualment fent obras necessarias en dit Convent y tenir pochis medis per satifer aquellas...*", per aquest motiu i essent el Comú patró del convent "*...Perço suplica a Vs. atesa la necessitat tant gran te se digne com á Patro, que es del predit Convent ferli una charitat y gracia librantli una quantitat a Vs. ben vista per continuar, y satisfer ditas obras necessarias...*".¹⁶⁶⁵

Dos mesos després d'aquesta petició, apareix documentat un pagament "*...al Pare Fra Jaume Ferrer Corrector del Monestir de Sant Francisco de Paula de la present ciutat sexanta set lliuras quarte sous per tantas que ab dita Junta fou deliberat se donassen á dit Monestir per ajuda de costa de las obras estan fent en aquell, y attes que esta ciutat des de lo any mil sis cents setanta sis los ocupá part de dit Monestir per Magatem de la palla per esta Plaça...*".¹⁶⁶⁶

El 1711 documentem un pagament "*...per haver tapada una porta del magatzem en lo Convent de Sant Francisco de Paula...*".¹⁶⁶⁷

El 1714 apareix referenciat el fet que en aquest moment, el monestir de Sant Francesc de Paula té "*...la teulada de la Iglesia del Monastir la qual esta ab evident perill de caure per haverla espatllada los soldats estan en dit Monastir y serveix aquell de quartel...*" i s'exposa també, que per la necessitat de l'edifici del convent per allotjar la tropa "*...traqueren los Religiosos del dit monastir y se tingueren de acomodar en lo casa del Hospital dels Mesells te esta ciutat en lo Carrer de Pedret...*".¹⁶⁶⁸ A finals del mateix mes trobem documentat un pagament "*...al Pare Fra Melcior Llobet Corrector del Monastir de Sant Francisco de Paula de Gerona trenta nou franchs setse sous en Moneda Barcelonesa Espanyola per cayrats, llatas, teulas y demes pertrets mans de mestras de casas, fusters, manobras per haver adobadas las tauladas axi del Monastir predit com la de la Iglesia de aquell per estar ocupada per quartel per la guarnicio de esta Plaça...*".¹⁶⁶⁹

Aquest monestir, doncs, a finals del segle XVII, tal i com apunta Roig i Jalpí encara no està

1663 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 15, 02/01/1700

1664 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 552v-553, 1709

1665 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 5-5v, 01/01/1710

1666 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 136-136v, 13/03/1710

1667 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 314v-315, 29/07/1711

1668 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 321v-322v, 10/08/1714

1669 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 352-352v, 31/08/1714

totalment acabat, documentem obres a principis del segle XVIII, per tant, de mica en mica es porta a terme la conclusió de l'obra, finançada moltes vegades pel mateix Ajuntament. És un gran recinte conventual que serà completat i que en temps de guerres, com hem vist anteriorment, és ocupat per la tropa. Aquest però, no serà ocupat de forma permanent fins el segle XIX.

Per finalitzar amb el tema dels edificis religiosos, apuntarem que, tal i com hem vist, els grans espais buits del Mercadal serviran per acollir grans edificis conventuals, inicialment el convent de Sant Francesc d'Assís, també els Mercedaris, però no n'hem fet referència pel fet que, a causa de disputes amb els framenors, es traslladaran, ja en època medieval, a l'altre costat del riu. També hi trobarem les clarisses, que patiran la destrucció d'un recinte conventual de bones dimensions degut a la construcció de la muralla i es veuran relegades a viure en pèssimes condicions dintre el recinte del Mercadal, inicialment en uns habitatges privats, propietat de Martí d'Agullana, i després adquirint unes finques i construint el seu convent, més modest que l'anterior. Les bernardes s'establiran a Girona i construiran el seu convent al costat de l'església de Santa Susanna del Mercadal, usant-la com a església conventual fins a la construcció de la seva pròpia església. Els agustins patiran la manca de finançament i l'ocupació d'una part del convent per part de la tropa i no s'acabarà de construir mai el recinte tal i com estava projectat i els mínims de Sant Francesc de Paula, tot i ser els darrers en instal·lar-se al Mercadal i a la ciutat, veuran finalitzada la seva obra, tot i que, en diverses ocasions hagin de cedit el convent per allotjament militar. Tot i que en aquest últim cas no serà de forma permanent, al menys en època moderna. Però no només es construeixen els recintes conventuals en zones no ocupades per edificis o immobles, com és el cas del monestir de Sant Francesc d'Assís o el de Sant Agustí, sinó que també s'instal·len en edificis existents i es van ampliant amb l'adquisició d'immobles veïns mentre es va construint el nou convent, com serà el cas de les bernardes i les clarisses, o com succeirà amb el convent dels mínims que transformarà la configuració urbana de l'àrea que configurava angle sud-oriental de la muralla, fent desaparèixer carrerons i illes de cases documentats ja en l'Estima de 1535. Un dels carrers que desapareixerà a causa de la construcció d'aquest convent serà el carrer anomenat de Cuguçacs.

7.6.4. Edificis assistencials

El burg del Mercadal acollirà durant l'època moderna, dos de les institucions assistencials per excel·lència de la ciutat. En primer lloc parlarem de l'Hospital Nou, també anomenat Hospital de Santa Caterina, inicialment construït fora els murs de la ciutat, que es veurà afectat, tal i com hem vist al parlar del convent de Santa Clara, per les intervencions militars a la muralla, fet que farà que

sigui traslladat a l'interior de la ciutat. Aquest trasllat també afectarà l'urbanisme d'una zona molt concreta de la ciutat, fent que amb la seva construcció, desaparegui part del carrer del Pago i del de Canaders. Amb l'Hospital veurem també la construcció de la capella de Santa Caterina i la casa de Convalescència. Just davant de l'Hospital i degut a una iniciativa privada, es fundarà a través d'una donació testamentària, l'anomenada Casa de la Misericòrdia, l'altre edifici assistencial que veurem a continuació i que amb el pas dels anys esdevindrà l'anomenat Hospici.

Comencem doncs pel primer edifici de l'**Hospital de Santa Caterina** que també el trobarem citat com a *Hospitale de Capite Arenii, Ospitale Novo de Gerunde, Hospitali Novo de Capito Arenii* o *Hospitalis Novi de Passaturis*.

Serà en la primera meitat del segle XIII, quan rebrà la llicència episcopal per poder construir l'església de Santa Caterina, quan es passarà a denominar l'*Hospital Nou de Santa Caterina* o *Hospital de Santa Caterina*.

Es creu que anteriorment, en aquesta zona ja hi havia un establiment amb funcions hospitalàries.¹⁶⁷⁰

Serà en aquesta primera meitat del segle XIII, a partir del 1211, quan la confraria de Sant Martí adquirirà uns terrenys entre el riu Onyar i el camí de Barcelona, el riu li quedarà a la banda d'orient mentre que el camí li quedarà ubicat a la seva banda de ponent.

La construcció de l'església de Santa Caterina, i per tant, també la seva advocació, és més tardana.

"...Després de comprat dit lloch y de haver-se en ell construït las casas del dit Hospital, se presentà a la vista la necessitat de un pio y a propòsit lloch per la formació y construcció de un oratori o Iglesia en què poguessin los Pobres Malalts ab més facilitat y conveniència obsequiar a Deu Nostre Senyor y a continuació també un sementiri ahont poguessin ser aquells enterrats...".¹⁶⁷¹ El 1225 es va rebre l'autorització episcopal per tal de poder construir la nova església, només amb un altar, sota la invocació de Santa Caterina. També es va sacralitzar una zona prop de l'església per convertir-la en cementiri.

Un cop construïdes totes les dependències, ja en el segle XV, el recinte hospitalari quedava separat de la resta d'immobles, establerts al seu entorn, per una tanca. En aquest moment, el complex estava configurat per una entrada que donava accés al pati del pou, on hi havia un oratori dedicat a Sant Cosme i Sant Damià. També hi havia l'arxiu, l'estable, el celler, el pastador, la cuina i la sala. Pel

---

1670 Un informe dels administradors de l'Hospital de Santa Caterina, datat de 1848 apunta que: "...Dió principio este Hospital que hoy dia se titula Hospital nou de Santa Catalina Virgen i Màrtir en el lugar o terreno que en la actualidad es Baluarte denominado de Sant Francisco de Paula. Era una casa en la que se albergaban pobres enfermos asistidos por los hermanos o Cafrades de la Iglesia y de un Comendador que vivía e la casa, la que después fué ensanchada con la compra o cesión de cierto terreno que dieron los espresados Confrades a sus hermanos en Abril de 1211..." ADPG, secció 03, llibre núm.169, llibre 6è d'acords de l'hospital, segons CASTELLS, N.; PUIGDEVALL, N.; REIXACH, F.: *L'Hospital de Santa Catalina*. Diputació de Girona. Girona, 1989 pàg. 31

1671 ADPG, secció 03, llibre núm.169, llibre 6è d'acords de l'hospital, segons CASTELLS, N.; PUIGDEVALL, N.; REIXACH, F.: *L'Hospital de Santa Catalina*. Diputació de Girona. Girona, 1989 pàg. 32

que fa a les estances dels malalts i acollits, hi havia la casa dels infants, que tenia tres habitacions, dos sales estaven destinades a allotjar homes, l'anomenada palau dels homes i un dormitori, hi havia també el palau de les dones, la cambra dels nafrats i la dels orats.

L'andador o soleiador era un passadís que es trobava proper al dormitori dels homes. També hi havia la cambra de treball i el dormitori del comandador, la cambra de treball del lector i tres cambres més per al servei. La cambra del rector i la del beneficiat, tres sales, la cambra del traginer, la del missatger i la del infermer, la dependència on es guardava el gra i l'hort. A part de la capella de Santa Caterina.

El 1568 es porta a terme un pagament a "*...Rafael Albar, fuster, 15 lliures y són per fahena ha feta a l'Hospital en l'any 1566...*".¹⁶⁷² Aquest mateix any i a final del mes de desembre, es porta a terme el pagament de "*...18 lliures a mossèn Jacme Çacoromina y són per tantes ne té bestretes per la obra del sostre del hospital...*".¹⁶⁷³ A principis de 1569 es torna a documentar un altre pagament per "*...lo preu de quatre milia dos cents claus han despesos al hospital per clavar lo sostre nou de dit hospital...*".¹⁶⁷⁴

Entre el 1570 i el 1572 es porten a terme obres d'ampliació de la sala de les dones i arranjaments a la porta principal. El 1597 s'alçà un segon pis en una part del recinte, per tant, la capacitat d'acollida augmentarà considerablement.

Roig i Jalpí descriu el recinte hospitalari de la forma següent: "*...Fuera de los muros de la Ciudad, en frente de los del Mercadal, à la parte del Medio dia, estava la Iglesia dedicada à S. Catalina V. y M. y contiguo à ella, à la parte del Septentrion, que mirava à la Ciudad, estava edificado el Hospital General de los pobres, que à diferencia del otro de quien avemos hablado, se llamava el nuevo. Era sin duda uno de los mas bellos, y hermosos edificios de Hospital, que huviesse en España, porquè sobre ser muy capaz, estava hecho con grande perfeccion, y comodidad para los pobres enfermos, y sanos, y para los oficiales de su servicio. El puesto es excelentissimo en la orilla del camino real de Barcelona, que passava por el Poniente, y del rio Oñar que corre por la parte Oriental...*".¹⁶⁷⁵

El complex hospitalari però, un cop construïdes les muralles del Mercadal, va quedar fora els murs i va esdevenir, en cas d'atac bèl·lic, un lloc de recés per l'atacant, de protecció i cap de pont. El 1653 va ser ocupat per les tropes franceses i va quedar en bastant mal estat degut a la seva posició extremadament vulnerable.

1672 Segons BATLLE i PRATS, Ll.: *L'Hospital Nou de Santa Caterina (1568-1654)* Revista de Girona, n°99. Girona, 1982 pàg. 145

1673 Idem

1674 Idem

1675 ROIG i JAPLÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona* Barcelona, 1678. pàg. 394

El 1654 el governador d'armes, va decidir enderrocar-lo per la seva proximitat al perímetre emmurallat. En el seu lloc s'hi va construir el baluard de Sant Francesc. "*...Derribaronle en tiempo del sitio desta Ciudad, el año 1653, los que governavan las Armas en ella, con animo que no sirviesse de abrigo, y reparo à los Franceses para ofenderla, y aprovecharonse despues de la piedra para la fabrica de las medias lunas...*".¹⁶⁷⁶ L'hospital es va traslladar temporalment al convent dels mercedaris.

Tot i les demandes portades a terme pel Comú i per les autoritats eclesiàstiques per tal de rebre una indemnització pel dany experimentat, el poder central no fa cas de les demandes i les autoritats municipals i eclesiàstiques van haver de continuar el projecte de la creació del nou hospital, només comptant amb el finançament autòcton.

El 1665 es va procedir a la compra dels terrenys, amb el capital aconseguit a partir de la caritat de les autoritats eclesiàstiques i de les persones notables. Es van adquirir dos immobles del carrer de Canaders. El 1666 el bisbe Josep Ninot va col·locar la primera pedra del nou edifici que es va acabar el 1679, moment en el que es va inaugurar. El trasllat dels malalts però, ja es portava a terme des del 1677 moment en el qual es va acabar la primera sala.

Roig i Jalpí també n'exposa els fets i la seva construcció "*...Ha se levantado otro dentro de los muros, cerca del portal de S.Clara, no lexos de nuestro Convento, en la calle dels Canaders, el qual està muy adelantado, y quando estará acabado, serà tan sumptuoso como el otro, aunque no tan delicioso, ni regalado. Diòsele principio el año 1666 [...] Se han hecho en tan breve tiempo dos quartos excelentissimos, y otro se ha comenzado con sus escaleras de piedra labrada, muy dignas de qualquier Palacio Real, y todo se haze à expensas del mismo Hospital, y de personas devotas [...] La Iglesia es muy grande, y està à punto de hazerse las bovedas, y estaria ya en su perfeccion, si los oficiales no huviessen estado ocupados en la fabrica de los fortines, y fuertes que se hazen en esta Ciudad. Hizose toda à expensas del Illustre Señor el Dotor Narciso Caffart Arcediano de Empurdàn, que murió à 3. de Setiembre del año 1676...*".¹⁶⁷⁷

La façana és d'un sobri neoclàssic amb grans carreus perfectament escairats, té una porta d'entrada amb una fornícula a la part superior, la imatge de la qual ha desaparegut. A banda i banda de la porta hi ha dos finestres rectangulars amb reixa de ferro forjat. Sobre aquestes, quatre balcons i sobre els dos balcons ubicats més en els extrems hi trobem una finestra rodona. A la part superior de la façana hi trobem vint-i-cinc finestres la una al costat de l'altra. Les estances s'articulen entorn d'un pati central amb una escalinata que condueix a la planta superior. A la banda de ponent de l'edifici s'hi va construir la capella de Santa Caterina amb un campanar d'espadanya que mostra la

---

1676 Idem pàg. 395

1677 Idem pàg. 395-396

mateixa sobrietat de línies que la resta del complexe hospitalari.

El 1713 els administradors assenyalen "*...la necessitat tenian de allargarse lo sementiri del dit Hospital no podentse fer de altre manera sino es prenent lo terreno en lo qual esta ciutat havia fet fabricar lo Cuerpo de Guardia per lo Portal de Santa Clara mudantse aquell en la altre part de la devallada que per dit efecte ja tenian lo beneplacit del Señor Governador de la Plaça...*" El Comú determina que s'examini si l'obra es pot dur a terme o si, per altra banda, causa algun perjudici a la ciutat o a la població. Després de portar a terme el reconeixement concedeixen que "*... pujan mudar lo cuerpo de Guardia que feu fabricar esta ciutat contigu al Portal de Santa Clara en lo puesto y terreno ja se ha assenyalat que es junt a la part de la pujada de la Muralla fentse tot a gastos y despesas de dit Hospital valentse dit Hospital y aprofitarse de la despulla del quartel vell en la conformitat que ja esta deliberat ab dita Junta...*".¹⁶⁷⁸

Al llarg de 1750 trobem gestions i acords sobre la unió de l'Hospital nou de Santa Caterina amb l'**Hospital Reial**, ubicat al pla de Sant Francesc. Després d'un seguit de correspondència ja es parla de la impossibilitat i inconveniència d'aquesta unió. Aquest és el primer hospital militar conegut a la ciutat. El 1719 es porta a terme l'últim pagament pel restabliment de l'escala principal de l'Hospital Reial,¹⁶⁷⁹ el 1754 trobem documentat el mal estat de l'hort i de l'edifici de l'Hospital reial degut a la nova construcció d'un teulat en una casa dels aniversaris de Sant Feliu, veïna de l'hospital. L'Ajuntament mana a què es visuri l'obra i se'n faci una valoració.¹⁶⁸⁰ Es confirma la mala construcció del teulat i els danys que pot causar l'aigua a l'horta, propiciant també les inundacions als baixos de l'edifici.¹⁶⁸¹

A partir de la notificació anterior, sabem que l'Hospital Reial es troba al costat d'una casa d'Antoni de Caramany que s'utilitza com a dependències de l'immoble assistencial.¹⁶⁸²

Al costat del primer edifici de l'hospital de Santa Caterina, que es trobava ubicat fora els murs de la ciutat, Jaume Beuda, el 1389 va fundar un col·legi per tal de completar la tasca assistencial que portava a terme l'Hospital. Es tracta de l'anomenat **Col·legi d'en Beuda**. L'edifici d'aquest establiment va patir la mateixa sort que l'Hospital de Santa Caterina degut al reforçament de les muralles, tot i que ja el 1604 va passar a formar part del Col·legi de Sobreportes ubicat a la plaça de la Catedral, transformat llavors en Seminari. L'edifici va ser recuperat el 1637 per tal d'instal·lar-hi les activitats d'un Hospital de Misericòrdia, embrió de la **casa de la Misericòrdia**.

Aquesta nova institució va ser fundada a partir del llegat testamentari d'Ignasi de Colomer i de Cruïlles datat de 1763 "*...sian tots mos bens aplicats, y empleats en la fundacio y dotacio de un*

1678 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 292-292v, 16/08/1713

1679 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 29-29v, 08/02/1719

1680 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 194-195, 06/09/1754

1681 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 196-197v, 07/09/1754

1682 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 206-207v, 27/09/1754

Hospital, y casa baix lo nom ó titol de Nostra Señora de Misericordia en la present ciutat de Gerona, y en lo paratge los apareixerá mes convenient a fi de recullir y sustentar en dita casa minyonas pobras ques trobaran desemparadas fillas del present Bisbat de Gerona, y perque de ditas minyonas ni ha de dos diferentes especies es á saber unas, que se troban perdudas, ó se han comensat a perdre en costums, y altres, que encara son innocents pero estan a perill de perdre, y no seria convenient, que unas y altres visquesen juntas, per lo perill, que hi hauria de que estas ultimas se perdesen si tenian comunicacio ab las primeras: per est motiu es ma voluntat, que la dita casa se dividezca en dos quartos, ò apartaments totalment separats, y que en lo hu dells se posen, y fassen habitacio las minyonas pobras desamparadas, que sian perdudas, ò se hayan comensat a perdre en costums, y que ab ellas se pose un home y una dona de bons costums los quals ab los respective noms de Pare y, Mare immediatament las governen, y cuiden de aquellas y en lo altre quarto, ò apartament de dita casa, se posen, y fassen habitacio las demes minyonas Pobres desamparadas ques troban en perill de perdre..." especifica també qui ha de governar la institució i es remarca que aquesta institució s'ha de portar a terme en un període de sis anys.¹⁶⁸³

Aquesta còpia del testament apareix incorporada en la reial concessió de llicència i permís per construir la casa de la Misericòrdia datat del 1765, el testament és anterior, del març de 1763.

Anteriorment, durant el 1764, els marmessors de Ignasi de Colomer i de Cruïlles, ja porten a terme gestions per tal de poder començar a construir l'edifici que ha d'acollir la institució. L'àrea seleccionada per a la construcció de l'immoble es troba ubicada davant de l'Hospital de Santa Caterina i estava ocupada per petits immobles pertanyents a petits propietaris i per hortes. Les raons per les quals escullen aquesta ubicació es deu bàsicament, a que es tracta d'una zona tranquil·la, dintre els murs, amb aigua abundant... En aquest moment, demanaran que se'ls concedeixi llicència per desviar una part del carrer de Fontanilles per poder homogeneïtzar el solar i ocupar uns carrerons i part de la plaça de l'Hospital, elements que configuraven l'entremat urbà de la zona fins aquell moment: *"...tomar y ocupar unos quarenta palmos de terreno de la plaza del Hospital de la Ciudad des de la Puerta del Jardín de las dichas casas, que fueron de Ignasio Feliu, hasta la esquina de horno de Pedro Ribas Alfarero vezino de esta ciudad dexando una porcion de dicho jardin de unas quatro canas en quadro por Plaza, y luego cerrar la dicha calle de Fontanillas des de la misma Plaza, hasta la esquina de la casa de Joseph estibalta formando á unos quarenta palmos de dicha calle, otra calle capaz, y ancha que salga rectamente á la dicha Plaza del Hospital á la esquina del mencionado horno de dicho Pedro Ribas, y por ultimo ocupar la Travesia que va des de la dicha calle de Fontanillas á la nombrada den Plantafavas tomando el frente de dos casas, y dexando otra calle igual para la comunicacion de dicha calle den Plantafavas con la referida de*

1683 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 228-234, 21/02/1765

Fontanillas que salga rectamente á la calle den Ginesta.... ".¹⁶⁸⁴

El juny de 1765 es posa la primera pedra de l'edifici¹⁶⁸⁵ i les obres són portades a terme pel mestre Ignasi Albrador. Un mes després es fa ressò del mal estat de les façanes d'unes cases que donen al carrer que s'ha obert de nou per tal de poder desviar el carrer de Fontanilles¹⁶⁸⁶ i el setembre d'aquest mateix any encara trobem que no s'ha solucionat el problema.¹⁶⁸⁷ El 1774 es pot considerar acabada la casa de la Misericòrdia.

El 1767 el bisbe i el comú es proposen construir un hospici, portant a terme una ampliació de la casa de la Misericòrdia, en aquells moments en procés de construcció. Aquesta ampliació no serà l'única proposta d'edifici que es presentarà per tal de construir o crear el nou hospici. D'aquest any trobem documentada una valoració de diferents opcions per tal de portar a terme la creació de l'edifici assistencial: *"...echo el reconocimiento del Colegio y casa de ejercicios, que fué de los Jesuitas de las casas de la pia limosna, y colegio conciliar como, y de la titulada la Misericordia de Colomer con el terreno de sus inmediaciones, y conciderando en dichas ocasiones, e informandome del coste respectivo, que havia de tener la cituacion permanente en dicho colegio, y la interina en las casas de la pia limosna, y seminario conciliar y de las circunstancias, que concurriase en unos y otros edificios, y de la poca, ó ninguna concideracion, que merecian los valores de las fabricas materiales de la pia limosna, y seminario Tridentino á fin de poder servir en equivalente por las permutas de otros parages de la ciudad que se proyectassen al uso y cituacion del nuevo hospicio..."*. Per tal de valorar cada una de les opcions també es té en compte el temps que pot tardar en construir-se i les despeses que aquest fet comportarà, determinant que la construcció d'un immoble de nou *"...perjudicaria notablemente la morosa dilacion en construir un nuevo edificio, que ahun quando se le aplicassen todas las rendas de la pia limosna, y demas agregables, havian alomenos de passar ocho años [...] resultando en consecuencia mas interesante, el de ahorrar mas de un millon de reales, que sin duda havia de importar la construccion de un nuevo edificio, el de aplicar para luego, y con destino sucessivo estas cantidades en la manutencion de los pobres, el de conservar 18 casas, que se demolerian y quedarian incluydos sus recintos en el del nuevo Hospicio..."*.¹⁶⁸⁸

No serà fins el 1774 que es crea una junta per tal de determinar els passos a seguir per tal d'adaptar i ampliar l'edifici de la casa de la Misericòrdia a les noves activitats. Aquest mateix any s'encarregaran els plànols, signats per Ignasi Albrador i seran enviats a Madrid perquè siguin considerats pel Real Consejo de Castilla que designarà a Ventura Rodríguez per tal de portar a terme

1684 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 424v-427v, 17/12/1764

1685 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 234-237, 22/06/1765

1686 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 256-257, 03/07/1765

1687 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 337v-338v, 13/09/1765

1688 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 399v-410, 30/11/1767

la valoració tècnica.

Entre el 1775 i el 1796 s'ampliarà la casa de la Misericòrdia per convertir-la en l'hospici i en aquesta casa inicial s'hi passaran les rendes de la Pia Almoïna, les rendes del vestuari dels pobres de la Catedral i les causes pies i almoïnes dels pobles del bisbat.

El 1775 el bisbe Tomàs de Lorenzana incentiva els tràmits per tal d'iniciar les obres. El 1776 la junta de Madrid proposa una reducció i modificació del projecte d'Albrador. Aquest mateix any s'atorga el projecte a Agustí Cabot, i s'aproven els plànols definitius després de la revisió de Ventura Rodríguez¹⁶⁸⁹. En les condicions del contracte de l'obra de l'Hospici, s'especifica, que a nivell tecnològic l'obra ha de seguir les consideracions següents: “...*Compromiso de que la piedra de sillería y lambordas serán de la calidad, tamaño y geometría que el director de la obra eligiere [...] Es conocedor de que no es piedra de moldura ni la fajas lisas ni las de puertas y ventanas [...] La sillería deberá trabajarse según sale de la cantera galgada, atallantada en fino con moldura según la clase que el director la pidiere [...] La piedra de hilo deberá tener buenas caras, escuadre en sus juntas y ha de tener 1 1/2 palmos de largo y 1 palmo de ancho y 1 palmo de grueso por lo menos [...] La obra corrida de mahones, ladrillos, tejas y demás ha de ser bien cocida y de la mejor calidad [...] La cal y el yeso deberán ser de piedra viva y de la mejor calidad [...] La mampostería ordinaria deberá trabajarse con cuidada, deberá estar bien ligada y rypiada siguiendo con igualdad las hiladas; poniendo piedras de cara, una de sogá, y otra de tizón [...] Los arcos o bóvedas de piedra labrada, lajas, lambordas, mahones o ladrillos, o de tabique doble o sencillo, se cuidara de su hermosura y solidez [...] La madera de la obra será de la calidad y tamaños necesarios cortada a buena sazón y bien enjuta, trabajada con curiosidad y primor [...] La madera que tenga que encarcelarse en la mampostería deberá alquitranarse [...] En la utilización de madera o piedra de despojos se deberá trabajar y recomponerla antes de ponerla en obra [...] El hierro, bronce y plomo que se haya de emplear será dulce de la mejor calidad [...] Las obras a ejecutar serán las que se indican en planos y perfiles...*”¹⁶⁹⁰

Mentre es porta a terme la construcció, es rebran noves indicacions per tal de portar a terme canvis i modificacions en el projecte aprovat, aquest fet encarrirà l'obra. Algunes d'aquestes indicacions anaven destinades a millorar la unió de les dues façanes.

Un cop finalitzat el nou hospici, es convertirà en un lloc d'acolliment, però també educatiu o de formació, ja que s'hi instal·laran escoles de filats, de teixits i de paper pintat i s'ensenyaran oficis per tal de reinserir els acollits de nou a la societat.

1689 RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 160-161

1690 AHG, Fons notarial Girona 3, llibre 792, fol. 225-240, 1776 segons RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 163

Per tant, la zona del Mercadal albergarà diverses institucions assistencials de cabdal importància per a la ciutat. L'Hospital de Santa Caterina, construït primer fora dels murs (principis del segle XIII) i posteriorment traslladat dintre del recinte emmurallat (mitjans segle XVII), serà una de les institucions més rellevants i que aportarà a la ciutat, un edifici de línies sòbries i gran magnificència. Aquest gran complex assistencial extra murs, a més de l'Hospital de Santa Caterina, estava configurat pel Col·legi de Querol, que en aquells moments es va adherir al Seminari Conciliar, i l'edifici va passar a fer la funció d'acolliment que més tard farà casa de la Misericòrdia. Degut a la necessitat de reforçar de les muralles i evitar la presència d'un element que pogués suposar un punt de recolliment per les tropes atacants, aquests edificis van ser enderrocats i traslladats a l'interior de la ciutat.

El nou complex hospitalari serà construït, a mitjans del segle XVII, al final del carrer de Canaders, a tocar de la muralla. Estarà articulat a partir d'un pati interior que repartirà les diferents estances. La capella de Santa Caterina s'ubicarà en el seu costat occidental.

Davant per davant de l'Hospital de Santa Caterina, s'hi construirà, a mitjans del segle XVIII, la casa de la Misericòrdia, finançada a partir del llegat testamentari d'Ignasi de Colomer i de Cruïlles. Aquesta casa havia d'acollir essencialment a dones o noies orfes. Però a mesura que es construeix aquest edifici el Comú i el Bisbe, determinen que cal també, la construcció d'un Hospici. Es presentaran diversos immobles per tal de convertir-los en Hospici com l'antic col·legi dels Jesuïtes, la Pia Almoïna, el Col·legi de Sobreportes (Seminari Conciliar) i la caserna d'Alemanys. Totes elles són descartades i s'opta finalment per la opció més costosa, la de construir de nou un edifici al costat de la recent creada casa de la Misericòrdia, ampliant-la i configurant-la com un únic immoble. El projecte, serà presentat al Real Consejo de Castilla i revisat i modificat per Ventura Rodríguez, tant abans de la seva execució, com durant la construcció de l'edifici, fet que suposarà un augment dels costos.

7.6.5. Casernes

A partir de la creació d'exèrcits permanents, es produeix una desmilitarització de la població que anteriorment era cridada a lleva. Inicialment aquestes noves companyies de militars professionals, s'allotjaven en cases particulars, els residents de les quals, havien de mantenir-los i pagar-los un sou. Aquest fet creava molta tensió entre la població, ja de per sí empobrida, i l'estament militar.

Posteriorment, es van crear edificis destinats única i exclusivament a residència i allotjament de la tropa. A Girona, les primeres casernes les podem datar de mitjans del segle XVII.

Trobarem diferents tipus d'allotjaments, com l'ocupació d'edificis, de forma total o parcial, que

inicialment tenien una altra funció, com serà el cas del convent de Sant Agustí o el de Sant Francesc de Paula. També podem trobar la creació o habilitació d'immobles per tal d'acollir a la tropa, com seria el cas de les dues cases davant del convent de Santa Clara, que adaptades a les necessitats dels seus residents, es convertiran en la caserna de Santa Clara o l'anomenada caserna de Manresa, ubicada davant per davant del convent de Sant Agustí, a la banda occidental del carrer de Figueroles. Per últim trobarem també, una sèrie de cases que o són pròpies del Comú o són llogades, per tal de poder oferir allotjament als alts càrrecs militars o oficials de la tropa. Veurem un seguit de cases, algunes ocupades durant més o menys temps, que donaran aquest servei.

La que es podria designar com la primera caserna de dintre del perímetre emmurallat, seria la caserna de Sant Agustí. El 1675 segons alguns autors com Carlos Díaz i Fernando Torres¹⁶⁹¹ i el 1676 segons els Manuals d'acords de la ciutat,¹⁶⁹² s'ocupa una part del convent, concretament els dormitoris. Aquesta ala del convent estava construïda en direcció est-oest, o sigui que era perpendicular al riu Onyar i al carrer de Figueroles, estava ubicada al vèrtex nord-est de la muralla, on hi havia una gran torre de defensa i a més, es trobava recolzada sobre el mur per la seva part septentrional, per tant, es podia considerar construïda en una zona estratègica a l'hora de defensar la ciutat. A totes aquestes circumstàncies hi hem d'afegir, que un any després de la ocupació del monestir, es construeix en aquella zona el baluard anomenat de Figueroles: "*...esta ciutat feu fabricar en lo any Mil Sis cents Setanta sis en lo quarto que es contiguo al Convent de Sant Agusti de esta Ciutat per haverlo dexat dit Convent á esta Ciutat per lo acomodament de la guarnicio de esta Plaça...*".¹⁶⁹³

Aquesta ocupació farà que apareguin documentades un seguit de disputes entre l'Ajuntament, l'exèrcit i els religiosos, ja que aquests últims reclamaran sempre el pagament del lloguer de les estances ocupades o el seu desallotjament.

Entre aquestes disputes, i a tall d'exemple, ja que se n'ha fet referència abastament al parlar del convent de Sant Agustí, trobem l'ocupació pels monjos agustins del *quarto* que s'utilitza com a caserna. Aquesta ocupació comportarà també el tapiat de portes per evitar l'entrada dels militars.¹⁶⁹⁴

El 1769¹⁶⁹⁵ documentem una petició per tal de reclamar el pagament del lloguer per l'ocupació de part del recinte conventual.

Pel que fa referència a l'edifici i al seu manteniment o millores, el 1711 trobem documentada la

---

1691 DÍAZ CAPMANY, C.; TORRES GONZÁLEZ, F.: *Historia de las fortificaciones y alojamientos militares de Girona*. Institución "Fernando el Católico". Diputació de Saragossa. Saragossa, 1998 pàg. 42 i 73

1692 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, pàg. 313-317v, 09/07/1704

1693 Idem

1694 Idem

1695 No es tracta de la primera petició de pagament de lloguer per part dels agustins, ja que en trobem d'altres com la del 1732, però aquesta inclou la petició del prior del convent entre les seves pàgines. AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, pàg. 269-270, 29/12/1769

necessitat de "...adobarse las Cavallerissas son en las parts del Monestir de Sant Agusti per la Cavalleria de la Guarnicio de esta Plaça...".¹⁶⁹⁶ Posteriorment trobarem registrats pagaments pel guix usat en "...lo quarto del Monestir de Sant Agustí te ocupat la Guarnicio...",¹⁶⁹⁷ també en el mateix mes documentem un altre pagament per "...fer adobar los quartels de cavalleria son en las parts del Monestir de Sant Agusti..."¹⁶⁹⁸ El mes de desembre també registrarà varis pagaments pel treball, el guix i en aquest cas també per la fusta per les finestres.¹⁶⁹⁹

El 1712 es documenta la necessitat de arranjar el "...quarto gran del Monestir de Sant Agusti..."¹⁷⁰⁰ i el 1713 les cavallerisses.¹⁷⁰¹

Tot aquest seguit de notícies, poc concretes, sobre arranjament portats a terme en la caserna o en les cavallerisses, s'han de contextualitzar en el marc històric per una part i l'urbanístic per l'altre. Pel que fa referència al primer, ens trobem en temps de guerra i la ciutat serà atacada i assetjada en diverses ocasions, pel que fa referència a l'urbanisme, la caserna de Sant Agustí, es troba sobre els murs de la muralla del Mercadal, just a tocar del baluard de Figueroles, i per tant en una zona vulnerable en cas d'atac, ja que la seva proximitat al perímetre emmurallat farà que normalment, l'edifici quedi afectat de forma important, deixant-lo en mal estat.

El mateix 1713 l'edifici apareix referenciat en un memorial sobre les casernes que té la ciutat i les intervencions que han de portar-s'hi a terme. Pel que fa a la caserna de Sant Agustí, s'apunta que s'hauran de "...tapar finestras remandar y llars [...] Las de fuster dos portas dos finestras quatre jous de ximenea acomodar la barana de la Escala y Sostre [...] Lo quarto de Infanteria fuster tres jous de ximeneya una porta una finestra remandar lo sostre la barana del pasadis [...] Mestre de casas per adobar la taulada fer una ximenea nova adovarne una altre, llars, tapar finestras las comunas..."¹⁷⁰²

A partir d'aquest moment, es van portant a terme varies reparacions documentades amb caràcter general, fins que arribem a l'any 1727 en el qual, apareix la capitulació de les obres de reconstrucció de la caserna. En aquest document s'especifica que "...des de aquella paret del mitg de la tercera part del dit quartel, fins á la paret forana de la part de Onyar (que si troban voltas de rajola dobla y de las quals no ha caygut una y altre que está per caurer) se han de fer voltas grassas de esquerda y molte de dos palms de gruix fetas de la millor forma possible per la seguretat de la obra

---

1696 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 369v-370, 09/11/1711

1697 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 376v, 19/11/1711

1698 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 389-389v, 28/11/1711

1699 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 428, 22/12/1711

1700 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 67v, 15/03/1712

1701 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 80v-81, 10/03/1713

El mes d'agost del mateix any, es porta a terme l'arranjament de dos sostres, les menjadores i la teulada de les cavallerisses de la caserna. AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, pàg. 293-293v, 18/08/1713

1702 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 302-302v, 19/08/1713

y si las paredes no son bastament fortas per tenir lo carragament de ditas voltas ó volta, si faran banquetas de tres palms de ample ço es los fonaments ab dos palms de fondo y dels fonaments dels arrencaments de ditas voltas de dos palms de ample fent ben lligar una part ab altre, donantne lo mestre seguretat un any y un die y fetas dits voltas ó volta se terraplenaran y enrajolaran de cayrons de palm y mitg bons y ben cuyts y per de dessota de ditas voltas ó volta y los aposientos que los responan á ditas boltas se han de rebatrer embrocalar y lliscar de paleta...". S'especifica també, que s'hauran de tirar a terra les parets, fer un sostre a una de les naus i fer les xemeneies. A més, pel que fa referència a les obertures "...en ditas dos naus si obriran sis finestras y se faran de rajola ab sas portas conforme los sera asseñalat y totas aquellas oberturas de parets ques troban á las parets foranas se taparan de pedra y cals conforme los será señalat y en ditas dos naus si posaran llatas ab sos claus grossos conforme los ques troban ja fets en dit cortel...", també s'haurà de desfer el teulat i tornar-lo a muntar, i "...tots los trossos de paret ques troban mal fets y espatllats de ditas parets de dit quatrel se parederan de pedra y cals, y tambe tots los forats y esquerdas y totas las ditas parets per defora de tots costats de dit quartel se han de rebatrer á pedra vista y per dedins tant las parets com las escalas y altres cosas se ha de rebatrer y embrocalar y lliscar de paleta, exceptat lo que pot passar enblanquinantho y aquella obertura de escala ques troba oberta en la primera nau se ha de tapat posanthi los cayrats per fila fulla y claus que sia menester y la fusta vella y terra ques farà y que si trobará la portaran alli ahont los sera asseñalat y la taulada ha de ser acabada..."¹⁷⁰³

El 1738 apareixerà en dues llistes presentades per l'Ajuntament a la Real Junta de Barcelona sobre els edificis que són utilitzats com a caserna on s'especifica la seva ubicació.¹⁷⁰⁴

El 1768 es documenta la necessitat d'arranjar la caserna de Sant Agustí, tot i que no s'especifica les obres que s'han de portar a terme.¹⁷⁰⁵

Finalment, tot sembla indicar que els religiosos de Sant Agustí, després de moltes disputes i demandes, van aconseguir el pagament pel lloguer de la part del convent, tal i com apareix reflectit en la "...Carta de pago..." datada del vint-i-nou d'agost de 1797 a compte "...de los alquileres del Quartel de Cavalleria correspondientes al Convento de San Agustin..."¹⁷⁰⁶

A finals del segle XVII es construeix una caserna ubicada molt a prop del convent de Sant Agustí, és l'anomenada caserna de Manresa.

El 1700 apareix documentat un pagament per diferents obres, sense especificar, realitzades a

---

1703 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 371-375v, 06/12/1727

1704 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 110v-112, 01/04/1738

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 126v-128, 05/05/1738

1705 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 354v-355, 05/10/1768

1706 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 57-57v, 29/08/1797

diverses casernes de la ciutat, entre elles la de Manresa.¹⁷⁰⁷ El 1703 es produeix un pagament per unes bigues que han de servir per "*...mudar las en la teulada de las cavallerissas del quartel de Manresa...*".¹⁷⁰⁸ El 1711 es registra un pagament per la fusta d'una porta que s'ha de posar a la caserna d'en Manresa,¹⁷⁰⁹ però d'aquest mateix any es troba documentat un nou pagament, aquest per enderrocar la caserna, que es trobava en mal estat: "*...per acabar de espatllar la casa de quartel se ha enderrocada devant del Abeurador y del hort de Sant Agusti...*",¹⁷¹⁰ tot i no parlar directament de la caserna d'en Manresa, aquesta era la seva ubicació. El mes de desembre es registra un nou pagament per "*...descubrir y espatllar la casa de quartel es devant del Abeurador es prop lo Carrer de Figarolas...*".¹⁷¹¹

En un memorial del 1713 sobre l'estat de les casernes de la ciutat s'apunta que "*...Lo quatrel de cavalleria dit de Manrresa al costat del Abeurador no te sino las parets foranas bonas y lo demes de dins tot Espatllat...*".¹⁷¹²

El 1723 es documenta la construcció de quatre cases on hi havia la caserna de Manresa: "*...Por quanto en el antiguo quartel de cavalleria llamado de manrresa seito en la calle del Figuerolas en el mercadal superior de la dicha ciudad se pueden componer y edificar quatro casas para habitacion y Alojamiento de oficiales de la Guarnicion desta Plassa...*".¹⁷¹³ La capitulació de les obres data del mateix mes i entre altres especificacions es demana que "*...se han de alzar las parets de las quatre casas tant de devant com de detras y costats y han de ser altas a igualtat com las de la Geronella y los ambans ques trobaran en ditas parets se passaran á terra y se fara paret linea recta de la altre ques troba y tambe tot lo que sien forats tant per defora com per dins se ha de paredar.*

[...] *la paret del costat de la taulada baixa alli ahont hi ha un arch se ha de fer fenthi un fonament de set palms de fondo y de emplaria lo mateix de la altre paret arribant dita paret fins lo taulat y tambe aquell tros de paret ques decideix se han de posar sinch lligadas la una mes grossa que la altre corresponent fins al taulat y tambe se farà en dita paret un estribo de la part de dalt y baix de dos canas de paret deixant á la taulada de baix que la aygua corria per las mateixas teulas...*" S'especifica que tindran tres sostres a més d'apuntar que la teulada "*...se farà tota de nou aprofitant las teulas y no mes y dita taulada se farà enrajolada posant los simals de la distancia de un al altres de tres palms y las llatas á proporcio dels simals y todas las ximeneas de las quatre casas han de eixir fora de la taulada sis palms mes alt...*", s'hi hauran d'obrir unes dotze finestres que "*...se*

1707 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 324, 17/08/1700

1708 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 457v, 23/10/1703

1709 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 346v-347, 03/10/1711

1710 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 377-377v, 21/11/1711

1711 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 391v, 05/12/1712

1712 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 302, 14/08/1713

1713 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 97-97v, 22/02/1723

faran de pedra picada..." i pel que fa a les portes "*...se han de obrir dos portas foranas, y se han de fer de dotse palms de alt y set y mitg de ampla posant en ditas portas las llindas de dalt de pedra picada de dos palms á tot quador y las de baix de pedra picada y las llinda de la casa que fa de magatzem se ha de posar nova com las dos altres dalt expressadas y tota la poralada ha de esser de pedra picada...*". Pel que fa referència a l'aspecte exterior "*...per defora rebatrer y embrocalar...*".¹⁷¹⁴ Per tant, en aquest moment, la caserna anomenada de Manresa desapareix i en el seu lloc hi trobarem quatre cases per a allotjar-hi oficials de la tropa. Aquest fet apareix reflectit en les relacions que es fan d'edificis del comú destinats a caserna portades a terme l'any 1738, on ja no hi apareix cap referència d'aquesta caserna.¹⁷¹⁵ Una altra caserna que es troba ubicada en aquesta zona, és l'anomenada caserna de Figueroles, aquesta, moltes vegades s'associa o es confon amb la caserna de Manresa. Aquestes dues casernes són independents encara que es troben situades en la zona, prop del portal i carrer de Figueroles.

El 1700 documentem el pagament per diverses obres portades a terme en les "*...casas dels quantrels de Manresa, de Vilanova, en lo de la Cavalleria en lo Carrer de Figarolas nateiar la Claveguera del quartel de Sant Agustí...*".¹⁷¹⁶ Per tant, en la mateixa zona i molt pròxims l'un de l'altre trobem la caserna de Manresa, la de Sant Agustí i la caserna de cavalleria del carrer de Figueroles.

El 1703 s'hi porten a terme obres, no especificades.¹⁷¹⁷ A partir d'aquest moment van apareixent referències d'arranjaments, poc concrets, portats a terme a les casernes o caserna del carrer de Figueroles, tot i que no queda clar si les obres corresponen a aquesta caserna o a les altres.

El 1711 apareix documentat un pagament per "*...dotse sachs de guix ha comprats y han servit per adobar los quartels de cavalleria son serca lo Monestir de Sant Agusti...*",¹⁷¹⁸ sabem que es tracta d'aquesta caserna perquè en la mateixa data es registren dos pagaments més, per enderrocar la caserna que es troba davant l'abeurador,¹⁷¹⁹ i que correspondria a la caserna de Manresa, i un altre "*...per fer adobar los quartels de cavalleria son en las parts del Monestir de Sant Agusti...*".¹⁷²⁰

El 1712 sabem que "*...es cayguda part de la taulada y parets del quartel de cavalleria es en lo Carrer de Figarolas y devant del quarto gran del Monestir de Sant Agusti...*",¹⁷²¹ aquest mateix mes es registren pagaments per arranjar els desperfectes.¹⁷²²

En un memorial de les casernes de la ciutat datat del 1713 hi apareixen documentades en aquesta

---

1714 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 97v-103, 22/02/1723

1715 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 110v-112, 01/04/1738

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 126v-128, 05/05/1738

1716 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 324, 17/08/1700

1717 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 475v, 23/11/1703

1718 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 389v, 28/11/1711

1719 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 389, 28/11/1711

1720 Idem

1721 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 67v, 15/03/1712

1722 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 81v-82, 22/03/1712

zona, la caserna del carrer de l'abeurador, juntament amb la casa, la caserna de Manresa, la caserna de davant de l'horta de Sant Agustí, la caserna de cavalleria del costat i la caserna de Sant Agustí.¹⁷²³

El 1714 trobem registrat un nou pagament "... per haver fets adobar los quartels de Cavalleria son en lo Portal den Figuerola...".¹⁷²⁴

En la relació d'edificis militars que es porta a terme durant el 1738 hi apareix documentat "...El quartel nombrado de la cavalleria que esta frente del dicho de San Agustin...".¹⁷²⁵

El 1781 trobem la capitulació de les obres que s'han de portar a terme per arranjar la caserna de Figueroles, són majoritàriament intervencions a l'interior, però també en el teulat i els empedrats.¹⁷²⁶

El mateix passarà en la capitulació datada de dos anys més tard, en la qual s'han d'arranjar els interiors de la caserna: baranes d'escales, xemeneies, sostres, estables...¹⁷²⁷

Ens desplaçem cap al sud de l'entremat urbà que configura el burg del Mercadal per parlar de la zona a l'entorn del convent de Santa Clara i concretament de la caserna de Vilanova.

El 1710 es registra una "...casa seituada prop lo Monestir de Monjas de Sta. Clara en lo Mercadal dita de Vilanova, que vuy en die, y de molts anys ha serveix de quartel per la guarnicio de esta Plaça...".¹⁷²⁸

El 1712 es vol arranjar "...la casa te esta ciutat devant del Monestir de Santa Clara que fou de Vilanova per posari Infanteria com axi ho ha ordenat lo Señor Governador de esta Plaça...".¹⁷²⁹ Per tant, durant aquest any, es portaran a terme diferents arranjaments per acondicionar l'immoble per instal·lar-hi un dels regiments d'infanteria. Aquest mateix any es portaran a terme diferents pagaments per varis tipus de material i també per "...haver fet diferents reparacions necessarias per poderse posar Infanteria en lo Quartel de Vilanova que es prop del Convent de Santa Clara...".¹⁷³⁰

Fins aquest moment es parla de la caserna d'infanteria prop de Santa Clara, però en un memorial de visura que es porta a terme per determinar les obres que necessiten cada una de les casernes de la ciutat, es documenta "...Lo quartel de Cavaleria devant Santa Clara...", del qual s'ha d'arranjar la teulada, entre altres obres que s'han de portar a terme a l'interior, com els estables.¹⁷³¹ Per tant, no sabem si es tracta d'una altra caserna, ja que la de Vilanova, de la qual s'ha parlat fins ara, no estava destinada a allotjar cap regiment de cavalleria, sinó d'infanteria. A més, la caserna de Vilanova no apareix referenciada en aquest memorial, ni cap altra ubicada en aquesta zona.

1723 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 302-302v, 19/08/1713

1724 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 430v-431, 03/11/1714

1725 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 111, 01/04/1738

1726 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 23-26v, 19/01/1781

1727 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 68-72v, 27/07/1783

1728 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 308-309, 08/07/1710

1729 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 67v, 15/03/1712

1730 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 106-106v, 09/04/1712

1731 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 301v-302, 09/08/1713

El 1714 es torna a fer referència a una caserna d'infanteria propera a Santa Clara arrel d'un pagament per "*...adobar lo quartel de Infanteria te esta ciutat prop del monastir de monjas de Sancta Clara...*".¹⁷³²

La capitulació d'obres que s'han de portar a terme a la caserna de Vilanova, datada del 1725, ens ubica l'edifici "*...delante del Monasterio de monjas de Sancta Clara...*" però, a més, detalla que es localitza al costat del riu, lloc on s'ha de procedir a "*...hazer nuevamente un pedasso de muro de la parte del rio Onyar...*". En aquesta capitulació s'especifica que s'haurà "*...de fer en dit quartel tota aquella paret nova que es tot lo frontespici de la part de onyá comensant al nivell del terreno o fins á trobar los fonaments bons Fins dalt a la taulada ab la mateixa alsada ques troba la vella vuy die present, y dita paret se fará fins lo primer sostre de quatre palms de ampla y del primer fins á la taulada se fará de tres palms de ampla aprofitantsa de la pedra vella ques trovara en dita paret, la qual se deu demolir sens fer ningun dany á las parets de dit quartel, y encas se fasse algun dany ó perjudici á ditas parets de dit quartel lo dit Impressari ha de estar ab especial obligació de acomodarho á satisfació, y dita paret tant per dafora com per dedins se ha de rebatrer y anbrocalarla, y las finestras de pedra picada que son á la paret vella se hauran de asentar a la nova fenthi las finestras de fusta com las finestras baxas de las casas hermas de Sant Agustí y las garipias que se troban á la paret vella se haurán de asentar y fer á la paret nova que [illegibe] y fent dita paret haurá de anar lligant ab las parets vellas ab unas lligadas que entrian dins las parets tant la nova com las vellas tres palms per custat de ditas lligadas havent de esser ditas lligadas de sis á set palms de una á altre part...*".¹⁷³³ El reconeixement de les obres i el seu pagament també es portaran a terme durant aquest mateix any.¹⁷³⁴

El 1732 la caserna es troba en un estat "*...deteriorado de conformidad que esta en inminente peligro de dirruhirse enteramente...*", també s'apunta que no és possible el seu arranjamet "*...sin derribarse del todo y rehedificarse de nuevo respecto de hallarse sus paredes principales quebradas y muy peligrosas de caher...*".¹⁷³⁵ El cert és que, fins el 1736 no trobem cap capitulació referent a obres portades a terme a la caserna de Santa Clara o de Vilanova. El dia 16 d'abril es documenta l'acord per portar a terme la capitulació de l'obra de la caserna de Santa Clara ja que, "*...la guarnicion, que actualmente, se halla y que se espera llegar à esta ciudad es algo crecida, y que tiene falta de Cuarteles para la tropa y que en consecuencia es preciso recomponerse el Quartel nombrado de Santa Clara por amenazar ruhina á cuyo fin ha mandado el Ayuntamiento*

1732 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 518-519, 20/12/1714

1733 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 208v-211, 29/06/1725

1734 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 238-239, 03/07/1725

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 239-239v, 06/08/1725

1735 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 316-316v, 14/08/1732

formar la correspondiente tabba para su recomposicion..."¹⁷³⁶

En la capitulació de l'obra s'hi especifiquen les actuacions que s'han de fer a l'interior, com tornar a fer l'escala que puja al segon pis, les baranes, els terres i sostres, les parets, les latrines... també s'apunta que s'haurà de refer el teulat i dues parets, una que dóna a l'Onyar i l'altra que dóna al carrer, ubicat a ponent de l'immoble. La paret del nord de la caserna és la que afronta amb el convent de Santa Clara. S'especifica que *...La pared de la parte de la calle de poniente se deve rebusar con cal, y lizar de paleta con sus perfiles...*"¹⁷³⁷

En aquest mateix any també se'n documenta, la visura de les obres i la seva aprovació.¹⁷³⁸

En la relació dels edificis militars de la ciutat, portada a terme el 1738 hi apareix la caserna i l'ubica *"...en el Mercadal entre el Convento de Monjas de la dicha Santa Clara y el Matadero del ganado[...]* que confina por la parte del Oriente con el rio Onya..."¹⁷³⁹

L'any 1781 documenta una nova capitulació d'obres d'arranjament de la caserna, on es detalla que s'haurà de portar a terme un arranjament dels enrajolats i llocs comuns, rejuntar els vestiments de les finestres, picar trossos de parets a les quadres i rebatre-les i lliscar-les fins a una alçada de sis pams, tapar forats de les parets, arranjat els sostres, adobar les finestres..."¹⁷⁴⁰

Finalment, la darrera dada que registrem referent a la caserna és la sol·licitud de recomposició dels teulats datada del 21 de març de 1798.¹⁷⁴¹

A la zona a l'entorn de l'església de Santa Susanna del Mercadal, trobarem també documentada l'existència de casernes. El 1705 es registra el pagament *"...per diferent ferramenta ha feta per la casa de quartel te esta ciutat en lo reco de la Plaça del Mercadal y per la guarnicio..."*¹⁷⁴² El 1707 una caserna de la plaça del Mercadal ubicada a la banda del riu s'ha de tornar a edificar: *"...lo Administrador del Vestuari de la Iglesia Cathedral de esta ciutat se insta peraque esta ciutat capbreve aquella casa de quartel que posseheix seituada en la Plaça del Mercadal, y de la part del Riu de onyar anomenada de la mare de Deu contigua á la dels hereus de Jospheh Xiquella qº fuster de Gerona la qual resta á esta ciutat per haverla tornada reedificar de nou junt ab la altre casa resta propia al dit hereu, las quals foren dirruides ab lo aiguat del Riu de onyar..."*¹⁷⁴³ Per tant, sabem que aquesta donava a la banda del riu i que era anomenada caserna de la Mare de Déu.

El 1709 es produeix un pagament per obres portades a terme a *"...una casa de quartel en la Plaça*

1736 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 100v-101v, 16/04/1736

1737 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101v-106v, 16/04/1736

1738 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 158v-159v, 08/07/1736

1739 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 111, 01/04/1738

1740 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 23-26v, 19/01/1781

1741 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 35-35v, 21/03/1798

1742 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 115, 17/03/1705

1743 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101-102, 14/02/1707

del Mercadal..."¹⁷⁴⁴

El 1710 es documenta per aquesta mateixa zona, una caserna anomenada d'en Ginesta de la qual s'especifica "*...lo quartel dit de Ginesta seituat devant la Isglesia del Mercadal...*"¹⁷⁴⁵

En el memorial presentat sobre l'estat de les casernes i quins arranjaments s'hi han de portar a terme, datat de 1713, apareixen referenciats varis edificis que s'utilitzen com a caserna ubicats en aquesta zona del Mercadal. En primer lloc apareix "*...Lo quartel de cavalleria dit den Ginesta devant la Iglesia del Mercadal...*" del qual s'apunta que "*...Te bona entrada y Estableria per sinquanta, o, seixanta cavalls, ab molts aposientos al primer y segon sostre [...] se han de fer una Escala nova, llars, remandar emvans, enrajolats, menjadoras, assentar portas y finestras y rebassar alguns trossos de paret...*". Trobem l'anomenada "*...casa petita devant lo quartel den Ginesta...*" la qual és descrita com un immoble que "*...te baix Entrada y estable dalt Sala y Cuyna junt y Cambra Segons sostre terrat i Cambra...*", se li ha de refer el teulat. Una nova caserna ubicada en aquesta zona és "*...lo quarter al costat del Moli de baix que fa volta...*" i segons aquest memorial, la caserna està articulada de la forma següent: "*...Te Entrada y Estable Sala y Cuyna junt tres Cambras y dalt dos Cambras y Terrat...*", d'aquest immoble s'ha d'arranjar "*...Taulada trossos de enrajolat rebatrer los entorns dels Enrejolats Menjadora y Comuna...*". Val a dir, que tant aquesta casa, com la que es troba davant de la caserna d'en Ginesta i que s'anomena *casa petita*, més aviat serveixen per acomodar soldats d'alta graduació, no soldats rasos.

Trobarem també documentat, "*...lo quartel de la casa de la Mare de Deu a la Plaça del Mercadal...*" on s'hi afegeix que "*...es bona per habitar un Coronel de Cavalleria, o, un major...*", per tant, tampoc es tracta d'una caserna per allotjar la tropa, sinó cases per allotjar caps militars. D'aquesta s'apunta que s'ha de "*...Socorrer la taulada remandar Emvans baranas de taulat llar menjadoras y Escala [...] quatre portas y quatre finestras las baranas de las Escalas remandar los Sostres y vestir un tros las portas foranas...*". Sembla ser que "*...La casa del racho de la Plaça del Mercadal...*" que inicialment feia pensar que es tractava d'una caserna per la tropa, està destinada també per a l'allotjament d'oficials: "*...pot habitar un comissari General, o, un coronel de Cavalleria...*", el mateix passa amb "*...Dos casas de quartel que fa en front a la prop dita en la mateixa Plaça...*", aquestes estarien destinades "*...per un Sargento Major y la altre per un Capita de Cavalleria, o, Infanteria...*"¹⁷⁴⁶ Per tant, aquest memorial ens mostra que, de totes les cases ubicades a la zona de l'església i plaça del Mercadal, només n'hi hauria una destinada a caserna de soldats rasos, que seria la denominada *caserna d'en Ginesta*. La resta d'immobles catalogats com a caserna, són en realitat, immobles destinats a allotjar els soldats de major rang de l'exèrcit.

1744 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 520-520v, 19/10/1709

1745 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 458-459, 15/11/1710

1746 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 300-301v, 19/08/1713

Tot sembla indicar, que posteriorment hi haurà dos casernes per allotjar la tropa. La relació d'edificis militars propis del Comú datada de 1738 s'hi registra que hi ha dos casernes, una és "*...El quartel nombrado del Mercadal que es delante de la Iglesia y Siminterio del Convento de Monjas Bernardas de dicho Mercadal...*", i l'altra "*...la casa que muchos años haze sirve de quartel para los Artilleros Sita en la Plaza del dicho Mercadal y que confina por la parte del oriente con el dicho Rio Oña...*". Per tant, i segons aquesta nova relació, en aquest moment i en aquesta zona trobarem dos casernes, una davant l'església de Santa Susanna i el convent de monges Bernardes, la denominada anteriorment *caserna d'en Ginesta*, i l'altra, situada a la plaça del Mercadal per la banda del riu.¹⁷⁴⁷ El mateix registrarà una nova relació que es portarà a terme un mes després de l'anterior.¹⁷⁴⁸

També es documenta que al darrer terç del segle XVIII la caserna de la plaça del Mercadal, que dóna a al riu, en un moment determinat entre la segona relació portada a terme el 1738 i el 1775 moment en què passa a ser llogada a un particular, deixa de funcionar com a caserna per esdevenir "*...repuesto de madera de los Assentistas de las obras de la fortificacion...*".¹⁷⁴⁹

A partir d'aquest moment deixem de tenir notícies d'aquestes casernes, al menys durant aquest segle XVIII.

Una altra zona on hi ha localitzats edificis que fan la funció de caserna, la trobem en l'àrea propera al carrer de Canaders i de l'Hospital de Santa Caterina. En aquesta zona el 1713, en el memorial portat a terme per determinar les característiques de cada caserna i les intervencions i arranjaments que s'hi han de portar a terme, de la qual ja n'hem parlat anteriorment, trobem documentades les següents casernes: "*...En lo carrer dels Canaders lo primer Quartel prop lo Hospital te entrada Estable Eixida abax, dalt Sala y Cuyna junt y dos aposentos lo tarrat y dos cambras...*" també es fa referència a "*...altre Quartel al costat te entrada y Estable baix al primer sostre Sala y Cuyna junt y una cambra lo Terrat y una Cambra...*". Un altra caserna es troba ubicada "*...devant la Comanda del Hospital...*" i està configurada per "*...entrada y Estable Junt al primer Sostre Sala y Cuyna junt Cambra y dalt Tarrat y Cambra ...*". Al seu costat hi ha una altra caserna amb la mateixa disposició interior, la segueix "*...Lo Quartel al costat de la Casa del Hortela del Hospital...*" que segons el document té "*...albaix tot Estable lo primer Sostre Sala Cambra y Cuyna dividit al terrat lo mateix...*". Es fa referència també de "*...lo Quartel al costat de la Pascuala...*" que té "*...Entrada y estable al Sostre Sala y Cuyna junt y una Cambra y dalt Terrat y Cambra...*" aquesta caserna en té una altra al costat que presenta la disposició següent "*...Te la Entrada y Estable junt primer Sostre Sala y Cuyna junt y un aposiento y dalt Terrat y aposiento...*" i encara n'apareix una altra al costat

---

1747 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 111, 01/04/1738

1748 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 127v, 05/05/1738

1749 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 96-96v, 12/03/1775

d'aquesta última que segons consta té *"...entrada Estable tota la Nau de las tres cambras y un aposiento devant la Entrada al primer Sostre Sala tres cambras y cuyna Segon sostre..."*.¹⁷⁵⁰ Sembla ser que per la disposició i les característiques d'aquests immobles, podríem determinar que es tracta de casernes de poca capacitat, més aviat cases adaptades per a allotjar-hi pocs soldats.

Si anem enrere en el temps, trobem que el 1709 es registra una súplica per part dels Administradors de l'Hospital, que ja l'hem exposada anteriorment al parlar de l'Hospital de Santa Caterina. El que ens interessa d'aquest document és que en aquest s'hi apunta que *"...Al costat de la ultima casa de la Comanda de dit Sant Hospital, que antigament fonch de Marianna Crespi muller del qº Jacinto Crespi situada en lo carrer dels Canaders y á la part de mitg die de aquell se troban duas casas ab un poch de exida propias de Vs. situadas dins lo ambit de la horta del dit Hospital ab las armas esculpidas sobre lo portal de aquellas, las quals te Vs. destinadas per quartel y habitacio de Militars..."*,¹⁷⁵¹ per tant, segons aquest document, en aquest moment les cases ubicades al costat de la Comanda de l'Hospital, s'utilitzaven per allotjar-hi militars.

En aquesta zona en la relació d'edificis militars pertanyents al Comú portada a terme el 1738 només hi apareix *"...La casa que esta en frente del Hospital General de la Ciudad y que haze esquina a la calle dels Canaders respecto que algunos años haze sirve para Cuerpo de Guardia de la que reside en el dicho Hospital..."*.¹⁷⁵² El que sí que trobem esmentat i que veurem més endavant, són cases destinades a l'allotjament d'oficials de la tropa.

Molt proper a aquesta zona hi trobem la caserna de Fontanilles. El 1700 es documenta la neteja d'una claveguera *"...per raho de les quatre casas de quartel que te esta ciutat al Carrer de Fontanillas y tambe al dit carrer del Pago..."*¹⁷⁵³ tot i que no s'especifica si són cases destinades a la tropa o si, per contra, es troben destinades a l'allotjament d'oficials. En aquest mateix any es porta a terme un pagament per *"...recompensa de todas las deterioracions que en lo discurs de dos anys la Companyia del Parabost General de la Cavalleria ha ocasionadas en aquellas duas casas que en dit termini ha estat acomodada que foren de dit Isidro Figueras situadas en lo Carrer de Fontanillas..."*.¹⁷⁵⁴

El 1713, tal com ja hem vist anteriorment, es porta a terme un reconeixement i memorial de les casernes i de les seves característiques. Hi trobem referenciat *"...En lo carrer de Fontanillas un Quartel devant lo Hospital del Rey..."*, segons aquest document, aquesta caserna consta de *"...entrada y Estable primer Sostre Sala y Cuyna y dos Cambras dalt lo Terrat y un aposiento..."*.¹⁷⁵⁵

1750 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 297v-299v, 19/08/1713

1751 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 551v-552v, 29/11/1709

1752 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 111v, 01/04/1738

1753 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 231v, 22/05/1700

1754 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 281-281v, 01/07/1700

1755 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 299v, 19/08/1713

Però d'aquesta no en tindrem cap més referència com a caserna fins al nou memorial que es portarà a terme el 1738 en el qual es parla de "*...La casa que es sita en la Calle de Fontanillas y delante de la Puerta escusada del Real Hospital respecto de que muchos años haze sirve para las coladas de la Ropa del dicho Hospital Real...*".¹⁷⁵⁶ El que sí que trobarem documentat al llarg dels anys, sobretot durant la primera dècada, són unes cases destinades a l'acolliment d'oficials, que veurem d'aquí un moment.

Per últim i, respecte a les casernes, farem referència al convent de Sant Francesc de Paula, que esporàdicament, al menys durant el segle XVIII, serà utilitzat com a caserna. A partir del segle XIX ja serà utilitzat per aquesta funció de forma més continuada. Per exemple, trobem documentat que el 1714 "*... lo Pare Corrector del Monastir de Sant Francisco de Paula de esta Ciutat los ha representat que lo Señor Comissari de Guerra li havia manat adobas la teulada de la Iglesia del Monastir la qual esta ab evident perill de caurer per haverla espatllada los soldats estan en dit Monastir y serveix aquell de quartel...*".¹⁷⁵⁷

Per tenir una idea del que serà l'ocupació o lloguer de cases per tal de donar allotjament als oficials de major graduació de l'exèrcit, veurem que a la zona del burg del Mercadal, s'hi establiran molts oficials, i els habitatges que se'ls oferiran aniran variant amb el temps. En trobarem d'ubicades a la zona del portal de Figueroles i del convent de Sant Agustí, a la zona de Santa Clara, de la plaça del Mercadal i de la plaça dels Molins, i al sud del convent de Sant Francesc, on les trobem localitzades, al carrer de Canaders, d'en Ginesta, de Fontinilles, plaça d'en Vila i carrer de Plantafaves.

S'ha de destacar, com ja hem vist amb anterioritat, que la caserna de Manresa desapareixerà per donar lloc a la construcció de diferents cases per oficials de l'exèrcit.

Els pagaments dels lloguers per fer front a l'allotjament d'oficial, serà molt present, documentalment, durant la primera meitat del segle XVIII, mentre que a la segona meitat gairebé no en trobarem cap notícia, potser perquè la ciutat, finalment decidirà instal·lar-los en cases pròpies del Comú i no serà necessari portar a terme el pagament, o potser perquè durant la segona meitat, la presència militar a Girona no serà tant important com en la primera meitat.

No parlarem de les cases en funció del pagament del lloguer, sinó que en farem referència a partir d'obres d'arranjament, millora i que ens donin una idea del seu estat.

El 1706 trobem un memorial sobre les cases que té la ciutat destinades a oficials, tant les pròpies com les llogades. D'aquesta manera sabem que "*...en lo Carrer dels Canaders en lo Mercadal te propias dita ciutat nou casas. La una es vacua y capas per habitar en ella un Comissari General de*

1756 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 111v, 01/04/1738

1757 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 321v-322v, 08/08/1714

Cavalleria ó persona semblant com se havia ames acostumat. Dos altres cases son capaces per dos Capitans de Cavalleria, y en cada una de ellas poden estar mes de quinze cavalls, y una de estas dos ocupa alguna gent del Capita Bagot, la quals pot aquartelarse y deu deixar vacua la casa. Y las restants sis son totes capaces per Capitans de Cavalls per quant en quiscuna de ellas hi ha cavallerissas, sinch de las quals se troban ocupades; ço es tres per oficials dels olandesos, entre los quals no y ha sino un Capita, en alte habita lo Auditor olandes, en altre habita lo Condestable de la Artilleria, y la altre esta vacua, y aix deurian ditas cases de desocuparse de dits olandesos y dit Condestable, perquant per dits olandesos ab lo tenor del present memorial se los assenyalara puesto capas...". En el carrer de Fontanilles "...dos Cases la una per Capita de Cavalls, y la altre per Capita de Infanteria, en una de estas habita algun particular desta ciutat ab pretext de haverlay arrendada un Capita de Alemanys, y deu evacuar-se...". També se'n troben a la plaça del Mercadal i a la plaça del Molí "...quatre cases la una es, y es estada destinada sempre per Comissari General de Cavalleria ó altre official semblant la qual vuy ocupa lo Capita de Cavalls Font del Trosso de Moragas ab alguns trastes y cavalls, y no ab ell ni la familia, axi que deu desocuparse donantli Casa de las de Salinea, y en las restants tres cases habitan un Capita olandes, altre Capita del Regiment de Paguera, y lo Enginyer de esta Plaça que es del Regiment dels olandesos, y se adverteix que esta Casa en que habita lo Ingenier es capas per habitar un official major de cavalleria, y habitar altres officials.

[...] en la Plaça del Moli de baix hi ha dos Cases la una te arrendada esta ciutat en que habita lo major del Regiment dels Inglesos, y es capar per habitarhi encara dos ó tres capitans mes, y la altre esta ja ocupada de un Capita olandes...". També se'n localitzen a la zona del convent de Santa Clara "... altre casa prop Santa Clara de la qual paga dita ciutat arrendament, en la qual habita un Cabo dels olandesos ab dos Capitans mes, Y esta es casa capas per qualsevol official major..", i de nou a la zona de la plaça del Mercadal "...altre Casa en la Plaça del Mercadal de la qual paga arrendament esta ciutat, y es capas per habitar qualsevol Señor General com hi han habitat en altres ocasions y vuy la te ocupada un Vahedor per alguns trastes ó robas de sa incumbencia, la qual deu desocuparse...". El convent de Sant Francesc també és utilitzat per allotjar-hi oficials en cas que sigui necessari "...en lo Convent de Sant Francesch un quarto en que pot habitar un Cabo major, y esser molt capas....".¹⁷⁵⁸

El 1709 dues cases destinades a l'allotjament d'oficials es troben gairebé totalment enderrocades i el propietari sol·licita que se li retornin "...per quant esta Ciutat, tenia ocupadas duas cases que eran propias de Ignasi Pages Causidich situadas prop del carrer dit de Figuerolas, y serca del Monestir de Sant Agusti de esta ciutat y Serviren per acomodament de oficials de la Guarnicio de esta

---

1758 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 287-288v, 04/06/1706

Plaça, y vuy en die estan aquellas dirruidas ab lo sol solament de aquellas, no obstant de haverhi esta ciutat gastadas algunas quantitats per obras de aquellas, y estaban molt dolentas, y esser vuy en die inhabitables, Y attes de haver dit Ignasi Pages se li restituhissen ditas casas, es lo sol de aquellas.

Deliberan que se restituescan dits sols de casas al dit Ignasi Pages trahentse de las portas de aquellas las armas hi tenia esta ciutat per esser de quartels...".¹⁷⁵⁹ Per tant, les cases destinades a l'allotjament d'oficials, encara que fossin de lloguer, el que es feia responsable del manteniment i tenia cura d'arranjar els desperfectes era l'Ajuntament, que alhora posava l'escut de la ciutat per tal d'advertir que es tractava d'una caserna o d'una casa usada per allotjar els oficials.

Al llarg del segle trobarem pagaments per petits arranjaments que s'han portat a terme en diferents cases. A tall d'exemple, el 1711 trobem el pagament per "*...una cana y mitja de fulla mans y claus de una finestra ha feta fer lo Señor Tinent de Rey en la casa habita dos finestras y una porta en la casa dita de Cudina seituada en la Palssa del Mercadal que esta ocupada per officials de la Guarnicio desta Plaça...*"¹⁷⁶⁰ o "*...per los danys se li donaren per los officials havitaven en aquella casa que esta ciutat li tenia arrendada situada en las Voltas de la Plaça den Vila...*"¹⁷⁶¹

El 1722 es documenta la capitulació de les obres de dos cases del carrer de Canaders que s'han d'arranjar. Entre les obres que s'han de portar a terme a l'interior, s'apunta que caldrà repassar la teulada, arranjar-la on sigui necessari i refer les portes d'entrada.¹⁷⁶²

No sempre la ciutat tindrà cases suficients per allotjar tots els oficials, és per aquest motiu que també trobarem compres d'immobles per part de l'Ajuntament, destinats únicament a aquest fi. Moles vegades aquestes compres implicaran una reedificació o renovació de l'edifici. El 1723 es porta a terme la compra d'un immoble ubicat al carrer de Plantafaves: "*... En concideracion de ser muy grande la falta de casas que ay en la dicha ciudad para el Alohamiento de los oficiales de la crecida Guarnicion de la Plaza de aquella y habiendo el Revereno Dr. Silvestre Bonabosch Presbitero y Sindico del Monasterio de monjas Capuchinas de la misma ciudad ofresido venderne una que el dicho monasterio pocehe seita en la calle llamada den Plantafavas de dicha esta ciudad por precio de sesenta libras cuya casa han hecho reconocer es muy aproposito para el referido efecto.*

Deliberan que se compre la dicha casa..."¹⁷⁶³ Un cop adquirida la casa l'Ajuntament decidirà portar a terme les obres necessàries: "*...se necessitan recomponer aquellas dos casas seitas en la calle del Pou Rodo y otra en el Mercadal y en la calle llamada de Plantafavas para habitacion y*

1759 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 556-557, 29/11/1709

1760 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 218-219, 28/03/1711

1761 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 371-371v, 14/11/1711

1762 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 270v-272v, 21/08/1722

1763 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 208-209, 21/05/1723

Alojamiento de oficiales de la Guarnicion de esta Plaza...".¹⁷⁶⁴

Un edifici que també va ser ocupat pels militars és el magatzem de llenya de la ciutat, ubicat a la plaça de Sant Agustí, i que pertany als monjos d'aquest orde. Aquest edifici el veurem posteriorment quan parlem de les infraestructures i els serveis d'aquesta part de la ciutat.

Per tant, podem veure que el burg del Mercadal acollirà durant l'època moderna, gran part de la tropa allotjada a la ciutat, sobretot soldat ras i oficials de baixa graduació. Aquests inicialment s'instal·laran a les cases particulars, però, ja al segle XVII, es construiran o s'adaptaran edificis per tal de portar a terme aquests allotjaments intentant evitar el mal estar entre la població de la ciutat en general i del burg en particular. Per aquest motiu, trobarem construïdes la caserna de Vilanova, la de Manresa, la de Figueroles... i també trobarem l'ocupació de convents com el de Sant Agustí. Els oficials s'allotjaran a cases que pertanyen al comú o a cases llogades, per part de l'Ajuntament, a particulars. Aquest fet però, també crearà tensions entre l'Ajuntament i els propietaris, a vegades per les males condicions en què es troben els immobles llogats, els propietaris dels quals, en demanen el seu arranjament o, per contra, el pagament per les obres que s'hi han hagut de portar a terme, o com el cas dels monjos agustins, la demanda gairebé constant, durant tot el segle XVIII, del pagament del lloguer de la part del convent utilitzada pels militars. Les notícies sobre l'ocupació i els arranjaments o reconstruccions d'immobles per tal de convertir-los en casernes o per tal de donar allotjament a oficials de la tropa, van disminuint a mesura que va tombant el segle. Aquest fet, segurament, es deu produir degut al contrast entre el clima bèl·lic que es respira a l'inici del segle XVIII i la política pacificadora del regnat de Felip VI cap a la meitat del segle.

7.7. ELEMENTS DE DEFENSA I FORTIFICACIONS

Les muralles del Mercadal, com les de la resta dels burgs de la ciutat, són el resultat de l'estat de la ciutat de Girona després del setge de 1285. Serà arrel d'aquest setge i de la seva destrucció, que el rei Pere III el Cerimoniós decideixi ordenar la fortificació dels burgs extramurs de la ciutat, dintre d'un programa de emmurallament de totes les ciutats del regne. El problema estarà en el finançament, el qual està a càrrec de les mateixes ciutats.

La construcció de la muralla del burg del Mercadal serà un xic posterior a la de la resta de burgs, ja que el 1368 s'aprovaran els capítols de la construcció d'aquesta muralla, mentre que per la resta dels burgs la data és de principis de la dècada. La seva construcció, va ser llarga i amb gran nombre d'entrebancs, un dels principals eren les expropiacions i indemnitzacions dels propietaris de les

---

1764 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 222v-228v, 31/05/1723

cases i terrenys.

Aquesta muralla havia de anar des del camí barcelonès, ubicat a l'extrem més meridional, fins al cap del pont d'en Cardonet, on s'hi localitzaria l'extrem nord, per tant ens trobem davant d'un recorregut de gran envergadura, que dificultarà la seva construcció ja que era paral·lela també a la dels altres murs que havien de protegir la resta dels burgs com el de Sant Pere, de Sant Feliu o de l'Areny i Vilanova.

Les obres es van aturar i iniciar un gran nombre de vegades, sovint per la manca de finançament, altres degut a la decisió del monarca. El fet és que es poden determinar tres fases en la seva construcció, la primera aniria del 1368 al 1370, moment en què el rei decideix parar les obres i centrar-se en les muralles de la riba est de l'Onyar, degut segurament a raons militars. Les obres restaran parades fins el 1374 moment en el qual s'inicia la segona etapa. En aquest període, la ciutat, en contra de l'opinió de Pere III, planteja allargar el tram nord de la muralla, fins a la desembocadura del rec de Figueroles, canvi que es portarà a terme. Aquesta fase s'allargarà fins el 1376, moment de recessió de la ciutat i de crisi econòmica i demogràfica. Finalment el 1385 es tornarà a iniciar la construcció que prendrà un impuls definitiu i es tancarà pel sud. Els treballs duraran fins el 1389, però s'ha de tenir en compte que fins el 1402 es van documentant encara alguns treballs en la muralla.

El rei Pere III no para de insistir al llarg d'aquests anys perquè es porti a terme primer la continuació i més endavant la finalització de les obres de la muralla i vall del Mercadal.

Les muralles medievals, tan les del Mercadal com les de la resta de la ciutat, estan concebudes per defensar la ciutat de les catapultes i onagres,¹⁷⁶⁵ dels arquers i dels ballesters, dels assalts amb escales i les torres d'assalt... Per aquesta raó, les muralles són altes i verticals per tal d'evitar aquest tipus de maquinària bèl·lica. En el nivell superior tenen merlets per tal de cobrir al soldat que defensa i les torres faciliten la defensa de llargs trams de muralla en una posició avançada.

Les muralles també són de gran amplada, amb paraments interiors i exteriors, de pedra lligada amb morter i nucli intern farcit de terra, que minimitzava els impactes dels projectils i dels cops de l'ariet.¹⁷⁶⁶

Els panys exteriors de carreus de calcària nummulítica rectangulars, treballats per la part exterior i de mida mitjana. Estan lligats conformant filades donant un aspecte uniforme i ordenat. A diferència dels altres trams de la ciutat, el pany de muralla del Mercadal, és més ampla, d'uns set o vuit metres d'amplada, per on hi podien circular carros, mentre que a la resta de la ciutat, el gruix dels murs és d'uns dos o tres metres. Aquestes diferències físiques són degudes a una estratègia defensiva

---

1765 Màquines de guerra per a llançar grans pedres

1766 Giny de guerra per a abatere trams de muralla d'una fortificació, que es componia d'una biga llarga i pesant reforçada per un cap amb una peça de bronze o de ferro en forma de cap de moltó.

diferent entre la zona del pla i la zona de la muntanya, com a conseqüència de les característiques topogràfiques de cada zona.

Les divuit torres semicirculars es troben adossades al mur, i separades en distàncies d'entre cinquanta i setanta metres segons la zona.¹⁷⁶⁷

Val a dir, doncs que la muralla del Mercadal està concebuda amb unes peculiaritats diferents a la resta de la muralla de la banda est de l'Onyar, per tal de poder defensar una zona específica de Girona, una zona que topogràficament és totalment oposada a la part de llevant, ja que és completament plana i per tant, no es pot ajudar de la orografia per poder millorar el sistema defensiu.

Els portals d'aquest segon perímetre emmurallat són escassos. El primer que es troba documentat, ja al segle XIV és el Portal de Santa Clara, posteriorment, el 1407 apareix referenciat el Portal del Monar i el 1468 el Portal d'en Vila. El segle XVI, trobem documentats: el portal de Flassaders o de Santa Caterina, el portal de Figuerola o de Sant Agustí i les portelles que donen pas als ponts o passeres de l'Onyar. Tot i que apareixen de forma tardana en els documents és difícil de creure que aquests portals no es trobessin construïts el segle XIV, ja que tant el portal del Monar com el Portal de Flassaders o de Santa Caterina, comunicaven la ciutat amb l'exterior a partir d'importants vies de comunicació antigues, el portal del Monar donava pas a la ciutat a l'antic camí que anava fins a Salt i Bescanó enllà i el portal de Flassaders era el que permetia el pas a l'interior de la ciutat del camí barcelonès.

Per tant, durant el segle XVI les defenses de la zona del Mercadal estaven configurades per una muralla de carreus mitjans ben treballats, de pedra nummulítica, que començava al sud en el camí barcelonès i acabava al nord a la desembocadura del rec de Figueroles. Aquesta tenia el llenç format per carreus regulars, reforçat per divuit torres distribuïdes de forma regular en el llarg del seu recorregut. El vall o fossat de la muralla estava ple d'aigua, degut segurament a que el recorregut formava part de l'antic sistema de recs, al nord el rec de Figueroles i al sud el de Cuguçacs. El fet de tenir un vall amb aigua condicionava l'estructura de les portes o portals d'entrada, que havien de tenir un pont per tal de poder passar per sobre del fossat.

Durant el segle XVII, Girona es converteix en la primer plaça forta en cas d'atac bèl·lic procedent del nord. Els continus atacs de les tropes enemigues farà que les autoritats militars prenguin mesures per protegir la ciutat.

S'ha de destacar que en aquest moment s'ha transformat l'armament i les tàctiques militars, apareixen els canons, els morters i les armes de foc, és a dir, l'artilleria, que substitueix les

---

¹⁷⁶⁷ Val a dir que l'autor David Iglesias i Franch considera que les torres són posteriors al segle XIV i les datarà del segle XVI. IGLÉSIAS i FRANCH, D.: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Catalans. Girona, 2003 pàg. 64

catapultes, les onagres, les ballestes i els arcs. Per aquest motiu, les defenses medievals, de caràcter vertical i les torres seran poc efectives. S'imposarà el sistema Vauban, basat en murs d'alçada inferior, atalussats per poder desviar els projectils, farcits de terra per amortir els impactes i reforçats per baluards.

Al burg del Mercadal, es mantindrà la mateixa muralla però s'hi construiran cinc baluards, adossats al mur principal, de forma poligonal, de poca altura, facilitant la circulació de l'artilleria i de la munició. La construcció d'aquests baluards comportarà la modificació de l'espai exterior de la muralla, ja que ocupaven una gran superfície, i la interior, ja que necessitaven d'un gran espai per facilitar l'avituallament de la tropa ubicada en el baluard i poder maniobrar sense problema amb la munició i l'artilleria. El 1684 es reforcen les muralles del Mercadal amb terraplens i fossats.¹⁷⁶⁸

Un exemple del que comportava la construcció d'un baluard, el trobem en el baluard de Santa Clara, construït el 1654, que amb una superfície d'uns 7042 metres quadrats,¹⁷⁶⁹ va significar l'enderroc, a la part exterior de la muralla, del convent de clarisses. No va ser l'únic edifici, que per decisió dels alts comandaments militars, va ser enderrocat en aquest moment, l'anomenat Hospital Nou també correrà la mateixa sort i en el seu lloc s'hi construirà el baluard de Sant Francesc.

Les pedres d'aquests edificis van servir per a la construcció d'aquests elements defensius. A part de les conseqüències exteriors, la seva construcció també tindrà repercussions a l'interior de la muralla, ja que el baluard, tal i com s'ha apuntat anteriorment, exigeix un gran espai obert dins el recinte per tal de facilitar l'avituallament i les maniobres. Per aquest motiu, la construcció del baluard de Santa Clara, va comportar l'enderrocament d'una part del carrer de Canaders, la que anava de la muralla fins al carrer de Fontanilles, més o menys una dotzena de cases.¹⁷⁷⁰ Aquesta gran esplanada va ser ocupada per la plaça de l'Hospital i per una gran rampa que facilitava l'accés al baluard. Aquesta rampa estava configurada per dos murs que s'iniciaven al mig de la plaça i d'una claveguera per tal de drenar l'aigua del baluard en cas de pluja.

Les monges de Santa Clara, a l'any 1700, exposen el fets apuntant que "*...de ordre dels Generals del Real Exercit de V. Magestat espatllat lo Monestir Isglesia y demes oficinas tenian contra las murallas y se aplica la pedra per la nova constructio de un baluart se edifica en lo mateix terreno se trobave existir lo Monestir y Isglesia ...*".¹⁷⁷¹

De baluards encara se'n construiran quatre més: el baluard de Sant Francesc construït durant el mateix any que l'anterior, defensava la zona més meridional del pany murat i protegia l'entrada a la

1768 IGLÉSIAS i FRANCH, D.: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona. Institut d'Estudis Gironins. Girona, 2003 pàg. 113

1769 Idem pàg. 81-82

1770 PALAHÍ, LI.; NOLLA, J M^a.: *Entre l'hospici i l'hospital. Evolució urbanística d'un sector de Girona: el carrer de Savaneres*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Barcelona, 2007 pàg. 135-137

1771 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 304v-305, 29/07/1700

ciutat de l'antic camí barcelonès que arribava a la ciutat a través del portal de Sant Francesc. Per la construcció d'aquest element defensiu, es va enderrocar l'anomenat Hospital Nou, ubicat extramurs, i el petit raval que s'havia anat configurant al seu entorn. La superfície d'aquest baluard era de 4440 metres quadrats.¹⁷⁷² El 1702 es documenta el mal estat del baluard per causa d'una crescuda dels rius *"...lo Riu de Guell en lo corrent mes trenca envers la mitja lluna es devant de la muralla del monestir de Sant Francisco de Paula, y en lo Cami Real, qui va á Barcelona ahont ha fet un grandissim clot de molt fondo y amplaria, y tambe altres allí serca axi que es precis haverse de adobar per no poder passar lo Cami..."*.¹⁷⁷³ A finals de segle es documenten les obres que s'han de portar a terme per tal de canalitzar les aigües estancades en el fossat del baluard de Sant Francesc i reconduir-les cap a la porta d'en Vila.¹⁷⁷⁴ L'Ajuntament determinarà que es porti a terme *"...la obra de la zanja, que deve circuir el Fosso del Fuerte de San Francisco de Paula, y dar salida á la Alameda immediata á la puerta den Vila..."*.¹⁷⁷⁵

Posteriorment a la construcció del baluard de Sant Francesc i de Santa Clara, trobem la construcció, durant el 1676, de la resta dels baluards que defensaran aquest segon recinte emmurallat. L'anomenat baluard del Governador, està ubicat a continuació del de Santa Clara, ocupa una superfície d'uns 6622 metres quadrats¹⁷⁷⁶. Aquest protegia el portal del Monar, situat en la muralla en el punt on el rec entrava a la ciutat. El 1709 apareix documentat el fet que inicialment, a la zona on es construeix el baluard hi havia un pont de pedra per poder creuar el rec Monar que serà substituït per un de fusta *"...á ocasio de trobarse molt dolent lo Pont de fusta es construït per passarse sobre lo Rech Monar fora y serca a la mitja lluna del Portal del dit Rech Monar vulgarment anomenada del Señor Governador, y aquell fou fet quant á ocasio de unirse la mitja lluna ab dit Portal se tingue de demolir lo que antes hi era de pedra y essent precis com es lo haverhi pont sobre dit Rech per poderse passar sobre de aquell axi ab carretas, com altrament, y que essent dit pont de pedra sera demoltissima mes durada que no de fusta..."*.¹⁷⁷⁷ Podem pensar també, que inicialment, el baluard del Governador, era concebut com a lluneta i que no estava unit amb la muralla, adhesió que esdevindria en moments posteriors a la seva construcció.

A continuació del baluard del Governador, se'n construí un altre, el de dimensions més reduïdes dels cinc, es tracta del baluard anomenat de la Santa Creu. Aixecat també el 1676, tenia una superfície de

---

1772 IGLÉSIAS i FRANCH, D.: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona. Institut d'Estudis Gironins. Girona, 2003 pàg. 81-82

1773 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 485, 18/10/1702

1774 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 95v-96, 23/08/1797

1775 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 96v-97, 25/08/1797

1776 IGLÉSIAS i FRANCH, D.: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona. Institut d'Estudis Gironins. Girona. 2003. pàg. 81-82

1777 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 120-120v, 01/02/1709

2139 metres quadrats.¹⁷⁷⁸ El 1780 es produeix un reconeixement del baluard degut a l'aparició d'aigua estancada en el seu peu a causa del mal estat d'un conducte de drenatge que anava a desembocar al riu Güell. Aquest conducte es va malmetre durant una crescuda del riu Ter de l'any 1777. Es determina que "*...se llene el referido oyo dexandose aquel terreno inmediato al dicho Valuarte en el estado en que se hallava antes de las avenidas del Rio Ter del dicho año mil setecientos setenta, y siete...*".¹⁷⁷⁹

Finalment, a l'extrem més septentrional de la muralla, defensant el vèrtex nord-est, es va construir el baluard anomenat de Sant Agustí o de Figueroles. Aquest tenia una superfície d'uns 4900 metres quadrats, que el convertien en el tercer baluard més gran del segon recinte emmurallat de la ciutat. També va ser construït durant el 1676 com el del Governador i el de la Santa Creu.¹⁷⁸⁰ El 1711 trobem documentats pagaments per "*...Redificar lo Baluart es devant de la muralla del Monestir de Sant Agusti...*"¹⁷⁸¹ degut a la reconducció del riu Ter ("*...per girarse lo Riu Ter...*") i que continuaran fins el mes d'abril de l'any següent.¹⁷⁸²

De forma general, trobem documentat del 1710 el pagament per "*...diferents cuberts de teulada se han fet en las mitjas llunas son de la part de la muralla del Mercadal...*".¹⁷⁸³

Un altre element defensiu que s'incorpora a partir del sistema defensiu implantat per Vauban, seran els cossos de guàrdia. Aquests s'ubicaven prop de les mitges llunes o baluards. El 1681 es construeix el cos de guàrdia del baluard de Sant Francesc.¹⁷⁸⁴ El 1705 el governador instarà a la ciutat perquè arrangi el cos de guàrdia del portal de Figueroles,¹⁷⁸⁵ el 1707 es procedeix a fer un pagament per les obres portades a terme "*... en lo cuerpo de guardia del Portal de Santa Clara...*".¹⁷⁸⁶ Si ens basem en la informació aportada pel Reial Cadastre de 1716, aquest cos de guàrdia no es trobaria a tocar del portal, sinó que s'ubicaria en un angle de la plaça de l'Hospital, concretament en el nord-occidental, molt a prop de la rampa de Santa Clara, que facilitava l'accés al baluard. Anteriorment, però, no es trobava ubicat en aquest indret sinó que és traslladat degut a una

---

1778 IGLÉSIAS i FRANCH, D.: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona. Institut d'Estudis Gironins. Girona, 2003 pàg. 81-82

1779 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 111v-112, 05/06/1780

1780 IGLÉSIAS i FRANCH, D.: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona. Institut d'Estudis Gironins. Girona, 2003 pàg. 81-82

1781 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 376v-377, 20/11/1711

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 403-403v, 14/12/1711

1782 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 37-37v, 26/01/1712

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 58v, 26/02/1712

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101, 29/03/1712

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 110, 16/04/1712

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118v-119, 30/04/1712

1783 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 537v-538, 15/12/1710

1784 IGLÉSIAS i FRANCH, D.: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona. Institut d'Estudis Gironins. Girona, 2003 pàg. 81

1785 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 185-186, 03/06/1705

1786 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 73, 25/01/1707

demanda de l'Hospital de Santa Caterina datada del 1713 "*...la necessitat tenian de allargarse lo sementiri del dit Hospital no podentse fer de altre manera sino es prenent lo terreno en lo qual esta ciutat havia fet fabricar lo Cuerpo de Guardia per lo Portal de Santa Clara mudantse aquell en la altre part de la devallada que per dit efecte ja tenian lo beneplacit del Señor Governador de la Plaça...*",¹⁷⁸⁷ per tant, segons aquesta demanda, ens indica que anteriorment el cos de guàrdia es trobaria ubicat a la paret més meridional de la rampa i que va ser traslladat a l'altra banda degut a la petició de l'Hospital de Santa Caterina, aquest canvi va ser finançat per aquesta institució assistencial.

Al principi d'aquest segle XVIII el portal d'en Vila encara no compta amb un cos de guàrdia, és per aquest motiu que el 1710 es creu necessari "*... fer un cubert de la part defora en lo Portal den Vila per estar de dies la guarda...*",¹⁷⁸⁸ uns dies després trobem un pagament pel treball i materials per la construcció de la porxada.¹⁷⁸⁹ Sembla ser però, que un any després el governador vol utilitzar la casa dels col·lectors dels drets del portal per tal de construir-hi el cos de guàrdia, el comú no hi està d'acord i construeix un cos de guàrdia de bell nou "*...la guarda del Portal den Vila lo Señor Governador esta Plaça volia en tota manera valerse y pendrer los aposientos que serveixen y habitan los collectors collectan los drets en lo dit Portal ab que es forços per poderho evitar fer fer un aposiento per quartel en dit Portal lo qual fan ja treballar á gastos de esta ciutat...*".¹⁷⁹⁰ Aquest cos de guàrdia és construirà amb rapidesa ja que, en aquell mateix mes d'octubre trobarem partides de diners destinades a pagar els treballs¹⁷⁹¹ i el material¹⁷⁹² per a la construcció d'aquest cos de guàrdia i el mes següent, es portaran a terme el pagament per haver "*...treballat en fer un sostre y dos finestras en lo aposiento se ha fet fer en la guarda del Portal den Vila...*",¹⁷⁹³ i també per treballs i materials diversos.¹⁷⁹⁴ L'últim pagament el trobarem documentat el mes de desembre d'aquest 1711.¹⁷⁹⁵

Pel que fa referència als portals que donen accés a la ciutat, en l'Estima de 1535, és a dir, a principis del segle XVI, es documenten els portals que donen entrada a la ciutat des del pla, però no fa referència a cap dels portals que comunica el burg del Mercadal amb la resta de la ciutat, exceptuant el portal d'en Vila, situat a la plaça que porta el mateix nom i que es comunicava, a l'altra riba del riu amb el portal de l'Àngel. Apareixen documentats també, el portal de Santa Caterina,

---

1787 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 292-292v, 16/08/1713

1788 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 414v, 17/09/1710

1789 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 414v-415v, 20/09/1710

1790 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 351-351v, 05/10/1711

1791 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 355, 10/10/1711

1792 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 359v, 13/10/1711

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 362v, 20/10/1711

1793 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 368, 07/11/1711

1794 Idem fol. 368-368v

1795 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 400-400v, 12/12/1711

anteriorment també anomenat portal de Flassaders, que seria la porta d'entrada de dues antigues vies, la de Caldes i l'anomenat camí barcelonès. El portal de Santa Clara que et conduïa a l'extrem de ponent del carrer dels Canaders, el portal del Monar, que donava entrada al camí que des del pla procedia de Salt i Bescanó i que discorria paral·lel al rec Monar i el portal de Figuerola, que donava entrada per la banda més nord-oriental del recinte emmurallat.

Tot i que no es troben documentades, cal destacar l'existència d'un seguit de portelles, obertes en el pany de muralla que donava a l'Onyar i que comunicaven el burg amb la resta de la ciutat. Aquestes portelles, generalment donaven pas a una passera o palanca, un pont de fusta que permetia el pas cap a la riba de llevant del riu. Un d'aquestes portelles era l'anomenada de Malaventura, la qual, comunicava amb el portal o portella de Bonaventura ubicada a la banda del burg de Areny.

Els portals del pany de muralla que donava al pla de Girona, tenien un pont davant, per tal de poder salvar el vall o fossar que rodejava la muralla.

Durant el segle XVIII documentem diferents obres i arranjaments portats a terme e diversos portals d'aquest segon recinte emmurallat, sembla ser però, que la porta a la que s'hi porten a terme més actuacions és la porta d'en Vila. El 1704 documentem un pagament per adobar el rastell¹⁷⁹⁶ de la porta d'en Vila.¹⁷⁹⁷ Un any després, el 1705, el governador insta a la ciutat perquè s'arrangi "*...lo cuerpo de guardia Pont llevadis, y un Restillo en lo Portal de Figuerolas...*" i "*...adobarse lo restillo del Portal den Vila...*".¹⁷⁹⁸

El 1707 es documenten els pagaments per "*...haver fet novas las portas del Portal den Vila: ço es fusta, mans, y claus per esser del tot espatlladas...*"¹⁷⁹⁹ i el 1708 es torna a registrar un nou pagament per aquest mateix treball¹⁸⁰⁰ i per adobar, de nou, el rastell.¹⁸⁰¹

Per ordre del governador, el 1709 l'Ajuntament decideix que "*...se fassen ditas portas en dit Portal del Rech Monar...*"¹⁸⁰² degut al seu estat de deteriorament.

El 1742, després de portar a terme varis arranjaments als rastells de la porta d'en Vila, es documenta una capitulació d'obres de la casa de la col·lecta del portal d'en Vila, les obres de la qual afecten al portal, ja que intenten millorar-lo. Per aquest motiu en el preu fet es demana "*...retirar la dicha Aduana del parage donde estava sita y esto paraque la entrada de la dicha Puerta den vila tenga mas terreno flanco y desahogo...*".¹⁸⁰³

Sabem també que per tal de poder portar a terme la construcció del pont de pedra anomenat de Sant

---

1796 Reixa mòbil que podia pujar i baixar, que protegia la porta i permetia l'accés al recinte interior.

1797 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 347v-348v, 07/08/1704

1798 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 185-186, 03/06/1705

1799 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 346, 20/09/1707

1800 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 97, 01/03/1708

1801 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 287v-288, 18/08/1708

1802 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 463v-465, 07/09/1709

1803 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 438-442v, 05/12/1732

Agustí, es documenta, el 1709, l'enderroc de "*...la part de la paret que dona al Riu de onyar, y á dita Placeta de Sant Agusti esta uberta alguns dies ha per haverse aquella tingut de espatllar per dita fabrica del Pont ...*".¹⁸⁰⁴

El portal del Monar, no només té l'obertura d'entrada pel pas de persones i carruatges, sinó que també té el pas destinat a permetre la circulació del rec Monar. És per aquest motiu que es documenten també, diferents pagaments per una reixa nova instal·lada en el pas del Rec Monar a través de la muralla: "*...la reixa nova se ja feta en la muralla es en lo Portal del Rech Monar per passar la sequia...*"¹⁸⁰⁵ i el 1709, degut a una crescuda del Güell s'apunta la necessitat de "*...haverse de tornar la reixa de ferro es en lo Rech Monar y contra lo Portal de aquell per haverse aquella espatllada ab la vinguda tant gran feu lo Riu de Guell lo dia vint y set setembre proxim passat...*".¹⁸⁰⁶

Per tant, pel que fa referència a les muralles i fortificacions veiem que en el segle XVI perduraran les muralles medievals construïdes des de mitjans del segle XIV i fins a principis del segle XV. Aquestes però, amb l'evolució de l'armament i la presència de l'artilleria, quedaran obsoletes alhora de defensar aquestes innovacions en l'armament. Calia doncs, adaptar les muralles als nous temps. Per tal de portar a terme aquesta renovació dels murs de defensa, es va seguir el sistema Vauban, rebaixant l'alçada de les muralles i construint al llarg del seu recorregut una sèrie de baluards, cinc en concret, que defensaran la ciutat, permetent alhora l'ús de l'artilleria per la defensa de la ciutat. Els baluards tindran forma poligonal i seran de grans dimensions i la seva construcció comportarà la destrucció d'edificis emblemàtics i cases particulars, com el convent de Santa Clara per tal de construir en aquella zona el baluard que portarà el seu nom. El mateix passarà amb l'Hospital Nou i el raval que s'havia establert en el seu entorn, el lloc del qual, l'ocuparà el baluard de Sant Francesc. La construcció d'aquests elements defensius no només afecta a la part exterior de la muralla, sinó també a la part interior, ja que necessiten de grans espais al darrera per tal de poder maniobrar amb l'armament i poder abastir als soldats que defensen el baluard. D'aquesta manera desapareixerà una part del carrer de Canaders i en aquest espai s'hi construirà la plaça de l'Hospital, la qual estava parcialment ocupada per la rampa de Santa Clara, que facilitava l'accés a baluard.

Hem vist que es porten a terme intervencions a les portes i portals, tot i que, generalment aquestes actuacions es concentren a la primera meitat del segle XVIII, deixant molt poques notícies pel final del segle. El mateix passarà amb tot allò relacionat amb edificacions militars, com ja hem vist

---

1804 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 508, 08/07/1709

1805 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 263v-264, 07/07/1707

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 281, 30/07/1707

1806 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 506, 05/10/1709

anteriorment, la documentació pel que fa referència a casernes i a cases d'allotjament per oficials va minvant a mesura que anem arribant o passant per l'equador del segle XVIII, segurament aquest fet és degut a l'ambient pacificador que va marcar el regnat de Felip VI.

7.8. INFRAESTRUCTURES I SERVEIS MUNICIPALS

En aquest últim apartat parlarem de la xarxa de clavegueram, tal i com hem fet en els capítols anteriors, però a més estudiarem la construcció i evolució dels ponts durant aquest període, sobretot ens centrarem en el pont de pedra que es va intentar construir a tocar del monestir de Sant Agustí i que finalment va quedar inacabat. També veurem el rec Monar i el seu esdevenir durant aquests segles, i finalment farem un apunt de tres dels serveis municipals que es trobaven instal·lats en el burg: el magatzem de llenya, el corral de la ciutat i l'escorxador.

Començarem estudiant la xarxa de clavegueram, que ha estat estudiada acuradament, per Lluís Palahí i Josep Maria Nolla, a través de les excavacions arqueològiques portades a terme a partir del 2005 en el sector de l'Hospital de Santa Caterina, l'antic carrer de Savaneres. Aquest estudi¹⁸⁰⁷ ens ha permès tenir una visió del que serà l'evolució arquitectònica, urbanística i d'infraestructures de aquesta part del barri, que segurament segueix els patrons de la resta del burg.

Val a dir que, segons aquest estudi, la xarxa de clavegueram i de drenatge d'aquesta zona del burg no és construïda fins a l'època moderna, tot i ser una zona fàcilment inundable i que acollia activitats professionals que generaven grans quantitats d'aigües residuals, com serien els tintes i els tallers de pells, entre altres.

Inicialment, com que la xarxa de drenatge i de clavegueram era inexistent, segons les dades aportades per aquests estudis arqueològics, consta que les cases, en lloc de canalitzacions per evacuar les aigües residuals, tenien pous negres.

Aquests estudis han demostrat també que, al construir el nou Hospital de Santa Caterina en aquesta zona, s'hi construeix una important xarxa de clavegueram que transcorria per tot el carrer de Canaders, des del riu fins a la muralla. Aquesta, durant el segle XVIII serà ampliada amb la conducció que es construeix associada a la casa de la Misericòrdia i que des de l'edifici, creuava la plaça de l'Hospital fins a la canalització de l'Hospital. Val a dir també, que en aquesta zona, al construir la rampa de Santa Clara, s'hi construeix una conducció destinada a drenar l'aigua del baluard en cas de pluja. A més, algunes cases del sector connectaran una conducció secundària a la xarxa de clavegueram configurada per la conducció de l'Hospital i la de la casa de la Misericòrdia.

1807 PALAHÍ, LI.; NOLLA, J M^a.: *Entre l'Hospici i l'Hospital. Evolució urbanística d'un sector de Girona: el carrer de Savaneres*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Barcelona, 2007

Del 1700 trobem documentada una claveguera al carrer del Pago arrel del pagament "*...per raho de haverse escurada y netejada la clavaguera que passa part de la aigua del Rech y es en lo carrer del Pago...*".¹⁸⁰⁸ Sembla ser que aquesta conducció a més d'evacuar les aigües negres procedents de les casernes i cases d'oficials d'aquella zona, portava també una part de l'aigua del rec de les hortes de la zona, segurament les de ponent del carrer de Fontanilles.

El 1705 es porta a terme un pagament per "*... per haver alsada la clavaguera per la qual passa la aigua desdel Monestir de Monjas del Mercadal al de Santa Clara per no poder obehir la aigua, y escamparse aquella per los carrers son alli serca...*".¹⁸⁰⁹ Per tant, s'arranja la claveguera per evitar que l'aigua circuli pels carrers. Uns anys més tard es porta a terme l'arranjament de la claveguera que va a l'abeurador del carrer de Figueroles.¹⁸¹⁰

El 1709 es torna a documentar la claveguera del carrer del Pago en la qual s'hi ha "*...fet, y posat un enllabordat de pedra...*".¹⁸¹¹

Una queixa al governador, datada del 1723 ens aporta dades d'un petit conducte del carrer de Figueroles que, al estar brut i a poca profunditat, molesta als veïns de la zona que exposen que: "*...Contiguo á la casa del Real Hospital desta Plaza passa un conducto de una pequeña porcion de agua que sale de un valledar que se halla en la calle de Fontanillas cuya agua muy ordinariamente acostumbra á henchir los servientes del dicho Hospital para lavar la ropa de las roscadas de aquell y en dicha agua quedan las inmundicias...*" per aquest motiu, demanen "*... que amas de haverse necessariamente de limpiar el dicho conducto almenos una vez al año ocasiona grande molestia y gasto á los vezinos de dicha calle todo lo que se podria remediar hundiendolo que fuere necesario el dicho conducto por lo que suplicamos á V. E. Sea servido mandar dar las ordenes mas oportunas...*".¹⁸¹²

No tot però, són arranjaments de conduccions i trams de clavegueres, també trobem concessions de llicències per tal de construir-ne de noves, es tracta de conductes secundaris, que com ja hem vist en altres capítols, s'uneixen a la claveguera major o principal. Aquests conductes seran finançats pels particulars que demanaran la concessió del permís de construcció. A tall d'exemple, trobem la petició de la "*...Illustre Abadessa y Convento de monjas de San Felio de Cadins del Mercadal de dicha ciudad...*" aquesta comunitat demana poder "*...hacer un valledar grande ó clavaguera en la Plazuela del Mercadal de dicha ciudad de ancho de dos palmos, y otros tantos de alto passando el dicho valledar entre el de una casa propria de la ciudad sita en la misma plazuela...*".¹⁸¹³

1808 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 231v, 22/05/1700

1809 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 309v-310, 01/09/1705

1810 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 219-219v, 28/05/1707

1811 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 523v-524, 26/10/1709

1812 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 139v-140, 13/03/1723

1813 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 404v-405, 22/12/1724

L'ajuntament concedirà la llicència a la comunitat de religioses.

Un altre exemple el trobem el 1739, i es correspon amb una concessió de llicència per obrir un conducte al carrer de Canaders "*...para con el, discurrir las aguas, é immundicia de la dicha su casa al valledar, ó, conducto mayor de la dicha calle...*" a més el comú apunta que "*...el dicho Pablo Andreu sea obligado como lo consiente en qualquier tiempo que se ofrezca recomponer el dicho valledar mayor contribuir al gasto de su recomposicion, y reparo á proporcion [...] por cantidad de su conducto, igualmente que los demas fronterissos y que tienen ojeros al citado valledar mayor...*".¹⁸¹⁴ Durant la segona meitat del segle XVIII trobarem la capitulació de les obres de construcció d'un conducte o claveguera, "*...des del vivero de la madera de los molinos para desaguar, y hechar de el todo el lodo...*". Aquest viver o safareig serveix "*...para tener en el colocada la madera de reserva para los molinos...*" i es troba ubicat "*...entre el nombrado de dalt y el papelero...*". Aquesta conducció havia de servir per "*...desguazar [...] la agua, e immundicias, y lodo que se halla en dicho vivero...*". L'Ajuntament diu que aquesta claveguera o conducció "*...deverá de ser de tres palmos en cuadrado de luz con sus paredes colaterales de tres palmos de grueso, y empedrado el piso, ó solido de ella para el pasaje de las aguas, y todo con buena argamassa, y despues deverá ser cubierta de limbordas de piedra de medio palmo de grueso, y cinco palmos de largo...*" també s'haurà de construir un bramador per tal de facilitar la conducció de l'aigua del viver o safareig al conducte nou de desguàs i a la desembocadura "*...donde deverá desguazar dicha claveguera, e introducir, o bolver sus aguas en la azequia de los molinos deberá abrir un ojo de dos palmos en cuadrado colocando en el las correspondientes quatro piedras picadas para que la rapides del agua no destruya la orilla de dicha azequia...*".¹⁸¹⁵

Per tant, veiem que tot i que la xarxa de clavegueram data d'època moderna, almenys en una part del burg, aquesta es troba en contínua expansió i trobem arranjaments durant tot el segle XVIII.

Una altra infraestructura a tenir en compte, són les palanques de fusta construïdes sobre l'Onyar i que comuniquen el burg del Mercadal amb la riba est. La construcció d'un pont de pedra és una obra llarga i costosa, per aquest motiu, per tal de comunicar les dues ribes del riu, en lloc d'un seguit de ponts de pedra, tenim aquest element anomenat palanca, una espècie de pont de fusta, de factura menys costosa i de més ràpida construcció, i que en cas de crescuda del riu, és fàcilment substituïble. Amb el pas del temps s'anirà construït aquest tipus de passera a diferents punts, sobretot a mesura que el burg comença a expandir-se.

Cap el segle XIII, trobem documentat un sol punt per on es pot creuar de la riba de ponent de l'Onyar a la riba de llevant a través d'un d'aquests ponts de fusta. Es tracta de l'anomenada

---

1814 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 462-463, 19/06/1739

1815 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 121-124v, 07/12/1770

passadora, també citada com a *passaturis*. En aquest moment és un element de referència a la zona on es troba ubicada, ja que en molts documents, al no ser una àrea urbanitzada encara, la utilitzen com a marca del territori, per aquest motiu trobem citat edificis o terrenys situats "...cap a la passadora..." o "...prop de la passadora...". Amb la urbanització d'aquesta zona, l'ús de la passadora com a referència s'anirà diluint.

S'ha de tenir en compte que en aquests moments de l'època medieval, es tracta d'un element de cabdal importància ja que es troba construïda en el punt on conflueixen tres dels antics camins que connecten la ciutat amb el pla de Girona i més enllà. Aquestes tres vies són, el camí de Caldes o de Palau, el camí barcelonès i el camí de Vic. Aquesta estructura de fusta sobreviurà fins el segle XX.

Trobarem diferents referències a la construcció i manteniment d'aquestes passeres o palanques, ja que necessiten més manteniment que un pont de pedra i són més vulnerables en cas de riuada, tot i ser més fàcils i ràpids de construir i d'arranjar. Val a dir que trobem algunes notícies sobre intervencions en aquests elements de comunicació que són de caire general i no especifiquen de quina passera es tracta o a quina zona es troba. Un exemple el trobem el 1702 quan es registra un pagament per "...haver fet un pont de fusta gran sobre lo Riu de onyar...".¹⁸¹⁶

El 1705 apareixen documentades "...las palancas son en lo Riu de onyar per las quals se passa des de la plaça de las Cols á la del Mercadal de baix...", que en aquest moment es troben en mal estat i s'han de arranjar.¹⁸¹⁷

El 1732 el marquès de Risbourog demana a l'Ajuntament "...el pronto é indispensable reparo de las propuestas ruhinas como en orden á la situacion de la Palanca que ha de suplir la falta del Puente de San Agustin que se llevó el rio para la comunicacion de la ciudad con el Mercadal..."¹⁸¹⁸.

L'Ajuntament intentarà subhastar, durant el mes de novembre "...la tabba para la obra de la fuerte palanca que por defecto del Puente de San Agustin se ha de construir frente al convento de Santa Clara para la comunicacion de esta parte de la ciudad con la otra del Mercadal...", aquesta subhasta, però, no troba un postor que pugui portar a terme l'obra per la quantitat que estableix el marquès de Risbourog, i per aquest motiu l'Ajuntament li demana que "...se sirva conceder su permiso para rematar esta obra tan necessaria por la expressada postura..."¹⁸¹⁹ Per tant, el pont de pedra de Sant Agustí, que s'ha estat construït a principis del segle XVIII, i que veurem seguidament, en aquest moment es troba enderrocat i, no just al seu lloc, però sí a una zona molt propera, s'hi vol construir la palanca o pont de fusta que anomenaran de Santa Clara. Aquest pont de fusta es portarà a terme i el 1737 una riuada se l'emportarà. Per aquest motiu el 1738 trobem l'acord

---

1816 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 650, desembre/1702

1817 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 112-112v, 12/03/1705

1818 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 386-386v, 20/10/1732

1819 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 417, 13/11/1732

per la construcció del pont de fusta de Santa Clara,¹⁸²⁰ l'acord de capitulació i la visura de les obres. En la capitulació de les obres s'apunta que *"...se ha de rehedificar en el mismo paraje en que estaba la que se llevó el rio Onya en su avenida del dia nueve de noviembre ultimo pasado que es desde en medio de las Casas de Francisco Torras Platero y Joseph Comas Confitero hasta el lado del convento de monjas de Santa Clara [...] y Conforme el Plano y Perfil que se hara presente y se formó en el año de mil setecientos y treinta y tres en que se fabricó la dicha palanca..."*.¹⁸²¹ Dos mesos més tard, l'obra ja estarà gairebé acabada, ja que és en aquest moment quan es porta a terme el reconeixement de les obres.¹⁸²² A mitjans de segle XVIII, concretament el 1759, es porta a terme la compra de fusta per la renovació de pont de Santa Clara *"...por ser ya muy rota, y cansada de servir singularmente su pizo porque sirve des de el año de mil setecientos treinta y siete á esta parte, y que es preciso prevenirse la madera correspondiente al dicho su pizo para que en el caso de que por sobrevenir durante este invierno alguna riada, ó que por algun otro accidente se acabasse de destruir, y quedasse sin poderse transitar la dicha palanca tenga la Ciudad pronta la madera, y pueda para luego hechar mano á su renovacion sin haver de usar de madera tan recientemente cortada..."*.¹⁸²³ Per tant en aquest moment, el pont construït durant el 1738 es troba en mal estat i és per aquest motiu que es procedeix a la compra de la fusta per tal de tenir-la disponible en cas de riuada o de que quedés més malmès.

De nou trobem documentada, el 1763, la capitulació de les obres de reedificació del pont o palanca de Santa Clara arrel de la seva destrucció a causa d'un nou aiguat.¹⁸²⁴

Una altra passera o palanca que es documenta a la ciutat és l'anomenada palanca de la porta d'en Vila. Al llarg del segle XVIII trobem varies obres de reedificació i d'arranjaments, tal i com hem vist amb la palanca de Santa Clara. En aquest moment, en el 1773 es porta a terme la recomposició d'aquesta palanca *"...que arruynaron las avenidas del dicho Rio Oña en los dias seis, siete, y ocho de Diciembre del año proximo pasado de mil setecientos setenta y dos..."*.¹⁸²⁵

El 1778 es tornen a registrar dos pagaments per l'arranjament de la palanca de la porta d'en Vila¹⁸²⁶ i també un pagament pel treball d'extreure les diferents palanques de l'aigua, a causa de la crescuda del riu.¹⁸²⁷ En aquest mateix any trobem una nova capitulació per la construcció de la palanca de

---

1820 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 116v-117v, 25/04/1738

1821 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 118-122v, 02/05/1738

1822 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 195-196, 07/07/1738

1823 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 316v-319, 28/11/1759

1824 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 475-476, 25/11/1763

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 476-477, 25/11/1763

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 488v-495v, 03/12/1763

1825 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 56-60v, 24/04/1773

1826 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 59v, 20/04/1778

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 61v, 20/04/1778

1827 Idem

Santa Clara.¹⁸²⁸ Trobarem altres notícies, sempre semblants a les anteriors i que fan referència a reconstruccions i arranjaments. El que és clar però, és que trobem diferents tipus de passeres, la de la porta d'en Vila, que segurament era una passera més senzilla i per tant més econòmica, i la de Santa Clara, anomenada moltes vegades, en lloc de passera, pont de fusta. Mai s'utilitza aquesta expressió per denominar la passera de la porta d'en Vila i això ens fa pensar en una passera més simple. Segons Ramon Alberch Fugueres, les passeres o passarel·les poden ser des de passeres muntades sobre cavallets a poca alçada del riu, a estructures amb encavallades, reforçades que s'aixequen sobre pilars que estan clavats al fons del riu. Les encavallades subjecten la carcassa principal en forma de gelosia sobre la qual s'hi col·loquen els taulons que permeten el pas. També hi podrien haver baranes i s'utilitzaven peces de ferro com tirants, cables, pilars...¹⁸²⁹

Les passeres o passarel·les les trobem com a antecessors dels ponts de pedra. Aquest seria el cas de dos dels ponts més importants en aquest moment, el pont de Sant Francesc i el pont de Sant Agustí. El més antic de tots és el pont de Sant Francesc, que apareix documentat per primer cop en un testament que feia una deixa "...a l'obra del pont del Mercadal..."¹⁸³⁰ datat de la primera meitat del segle XIII. L'aparició d'aquest pont s'explica per l'establiment dels frares menors a la zona del Mercadal, una de les institucions més prestigioses de la ciutat i que serà un element determinant en la urbanització d'aquella zona del burg. Això no vol dir, com han apuntat altres autors, que l'obra del pont fos finançada per aquesta orde religiosa. Segurament que en aquell moment era l'únic pont que comunicava una banda i l'altra de la ciutat.

Aquest pont inicial segurament era construït de fusta, ja que, el 1345 es parla del "...pont de fusta del Mercadal..."¹⁸³¹ però a la segona meitat del segle XV ja era de pedra.

El pont que trobarem a l'època moderna serà un pont estret, com tots els ponts medievals, que amidava uns 2,60 metres d'amplada i tenia un fort pendent per cada banda degut a la seva estructura formada per tres arcs apuntats. La seva longitud era d'uns 46 metres. A l'extrem oriental del pont hi havia una torre, construïda durant el segle XIV que donava entrada al burg de l'Areny i alhora protegia el pont. Sobre aquest portal, hi havia un nínxol amb una imatge de Nostra Senyora del Coll. Els pilars que subjectaven el pont eren de secció triangular i funcionaven com a contrafort i com a quilla per tal de reduir l'impacte de les aigües.

Les notícies documentals d'època moderna referents al pont de Sant Francesc són molt escasses. Sabem que el 1678, durant una crescuda del riu, el nivell d'aigua sobrepassa els dos arcs laterals i es

---

1828 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 71-76v, 29/05/1778

1829 ALBERCH i FUGUERAS, R.: *Girona: rius, ponts i aiguats*. Ajuntament de Girona. Girona, 1982 pàg. 127-130

1830 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010 vol. 9 pàg. 47

1831 Segons COSTA i PARETAS, Mª M.: *Els antics ponts de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.2. Girona, 1974 pàg. 134-135

perden els extrems de les baranes.¹⁸³² El 1778 trobem registrat un pagament portat a terme entre el dinou i el vint-i-quatre de gener per "...componer el empedrado debaxo del Puente de San Francisco...".¹⁸³³

Del 1791 apareix documentada la capitulació de "...todas las obras, y reparos de que necessita el Puente de Piedra llamado de San Francisco...". En aquest document s'especifica que s'hauran de fer "...setse Guarda Rodas de pedra de sinch palms de llarch, y del Gruix, y forma que manifesta la plantilla, y contramotillo que sels entregará, y dits Guarda rodas deuran ser los tres palms picats buxardats sens ningun clot, y los dos palms de la part inferior deuran ser sens treballar" també s'haurà de "...recompondre totes las baranas tornant a posar en son degut puesto todas las pedras que hi faltan, y que part de ellas se troban en lo arenal del Riu aparedantlas amb guix, y morter, y si falta alguna será de son carrech ferla noba del mateix modo que son treballadas las demes...".¹⁸³⁴

Per tant, en aquest moment, el pont de Sant Francesc es troba en mal estat i és necessari arranjar-ne els desperfectes. No tenim cap notícia sobre si es porten a terme o no els arranjaments expressats a l'anterior capitulació, el que sí que es documenta el 1795, és de nou el mal estat del pont i la necessitat de "...repararse [...] las Barandas de el Puente de San Francisco pues haciendose luego podrian mas faclimente sacarse las Piedras del Rio, y que igualmente necesitava de recomponerse el empedrado de dicho Puente...".¹⁸³⁵ Aquesta és l'última notícia que fa referència al pont documentada aquest segle XVIII.

Més documentació trobarem sobre el pont de Sant Agustí, construït substituint una de les palanques de fusta que creuava l'Onyar. Maria Mercè Costa apunta que el 1339 un aiguat va destruir una passera que anava del portal d'en Pelegrí a l'horta de Figueroles¹⁸³⁶ i que poc temps després es va reconstruir. El 1630 el prior de Sant Agustí, el pare Tapia fa construir un pont de fusta, ja que l'anterior el va destruir una riuada i el 1637, aquesta vegada essent prior el Pere Montalt, es disposa a fer-lo de pedra. Sembla, i segons apunta Mª Mercè Costa, que el 1671 serà començat el pont tot i que, només se'n construirà el pilar central.¹⁸³⁷ Aquest podria ser el que en fa referència Roig i Jalpí¹⁸³⁸ i que veurem tot seguit.

Enric Mirambell i Belloc aporta una sèrie de documents que parlen de la construcció d'un pont de

---

1832 Idem pàg. 135

1833 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 62v, 20/04/1778

1834 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 101-102v, 31/12/1791

1835 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 100v, 10/10/1795, també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 206

1836 COSTA i PARETAS, Mª M.: *Els antics ponts de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 2. Girona, 1974 pág. 138

1837 Idem pàg. 139

1838 ROIG i JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona. 1678. pàg. 373

pedra promogut i finançat gairebé exclusivament pels monjos agustins. Dic gairebé, perquè datat del u de gener de 1692 i segons aquest autor, el prior fra Nicolau Mir, en una Reunió del Consell General de la Ciutat procedeix a fer una petició econòmica, que serà acceptada, per a la construcció d'un nou pont de pedra que ha de comunicar les dues ribes de la ciutat a l'alçada de la plaça del convent de Sant Agustí.¹⁸³⁹ La capitulació d'aquesta obra data del mes de març d'aquell mateix 1692, moment en el qual Bartomeu Soriano i el Prior fra Nicolau Mir signen el document. En aquest s'especifiquen les característiques que ha de tenir l'obra de "*...la construcció del pont de pedra fahedor en lo riu de Onyar des del portal de la Argenteria al pati es davant la isglesia y junt al convent de Sant Agustí de la present ciutat...*". S'apunta la profunditat en la qual s'han de fer els fonaments i a més "*...es pujaran dits fonaments fins a flor o cara de l'aigua y de aqui regularlos ab los cartabons y los segons fonaments...*" a més "*...se obliga a fer los cartabons y demes de la obra ix fora de las murallas de pedra picada [...] y lligar los perfils del arch ab los dels cartabons y los dels cartabons ab los de la muralla fent per asso unas lligadas de dos en dos filadas de pedra y que las lligadas no disten la una de la altre mes de quatre palms...*". També haurà d'apuntalar les cases que puguin quedar afectades per la construcció del pont assegurant-se que no pateixen cap perjudici,....¹⁸⁴⁰

Els mesos següents encarregarà la pedra i el seu transport¹⁸⁴¹ i començaran els treballs de fonamentació.¹⁸⁴² Segons apunta Roig i Jalpí, abans d'aquest pont ja n'hi hauria un altre de començat de pedra que substituiria alhora, un pont més antic de fusta: "*...Siendo yo muchacho, en tiempo de mis estudios, en esta Ciudad, se fabricó un puente de madrea para passar el rio Oñar, desde el Convento à ella. Gastòse en aquella obra mucho dinero; pero ni los maderos que sustentavan la maquina eran de buena calidad, ni ahondavan tanto como era necessario dentro del alvo del Rio; con que en una avenida suya se lo llevò, y le arrancò todo de quajo, sin dexar vestigio del, aviendo durado solo diez y seys años; y tal qual era hizo muy grande servicio en tiempo del sitio desta Ciudad, del año 1653. con que se vè quan acertado seria que se prosigiesse el de piedra, que en el mismo lugar està començado...*".¹⁸⁴³

El pont de pedra, del qual ens aporta les dades Enric Mirambell, devia ser començat però no acabat, ja que pocs anys després, a principis del segle XVIII, trobem documentada l'obra d'un altre pont de pedra en el mateix indret. En comencem a tenir notícies el 1701, moment en el qual es signa la

---

1839 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 7, 01/01/1692 segons MIRAMBELL i BELLOC, E.: *Documentació del segle XVII sobre el pont de Sant Agustí*. Revista de Girona, nº105. Girona, 1983 pàg. 299

1840 AHPG, Manual del notari Pere Rosselló, 1962; notaria 8, nº522 segons MIRAMBELL i BELLOC, E.: *Documentació del segle XVII sobre el pont de Sant Agustí*. Revista de Girona, nº105. Girona, 1983 pàg. 301

1841 Idem pàg. 302

1842 Idem pàg. 302-303

1843 ROIG i JAPLÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Barcelona, 1678 pàg. 373

capitulació de"*...la fabrica de la arcada de pedra que se ha de fer per lo Pont que ha de esser des del Portal de la Argenteria fins a la Plaça que es devant de la Iglesia del Monestir de Sant Agusti y sobre lo Riu de onyar de la present ciutat...*", aquest cop les obres són a càrrec de Joan Alema y Esperansa, Antoni Cisterna, Joseph Cisterna, Francesch Cuquet, Bernardi Alzina, Antoni Anblada, Francesco Padrijas, Jaume Pages y Jaume Buria. En la capitulació s'especifica que "*...dita Arcada ha de ser de pedra picada y que ditas pedras tingan de alsada o llit sis palms tant las cantoneras com las del mitg del arch y de gruix per la part alta dos palms donant lo demes al que demanara lo sintrell, y que ditas pedras tingan los llits complerts y ben bruxerdats axi mateix las caras y que lo cantell de la arcada que ha de rebre la vinguda del Riu onyar haja de ser axafranada conforme es la del Pont de Sant Francesch de la present ciutat...*" també s'apunta que "*...haura de posar una filada de pedras picadas que ho han fora del arch un palm aportant una mitja canya pera assentarse la part de la barana del pont li tocara conforme esta en lo Pont de Sant Francesch y las pedras de dita filada han de ser grans com la obra requerida [...] haura de posar una pedra á cada costat de la barana en lo mitg del Pont y quiscuna de ditas pedras haura de ocupar tota la alsada y grossaria de la barana sens haver hi altra pedra havent de sculpir en ditas pedras las armas ó divisa de dita ciutat y al peu de ellas las Armas de Sant Agusti que es un cos enfletxat.*

[...] haura de empedrar de sobre lo dit pont de la un cap al altre posant uns cordons de pedra picada distant lo un del altre dotse palms[...] haura de fer yassemar(?) duas agullas de pedra picada conforme son las del Pont de Sant Francesch y ab la divisa de las armes de Sant Agusti y de la Ciutat conforme de las pedras del mitg del arch...".¹⁸⁴⁴ Per tant es tornava a començar l'obra de construcció del pont. Al llarg dels anys posteriors anem troben pagaments als treballs que s'hi van portant a terme, sense masses especificacions. El 1705 però, trobem una relació del es pagarà i a qui li correspondrà portar a terme el pagament:

"...Es lo Pont principat y dit de Sant Agusti la obra mes util y necessaria per lo augment de la ciutat y commelo de los que la habitan per lo que concordaren Convent y Ciutat fer dit Pont çoes lo Convent las Pilas, y la Ciutat lo arch.

[...]A cumplert lo Convent ab la fabrica de las Pilas no obstant una de ellas queda en part derruida, pues deu lo mestre de la fabrica repararla per lo que esta á eviccio de ellas fins tres anys despres de carregarlo Arch sobreditas Pilas com consta en poder de Joan Silvestre notari.

[...]Te Vs. en nostre Convent la fusta necessaria per les sindrias de dit Pont, la qual esta proxim á perdrerse á no emplearse luego, y pues es tant notoria la conveniencia, tant lo que tenen convent y ciutat donant per la fabrica, y tant tenue la quantitat falta peraque dita obra se acabe. Suplicam ab las majors experssions de rendiment podem, he dite Vs. estas rahons y se digue donar prompta

---

1844 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 514v-518, 15/08/1701

providencia pera que se prosseguesca y se acabe dita Fabrica que sobre ser tant de la publica utilitat sera medi pera que sentiam menos la carrega de diferents censals correspon est convent per las pilas de que quedarem y ab lo degut agrahiment, y obligars á Justificar á Deu nostre Señor prospere, y agumente Vs. compot, y havem menester de est convent de Sant Agusti...".¹⁸⁴⁵

Aquest 1705 ja es comença a plantejar el fet de construir el pont amb dos arcades en lloc d'una: "...havian fet mirar lo que se havia de executar per la continuacio de dita fabrica, y que se havia de executar per la continuacio de dita fabrica y que los era estat aconsellat esser de conveniencia haverse de fer dit Pont ab duas arcadas, y no ab una com ho havia esta ciutat axi donat á preu fet als setse Agost mil setcents y hu, y que per dit efecte se ha de retirar lo que hix en de fora de la muralla de la Pila que es ja construhida en la part del dit Monestir tornantse fer aquella en la matexa conformitat esta la de la part de la Argenteria...".¹⁸⁴⁶ Aquest mateix mes trobarem una segona capitulació de les obres del pont "...com á ocasio de la crescuda del dit Riu de onyar, que fou en lo mes de octubre de mil setcents y dos se fos desmoronat lo front de la nova pila, que lo Rnt. Pare Prior y Convent del dit Monestir feren es á saber a la part del dit monestir [...] perque a ocasio de la amenassa de aquell si donar lo degut remey y havent discorregut y atentament mirat per personas expertas, que esser de major seguretad lo ferse dit Pont ab dos archs..." i per aquest motiu, es procedirà a fer la nova capitulació de les obres, la qual exposa que "...desfaran la Pila, que ultimament se era construhida en la part del dit Monestir de Sant Agusti entrentse deu palms mes dintre desde la flor de la muralla á efecte ques puga donar lloch per poderse posar tota la pedra picada, que del naxement del arch ó pila que se ha de desfer, y tota dita pedra tant picada com de paredar posaran dins la Plaça es devant dit Monestir en fondirlo fins al nivell que se comensara posar la pedra picada en dita Pila, y encontra la muralla que alli es, dos palms mes en fondo abont posaran unas llambordas antes de comensar lo arch posar tota la cals sobrara dintre la Plaça lo que sera menester per umplir los vacuos o buyts que si en alrededor de la dita matexa pila per esser millor de dita cals que no de terra y se fara mes fort [...] tornar fer la dita pila ab la matexa forma y perfeccio que esta fabricada de la part del carrer de la argenteria es á saber en quant al arch fer que lo cartabo no pot ser sino es posanthi algunas pedras picadas en lo que se haura de romprer de la muralla pera que de sempre se te de romprer un palm mes que no es menester per poderse assentar lo naxament de dit arch ó pila.

[...] prometen fer dita pila conforme la dita es ja fabricada en la dita part del carrer de la argenteria en la matexa alçada de las filadas de las que van a nivell observarlas o ferlas de la matexa manera que las de ditas pila y lo llit de ditas pedras, que a lo menos tinga sis palms, y las

---

1845 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 185v-186, 28/05/1705

1846 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 227-228, 23/06/1705

tres filadas de mes amunt vuyt palms peraque se pogan tenir per ellas matexas [...] prometan que continuaran sobre lo fonament ques troba ja fabricat en lo mitg del Riu de onyar la matexa dita pila continuant aquella de pedra picada, que vinga a fer duas caras ab la punta de diamant á part demunt, y a la part devall conforme y de la manera se troba axi dibuxada en la nova trassa que novament se ha feta per la fabrica del dit Pont [...] la qual dita pila en tot imite á la pila es ja feta de la part del carrer de la argenteria tant en la alçada com en la amplaria del arch y que las pedras tingan de llit endins de la paret sis palms y, que com la Pila de dotse palms de amplaria li hage de venir á tocar á cada part de arch sis palms, y peraque reste dita pila ben lligada posaran quatre pedras ques vingan á passar tota la paret las quals serviran de lligadas y faran cara á cada part de archs, y en la tercera filada duas de las ditas pedras, y las altres dos en la quinta filada havent de esser cada una de ditas pedras de nou palms de llarch y estas dos ultimas que vingan esser lligadas ab ferro que han de esser quatre pedras de dos cordons ben atadas ab plom y ferro, lo qual plom y ferro los degan fer entregar la ciutat á gastos de la matexa ciutat afranetant els dits mestres dits ferros, y que en las puntas de diamant tant de la part devall com de la de demunt, que sien pedras grossas que vingan ben lligadas ab las dels archs del dit Pont tot ben fet y ben lligat. [...] la pedra que se haura de menester, y entrara en las ditas pilas que se han de fer sera bona, y rebedora, y que no tinga cabells ni sie molta y que las tres filadas demes amunt de la dita pila del mitg seran llargas vuyt ó nou palms peraque se pogan tenir per ella matexa. [...] Si lo fonament se troba ja fet per dita pila del mig es mes fondo que no de la pila que com es dit es á la part del carrer de la argenteria lo prometan guanyar en la alçada de las pedras que vinga per de sobre al nivell de la pila predita es en la part de la argenteria...".¹⁸⁴⁷

Per tant, el pont, per qüestions de seguretat, passarà de tenir un sol arc a tenir-ne dos. Els mestres d'obres que havien de portar a terme les primeres intervencions per tal de construir el pont el 1701, hauran de desfer el pilar central del pont i construir-lo de nou seguint els paràmetres marcats per la segona capitulació de les obres.

Sembla ser que les obres es comencen a portar a terme, ja que al juliol d'aquest mateix any documentem un pagament a "...Joan Alesma y Esperansa, Antioni Cisterna, Francesch Cuquet, Francesch Padrijas, y á Jaume Buria mestres de casas de Gerona sinquanta sinch lliuras per la meytat, y a bon compte de cent y deu lliuras per la primera paga de aquellas sinch centas sinquanta lliuras per las quals ab acte rebut en poder del notari y secretari de esta ciutat als trenta de dit mes de Juny se son obligats en retirar en dins la pila se havia feta per lo Pont de pedra per lo qual se ha de passar sobre lo Riu de onyar y des del carrer de la argenteria al Monestir de Sant Agusti de esta ciutat tornarla reedificar, y continuar la que es feta fins á flor de la arena pera que

---

1847 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 233-236, 30/06/1705

sobre ella le pujan carregar las dos arcadas per dit pont en lo qual preu fet se esta ja treballant...".¹⁸⁴⁸ Al llarg d'aquest any i el 1706 es van troben diferents partides de diners destinades al pagament per retirar la pila i reedificar-la. El 1707 es capitula "... lo preu fet de enllambordar en lo terreno de desota las arcadas per lo Pont que se esta construhint de pedra per passarse sobre lo Riu de onyar: es á saber des del Portal es en lo Carrer de la argenteria y fins devant de la Iglesia del Monestir de Sant Agusti de la present ciutat de Gerona..." per tal de portar a terme aquestes obres, s'haurà de empedrar "... des de la pila que es ja feta per dit Pont, y de la que es desde la part del dit Carrer de la argenteria fins á la altre pila que es de la part de la placeta de dita Iglesia de Sant Agusti ab la amplaria de sinch canas, y quatre palms de gruix ab lo gruix de la enllamborda [...] la enllambordada haura de venir aligual de la primera filada de la pedra picada de las pilas que son fetas avall, y que las pedras contoneras hajan de esser de carretada, y las demes seguint las filadas, advertint que las enllambordadas hagen de esser gruxudas a lomenos un palm y mitg...".¹⁸⁴⁹ Seguidament, anirem documentant, al llarg del 1707, pagaments pel treball de construir l'empedrat, per les canes de pedra i la calç utilitzades i pel treball de retirar la pila.

El 1708 es capitula la pedra per fabricar les dues arcades, ja que "...la Fabrica de la anada del Pont de Sant Agusti fou donat lo preu fet de aquell y segons la trassa se feu havia de esser ab una sola arcada y com despres se hage previst no convenir ferse ab dita sola arcada sino ab duas diferents arcadas haventse ja despres, y per dit efecte á gastos de Vs. feta una pila de pedra en lo mitg per carregarse sobre ella un cap de ditas duas arcadas, y antes de passarse á execucio lo ferse ditas duas arcadas, per la fabrica de las quals tenen ja los mestres del preu fet posada partida de pedra, á peu de obra, y rebut part de la quantitat del dit preu fet, nos ha aparegut representarho á Vs. peraque attes sobre lo haverse de mudar casi la tabba del dit preu fet...".¹⁸⁵⁰ Per tant, en aquest moment, que estan construïts els pilars, la capitulació de les obres dels arcs estableix que "... faran y fabricaran ditas duas arcadas per passarse sobre dit Riu carregantse aquellas sobre las tres pilas, que per dir efecte son ja fabricades conforme y de la manera se conte en la dita nova planta sota escrita [...] havent de esser tota la pedra per ditas duas arcadas picada y boxardada [...] axi com las pedras cantoneras per lo dit primer preu fet havian de tenir sis palms attes de haverse aquell com es dit vuy de repartir ab dos diferents archs hagen de tenir cada una de ellas solament quatre palms conforme se conte en dita nova planta, y tot lo de mes carreu hage de esser filada per filada y posada de la mateixa manera que la demes pedra [...] en lo mitg y entre ditas dos arcadas, y en cada costat de aquellas un baluart de pedra conforme y de la manera estan los baluarts del Pont de Sant Francesch de esta ciutat, y attes dits Baluarts se han de fer no degan fer lo ull se

---

1848 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 240-240v, 04/07/1705

1849 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 125-127v, 15/03/1707

1850 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 66-67, 10/02/1708

troba anenyalat en la dita Nova planta y sobre la pila del mitg y fer que axi ditas dos Arcadas; com y tambe dits baluarts segue scan la bolada per las baranas del modo y manera esta ja expressat en la primera dita tabba...".¹⁸⁵¹ A continuació, trobarem pagaments per la construcció de les dues arcades, que aquesta vegada a càrrec de Josep Cisterna, Antoni Cisterna i Bernardí Alzina, i pel segon *enllambordat*. Els pagaments faran referència tan a la feina com al material. El 1709 trobarem la capitulació de la fusta que s'ha d'utilitzar per la cintra, és a dir, la bastida de fusta amb la curvatura adequada, per sostenir la volta durant la seva construcció.¹⁸⁵²

Tornarem a trobar notícies del pagament pel material i treball del segon empedrat, i per la fusta de la cintra.

El mes de juny d'aquest 1709 els mestres de cases que porten a terme la construcció del pont plantegen la qüestió següent: "*...Per quant los mestres de casas estan construhint dit Pont los han representat la pujada tant gran han de tenir las dos arcadas de dit Pont de la part del Portal de la argenteria segons tenor de la tabba y expressio de la planta de dit Pont y que perço seria be se abaxassen ditas dos arcadas lo que attes y ohit per dits Molt Illustres Señors Jurats y Comissaris le son conferits en dit Pont, y la fabrica, y planta de aquell vista y reconeguda, y conciderant quant desproporciondas han de ser ditas arcadas per raho de la desmasiada alsada...*", els jurats determinen que s'abaixi el pont "*...cosa de dos palms poch mes ó menos...*".¹⁸⁵³

Es documenta el pagament per "*...sis homens afegits tambe per refers de ditas guardas y per estar de nits fixos en lo tros de muralla se ha tingut de espatllar de la que es devant, y serca de la Isglesia del Monestir de Sant Agusti á ocasio de estarse fent las arcadas per lo nou pont que ha de passar sobre lo Riu de onyar des del Portal de la argenteria fins al dit Monestir...*".¹⁸⁵⁴ Per tant, s'ha hagut d'enderrocar una part de la muralla per tal de poder portar a terme les obres, però no només trobarem documentat aquest enderroc, sinó que també trobem que s'haurà d'ampliar el portal d'entrada al pont i com a conseqüència, una paret d'unes cases de la banda del carrer de l'Argenteria.¹⁸⁵⁵ Després de determinar i valorar els riscos que portaria aquest enderroc,¹⁸⁵⁶ es procedeix a portar-lo a terme¹⁸⁵⁷ i a reedificar la nova part de la casa.¹⁸⁵⁸

Aquestes notícies sobre els enderrocs es compaginen amb notícies sobre pagaments com per

---

1851 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 82-84, 14/02/1708

1852 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 251v-252v, 16/04/1709

1853 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 322-322v, 15/06/1709

1854 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 335-336, 27/06/1709

1855 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 347-348, 08/07/1709

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 351-354, 13/07/1709

1856 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 358v-359, 15/07/1709

1857 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 363-364, 20/07/1709

1858 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 372v-374v, 30/07/1709

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 375-377v, 01/08/1709

exemple per haver enderrocat i tornat a edificar la paret esmentada anteriorment,¹⁸⁵⁹ pels ports de calç,¹⁸⁶⁰ per la construcció de les arcades,¹⁸⁶¹ per la ferramenta utilitzada en la construcció...¹⁸⁶² i així es van registrant pagaments fins que el 1711 trobem una partida destinada a "...Empedrar lo Pont de Sant Agusti...".¹⁸⁶³

A partir d'aquest moment, no trobarem cap més notícia referent al pont de pedra de Sant Agustí. Sembla ser que el 1732 el mateix aigua que es va emportar part del monestir de Sant Agustí deixant-lo en molt males condicions, va malmetre també el pont, que serà substituït de nou per una passera o pont de fusta.¹⁸⁶⁴

El 1774 i de manera indirecta, un document informa sobre seu estat quan fa referència al "...puente dirruído llamado de San Agustin...".¹⁸⁶⁵ Per tant, durant la segona meitat del segle XVIII i més de quaranta anys després de la seva desaparició, el pont encara estava en ruïnes.

Com hem vist, doncs, aquests ponts o passeres, majoritàriament són palanques senzilles de fusta, de fàcil arranjar i menys costoses, però molt més simples, la ubicació de les quals costa de determinar pel seu caràcter efímer.

Les palanques, també anomenades passarel·les o ponts de fusta, varien segons la complexitat o simplicitat de la seva estructura. Aquestes palanques seran l'embrió dels dos ponts de pedra que hi ha hagut a la ciutat durant l'època moderna. El pont de Sant Francesc, l'antecedent del qual era un pont de fusta d'època medieval (segle XIII), perdurarà en el temps i només tindrem referències d'ell degut a treballs de manteniment. El pont de Sant Agustí, es documenta pels diferents intents, només un de reeixit, de convertir un pont de fusta o passarel·la en un pont de pedra. Finalment, acabarem l'època moderna amb el pont de Sant Agustí convertit, de nou, en una passera de fusta.

No només trobarem ponts sobre el riu Onyar, també en trobarem sobre els altres rius de la ciutat, com els del Galligants, que ja n'hem fet referència al treballar el burg de Sant Pere de Galligants. Els del Güell i els del Ter no en farem referència, ja que el treball no s'estén més enllà de les muralles. Dels que sí que parlarem, són els ponts o el pont que trobem sobre el rec Monar. Tenim notícies de l'existència d'un pont de pedra fora dels murs, just a tocar del portal del Rec Monar, que va desaparèixer quan es va construir el baluard d'aquella porta, anomenat del Governador. Més tard el trobarem documentat però en fusta.¹⁸⁶⁶ Fem aquest apunt sobre el pont perquè, com l'Hospital

---

1859 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 437, 20/08/1709

1860 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 440, 22/08/1709

1861 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 494-495, 28/09/1709

1862 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 506v-507, 05/10/1709

1863 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 261v, 16/05/1711

1864 COSTA i PARETAS, Mª M.: *Els antics ponts de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 2. Girona, 1974 pág. 139

1865 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 176, 07/10/1774

1866 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 212-211v, 01/02/1709

Nou i el convent de Santa Clara, serà una altra de les víctimes d'aquesta nova política de fortificació.

De mitjans del segle XIV trobem documentada l'existència d'un pont de pedra per creuar el rec a l'interior del recinte emmurallat del mercadal. La veritat és que no en tenim masses notícies. Del 1705 data el pagament "...per adobar lo Pont del Rech Monar..." sense ubicar-lo ni aportar-ne més informació, però aquesta falta de dades, ens pot fer pensar que aquest és l'únic pont que permet creuar el rec. El 1722, en un document que parla de l'ocupació d'un carrer proper al rec Monar trobem que "... no tiene passo ni lo puede tener por haverse rompido una puente que havia sobre el monar por la qual se iba á la Iglesia del Mercadal y des de que dicha Puente esta rompida se hallava en cerrada la dicha calle...".¹⁸⁶⁷ Per tant, més o menys el podem ubicar prop de l'església de Santa Susanna. El 1750 es fa referència a la construcció d'un pont de fusta sobre el rec que inicialment havia de ser provisional i que es determina que es deixi allí perquè és necessari, el que no s'apunta en cap moment és la seva localització.¹⁸⁶⁸ Finalment el 1798 es parla d'arranjar "...el Puente de la Azequia..." i apunta que "...aunque en el dia de poca consideracion, serian sin duda mui costosos, sino se daba pronta providencia...".¹⁸⁶⁹ En aquest cas tampoc fa referència de la ubicació, i el fet de parlar en singular, tal i com hem dit anteriorment, fa pensar de l'existència de només aquest pas, molt possiblement ubicat dintre dels murs de la ciutat, ja que, normalment, quan es parla del que es troba extramurs s'utilitza la fórmula següent "...fora y serca a la mitja lluna del Portal del dit Rech Monar...".¹⁸⁷⁰

El rec Monar, és una conducció d'aigua del Ter, a la zona de Montfullà, fins a la ciutat de Girona, desembocant a l'Onyar, creuant el Mercadal. No pretenem fer una exposició de la història del rec, només farem una pinzellada sobre el seu esdevenir en el pas del temps i sobretot les incidències i arranjamens que s'hi porten a terme durant l'època moderna, centrant-nos en el tram que discorre per dintre del burg del Mercadal.

Les primeres dades documentals del rec Monar podrien ser del segle IX,¹⁸⁷¹ tot i que generalment s'apunta que la primera referència documental del rec és de 1015. A partir d'aquest moment el trobarem referenciat repetides vegades.

El podem trobar denominat com a rec del Mercadal, rec Comtal, rec Reial i rec dels molins, segons les èpoques. A partir d'aquest rec es va crear una densa xarxa hidrogràfica que permetia regar les grans àrees d'horta de la zona i moure els molins que s'aniran construïnt al llarg del seu recorregut i

1867 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 214-214v, 08/07/1722

1868 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 149-150v, 22/05/1750

1869 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 38v, 27/03/1798

1870 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 212-121v, 01/02/1709

1871 CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057). El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2003-2004 vol. 5 pàg. 412-420

del recorregut d'alguns del seus braços. Sabem que a finals del segle XIII tenia tres braços que partien del rec principal en el seu tram final. El 1210 se'n documenten dos i el 1233 se cita el rec del Portell i el rec de Cagafaves denominat també rec primer.

Trobarem documentats altres recs configurats a partir d'aquest rec principal, com el rec de Figueroles molt documentat al llarg del segle XIII, que des del rec Monar es desviava cap al nord. Aquest rec, en la construcció de les muralles del Mercadal durant la segona meitat del segle XIV, serà utilitzat de vall o fossat d'aquestes.

Un altre rec derivat del rec Monar serà el rec de Cuguçacs. La seva existència sembla també molt antiga. Partia del rec principal i anava en direcció sud creant un arc fins desembocar al riu Onyar. Aquest també serà utilitzat com a fossat de les muralles i per tant, no en tindrem cap notícia durant l'època moderna. El cabal d'aquest rec devia ser petit, ja que només se li atribueix la funció de regadiu, a diferència del rec de Figueroles, que a partir del segle XIII se li documenten molins en el seu recorregut.

Dels recs que es troben a la part final del rec Monar, destacariem el rec del Portell que s'esmenta des del segle XIII i que és el rec més meridional i el rec de Cagafaves, el més septentrional, documentat també des d'aquest mateix segle.

Pel que fa referència a les notícies que tenim sobre el rec i el seu estat, podem dir que generalment es tracta de pagaments deguts a arranjaments portats a terme en el rec, per treballs de desembossar, per danys conseqüència d'algun aiguat... Val a dir que aquests pagaments, normalment, no són massa específics, sinó que són referències generals i costa saber la zona exacta on s'han portat a terme aquests treballs.

El rec, en època moderna, entrava a la ciutat a través de la muralla, prop del portal del rec Monar. El 1705 es documenta un pagament per "*... los homens alsaren, y baxaren lo retxat de ferro es en lo dit Rech, y prop lo Portal del Rech Monar...*".¹⁸⁷²

El 1706 es produeix un pagament per "*...per quatre canas sinch palms de fusta de pi á raho dos lliuras dotse sous cana dotse cabirons y claus per lo postis se ha fet en la paret nova se ha feta en lo Rech monar y en lo trench de la horta de Pau Pages...*",¹⁸⁷³ per tant, en aquest moment es porta a terme un arranjament d'una paret.

El 1709 trobem documentada la neteja del rec per causa d'una crescuda del riu Güell¹⁸⁷⁴ i el 1710 es registren dos pagaments "*... per haver tapats los forats se havian fets en lo Rech monar y contra del Portal de aquell per umplir de aygua los fossos de la muralla del Mercadal...*".¹⁸⁷⁵ Per tant, en cas

1872 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 290-290v, 18/08/1705

1873 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 431v, octubre/1706

1874 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 523v-524, 26/10/1709

1875 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 508v-509, 02/12/1710

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 529, 13/12/1710

de perill de setge, ahora d'omplir els fossats de la muralla, s'utilitzava l'aigua canalitzada pel rec Monar.

El 1713 es porten a terme diferents pagaments per tal de "*...tornar adobar lo Rec Monar per fer venir la Aygua per podre molrrer los molins del Mercadal...*",¹⁸⁷⁶ en aquest mateix moment s'especifica que s'ha portat a terme un pagament pel material següent: "*...quatre de juntas de carreta sinquanta carregas de ports de cals y sorra, cent claus dinals, sis cabassos dos canas de fulla y deu cabirons per adobar lo Rech del monar Real per haverlo espatllat los enemichs quant llevaren la Aygua dels Molins...*",¹⁸⁷⁷ per tant, els desperfectes del rec, en aquest cas, són causats pels atacants durant la Guerra de Successió. També malmetran un un bramador del rec Monar, la recomposició del qual es portara a terme i se'n registraran dos pagaments.¹⁸⁷⁸ S'aniran documentant obres de reparació al llarg dels anys, però no són solucions exhaustives ni definitives, sinó que es tracten de pedaços, arranjaments de caire temporal. El 1743 una crescuda del Ter afecta directament a la sèquia "*...rompiendo por tres partes la expressada sequia, lleno mucha parte de esta de piedra y Arena; por cuya causa queda en seco y los dichos molinos sin la menor porcion de agua para moler...*" i per això l'ajuntament determina que "*...empiezen la dicha obra de recomposicion empezando por la de limpiar y atapiar la dicha sequia...*".¹⁸⁷⁹

El 1753 degut a "*...la sequia, ó, conducto que des de el Molino Papelero de esta Ciudad passando por la huerta, y convento de San Francisco de Assis conduze la agua a los Molinos Martinet, y Tornall, se halla dias haze tan embassada, y llena de Lodos, e, inmundicias; de modo que no pudiendo el agua tener su correspondiente curso, no solo impide que los dichos Molinos Martinet, y Tornall no pueden trabajar, sino, y tambien que inunda la misma Huerta de San Francisco, y ahun el mismo Molino Papelero impidiendo tambien á este su curso, de que se han quejado los Arrendatariosde todos estos molinos...*". L'ajuntament s'encarregarà del "*...reparo de Pared que media entre el Molino de papel, y la Huerta del dicho Convento, como á la limpieza de dicha sequia...*".¹⁸⁸⁰

A l'octubre de 1758 una nova crescuda del Ter torna a causar desperfectes al rec.¹⁸⁸¹ Trobem novament documentat, el 1763, el mal estat del rec Monar a l'interior de la ciutat i la necessitat de recomposició i neteja. L'ajuntament manarà que "*...la recomposicion, y limpieza de la azequia real de los Molinos a fin que estos pudiessen moler con la mas possible brevedad...*" però es troben que "*...se experimenta notable lentitud en la execucion de tan precissa diligencia por algunos*

1876 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 11v-12, 14/01/1713

1877 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 13v-14, 17/01/1713

1878 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 24-24v, 28/01/1713

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 310-310v, 16/08/1713

1879 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 16-17v, 02/001/1743

1880 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 185v-187, 09/07/1753

1881 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 356-357v, 31/10/1758

particulares frontarisos à la dicha azequia, que deven recomponer las orillas de ella..." aquesta lentitud és deguda a la manca de mà d'obra per tal d'enllestir els arranjaments. El comú, a partir d'aquest moment, ampliarà el nombre de treballadors per poder finalitzar les tasques de reparació.¹⁸⁸²

Les notícies sobre arranjaments puntuals, de caràcter general, sense especificar zona ni actuacions, i les neteges del rec seran una constant en la documentació del segle XVIII referent al rec Monar. A finals de segle, sí que trobarem referències més puntuals a treballs concrets, com per exemple el 1792, quan es registra la sol·licitud del convent de Sant Francesc perquè es reculli la terra del rec procedent d'una neteja anterior i que se'n reconstrueixin les parets. Per tant, en aquest moment, a la zona més propera a Sant Francesc, les parets del rec es troben en mal estat i cal repara-les.¹⁸⁸³ El mes de juliol d'aquest mateix any no es devien haver portat a terme les obres encara, ja que es documenta que *"...se havia desmoronado parte de la orilla de la Azequia que passa por la Huerta del Convento de San Francisco de Assis..."*, es farà un reconeixement de l'abast dels desperfectes i es recomana a l'Ajuntament que s'hauria de *"...quitar desde luego el embozo que havia en dicha Azequia á fin de evitar los perjuicios que podrian seguirse al Molino Papelero..."*. No es portarà a terme un obra sòlida, sinó que, al contrari, determinen que *"...para remediar por el pronto la nacesidad basta que se quite el embozo de la Azequia y se fortifique la orilla con estacas cuyo coste sera de poca consideracion..."*.¹⁸⁸⁴ Aquesta solució d'arranjament provisional es porta a terme i s'informa al convent de fraimenors que: *"...En atencion de quedar recompuesta la orilla de la Azequia, que pasa por la Huerta de San Francisco interinamente con estacas, y quitado el embozo de dicha Azequia, é instando al dicho Convento, que se recomponga dicha orilla con pared para su mayor seguridad cuyo coste sera de alguna consideracion, y por lo mismo no puede cubrirse con la partida de gastos extraordinarios..."*.¹⁸⁸⁵ Per tant, l'obra de la paret no es podrà portar a terme per manca de finançament. El 1796 trobem la concessió de permís per part de l'ajuntament a un particular per *"...haver de reparar la pared de su huerta que media con la Azequia, solicita rectificarla..."*.¹⁸⁸⁶ I finalment el 1799 es documenta una queixa d'un propietari d'un hort, per *"...los perjuicios que se le seguian de introducirsele en su huerta agua, desde la Azequia de los Molinos..."*. Aquest sol·licita que es passi a fer un reconeixement de l'estat del rec i del seu hort, i un cop portat a terme el reconeixement es determina que *"...la agua se introducía en dicha Huerta por*

1882 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 423-424, 20/10/1763

1883 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 59v, 21/05/1792

1884 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 86, 30/07/1792, també a RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005 pàg. 212

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 91-91v, 13/08/1792

1885 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 93v, 27/08/1792

1886 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 114, 12/10/1796

un grande ahujero que hay en la pared de la Azequia, y que se crehe que cerrando, se evitaran dichos perjuicios...". Es va determinar que es portés a terme l'obra ràpidament.¹⁸⁸⁷

Per tant, el rec Monar, és una infraestructura de la qual en trobem un gran nombre de notícies sobretot referents a la seva neteja o arranjaments. Val a dir, que no les hem apuntades totes ni de bon tros, sinó que ens hem limitat a extreure'n aquelles que hem trobat rellevants i diferents a les que només apunten una reparació de caire general i, en moltes ocasions, ni tan sols determinen l'indret on es porten a terme. Hem de dir també, que s'han deixat de considerar aquelles notícies que fan referència a obres, arranjaments i neteges de part de la sèquia ubicades extramurs de la ciutat.

Una altra de les infraestructures o serveis que trobem en el burg del Mercadal, és el corral municipal. A finals del segle XIII trobem documentada la seva presencia al sud del carrer de Canaders i prop de la passadora i del camí meridional d'entrada a la ciutat. Es tractava d'un gran espai públic tancat amb accés a través d'un portal.

No n'hi ha cap referència ni el segle XII ni principis del segle XIII, per tant, hem de pensar que és instal·lat en aquella zona a mitjans o finals del XIII. La seva ubicació en aquest lloc serà molt curta, ja que a finals del segle XIII es porten a terme parcel·lacions i establiments en aquest terreny.

En el segle XVIII, els manuals d'acords indiquen la seva presència dintre els murs de la ciutat "*...lo Corral dels Moltons contiue al Portal del Rec Monar...*".¹⁸⁸⁸ El 1709 se'n tornen a documentar arranjaments aquest cop "*...per fer un tros de paret, y adobar la teulada del Corral...*".¹⁸⁸⁹ El 1711 es documenten dos corrals al Mercadal, després d'haver-hi portat a terme obres "*...diferents obras necessarias se han tingudas de fer en los dos corrals de esta ciutat en lo Mercadal...*".¹⁸⁹⁰ Aquest mateix any es registra un pagament per "*... fer adobar y netejar los corrals...*"¹⁸⁹¹ i es documenta també un altre pagament per haver "*...adobadas duas portas y un sostre en lo Corral de las Carnisserias es en lo Portal del Rech monar...*".¹⁸⁹²

El 1730 trobem documentada la capitulació de les obres del corral de bous, en el qual s'hi especifica el què s'ha de portar a terme, donant-nos una visió de com era el recinte: "*...Tota aquella taulada que es dins la exida de dit corral se ha de tirar á terra, y tornar fer aquella alineo recta á las tauladas dels vehins, y la llosana de la finestra ahont los Pilars de pedra ó mahons com los sera assenyalat de pedra picada posanthi tres Bigas de dos palms en quadro cada una ab los mateixos carregaments de las vellas que vuy en dia si troban, y si posaran los simals de la distancia de tres*

1887 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 21, 25/02/1799

1888 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 513, 30/12/1704

1889 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 566-566v, 07/12/1709

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 596, 19/12/1709

1890 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 180v, 05/03/1711

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 230, 08/04/1711

1891 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 327v, 20/08/1711

1892 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 354v, 10/10/1711

palms del un del altre y las llatas novas y las teulas las ques trenquian fently carregar mitg una sobra altre [...] Sota la distancia de dita taulada de paret á paret, y de paret, á pilar alla ahont los sera asseñalat, se fara un sostre posanthi tres bigas conforme las de la taulada, y los simals de un palm y tres quarts de lo un del altre, y si son cayrats de palm y un quart de un al altre, y despues se enllistonara, y enpostisara conforme los sostres de las ditas casas novas de St. Agusti posant de Pila, á pila y de pila a las parets un tirans de palm y quart en quadro [...] des de la Barbacana de la taulada fins lo sostre nou se han de fer envans de rajola doble y guix rebatuts y enbrocalats per tot costat ab dos oberturas de finestras fent dos finestras conforme las ques troban fetas a la pahisa vella, y lo del enva se enten tota la llargaria del sostre nou y taulada nova [...] Tota la paret que dona a la part del Carrer, y sobre la Pallisa se ha de alsar fins a la taulada ques deu fer nova rebatent y enbrocalant dita paret per tres costats, y tot á la nau de la paiisa nova se ha de rebatrer, y enbrocalant fent per pujar á dita pallisa nova una escala de rajola, y guix ab dos rems ab sas baranas de rajola doble rebatudas y embrocaladas per tots costats [...] Lo aposento del Pastor se ha alsar quatre palms fenthi la taulada conforme las tauladas de las casas novas de St Agusti, y aquell tros de taulada que ix mes que la del aposiento tambe se ha de fer nova, y encara sis palms mes enlla conforme la dalt expressada del aposento [...] Las parets de dit aposento, y de la taulada que ix mes del aposento se han de alsar totas á un nivell a la mida del dit aposento ahont tambe la finestra y las dos altres finestras conforme la finestra del aposento tant de pedra picada, com de fusta a la paret furana que y deu alsar rebatentsa, y enbrocalantse per tots costats la dita paret, y per la part de defora la vella tambe se deu rebatrer, y enbrocalant fins lo nivell del tarreno, y tambe perfilar [...] Lo aposiento del Pastor lo que es al sostre se ha de posar una biga conforme las dalt expressadas que arribia de la paret al pilar de la taulada, de la pallisa nova y lo sostre se alsara de tres, á quatre palms, y los envants de dit sostre a la taulada se faran de rajola doble y guix, y tambe se acomoderan los envants que se espatllaran per la causa de alsar lo dit sostre [...] Lo sostre de dit aposento se allargara fins a la taulada nova, ó fins lo pilar que troba primer instant per la porta del corral, y encara sis palms mes endins de dit pilar que perço se fara quatre palms de pilar ab sos fonaments tenint lo nivell del sostre de la pallisa fenti lo sostre conforme los de las ditas casas novas de St Agusti y dit aposento se clourá de envants de rajola doble y guix rebatuts, y enbrocalats per tots costats, y lliscat de paleta, per la part de dins, tant los envants vells com los nous...".¹⁸⁹³ El cap de cinc mesos es portarà a terme la visura de les obres, per tant, ja estaran acabades.¹⁸⁹⁴

Relacionat amb el corral, trobem instal·lat, també, al burg del Mercadal l'escorxadador municipal.

1893 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 35v-39, 09/06/1730

1894 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 285v-286v, 26/11/1730

L'escorxador estava ubicat a la riba del riu, al costat del convent de Santa Clara, en un document que parla del mal estat d'una claveguera que deixa anar aigua i que aquesta baixa cap "*...al Escorxador del Ganado, y al Abeurador que para la cavalleria nuevamente se ha fabricado en la Plaza, y cerca de la Puente llamada de Sn Agustin del mercadal de esta ciudad da notorio daño al monasterio de monjas del dicho mercadal...*".¹⁸⁹⁵ El 1700 s'hi porten a terme obres, tot i que no s'especifiquen quines,¹⁸⁹⁶ el mateix passa amb els arranjaments portats a terme el 1704¹⁸⁹⁷ i el 1709.¹⁸⁹⁸ El 1711 es produeix un pagament per "*...diferent ferramenta ha feta per los corrals escorxador y carnicerias de esta ciutat...*".¹⁸⁹⁹ Aquest mateix any es registra una altra partida de diners per "*...cals, guix y jornals per adobar la casa que vuy en die serveix per lo escorxador dels bous...*".¹⁹⁰⁰ A principis de novembre s'hi registra un altre pagament per obres¹⁹⁰¹ i a finals d'aquest mateix mes una partida de diners destinada "*... á Esteva Brossa fuster de Gerona [...] per haver forrada la Porta del Escorxador de las Carnicerias...*"¹⁹⁰² i a finals d'any es porta a terme la neteja de les "*...clavagueras que passen des del Escorxador...*".¹⁹⁰³

Un altre servei públic instal·lat al burg és el magatzem de llenya. El 1728 trobem documentada la "*...Capitulacion de la fabrica del Almacen de la leña hacedor en la Plazuela del Monasterio de San Agustin...*",¹⁹⁰⁴ el document està força malmès degut a l'acció de l'aigua. S'acorda, però que "*... fue assi mismo restuelo acordado y prometido que siempre y en qualquier tiempo que el dicho Reverendo Padre Prior y Convento y sus Successores querran fabricar Iglesia ó Convento en el dicho terreno el dicho Muy Illustre Ayuntamiento mandara luego derribar á sus costas el dicho Almacen y dejara vacuo y libre el mencionado terreno al referido Reverendo Padre Prior y Convento y á sus successores...*".¹⁹⁰⁵

El 1732 es capitulen les obres per fer un porxo a teulada al magatzem de llenya: "*...23 En lo dit magatzem de la lleña se ha de fer un porxo ó taulada y deu ferse des de la caseta de dit magatzem fins á aquella cantonada de paret que entra dins dit magatzem y es del convent de Snt Agustí fent en dita distancia tres pilastras ab tres archs [...] Las ditas pilastras se han de fer ab sis palms de fonament y quatre de ample ab una llosa de un palm de gruix que se posará baix al principi de ditas pilastras y dita llosas ocuparan tots los dits quatre palms de ample y ditas pilastras se*

1895 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 55v-56v, 07/03/1727

1896 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 182-182v, 20/03/1700

1897 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 513, 30/12/1704

1898 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 596, 19/12/1709

1899 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 230, 08/04/1711

1900 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 329v, 20/08/1711

1901 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 367-367v, 07/11/1711

1902 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 390, 28/11/1711

1903 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 431v, 29/12/1711

1904 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 144v-147v, 10/03/1728

1905 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 150-150v, març/1728

prosseguiran de pedra y cals fins al nivell del terreno [...] Las ditas pilastras se han de fer altas fins alli ahont los será señalat ab los capitells de pedra picada en lobaix y las ditas pilastres de mahons ab morte ben prim de tres palms en quadro [...] fetas las ditas pilastras se han de fer uns archs de mahons de dos palms en quadro y estos se faran de pilastra a pilastra per lo fi de ocupar lo terreno expressat [...] y estos se faran de morte prim de sorra y cals [...] Las preditas pilastras y archs han de pujar fins á la igualtat de la casera que se troba en dit magatzem alsant aquella paret que segons se diu es del convent de Snt Agustí a la mateixa igualtat com y tambe posar tots los archs y pilastras á un nivell á effecte de poderse fer la taulada [...] Que totas las pilastras y archs tant de un costat com del altre se han de rebatrer embrocalar y llisca de Paleta perfeccionant las arestas ab guix y en cas que la caseta y part del dit convent de St Agustí no fos prou fort per los arrencaments dels archs se dauran fer pilastras arrimadas á las ditas parets conforme las demes pilastras sobre expressadas y los archs se deuran fer conforme será combenient y embelliment per la obra [...] Fetas las pilastras y archs se ha de fer en tota al distancia dalt expressada [...] taulada que carregui a sobre dels dits archs y pilastras y de la part forana de dit magatzem de lleña [...] En la dita taulada se han de posar los simals de la distancia de dos palms y mitg lo un del altre los quals dits simals han de exir del costat dels archs dos palms mes que dits archs y del costat de la Plazeta los faran carregar á la paret forana fent un mitg rafech ben enblanquinat [...] Despues de esser assentats los dits simals si han de posar las llatas ben clavadas bonas y rebadoras y despues si posaran las teulas que carreguian mitg palm bastant una sobre la altre y dita taulada tindrà lo mateix pendent que te la taulada de la caseta [...] En cas que lo mestre que será impressari destas obras trobia permes convenient posar á la taulada des de lsa pilastras á la paret forana unas bigas de un palm y mitg en quadro que son tres las que en tot cas devian posarsi las hi posará dexant la taulada ab la mateixa perfecció que dalt en la present tabba esta mencionat pagantho emperó lo dit mestre y tambe que se deguian acomodar los trossos de paret que se espatlleran tant de la paret forana com de la caseta y paret del convent de St Agustí...".¹⁹⁰⁶ El mes de març ja està acabada l'obra, ja que se'n porta a terme el reconeixement.¹⁹⁰⁷

El 1742 trobem una nova capitulació d'obres, aquest cop per arranjar el magatzem. S'apunta que s'haurà de refer el teulat, reedificar la paret del llarg del teulat, arrebossar i perfilar la façana, aixecar la paret que limita amb el riu Onyar i folrar la porta i la finestra de fusta de pi.¹⁹⁰⁸

El 1764 els frares del convent de Sant Agustí faran valer l'acord que es va establir el 1732, a partir del qual, quan es demanés el retorn del terreny del magatzem de llenya per part del prior i dels

---

1906 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 60v-66v, 28/01/1732

1907 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 131-131v, 29/03/1732

1908 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 26v-29, 15/01/1742

frases del convent de Sant Agustí, aquest seria retornat i el magatzem enderrocat.¹⁹⁰⁹ Aquest mateix any, el mes de juliol trobem documentada la capitulació de l'enderrocament del magatzem.¹⁹¹⁰

Per tant, veiem que en el burg s'instal·laran també serveis municipals, però contràriament als que trobem en altres burgs de la ciutat, veiem que es tracten de serveis que, tot i ser necessaris per la ciutat, són perjudicials o provoquen problemes en la convivència dels veïns, ja que generen residus i males olors i són molestos per la població resident al burg, per aquest motiu, i tal i com també es produeix amb els tallers o activitats comercials que provoquen aquests tipus de molèsties, s'ubicaran en aquesta zona de la ciutat. Una altra raó serà, segurament, l'existència encara durant tota l'època moderna, de grans espais per edificar i per tant, disponibles per tal d'instal·lar-hi, per exemple, un corral. La presència del riu, serà determinat per l'establiment de l'escorxador en aquesta zona, ja que, el necessiten per tal d'abocar-hi els residus generats.

Per tant, les característiques del burg, com la presència del riu, els grans espais sense edificar i la població de classe menestral o humil, seran determinants per a la instal·lació d'aquests serveis.

7.9. RESUM

El burg que heretem de l'edat mitjana i que enceta el segle XVI, és un burg resseguit per les muralles, ubicat a la riba esquerra de l'Onyar. Aquestes muralles estan dotades d'algunes portes, encara que poques, i nombroses torres semicirculars.

Es tracta d'una àrea amb molta presència de grans espais buits destinats al conreu, amb una part força edificada sobretot a la part sud del burg i al llarg de la riba del riu Onyar i del rec Monar.

Aquesta estructura que apareix fixada d'època medieval, no variarà massa pel que fa a l'essència, però sí que veurem que canviarà parcialment en diferents moments. Dintre aquest recinte emmurallat destacarà el convent de Sant Francesc i l'església de Santa Susanna del Mercadal.

La presència de grans espais d'horta i del rec Monar, li conferirà encara aquest caràcter suburbà que mantindrà al llarg de tota l'època moderna. Serà un barri menestral que acollirà a la classe social baixa, i sobretot aquells artesans que es dediquen a aquelles activitats que necessiten grans espais per poder-les portar a terme, o bé gran quantitat d'aigua, o que normalment generen residus nocius o perjudicials per a la salut pública, o totes aquestes característiques alhora. Estem parlant d'artesanat que treballa en activitats del ram del tèxtil, del cuir o del metall.

Els habitatges en els que residiran aquests artesans, com trobem en la majoria de la ciutat, seran

---

1909 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 38-39v, 23/01/1764

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 76v-78, 13/02/1764

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 207-208v, 22/06/1764

AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 221-221v, 18/07/1764

1910 AHMG, Manual d'acords de l'Ajuntament de Girona, fol. 237v-239v, 18/07/1764

cases que normalment estaran conformades per planta i pis. Normalment amb la planta baixa destinada per taller, per tal de portar a terme aquestes activitats econòmiques. Les característiques d'aquest immobles aniran variant amb el pas del temps i en funció de les necessitats dels seus residents o de les necessitats de les activitats econòmiques. Trobarem que serà un barri molt afectat tant pels setges com per les crescudes dels rius, que seran els causants de grans desastres i destruccions al burg, i els responsables de la continua reedificació d'immobles. Aquestes reconstruccions es porten a terme sobretot a partir de la finalització dels conflictes bèl·lics que fan que molts dels habitants del burg, abandonin les seves cases i aquestes acabin enderrocades o molt malmeses. Posteriorment s'haurà de portar a terme una reconstrucció, a vegades total i a vegades parcial de l'immoble. També trobarem que en temps de bonança econòmica, les cases s'amplien. Trobarem diferents formes d'ampliació, a partir de l'ocupació de l'espai públic, a partir de la construcció de parts de l'immoble que no estaven construïdes, com ara un pati o verger, a partir de l'adhesió de l'immoble veí o també a partir de l'adhesió d'una sola part de l'edifici veí, ja sigui un tros de pati o hort, o una cambra.

Pel que fa a millores de l'edifici, també es documentaran concessions de llicències per tal de construir balcons o terradets a les vivendes. Els balcons normalment es construeixen a les façanes que donen a un carrer, mentre que els terradets, com ja hem apuntat al parlar d'altres burgs, normalment es construeixen a la banda del riu. En aquestes peticions de llicència per tal d'edificar aquest dos elements, es distingeix clarament si es tracta d'un balcó o d'un terrat i si dóna a un carrer o si per altra banda, dóna al riu.

Per tant, aquesta casa de planta i pis, on la planta baixa està destinada a taller, és una de les moltes herències que deixarà l'edat mitjana al burg del Mercadal en concret i a la ciutat de Girona de forma general. En aquests tallers també s'hi produiran variacions, normalment per la construcció de pedrissos o taulells, moltes vegades ocupant l'espai públic i provocant problemes de circulació. Trobarem ordres d'enderroc de taulells degut a la construcció sense el corresponent permís o perquè no s'han seguit els paràmetres o indicacions donades a l'hora de concedir la llicència. Veiem també un seguit de peticions per tal de poder agafar l'aigua del rec per poder portar a terme determinades activitats econòmiques. Val la pena destacar, pel que fa a tallers i element d'explotació econòmica, la presència dels molins. A l'època medieval, el molí era un element molt important en el burg, en aquest moment, sembla ser que el seu número és veu reduït considerablement i trobarem només dos molins fariners, l'anomenat de dalt i el de baix, un molí anomenat tornall i, per últim, el molí paperer, que és la reconversió d'un molí draper. Els molins eren propietat municipal i cada determinat període de temps, es portava a terme una subhasta per determinar-ne la persona que en tindria cura per un interval de temps prèviament establert. Altres negocis de concessió municipal i

que també trobem en el burg són el pastim, o fabrica de pastar el pa i el forn. Sembla ser que en aquest moment només hi ha un establiment de cada.

S'ha de destacar la presència de un bon nombre d'hostals, sobretot a la zona de la plaça d'en Vila.

Pel que fa als edificis religiosos, trobem l'església de Santa Susanna del Mercadal i el convent de Sant Francesc d'Assís o framenors, conjunts construïts i evolucionats durant la mateixa època medieval, però durant l'època moderna trobarem l'establiment de les monges de Santa Clara a la riba de l'Onyar, després que se'ls enderroqués el convent ubicat extramurs, per tal de poder portar a terme el reforçament de les muralles. Un altre orde femení instal·lat al Mercadal seran les monges beates o de Cadins, que després de comprar i instal·lar-se a unes cases al costat de Santa Susanna, aniran reformant el convent, utilitzant l'església parroquial del Mercadal fins que finalment, en construiran una de pròpia. La comunitat agustina construirà el seu complex conventual a l'angle nord-oriental del burg, en un espai que no era edificat. Aquest orde però, es veurà greument perjudicat per l'estament militar, que ocuparà una part del seu convent convertint-lo en caserna. Aquest fet farà que es documentin un gran nombre de confrontacions entre els agustins, l'estament militar i l'Ajuntament.

A l'altre extrem, en el vèrtex oposat, és a dir, a l'angle sud-oriental del Mercadal s'hi construirà un nou convent, el de Sant Francesc de Paula, aquesta edificació farà que desapareguin alguns carrerons i cases de la zona.

L'establiment o construcció de l'Hospital de Santa Caterina dintre els murs de la ciutat, comportarà també la desaparició de part d'un carrer, el de Canaders. L'Hospital Nou, antecessor del de Santa Caterina, estava ubicat fora dels murs de la ciutat, i a partir de la nova política de reforçament de les muralles, es procedeix, tal i com hem vist també amb el convent de Santa Clara, al seu enderroc i posterior trasllat a l'interior del recinte emmurallat. Val a dir, que correrà una sort molt millor que no pas la de les monges clarisses. Aquest edifici va poder disposar de gran espai i d'una construcció de bell nou. En canvi, les monges de Santa Clara, van haver d'adaptar immobles que inicialment no estaven destinats a convent i van haver de fer malabars per poder tenir un recinte conventual mínimament decent.

La construcció de l'Hospital de Santa Caterina, amb la seva capella a la banda de ponent, comportarà, tal i com hem apuntat, l'enderroc de part del carrer de Canaders, configurant en aquella zona, a partir també de l'enderroc de part del carrer del Pago, un ampli espai que esdevindrà la plaça de l'Hospital, però que tenia també funcions militars. A l'altra banda d'aquesta plaça i davant per davant de l'Hospital de Santa Caterina, s'hi construirà, a partir d'una donació privada la casa de la Misericòrdia, que posteriorment passarà a fer la funció d'Hospici.

Les intervencions militars per tal de reforçar els murs del Mercadal vénen marcades per l'evolució

de l'armament i les noves tècniques bèl·liques, que faran que s'innovi també en els sistemes de defensa. Es segueix el model establert per Vauban i es reforça la muralla amb la construcció de cinc baluards, estructures poligonals adossades a les muralles, que permeten poder defensar la plaça a partir de l'ús de l'artilleria. Aquestes grans superfícies adossades al mur, no només afecten a l'exterior de la ciutat, sinó que la seva construcció porta conseqüències també a nivell urbanístic. Aquests elements defensius necessiten un gran espai per a la seva construcció, però també necessiten un gran espai al darrera, a l'interior dels murs, per tal de poder maniobrar i tenir un bon accés a ells, normalment a través d'una rampa. Per tant, aquestes construccions també afectaran a l'interior del recinte emmurallat.

Val a dir, que segurament aquest serà el burg que allotjarà el major nombre de tropa. Inicialment els soldats s'allotjaven en cases particulars, però posteriorment, ja a finals del segle XVII, es construiran o s'adaptaran edificis perquè facin la funció de casernes. És el cas de la caserna de Manresa, la de Figueroles o la part del convent de Sant Agustí, ocupat per la tropa de cavalleria, i que tantes queixes portarà. També s'utilitzen cases de particulars, pagant un lloguer, o cases pròpies de l'Ajuntament, per tal d'allotjar-hi oficials de més alta graduació. Tal com hem vist anteriorment, les classes altres de l'estament militar, escolliran els palaus de la zona del burg de l'Areny per allotjar-se.

Pel que fa referència a les infraestructures, hem vist que la xarxa de clavegueram funciona com a la resta de la ciutat, tot i que, probablement sigui una mica posterior. Els ponts i les passeres seran els elements de comunicació entre una riba i l'altra. S'ha de dir que inicialment, la majoria dels ponts són de fusta. L'únic pont de pedra que trobem documentat des d'època medieval és l'anomenat pont de Sant Francesc. En època moderna s'intentarà construir un nou pont de pedra, el de Sant Agustí, però degut a una crescuda dels rius, aquest quedarà en molt mal estat i serà substituït, de nou, per un pont de fusta. Sabem que hi havia diferents tipus de ponts, les passeres, eren construccions simples, fàcils de reparar i de baix cost econòmic. Els ponts de fusta més treballats, eren més resistents, però en cas d'aiguat sempre era necessària la seva recomposició. En canvi del pont de Sant Francesc, només es documenten notícies sobre el seu manteniment.

El sistema de recs, amb el rec Monar al capdavant, serà el motor del burg i en condicionarà el seu esdevenir. Es documenten gran nombre d'arranjaments, que són més solucions a curt plaç que no arranjaments definitius.

I per finalitzar trobem que el Mercadal acollirà l'escorxador, al costat del convent de Santa Clara, a la banda del riu, el corral d'animals mitjans i grans, a tocar del portal del Rec Monar i el magatzem de llenya, a la plaça de Sant Agustí. Uns serveis municipals, que tal i com hem vist al llarg de l'estudi referent al burg, es caracteritzen per la generació de residus molestos, nocius o perjudicials

pel burg, però que són, igual que els tallers, necessaris pel dia a dia de la ciutat i per aquest motiu, s'ubiquen a les zones perifèriques o zones allunyades del nucli de la ciutat, on habiten les classes benestants.

Per tant, el Mercadal serà un burg que acollirà habitants de classe social baixa que porten a terme una sèrie d'activitats econòmiques, que com els serveis municipals presents al burg, generen una sèrie de residus que provoquen molèsties als veïns del burg, però que la seva condició de classe humil, no els permet el trasllat a d'altres burgs de la ciutat.

El teixit urbà apareixerà configurat des de l'edat mitjana, però anirà presentant algunes variacions, com l'aparició i desaparició d'espais públics, com la plaça de l'Hospital, l'aparició de noves edificacions, com el convent de Sant Francesc de Paula,... Aquestes variacions de l'entremat urbà farà que molts dels carrers vagin variant la seva toponímia, que serà reflex d'aquesta evolució o canvis urbanístics que afecten a la xarxa urbana. Tot i així, durant tota l'edat moderna, tindrà encara el caràcter suburbà que tenia també durant l'època medieval, degut al gran nombre d'espais d'horta que encara perviuran.

8. CONCLUSIONS

Podríem dir que a la Girona d'època moderna encara s'hi trobaran molt arrelats els paràmetres que procedeixen d'època medieval, no només pel que fa referència a la construcció de la ciutat i del seu entremat urbà, sinó també a nivell demogràfic i social.

Si observem la configuració social dels burgs no presenten cap canvi respecte l'època medieval. Les classes benestants continuaran residint a la zona del centre, on han construït i millorat els seus palaus, a l'Areny de la ciutat, a tocar del centre comercial i administratiu. El centre de residència de l'estament eclesiàstic continuarà essent la Força Vella, on la major part dels habitatges seran de la seva propietat i les classes socials més humils es localitzaran a la zona del Mercadal, de la Vilanova i en el burg de Sant Pere, àrees que tindran encara, sobretot els dos primers, un aspecte marcadament suburbà.

La trama urbana no presentarà gaires modificacions respecte a la seva antecessora, tot i els conflictes bèl·lics i els aiguats, grans causants de la destrucció parcial d'alguns barris com Sant Pere i el Mercadal, que provocaran que després de cada episodi s'hagin de portar a terme tasques de reconstrucció. Aquestes reconstruccions no introduiran canvis en el vessant urbanístic, sinó que referan l'entremat existent.

L'època moderna es caracteritza per la densificació de la població en la majoria de ciutats europees, fet que es tradueix en l'aparició de la vivenda o immoble plurifamiliar, l'anomenada casa de veïns. En el cas de la ciutat de Girona, les muralles també condicionaran l'expansió de la ciutat, que creixerà dintre el perímetre emmurallat, però no seran determinants en la evolució de la vivenda. Aquest fet serà degut, probablement, a dos factors: a la zona d'horta que encara trobem a l'interior de la ciutat, i que també podem considerar com un llegat medieval. Aquests terrenys, durant els diferents períodes de creixement demogràfic de la ciutat, seran ocupats progressivament i retardaran l'aparició de la casa de veïns o plurifamiliar. Un segon factor que afavorirà aquest retardament, és el gran nombre d'immobles deshabitats de la ciutat, cases que en temps de guerres, els seus estadants deixen, per traslladar-se a zones més segures. Aquest fet també farà que, en moments de creixement demogràfic, trobem un alt nivell d'aprofitament d'aquests habitatges.

Aquest reaprofitament dels edificis ja es documenta a finals del segle XV i principis del segle XVI, quan després de la Guerra Civil (1462-1472) l'Ajuntament ofereix franquesses a tots aquells que vinguin a establir-se a la ciutat i s'hi quedin un període de temps determinat.

Amb l'aprofitament d'immobles existents, es produeix, com a conseqüència, la reconstrucció o adaptació de les cases unifamiliars segons les necessitats dels nous estadants.

Per tant, podem dir que la ciutat patirà un retard en la implantació de la casa de vivendes o de veïns, en comparació amb altres ciutats catalanes, un retard que vindrà afavorit per la ocupació d'immobles deshabitats i per la gran presència d'espai d'horta a l'interior de la ciutat, sobretot a la zona del Mercadal i de la Vilanova.

Per tant, seguint la dinàmica de l'època medieval, la tipologia d'habitatge amb més presència en la ciutat serà la casa artesanal. Es tracta, generalment, d'un edifici entre mitgeres, construït en terrenys de poca amplada però molta profunditat. Són edificis funcionals i senzills, configurats, normalment, per una planta baixa, un primer pis i una planta segona o golfes. Els espais són multifuncionals i adaptables a les necessitats de la família i de les activitats econòmiques que s'hi porten a terme. Es caracteritzen, generalment per la simplicitat constructiva.

Els grans casals i palaus, també s'estructuren a partir de parets mitgeres, ja que normalment, són una ampliació o unió de diferents habitatges independents que a partir d'aquesta annexió i l'adaptació de diversos edificis per tal de crear-ne un de nou, d'aquesta manera obtindran habitatges més espaiosos. Durant l'època moderna, aquest entremat urbà, fixat en època medieval, patirà també algunes intervencions urbanístiques importants. Aquestes seran concebudes i executades majoritàriament per l'estament religiós i per l'estament militar, que es convertiran en els ideòlegs de projectes d'envergadura que donaran a la ciutat, encara que de forma parcial, alguna pinzellada amb ànima moderna, creant, noves perspectives urbanes. Joan-Ramon Triadó apunta que la perspectiva urbana per excel·lència de la ciutat de Girona, serà la que està configurada per la gran escalinata de la catedral, la façana i tot el seu entorn immediat, que crea un espai escenogràfic molt propi del barroc. També en destaca l'espai escenogràfic creat per una altra perspectiva, la de l'escalinata que puja a Sant Martí Sacosta, ressaltant la façana-retaule barroca i bifurcant-se sota el pont del palau Agullana. Si observem la ciutat, en trobarem algunes més, com la que configura la façana de Sant Feliu, mirant des de la plaça, amb la gran escalinata, que tal i com succeeix en la plaça de la catedral, guia la mirada cap a aquest edifici que la corona.

Un altre intent per destacar i donar una nova visió i perspectiva a l'edifici de la Catedral és la intervenció urbanística portada a terme a principis del segle XVI, amb la construcció de les anomenades escales de la Pera i la plaça dels Apòstols, juntament amb l'escultura i font de la Mare de Déu. Les dimensions de l'escala no tindrien res a veure amb les esmentades anteriorment ni l'espai que l'envolta, però sí que ens porta a pensar que, probablement hi ha una intenció de crear, a més d'un nou accés a la zona de la catedral, un nou punt de vista o perspectiva.

Les escales o escalinates seran en tots els casos, elements a destacar de forma individual, no com a accessori del conjunt, aquestes seran la base de la creació d'aquestes noves perspectives urbanes. L'orografia del terreny que ocupa la ciutat serà la causa principal de la construcció d'un seguit

d'escalles que serviran per salvar els desnivells entre les diferents terrasses de la ciutat. Aquestes, tant si són escales de gran envergadura com les que hem vist anteriorment, com si no, ajuden a ressaltar diferents punt o zones de la ciutat i crear, encara que sigui de forma no premeditada, aquestes perspectives urbanes més secundàries.

L'altra gran intervenció urbanística a destacar, seria de caire militar, i es tracta de l'ordenació i definició urbanística de la plaça de l'Hospital després d'haver enderrocat gran part de dos carrers configurats a partir dels segles XIII-XIV. Com hem vist, aquesta intervenció urbana es porta a terme com a conseqüència de la fortificació i modernització dels panys medievals de la muralla. Amb la construcció dels baluards, s'hauran de crear grans espais a l'interior de la ciutat per facilitar la maniobra de l'armament. La necessitat també, d'una gran rampa d'accés condicionarà la forma i aspecte de la plaça que en el seu entorn acollirà a dos edificis concebuts enterament seguint el nou llenguatge neoclàssic que trencarà amb l'homogeneïtat de l'estructura urbana preexistent. No es tracta, aquest cop, de la introducció d'elements arquitectònics que parcialment donaran un aspecte modern a l'edifici, com la façana barroca dels temples de Sant Feliu, la catedral o Sant Martí Sacosta, sinó que la totalitat de l'edifici està concebut i pensat com un sobri element arquitectònic neoclàssic. És el cas de l'Hospital de Santa Caterina, construït dintre dels murs de la ciutat a la segona meitat del segle XVII i establint una relació arquitectònica amb ell, al davant, s'hi construirà durant la segona meitat del segle XVIII, l'anomenada Casa de la Misericòrdia, que a finals de segle XVIII es veurà ampliada i reconvertida en l'Hospici.

Tot i que sembla que aquest llegat medieval pot provocar un retard en la implantació d'una arquitectura i un urbanisme plenament modern, es porten a terme algunes intervencions rellevants, urbanísticament parlant. També s'incorporaran elements arquitectònics característics de l'època moderna, ho hem vist amb la construcció de la façana de la catedral, Sant Martí i Sant Feliu, o en les escales, però també a nivell popular, s'introduiran variacions a les façanes dels habitatges propiciades per aquest nou gust modern, com la construcció de balcons, es convertiran en una variant a la finestra medieval.

Un altre símptoma de que la mentalitat moderna és present a la ciutat, tant pel que fa referència a les obres portades a terme o manades a fer per l'Ajuntament com també les portades a terme per les classes més populars, és la concepció de les obres, ja siguin públiques o privades, per a l'embelliment i millora de l'aspecte de la ciutat i del carrer en particular. Val a dir, que els habitants de la ciutat en aquesta època moderna veuran com van apareixent un seguit d'ordenances d'obreria, intents per part de l'Ajuntament de regular i normalitzar les alineacions dels carrers, les volades dels edificis, la ocupació de l'espai públic... Aquestes ordenances es traduiran en l'aparició d'un seguit de demandes per part dels veïns, de llicències d'obres. Aquestes peticions són més nombroses a la zona

del burg de l'Areny i Sant Feliu, mentre que al burg del Mercadal i de Sant Pere i Santa Eulàlia, el nombre de peticions és lleugerament menor i lleugerament tardà, respecte a la resta de la ciutat.

L'afany de control de l'Ajuntament, també el veurem reflectit en la neteja i la salut pública, on mostrarà la necessitat de millorar la salubritat urbana, amb el control, sobretot, de la neteja i el bon funcionament de la xarxa de clavegueram.

La millora de les comunicacions entre una riba i l'altra de l'Onyar encara serà deficitària, ja que, només un dels ponts és de pedra i per tant, de llarga durada. La resta, inclòs el pont de fusta de Santa Clara, són elements urbanístics febles a l'hora de suportar les crescudes constants dels rius, que comportaran una sèrie de reparacions i un manteniment constant. Aquest fet ens mostra una ciutat on la millora i manteniment dels elements de defensa i fortificacions té més importància que la de garantir uns serveis i una obra pública de qualitat.

L'ocupació militar de la ciutat, per tant, tindrà com a conseqüència una sèrie de canvis tant arquitectònics com urbanístics, i condicionaran les obres públiques o d'infraestructures, dirigint les grans intervencions cap a actuacions en els elements militars. Ja s'ha parlat del que va suposar urbanísticament la construcció dels baluards, però també les casernes i els cossos de guàrdia condicionaran els edificis, molts d'ells ocupats i adaptats per tal d'allotjar la tropa o com a magatzem, serà el cas de l'Estudi General, el pallol de la ciutat o el convent de Sant Agustí, entre d'altres. Aquest fet afectarà a l'esdevenir de molts dels edificis, ja que no podran acollir la funció per la qual van estar construïts sinó que es veuran ocupats i adaptats per portar a terme noves funcions.

No es portaran a terme grans obres públiques, sinó que, l'Ajuntament es limita a solventar els problemes causats que són més urgents. Aquestes intervencions paliatives, les trobarem sobretot en l'arranjament i manteniment de les passeres de fusta, en les obres de manteniment del rec Monar...

En definitiva, es tracta d'una ciutat que tot i tenir molts elements urbanístics i arquitectònics d'arrel medieval, introdueix alguns canvis tant en l'urbanisme, com en l'arquitectura, com en la concepció de la ciutat o l'ocupació de l'espai públic, com en la millora de la salubritat urbana, que fan pensar en una nova concepció, més moderna de la ciutat, que de mica en mica deixa enrere el llegat medieval.

9. TAULA DELS CARRERS

9.1. BURGS DE SANT PERE DE GALLIGANTS I SANTA EULÀLIA / **601**

9.2. BURG DE SANT FELIU / **601**

9.3. LA FORÇA VELLA / **602**

9.4. BURGS DE L'ARENY I LA VILANOVA / **603**

9.5. BURG DEL MERCADAL / **604**

9.1. BURGS DE SANT PERE DE GALLIGANTS I SANTA EULÀLIA

nº	Nom principal	Altres denominacions d'època moderna	Actualitat	Pàg.
3.5.1	Carrer del Portal de la Verge Maria	Carrer de Nostra dona	Part de la plaça de Sant Pere	31
3.5.2	Carrer de l'Àngel	Carrer de l'Angelot	Part del carrer de l'Àngel	32
3.5.3	Carrer d'en Cavarroques		Part del carrer de l'Àngel	32
3.5.4	Carrer de la Rosa		Carrer de la Rosa	32
3.5.5	Plataforma sobre el Galligants		Carrer de Bellaire	33
3.5.6	Plaça de Sant Pere		Plaça de Sant Pere. Parcialment desapareguda	33
3.5.7	Muntada de Santa Llúcia		Carrer de Santa Llúcia	35

9.2. BURG DE SANT FELIU

nº	Nom principal	Altres denominacions d'època moderna	Actualitat	Pàg.
4.5.1	Carrer del Llop		Carrer del rei Martí	95
4.5.2	Carrer del Pou Rodó		Part del carrer del Pou Rodó	98
4.5.3	Carrer de les Mosques		Part del carrer del Pou Rodó	99
4.5.4	Carrer del Portal de la Barca	Carrer que va de la plaça de Sant Feliu al Galligants Carrer de la Barca	Carrer de la Barca	99
4.5.5	Carrer dels Perolers	Carrer dels Calderers	Carrer dels Calderers	105
4.5.6	Carrer Ballesteries	Carrer de Ballesteries Carrer de les Ballesteries	Carrer de les Ballesteries	108
4.5.7	Pujada de Sant Feliu	Davallada de Sant Feliu	Pujada de Sant Feliu	117
4.5.8	Carrer de Bellaire	Carrer del pont del Galligants Carrer de Bellayre	Carrer del Bellaire	120
4.5.9	Carrer de Sacsimort		Carrer de Sacsimort	121
4.5.10	Carrer dels Banys	Carrer del costat i detras de las Caputxinas + carrer de l'Escorxador	Carrer de Ferran el Catòlic	122
4.5.11	Carrer de Sant Narcís		Carrer del Portal de la Barca	122
4.5.12	Placeta de Capmany		Part del carrer de Francesc Samsó	124
4.5.13	Placeta Balaguer	Placeta de Trasfiguera	Carrer de Trasfigueres	124
4.5.14	Placeta dels Perolers	Placeta dels Calderers	Carrer dels Calderers	124
4.5.15	Placeta de la davallada de Sant Feliu	Placeta de Sant Feliu	Intersecció entre la pujada de Sant Feliu i el carrer de les Ballesteries	127
4.5.16	Plaça de Sant Feliu		Plaça de Sant Feliu	129

9.3. LA FORÇA VELLA

nº	Nom principal	Altres denominacions d'època moderna	Actualitat	Pàg.
5.5.1	Carrer de la Força	Carrer de la Força Vella Carrer de Sant Llorenç	Carrer de la Força	211
5.5.2	Carrer de Bellmirall	Carrer dels Alemanys Pujada dels Alemanys Carrer de Bonaire	Carrer dels Alemanys + carrer de Pere de Rocabertí	213
5.5.3	Carrer de la Sinagoga	Carrer de la placeta de Bellmirall a la presó (només una part)	Carrer de Miquel Oliva i Prat	215
5.5.4	Carrer de la placeta de Bellmirall a la presó	Muntada de la presó Carrer de les dones Costa des de les presons a la Seu	Carrer de Miquel Oliva i Prat	215
5.5.5	Muntada de la Seu	Pujada de la Font de la Seu Carreró que va a la Força Devallada qui baixa des de la Font a la Força	Pujada de la Catedral Escales de la Pera	216
5.5.6	Carrer de l'Ardiaca	Carreró que baixa del Ardiaconat Major a la Força Carreró que va a la Força devers la casa Cartellà Carreró que baixa de la Carnisseria	Carrer de Manuel Cúndaro	218
5.5.7	Carreró de Sant Llorenç	Carrer de Sant Llorenç	Carrer de Sant Llorenç	220
5.5.8	Carrer dels Jueus	Carrer de la Font + Carrer de l'Escola de Crist	Carrer de la Claveria	221
5.5.9	Plaça de la Catedral	Placeta de la Seu Placeta de les escales Plaça de les escales de la Seu	Plaça de la Catedral	221
5.5.10	Plaça dels Lledoners	Plaça de la Font	Plaça dels Lledoners	225
5.5.11	Plaça dels Apòstols		Plaça dels Apòstols	227
5.5.12	Plaça de Sant Llorenç		Sense nom. Part inferior de la pujada de la Seu.	230
5.5.13	Placeta de Bell Mirall		Part del carrer de Miquel Oliva i Prats.	230

9.4. BURGS DE L'ARENY I LA VILANOVA

nº	Nom principal	Altres denominacions d'època moderna	Actualitat	Pàg.
6.5.1	Carrer de l'Argenteria	Plaça dels Raïms	Carrer de l'Argenteria	339
6.5.2	Carrer de la Cort Reial	Carrer de la Cúria Reial	Carrer de la Cort Reial	340
6.5.3	Voltes de la Cort Reial	Carrer de l'Argenteria Vella Voltes de carrer de la Cort Reial	Voltes d'en Rosés	341
6.5.4	Carrer de les Peixateries	Plaça de las antigas Pescaderias Carrer de les Peixateries Velles Carrer de la Peixateria	Carrer de les Peixateries Velles	342
6.5.5	Carrer dels Mercaders		Carrer dels Mercaders	343
6.5.6	Carrer de les Ferreries Velles	Carrer de la Ferreria Vella	Carrer de les Ferreries Velles	344
6.5.7	Carrer de la Sabateria Vella	Carrer de la Presó	Carrer de Bonaventura Carreras i Peralta	346
6.5.8	Carrer de Ciutadans	Carrer Ciutadans	Carrer dels Ciutadans	347
6.5.9	Carrer Abeuradors	Carrer d'Abeuradors	Carrer dels Abeuradors	349
6.5.10	Voltes dels Esparters	Carrer de les Tavernaries Carrer dels Esparters	Part de la Rambla de la Llibertat	352
6.5.11	Carrer que va de la plaça del Vi al pont de Sant Francesc	Carrer del pont de pedra a la plaça del Vi	Pujada del Pont de Pedra	354
6.5.12	Carrer del pes de la Palla	Carrer de la Palla	Incorporat a la Plaça de Catalunya	354
6.5.13	Carrer del Carme	Carrer del portal de l'Àngel al portal del Carme Carrer del Portal de l'Àngel	Carrer del Carme	355
6.5.14	Carrer de l'Albereda	Carrer de l'Albereda	Carrer de l'Albereda	356
6.5.15	Carrer d'en Vern	Carrer del portal de l'Àngel a la Mercè Camí que puja al convent de la Mercè	Carrer del Vern	358
6.5.16	Carrer d'en Banyoles		Carrer dels Banyoles	359
6.5.17	Carrer de n'Auriga	Carrer den Origa Carrer de l'Auriga	Travessa de l'Àuriga	359
6.5.18	Carrer Nou		Carrer Nou del Teatre	360
6.5.19	Carrer del Pallol		Carrer de Talarn	361
6.5.20	Carrer de Sant Joseph	Carrer d'en Rossinyol	Carrer de Sant Josep	362
6.5.21	Carrer que va del convent de Sant Domènec al de Nostra Senyora de la Mercè	Carrer de la Polleria de Sant Martí + carrer que va a la Mercè Carrer que va des de les Beates al convent de la Mercè Camí que va des del Monastir de la Mercè a Santo Domingo	Carrer del Portal Nou	363
6.5.22	Pujada de Sant Domènec	Carrer de predicadors a la plaça de l'Oli Devallada de Santo Domingo Devallada de Sant Domènec	Pujada de Sant Domènec	364

nº	Nom principal	Altres denominacions d'època moderna	Actualitat	Pàg.
6.5.23	Rambla de Sant Domènec	Rambla de la Universitat	Plaça de Sant Domènec	366
6.5.24	Pujada de Sant Martí	Carrer del Carme Pujada del Monastir del Carme Carrer de la muntada de Sant Martí	Pujada de Sant Martí	366
6.5.25	Muntada del Partit	Carrer de l'Olivera	Carrer de la Llebre	368
6.5.26	Carreró al costat del carrer del Carme	Carreró a la plaça de l'Oli	Carrer del Sac	368
6.5.28	Plaça de la carnisseria de l'Ovella	Carrer de Fontclara Carrer de l'Ovella	Desaparegut	370
6.5.29	Plaça de les Cols		Rambla de la Llibertat	371
6.5.30	Plaça de l'Oli		Plaça de l'Oli	373
6.5.31	Plaça del Vi		Plaça del Vi	375
6.5.32	Plaça d'en Bell-Lloc	Plaça Mossèn Alemany Plaça dels paraires	Plaça dels Bell-Lloc	376
6.5.33	Plaça del carrer Nou		Encreuament entre el carrer de l'Àuriga i el carrer nou del Teatre.	377

9.5. BURG DEL MERCADAL

nº	Nom principal	Altres denominacions d'època moderna	Actualitat	Pàg.
5.1	Carrer del Pago	Carrer nou del Pago	Desaparegut. Part de la plaça de Pompeu Fabra	487
5.2	Carrer de Canaders		Desaparegut. Part de la plaça de Pompeu Fabra	488
5.3	Carrer d'en Ginesta		Carrer d'en Ginesta	489
5.4	Carrer de Fontanilles		Carrer de Fontanilles. Traçat modificat a finals del segle XVIII per la construcció de la Casa de Misericòrdia	489
5.5	Carrer del Molí	Carrer del Rec Monar	Carrer de la Sèquia	491
5.6	Carrer de les hortes del Mercadal	Carrer del cementiri del Mercadal	Carrer de les Hortes	491
5.7	Carrer de l'Abeurador	Carrer de l'Abeurador Vell	Desaparegut	492
5.8	Carrer de Bonaire	Carrer de Bonayre o Bon Ayre	Carrer d'Ansel Clavé i Camps	492
5.9	Carrer de Figuerola	Carrer del portal de Figuerola	Desaparegut. Incorporat a la plaça de la Independència.	493
5.10	Carrer d'en Massadas	Carrer d'en Massana	Desaparegut	494
5.11	Carreró dels molins d'en Vendrell	Carrer de la Prempsa (una part)	Carrer de la Prempsa	494
5.12	Carrer de Santa Clara	Carrer d'en Corominas	Carrer de Santa Clara	495

nº	Nom principal	Altres denominacions d'època moderna	Actualitat	Pàg.
5.13	Pujada del pont de Sant Francesc		Carrer de Santa Clara	496
5.14	Carrer d'en Plantafaves		Desaparegut	496
5.15	Carrer de Cuguçacs		Desaparegut	497
5.16	Plaça d'en Vila	Carrer de la Font Major Plaça de la porta d'en Vila	Desaparegut. Part de la plaça de Catalunya	497
5.17	Plaça de Sant Francesc	Pla de Framenors	Avinguda de Sant Francesc	498
5.18	Plaça de l'Hospital		Plaça de l'Hospital	500
5.19	Plaça del Mercadal	Part de la Plaça del Monestir	Intersecció carrer de l'Obra amb carrer de Santa Clara	500
5.20	Plaça de la font del Mercadal	Plaça de les monges	Desapareguda	501
5.21	Plaça de Sant Agustí		Desapareguda	501

10. ANNEXES

10.1. BURG DE SANT PERE DE GALLIGANTS I SANTA EULÀLIA / **611**

10.2. BURG DE SANT FELIU / **612**

10.3. LA FORÇA VELLA / **613**

10.4. BURG DE L'ARENY I LA VILANOVA / **614**

10.5. BURG DEL MERCADAL / **615**

10.1. BURGOS DE SANT PERE DE GALLIGANTS I SANTA EULÀLIA

Reconstrucció urbana creada a partir de la informació aportada per l'Estima de 1535. Extret de la col·lecció *Història Urbana de Girona*. Creat per Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera. (imatge parcial)

Reconstrucció urbana creada a partir de la informació aportada pel Reial Cadastre de 1716. CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona després de la Guerra de Successió*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2015. vol.11. pàg. 18-19. (imatge parcial)

10.2. BURG DE SANT FELIU

Reconstrucció urbana creada a partir de la informació aportada per l'Estima de 1535. Extret de la col·lecció *Història Urbana de Girona*. Creat per Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera. (imatge parcial)

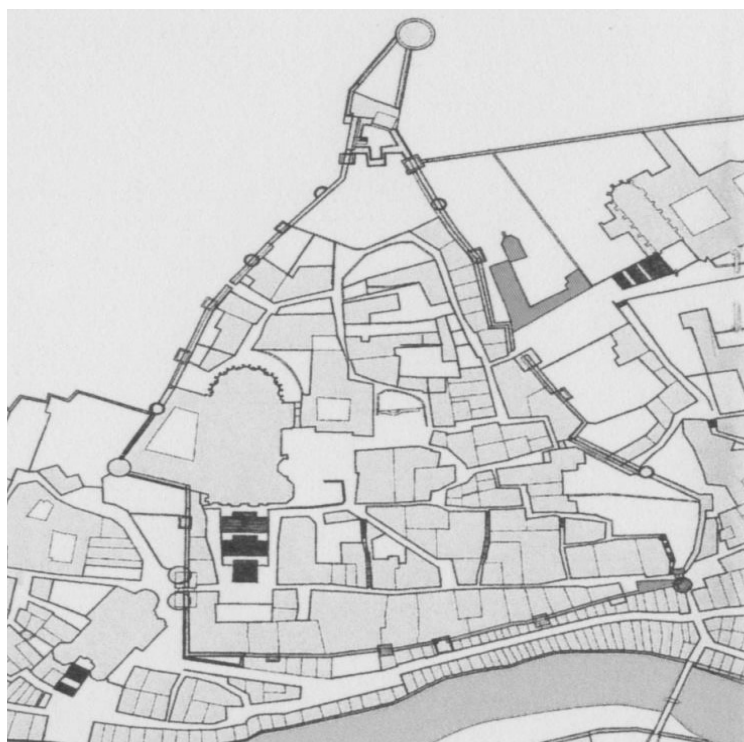

Reconstrucció urbana creada a partir de la informació aportada pel Reial Cadastre de 1716. CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona després de la Guerra de Successió*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2015. vol.11. pàg. 18-19. (imatge parcial)

10.3. LA FORÇA VELLA

Reconstrucció urbana creada a partir de la informació aportada per l'Estima de 1535. Extret de la col·lecció *Història Urbana de Girona*. Creat per Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera. (imatge parcial)

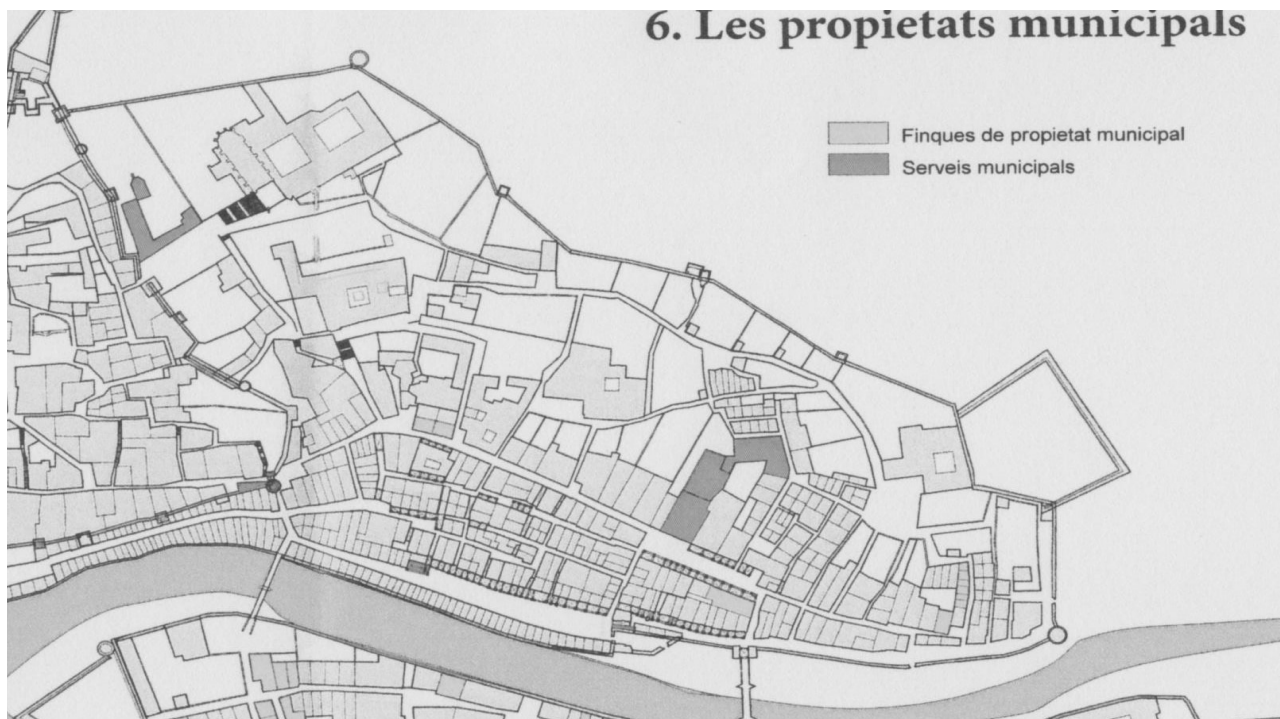

Reconstrucció urbana creada a partir de la informació aportada pel Reial Cadastre de 1716. CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona després de la Guerra de Successió*. *Història Urbana de Girona*. Ajuntament de Girona. Girona, 2015. vol.11. pàg. 18-19. (imatge parcial)

10.4. BURGOS DE L'ARENY I LA VILANOVA

Reconstrucció urbana creada a partir de la informació aportada per l'Estima de 1535. Extret de la col·lecció *Història Urbana de Girona*. Creat per Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera. (imatge parcial)

Reconstrucció urbana creada a partir de la informació aportada pel Reial Cadastre de 1716. CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona després de la Guerra de Successió*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2015. vol.11. pàg. 18-19. (imatge parcial)

10.5. BURG DEL MERCADAL

Reconstrucció urbana creada a partir de la informació aportada per l'Estima de 1535. Extret de la col·lecció *Història Urbana de Girona*. Creat per Josep Canal, Eduard Canal, Josep Mª Nolla i Jordi Sagrera. (imatge parcial)

Reconstrucció urbana creada a partir de la informació aportada pel Reial Cadastre de 1716. CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona després de la Guerra de Successió*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2015. vol.11. pàg. 18-19. (imatge parcial)

11. BIBLIOGRAFIA

Llibres i articles

- ALBERCH, R.; FREIXES, P; MASSANAS, E.; MIRÓ, J.: *Girona: rius, ponts i aiguats*. Ajuntament de Girona. Girona, 1982.
- ALBERCH, R.; CASTELLS, N.: *La població de Girona (segles XIV-XX)*. Col·lecció de monografies de l'Institut d'Estudis Gironins nº11. Generalitat de Catalunya, Servei d'arxius, Partonat Francesc Eiximenis, Institut d'Estudis Gironins. Girona, 1985.
- ALBERCH i FUGUERAS, R.: *La Fontana d'Or*. Caixa de Girona. Girona, 1992.
- ALBERCH, R.; QUER, J.: *La Girona del set-cents. Els límits d'una transformació (1700-1792)*. Quaderns d'història de Girona. Diputació de Girona, Ajuntament de Girona. Girona, 2001.
- ALONSO, M.: «Una bella muestra del arte románico: El templo de San Nicolás». *Los Sitios de Gerona*, 14/03/1972 pàg.3.
- ALONSO, M.: «Origen popular de los nombres de algunas calles gerundenses». *Los Sitios de Gerona*, 07/07/1972 pàg.3.
- ALONSO, M.: «Conventos que fueron, y que hoy no son». *Los Sitios de Gerona*, 23/08/1972 pàg.3.
- AMICH, N. M^a.; SAGRERA, J.: *Algunes dades sobre la higiene i la salubritat a la ciutat de Girona en els segles XIII i XIV*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.39. Girona, 1998 pàg.87-110.
- ANÒNIM: «Será derribado el piso superior del claustro de San Pedro de Galligans». *Los Sitios de Gerona*, 05/09/1969 pàg.3.
- ANÒNIM: «Importantes mejoras en la plaza de San Pedro». *Los Sitios de Gerona*, 04/12/1973 pàg.5.
- ANÒNIM: «El rosetón de Sant Pere de Galligans vuelve a estar en su sitio des de ayer». *Los Sitios de Gerona*, 31/10/1981 pàg.5.
- ARAGÓ, N. J.: *Viatgers i literats entorn de la catedral de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg.113-128.
- BARRAQUER, C.: *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Impr. F.J. Altés y Alabart. Barcelona. 1906. vol.I i II.
- BATLLE i PRATS, Ll.: *La creación de la Casa de Convalecencia en el Hospital de Santa Catalina*. Revista de Girona, nº3. Girona, 1957 pàg.55-61.
- BATLLE i PRATS, Ll.: *La antigua capilla de San Miguel de la casa de la ciudad*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.20. Girona, 1970 pàg.317-355.
- BATLLE i PARTS, Ll.: *La casa del Concell de Gerona en 1498*. Annals de l'Institut d'Estudis

- Gironins, vol.20. Girona, 1970 pàg.373-381.
- BATLLE i PRATS, Ll.: *Demolición del Hospital de Santa Catalina en 1654*. Revista de Girona, n°74. Girona, 1976 pàg.8-10.
- BATLLE i PRATS, Ll.: *L'Hospital Nou de Santa Caterina (1568-1654)*. Revista de Girona, n°99. Girona, 1982 pàg 145-148.
- BAYONA PRATS, Ll.: *La rehabilitació en els monuments: el cas dels Banys Àrabs*. Revista de Girona, n°139. Girona, març-abril 1990 pàg.73-77.
- BLANCH È ILLA, N.: *Gerona Histórico-Monumental*. Imprenta y Librería de Paciano Torres. Girona. 1853.
- BOADAS RASET, J.: *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Institut d'Estudis Gironins. Ajuntament de Girona. Girona, 1986.
- BOADAS RASET, J.; GIRONELLA I DELGÀ, A.: *Girona. Convents i Monestirs, segles X-XIX*. Ajuntament de Girona. Girona, 2005.
- BOADAS RASET, J.; CASELLAS SERRA, Ll. E.: *Catàleg de pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862)*. Ajuntament de Girona, Fundació Noguera, Caixa de Girona. Barcelona, 2005. 3 vols.
- BONANCIA, G.: «La catedral, trono de Gerona». Suplemento Extraordinario de Los Sitios. *Los Sitios de Gerona*, 28/10/1961.
- BORRÀS i FELIU, A.: *Orígens del Col·legi de Sant Martí, de la companyia de Jesús, a Girona (1551-1583) segons la documentació de l'Arxiu General de l'orde de Roma*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.29. Girona, 1987 pàg.179-193.
- BORRELL i SABATER, M.: *Hospicis i Hospitals de pobres*. Quaderns de la Revista de Girona. Diputació de Girona, Caixa de Girona. Girona, 2007.
- BOTET SISÓ, J.: *Girona*. Dintre de *Geografia general de Catalunya*. Establiment Editorial de Albert Martín. Barcelona, 1913-1918.
- BUSQUETS, J.; SIMON, A.: *Girona al segle XVII*. Quaderns d'història de Girona. Diputació de Girona, Ajuntament de Girona. Girona, 1993.
- BUSQUETS DALMAU, J.: *Població i societat a la Girona del segle XVII. El testimoni de Jeroni de Real*. Estudi General, n°2. Girona, 1982 pàg.85-106.
- BUSQUETS DALMAU, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Ajuntament de Girona. Barcelona, 1994. 2 vols.
- CALZADA, J.: *Art i arquitectura en l'història hospitalari de Girona*. Revista de Girona, n°89.

Girona, 4rt trimestre 1979 pàg.249-259.

CALZADA, J.: *Sant Pere de Galligans. La Història i el Monument*. Diputació de Girona, Girona, 1983.

CANAL, J.; CANAL, E.; NOLLA, J. M^a; SAGRERA, J.: *Història urbana: la primera expansió meridional (segles XI i XII)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.34. Girona, 1994 pàg.13-29.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Els jueus i la ciutat de Girona*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1995. vol 1.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona l'any 1535*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1995. vol.2.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Història urbana de Girona: El monar reial del Mercadal de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.35. Girona, 1995 pàg.55-68.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *L'origen de la Fontana d'Or (Girona). La primera generació de burgesos*. Quadern de treball, n^o8. Girona, 1995 pàg.68-74.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La ciutat de Girona en la 1ª meitat del s.XIV: la plenitud medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 1998. vol.3.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *El sector nord de la ciutat de Girona: de l'inici al segle XIV*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2000. vol.4.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057). El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2003-2004. vol.5.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057). El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2003-2004. vol.6.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La catedral i Girona: l'entrada del complex episcopal dins murs entre els segles X-XI*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg.141-159.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La forma urbana del Call de Girona*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2006. vol.7.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.; PALAHÍ, LI.; SUREDA, M.; GARCÍA, G.; LLOVERAS, M^a. J.: *Del fòrum a la plaça de la Catedral. Evolució urbanística del sector septentrional de la ciutat de Girona*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2008. vol.8.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *La construcció de la muralla del medieval del Mercadal en el darrer terç del segle XIV*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.49. Girona,

2008 pàg.59-86.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona en el segle XIII (1190-1285)*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2010. vol.9

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Història urbana del Mercadal de Girona. Dels orígens a la fi de l'edat mitjana*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2013. vol.10.

CANAL, J; CANAL, E; NOLLA, J.M^a i SAGRERA, J.: *Girona després de la Guerra de Successió*. Història Urbana de Girona. Ajuntament de Girona. Girona, 2015. vol.11.

CARRERAS, J.: *El monestir de Santa Clara de Girona*. Revista de Girona, n°161. Girona, Novembre-desembre 1993 pàg. 36-39.

CASTELLS, N.; PUIGDEVALL, N.; REIXACH, F.: *L'Hospital de Santa Catalina*. Diputació de Girona. Girona, 1989.

CASTELLS, N.: *La municipalització dels molins de la ciutat de Girona (1581-1620)*. Revista de Girona, n°100. Girona, 1982 pàg.233-240.

CHAMORRO, M. À.: *El campanario de San Félix, una obra del siglo XVI*, dins Actas del Segundo Congreso Nacional de Historia de la Construcción. A Coruña, 22-24/10/1998 pàg.99-105.

CHAMORRO, M. À.: *La fortificación de la Iglesia de San Félix de Gerona en el siglo XIV* dins Actas del Tercer Congreso Nacional de la Construcción. Sevilla, 26/28 octubre 2000 pàg.213-220.

CHAMORRO, M. À.: *La construcció de l'església de Sant Feliu de Girona al segle XIV. Els llibres d'obra*. Universitat de Girona. Girona, 2004.

CHAMORRO, M. À.: *La construcció de l'església de Sant Feliu de Girona*. Revista de Girona, n°240. Girona, Gener-Febrer 2007 pàg.73-78.

CLARA, J.: *La ciutat de Girona a mitjans segle XVII (a través de la talla del 1651)*. Estudi General, n°2. Girona, 1982 pàg. 59-84.

CLARA, J.: «Qui va construir la façana de Sant Feliu?» dins Suplement Dominical, *Punt Diari*, 04/04/1982 pàg.8.

CLARA, J.: *La construcció del campanar de Sant Feliu durant el segle XVI*. Revista de Girona, n°104. Girona, 1983 pàg.189-197.

CLARA, J.: *Tres documents sobre el palau episcopal de Girona*. Revista de Girona, n°106. Girona, 1984 pàg.25-28.

CLARA, J.: *La clau del regne: Girona, setges i mites*. Rafael Dalmau, Editor. Barcelona, 2008.

CLARA, J.; MARQUÈS, J. M^a.: *Sant Feliu de Girona*. Parròquia de Sant Feliu de Girona. Girona, 1992.

CLARA, J.: *Nota sobre l'escultor Josep Barnoia Rius (1719-1766) i el retaule major de l'església*

del Carme de Girona. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.53. Actes del IV congrés d'història de Girona. La Girona del Barroc. El barroc català. Girona, 2012 pàg.317-334.

COLL, J.M^a.: *Historia sucinta del convento de Santo Domingo*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.12. Girona, 1958 pàg.5-32.

COLL, J.M^a.: *Notas históricas sobre el convento de Santa Catalina de Sena (Beatas dominicas de Gerona)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.14. Girona, 1960 pàg.171-182.

COLLELL, A.: *Aportación documental para la historia del convento de Santo Domingo de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.14. Girona, 1960 pàg.185-200.

COLLELL, A.: *Una data assenyalada en la història del convent dominicà de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.22. Girona, 1974 pàg.455-464.

COSTA, Ll. (director): *Història de Girona*. CCG Edicions. Girona, 2006.

COSTA I PARETAS, M^a.M.: *Els antics ponts de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.22. Girona, 1974-1975 pàg. 131-148.

DE BOLÓS, C.: «El Barrio de San Pedro (I)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 24/01/1943 pàg.2.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de San Pedro (II)». Nuestros reportajes locales. *Los Sitios de Gerona*, 24/01/1943 pàg. 2 i 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de San Félix». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 07/02/1943 pàg 4-5.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de la catedral (I)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 14/02/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de la catedral (II)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 21/02/1943 pàg 4 i 7.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de la catedral (III)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 28/02/1943 pàg 4 i 7.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de la Forsa». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 07/03/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de Santo Domingo». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 14/03/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de la Merced». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 21/03/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de San Martín». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 28/03/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio artesano y mercader». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de*

Gerona, 04/04/1943 pàg 4 i 7.

DE BOLÓS, C.: «El barrio procer». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 11/04/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio del Carmen». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 16/04/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El rio y los puentes (I)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 02/05/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El rio y los puentes (II)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 09/05/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El rio y los puentes (III)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 16/05/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «Generalidades sobre el Mercadal». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 30/05/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio del Mercadal». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 06/06/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de Figuerola». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 27/06/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de San Agustin (I)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 13/06/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de San Agustin (II)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 20/06/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de San Francisco (I)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 04/07/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de San Francisco (II)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 11/07/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de San Francisco (III)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 18/07/1943 pàg 8.

DE BOLÓS, C.: «El barrio de San Francisco (IV)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 25/07/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio del Hospital (I)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 29/08/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio del Hospital (II)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 07/09/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El barrio del Hospital (III)». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*,

12/09/1943 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «El Seminario de ayer y de hoy». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 14/11/1943 pàg 4 i 7.

DE BOLÓS, C.: «Los puentes y la historia». Nuestros Reportajes Locales. *Los Sitios de Gerona*, 20/02/1944 pàg 4.

DE BOLÓS, C.: «Un reloj resucitado». Ángulo de la ciudad. *Los Sitios de Gerona*, 22/01/1957 pàg.3.

DE BOLÓS, C.: «San Nicolás». Ángulo de la ciudad. *Los Sitios de Gerona*, 02/11/1954 pàg.3.

DE CHÍA, J.: *Inundaciones de Gerona*. Imprenta y librería Paciano Torres. Girona, 1861.

DE CHÍA, J.: *La festividad del Corpus en Gerona*. Imprenta y librería de Paciano Torres. Girona, 1895.

DE LOS ANGELES, M.: *El antiguo convento de carmelitas descalzos de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol14. Girona, 1960 pàg.315-322.

DE PALOL, P.: *Guía artística de Gerona*. Colección Guías Artísticas de España. Editorial Aries. Barcelona, 1953. n°11.

DE PALOL, P.: *Gerona Monumental, Plus Ultra*. Madrid, 1955.

DE PUIG, LI. M^a.: *Girona, guerra i absolutisme. Resistència al francès i defensa de l'antic règim (1793-1833)*. Quaderns d'història de Girona. Diputació de Girona. Girona. 2007.

DE RIQUER, M.: *Quinze generacions d'una família catalana*. Quaderns Crema. Barcelona, 2008.

DE RUBÍ, B.: *Los capuchinos en Gerona. El convento de San Antonio (1732-1835)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.18. Girona, 1966 pàg.5-48.

DE RUBÍ, B.: *Un segle de vida caputxina a Catalunya (1564-1664)*. Caputxins de Sarrià. Barcelona, 1977.

DE ZAMORA, F.: *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Curial, Documents de cultura. Barcelona, 1973.

DÍAZ CAPMANY, C.; TORRES GONZÁLEZ, F.: *Historia de las fortificaciones y alojamientos militares de Girona*. Institución “Fernando el Católico”. Diputació de Saragossa. Saragossa, 1998.

DOMÈNECH, G.: *Els oficis de la construcció a Girona. 1419-1833*. Institut d'Estudis Gironins. Ajuntament de Girona. Patronat Francesc Eiximenis. Girona, 2001.

DOMÈNECH, G.; GIL, R.M^a.: *La catedral de Girona. Entre l'acabament i la restauració. (1010-2003)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg.231-282.

DOMÈNECH, G.; GIL, R.M^a.: *La Pia Almoina*. Quaderns de la Revista de Girona. Diputació de Girona, Obra Social “La Caixa”. Girona, 2011.

DOMÈNECH, G.; GIL, R. M^a.: *Sant Pere de Galligants*. Quaderns de la Revista de Girona,

- Diputació de Girona, Obra Social “La Caixa”. Girona, 2012.
- DORICO I ALUJAS, C.: *El mestre de cases Bartomeu Soriano: de Tortosa a Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.52. Girona, 2011 pàg.369-434.
- FABRE, J.: *Girona entre 4 rius*. Ajuntament de Girona. Girona, 1986.
- FREIXAS, P.: *La nau gòtica més ampla del món*. Dins el catàleg de l'Exposició *La catedral de Girona. L'obra de la Seu*. Fundació “La Caixa”. Girona, 2003.
- FREIXAS, P.; NOLLA, J.M^a: *El palimpsest de la catedral de Girona*. Dins el catàleg de l'Exposició *La catedral de Girona. L'obra de la Seu*. Fundació “La Caixa”. Girona, 2003.
- FREIXAS, P.; NOLLA, J.M^a: *Els precedents de la catedral gòtica*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. vol.45. Girona, 2004 pàg.25-45.
- FREIXAS, P.; NOLLA, J.M^a.; PALAHÍ, LI.; SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *La catedral de Girona. Redescobrir la seu romànica*. Ajuntament de Girona. Girona, 2000.
- FREIXAS, P.; NOLLA, J. M^a; SAGRERA, J; SUREDA, M.: *La seu promotora urbanística: les Escales de la pera*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. XLV. Girona, 2004 pàg. 283-297.
- FREIXAS, P.; NOLLA, J.M^a.; SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *La façana gòtica de la catedral de Girona*. Locus Amoenus, vol.8. 2008-2009 pàg.123-132.
- GARRIGA, J: *L'Època del Renaixement s. XVI*. Història de l'Art Català. Edicions 62. Barcelona, 1983. vol. IV.
- GAY, J.: «La Catedral, el final d'un itinerari gironí». De Sol a Sol. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 30/08/1987 pàg.19.
- GIBERT, G.: «Algunos datos sobre las casas de la calle Ciudadanos». De la Gerona de Antaño. *Los Sitios de Gerona*, 25/08/1957 pàg.5.
- GIFRÉ RIBAS, P.: *Una aportació a la prehistòria dels hisendats gironins: la família i el partimoni Puig (segles XVII-XVIII)*. Estudis sobre el Baix Empordà, n^o9. 1990 pàg.187-212.
- GIL BONANCIA, M.: *Banyes Àrabs de Girona. L'estètica de l'arquitectura monumental*. Dominical. Diari de Girona, 05/08/1990 pàg.3-7.
- GIRBAL, E. C.: *Guía-Cicerone de la Inmortal Gerona*. Establecimiento tipográfico de Gerardo Cumané y Fabrellas. Girona, 1866.
- GIRBAL, E. C.: *Los Judíos de Gerona*. Establecimiento tipográfico de Gerardo Cumané y Fabrellas. Girona, 1870.
- GIRBAL, E. C.: *Álbum monumental de Gerona*. V. Dorca. Girona, 1876.
- GIRBAL, E. C.: *Estudio Histórico-Artístico acerca de los llamados Baños Árabes de Gerona*. Imprenta y Librería de Paciano Torres. Girona, 1888.
- GIRONELLA DELGÀ, A.: *Llibre Groc de la ciutat de Girona (1386, 1596-1702)*. Ajuntament de

Girona, Fundació Noguera, Caixa de Girona. Lleida, 2007.

GIRONELLA DELGÀ, A.: *La Girona del barroc: ciutat de convents*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. vol.53. Girona, 2012 pàg.105-136.

GUILLERÉ, C.: *Girona al segle XIV*. Abadia de Montserrat. Barcelona, 1993-1994. 2 vols.

GUILLERÉ, C.: *Llibre verd de la ciutat de Girona (1144-1533)*. Fundació Noguera, Ajuntament de Girona. Barcelona-Girona, 2000.

IGLÉSIAS I FRANCH, D.: *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*. Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Catalans. Girona, 2003.

JIMÉNEZ SUREDA, M.: *La catedral de Girona en el segle XVIII. Reflexions sobre un procés de recerca*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.40. Girona, 1999 pàg.187-203.

JIMÉNEZ SUREDA, M.: *La catedral de Girona en l'època moderna i contemporània*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg.47-57.

JULIOL, G.: *Llibre Vermell de la ciutat de Girona (1188-1624)*. Ajuntament de Girona, Fundació Noguera. Lleida, 2001.

MADURELL Y MARIMÓN, J. M^a.: *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685) Notas documentales para su historia*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.17. Girona, 1964 pàg. 331-372.

MARQUÈS, J.M^a.: *El temple de Sant Feliu de Girona, al s. XIV*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins. vol.42. Girona, 2001 pàg.131-149.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.; MARQUÈS PLANAGUMÀ, J.: *Apuntes històrics sobre el Palacio Episcopal de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.14. Girona, 1960. pàg.263-306.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Origen y vicisitudes de la plaza de los Apóstoles de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.3. Girona, 1948 pàg 226-245.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La fachada de la catderal de Gerona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.10. Girona, 1955 pàg. 285-316.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La Fuente "dels Lledoners" restaurada*. Revista de Girona, n^o1. Girona, 1955 pàg.59-62.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Maestros escultores de la fachada Catedralicia de Gerona*. Revista de Girona, n^o8. Girona, 1959 pàg.81-84.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El ángel de la Catedral». *Los Sitios de Gerona*, 22/11/1959 pàg. 5.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Los campanarios de la Catedral de Gerona*. Revista de Girona, n^o18. Girona, 1962 pàg.13-16.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El campanario de San Félix*. Revista de Girona, nº43. Girona, 1968 pàg.13-19.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El ángel de la Catedral*. Revista de Girona, nº44. Girona, 1968 pàg. 36-40.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Descubrimientos en la plaza de los Apóstoles de la seo de Gerona*. Revista de Girona, nº45. Girona, 1968 pàg.29-34.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El Portal de los Apóstoles de la Seo de Gerona (I)*. Revista de Girona, nº71. Girona, 1975 pàg.1-7.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El Portal de los Apóstoles de la Seo de Gerona (II)*. Revista de Girona, nº72. Girona, 1975 pàg.6-12.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El Portal de los Apóstoles de la Seo de Gerona (III)*. Revista de Girona, nº74. Girona, 1976 pàg.1-7.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La Pia Almoïna del pa de la Seu de Girona (I)*. Revista de Girona, nº81. Girona, 1977 pàg.325-334.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La Pia Almoïna del pa de la Seu de Girona (II)*. Revista de Girona, nº82. Girona, 1978 pàg.13-22.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La Pia Almoïna del pa de la Seu de Girona (III)*. Revista de Girona, nº88. Girona, 1979 pàg.163-174.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *La Pia Almoïna del pa de la Seu de Girona (IV)*. Revista de Girona, nº96. Girona, 1981 pàg. 181-188.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Girona Vella 2*. Ajuntament de Girona. Girona, 1979.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «Sant Pere de Galligants». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 03/06/1979 pàg.9

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Síntesi històrica de l'Hospital de Girona*. Revista de Girona, nº89. Girona, 1979 pàg.233-238.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Indrets de Girona (III)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1981.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Els vitralls de la Seu de Girona*. Revista de Girona, nº97. Girona, 1981 pàg.267-274.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El Palau Episcopal». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 05/07/1981 pàg.3.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat de l'Emprdà». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 13/09/1981 pàg.3

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat major». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*,

20/09/1981 pàg.15.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *El rellotge de la catedral*. Revista de Girona, nº99. Girona, 1982 pàg.165-172.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número dos del carrer de la Claveria». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 23/01/1983 pàg. 6

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «Can Falló». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 30/10/1983 pàg. 6

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El límit Nord del Call judaïc». Indrets de Girona. *Los Sitios de Gerona*, 14/08/1983 pàg.5.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Casals de Girona (IV)*. Ajuntament de Girona. Girona, 1984.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: *Noves dades sobre el palau episcopal de Girona*. Revista de Girona, nº106. Girona, 1984 pàg. 19-24.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «Una altra Torre Gironella». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 02/06/1985 pàg.27.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 1 del carrer dels Alemanys». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 09/02/1986 pàg.24.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 4 de la pujada dels Alemanys». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 16/02/1986 pàg.24.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa de la sagristia segona». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 02/03/1986 pàg. 22

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 3 de la pujada dels Alemanys». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 09/03/1986 pàg.30.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 5 del carrer Pujada dels Alemanys». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 16/03/1986 pàg.24.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La sagristia major de la seu de Girona». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 23/03/1986 pàg. 24.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 7 del carrer dels Alemanys». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 30/03/1986 pàg.22.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa de l'ardiaconat de la Selva». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 06/04/1986 pàg.28.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 11 de la pujada dels Alemanys». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 13/04/1986 pàg.24.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número dos del carrer de Pere de Rocabertí». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 20/04/1986. pàg.26.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El solar número 6 del carrer dels Alemanys». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 27/04/1986 pàg.30.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa del benefici de Sant Domènec». Informe, *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 11/05/1986 pàg.28.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 14 del carrer dels Alemanys». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 18/05/1986 pàg.20.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa de l'ardiaconat de Besalú». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 25/05/1986 pàg. 26.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa de les aigües potables». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 01/06/1986 pàg.28.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El casal número 3 del carrer de Bellmirall». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 06/06/1986 pàg.16.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La caserna d'Alemanys». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 08/06/1986 pàg.26.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La finca 26 del carrer dels Alemanys». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 15/06/1986 pàg.24.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 1 del carrer de Bellmirall». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 22/06/1986 pàg.22.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 2 del carrer de Bellmirall». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 29/06/1986 pàg.20.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 3 del carrer de Bellmirall». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 06/07/1986 pàg.16.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «Precisions sobre la casa de Sarsaneda». Informe, *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 13/07/1986 pàg.16.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 7 del carrer de Bellmirall». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 27/07/1986 pàg.16.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 13 del carrer de la Claveria». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 03/08/1986 pàg.14.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 11 del carrer de la Claveria». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 10/08/1986 pàg.18.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 9 del carrer de la Claveria». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 17/08/1986 pàg.14.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La Claveria». Informe, *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 24/08/1986 pàg. 14.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 3 del carrer de la Claveria». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 31/08/1986 pàg.22.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 8 del carrer de la Claveria». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 07/09/1986 pàg.24.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 9 del carrer Oliva i Prat». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 14/09/1986 pàg.24.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 11 del carrer Oliva i Prat». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 21/09/1986. pàg.26.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 2 de la Travessia del Doctor Oliva i Prat». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 28/09/1986. pàg.24.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 4 de la Travessia Oliva i Prat». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 05/10/1986 pàg.24.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El carrer del doctor Lluís Batlle i Prats». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 12/10/1986 pàg.26.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat major de Girona». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 02/11/1986 pàg.22.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «L'ardiaconat major de Girona». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 09/11/1986 pàg.26.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El palau episcopal de Girona». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 16/11/1986 pàg.22.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «Les capelles del Palau Episcopal». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 23/11/1986 pàg.26.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La cúria episcopal». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 30/11/1986 pàg.28.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «La casa número 6 del carrer de l'Escola Pia». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 21/12/1986 pàg.26.

MARQUÈS i CASANOVAS, J.: «El portal major de la Catedral». Informe. *Diari de Girona-Los Sitios de Gerona*, 28/12/1986 pàg.24.

MASBEU, J.: *L'edifici del Museu d'Art. Fases de construcció del Palau Episcopal de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.33. Girona, 1994 pàg.433-451.

MIRALPEIX, F.: *L'acabament de la seu de Girona. Projectes i fases de construcció de la façana barroca (1680-1733)*. Locus Amoenus, vol.9. 2007-2008 pàg.189-227.

MIRALPEIX, F.; SOLÀ, X.: *L'art Barroc a Girona..* Diputació de Girona, Fundació Caixa de Girona. Girona, 2011.

- MIRAMBELL, E.: *Notes per a la història de la Casa de Misericòrdia i Hospici*. Revista de Girona, n°89. Girona, 1979 pàg.265-269.
- MIRAMBELL, E.: *Documentació del segle XVII sobre el pont de Sant Agustí*. Revista de Girona, n°105. Girona, 1983 pàg.297-303.
- MIRAMBELL, E.: *Les Religioses Bernardes al Gironès*. Revista de Girona, n°155. Girona, novembre-desembre 1992 pàg.60-67.
- MIRAMBELL, E.: *El casal dels Sarriera al segle XVI*. Revista de Girona, n°159. Girona, juliol-agost 1993 pàg.36-39.
- MOLI FRIGOLA, M.: *Arquitectura i urbanisme a Girona durant el segle XVIII. Les propostes il·lustrades de Francisco de Zamora*. Treballs de la Societat Catalana de Geografia, n°15. Juny-desembre 1988 pàg.71-101.
- MORERA SABATER, J.: *El palacio episcopal o castillo de la Bisbal*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.18. Girona, 1966-1967 pàg.347-353.
- MORENO CHACÓN, M.: *La catedral de Girona vista pels viatgers*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg.417-455.
- NADAL, J.: *La Catedral de Girona*. Ajuntament de Girona. Girona, 2002.
- NARVÁEZ, C.: *El tracista fra Joseph de la Concepció i l'arquitectura carmelitana a Catalunya*. Tesi Doctoral. Bellaterra, 2000.
- NARVÁEZ, C.: *El tracista fra Josep de la Concepció: revisió historiogràfica i noves atribucions*. Locus Amoenus, vol.6. 2002-2003 pàg. 257-270.
- NEGRE i PASTELL, P.: *El linaje de Requesens*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.10. Girona, 1955 pàg.25-148.
- NEGRE i PASTELL, P.: *La casa de Caramany i el castell de Vallespinosa*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.22. Girona, 1974 pàg.231-257.
- NEGRE i PASTELL, P.: *Antigues cases senyoriales gironines*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.24. Girona, 1978 pàg. 131-176.
- NEGRE i PASTELL, P.: *La casa Agullana i el castell de Cabrera*. Revista de Girona, n°102. Girona, 1983 pàg.1-3.
- NOLLA, J. M^a.: *Excavacions arqueològiques a Girona: La caserna dels Alemanys*. CYPSELA, n°3. 1980 pàg.179-192.
- NOLLA, J. M^a.; SAGRERA, J.: *Noves exploracions arqueològiques a la Caserna d'Alemanys (Girona). Campanya d'excavacions de 1988*. CYPSELA, n°9. 1991 pàg.177-195.
- NOLLA, J. M^a.; CASAS, J.: *La porta meridional de la Força Vella de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.50. Girona, 2009 pàg.27-39.

- NOLLA, J.M^a.; PALAHÍ, Ll.: *El cementiri tardoantic del Mercadal de Girona i el culte al màrtir Feliu. Una nova interpretació*. Pyrenae, n°45. 2014 pàg.95-116.
- OLIVA PRAT, M.: «El barrio antiguo de Gerona». Suplemento Extraordinario de Los Sitios. *Los Sitios de Gerona*, 28/10/1961.
- OLIVA PRAT, M.: *Arqueología de la Fontana d'Or*. Revista de Girona, n°65. Girona, 1973 pàg.10-16.
- PALAHÍ, Ll.: *Excavacions a dos convents de la ciutat de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol 39. Girona, 1998 pàg.53-69.
- PALAHÍ, Ll.: *Excavacions a l'entorn de l'hospital de Santa Caterina de Girona*. Revista de Girona. n°236. Girona, maig-juny 2006 pàg.34-39.
- PALAHÍ, Ll.; NOLLA, J. M^a. (coordinadors): *Entre l'hospici i l'hospital. Evolució urbanística d'un sector de Girona: el carrer de Savaneres*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Barcelona, 2007.
- PERELLÓ FERRER, A.: Renaixement i Barroc. Arquitectura civil i urbanisme. *Urbanisme, arquitectura civil i industrial*. Ars Cataloniae. Edicions L'isard. Barcelona, 1998. vol.3
- PLA CARGOL, J.: *La torre Gironella*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.1. Girona, 1946 pàg.108-116.
- PLA CARGOL, J.: *Proceso del desarrollo urbano de Gerona a través de los tiempos*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.2. Girona, 1947 pàg.209-216.
- PLA CARGOL, J.: *Gerona històrica*. Dalmau Carles, Pla S.A Editores. Girona, 1947.
- PLA CARGOL, J.: *Gerona popular*. Dalmau Carles, Pla S.A. Editores. Girona, 1948.
- PLA CARGOL, J.: *Gerona arqueológica y monumental*. Dalmau Carles, Pla. S.A. Editores. Gerona-Madrid, 1952.
- PLA CARGOL, J.: *El antiguo convento y templo de Santo Domingo y reconciliación de éste en 1957*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.11. Girona, 1957 pàg.359-371.
- PLA CARGOL, L.: *Lo que pudo ser el edificio de la "Fontana de Oro"*. Revista de Girona, n°60. Girona, 1972 pàg.42-49.
- PLA MASMIQUEL, A.: «Les escales de la Catedral vistes per Lars Lerup». *El Punt*, 12/04/1987 pàg.12.
- PONTICH, S.: *Repertori per alfabètic*. 1730. 3 vols.
- PONTICH, S.: *Espicopologi*. 1730
- PRADALIER, H.: *Les parties médiévales du Palais Épiscopal de Gérone*. Les chapiers de Saint-Michel-de-Cuxà, 18/07/1987 pàg.207-248.
- PUGNAU: «Sant Nicolau i el Portal de Sant Daniel». Glossari. *Los Sitios de Gerona*, 06/08/1974

pàg.3

PUIGDEVALL, N.: *Miscel·lània de Cadins*. Revista de Girona, nº155. Girona, 1992 pàg.68-73.

RAHOLA, C.: *La ciutat de Girona*. Editorial Barcino. Barcelona, 1929. 2 vols.

RAHOLA, C.: *Gerona y sus monumentos*. Gráficas Darío Rahola. Girona, 1929.

RIPOLL i MASFERRER, R.: *L'arquitecte, l'arquitectura i la ciutat: Girona 1760-1835*.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2005.

ROIG I JALPÍ, J. G.: *Resumen historial de las grandezas, y antigüedades de la ciudad de Gerona*".

Jacinto Andreu Impresores. Barcelona, 1678.

SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *Un casal medieval amb torre: "la Pabordia" de Girona*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. 42. Girona, 2001 pàg.243-260.

SAGRERA, J.; SUREDA, M.: *Les muralles de Girona*. Girona Itineraris. Ajuntament de Girona. Girona, 2004.

SÁNCHEZ, A.: *Sant Cristòfol a Girona. Una capella, un portal i un carrer*. Museu d'Art de Girona, Girona, 2007.

SANS I TRAVÉ, J.M^a.: *Catàleg de Pergamins del fons de l'Ajuntament de Girona (1144-1862)* Col·lecció Diplomàtica. Ajuntament de Girona, Fundació Noguera, Caixa de Girona. Lleida, 2005. 3 vols.

SAURINA i NEGRE, J.: *La calle de Ciudadanos*. Imprenta y Librería de Antonio Franquet y Gusiñé. Girona, 1931.

SIERRA VALENTÍ, E.: *Els jesuïtes a Girona (1581)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.46. Girona, 2005 pàg.159-166.

SIMON, A.; ALBERCH, R.: *L'economia i la població gironina segons el fogatge de l'any 1558*. Estudi General, nº.2. 1982 pàg.33-57.

SOBREQUÉS, S.: *Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.6. Girona, 1951 pàg.193-246.

SOBREQUÉS, S.: *Notas históricas sobre la Fontana de Oro*. Revista de Girona, nº65. Girona, 1973 pàg.7-9.

SOLER, N.: *El Palau Episcopal de Girona al segle XV*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg.589-665.

SUERDA PRAT, J.: «Ayer comenzó la demolición de la histórica "Puerta de San Pedro"». *Los Sitios de Gerona*, 06/04/1974 pàg. 24.

SUREDA JUBANY, M.: *La catedral de Girona, matèria històrica. Historiografia a l'entorn de la seu (ss.XVII-XXI)*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.45. Girona, 2004 pàg. 69-109.

TARRÉS, J.: «El Portal de Sant Pere». *Los Sitios de Gerona*, 26/03/1974 pàg.18.

- TORRES SANS, X.: *La ciutat de Girona a l'època moderna: de capital del drap a plaça forta*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.42. Girona, 2001 pàg.25-44.
- TORROELLA, J. B.: *El Estudi General ó Universitat Literaria de Girona*. Imperès per Impremta y Llibreria de P.Torres. Girona, 1906.
- TRIADÓ TUR, J.R.: *L'Època del Barroc s. XVII-XVIII*. Història de l'Art Català. Edicions 62. Barcelona, 1984. vol.V
- TRIADÓ TUR, J.R.: *Arquitectura religiosa moderna a Arquitectura religiosa moderna i contemporània*. Ars Cataloniae. Edicions L'isard. Barcelona, 1999. vol.5
- TRIADÓ TUR, J. R.: *Espai escenogràfic i espai ideològic a la catedral de Girona*. Dins el catàleg de l'Exposició *La catedral de Girona. L'obra de la Seu*. Fundació "La Caixa". Girona, 2003.
- VICTOR, S.: *La Girona medieval. Canvis i ruptures (1460-1519)*. Quaderns d'història de Girona. Diputació de Girona. Girona, 2001.
- VILLANUEVA, J.: *Viaje literario a las iglesias de España*. Academia de la Historia. Madrid, 1850. vols. XIII i XIV.
- ZARAGOZA, E.: *Notícies històriques dels monestirs de Galligants, Fluvià i Cruïlles*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.39. Girona, 1998 pàg.199-215.

Arxius i abreviatures

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó

ACG: Arxiu Capitular de la Catedral de Girona

ADG: Arxiu Diocesà de Girona

AHG: Arxiu Històric de Girona

AHMG: Arxiu Històric Municipal de Girona

AHPG: Arxiu Històric Provincial de Girona

BC: Biblioteca de Catalunya

PA: Pergamins de la Pia Almoïna (ADG)

CPJ: Capbreu de la Pabordia de Juny de Sant Feliu de Girona (ADG)